ل. تولستوي

ئۇرۇش ۋە تىنچلىق

书号 M10049 (4) 202
定价 2.20元

ل. تولستوي

ئۇرۇش ۋە تېچلق

تەرجمە قلغۇچى: ئبراهم ئۆمەر

1

مللەتلەر نەشرياتى

本书根据苏联国家文学艺术出版社1953年莫斯科出版的俄文版翻译并根据上海译文出版社1981年出版的汉文版审订出版。

بۇ كىتاب سوۋېت ئىتتىپاقى دۆلەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەت نەشرىياتىنىڭ 1953-يىل موسكۋادا نەشر قىلىنغان رۇسچە نۇسخىسىغا ئاساسەن تەرجىمە قىلىندى ۋە شاڭخەي تەرجىمە ئەسەرلەر نەشرىياتىدىن 1981-يىل نەشر قىلىنغان خەنزۇچە نۇسخىسىغا ئاساسەن تەھرىرلەپ نەشر قىلىندى.

تەرجىمە تەھرىرى: ئۇيغۇر سايرانى
مەسئۇل مۇھەررىر: غۇلام غوپۇرى
مەسئۇل كوررېكتور: نۇربىيە ئەزىز

ئۇرۇش ۋە تىنچلىق
(1)

ل. تولستوي

ئىبراھىم ئۆمەر تەرجىمىسى

مىللەتلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1987-يىل 2-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى
1987-يىل 2-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 2.20 يۈەن

战争与和平

民族印刷厂印刷
开本：850×1168毫米1/32　印张：22 1/2
1987年2月 第1版
1987年2月北京 第1次印刷
印数：0001—3,000册　定价：2.20元
书号：M 10049（4）202

مۇندەرىجە

بىرىنچى توم

بىرىنچى قىسىم .... (1)
ئىككىنچى قىسىم .... (267)
ئۈچىنچى قىسىم .... (489)

بىرىنچى قىسىم①

1

— Eh bien, mon prince. Gênes et Lucques ne sont plus que des apanages, des جاسىغى②, de la famille. Bunaparte. Non, je Vous préviens, que si vous ne me dites pas, que nous avons la guerre, si vous vous permettez encora de pallier toutes les infamies, toutes les atrocités de cet Antichrist (ma parole, j'y crois) je ne vous گېنۇيە، كىنەزىم، ھە connais plus, vous n'etes blus mon a mi بىلەن لۇككا بوناپارت③ خانىدانىنىڭ جاسىغى بولۇپ قالدىغۇ. ياق، مەن سىزگە ئاۋال شۇنى ئېيتىمەنكى، ناۋادا سىز بۇنى ماڭا ئۇرۇش دەپ ئېيتمىسىڭىز، ناۋادا سىز يەنىلا ئاشۇ خىرىستىيان ئازغۇنى (مەن ئۇنىڭ خىرىستىيان ئازغۇنى ئىكەنلىكىگە

① ناھايىتى ئاز ساندىكى ئايرىم تارىخىي شەخسلەر ۋە ۋەقەلەر توغرىسىدا روماندا ئۇچرايدىغان ئىزاھاتلار ماۋدې تەرجىمە قىلغان ئىنگلىزچە نۇسخىسىدىن ئىلاۋە قىلىندى. قالغانلىرى تەرجىماننىڭ.

② جاسىغى — تەۋەلىكى، تەۋەلىك يېرى. — تەھرىردىن.

③ بوناپارت — ناپالېوننىڭ پەملىسى. — تەر.

چىندىن ئىشىنىمەن)نىڭ ھەممە جىنايەت ۋە زوراۋانلىقلىرىنى ئاقلايدىغان بولسىڭىز، مەن سىز بىلەن مۇناسىۋىتىمنى ئۈزىمەن، سىز يەنە مېنىڭ دوستۇم ئەمەسسىز، comme yous dites (سىز ئۆزىڭىز ئېيتقاندەك)، يەنە مېنىڭ "سادىق قۇلۇم" ئەمەسسىز! ھە، سالام، سالام. Je vois que je vous fais peur (مەن سىزنى ناھايىتى ئەيمەندۈرۈپ قويغانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن). قېنى ئولتۇرۇڭ، ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بېرىڭ).

1805 - يىلى ئىيۇلدا، خانىش ئانا مارىيە فېدوروۋنانىڭ ئەڭ يېقىن كۆرىدىغان داڭلىق كۆتۈچى خانىمى① ئاننا پاۋلوۋنا شېرېر ئۆزىنىڭ كەچكى ئولتۇرۇشىغا دەسلەپ كەلگەن ناھايىتى سىپايە ۋە چوڭ ئەمەلدار كىنەز ۋاسىلىنى ئەنە شۇ سۆزلەر بىلەن قارشى ئالدى. ئاننا پاۋلوۋنا بىرقانچە كۈندىن بېرى يۆتەل بولۇپ قالغان، ئۆزىنىڭ ئېيتىشىچە، گرىپپ② بىلەن ئاغرىغان ئىدى ("گرىپپ" سۆزى ئەينى زاماندا ناھايىتى كەمدىن-كەم قوللىنىلىدىغان يېڭى سۆز ئىدى). ئاننا پاۋلوۋنا مەخسۇس قىزىل فورمىلىق كىيىم كىيگەن چاكىرىدىن ئەتىگەندە ئەۋەتىۋەتكەن باغاقلىرىدا ھەممىسىگە بىر خىلدىلا (فرانسۇزچە) مۇنداق دەپ يازغان ئىدى:

"Si vous navez rien de mieux à faire, M.le eomte (ياكى mon prince), et sila perspective de passer la soirèe chez une pauvre maladene vous effraye pastrop,

---

① خانىش. مەلىكە ۋە ئاغىچا - خېنىملارنى كۈتىدىغان ئافسۆگەك سەتەڭ. — تەر.

②گرىپپ (spunn) — تارقىلۇچان زۇكام. — تەر.

je serai charmée de vous voir chez moi entre let lo heures,

Anette Scherer".

"گراف جاناپلىرى (ياكى كىنەزىم)، ئەگەر سىزنىڭ بۇنىڭدىن مۇھىم ئىشىڭىز بولمىسا ۋە ئەگەر كەچكى دەم ئېلىش ۋاقتىڭىزنى بىزدەك بىچارىنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزۈشتىن قورقمىسىڭىز، مەن بۈگۈن كەچ سائەت 7 دىن 10 غىچە بولغان ئارىلىقتا سىزنى كۆرسەم ناھايىتى خۇرسەن بولاتتىم. ئاننا شېرېر".

— Dieu, quelle virulente sortie!

(ۋاي ئاللا، نىمە دېگەن قاتتىق گەپ!) — دەپ جاۋاپ بەردى ئەمدىلا كىرىپ كەلگەن كىنەز. ئۇ مۇنداق كۈتۈۋېلىشتىن ھېچقانچە بىئارام بولمىغان ئىدى، ئۇ گۈل چېكىلگەن ئوردا كىيىمى، ئۇزۇن پايپاق ۋە باشماق كىيگەن بولۇپ، كۆكرىكىگە بىرقانچە ئوردېن ئېسىلغان ئىدى، ئۇنىڭ ياپىلاق يۈزىدىن ئوچۇق چىراي ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

ئۇ نەپىس فرانسۇز تىلىدا سۆزلەيتتى، بۇ تىل بىلەن بىزنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىمىز سۆزلەپلا قالمايتتى، بەلكى يەنە ئويلايتتى، شۇنىڭدەك يۇقۇرى تەبىقىدىكىلەرگە ۋە ئوردىدا قېرىپ كەتكەن مۇھىم كىشىلەرگە خاس ۋەزمىن ۋە سىلىق-سىپايە ئاھاڭنىمۇ ئىشلىتەتتى. ئۇ ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنىڭ ئەتىر سېپىلگەن ۋە چاچسىز ئايپاق بېشىنى ئېگىشتۈرۈپ قولىنى سۆيدى-دە، دىۋاندا بىمالال ئولتۇردى.

— Avant tout dites moi, comment vous allez, chère amie? (ئېيتىڭا، سۆيۈملۈك دوستۇم، سالامەتلىكىڭىز قانداق؟) مېنى

خاتىرجەم قىلدىڭ، — دېدى ئۇ ئاۋازى ۋە سۆزىنىڭ ئاھاڭىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئاھاڭىدىكى ئەدەپ ۋە ھېسداشلىقنىڭ ئېگىدىن پىسەنت قىلمىغانلىق، ھەتتا مەسخىرە پۇراقلىرى چىقىپ تۇراتتى.

— روھىي جەھەتتە ئازاپ چېكىۋاتقان كىشى قانداقسىغا ساغلام بولسۇن؟...تۇيغۇسى بار بىر كىشى بىزنىڭ زامانىمىزدا خاتىرجەم بولالامدۇ؟ — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا. — سىز پۈتۈن كېچە شۇ يەردە بولسىزغۇ، دېگەن ئۈمىتتىمەن، شۇنداقمۇ؟

— ھە، ئەنگلىيە ئەلچىسىنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان تەبرىك-لەش زىياپىتىچۇ؟ بۈگۈن چارشەنبە. مەن بىرىپ كۆرۈنۈپ قويۇشۇم كېرەك-تە، — دېدى كىنەز. — قىزىم مېنى ئىزلەپ كېلىدۇ ۋە ماڭا ھەمرا بولۇپ بارىدۇ.

— مەن بۇ تەبرىكلەش زىياپىتى بىكار قىلىنغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتىمەن. Je vous avoue que toutes ces fê tes et tous ces feut d'artifice commencent à devenir insipides. (راستىنى ئېيتسام، بۇ تەبرىكلەش زىياپەتلىرى ۋە ئوتقاشلار كىشىنى بىزار قىلىدىغان بولۇپ قالدى.)

— ئەگەر ئۇلار سىزنىڭ ئارزۇيىڭىزنى بىلگەن بولسا ئىدى، زىياپەتنى بىكار قىلىشقان بولاتتى، — دېدى كىنەز ئادىتى بويىچە خۇددى پۈرژىنىسى تولۇق بۇراپ قويۇلغان سائەتتەك گەپ قىلىپ، ئۇنىڭ بۇ سۆزلەرگە باشقىلارنى ئىشەندۈرمەكچى ئەمەسلىكىمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— Ne me tourmentez pas, Eh bi en, qu'a-t-on dé-cidé par rapport à la dépêche de Novosilzoff? Vous

(قىنىماڭ مېنى! خوش، ھېلىقى نوۋۇ سېلتسوۋنىڭ savez tout جىددى مەكتۇبى ھەققىدە نىمە قارار قىلىشىپتۇ؟ سىز ھەممىنى بىلىسىز.)

ــ سىزگە قانداق ئېيتىش كېرەك؟ ــ دىدى كىنەز سوغاق ۋە كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان ئاھاڭدا. Qu'a-t-on décidé? On a décidé. que Bunaparte a brûlé ses Vaisseaux, et je crois que nous sommes en train de brûler les nôtres, (نىمە قارار قىلىشىپتۇ؟ شۇنى قارار قىلىشىپتۇكى، بوناپارت ئۆز كېمىلىرىنى ئۆرتەپ تاشلاپتۇ، مېنىڭچە، بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭكىنى شۇنداق قىلىشقا تەييار تۇرساق كېرەك).

كىنەز ۋاسىلى ھەمىشە، خۇددى ئارتىس كونا سەھنە كىتاۋىدىكى بىر بۆلەك ئىبارىلەرنى يادلىغاندەك، ئېرىنچەكلىك بىلەن سۆزلەيتتى. ئاننا پاۋلوۋنا بولسا، ئەكسىچە، ئۆزىنىڭ قىرىق ياشلارغا كىرىپ قالغانلىغىغا قارىماي، جانلىق ۋە جۇشقۇن ئىدى.

قىزغىن روھلۇق بولۇش ــ ئۇنىڭ ئىجتىمائى بۇرچى بولۇپ قالغان ئىدى، بەزىدە ھەتتا ئۇ مۇنداق بولۇشنى ياقتۇرمىغان چاغلاردىمۇ، ئۇنى تونۇيدىغان كىشىلەرنى ئۈمىتسىزلەندۈرمەسلىك ئۈچۈن، يەنىلا قىزغىنلىق كۆرسىتەتتى. ئاننا پاۋلوۋنانىڭ چېھرىسىدە دائىم جىلۋە قىلىپ تۇرىدىغان ۋەزمىن تەبەسسۇم، گەرچە ئۇنىڭ ياشنىپ سولغان چېھرىسىگە ئانچە ماس كەلمىسىمۇ، ئەركە نايناق باللارغا ئوخشاش، ئۆزىنىڭ يېقىملىق يېتەرسىزلىكلىرىنى دائىم بىلىپ تۇرغان تەقدىرىدىمۇ ئۆزگەرتكۈسى كەلمەيدىغانلىغى، ئۆزگەرتىشكىمۇ قادىر بولالمىغانلىغى ۋە ئۆزگەرتىش زۆرۈر دەپ ھىساپلىمايدىغانلىغى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

سىياسى پائالىيەتلەر توغرىسىدىكى سۆز بولۇۋاتقاندا، ئانىنا پاۋلوۋنا بىردىنلا قىزىپ قايناپ كەتتى.

— ئاھ، بولدى، ئاۋسترىيە توغرىلىق ماڭا سۆزلىمە ـ ياق قويۇڭ! ئېھتىمال، مەن ھېچنىمىنى چۈشەنمىسەم كېرەك، بىراق ئاۋسترىيە ھېچقاچان ئۇرۇش قىلىشنى خالىمىغان، ھازىرمۇ خالىمايدۇ. ئۇ بىزگە خائىنلىق قىلدۇ. بىرگىنە روسىيىلا ياۋروپانىڭ نىجاتچىسى بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ ۋەلى شاھىمىز ئۆزىنىڭ يۈكسەك بۇرچىنى ئوبدان بىلىدۇ ۋە شۇ بۇرچىغا سادىق بولىدۇ. مەن مانا شۇ بىرگىنە نەرسىگە ئىشىنىمەن! بىزنىڭ خەير ـ ساخاۋەتلىك ۋە ئاجايىپ پادىشايىمىزغا دۇنيادا ئۇلۇغ رول ئويناش كېرەك بولۇپ قالدى، ئۇ كىشى شۇنچىلىك خەير ـ ساخاۋەتلىك ھەم مۇرۇۋۋەتلىك ئىكەنكى، خۇدا ئۇنى ئۆز دەرگاھىدىن چەتتە قالدۇرمايدۇ، ئۇ ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلىپ، ئىنقىلاپ گىدرا① سىنى مىجىپ تاشلايدۇكى، بۇ گىدرا ھازىر مۇشۇ قاتىل ۋە ياۋۇز بوناپارت قىياپىتىدە بۇرۇنقىدىنمۇ قورقۇنچلۇق بولۇپ قالماقتا. شىبھىسىزكى، قېنى ئۈچۈن بىز ئۆزىمىز ئىنتىقام ئېلىشىمىز كېرەك. مەن سىزدىن سوراپ باقاي، بىز كىمگە ئۈمىت باغلىيالىشىمىز مۇمكىن؟... ئەنگلىيە ئۆزىنىڭ سودىگەرلەرچە تەبىئىتى بىلەن پادىشا ئالېكساندىر روھىنىڭ ھەممە يۈكسەكلىكىنى چۈشەنمەيدۇ ۋە چۈشىنەلمەيدۇ. ئۇ مالتا ئارىلىنى بوشىتىپ بېرىشتىن باش تارتتى. ئۇ بىزنىڭ ھەركەتلىرىمىزنىڭ تېگىدە بىرگەپ بار دەپ دەرگۇمان بولۇپ ۋە ئۇنى كۆرۈۋالماقچى بولۇپ

---

① گىدرا — گرېك ئەپسانىلىرىدە: كۆپ باشلىق ئەجدىھا، يەتتە باشلىق يالماۋۇز. — تەر.

كەلمەكتە. ئۇلار نوۋۋۇ سېلتسوۋغا نىملەرنى دېيىشىپتۇ؟...ھېچنىمە.
ئىنگلىزلەر بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ ئۆز مەنپەئەتىدىن پۈتۈنلەي
ۋاز كېچىپ، دۇنيانىڭ بەخت-سائادىتى ئۈچۈن ھېچنىمىنى ئايىماي-
دىغان پىداكارلىق روھىنى چۈشەنمىدى ۋە چۈشىنەلمەيدۇ. ئۇلار
نىمىنى ۋەدە قىلغان؟ ھېچنىمىنى! ئۇلار ھەتتا ۋەدىلىرىنى قىلچە
ئەمەلدە كۆرسەتمەيدۇ. پرۇسسىيە بولسا، بوناپارت يېڭىلمەس،
پۈتۈن ياۋروپا ئۇنىڭغا قارشى تۇرالمايدۇ، دەپ ئاللىقاچان ئېلان
قىلدى...مەن نە گاردېنبېرگنىڭ، نە گائۇگۋىسنىڭ بىر ئېغىز سۆزد-
گىمۇ ئىشەنمەيمەن. Cette fameuse neutralité prussienne, cen'est qu'un piége. (پرۇسسىيىنىڭ نامى پۇركەتكەن بىتەرەپ-
لىكى — پەقەت بىر تاپان-تۇزاق، خالاس). مەن بىرگىنە خۇداغا ۋە
بىزنىڭ شەپقەتلىك پادىشايىمىزنىڭ ئالى تەقدىرىگىلا ئىشىنىمەن. ئۇ
ياۋروپانى قۇتقۇزىدۇ... — ئاننا پاۋلوۋنا ئۆزىنىڭ قىزىپ كەتكەنلىكىنى
مەسخىرە قىلغان ھالدا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، بىردىنلا توختاپ
قالدى.

— مەن ئويلايمەنكى، — دېدى كىنەز كۈلۈپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ
سۆيۈملۈك ۋىنسېنگېرودىمىز ئورنىغا سىزنى ئەۋەتكەن بولسا ئىدى،
سىز پرۇسسىيە كارولىنىڭ رازىلىقىنى چوقۇم بىر قىستاش بىلەنلا
ئالغان بولاتتىڭىز. سىز نىمە دېگەن سۆزمەن. ماڭا بىر ئىستاكان
چاي بېرەمسىز؟

— مانا ھازىر. ئېپى كەلگەندە سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، —
دەپ قوشۇپ قويدى ئاننا پاۋلوۋنا يەنە تېچلىنىپ. — بۈگۈن
بۇ يەرگە قىزىق ئىككى كىشى كېلىدۇ، le vicomte de Mortemart, il est allié aux Montmorenoy par les Rohans (بىرى

بەگزادە مورتېمار بولۇپ، ئۇ روگانوۋ ئارقىلىق مونمورانىس بىلەن تۇققان بولۇپ قالغان.) ئۇ فرانسىيىدە ئەڭ ياخشى نەسەپلەرنىڭ بىرى. ئۇ ھەقىقى ئاقكۆڭۈل مۇھاجىر. يەنە بىرى l'abbe Morio (ئاببات① مورىيو)، سىز بۇ چوڭقۇر پىكىرلىك مۇتەپەككۇرنى تونۇمسىز؟ ئۇ شاھ تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان ئىدى. بىلەمسىز؟

— ھە..ە! تونۇشقان بولسام، ناھايىتى خوشال بولاتتىم، — دېدى كىنەز. — ئېيتىڭا، — دەپ قوشۇمچە قىلدى ئۇ، خۇددى ئەھمىيەتسىز بىر نەرسە يادىغا كەلگەندەك، ھالبۇكى بۇ يەرگە كېلىشتىن ئاساسىي مەقسەتمۇ شۇنى سوراپ بېقىش ئىدى، — l'imperatrce-mère (خانىش ئانا) بارون② فونكىنىڭ ۋىيېنادا تۇرۇشلۇق بىرىنچى سېكرېتار قىلىپ تەيىنلىنىشىنى ئارزۇ قىلىدىكەن، راستمۇ؟ C'est un Pauvre sire, ce baron à ce qu'il pa raît. (بۇ بارون ئەرزىمەس بىر مەخلۇق كۆرۈنىدۇ). — كىنەز ۋاسىلى ئۆز ئوغلىنى ئەنە شۇ ئورۇنغا تەيىنلەشنى ئۈمىت قىلىپ يۈرگەن ئىدى، باشقا كىشىلەر بولسا خانىش مارىيە فېدوروۋنا ئارقىلىق بۇ ئورۇننى بارونغا بېرىشكە تىرىشىپ كەلمەكتە ئىدى.

ئاننا پاۋلوۋنا خانىشنىڭ خاھىشى، نېمىنى ياقتۇرۇش-ياقتۇرماسلىقى توغرىسىدا نە ئۆزى، نە باشقا بىر كىشى بىر نېمە دېيىشى مۇمكىن ئەمەسلىگىگە ئىشارەت قىلىپ، پۈتۈنلەي دېگۈدەك كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى.

---

① ئاببات — فرانسىيىدە كاتولىك ئىبادەتخانىلىرىدىكى پوپ. — تەر.

② بارون — غەربىي ياۋروپادا ئاقسۆڭەكلىك ئۇنۋانى. — تەر.

— Monsieur le baron de Funke a été recammandé à l'impératrice-mère par sa soeur (بارون فۇنك خانىش-ئانىغا ئۆز سىڭلىلىرى تەرىپىدىن تەۋسىيە قىلىنىپتۇ)، — دەپلا قويدى ئۇ غەمكىن ۋە سوغاق ئاھاڭدا. ئاننا پاۋلوۋنا خانىشنى تىلغا ئېلىش بىلەن تەڭ، ئۇنىڭ يۈزىدە بىر دىنلا غەمكىنلىك ئارىلاش چوڭقۇر سەممىي ساداقەت ۋە ھۆرمەت ئىپادىلەندى، ئۆزىنىڭ ئالىجاناپ ھامىيسىنى ھەرگال سۆھبەتتە تىلغا ئالغاندا ھەمىشە شۇنداق ئەھۋال يۈز بېرەتتى. ئۇ يەنە، خانىش ئالىيلىرى بارون فۇنكقا beaueoup d'estimes (چوڭ ھۆرمەت بىلدۈرۈپ قەدىرلەيتتى)، دىدى ۋە ئۇنىڭ يۈزىنى يەنە مەيۈسلۈك قاپلىدى.

كىنەز پەسەن قىلماي جىم بولۇپ قالدى، ئاننا پاۋلوۋنا كىنەز خانىشقا تەۋسىيە قىلىنغان بىر زات ھەققىدە شۇنداق ناتوغرا گەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىگە خاس چېچەنلىك ۋە چاققانلىق كۆرسىتىپ، ساراي خانىملىرىغا مۇناسىپ ئەدەپ بىلەن ئۇنى ئاگاھلاندۇرماقچى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا يەنە تەسەللى بەرمەكچى بولاتتى.

— Mais à propos de votre famille, (ئېيتقاندەك، سىزنىڭ ئائىلىڭىز ھەققىدە)، — دىدى ئۇ، — سىز بىلەمسىز، قىزىڭىز ئىسلىزادىلەر ئۇلىپەتچىلىكىگە ئارىلىشىپ يۈرگەندىن بېرى، fait les délices de tout monde. On la trouve belle, comme le jour. (ھەممىگە ئىللىق كۆرۈندىغان بولۇپ قالدى. ھەممە كىشى ئۇنى ئاجايىپ بىر گۈزەل دىيىشىدۇ).

كىنەز ھۆرمەت ۋە مىننەتدارلىق ئىشارىسى بىلەن نازىم قىلدى.

— مەن كۆپىنچە شۇنداق ئويلايمەنكى، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا سەل توختىغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلىپ ۋە كىنەزگە يېقىنراق كېلىپ، گويا سىياسەت ۋە ئىسلزادىلەر توغرىسىدىكى گەپلەر تۈگىدى، ئەمدى كۆڭلىمىزدىكى سەممىي پاراڭغا ئۆتسەك دىگەندەك مۇلايىم تەبەسسۇم بىلەن، — كۆپىنچە شۇنى ئويلايمەنكى، دۇنيادا بەخت دىگەن نەرسە بەزىدە ناھايىتى ئادالەتسىزلىك بىلەن تەقسىم قىلىنىدىكەن. تەقدىر نىمە ئۈچۈن سىزگە شۇنداق ئىككى شەرەپلىك بالىنى (مەن سىزنىڭ ھېلىقى كىچىك ئوغلىڭىز ئاناتولنى دىمەكچى ئەمەسمەن، چۈنكى ئۇنى ياقتۇرمايمەن، — دىدى ئۇ قاشلىرىنى يىمىرىپ قەتئىيلىك بىلەن بۇ گەپنى قوشۇپ، — مۇشۇنداق سۆيۈملۈك بالىلارنى بەرگەندۇ؟ سىز بولسىڭىز ئۇلارنىڭ قەدرىگە ھەممىدىن ئاز يېتىسىز، شۇ سەۋەپتىنمۇ سىز ئۇلارنىڭ ئاتىسى بولۇشقا مۇناسىپ ئەمەسسىز.

ئاننا پاۋلوۋنا بەك خۇشاللىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— Que voulez-vous? Lafater aurait dit que je n'ai pas la bosse de la paternite (نىمىمۇ قىلاي؟ لافاتېر چوقۇم سىزدە ئاتىلىق مېھرىنىڭ خىسلىتى يوق دىگەن بولاتتى)، — دىدى كىنەز.

— قويۇڭ چاقچاقنى! مەن سىز بىلەن جىددى سۆزلەشمەكچى بولۇۋاتىمەن. سىز مېنىڭ كىچىك ئوغلىڭىزنى ياخشى كۆرمەيدىغانلىقىمنى بىلىسىزغۇ؟ گەپ ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالسۇن (ئۇنىڭ يۈزىدە غەمكىنلىك پەيدا بولدى)، بەزىلەر ئوغلىڭىز توغرىسىدا خانىش ئالىلىرىغىمۇ ئېيتقان، سىزگىمۇ ئىچى ئاغرىيدىكەن...

كىنەز جاۋاپ بەرمىدى، لېكىن ئاننا پاۋلوۋنا لام-مىم دىمەستىن

كىنەزگە قاراپ جاۋاپ كۈتەتتى. كىنەز ۋاسىلى قاپىغىنى تۈرۈپ قويدى.

— زادى نىمە قىلسام بولاتتى؟ — دىدى ئۇ ئاخىر. — سىز بىلسىزغۇ، مەن ئۇلارنى تەربىيلەش ئۈچۈن، ئاتىنىڭ قولىدىن كىلىدىغان ھەممە ئىشلارنى قىلدىم، ئەمما بۇ ئىككى بالا بولسا des imbéciles (ئەخمەق)بولۇپ چىقتى. ئىپپولىت ئەڭ كىمىدە يۇۋاش ئەخمەق، ئاناتول بولسا شوخ ئەخمەق. ئىككىسىنىڭ پەرقى مانا شۇ، — دىدى ئۇ ھاياجان بىلەن يالغاندىن كۈلۈمسىرەپ قويۇپ. بۇ كۈلۈمسىرەشتىن ئاغزىنىڭ چۆرىسىدە ھاسىل بولغان قورۇقلاردا قانداقتۇ كۈتۈلمىگەن قوپال، يىقىمسىز بىر خىل ئىپادە كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— نىمە ئۈچۈن سىزدەك ئادەملەرنىڭ ئائىلىسىدە مۇشۇنداق بالىلار تۇغۇلىدىغاندۇ؟ ئەگەر سىز ئاتا بولمىغان بولسىڭىز، مەن سىزنى ئەيىپلەشكە ھەقلىق بولمىغان بولاتتىم، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا ئويچان ھالەتتە يۇقۇرىغا قاراپ.

— Je suis votre et à vous seule je puis l'avouer (مەن سىزنىڭ سادىق قۇلىڭىز، مەن سىزگىلا راستىنى ئېيتاي. مېنىڭ بالىلىرىم — ھاياتىم ئۈچۈن ئوشۇقچە يۈك). بۇ مەن ئۈچۈن ئېلىپ يۈرمىسەم بولمايدىغان كرىست. مەن ئۆزەمگە شۇنداق دەيمەن. ...Que voulez-uous? (قانداق قىلاي؟...) — ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ مۇدھىش تەقدىرىگە مەھكۇملۇغىنى ئىپادىلىگەن قىياپەتتە سۆزلىمەي جىم بولۇپ قالدى.

ئاننا پاۋلوۋنا ئويغا چۆكتى.

— سىز ئۆزىڭىزنىڭ بۇ بەڭۋاش ئوغلىڭىز ئاناتولنى ئۆيلەش

توغرىسىدا پەقەت ئويلىنىپ كۆرمىگەنىكەنسىز. قىپرى قىزلار ont la (بىر كىشىنى ئۆيلەندۇرۇشكە تارلىق manie des mariages قىلارمىش)، ــ دېدى ئۇ. مەن ئۆزەمدە مۇنداق ئاجىزلىق بارلىقىنى تېخى سەزمىگەن بولسامۇ، ئەمما مەن تونۇيدىغان Petitep ersonne (بىر قىز)بار، بۇ قىز ياشلىقىنى ئاتىسى بىلەن ناھايىتى بەختسىزلىكتە ئۆتكۈزۈپ يۈرۈپتۇ، une parente à nous une princesse (ئۇ بىزگە قېرىنداش كىنەز قىزى بولكونسكايا) بولىدۇ.

كىنەز ۋاسىلى گەرچە يۇقۇرى تەبىقە كىشىلىرىگە خاس زېرەكلىك بىلەن باش ئىشارىسى قىلىپ، بۇ ھەقتە ئويلاپ كۆرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى بىلدۇرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئاننا پاۋلوۋنانىڭ سۆزىگە جاۋاپ قايتۇرمىدى.

ــ ياق، سىز بىلەمسىز، بۇ ئاناتول ھەر يىلى مېنىڭ قىرىق مىڭ سوم پۇلۇمنى يوقىتىدۇ، ــ دېدى ئۇ (ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئوي-پىكىرلىرىدىكى قايغۇ-ھەسرەتلىرىنى باسالمىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى). ئۇ بىر ئاز جىم بولدى.

ــ ئەگەر ئۇ مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، يەنە بەش يىلدىن كېيىن قانداق بولار؟ voilà l'avantage d'être pere (ئاتا بولغاننىڭ پايدىسى مانا شۇ). سىزنىڭ بۇ كىنەز قىزىڭىز بايمۇ؟

ــ ئۇنىڭ ئاتىسى ناھايىتى باي ۋە يەنە ناھايىتى پىخسىق ئادەم. ئۇ يېزىدا تۇرىدۇ. سىز بىلىسىز، بۇ مەشھۇر كىنەز بولكونسكى بولۇپ، مەرھۇم پادىشا ۋاقتىدا ئارمىيىدىن چېكىندۈرۈلگەن ۋە "پرۇسسىيە كارولى" دېگەن لەقەم بېرىلگەن. ئۇ ناھايىتى ئەقىللىق ئەمما يەنە غەلىتە قىلىقلىرى بار ۋە كېلەڭسىز ئادەم. La paurere (بىچارە قىز) petite est malheureuse, com me les pierres

ناھايىتى بەختسىز.) ئۇنىڭ بىر ئاكىسى بار، سىز ئۇنى تونۇيسىز دەپ ئويلايمەن، ئۇ يېقىندا لىسا مېيىننىڭ ئۆيلەنگەن، كۇتۇزوۋقا ئاديۇ-تانت① بولغان. ئۇمۇ بۇگۈن كەچقۇرۇن مۇشۇ يەرگە كېلىدۇ.

(قۇلاق سېلىڭا، سۆيۈملۈك Ecoutez، chère Annette — ئانېت)، — دېدى كىنەز بىردىنلا ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ۋە نىمە ئۈچۈندۇر تۆۋەنگە سەل ئېگىپ. Arrangezmoi cette affaire سىز ماڭا مۇشۇ ئىشنى ئەپلەپ بەرسىڭىز، et je suis vorte à tout مەن مەڭگۈ سىزنىڭ بولاي، ئەڭ سادىق قۇلىڭىز بولاي (comme mon m'ècritdes (مەلۇم قىلاي، سىزگە. jamais ئۇ باي ۋە ياخشى ئائىلىنىڭ بالىسى ئىكەن. مېنىڭ تەلىۋىممۇ شۇ.

ئۇ ئۆزىگە خاس ئەركىن، تەكەللۇپسىز ۋە سىلىق-سىپايە ھەركىتى بىلەن كۈتۈچى خانىمنىڭ قولىنى كۆتىرىپ ئاغزىغا يېقىن ئەكېلىپ سۆيۈپ قويدى-دە، كېيىن يەنە خانىمنىڭ قولىنى ئۇ ياق-بۇ ياققا سىلكىپ قويۇپ ۋە باشقا تەرەپكە نەزەر تاشلاپ يۆلەنچۈكلۈك يۇمشاق ئورۇندۇقتا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

(توختاڭ)، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا ئويلىنىپ Attendes — قېلىپ. — مەن بۇگۈن كەچقۇرۇنلا Lise (Lafemme du jeunè) (ياش بولكونسكىنىڭ ئايالى) بىلەن سۆزلىشىپ كۆرىمەن. ئېھتىمال، Ce sera dans votre famille، que je ferai ئەپلىشىپ قالار. (مەن سىزنى دەپ ئائىلىڭىزدە mon apprentissage de vieille ھىلىقى قېرى قىزنىڭ ھۈنىرىنى ئۆگىنىشنى باشلايمەن.)

---

① ئاديۇتانت — مۇھاپىزەتچى ئەسكەر، فوگۇەن. — تەر.

2

ئاننا پاۋلوۋنانىڭ مېھمانخانىسى ئاستا-ئاستا مېھمانلار بىلەن تولۇشقا باشلىدى. پېتربۇرگنىڭ ئېسىلزادىلىرى كەلدى، ئۇلارنىڭ يېشى ۋە خاراكتېرى ھەرخىل بولسىمۇ، لېكىن ياشىغان جەمىيەت دائىرىسى بويىچە بۇ كىشىلەر تامامەن ئوخشاش ئىدى؛ كىنەز ۋاسىلىنىڭ قىزى گۈزەل ئەلېن دادىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەلچىنىڭ زىياپىتىگە بېرىش نىيىتىدە كەلگەن ئىدى. ئۇ بال كىيىمنى① كىيگەن بولۇپ، كۆكرىكىگە مەكتەپ پۇتتۇرگەنلىك ئىزنىكى ئېسىلغان ئىدى. la femme la plus sèduisante de Petersbourg (پېتربۇرگنىڭ كىشىنى ئەڭ مەپتۇن قىلىدىغان ئاياللىرى) دەك داڭلىق بولغان ياش ۋە كىچىككىنە كىنەز ئايىم بولكونسكايامۇ كەلگەن ئىدى، ئۇ بۇلتۇر قىشتا ئەرگە تەككەن ۋە ھازىر بولسا قوساق كۆتىرىپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن ھەرقانداق چوڭ ئولتۇرۇشلارغىمۇ بارمايتتى، ئەمما كىچىكرەك زىياپەتلەرگە بېرىپ تۇراتتى. كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئوغلى كىنەز ئىپپولىت مورتېمار بىلەن بىللە كەلگەن ئىدى، مورتېمارنى ئۇ تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى؛ ئاببات مورىيۇ ۋە نۇرغۇن باشقا كىشىلەرمۇ كەلگەن ئىدى.

— سىز مېنىڭ ھاماچامنى شۇ چاققىچە كۆرمىگەنمۇ، — ياكى — سىز مېنىڭ ma tante (ھاماچامنى) تونۇمامسىز؟ — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا يېڭى كەلگەن ھەربىر كىشىگە قاراپ. ئۇ بۇ كىشىلەرنى بېشىغا

① بال كىيىمى — مەخسۇس تانسا كېچىلىرىدە كىيىدىغان كىيىم. — تەر.

ئىگىز بانت① تاقىۋالغان كىچىككىنە مومايىنىڭ قېشىغا ناھايىتى ھۆرمەت-ئېھتىۋار بىلەن ئېلىپ كېلەتتى، موماي بولسا مېھمانلار تېز يېتىپ كېلىۋاتقان چاغلاردا باشقا ئۆيدىن غىپپىدا كىرىپ كېلەتتى، ئانىنا پاۋلوۋنا ئۆزىنىڭ دىققەت-نەزىرىنى ئاستا-ئاستا مېھمانلاردىن هاماچىسىغا يۆتكەپ، ھەر بىر كىشىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ، ئاندىن ئۇلاردىن نېرى كېتەتتى.

كەلگەن مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ھېچكىمگىمۇ مەلۇم بولمىغان، ھېچكىمنىمۇ قىزىقتۇرمايدىغان ۋە ھېچكىمگىمۇ لازىم بولمىغان هاماچىسىغا تەبرىكلەش قائىدە-يوسۇنلىرىنى بىجا كەلتۈرەتتى. ئانىنا پاۋلوۋنا غەمكىن ئەمما تەنتەنىلىك قىزىقىش بىلەن بۇ تەبرىكلەش رەسمىيەتلىرىنى لام-مىم دېمەي تەستىقلاپ كۆزىتىپ باراتتى. هاماچىسى مېھمانلارنىڭ ھەر بىرىگە ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى، ئۆزىنىڭ سالامەتلىكى ۋە خانىش ئالىيلىرىنىڭ سالامەتلىكى توغرىسىدا تامامەن ئوخشاش ئىبارىلەر بىلەن سۆزلەيتتى، خانىش ئالىيلىرىنىڭ سالامەتلىكى، خۇداغا شۈكرى، يېقىندىن بېرى ياخشى بولۇپ قالغان ئىدى. كەلگەن مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ئەدەپ يۈزىسىدىن مالال بولغانلىقنى ئىپادىلىمەيتتى ۋە بۇ ئېغىر مەجبۇرىيەتلەرنى بىجا كەلتۈرۈپ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزلىرىدە يەڭگىللىك ھېس قىلىشىپ، مومايىنىڭ قېشىدىن نېرى كېتىشەتتى، شۇندىن كېيىن يەنە قايتىپ پۈتۈن زىياپەت داۋامىدا مومايغا يولۇقمايتتى.

ياش كىنەز ئايىم بولكونسكايا ئالتۇن رەڭ گۇل چېكىلگەن سىلىق مەخمەلدىن تىكىلگەن سومكىسىدا بىر خىل قول ئىشىنى

① بانت — ئاياللار چېچىغا تاقىۋالىدىغان بېزەك لېنتا. — تەر.

ئېلىپ كەلگەن ئىدى. ئۇنىڭ ناھايىتى كېلىشكەن، سەل قارايغان مەيىن تولۇق يۈزلۈك يۇقۇرى لېۋى قىسقا بولۇپ، چىشلىرىنى يېپىپ تۇرال-مايتتى. لېكىن لېۋى كۆتىرىلگەندە تېخىمۇ سۆيۈملۈك بولۇپ قالاتتى، بەزىدە سوزۇپ تۆۋەنكى لېۋىگە تەككۈزگەندە تېخىمۇ يېقىملىق كۆرۈنەتتى. خۇددى ھەممە تولۇق كېلىشكەن گۈزەل ئاياللاردا بولىدىغان خۇسۇسىيەتلەرگە ئوخشاش، ئۇنىڭ كەمچىلىگى — لېۋىنىڭ قىسقىلىغى ۋە يېرىم ئوچۇق ئاغزى گوياكى ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە گۈزەللىگىدىن ئىبارەت ئىدى. پات ئارىدا ئانا بولىدىغان، ساغلام، تېتىك ۋە ئۆزىنىڭ ئېغىر بويىنى شۇنچە يەڭگىللىك بىلەن كۆتىرىپ يۈرۈۋاتقان بۇ كېلىشكەن چىرايلىق ئايالغا قارىغان ھەر بىر كىشى ناھايىتى خوشال بولۇپ كېتەتتى. قېرىلار ۋە زېرىكىپ يۈرگەن غەمكىن ياش كىشىلەر ئۇنىڭ بىلەن بىرەر قېتىم يېقىنلىشىپ ۋە بىر پەس سۆزلەشكەندىن كېيىن، ئۆزلىرىنىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش ساغلام ۋە تېتىكلىشىپ قالغاندەك ھىس قىلاتتى. ئۇنىڭ بىلەن سۆز-لەشكەن ۋە ھەر بىر ئېغىز سۆزىدە ئۇنىڭ ئوچۇق چىراي كۈلۈمسى-رىشىنى ھەم ھەمىشە پارقىراپ ئېچىلىپ تۇرىدىغان ئاپپاق سەدەپتەك چىشلىرىنى كۆرگەن ھەر بىر كىشى ئۆزىنى شۇ پەيتتە تولىمۇ يېقىملىق بولۇپ قالغاندەك ئويلايتتى. باشقا ھەر بىر كىشىمۇ شۇنداق ئويلايتتى.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم قولىدا قول ئىشى خالتىسىنى كۆتىرىپ، تېز ۋە لەپەڭشىگەن ئۇششاق قەدەملىرى بىلەن شىرە ئەتراپىنى ئايلىنىپ چىقتى-دە، كىيىمىنى خوشال قىياپەت بىلەن تۈزەشتۈرۈپ، كۈمۈش ساماۋار يېنىدىكى دىۋاندا ئولتۇردى، ئۇنىڭ بۇ ھەممە ھەركەتلىرى ئۆزى ئۈچۈن ۋە ئەتراپتىكى ھەممە كىشىلەر ئۈچۈن

گويا partie deplaisir (بىر خىل كۆڭۈل ئېچىشتەك) بولغان ئىدى.

J'ai apporté mon ouvrage— (مەن ئۆزەمنىڭ قول ئىشىمنى ئېلىۋالغان ئىدىم)، — دىدى ئۇ ئۆزىنىڭ قول ئىشى خالتىسىنى كۆتىرىپ ۋە ھەممىگە قاراپ.

Annette, ne me jouez pas un mauvais tour, — قاراڭ، (مەن سىزنىڭ ماڭا يامان چاخچاق) قىلماسلىغىڭىزنى سوراي-مەن)، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى ئۇ ئايال ساھىپخانىغا. — Vous m'avez ècrit, que c'etait une toute petite soirèe; voyez comme je suis attifée (سىز خېتىڭىزدە، بۇ بىر كىچىككىنە ئولتۇرۇش دىگەن ئىدىڭىز، قاراڭا، مەن قانداق ناچار كىيىنگەن!)

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئىككى بىلىگىنى سوزۇپ چىقىرىپ، چۆرىسىگە چىلتەك تۇتقان، كۆكرىگىدىن سەل تۆۋەندىن كەڭ لېنتا باغلانغان، كۇلرەڭ كۆركەم كۆينىگىنى كۆرسەتتى.

—Soyez tranquille, Lise, vous serez toujours la plus joli e (خاتىرجەم بولۇڭ، لىزا، سىز قانداقلا بولمىسۇن، باشقا ھەرقانداق كىشىگە قارىغاندا چىرايلىق تۇرىسىز)، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا جاۋاپ بېرىپ.

Vous savez, mon mari m'abandonne — (سىز بىلەمسىز؟ مېنىڭ ئېرىم مېنى تاشلاپ كېتىۋاتىدۇ)، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ئايىم يەنە شۇ ئاھاڭدا گېنېرالغا قاراپ: — il va se faire ture. Dites moi, po- —urquoi cette vilaine guerre (ئۇ ئۆلۈمگە كېتىۋاتىدۇ. ئېيتىڭا، بۇ ئېپلاس ئۇرۇشنىڭ زادى نىمە پايدىسى بار-ھە!) — دىدى ئۇ كىنەزگە ۋە

جاۋاپ كۈتمەستىنلا كىنەز ۋاسىلىنىڭ قىزى گۈزەل ئەلېنىگە قاراپ سۆزلىدى.

— Quelle dèlicieuse personne, que cette petide priincesse! (بۇ كىچىككىنە كىنەز ئايىم. نىمە دىگەن سۆيۈملۈك — ھە!)، — دىدى كىنەز ۋاسىلى ئاننا پاۋلوۋناغا.

كىچىككىنە كىنەز ئايىمنىڭ ئارقىسىدىن ئۇلىشىپلا چېچى قىرقىلغان، كۆزەينەك تاقىغان، شۇ زاماندىكى مودا بويىچە ئاچ رەڭلىك شىم، ئىگىز پۈرمە ياقىلىق، قوڭۇر رەڭلىك فراك① كىيگەن سالاپەتلىك ۋە سېمىز ياش ئادەم كىرىپ كەلدى. بۇ سېمىز ياش ئادەم يېكاترىنا زامانىدىكى چوڭ تۆرە ۋە گراف② بېزئۇخوۋنىڭ قانۇنسىز ئوغلى ئىدى، بېزئۇخوۋ بولسا ئۇ چاغدا موسكۋادا ئۆلۈش ئالدىدا تۇراتتى. بۇ ياش ئادەم شۇ چاغقىچە ھىچقانداق يەردە خىزمەتتە بولۇپ باقمىغان. چۈنكى ئۇ ئۆزى تەربىيە ئالغان چەتئەلدىن تېخى ئەمدىلا قايتىپ كەلگەن ۋە ئۇنىڭ بۇ سورۇنغا كېلىشىمۇ بىرىنچى قېتىم ئىدى. ئاننا پاۋلوۋنا ئۆزىنىڭ مېھمانخانىسىدا ئۇنى ئەڭ تۆۋەن تەبىقە كىشىلىرىگە مۇناسىپ بولغان تازىم بىلەن كۈتۈۋالدى. لېكىن سورتى بويىچە بۇ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىك مۇئامىلىسىگە قارىماي، كىرىپ كەلگەن پيېرنى كۆرۈش بىلەن تەڭ ئاننا پاۋلوۋنانىڭ چىرايىدا خۇددى ھەددىدىن زىيادە كېلەڭسىز يوغان ۋە ئۆز يېرىگە

① فراك — ئالدى ئېتەكى كالتا، ئارقا ئېتەكى ئۇزۇن قالغاچ قۇيرۇقلۇق تون. — تەر.

② گراف — كىنەز (ۋاڭ) دىن بىر دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغان "گۇڭ" دەرىجىلىك ئاقسۆڭەك بەگ — تەھ.

مۇناسىپ بولمىغان نەرسىنى كۆرگەندىكىدەك خاتىرجەمسىزلىك ۋە قورقۇش كەيپىياتى پەيدا بولدى. گەرچە پيېر ھەقىقەتەن ئۆيدىكى باشقا كىشىلەرگە قارىغاندا سەل چوڭراق بولسىمۇ، لېكىن ئاننا پاۋلوۋنادىكى مۇنداق قورقۇشنى پەقەت ئۇنى بۇ مېھمانخانىدىكى باشقا ھەممە كىشىدىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان نومۇسچان ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە قورقۇنچاق، كۆزىتۇچان ۋە تەبىئى چىرايىغا خاس دېيىش مۇمكىن ئىدى.

— C'est bien aimable à vous, mosieur pierre, d'être venu voir une pauvre malade (سىز ناھايىتى ياخشى قىپسىز، پيېر ئەپەندى، بىر بىچارە كېسەلنى كۆرىمەن دەپ كېلىپ، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا ۋە ئۇنى ھاممىچىسىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كېتىۋاتقىنىدا موماي بىلەن ئەندىشە قىلغان ھالدا كۆز يۈگۈرتۈشۈۋالدى. پيېر قانداقتۇ، چۈشىنىكسىز سۆزلەرنى غۇدۇراپ قويدى-دە، يەنە خۇددى بىرەر نەرسىنى ئىزلىگەندەك داۋاملىق ئەتراپقا كۆزتاشلىدى. ئۇ كىچىككىنە كىنەز ئايىمغا خۇددى يېقىن تونۇش كىشىدەك تازىم قىلىپ، خوشال كۈلۈپ قويغان ھالدا مومايىنىڭ يېنىغا قاراپ ماڭدى. ئاننا پاۋلوۋنانىڭ قورقۇشى سەۋەپسىز ئەمەس ئىدى، چۈنكى پيېر مومايىنىڭ خانىش ئالىلىرىنىڭ سالامەتلىكى توغرىسىدىكى سۆزلىرىنى ئاڭلىماستىنلا ئۇنىڭ يېنىدىن كېتىپ قالدى. ئاننا پاۋلوۋنا ناھايىتى ئەنسىرىگەن ھالدا تۆۋەندىكى سۆزلەر بىلەن ئۇنى توختىتىۋالدى:

— سىز ئاببات مورىيونى بىلمەمسىز؟ ئۇ ناھايىتى قىزىق ئادەم... — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا.

— ھەئە، مەن ئۇنىڭ مەڭگۈ تېچلىق توغرىسىدىكى پىلانىنى

ئاڭلىغان، بۇ ھەقىقەتەن قىزىقارلىق، ئەمما ۋۇجۇتقا چىقىرىش تەس...

— سىز شۇنداق ئويلامسىز؟... — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا بىر ئېغىز سۆز ئېيتماقچى ۋە باشقىدىنلا ئۆزىنىڭ ساھىپخانىلىق مەشغۇلاتىغا كىرىشمەكچى بولغان ئىدى، بىراق پيېر بۇ چاغدا ئەدەپكە مۇخالىپ خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويدى. ئاۋال ئۇ موماينىڭ ئۇنىڭغا قىلىۋاتقان سۆزىنى ئاڭلاپ بولمايلا كېتىپ قالغان بولسا، ئەمدىلىكتە ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ پاراڭلىرى بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىن كەتمەكچى بولۇۋاتقان ساھىپخانىنى توختىتىۋالغان ئىدى. ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ئىككى ئايىغىنى كېرىپ تۇرۇپ ئاننا پاۋلوۋناغا نىمە ئۈچۈن ئابباتنىڭ پىلانى خام خىيال دەپ ئويلىغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا باشلىدى.

— كېيىن يەنە سۆزلىشەرمىز، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئىشىنىڭ يولىنى ئۇقمايدىغان بۇ ئادەمدىن ئاجراپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ساھىپخانىلىق ۋەزىپىسىگە قايتىپ كەلدى ۋە داۋاملىق رەۋىشتە قۇلاق سېلىپ ھەم قاراپ بېقىپ، پاراڭ سۇسلىشىپ قالغان جايغا ياردەم بېرىشكە تەييار تۇراتتى. خۇددى يىپ ئىگىرىش فابرىكىسىنىڭ ئىش باشلىغى ئىشچىلارنى جاي-جايىغا ئولتۇرغۇزۇپ بولغاندىن كېيىن ھەممە ئىش ئورۇنلىرىغا قاراپ چىقىپ، بۇ يەردە بىر ئۇرچۇقنىڭ توختاپ قالغانلىقى، ئۇ يەردە تاراق-تۇرۇق ياكى غەلىتە ئاۋازنى كۆرگەندە ۋە ئاڭلىغاندا شاپاشلاپ يۈرۈپ ماشىنىلارنى تەكشۈرۈپ، ئۇنى ئىشتىن توختاتقانلىقى ياكى تۈزەشتۈرۈپ ئىشقا كىرىشتۈرگەنلىگىگە ئوخشاش، ئاننا پاۋلوۋنامۇ ئۆزىنىڭ مېھمانخانىسىدا تەرەپ-تەرەپكە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، بىردەم سۆزسىز جىم

بولۇپ قالغان كىشىلەر يېنىغا ياكى بىردەم ھەددىدىن زىيادە‍ۋۇلارنىڭ-
چۈرۈك بولۇپ كەتكەن كىشىلەر يېنىغا كېلەتتى ۋە بىر ئېغىز سۆ-
بىلەن ياكى ئورۇن يۆتكەش بىلەن بۇ تەكشى، ئەدەپلىك پاراڭ
ماشىنىسىنى يەنە ئىشقا سالاتتى. لېكىن بۇ غەمخورلۇقلار ئوتتۇرىسىدا
ئانىنا پاۋلوۋنا بولۇپمۇ پيېردىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ مورتېمارنى چۆرىدە-
ۋالغان كىشىلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇ يەردە بولۇۋاتقان گەپ-
سۆزلەرنى ئاڭلاشقا باشلىغاندا ۋە كېيىن ئاببات توغرىسىدا سۆزلىشى-
ۋاتقان كىشىلەرگە قاراپ بۇرۇلغاندا، ئانىنا ھامان ئۇنىڭغا ئەنسىرەش
بىلەن دىققەت قىلىپ قارايتتى. چەتئەلدە تەربىيىلەنگەن پيېر ئۇچۇن
ئانىنا پاۋلوۋنا ئۆتكۈزگەن بۇ كەچكى ئولتۇرۇش ئۇ روسسىيىدە
كۆرگەن بىرىنچى قېتىمقى ئولتۇرۇش ئىدى. ئۇ بۇ يەردە پېتەر-
بۇرگنىڭ بارلىق زىيالىلىرى يىغىلغانلىقىنى بىلەتتى ۋە شۇنىڭ
ئۈچۈن، خۇددى ئويۇنچۇقلار ماگىزىنىدىكى بالىغا ئوخشاش كۆزلىرىنى
تەرەپ-تەرەپكە يۈگۈرتەتتى. ئۇ ئاڭلاشقا مۇمكىن بولىدىغان
ھەرقانداق ئاقىلانە پاراڭلارنى ئاڭلىماي قېلىشتىن ئەندىشە قىلاتتى.
ئۇ بۇ يەرگە يىغىلغان كىشىلەرنىڭ ئىشەنچلىك ۋە نەپىس قىياپەت-
لىرىنى كۆرۈپ، ئۇلاردىن ھامان ئالاھىدە تىرەن سىرلىق
نەرسىلەرنى ئاڭلاشنى ئۈمىت قىلاتتى، ئۇ ئاخىر مورىتو يېنىغا كەلدى.
بۇ يەردىكى سوقا-سۆھبەت ئۇنىڭغا قىزىقارلىق كۆرۈندى-دە،
خۇددى ئادەتتە ياشلار ياقتۇرغاندەك، ئۆزىنىڭ ئوي-پىكىرلىرىنى
ئېيتىش پۇرسىتىنى كۈتۈپ قالدى.

3

ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئۆيىدىكى كەچكى ئولتۇرۇش قىزىدىق باسقۇچقا كىردى. توپ-توپ بولۇپ ئولتۇرغان ئادەملەرنىڭ سۆھبەتلىرى تەرەپ-تەرەپتىن بىر خىلدا، توختىماي، ماشىنىدەك گۈرۈلدەيتتى. لېكىن ھېلىقى ھاماچىسىنىڭ يېنىدا پەقەت بىرگىنە ياشانغان، يۈزى ياداڭغۇ، يىغا چىراي ۋە بۇ پارلاق سورۇنغا ئانچە مۇناسىپ بولمىغان ئايال ئولتۇراتتى، بۇنى ھېساپقا ئالمىغاندا، بۇ يەرگە يىغىلغان ھەممە كىشىلەر ئۈچ گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەن. بىرىدە ئاساسەن ئەرلەر بولۇپ، پوپنىڭ چۆرىسىگە يىغىلغان؛ يەنە بىرىدە ياشلار بولۇپ، كىنەز ۋاسىلىنىڭ قىزى گۈزەل كىنەز قىزى ئەلېن ۋە چىرايلىق، قىپ-قىزىل ئۆسكەن ھەم ياشلىقىغا قارىماي بەك سەمرىپ كەتكەن كىچىككىنە كىنەز ئايىم بولكونسكايا چۆرىسىگە يىغىلغان. ئۈچىنچى گۇرۇپپىدا مورتېمار ۋە ئاننا پاۋلوۋنا چۆرىسىگە يىغىلغان ئىدى.

بەگزادە چىرايلىق، يۇمشاق تەبىئەتلىك ۋە خۇش پېئىللىق يىگىت بولۇپ، روشەنكى، ئۆزىنى داڭلىق دەپ ھېساپلىسىمۇ، ئەمما ئەدەپ-ئەخلاق سەۋىيىسى ئۆزى تۇرغان شۇ سورۇندا ئۆزىنى ناھايىتى كەمتەر ھېساپلاپ، باشقىلارغا يول قوياتتى. ئاننا پاۋلوۋنا، روشەنكى، ئەنە شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ مېھمانلىرىنى كۈتەتتى. خۇددى ئەقىللىق ئاشخانا خوجايىنىنىڭ پاسكىنا ئاشخانىدا ھېچكىمنىڭ يېگۈسى كەلمەيدىغان بىر پارچە كالا گۆشىنى ئالاھىدە تاللانغان غىزا سۈپىتىدە سۇنۇپ كەلگىنىدەك، ئاننا پاۋلوۋنامۇ بۇ كەچكى ئولتۇرۇشتا ئاۋال بەگزادە، كېيىن پوپنى قانداقتۇ ئالاھىدە تاللانغان بىر نەرسە سۈپە-

تىدە ئۆزىنىڭ مېھمانلىرىغا تەييارلىغان ئىدى. مورتېمارنىڭ چۆرى-سىگە يىغىلغان كىچىك ئۆمەكتە گېرتسوگ① ئېنگىيېننىڭ ئۆلتۈرۈل-گەنلىكى توغرىسىدا پاراڭ دەرھال باشلىنىپ كەتتى. بەگزادە بولسا گېرتسوگ ئېنگىيېننىڭ ھالاكىتى ئۆزىنىڭ ئالىجاناپلىقىدىن ۋە خۇسۇسەن بوناپارتنىڭ ئۇنىڭغا قارىتا غەزىۋىدىن بولغان دىدى.

— Ah! voyons. Contez-nous cela vicomte (ئاللا، شۇنداقمۇ! ھەممە ئەھۋالنى بىزگە سۆزلەپ بېرىڭا، ۋىكونت)، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا؛ — Contez-nous cela, vicomte à la Louis XV (ھەممە ئەھۋالنى بىزگە سۆزلەپ بېرىڭا، بەگزادە) دىگەن بۇ گەپ، گويا لىۋدوۋىك XV نى ئەسلەتكەندەك خۇشاللىق ھىس قىلدۇردى.

بەگزادە ۋىكونت ماقۇل بولغانلىقىنى ئىپادىلەپ تازىم قىلدى ۋە ئېھتىرام بىلەن كۈلۈپ قويدى. ئاننا پاۋلوۋنا بەگزادە ئەتراپىغا بىر توپ كىشىلەرنى ئورۇنلاشتۇردى ھەم ئۇلارنى بەگزادە ھىكايىسىنى ئاڭلاشقا تەكلىپ قىلدى.

— Le vicomte a été personnellement connu de monseigneur, (بەگزادە بولسا گېرتسوگ بىلەن شەخسەن تونۇش)، — دەپ پىچىرلىدى ئاننا پاۋلوۋنا مېھمانلارنىڭ بىرىگە. — Le vicomte est un parfait conteur. (بەگزادە ھىكايە سۆزلەشنىڭ ئاجايىپ ئۇستىسى)، — دىدى ئۇ مېھمانلارنىڭ يەنە بىرىگە. —

① گېرتسوگ — ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئەڭ يۇقۇرى ئۇنۋانلىرىنىڭ بىرى؛ قەدىمقى گېرمانلاردا سايلانغان ھەربىي داھى، كېيىنرەك قەبىلىنىڭ مىراس قالدىغان باشلىقى. — تەر.

Comme on voit l'hommedela. bonne compagnie — (ئۇنىڭ يۈقۇرى تەبىقىگە خاس ئادەم ئىكەنلىكى نىمە دىگەن روشەن هازىر)، — دىدى ئۇ مىھمانلاردىن ئۇچىنچى بىرىگە؛ شۇنداق قىلىپ، بەگزادە بۇ يەردە ئولتۇرۇشقان كىشىلەرگە، خۇددى ئۇستى ئوبدان يېپىلىپ قىزىق هور چىقىپ تۇرغان قورۇما گۆشتەك، ئەڭ نەپىس ۋە ئەڭ پايدىلىق شەكىلدە تەقدىم قىلىندى.

ۋىكونت ئۆزىنىڭ ھىكايىسىنى باشلىماقچى بولدى ۋە ئۇنىڭ يۈزىدە نازۇك كۈلۈمسىرەش ئەكس ئەتتى.

— بۇياققا كېلىڭ، Chère Hélène (سۆيۈملۈك ئەلېن)، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا گۈزەل كىنەز قىزىغا. ئۇ يەنە بىر گۇرۇپپىنىڭ مەركىزى بولۇپ، سەل نېرىدە ئولتۇراتتى.

كىنەزقىزى ئەلېن كۈلۈپ قويدى؛ ئۇ ئەمدىلا كىرىپ كەلگەن چاغدىكىگە ئوخشاش بىر خىل ئۆزگەرمەس ۋە ئىنتايىن گۈزەل ئاياللارنىڭ كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەشقىپىچەك ۋە مۇخقا ئوخشىتىپ گۈل چېكىلگەن ئاپپاق بال كىيىمىنى يېنىككىنە شىلدىرلىتىپ، سۇتتەك ئاپپاق ئىككى يەل-كىسى، پارقىراپ تۇرغان چاچلىرى ۋە برىللىيانتلىرى بىلەن كۆزنى چاقنىتىپ، ئۆزىگە يول بەرگەن كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىن ھىچكىمگە قارىماستىن ئۇدۇل ئۆتۈپ كەتتى، ئەمما ھەر بىر كىشىگە ئۆزىنىڭ قەددى-قامىتى، شۇ چاغدىكى مودا بويىچە تامامەن ئېچىلىپ تۇرىدى-غان چىرايلىق ئىككى يەلكىسى، كۆكرىكى ۋە بەللىرىنىڭ چىرايلىق-لىغىدىن زوقلىنىش ھوقۇقىنى ھۆرمەت بىلەن ئىلتىپات قىلىۋاتقاندەك، ئۇلارغا كۈلۈمسىرەپ، خۇددى بالىغا ئۆزى بىلەن بىللە جىلۋىلىنىش ئېلىپ كەلگەندەك، ئاننا پاۋلوۋنانىڭ يېنىغا كەلدى. ئەلېن شۇنچە-

لىك سۆيۈملۈك ئىدىكى، ئۇنىڭدا تەننازلىقنىڭ قىلچە ئىزى كۆرۈنمەيلا قالماستىن، ئەكسىچە، ئۇ ئۆزىنىڭ مۇنداق شەكسىز ۋە ھەددىدىن زىيادە غالىپكار-ھەقىقى گۈزەللىگىدىن خىجىل بولغانلىغىنى ھىس قىلاتتى. ئۇ ئۆزگۈزەللىگىنىڭ تەسىرىنى ئازايتىشنى ئۈمىت قىلاتتى، لېكىن ئۇنداق قىلالمايتتى.

— Quelle belle personne (نىمە دىگەن چىرايلىق!) — دەيتتى ئۇنى كۆرگەن ھەر بىركىشى. ئۇ ۋىكونتنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ۋە ئۆزىنىڭ ئەنە شۇ ئۆزگەرمەس كۈلۈمسىرىشى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرىگەندە، بەگىزادە گوياكى قانداقتۇ غەلىتە بىرنەرسىنى كۆرۈپ ھەيرانلىقتا قالغاندەك، دولىسىنى كۆتىرىپ قويدى ۋە تۆۋەنگە قارىۋالدى.

— Madame, je crains pour mes moyens davant un pareil auditoire (مۇنداق جامائەت ئالدىدا، مەن راستىنلا ئۆزەمنىڭ قابىلىيىتىمگە ئىشەنمەيمەن)، — دىدى ئۇ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ.

كنەز قىزى ئۆزىنىڭ تامامەن يالىڭاچ بىلىگىنى كىچىك شىرە ئۈستىگە قويدى-دە، جاۋاپ بېرىش ھاجەتسىز دەپ ھىساپلىدى. ئۇ كۈلۈمسىرىگىنىچە كۈتۈپ تۇراتتى. ھىكايە سۆزلەۋاتقان پۈتۈن جەرياندا، ئۇ شۇ يەردە راۋۇرۇس ئولتۇرۇپ، بىردەم ئۆزىنىڭ شىرەگە يېنىككىنە قويۇلغان سىمىز چىرايلىق قولىغا قاراپ قوياتتى، بىردەم ئۆزىنىڭ تېخىمۇ چىرايلىق كۆكرىگىگە قاراپ، ئۇنىڭدىكى بىرىللىيانت مارجانلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ قوياتتى؛ ئۇ كۆينىگىنىڭ قاتلاقلىرىنى بىرقانچە قېتىم تۈزلەپ قويدى-دە، ھىكايە تازا تەسىرلىك جايىغا كەلگەندە ئاننا پاۋلوۋناغا ئۆرۈلۈپ قاراپ قويدى ۋە دەرھال

خۇددى فرېيلىنانىڭ چىرايىدا بولىدىغان قىياپەتكە كىردى، ئۇنىڭ-دىن كېيىن يەنە ئۆزىنىڭ ئوچۇق چىراي كۈلۈمسىرەش قىياپىتىگە كىرىپ تېچلىنىپ قالدى.

كىچىككىنە كىنەز ئايىمىمۇ چاي شىرەسىدىن يۆتكىلىپ ئەلىنىنىڭ قېشىغا كەلدى.

— Attendez moi, je vais prendre mon ouvrage, (توختاپ تۇرۇڭ، مەن قول ئىشىمنى ئېلىۋالاي)، — دېدى ئۇ. — voyons, à quoi pensez-vous (ھەي، سىز نېمە؟ نېمىنى ئويلاۋاتسىز؟) — دېدى ئۇ كىنەز Apportez-moi monri — dicule ئىپپولىتقا، — مېنىڭ خالتامنى ئېلىۋېتىڭا.

كىنەز ئايىم ھەممە ئادەمگە قاراپ تەبەسسۇم بىلەن سۆزلىشىپ، بىردىنلا قىمىرلاپ ئورنىشىۋېلىپ ئولتۇردى-دە، ئۇ يەر-بۇ يېرىنى تۈزەشتۈردى.

— مانا ئەمدى ياخشى بولدى، — دېدى ئۇ ۋە بەگزادىنى ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، ئۆز ئىشىغا تۇتۇندى.

كىنەز ئىپپولىت ئۇنىڭغا خالتىسىنى ئېلىپ بەرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ گۈرۈپپىسىغا قوشۇلدى ۋە ئورۇندۇقنى ئۇنىڭ قېشىغا يۆتكەپ ئولتۇردى.

سۆيۈملۈك ئىپپولىت (Le charmant Hippolyte)نىڭ گۈزەل سىڭلىسى بىلەن بولغان پەۋقۇلئاددە ئوخشاشلىقى كىشىلەرنى ھەيران قالدۇراتتى ۋە يەنە مۇنداق ئوخشاشلىقتا قارىماي، ئۇنىڭ پەۋقۇل-ئاددە خۇنۇكلىكى كىشىلەرنى ئۇنىدىنمۇ بەتتەررەك ھەيرانلىقتا قالدۇ-راتتى، ئۇنىڭ قىياپىتى سىڭلىسى بىلەن ئوخشاپ كەتسىمۇ، لېكىن سىڭلىسى ھەممە چەھەتلەردىن ئۆزىنىڭ شات-خوراملىقى، ئۆزىگە

بولغان ئىشەنچى، ياشلىق باھارى، ئۆزگەرمەس تېتىك، ئوچۇق چىراي قىياپىتى بىلەن ۋە ئۆز قەددى-قامىتىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئۆزگە خاس تەبىئى گۈزەللىكى بىلەن جىلۋە قىلىپ تۇراتتى: ئاكىسىنىڭ بولسا، ئەكسىچە، چىرايى ئەخمەقلىق-تەنتەكلىك تۇمانلىرى بىلەن قاپلانغان ۋە ئۆزگىچە ئىشەنگەن نالە قىلىش كەيپىياتى دائىم ئىپادىلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بەدىنى ھەم ياداڭغۇ، ھەم ئاجىز ئىدى. كۆزلىرى، بۇرنى، ئاغزى گويا تامامەن قانداقتۇ نائېنىق ۋە خۇنۇك ئالۋاستى قىياپىتىگە كىرىپ قالغاندەك ئىدى، قول-پۇتلىرىنى ھەمىشە غەيرى تەبىئى ھالەتتە تۇتاتتى.

— Ce n'est pas une histoire de revenants? (بۇ ئالۋاستىلار توغرىسىدىكى ھىكايە ئەمەسمۇ؟)، — دېدى ئۇ كىنەز ئايىمنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ۋە ئالدىراپ-تېنەپ ئۆزىنىڭ ئۇزۇن باغلىق كۆزەينىگىنى كۆزىگە تاقاپ، گويا بۇنىڭسىز ئاغزىنى ئېچىپ سۆز قىلالمايدىغاندەك.

— ئۇنداق ئەمەس، mais non, mon cher (سۆيۈملۈك دوستۇم)، — دېدى ھەيران بولغان ھىكايىچى يەلكىلىرىنى كۆتىرىپ قويۇپ.

— C'est que je dèteste les histoires de revenants (گەپ شۇنىڭدىكى، مەن ئالۋاستىلار توغرىسىدىكى ھىكايىنى ناھايىتى يامان كۆرىمەن)، — دېدى ئۇ. ئۇ بۇ گەپنى شۇنداق ئاھاڭ بىلەن ئېيتتىكى، بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى ئۇققانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ بۇنداق ئۆزگىچە بولغان ئىشەنچ بىلەن ئېيتقان سۆزلىرىنى ئاڭلىغۇچىلار بۇ سۆزنى ئۇنىڭ ئەقىللىقلىقىدىن ياكى نادانلىقىدىن ئېيتقانلىقىنى چۈشىنەلمەيتتى. ئۇ قارامتۇل يېشىل فىراك ۋە ئۆزى

ئېيتقاندەك cuisse de nymphe effrayec (قورقۇپ كەتكەن نىمفى ① گەۋدىسى) رەڭگىدە قىسقا شىم، كېپىش ۋە پايپاق كىيگەن.

بەگزادە شۇ چاغدا تارقىلىپ يۈرگەن لەتىپە توغرىسىدا ناھايىتى يېقىملىق ھېكايە قىلىپ بەردى، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، گېرتسوگ ئېنگىيېن پارىژغا مەخپىي بېرىپ m-lle George (ژورژ خېنىم)② بىلەن كۆرۈشكەن ۋە ئۇنىڭ ئۆيىدە داڭلىق ئارتىسنىڭ ئىلتىپاتىدىن بەھرىلىنىپ كەلگەن بوناپارت بىلەنمۇ ئۇچراشقان؛ ناپالېون دەل شۇ چاغدا ئۇشتۇمتۇت ھۇشىدىن كېتىش كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ ھۇشىدىن كېتىپ يىقىلغان ۋە شۇ سەۋەپتىن گېرتسوگنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغان، گېرتسوگ بولسا پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويغان، ئەمما ناپالېون كېيىنرەك بۇ ئالىجاناپلىق ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسىنى بېرىپ ئىنتىقام ئالغان.

ھېكايە ناھايىتى يېقىملىق ۋە ناھايىتى قىزىقارلىق ئېيتىلدى، خۇسۇسەن رەقىپلەر بىردىنلا بىر بىرىنى تونۇۋالغان يېرى شۇنداق بولدى، نەتىجىدە خېنىملارنىڭ چىرايىدا ھاياجانلىق كەيپىيات

---

① نىمفى (Nimfe) — گرېك ئەپسانىسىدە تەبىئەت كۈچلىرىنى گەۋدىلەندۈرگۈچى ئىككىنچى دەرىجىلىك خۇدالار بولۇپ، ئۇلار ئورمان خۇدالىرى (درىياد)، تاغ خۇدالىرى (ئورېاد)، دەريا خۇدالىرى (ناياد)، دېڭىز خۇدالىرى (پېرېيىل)غا بۆلۈنىدۇ. — تەر.

② گېورگ (ژورژ) خېنىم مۇندىن كېيىن كىتاپتا يەنە ئۇچرايدۇ. ئۇ داڭلىق تراگىك ئارتىس بولۇپ، بىرقانچە يىلغىچە ناپالېوننىڭ يېقىن خوتۇنى بولغان. 1808 - يىلى پېتربۇرگقا بېرىپ چوڭ نەتىجىگە ئېرىشكەن ۋە شۇ چاغدا، خۇددى مۇشۇ ئەسەردە كېيىن تەسۋىرلەنگەندەك، ناتاشا ئېلىننىڭ مېھمانخانىسىدا ئۇنىڭ دېكلاماتسىيىسىنى ئاڭلىغان. — تەر.

پەيدا بولدى.

— Charmant (ئاجايىپ ياخشى)، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا كىچىك-كىنە كىنەز ئايىمغا سوئال ئالامىتى بىلەن قاراپ.

— Charmant (ئاجايىپ ياخشى)، — دەپ پىچىرلاپ قويدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم يىڭنىسىنى ئۆزىنىڭ قول ئىشىغا سانچىپ، گويا ھىكايىنىڭ ياخشىلىغى ۋە قىزىقارلىقلىغى ئۇنىڭ ئۆز ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇشىغا دەخلى يەتكۈزگەنلىگىنى ئىسپاتلىماقچى بولغاندەك.

بەگزادە بۇ ساداسىز (ماختاشنى چۈشەندى، شۇڭا مىننەتدار بولغان قىياپەتتە كۈلۈپ قويۇپ، ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇرماقچى بولدى؛ لىكىن بۇ چاغدا ئاننا پاۋلوۋنا ئۆزى ئۈچۈن قورقۇنچلۇق بولغان بۇ ياش ئادەمگە ئۇزۇلۇكسىز نەزەر سىلىپ، ئۇنىڭ پوپ بىلەن قانداقتۇ ھەددىدىن زىيادە قىزىق ۋە يۇقۇرى ئاۋازدا سۆزلە-شىۋاتقانلىغىنى سىزىپ قالدى-دە، خەۋپلىك جايغا ياردەم بىرىشكە ئالدىرىدى. دەرۋەقە، پيېر پوپ بىلەن سياسى تەڭپۇڭلۇق توغرى-سىدا سۆزلىششكە مۇۋەپپەق بولغان ئىدى ۋە ئابباتنا قارىماققا بۇ ياش ئادەمنىڭ ئاقكۆڭۈللۈك قىزغىنلىغىغا نىسبەتەن قىزىقىش پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ياقتۇرىدىغان نەزىرىيىسىنى راۋاجلاندۇرماقتا ئىدى. ئىككىيلەن شۇنچىلىك زور قىزىقىش ۋە شۇنچىلىك تەبىئى رەۋىشتە سۆزلەشتىكى، بۇ ئاننا پاۋلوۋناغا ياقمىغان ئىدى.

— چارە-تەدبىر... — ياۋروپادا كۈچلەر تەڭپۇڭلۇغى ۋە droit desgens (خەلق ھوقۇقى)، — دىدى پوپ. پەقەت ۋەھشى دەپ داڭ چىقارغان روسسىيەدەك قۇدرەتلىك دۆلەت ياۋروپادا كۈچلەر تەڭپۇڭلۇغىنى ساقلاشنى مەقسەت قىلغان ئىتتىپاققا غەرەزسىز ئادىللىق بىلەن رەھبەرلىك قىلسىلا، دۇنيا نىجات تاپىدۇ.

— سىز بۇنداق تەكەببۇرلۇقنى قانداق قىلىپ تاپىسىز، — دەپ سۆز باشلىدى پىيېر؛ لېكىن شۇ چاغدا ئاننا پاۋلوۋنا يېقىن كەلدى-دە، پىيېرغا جىددىيلىك بىلەن قاراپ، ئىتالىيىلىكتىن روسىيىنىڭ ھاۋا كىلىماتى يېقىش-ياقماسلىقىنى سورىدى. ئىتالىيىلىكنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى ۋە ئۇنىڭ چىرايى خۇددى ئاياللار بىلەن سۆزلەشكەندە ئادەت بولۇپ قالغىنىدەك، ھاقارەتلىك دەرىجىدە ساختا، شىرىن تۇسكە كىردى.

— مەن ئۆزەم قاتنىشىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغان بۇ مۇھىتتىكى ئۇلپەتلەرنىڭ، خۇسۇسەن ئاياللارنىڭ پارلاق ئەقىل-پاراستى ۋە بىلىمى مېنى شۇنچىلىك مەپتۇن قىلدىكى، ھاۋا كىلىماتى توغرىسىدا ئويلاشقا ئۇلگۇرەلمەي قالدىم. — دېدى ئۇ.

ئاننا پاۋلوۋنا پوپ ۋە پىيېرنى قويۇپ بەرمىدى ۋە كۈزىتىشكە ئاسان بولۇشنى ئويلاپ، ئۇلارنى ئومۇمى گۇرۇپپىغا قوشۇۋەتتى.

بۇ چاغدا مېھمانخانىغا يېڭى بىر كىشى كىرىپ كەلدى. بۇ يېڭى كىشى كىچىككىنە كىنەز ئاييمىنىڭ ئېرى ياش كىنەز ئاندرېي بولكونسكى ئىدى. كىنەز بولكونسكى ئوتتۇرا بويلۇق، قەتئىي ۋە قەيسەر قىياپەتلىك ناھايىتى كېلىشكەن يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ گەۋدىسىدىكى ھەممە نەرسە، ھارغىن زېرىكتۈرەرلىك تەلەتىدىن تارتىپ تاكى جىمغۇر تەكشى قەدەملىرىگىچە ئۆزىنىڭ كىچىككىنە تېتىك ئايالى بىلەن ئىنتايىن روشەن كەسكىن قارىمۇ-قارشى سېلىشتۇرمىنى ئەكس ئەتتۈرەتتى. روشەنكى، مېھمانخانىدا بولغان ھەر بىر كىشى ئۇنىڭغا تونۇشلا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ئۇنى بىزار قىلغانلىقى ۋە شۇڭا ئۇلارغا قاراش ۋە ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىشمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى زېرىكىشلىك ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنى بىزار قىلغان

بارلىق يۈزلەرنىڭ ئارىسىدا گوياكى ھەممىسىدىن تولاراق ئۇنى بىزار قىلغىنى ئۇنىڭ چىرايلىق خوتۇنىنىڭ يۈزى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ گۈزەل چىرايىنى بۇزغان گىرىمدىن يىرگىنىپ خوتۇنىدىن نېرى كەتتى. ئۇ ئاننا پاۋلوۋنانىڭ قولىنى سۆيۈپ قويدى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، ئولتۇرغان ئۇلپەتلەرنىڭ ھەممىسىگە قاراپ چىقتى.

— Vous vous enôlez pourlaguerre, mon prince? (سىز ئۇرۇشقا بېرىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتامسىز، كىنەز؟)، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا.

— Legènèral Koutouzoff (گېنېرال كۇتۇزوۋ)، — دېدى بولكونسكى خۇددى فرانسۇزدەك سۆزنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى zoff قا ئۇرغۇنى چۈشۈرۈپ، — a blen voulude moi pour aide-de-camp... (مېنى ئادىيۇتانتلىققا ئالماقچى.)

— Et Lise, votre femme? (سىزنىڭ خوتۇنىڭىز لىزاچۇ؟)

— ئۇ يېزىغا كېتىدۇ.

— سىز ئارىمىزدىن ئۆزىڭىزنىڭ چىرايلىق سۆيۈملۈك خوتۇنىڭىزنى ئېلىپ كېتىشتىن خىجىل بولمامسىز؟

— André (ئاندرې)، — دېدى ئۇنىڭ خوتۇنى ئۆزىنىڭ ئېرىگە خۇددى باشقىلار بىلەن سۆزلەشكەندىكىدەك نازلىق ئاھاڭدا، — بەگزادە گېورگ (ژورژ) خېنىم ۋە بوناپارت توغرىسىدا ھازىر بىزگە ئاجايىپ بىر ھېكايە سۆزلەپ بەردى!

كىنەز ئاندرې كۆزىنى يۇمدى ۋە ئۆرۈلۈۋالدى. كىنەز ئاندرې مېھمانخانىغا كىرىپ كەلگەندىن بۇيان ئۆزىنىڭ خوشال ۋە دوستانە كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئۈزمىگەن پيېر ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ

بىلگىنى تۇتتى. كىنەز ئاندرې ئۆرۈلۈپمۇ قارىماستىن قاپىغىنى تۈردى-دە، ئۆزىنىڭ بىلگىنى تۇتقان ھەرقانداق ئادەمگە خاپا بولىدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى، لېكىن پىيېرنىڭ كۈلۈپ تۇرغان چىرايىنى كۆرۈپ كۈتۈلمىگەن مۇلايىملىق ۋە يېقىملىق كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن كۈلۈپ قويدى.

— مانا قارا!... سەنمۇ يۇقۇرى ئۇلپەتچىلىك مۇھىتىغا كىرىپسەن-دە؟ — دىدى پىيېرغا.

— مەن سىزنىڭ بۇ يەرگە كېلىدىغانلىقىڭىزنى بىلگەن ئىدىم، — دەپ جاۋاپ بەردى پىيېر. — مەن سىزنىڭكىگە كەچكى غىزاغا بارىمەن، — دەپ ئاستا قوشۇپ قويدى ئۇ ئۆز ھىكايىسىنى داۋام قىلدۇرۇۋاتقان ۋىكونتقا دەخلى يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن. — بولامدۇ؟

— ياق، بولمايدۇ، — دىدى كىنەز ئاندرې كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە پىيېرنىڭ قولىنى سىقتى. بۇنى سوراشنىڭ ھاجىتى يوقلۇغىنى بىلدۈرمەكچى بولۇپ. ئۇ يەنە بىر ئاز سۆزلىمەكچى ئىدى، لېكىن بۇ چاغدا كىنەز ۋاسىلى قىزى بىلەن كەتمەكچى بولۇپ ئورۇنلىرىدىن قوزغالدى ۋە ئەرلەرمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئۇلارغا يول بەردى.

— سىز مېنى كەچۈرگەيسىز، سۆيۈملۈك بەگزادە، — دىدى كىنەز ۋاسىلى فرانسۇزغا دوستانىلىق بىلەن ۋە ئۇنى تۇرغۇزماسلىق ئۈچۈن ئۇنىڭ يېڭىنى تارتىپ قويدى. — ئەلچىنىڭ ئۆيىدىكى بۇ بەختسىز زىياپەت مېنى ھوزۇر-ھالاۋەتتىن مەھرۇم قىلدى ۋە سىزنى پاراكەندە قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. سىزنىڭ كىشىنى خوشال قىلىدىغان بۇ كەچكى ئولتۇرۇشىڭىزنى تاشلاپ كېتىش مېنى ناھايىتى مەيۈسلەندۈرىدۇ، — دىدى ئۇ ئاننا پاۋلوۋناغا.

كىنەز قىزى ئەلېن كۆينىگىنىڭ قاتلاقلىرىنى يېنىككىنە كۆتىرىپ

ئورۇندۇقلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنىڭ چىرايلىق يۈزىدىكى كۈلۈمسىرەش تېخىمۇ جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. ئۇ پىيېرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، پىيېر گويا قورقاندەك تەنتەنىلىك كۆزلىرى بىلەن بۇ گۈزەلگە قاراپ قالدى.

— ناھايىتى گۈزەل، — دېدى ئاندرې.

— ناھايىتى، — دېدى پىيېر.

كىنەز ۋاسىلى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ پىيېرنىڭ قولىنى تۇتتى ۋە ئاننا پاۋلوۋناغا مۇراجىئەت قىلىپ مۇنداق دېدى:

— بۇ ئېيىقنى مەن ئۈچۈن تەربىيە بېرىپ قويۇڭ، — دېدى ئۇ. — مانا، ئۇنىڭ مېنىڭ قېشىمدا تۇرۇۋاتقىنىغا بىر ئاي بولدى، ئۇنى بىرىنچى قېتىم بۇ سورۇندا كۆرۈۋاتىمەن. ياش ئادەم ئۈچۈن ئەقىللىق ئاياللارنىڭ ئۈلپەتچىلىكىدىن باشقا مۇھىم نەرسە يوق.

4

ئاننا پاۋلوۋنا پىيېردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشقا كۈلۈپ تۇرۇپ ۋەدە قىلدى، ئۇ پىيېرنىڭ ئاتىسى كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقىنى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئىلگىرى ھېلىقى ھاماچىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ياشانغان موماي ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى-دە، كىنەز ۋاسىلىغا ئايۋاندا يېتىشىۋالدى. ئىلگىرىكى ھەممە ساختا قىزىقىش ئۇنىڭ چىرايىدىن يوقىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ مۇلايىم، يىغلامسىرىغان چىرايىدا پەقەت ئەنسىرەش ۋە قورقۇش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— ئوغلۇم بورىس توغرىسىدا سىز ماڭا نېمە دەيسىز، كىنەز، — دېدى ئۇ ۋاسىلىغا ئايۋاندا يېتىشىۋېلىپ. (بورىسنىڭ ئىسمىنى

ئېيتقاندا ئۇرغۇنى ئالاھىدە O غا چۈشۈردى). — مەن يەنىلا پېتىر-بۇرگدا قالالمايمەن. ئېيتىڭا، مەن قانداق خەۋەرلەرنى بىچارە ئوغ-لۇمغا يەتكۈزۈشۈم مۇمكىن؟

كىنەز ۋاسىلى بۇ ياشانغان مومايىنىڭ سۆزلىرىنى پۈتۈنلەي دىگۈ-دەك قىزىقىش بىلەن ئاڭلىمىغانلىقىغا ۋە پەرۋا قىلمىغانلىقىغا، ھەتتا بىر مۇنچە تاقەتسىزلىك ھالىتىنى ئىپادىلىگەنلىكىگە قارىماي، ئۇنىڭغا يالۋۇرغاندەك تەسىرلىك قىياپەتتە كۆلۈپ قويدى ۋە ئۇ كېتىپ قالمىسۇن ئۈچۈن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى.

— پادىشاغا بىر ئېغىز سۆز قىلىپ قويسىڭىزلا ئۇنى گۋاردىيىگە يۆتكەيتتى، مۇنداق بولغاندا سىزنىڭ نىمىڭىز كېتەتتى، — دىدى ئۇ ئۆتۈنۈپ.

— ماڭا ئىشىنىڭ، كىنەز ئايىم مەن قولۇمدىن كېلىدىغان ھەممىنى قىلىمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ۋاسىلى، — لېكىن مېنىڭ پادىشادىن سورىشىم تەس؛ مەن سىزگە كىنەز گولىتسىن ئارقىلىق رۇمىيەنتسېۋغا مۇراجىئەت قىلىشنى مەسلىھەت بېرىمەن؛ بۇنداق قىلىش ئاقىلانىلىق بولغان بولاتتى.

يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان بۇ موماي كىنەز درۇبېتس-كىنىڭ ئايالى بولۇپ، روسسىيىدە ئەڭ يۇقۇرى نەسەپلەرنىڭ بىرى ئىدى، لېكىن ئۇ كەمبەغەللىشىپ خېلى بۇرۇنلا ئۇلپەتلەر مۇھىتىدىن چىقىپ كەتكەن ۋە ئىلگىرىكى ئالاقە دائىرىسىنى يوقاتقان ئىدى. ئۇنىڭ بۇ چاغدا پېتېربۇرگقا كېلىشى ئۆزىنىڭ يالغۇز ئوغلى ئۈچۈن گۋاردىيىدىن بىرەر ئەمەل تېپىش ئىدى. ئەمىلىيەتتىمۇ، ئۇ پەقەت كىنەز ۋاسىلى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈنلا، ئانىنا پاۋلوۋنانىڭ زىياپە-تىگە بېرىشقا بىر پارچە تەكلىپنامىنى ھەل قىلدى ۋە پەقەت شۇن-

دىن كېيىنلا ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ بەگزادە سۆزلەپ بەرگەن ھىكايىنى ئاڭلىدى. ئۇنى كىنەز ۋاسىلىنىڭ سۆزلىرى چۆچۈتۈۋەتتى؛ ئۇنىڭ بىر زامانلاردىكى گۈزەل چىرايىدا غەزەپ ئالامەتلىرى پەيدا بولدى، لېكىن بۇ پەقەت ھەش-پەش دىگۈچە داۋام قىلدى. ئۇ يەنە كۈلۈمسىرىگەن قىياپەتتە كىنەز ۋاسىلىنىڭ قولىغا چىڭ ئېسىلدى.

— قۇلاق سېلىڭ، كىنەز، — دىدى ئۇ، — مەن ھىچقاچان سىزدىن بىرەر نەرسە سورىمىغان ۋە مۇندىن كېيىنمۇ مەڭگۈ سورىمايمەن، ھىچقاچان ئاتامنىڭ سىزگە بولغان دوستلۇغى توغرىسىدا ھىچنەرسە دىمىگەن. لېكىن، ھازىر مەن سىزگە خۇدانى تىلغا ئېلىپ ئىلتىماس قىلىمەنكى، ئوغلۇم ئۈچۈن مۇشۇ ئىشنى قىلىپ بەرسىڭىز، مەن سىزنى مەڭگۈ شەپقەت قىلغۇچى دەپ ھىساپلايمەن، — دەپ ئالدىراپ قوشۇپ قويدى ئۇ. — ياق، سىز چېچىلماڭ، ۋەدە بېرىڭ! مەن گولىتسىندىن ئۆتۈندۈم، ئۇ رەت قىلدى. سىز ئىلگىرىكىدەكلا soyez le bon enfant que vousauez été خەير-ساخاۋەتلىك بولسىڭىز، — دىدى ئۇ كۆزىدىن تارام-تارام ياش چىقىپ تۇرسىمۇ كۈلۈشكە تىرىشىپ.

— ئاتا، كېچىكىپ قالىمىز، — دىدى ئىشىك يېنىدا كۈتۈپ تۇرغان كىنەز قىزى ئەلېن ئۆزىنىڭ چىرايلىق بېشىنى خىسلەتلىك يەلكىسىدىن ئارقىسىغا بۇراپ.

لېكىن تەسىردې كۈچ جەمىيەتتە بىر خىل كاپىتال، ئۇ يوقىلىپ كەتمىسۇن دىسەڭ، ئۇنى ئاسرىشىڭ كېرەك. كىنەز ۋاسىلى بۇنى بىلەتتى ۋە ئەگەر ئۇ سورىغانلارنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن سوراۋېرىدىغان بولسا، ئۆزۈن ئۆتمەيلا ئۆزى ئۈچۈن سوراشقا توغرا كەلگەندە، بۇ مۇمكىن بولماي قالاتتى. بۇ قائىدىنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈپ، ئۇ

ئۆزىنىڭ تەسىرىي كۆچىنى ئايايدىغان بولۇپ قالدى. ئەمما ئۇ كىنەز ئايىم دروۇ بېتسكايانىڭ ئىشىدا ئۇنىڭ تەكرار يالۋۇرۇشىدىن كېيىن، ئۆز ۋىجدانىدا قانداقتۇ ئوڭايسىزلىق ھىس قىلىپ قالدى. كىنەز ئايىم ئۇنىڭغا مۇنۇ ھەقىقەتنى ئەسلىتىپ قويدى: ئۇ ئۆزىنىڭ خىزمەتكە كىرگەن بىرىنچى قەدىمى بىلەن دروۇبېتسكايانىڭ ئاتىسىغا مىننەتدار بولۇشى كېرەك. ئۇندىن تاشقىرى، كىنەز ۋاسىلى دروۇ-بېتسكايانىڭ مۇئامىلىسىدىن ئۇنىڭ ئۆز كاللىسىدا قارار قىلغان ئارزۇلىرىنى قاندۇرمىغىچە توختاپ قالمايدىغان، زۆرۈر تېپىلغاندا ھەركۈنى، ھەر سائەت، ھەرمىنۇتتا چېك تۇرۇپ ھەپىلەشىشكە ۋە ھەتتا سەھنىدە خىلمۇ-خىل دىراما ئويناشقا تەييار تۇرىدىغان ئاياللارنىڭ، خۇسۇسەن شۇنداق ئانىلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى بىلە-ۋالدى. ئەڭ ئاخىرقى بۇ مۇلاھىزە ئۇنى ئارىسالدى قىلىپ قويغان ئىدى.

— سۆيۈملۈك ئانىنا مىخايلوۋنا، — دىدى ئۇ ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى تەكەللۇپسىز ۋە زېرىكتۈرگۈچ ئاھاڭى بىلەن، — سىزنىڭ دىگەن ئىشىڭىزنى ئورۇنلاش مەن ئۈچۈن پۈتۈنلەي دىگۈدەك مۇمكىن ئەمەس ئىش؛ لېكىن مېنىڭ سىزنى قانداق ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى ۋە مەرھۇم ئاتىڭىزنىڭ ھۆرمىتىدىن ئۇنى ئەسلەيدىغانلىقىمنى ئىس-پاتلاش ئۈچۈن، مەن مۇمكىن بولمايدىغان بۇ ئىشنى قىلىمەن: سىزنىڭ ئوغلىڭىز گۋاردىيىگە ئەۋەتىلىدۇ. مېنىڭ بۇ گېپىم گەپ. مەمنۇن بولامسىز؟

— ئەزىز كىنەزىم، پۈشتى-پانايىم سىز! مېنىڭ سىزدىن تەلەپ قىلىدىغىنىممۇ مانا شۇ؛ مەن سىزنىڭ قانداق خەير-ساخاۋەتلىك كىشى ئىكەنلىكىڭىزنى بىلەتتىم!

كىنەز كەتمەكچى بولغان ئىدى.

— توختاڭ، كىنەز، يەنە بىر-ئىككى ئېغىز سۆز، — دېدى ئۇ دۇ-دۇقلاپ، — ...Une fois passe aux gardes (ئوغلۇم گۋاردىيىگە ئەۋەتىلگەندىن كېيىن...) سىز مىخايىل ئىلارىونوۋىچ كۇتۇزوۋ بىلەن يېقىنسىز، بورىسنى ئۇنىڭغا ئاديۇتانتلىققا تونۇشتۇرۇپ قويسىڭىز! شۇ چاغدىلا مەن خاتىرجەم بولاتتىم، شۇ چاغدا......

كىنەز ۋاسىلى كۈلۈپ قويدى.

— بۇنى ۋەدە قىلالمايمەن، سىز كۇتۇزوۋ باش قوماندان بولغاندىن تارتىپ ئۇنىڭ قانچىلىك ئەيىپلەشلەرگە دۇچار بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيسىز. ئۇ ئۆزى ماڭا موسكۋادىكى يۇقىرى تەبىقىلىك بارلىق خېنىملار تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇللىرىنى ئۇنىڭغا ئاديۇتانتلىققا بەرمەكچى بولغانلىقلىرىنى سوزلەپ بەرگەن ئىدى.

— ياق، ۋەدە بېرىڭ! مەن سىزنى قويۇپ بەرمەيمەن! سىزمېنىڭ پۇشتى-پانايىمسىز!...

— ئاتا، — ئۇنىڭ چىرايلىق قىزى يەنە شۇنداق ئاھاڭدا تەكرارلىدى، — كېچىكىپ قالىمىز.

— خوش، au reoir خەير! كۆرۈۋاتامسىز؟

— ئۇنداق بولسا، ئەتە پادىشاغا دەمسىز، ھە؟

— ئەلۋەتتە؛ ئەمما كۇتۇزوۋقا ئېيتىشقا ۋەدە قىلالمايمەن.

— ياق، ۋەدە بېرىڭ، ۋەدە بېرىڭ، ۋاسىلى! — دېدى ئارقىسىدىن ئۇنىڭغا ئاننا مىخايلوۋنا نازىنىن ياش خېنىملارغا خاس كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن. مۇنداق كۈلۈمسىرەش قىياپىتى قاچاندۇ بىر چاغلاردا ئۇنىڭغا يارىشاتتى، ئەمما ھازىر بولسا ئۇنىڭ مۇنداق سولغان چىرايىغا زادىلا ياراشمايتتى.

ئـۇنـىڭ ئۆز يېشىـنى ئۇنتـۇپ قالغانـلىغى كۆرۈنۈپ تۇراتـتى، ئادىتى تۇپەيلى ئۆزىنىڭ كونا نازلىنىش قىلىقلىرىنى قىلاتتى. لېكىن كىنەزۋاسىلى چىقىپ كېتىـش بىلەن تەڭـلا ئۇنىڭ چىرايـىدا يەنىلا بۇرۇنقىدەك سوغاق، ساختا قىياپەت پەيدا بولـدى. ئۇ يەنە قايتىـپ كېلىپ سۆھـبەتـكە قوشۇلـدى ۋە هامان سۆزلەۋاتـقان بەگزادىـنىڭ هىكايىسىنى يەنە كۆڭـۈل قويۇپ ئاڭـلاۋاتقانـدەك قىلـىپ، كېتىـش پۇرسىتىنى كۈتۈپ تۇراتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ئىشى تۈگىگەن ئىدى.

— لېكىن سىـز بۇ يېـقىنـقى كومېـدىـيىـنى du sacre Milan (مىلاندا تەختكە ئولتۇرغۇزۇشنى) قانداق دەپ هىس قىلىـسىز؟ — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا. — Et la nouvelle comedie: des pouples de Gênes et de Lucques, qui viennet prensenter leurs voeux à M.Buna parte.M. Buona parte assis sur un trône‘ et exaucant les voeux des nations! Adorable! Non, mais c’est à en devenir folle! On diait, quele monde entier a perdu la tête (يەنە بىر يېڭى كومېدىيە: گېـنۇيە بىلەن لۇككا خەلقى جانابى بوناپارتقا ئۆزىنىڭ ئۈمىتلىرىـنى ئىـزهار قىپـتۇ ۋە جانابى بوناپارتمۇ تەختتە ئولتۇرۇپ خەلقلەرنىڭ ئۈمىت-ئارزۇلىرىنى بىجا كەلتۈرۈشكە ماقۇل بوپـتۇ. بەللى! خـۇدا ئۇرمىسا! بۇ كىشىـنى ئەقـلىـدىن ئازدۇرىـدۇ! پـۈتـۈن دۇنـيا ئەقـلىـدىن ئازغان دەپ ئويلايسەن)

كىنەز ئاندرې ئاننا پاۋلوۋنانىڭ كۆزىگە تىكىلـىپ قاراپ كۈلۈپ قويدى.

— Die u mela donne, gare à qui la touche (خۇدا ماڭا بۇ تاجنى بەردى. بۇنىـڭغا چېـقىلماقـچى بولغان ئادەم هەزەر

ئەيلسوْن) — دېدى ئۇ. (بۇ بوناپارتنىڭ تاج كىيگەندە ئېيتقان On det qu'il a été très beau en prononcant ces· (سۆزلىرى) paroles — (ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ بۇ سۆزلەرنى سۆزلەۋېتىپ ناھايىتى ياخشى قىياپەتكە كىرىپتۇدەك)، — دەپ قوشۇپ قويۇپتۇ ئۇ، بۇ سۆزلەرنى يەنە ئىتالىيانچە تەكرارلاپ:

— Dio mi la dona, guai a chi la tocca. J'espère (قىسقىسى، مەن ئۈمىت قىلىمەنكى،) — دەپ سۆزىنى enfin داۋام قىلدى ئانا پاۋلوۋنا، — que ca aètè la gout te d'eau qui fera dèborder le verre. Les souvrainsne peuvent plus supporte cet homme, qui menacetout. (بۇ، ئىستاكاندىن تېشىپ چىقىدىغان ئاخىرقى بىر تامچە بولىدۇ. ھەر - قايسى ئەللەرنىڭ باشلىقلىرىمۇ ھەممىگە تەھدىت سېلىۋاتقان كىشىگە يەنىمۇ يول قويمايدۇ.)

— Les souverains? Je ne parle pas de la Russis, (شاھلار دەمسىز؟ مەن روسىيە توغرىسىدا سۆزلەۋاتمايمەن)، — دېدى بەگزادە ئەدەپ - ھۆرمەت بىلەن، ئەمما ئۈمىتسىزلەنگەن ھالدا، — شاھلار ئىمىش، تېخى! شاھلارلىيۇدوۋىك 17 - ئۈچۈن، خانىش ئۈچۈن، ئېلىزاۋېتا خېنىم ئۈچۈن نىمە ئىش قىلىپ بەردى؟ ھېچ ئىش قىلىپ بەرگىنى يوق! — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى يەنە تېخىمۇ ھاياجانلىنىپ، — Et croyez-moi, ils subissent la punition pour leurtrahison dela cause des Bourbons. Les souvererains? Ils envoient des ambassadeurs (سىز ئىشىنىڭ ماڭا، ئۇلار پادىشا complimenter l'usurpateur. بوربون ئۇرۇغىنىڭ ئىشلىرىغا خائىنلىق قىلغانلىغى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ

جازاسىنى تارتىشۋاتىدۇ. شاھلار دەمسىز؟ ما گەپنى قاراڭ! تېخى! ئۇلار تەخت-تاج ئوغرىسىنى تەبرىكلىشىپ ئەلچىلىرىنى ئەۋەتمەكتە.)

ئۇ كۆزگە ئىلمىغاندەك ئۇھ تارتىپ قويۇپ، يەنە ئۆز ھالىتىنى ئۆزگەرتتى. ئۇزۇن باغلىق كۆزەينەكدىن بەگزادىغا ئۇزاق ۋاقىت قاراپ تۇرغان كىنەز ئىپپولىت بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، بىردىنلا، كىچىككىنە كىنەز ئايىمغا بۇرۇلدى-دە، ئۇنىڭدىن يىڭنىسىنى سوراپ ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن شىرەگە كوندېي (Konde) گېربىنى سىزىپ كورسىتىشكە باشلىدى. ئۇ خۇددى كىچىككىنە كىنەز ئايىم، ئۇنىڭدىن ئۆتۈنۈپ سورىغاندەك، بۇ گېربنى ئېتىۋار بەرگەن ئاھاڭ بىلەن چۈشەندۈرۈپ كەتتى.

— Bâton de gueules, engrêlé de gueules d'azur— (يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ئېغىز سۈرىتى سىزىلغان maison Conde, ئاچ كۆك رەڭلىك سۆڭەك ھاسا — كوندېينىڭ يۇرتى).

كىنەز ئايىم بۇ سۆزلەرگە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ قۇلاق سالدى.

— ئەگەر بوناپارت فرانسىيىدە يەنە بىر يىل تەختىدە ئولتۇردىغان بولسا، — دېدى بەگزادە باشلانغان سۆزنى داۋاملاشتۇرۇپ، خۇددى ئۆزى باشقىلارغا قارىغاندا كۆپ ئىشنى بىلىدىغان ۋە شۇڭا باشقىلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمايدىغان ھەم پەقەت ئۆزىنىڭ ئوي-پىكىرلىرىنى قوغلىشىپ كېتىۋاتقان ئادەمدەك قىياپەتتە، — ئۇ ھالدا، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ. فرانسىيە جامائەتچىلىكى — مەن فرانسىيىنىڭ يۇقۇرى قاتلام جامائەتچىلىكىنى دېمەكچىمەن — سۇيىقەست، زوراۋانلىق، سۈرگۈن، قىرغىنچىلىق بىلەن مەڭگۈ يوقىتىلىدۇ، ئۇ چاغدا......

ئۇ ئىككى دولىسىنى كۆتىرىپ ۋە ئىككى قولىنى كېرىپ قويىدى. پىيېر ئىمىدۇ بىر نەرسە دىمەكچى بولدى: سۆھبەت ئۇنى قىزىقتۇرغان ئىدى ـ يۇ، ئەمما ئۇنىڭغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرغان ئاننا پاۋلوۋنا سۆز قىستۇرۇپ گېپىنى بۆلۈۋەتتى.

— پادىشا ئالېكساندر، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا غەمكىنلىك بىلەن. پادىشا خانىدانى توغرىسىدا سۆزلىگەندە ئۇ ھەمىشە شۇنداق غەمكىن قىياپەتتە بولاتتى. — دولەت تۈزۈمىنى تاللىۋېلىشنى فرانسۇزلارنىڭ ئۆزىگە قويۇپ بېرىشنى ئېلان قىلدى. مەنمۇ ئىشىنىمەنكى، زوراۋانلاردىن ئازات بولغان پۈتۈن مىللەت ئۆزىنى قانۇنىي كارولنىڭ قوينىغا ئاتىدىغانلىغىدا گۇمان يوق، — دىدى ئاننا پاۋلوۋنا، بۇ مۇھاجىر ۋە كارول تەرەپدارىغا مۇمكىن قەدەر ماقۇل بولۇشقا تىرىشىپ.

— بۇ شۈبھىلىك، — دىدى كىنەز ئاندرېي. — Monsieur le vicomte (جانابى بەگزادە) مۇتلەق توغرا ئويلايدۇ، ئىش ھازىر يىغىشتۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن. مەن ئويلايمەنكى، كونا ھاكىمىيەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش تەس.

— مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، — پىيېر قىزىرىپ ـ تاتىرىپ يەنە سۆزگە ئارىلاشتى، — بەگ ـ بۆكۈتلەرنىڭ ھەممىسى دىگۈدەك بوناپارت تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتكەن.

— پەقەت بوناپارتچىلار مۇشۇنداق دىيىشمەكتە، — دىدى كىنەززادە پىيېرغا قارىماي تۇرۇپ. — ھازىر فرانسىيە جامائەتچىلىگىنىڭ پىكرىنى بىلىش تەس.

— Bonapartel'a dit (بوناپارت مۇشۇنداق دىگەن)، — دىدى كىنەز ئاندرېي مەسخىرە ئارىلاش كۈلۈمسىرەپ قويۇپ. (بەگزادىنىڭ

ئۇنىڭغا ياقمىغانلىقى ۋە كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭغا قارىمىغان بولسىمۇ، ئەمما سۆزنى شۇنىڭغا قارشى ئېيتىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.)

— Je leur ai montré le chemin de la gloire, (مەن ئۇلارغا شانلىق يولنى كۆرسىتىپ بەرگەن ئىدىم)، — دېدى كىنەز ئاندرېي سەل توختىۋالغاندىن كېيىن يەنە ناپالېئوننىڭ سۆز-لىرىنى تەكرارلاپ، — ils n'en ont pas voulu; jeleur ai ouvetr mes anti cham bres, ils se sont precipités en foule… (لېكىن ئۇلار خالىمىدى: مەن ئۆزەمنىڭ قوبۇلخانامنىڭ ئىشىگىنى ئېچىۋىدىم، ئۇلار گۇرردە كىرىپ كېلىشتى…) مەن ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن مۇشۇنداق دەرىجىدە سۆزلەشكە ھەقلىق ئىكەنلىكىنى بىلمىدىم.

— Aucun ھېچقانچە ھەققى يوق، — دەپ جاۋاپ قايتۇردى بەگزادە. — گېرتسوگ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ھەتتا ئەڭ ئىخلاسمەن ئادەملەرمۇ ئۇنى قەھرىمان دەپ ھىساپلىمايدىغان بولۇپ قالدى. — si même ca été un héros pour certaines gens (ئەگەر بەزىلەر ئۈچۈن ئۇ ئۆتمۈشتە قەھرىمان بولغان بولسا)، — دېدى بەگزادە ئاننا پاۋلوۋناغا قاراپ، — گېرتسوگ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئاسماندا بىر شېھىت كۆپەيگەن بولدى، يەردە بىر قەھرىمان ئازايغان بولدى.

ئاننا پاۋلوۋنا ۋە باشقىلار بەگزادىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئۆزىنىڭ كۈلكىسى بىلەن باھالاشقا ئۈلگۈرەلمەي تۇرغاندا، پيېر يەنە سۆزگە ئارىلاشتى ۋە ئاننا پاۋلوۋنا گەرچە ئۇنىڭ يەنە قانداقتۇ نالايىق سۆز-لەرنى ئېيتىپ تاشلىشىنى ئالدىن سەزگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنى توسيالماي قالدى.

— گېرتسوگ ئېنگىيېننىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى، — دېدى پيېر، —

دۆلەت ئۈچۈن زۆرۈر ئىدى؛ ناپالېئوننىڭ بۇ مەسىلىدە تولۇق جاۋاپكارلىقنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشتىن قورقمىغانلىقى، ئۇنىڭ روھىنىڭ ئۇلۇغۋارلىقىنى تولۇق ئىپادىلەيدۇ.

Dieu! mon dieu! (ئاللا! ۋاي ئاللا!)، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا قورقىقان ھالدا پىچىرلاپ. — Comment, M.Pierre, vous trouvez que l'assassinat est grandeur d'âme? (قانداقسىغا، جانابى پيېر، سىز، قاتىللىقنى روھىنىڭ ئۇلۇغۋارلىقى دەپ ھىساپلامسىز؟) — دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە قول ئىشىنى سەل ئالدىغا تارتىپ.

ئاھ! ئۇھا! — دېدى ھەر خىل كىشىلەرنىڭ ئاۋازلىرى.

— Capital (بەك ئوبدان)، — دېدى كىنەز ئىپپولىت ئىنگلىزچە ۋە ئالقىنى بىلەن تىزىغا ئۇرۇشقا باشلىدى. بەگزادە بولسا پەقەت ئىككى دولىسىنى كۆتىرىپ قويدى.

پيېر كۆزەينىكىدىن ھەممەيلەنگە تەنتەنىلىك قىياپەت بىلەن سەپسېلىپ قاراپ چىقتى ۋە ئاندىن سۆزلەشكە باشلىدى:

— مەن شۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق دەيمەنكى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئۇ، — بوربون ئەۋلاتلىرى ئىنقىلاپتىن ئۆزلىرىنى چەتكە تارتىپ، خەلقنى ئانارخىيە ھالىتىدە قالدۇردى؛ پەقەت بىرگىنە ناپالېئون ئىنقىلاپنى چۈشەندى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىنىڭ مەنپەئەتىنى دەپ بىر كىشىنىڭ ھاياتلىقى ئالدىدا توختاپ قالالمىدى.

— سىز مانا بۇ شىرەگە كەلمەمسىز؟ — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا. لېكىن پيېر جاۋاپ بەرمەستىن ئۆزىنىڭ سۆزىنى داۋام قىلدۇرۇۋەردى.

— ياق، — دېدى ئۇ بارغانسېرى ھاياجانلىنىپ، — ناپالېئون

ئۇلۇغ، چۈنكى ئۇ ئىنقىلاپتىن ئېشىپ چۈشۈپ، ئۇنىڭدىكى ئىللەتلەرنى يوقاتتى، ئۇنىڭدىكى ئوبدان نەرسىلەرنى — گراژدانلارنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇقى، سۆز ۋە مەتبۇئات ئەركىنلىكى — ساقلاپ قالدى ۋە پەقەت شۇ سەۋەپتىن ھاكىمىيەتنى قولغا كەلتۈردى.

— شۇنداق، ئەگەر ئۇ ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ قاتىللىق قىلماي، ئۇنى قانۇنىي كارولغا تاپشۇرغان بولسا ئىدى، — دېدى كىنەز ئايىم، — مەن ئۇنى چوقۇم ئۇلۇغ ئادەم دېگەن بولاتتىم.

— ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. خەلق ئۇنىڭغا شۇنىڭ ئۈچۈن ھاكىمىيەتنى بەرگەنكى، ئۇ خەلقنى بۇربون ئۇرۇغىدىن قۇتۇلدۇرغان، يەنە شۇنىڭ ئۈچۈنكى، خەلق ئۇنىڭ ئۇلۇغ ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرگەن. ئىنقىلاپ ئۇلۇغ ئىش، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى جانابى پيېر، ئۇنىڭ بۇ مەردانە ھەم ۋەسۋەسە پەيدا قىلىدىغان كىرىشمە گېپى ئۆزىنىڭ ئۇلۇغۋار ياشلىقى ۋە ئۈمىت-ئارزۇلىرىنى تېزرەك ئېيتىۋېتىشنى روشەن ئىپادىلەپ تۇراتتى.

— نىمە؟ ئىنقىلاپ ۋە پادىشانى ئۆلتۈرۈش ئۇلۇغ ئىش دەمسىزا؟... ئۇنىڭدىن كېيىن .....ھە، سىز ماۋۇ شىرەگە كەلمەمسىز؟ — يەنە بىر قېتىم تەكرارلىدى ئانىنا پاۋلوۋنا.

— coutrat lsocia (ئىجتىمائى ئەھدە)①، — دېدى يېقىملىق كۈلۈپ تۇرۇپ بەگزادە.

— مېنىڭ دېگەنلىرىم پادىشانى ئۆلتۈرۈش توغرىسىدا ئەمەس. مەن غايە توغرىسىدا سۆزلەۋاتىمەن.

---

① رۇسسونىڭ "ئىجتىمائى ئەھدە"ى. — تەر.

— شۇنداق، بۇ بۇلاڭچىلىق غايىسى، قاتىللىق غايىسى ۋە پادىشانى ئۆلتۈرۈش غايىسى، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا مەسخىرە قىلىپ ۋە يەنە ئۇنىڭ سۆزىنىڭ بىلىگە تېپىۋەتتى.

— بۇلارنىڭ ھەممىسى چېكىدىن ئېشىپ كەتكەنلىك، ئەلۋەتتە، ئەھمىيىتى بۇنىڭدا ئەمەس، ئەھمىيىتى كىشىلىك ھوقۇقىدا، خۇراپىلىقنى يوقىتىشتا، گراژدانلارنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق بولۇشىدا؛ ناپالېون بۇ غايىلەرنىڭ ھەممىسىنى ساقلاپ قالدى.

— ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك، — دېدى بەگزادە بۇ ياش ئادەمگە ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ ھەممە بىمەنىلىكىنى ئىسپاتلاشقا بەل باغلىغاندەك نەپرەتلىنىپ، — بۇ ياڭراق قۇرۇق سۆزلەرگە ئاللىقاچانلا كىشىلەر ئىشەنمەس بولۇپ قالغان. ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىكنى كىم ياخشى كۆرمەيدۇ؟ ھەتتا بىزنىڭ نىجاتچىمىزمۇ ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىكنى تەرغىب قىلغان. ئىنقىلاپتىن كېيىن خەلق بىر ئاز بەختلىك بولۇپ قالدىمۇ؟ تامامەن ئەكسىچە. بىز ئەركىنلىكنى تەلەپ قىلدۇق، ناپالېون بولسا ئۇنى يەر بىلەن يەكسان قىلدى.

كىنەز ئاندرېي ئۇچۇق چىراي كۈلۈمسىرەپ گاھ پيېرغا، گاھ بەگزادىغا، گاھ ئاننا پاۋلوۋناغا قاراپ قوياتتى. پيېر سۆزلىگەن ئەڭ دەسلەپكى مىنۇتتا، ئاننا پاۋلوۋنا ئۆزىنىڭ ئىسسىلەر سۆھبىتىدە ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇرۇشنى ئۆگىنىپ قالغانلىغىغا قارىماي ئەرۋايى ئۇچۇپ كەتكەن ئىدى؛ بىراق پيېرنىڭ بۇ كۇپۇرلۇق سۆزلىرى بەگزادىنىڭ جەھلىنى چىقارمىغانلىغىنى ۋە بۇ سۆزلەرنى ئەمدى بېسىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىگىگە كۆزى يەتكەن ئاننا پاۋلوۋنا بەگزادىغا قوشۇلۇپ پۈتۈن كۈچى بىلەن پيېرغا ھۇجۇم قىلدى.

(لېكىن، ئەزىزىم، جانابى Mais, mon cher m-r Pierre —

پيېر)، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا، — ئۇلۇغ دېگەن شۇ ئادەمگىزنىڭ گېرتسوگنى، ئاخىر ئاددى بىر ئىنسانــنى سوت-سوراقسىز، بوينىغا ھېچقانداق ئەيىپ قويماستىن ئۆلتۈرۈپ تاشلىغانلىغىنى سىز نىمە دەپ چۈشەندۈرىسىز؟

— مەن جاناپلىرىدىن ئون سەككىزىنچى بىرۇمىر①غا نىمە دەيسىز؟ دەپ سورىغان بولاتتىم. — دېدى بەگزادە — بۇ ئالدامچىلىق C'est un escamotage, qui ne ressem. ble nullemئەمەسمۇ؟ بۇ ئۇلۇغ ent à lamanière d'agir d'un grand homme ئادەمنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس. كۆز بويامچىلىق.

— ئۇ يەنە ئافرىقىدا قىرىپ تاشلىغان ئەسىرلەرچۇ؟ — دېدى كىچىك كىنەز ئايىم. — بۇ بىر دەھشەتقۇ! — دېدى-دە، ئىككى يەلكىسىنى مىدىرلىتىپ قويدى.

(مەيلى نىمە C'est unroturier, vous aurez beaudire — دېمەك، ئۇ بىردىنلا باش كۆتىرىپ چىققان بىر نىمە)، — دېدى كىنەز ئىپپولىت.

جانابى پيېر كىمگە جاۋاپ بېرىشنى بىلمەي ھەممەيلەنگە قاراپ چىقتى ۋە جىلمىيىپ قويدى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرەش قىياپىتى باشقىلار-نىڭكىگە ئوخشاش جىددىلىككە قوشۇلۇپ كېتىدىغان كۈلۈمسىرەش ئەمەس ئىدى. ئەكسىچە، ئۇ كۈلۈمسىرىگەندە ئۇنىڭدىكى جىددى ۋە

---

① ئون سەككىزىنچى برۇمىر — برۇمىر بۇ يەردە "تۇمان" دېگەن مەنىدە. 1793-يىلى كونۋېنت تەرىپىدىن ئورنىتىلغان فرانسۇز ئىنقىلاۋى كالېندارىدا 2-ئاي (22 — 24-ئۆكتەبىردىن 20 — 23-نويابىرغىچە)؛ جۇمھۇرىيەت 8-يىلىنىڭ 18-برۇمىرىدا دۆلەتتە ھاكىمىيەت ئۆزگىرىشى يۈز بېرىپ، ناپالېون بوناپارتنىڭ ھەربى دىكتاتۇرىسى باشلانغان. — تەر.

ھەتتا ناھايىتى تۆرۈلگەن چىراي بىردىنلا دەرھال يوقىلىپ باشقا بىر قىياپەت ــ بالىلارچە، يېقىملىق، ھەتتا خۇددى سەدىقە سوراۋاتقاندەك ئەخمىقانە قىياپەت پەيدا بولاتتى.

ئۇنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەن بەگزادە بۇ ياش ياكوبىنچى ①نىڭ ئۆز سۆزىدە ئىپادىلىگىنىدەك ئۇنچىۋالا قورقۇنچلۇق ئەمەسلىگىنى روشەن كۆرۈۋالدى. ھەممەيلەن لام-مىم دىمىدى.

ــ سىلەر ئۇنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ھەممەيلەنگە تەگلا جاۋاپ بېرىشىنى قانداقسىغا ئۈمىت قىلىسىلەر؟ ــ دىدى كىنەز ئاندرېي. ــ ئۇندىن تاشقىرى، بىر دۆلەت ئەربابىنىڭ قىلىغى ئۈستىدە سۆز بولغاندا ئۇنىڭ شەخسى قىلىقلىرىنى، سەركەردىنىڭ ياكى پادىشا سۈپىتى بىلەن قىلغان قىلىقلىرىنى ئايرىۋېلىش كېرەك. مەن شۇنداق بولۇش كېرەك دەپ ئويلايمەن.

ــ شۇنداق، شۇنداق، ئەلۋەتتە، ــ دىدى پيېر ئۆزىگە تەرەپدار تېپىلغانلىغىغا خوشال بولۇپ.

ــ ئېتىراپ قىلماي مۇمكىن ئەمەسكى، ــ دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ئاندرېي، ــ ناپالېون ئاركول② كوۋرۈگىدە ئۇلۇغ كىشى

---

① ياكوبىنچى ــ 1789 - يىلى فرانسۇز ئىنقىلاۋى دەۋرىدىكى رادىكال دېموكراتلار كۇلۇبىنىڭ ئەزالىرى نەزەردە تۇتۇلىدۇ، كېيىنرەك بۇنىڭ مەنىسى ئۆزگەرگەن بولۇپ، ئومۇمەن رادىكال پارتىيە ئەزالىرى، رادىكال ئىنقىلاپچىلار ۋە سىياسى تەرغىباتچىلار نەزەردە تۇتۇلىدىغان بولدى. ــ تەر.

② ئاركول ــ ئىتالىيىدە بىر يېزا، 1796 - يىلى ناپالېون ئۇ يەردە ئاۋستىرىيىلىكلەرنى مەغلۇپ قىلغان. ــ تەر.

بولغان، ياففي①دىكى دوختۇرخانىدا ئۆلۈغ كىشى بولغان، ناپالېون ئۇ يەردە ۋابانى يۇقتۇرۇۋالغان كىشىلەرنى قۇتقۇزۇپ قالغان، لېكىن.... لېكىن يەنە بەزى قىلىقلىرى باركى، ئۇنى ئاقلاش تەس.

كىنەز ئاندرېينىڭ پيېر سۆزلىرىنىڭ قوپاللىقىنى يۇمشاتماقچى بولغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، كېتىش ۋاقتى بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئايالىغا قول ئىشارىسى قىلدى.

*　　　*　　　*

كىنەز ئىپپولىت بىردىنلا ئورنىدىن تۇردى-دە، قول ئىشارىسى بىلەن ھەممەيلەننى توختاتتى ۋە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— Ah! aujourd'hui on m'a raconté une anecdote moscovite, charmante: il faut que je vous en règale. Vous m'excusez, vicomte, il faut que je racont en russe. Autrement on ne sentira pas le sel de l'histoire. (ئوھو!، مەن بۈگۈن ئاجايىپ موسكۋا لەتىپىسىنى ئاڭلىدىم، ھەممىڭلارغا سۆزلەپ بېرىمەن. كەچۈرۈڭ بەگزادە، مەن رۇس تىلىدا سۆزلەيمەن، بولمىسا لەتىپىنىڭ ھەممە گۈزەللىكى يوقىلىدۇ....)

شۇنىڭ بىلەن كىنەز ئىپپولىت رۇس تىلىدا خۇددى روسىيىدە بىرەر يىلچە تۇرغان فرانسۇزدەك سۆزلەشكە باشلىدى. ھەممەيلەن جىم بولۇشتى: چۈنكى كىنەز ئىپپولىت ئۇلاردىن ئۆزتارىخىنى

---

① ياففي — ئوتتۇرا دېڭىزدىكى بىر پورت، پەلەستىنىدە، 1797 - يىلى ئەنگلىيە ئارمىيىسى ئىشغال قىلغان. — تەر.

دىققەت قىلىپ ئاڭلاشنى كۆچلۈك ۋە قەتئىي تەلەپ قىلغان ئىدى.

— موسكۋادا بىر كاتتا خېنىم بار، une dame(ھەشەمەتلىك خېنىم). ئۇ ناھايىتى بېخىل. ئۇنىڭ پەيتون ھارۋىسى ئۈچۈن ئىككى valets depied (چاكار)لازىم ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېگىز بولۇشى كېرەك ئىكەن. ئۇ مانا شۇنى خۇمار قىلىدىكەن. ئۇنىڭ يەنە une femme de chambre (بىر چاكار قىزى بار ئىكەن)، بويىمۇ ئېگىز ئىكەن. ئۇ...دەپتۇ...

كىنەز ئىپپولىتنىڭ قىينىلىپ مۇلاھىزە قىلغانلىقى روشەن ئىدى، ئۇ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئويلىنىپ توختىۋالدى.

— خانىم ئېيتتى،...ھە، ئېيتتىكى: "قىزىم"، — دەپتۇ ئۇ چاكار قىزغا قاراپ. — سەن livrée (مۇلازىم كىيىمىڭ)نى كىي، ھارۋىدا مەن بىلەن بىللە مېھمانغا بارىسەن.

كىنەز ئىپپولىت دۇدۇقلاپ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئاڭلىغۇچىلاردىن ئىلگىرىرەك قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، بۇ كۈلگە ھىكايە سۆزلىگۈچى ئۈچۈن پايدىسىز تەسىرات پەيدا قىلغان ئىدى. بىراق، خېلى كۆپ كىشىلەر، شۇ جۈملىدىن ياشانغان ئايال ۋە ئاننا پاۋلوۋنامۇ كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— ئۇ يولغا چىقىپتۇ. تۇساتتىن بوران چىقىپتۇ. ھېلىقى چاكار قىزنىڭ شلەپىسىنى ئۇچۇرۇپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۇزۇن چاچلىرى چۇۋۇلۇپ چېچىلىپ كېتىپتۇ....

سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇ ئۆزىنى يەنە باسالماي قالدى ۋە ئۇزۇلۈپ-ئۇزۇلۈپ كۈلۈشكە باشلىدى ھەم كۈلكە ئارىلاش مۇنداق دېدى:

— شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن خەق بىلىپ كېتىپتۇ......

لەتىپە شۇنىڭ بىلەن ئاياقلاشتى. ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن بۇ لەتىپىنى سۆزلىگەنلىكى ۋە نىمە ئۈچۈن چوقۇم رۇس تىلىدا ھىكايە قىلىپ بەرگەنلىكى گەرچە چۈشىنىكسىز بولسىمۇ، ئەمما ئاننا پاۋلوۋنادىن باشقىلار كىنەز ئىپپولىتنىڭ پىيېرنىڭ يېقىمسىز ۋە ئەدەپسىز پەلىپەتىش سۆزلىرىنى شۇنداق يېقىملىق ئاياقلاشتۇرغان ئۈلپەتچىلىك ماھارىتىگە يەنىلا قايىل بولدى. بۇ لەتىپىدىن كېيىن، سۆھبەت كېيىنكى ۋە ئالدىنقى قېتىمقى تانسا ئويۇنى توغرىسىدىكى، سەھنە ئويۇنلىرى توغرىسىدىكى، شۇنىڭدەك كىملەرنىڭ كىم بىلەن قەيەردە ۋە قاچان كۆرۈشىدىغانلىقى توغرىسىدىكىدەك ئۇششاق-چۈششەك ئەھمىيەتسىز پاراڭغا ئايلىنىپ كەتتى.

5

مېھمانلار ئاننا پاۋلوۋناغا ئۇنىڭ بۇ charmante soirre (كىشىنى مەپتۇن قىلارلىق) كەچكى زىياپىتى ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىشىپ تارقىلىشقا باشلىدى.

پىيېر كېلەڭسىز، ناھايىتى سېمىز، ئېگىز بوي، كەڭ گەۋدىلىك، قوللىرى قىپ-قىزىل بىر دارازا بولۇپ، سورۇنغا① قانداق كىرىشنى

① سورۇن — بۇرژۇئا مەملىكەتلىرىدە يۇقۇرى تەبىقە كىشىلىرىدىن ئۆز مەنپەئەتلىرى ۋە ئارزۇ-ھەۋەسلىرىنى دەپ ئالاھىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان سۆھبەت گۇرۇپپىسى بولۇپ، بۇ يەردە سىياسى، ئەدەبىي ۋە باشقا ساھەلەردە سۆھبەت، مۇنازىرىلەر ئېلىپ بېرىلىدۇ. — تەر.

بىلمەيتتى، سورۇندىن قانداق چىقىپ كېتىشنى تېخىمۇ بىلمەيتتى، يەنى سورۇندىن چىقىپ كېتىش ئالدىدا بىرەر ئېغىز ئالاھىدە يېقىملىق سۆز قىلىشنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇ روھىي جەھەتتە چېچىلاڭغۇ ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرغاندا ئۆزىنىڭ شلەپىسىنىڭ ئورنىغا گېنېرالنىڭ ئۈچ بۇرجەكلىك شلەپىسىنى ئېلىپ، تاكى گېنېرال ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىشنى ئۆتۈنگەنگە قەدەر قولىدا تۇتقان پېتى شلەپىنىڭ ئۈستىدىكى گۈللۈك پەرلىرىنى يۇلۇپ تۇراتتى. لېكىن ئۇنىڭ روھىي جەھەتتىكى ھەممە چېچىلاڭغۇلۇقلىرى، مېھمانخانىغا كىرىشنى بىلمەسلىكى ۋە مېھمانخانىدا سۆزلىشىشنى بىلمەسلىكى ئۇنىڭ مۇلايىم، ساددا ۋە كەمتەر قىياپىتى بىلەن تولدۇرۇلاتتى. ئاننا پاۋلوۋنا ئۇنىڭغا قاراپ بۇرۇلدى-دە، خرىستىيانلارغا خاس يېقىملىق قىياپىتى بىلەن ئۇنىڭ پەلپەتىش قىلىقلىرىنى كەچۈرگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ:

— سىز بىلەن يەنە بىر مەرتىۋە كۆرۈشۈشنى ئۈمىت قىلىمەن، ئەمما يەنە سىزگە ئۆز قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىدۇ، دەپ ئىشىنىمەن، سۆيۈملۈك جانابى پىيېرىم، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا.

ئاننا پاۋلوۋنا مۇشۇنداق دېگەندە ئۇ ھېچنىمە دەپ جاۋاپ بەرمىدى، پەقەت تازىم قىلىپ قويدى ۋە ھەممەيلەنگە يەنە بىر قېتىم ئۆزىنىڭ كۈلۈمسىرەش قىياپىتىنى كۆرسەتتى، بۇ كۈلۈمسىرەش: "كۆز قاراش ئۆز يولىدا، ئەمما سىلەر قاراپ بېقىڭلار، مەن نىمە دېگەن ئوبدان ۋە ياخشى خاراكتېرلىق ئادەم" دېگەندىن باشقا ھېچنەرسىنى بىلدۈرمەيتتى. ھەممەيلەن، شۇ جۈملىدىن ئاننا پاۋلوۋنامۇ ئىختىيارسىز شۇنى ھېس قىلاتتى.

كىنەز ئاندرى ئايۋانغا چىقتى ۋە يەلكىسىنى ئۇنىڭ يەڭسىز

يىپىنچىسىنى ئارتىشىغا ياردەم بەرمەكچى بولغان چاكىرىغا بۇيرۇپ، ئوخشاشلا ئايۋانغا چىققان كىنەز ئىپپولىت بىلەن خوتۇنىنىڭ بىھۇدە پاراڭلىرىغا ئېتىۋارسىز ھالدا قۇلاق سېلىشقا باشلىدى. كىنەز ئىپپولىت چىرايلىقىنا ئېغىر ئاياق كىنەز ئايىمىنىڭ يېنىدا تۇراتتى ۋە كۆزەينىگىدىن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارايتتى.

— كىرىپ كېتىڭ، Annette، بولمىسا شامالداپ قالىسىز، — دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئاننا پاۋلوۋنا بىلەن خەيرلىشىۋېتىپ. — C'est arrêté (شۇنداق بولسۇن)، — ئۇ پىچىرلاپ يەنە بىر ئېغىز گەپنى قوشۇپ قويدى.

ئاننا پاۋلوۋنا لىزاغا پۇرسەت تېپىپ ئۆزىنىڭ ئانا تول بىلەن كىچىككىنە كىنەز ئايىمىنىڭ قېينىسىڭلىسى ئوتتۇرىسىدا ئەلچى بولىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى.

— مەن سىزگە ئىشىنىمەن، سۆيۈملۈك دوستۇم، — دېدى ئاننا پاۋلوۋنا پەس ئاۋاز بىلەن، — ئۇنىڭغا خەت يېزىڭ ۋە مېنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇڭ. Comment le pére envisagera la chose. Au revoir. (ئۇنىڭ دادىسى بۇ ئىشقا قانداق قارايدىكىن، تاڭ. خەير!) — ئۇ ئايۋاندىن كېتىپ قالدى.

كىنەز ئىپپولىت كىچىككىنە كىنەز ئايىمغا يېقىن كەلدى ۋە يۈزىنى ئۇنىڭغا يېقىن ئەكېلىپ يېرىم پىچىرلىغان ھالدا قانداقتۇ سۆزلەرنى قىلىشقا باشلىدى.

ئىككى چاكار — بىرى كىنەز ئايىمنىڭ، بىرى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ — قوللىرىدا يەكتەسىز يېپىنچا ۋە مورە يوپۇق تۇتقان ھالدا شۇ يەردە تۇرۇپ پاراڭنىڭ تۈگىشىنى كۈتەتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈن چۈشىنىكسىز بولغان فرانسۇزچە گەپلىرىنى خۇددى چۈشەنگەن-

دەك قىياپەتتە ئاڭلايتتى، ئەمما چۈشەنگەن قىياپىتىنى بىلدۈرمەيتتى.
كىنەز ئايىم ھەممە ۋاقىتتىكىدەك كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى ۋە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ئاڭلايتتى.

— مەن ئەلچىنىڭكىگە بارمىغانلىقىم ئۈچۈن خۇرسەن بولدۇم، — دىدى كىنەز ئىپپولىت، — ئۇ يەردە ناھايىتى زېرىككىسەن... بۇ يەردە نىمە دىگەن خوشاللىق، شۇنداق ئەمەسما؟ نىمە دىگەن خوشاللىق!

— تانسا ئويۇنى ناھايىتى ياخشى بولىدىكەن دىيىشمەكتە، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئايىم يۇمشاق، كىچىك لىۋىنى مىدىرلىتىپ، — بۇ سورۇنغا ھەممە گۈزەل ئاياللار كىلىدىكەن.

— ھەممىسى ئەمەس، چۈنكى سىز ئۇ يەرگە بارمايسىز-دە؟ ھەممىسى ئەمەس، — دىدى كىنەز ئىپپولىت ناھايىتى خوشال قىياپەتتە كۈلۈپ تۇرۇپ. شۇندىن كىيىن يەڭسىز يىپىنچىنى چاكاردىن تارتىۋالدى ھەتتا ئۇنى بىر تەرەپكە ئىتتىرىۋىتىپ يىپىنچىنى كىنەز ئايىمنىڭ ئۈچىسىغا ئارتىپ قويدى. كىلەڭسىزلىكىدىنمۇ ياكى قەستەنمۇ (بۇنى ھىچكىم ئۇقمايتتى)، ئۇ يىپىنچىنى كىنەز ئايىمنىڭ ئۈستىگە يىپىپ قويغاندىن كىيىن، خۇددى بۇ ياش ئايالنى قۇچاقلىماقچى بولۇۋاتقاندەك، ئۇنىڭ قولىنى ئۇزاق ۋاقىت تۇتۇۋىلىپ قويۇپ بەرمىدى.

كىنەز ئايىم بولسا ئاۋالقىدەكلا تەننازۋە كۈلۈمسىرەپ تۇرغان قىياپەت بىلەن يۈزىنى چەتكە تارتتى-دە، بۇرۇلۇپ ئېرىگە قارىدى. كىنەز ئاندرىي كۆزىنى يۇمۇۋالدى: ئۇ چارچىغان ۋە ئۇيقۇسىرىغاندەك ئىدى.

— تەييار بولدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ خوتۇنىدىن ئۇنىڭغا قاراپ.

كىنەز ئىپپولىت ئالدىراپ-تېنىگەن پېتى ئۆزىنىڭ يېڭى پوسۇندىكى تاپىنىغا يەتكۈدەك خالىتىنى ئۈچىسىغا يېپىندى، ئۇنىڭدىن كېيىن پۇتلىشىپ يۈرۈپ كىنەز ئايىمنىڭ ئارقىسىدىن دەرۋازىغىچە يۈگۈرۈپ باردى، كىنەز ئايىمنى چاكىرى قولتۇغىدىن يۆلەپ هارۋىغا ئولتۇرغۇزۇۋاتاتتى.

— Princesse, au revoir (كىنەز ئايىم، خەير!) — دەپ ۋاقىردى ئۇ، خۇددى ئايىغىغا ئوخشاش، تىلىمۇ كالۋالىشىپ.

كىنەز ئايىم كۆينىكىنى يىغىشتۇرۇۋېلىپ قاپ-قاراڭغۇ هارۋىدا ئولتۇردى؛ ئۇنىڭ ئېرى قىلىچىنى تۈزەشتۈرۈپ قويدى؛ كىنەز ئىپپولىت ياردەملىشىش بانىسى بىلەن هەممەيلەنگە دەخلى قىلاتتى.

— يول بېرىڭلا، بۇرادەر، — كىنەز ئاندرېي يولنى توساپ تۇرغان كىنەز ئىپپولىتقا رۇس تىلىدا سوغاققىنا يېقىمسىز ئاهاڭ بىلەن مۇراجىئەت قىلدى.

— مەن سېنى كۈتىمەن، پيېر، — دېدى كىنەز ئاندرېي خۇددى شۇ ئاهاڭدا يۇمشاق ۋە يېقىملىق بىلەن.

هارۋىكەش① قوزغالدى، هارۋىنىڭ چاقلىرى تاراقلايتتى. كىنەز ئىپپولىت كىنەز زادىنى ئۆيىگىچە يەتكۈزۈپ قويۇشقا ئالدىن ۋەدە قىلغان ئىدى، شۇڭا دەرۋازا يېنىدا ئۇزۇك-ئۈزۈك كۈلۈپ ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.

* * *

— Eh bien, mon cher, votre petite princesse est très

---

① ئالدىغا قوشۇلغان ئاتقا مىنىۋېلىپ هارۋا هەيدەيدىغان هارۋىكەش. — تەر.

(ئوهو، ئەزىزىم، سىزنىڭ كىچىككىنە ئايىلىڭىز bien, tres bien, ناھايىتى سۆيۈملۈك، ھەقىقەتەن ناھايىتى سۆيۈملۈك)، — دىدى بەگزادە ھارۋىدا ئىپپولىت بىلەن ئولتۇرۇۋېتىپ. — تامامەن فرانسۇز ئاياللىرىدەك. — ئۇ ئۆز بارماقلىرىنىڭ ئۇچىنى سۆيۈپ قويدى.

ئىپپولىت بىردىنلا پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

— Et savet-vous que vous êtes terrible avec votre petit air innocent, (سىز بىلەمسىز، سىز گەرچە ئوبدان كۆرۈنسىڭىزمۇ، ئەمما قورقۇنچلۇق ئادەمسىز، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز زادە. — je plding le paurvre mari, ce petit officier, qui se donne des airs de prince regnant. (مەن بۇ بىچارە ئەرگە، ئۆزىنى زورمۇ-زور ئالاھىدە باشلىق قىياپىتىدە كۆرسىتىدىغان بۇ ئەپىتسەرچاققا ئىچىنىمەن).

ئىپپولىت يەنە پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى ۋە كۈلكە ئارىلاش مۇنداق دىدى:

— Et vous disiez, que les dames russes ne valainet pasles dames frangaises. Il faut saoir s'y prendre. (سىز رۇس ئاياللىرى فرانسۇز ئاياللىرىغا يەتمەيدۇ، دىمىدىڭىزما؟ ئۇلارغا قانداق جاۋاپ بېرىشنى بىلىش كېرەك-تە.)

* * *

پيېر باشقىلاردىن ئالدىدا يېتىپ كېلىپ، خۇددى شۇ ئۆينىڭ كىشىسىدەك، كىنەز ئاندرېينىڭ خانىسىغا كىردى-دە، ئادىتى بويىچە دەرھال دىۋاندا يېتىپ، توغرا كەلگەن بىر كىتاپنى قولىغا ئالدى (ئۇ «سېزارنىڭ خاتىرىلىرى»ئىدى) ۋە جەينىكىنى تىرەپ كىتاپنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئوقۇشقا باشلىدى.

— سەن هازىر شىرىپىرخىنىمىغا قانداق مۇئامىلە قىلدىڭ؟ ئۇ ئەمدى پۈتۈنلەي ئاغرىپ قالدۇ، — دېدى كىنەز ئاندرېي كىچىككىنە ئاپپاق قوللىرىنى ئېرتىپ، خانىسىغا كىرىپ كېلىۋېتىپ.

پيېر پۈتۈن تېنى بىلەن ئۆرۈلدى، بۇ چاغدا دىۋان غىچىرلاپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ هاياجانلىق چىرايى بىلەن كۈلۈپ قويدى ۋە قولىنى سىلكىدى.

— ياق، بۇ پوپ ناھايىتى قىزىق كىشى ئىكەن، ئەمما ئىشنىڭ يولىنى ئوبدان چۈشەنمەيدۇ.... مېنىڭ ئويۇمچە مەڭگۈ تېچلىق بولۇشى مۇمكىن، ئەمما ئۆز پىكرىمنى قانداق ئىپادىلەشنى بىلمەيۋاتىمەن.... ھەر ھالدا سىياسى تەڭپۇڭلۇق چارىسى بىلەن ئەمەس...

كىنەز ئاندرېينىڭ بۇ مەۋھۇم پاراڭلارغا قىزىقمىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— خىيالىڭغا كەلگەنلا ئوي-پىكىرنى ھەممىلا يەردە دەۋېرىشكە بولمايدۇ، moncher (ئەزىزىم). ھە، سەن قانداق قارارغا كەلدىڭ، ئاخىر؟ كاۋالېرگارد① بولامسەن ياكى دىپلومات؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئاندرېي سەل توختىۋېلىپ.

پيېر دىۋاندا يۈكۈنۈپ ئولتۇردى.

— راستىنى ئېيتقاندا، مەن تېخى بىر قارارغا كەلگىنىم يوق. نە ئۇ ۋە نە بۇمۇ ماڭا ياقمايدۇ.

---

① كاۋالېرگارد — ئاتلىق مۇھاپىزەتچى؛ روسىيىدە ئالاھىدە تەنتەنىلىك ئەھۋاللاردا پادىشا ئەۋلادىنى قوغدىغۇچى. بۇ يەردە گۋاردىيە كاۋالېرىيىسىنىڭ پولكى. — تەر.

— لېكىن قانداق بولمىسۇن بىر قارارغا كېلىش كېرەك ئەمەسمۇ؟ داداڭ شۇنى كۈتىدۇ.

پيېر ئون ياشقا كىرگەن چاغلاردا ئۆزىنىڭ تەربىيىچىسى پوپ بىلەن چەتئەلگە ئەۋەتىلگەن، ئۇ يەردە يىگىرمە يېشىغىچە تۇرغان. ئۇ موسكۋاغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، دادىسى پوپقا رۇخسەت بېرىپ، بۇ ياش بالىغا مۇنداق دېگەن: ”سەن ئەمدى پېتىربۇرگقا بار، ھەممە يەرنى كۆرۈپ باق ۋە ئۆزەڭ خالىغان ئىشنى تاللا. مەن ھەممىگە ماقۇل بولىمەن. مانا، كىنەز ۋاسىلىغا بېرىدىغان بىر پارچە خەت، مانا پۇل، ھەممە ئەھۋاللار توغرىسىدا ماڭا خەت يېزىپ تۇر، ھەممە جەھەتلەردە ساڭا ياردەم بېرىمەن“، پيېر ئۈچ ئايچە ئۆزىگە ئىش تاللاپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما ھېچقانداق قارارغا كېلەلمىدى. كىنەز ئاندرېينىڭ ئۇنىڭغا دەۋاتقىنى شۇ مەسىلە ئىدى. پيېر ئۆزىنىڭ پېشانىسىنى ئېرىتتى.

— بىراق، ئۇ ماسون① بولۇشى كېرەك، — دېدى ئاندرېي پوپنى نەزەردە تۇتۇپ. چۈنكى پيېر ھېلىقى كەچكى زىياپەتتە پوپ بىلەن ئۇچراشقان ئىدى.

— بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ، — دەپ كىنەز ئاندرېي ئۇنى يەنە توختاتتى، — ئەڭ ياخشىسى ئەمەلىي ئىش ئۈستىدە سۆزلەشەيلىچۇ. سەن بۈگۈن ئاتلىقلار گۋاردىيىسىدە بولغانمۇ؟

① ماسون — 18 - ئەسىردە ئەنگلىيىدە پەيدا بولغان ۋە كېيىنرەك ئۆز پاچېيكىلىرىنى ياۋروپانىڭ باشقا مەملىكەتلىرىگە تارقاتقان دىنىي - فىلوسوفىيىلىك جەمئىيەتنىڭ ئەزاسى. بۇ ئىنقىلاۋىي ئىشچىلار ھەركىتى تەشكىلاتلىرىنىڭ دۈشمىنى. — تەر.

— ياق، بولمىغان؛ بىراق، دەل مۇشۇ خىيالىمغا كەلگەن ۋە ئۇنى سىزگە دېمەكچى بولۇۋاتاتتىم. ھازىر ناپالېئونغا قارشى ئۇرۇش بولۇپ قالدى. ئەگەر بۇ ئۇرۇش ئەركىنلىك ئۈچۈن بولغان ئۇرۇش بولسىدى، مەن چۈشەنگەن ۋە بىرىنچى بولۇپ ئارمىيىگە كىرگەن بولاتتىم؛ ئەمما ئەنگلىيە ۋە ئاۋستىرىيىگە ياردەم بېرىپ، دۇنيادىكى بۇ ئەڭ ئۇلۇغ ئادەمگە قارشى تۇرۇش ... بۇ ياخشى ئەمەس.

كىنەز ئاندرېي پيېرنىڭ بۇ بالىلارچە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ پەقەت ئىككى دولىسىنى مىدىرلىتىپ قويدى. ئۇ مۇنداق ئەخمىقانە قىلىقلارغا جاۋاب بېرىش مۇمكىن ئەمەس دېگەندەك قىلاتتى؛ ئەمەلىيەتتىمۇ كىنەز ئاندرېينىڭ بۇ ئاددى مەسىلىلەرگە جاۋاپ بەرگىنىدىن تاشقىرى يەنە باشقىچە ھەرقانداق جاۋاپنى بېرىشى تەس ئىدى.

— ئەگەر ھەر بىر كىشى پەقەت ئۆزىنىڭ ئېتىقادى بويىچىلا ئۇرۇش قىلىدىغان بولسا، ئۇرۇش بولمىغان بولاتتى، — دېدى ئۇ.

— مۇنداق بولغاندا ياخشى بولاتتىغۇ، — دېدى پيېر.

كىنەز ئاندرېي سوغاققىنا كۈلۈپ قويدى.

— مۇنداق بولغاندا ناھايىتى ياخشى بولۇشىمۇ مۇمكىن، بىراق ھېچقاچان مۇنداق بولمايدۇ....

— ئۇنداق بولسا، سىز نېمىشقا ئۇرۇشقا بارىسىز؟ — دەپ سورىدى پيېر.

— نېمىشقا؟ مەن بىلمەيمەن. بېرىشىم كېرەك. ئۇندىن تاشقىرى، مەن شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇرۇشقا بارىمەنكى... — ئۇ سەل تۇرۇۋالدى. — مەن شۇنىڭ ئۈچۈن بارىمەنكى، مەن بۇ يەردە كەچۈرۋاتقان ھايات، بۇ ھايات — كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس.

6

ياندىكى ئۆيدە ئاياللارنىڭ كىيىمى شىلدىرلايتتى. كىنەز ئاندرې خۇددى ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ كەتكەندەك، شۇنداق بىر سەسكىنىدى-دە، چىرايىدا ئاننا پاۋلوۋنانىڭ مېھمانخانىسىدىكىدەك قىياپەت پەيدا بولدى. پيېر ئايىغىنى دىۋاندىن چۈشۈردى. كىنەز ئايىم كىرىپ كەلدى. ئۇ ئىلگىرىكى كۆينىكىنى يەڭگۈشلەپ ئورنىغا باشقىچە ئۆي كىيىمىنى، ئەمما ناھايىتى ھەشەمەتلىك يېڭى كۆينەكنى كىيگەن ئىدى. كىنەز ئاندرې ئورنىدىن تۇرۇپ، ئورۇندۇقنى ھۆرمەت بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى.

Anetنىڭ نېمە ئۈچۈن ئەرگە تەگمەيۋاتقىنىغا بۆلەكچىلا ھەيران بولۇپ يۈرۈۋاتىمەن، — دېدى كىنەز ئايىم ئالدىراپ-تېنەپ ۋە ئۇ ياق-بۇ يېقىنى تۈزەشتۈرۈپ ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ. ئۇ ھەر ۋاقىتتىكىدەك، فرانسۇزچە سۆزلەپ كەتتى. — سىلەر ئەركەكلەر، ئەخمەق سىلەر، ئۇنىڭغا ئۆيلەنمىدىڭلار-ھە. مېنى كەچۈرگەيسىز، لېكىن سىز خوتۇنلارنىڭ نېمىلىگىنى چۈشەنمەيدىكەنسىز. سىز بەس-مۇنازىرىنى بەك ياخشى كۆرىدىكەنسىز، جانابى پيېر! ئۇبدان مۇنازىرىچى ئىكەنسىز!

— مەن سىزنىڭ ئېرىڭىز بىلەنمۇ مۇنازىرىلىشىپ ئولتۇرۇپتىمەن؛ ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۇرۇشقا بارىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيمەن، — دېدى پيېر قىلچە تارتىنماستىن (يىگىتلەر قىزلار بىلەن پاراڭلاشقاندا تارتىنغاندەك) كىنەز ئايىمغا مۇراجىئەت قىلىپ.

كىنەز ئايىم سەسكىنىپ كەتتى. پيېرنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ جېنىغا

تەككەنلىگى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— ئوھو! مەنمۇ خۇددى شۇنداق دەيمەن، — دېدى كىنەز ئايىم. — مەن چۈشەنمەيمەن، مۇتلەق چۈشەنمەيمەن، نېمە ئۈچۈن ئەرلەر ئۇرۇشسىز كۈن كەچۈرەلمەيدىكىن؟ نېمە ئۈچۈن بىز ئاياللار مۇنداق ئىشلارنى زادىلا تەلەپ قىلمايدىكەنمىز، زادىلا ئويلىمايدىكەنمىز؟ قېنى، سىلەر، ئويلاپ كۆرۈڭلارچۇ. مەن ھەمىشە ئۇنىڭغا: ئۇ بۇ يەردە تاغىسىنىڭ ئادىيۇتانتى، ناھايىتى ئوبدان ئورۇن دەيمەن. ئۇنى ھەممەيلەن بىلىدۇ، ھەممەيلەن قەدىرلەيدۇ. مەن بىر كۈنى ئاپراكسىنىنىڭ ئۆيىدە بىر خېنىمنىڭ Cèst Ça le fameux prince Andrè? Ma parole d'honneur (بۇ ھىلقى مەشھۇر كىنەز ئاندرېي ئەمەسمۇ؟ ئەزىبىرايى خۇدا،) دەپ سورىغانلىقىنى ئاڭلىغانمەن، — ئۇ كۈلۈپ كەتتى. — ئۇنى ھەممە يەردە قارشى ئالىدۇ. ئۇ ناھايىتى ئاسانلا خاس ئادىيۇتانت① بولۇشى مۇمكىن. سىز، پادىشا ئالىيلىرىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ناھايىتى غەمخورلۇق قىلغان قىياپەتتە سۆزلەشكەنلىكىنى بىلىسىز. مەن Anet بىلەن سۆزلەشتىم، بۇ ئىشنى ئورۇنلاشتۇرۇش ناھايىتى ئاسان. سىز قانداق دەيسىز؟

پيېر كىنەز ئاندرېيغا قاراپ قويدى ۋە بۇ سۆزلەر ئۇنىڭغا ياقمىغانلىقىنى سېزىپ جاۋاپ بەرمىدى.

— قاچان يولغا چىقىسىز، — دەپ سورىدى ئۇ.

— Ah! ne me parlez pas de ce depart, ne m'en

① خاس ئادىيۇتانت — پادىشانىڭ يېنىدا تۇرىدىغان ئەڭ يېقىن ئادىيۇتانت. — تەر.

(ئو...! قويۇڭىلا، ئۇنىڭ يولىغا چىقىشى توغرىسىدا parlez pas سۆزلىمەيلا قويۇڭ! بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغۇمۇ كەلمەيدۇ)، — دېدى كىنەز ئايىم، ئۇ خۇددى مېھمانخانىدا ئىپپولىت بىلەن سۆزلەشكەن چاغدىكىدەك ئەكىلەپ ئويناشقان ئاھاڭدا سۆزلەيتتى، بۇ ئاھاڭنىڭ ئائىلىۋى مۇھىتقا (پيېر گويا ئۇنىڭ ئەزاسى بولۇپ قالغاندەك ئىدى) ياراشماسلىقى روشەن ئىدى. — بۇگۈن مەن بۇ بارلىق قىممەتلىك ئالاقىلەرنى ئۈزۈۋەش كېرەك، دەپ ئويلىدىم.... شۇڭا كېيىن سەن بىلىپ قالسەن، ئاندرېي؟ — ئۇ ئۆزىنىڭ ئېرىگە مەنىلىك قاراپ قويدى. — J'ai peur, J'ai peure! (مەن قورقىمەن، مەن قورقىمەن!) — دەپ پىچىرلىدى ئۇ بېلىدىن سوغاق ئۆتكەندەك قالتىراپ.

ئېرى ئۇنىڭغا ئۆيدە گويائكى ئۆزى ۋە پيېردىن باشقا يەنە قانداقتۇ باشقا كىشىنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلغاندەك ئەجەپلىنىپ قاراپ قويدى؛ ئەمما سوغاق ۋە ئەدەپلىك قىياپەت بىلەن ئۇنىڭدىن:

— نېمىدىن قورقىسەن، لىزا؟ مەن چۈشەنمەيۋاتىمەن، — دەپ سورىدى.

— مانا قاراڭ، ئەرلەرنىڭ ھەممىسى نېمە دېگەن شەخسىيەتچى؛ ھەممىسى، ھەممىسى شەخسىيەتچىكەن! پەقەت ئۆزىنىڭ بىمەنە ھەۋەسلىرىنى دەپ، خۇدا بىلىدۇ نېمە ئۈچۈنلىكىنى، مېنى تاشلىۋەتمەكچى، مېنى يالغۇز يېزىدا قاماپ قويماقچى.

— دادام ۋە سىڭلىم بار، ئۇلارنى ئۇنتۇپ قالما. — دېدى مۇلايىملىق بىلەن كىنەز ئاندرېي.

— بەربىر مەن يالغۇز، دوستلىرىم يوق.... مېنى قورقما دېگىنىنى، تېخى.

ئۇ غۇدۇراپ سۆزلەيتتى، ئۇنىڭ يۇقۇرقى لېۋى كۆتىرىلدى، چىرايىدا بىر خىل خوشال قىياپەت ئەمەس، بەلكى هايۋانلارغا خاس، تىيىندەك قىياپەت كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئېغىر ئاياقلىقى توغرىسىدا — گەرچە بۇ ئىش شۇ چاغدا ماهىيەتلىك مەسىلە بولسىمۇ — پىيېر بار چاغدا ئېيتىشنى ئەدەپسىزلىك دەپ هېس قىلغان- دەك، جىم بولۇپ قالدى.

— مەن يەنىلا چۈشەنمىدىم، de quoi vuos avez peur (نىمىدىن قورقىدىكەنسەنكىن - تاڭ)، — دىدى كىنەز ئاندرېي ئاستا سۆزلەپ، خوتۇنىدىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ.

كىنەز ئايىم ئۇمىتسىزلەنگەن هالدا ئىككى قولىنى كۆتەردى، يۈزى قىزىرىپ كەتتى.

— Non, Andre', je dis que vous avez tellment, tellment changé... (ياق، ئاندرېي، سەن ئۆزگىرىپ كېتىپسەن. ئوهۇ، شۇنداق ئۆزگىرىپ كېتىپسەنكى...)

سېنىڭ دوختۇرۇڭ سېنى بۇرۇنراق ئۇخلا، — دەيدۇ دىدى ئاندرېي. — سېنىڭ يەنىلا ئۇخلىغىنىڭ ياخشى.

كىنەز ئايىم هېچنىمە دىمىدى، ئەمما بىردىنلا ئۇنىڭ يۇمشاق مويلۇق قىسقىغىنا لېۋى تىترەپ كەتتى؛ كىنەز ئاندرېي ئورنىدىن تۇردى - دە، يەلكىلىرىنى كۆتىرىپ قويۇپ، كۇتۇپخانىسىدا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى.

پىيېر كۆزەينەكىدىن سادىدا ۋە ئەجەپلەنگەن هالدا گاه ئۇنىڭغا، گاه كىنەز ئايىمغا قاراپ، گويا ئۆزىمۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولغاندەك قورغىلىپ قويدى، ئەمما كېيىن يەنە بۇ پىكرىدىن قايتتى.

— جانابى پىيېرنىڭ بۇ يەردە بولۇشىنىڭ ماڭا نىمە مۇناسىۋىتى بار، — دىدى بىردىنلا كىچىككىنە كىنەز ئايىم ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق چىرايىدا يىغلاي دىگەندەك غەمكىن قىياپەت پەيدا بولدى. — مەن ساڭا خېلى بۇرۇنلا ئېيتماقچى ئىدىم، ئاندرې: سەن ماڭا نىسبەتەن نىمە ئۇچۇن شۇنچىۋالا ئۆزگىرىپ كەتكەنىسەنكىن-تاڭ؟ مەن ساڭا نىمە قىلدىم؟ سەن تېخى ئارمىيىگە بارىسەن؟ ماڭا نىمە ئۇچۇن ئىچىڭ ئاغرىمايدۇ؟

— لىزا! — پەقەت شۇنداقلا دىدى كىنەز ئاندرې؛ لېكىن ئۇنىڭ بۇ سۆزىدە بىرخىل يالۋۇرۇش، تەھدىت ۋە ئەڭ مۇھىمى ئۇ ئۆزىنىڭ سۆزلىرىگە پۇشايمان قىلىدۇ دىگەن ئىشەنچ بار ئىدى؛ ئەمما لىزا ئالدىراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— سەن ماڭا خۇددى كېسەل كىشىگە ياكى كىچىك بالىغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىسە-نا. مەن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن. سەن يېرىم يىل ئىلگىرى شۇنداقمىدىڭ؟

— لىزا، مەن سىزنىڭ توختاپ قېلىشىڭىزنى سورايمەن، — دىدى كىنەز ئاندرې تېخىمۇ سۆزىنى كۈچەيتىپ.

بۇ پاراڭ بولىۋاتقان چاغدا بارغانسېرى ھاياجانلىنىۋاتقان پىيېر ئورنىدىن تۇردى-دە، كىنەز ئايىمغا يېقىنراق كەلدى. ئۇ بۇ ياش ئېقىۋاتقان چىرايىغا قاراپ چىداپ تۇرالماستىن، گوياكى ئۆزى يىغلاپ تاشلاشقا تەييار تۇرغاندەك ئىدى.

— تېچلىنىپ قېلىڭ، كىنەز ئايىم! سىزگە بۇ شۇنداق تۇيۇلىدۇ، چۈنكى.... سىزنى ئىشەندۈرىمەنكى، مەن ئۆزەممۇ بۇنى بېشىمدىن كەچۈرگەن، شۇڭلاشقا...شۇ سەۋەپتىن...ياق، كەچۈرۈڭ! بىر يات كىشىنىڭ بۇ يەردە بولۇشى ئەپسىز...ياق، تېچلىنىپ قالىغايسىز...

خەير!

— كىنەز ئاندرې ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇسىۋالدى.

— ياق، توختاپ تۇر، پيېر! كىنەز ئايىم شۇنداق ئوبدانكى، مېنى سېنىڭ بىلەن بىر ئاخشام سۆھبەتلىشىپ كۆڭۈل ئېچىشتىن مەھرۇم قىلغۇسى كەلمەيدۇ.

— ياق، بۇ كىشى پەقەت ئۆزىنىلا ئويلايدۇ، — دېدى كىنەز ئايىم ئۆزىنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىدىن چىقىۋاتقان كۆز يېشىنى باسالماي.

— لىزا، — دېدى كىنەز ئاندرې سوغاققىنا ئاھاڭدا ئاۋازىنى سەۋرى-تاقىتى تۈگىگەنلىكىنى ئىپادىلەيدىغان دەرىجىگە كۆتىرىپ.

كىنەز ئايىمنىڭ چىرايلىق چېھرىسىدىكى غەزەپلەنگەن ئالىلقاندەك قىياپەت بىردىنلا تەسىرلىك ۋە كىشىنىڭ ئىچىنى ئاغرىتىدىغان قورقۇش ئالامەتلىرىگە ئۆزگەردى؛ ئۇ ئۆزىنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن ئېرىگە يەر تېگىدىن قاراپ قويدى-دە، يۈزىدە قورققان ۋە يالۋۇرۇۋاتقان قىياپەت، يەنى خۇددى ساڭگىلىغان قۇيرۇغىنى تېزدىن ئەمما كۆچسىز پۇلاڭلىتىۋاتقان ئىتلارنىڭ قىياپىتى پەيدا بولدى.

Mondieu, mondieu (ۋاي خۇدا، ۋاي خۇدا!) — دېدى كىنەز ئايىم ۋە بىر قولى بىلەن كۆينىكىنىڭ قاتلىغىدىن تۇتۇپ كۆتەرگەن پېتى ئېرىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇنىڭ پېشانىسىغا سۆيۈپ قويدى.

Bonsoir, Lise (خەير، لىزا)، — دېدى كىنەز ئاندرې ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە خۇددى يات ئادەملەرگە مۇئامىلە قىلغاندەك ئەدەپ بىلەن ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈپ قويدى.

*　　　　　　*　　　　　　*

ئىككى دوست جىم بولۇشتى. نە ئۇ ۋە نە بۇ سۆز قىلمىدى. پىيېر كىنەز ئاندرېغا قارايتتى؛ كىنەز ئاندرې بولسا ئۆزىنىڭ كىچىك قولى بىلەن پېشانىسىنى سۇرتەتتى.

— قېنى، كەچكى تاماققا ماڭدۇق، — دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ قوپۇپ ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇلار ناھايىتى چىرايلىق، تېخى يېقىندىلا بېزەلگەن ھەشەمەتلىك تاماقخانىغا كىردىشتى، داستىخاندىكى ياغلىقلاردىن تارتىپ كۈمۈش قاچىلار، پارپۇر قاچىلار ۋە خرۇستال بۇيۇملارغىچە ھەممىسىدە يېڭىدىن توي قىلغان ياش ئەر-خوتۇنلارنىڭ ئۆيىدە بولىدىغان ئالاھىدە يېڭىلىقنىڭ ئىزلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كەچكى تاماق ئوتتۇرىسىدا كىنەز ئاندرې جەينىكىنى تاماق يەۋاتقان شىرەگە تىرەپ، خۇددى ئۇزۇندىن بېرى كۆڭلىدە بىرەر نىمىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان ۋە ئەمدىلىكتە بىردىنلا ئېيتىۋەتمەكچى بولغان ئادەمدەك، ئاچچىق-لانغان قىياپەتتە (پىيېر ئۇنى ھېچقاچان مۇشۇنداق قىياپەتتە كۆرۈپ باقمىغان) سۆزلەپ كەتتى:

— ھېچقاچان، ھېچقاچان ئۆيلەنمە، سۆيۈملۈك دوستۇم! مېنىڭ ساڭا بېرىدىغان مەسلىھىتىم مانا شۇ: سەن ئۆزەڭگە ئۆزەڭنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ھەممە ئىشنى قىلىپ بولدۇم دېمىگىچە، سەن ئۆزەڭ تاللىۋالغان خوتۇننى سۆيۈشتىن توختاپ قالمىغىچە ۋە ئۇنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى تولۇق كۆرۈپ يەتمىگىچە زادىلا ئۆيلەنمە، بولمىسا تۈزەتكىلى بولمايدىغان دەرىجىدە قاتتىق خاتالىشىسەن. قېرىپ ھېچنەرسىگە يارىماس بولغاندا ئاندىن ئۆيلەن... بولمىسا، سېنىڭ قەلبىڭدىكى ھەممە ئوبدان ۋە يۈكسەك نەرسىلەر تامامەن يوقىلىدۇ. ھەممىسى

ئۇششاق ـ چۇششەك نەرسىلەرنى دەپ ئىسراپ بولۇپ كېتىدۇ. شۇنداق! شۇنداق! سەن ماڭا ئەجەپلىنىپ قارىما. ئەگەر سەن ئۆزەڭنىڭ ئىستىقبالىڭدىن يەنە قانداقتۇ ئۇمىت كۈتىدىكەنسەن، ئۇ ھالدا، ئۆيلەنگەن ھامان ھەر بىر قەدىمىڭدە سېنىڭ ئۇچۇن ھەممە ئىشىڭ تۈگىگەنلىكىنى، مېھمانخانىدىن باشقا ھەممە يولىڭ ئېتىلگەنلىكىنى ھىس قىلىسەن ـ دە، سەن ئەنە شۇ ساراي قۇللىرى ۋە تەنتەكلەر بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالىسەن... ئۇنىڭ نىمە پايدىسى بار؟

شۇنىڭ بىلەن ئۇ كۇچەپ قولىنى سىلكىپ قويدى.

پيېر كۆزەينىكىنى ئېلىۋەتتى، نەتىجىدە ئۇنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ، مۇلايىم قىياپىتى تېخىمۇ روشەنلەشكەندەك بولدى ۋە ئۇ ئەجەپلەنگەن ھالدا ئۆزىنىڭ دوستىغا قاراپ قالدى.

— مېنىڭ خوتۇنۇم، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ئاندرې، — ئاق كۆڭۈل خوتۇن. ئۇ ئەر بولغۇچى ئۆزىنىڭ شان ـ شەرىپى ئۇچۇن خاتىرجەم بولىدىغان ئازسانلىق ئاياللارنىڭ بىرى؛ لېكىن، خۇدايا، ھازىر مەن ئۆيلەنمىگەن بولسام! مەن بۇنى پەقەت ساڭا ۋە بىردىن ـ بىر ساڭا دەۋاتىمەن، چۇنكى مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن.

كىنەز ئاندرې بۇ سۆزلەرنى قىلىۋاتقان چاغدا، ئانىا پاۋلوۋنانىڭ كىرېسلوسىدا كېرىلىپ ئۆزىنى تاشلاپ يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، كۆزلىرىنى قىسىپ، چىشلىرىنىڭ يوچۇقلىرىدىن فرانسۇزچە ئىبارىلەرنى سۆزلەۋاتقان بولكونسكىغا تېخىمۇ ئوخشىمايتتى. ئۇنىڭ سوغاق چىرايى ھەر بىر مۇسكۇلىنىڭ نېرۋىلارغا خاس ئويغىنىشىدىن تىترەيتتى؛ ئۇنىڭ بۇرۇنقى خۇددى ھاياتسىز ئوتلىرىنىڭ يالقۇنلىرى

ئۆچۈپ قالغاندەك كۆزلىرىدىن ئەمدىلىكتە پارلاق نۇر چاقنايتتى ئۇ ئادەتتىكى چاغلاردا قانچىلىك جانسىز كۆرۈنگەن بولسا، ھازىرقى ئاچچىقلىنىپ جەھلى چىقىۋاتقان مىنۇتلاردا مەنىۋى جەھەتتىن شۇنچە كۆچلۈك بولۇپ كۆرۈنەتتى.

— مېنىڭ نىمە ئۈچۈن بۇنى دەۋاتقانلىقىمنى سەن چۈشەنمەيسەن، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئۇ. — بۇ پۈتۈن بىر ئۆمۈر تارىخى. سەن بوناپارت ۋە ئۇنىڭ شۆھرىتىنى دەيسەن، — دىدى كىنەز ئاندرې، گەرچە پيېر بوناپارت توغرىسىدا سۆزلىمىگەن بولسىمۇ. — سەن بوناپارتنى دەيسەن؛ ئەمما بوناپارت ئىشلىگەندە قەدەممۇ-قەدەم ئۆزىنىڭ مەقسىدىگە ئىنتىلەتتى، ئۇ ئەركىن ئىدى، ئۆزىنىڭ مەقسىدىدىن تاشقىرى ھېچنىمىنى ئويلىمايتتى، شۇسەۋەپتىن ئۇ ئۆزىنىڭ مەقسىدىگە يەتتى. ئەمما، ئەگەرسەن ئۆزەڭنى خوتۇن كىشىگە باغلاپ قويساڭ، خۇددى كىشەنلەنگەن جىنايەتچىدەك، ھەر قانداق ئەركىنلىكىڭنى يوقىتىسەن. نەتىجىدە سېنىڭ ھەممە ئۈمىت-ئارزۇلىرىڭ ۋە كۈچ-قۇۋۋىتىڭ پەقەت سېنى قىينايدۇ. سېنى پۇشايمان قىلدۇرۇپ ئېزىپ تاشلايدۇ. مېھمانخانىلار، غەيۋەت-شىكايەتلەر، تانسا يىغىلىشلىرى، شۆھرەتپەرەسلىك ۋە ئەرزىمەيدىغان چاكىنا ئىشلار — مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى مەن قېچىپ قۇتۇلالمايۋاتقان، ئادەمنى ئازدۇرغۇچى بىر چەمبەر. مەن ئەمدى ئۇرۇشقا، مىسلىسىز ئۇلۇغ ئۇرۇشقا بارىمەن، ئەمما ئۆزەم بولسام، ھېچنىمىنى بىلمەيمەن، ھېچنىمىگە يارىمايمەن. V'e suis très aimable et très caustique (مەن ئەڭ ياخشى غەيۋەتچى، سەپسەتىۋاز)، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ئاندرې، — ئانا پاۋلوۋنانىڭ مېھمانلىرىمۇ مېنىڭ پاراڭلىرىمنى قىزىقىپ تىڭشايدۇ. ئەمما مېنىڭ خوتۇنۇمنىڭ جان-

دىلى بولغان بۇ بىمەنە سۆھبەت ۋە بۇ خوتۇن-قىزلار......ئەگەر سەن toutes les femmes distinguées (بۇ بىمەنە خوتۇنلارنى) — ئومۇمەن خوتۇنلارنىڭ نىمىلىگىنى بىلگەن بولساڭ ئىدى، كاشكى! مېنىڭ دادام توغرا ئېيتقان. شەخسىيەتچىلىك، مەنمەنلىك، نادانلىق، ھەممە جەھەتلەردە ھېچنېمىگە ئەرزىمەسلىك — ئايالللار ئۆزىنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى كۆرسەتكەندە ئەنە شۇنداق. سەن سۆھبەت ئارىسىدا ئۇلارغا يولۇققىنىڭدا گويا ئۇلارنىڭ قەلبىدە قانداقتۇ بىر نەرسە باردەك كۆرۈنىدۇ، ئەمما ھېچنېمىمۇ يوق، ھېچنېمىمۇ يوق، ھېچنېمىمۇ يوق! ياق ئۆيلەنمە، سۆيۈملۈك دوستۇم، ئۆيلەنمە، — كىنەز ئاندرې سۆزىنى تۈگەتتى.

— ئەگەر سىز بىردىنلا ئۆزىڭىزنى ناقابىل، ھاياتىڭىزنى بولسا بەربات بولغان ھايات دېسىڭىز، كىشىنىڭ كۈلگىسى كېلىدۇ، — دېدى پىيېر. سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز چەكسىز، ھەممە ئىش تېخى ئالدىڭىزدا. ئەمما سىز بولسىڭىز....

ئۇ ئۆزىنىڭ سۆزىنى ئېيتىپ تۈگەتمىدى، بىراق ئۇنىڭ "سىز" دىگەن ئاھاڭىدىن ئۇنىڭ ئۆز دوستىنى قانچىلىك قەدىرلەيدىغانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ كېلەچەكتە قارىتا ئۇنىڭدىن قانچىلىك كۆپ نەرسىلەرنى ئۈمىت قىلىدىغانلىقى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— ئۇ قانداقسىگە مۇشۇنداق دېيەلىسۇن؟ — دەپ ئويلىدى پىيېر. ئۇ ئۆزىنىڭ دوستى كىنەز ئاندرېنى مۇكەممەل ئادەمنىڭ ئۈلگىسى دەپ ھىساپلايتتى، چۈنكى كىنەز ئاندرېدا يۇكسەك دەرىجىدە بولغان ھەممە خىسلەتلەر دەل پىيېردە يوق ئىدى ۋە بۇخىسلەتلەرنى ئىرادە كۈچى دىگەن ئۇقۇم بىلەن ئىپادىلەش ناھايىتى مۇۋاپىق ئىدى. پىيېر كىنەز ئاندرېنىڭ ھەرقانداق كىشىگە ۋەزمىنلىك بىلەن

مۇئامىلە قىلىش قابىلىيىتىگە، ئۇنىڭ پەۋقۇلئاددە خاتىر كۆچىگە، ئۇنىڭ كەڭ ۋە چوڭقۇر بىلىمىگە (ئۇ ھەممە نەرسىنى ئوقۇغان، ھەممە نەرسىنى بىلگەن ۋە ھەممە نەرسە توغرىسىدا چۈشەنچىگە ئىگە بولغان) ھەمىشە قايىل ئىدى ۋە ھەممىدىن كۆپرەك ئۇنىڭ ئىشلەش ۋە ئۆگىنىش قابىلىيىتىگە قايىل ئىدى. ئەگەر پيېرنى ھەمىشە ئاندرېدا فىلوسوفىيىلىك تەپەككۇر قىلىش كۈچىنىڭ يوقلۇغى ھەيران قالدۇرغان بولسا (پيېرنىڭ ئۆزى بۇنىڭغا ناھايىتى خومار ئىدى)، ئۇ بۇنىمۇ يېتەرسىزلىك دەپ ھىساپلىمايتتى، بەلكى ئۇنى كۈچىنىڭ سىمۋولى دەپ قارايتتى.

ئەڭ ئوبدان، ئەڭ دوستانە ۋە ئەڭ ساپ مۇناسىۋەتلەردە ماختاش ياكى خوشامەت قىلىشمۇ، جۇددى چاقنىڭ يېنىك ئايلىنىشى ئۈچۈن ئۇنى دائىم مايلاپ تۇرۇش لازىم بولغىنىدەك زۆرۈر.

— je suis un homme fini (مەن تۈگىگەن ئادەم)، — دىدى كىنەز ئاندرې، — مېنىڭ ھەققىمدە سۆزلەشنىڭ نىمە ئەھمىيىتى بار؟ قېنى يەنە ئۆزەڭ توغرىسىدا پاراڭلىشايلىچۇ، — دىدى ئۇ بىر پەس جىم بولغاندىن كېيىن ۋە يەنە ئۆزىنىڭ تېپچىلاندۇرغۇچى پىكىرلىرىگە كۈلۈپ قويدى.

بۇ كۈلۈمسىرەش، شۇ پەيتىنىڭ ئۆزىدە پيېرنىڭ چىرايىدا ئەكس ئەتتى.

— بىراق، مېنىڭ توغرامدا دەيدىغان نىمە گەپ بار؟ — دىدى پيېر، غەمسىز، ئوچۇق چىراي كۈلۈمسىرەپ. — مەن نىمە؟ Je suis un batard (قانۇنسىز بالا!)، — ئۇ بىردىنلا قىپ-قىزىل بولۇپ قىزىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ سۆزنى ئېيتىشى ئۈچۈن خېلى كۈچەنگەنلىكى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. — sans nom,

ئۆنـۋانـىم يوق، مال - مۈلـكۈمۇ يوق...)ۋە (sans fortune...
ئەمىلىيەتتە... — لېكىن ئۇ"ئەمىلىيەتتە"دىن كېيىن نىمە دىمەكـچى
بولغانلىقىنى ئېيتمىدى. — هازىرچە مەن ئەركىن، ئىشىم جايىدا. مەن
پەقەت مۇندىن كېيىن نىمە قىلىدىغانلىقىمنى قىلچىلىكمۇ بىلمەيـمەن.
مەن سىز بىلەن جىددى مەسلىھەتلەشمەكچىمەن.
كىنەز ئاندرې ئۆنىڭغا ناھايىتى يېقىنـلىق بىلەن قاراپ قويـدى.
لېكىن ئۆنىڭ دوستانە ۋە يېقىن قاراشلىرىدا بولسا يەنـىلا ئـۆزىنىڭ
بىر خىل ئەلالىق ھىسسىياتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.
— مەن سېنى قەدىرلەيمەن، خۇسۇسەن شۇنىڭ ئۈچۈنكى، سەن
بىزنىڭ مۇشۇ ئارىمىزدىكىلەرنىڭ ئارىسـىدا بىردىـن-بىر جېـنى بار
ئادەمسەن. دەرۋەقە، سەن ئۈچۈن ئوڭۇشلۇق! خالىغىنـىڭنى تالـلا؛
ھەممىسى ئوخشاش. ساڭا ھەممە يەردە ئوڭۇشلۇق بولىدۇ؛ ئەمما بىر
ئىشقا دىققەت قىل: كۇراگىنلارنىڭ ئۆيـىگە ئەمـدى بارما، مۇنـداق
ھاياتنى ئەمدى يەنە ئۆتكۈزمە. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەيىش-ئىشرەت،
كەيـىپ-ساپا ۋە باشـقا خىلـمۇ-خىـل قىلـىقـلار ساڭا ھىچقانـداق
ياراشمايدۇ.
Que voulez-vous, mon cher — (قانـداق قىلاي، سۆيۈم-
لۈك دوسـتۇم)، — دىـدى پيېر دولـىسـىنى قىسـىپ قويۇپ، —
les femmes, mon cher, les femmes (خـوتۇن-قىـزلار،
دوستۇم، خوتۇن-قىـزلار!)
— چۈشەنمەيمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى ئاندرې، — femmes
comme il fautles les (ئىنساپلىق ئاياللار بولسىغۇ، بۇ باشقا ئىش)؛
femmes kuragin, les femmes et levin (لېـكىـن كۇراگـىـن
تاپـقان خـوتۇنـلار، يەنە شۇ خـوتۇنـلار بىلەن مەيـخـورلۇق)

چۈشەنمەيمەن.

پيېر كىنەز ۋاسىلى كۇراگىننىڭ ئۆيىدە تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئاناتولغا ئوخشاش ئەيش-ئىشرەت، مەيخورلۇق بىلەن هايات كەچۈرەتتى، ئانا تولنى بولسا، تۈزىتىش ئۈچۈن، ئۇلار كىنەز ئاندرېنىڭ سىڭلىسىنى ئېلىپ بېرىشكە تەرەددۇت قىلىشقان ئىدى.

— سىز بىلەمسىز؟ — دىدى پيېر خۇددى ئاجايىپ بىر ئوبدان ئوي-پىكىر بىردىنلا ئۇنىڭ خىيالىغا كەلگەندەك، — راستىنى ئېيتسام، مەن ئاللىقاچانلا بۇ مەسىلىنى ئويلىغان ئىدىم، مۇنداق هايات كەچۈرۈش بىلەن هېچقانداق قارارغىمۇ كېلەلمەيمەن، هېچقانداق ئىشنىمۇ مۇهاكىمە قىلالمايمەن. باشنى ئاغرىتىدۇ، پۇل يوق. ئۇ بۈگۈن كەچقۇرۇنلۇققا تەكلىپ قىلدى، ئەمما مەن بارمايمەن.

— راست گەپ قىل، راست بارمامسەنا؟

— ئەزبىرايى خۇدا!

* * *

پيېر دوستىنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ چىققاندا كەچ سائەت ئىككى بولغان ئىدى. ئۇ چاغ پېتربۇرگنىڭ بۇلۇتسىز ئالتىنچى ئاي كېچىسى ئىدى. پيېر ئۆيىگە قايتماقچى بولۇپ بىر كىرا پوچتىسىغا ئولتۇرغان ئىدى. لېكىن ئۇ ئۆيىگە يېقىنلاشقانسېرى تۈنگە ياكى سەهەرگە تېخىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ كېچىدە ئۇيقۇسى كەلمەيۋاتقانلىقىنى تېخىمۇ هېس قىلىشقا باشلىغان ئىدى. ئادەمسىز بۇ كوچىدىن خېلى يىراقنى كۆرگىلى بولاتتى. پيېر يولدا كېتىۋېتىپ، ئادەتتە قارتا ئويۇنىغا توپلىشىدىغان بۇ كىشىلەرنىڭ بۈگۈن كەچقۇرۇن ئاناتول كۇراگىنلارنىڭ ئۆيىدە قارتا ئويۇننى ئويناۋات-

قانلىغىنى، ئۇيۇندىن كېيىن ئادەتتىكىدەك ئىچىملىكلەرنى ئىچىش باشلىنىپ، ئاخىردا پىيېر ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان بىر خىل كۆڭۈل ئېچىشلار بىلەن ئاياقلىشىدىغانلىغىنى ئەسلىدى.

— كۇراگىنلارنىڭ ئۆيىگە بارسام بوپتىكەن، — دەپ ئويلىدى ئۇ. لېكىن، يەنە دەرھال كۇراگىنلارنىڭكىگە بارمايمەن دەپ كىنەز ئاندرېغا بەرگەن ۋەدىسىنى ئېسىگە ئالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، خۇددى ئىرادىسىز ئادەملەردە بولىدىغاندەك، ئۆزى ئۈچۈن شۇنچە ئادەت بولۇپ قالغان بۇ بۇزۇق تۇرمۇشنى باشتىن كەچۈرۈش ئۈچۈن بېرىشقا شۇنچىلىك قىزىقتىكى، ئاخىر بېرىشقا قارار قىلدى. ئۇنىڭ خىيالىغا يەنە بىردىنلا: ئاندرېغا بەرگەن ۋەدەمنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق، چۈنكى كىنەز ئاندرېغا ۋەدە بېرىشتىن ئىلگىرى ئاناتولغا ئۇلارنىڭكىگە بارىمەن دەپ ۋەدە قىلغان ئىدىمغۇ، دىگەن ئوي كەلدى؛ ئەڭ ئاخىرىدا ئۇ يەنە: بارلىق بۇ ”ئەزىبرايى خۇدا“ دىگەندەك گەپلەرنىڭ ھەممىسى ھېچقانداق ئېنىق ئەھمىيەتكە ئىگە بولمىغان كونىچە شەرتلىك ئىبارىلەركى، ئەگەر بىز، ئېھتىمال، ياكى ئەتە ئۆلۈپ كېتەرمىز، ياكى قانداقتۇ كۈتۈلمىگەن بىرەر ھادىسىگە يولۇقۇپ قالارمىز دىگەن نۇقتىدىن مۇلاھىزە قىلىپ كۆرىدىغان بولساق، ئۇ ھالدا مۇنداق نە ۋىجدانلىق ۋە نە ئارسىزلىقنىڭ قىلچە ئەھمىيىتىمۇ بولمايدۇ، دەپ ئويلىدى. شۇنداق قىلىپ، بارغانسېرى ئۆزىنىڭ ھەممە قارارلىرى ۋە ئىنتىلىشلىرىنى يوققا چىقىرىدىغان مۇشۇنداق مۇلاھىزىلەر پىيېرنىڭ پىكىر-خىيالىغا كىرىشكە باشلىدى. ئۇ كۇراگىنلارنىڭ ئۆيىگە كەلدى.

ئاناتولنىڭ ئاتلىق گۋاردىيە كازارمىسى ئەتراپىدىكى چوڭ ئۆيىنىڭ دەرۋازىسىغا يېقىنلاشقاندا، ئۇ يورۇتۇلغان چوڭ دەرۋازا

ئالدىغا كېلىپ، پەلەمپەيگە قاراپ ماڭدى-دە، ئوچۇق ئىشىكتىن كىرىپ كەتتى. ئايۋاندا ھېچكىم يوق ئىدى؛ قۇرۇق بوتۇلكىلار، يەڭسىز يېپىنچىلار ۋە كالاچلار چېچىلىپ ياتاتتى؛ ھاراق پۇرىقى چىقىپ تۇراتتى، يىراقتىن پاراڭلار ھەم ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

قارتا ئويۇنلىرى① ۋە كەچكى تاماق ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن ئىدى، لېكىن مېھمانلار تېخى تارقالمىغان ئىدى. پيېر ئۇچىسىدىكى يېپىنچىنى يېشىپ قويدى-دە، بىرىنچى ئۆيگە كىردى، ئۇ يەردە كەچكى غىزادىن ئېشىپ قالغان نەرسىلەر تۇراتتى ۋە بىر چاكار ئۆزىنى ھېچكىم كۆرمەس دەپ ئويلاپ، ئىستاكاندا ئېشىپ قالغان ۋىنولارنى ئوغرىلىقچە ئىچىۋالماقتا ئىدى. ئۈچىنچى ئۆيدىن تونۇش كىشىلەرنىڭ قىيا-چىيا، كۈلكە ھەم ۋاقىراشلىرى ۋە ئېيىقچاقنىڭ ھۆكىرىگەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ياشلاردىن يەتتە-سەككىزچە كىشى تەشۋىشلەنگەن ھالدا ئوچۇق دەرىزە ئەتراپىدا توپلىشىۋالغان ئىدى. باشقا ئۈچ كىشى بىر ئېيىقچاقنى ئويناۋاتاتتى، بىرسى ئېيىقچاقنىڭ بوينىدىكى زەنجىر بىلەن ئۇنى يېتەكلەپ باشقا كىشىلەرنى قورقۇتماقتا ئىدى.

— مەن ستىۋېنىس ئۈچۈن يۈز سوم تىكىمەن! — دەپ ۋاقىرىدى بىرى.

— قاراڭ، قوللاش بولمىسۇن! — دەپ ۋاقىرىدى يەنە بىرى.

— مەن دولوخوۋ ئۈچۈن تىكىمەن! — دەپ ئۈچىنچى بىرى

① قارتا ئويۇنلىرى — قىمار ئويۇنىنى كۆرسىتىدۇ. — تەر.

ۋاقىرىدى، ــ سەن قولىمىزنى ئايرىۋەت①، كۆراگىن.
ــ ھەي، ئىپىقچاقنى قويۇۋەت، بۇ يەر قارتا ئوينايدىغان يەر!
ــ ھە، بىردىنلا، بولمىسا ئوتتۇرىسەن! ــ دەپ ۋاقىرىدى توتىنچىسى.
ــ ياكوۋ! قېنى، بوتۇلكىدىن بىرنى، ياكوۋ! ــ دەپ ۋاقىرىدى خوجايىنىنىڭ ئۆزى. خوجايىن كېلىشكەن ئېگىز بويلۇق ئادەم بولۇپ، ياقىسى كۆكىرىكىدىن ئېچىلغان سىپتا رەختتىن كۆينەك كىيگەن ھالدا كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. ــ توختاپ تۇرۇڭلار، جاناپلار! مانا، پېترۇشا② كەلدى، سۆيۈملۈك دوستۇم، ــ دەپ مۇراجىئەت قىلدى ئۇ پىيېرغا.
دەرىزىدىن: "بۇ ياققا كەل، گۇۋاچى بول!" دېگەن باشقا بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، بۇ روشەن كۆك كۆزلۈك، ئوتتۇرا بويلۇق، ھەممە مەس ئادەملەرنىڭ ئاۋازى ئارىسىدا ئۆزىنىڭ جانلىق ـ تېتىك قىياپىتى بىلەن كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلىدىغان كىشىنىڭ ئاۋازى ئىدى، بۇ ئادەم سېمىيونوۋ ئەپىتسەرى، مەشھۇر قارتىچى ۋە ئىستىقامەت قىلىشۋاتقان دولوخوۋ ئىدى، ئۇ ئاناتول بىلەن بىرگە تۇراتتى. پىيېر خوشال بولۇپ، ئەتراپىغا قاراپ كۈلۈپ قويدى.
ــ ھېچنېمىنى چۈشەنمىدىم. نېمە ئىش؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.
ــ توختاڭلار، ئۇ مەس ئەمەس! ئەپكەل بوتۇلكىنى، ــ دېدى

---

① رۇسلارنىڭ ئادىتى بويىچە، قارتا ئويۇنىدا ئاۋال قول تۇتۇشىدۇ، گۇۋا بولغان ئۈچىنچى كىشى كېيىن ئۇلارنىڭ قولىنى ئايرىۋېتىدۇ. ــ تەر.
② پېترۇشا ــ پىيېرنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى. ــ تەر.

ئاناتول ۋە ئۇستەلدىن ئىستاكاننى ئېلىپ پيېرنىڭ قېشىغا كەلدى.
— سەن ئاۋال ئازراق ئىچ!

پيېر دەرىزە تۈۋىگە باشقىدىن يىغىلغان مەس مېھمانلارغا يەر تېگىدىن قاراپ نەزەر سېلىپ تۇرۇپ بىر ئىستاكاننىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىر ئىستاكاننى ئىچىۋەتتى ۋە ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىغا قۇلاق سالاتتى. ئاناتول پيېرنىڭ ئىستاكانىغا هاراقنى تولدۇرۇپ قويۇۋېتىپ ئۇنىڭغا دولوخوۋنىڭ ئىنگلىز دېڭىزچى ئەپىتسەرى ستىۋېنس بىلەن باغلىشىپ بىر بوتۇلكا روما①نى ئۈچىنچى قەۋەتنىڭ دەرىزە-سىدە پۇتىنى سىرتىغا ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان پېتى ئىچىۋېتىشكە كېلىشكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

— هە، ھەممىسىنى ئىچىۋەت! — دېدى ئاناتول، ئاخىرقى ئىستاكاننى پيېرغا بېرىۋېتىپ، — بولمىسا سېنى قويۇپ بەرمەيمەن!

— ياق، ئىچمەيمەن، — دېدى پيېر ئاناتولنى ئىتتىرىپ ۋە دەرىزە يېنىغا كەلدى.

دولوخوۋ ئىنگلىزنىڭ قولىنى چىڭ تۇتتى ۋە باغلىشىشنىڭ شەرتلىرىنى، ئاناتول بىلەن پيېرغا بىر-بىرلەپ يەنە بىر قېتىم ئالاهىدە ئېيتىپ ئۆتتى.

دولوخوۋ ئوتتۇرا بويلۇق، بۇدرە چاچلىق ۋە سۇس هاۋارەڭ كۆزلۈك، تەخمىنەن يىگىرمە بەش ياشلارغا كىرگەن ئادەم ئىدى. ئۇ خۇددى ئادەتتىكى پىيادە ئەسكەرلەر ئەپىتسەرلىرىگە ئوخشاش بۇرۇت قويمايتتى، شۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭ يۈزىنىڭ كىشى دىققىتىنى قوزغايدىغان قىسمى بولغان ئاغزى ئەڭ ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

---

① روما — ئاتلىق ۋىنونىڭ بىرخىلى. — تەر.

ئۇنىڭ لەۋلىرى ناھايىتى چىرايلىق ئىدى. يۇقۇرقى لېۋىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسى ئۇچلۇق شىنىدەك بولۇپ، تۆۋەنكى لېۋىگە يېقىن تېگىپ تۇراتتى ۋە ئاغزىنىڭ ئىككى جاۋغىيىدا دائىم قانداقتۇ كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ بۇلارنىڭ ھەممىسى، خۇسۇسەن ئۇنىڭ قەتئى، مەغرۇرانە، چېچەن قاراشلىرى قوشۇلۇپ، كىشىدە ئۇنىڭ چىرايىغا دىققەت قىلمىسا بولمايدىغان بىر خىل تەسىراتنى پەيدا قىلاتتى. دولوخوۋ ئانچە باي ئەمەس، ياردەم سورايدىغان ھېچقانداق يۆلەنچۈكىمۇ يوق ئىدى. بىراق، ئاناتول ئۇنىڭ ئون مىڭ سوملاپ پۇللارنى يوقىتىۋەتكىنىگە قارىماي، دولوخوۋ يەنە ئۇنىڭ بىلەن بىرگە تۇرۇپ، ئۆزىنى شۇنداق ئورۇنغا قويغان ئىدىكى، بۇلارنى بىلگەن باشقا كىشىلەر ئاناتولغا قارىغاندا دولوخوۋنى كۆپرەك ھۆرمەتلەيتتى. دولوخوۋ ھەرخىل ئويۇننى بىلەتتى ۋە ھەمىشە دىگۇدەك ئۇتۇپ چىقاتتى. ئۇ ھەرقانچە كۆپ ئىچكىنىگە قارىماي، مېڭىسىنىڭ سەگەكلىگىنى ھېچقاچان يوقاتمايتتى. دولوخوۋ بىلەن كۇراگىن ھەر ئىككىسى ئەينى زاماندا پېتربۇرگدا ئەيش-ئىشرەت ۋە كەيپ-ساپا بىلەن داڭ چىقارغانلار ئىدى.

بىر بوتۇلكا روما كەلتۈرۈلدى؛ ئىككى چاكار ئەتراپتا توپلىنىپ تۇرغان غوجىلارنىڭ "ئۇنداق قىل، بۇنداق قىل" دەپ ۋاقىراشلىرىدىن قورقۇپ ۋە گاڭگىراپ يۈگۈرۈپ يۈرگەن بولسا كېرەك، دەرىزىنىڭ كوچا تەرەپتىكى ئولتۇرۇشقا دەخلى قىلىۋاتقان كېشىگىنى بۇزماقتا ئىدى.

ئاناتول كۆرەڭ قىياپەتتە دەرىزە يېنىغا كەلدى. ئۇ بىرەر نەرسىنى سۇندۇرماقچى بولاتتى. ئۇ چاكارلارنى ئىتتىرىۋەتتى-دە، ئۆزى كېشەكنى تارتىپ باقتى، لېكىن مىدىرلىتالمىدى. ئۇ ئەينەكلىرىنى

سۈنىدۇرۇپ تاشلىدى.

— قېنى، سەن تارتىپ باققىنا، باتۇر، — دېدى ئۇ پېپىرغا قاراپ.

پېپىر توغرا لىمنى تۇتۇپ بىرلا تارتىۋىدى، قاراس-قۇرۇس قىلىپ دۇپ ياغىچىدىن ياسالغان كېشەكنى چۇشۇرۇۋەتتى.

— كېشەكنى يوقات، ئادەملەر كېشەكنى تۇتۇپ تۇرۇپتۇ دەپ ئويلاپ قالمىسۇن يەنە، — دېدى دولوخوۋ.

— ئىنگىلىز ماختىنىۋاتىدۇ...ھە؟...ياخشىمۇ؟... — دېدى ئاناتول.

— ياخشى، — دېدى پېپىر دولوخوۋغا قاراپ، ئۇ قولىغا بىر بوتۇلكا رومانى ئېلىپ دەرىزە يېنىغا كەلدى، ئۇنىڭدىن ئاسماندىكى يورۇقلۇق ۋە ئۇنىڭدا بىرگە قوشۇلۇپ كەتكەن سەھەر ھەم كەچكى شەپەق نۇرلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

دولوخوۋ قولىدا بىر بوتۇلكا رومانى تۇتقان ھالدا دەرىزىگە سەكرەپ چىقتى.

— قۇلاق سېلىڭلار! — دەپ ۋاقىردى ئۇ دەرىزىدە تۇرغان پېتى ۋە ئۆيدىكىلەرگە قاراپ. ھەممەيلەن جىم بولۇشتى.

— مەن باغلىشىمەن (ئۇ سۆزنى ئىنگلىز چۈشەنسۇن ئۈچۈن، فرانسۇزچە سۆزلىدى، بىراق فرانسۇز تىلىدا ئانچە ياخشى سۆزلىيەلمەيتتى). — مەن باغلىشىپ ئەللىك ئىمپېرىيال① تىكىمەن،... خالىسىڭىز يۈز ئىمپېرىيال تىكەي؟ — دەپ قوشۇپ قويدى ئىنگلىزگە

① ئىمپېرىيال — كونا روسىيەدە ئون سوملۇق، كېيىنرەك ئونبەش سوملۇق تىللا. — تەر.

قاراپ.

— ياق، ئەللىك بولسۇن، — دېدى ئىنگىلىز.

— بولىدۇ، ئەللىك ئىمپېرىال.... دېمەك، بىر بوتۇلكا رومانى تىنماستىن، دەرىزە سىرتىدىكى مۇشۇ جايدا ئولتۇرۇپ (ئۇ ئېگىزلىكتە دەرىزە تېشىدىكى يانتۇلۇقنى كۆرسەتتى) ۋە ھېچنېمىنى تۇتماستىنلا ئىچىپ كېتىمەن، ...شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، — دېدى ئىنگىلىز.

ئاناتول ئىنگىلىزگە بۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ فراكىنىڭ تۈگمىسىنى تۇتقان پېتى ئۇنىڭغا يۇقۇرىدىن قاراپ (بۇ ئىنگىلىز پاكار بويلۇق ئىدى)، باغلىششىنىڭ شەرتلىرىنى ئىنگىلىزچە يەنە تەكرارلاشقا باشلىدى.

— توختاپ تۇر! — دەپ ۋاقىرىدى دولوخوۋ، بوتۇلكىنى دەرىزىگە چېكىپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىماقچى بولۇپ، — توختاپ تۇر، كوراگىن! ياخشى قۇلاق سال! ئەگەر كىمكى مۇشۇنداق قىلىدىغانلا بولسا، مەن ئۇنىڭغا چوقۇم يۈز ئىمپېرىال بېرىمەن. ئۇقتۇڭما؟

ئىنگىلىز بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، ئەمما ئۇزىنىڭ بۇ يېڭى باغلىشىش شەرتلىرىنى قوبۇل قىلغان ياكى قىلمىغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان ھېچقانداق ئىپادىنى بىلدۈرمىدى. ئاناتول بولسا ئۇنىڭ بېشىنى لىڭشىتىپ ھەممىسىنى چۈشەنگەنلىكىنى ئىپادىلىشىگە قارىماي، ئىنگىلىزنى قويۇپ بەرمىدى، ئاناتول سۆزنى يەنىلا ئۇنىڭغا ئىنگىلىزچە تەرجىمە قىلىپ بەردى. شۇ كېچىسى پۇلنى ئۇتتۇرۇۋەتكەن ياداڭغۇ ياش بىر يېنىك ئاتلىق ئەپىتسەرى دەرىزىگە يامىشىپ چىقىپ بېشىنى سوزۇپ تۆۋەنگە قارىدى.

— ئوھو!...ئوھو!...ئوھو!... — ئۇ دەرىزىدىن پەسكە، يولدىكى تاشقا قاراپ پەس ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىدى.

— جىم! — دەپ ۋاقىرىدى دولوخوۋ ۋە ئايىغىدىكى تەپكىسى بىلەن پۇتلىشىپ كېتىپ ئۆيگە سەكرەپ چۈشۈپ كەتكەن ئەپتىسەرنى دەرىزىدىن تارتىپ.

دولوخوۋ بوتۇلكىنى دەرىزىدە ئىلىشقا ئەپلىك جايغا قويۇپ قويدى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاۋايلاپ ۋە ئاستاغىنا دەرىزىدىن يامىشىپ ئۆتتى. ئۇ ئىككى پۇتىنى سوزۇپ چىقاردى ۋە ئىككى قولى بىلەن دەرىزىنىڭ ئىككى تەرىپىگە تايىنىپ تۇرۇپ، ئوبدان ئولتۇ-رۇۋالغاندىن كېيىن، ئىككى قولىنى قويۇپ بىرىپ ئوڭغا ۋە سولغا سىلجىدى-دە، بوتۇلكىنى قولىغا ئالدى. ئۆينىڭ تامامەن يورۇق بولۇشىغا قارىماي، ئاناتول ئىككى تال شامنى ئېلىپ كېلىپ دەرىزىگە قويدى. ئاق كۆينەك كىيگەن دولوخوۋنىڭ بېلى ۋە ئۇنىڭ بۇدرە چاچلىق بېشى ئىككى تەرەپتىن يورۇتۇلۇپ تۇراتتى. ھەممەيلەن دەرىزە ئالدىغا يىغىلىشتى، ئىنگلىز بولسا ئالدىدا تۇردى. پيېر ئۇ يەردە كۈلۈپ تۇردى ۋە ھېچنېمە دىمىدى. شۇ يەردىكى باشقىلار-دىن چوڭراق بىرسى قورققان ۋە ئاچچىقلانغان قىياپەتتە بىردىنلا قىسىلىپ ئالدىغا ئۆتتى-دە، دولوخوۋنىڭ كۆينىكىگە ئېسىلماقچى بولدى.

جاناپلار، بۇ ئەخمەقلىق! ئۇ ئۆزىنىڭ جېنىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ، — دىدى، ئىشنىڭ يولىنى سەل بىلىدىغان بۇ ئادەم.

ئاناتول ئۇنى توسۇۋالدى.

— چېقىلما! سەن ئۇنى چۆچۈتۈپ قويسەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ جېنىنى سەپ بىرىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟...ئۇ چاغدا

قانداق قىلىش كېرەك؟...ھە؟

دولوخوۋ ئۆرۈلدى-دە، يەنە ئىككى قولىنى تېرەپ ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ ئولتۇردى.

— ئەگەر ھەرقانداق ئادەم يەنە ماڭا چېقىلىدىغان بولسا، — دېدى ئۇ، ئۇنىڭ ھەر بىر ئېغىز سۆزى ئۇنىڭ چىڭ يېپىلغان نېپىز كالپۇكىدىن ئۈزۈلۈپ-ئۈزۈلۈپ چىقاتتى، — ئۇنى چوقۇم دەرھال ئېتىۋېتىمەن. قانداق!...

"قانداق!" دەپ بولۇپ، ئۇ يەنە ئۆرۈلدى-دە، ئىككى قولىنى چۈشۈرۈپ بوتۇلكىنى ئالدى ۋە ئاغزىغا يېقىن كەلتۈرۈپ، بېشىنى ئارقىسىغا قىڭغايتىپ، يەنە بىر بوش قولىنى كۆتىرىپ بەدىنىنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاپ قالدى. ئېگىشىپ تۇرۇپ يەردىن ئەينەك پارچىلىرىنى تېرىشكە باشلىغان چاكارلارنىڭ بىرى دەرىزىدىن ۋە دولوخوۋنىڭ دۈمبىسىدىن كۆزىنى ئۈزمەيتتى. ئاناتول كۆزىنى چەكچەيتىپ ئۇ يەردە تىك تۇراتتى. ئىنگلىز بولسا كالپۇكلىرىنى ئۇشلاپ چىقىرىپ يان تەرەپتىن قاراپ تۇردى. ھېلىقى توسۇۋالغان ئادەم ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا يۈگۈرۈپ باردى-دە، يۈزىنى تامغا قارىتىپ دىۋاندا يېتىۋالدى. پيېر يۈزىنى يېپىۋالدى ۋە گەرچە ئۇنىڭ چىرايىدىن قورقۇش ھەم تىترەش ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما زەئىپكىنە كۈلۈمسىرەش قىياپىتى ئۇنىڭ چىرايىدا ئۇنتۇلۇپ قېپقالغان ئىدى. ھەممەيلەن جىم بولۇشتى. پيېر قولىنى كۆزىدىن نېرى تارتتى. دولوخوۋ يەنىلا ئىلگىرىكى ھالىتىدە ئولتۇرۇۋەردى، پەقەت بېشىنى سەل ئارقىسىغا قاڭتاردى، نەتىجىدە ئۇنىڭ گەجگىسىدىكى بۈدرە چاچلىرى كۆينىكىنىڭ ياقىسىغا تېگىپ قالدى، بوتۇلكا تۇتقان قولىنى تىترىگەن ۋە كۈچەنگەن

ھالدا بارغانسېرى ئىگىز كۆتەردى. بوتۇلكا خېلى روشەن قۇرۇقدىلىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە بارغانسېرى ئىگىز كۆتىرىلگەنلىكتىن، ئۇنىڭ بېشىمۇ بارغانسېرى ئارقىسىغا قاڭقىرىلىشقا باشلىدى. "نىمىشقا شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت كېتىدۇ؟" — دەپ ئويلايتتى پيېر. ئۇنىڭغا يېرىم سائەت ۋاقىت كەتكەندەك بىلىندى. دولوخوۋ بىردىنلا بېلىنى ئارقىسىغا سىلجىتتى ۋە ئۇنىڭ قولىمۇ جىددىيلىشىپ تىترەپ كەتتى؛ بۇنداق تىترەش ئۇنىڭ يانتۇ جايدا ئولتۇرغان پۈتۈن بەدىنىنى سىلجىتىش ئۈچۈن كۇپايە قىلاتتى. ئۇ پەسكە تايىنىپ چۈشۈۋاتقاندا، ئۇنىڭ بېشى ۋە بېلىگى كۈچەپ كەتكەنلىكتىن تېخىمۇ تىترەپ كەتتى. ئۇ دەرىزە سۇپىسىنى تۇتىماقچى بولۇپ بىر قولىنى كۆتەردى-يۇ، ئەمما تۇتالماي قالدى. پيېر يەنە كۆزىنى يۇمۇۋالدى ۋە كۆزۈمنى بۇندىن كېيىن ھەرگىزمۇ ئاچماسمەن دەپ ئويلىدى. كېيىن ئۇ بىردىنلا ئەتراپىدا ھەممىنىڭ قوزغىلىۋاتقان-لىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ قارىسا: دولوخوۋ دەرىزە سۇپىسىدا ئۆرە تۇراتتى، ئۇنىڭ يۈزى ئاپئاق تاتىرىپ كەتكەن ۋە خوشال ئىدى.

— بوشاتتىم!

ئۇ بوتۇلكىنى ئىنگىلىزگە ئىرغىتىپ بەردى، ئىنگىلىزمۇ بوتۇلكىنى ئەپچىللىك بىلەن تۇتۇۋالدى. دولوخوۋ دەرىزىدىن سەكرەپ چۈشتى. ئۇنىڭدىن روماننىڭ كۈچلۈك پۇرىقى چىقىپ تۇراتتى.

— ئاپىرىن!... يىگىت!... باغلىشىش مانا مۇنداق بولۇشى كېرەك!... ئۆلگۈرلەرەي! — دەپ ھەرتەرەپتىن ۋاقىراشماقتا ئىدى.

ئىنگىلىز پۇل خالتىسىنى ئېلىپ پۇلنى ساناشقا باشلىدى. دولوخوۋ قاپىقىنى تۈرگەن پېتى شۇ يەردە تۇرۇپ ھىچنىمە دېمىدى. پيېر دەرىزىگە سەكرەپ چىقتى.

ــ جاناپلار! كىم مەن بىلەن باغىلىشىدۇ؟ مەنىمۇ شۇنداق قىلىمەن! ــ دەپ بىردىنلا ۋاقىراشقا باشلىدى ئۇ. ــ باغىلىشىشنىڭ هاجىتى يوق، مانا شۇنداقلا. قېنى، بوتۇلكىنى ئەپكەلسۇن. مەن چوقۇم شۇنداق قىلىمەن...

ــ ئىچسۇن، ئىچسۇن! ــ دىدى دولوخوۋ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ــ نىمە سەن، ساراڭ بولدۇڭمۇ؟...كىم ساڭا يول قوياركىن؟ سەن پەلەمپەيدە تۇرۇپ بېشىڭ قېيىۋاتسا، ــ هەر تەرەپتىن كىشەلەر سۆزلەشكە باشلىدى.

ــ ئىچىمەن! قېنى ماڭا بىر بوتۇلكا رومانى بەرچۇ! ــ دىدى پيېر ۋاقىراپ، قەتئى ۋە مەس هالەتتە ئۇستەلگە مۇشتلاپ ۋە دەردىزىگە چىقتى.

ئۇنى كىشىلەر قولىدىن تۇتىۋېلىشتى؛ لېكىن ئۇ شۇنچىلىك كۈچلۈك ئىدىكى، يېقىنلاشقانلارنى تېپىپ خېلى نېرىغا ئىتتىرىپ تاشلايتتى.

ــ ياق، سىلەر مۇنداق قىلىپ ئۇنى هەرگىزمۇ كۆندۈرەلمەيسىلەر، ــ دىدى ئاناتول، ــ توختاڭلار، مەن ئۇنى ئالداپ كۆرەي...... ــ قۇلاق سال! مەن سېنىڭ بىلەن باغىلىشىمەن، ئەمما ئەتە؛ هازىر...نىڭگىگە بارىمىز.

ــ بارىمىز، ــ دەپ ۋاقىرىدى پيېر، ــ بارىمىز!...ئېيىقچاقنىمۇ بىللە ئېلىۋالىمىز.

شۇندىن كېيىن ئۇ ئېيىقچاقنى تۇتتى-دە، ئۇنى كۆتىرىپ قۇچاقلاپ، ئۆيدە ئۇنىڭ بىلەن تانسا ئويناشقا باشلىدى.

7

كىنەز ۋاسىلى ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئۆيىدە بېرىلگەن كەچكى زىياپەتتە كىنەز ئايىم درۇبېتسكايانىڭ بىردىن-بىر ئوغلى بورىس توغرىسىدا تاپىلغان ئۆتۈنۈشنى ئورۇنلىدى. بۇ ئىش پادىشاغا مەلۇم قىلىندى ۋە بورىس ئىستىسنا قىلىنغان ھالدا، گۋاردىيىچى سېمېيونوۋ پولكىغا پراپورشىك قىلىپ ئەۋەتىلدى. لېكىن ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ھەرقانچە ھەركەتلىنىپ كۆرۈشى ۋە ئۆتۈنۈشلىرىگە قارىماي بورىس ئاديۇتانتلىققا ياكى كۇتۇزوۋ ئىشتاۋىدا بىرەر ئەمەلگە ئېرىشەلمىدى. ئاننا پاۋلوۋنانىڭ زىياپىتىدىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئاننا مىخايلوۋنا موسكۋاغا قايتىپ كەلدى-دە، توپ-توغرا ئۆزىنىڭ باي ئۇرۇق-تۇققىنى روستوۋلارنىڭ ئۆيىگە كەتتى، ئۇ شەھەردىكى چېغىدا شۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى، ئۇنىڭ تېخى يېڭىلا ھەربىلىككە ئۆتكەن ھەم دەرھال گۋاردىيە پراپورشىگى قىلىپ ئەۋەتىلگەن ئامراق ئوغلى بورىنكا① مۇشۇلارنىڭ ئۆيىدە تەربىيەلىنىپ بىرقانچە يىل تۇرغان ئىدى. گۋاردىيە ئونىنچى ئاۋغۇستتا پېتىربۇرگدىن چىقىپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئوغلى كىيىم-كېچەك ھازىرلاش ئۈچۈن موسكۋادا قېپقالغان بولۇپ، گۋاردىيىنى رادزىۋىلوۋ②غا بارىدىغان يولدا ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتىشى كېرەك ئىدى.

---

① بورىنكا — بورىسنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى. — تەر.

② رادزىۋىلوۋ — روسىيە چېگرىسىدىكى بىر شەھەر، روسىيىنىڭ ئاۋسترىيىگە ياردەمگە بارىدىغان ئەسكەرلىرى مۇشۇ يەردىن ئۆتۈپ گالىتسىيىگە كىرىشى كېرەك ئىدى. — تەر.

شۇ كۈنى روستوۋلارنىڭ ئۆيىدە ئانا ۋە كىچىك قىز بولۇپ، ئىككى ناتالىيەنىڭ تۇغۇلغان كۈنى مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەن ئىدى. ئەتىگەندىن باشلاپ كەچكىچە ئالتىدىن ئات قوشۇلغان بىرقانچە هارۋىلار توختىماستىن قاتناپ، مېھمانلارنى پوۋارسكايا كوچىسىدىكى گراف ئايىم روستوۋانىڭ پۈتۈن موسكۋادا داڭقى چىققان چوڭ ئۆيىگە توشۇيتتى. گراف ئايىم ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق قىزى بىردىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى ئۈزۈلمەي كىرىپ تۇرۇۋاتقان مېھمانلار بىلەن بىرگە مېھمانخانىدا ئولتۇراتتى.

گراف ئايىم يۈزى ياداڭغۇ، قىرىق بەش ياشلارغا كىرگەن شەرق تىپىدىكى ئايال بولۇپ، كۆپ بالا تۇغقانلىقى ئۈچۈن (ئۇ ئون ئىككى بالا تۇغقان) پۈرچۈلۈپ كەتكەنلىكى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ زەئىپلىكىدىن كېلىپ چىققان ھەركىتى ۋە سۆزىدىكى ئېغىر-بېسىقلىق ئۇنىڭغا كىشىلەردە ھۆرمەت تۇيغۇسىنى پەيدا قىلىدىغان بىر خىل يۈكسەك سالاپەتنى بەخش ئەتكەن ئىدى. كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا درۇبېتسكايامۇ شۇ ئۆيىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ، مېھمانلارنى قارشى ئېلىش ۋە كۈتۈشكە ياردەملەشمەكتە ئىدى. ياشلار بولسا مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىشكە ئىشتىراك ئېتىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ھېساپلىغانلىقتىن، ئىچكىرىكى بىر ئۆيگە يىغىلىشقان ئىدى. گراف مېھمانلارنى قارشى ئالغاندا ۋە ئۇزىتىپ قويغاندا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تاماققا كېلىشنى تەكلىپ قىلدى.

— مەن سىزگە ناھايىتى، ناھايىتى رەھمەت ئېيتىمەن، Moncher[①] (ئەزىزىم) ياكى Ma chère[②] (ئەزىزىم)، — ئۇ كىشىلەرنىڭ

①② فرانسۇزچە: ئالدىنقىسى ئەرلەرگە، كېيىنكىسى ئاياللارغا قارىتىلىدۇ. — تەر.

ئۆزىگە قارىغاندا ئورنىنىڭ يۇقۇرى ياكى تۆۋەن بولۇشىغا قارىماي، ھەممىسىگە ئوخشاشلا، ئاۋازىدىمۇ ھېچقانداق ئۆزگىرىش قىلماستىن، Ma chére ياكى Mon cher دەپ سۆزلەيتتى. — ئۆزەم ۋە تۇغۇلغان كۈنىنىڭ مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان ئىككى تۇققىنىمىز نامىدىن سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن. ئەمما تاماقتا كېلىشنى ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويماڭ، بولمىسا رەنجىپ قالىمەن، Mon cher. مەن پۈتۈن ئائىلە نامىدىن چىن كۆڭلۈمدىن سورايمەن، Ma chére. — گىراف بۇ سۆزلەرنى تولۇق، خوشال-خورام ۋە پاك-پاكىز قىرىلغان يۈزىدىكى ئوخشاش قىياپىتى بىلەن ۋە ھەر بىر كىشىنىڭ قولىنى ئوخشاشلا چىڭ قىسىپ ھەم قىسقىغىنا تەكرارلىنىدىغان تازىملىرى بىلەن ھەممە كىشىگە مۇستەسناسىز ۋە ئۆزگەرتمەستىن قىلاتتى. گىراف مېھمانلار-دىن بىرىنى ئۇزىتىپ بولغاندىن كېيىن دەرھال يەنە مېھمانخانىدىكى مېھمانلاردىن بىرىنىڭ يېنىغا كېلىپ، كرېسلونى ئۇنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى، ئۇنىڭدىن كېيىن خۇددى ھوزۇر-ھالاۋەت بىلەن ياشاشنى ياخشى كۆرىدىغان ۋە بىلىدىغان كىشى قىياپىتىدە مەمنۇنىيەت بىلەن ئىككى ئايغىنى كېرىپ، ئىككى قولىنى تىزىغا قويۇپ، ئىنتايىن مەغرۇر قىياپەت بىلەن ھاۋارايى توغرىسىدىكى تېپىشماقنى تەكلىپ قىلاتتى، سالامەتلىككە دائىر مەسىلىلەر توغرىسىدا پاراڭلىشاتتى، بەزىدە رۇسچە، بەزىدە ناھايىتى ناچار ئەمما ئۆزىگە ئىشەنچ قىلغان ھالدا فرانسۇزچە سۆزلەيتتى؛ ئۇنىڭدىن كېيىن خۇددى ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلىشتا چارچاپ كەتكەن، ئەمما يەنە ئۇنىڭدىن قاچماي چىداش-لىق بېرىۋاتقان كىشىدەك، يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ بەزى مېھمانلارنى ئۇزىتىشقا كىرىشىپ، بېشىدىكى شالاڭ ئاق چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، يەنە ئۇلارنى كەچكى تاماقتا كېلىشنى تەكلىپ قىلاتتى. ئۇ ئالدىنقى

ئايۋاندىن قايتىپ چىقىۋېتىپ، گۈلخانا ۋە قاچا-قۇچا ساقلىنىدىغان ئۆيدىن ئۆتۈپ، سەكسەن كىشىلىك داستىخان تەييارلانغان چوڭ مەرمەر زالغا كىردى-دە، كۈمۈش ۋە پارپۇر قاچا-قۇچىلارنى كۆتىرىشىپ شىرەگە يېيىۋاتقان ۋە گۈللۈك تاۋار داستىخانلارنى سىلىۋاتقان خىزمەتكارلارنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان ئاقسۆڭەك دىمىترى ۋاسىلېۋىچنى قېشىغا چاقىرىپ مۇنداق دېدى:

— ھەي! ھەي، مىتېنكا①، دىققەت قىل، ھەممە ئىش جايىدا بولدىمۇ؟ بولىدۇ، يارايسەن، — دېدى ئۇ ئەڭ چوڭ شىرەگە مەمنۇنىيەت بىلەن قاراپ چىقىپ. — مۇھىمى — غىزالارنى جاي-جايىغا كەلتۈرۈش، دۇرۇس، يارايدۇ... — ئۇ ئۆزىگە مەمنۇن بولغان ھالدا بىر تىنىپ قويدى-دە، يەنە مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى.

— مارىيە لوۋونا كاراگىنا ئۆزىنىڭ قىزى بىلەن كەلدى! — گراف ئايىمنىڭ گىگانت ئادەمدەك چاكىرى مېھمانخانىغا كىرىپ كېلىۋېتىپ چوڭ بوم ئاۋازى بىلەن خەۋەر قىلدى. گراف ئايىم سەل ئويلاندى-دە، ئاندىن ئېرىنىڭ سۈرىتى سىزىلغان ئالتۇن تاماكا قۇتىسىدىن بۇرۇن تاماكىسىنى بىر قېتىم پۇرىۋالدى.

— مېھمانلار مېنى راسا چارچىتىۋەتتى جۇمۇ، — دېدى گراف ئايىم. — بىراق، مۇشۇ ئاخىرقى بىرسى بولغاي، ئەمدى باشقىلىرى بىلەن كۆرۈشمەيمەن. ئۇ نىمە دېگەن مەغرۇر. قېنى، تەكلىپ قىل، كىرسۇن، — دېدى گراف ئايىم چاكارغا غەمكىن ئاۋاز بىلەن،

---

① مىتېنكا — دىمىترىنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى. — تەر.

گوياكى: "مەيلى، جېنىم چىقىپ كەتسىمۇ!" دەۋاتقاندەك قىياپەتتە.

ئىگىز بويلۇق مەغرۇر ئايال ئۆزىنىڭ يۇمۇلاق يۈزلۈك كۈلۈمسىرەپ تۇرىدىغان قىزى بىلەن كۆينەكلىرىنى شىلدىرلىتىپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى.

— Cherè comtesse, il y a si longtemps··· elle a été ali tèe la pauvre enfant··· au bal des Razoumowsky··· et la comtesse Apraksine··· j'ai été si heureuse (خېلى كۆپ ۋاقىت بولدى... سۆيۈملۈك... گراف ئايىم،... بىچارە بالام ئاغرىپ قالغان، ...رازۇموۋسكىنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلگەن تانسا يىغىلىشىدا، ...يەنە گراف ئايىم ئاپراكسىنا بار... مەن ناھايىتى خوشال بولدۇم...)، — بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى ئۈزۈلمەي قىزغىن سۆزلىشىۋاتقان ئاياللارنىڭ ئاۋازلىرى، كۆينەكلىرىنىڭ شىلدىرلاشلىرى ۋە ئورۇندۇقلارنى يۆتكىگەن چاغدىكى تاراق-تۇرۇق ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە شۇنداق پاراڭلارنىڭ بىرى باشلىنىپ، خۇددى ئۇنىڭ بىر بۆلىگى تۈگىگەندەك، مېھمانلار كېيىملىرىنى شىلدىرلىتىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ۋە: Je suis bien charmée; la santé de maman··· et la comtesse Apraksine (مەن ناھايىتى،... بەك-بەك خوشالمەن... ئانامنىڭ سالامەتلىكى.... گراف ئايىم ئاپراكسىنا...)، — دېيىشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە كىيىملىرىنى شىلدىرلىتىپ، ئايۋانغا كىرىشتى، يەكتەك ياكى يېپىنچىلىرىنى ئۈچىسىغا ئارتىپ، ھارۋىلاردا ئولتۇرۇشۇپ كېتىشتى. پاراڭ شۇ چاغدا شەھەردىكى ئاساسىي يېڭىلىق—يېكاتېرىنا زامانىسىدا بايلىقى ۋە كۆركەملىكى بىلەن داڭقى چىققان قېرى گراف بېزئۇخوۋنىڭ كېسىلى ۋە ئۇنىڭ ھېلىقى ئانىنا پاۋلوۋنا شېرېرنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈل-

گەن زىياپەتتە قىلىقسىزلىق قىلغان قانۇنسىز ئوغلى پيېر توغرىسىدا باراتتى.

— بىچارە گرافقا مېنىڭ ناھايىتى ئىچىم ئاغرىيدۇ، — دېدى مېھمان خانىم، — ئۇنىڭ تەن ساقلىقى شۇنچىلىك يامانكى، ئۆلمەك-نىڭ ئۈستىگە تەپمەك دىگەندەك، ھازىر ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ قىلغان ئەلەملىرى ئۇنى ئۆلتۈرىدۇ!

— نىمە گەپ؟ — دىدى گراف ئايىم، خۇددى مېھمانلارنىڭ دەۋاتقىنى نىمىلىگىنى بىلمىگەندەك، گەرچە ئۇ گراف بېزئۇخوۋنىڭ رەنجىش سەۋەپلىرىنى ئون-ئون بەش قېتىم ئاڭلىغان بولسىمۇ.

— ھازىرقى زامان تەربىيىسىنىڭ نەتىجىسى مانا شۇ! چەتئەلدىكى چېغىدا، — دىدى مېھمان خانىم، — بۇ ياش ئادەم نىمىنى خالىسا شۇنى قىلىپ كەلگەن، ھازىر پېتربۇرگدا، ئاڭلىشىمچە، شۇنداق بىر خەۋپلىك ئىشنى قىلغانىكى، ئۇنى پېتربۇرگدىن ساقچى قوشۇپ ھەيدىۋېتىپتۇ.

— مۇنداق دەڭا، — دىدى گراف ئايىم.

— ئۇ دوست تالاشنى بىلمەيتتى، — دەپ سۆزگە ئارىلاشتى كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا. — كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئوغلى، ئۇ، يەنە دولوخوۋ دىگەن بىر يىگىت، بۇلارنىڭ نىمە قىلىشقانلىقىنى خۇدا بىلىدۇ دىيىشىدۇ. ھەر ئىككىسى جازىسىنى تارتىپتۇ. دولوخوۋنىڭ دەرىجىسى ئەسكەرلىككە چۈشۈرۈلۈپتۇ، بېزئۇخوۋنىڭ ئوغلىنى موسكۋاغا قوغلىۋېتىپتۇ. ئاناتول كۇراگىننىڭ دادىسى ئوغلىنى بىر ئىلاج قىلىپ ساقلاپ قالغان ئىكەن. لېكىن ئۇنىمۇ پېتربۇرگتىن قوغلىۋېتىپتۇ.

— لېكىن، ئۇلار زادى نىمە قىپتۇ؟ — دىدى گراف ئايىم.

— ئۇلار سىپپى ئۆزىدىن بۇلاڭچىلار ئىكەن، خۇسۇسەن دولو-خوۋ، — دىدى ھېلىقى مېھمان. — ئۇ مارىيە ئىۋانوۋنا دولوخوۋانىڭ ئوغلى، شۇنچە ئابرويلۇق ئايالنىڭ ئوغلى. نىمە دىگەن گەپ؟ ئويد-لاپ كۆرۈڭلارچۇ: ئۇلار ئۈچىسى قەيەردىندۇ بىر ئېيىقنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ھارۋىغا سېلىپ، ئارتىسلەرنىڭ قېشىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. ساقچى كېلىپ ئۇلارنى تىنچلاندۇرماقچى بوپتىكەن. ئەمما ئۇلار نىمە قىپتۇ دەيسىز؟ ئۇلار ھېلىقى ساقچىنى تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭ دۈمبىسىنى ئېيىقنىڭ دۈمبىسىگە چاپلاپ تېڭىپتۇ-دە، ئۇنىڭ-دىن كېيىن ئېيىقنى مويكا دەرياسىغا تاشلىۋېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئېيىق بۇ ساقچىنى ھاپاش قىلغان پېتى سۇدا ئۈزۈشكە باشلاپتۇ.

— ساقچىنىڭ راسا رەسۋاسىنى چىقىرىپتۇ-دە، Ma chère (ئەزىزىم)، — دەپ ۋاقىرىدى گراف، ئۆلگىدەك كۈلۈپ كېتىپ.

— ئوھو، نىمە دىگەن دەھشەت! سىز تېخى كۈلىسىزغۇ گراف؟

لېكىن بۇ خېنىملارنىڭ ئۆزىمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈشۈپ كەتتى.

— ئۇلار ئامال قىلىپ ھېلىقى بىچارىنى قۇتقۇزۇۋېلىپ قاپتۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ھېلىقى مېھمان. — گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچ بېزئۇخوۋنىڭ ئوغلى مۇشۇنداق يوللار بىلەن ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپ يۈرىدىكەن! — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ. — ئۇنى تېخى ياخشى تەربىيىلەنگەن، ئەقىللىق دىيىشەتتى. ئۇنىڭ چەتئەلدە ئالغان تەربىيىسىنىڭ نەتىجىسى مانا شۇ! مەن ئىشىنىمەنكى، گەرچە بايلىقى بولسىمۇ بۇ يەردە ئۇنى ھېچكىم قوبۇل قىلمايدۇ. ئۇنى ماڭا تونۇشتۇرماقچى بولغان ئىدى، قەتئىي رەت قىلدىم: مېنىڭ قىزىم بار ئەمەسمۇ.

— سىز نىمىشقا بۇ ياش ئادەمنىڭ پۇلى كۆپ دەيسىز، — دەپ

سۇرىدى گراف ئايىم ئۆزىنى ھېلىقى ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغانغا سالغان قىزلاردىن قاچۇرۇپ. — ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ ھەممىسىلا ھارامدىن بولغان بالىلار. قارىغاندا... پىيېرمۇ ھارامدىن بولغان بالىسى بولۇشى كېرەك.

مېھمان خانىم قول شىلتىدى.

— ئۇنىڭ ھارامدىن بولغان بالىلىرى يىگىرمىچە باردۇر، دەپ ئويلايمەن.

كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا ئۆزىنىڭ يۇقۇرى تەبىقىدىكى كىشىلەر بىلەن بولغان چوڭقۇر ئالاقىسىنى ۋە بۇ يەردىكى ھەممە ئەھۋاللاردىن خەۋەردار ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەكچى بولسا كېرەك، گەپكە ئارىلاشتى.

— گەپ مانا شۇنىڭدا، — دېدى ئۇ مەنىلىك ۋە يەنە يېرىم پىچىرلاپ. — گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچنىڭ داڭقىنى ھەممە كىشى بىلىدۇ... ئۇ بالىلىرىنىڭ سانىنى ئۆزىمۇ بىلەلمەيدۇ، لېكىن پىيېر ئۇنىڭ ياخشى كۆرىدىغان بالىسى ئىدى.

— تېخى بۇلتۇر بۇ چال قانداق قامەتلىك ئىدى-ھە! — دېدى گراف ئايىم، — ئەرلەردىن مۇنداق كېلىشكەن ئادەمنى مەن كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن.

— ھازىر ناھايىتى ئۆزگىرىپ كەتتى، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا. — ئېيتماقچىمەنكى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئۇ، — كىنەز ۋاسىلى خوتۇنى تەرەپتىن قارىغاندا ئۇنىڭ بارلىق مال-مۈلكىنىڭ بىۋاستە مىراسخورى بولۇشى كېرەك، ئەمما پىيېرنى ئاتىسى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى، ئۇنى تەربىيىلەشكە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن ۋە ئۇنىڭ توغرىسىدا پادىشاغىمۇ مەكتۇپ سۇنغان ئىدى...

شۇنداق بولغاندىن كېيىن، ئەگەر ئۇ ئۆلسە (ئۇنىڭ كېسلى شۇنچە-لىك ئېغىركى، خالىغان پەيتلەردە جان ئۈزۈشى مۇمكىن، شۇڭا Lorrain - لورربن دوختۇرمۇ پېتربۇرگتىن يېتىپ كەلگەن)، ئۇنىڭ بۇنچىۋالا كۆپ مال-مۈلكىگە پېيېرنىڭ ۋارىسلىق قىلىدىغانلىغىنى ياكى گراف ۋاسىلىنىڭ ۋارىسلىق قىلىدىغانلىغىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. قىرىق مىڭ يانچۇ ۋە بىرقانچە مىليون سوم! مەن ناھايىتى ياخشى بىلىمەن، چۈنكى كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆزى بۇنى ماڭا دېگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، كىرىل ۋلادىمىروۋىچ ئانام تەرەپتىن ماڭا ئۆچىنچى تاغام بولىدۇ. ئۇ يەنە بورىيەنى چوقۇندۇرغان، — دەپ قوشۇپ قويدى ئاننا مىخايلوۋنا، گوياكى بۇ ئەھۋالغا قىلچىلىكمۇ ئەھمىيەت بەرمىگەندەك.

— كىنەز ۋاسىلى تۈنۈگۈن موسكۋاغا كەپتۇ. ئاڭلىشىمچە، ئۇ تەپتىشلىك ئىشلىرىغا ماڭسا كېرەك، — دېدى مېھمان خانىم.

— شۇنداق، ئەمما، entre nous (گەپ ئىككىمىز ئارىسىدا قالسۇن)، — دېدى كىنەز ئايىم، — بۇ بىر بانا. ئەمەلدە، ئۇ گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچقا ئۇنىڭ كېسىلىنىڭ ئېغىرلىغىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كەلگەن.

— ئەمما، ma chèr (ئەزىزىم)، بۇ ئاجايىپ كۈلكىلىك ۋەقە، — دېدى گراف ۋە چوڭ ياشلىق مېھمان خانىمنىڭ گەپكە قۇلاق سالمىغانلىغىنى بايقاپ، قىزلارغا قارىدى-دە: — ھېلىقى مىرشابنى① راسا باپلاپتۇ-دە، مەن ئويلايمەن! — دېدى.

① مىرشاب — پادىشا روسىيىسى دەۋرىدە شەھەرنىڭ مەلۇم رايونى بويىچە ساقچى باشلىغى. — تەر.

ئۇ ھىلقى مىرشابىنىڭ قوللىرىنى سىلىكىپ قانىداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئۇبدان غىزالانغان ۋە خۇسۇسەن ئۇبدان ئىچكەن كىشىلەردەك، پۈتۈن گەۋدىسىنى سىلىكىپ، يوغان تاۋۇش بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. كېيىن: — قېنى، تاماقنا مەرھەمەت قىلىڭلار، — دېدى.

8

جىمجىتلىق باشلاندى. گراف ئايىم مېھمان خانىمغا شۇنداق يېقىملىق تەبەسسۇم بىلەن قارايتتىكى، مۇبادا بۇ خانىم ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشكە خوشلاشقاندىمۇ، ئۇ قىلچە خاپا بولمايدىغانلىقىنى يوشۇرمايتتى. مېھمان خانىمنىڭ قىزى ئانىسىغا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ كۆيىنىكىنى تۈزەشتۈرۈۋاتاتتى، دەل شۇ چاغدا، بىر-دىنلا، خوشنا ئۆيدىن ئىشىك تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان بىرقانچە ئەر ۋە ئايالنىڭ ئاياق تىۋىشلىرى، پۈتلىشىپ كېتىپ ئۆرۈلگەن ئورۇندۇقنىڭ تاراقلاشلىرى ئاڭلاندى-دە، ئۆيگە ئون ئۈچ ياشلار چامىسىدا بىر قىز سىپتا رەختىن تىكىلگەن قىسقا يوپكىسىغا قانداقتۇ بىر نەرسىنى ئوراپ يوشۇرغان پېتى يۈگۈرۈپ كىرىپ ئۆينىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا توختاپ قالدى. ئۇنىڭ ئويلانماستىن، زەپتى بىلەن ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىشىك تۈۋىدە، خۇددى شۇ پەيتتە، قىزىل ياقىلىق بىر ئالى مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، بىر گۋاردىيىچى ئەپىتسەر، ئون بەش ياشلارغا كىرگەن بىر قىز ۋە قىسقا كەمزۇل كىيگەن، سېمىز، مەڭزى قىزىل بىر بالا تۇراتتى.

گراف ئىرغىپ ئورنىدىن تۇردى-دە، لەپەڭلىگىنىچە غۇلاچ يېيىپ، يۈگۈرۈپ كىرگەن ھېلىقى قىزنىڭ ئالدىنى توستى.

— بەللى، مانا ئۆزى! — دىدى گراف خۇرسەنلىك بىلەن ۋاقىراپ، — ئىمېنىنتسا① Ma chère (سۆيۈملۈك) ئىمېنىنتسا!

Ma chèr, il y a un temps pour tout — (سۆيۈملۈكۈم، ھەممە ئىشنىڭ ۋاقت-سائىتى بار)، — دىدى گراف ئايىم يالغاندىن قاپىغىنى تۈرۈپ. — سەن ئۇنى ھامان ئەركىلىتىۋېرىسەن، — دىدى ئۇ يەنە ئېرىگە.

Bou jour, ma chère, je vousfèlicte — (سالامەتمۇ سىز، سۆيۈملۈكۈم، سىزنى تەبرىكلەيمەن)، — دىدى مېھمان خانىم. — Quelle dèlicieuse enfant (نىمە دىگەن سۆيۈملۈك بالا، ھە!) — قوشۇپ قويدى يەنە ئانىسىغا قاراپ.

قارا كۆزلۈك، ئاغزى چوڭ، ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ، ئەمما جانلىق-تېتىك بۇ قىز ئۆزىنىڭ تېزيۈگۈرگەنلىگى ئۈچۈن بەل قىسمىدىن ئىرغىپ چىقىپ يۇقۇرى-تۆۋەن ھەركەتلىنىپ تۇرىدىغان باللارچە يالىڭاچ يەلكىلىرى، ئارقىسىغا تاشلانغان بۇدرە چاچلىرى، ئىنچىكە يالىڭاچ بىلەكلىرى، چۆرىسىگە چىلتەك تۇتۇلغان ئىشتان كىيگەن ئىنچىكە پاچاقلىرى ۋە كىچىككىنە ئاياقلىرىغا كىيگەن باشماقلىرى بىلەن قىزغىمۇ ۋە ئوغۇل بالىغىمۇ ماس كەلمەيدىغان شۇنداق يېقىملىق ياش قورامدا ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ دادىسىدىن ئاجراپ

---

① ئىمېنىنتسا — رۇس پراۋوسلاۋ دىنى ئادىتى بويىچە ئات قويۇلغان كۈننى بايرام قىلىدىغان ئادەم (بۇ يەردە ئايال)؛ ئەرلەر بولسا ئىمېنىننىك دېيىلىدۇ. — تەر.

چىقىپ ئانىسىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كەلدى-دە، ئانىسىنىڭ قاتتىق سۆزلىرىگىمۇ ھېچقانداق دىققەت قىلماستىن، ئۆزىنىڭ قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى ئۇنىڭ مانتىلىنىڭ① چىلتەكلىرىگە يوشۇرۇپ ئېلىپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ يۈپكىسىنىڭ ئىچىدىن چىقىرىپ ئالغان قوچاق توغرىسىدا ئۇزۇپ-ئۇزۇپ سۆزلەپ، نىمىسىگىدۇ ئۆزىچە كۈلۈپ كەتتى.

— كۆرىدىڭىزمۇ؟... قوچاق... قوچاق... ئېتى مى مى... قاراڭ...

ناتاشا ئارتۇقچە گەپ قىلالمايتتى (ئۇنىڭغا ھەممە نەرسە كۈلكىلىك بولۇپ كۆرۈنەتتى). ئۇ ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلاپ قاتتىق ئاۋاز بىلەن شۇنداق قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىكى، ھەممەيلەن، ھەتتا ھېلىقى گىدىيىۋالىدىغان مېھمان خانىممۇ ئۆزىنى تۇتالماستىن كۈلۈپ كەتتى.

— بولدى، نېرى تۇر، ماۋۇ نەرسەڭنىمۇ ئال! — دىدى ئانىسى، يالغاندىن ئاچچىقلىنىپ قىزىنى نېرى ئىتتەرگەن بولۇپ. — بۇ مېنىڭ ئەڭ كىچىك قىزىم، — دىدى ئۇ مېھمان خانىمغا قاراپ تۇرۇپ.

ناتاشا يۈزىنى ئانىسىنىڭ چۆرىسىگە چىلتەك تۇتقان رومىلىدىن سەل ۋاقىت چەتكە تارتىپ، كۈلكە ياشلىرى ئارىسىدىن ئانىسىغا قاراپ قويدى-دە، يەنە يۈزىنى چۈمكىۋالدى.

ئائىلىدىكى بۇ ئەھۋاللارغا قىزىقىسىنىشقا مەجبۇر بولغان ھېلىقى مېھمان خانىم ئۇنىڭغا قانداق بولسىمۇ بىر نەرسە دىيىش زۆرۈر دەپ ھىس قىلاتتى.

---

① مانتىلىيە — ئاياللارنىڭ يەڭسىز، قىسقا يېلىڭ كىيىمى بولۇپ، ئادەتتە ئۆي ئىچىدە ئۇچىسىغا ئارتىۋالىدۇ. — تەر.

— ئېيتىڭا، سۆيۈملۈك قىز، — دېدى مېھمان خانىم ناتاشاغا قاراپ، — بۇ مى مى سىزنىڭ ئىسمىڭىز؟ قىزىڭىز بولسا كېرەك، شۇنداقمۇ؟

ناتاشاغا مېھمان خانىمنىڭ خۇددى بالىلارغا مۇئامىلە قىلغاندىكىدەك قىلغان سۆزلىرىنىڭ ئاھاڭى ياقماي قالدى. شۇڭا ناتاشا جاۋاپ بەرمىدى ۋە ھاڭ-تاڭ بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قالدى.

بۇ ئارىدا ياشلار: كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ئوغلى ئەپىتەسەر بورىس، گرافنىڭ چوڭ ئوغلى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى نىكولاي، گرافنىڭ ئون بەش ياشلىق جىيەنى سونيە ۋە ئۇنىڭ ئەڭ كىچىك ئوغلى پېترۇشا① — مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى مېھمان ئۆيىدە ئولتۇرۇشاتتى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرسى ئۆزىنىڭ چىرايىدا ئويناپ تۇرغان خۇشاللىق ۋە خۇرسەنلىك ئالامەتلىرىنى ئەدەپ-قائىدە چېكى دائىرىسىدە ساقلاپ قېلىشقا تىرىشىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. روشەنكى، ئۇلار ئېتىلىپ يۈگۈرۈشۈپ چىققان ئارقىدىكى ئۆيلەردە بولۇۋاتقان پاراڭلار بۇ يەردە بولۇۋاتقان شەھەرگە دائىر غەيۋەت-شىكايەتلەر، ئاب-ھاۋا ۋە comtesse Apraksin (گراف ئايىم ئاپراكسىنە) توغرىسىدىكى پاراڭلاردىن تېخىمۇ قىزىقارلىق ئىدى. ئۇلار ئارىلاپ-ئارىلاپ بىر بىرىگە قاراپ قويۇشاتتى ۋە ئۆز-لىرىنىڭ قىزىق كۈلكىلىرىنى ئاران دېگەندە بېسىۋالاتتى.

ئىككى ياش ئادەم — ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ۋە ئەپىتسەر — بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ ئاغىنە بولۇشقان، ئۇلارنىڭ ياش قۇرامى تەڭ ۋە ھەر ئىككىلىسى ئوخشاشلا كېلىشكەن ئادەم بولسىمۇ، ئەمما

① پېترۇشا — پيوترنىڭ كىچىكلىتىلگەن ئىسمى. — تەر.

بىر بىرىگە ئوخشمايتتى. بورىس ئىگىز بويلۇق، ئاق يۈزلۈك، سېرىق چاچ، چىرايىدىن سىپايىلىق چىقىپ تۇرىدىغان چىرايلىق يىگىت ئىدى. نىكولاي بولسا بويى سەل پاكار، بۈدرە چاچلىق ئوچۇق چىراي يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ يۇقۇرقى لېۋىدە قاپ-قارا بۇرۇتلىرى ئۆسكەن بولۇپ، پۈتۈن چىرايىدا بىر نەرسىگە ئىنتىلىشچانلىق ۋە قىزغىنلىق كەيپىيات ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. مېھمانخانىغا كىرىش بىلەن تەڭلا نىكولاي قىزىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ سۆزلىمەكچى بولۇۋاتقانلىقى، ئەمما نېمە دېيىشىنى بىلمەيۋاتقانلىقى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ بورىس بولسا، ئەكسىچە، سۆزىنى دەرھال تېپىۋالدى-دە، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، خاتىرجەم ۋە مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىنىڭ بۇ قوچاق مى مىنى تېخى ياش قىز چېغىدا، ئۇنىڭ بۇرنى ئۇرۇلۇپ كېتىپ زەخمەلەنمىگەن چاغدا كۆرگەنلىگىنى، بەش يىل داۋامىدا قېرىپ ئۆزگىرىپ كەتكەنلىگىنى ۋە ئۇنىڭ بېشىنىڭ قانداقسىگە يېرىلىپ كەتكەنلىگىنى سۆزلەپ بەردى. بۇ سۆزلەرنى قىلىپ بولۇپ، ناتاشاغا قاراپ قويدى. ناتاشا ئۇنىڭغا قارىماي ئۆرۈلۈۋېلىپ ئۇكىسىغا قارىدى، ئۇكىسى كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، ئاۋازىنى يۇتۇپ تۇرۇپ كۈلگەنلىگىدىن تىترەيتتى ۋە يەنىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا مادارى بولمىغانلىقتىن، ئۆيدىن شۇنداق تېز سەكرەپ يۈگۈرگەن پېتى چىقىپ كەتتىكى، ئۆزىنىڭ يېنىك پۈتلىرىنى ئاران يەردىن ئۈزۈۋالاتتى. بورىس كۈلمىدى①.

① تولستوي روستوۋ ئائىلىسىدىكى ياشلارنى تەسۋىرلىگەنىدە ئۆزىنىڭ ئائىلىسىدىكى رىۋايەتلەر ۋە ئۆزىنىڭ قېيناتىسى بىرس ئائىلىسىگە نىسبەتەن ئالغان تەسىراتلىرىدىن كەڭ پايدىلانغان. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاتىسىنىڭ نۇرغۇن ئالاھىدىلىكلىرىنى نىكولاي روستوۋدا گەۋدىلەندۈردى، ھەتتا نىكولاي ئىلئىچ

— سىزمۇ كەتمەكچى بولۇۋاتىسىز كېرەك، maman (ئانا)؟ هارۋا كېرەكمۇ؟ — دېدى ئۇ ئانىسىغا كۆلۈمسىرەپ قاراپ.
— هەئە، بار، ئېيت، هارۋىنى تەييارلىسۇن — دېدى ئانىسىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.
بورىس مېهمانخانىدىن ئاستا چىقىپ كەتتى ـ دە، ناتاشانى ئىزلەپ ماڭدى؛ بۇ سېمىز بالا خۇددى ئۆزىنىڭ مەشغۇلاتىدا بىرەر ئىشنى چالا قىلىپ خاپا بولغاندەك قىلىپ، ئاچچىقى كېلىپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

9

مېهمان ئۆيدە ياشلاردىن، گراف ئايىمىنىڭ چوڭ قىزى (ئۇ سىڭلىسىغا قارىغاندا تۆت ياش چوڭ بولۇپ، ئۆزىنى چوڭ كىشىدەك تۇتاتتى)ۋە مېهمان قىزنى هىساپقا ئالمىغاندا، نىكولاي ۋە جىيەنى

دىگەن ئىسمىنىمۇ ئۆزگەرتمىگەن. سونيە ئەسلىدە ياش بالا چاغلىرىدىكى تاتيانا ئالېكساندروۋنا ئېرگورسكى بولۇپ، تولستوينىڭ ياخشى كۆرىدىغان "هاممىسى" ئىدى، بۇنى ئۆزىنىڭ ئۆيىدىكى رىۋايەتلەرگە ئاساسلىنىپ يازغان. ئۇنىڭ بىلەن نىكولاينىڭ روماندىكى مۇناسىۋىتى تاتيانا ئالېكساندروۋنا بىلەن تولستوينىڭ دادىسىنىڭ رىيال تۇرمۇشتىكى مۇناسىۋىتىگە تامامەن ئوخشاش. ۋېرا ئۇنىڭ چوڭ هامماچىسى لىزا بېرسىتىن تەقلىت قىلىنغان، ناتاشا بولسا ئۇنىڭ كىچىك هامماچىسى تاتيانا بېرسىتىن تەقلىت قىلىنغان، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئايالىنىڭ بىر مۇنچە خۇسۇسىيەتلىرى ئارىلاشقان. تولستوي ئائىلىسىدىكى ئەهۋاللارنىڭ خېلى كۆپ قىسمى بېرس ئائىلىسىدىكى ئالاهىدىلىكلەرنىڭ كۆچۈرۈلمىسىدىن ئىبارەت.

سونىيەلا قالغان ئىدى. سونىيە كىرپىكلىرى ئۇزۇن، كۆز قاراشلىرى مۇلايىم، قويۇق قارا چاچلىرى بېشىغا ئىككى قات يۆگەلگەن، يۈزى، خۇسۇسەن يالىڭاچلانغان ئىنچىكە، چىرايلىق، كۈچلۈك قوللىرى ۋە بويىنى بۇغداي ئۆڭلۈك قىز ئىدى. ھەركىتىنىڭ سىلىقلىقى، كىچىككىنە قول-پۇت بوغۇملىرىنىڭ يۇمشاقلىقى ۋە ئەۋرىشىملىكى، بىرقەدەر ھىلىگەرلىكى ۋە قىلىقلىرىدىكى ۋەزمىنلىكى بىلەن چىرايلىق، لېكىن ھېلى تېخى يېتىلمىگەن، يېتىلگەندە ئاجايىپ مۈشۈك بولىدىغان ئاسلاننى ئەسلىتەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئومۇمىي سۆھبەتكە تەبەسسۇم بىلەن قاتنىشىشنى ئەدەپكە لايىق كۆرگەنلىكى روشەن بىلىنىپ تۇراتتى؛ لېكىن ئارمىيىگە كېتىۋاتقان cousin-كۇزىنىغا (تاغىسىغا)① ئۇزۇن قويۇق كىرپىكلىرى ئاستىدىن ئۆز خاھىشىغا قارشى، قىزلارغا خاس شۇنداق جۇشقۇن مېھىر-مۇھەببەت بىلەن قارايتتىكى، ئۇنىڭ يۈزىدىكى تەبەسسۇمى بىر پەس بولسىمۇ ھېچكىمنى ئالدىيالماس ئىدى؛ بۇ ئاسلاننىڭ ناتاشا بىلەن بورىستىن تاشقىرىغا چىقىشى بىلەن تەڭ، تېخىمۇ كۈچلۈكرەك ئىرغىپ ۋە كۇزىن بىلەن ئوينىشىشنى كۈتۈپ ئولتۇرغانلىقى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— شۇنداق گەپ، ma chère (سۆيۈملۈكۈم)، — دىدى قېرى گراف مېھمان خانىمغا قاراپ ۋە نىكولاينى قولى بىلەن كۆرسىتىپ. — مانا ئۇنىڭ ئاغىنىسى بورىس ئەپىتسەر بولدى، ئۇ بولسا دوستلۇق تۈپەيلى ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي بىلىم يۇرتىدىمۇ ئۆزىنىڭ قېرى دادىسى مېنىمۇ تاشلاپ ھەربىي خىزمەتكە بارىمەن دەپ

① cousin (كۇزىن) — نىكولاي سونىيەگە نىسبەتەن دادىسىنىڭ ئاكىسى تەرەپتىن بىر نەۋرە ئاكا سۈپىتىدە تاغىسى بولاتتى. — تەر.

ئولتۇرۇپتۇ، سۆيۈملۈكۈم. ئارخىپتا ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىشمۇ، باشقىسىمۇ تەييار ئىدى. مانا، دوستلۇقنى قاراڭ؟ — دېدى گراف سوئال ئاھاڭى بىلەن.

— بىراق، ئۇرۇش ئېلان قىلىنغان، دېيىشىدۇ، — دېدى مېھمان خانىم.

— بۇ گەپلەر ئاتام زاماندىن بېرى بار، — دېدى گراف، — يەنە شۇنداق دېيىشىدۇ، دېيىشىدۇ-يۇ، شۇ پېتى قېلىۋېرىدۇ. مانا دوستلۇق، ma chère (سۆيۈملۈكۈم)! — دېدى گراف. — ئۇ ئاتلىق ئەسكەر بولماقچى.

مېھمان خانىم نېمە دېيىشنى بىلمەي بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— ئەسلا دوستلۇقتىن ئەمەس، — دەپ جاۋاپ بەردى نىكولاي ئاچچىقلىنىپ ۋە ئۇياتلىق تۆھمەتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن بانا تاپقاندەك. — ئەسلا دوستلۇقتىن ئەمەس، بەلكى پەقەت ھەربىي خىزمەتكە بولغان ئىنتىلىشىمدىن.

ئۇ سونىيە بىلەن مېھمان قىزغا قارىدى: ئىككىلىسىمۇ ئۇنىڭ سۆزىنى قوۋۋەتلىگەندەك تەبەسسۇمى بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

— بۈگۈن پاۋلوگراد ئاتلىقلار پولكاۋنىگى پولكاۋنىك شۇبېرت بىزنىڭكىگە تاماققا كېلىدۇ. ئۇ بۇ يەرگە تەتىل قىلىپ كەلگەن ئىكەن، نىكولاينى بىرگە ئېلىپ كەتمەكچى. قانداق قىلاي؟ — دېدى گراف دولىسىنى قىسىپ ۋە چاخچاق ئارىلاش؛ ھالبۇكى، بۇ ئىشنىڭ ئۇنى نۇرغۇن قايغۇغا سالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— مەن سىزگە دېگەن ئىدىمغۇ، دادا، — دېدى ئوغلى، — ئەگەر مېنىڭ بېرىشىمنى خالىمىسىڭىز، قېپقالاي. لېكىن ئۆزەم بىلىمەن، ھەربىي خىزمەتتىن باشقا ھېچنىمىگە يارىمايمەن؛ مەن

دىپلومات ئەمەس، ئەمەلدارمۇ ئەمەس، كۆڭۈلۈمدىكىنى قانداق يوشۇرۇشنى بىلمەيمەن، — دېدى ئۇ بارغانسېرى ئۆزىنىڭ گۈزەل ياشلىقىغا خاس شوخلۇغى بىلەن سونىيە ۋە ھېلىقى مېھمان قىزغا كۆز قىرىنى تاشلاپ.

نىكولايغا كۆزلىرىنى تىكىپ قاراپ تۇرغان ھېلىقى "ئاسلان"، ھەر ۋاقىت مۈشۈكلۈك تەبىئىتىنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئوينىشىشقا تەييار تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

— بولىدۇ. بولىدۇ! — دېدى قېرى گراف. — ھامان چېچىلىپ يۈرىدۇ... بۇ بوناپارت ھەممە كىشىنىڭ كاللىسىنى قوچۇۋەتتى؛ ھەممەيلەن ئۇ قانداق قىلىپ پورۇچىكلىقتىن پادىشاغا ئايلانغاندۇ دەپ ھەيران بولىدۇ، خۇدا ئاتا قىلسۇن، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ مېھماننىڭ يۈزىدىكى مەسخىرانە تەبەسسۇمنى بايقىماي.

چوڭلار بوناپارت توغرىسىدا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. كاراگىنانىڭ قىزى ژۇلى ياش روستوۋغا مۇراجىئەت قىلدى:

— ئېسىت، چارشەنبە كۈنى سىز ئارخاروۋلارنىڭكىگە بارمىغان ئىكەنسىز. سىز يوق مەن ناھايىتى زېرىكىپ كەتتىم، — دېدى ئۇنىڭغا مۇلايىم تەبەسسۇم بىلەن.

بېشى كۆككە يەتكۈدەك خۇشال بولۇپ كەتكەن بۇ يىگىت شوخ تەبەسسۇمى بىلەن ئۇنىڭغا يېقىنراق كېلىپ ئولتۇردى ۋە كۈلۈپ تۇرغان ژۇلى بىلەن ئايرىمچە پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، لېكىن ئۇ بۇ چاغدا ئۆزىنىڭ بۇ ئىختىيارسىز تەبەسسۇمى، قىزىرىپ كەتكەن ۋە كۈندەشلىگىدىن ساختىلىق بىلەن كۈلۈپ تۇرغان سونىيەنىڭ يۈرىكىگە خۇددى نەشتەردەك سانچىلىۋاتقانلىقىنى سەزمەيتتى. ئۇ پاراڭ داۋامىدا

سونيەگە قاراپ قويدى. سونيە ئۇنىڭغا ناھايىتى غەزەپلەنگەن ھالدا قاردى-دە، كۆز ياشلىرىنى توختىتالماي، ئاغزىنىڭ چۆرىسىدىكى ساختا كۈلۈمسىرەشلىرىنىمۇ توختىتالماي ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانخانىدىن چىقىپ كەتتى. نىكولاينىڭ كەيپى ئۇچتى. ئۇ گەپنىڭ تۈگىشى بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇردى-دە، پەرىشان ھالدا مېھمان ئۆيدىن چىقتى-يۇ، سونيەنى ئىزلەپ كەتتى.

— بۇ ياشلارنىڭ سىرلىرى شۇنچىمۇ ئوچۇق-ئاشكارا بولارمۇ! — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا مېھمان ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋاتقان نىكولاينى كۆرسىتىپ. — Cousinage dang ereux voisinage (بىر نەۋرە ئوغۇللار-يۇ، قىزلار بېشىمىزغا بالا بولدى)، — دەپ قوشۇپ قويدى.

— شۇنداق، — دېدى گراف ئايىم، — ياشلار چىقىپ كېتىپ، ئۆيگە چۈشۈپ تۇرغان قۇياش نۇرى ئىشىك يېپىلىشى بىلەن تەڭ يوقالغاندىن كېيىن، گويا ھېچكىم سورىمىغان، ئەمما دائىم كۆڭلىدە ساقلاپ كەلگەن سوئالىغا جاۋاپ بەرگەندەك. — بۇلارنى ئۆستۈرۈپ شۇنچىلىك قىلىپ، ئۇلاردىن خۇرسەن بولۇش ئۈچۈن، قانچىلىك ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى ۋە قانچىلىك غەم-ئەندىشىلەرنى بېشىدىن كەچۈرىدۇ، كىشى! ھالبۇكى، ھازىر، ئەزبىرايى، خۇرسەنچىلىككە قارىغاندا، ۋەھىمە كۆپرەك، قورقىسەن-دە، ھامان قورقۇپلا يۈرىسەن! بولۇپمۇ شۇ ياش-قىز بالا ئۈچۈنمۇ، ئوغۇل بالا ئۈچۈنمۇ ناھايىتى خەۋپلىك.

— ھەممەگەپ تەربىيىدە، — دېدى مېھمان خانىم.

— شۇنداق، دۇرۇس ئېيتىسىز، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى گراف ئايىم. — ھازىرغا قەدەر، خۇداغا شۈكرى، بالىلىرىمنىڭ

دوستى بولۇپ كېلىۋاتىمەن، ئۇلارنىڭ تولۇق ئىشەنچىگە ئىگەمەن، — دېدى گراف ئايىم ئۆز بالىلىرىنى ئۆزلىرىدىن ھېچقانداق نەرسىنى يوشۇرمايدۇ دەپ ئويلايدىغان نۇرغۇن ئاتا-ئانىلارنىڭ خاتالىقلىرىنى تەكرارلاپ. — مەن ئۆز قىزلىرىمنىڭ ھەمىشە بىرىنچى confidente (مەسلىھەتچىسى) ئۆزەم بولىمەن، مىجەزى چۇس نىكولىنكا ھەرقانچە شوخلۇق قىلمىسۇن (ئوغۇل بالا شۇنداق بولىدۇدە!)، ھەرقانداق بولغاندىمۇ پېتربۇرگ ياشلىرىدەك ئەمەس.

— شۇنداق، ئاجايىپ بالىلار، ئاجايىپ! — دەپ قۇۋۋەتلىدى، ئۆزى ئۈچۈن چىگىش بولغان مەسىلىلەرنى ئاجايىپ دەپ ھساپلىغان سۆزلەر بىلەن ھەل قىلىدىغان گراف. — مانا قاراڭ! ئاتلىق ئەسكەر بولماقچى! مانا بۇنىڭغا نىمە دەيسىز، ma chère (سۆيۈملۈكۈم).

— كىچىك قىزىڭىز نىمە دېگەن شىرىن! — دېدى مېھمان خانىم. — بەئەينى ئوت-تە، ئوت!

— ھە، ئوت، — دېدى گراف. — مېنى تارتقان! ئاۋازىنى دېمەمسىز: ئۆزەمنىڭ قىزىم بولسىمۇ، راستىنى ئېيتاي، ناخشىچى بولىدۇ، 2-سالومونى①. ئۇنىڭغا ناخشا ئۆگىتىش ئۈچۈن بىر ئىتالىيانىنى ئالدۇق.

— ھازىر تېخى بالدۇر ئەمەسمۇ؟ شۇ يېشىدا ناخشا ئۆگىتىش، ئاۋازى ئۈچۈن زىيانلىق دېيىشىدۇ.

— ياقەي، بالدۇر ئەمەس! — دېدى گراف. — بىزنىڭ ئانىلىرىمىز ئون ئىككى-ئون ئۈچ ياشلارغا كىرگەن چېغىدىلا ئەرگە تەككەن

① 1805-يىلى موسكۋادا بولغان گېرمانىيىلىك بىر ناخشىچى ۋە ئارتىسكا نەزەردە تۇتۇلىدۇ. ئۇ ئۇستا پىيانىنوچى ئىدى. — تەر.

ئىكەنغۇ؟

ــ ئۇ ھازىردىنلا بورىسقا ئاشىق بولۇپ قالغان! قانداقسىگە دىمەمسىز؟ ــ دىدى گراف ئايىم مۇلايىمغىنا تەبەسسۇمى بىلەن بورىسنىڭ ئانىسىغا قاراپ ۋە كۆڭلىدە ساقلاپ كەلگەن سۆزىنى ئىچىپ ئىيتماقچى بولۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى: ــ مانا كۆرۈپ تۇرۇۋاتىسىز، مەن ئۇنى چىڭ تۇتۇپ، كۆز قۇلاق بولۇپ تۇرسام...خۇدا بىلىدۇ، ئۇلار يوشۇرۇنچە نىمىلەرنى قىلغان بولاتتى (گراف ئايىم ئۇلار "سۆيۈشەتتى" دىمەكچى ئىدى)، ھازىر بولسا مەن ئۇنىڭ ھەر بىر سۆزىنى بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن. ئۇ كەچقۇرۇنلىرى ئۆزى يۈگۈرۈپ كىلىپ ھەممە گىپىنى ماڭا سۆزلەپ بىرىدۇ، ئىھتىمال، مەن ئۇنى ئەكە ئۆگىتىپ قويۇۋاتقان بولۇشۇم مۇمكىن، لىكىن، ئەمىلىيەتتە، شۇنداق بولغىنى ياخشىراق كۆرۈنىدۇ. مەن چوڭىنى قاتتىق تۇتقان ئىدىم.

ــ شۇنداق، مىنى تامامەن باشقىچە تەربىيىلەشكەن، ــ دىدى چىرايلىق چوڭ قىزى، گراف ئايىم ۋىرا كۈلۈپ تۇرۇپ.

لىكىن بۇ كۈلۈمسىرەش ۋىرانىڭ چىرايىغا ئادەتتىكىدەك گۈزەللىك قوشمىدى؛ ئەكسىچە ئۇنىڭ يۈزىدە بىر خىل غەيرى تەبىئى ۋە شۇ سەۋەپتىن سوغاق ھالەت پەيدا بولدى. چوڭ قىزى ۋىرا چىرايلىق، ئەقىللىق، ئوبدان ئوقۇغان، ياخشى تەربىيىلەنگەن، ئاۋازى يېقىملىق بولۇپ، ئۇنىڭ ھازىر دىگەن سۆزلىرى ناھايىتى توغرا ۋە ئورۇنلۇق ئىدى؛ لىكىن، شۇنىسى ئەجەپلىنەرلىك ئىدىكى، مىھمان خانىمۇ، گراف ئايىممۇ "ئۇ نىمە ئۈچۈن بۇ سۆزنى دىدى" دەپ ئەجەپلەنگەن ھالدا ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قاراشتى-دە، ئوڭايسىزلىنىپ قىلىشتى.

— ئادەملەر بالىنىڭ چوڭىغا ھەمىشە بەك كۆڭۈل قويۇپ كېتىپ، پەۋقۇلئاددە ئىش قىلماقچى بولۇشىدۇ. — دېدى مېھمان خانىم.

— يوشۇرمايلا قوياي، ma chére (سۆيۈملۈگىم)! بىزنىڭ ئايىم ۋېراغا بەك كۆڭۈل قويۇپ كەتكەن ئىدى، — دېدى گراف. — ھە، نىمانچىلا قىلىپ كېتىش! ئۇ يەنىلا ئوبدان ئادەم بولدى، — دېدى گراف قۇۋۋەتلىگەن تەرىزدە ۋېراغا كۆز قىسىپ قويۇپ.

مېھمانلار ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىشتى ۋە كەچكى تاماققا كېلىشنى ۋەدە قىلىپ كەتتى.

— بۇ قانداق قىلىق! شۇنداقمۇ ئۇزۇن ۋاقىت ئولتۇرغان بارمۇ! دېدى گراف ئايىم مېھمانلارنى ئۇزىتىپ بولغاندىن كېيىن.

10

ناتاشا مېھمان ئۆيدىن چىقىپ يۈگۈردى-دە، پەقەت گۈللۈككە قەدەر باردى. ئۇ بۇ ئۆيدە توختاپ، شۇ يەردە تۇرغان پېتى مېھمان ئۆيدە بولۇۋاتقان پاراڭلارغا قۇلاق سېلىپ، بورىسنىڭ چىقىشىنى كۈتەتتى. ئۇ كۈتۈۋېرىشكە سەۋرى-تاقەت قىلالماي تىپىرلاشقا باشلىدى ۋە دەرھال چىقمىغانلىقى ئۈچۈن يىغلىۋېتەي دەپ تۇرغاندا، بۇ ياش يىگىتنىڭ سالماق قەدەم تىۋىشلىرى ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن ناتاشا تېزدىن گۈل تۇۋگلىرى ئارىسىغا ئۆزىنى ئېتىپ مۆكۈۋالدى.

بورىس ئۆينىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا توختاپ، ئەتراپقا سەپسىلىپ قاراپ چىقتى ۋە كىيىمىنىڭ يېڭىدىكى چاڭ-توزاڭلارنى قولى بىلەن قېقىپ چۈشۈرۈۋېتىپ ئەينەك ئالدىغا كەلدى-دە، ئۆزىنىڭ

چىرايىلىق چىرايىغا قاراشقا باشلىدى. ناتاشا جىم بولۇۋېلىپ، مۆكۈۋالغان جايدىن ئۇنىڭ قانداق قىلىشىنى كۈتۈپ قارايتتى. ئۇ ئەينەك ئالدىدا بىر پەس تۇرۇپ، ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى-دە، كېيىن ئىشىككە قاراپ ماڭدى. ناتاشا ئۇنى چاقىرماقچى بولدى، ئەمما كېيىن بۇ پىكرىدىن قايتتى.

— مەيلى، ئىزلىسۇنچۇ، — دېدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە.

بورىس چىقىپ كېتىش بىلەن تەڭ، باشقا بىر ئىشىكتىن يۈزى قىزىرىپ كەتكەن سونيە چىقىپ كەلدى، ئۇ ئاچچىقلانغىنىدىن كۆزىدىن چىققان ياش ئارىلاش نېمىدۇ بىر نەرسە توغرىسىدا شۇۋىرلايتتى. ناتاشا سونيەنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بارماقچى بولۇپ بىر ئىنتىلدى-يۇ، يەنە شۇ جايىدا مۆكۈپ تۇرۇۋېلىپ، يەنە قانداق ئەھۋاللار بولۇشىنى كۈزىتىشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ قىلمىشىدىن ئاجايىپ يېڭى بىر خىل لەززەت ئالماقتا ئىدى. سونيە قانداقتۇ بىر نەرسىلەرنى دەپ پىچىرلايتتى ۋە مېھمان ئۆيىنىڭ ئىشىگىگە قارايتتى. ئىشىكتىن نىكولاي چىقىپ كەلدى.

— سونيە! ساڭا نېمە بولدى؟ ئادەممۇ شۇنداق بولامدۇ؟ — دېدى نىكولاي ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ.

— ھېچنېمە بولمىدى، ھېچنېمە، قويۇڭ! — دەپ يىغلىۋەتتى سونيە.

— ياق، بىلىمەن نېمە بولغانلىقىنى.

— بىلسىڭىز تېخىمۇ ياخشى، بېرىڭ شۇ قىزنىڭ ئالدىغا.

— سو... نيە... ماڭا قارا! سەن شۇنداق بىر قۇرۇق خىيالنى دەپ مېنى ۋە ئۆزەڭنى قىيناشىڭ بولامدۇ؟ — دېدى نىكولاي ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ.

سونیه قولىنى ئۇنىڭدىن تارتىۋالمىدى ۋە يىغلاشتىن توختىدى.

ناتاشا مىدىرلىماي ۋە تىنماي تۇرۇپ، مۆكۈۋالغان جايىدىن كۆزىنى پارقىرىتىپ قارايتتى. "ئەمدى نىمە بولىدىكىن، قېنى؟" دەپ ئويلايتتى ئۇ.

— سونىيە! ماڭا پۈتۈن دۇنىيامۇ كېرەك ئەمەس! پەقەت سەن بولساڭ بولىدى. — دىدى نىكولاي. — مەن بۇنى چوقۇم ساڭا ئىسپاتلايمەن.

— مۇنداق گەپلىرىڭنى مەن ياقتۇرمايمەن.

— بولىدۇ، گەپ قىلماي، كەچۈر، سونىيە! — دەپ نىكولاي ئۇنى ئۆزىگە تارتتى-دە، سۆيۈۋالدى.

"ئوھو، نىمە دىگەن ياخشى" — دىدى ناتاشا ئىچىدە ۋە سونىيە بىلەن نىكولاي گۈللۈكتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ، بورىسنى چاقىردى.

— بورىس، بۇ ياققا كېلىڭ! — دىدى ناتاشا مەنىلىك قىياپەتتە ھىلە بىلەن. — سىزگە ئېيتىدىغان بىر گەپ بار، كېلىڭ، كېلىڭ بۇ ياققا، — دىدى-دە، ئۇنى ھېلىقى گۈللۈكتىكى ئۆزى مۆكۈۋالغان گۈل تۇڭلىرى ئارىسىدىكى جايغا باشلاپ ئېلىپ كەلدى. بورىس كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېتىۋاتاتتى.

— قېنى، قانداق گەپ؟ — دەپ سورىدى بورىس.

ناتاشا خىجىل بولۇپ ئۆپچۆرىسىگە قارىدى-دە، تۇڭلارنىڭ بىرىگە تاشلىۋەتكەن قونچىقىنى كۆرۈپ قولىغا ئالدى.

— قونچاقنى سۆيۈپ قويۇڭا، — دىدى ناتاشا.

بورىس ئۇنىڭ ئىللىق چىرايىغا ناھايىتى دىققەت قىلىپ يېقىملىق قاراپ قويدى-دە، جاۋاپ بەرمىدى.

— سۆيگىنىز كەلمىدىما؟ مەيلى، بۇ ياققا كېلىڭ، — دېدى ناتاشا ۋە گۈللەر ئارىسىغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىپ، قونچىقىنى تاشلىۋەتتى. — يېقىنراق كېلىڭ، يېقىنراق! — دەپ پىچىرلىدى. ئۇ ئەپتىسەرنىڭ يېگىنىنىڭ ئۇچىنى قولى بىلەن تۇتتى، ئۇنىڭ قىزىرىپ كەتكەن چىرايىدا تەنتەنە ۋە يەنە قورقۇش ئالامەتلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— مېنىچۇ؟ مېنى سۆيمەمسىز؟ — ئۇ ئاران ئاڭلانغىدەك پىچىرلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئۇنىڭغا قارىدى، كۈلۈمسىرەيتتى، ھاياجانلانغىنىدىن يىغلىۋېتىشكە تاس-تاماسلا قالغان ئىدى.

بورىس قىزىرىپ كەتتى.

— سىز غەلىتە ئىكەنسىز-دە! — دېدى بورىس ۋە نېمە قىلىشنىمۇ بىلمەي، نېمە بولىدىكىن دەپ قىزارغىنىچە قىز تەرەپكە ئېگىلدى.

ناتاشا بىردىنلا تۇۋغا ئىرغىپ چىقتى-دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىن ئېگىز بولۇۋېلىپ، ئۇنى ئىككى قولى بىلەن قۇچاقلاپ، ئىنچىكە يالىڭاچ قوللىرى بىلەن بويىنىنىڭ يۇقۇرىسىدىن تۇتتى-يۇ، بېشىنى سىلكىپ چېچىنى ئارقىسىغا تاشلاپ، ئاغزىغا راسا سۆيۈۋالدى.

ئاندىن كېيىن ئۇ گۈل قاچىلىرى ئارىسىدىن غىپ قىلىپ نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈۋالدى-دە، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ شۇ يەردە تۇرۇۋالدى.

— ناتاشا، — دېدى بورىس، — مېنىڭ ياخشى كۆرىدىغانلىغىمنى سىز بىلىسىز. بىراق...

— سىز ماڭا كۆيۈپ قالدىڭىزما؟ — دېدى ناتاشا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— ھە، ئاجايىپ كۆيۈپ قالدىم، لېكىن ھازىرچە مۇنداق ئىشلارنى... يەنە تۆت يىل... ئۇ چاغدا مەن سىزگە تەكلىپ قىلىمەن.

ناتاشا ئويلىنىپ قالدى.

— ئون ئۈچ، ئون تۆت، ئون بەش، ئون ئالتە ... — دېدى ئۇ، ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن ساناپ. — بولىدۇ! گەپ شۇمۇ؟ — دېدى.

خۇرسەنلىك ۋە رازىمەنلىك تەبەسسۇمى ناتاشانىڭ چىرايىنى ياشناتماقتا ئىدى.

— گەپ شۇ! — دېدى بورىس.

— ئۆمۈر بويىچە؟ — دېدى قىز. — تا ئۆلگەنگە قەدەر ـ ھە؟

ناتاشا ئۇنى قولتۇقلاپ، بەختىيار قىياپەتتە ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئاستا ـ ئاستا قەدەم تاشلاپ، ئىستراھەت بۆلمىسىگە قاراپ كەتتى.

11

گراف ئايىم مېھمانلارنى كۈتۈۋېرىپ شۇنچىلىك ھېرىپ كەتكەن ئىدىكى، ئەمدى ھېچكىمنى قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، دەرۋازىۋەنگە قۇتلۇقلاپ كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى تاماققا تەكلىپ قىلىشنى بۇيرۇدى. گراف ئايىم ئۆزىنىڭ ياش چاغلىرىدىكى دوستى ئاننا مىخايلوۋنا بىلەن كۆڭۈللۈك سۆھبەتلەشكۈسى كېلەتتى، چۈنكى ئۇ پېتىربۇرگتىن كەلگەندىن بۇيان ئۇنىڭ بىلەن ئوبدان ھاللاشمىغان ئىدى. يىغلىق يۈزى يېقىملىق كۆرۈنگەن ئاننا مىخايلوۋنا كرېسلونى گراف ئايىمنىڭ يېنىغا يېقىن قىلىپ ئولتۇردى.

— مەن سەندىن ھېچنەرسىنى يوشۇرمايمەن، — دېدى ئاننا مىخاي-

لوۋنا. — بىز كونا دوستلاردىن ناھايىتى ئاز قالدۇق! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن سېنىڭ بىلەن بولغان دوستلۇقنى بەك قەدىرلەيمەن.

ئاننا مىخايلوۋنا ۋېراغا قاراپ قويدى-يۇ، ھېچنىمە دېمىدى. گراف ئايىم دوستىنىڭ قولىنى سىقىپ قويدى.

— ۋېرا، — دېدى گراف ئايىم، ئەپتىدىن ئۇنچە ئەركە بولمىغان چوڭ قىزىغا قاراپ. — سەن نېمىشقا گىشىنىڭ يولىنى قىلچە ئۇقمايسەن؟ سەن بۇ يەردە ئۆزەڭنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىڭنى ھېس قىلمىدىڭمۇ؟ ماڭ، باشقا سىڭىللىرىڭنىڭ قېشىغا بار، ياكى....

چىرايلىق ۋېرا قىلچە ئاغرىنىش ھېس قىلمىغان بولسا كېرەك، پەسەن قىلمىغاندەك ئىلجىيىپ قويدى.

— ئەگەر سىز بالدۇرراق ئېيتقان بولسىڭىز، جان ئاپا، دەرھال كەتكەن بولاتتىم، — دېدى ئۇ ۋە ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

لېكىن ئۇ ئىستىراھەت بۆلمىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئىككى دېرىزە يېنىدا ئىككى جۈپ قىز-يىگىتنىڭ ئۇدۇلمۇ-ئۇدۇل ئولتۇرغانلىغىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ توختىدى ۋە مەنسىتمىگەن ھالدا كۈلۈپ قويدى. سونيە نىكولايغا يېقىن ئولتۇراتتى، نىكولاي ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بىرىنچى قېتىم يازغان شېئىرلىرىنى كۆچۈرۈپ بېرىۋاتاتتى. بورىس بىلەن ناتاشا باشقا دېرىزە يېنىدا ئولتۇراتتى ۋە ۋېرا كىرىپ كەلگەندە ئۇلار جىم بولۇۋېلىشتى. سونيە بىلەن ناتاشا گۇنا قىلغاندەك بەختلىك چىرايلىرى بىلەن ۋېراغا قاراشتى.

ئاشىق بولۇپ قېلىشقان بۇ قىزلارغا قاراپ ۋېرانىڭ كۈلگىسى ۋە زوقى كېلەتتى، بىراق بۇ ھالەت ۋېرادا يېقىملىق تۇيغۇ پەيدا قىلمىغاندەك كۆرۈنەتتى.

— مەن قانچە قېتىم سىلەردىن مېنىڭ نەرسىلىرىمگە تەگمەسلىكنى

ئۇتۇنگەن ئىدىم، — دېدى ۋېرا، — سىلەرنىڭ ئۆزەڭلارنىڭ ئۆيى بارغۇ. — ئۇ نىكولاينىڭ ئالدىدىكى دۇۋەتنى يىغىشتۇرۇۋالدى.

— مانا، ھازىر، ھازىر، — دېدى نىكولاي قەلەمنى سىياغا چىلاۋېلىپ.

— سىلەرنىڭ ھەممە ئىشىڭلار ۋاقىتسىز بولىدىكەن، — دېدى ۋېرا. — سىلەر مېھمانخانىغا يۈگۈرۈشۈپ كىرگەندە ھەممە كىشى سىلەرنىڭ قىلىغىڭلاردىن خىجىل بولىدىكەن.

شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ياكى ئۇنىڭ سۆزلىرى ناھايىتى توغرا بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، ھېچكىم ئۇنىڭغا جاۋاپ بەرمىدى ۋە تۆتەيلەن بىر بىرىگە قارىشىپ قالدى. ئۇ سىيانى قولىدا تۇتقان پېتى شۇ يەردە ئۆرە تۇراتتى.

— سىلەرنىڭ مۇشۇ يېشىڭلاردا، ناتاشا بىلەن بورىس ئوتتۇرىسىدا، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا قانداق سىر بولسۇن؟ ھەممىسى ئەخمەقلىق!

— نىمە، ۋېرا، سېنىڭ نىمە كارىڭ بار. — دېدى ناتاشا يۇمشاق ئاۋاز بىلەن رەت قىلىپ.

ناتاشا بۈگۈن ھەممە كىشىگە ھەر ۋاقىتتىكىدىنمۇ يېقىملىق ۋە ئوچۇق چىراي كۆرۈنگەندەك قىلاتتى.

— ناھايىتى كېلىشمىگەن قىلىقلار، — دېدى ۋېرا، — سىلەر ئۈچۈن مەن خىجىل بولۇۋاتىمەن. مۇشۇمۇ سىرمۇ؟...

— ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە خاس سىرى بولىدۇ. بىزنىڭ سەن ۋە بېرگ ئىككىڭلار بىلەن كارىمىز يوقـقـۇ؟ — دېدى ناتاشا ئاچچىقلىنىپ،

— ئەلۋەتتە كارىڭلار بولمايدۇ-دە، — دېدى ۋېرا، — چۈنكى مەن ھېچقانداق ئورۇنسىز ئىش قىلمايمەن، مەن سېنىڭ بورىس

بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولۇۋاتقانلىقىنى ئاپامغا ئېيتايچۇ، نىمە قىلىدىكەنسەن.

— ناتالىيە ئىلئىنىشنانىڭ ماڭا بولغان مۇئامىلىسى ناھايىتى ئوبدان، — دېدى بورىس. — مەن ھېچنىمە دېيەلمەيمەن، — دېدى بورىس.

— بولدى، قويۇڭ، بورىس! سىز كىشىنى بىزار قىلىدىغان دىپلوماتسىز (دىپلومات دېگەن سۆز شۇ چاغدا باللار ئارىسىدا خېلى تارقالغان بولۇپ، باللار ئۇنىڭغا ئۆزىچە ئىزاھ بېرەتتى)، — دېدى ناتاشا خاپا بولغان ۋە تىترىگەن ئاۋاز بىلەن. — نىمە ئۈچۈن ئۇ ماڭا يېپىشىۋالىدىكەن؟ سەن بۇنى ھېچقاچان چۈشەنمەيسەن، — دېدى ئۇ ۋېراغا قاراپ، — چۈنكى سەن ھېچقاچان ھېچكىمنى سۆيمىگەن: سېنىڭدە يۈرەك يوق! سەن پەقەت madam de Genlis (دې ژېنلىس خانىم)① سەن، خالاس (كىشىلەر ناھايىتى زەھەرلىك دەپ ھېساپلايدىغان بۇ لەقەمنى نىكولاي ۋېراغا قويغان)، سەن باشقىلارغا كۆڭۈلسىزلىك تېپىپ بەرسەڭ، شۇنىڭدىن ئوبدان لەززەت ئالىسەن. سەن بېرگ ئالدىدا قانچىلىك خالىساڭ شۇنچىلىك ئويناقلاپ

① madam de Genlis (دې ژېنلىس خانىم) — ئەينى زاماندا پېداگوگىكىغا دائىر ماقالىلار ۋە رومان يازغان فرانسۇز يازغۇچىسى (ئايال). كىتاپنىڭ ئاخىرىدا ئېيتىلىشىچە، بورودىنو جېڭىنىڭ ھارپىسىدا كۈتۈزوۋ ئۇنىڭ رومانىنى ئوقۇغان. رومان يۇقىرى قاتلام كىشىلىرى توغرىسىدىكى ھېكايە بولۇپ، ناھايىتى ئوبدان ۋە دۇرۇس يېزىلغان. ئەمما روستوۋ ئائىلىسىدىكى ياشلار بۇ رومانىنى قۇرۇق، مەزمۇنسىز دەپ ھېساپلايدۇ. ۋېرا چىڭ تۇرۇپ ئۇلارنىڭ قىلىقلىرىنى تۈزەتمەكچى بولغاندا، باللار ئۇنى ژېنلىس خېنىم دەپ ۋاقىرىشىدۇ. — تەر.

يۈرۈۋەر، قىلچە كارىمىز يوق، — دېدى ناتاشا ناھايىتى تېز گەپ قىلىپ.

— مەن ھەرقانداق بولسىمۇ، مېھمانلار ئالدىدا يىگىتنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ يۈرىمەن...

— بولدى، مەقسىدىڭگە يەتتىڭ، — دېدى نىكولاي ئارىلىشىپ، — ھەممەيلەنگە يامان گەپلەرنى قىلىپ، ھەممەيلەننى بىسەرەمجان قىلىۋەتتىڭ. يۈرۈڭلار، بالىلار بۆلمىسىگە چىقىمىز.

تۆتەيلەن، خۇددى ئۈركۈپ كېتىكەن قۇشلاردەك، ئورۇنلىرىدىن تۇردى-دە، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

— ماڭا بولمىغۇر گەپلەرنى قىلىشتىڭلار، ئەمما مەن ھېچكىمگە مۇنداق گەپلەرنى قىلمىغان، — دېدى ۋېرا.

Madam de Genlis! Madam de Genlis! — دېگەن كۈلكە ئارىلاش ۋاقىراشلار سىرتتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ھەممىنىڭ چىشىغا تېگىدىغان ۋە يېقىمسىز گەپلەرنى قىلغان چىرايلىق ۋېرا كۈلۈپ قويدى-دە، باشقىلارنىڭ ئۇنىڭغا دېگەن سۆزلىرىگە پەرۋا قىلماستىن ئەينەك ئالدىغا كېلىپ شارپىسى ۋە چاچلىرىنى تۈزەتتى: چىرايلىق چېھرىسىگە قاراپ، تېخىمۇ ئېغىر-بېسىق ۋە خاتىرجەم بولۇپ قالغاندەك ئىدى.

* * *

مېھمان ئۆيدە سۆھبەت داۋام قىلماقتا ئىدى.

— Ah, chere (ئاھ، دوستۇم)، — دېدى گراف ئايىم، — مېنىڭ ھاياتىمنىڭمۇ tout n'est pas rose (ھەممىسى گۈل ئەمەس). du train, que nous allon كاشكى مەن (بىزنىڭ ھازىرقىدەك ھايات كەچۈرگىنىمىزدە) بايلىقىمىزنىڭ ئۇزاققا بارماسلىقىنى بىلمە-

سەم! بۇ كلۇبمۇ ھەتتا ئېرىمنىڭ مېھرىۋانلىغىمۇ. بىز يېزىدا تۇرىمىز، دەم ئالىدۇ دەمسەنا؟ تىياتىرلار، ئوۋ، يەنە نىمىلەرنىڭ بارلىغىنى ھىچكىممۇ بىلمەيدۇ! ئۆزەم توغرىسىدا ئېيتمايلا قوياي! سەن ئېيتقىنا، سەن ئۆز ئىشلىرىڭنى قانداقسىغا جايلاشتۇرىدۇڭكىنتاڭ؟ مەن دائىم ساڭا ئەجەپلىنىمەن، Annette (ئانېتا)، سەن شۇ ياشقا كىرگەن چاغلىرىڭدا، ئۆزەڭ يالغۇز پوۋۇسكىدا ئولتۇرۇپ، موسكۋاغا، پېتىر-بۇرگقا چېپىپ، مىنىستىرلار بىلەن، بارلىق چوڭ كىشىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ، ھەممە كىشىلەر بىلەن چىقىشقىنىڭغا ئەجەپلىنىمەن! سەن قانداق قىلىپ بۇ ئىشلارنى ئەپلىدىڭكىن-تاڭ؟ مۇنداق ئىشلار مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ.

— ئاھ، باغرىم! — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئايىم ئاننا مىخاي-لوۋنا. — مال-مۈلۈكسىز بىر تۇل خوتۇن ھالىتىدە جېنىمدەك ياخشى كۆرىدىغان ئوغلۇم بىلەن قالغانلىغىمنىڭ قانچىلىك ئېغىر ئىش ئىكەنلىگىنى سەن مەڭگۈ بىلمەي قالغىن! ھەممىگە ئۆگىنىپ قالىدىكەن-سەن، — دىدى ئۇ بىرئاز مەغرۇرلۇق بىلەن سۆزىنى داۋام قىلىپ. — بېشىمغا كەلگەن دەۋا مېنى موللا قىلدى. ئەگەر مەن بۇ چوڭ كىشىلەرنىڭ بىرەرسى بىلەن كۆرۈشمەكچى بولسام: ”princesse une telle” (پالانى كىنەز ئايىم) پالانى كىشى بىلەن كۆرۈشمەكچى“ دەپ بىر پارچە قەغەزگە يېزىپ قويىمەن-دە، ھارۋىدا ئولتۇرۇپ، مەيلى ئىككى قېتىم، مەيلى ئۈچ قېتىم، مەيلى تۆت قېتىم بولسۇن — تاكى ئۆزەم لازىم دىگەن نەرسىگە ئىگە بولمىغىچە توختاپ قالمايمەن. مېنىڭ ھەققىمدە نىمە دىسە دەۋەرسۇن، مەيلى.

— ھە، بورىنكا توغرىسىدا سەن كىمگە ئىلتىماس قىلغان

ئىدىڭ؟ — دەپ سورىدى گراف ئايىم. — مانا، ئۆيۈڭدە گۋاردىيىچى ئەپىتسەر تۇرۇۋېتىۋ، نىكولۇشكام① بولسا، ئۈگەنچى ئەپىتسەر② بولماقچى. ئۇنىڭ ئۈچۈن چاپىدىغان ئادەم يوق. سەن ئىلتىماس قىلىپ سورىغان ئادەم كىم؟

— كىنەز ۋاسىلىغا ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ ناھايىتى مېھرىۋانلىق قىلدى. دەرھال ماقۇل بولۇپ پادىشا ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلدى، — دېدى كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا خوشال بولۇپ ۋە بۇ مەقسىدىگە يېتىش ئۈچۈن دۇچكەلگەن ھەممە خورلۇقلارنى تامامەن ئۇنتۇپ.

— كىنەز ۋاسىلى قېرىدىپ كەتكەنمۇ، نىمە؟، — دەپ سورىدى گراف ئايىم. — مەن ئۇنى بىزنىڭ رۇمىيەنتسېۋلارنىڭكىدە بولغان تىياتىردىن كېيىن ئۇچراتمىدىم. مېنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. Il me faisait la cour (ئۇ بىر چاغلىرى مېنىڭ ئارقىمدىن ئەگىشىپ يۈرەتتى)، — دېدى گراف ئايىم تەبەسسۇم بىلەن شۇ چاغلىرىنى ئەسلەپ.

— ئۇ يەنىلا شۇنداق، — دەپ جاۋاپ بەردى ئاننا مىخايلوۋنا، — ھامان خۇشخۇي، يېقىملىق. — Lesgran deurs ne lui ont pas tournè la tête du tout (مەرتىۋە ئۇنى قىلچىمۇ ئۆزگەرتمەپتۇ). "مېنىڭ سىزگە قىلغىنىم شۇنچىلىك ئازكى، ناھايىتى ئەپسۇسلىنىمەن،

---

① نىكولۇشكا — نىكولاينىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى. بورىسكا — بۇمۇ ئوخشاشلا بورىسنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى. — تەر.

② ئۈگەنچى ئەپىتسەر — ئىنقىلاپتىن ئىلگىرىكى روسىيىدە ئەپىتسەر تەربىيىلەيدىغان ھەربى مەكتەپلەردىكى پراكتىكانت ئەپىتسەر. — تەر.

سۆيۈملۈك ئايىم، سىز ماڭا بۇيرۇك» دىدى ئۇ ماڭا. شۇنداق، ئۇ ناھايىتى ئوبدان ئادەم، ناھايىتى مېھرىۋان. لېكىن، Nathalie (ناتاليە)، سەن بىلىسەنغۇ ئوغلۇمغا بولغان مۇھەببىتىمنى. ئۇنىڭ بەختى ئۈچۈن مەن نىمىلەرنى قىلمايتتىم! لېكىن ئەھۋالىم شۇنچىلىك يامانكى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئانىنا مىخايلوۋنا غەمكىنلىك بىلەن ۋە ئاۋازىنى پەسەيتىپ، — شۇنچىلىك يامانكى، مەن ھازىر ناھايىتى ئېغىر دەھشەتلىك ئەھۋالدا قالدىم. مېنىڭ ھېلىقى قۇرۇپ كەتكۈر دەۋايىم تاپقان-تۈككەنلىرىمنىڭ ھەممىسىنى يەپ بولدى-يۇ، ھېچقانداق ئىلگىرىلەش بولمىدى. مەن à la tettve (بەزىدە) بىر تىيىنسىز قالىمەن دىسەم ئىشىنەمسەن؟ بورىسنى نىمە بىلەن كىيىندۈرىدىغانلىقىمنى بىلمەيمەن. — ئۇ قولياغلىقىنى چىقاردى-دە، يىغلاپ كەتتى. — ماڭا بەش يۈز سوم كېرەك، ئەمما پەقەت يېگىرمە بەش سوملۇق بىر قەغەز تۇرۇپتۇ. مەن مۇشۇنداق قىيىن ئەھۋالدا قالدىم...ھازىر مېنىڭ بىرگىنە ئۈمىدىم گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچ بېزئوخوۋدا. ئەگەر ئۇ ئۆزىنىڭ چوقۇندۇرۇلغان بالىسىغا (ئۇ بورىسنى چوقۇندۇرغان) ياردەم بېرىشنى ۋە تۇرمۇشى ئۈچۈن بىرەر نەرسە قالدۇرۇشنى خالىمىسا، مېنىڭ ھەممە ئۇرۇنۇشلىرىم تامامەن يوققا چىقىدۇ: مەن ئۇنى كىيىندۈرەلمەيمەن.

گراف ئايىمنىڭ كۆزىدىن تارام-تارام ياش تۆكۈلدى-دە، جىم بولۇپ ئويلىنىپ قالدى.

— مەن دائىم ئويلايمەنكى...ئېھتىمال بۇ گۇناھلىق بولۇشى مۇمكىن، — دىدى كىنەز ئايىم — بۇ يەردە پەقەت بىرگىنە گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچ بېزئوخوۋ ھايات كەچۈرىدۇ...شۇنچە كۆپ مال-مۈلۈك...ئۇ نىمىنى دەپ ياشايدۇ؟ ئۇنىڭچە ھايات كەچۈرۈش —

ئۇ بىر يۈك، بورىس بولسا ھايات كەچۈرۈشنى تېخى ئەمدىلا باشلىدى...

— ئۇ بورىسقا بىرەر نەرسە قالدۇرار دەيمەن، — دېدى گراف ئايىم.

— خۇدا بىلىدۇ، chère amie! (سۆيۈملۈك دوستۇم)! بۇ بايلار، تۆرىلەر شۇنچىلىك شەخسىيەتچى ئادەملەركى. لېكىن مەن يەنىلا دەرھال بورىسنى ئېلىپ ئالدىغا بارىمەن-دە، ئۇنىڭغا توپ-توغرا ئېيتىمەن. كىشىلەر مېنىڭ ھەققىمدە نىمە دېسە دەۋەرسۇن، ئوغلۇمنىڭ تەقدىرى شۇنىڭغا باغلىق بولغان چاغدا، مەيلى، نىمە دېسە دېسۇن. — كىنەز ئايىم ئورنىدىن تۇردى. — ھازىر سائەت ئىككى، سىلەر تۆتتە تاماق يەيسىلەر. بېرىپ كېلەي، ئۈلگۈرىمەن.

شۇنىڭ بىلەن خۇددى ۋاقىتتىن پايدىلىنىشنى بىلىدىغان پېتىر-بۇرگنىڭ ئەملىي ئىشۋاز خېنىملىرىدەك، ئانىنا مىخايلوۋنا ئوغلىنى چاقىرىشقا كىشى ئەۋەتتى ۋە كېيىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئالدىنقى ئايۋانغا چىقىپ كەتتى.

— خەير، باغرىم، — دېدى ئۇ، ئۆزىنى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ كەلگەن گراف ئايىمغا، — ماڭا ئۇتۇق تىلە، — دەپ قوشۇپ قويدى يەنە ئوغلى ئاڭلىمىغۇدەك پىچىرلاپ.

— سىز كىرىل ۋلادىمىروۋىچنىڭكىگە بارامسىز، ma chère (سۆيۈملۈكۈم)؟ — دېدى تاماقخانىدىن چىقىپ ئالدىنقى ئايۋانغا كىرىپ كېتىۋاتقان گراف. — ئەگەر ئۇ ياخشىلىنىپ قالغان بولسا، پيېرغا ئېيتىپ قويۇڭ، بىزنىڭكىگە تاماققا كەلسۇن. ئۇ بۇ يەرگە كېلىپ باللار بىلەن تانسا ئويناپ يۈرىدۇ. ئەلۋەتتە ئېيتىڭ،

ma chèrè (سۆيۈملۈگۈم). قېنى، تاراس① بۈگۈن قانداق ھۈنىرىنى كۆرسىتىدىكىن، كۆرىمىز. ئۇ گراف ئورلوۋنىڭكىدە بىز ئۈيۈشتۈر-ماقچى بولۇۋاتقاندەك زىياپەت بولمىغان② دەيدۇ.

12

— Mon cher Boris (ئوغلۇم بورىس)، — دېدى كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا ئوغلىغا ئۆزلىرى ئولتۇرغان گراف ئايىم روستو-ۋانىڭ ھارۋىسى پاخال يېپىتىلغان يولدىن ئۆتۈپ، كىرىل ۋلادى-مىروۋىچ بېزئۇخوۋنىڭ چوڭ ھويلىسىغا بۇرالغان چاغدا، — Mon cher Boris (ئوغلۇم بورىس)، — دېدى ئانىسى قولىنى كونا يېپىنچىسىنىڭ ئاستىدىن چىقارغاندىن كېيىن، ئۇنى ئەندىشە ئىچىدە

---

① تاراس — روستوۋ ئۆيىنىڭ ئاشپىزى. تەپسىلاتىنى 14 - باپتىن كۆرۈڭ.

② بۇ يەردە گراف ئالېكسېي ئورلوۋ نەزەردە تۇتۇلىدۇ. بىر مىڭ يەتتە يۈز ئاتمىش ئىككىنچى يىلى سارايدا سىياسى ئۆزگىرىش بولغاندا پېيوتر III ئۆلۈپ، يېكاتېرىنا تەختكە ئولتۇرىدۇ. گراف ئورلوۋ ۋە ئۇنىڭ ئىنىسى گرىگورى سىياسى ئۆزگىرىشتە مۇھىم رول ئوينىغان. ئالېكسېي ئورلوۋ بىر مىڭ يەتتە يۈز يەتمىش تۆتىنچى يىلى تۈركلەر بىلەن بولغان جەڭلەردە خىزمەت كۆرسەتكەندىن كېيىن، موسكۋا ئەتراپىدىكى نېسكوچنى دېگەن جايدا دەم ئېلىشقا چىققان، ئۇ يەردە ھەشەمەتلىك بەزمىلەر ۋە زىياپەت يىغىلىشلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۆزىنىڭ قولى ئوچۇقلۇقى ۋە مېھماندوستلۇقى بىلەن بىر مەزگىل داڭ چىقارغان. ئۇ ئون توققۇزىنچى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا موسكۋادا ئاتاقلىق كىشىلەرنىڭ بىرى بولغان. — تەر.

ۋە مېھرىۋانلىق بىلەن ئوغلىنىڭ قولىغا قويۇپ، — ئوبدان كۆرۈش-كىن، ھال-ئەھۋال سورا. گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچ ھەرقانداق بولغاندىمۇ سېنىڭ چوقۇندۇرغان داداڭ بولىدۇ، سېنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىڭ شۇنىڭغا باغلىق. بۇ ئېسىڭدە بولسۇن، mon cher (ئوغلۇم)، قولۇڭدىن كەلگىنىچە ئوبدان كۆرۈشكىن...

— ئەگەر بۇ ئىشتىن خورلۇقتىن باشقا بىر نەرسە كېلىپ چىقىشىنى بىلگەن بولسام ئىدى... — دەپ جاۋاپ بەردى ئوغلى سوغاق-قىنا. — لېكىن مەن سىزگە ۋەدە بەرگەنلىكىم ئۈچۈنلا مۇشۇنى قىلىمەن.

دەرۋازىۋەن ئىشىك ئالدىدا كىمنىڭ ھارۋىسى تۇرغانلىقىغا قارىماستىن، ئانا بىلەن ئوغۇلغا ئوبدان سەپسېلىۋېلىپ (بۇ ئىككەيلەن ئۆزلىرى توغرىسىدا مەلۇم قىلىشنى بۇيرۇماستىنلا، تەكچىلەردە قاتار-قاتار ھەيكەللەر قويۇلغان ئەينەكلىك ئارىلىقتا توپ-توغرا كىرىشكەن ئىدى)، ھىلىقى كونا يېپىنچىغا مەنىلىك قارىدى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ كىم بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى، كىنەز قىزى بىلەن ياكى گراف بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى سورىدى ۋە گراف بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، بۈگۈن گراف جاناپلىرىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىقىنى ۋە جانابى ئالىيلىرىنىڭ ھەرقانداق كىشىنى قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

— قايتىپ كېتەيلى، — دېدى ئوغلى فرانسۇزچىلاپ.

— Mon ami! (دوستۇم!) — دېدى ئانىسى يېلىنغان ھالدا قولىنى ئوغلىنىڭ قولىغا قويۇپ، ئوغلىنىڭ قولىنى تۇتۇش گويا ئۇنى تېچلاندۇرىدىغاندەك ياكى ئۇنى رىغبەتلەندۈرىدىغاندەك.

بورىس ھېچنىمە دېمىدى ۋە شىنىلىنى سالماي تۇرۇپ ئانىسىغا

سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ قويىدى.

— Mon ami! (غوجام)، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا مۇلايىم ئاۋاز بىلەن ھىلىقى خىزمەتچىگە مۇراجىئەت قىلىپ، — مەن گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچنىڭ كېسىلى ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلىمەن... مەنمۇ شۇ سەۋەپتىن كەلگەن... مەن ئۇنىڭ تۇققىنى... مەن ئۇنى بىسەرەمجان قىلمايمەن، غوجام... مەن پەقەت كىنەز ۋاسىلى سېرگېيېۋىچ بىلەن كۆرۈشسەم بولدى: ئۇ شۇ يەردە تۇرىدۇ، شۇنداق ئەمەسما؟ خەۋەر قىلىپ قويغىن.

خىزمەتچى قاپقىنى تۇرۇپ، يۇقۇرىغا چىقىدىغان بىنادىكى قوڭغۇراقنىڭ يىپىنى تارتتى-دە، ئارقىسىغا بۇرۇلدى.

— كىنەز ئايىم دروبېتسكايا كىنەز ۋاسىلى سېرگېيېۋىچ بىلەن كۆرۈشىدىكەن، — دېدى ئۇ يۇقۇرىدىن پەسكە يۈگۈرۈپ چۈشۈۋېتىپ پەلەمپەينىڭ بۇرۇلىدىغان جايىدا پەسكە قاراپ تۇرغان خىزمەتچىگە ۋاقىراپ. بۇ خىزمەتچى پۇتىغا ئۇزۇن پايپاق، باشماق، ئۇچىسىغا فراك كىيگەن ئىدى.

ئاننا مىخايلوۋنا بويالغان يىپەك كۆينەكنىڭ بۇرۇمىلىرىنى تۈزەتتى-دە، تامغا ئويۇپ ئورنىتىلغان چوڭ ۋېنىتسىيە ئەينىكىگە ئوبدان قارىغاندىن كېيىن، كونىراپ كەتكەن باشمىقى بىلەن تېز قەدەم تاشلاپ گىلەم سېلىنغان پەلەمپەيدىن يۇقۇرىغا چىقىپ كەتتى.

— Mon cher, vour m'avez promis (ئوغلۇم، سەن ماڭا ۋەدە بەرگەن ئەمەسمىدىڭ)، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا ئوغلىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ۋە ئۇنىڭغا ئىلھام بېرىپ.

ئوغلى يەرگە قارىغىنىچە ئانىسىنىڭ ئارقىسىدىن جىم ماڭاتتى.

ئۇلار بىر ئىشىگى كىنەز ۋاسىلى ئولتۇرىدىغان ئۆيگە ئېچىلىغان بىر زالغا كىردى .

ئانا ـ بالا ئىككىيلەن زالنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ، ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ قالغان قېرى خىزمەتكاردىن يول سورىماقچى بولۇۋاتقاندا، بىر ئىشىكنىڭ مىس تۇتقۇچى بۇرالدى ـ دە، مەخمەلدىن سىرتقى كىيىم كىيگەن، ئۆيدىكى ئادىتى بويىچە كۆكرىگىگە پەقەت بىر گىنە مېدال ئېسىۋالغان كىنەز ۋاسىلى خېلى كېلىشكەن قارا چاچلىق بىر ئەر كىشىنى ئۇزىتىپ چىقتى. بۇ ئادەم پېتربۇرگ بويىچە داڭلىق دوختۇر Lorrain ئىدى.

— C'est doncpositip (بۇ راستمۇ؟) — دېدى كىنەز.

— Mon priuce, "errare humanum est", mais... (كىنەز "خاتالىشىش ئادەمگە خاس" بىراق...)، — دەپ جاۋاپ بەردى دوختۇر R ھەرپىنى ئېيتالماي يۇتۇۋېتىپ، لاتىنچە ماقالىنى فرانسۇزچە تەلەپپۇز قىلىپ.

— C'est bien, C'est bien (ناھايىتى ياخشى، ناھايىتى ياخشى) .

ئوغلى بىلەن ئانىنا مىخايلوۋنانى كۆرگەن كىنەز ۋاسىلى دوختۇرنى تازىم بىلەن ئۇزىتىپ قويدى، ئۇنىڭدىن كېيىن گەپ قىلماستىن سوئال نەزىرى بىلەن ئۇلارنىڭ قېشىغا كەلدى. ئوغلى بولسا ئانىسىنىڭ چىرايىدا بىردىنلا چوڭقۇر غەم ـ قايغۇنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ۋە شۇنىڭ ئۇچۇن مۇنداقلا كۈلۈمسىرەپ قويغانلىقىنى سېزىۋالدى.

— شۇنداق، بىز قانداق قايغۇلۇق ئەھۋالدا سىز بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدۇق، كىنەز!...بىز ئۇچۇن قەدىرلىك بولغان كېسەلگىمىزنىڭ

ئەھۋالى قانداق؟ — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا، خۇددى كىنەز ۋاسىلىنىڭ سوغاق ۋە ھۆرمەتسىز قاراشلىرىنى سەزمىگەندەك قىلىپ.

كىنەز ۋاسىلى سوئال نەزىرى بىلەن ۋە ھاڭ-تاڭ بولۇپ ئاننا مىخايلوۋناغا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئوغلىغا قاراپ قويىدى. بورىس ھۆرمەت بىلەن تازىم قىلدى. كىنەز ۋاسىلى ئۇنىڭ تازىمىغا جاۋاپ بەرمەي، ئاننا مىخايلوۋناغا قاراپ ئۆرۈلۈۋالدى-دە، ئۇنىڭ سوئالىغا بېشى ۋە ئاغزىنىڭ ھەركىتى بىلەن جاۋاپ بەردى، بۇ ھەركەت كېسەلدىن ئۈمىتنىڭ ناھايىتى ئازلىقىنى بىلدۈرەتتى.

— شۇنداقمۇ بولارمۇ؟ — دەپ ۋاقىرىۋەتتى ئاننا مىخايلوۋنا. — ئاھ، بۇ نىمە دېگەن دەھشەت! ئويلاشنىڭ ئۆزىمۇ قورقۇنچلۇق...بۇ مېنىڭ ئوغلۇم، — دەپ قوشۇپ قويىدى ئاننا مىخايلوۋنا بورىسنى كۆرسىتىپ. — ئۇ ئۆزى سىزگە مىننەتدارلىق بىلدۈرگىلى كەلدى.

— كىنەز، شۇنىڭغا ئىشىنىڭكى، بىزگە قىلغان ياخشىلىغىڭىزنى ئانىنىڭ قەلبى ھېچقاچان ئۇنتۇمايدۇ، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا.

بورىس يەنە بىر مەرتىۋە ئەدەپ بىلەن تازىم قىلدى.

— مەن سىزگە ئازراق ياخشىلىق قىلىپ قويغانلىغىم ئۈچۈن خۇرسەنمەن، سۆيۈملۈك ئاننا مىخايلوۋنا، — دېدى كىنەز ۋاسىلى ئۆزىنىڭ گۈللۈك ياقىسىنى تۈزەشتۈرۈپ. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەركىتى ۋە گېپىنىڭ ئاھاڭى بىلەن پېتربۇرگدا ئاننا شېرېرنىڭكىدە ئۆتكۈزۈلگەن كەچكى زىياپەتتىكىگە قارىغاندا بۇ يەردە، موسكۋادا، ئۇنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەن ئاننا مىخايلوۋنا ئالدىدا ئۆزىنىڭ تېخىمۇ زور ئىززىتى ۋە ئابرويىنى كۆرسىتەتتى.

— ئوبدان ئىشلەش ئۈچۈن تىرىشىڭ ۋە مۇناسىپ ئادەم بولۇڭ، — دەپ جىددى قوشۇمچە قىلدى ئۇ، بورىسقا قاراپ. — مەن

ناھايىتى خوشال بولدۇم...سىز بۇ يەرگە تەتىل قىلىپ كەلدىڭىزما؟ — ئۇ ئادەتتىكىدەك سوغاق ئاھاڭدا سۆزىنى داۋام قىلدى.

— يېڭى خىزمەتكە بېرىش ئۈچۈن بۇيرۇق كۈتۈۋاتىمەن، جانابى ئالىيلىرى، — دەپ جاۋاپ بەردى بورىس. ئۇ نە كىنەزنىڭ ئەدەپسىز مۇئامىلىسىگە خاپا بولغانلىقىنى ۋە نە ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىش ئۇمىدىنىمۇ بىلىندۇرمەيتتى، لېكىن شۇنداق خاتىرجەملىك ۋە ئەدەپ بىلەن سۆزلىدىكى، كىنەز ئۇنىڭغا تىكىلىپ قالغان ئىدى.

— سىز ئانىڭىز بىلەن بىللە تۇرامسىز؟

— گىراف ئايىم روستوۋانىڭ ئۆيىدە تۇرىمەن، — دېدى بورىس، — ”جانابى ئالىيلىرى“ دىگەن سۆزنى قوشۇپ قويىدى.

— ھىلىقى ناتالىيە شىنشىناغا ئۆيلەنگەن ئىليە روستوۋنىڭ ئۆيىدە، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا.

— بىلىمەن، بىلىمەن، — دېدى كىنەز ۋاسىلى بىر خىلدىكى ئاۋازى بىلەن. — Je n'ai jamais Pu concevoir, comment Nathalie s'est dècidèe à èpouser cet ours mal-lèchè! Un personnage complètement stupide et ridicule. Et joueur à ce qu'on dit (مەن ناتالىيەنىڭ قانداق قىلىپ شۇ ئىپلاس ئېيىققا نېكاھلىنىشقا قارار قىلغانلىقىنى زادىلا چۈشەنمەيمەن! زادى پەمى يوق، ئەلتى ئادەم. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىمارۋاز دېيىشىدۇ).

— Mais tre's brave homme, monpriuce (ئەمما، ئوبدان ئادەم، كىنەز)، — دەپ ئەسكەرتىپ قويدى ئاننا مىخايلوۋنا مەيۈس كۈلۈمسىرەپ، خۇددى گىراف روستوۋنىڭ شۇنداق پىكىرگە لايىق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۆزى بىلگەن بولسىمۇ، ئەمما بىچارە بوۋايغا ئېچىنىشنى سورىغاندەك.

— دوختۇر نېمە دەيدۇ؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئايىم بىرئاز توختىغاندىن كېيىن، غەمكىن چىرايىدا يەنە چوڭقۇر قايغۇ-ھەسرەتنى ئىپادىلەپ.

— ئۇمىت ئاز، — دىدى كىنەز.

— ئۇنىڭ ماڭا ۋە بورىسقا قىلغان ھەممە مېھىر-شەپقىتى ئۈچۈن تاغامغا يەنە بىر مەرتىۋە مىننەتدارلىغىمىزنى بىلدۇرگەن بولسام دەيمەن-دە. C'est sonfilleuil (بۇ كىشى ئۇنىڭ چوقۇندۇرغان ئاتىسى)، — دىدى ئانىنا مىخايلوۋنا، بۇ خەۋەر گويا كىنەز ۋاسىلىنى ئىنتايىن خوشال قىلىدىغاندەك.

كىنەز ۋاسىلى ئويلىنىپ قالدى-دە، قاپىغىنى تۈردى. ئانىنا مىخايلوۋنا گراف بېزئۇخوۋنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئۆزىنىڭ مىراس تالىشىدىغان ئادەم بولۇپ قېلىشىدىن ئۇنىڭ قورققانلىغىنى چۈشەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى تېزدىن تېچلاندۇرۇشقا كىرىشتى.

— ئەگەر مېنىڭ گراف تاغامغا ھەقىقى مۇھەببىتىم ۋە ساداقىتىم بولمىغاندا ئىدى، — دىدى ئۇ "تاغام" دىگەن سۆزنى ئالاھىدە ئىشەنچ ۋە ئىرەڭسىزلىك بىلەن ئېيتىپ، — مەن ئۇنى ياخشى بىلىمەن: ئالىجاناپ، ئاق كۆڭۈل ئادەم، بىراق، سىز بىلىسىز، ھازىر ياش كىنەز قىزلىرىدىن باشقا، ئۇنىڭ يېنىدا ھىچكىم يوق...ئۇلار تېخى ياش... — ئۇ بېشىنى تۆۋەن سالدى ۋە پىچىرلاپ يەنە شۇنى قوشۇپ قويدى: — ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرەت قەرزىنى ئادا قىلدىمۇ①، كىنەز؟ ئاخىرقى مىنۇتلار غەنىمەت-تە! بۇنىڭدىنمۇ يامىنى يوق،

① پراۋوسلاۋ دىنىدا، ئۆلۈش ئالدىدا ھەسەت بەدىنىگە ماي سۈركەش مۇراسىمى. — تەر.

ئەگەر ئۇنىڭ ئەھۋالى ئېغىر بولسا، ئۇنى شۇنىڭغا تەييارلاش كېرەك. بىز ئاياللار، — كىنەز، — دىدى ئۇ، يېقىملىق كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇ ئىشلارنى نىمە دەپ ئېيتىش كېرەكلىكىنى بىلىمىز. مەن كىرىپ كۆرۈشۈم زۆرۈر ئىدى. بۇ مەن ئۈچۈن قانچىلىك ئازاپلىنار-لىق بولسىمۇ مەيلى. مەن مۇنداق ئازاپ چېكىشكە كۆنۈپ قالغانمەن.

كىنەز، روشەنكى، Annette (ئاننا) شېرېرنىڭ ئۆيىدە بولغان كەچكى زىياپەتتىكىدەك، بۇ يەردىمۇ ئاننا مىخايلوۋنادىن قۇتۇلۇشنىڭ تەسلىكىگە كۆزى يەتكەن ئىدى.

— سىزنىڭ كىرىشىڭىز ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېغىر بولماسمۇ، machere (سۆيۈملۈك) ئاننا مىخايلوۋنا، — دىدى كىنەز، — كەچقۇرۇن-غىچە سەۋرى قىلايلى، دوختۇرلار كەچقۇرۇنغىچە يەنە ئۆزگىرىپ قالىدۇ، دىگەن ئىدى.

— لېكىن، مۇشۇنداق پەيتتە، كىنەز، يەنىمۇ سەۋرى قىلىشقا بولمايدۇ-دە! Pensez, il y va du salut de son ame... C'est terrible, les devoirs d'un chrètien (گەپ ئۇنىڭ روھىنى قۇتقۇزۇش توغرىسىدا بولۇۋاتىدۇ...ئويلاپ كۆرۈڭ، ئاھ، بۇ نىمە دىگەن دەھشەت، خىرىستىيان مۇرىدىنىڭ بۇرچى...).

ئىچكى ئۆيلەردىن بىرىنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى-دە، گراف قىزلىرىدىنىڭ بىرى گرافنىڭ جىيەنى قاپىغى تۈرۈلگەن، سوغاق تەلەتى بىلەن چىقىپ كەلدى، ئۇنىڭ ئۇزۇن بېلى، قىسقا پۇتلىرى بىر بىرىگە زادىلا ماس كەلمىگەن ئىدى.

كىنەز ۋاسىلى قايرىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى.

— خوش، ئۇنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

— يەنىلا شۇنداق. سىز نىمىنى كۈتىسىز، بۇ نىمە دىگەن ۋاق-

چۇڭ... ـــ دېدى كىنەز قىزى، ئاننا مىخايلوۋناغا خۇددى تونۇمىغان بىر كىشىدەك قاراپ چىقىپ.

— Ah, chére, jene vous Veconnaissais pas (ۋاي ئاللا، سۆيۈملۈكۈم، مەن سىزنى تونۇيالماي قاپتىمەن، ـــ دېدى ئاننا مىخايلوۋنا خوشال تەبەسسۇم قىلىپ ۋە يەڭگىل قەدەم بىلەن يورغىلاپ گرافنىڭ جىيەنى قېشىغا كەلدى). je viens d'arriver — et je suis à vous pour vous aider à soignre mon oncle. J'imagine, combien vous avez souffert (مەن سىزگە تاغىڭىزنى كۈتۈشتە ياردەملىشىش ئۈچۈن كەلدىم. ناھايىتى ئازاپ چەككەندەك كۆرۈنىسىز)، ـــ دېدى يەنە قايغۇرغان ھالدا كۆزلىرىنى پىرىلدىتىپ.

كىنەز قىزى ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاپمۇ قايتۇرمىدى، ھەتتا چىرايىنىمۇ ئاچماي دەرھال چىقىپ كەتتى. ئاننا مىخايلوۋنا قولىدىن پەلىيىنى ئالدى-دە، ئورنىنى قولىدىن كەتكۈزۈپ قويماي كرېسلوغا ئولتۇرۇپ، كىنەز ۋاسىلىنى يېنىدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

بورىس! ـــ دېدى ئاننا مىخايلوۋنا ئوغلىغا قاراپ ئىلجىيىپ، ـــ مەن ھازىر گراف تاغامنىڭ ئالدىغا كىرىمەن. سەن mon ami (باغرىم)، ھازىرچە پيېرنى تاپ، ئۇنىڭغا روستوۋلارنىڭ تەكلىۋىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئېسىڭدىن چىقارما، ئۇلار ئۇنى تاماققا تەكلىپ قىلغان ئەمەسمۇ، ئۇ بارماس دەپ ئويلايمەن، ـــ دېدى كىنەزگە قاراپ.

ـــ ئەكسىچە، ـــ دېدى كىنەز (ئۇنىڭ كەيپى ئۇچقان بولسا كېرەك)، Je serais trés content sivous me débarrassez — (ئەگەر سىز ئۇ يىگىتنى كۆزۈمدىن de ce jeune homme...

نېرى قىلغان بولسىڭىز، ناھايىتى خۇرسەن بولغان بولاتتىم...) شۇ يەردە ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان، گىراف ئۇنى بىر قېتىممۇ سوراپ باقمىغان ئىدى.

ئۇ يەلكىسىنى قىسىپ قويدى. خىزمەتچى بورىسنى پەسكە ئېلىپ چۈشتى، كېيىن باشقا پەلەمپەي بىلەن يۇقۇرىغا، پيېر كىرىللوۋىچنىڭ ئالدىغا ئېلىپ چىقتى.

13

پيېر پېتېربۇرگدا ئۆزىگە لايىق بىر ئەمەلنى تاللىۋالالمىغان ۋە چاتاق چىقىرىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن ھەقىقەتەن موسكۋاغا قوغلىۋېتىلگەن ئىدى. گىراف روستوۋنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ توغرىسىدا قىلىنغان گەپلەرنىڭ ھەممىسى راست ئىدى. پيېر مىرشابنى ئېيىققا باغلاپ تېگىپ قويغان ۋەقەگە ئىشتىراك ئەتكەن ئىدى. ئۇ بۇندىن بىرنەچچە كۈن ئاۋۋال موسكۋاغا كەلدى ۋە ھەر ۋاقىتتىكىدەك ئاتىسىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ قالدى. ئۇ گەرچە بۇ گەپ-سۆزلەرنىڭ موسكۋاغا يېيىلىپ كەتكەنلىكىنى، ئاتىسىنىڭ ئەتراپىدا يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن ۋە ئۇنىڭغا ھەمىشە يامان كۆزلىرى بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان خانىملارنىڭ بۇ ۋەقەدىن پايدىلىنىپ ئاتىسىنىڭ چىشىغا تېگىشىنى ئالدىن ئويلىغان بولسىمۇ، كەلگەن كۈنى يەنىلا ئاتىسى تۇرىدىغان ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرگەن ئىدى. ئۇ كىنەز قىزلىرىنىڭ ئادەتتە ئۆزلىرىنىڭ كۆپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزىدىغان مېھمان ئۆيىگە كىرىپ، ئۇلار بىلەن سالاملاشتى، ئۇلارنىڭ ئىككىسى كەرگە ئالدىدا كەشتە تىكىپ ئولتۇراتتى، ئۈچىنچى بىرسى كىتاپنى ئاۋازلىق ئوقۇۋاتاتتى. — ئۇلار

ئۆچەيلەن ئىدى. كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان چوڭراغى نازاكەتلىك، بېلى ئۇزۇن ۋە سۇرلۇك بولۇپ، ئانىنا مىخايلوۋنانىڭ ئالدىغا چىققان ھېلىقى قىز ئىدى؛ قالغان ئىككى كىچىكى كەرگىدە كەشتە تىكىپ ئولتۇراتتى: ئۇلار قىپ-قىزىل ۋە چىرايلىق بولۇپ، بىرىنىڭ لېۋىدە ئۆسكەن مەڭ ئۇنىڭغا چىرايلىق ھۆسن كىرگۈزەتتى ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر بىرىدىن پەرقلىنىپ تۇراتتى. پيېر خۇددى جەسەتتەك ياكى ماخاۋ كېسلى بار ئادەمدەك كۆتۈۋېلىندى. ئەڭ چوڭ كىنەز قىزى ئوقۇشنى توختاتتى ۋە ئۇنىڭغا لام-جىم دېمەستىن قورققان كۆزلىرى بىلەن قاراپ قالدى؛ مېڭى يوق كىچىك بىرسى خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش قىياپەتتە قاراپ تۇرۇپ قالدى؛ لېۋىدە مەڭ ئۆسكەن، خۇشچاقچاق ۋە كۈلگۈنچەك مىجەزلىك ئەڭ كىچىكى، ئۆزى ئالدىن-ئالا كۆرگەن ۋە ھازىر مۇشۇ يەردە تۇغۇلۇش ئېھتىمالى بولغان كۈلكىسىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، ئالدىدىكى كەرگىگە قاراپ ئېگىشىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ يۇڭ يىپنى رەختنىڭ تېگىگە تارتتى ۋە خۇددى چېكىلگەن گۈللىرىنى پەرق ئەتمەكچى بولغاندەك، كۈلكىسىنى باسالماستىن ئېگىشىپ ئولتۇرۇۋالدى.

— Bonjour, ma cousine (ياخشىمۇ سىز، سىڭلىم)، — دېدى پيېر. — vous ne me reconnaissespas? (مېنى تونۇماي قالدىڭىزمۇ، نىمە؟)

— مەن سىزنى ناھايىتى ياخشى تونۇۋاتىمەن، ناھايىتى ياخشى.

— گرافنىڭ سالامەتلىگى قانداق؟ ئالدىغا كىرسەم بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى پيېر ئوڭايسىزلىنىپ، ئەمما خىجىل بولمىدى.

— گراف روھىي جەھەتتىمۇ، جىسمانى جەھەتتىمۇ ئازاپ چەكمەكتە، ئېھتىمال، سىز ئۇنىڭغا روھىي جەھەتتىن ئازاپنى

كۆپەيتىش ئۇچۇن تىرىشىۋاتقاندەك كۆرۈنىسىز.

— گرافىنىڭ ئالدىغا كىرسەم بولامدۇ؟ — دەپ تەكرارلىدى يەنە پيېر.

— ھىم... ئەگەر سىز ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولسىڭىز، تامامەن ئۆلتۈرمەكچى بولسىڭىز، كىرىۋېرىڭ. ئولگا، بار، قاراپ باقىنا، تاغاڭنىڭ شورپىسى تەييار بولدىمىكىن، تاماق يەيدىغان ۋاقت ئاز قالدى، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ، بۇ سۆزى بىلەن پيېرغا ئۆزلىرىنىڭ ئالدىراش ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ ئاتىسىنى تىنچلاندۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى، ئەمما پيېر بولسا، روشەنكى، پەقەت ئۇنىڭ نېرۋىسىنى چېچىپ بىسەرەمجان قىلىشقا ئالدىراۋاتقانلىقىنى بىلدۈرمەكچى بولۇپ.

ئولگا چىقىپ كەتتى. پيېر بولسا شۇ يەردە تۇرغىنىچە قىزلارغا بىرئاز قاراپ تازىم قىلىپ:

— بولمىسا مەن ئۆيۈمدە بولىمەن، كىرىش مۇمكىن بولغاندا مېنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇڭلار، — دېدى.

ئۇ چىقىپ كېتىپ، ئارقىسىدىن ھىلىقى لېۋىدە مېڭى بار قىزنىڭ جاراڭلىق ئەمما تۆۋەن ئاۋازلىق كۈلكىسى ئاڭلاندى.

ئەتىسى كىنەز ۋاسىلى كېلىپ گرافنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ئۇ پيېرنى ئالدىغا چاقىرىپ مۇنداق دېدى:

— Mon cher, si vous vous conduisez ici, comme à Pétersbourge, vous finivez trés mal; C'est tout ce que je vous dis (ئەزىزىم، ئەگەر سىز بۇ يەردىمۇ پېتربۇرگتىكىدەك قىلىقلارنى قىلىدىغان بولسىڭىز، ئېغىر ئاقىۋەت پەيدا قىلىسىز، بۇنىڭدا شەك يوق.) گرافنىڭ كېسىلى ناھايىتى ئېغىر، ناھايىتى:

سىز ئۇنى كۆرمەي قويۇڭ.

شۇندىن كېيىن پىيېر بىلەن ھېچكىمنىڭ ئىشى بولمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتۈن كۈنىنى يۇقۇرىدا ئۇنىڭغا ئاجرىتىلغان بالىخانىدا ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى.

بورىس ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلگەن چاغدا، پىيېر ئۆزىنىڭ ياتاقخانىسىدا ئۇ بۇلۇڭدىن بۇ بۇلۇڭغا مېڭىپ يۇرەتتى، بەزىدە ئارىلاپ ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا توختاپ، خۇددى كۆرۈنمىگەن دۈشمەنگە خەنجەر ئۇرغاندەك، تامغا نىسبەتەن تەھدىت سالغۇچى قىلىقلارنى قىلىپ، كۆزەينىكىنىڭ ئۈستىدىن دەھشەتلىك قاراپ قوياتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئۇ بۇلۇڭدىن بۇ بۇلۇڭغا مېڭىپ يۇرۇپ، قانداقتۇ چۈشىنىكسىز سۆزلەيتتى ۋە دولىسىنى قىسىپ، قوللىرنى كۆتىرىپ قوياتتى.

— L'Angleterre a vecu — (ئەنگلىيە ئاللىقاچان تۈگىگەن)، — دېدى ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ ۋە قانداقتۇ بىر كىشىنى بارمىقى بىلەن كۆرسىتىپ. — M.pitt comme traitre à la nation et an droit des gens est condamne à (پىتت① مىللەت ۋە خەلق ھوقۇقىغا خائىنلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان جازا...). — ئۇ پىتتىغا قىلىنىغان ھۆكۈمنى تېخى ئېيتىپ تۈگىتىشكە ئۈلگۈرمەي، ئۆزىنى ناپالېئوننىڭ ئۆزى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆزىنىڭ قەھرىمانلىرى بىلەن بىرگە pa-de-kalec بوغۇزىدىن خەۋپكە قارىماي كېسىپ ئۆتۈپ، لوندوننى ئىشغال قىلغان ئادەم دەپ قىياس قىلغان شۇ پەيتتە، ئۆيگە كىرىپ كەلگەن ياش، كېلىشكەن ۋە

① ۋىلگېلم پىتت — شۇ چاغدا ئەنگلىيىدە باش مىنىستىر. — تەر.

چىرايلىق ئەپتىسەرىنى كۆرۈپ قالدى. پيېر مېڭىشتىن توختىدى. ئۇ بورىس تېخى ئۇن تۆت ياشلىق بالا چاغلىرىدىلا موسكۋادىن كېتىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى تامامەن ئەسلىيەلمەيتتى؛ لېكىن، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئۆزىگە خاس خۇشخۇي قىلىقلىرى بىلەن دەرھال ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى-دە، دوستانە تەبەسسۇم قىلدى.

— سىز مېنى ئەسلىيەلىدىڭىزمۇ؟ — دېدى بورىس، ئالدىرىماستىن، خۇشخۇي تەبەسسۇم بىلەن. — مەن ئانام بىلەن بىرگە گرافنى كۆرگىلى كەلگەن ئىدىم، لېكىن گرافنىڭ تاۋى يوقراق كۆرۈندۇ.

— شۇنداق، تاۋى يوق بولسا كېرەك. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيۋاتقان ئوخشايدۇ، — دېدى پيېر بۇ يىگىتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئەسلەشكە تىرىشىپ.

بورىس پيېرنىڭ تونۇيالمايۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدى بولغاي، ئۆزىنى تونۇشتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ھېساپلاپ، قىلچە تارتىنماستىن ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدى.

— گراف روستوۋ سىزنى بۈگۈن تاماققا كېلىشكە تەكلىپ قىلدى، — دېدى ئۇ پيېرنى خېلى ئۇزاق ۋاقىت توختاپ قېلىپ تەشۋىشكە سالغاندىن كېيىن.

— ھە...! گراف روستوۋ! — دېدى پيېر ناھايىتى خۇشال بولۇپ. — سىز ئۇنىڭ ئوغلى ئىليەمۇ؟ مانا قاراڭ، دەسلەپ سىزنى تونۇماي قاپتىمەن. ئېسىڭىزدىمۇ، بىزنىڭ ۋوروبيېۋ تاغلىرىغا m-me Jacquot (ژاكو خانىم) بىلەن بىرگە چىققىنىمىز... ئۇزۇن زامانلار بولدى.

— سىز خاتالىشىۋاتىسىز، — دېدى بورىس ئالدىرىماي-تېنىمەي،

يۈرەكلىك ھالدا ۋە سەل مەسخىرانە كۈلۈپ قويۇپ. — مەن بورىس، كىنەز ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا درۇبېتسكايانىڭ ئوغلى. روستوۋلارنىڭ دادىسى ئىليە، ئوغلى بولسا نىكولاي. مەن ژاكوخانىم دىگەننى زادىلا بىلمەيمەن.

پيېر خۇددى پاشا ياكى ھەرىنى ئۆزىدىن قوغلىماقچى بولغاندەك، بېشى ۋە قولىنى سىلكىپ قويدى.

— ھە، بۇنى قاراڭ! ھەممىسىنى كاللامالاشاڭ قىلىۋېتىپتىمەنغۇ. موسكۋادا بىزنىڭ شۇنچە كۆپ ئۇرۇق-تۇققانلىرىمىز باركى! دىمەك، سىز بورىس ئىكەنسىز-دە، ھە...مانا، بىز سىز بىلەن ئەمدى ئۇقۇشۇۋالدۇق. بۇلونغا قىلىنىدىغان سەپەر توغرىسىدا سىز قانداق ئويلايسىز؟ ئەگەر ناپالېون قانالدىن ئۆتىدىغانلا بولسا، ئىنگىلىزلەر تەس كۈنگە قالىدۇ. مەن ئويلايمەنكى، سەپەر ناھايىتى ئۇتۇقلۇق بولىدۇ. ئەمما، ۋىللنېۋ① ئىشنى بۇزۇپ قويمىسىلا!

بورىس بۇلونغا قىلىنىدىغان سەپەر توغرىسىدا ھىچنىمىنى بىلمەيتتى، ئۇ گېزىتلەرنى كۆرمىگەن ئىدى ۋە ۋىللنېۋ توغرىسىدا بىرىنچى قېتىم ئاڭلىشى ئىدى.

— بىزنىڭ بۇ يەردە، موسكۋادا، سىياسەتكە قارىغاندا زىياپەتلەر ۋە پىتنە-ئۆسەك سۆزلەرگە كۆپرەك كۆڭۈل بۆلىمىز، — دىدى بورىس، ئۆزىگە خاس بىپەرۋالىق ۋە مەسخىرە ئاھاڭى بىلەن. — بۇ گەپلەردىن زادىلا خەۋىرىم يوق، ئويلىغىنىممۇ يوق. موسكۋا ھەممىدىن كۆپرەك پىتنە-ئۆسەك سۆزلەر بىلەن بەنت، — دىدى ئۇ سۆزىنى داۋام قىلىپ، — ھازىر ئۇلار سىز ۋە گراف توغرىسىدا

---

① ۋىللنېۋ (Willnef) — ناپالېوننىڭ گېنېراللىرىدىن بىرى. — تەر.

سۆز ـ چۆچەك قىلىشىپ يۈرىدۇ.

پىيېر، خۇددى سۆھبەتدىشى، دىگەندە دەۋېتىپ، كېيىن پۇشمان قىلىدىغان بىرەر سۆزنى ئاغزىدىن چىقىرىپ تاشلىشىدىن تەشۋىشلەنگەندەك، مۇلايىم تەبەسسۇم قىلىپ قويدى. لېكىن بورىس ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىغان پېتى ئېنىق، روشەن ۋە سوغاق بىر تەرىزدە سۆزلەيتتى.

ــ موسكۋادا غەيۋەت ـ شىكايەتتىن باشقا ھىچقانداق ئىش يوق، ــ دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بورىس. ــ ھازىر ھەممە ئادەم ـ نىڭ ئەس ـ يادى گرافنىڭ مال ـ مۈلۈك دۇنيالىرى كىمنىڭ قولىدا قالىدىغانلىغىدا، ھالبۇكى، گراف ھەممىمىزدىن كۆپرەك ئۆمۈر سۈرۈشى مۇمكىن، مەن بۇنى چىن كۆڭلۈمدىن تىلەيمەن...

ــ شۇنداق، ناھايىتى ئېغىر ئەھۋال، ــ دىدى پىيېر سۆز ئارد ـ لاپ، ــ ناھايىتى ئېغىر ئەھۋال، ــ پىيېر بۇ ياش ئەپتىسەرنىڭ ئۆزىنى ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدىغان بىرەر سۆزنى ئويلانمايلا ئاغزىدىن چىقىرىپ قويۇشىدىن يەنىلا قورقاتتى.

ــ سىز، ئېھتىمال، ــ دىدى بورىس، سەل قىزىرىپ، ئەمما ئاۋازى ۋە قىياپىتىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ، ــ سىز، ئېھتىمال، ھەممە كىشى بۇ دۆلەتمەن گرافنىڭ قولىدىن قانداقتۇ بىرەر نەرسىنى ئېلىشنى ئويلايدىكەن دەپ ھىس قىلارسىز.

"مانا، دىمىدىممۇ" ــ دىدى پىيېر ئىچىدە.

ــ ئۇقۇشۇلماسلىقلار بولمىسۇن ئۈچۈن، مەن سىزگە بولۇپمۇ شۇنى ئېيتىپ قوياي، ئەگەر سىز مېنى ياكى ئانامنى شۇنداق كىشىلەر دەپ قارىسىڭىز، سىز تامامەن خاتا قىلغان بولىسىز. بىز كەمبەغەلمىز ـ يۇ، لېكىن مەن ھىچبولمىغاندا ئۆزەم ھەققىدە ئېيتىپ

قوياي: سىزنىڭ دادىڭىز باي بولغانلىقتىنمۇ، مەن ئۆزەمنى ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇققىنى ئەمەس دەپ ئېيتىمەن ۋە مەيلى مەن ياكى ئانام بولسۇن، ئۇنىڭدىن ھېچقاچان بىرەر نەرسە تاما قىلمايمىز ۋە بەرگەن تەقدىردىمۇ ئالمايمىز.

پېيىر ئۇنىڭ سۆزىگە خېلى ۋاقىت چۈشەنمەي تۇردى، ئەمما چۈشەنگەندىن كېيىن دىۋاندىن سەكرەپ تۇردى-دە، ئۆزىگە خاس چاققانلىغى ۋە كېلەڭسىزلىگى بىلەن بورىسنىڭ جەينىگىنىڭ تۆۋىنىدىن تۇتۇپ ۋە بورىسقا قارىغاندا تېخىمۇ قىزىرىپ، نوموس ۋە ئەلەم ئارىلاش تۇيغۇسى بىلەن سۆزلەشكە باشلىدى:

— مانا، قاراڭ، بۇ غەلىتە گەپنى! ئەجىبا، سىزنىڭ ئويلىشىڭىزچە مەن، ... كىم مۇشۇنداق ئويلايدىكەن ... مەن ناھايىتى ئوبدان بىلىمەنكى. ...

لېكىن، بورىس ئۇنىڭ گېپىنى يەنە بۆلۈۋەتتى:

— مەن ناھايىتى خۇرسەنمەن، ھەممە گېپىمنى دەپ بولدۇم. ئېھتىمال، گېپىم سىزگە ئانچە ياقمىغان بولۇشى مۇمكىن، مېنى كەچۈرۈڭ، — دىدى بورىس پېيىرغا تەسەللى بېرىپ، ھالبۇكى پېيىر ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشى كېرەك ئىدى، — بىراق، شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، مەن سىزنى رەنجىتمىدىم. مەن ئەزەلدىنلا مۇشۇنداق تۈپ-تۈزلا، نىمە بولسا دەۋېرىمەن ...خوش، روستوۋلارغا نىمە دەي؟ تاماققا بارامسىز؟

بورىس، ئېغىر مەجبۇرىيىتىنى بويىندىن ساقىت قىلىپ، ئۆزىنى ئوڭايسىز ئەھۋالدىن قۇتقۇزغان بولسا كېرەك، سۆھبەتدىشىنى شۇ ئەھۋالغا قالدۇرغاندىن كېيىن، يەنە باشقىدىنلا ئېچىلىپ كەتتى.

— ياق، قۇلاق سېلىڭ، — دىدى پېيىر ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، —

سىز ئاجايىپ ئادەم ئىكەنسىز. سىزنىڭ ھازىر دىگەنلىرىڭىز ناھايىتى ياخشى گەپ، ناھايىتى ياخشى. دىمەك، سىز مېنى ئۇقمايدىكەنسىز. بىزنىڭ كۆرۈشمىگىنىمىزگە ئۇزۇن زامانلار بولدى...تېخى بالا چاغ- لىرىمىز ئىدى. ...سىز مېنى ئاللىكىم دەپ ئويلارسىز...مەن سىزنى چۈشىنىۋاتىمەن، ناھايىتى ئوبدان چۈشىنىۋاتىمەن. مەن سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بولسام، مۇنداق گەپلەرنى ئېيتالماس ئىدىم، ئېيتنالمايتى- تىم، لېكىن ناھايىتى ئوبدان بولدى. سىز بىلەن تونۇشۇپ قالغانلى- غىم ئۈچۈن خوشالمەن. ئەجىبا، — دەپ قوشۇپ قويدى سەل توخ- تاپ ۋە كۈلۈمسىرەپ، — سىز مېنى نىمە دەپ ئويلىدىڭىز! — دەپ كۈلۈپ كەتتى، — مەيلى، ئۇ قانچىلىك ئىش؟ سىز بىلەن تېخىمۇ ئوبدان تونۇشۇپ قالىمىز. مەرھەمەت. — ئۇ بورىسنىڭ قولىنى سىق- تى. — سىز بىلەمسىز، مەن گىرافنىڭ ئالدىغا بىر قېتىممۇ كىرگىنىم يوق. ئۇ مېنى چاقىرتىپمۇ باقمىدى. ...ئۇ ياخشى ئادەم ئىدى، ئېچىنىمەن. لېكىن نىمە چارە بار؟

— سىز، ناپالېون ئارمىيىسىنى ئۈزتىكۈزۈپ كېتىشىنىڭ ئامالىنى قىلالايدۇ، دەپ ئىشىنەمسىز، — دەپ كۈلۈپ تۇرۇپ سورىدى بورىس.

پىيېر بورىسنىڭ گەپنى باشقا تەرەپكە بۇرىماقچى بولغانلىغىنى چۈشەندى-دە، ئۆزىمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، بۇلون سەپىرىنىڭ پايدىسى ۋە زىيانلىرىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى.

چاكارلاردىن بىرى بورىسنى كىنەز ئايىمغا چاقىرىپ كەلدى. كىنەز ئايىم كەتمەكچى ئىدى. بورىس بىلەن ئوبدان تونۇشۇۋېلىش ئۈچۈن، پىيېر ناماقۇل بىرىشقا ماقۇل بولدى ۋە ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ، كۆزەينىگىدىن ئۇنىڭ يۈزىگە خۇشخۇي قىياپەتتە قارايتتى...

بورىس كەتكەندىن كېيىن پيېر ئۆيدە خېلى ۋاقىت ئويىاقىتىن بۇياققا مېڭىپ يۈردى، ئەمدى ئۇ ئۆزىنىڭ قىياسىدىكى دۈشمەنگە خەنجەرنى سانجىماي، بەلكى ھىلىقى ئەقىللىق، ئىدراكلىق ۋە مۇلايىم ياش يىگىتنى ئويلاپ ئىلجىياتتى.

ياشلىقنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا، خۇسۇسەن تەنھا ھالەتتە تۇرغان چاغلاردا بولىدىغان ئەھۋاللاردەك، پيېر بۇ ياش يىگىتكە نىسبەتەن ئۆزىدە سەۋەبسىز مېھرىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ھىس قىلدى-دە، ئۇنىڭ بىلەن دوستلىشىشقا قارار قىلدى.

كىنەز ۋاسىلى كىنەز ئايىمنى ئۇزىتىپ قويدى. كىنەز ئايىم قولياغلىقىنى كۆزىگە تۇتتى، ئۇنىڭ يۈزىنى ياش تامچىلىرى قاپلىغان ئىدى.

— بۇ دەھشەت! دەھشەت! — دېدى كىنەز ئايىم. — لېكىن، نېمە كەتسىمۇ مەيلى، ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىمەن. كېچىسى يېتىشقا كېلىمەن. گرافنى شۇ ئەھۋالدا تاشلاپ قويۇشقا بولمايدۇ. ھەر بىر مىنۇت قىممەتلىك. كىنەز قىزلىرىنىڭ بۇ ئىشنى نېمە سەۋەپتىن ئارقىغا سوزۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەيۋاتىمەن. گرافنى ئاخىرەتكە تەييارلاشنىڭ ۋاستىسىنى تېپىشقا خۇدا ياردەم بېرەر! ... Adieu, mon prince, que le bon dieu vous sontienne (خەير، كىنەز، سىزگە خۇدا پانا بولغاي!...)

— Adieu, ma bonne (خەير، ئەزىزىم)، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ۋاسىلى، ئۇنىڭدىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ.

— ئاھ، گرافنىڭ ئەھۋالى شۇنداق ئېغىر ئىكەنكى، ھېچكىمنى دېگۈدەك تونۇمايدۇ، — دېدى ئانىسى ئوغلىغا، ئانا-بالا ئىككىيلەن ھارۋىغا چىقىۋاتقاندا.

— مەن چۈشەنمەيۋاتىمەن، ئانا، ئۇنىڭ پىيىرغا بولغان مۇناسى-
ۋىتى قانداق؟ — دەپ سورىدى بورىس.
— ھەممىسى ۋەسىيەتنامىدىن مەلۇم بولىدۇ، ئوغلۇم، بىزنىڭ تەقدىرىمىزمۇ شۇنىڭغا باغلىق ...
— ئەمما، سىز نىمە ئۈچۈن گراف بىزگە بىرەر نەرسىلەرنى قالدۇرىدۇ، دەپ ئويلايسىز؟
— ئاھ، دوستۇم! ئۇ شۇنچە باي، بىز شۇنچە كەمبەغەل تۇر-
ساق!
— ياق، بۇ سەۋەپ يېتەرلىك ئەمەس، ئانا...
— ۋاي خۇدايىمەي! خۇدايىمەي! گرافنىڭ ئەھۋالى شۇنداق يامانكى! — دەپ ۋاقىرىدى ئانىسى.

14

ئاد مىخايلوۋنا ئوغلى بىلەن ھارۋىدا ئولتۇرۇپ گراف كىرىل ۋلادىمىروۋىچ بېزئۇخوۋنىڭكىگە كەتكەندىن كېيىن، گراف ئايىم روستوۋا قولياغلىقىنى كۆزىگە تۇتۇپ ئۆزى يالغۇز خېلى ۋاقىت ئولتۇردى. ئۇ ئاخىر قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتتى.
— سىزگە نىمە بولدى، ئەزىزىم، — دىدى ئۇ ئاچچىقلىنىپ، بىرقانچە مىنۇت كۈتۈشكە مەجبۇر قىلغان مالاي قىزغا. — ئىشلىگىڭىز يوقمۇ، نىمە؟ ئۇنىداق بولسا مەن سىزگە باشقا جايىدىن خىزمەت تېپىپ بېرەي.
گراف ئايىم ئۆز دوستىنىڭ غەم-قايغۇسى ۋە خورلۇق كەلتۈرى-
دىغان كەمبەغەللىكىدىن كۆڭلى پەرىشان بولغان ئىدى، شۇ سەۋەپ-

تىن كەيپىيانى ياخشى ئەمەس ئىدى، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ دائىم مالاي قىزنى "ئەزىزىم"، "سىز" دەپ ئاتاشلىرىدا ئىپادىلىنەتتى.

— مەن ئەيىپلىك، — دىدى مالاي قىز.

— گرافنى ئالدىمغا چاقىرىڭ.

گراف ھەر ۋاقىتتىكىدەك بىرئاز ئەيىپلىك قىياپەتتە لەپەڭلەپ خوتۇنىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— خوش، ئەزىزىم ئايىمىم! قانداق ئوبدان saute au madére (قورۇلغان چىل قۇش گۆشى ۋە مادېرى ھارىقى) تەييارلانغان، تېتىپ كۆردۈم؛ مەن تاراسكا①غا مىڭ سومنى بىكارغا بەرگەن ئەمەسمەن. ئەرزىيدۇ!

ئۇ قوللىرىنى، خۇددى ياش ئادەمدەك تىزىغا قويۇپ ۋە ئاق چاچلىرىنى دىڭگايتىپ، خوتۇنىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

— نىمە تاپشۇرۇغىڭىز بار، ئايىمىم؟

— گەپ شۇكى، دوستۇم، ... بۇ يېرىڭگە نىمە تېگىپتۇ، — دىدى گراف ئايىم ئۇنىڭ جىلىتكىسىنى كۆرسىتىپ. — قورۇلغان قۇش گۆشى، شۇنداقتۇ، — دەپ قوشۇپ قويىدى كۈلۈپ تۇرۇپ. — گەپ شۇكى، گراف، ماڭا پۇل كېرەك.

ئۇنىڭ چىرايىدا غەمكىنلىك پەيدا بولدى.

---

① تاراس—ئاشپەز ئۆي قۇلى، ئۆي قۇللىرى ئادەتتە يەر بىلەن قوشۇپ سېتىلاتتى، لېكىن ئۇگىتىلگەن ئۆي قۇللىرى بەزىدە ئايرىم ھالدا سېتىلاتتى. تاراس، ئېھتىمال، ئىنگىلىزلەر كۇلۇبىدا چەتئەللىك ئۇستىدىن ئاشپەزلىكنى ئۆگەنگەن بولسا كېرەك. ئەينى زاماندا مىڭ سومغا سەككىز ياكى ئون يانچىنى سېتىۋالغىلى بولاتتى. — تەر.

— مانا، ئايىمسىم!... — گراف ئالدىراپ يانچۇغىنى كولاشقا باشلىدى.

— ماڭا خېلى كۆپ كېرەك، گراف، ماڭا بەش يۈز سوم كېرەك. — ئۇ ئۆزىنىڭ بىددىس ياغلىغىنى چىقىرىپ، ئېرىنىڭ جىلتەكسىنى ئېرتتى.

— ھازىر، ھازىر. ھەي، كىم بار؟ — ئۇ پەقەت چاقىرىلغۇچىلار چاقىرغان ئاۋازنى ئاڭلاش بىلەن تەڭلا ئۇچقاندەك قېشىمىزغا يېتىپ كېلىدۇ، دەپ ئىشىنىدىغان كىشىلەرگە ئوخشاش ۋاقىرىدى. — مىتىنكىنى قېشىمغا ئەۋەت!

مىتىنكا يېنىك قەدەم بىلەن ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ ئاقسۆڭەكلەر ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، گرافنىڭ ئۆيىدە تەربىيىلىنىپ ئۆسكەن ۋە ئۇ چاغلاردا گراف ئائىلىسىنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى باشقۇراتتى.

— مۇنداق ئىش، ئەزىزىم، — دېدى گراف، كىرىپ كەلگەن ئەدەپلىك ياش يىگىتكە قاراپ. — سەن ماڭا... — ئۇ ئويلىنىپ قالدى، — شۇنداق، سەن ماڭا يەتتە يۈز سوم ئەپكېلىپ بەر، بولامدۇ! بىراق، دىققەت قىل، ھەرگىز يەنە ئالدىنقى بىر قېتىمدىكىدەك يىرتىلىپ ۋە كىرلىشىپ كەتكەن پۇلنى ئەپكەلمە، پاكىزلىرىنى ئەپكەل، گراف ئايىمغا.

— شۇنداق، مىتىنكا، پاكىزىنى ئەپكېلىڭ، — دېدى گراف ئايىم، غەمكىنلىك بىلەن ئۇھ تارتىپ.

— قايسى چاغدا ئەپكەلسەم بولىدىكىن، تەقسىر، — دېدى مىتىنكا. — مەلۇملىشىمنى مەزۇر كۆرسىلە...، بىراق، بىئارام بولمىغايلا، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ؛ گرافنىڭ ئېغىر ۋە تېز-تېز دەم

ئىلتىپاتقانلىقىنى، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ ھەمىشە غەزەپلىنىشكە باشلىغانلىقى-نىڭ ئالامىتى ئىكەنلىكىنى سېزىپ قالدى. — مەن ئىسىمىدىن چىقى-رىپ قويۇپتىمەن ... ھازىرلا ئېلىپ كېلەمدىم؟

— ھە، دەرھال ئېلىپ كەل. مانا، گراف ئايىمغا بەر.

— بىزنىڭ مىتىنىكا بىر ئالتۇن-دە، — دەپ قوشۇپ قويدى گراف، بۇ ياش ئادەم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن كۈلۈپ تۇرۇپ. — قىلالمايمەن دەيدىغىنى يوق. مەن ئۆزەم يوق دېگەن گەپلەرگە چىداپ تۇرالمايمەن، ھەممىنى قىلغىلى بولىدۇ.

— شۇنداق، پۇل، گراف، پۇل، پۇل دېگەن نەرسە ئادەمنى دۇنيادا قانداق قايغۇلارغا سالمايدۇ، دېدى گراف ئايىم. — مۇشۇن-چىلىك پۇل ماڭا ناھايىتى زۆرۈر.

— سىز گراف ئايىمىم، پۇلنى تولىمۇ سورۇشتا داڭ چىقارغان ئادەمسىز، — دېدى گراف ۋە خوتۇنىنىڭ قولىغا سۆيۈپ قويۇپ يەنە ئۆزىنىڭ كۇتۇپخانىسىغا كەتتى.

ئاننا مىخايلوۋنا بېزۇخوۋلارنىڭكىدىن قايتىپ كەلگەندە، پاكىز پۇل گراف ئايىمنىڭ كىچىك شىرەسىدە قولياغلىقى بىلەن يېپىقلىق تۇراتتى، ئاننا مىخايلوۋنامۇ گراف ئايىمنىڭ قانداقتۇ بىرەر ئىش بىلەن بىسەرەمجان بولۇپ قالغانلىقىنى سېزىپ قالدى.

— ھە، نىمە بولدى، سۆيۈملۈكۈم، — دېدى گراف ئايىم.

— ھە...ي! ئۇنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى خەۋپلىك! ئۇنى تونۇ-غىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ كېسىلى ناھايىتى ئېغىر، ناھايىتى ئېغىر: مەن ئۇ يەردە پەقەت مىنۇتچە تۇردۇم ۋە بىرەر ئېغىز سۆزمۇ قىلمىدىم ...

— Anette، خۇدا ھەققى، يوق دېمە، — دېدى بىردىنلا گراف

ئايىم، يۈزى شۇنداق قىزىرىپ كەتتىكى، ياغلىغىدىن پۇلنى چىقىرىۋاتقاندا ئۇنىڭ قېرىلىق يەتكەن، يادىڭغۇ ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان چىرايى غەلىتە بولۇپ كەتتى.

ئاننا مىخايلوۋنا نىمە ئىش ئىكەنلىكىنى دەرھال چۈشىنىۋالدى ۋە مۇۋاپىق پەيتتە گراف ئايىمنى قۇچاقلىۋېلىش ئۈچۈن ئېڭىشىشكە باشلىدى.

— مانا، مېنىڭدىن بورىسقا كىيىم-كېچەك تىككۈزۈش ئۈچۈن ...

ئاننا مىخايلوۋنا ئۇنى قۇچاقلاپ يىغلاشقا باشلىدى. گراف ئايىممۇ يىغلاپ كەتتى. ئۇلار جانجان دوست بولغانلىقى ئۈچۈن يىغلايتتى؛ بىر بىرىدىن ھىچنەرسىنى ئايىمايدىغانلىقى ئۈچۈن يىغلايتتى؛ ياش چاغلىرىدىكى بۇ دوستلار پۇلدەك پەسكەش نەرسە بىلەن بەنت بولغانلىقى ئۈچۈن يىغلايتتى؛ ئۆزلىرىنىڭ ياشلىق باھارىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن يىغلايتتى...بىراق، ئۇلارنىڭ يىغىسى يېقىملىق ئىدى....

15

گراف ئايىم روستوۋا ئۆز قىزلىرى ۋە خېلى كۆپ مېھمانلار بىلەن مېھمان ئۆيدە ئولتۇراتتى. گراف ئەر مېھمانلارنى كۇتۇپخانىسىغا باشلاپ كىرىپ، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ قەدىرلەپ يىغىپ كەلگەن تۈرك مۇشتەكلىرىنى كۆرسەتتى. ئۇ دائىم تاشقىرىغا چىقىپ: "تېخى كەلمىدىمۇ؟ " دەپ سوراپ تۇراتتى. ئۇلار مارىيە دىمىترىيېۋنا ئاخروسىموۋانى كۈتۈپ تۇراتتى، بۇ ئايال يۇقۇرى تەبىقىلەر دائىرىسىدە le terrible dragon (دەھشەتلىك ئەجدىھا) دېگەن

لەقەم بىلەن مەشھۇر ئىدى، ئۇنىڭ مۇنداق نام چىقىرىشى بايلىقىدىن ۋە ئورنىدىن بولماي، بەلكى ئەقىل-ئىدرىكىنىڭ توغرىلىقىدىن، مۇئامىلىسىنىڭ ئوچۇق-ئاشكارىلىقى ۋە ساددىلىقىدىن ئىدى. مارىيە دىمىترىيېۋنانى پادىشا خانىدانى بىلەتتى، پۈتۈن موسكۋا بىلەن پۈتۈن پېتىربۇرگدىمۇ داڭلىق ئىدى، ھەر ئىككى شەھەر ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، ئارقىسىدا ئۇنىڭ قوپاللىقلىرىنى مەسخىرە قىلاتتى، قىزىق ئىشلىرى توغرىسىدا سۆز-چۆچەك قىلىشاتتى؛ ئەمما ھەممەيلەن يەنە ئۇنى مۇستەسناسىز ھۆرمەتلەيتتى ۋە ئۇنىڭدىن قورقاتتى.

ئۇلار گرافنىڭ تاماكا ئىسىغا لىق تولغان كۇتۇپخانىسىدا خىتاپنامىدە ئېلان قىلىنغان ئۇرۇش ۋە ئەسكەر ئېلىش مەسىلىسى توغرىسىدا پاراڭلىشىۋاتاتتى. خىتاپنامىنى ھېچكىم ئوقۇمىغان ئىدى، ئەمما ھەممەيلەن خىتاپنامىنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقىنى بىلگەن ئىدى. گراف تاماكا چېكىپ ۋە پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان ئىككى مېھمان ئوتتۇرىسىدىكى دىۋاندا ئولتۇراتتى. گراف تاماكا چەكمەيتتى، سۆز قىلمايتتى، ئەمما بېشىنى بىردەم ئۇ ياققا، بىردەم بۇ ياققا قىيسايتىپ، تاماكا چېكىشىۋاتقان بۇ ئىككى كىشىگە ناھايىتى روشەن قىزىقارلىق كەيپىياتى بىلەن قارايتتى، ئۆزى گەپكە سېلىپ قويغان يېنىدىكى ئىككى مېھمانىڭ گېپىگە قۇلاق سالاتتى.

سۆھبەتلىشىۋاتقانلارنىڭ بىرسى ساقال-بۇرۇتلىرى پاكىز قىرىلغان، ئېقىش چىراي گرازدان ئەمەلدار بولۇپ، ياداڭغۇ يۈزىگە قورۇق كىرىپ قېرىلىق يەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ياشلاردەك خېلى ھەۋەس بىلەن كىيىنگەن ئىدى؛ ئۇ خۇددى مۇشۇ ئائىلىنىڭ كىشىسىدەك، دىۋاندا ئىككى پۇتىنى مىنگەشتۈرۈپ ئولتۇرۇپ، كەھرىۋا مۇشتۈكنى لېۋىنىڭ بىر بۇرجىكىدىن ئاغزىغا ئېچكىرىدەك كىرگۈ-

زۇپ، ئۇزۇپ-ئۇزۇپ تاماكا ئىسنى ئىچىگە تارتاتتى ۋە كۆزلىرىنى يۇمۇپ چىملدىتىپ قوياتتى. ئۇ قېرى بويىتاق شىنىشىن بولۇپ، گراف ئايىمىنىڭ تاغىسى ئىدى ۋە موسكىۋا مېھمانىخانىلىرىدا تىلى زەھەر ئادەم دەپ نام چىقارغان ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ،سۆھبەتدىشى بىلەن تەڭ كۆرگەندەك گەپلىشىپ ئولتۇراتتى. ئىككىنچىسى ياش-قىنا، قىزىل يۈزلۈك، ئازادە كىيىنگەن، كىيىمىنىڭ تۈگمىلىرى ئېتىل-گەن، چاچلىرى ياخشىلاپ تارالغان گۋاردىيە ئەپىتسەرى بولۇپ، كەھرىۋا مۇشتىكىنى چىشلىگەن ھالدا قىپ-قىزىل لېۋى بىلەن تۈتۈن-نى ئاستا تارتاتتى ۋە چىرايلىق ئاغزىدىن ھالقا-ھالقا شەكلىدە چىقىراتتى. بۇ ئادەم ھېلىقى سېمونوۋسكى پولكىنىڭ ئەپىتسەرى پوروچىك بېرگ بولۇپ، ئۇ بورىس بىلەن بىللە پولكقا بارغان ۋە ناتاشا ئۇنى گىراف ئايىمىنىڭ چوڭ قىزى ۋېرانىڭ "يىگىتى" دەپ، ۋېرانى مەسخىرە قىلغان بېرگ دېگەن كىشى شۇ ئىدى. گراف ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرۇپ دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى. گرافقا ئەڭ خوش ياقىدىغان مەشغۇلاتلارنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان بوستون ناملىق قارتا ئويۇنىنى ھېساپقا ئالمىغاندا، كىشىلەرنىڭ گېپىگە، بولۇپمۇ ئۆزى بىر بىرىگە گىژ-گىژلەپ قويغان ئىككى سۆھبەتداشىنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇشى ئىدى.

— خوش، ئاقساقال، mon trés honorable (ھۆرمەتكە سازاۋەر) ئالفونس كارلىچ، — دېدى شىنىشىن مەسخىرە قىلىپ ۋە ئەڭ ئاددى روس خەلق تىلىدىكى ئىبارىلەرنى ئەڭ نەپىس فرانس-سۇز تىلىنىڭ جۈملىلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ (ئۇنىڭ گەپ قىلىش خۇسۇسىيەتلىرى مانا شۇنىداق ئىدى). vous comptez vous faire des rentes surl'etat (ھۆكۈمەتتىن كىرىم ئېلىشنى

خالامسىز)؛ روتىدىن مائاش ئېلىشنى خالامسىز؟

— ياق، پېتر نىكولايېۋىچ، مەن پەقەت شۇنى كۆرسەتمەكچى-مەنكى، ئاتلىقلاردا پايدا-مەنپەئەت پىيادىلەردىكىگە قارىغاندا ناھايىتى ئاز. مانا، ئەمدى سىز مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئويلاپ كۆرۈڭ، پېتر نىكولايېۋىچ.

بېرگ ھەمىشە ناھايىتى ئېنىق، تىپ-تىنچ ۋە ئەدەپ بىلەن سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ سۆزلىرى ھەمىشە پەقەت ئۆزىگە ئالاقىدار بولاتتى؛ ئۆزى بىلەن بىۋاستە ئالاقىسى بولمىغان بىرەر مەسىلە توغرىسىدا سۆز بولۇۋاتقاندا، ئۇ سۆز قىلماستىن جىم تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ھەتتا بىرقانچە سائەتكىچە، ئۆزىمۇ قىلچە تارتىنماي، باشقىلاردىمۇ قىلچىلىك ئەنسىزلىك پەيدا قىلماي، لام-مىم دېمەستىن جىم تۇراتتى، لېكىن پاراڭ شەخسەن ئۇنىڭغا ئالاقىدار بولغان ھامان، ئۇ روشەن مەمنۇنىيەتلىك تۇيغۇسى بىلەن تەپسىلى سۆزلەپ كېتەتتى.

— ئويلاپ بېقىڭچۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى، پېتر نىكولايېۋىچ: ئەگەر مەن ئاتلىقلاردا بولغان بولسام، ھەتتا دەرىجەم پورۇچىك بولسىمۇ يىلنىڭ ھەر بىر چارىكىدە ئىككى يۈز سومدىن ئوشۇق ئالمىغان بولاتتىم؛ ئەمما مەن ھازىر ئىككى يۈز ئوتتۇز سوم ئېلىۋاتىمەن، — دېدى خۇشال، يېقىملىق كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن شىنشىن ۋە گرافقا قاراپ، گويا ئۇنىڭ ئۇتۇغى ھەمىشە باشقا ھەممە كىشلەرنىڭ ئاساسى ئۈمىت-ئارزۇسى بولىدىغاندەك ھىس قىلىپ.

— ئۇندىن تاشقىرى، پېتر نىكولايېۋىچ گۋاردىيىگە يۆتكەلگەندىن كېيىن ئورنۇم تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك بولۇپ قالدى، — دەپ

سۆزىنى داۋام قىلدى بېرگ، — گۋاردىيىچى پىيادە ئەسكەردە بوش ئورۇن دائىم چىقىپ تۇرىدۇ. خوش، ئويلاپ كۆرۈڭ، ئىككى يۈز ئوتتۇز سوم بىلەن نىمە قىلغىلى بولىدۇ، دەيسىز! مەن بىرئاز ئەپقالىمەن، يەنە دادامغا ئەۋەتىمەن، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئۇ ئاغ-زىدىن ئىسنى يۆگەپ چىقىرىپ.

— La balance y est (كىردىم-چىقىم بالانس ...) comme dit le proverbe (نېمىس پىتنىڭ ئۇچىيىدىنمۇ ياغ تارتىۋېلىشنى بىلىدۇ)، دىگەن ماقال بار، — دىدى شىنشىن، مۇشتىگىنى ئاغزى-نىڭ يەنە بىر تەرىپىگە يۆتكەپ ۋە گرافقا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويۇپ.

گراف قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. باشقا مېھمانلارمۇ شىنشىننىڭ سۆزلەۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، يېقىن كېلىپ ئاڭلاشقا باشلىدى. بېرگ كىشىلەرنىڭ يۈزىدىكى مەسخىرانە تەبەسسۇمنىمۇ، بىپەرۋالىقىنىمۇ بايقىماستىن، گۋاردىيىگە يۆتكىلىش بىلەن ئۆز كورپۇسىدىكى يولداشلىرىدىن چوڭراق مەرتىۋىگە ئېرىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانلىغىنى، ئۇرۇش ۋاقتىدا روتا كوماندىرى ھالاك بولۇش مۇمكىنلىگى ۋە ئۇ چاغدا، ئۆزى روتىدا مەنسەپ جەھەتتىن چوڭ بولۇپ قالغاندىن كېيىن، ئاسانلا روتا كوماندىرى بولۇۋېلىش مۇمكىن-لىگى، پولكتا ئۇنى ھەممە ئادەم ياخشى كۆرۈشى، ئاتىسى ئۇنىڭدىن مەمنۇن بولۇشى ھەققىدە سۆزلەپ كەتتى. بېرگ بۇ ھەقتە گەپ قىلىپ ئۆزى لەززەتلەنگەندەك قىلاتتى-يۇ، باشقا كىشىلەرنىڭمۇ ئارزۇ-ھەۋەسلىرى بارلىغىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەندەك كۆرۈنەتتى. لېكىن ئۇ شۇنداق يېقىملىق ۋەزمىنلىك بىلەن گەپ قىلاتتى ۋە بۇ ياش يىگىتنىڭ ساددا مەنمەنچىلىگى شۇ قەدەر روشەن كۆرۈنۈپ

تۇراتتىكى، ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغانلار ھېچنەرسە دېيەلمەيتتى.

— ھە، ئاقساقال، سىز نەگە بارسىڭىزمۇ — پىيادە ۋە ئاتلىقلار قىسمىغا بارسىڭىزمۇ — ھەممىلا يەردە ئامىتىڭىز كېلىدۇ، بۇنى مەن سىزگە ئالدىن ئېيتىپ قوياي، — دېدى شىنسىن ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويۇپ ۋە دىۋاندىن پۇتىنى پەسكە چۈشۈرۇپ.

بېرگ خوشال بولۇپ كۈلۈپ كەتتى. گراف مېھمانلارنى باشلاپ مېھمانخانىغا چىقىپ كەتتى.

* * *

شۇنداق بىر پەيت ئىدىكى، زىياپەتكە مەخسۇس ئېيتىلغان مېھمانلار داستىخانغا تەكلىپ قىلىشنى كۈتۈپ ئۇزۇن پاراڭغا چۈشۈپ كەتمەيتتى، ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇياق-بۇياققا مېڭىشىپ ۋە ئاندا-ساندا پاراڭلىشىپ قويۇشنى، بۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ تاماققا ئولتۇرۇشقا ئانچە ئالدىراپ كەتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشنى زۆرۈر دەپ ھېساپلايتتى. ئەر-ئايال ساھىپخانلار ئىشىككە قاراپ ۋە كۆپىنچە بىر-بىرىگە كۆز بېقىشىپ قوياتتى. مېھمانلار بولسا ئۇلارنىڭ بۇ كۆز بېقىشلىرىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ بىراۋنى ياكى بىرەر نەرسىنى — تېخى يېتىپ كېلەلمىگەن مۇھىم بىر كىشىنى ياكى تېخى تەييار بولمىغان بىرەر خىل تاماقنى كۈتۈۋاتقانلىقىنى بىلىشكە تىرىشاتتى.

پيېر دەل تاماق ئالدىدىلا يېتىپ كەلدى-دە، مېھمان ئۆيىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئۆزىگە بىرىنچى قېتىم دۇچ كەلگەن كرېسلودا ھەممەيلەننىڭ ماڭىدىغان يولىنى توساپ ئوڭايسىزلىنىپ ئولتۇردى. گراف ئايىم ئۇنى سۆزلەشكە مەجبۇر قىلماقچى بولسىمۇ، ئەمما ئۇ كۆزەينىكىدىن ئۆزىنىڭ ئەتراپىغا خۇددى قانداقتۇ بىر كىشىنى

ئىزلىگەندەك قاراپ، گراف ئايىمنىڭ سوئاللىرىغا "ھە، ياق" دىگەندەك قىسقا سۆزلەر بىلەن جاۋاپ بەردى. ئۇ قىسىلىپ قالغان ئىدى ۋە ئۆزى بۇنى سەزمەيتتى. ئۇنىڭ ئېيىق بىلەن ئۆتكۈزگەن ھېلىقى ئىشلىرىنى ئۇقۇۋالغان كۆپ سانلىق مېھمانلار بۇ يوغان، سېمىز، جىمغۇر ئادەمگە قاراپ، كېلەڭسىز، تارتىنچاق بۇ ئادەمنىڭ قانداق قىلىپ مىرشابىقا شۇنداق چاخچاق قىلىش قولىدىن كەلگەنلىكىنى ئۇقالماي ھەيران بولۇشۇپ قاراپ قالغان ئىدى.

— سىز يېقىندا كەلدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن گراف ئايىم.

— oui, madame (شۇنداق، خانىم)، — دەپ جاۋاپ بەردى پيېر ئەتراپىغا قاراپ.

— ئېرىمنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟

— Non, madame (ياق، خانىم)، — دىدى-دە، ئورۇنسىز ئىلجىيىپ قويدى.

— سىز پارىژدىن يېقىندا كەلگەن ئوخشايسىز؟ ناھايىتى ئاجايىپ شەھەر بولسا كېرەك-ھە؟

— شۇنداق، ناھايىتى ئاجايىپ.

گراف ئايىم ئاننا مىخايلوۋنا بىلەن كۆز بېقىشىۋالدى. ئاننا مىخايلوۋنا گراف ئايىمنىڭ بۇ ياش ئادەمنى كۈتۈۋېلىشنى ئۆتۈنگەنلىگىنى چۈشەندى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاننا مىخايلوۋنا ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ دادىسى توغرىسىدا سۆزلەشكە باشلىدى؛ لېكىن پيېر ئۇنىڭغىمۇ خۇددى گراف ئايىمغا ئوخشاش قىسقا سۆزلەر بىلەن جاۋاپ بەردى. باشقا مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ئۆزئارا پاراڭ سېلىشماقتا ئىدى.

— les Razoumovsky… Ça a été charmant… Vous êtes bien bonne… La comtesse Apraskine… (راز ئۇمووسكىلارنىڭ ئۆيىدىكىلەر… سۆيۈملۈك… گراف ئايىم ئاپراكسىنا…) — ھەممە تەرەپتىن مۇشۇنداق سۆزلەر ئاڭلاندى. گراف ئايىم ئورنىدىن تۇردى-دە، زالغا كىرىپ كەتتى.

— مارىيە دىمىترىيېۋنامۇ؟ — ئۇنىڭ ئاۋازى زالدىن ئاڭلاندى.

— ئۆزى شۇ، — دېدى بۇنىڭغا جاۋابەن يوغان تاۋۇشلۇق بىر خوتۇن ۋە شۇنىڭ ئارقىسىدىنلا مارىيە دىمىترىيېۋنا ئۆيگە كىرىپ كەلدى.

ئەڭ قېرىلىرىدىن باشقا ھەممە قىزلار، ھەتتا ھەممە خوتۇنلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. مارىيە دىمىترىيېۋنا ئىشىكتە توختاپ قالدى، ئۇنىڭ بويى ھەم ئېگىز، ھەم چوڭ ئىدى، ئۇ كۈمۈشتەك ئاقارغان بۇدرە چاچلىق ئەللىك ياشلىق بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ مېھمانلارغا قاراپ چىقتى ۋە خۇددى يېڭىنى تۈرمەكچى بولغاندەك، ئۆزىنىڭ كۆينىكىنىڭ كەڭ يەڭلىرىنى ئالدىرىماستىن تۈزەشتۈرگىلى باشلىدى. مارىيە دىمىترىيېۋنا① ھەمىشە رۇس تىلىدا سۆزلەيتتى.

— تۇغۇلغان كۈنىڭ تويىنى ئۆتكۈزگۈچى ئانا ۋە باللار ساغلام ۋە بەختلىك بولغاي، — دېدى ئۇ ھەممە تاۋۇشلارنى بېسىپ كېتىدىغان يۇقۇرى تاۋۇش بىلەن. — ھە، نەس باسقان چال، — دېدى ئۇ قولىغا سۆيۈپ قويغان گرافقا قاراپ، — موسكۋادا ئىچىڭ تىت-تىت

① مارىيە دىمىترىيېۋنا ئاكروسىموۋا خېلى قولىدا بار ئادەم بولۇپ، موسكۋادا ناھايىتى شۆھرەتلىك ئىدى. تولستوي ئۇنىڭ چىركاۋدا قويۇلغان نامى ناتاشانى ئۆزگەرتىپ مارىيە قىلغان. — تەر.

بولۇپ يۇرۇۋاتقان بولساڭ كېرەك؟ ئىتىڭ بىلەن بىللە ئوۋ ئوۋلاپ يۈرىدىغان جايمۇ يوقتۇ؟ قانداق قىلسەن، ئەزىزىم، مانا بۇ چۈجىلەر ئۆسۈپ يېتىشىۋېتىپتۇ... — دىدى ئۇ قىزلارنى كۆرسىتىپ، — مەيلى خالا ياكى خالىما، بۇلارغا يىگىت تاپماي ئىلاجىڭ يوق.

— خوش، كازاكىم، نىمە گەپ؟ (مارىيە دىمىترىيېۋنا ناتاشانى كازاك دەپ ئاتايتتى)، — دىدى ئۇ ئالدىغا ھىچ تارتىنماستىن خوشال بولۇپ كەلگەن ناتاشانى ئەركىلىتىپ. — زەھەر قىز ئىكەنلىكىڭنى بىلسەممۇ ياخشى كۆرىمەن-دە.

ئۇ چوڭ قاپچۇغىدىن شەكلى نەشپۈتكە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر جۈپ ياقۇت كۆزلۈك قۇلاق ھالقىسىنى چىقىرىپ، ئۇنى تۇغۇلغان كۈن تويىنى ئۆتكۈزگەنلىگى ئۈچۈن ئېچىلىپ — يايراپ قىپ-قىزىل قىزىرىپ كەتكەن ناتاشاغا بەردى-دە، دەرھال ئۇنىڭدىن ئۆرۈلۈپ، پىيېرغا قارىدى.

— ھە، ھە! ياخشى يىگىت! بۇ ياققا كەلچۇ، — دىدى مارىيە دىمىترىيېۋنا ساختا ئىنچىكە پەس ئاۋازى بىلەن، — بۇ ياققا كەلچۇ، ياخشى يىگىت...

ئۇ قاپىغىنى تۈرۈپ يېڭىنى تېخىمۇ يۇقۇرى تۈرۈپ قويدى.

پىيېر ئۇنىڭغا كۆزەينىگىدىن كۆزلىرىنى مىتىلدىتىپ قاراپ، ئالدىغا كەلدى.

— يېقىنراق كەل، يېقىنراق كەل، ئەزىزىم! قولۇمغا چۈشكەندە ئاتاڭغىمۇ توغرىسىنى ئېيتقان ئىدىم، ساڭىمۇ ئېيتىشىم پەرز.

مارىيە دىمىترىيېۋنا جىم بولۇپ قالدى. ھەممە يەنە نىمە بولىدىغانلىغىنى كۈتۈپ، ئەمما بۇنىڭ پەقەت كىرىش سۆز ئىكەنلىگىنى ھىس قىلىپ، جىم بولۇپ قېلىشتى.

— ياخشى قىپسەن، گەپ يوق! ياخشى يىگىت! ئاتىسى ئۆلۈم ھالىتىدە ياتىدۇ-يۇ، بۇ بولسا مىرشابنى ئېيىقنىڭ دۈمبىسىگە تېڭىپ قويۇپ كۆڭۈل ئېچىپ يۈرىدۇ! ئۇيات ئەمەسمۇ، ئەزىزىم، ئۇيات! ئۇنىڭدىن كۆرە ئۇرۇشقا بارغىنىڭ ياخشىراق!

مارىيە دىمىترىيېۋنا پىيېردىن ئۆرۈلۈۋالدى-دە، كۈلكىسىنى باسالمايۋاتقان گرافقا قولىنى ئۇزاتتى.

— قېنى، تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغاندەك، چىقساق بولار؟ — دېدى مارىيە دىمىترىيېۋنا.

ئالدىدا گراف مارىيە دىمىترىيېۋنا بىلەن بىللە كىردى؛ ئۇنىڭدىن كېيىن گراف ئايىم ئاتلىقلار پولكىنىڭ پولكاۋنىگىنى قولتۇقلاپ كىرىپ كەلدى (ئۇلار پولكاۋنىكنى مۇھىم ئادەم دەپ ھىساپلايتتى، چۈنكى نىكولاي ئۇنىڭ بىلەن بىللە پولكىنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشىۋېلىشى كېرەك ئىدى). ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاننا مىخايلوۋنا شىنشىن بىلەن بىللە كىرىپ كەلدى. بېرگ قولىنى ۋېراغا ئۇزاتتى. كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ژۈلى كاراگىنا نىكولاي بىلەن بىللە شىرەگە قاراپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن باشقا كىشىلەر جۈپ-جۈپى بىلەن پۈتۈن زالدا ئۇزۇن تىزىلىشىپ ماڭدى، ئەڭ ئاخىرىدا بىر-بىرلەپ بالىلار، ئەر-ئايال ئوقۇتقۇچىلار مېڭىشتى. خىزمەتكارلار ھەركەتكە كېلىشتى، ئورۇندۇقلار تاراقلىدى، زالنىڭ بىر تەرىپىدە مۇزىكا سادالىرى ياڭرايتتى، مېھمانلار ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشتى. گراف ئائىلىسىنىڭ مۇزىكا ئاۋازى توختاپ، پىچاق بىلەن ۋىلكىلارنىڭ جىرىڭلاشلىرى، مېھمانلارنىڭ گۇدۇڭشۇشلىرى، خىزمەتكارلارنىڭ شىپىلداپ ماڭغان قەدەم تاۋۇشلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. شىرەنىڭ بىر ئۇچىدا گراف ئايىم باش بولۇپ ئولتۇردى. ئوڭ تەرەپتە مارىيە دىمىترىيېۋنا،

سولدا ئاننا مىخايلوۋنا ۋە باشقا مېھمانلار ئولتۇرۇشتى. شىرەنىڭ يەنەبىر ئۇچىدا گىراف، سول تەرىپىدە ئاتلىقلار پولكىنىڭ پولكاۋنىگى، ئوڭ تەرەپتە شىنشىن ۋە باشقا ئەر مېھمانلار ئولتۇرۇشتى. ئۇزۇن شىرەنىڭ بىر تەرىپىدە يېشى چوڭراق ياشلار: ۋېرا بىلەن بېرگ، پيېر بىلەن بورىس بىرگە ئولتۇراتتى؛ يەنە بىر تەرىپىدە باللار ۋە ئەر-ئايال ئوقۇتقۇچىلار ئولتۇراتتى. گراف شىشە بوتۇلكىلار، مېۋە-چېۋە ئېلىنغان ۋازىلارنىڭ ئارقىسىدىن خوتۇنىغا ۋە ئۇنىڭ ھاۋارەڭ لېنتىلىق ئېگىز بۆكىگە قارايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يېنىدىكى مېھمانلىرىنىڭ قەدەھلىرىنى خېلى ھەپىسلە قىلىپ تولدۇراتتى، ئۆزىنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايتتى، گراف ئايىمۇ خۇددى ئادەتتىكىدەك ئۆزىنىڭ ئۆي خوجايىنى بولغانلىق مەجبۇرىيىتىنى ئۇنتۇپ قالماي، ئاناتاس① ئارقىسىدىن ئېرىگە چوڭقۇر مەنىلىك قاراپ قوياتتى، ئېرىنىڭ چېچى يوق ئاپپاق بېشى ۋە يۈزى ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قىزىللىقى بىلەن ئاپپاق چاچلىرىدىن كەسكىن پەرقلەنگەندەك تۇيۇلاتتى. شىرەنىڭ خانىملار ئولتۇرغان بىر ئۇچىدىن ۋەزمىن پاراڭ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى؛ ئەرلەر ئولتۇرغان ئۇچىدىن بارغانسېرى قاتتىق ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئاتلىقلار پولكى پولكاۋنىكىنىڭ ئاۋازى تېخىمۇ يۇقىرى ئىدى، ئۇ شۇنچىلىك ئىشتىھا بىلەن يەپ ئىچەتتىكى، يۈزى بارغانسېرى قىزىرىپ كەتمەكتە ئىدى، گرافمۇ ئۇنى باشقا مېھمانلار ئۈچۈن ئىبرەت قىلاتتى. بېرگ ئۆزىنىڭ يېقىملىق كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن ۋېراغا: مۇھەببەت بۇ دۇنياغا خاس تۇيغۇ-ھېسسىيات بولماستىن، بەلكى ئۇ دۇنياغا

① ئاناتاس — بولو (مېۋە)

خاس نەرسە دەيتتى. بورىس ئۆزىنىڭ يېڭى ئاغىنىسى پيېرغا بۇ يەردە ھازىر بولغان مېھمانلارنى بىر-بىرلەپ ئېتىنى ئاتاپ كۆرسىتىپ چىقتى ۋە ئۇنىڭ قارىشىسىدا ئولتۇرغان ناتاشا بىلەن كۆز بېقىشىۋالدى. پيېر ئاز سۆز قىلاتتى، يېڭى مېھمانلارغا سەپسېلىپ قارايتتى ۋە كۆپ يەيتتى. ئۇ ئىككى خىل شورپىدىن بىرىنى — à la tortue (تاشپاقا شورپىسىنى) تاللىۋالدى — چىل (قۇش) سامسىسى، بېلىق گۆشىدىن تارتىپ ھەرقانداق قورۇما ۋە ھاراقنى قولىدىن بەرمەي يىدى ۋە ئىچتى، بۇ ۋىنونى باش خىزمەتكار ياغلىقتا ئوراپ يېنىدىكى كىشىنىڭ ئارقىسىدىن ئاستا ئۆزىتىپ: "ساپ مادېرا"... "ۋېنگرىيىنىڭ"... ياكى "رېين ۋىنوسى" دەپ بېرەتتى. پيېرنىڭ تەخسىسى ئالدىدا گرافنىڭ نامى گۈل قىلىپ ئويۇلغان تۆت خرۇستال قەدەھ تۇراتتى، ئۇ شۇلاردىن بىرىنى ئېلىپ تۇتۇپ بەردى-دە، ناھايىتى مەمنۇنىيەت بىلەن ئىچىۋەتتى ۋە مېھمانلارغا بارغانسېرى يېقىملىق قاراپ قويۇپ، ھوزۇرلىنىپ ئىچەتتى. ئۇنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرغان ناتاشا بورىسقا، خۇددى ئون ئۈچ ياشلىق قىزلار بىرىنچى قېتىم تېخى ئەمدىلا سۆيۈشۈۋېلىشقان ۋە ئۆزلىرى ئاشىق بولۇپ قالغان ئوغۇللارغا قارىغاندەك قاراپ قوياتتى. ئۇنىڭ بۇ قاراشلىرى بەزىدە پيېرغا تىكىلەتتى-دە، بۇ قىزىق، تېتىك قىزنىڭ قاراشلىرىدىن كۈلگىسى كېلەتتى، ئەمما نېمە ئۈچۈن شۇنداقلىغىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

نىكولاي سونيەدىن نېرىراق جايدا، ژۇلى كاراگىنانىڭ يېنىدا ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىگەن قىياپەت بىلەن قانداقتۇ سۆزلەرنى قىلىشىپ ئولتۇراتتى. سونيە كۈلۈمسىرىگەن قىياپەتتە ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ كۈندەشلىك قىلىپ ئۆزىنى ئازاپلاۋاتقانلىغى روشەن كۆرۈ-

ئۆپ تۇراتتى: ئۇ بىر تاتىرىپ، بىر قىزىرىپ كېتەتتى ۋە نىكولاي بىلەن ژۇلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان پاراڭلارغا پۈتۈن كۈچى بىلەن قۇلاق سالاتتى. ئوقۇتقۇچى ئايال بولسا گويا كى باللارنى رەنجىتمەكچى بولغان كىشىگە زەربە بېرىشكە تەييارلىنىۋاتقاندەك ئەنسىزلىنىپ دائىم ئەتراپقا قاراپ قوياتتى. نېمىس ئوقۇتقۇچى ئېلىپ كېلىنگەن تاماقلار بىلەن بۇ يەرگە قويۇلغان تۈرلۈك ئىچىملىك ۋە ۋىنولارنى ئۆيىگە، گېرمانىيىگە يازىدىغان خېتىدە تەرىپلەش ئۈچۈن بۇلارنىڭ ناملىرىنى بىلىۋېلىشقا تىرىشاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن باش خىزمەتكار ۋىنونى ياغلىققا ئوراپ يېنىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىگە ناھايىتى خاپا ئىدى. نېمىس قاپىغىنى تۈردى، شۇ ۋىنوغا زار ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى، لېكىن ۋىنو ئۇنىڭغا تەشنالىقىنى قاندۇرۇش، ئاچكۆزلۈك قىلغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى پەقەت نامىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈنلا كېرەكلىكىنى، ھېچكىم چۈشەنمىگەنلىكىدىن خاپا ئىدى.

16

شىرەنىڭ ئەرلەر ئولتۇرغان تەرىپىدە سۆھبەت بارغانسېرى قىزىۋاتاتتى. پولكاۋنىك ئۇرۇش ئېلان قىلىنغانلىقى توغرىسىدا پېتربۇرگدا خىتاپنامە چىقارغانلىقىنى ۋە ئۆزى كۆرگەن بىر نۇسخىسىنىڭ شۇ كۈنى چاپارمەن ئارقىلىق باش قوماندانغا ئەۋەتىپ بېرىلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەرمەكتە ئىدى.

— بوناپارت بىلەن ئۇرۇش قىلىشنى بىزگە كىم قويۇپتۇ؟ — Il a déjà rabbattu le caquet à l'Autriche. — دېدى شىنشىن.

(ئۇ ئاۋستە- Je crains que cette fois ce ne soit notre tour رىيىنىڭ غۇرۇرنى يەرگە ئۇردى، ئەمدى نۆۋەت بىزگە كەلمىگەي دەپ قورقىمەن).

پولكاۋنىڭ قامەتلىك، ئىگىز بويلۇق ۋە خۇش پېشىللىق نېمىس بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىگە سادىق ھەم ۋەتەنپەرۋەر ئادەم ئىكەنلىگى روشەن ئىدى.

— كىم قويغانلىغىنى، مۇھتەرەم ئەپەندىم، — دېدى پولكاۋنىك نېمىسچە ئاھاڭ بىلەن ("e" ئورنىدا "э" ئىشلىتىپ)، — بۇنى پادىشا ئالىلىرى بىلىدۇ. ئۇ خىتاپنامىدە: روسىيىگە تەھدىت سېلىۋاتقان خەۋپكە — ئىمپېرىيىنىڭ بىخەتەرلىگى، شەنى ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىنىڭ مۇقەددەسلىگىگە تەھدىت سېلىۋاتقان خەۋپكە بېپەرۋالىق بىلەن قاراپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس، دەيدۇ، — دېدى ئۇ، "ئىتتىپاقداشلىرى" دېگەن سۆزگە گويىاكى ئىشنىڭ پۈتۈن ماھىيىتى مانا شۇنىڭدا دېگەندەك، ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆزىگە خاس قۇسۇرسىز ۋە رەسمى خاتىرىسى بىلەن خىتاپنامىنىڭ كىرىش سۆزىنى تەكرارلىدى: "ياۋروپادا مۇستەھكەم ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلغان تېچلىق بەرپا قىلىش خاھىشىدىن ئىبارەت بولغان پادىشانىڭ يېگانە ۋە زۆرۈرى مەقسىدى ئۇنى قوشۇننىڭ بىر قىسمىنى چەتئەلگە سۈرۈشكە ۋە بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن يېڭى تەدبىرلەر كۆرۈشكە ئۈندىدى."

— كىم قويغانلىغىنى ئەمدى بىلدىڭىزمۇ، مۇھتەرەم ئەپەندىم، — دېدى ئۇ نەسىھەت قىلغان تەرىزدە ۋە ئىستاكاندىكى ۋىنوسىنى ئىچتى-دە، ماختاشنى كۈتۈپ گرافقا قارىدى.

(بۇ تەمسىلنى بىلەمسىز): Connaissez vous le proverbe —

يېرىمە، يېرىمە، ئۆز ئۆيۈڭدە ئولتۇرۇۋەر، ئۇرچۇغۇڭنى چۆگىلىتى-ۋەر، — دېدى شىنشىن قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ۋە كۈلۈپ قويۇپ — (بۇ سۆز بىزگە راسا باپ Cela mous convient à merveille a plate couture كېلىدۇ). سۇۋۇرۇۋنى ئالايلى، — ئۇلار ئۇنىمۇ (يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتتى)، ئەمدى بىز سۇۋۇرۇۋتەك ئادەم-لەرنى نەدىن تاپالايمىز؟ Je vous demande unpeu (مەن پەقەت سىزدىنلا سوراۋاتىمەن)، — ئۇ رۇس تىلىدىن توختىماي فرانسۇز تىلىغا يۆتكىلىپ سۆزلەيتتى.

— بىز ئەڭ ئاخىرقى بىر تامچە قېنىمىز قالغىچە ئۇرۇش قىلىشىمىز كېرەك، — دېدى پولكاۋنىك ئۈستەلگە مۇشتلاپ، — بىز ئۆزىمىزنىڭ پادىشايىمىز ئۈچۈن ئۆلۈشىمىز كېرەك، شۇ چاغدا ھەممە ياخشى بولىدۇ. بىز ئىمكان-قە-دەر (ئۇ "ئىمكان قەدەر" دېگەن سۆزنى ئالاھىدە سوزۇپ سۆزلىدى) ئاز مۇھاكىمە قىلىشىمىز كېرەك، — دەپ سۆزنى تۈگەتتى ئۇ يەنە گرافقا قاراپ. — بىز پىشقەدەم ئاتلىقلار-نىڭ كۆزقارىشىمىز مانا شۇنداق، گەپنى شۇ يەرگىچە قىلاي! سىز ياش ئاتلىقسىز، قانداق ئويلايسىز؟ — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ نىكو-لايغا قاراپ؛ نىكولاي بولسا گەپنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدا بولۇۋاتقانلى-غىنى ئاڭلاپ، ئۆز سۆھبەتدىشىنى بىر تەرەپكە قايرىپ قويىدى-دە، پولكاۋنىكقا پۈتۈن دىققىتى بىلەن قاراپ گېپىگە قۇلاق سېلىشقا باشلىدى.

— مەن سىزنىڭ پىكرىڭىزگە تامامەن قوشۇلىمەن، — دېدى نىكولاي بارغانسېرى قىزىپ كېتىپ، گوياكى شۇ مىنۇتتا غايەت زور بىر خەۋپكە دۇچكەلگەندەك، ناھايىتى چوڭ ئىرادە ۋە قەھرىمانانە قىياپەت بىلەن تەخسىنى ئۇيىنتىپ، قەدەھلەرنى ئۇ ياق-بۇ ياققا

سۇرۇپ قويۇپ، — مەن، رۇسلار ئۆلۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى دۈشمەننى يېڭىش ئۈچۈن ئۇرۇشۇشى كېرەك دېگەن پىكىردە مەن، — دېدى ئۇ سۆزىنى ئاياقلاشتۇرۇپ؛ ئۇنىڭدىن كېيىن، خۇددى باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش، بۇ سۆزلىرىنىڭ مۇشۇ سورۇن ئۈچۈن هەددىدىن زىيادە تەنتەنە ۋە بەك قىزىققانلىق بىلەن ئېيتىلغانلىقىنى سېزىپ قېلىپ ئۆزى ئوڭايسىزلىنىپ قالدى.

— C'est bien beau ce que vous venezde dire (ناھا-يىتى ياخشى! ناھايىتى ياخشى گەپ قىلدىڭىز!) — دېدى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ژۇلى ئۇھ تارتىپ قويۇپ. نىكولاي سۆزلەۋاتقاندا سونيەنىڭ پۇتۇن بەدىنى تىترەپ، قۇلىقى قىزىرىپ كەتتى، كېيىن بۇ قىزىللىق قۇلىقىنىڭ ئارقىسىدىن ئۆتۈپ بوينىغىچە ۋە ئىككى يەلكىسىگە يېتىپ باردى. پيېر پولكاۋنىكنىڭ سۆزلىرىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى ۋە تەستىقلاش ئالامىتى بىلەن بېشىنى لىڭشى-تىپ قوياتتى.

— مانا بۇ ياخشى گەپ، — دېدى ئۇ.

— مانا بۇ يىگىت هەقىقى ئاتلىق ئىكەن، — دەپ ۋاقىرىدى پولكاۋنىك يەنە ئۇستەلگە مۇشتلاپ.

— نىمە دەپ ۋاقىرىشىۋاتىسىلەر؟ — دېدى شىرەنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئولتۇرغان مارىيە دىمترىيېۋنا يوغان ئاۋاز بىلەن. — نىمىشقا شىرەگە مۇشتلاۋېرىسەن، — دېدى ئۇ ئاتلىققا قاراپ، — كىمگە چېچىلىۋاتىسەن؟ نىمە، فرانسۇزلار ئالدىمىدا تۇرۇپتۇ دەپ ئويلاۋاتامسەن؟

— مەن هەقىقەتنى سۆزلەۋاتىمەن، — دېدى ئاتلىق كۈلۈپ تۇرۇپ.

— هامان ئۇرۇش توغرىسىدا-دە، — دەپ ۋاقىرىدى شىرەنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئولتۇرغان گراف. — ئوغلۇم ئۇرۇشقا ماڭماقچى، مارىيە دىمترىيېۋنا، ئوغلۇم.

— مېنىڭ تۆت ئوغلۇم ئارمىيىدە، ئەمما مەن قايغۇرۇۋاتقىنىم يوققۇ، ھەممە ئىش خۇدانىڭ ئىلكىدە: ئەجىلىڭ يەتسە ئىسسىق ئۆيدە يېتىپمۇ ئۆلىسەن، ئەجىلىڭ يەتمىگەن بولسا جەڭدىمۇ ئۆلمەي-سەن، ھەممىسى خۇدانىڭ ئىرادىسىگە باغلىق، — دىدى مارىيە دىمترىيېۋنا شىرەنىڭ نېرىقى ئۇچىدىن يوغان ئاۋاز بىلەن.

— شۇنداق، شۇنداق.

پاراڭلار يەنە مەركەزلىشىشكە باشلىدى — ئاياللار بىر تەرەپتە، ئەرلەر بىر تەرەپتە ئىدى.

— سوراشنى بىلمەيسەن، — دىدى ناتاشانىڭ ئۇكىسى، — مەن بىلمەن، سەن سوراشنى بىلمەيسەن.

— سورايمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى ناتاشا.

ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا باتۇرانە ۋە خوشال قەتئىي تۈس ئېلىپ ئوتتەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ سەل ئورنىدىن تۇردى-دە، ئۆزىنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرغان پيېرنى كۆزقارىشى بىلەن تەكلىپ قىلدى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئانىسىغا مۇراجىئەت قىلدى:

— ئانا! — ئۇنىڭ باللارچە ئىنچىكە ئاۋازى ھەممەيلەنگە ئاڭلى-نىپ تۇراتتى.

— ھە، نىمە دەيسەن؟ — دىدى گراف ئايىم قورقۇپ كېتىپ، بىراق قىزىنىڭ چىرايىغا قاراپ بۇنىڭ شوخلۇق ئىكەنلىكىنى بىلدى-دە، قولى بىلەن ئۇنىڭغا قاتتىق قول ئىشارىسى قىلىپ، باش چايقىدى.

پاراك توختىدى.

— ئاپا! قانداق تاتلىق-تۇرۇمـلەرنى يەيـمىز؟ — دىـدى ناتاشا تېخىمۇ ئاۋازىنى كۆتىرىپ.

گىراف ئايىم قوشۇمىسىنى تۇرۇۋالماقچى بولدى-بۇ، بىراق ئۇنداق قىلالمىدى. مارىيە دىمىترىيېۋنا ئوتتۇرا بارمىغىنى چىقىرىپ قورقۇتۇپ قويدى.

— كازاك، — دىدى ئۇ قورقۇتۇپ.

كۆپ سانلىق مېھمانلار بۇنداق شوخلۇققا قانـداق قىلىش لازىملىغىنى بىلمەي چوڭلارغا قارايتتى.

— خەپ، سېنى توختاپ تۇر! — دىدى گىراف ئايىم.

— ئاپا، قانداق تاتلىق-تۇرۇملەرنى يەيمىز؟ — دىدى ۋاقىراپ ناتاشا تېخـىمۇ يۈرەكلىـك بىلەن ئەكىـلەپ ۋە كۈلـۈپ تۇرۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ شوخلۇغىنى كىشىلەر قارشى ئالىدۇ دەپ ئىشىنەتتى.

سونيە بىلەن ھىلىقى سېمىز پېتەنىڭ كۈلكىسى قىستاپ يىقىلىپ قالاي دىگەن ئىدى.

— ئەنە، سورىدىمغۇ، — دەپ پىچىرلاپ قويـدى ناتاشا كىچىـك ئۇكىسى بىلەن پىيېرغا، كېيىن يەنە پىيېرغا قاراپ قويدى.

— ماروژنى بار، لېـكىن ساڭا بېرىلـمەيـدۇ، — دىـدى مارىـيە دىمىترىيېۋنا.

ناتاشا قورقۇشنىڭ لازىم ئەمەسلىگىنى بىلدى-دە، مارىيە دىمىترىيېۋنادىنمۇ قورقماي چېقىلىۋېرىدىغان بولدى.

— مارىـيە دىمىترىـيېۋنا! قانـداق ماروژنە، ئۇ؟ مەن، قايـماق ماروژنىسىنى ياخشى كۆرمەيمەن.

— سەۋزىنىڭكى بولىدۇ.

— ياق، قايسى خېلى؟ مارىيە دىمىترىيېۋنا، قاندىغى؟ — پۈتۈن-
لەي ۋاقىرىغاندەك ئېيتتى ئۇ. — ئېيتىڭا!

مارىيە دىمىترىيېۋنا بىلەن گراف ئايىم كۈلۈشۈپ كەتتى، مېھمان-
لارمۇ كۈلۈشۈپ كەتتى. بۇلار مارىيە دىمىترىيېۋنانىڭ بەرگەن
جاۋاۋىغا كۈلمەيتتى، بەلكى مارىيە دىمىترىيېۋنا بىلەن مۇشۇنداق
مۇئامىلە قىلىشنى بىلگەن ۋە شۇنىڭغا پېتىنغان بۇ قىزنىڭ تەسەۋۋۇر
قىلغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە باتۇرلۇغى ۋە چاققانلىقىغا قاراپ
كۈلەتتى.

ناتاشا پەقەت ئاناناسنىڭ ماروژنىسى ئېكەنلىگىنى بىلگەندىن
كېيىنلا گەپ قىلماي جىمىپ قالدى. ماروژنىنى كەلتۈرۈشتىن
ئاۋال شامپانىسكىنى تارتىشتى. يەنە مۇزىكا چېلىشقا باشلىدى،
گراف ئۆزىنىڭ خوتۇنى گراف ئايىم بىلەن سۆيۈشۈۋالدى، مېھمانلار
ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ گراف ئايىمنى تەبرىكلەشتى، شىرەنىڭ
ئىككى تەرىپىدە تۇرۇشۇپ گراف بىلەن قەدەھلىرىنى ئۇرۇشتۇردى،
باللار بىلەنمۇ قەدەھلىرىنى ئۇرۇشتۇردى، بىر بىرى بىلەنمۇ قەدەھ-
لىرىنى ئۇرۇشتۇردى. خىزمەتكارلار يەنە ھەركەتكە كېلىشتى، ئورۇن-
دۇقلار تاراق-تۇرۇق بولۇپ كەتتى-دە، شۇنداق قىلىپ، مېھمانلار
كىرىپ كەلگەن چاغدىكىگە ئوخشاش، ئەمما يۈزلىرى ئىلگىرىكىگە
قارىغاندا تېخىمۇ قىزارغان ھالدا مېھمانخانا بىلەن گرافنىڭ كۇتۇپ-
خانىسىغا قايتىپ چىقىشتى.

17

قارتا ئوينايدىغان شىرەلەر يېيىلدى، ئويىنغۇچىلارنىڭ گۇرۇپپە-

لىرى تۈزۈلدى ۋە گرافنىڭ مېھمانلىرىمۇ ئىككى مېھمان ئۆيىدە — بىر قىسمى ياتاق ئۆيلەردە، يەنە بىر قىسمى كۈتۈپخانىدا جايلاشتى.
گراف قارتىلارنى يەلپۈگۈچ شەكلىدە قولىغا تىزىپ ئالدى-دە، ئادەتلىنىپ قالغان چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنكى ئۇيقۇسىنى تەسلىكتە يەڭدى ۋە ھەممىگە كۈلۈپ قوياتتى. ياشلار گراف ئايىمىنىڭ قىزنىڭ تۇرۇشى ئارقىسىدا چوڭ گاڭچىڭ، تىك گاڭچىڭ ئالدىغا يىغىلىشتى. ژۈلى بىرىنچى بولۇپ ھەممەيلەننىڭ تەكلىۋى بويىچە، تىك گاڭچىڭنى چېلىشقا باشلىدى، ئۇ تىك گاڭچىڭدا ئاھاڭنى ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغان كىچىك بىر ناخشىنى ئورۇنلىغاندىن كېيىن، باشقا ياش قىزلار بىلەن بىرلىشىپ، مۇزىكا جەھەتتىكى قابىلىيىتى بىلەن داڭ چىقارغان ناتاشا بىلەن نىكولاينى ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. چوڭ كىشىلەردەك مۇئامىلە قىلىنغان ناتاشانىڭ ناھايىتى مەغرۇرلىنىپ كەتكەنلىكى، ئەمما شۇنىڭ بىلەن بىللە تارتىنىپ تۇرغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.
— قايسى ناخشىنى ئېيتىمىز؟ — دەپ سورىدى ناتاشا.
— «بۇلاق»نى، — دەپ جاۋاپ بەردى نىكولاي.
— قېنى، ئۇنداق بولسا تېزرەك. بورىس، بۇ ياققا كەل، — دېدى ناتاشا. — سونيە قېنى؟
ئۇ ئەتراپقا قارىدى-دە، دوستىنىڭ ئۆيدە يوقلۇغىنى بىلىپ، ئۇنى ئىزلەپ چىقىپ كەتتى.
ناتاشا سونيەنىڭ ياتاقخانىسىغا يۈگۈرۈپ كىردى، ئۇ يەردە سونيە كۆرۈنمىگەچكە، بالىلار بۆلمىسىگە يۈگۈرۈپ كىردى، ئۇ يەردىمۇ سونيە يوق ئىدى. ناتاشا ئۇ چوقۇم كارىدوردىكى ساندۇق ئۈستىدە دەپ ئويلىدى. ئارىلىقتىكى ساندۇق روستوۋلارنىڭ ئۆيىدىكى ياش

قىزلارنىڭ ئاچچىغىنى چىقىرىۋالىدىغان ئورنى بولۇپ قالغان ئىدى. دەرۋەقە، دىگەندەك سونيە ئۆزىنىڭ يېنىك قىزىل رەڭلىك يىپەك كۆينىگىنى تېگىگە بېسىپ پۇكلەشتۈرۈپ، بالا باقار ئايالىنىڭ كىرلىشىپ كەتكەن يول-يوللۇق پەر كۆرپىسىدە ساندۇق ئۈستىدە دۈم يېتىۋېلىپ، ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى چىڭ تۇتۇپ، بۇقۇلداپ يىغلاۋاتاتتى، بۇ چاغدا ھەتتا ئۇنىڭ يالىڭاچ يەلكىلىرىمۇ تىترەپ كېتەتتى. ناتاشانىڭ بۇ پۈتۈن بايرام كۈنىدە خوشاللىقتا لىق تولغان چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى: كۆزلىرى چەكچىيىپ توختاپ قالدى، كېيىن ئۇنىڭ كەڭ بويىنىنى تىترەك باستى، ئىككى جاۋغىيىمۇ ساڭگىلاشقا باشلىغان ئىدى.

— سونيە! نىمە بولدۇڭ؟... نىمە، ساڭا نىمە بولدى؟ ۋا... ي... جا... نە... ي!

ناتاشامۇ ئۆزىنىڭ چوڭ ئاغزىنى كېرىپ ۋە تەلەتىنى ناھايىتى سەتلەشتۈرۈپ، سونيەنىڭ يىغلىشىدىن باشقا ھىچقانداق سەۋەپنى بىلمەي تۇرۇپلا، خۇددى بوۋاق بالىدەك ۋاقىراپ يىغلاشقا باشلىدى. سونيە بېشىنى كۆتەرمەكچى ۋە جاۋاپ بەرمەكچى بولاتتى، ئەمما ئۇنداق قىلالمايتتى ۋە تېخىمۇ پۈركىنىۋالاتتى. ناتاشا كۆك رەڭلىك پەر كۆرپىدە ئولتۇرۇپ ۋە دوستىنى قۇچاقلاپ يىغلاشقا باشلىدى. سونيە زورىغا ئولتۇردى-دە، يېشىنى ئېرتىپ سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

— نىكولېنكا① بىر ھەپتىدىن كېيىن ماڭىدىكەن، ئۇنىڭ ....

---

① نىكولېنكا — نىكولاينىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى، مېنىڭ نىكولايىم دىگەندەك مەنىدە. — تەر.

قەغىزى.... كەپتۇ.... ئۆزى ماڭا شۇنداق دىدى.... بىراق مېنىڭ يىغلىماسلىغىم كېرەك ئىدى (ئۇ قولىدا تۇتۇپ تۇرغان قەغەزنى كۆرسەتتى: ئۇ نىكولاي يازغان شېئىر ئىدى)، مەن يەنىلا يىغلىماسلىغىم كېرەك ئىدى، لېكىن مۇنداق قىلالمايسەن.... ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ ياخشىلىغىنى ھېچكىم چۈشىنەلمەيدۇ....

شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە يىغلاشقا باشلىدى، چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلى شۇنداق ئوبدان ئىدى.

— سېنىڭ ئۈچۈنمۇ ياخشى بولدى.... مەن ھەسەت قىلمايمەن... مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن، بورىسنىمۇ ياخشى كۆرىمەن، — دىدى بىرئاز ئۆزىگە كېلىپ، — بورىس ناھايىتى ئوبدان.... سىلەر ئۈچۈن توسالغۇ يوق.... ئەمما نىكولاي بولسا ماڭا cousiu①... بۇنىڭغا مېتروپولىتنىڭ② ئۆزى ئارىلاشمىسا... شۇنداق بولغاندىمۇ ئىلاج يوق. ئۇندىن تاشقىرى، ئەگەر ئانامغا (سونيە گراف ئايىمىنى ئانام دەپ ھىساپلايتتى ۋە شۇنداق دەپ ئاتايتتى).... ئۇ مېنى نىكولاي-نىڭ ئۆرلىشىگە توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ، يۈرىگى يوق، ۋاپاغا جاپا قىلىۋاتىدۇ دەيدۇ... ھەقىقەتتە.... خۇدا بار (ئۇ چوقۇنۇپ قويدى).... مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ھەممەيلەننىمۇ ياخشى

① cousiu — فرانسۇزچە: ئانىسىنىڭ ئاكىسىنىڭ ياكى ئىنىسىنىڭ ئوغلى. بۇ يەردە "تاغام" دىگەن مەنىدە.

② مېترو پولىت — پراۋوسلاۋىيە چېركاۋلىرىدا يېپىسكوپ، يەنى ئالى دەرىجىلىك روھانىلىق مەنسەپ نامى، ئادەتتە خىرىستىيان چېركاۋلىرىدا بۇ نام ئاساسلىق ۋە مۇستەقىل تېرىتورىيە بىرلىگى بولغان چېركاۋ باشقار-مىسى — يېپارخىيە باشلىقلىرىغا بېرىلىدۇ. — تەر.

كۆرىمەن، پەقەت بىرگىنە ۋىرا.... نىمە ئۈچۈنكى؟ مەن ئۇنىڭغا نىمە قىلغاندىمەن؟ مەن سىلەرگە شۇنچىلىك مىننەتدار بولىمەنكى، ھەممىنى قۇربان قىلىشقا تەييارمەن، پەقەت ھىچنىمەم يوق....

سونىيە سۆزىنى داۋام قىلدۇرالماي قالدى ۋە يەنە قولى بىلەن يۈزىنى توسۇۋېلىپ پەر كۆرپىدە ئولتۇرۇۋالدى. ناتاشا ئۇنى جىمەلەشكە باشلىدى، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدىن ئۆز دوستىنىڭ ھەممە دەرتلىرىنىڭ ئېغىرلىغىنى چۈشەنگەنلىگى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— سونىيە! — دىدى ئۇ بىردىنلا، گويا كى ئۆز دوستىنىڭ دەرت-ئەلەملىرىنىڭ ھەقىقى سەۋەپلىرىنى تېپىۋالغاندەك. — راست، ۋىرا سېنىڭ بىلەن كەچ تاماقتىن كېيىن سۆزلەشكەن ئەمەسمىدى؟ شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، بۇ شېئىرلارنى نىكولاينىڭ ئۆزى يازغان ئىكەن، بىر قىسمىنى مەن باشقىلاردىن كۆچۈرۈۋالغان ئىدىم؛ ۋىرا بۇ شېئىرلارنى مېنىڭ شىرەيىمدىن تېپىۋېلىپ ماڭا: بۇ شېئىرلارنى ئاپامغا كۆرسىتىمەن دىدى ۋە يەنە: سەن ۋاپاغا جاپا قىلدىڭ، ئاپام ئۇنىڭ ساڭا ئۆيلىنىشىگە ھىچقاچان يول قويمايدۇ، ئۇ زۇلغا ئۆيلىنىدۇ، دىدى. كۆرۈپ تۇرۇۋاتىسەنغۇ، نىكولاي كۈن بويى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە...ناتاشا! مەن ئۇنىڭغا نىمە قىلغان، زادى؟...

ئۇ يەنە ئىلگىرىكىدىنمۇ يامانراق يىغلاپ كەتتى. ناتاشا ئۇنى يۆلىدى، قۇچاقلىدى ۋە يىغا ئارىلاش كۈلۈپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە باشلىدى.

— سونىيە، سەن ئۇنىڭغا ئىشەنمە! جېنىم، سەن ئۇنىڭغا ئىشەنمە! سەن بىز ئۈچىمىزنىڭ نىكولېنكا بىلەن ياتاق ئۆيدە سۆزلەشكەنلىگىمىزنى بىلىسەن؛ ئېسىڭدىدۇ، كەچكى تاماقتىن كېيىن؟ بىز كەلگۈ-

سدە بولىدىغان ھەممە ئىشنى بەلگىلىگەن ئىدۇق. قانداق قارار قىلغانلىقىمىز تولۇق ئېسىمدە يوق، ئەمما ھەممە ئىشنىڭ ياخشى بولىدىغانلىقى ۋە قىلىش مۇمكىنلىكى ئېسىمدىدۇ؟ شىنشىن تاغامنىڭ ئۆكىلىرى ھاممىلىرىڭنىڭ قىزىغا ئۆيلەنگەن ئەمەسمۇ؟ سەن ھاممامنىڭ قىزىنىڭ قىزى سەن، ئاخىر. بورىسمۇ بولىدۇ دېگەن ئىدى. سەن بىلسەن، مەن ھەممە گەپنى ئۇنىڭغا دىدىم. ئۇ قانداق ئەقىللىق، قانداق ئوبدان! — دېدى ناتاشا... — يىغلىما، سونيە، قوي، جېنىم. — ناتاشا ئۇنى كۆلۈپ تۇرۇپ سۆيۈپ قويىدى. — ۋېرا ئىچى قوتۇر، خۇدا ئۇرغاي ئۇنى! ھەممە ئىش ياخشى بولىدۇ ۋە ئۇمۇ ئاپىسىغا دىمەيدۇ؛ نىكولېنكا ئۆزى ئېيتىدۇ، ئۇ ژۇلى توغرىسىدا ئويلاپمۇ قويغىنى يوق. ناتاشا ئۇنىڭ بېشىغا سۆيۈپ قويىدى. سونيە ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى، ئاسلان جانلىنىپ، كۆزلىرى چاقناپ كەتتى ۋە خۇددى ھازىرلا قۇيرۇغىنى پۇلاڭلىتىپ، يۇمشاق تاپىنى بىلەن سەكرەپ، ئاسلانغا خاس قىياپەت بىلەن يىپ توپنى يەنە ئوينىماقچى بولغاندەك قىلاتتى.

— سەن شۇنداق دەپ ئويلامسەن؟...راستمۇ؟ خۇدا ھەققى؟ — دىدى سونيە كۆينىكى ۋە چاچلىرىنى چاپسانلىق بىلەن تۈزەشتۈرۈپ.

— راست! ئەزبىرايى خۇدا! — دەپ جاۋاپ بەردى ناتاشا، دوستىنىڭ چېچىنىڭ ئۆرۈمىسىدىن چۇۋۇلۇپ چىقىپ تۇرغان قاتتىق چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ.

شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىلىسىمۇ كۈلۈپ كەتتى.

— قېنى، ئەمىسە، «بۇلاق» ناخشىسىنى ئېيتىشقا بارايلىچۇ.

— بولىدۇ، كەتتۇق.

— سەن بىلەمسەن، ھېلىقى مېنىڭ قارشىمدا ئولتۇرغان سېمىز

پېيرنى، ناھايىتى غەلىتە ئادەمكەن! ــ دىدى ناتاشا بىردىنلا توختاپ قېلىپ. ــ ناھايىتى خوشالمەن.
شۇنىڭ بىلەن ناتاشا ئارىلىقتىن يۈگۈرۈپ كەتتى.
سونيە كىيىملىرىگە چاپلىشىپ قالغان پەرلەرنى قېقىپ، شېئىرنى قوينىغا، يادائەغۇ كۆكرىگىنىڭ سوڭەكلىرى چوخچىيىپ چىقىپ تۇرغان يېرىگە يېقىن قىلىپ قوينىغا تىقىشتۇرۇپ، قىپ-قىزىل چىرايلىرى بىلەن، يەڭگىل، شوخ قەدەم تاشلاپ ناتاشانىڭ ئارقىسىدىن ئارىلىقنى بويلاپ ياتاقخانىغا يۈگۈرگەن پېتى كىرىپ كەتتى.
مېھمانلارنىڭ تەلەۋى بويىچە ياشلار «بۇلاق» دېگەن تۆت كىشىلىك ناخشىنى ئېيتىپ بەردى، بۇ ناخشا ھەممەيلەنگە بەك ياراپ كەتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن نىكولاي تېخى ئەمدىلا ئۆگىنىۋالغان ناخشىنى ئېيتىپ بەردى:

يېقىملىق كېچە ــ
ئاپپاق ئايدىڭدا،
تەسەۋۋۇر قىلساڭ،
بەختىڭنى ئۆزەڭ،
بولسا ئىدى شۇ ئالەمدە
دىلىدا سېنى ئويلايدىغان!
ئويناتسا ئۇ ئارفانى مۇڭلۇق،
گۈزەل، ئالتۇن قوللىرى بىلەن،
كەزسە ئۇ ئالتۇن دالىنى.
قىزغىن سۆيگۈ مۇھەببەت بىلەن،
ئۆزىگە ئۈندەپ، چاقىرسا سېنى.

كۆڭلەرمۇ ئۆتەر، بەختلىك كۆڭلەر كېلەر،
ئېخ، ئەمدى تاپالماسەن —
يوقتۇر دوستۇڭ بۇ جاھاندا!!

نىكولاي ئاخىرقى بىر مىسرانى تېخى ئېيتىپ تۈگەتمىگەن چاغدا، ياشلار زالدا تانسىغا تەييارلىنىۋاتاتتى، سازچىلارنىڭ ئاياق تېۋىشلىرى ۋە يۆتەل ئاۋازلىرى يېتىپ كېلەتتى.

پېيىر مېھمان ئۆيدە ئولتۇراتتى. ئۇ يېڭىدىن چەتئەلدىن كەلگەن كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن، شىنشىن پېيىرنى ئۇنىڭ ئۈچۈن زېرىكىشلىك بولغان سىياسى پاراڭغا تۇتتى، ئۇنىڭغا باشقىلارمۇ قوشۇلغان ئىدى. مۇزىكا چېلىنىشقا باشلىغاندا، ناتاشا مېھمان ئۆيگە كىرىپ كەلدى ۋە توپ-توغرا پېيىرنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، كۈلۈپ تۇرۇپ، قىزىرىپ:

— ئاپام سىزنى تانسىغا تەكلىپ قىلىشقا مېنى ئەۋەتتى، — دېدى.

— مەن چاتاق مېڭىپ قويمەنمىكىن دەپ قورقىمەن، — دېدى پېيىر، — بىراق، ئەگەر سىز ماڭا ئۇستاز بولۇشنى خالىسىڭىز....

شۇنىڭ بىلەن ئۇ چوڭ قولىنى پەسكە چۈشۈرۈپ، نازۇككىنە قىزچاقنىڭ قولىغا ئۇزاتتى.

تانسا ئوينىغۇچىلار جۈپ-جۈپى بىلەن تىزىلىشىپ، سازچىلار سازلىرىنى تەڭشەشكە باشلىغاندا، پېيىر ئۆزىنىڭ بۇ كىچىك جۈپى بىلەن ئولتۇراتتى. ناتاشا ئۆزىنى ناھايىتى بەختلىك ھىس قىلاتتى: چۈنكى ئۇ چەتئەلگە بېرىپ كەلگەن چوڭ كىشى بىلەن تانسا ئوينىماقچى بولغان ئىدى. ئۇ ھەممىنىڭ كۆزىگە چېلىقىدىغان جايدا

ئولتۇرۇپ، پيېر بىلەن خۇددى چوڭ كىشىلەردەك سۆزلىشىۋاتاتتى. ئۇنىڭ قولىدا قىزلاردىن بىرسى تۇتۇپ تۇرۇشقا بەرگەن يەلپۈگۈچمۇ بار ئىدى. ئۇ ناھايىتى كىبىرلىك قىياپەتتە (خۇدا بىلىدۇ، ئۇ قەيەردە ۋە قاچان بۇنى ئۆگىنىۋالدىكىن-تاڭ)، يەلپۈگۈچنى يەلپۈپ تۇرۇپ ۋە يەلپۈگۈچنىڭ ئۇستىدىن قارىغان پېتى كۈلۈپ تۇرۇپ، ئۆز جۆرىسى بىلەن سۆزلىشىۋاتاتتى.

— قانداق بولغىنى؟ قانداق بولغىنى؟ قاراڭ ئۇنىڭغا، قاراڭلا، — دېدى، ياشنىپ قالغان گراف ئايىم زالدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ناتاشانى كۆرسىتىپ.

ناتاشا قىزىرىپ كەتتى ۋە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ھە، نىمە بولدى، ئاپا؟ نىمە ئۈچۈن مۇنداق قىلىسىز؟ بۇ يەردە ئەجەپلىنىدىغان نىمە بار؟

* * *

ئۈچىنچى ئېكوسېز (تانسىنىڭ بىر خىلى)نىڭ ئوتتۇرىسىدا مېھمان ئۆيدە ئورۇندۇقلار تاراقشىپ كەتتى، ئۇ يەردە گراف بىلەن مارىيە دىمىترىيېۋنا ۋە ھۆرمەتلىك مېھمانلارنىڭ كۆپچىلىگى، ياشاڭ-غان كىشىلەر قارتا ئويناشقان، ئۇلار ئۇزاق ۋاقىت ئولتۇرۇپ كەت-كەنلىگى ئۈچۈن پۇت-قوللىرىنى سوزۇشۇپ، پۇل-پىچەك ۋە پۇل خالتىلىرىنى يىغىشتۇرۇشۇپ زالغا كىرىشمەكتە ئىدى. ئالدىدا مارىيە دىمىترىيېۋنا گراف بىلەن ماڭغان، ھەر ئىككىلىسى خوشال ئىدى. گراف چاخچاق ئارىلاش ھۆرمەت ۋە ئەدەپ بىلەن، خۇددى ئويۇنغا چۈشۈۋاتقاندەك، قوللىرىنى ئېگىپ مارىيە دىمىترىيېۋناغا سۇندى. ئۇ قامىتىنى رۇسلاپ ئالدى، ئۇنىڭ چىرايى ياشلارچە مۇغەمبىرانە كۈلۈمسىرەش بىلەن قاپلانغان ئىدى؛ ئېكوسېزنىڭ ئاخىرقى بىر

مېڭىشىنى تۇگىتىش بىلەن تەڭلا، ئۇ سازەندىلەرگە قاراپ چاۋاك چېلىپ، بىرىنچى ئىسكىرىپكىچىغا قاراپ، خورچىلارغا ۋاقىرىدى:
— سېمىيون! دانىل كۇپور①نى بىلەمسەن؟

بۇ گراف ياش ۋاقىتلىرىدا ئوينىغان ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان بىر خىل تانسا ئىدى (دانىلو كۇپور ئەسلىدە ئىنگلىز تانسىلىرىنىڭ بىر مېڭىشىدىن ئىبارەت).

— دادامغا قاراڭلار، — دەپ ۋاقىرىدى ناتاشا پۈتۈن زالدىكىلەرگە قاراپ؛ ئۇ بۇ چاغدا ئۆزىنىڭ چوڭ كىشى بىلەن تانسا ئويناۋاتقانلىقىنى تامامەن ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ، بۇدرە چاچلىق بېشىنى تىزىغىچە ئېگىشتۇرۇپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن پۈتۈن زالدا كۈلۈپ كەتكەن ئىدى.

دەرۋەقە، زالدىكى ھەر بىر كىشى خوشال كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن بۇ خوشال كەيپىياتلىق قېرىغا قارايتتى، ئۇ بولسا ئۆزىگە قارىغاندا بويى ئېگىزرەك بولغان سالاپەتلىك ئايال مارىيە دىمىترىيېۋنانىڭ يېنىدا تۇراتتى، ئىككى بىلىگىنى ئېگىپ، تاكتىغا قاراپ تولغىنىپ، يەلكىلىرىنى رۇسلاپ، پۇتلىرىنى سەككىز رەقەم شەكلىدە چۆگىلىتىپ ۋە پولغا يېنىككىنە تېپىپ قوياتتى، ئۇنىڭ كۈلۈپ تۇرغان يۇمۇلاق يۈزى بارغانسېرى چوغىيىپ، تاماشىچىلارنى مۇندىن كېيىن كېلىپ چىقىدىغان ئىشلارغا تەييارلىنىشقا مەجبۇر قىلاتتى. "دانىل كۇپور"نىڭ كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان ۋە بەك شوخ دىخان

---

① دانىل كۇپور — ئىنگلىز تانسىلىرىنىڭ بىر بۆلىكى، ئىنگلىزلەردە تانسا نۇرغۇن مېڭىشلارغا بۆلۈنىدۇ، ھەر بىر مېڭىشنىڭ كىشى ئۇقمايدىغان غەلىتە نامىلىرى بار. تولستوي بۇنى ئۆز ئۆيىدىكى رىۋايەتلەردىن ئالغان. — تەر.

ئۇسۇلىنىڭ مۇقامىغا ئوخشاپ كېتىدىغان خۇشخۇي ئاھاڭلىرى ئاڭلە-
نىش بىلەن تەڭلا، زالنىڭ ھەممە ئىشىكلىرى بىردىنلا ساراي
خىزمەتكارلىرى — ئەرلەر بىر تەرەپتە، ئاياللار بىر تەرەپتە — بىلەن
لىق تولۇپ كەتتى، ئۇلار كۆڭۈل ئېچىۋاتقان خوجايىنىنى كۆرۈش
ئۈچۈن ئىلجىيىپ كۈلۈپ قاراپ تۇراتتى.

— قاراڭلار، بىزنىڭ خوجايىننى! بەئەينى بۈركۈت-تە! — دىدى
قاتتىق ئاۋاز بىلەن، ئىشىكلەرنىڭ بىرىدە تۇرغان بالا باقار خوتۇن-
لاردىن بىرسى.

گراف تانسىنى ياخشى ئوينىدى، ئۆزىمۇ بىلەتتى، لېكىن ئۇنىڭ
جۈرىسى مارىيە دىمىترىيېۋنا تامامەن بىلمەيتتى ۋە ياخشى ئويىنغىسىمۇ
كەلمەيتتى. ئۇنىڭ غايەت زور گەۋدىسى تۈپ-تۈز، كۈچلۈك ئىككى
بىلىگى پەسكە چۈشۈپ تۇراتتى (ئۇ قاپچۇغىنى گراف ئايىمغا بەرگەن
ئىدى)؛ پەقەت ئۇنىڭ جىددى، ئەمما چىرايلىق چىرايىلا تانسىغا
قاتنىشاتتى. گرافنىڭ پۈتۈن يۇمۇلاق مېڭىشىدا ئىپادىلەنگەن نەرسە
مارىيە دىمىترىيېۋنانىڭ پەقەت بارغانسېرى كۈلۈپ تۇرىدىغان
يۈزىدە ۋە تىترەپ تۇرىدىغان بۇرنىدا ئىپادىلىنەتتى. بىراق،
ئەگەردە گراف بارغانسېرى ماھارىتىنى كۆرسىتىپ ئۆزىنىڭ كۈتۈلمە-
گەن ئەپچىل ھەركىتى ۋە ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا سەكرەيدىغان يېنىك
قەدەملىرى بىلەن تاماشىچىلارنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلغان بولسا،
مارىيە دىمىترىيېۋنانىڭ سىمىزلىگى ۋە ئادەتلەنگەن جىددىلىگىنى
ئويلىغاندا، ئۇنىڭ ئازغىنا ئىجتىھات بىلەن يەلكىلىرىنى ھەركەتلەن-
دۈرۈشى ياكى ئايلانغاندا قوللىرىنى ئېگىشى ۋە تاكتىغا قاراپ ئاياق-
لىرىنى دەسسەشلىرىمۇ خېلى كۆپ تەسىراتلارنى پەيدا قىلاتتى.
تانسا بارغانسېرى قىزىپ كەتتى. باشقا جۈرىلەر ئۆزلىرىنىڭ ھەركىتى

بىلەن باشقىلارنىڭ دىققىتىنى بىرەر مىنۇتمۇ ئۆزىگە جەلپ قىلالمايتتى ۋە مۇنداق قىلىشقىمۇ تىرىشمايتتى. ھەممەيلەن گراف ۋە مارىيە دىمىترىيېۋنا بىلەن بەنت بولغان ئىدى. ناتاشا ھەدەپ كىشىلەرنىڭ يېڭىنى ياكى كىيىمىنىڭ پېشىنى تارتىپ ئۇلارنى "دادامغا قاراڭلار!" دەپ تەكلىپ قىلاتتى، بۇنداق قىلمىغان تەقدىردىمۇ كىشىلەر بۇ تانسچىلاردىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇرماقتا ئىدى. گراف تانسا ئويناۋېتىپ ئېغىر تىنىپ قوياتتى، سازچىلار سازنى تېزرەك چالسۇن ئۈچۈن ئۇلارغا قولىنى شىلتىپ ھەم ۋاقىراپ قوياتتى. گراف مارىيە دىمىترىيېۋنانىڭ ئەتراپىدا ئۇچقاندەك پىقىرايتتى، بىردەم پۇتلىرىنىڭ ئۇچىدا، بىردەم تاپىنىدا يەرنى دەسسەپ، بارغانسېرى تېز، بارغانسېرى تېز، بارغانسېرى جانلىق، بارغانسېرى شوخ چۆگىلەيتتى ۋە ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ جۈرىسىنى ئۇنىڭ ئولتۇرىدىغان ئورنى ئالدىغا پىقىرىتىپ كېلىپ، بىر پۇتىنى چاققان ئارقىغا كۆتىرىپ، كۈلۈپ تۇرغان چىرايى بىلەن تەرلەپ كەتكەن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ناتاشا باشلاپ بەرگەن گۈلدۈراس ئالقىشلار ۋە كۈلكە سادالىرى ئىچىدە ئوڭ قولىنى پۇلاڭلىتىپ، تانسىنىڭ ئاخىرقى بىر قەدىمىنى تاماملىدى. تانسا ئوينىغۇچى ئىككىيلەن ئېغىر-ئېغىر نەپەسلىنىپ ۋە بىدىس ياغلىقلىرى بىلەن يۈزلىرىنى ئېرتىشىپ توختاپ قالدى.

— بىزنىڭ زامانىمىزدا تانسىنى مۇشۇنداق ئويناياتتى، ma chere (سۆيۈملۈكۈم)، — دىدى گراف.

— "دانىل كۇپور" مانا شۇنداق! — دىدى مارىيە دىمىترىيېۋنا ئېغىر ۋە ئۇزۇن ئۇھ تارتىپ ھەم يېڭىنى شىمايلاپ تۇرۇپ.

18

روستوۋلارنىڭكىدە زالدا ھېرىپ كەتكەن سازچىلارنىڭ قالايمىقان
ساختا ساز ئاھاڭلىرىغا ئەگىشىپ ئىنگىلىز تانسىسىنىڭ ئالتىنچى قىس-
مىنى ئوينىۋاتقان پەيتتە ۋە ھېرىپ كەتكەن خىزمەتكارلار بىلەن
ئاشپەزلەر كەچكى تاماق تەييارلاۋاتقان چاغدا، گراف بېزئۇخوۋنىڭ
كېسىلى ئالتىنچى قېتىم قوزغالغان ئىدى. دوختۇرلار كېسەلنىڭ
ساقىيىشىدىن ئۈمىت يوقلۇغىنى ئېلان قىلدى؛ كېسەل ئۈچۈن ئۈن
چىقارماستىن تووۋا-ئىستىغپار ئېيتىشتى ۋە نەزىر-نۇزىرلەرنى
قىلىشتى؛ ماي سۈركەش مۇراسىمى① ئۈچۈن تەييارلىقلارنىمۇ ئىش-
لەشتى، ئۆي ئىچىدە ئادەتتە مۇشۇنداق چاغلاردا بولىدىغان قالايمى-
قان يۈگۈرۈشلەر ۋە ئەنسىزلىك ئەھۋاللار پەيدا بولغان ئىدى.
ئۆينىڭ سىرتىدا، دەرۋازا ئالدىدا، گرافنى داغدۇغىلىق دەپنە
قىلىش تاپشۇرۇقلىرىنى كۈتۈپ بىر توپ تاۋۇتچىلار توپلانغان ئىدى،
ئۇلار كېلىۋاتقان پەيتۇن ھارۋىلارنى كۆرگەن ھامان ئۆزلىرىنى
دالدىغا ئېلىشاتتى. گرافنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تېپىش ئۈچۈن
دائىم ئۆز ئادىيۇتانتىنى ئەۋەتىپ تۇرغان موسكۋانىڭ شەھەر قوماندانىمۇ ئۆزى شۇ كېچىسى كېلىپ، يېكاتىرىنا خېنىم زامانىسىنىڭ بۇ

---

① ماي سۈركەش مۇراسىمى — خىرىستىيان چېركاۋلىرىدا بۇتقا چوقۇنۇپ
قىلىدىغان تائەت-ئىبادەتلىرىنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، كېسەل ياتقان ئادەمنىڭ
پۈتۈن بەدىنىگە جان ئۈزۈش ئالدىدا زەيتۇن دەرىخىنىڭ يېغىنى سۈركەپ
چىقىدۇ. — تەر.

مەشھۇر تۆرىسى بولغان گىراف بېزئۇخوۋ بىلەن ئاخىرقى قېتىم ۋىدالاشماقچى بولدى.

ھەشەمەتلىك قوبۇلخانا كىشىلەر بىلەن لىق تولغان ئىدى. كېسەلنىڭ ئالدىدا يېرىم سائەتچە ئايرىم بىللە بولغان شەھەر قوماندانى ئۇ يەردىن چىققاندا ھەممەيلەن ھۆرمەت بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، ئۇ بولسا كىشلەرنىڭ تازىمىغا مۇنداقلا جاۋاپ بېرەتتى ۋە دوختۇرلار، روھانىلار ھەم ئۇرۇق-تۇققانلىرىنىڭ ئۆزىگە تىكىلگەن كۆزىدىن مۇمكىن قەدەر ئۆزىنى تېزرەك چەتكە ئېلىشقا تىرىشاتتى، بۇ كۈنلەردە تېخىمۇ ياداپ ۋە تاتىرىپ كەتكەن كىنەز ۋاسىلى شەھەر قوماندانىنى ئۇزىتىپ چىقتى ۋە ئۇنىڭغا پىچىرلاپ بىرقانچە قېتىم بىر نەرسىلەرنى دىدى.

شەھەر قوماندانىنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن، كىنەز ۋاسىلى ئۆزى يالغۇز زالدا بىر ئورۇندۇقتا پۇتىنى ئىگىز مىنگەشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا جەينىكىنى تىرەپ ۋە بىر قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ ئولتۇردى. مۇشۇنداق بىرمۇنچە ۋاقىت ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۇ ئورنىدىن تۇردى-دە، ئالاقزادە بولغان قىياپەتتە ئەتىراپقا بىر قارىۋېتىپ، ئۆزىگە ئادەت بولمىغان غايەت تېز قەدەم بىلەن ئۇزۇن ئارىلىق ئارقىلىق ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى كىنەزنىڭ چوڭ قىزىنىڭ ياتاقخانىسىغا كىرىپ كەتتى.

خىرە يورۇتۇلغان بۇ ئۆيدىكى كىشىلەر بوش ئاۋازلار بىلەن ئۆزئارا پىچىرلىشاتتى، كېسەل ياتقان ئۆيگە بىرەر كىشى كىرگەندە ياكى ئۇنىڭدىن چىققاندا، ئۇلار دەرھال جىم بولۇشاتتى-دە، ئەجەپلەنگەن ياكى ئۈمىتۋار كۆزلىرى بىلەن ئىشىك ئېچىلغان چاغدىكى يېنىك ئاۋازغا دىققەت قىلاتتى.

— ئىنساننىڭ ئۆمرى.... چەكلىك، ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس، — دېدى ياسانغان روھانى شەخس ئۆزىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ۋە ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ساددىلىق بىلەن قۇلاق سېلىۋاتقان خانىمغا.

— ئۆلۈم ئالدىدىكى ماي سۇركەش مۇراسىمىنى ئۆتكۈزۈشكە تېخى كەچ ئەمەستۇ؟ — دېدى ھېلىقى خانىم روھانىنىڭ سۆزىگە قوشۇمچە قىلىپ ۋە خۇددى ئۆزى ھېچنەرسىنى بىلمىگەندەك.

— بۇ ناھايىتى زور ساۋاپ ئىش، — دەپ جاۋاپ بەردى روھانى بېشىنىڭ چوققىسىدىكى بىرقانچە تال شالاڭ، يېرىم ئاقارغان چاچ-لىرىنى سىلاپ.

— ھېلىقى كىشى كىم؟ شەھەر قوماندانى شۇمۇ؟ — دەپ سوراشتى ئۆيىنىڭ باشقا تەرىپىدە ئولتۇرغان كىشىلەر. — نېمە دېگەن ياش ئادەمدەك، ھە!

— شۇنداق، ئاتمىش نەچچىلەرگە كىرگەن! گراف، ھېچكىمنى تونۇمايدىغان بولۇپ قاپتۇ دېيىشەمدۇ، نېمە؟ ماي سۇركەش مۇرا-سىمىنى ئۆتكۈزەمەكچى بولغانمۇ؟

— مەن مۇشۇنداق يەتتە قېتىم ماي سۇركەش مۇراسىمىنى قوبۇل قىلغان ئادەمنى كۆرگەنمەن.

كىنەزنىڭ ئىككىنچى قىزى يىغلامسىراپ، كېسەل ياتقان ئۆيدىن چىقىپ، دوختۇر لوررېننىڭ يېنىدا ئولتۇردى، دوختۇر بولسا ناھا-يىتى كېلىشكەن قىياپەتتە، يېكاتېرىنا خېنىمنىڭ رەسمى ئاستىدا شىرەگە جەينىكىنى تىرەپ ئولتۇراتتى.

— Trés beau (ناھايىتى ياخشى)، — دېدى دوختۇر ھاۋا رايى توغرىسىدىكى مەسىلىگە جاۋاپ بېرىپ، — Trés beau, princesse,

(گـۈزەل، et puis, à Moscou on se croit à la campagne
گۈزەل ناھايىتى ياخشى ھاۋا، كــىنەز قــىزى، موســكۋادا ئۆزەڭــنى
خۇددى يېزىدىكىدەك ھىس قىلىسەن).
— N'est-ce-pas (شۇنداق ئەمەسمۇ؟) — دىدى كىنەز قىزى
ئۇھ تارتىپ. — ئىچىسە بولامدۇ؟
لوررېن ئويلىنىپ قالدى.
— دورا ئىچكەنمۇ؟
— ھە.
دوختۇر سائىتىگە قارىدى:
— بىر ئىستاكان قايناقسۇغا ...une pincée de Cremortartari
(بىر چىمدىم كرېمو تارتارى سېلىڭ...)، — دىدى دوختۇر une
pinceé نىمە ئىكەنلىكىنى نازۇك بارماقلىرى بىلەن كۆرسىتىپ.
— بىر ئادەمنىڭ كېسىلى ئۈچىنچى قېتىم يامان ئەھۋالغا ئۆتكەنـ
دىن كېيىن يەنە ھايات قېلىشى بولۇپ باققان ئىش ئەمەس، —
دىدى نېمىس دوختۇر ئادىيۇتانتقا رۇس تىلىنى نېمىسچە تەلەپپۇز
قىلىپ.
— ئۆزىنى خېلى تېتىك تۇتقان ئادەم ئىدى! — دىدى ئادىيۇـ
تانت. — بۇ بايلىق كىمگە قالار؟ — دەپ قوشۇپ قويدى يەنە
پىچىرلاپ.
— مىراسخورلار تېپىلماي قالمايدۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى
كۈلۈپ تۇرۇپ ھېلىقى نېمىس.
ھەممەيلەن يەنە ئىشىككە قاراشتى: بۇ چاغدا كىنەزنىڭ ئىككىنچى
قىزى لوررېن بۇيرۇغان دورىنى كېسەلگە ئېلىپ كىرگەن ئىدى.
نېمىس دوختۇر لوررېن ئالدىغا كەلدى.

— ئەتە سەھەرگىچە چىداشلىق بىرىشى مۇمكىنمۇ؟ — دەپ سورىدى نىمىس فرانسۇزچە سۆزنى بۇزۇپ سۆزلەپ:

لوررىن لېۋىنى چىشلەپ، "ياق" دىگەندەك قىياپەتتە بارمىغىنى بۇرنىنىڭ ئاستىدا قىمىرلىتىپ قويىدى.

— بۇگۈن تۈندىن ئېشىپ كەتمەيدۇ، — دىدى دوختۇر پەس ئاۋاز بىلەن، شۇندىن كېيىن كېسەلنىڭ ئەھۋالىنى ئېنىق ئۇقىدىغانلىغى ۋە چۈشەندۈرەلەيدىغانلىغىغا ئۆزى ئىشىنىدىغان قىياپەتتە جىددىلىك بىلەن كۆلۈمسىرەپ قويۇپ نېرى كەتتى.

شۇ ئارىدا كىنەز ۋاسىلى كىنەزنىڭ ئىككىنچى قىزىنىڭ ياتاقخانىسىنىڭ ئىشىگىنى ئاچتى.

ئۆي ئىچى قاراڭغۇراق ئىدى، پەقەت ئىككى چىراق تەگرى سۈرىتى ئالدىدا يېنىپ تۇراتتى، يەنە گۈل ۋە ئىسرىقلارنىڭ خۇش پۇرىغى كېلەتتى. ئۆي ئىچى ئۇششاق ئۆي جاھازلىرىدىن كىچىك چىنە-قاچا ئىشكاۋى، كىچىك كىتاپ ئىشكاۋى ۋە كىچىك شىرەلەر بىلەن لىق تولغان ئىدى. شىرمىنىڭ ئارقىسىدىن ئېگىز پەر شەكىللىك كارۋاتنىڭ ئاپپاق ياپقۇچلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كۈچۈك قاۋاشقا باشلىدى.

— ئاللا، سىزمىدىڭىز، mon cousin (تاغا)؟

كىنەز قىزى ئورنىدىن تۇردى-دە، چاچلىرىنى تۈزەشتۈردى، ئۇنىڭ چاچلىرى ھەمىشە ۋە ھەتتا ھازىرمۇ ئادەتتىكىدىن تاشقىرى شۇنداق سىلىق ئىدىكى، گويا بۇ چاچلار ئۇنىڭ بېشى بىلەن بىردەك قىلىنغاندەك ۋە لاك بىلەن قاپلانغاندەك ئىدى.

— نىمە، بىرەر ۋەقە بولدىمۇ؟ — دەپ سورىدى قىز. — ناھايىتى چۆچۈپ كېتىپتىمەن.

— ھېچ ئىش بولغىنى يوق، يەنە ئوخشاشلا تۇرىدۇ. مەن سېنىڭ بىلەن بىرگىنە ئىش توغرىسىدا سۆزلەشكىلى كەلدىم، كاتىش، — دېدى كىنەز ۋاسىلى ھازىرلا قىز بوشىتىپ بەرگەن كىرپىسلودا ھارغىنلىق بىلەن ئولتۇرۇپ. — بۇ يەرنى ناھايىتى ئىسسىتىۋېتىپسەن، — دېدى ئۇ، — ھە، قېنى، ئولتۇرغىن، causons (سۆزلىشەيلى).

— مەن، بىرەر ئىش بولغانمىكىن دەپ ئويلاپتىمەن، — دېدى كىنەز قىزى ئۆزگەرمەس، تاشتەك قاتتىق جىددى چىرايى بىلەن كىنەز قارشىسىدا ئولتۇرۇپ سۆزگە قۇلاق سېلىشقا تەييارلاندى.

— ئۇخلىماقچى بولغان ئىدىم، mon cousin (تاغا)، بىراق، ئۇخلىيالمىدىم.

— خوش، ئەزىزىم، نىمە گەپ؟ — دېدى كىنەز ۋاسىلى كىنەز قىزىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ۋە ئۆزىنىڭ ئادىتى بويىچە پەسكە بېسىپ.

ئۇنىڭ "خوش، نىمە گەپ" دېگىنى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئاشكارا دېمىسىمۇ ئۆزلىرى ئۇچۇن چۈشىنىشلىك بولغان بىرمۇنچە مەسىلىلەرگە ئالاقىدار ئىكەنلىكى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

پۇتلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا بەلىلىرى ئۇزۇن، تۈپ-تۈز ۋە قاتتىق بولۇپ ئۆسكەن كىنەز قىزى ئۆزىنىڭ چېقىر كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ كىنەزگە توپ-توغرا ۋە بىپەرۋالىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. كىنەز قىزى بىر ئۇھ تارتتى-دە، بېشىنى لىڭشىتىپ تەكرى سۈرىتىگە قارىدى. ئۇنىڭ بۇ ھەركىتىنى قايغۇ-ھەسرەت ۋە سادىقلىقىنىڭ ئىپادىسى دەپ چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئىدى، شۇنىڭدەك ھارغىنلىق ۋە تېزدىن دەم ئېلىشقا بولغان ئۈمىتىنىڭ ئىپادىسى دەپمۇ چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئىدى. كىنەز ۋاسىلى ئۇنىڭ بۇ ھەركىتىنى ھارغىن-

لىقىنىڭ ئىپادىسى دەپ چۈشىنەتتى.

— مەنچۇ، — دېدى كىنەز ۋاسىلى، — سىنىڭچە، مەن ساڭا قارىغاندا بىرئاز راھەت ئالدىمۇ؟ Jesuis éreinté, comme un cheval de poste (مەن، خۇددى پوچتىكەشىنىڭ ئېتىدەك ھېرىپ كەتتىم، ئەمما يەنىلا سىنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن، كاتىش، ناھايىتى جىددى سۆزلىشىمەن).

كىنەز ۋاسىلى جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئىككى مەڭزى نېرۋا بولغاندەك، گاھ بۇ تەرەپكە، گاھ ئۇ تەرەپكە تارتىشىپ، چىرايىنى شۇنداق خۇنۇكلەشتۈرەتتىكى، بۇ ھال ئۇنىڭ چىرايىدا مېھمان ئۆيلەردە ئولتۇرغاندىمۇ ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ گويا ئادەتتىكىدەك ئەمەس ئىدى: بىردەم ئۆرەنلەپ مازاخ قىلغاندەك قارايتتى، بىردەم قورققان قىياپەت بىلەن ئەتراپقا قارايتتى.

كىنەز قىزى ئۆزىنىڭ يالىڭاچ، ياداڭغۇ قوللىرى بىلەن كۈچۈكنى تىزىدا قويۇپ قۇچىقىغا ئېلىپ، كىنەز ۋاسىلىنىڭ كۆزىگە دىققەت بىلەن قارايتتى؛ لېكىن، گەرچە ئۇ تاڭ ئاتقىچە شۇنداق جىم ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولغان بىلەنمۇ، يەنىلا ئېغىز ئېچىپ بۇ جىملىقنى بۇزمايدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— مانا، كۆرۈپ تۇرۇپسىز، سۆيۈملۈك ئاغىچام، سۆيۈملۈك سىڭلىم، كاتىرىنا سېمېنوۋنا، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ۋاسىلى، گويا ئۆز سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇشقا كىرىشىشى بىر خىل ئىچكى توقۇنۇشسىز بولمىغاندەك، — بۇنداق پەيتلەردە ھەممە ئەھۋاللار توغرىسىدا ئويلاپ كۆرۈشىمىز كېرەك بولىدۇ. كەلگۈسى توغرىسىدا، سىلەرنىڭ توغراڭلاردا... مەن ھەممىڭلارنى ئۆزەمنىڭ

باللىرىدەك ياخشى كۆرىمەن، سەن بۇنى بىلىسەن .

كىنەز قىزى يەنىلا قاپىغىنى تۈرۈپ، قىمىرلىماستىن ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

— ئەڭ ئاخىرىدا، يەنە ئائىلەم توغرىسىدىمۇ ئويلانماي بولمايدۇ، — ئاچچىقلانغان هالدا ئورۇندۇقنى ئۆزىدىن نېرى ئىتتىرىۋېتىپ ۋە ئۇنىڭغىمۇ قارىماستىن سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ۋاسىلى، — ئۆزەڭ بىلىسەن، كاتىش، سىلەر، ئۈچ ئاچا-سىڭىل مامونتوۋلار، يەنە مېنىڭ خوتۇنۇم، ھەممىمىز گرافنىڭ بىۋاستە مىراسخورلىرى بولىمىز. مەن، سېنىڭ ئۈچۈن مۇنداق نەرسىلەر توغرىسىدا سۆزلەش ۋە ئويلاشنىڭ قانچىلىك ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلىمەن، ئوبدان بىلىمەن. ماڭىمۇ ئوڭاي ئەمەس؛ بىراق، سۆيۈملۈكۈم مەن ئاتمىشلەرگە كىرەي دەپ قالدىم، ھەممىگە تەييارلىنىش كېرەك. سەن بىلەمسەن، مېنىڭ پىيېرنى چاقىرتىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتكىنىمنى؟ گراف توپ-توغرا پىيېرنىڭ رەسىمىنى كۆرسىتىپ: "ئۇنى چوقۇم چاقىرىپ كېلىش كېرەك" دېگەن ئەمەسمىدى؟

كىنەز ۋاسىلى سوئال ئالامىتى بىلەن كىنەز قىزىغا قارايتتى، ئەمما ئۇنىڭغا دېگەن سۆزلىرىنى كىنەز قىزىنىڭ مۇلاھىزە قىلغان قىلمىغانلىقىنى ياكى پەقەت قاراپلا تۇرغانلىقىنى چۈشىنەلمەيتتى.

— مەن بىر ئىش توغرىسىدا توختىماي خۇدادىن تىلەۋاتىمەنكى، mon cousin (تاغا)، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز قىزى، — ئۇ بولسىمۇ، خۇدا ئۇنىڭغا شەپقەت ئاتا قىلىپ، ئۇنىڭ يۈكسەك روھىنى مۇشۇ يەردىن تىپ-تىنچ ئېلىپ كەتسىكەن...

— شۇنداق، شۇنداق، ئەلۋەتتە، — دەپ سەۋرىسىزلىك بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ۋاسىلى ئايپاك بېشىنى ئېرتىپ ۋە ھېلىقى نېرى

ئىتتىرىۋەتكەن ئورۇندۇقنى غەزەپ بىلەن يەنە ئالدىغا تارتىپ، — بىراق...ئاخىر...ئۆزەڭ بىلىسەنكى، بۇلتۇر قىشتا گراف ۋەسىيەتنامە يېزىپ، بارلىق مال-مۈلكىنى بىۋاستە مىراسخورلىرىنى ۋە بىزنى قالدۇرۇپ، پيېرغا بەرگەن ئىدى.

— ۋەسىيەتنامە يازسا يېزىۋەرسۇن، مەيلى! — دىدى كىنەز قىزى خاتىرجەملىك بىلەن، — لېكىن ئۇنىڭ پيېرغا ۋەسىيەت قىلىشى مۈمكىن ئەمەس! پيېر ئۇنىڭغا قانۇنسىز ئوغۇل.

— Ma chére (سۆيۈملۈگۈم)، — دىدى كىنەز ۋاسىلى بىردىنلا ئورۇندۇقنى چىڭ تۇتۇپ ۋە تېخىمۇ جانلىنىپ تېز-تېز سۆزلەشكە باشلىدى، — لېكىن، ئەگەر گراف پادىشاغا خەت سۇنۇپ، پيېرنى ئوغۇللۇقلاپ ئالسام دەپ تەلەپ قىلغان بولسىچۇ؟ ئۆزەڭ بىلىسەن، گرافنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى تەستىقلاپ قويىدۇ...

كىنەز قىزى كۈلۈمسىرەپ قويدى، ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشى خۇددى گەپ بولۇۋاتقان مەسىلىلەردە مېنىڭ بىلىدىغانلىرىم ساڭا قارىغاندا تېخىمۇ كۆپ دەيدىغان كىشىلەرنىڭ كۈلۈمسىرىشىگە ئوخشايتتى.

— مەن يەنە ساڭا ئېيتاي، — كىنەز ۋاسىلى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — خەت ئاللىقاچان يېزىلغان، ئەمما ئەۋەتىلمىگەن، پادىشامۇ بۇنى بىلىدىكەن. مەسىلە پەقەت بۇ خەتنىڭ يوقىتىلغان ياكى يوقىتىلمىغانلىقىدا. ئەگەر يوقىتىلمىغان بولسا، ئۇ ھالدا بىر كۈنى ھەممە ئىش شۇنىڭ بىلەن تۈگەيدۇ، ۋەسسالام، — كىنەز ۋاسىلى بىر قېتىم تىنىپ قويىدى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ "ھەممە ئىش تۈگەيدۇ، ۋەسسالام" دىگەن سۆزىنىڭ مەنىسى نىمە ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىمەكچى بولاتتى، — شۇنىڭ بىلەن گرافنىڭ

خېتىنى ئېچىشىدۇ، ۋەسىيىتى يېزىلغان خەتنى پادىشاغا سۇنىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىلتىماسىمۇ تەستىقلىنىدۇ. پيېر قانۇنىي ئوغلى سۈپىتىدە ھەممىگە ئىگە بولىدۇ.

— خوش، بىزنىڭ ھەسسىمىزچۇ؟ — دەپ سورىدى كىنەز قىزى ھەرقانداق ئىش سادىر بولسا بولىدۇكى، پەقەت مۇنداق ئەھۋالنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس دىگەندەك تەنە بىلەن ئىلجىيىپ.

— Mais, ma pauvre Catiche, c'est clair, commele jour (لېكىن، سۆيۈملۈك كاتىش، بۇ ئوپ-ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرغان نەرسىغۇ). ئۇ شۇ چاغدا ھەممە نەرسىنىڭ بىردىن-بىر ۋارىسى بولىدۇ، سىلەرگە ھىچنىمە تەگمەيدۇ. سەن بىلىشىڭ كېرەك، سۆيۈملۈكۈم، ۋەسىيەت ۋە خەت يېزىلغانمۇ-يوق، بۇ ئىككى نەرسە يوقىتىلغانمۇ-يوق. ئەگەر بۇ ئىككى نەرسە بىرەر سەۋەپ بىلەن ئۇنتۇلۇپ قالغان بولسا، ئۇ ھالدا، بۇلارنىڭ نەدىلىگىنى بىلىشىڭ ۋە ئۇلارنى تېپىش كېرەك، چۈنكى......

— ئەمدى شۇ قالدىمۇ؟ — كىنەز قىزى زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە كۆزىنىڭ قىياپىتىنىمۇ ئۆزگەرتمەي ئۇنىڭ سۆزىنى بولۇۋەتتى، — مەن بولسام ئايال، سىزنىڭ ئويىڭىزچە، بىز ئاياللار تامامەن ئەخمەقلەرمىز؛ ئەمما مەن شۇنى بىلىمەنكى، قانۇنسىز ئوغۇل مىراسخور بولالمايدۇ...... un bêtard (قانۇنسىز ئوغۇل)! — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ، بۇ سۆزنىڭ تەرجىمىسى ئارقىلىق گويا كىنەزگە ئۇنىڭ گېپىنىڭ تامامەن ئاساسسىزلىغىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ.

— يەنە چۈشەنمەيۋاتىسەن، ھە، كاتىش! شۇنچە پەم-پاراستىڭ بىلەن يەنە چۈشەنمەيسەن: ئەگەر گراف پادىشاغا خەت يازغان بولسا ۋە خېتىدە ئۇنىڭ ئوغلى ئىكەنلىگىنى ئېتىراپ قىلىشنى تەلەپ

قىلغان بولسا، پيېر ئۇ چاغدا پيېر بولماي گراف بېزئۇخوۋ بولىدۇ-دە، ۋەسىيەت بويىچە ھەممىنى ئالىدۇ. ئەگەر ۋەسىيەت يېزىلغان خەت يوقىتىۋېتىلمىگەن بولسا، ئۇ چاغدا سەن ئۆزەڭگە ئالىي ھىممەتلىك قىلدىم دەپ تەسەللىي بېرىشتىن (ۋە et tout ce qui s'en suit بۇنىڭ ئاقىۋىتىدىن) باشقا ھېچنەرسە قالمايدۇ. بۇ تۇرغان گەپ.

— ۋەسىيەتنامە يېزىلغانلىقىنى بىلىمەن، لېكىن شۇنداقلا بۇ ۋەسىيەتنامىنىڭ كۈچكە ئىگە ئەمەسلىكىنىمۇ بىلىمەن؛ سىز مېنى ئۇچىغا چىققان ئەخمەق دەپ ھېساپلىسىڭىز كېرەك، non cousin (تاغا)، — دېدى كىنەز قىزى، قانداقتۇ "زەپ ئۆتكۈر ۋە ھاقارەتلىك گەپ ئېيتتىمغۇ" دەپ ئويلايدىغان ئاياللارنىڭ قىياپىتى بىلەن.

— سۆيۈملۈك كىنەز قىزىم كاتېرىنا سېمېنوۋنا! — دېدى كىنەز ۋاسىلى تاقەتسىز بولۇپ. — مەن ئالدىڭغا "سەن-پەن" ئېيتىشىپ زەھەر سانچىشىش ئۈچۈن كەلگىنىم يوق، بەلكى سېنى ياخشى نىيەتلىك، شەپقەتلىك، سەممىي ئۇرۇق-تۇققىنىم دەپ ئۆزەڭنىڭ مەنپەئەتلىرىڭ توغرىسىدا سۆزلىشىشكە كەلدىم. مەن ساڭا ئونلىغان قېتىم دەۋاتىمەن، ئەگەر پادىشاغا يېزىلغان خەت ۋە پيېرنىڭ پايدىسى ئۈچۈن يېزىلغان ۋەسىيەتنامە گرافنىڭ ھۆججەتلىرىدە بار ئىكەن، ئۇ ھالدا مېنىڭ بوتا كۆزۈم، سەن ۋە سېنىڭ سىڭىللىرىڭ مىراسخورلار ئەمەس! ئەگەر سەن ماڭا ئىشەنمىسەڭ، بىلىدىغان كىشىلەرگە ئىشەن: مەن ھېلىلا دىمىتري ئونۇفرىيېۋىچ (بۇ ئادەم شۇ ئائىلىنىڭ ئادۋوكاتى ئىدى) بىلەن سۆزلەشتىم، ئۇمۇ ماڭا شۇنداق دېدى.

روشەنكى، بۇ سۆزلەردىن كېيىن كىنەز قىزىنىڭ ئوي-پىكىرلىرىدە قانداقتۇ ئۆزگىرىش بولدى؛ ئۇنىڭ نېپىز لەۋلىرى تاتىرىپ كەتتى (كۆزلىرى يەنە شۇ پېتىچە ئىدى)، سۆزلەشكە باشلىغاندا

ئاۋازى شۇنداق جاراڭلاپ چىقاتتىكى، بۇنى ئۆزىمۇ كۈتمىگەندەك كۆرۈنەتتى.

— مۇنداقتا ناھايىتى ياخشى بولغان بولاتتى! — دېدى كېنەر قىزى. — ھېچقاچان ھېچنېمىسىنى ئىبلىشنى ئويلىمىغان، ھازىرمۇ ھېچنېمىسى كېرەك ئەمەس.

ئۇ ئۆزىنىڭ كۆچۈگىنى تىزىدىن ئىتتىرىۋەتتى-دە، كۆينىكىنىڭ پۈرمىلىرىنى تۈزەشتۈردى.

— مىننەتدارچىلىق دېگەن مانا شۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ھېچنېمىسىنى ئايىمىغان كىشىلەر ئۈچۈن بېرىلىدىغان ئىنئام دېگەن مانا شۇ! — دېدى كىنەز قىزى. — ياخشى بولدى، ناھايىتى ياخشى بولدى! ماڭا ھېچنەرسە كېرەك ئەمەس، كىنەز!

— شۇنداق، بىراق سەن ئۆزەڭ يالغۇز ئۆزەڭ ئەمەس سەن، سېنىڭ يەنە سىڭىللىرىڭ بار-دە، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ۋاسىلى.

لېكىن كىنەز قىزى ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمىدى.

— شۇنداق، مەن بۇنى خېلى بۇرۇندىن تارتىپلا بىلەتتىم، لېكىن ئېسىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن: بۇ ئۆيدە پەسكەشلىك، ئالدامچىلىق، ھەسەتخورلۇق، نەيرەڭۋازلىق، ۋاپاغا جاپاقىلىش، ئەڭ پەسكەش ۋاپاسىزلىقتىن باشقا ھېچنېمىنى كۈتكىلى بولمايدىغانلىقىنى مەن بىلىمەن....

— سەن بىلەمسەن-يوق، بۇ ۋەسىيەتنامە نەدە؟ — دەپ سورىدى كىنەز ۋاسىلى ئىككى مەڭزىنى ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ لىپىلدىتىپ تۇرۇپ.

— شۇنداق، مەن نادان ئىكەنمەن! ئىلگىرى تېخى كىشىلەرگە

ئېشىنىپ، ئۇلارنى ياخشى كۆرۈپ ۋە ئۆزەمنى قۇربان قىپتىمەن. بىراق، پەقەت پەسكەش ۋە رەزىل ئادەملەر غەلىبە قىلىدىكەن! مەن بۇ كىمنىڭ سۈيىقەستى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن!

كىنەز قىزى ئورنىدىن تۇرماقچى بولغان ئىدى-يۇ، ئەمما كىنەز ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلىۋالدى. كىنەز قىزى بىردىنلا ھەممە ئىنسانلاردىن رايى قايتىپ كەتكەن ئادەمدەك قىياپەتكە كىردى-دە، ئۆزىنىڭ سۆھبەتدىشىغا قەھرى-غەزەپ بىلەن قارىدى.

— يەنە ۋاقىت بار، سۆيۈملۈكۈم. ئېسىڭدە تۇرسۇن، كاتىش، بۇنىڭ ھەممىسى ئويلانماستىن، غەزەپلەنگەن ۋە كېسەل بولغان چاغلاردا بولۇپ قالدى، كېيىن ئۇنتۇلۇپ كەتكەن. بىزنىڭ مەجبۇرىيىتىمىز، سۆيۈملۈكۈم، ئۇنىڭ خاتالىقىنى تۈزىتىش، ئۇنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدىكى ئازاپلىرىنى يېنىكلىتىپ، ئۇنىڭ بۇنداق ئادالەتسىزلىكلەرنى قىلىشىغا يول قويماسلىق، ئۇنىڭ ئۆلۈش ئالدىدا بۇ كىشىلەرنى بەختسىز قىلىپ قويدۇمغۇ دەيدىغان ئارمان بىلەن كېتىشىگە يول قويماسلىق....

— ئۇنىڭ ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلغان بۇ كىشىلەرنى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز قىزى بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەمما كىنەز ئۇنى قويۇپ بەرمىدى، — ئۇ مەڭگۈ ئۇقمايدۇ. ياق، mon cousin (تاغا)، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — مەن مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقارمايمەن: بۇ دۇنيادا ئىنئام كۈتۈش مۇمكىن ئەمەس، بۇ دۇنيادا شان-شەرەپمۇ، نە ئادىللىقمۇ يوق. بۇ دۇنيادا مۇغەمبەرلىك قىلماي ۋە ياۋۇز بولماي مۇمكىن بولمايدىكەن.

— Hy, voyons (هاي-هاي)، ئۆزەڭنى باس. مەن سېنىڭ

قەلبىڭىزنىڭ ساپلىقىنى بىلىمەن.

— ياق، مېنىڭ قەلبىم ساپ ئەمەس، قارانىيەت مەن.

— مەن سىزنىڭ قەلبىڭىزنى بىلىمەن، — دەپ تەكرارلىدى كىنەز — مەن سىزنىڭ قەدرىڭىزگە يېتىمەن، سەنىمۇ مېنىڭ قەدرىمگە يەتسەڭ بولىدى. ئۆزەڭنى باس. parlons raison (بىمالال سۆزلىشەيلى)، ھېلى تېخى ۋاقىت بار: بىر كۈن ئەمەس ياكى پەقەت بىر سائەت ئەمەس؛ سەن ماڭا ۋەسىيەتنامە توغرىسىدىكى ھەممە ئىشنى، خۇسۇسەن ئۇنىڭ نەدىلىكىنى ئېيتىپ بەر: سەن ئۇنى ئەلۋەتتە بىلىسەن. ۋەسىيەتنامىنى تاپساق، دەرھال گرافقا كۆرسىتىمىز. ئۇ ۋەسىيەتنامىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغاندۇ. قولىغا ئالىدۇ — يۇ، يىرتىپ تاشلايدۇ. بىلەمسەن، مېنىڭ بىردىن-بىر ئۈمىدىم — ئۇنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى ئورۇنلاش؛ مەن بۇ يەرگە پەقەت شۇنىڭ ئۈچۈنلا كەلگەن. مەن بۇ يەردە پەقەت ئۇنىڭغا ۋە سىلەرگە ياردەم بېرىش ئۈچۈنلا ئولتۇرۇپتىمەن.

— ئەمدى ھەممىنى چۈشەندىم! مەن بۇنىڭ كىمنىڭ ھىلە-مىكىرىسى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن. بىلىمەن! — دېدى كىنەز قىزى.

— گەپ بۇنىڭدا ئەمەس، بوتا كۆزۈم.

— بۇ سىز قوغداپ كېلىۋاتقان (protégé) ئادەم، سىزنىڭ سۆيۈملۈك ئاننا مىخايلوۋناڭىز. مەن بۇ رەزىل، قەبىھ خوتۇننى ئۆي خىزمىتى قىلدۇرغانغىمۇ ئېلىشنى خالىمايتتىم.

— Ne perdons point de temps (ۋاقىتنى بىكارغا ئۆتكۈزمەيلى...)

— ئاھ، بولدى قويۇڭ! بۇلتۇر قىشتا، ئۇ مەشەگە تىقلىپ كىرىپ، گرافقا بىزنىڭ توغرىمىزدا، خۇسۇسەن Sophie توغرىسىدا شۇنداق

قەبىھ، شۇنداق بىئەدەپ سۆزلەرنى قىلغانكى، — مېنىڭ بۇ سۆزلەرنى ئېيتىشقا ئاغزىم بارمايدۇ — گراف كېسەل بولۇپ قالدى، ھەتتا ئىككى ھەپتىگىچە بىزنى كۆرۈشنى ياقتۇرمىدى. بۇ چاغدا، مەن بىلىمەن، ئۇ مۇشۇ ئېپلاس، رەزىل قەغەزنى يازغان؛ ئەمما، مەن بۇ قەغەزنىڭ ھېچقانداق كۈچكە ئىگە ئەمەسلىكىنى بىلگەن.

— Nous y voila (گەپ، مانا شۇنىڭدا)، نېمە ئۈچۈن سەن بۇنى بۇرۇن ماڭا دېمىدىڭ؟

— ياستۇغىنىڭ ئاستىدىكى گۈللۈك قاپچۇغىدا. ئەمدى بىلدىم، — دېدى كىنەز قىزى كىنەزنىڭ سوئالىغا جاۋاپ بەرمەي. — شۇنداق، ئەگەر مېنى گۇنايى بار دەيدىكەن، چوڭ گۇنا قىلغان ئىكەنمەن، بۇ ئاشۇ ئېپلاس ئايالغا بولغان ئۆچمەنلىك، خالاس! — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز قىزى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ. — بۇ خوتۇن نېمىشقا بۇ يەرگە تىقىلىپ كىرىۋالىدىغاندۇ؟ بىراق، مەن ئۇنىڭغا ھەممىسىنى دەيمەن، ھەممىسىنى، ۋاقتى كەلسۇن!

19

گرافنىڭ قوبۇلخانىسى بىلەن كىنەز قىزىنىڭ ئۆيىدە مۇشۇنداق گەپ-سۆزلەر بولۇۋاتقان چاغدا، پىيېر (ئۇ چاقىرتىلغان ئىدى) بىلەن ئانىنا مىخايلوۋنا (ئۇ پىيېر بىلەن بىللە بېرىشنى لازىم تاپقان ئىدى) ئولتۇرغان ھارۋا گراف بېزئۇخوۋنىڭ قوراسىغا كىرىپ كەلدى. ھارۋىنىڭ چاقلىرى دەرىزە تۈۋىدىكى پاخال يېيىلغان يولدىن يېنىككىنە تاراقلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان چاغدا، ئانىنا مىخايلوۋنا ھەمراسىغا سۆز قىلىپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ بىر

بولۇڭدا ئۇخلاپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى-دە، ئۇنى ئويغىتىۋەتتى. پېتىر ئويغىنىپ ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ئارقىسىدا ھارۋىدىن چۈشۈۋاتقان چاغدىلا، ئۇنى كۈتۈپ تۇرغان ئىش: ئۆلۈش ئالدىدىكى ئاتىسى بىلەن كۆرۈشۈش ئېسىگە كەلدى، پېتىر ھازىر يېتىپ كەلگەن جاي ئالدىنقى ئىشىك ئەمەس، ئارقا ئىشىك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدى. ئۇ ھارۋىدىن چۈشۈۋاتقاندا، مىشچانلارچە كىيىنگەن ئىككى كىشى ئالدىراپ-تېنەپ ئىشىك ئالدىدىن قېچىپ تامنىڭ تۈۋىگە ئۆتۈۋالدى. سەل توختىغاندىن كېيىن، پېتىر ئىككى تەرەپتىكى تامنىڭ تۈۋىدە تۇرغان شۇنىڭغا ئوخشاش يەنە بىرقانچە كىشىنى بايقاپ قالدى. لېكىن نە ئاننا مىخايلوۋنا، نە چاكار ۋە نە ھارۋىكەش بولسۇن، ئۇلارنى كۆرمەي قېلىشى مۇمكىن بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇلارغا قىلچە دىققەت نەزىرىنى سالمىدى. پېتىر "شۇنداق بولسا كېرەك" دەپ ئويلىدى-يۇ، ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ئارقىسىدىن كېتىۋەردى. ئاننا مىخايلوۋنا تېز قەدەم تاشلاپ، خىرە يورۇتۇلغان تار خىش پەلەمپەيدىن يۇقۇرىغا قاراپ ماڭدى ۋە ئارقىدا قالغان پېتىرنى چاقىراتتى. پېتىر نىمە ئۈچۈن گراف بىلەن كۆرۈشۈش زۆرۈرلۈكىنى چۈشەنمىسىمۇ، بولۇپمۇ ئۇنىڭغا نىمە سەۋەپتىن ئارقا تەرەپتىكى پەلەمپەي ئارقىلىق مېڭىش زۆرۈرلۈكىنى ئۇقمىسىمۇ، ئەمما ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ ۋە ئالدىراش قىياپىتىدىن، پېتىر "شۇنداق بولۇشى زۆرۈر" بولسا كېرەك دىگەن ئويغا كەلدى. پەلەمپەينىڭ يېرىمىغا كەلگەندە ئۇلارنى قوللىرىدا چېلەك تۇتۇشۇپ ۋە ئۆتۈكلىرى بىلەن تاقىلدىشىپ ئالدىغا دۈچ كەپقالغان قانداقتۇ بىرقانچە كىشى پۇتلىشىپ يىقىتىۋېتىشكە تاس-تاماس قالغانىدى. بۇ كىشىلەر تامغا ناھايىتى يېقىن كېلىۋېلىپ، پېتىر بىلەن ئاننا

مخايلوۋناغا يول بەردى ۋە ئۇلارنى كۆرگەندە قىلچە ئەجەپلەنگەندەلىكنى كۆرسەتمىدى.

— كنەز قىزلىرىنىڭ خانىسىغا بارىدىغان يول مۇشۇما؟ — دەپ سورىدى ئانىنا مخايلوۋنا ئۇلارنىڭ بىرىدىن.

— هە، شۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى چاكارلارنىڭ بىرى ھازىر ھېچكىمدىن تەپتارتمايدىغاندەك يۇرەكلىك ۋە جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن، — سولدىكى ئىشىك، خانىم.

— ئېھتىمال، گراف مېنى چاقىرمىغان بولسا كېرەك، — دېدى پيېر پەلەمپەينىڭ ئۇستىگە چىقىپ بولغاندا، — مەن ئۆز ياتىقىمغا بارايمىكىن.

پيېرنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئانىنا مخايلوۋنا توختاپ قالدى.

(ئاھ! دوستۇم!) Ah, mon ami — دېدى ئۇ ئەتىگەندە ئوغلىغا سۆز قىلغاندىكىدەك قىياپەتتە بىلەن ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويۇپ، — croyez, que je souf fre, autant que vous, mais (ماڭا ئىشىنىڭ، مېنىڭ تارتىۋاتقان ئازاۋىم سىزنىڭكىدىن ئاز ئەمەس، بىراق، مەرت بولۇڭ!) soyəz homme

— راستىنلا، كىرىمەنمۇ؟ — دەپ سورىدى پيېر مۇلايىم قىياپەتتە كۆزەينىكىدىن ئانىنامخايلوۋناغا قاراپ.

— Ah, mon ami, oubilez les torts qu'on a pu avoir envers vous, pensez quec'est votre père… peut-tètre à l'agonie.(سىزگە ناھەقلىق قىلغانلىقىنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىڭ، دوستۇم؛ ئويلاپ كۆرۈڭ، ئۇ سىزنىڭ ئاتىڭىز...ئېھتىمال، ئۆلۈم ئالدىدا تۇرىدىغاندۇ)، — ئانىنا مخايلوۋنا خۇرسىنىدى، — Je vous

ai tout de suite aimé comme mon fils. Fiez à moi, Pierre. Je n'oublieraipas vos intérêts (مەن دەسلەپتىلا سىزنى ئوغلۇمدەك ياخشى كۆرۈپ قالدىم. ماڭا ئىشىنىڭ، پيېر. مەن سىزنىڭ مەنپەئەتلىرىڭىزنى ئېسىمدىن چىقارمايمەن).

پيېر ھېچنېمىنى چۈشەنمەيتتى؛ "مۇشۇنىداق بولۇشى زۆرۈردۇر" دەيدىغان قاراش يەنىلا ئۇنىڭغا بارغانسېرى كۈچلۈكرەك بىلىنەتتى، شۇڭا ئۇ ئىشكنى ئاچقان ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ئارقىسىدىن ئىتائەتچانلىق بىلەن ئەگىشىپ مېڭىۋەردى.

بۇ ئىشىك ئارقا يولنىڭ ئارىلىقىغا ئېچىلاتتى. بۇلۇڭدا بىر بوۋاي — كىنەز قىزىنىڭ خىزمەتكارى پايپاق توقۇپ ئولتۇراتتى. پيېر ھويلىنىڭ بۇ تەرىپىگە ھېچقاچان ئۆتمىگەن، ھەتتا مۇنداق ئۆيلەرنىڭ بارلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. ئاننا مىخايلوۋنا پەتنۇستا چەينەك كۆتىرىپ ئارقىسىدىن يېتىشۋالغان قىزدىن (ئۇنى سۆيۈملۈكۈم، جېنىم دەپ ئاتاپ) كىنەز قىزنىڭ سالامەتلىكىنى سورىدى ۋە پيېرنى خىش ياتقۇزۇلغان ئارىلىقتىن باشلاپ ئېلىپ كەتتى. ئارىلىقتىن بىرىنچى ئىشىك كىنەز قىزنىڭ تۇرىدىغان ئۆيلىرىگە ئېچىلاتتى. پەتنۇسنى كۆتەرگەن ھېلىقى خىزمەتكار قىز ئالدىراشلىقتا (بۇ چاغدا ئۆيدە ھەممە ئالدىراش ئىدى) ئىشىكنى ياپمىغان ئىدى، پيېر بىلەن ئاننا مىخايلوۋنا ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئىختىيارسىزلا بۇ ئۆيگە قارىدى: كىنەز ۋاسىلى بىلەن چوڭ كىنەز قىزى بىر بىرىگە يېقىن ئولتۇرۇپ ئۇ يەردە سۆزلىشىۋاتاتتى. كىنەز ۋاسىلى ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنى كۆرۈپ سەۋىرسىزلىك بىلەن قىمىرلىدى ـ دە، ئارقىسىغا قاڭتايدى؛ كىنەز قىزى دەس ئورنىدىن تۇردى ۋە ھېچنېمىگە قارىمىغان قىياپەتتە پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىشىكنى تاراقشىتىپ يېپىۋەتتى.

بۇنداق قىلىق كىنەز قىزىنىڭ ئادەتتىكى ۋەزمىسىن ھالىتىگە زادى ئوخشىمايتتى، كىنەز ۋاسىلىنىڭ چىرايىدا ئىپادىلەنگەن قورقۇش قىياپىتى ئۇنىڭ ئىززەت-سالاپىتىگە زادىلا ماس كەلمەيتتى، شۇڭا پيېر توختاپ قالدى-دە، كۆزەينىكى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يېتەكچىسىگە سوئال ئالامىتى بىلەن قاراپ قويدى. ئاننا مىخايلوۋنا قىلچە ئەجەپلەنگەنلىكنى بىلدۈرمەي، پەقەت سوغاققىنا كۈلۈپ قويدى ۋە خۇددى "مەن شۇنى كۈتكەن ئىدىم" دېگەندەك قىياپەت بىلەن خورسىنىپ قويدى.

— Soyez homme, mon ami, c'est moi qui Veillerai à vos intéréts (مەرت بولۇڭ، دوستۇم، مەن سىزنىڭ مەنپەئەتىڭىزنى كۆزلەيمەن)، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا ئۇنىڭ قارىشىغا جاۋابەن ۋە ئارىلىقتىن تېخىمۇ تېز يۈرۈپ.

پيېر بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيتتى، بولۇپمۇ veiller à vosintérêst (مەنپەئەتىڭىزنى كۆزلەش) دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەيتتى، لېكىن ئۇ يەنە "شۇنداق بولۇشى كېرەكتۇر" دەپ ئويلايتتى. ئۇلار ئارىلىقتىن گىرافنىڭ قوبۇلخانىسىغا يانداش خىرە يورۇتۇلغان زالغا كىردى. بۇ پيېر ئالدىنقى دەرۋازىدىن كۆرگەن ھېلىقى ھەشەمەتلىك سوغاق ئۆيلەرنىڭ بىرى ئىدى. لېكىن بۇ ئۆيدە، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا بوش ۋاننا تۇراتتى، گىلەملەرگە سۇ چاچرىغان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا پۇتلىرىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ۋە ئۇلارغا دىققەت-نەزىرىنىمۇ سالماستىن كېلىۋاتقان خىزمەتكار بىلەن قولىدا ئىسرىقدان كۆتەرگەن پوپ ياردەمچىسى ئۇدۇل كەپقالدى. ئۇلار پيېرغا تونۇش بولغان ئۆيگە كىردى، بۇ ئۆينىڭ ئىتالىيانچە ئىككى دېرىزىسى گۈللەر ئۆستۈرۈلىدىغان

قىشلىق باققا ئېچىلاتتى ۋە بۇ ئۆيدە يېكاتېرىنا خېنىمنىڭ يېرىم ۋە پۈتۈن گەۋدىسى سىزىلغان ناھايىتى چوڭ رەسىمى بار ئىدى. بۇ يەردە ئولتۇرغانلار يەنە شۇ كىشىلەر بولۇپ، پۈتۈنلەي دىگۈدەك ئىلگىرىكى ھالىتىدە بىر بىرى بىلەن پىچىرلىشىپ سۆزلىشىۋاتاتتى. ئاننا مىخايلوۋنا كىرىپ كەلگەندە ھەممەيلەن جىم بولۇشۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا باسقان، ئاپپاق تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا ۋە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئىتائەتچانلىق بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتقان سېمىز، يوغان پيېرغا قارىشىپ قالدى.

ئاننا مىخايلوۋنانىڭ چىرايىدىن "ئاخىرقى جىددى پەيت يېتىپ كەلدى" دىگەن ئوي-پىكىرلەر ئىپادىلىنىپ تۇراتتى؛ ئۇ ئىشچان پېتربۇرگ خانىملىرىغا خاس روھىي ھالىتى بىلەن، پيېرنى ئۆزىدىن نېرى كەتكۈزمەي بىللە ئېلىپ، ئەتىگەنكىگە قارىغاندا تېخىمۇ باتۇرلۇق بىلەن قەدەم تاشلاپ كىرىپ كەلگەن ئىدى. ئاننا مىخايلوۋنا ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان كىشى كۆرۈۋالماقچى بولغان بۇ ئادەمنى ئۆزى بىللە ئېلىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ قوبۇل قىلىنىشىدا گەپ يوق دەپ ئويلايتتى. ئۇ ئۆيدە ئولتۇرغۇچىلارغا تېز-تېز قاراپ چىقتى ۋە گراف روھانىسىنى كۆرگەندىن كېيىن ئاستا قەدەم تاشلاپ سىلىققىنا مېڭىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، ئانچە ئېگىلىپمۇ كەتمەي، ئەمما بويىنى بىردىنلا سەل پەسرەك قىلىپ، ئاۋال بىر روھانىنىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن باشقىسىنىڭ دۇئاسىنى ئالدى.

— خۇداغا شۈكرى، ئۈلگۈرۈپ كەپسىز، — دىدى ئۇ روھانىغا، — بىز ھەممە ئۇرۇق-تۇغقانلار بەك ئەندىشە قىلغان ئىدۇق. مانا بۇ يىگىت بولسا گرافنىڭ ئوغلى، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ تېخىمۇ يۇمشاقلىق بىلەن. — خەۋپلىك پەيت!

بۇ سۆزلەردىن كېيىن، ئۇ دوختۇرنىڭ قېشىغا كەلدى.

— cher docteur (مۇھتەرەم دوختۇر)، — دېدى ئۇ دوختۇرغا، — ce jeune homme e et le fils du com. te, y a-t-il de l'es poir (بۇ ياش يىگىت بولسا گرافنىڭ ئوغلى، ئۈمىت بارمۇ؟)

دوختۇر گەپ-سۆز قىلماي دەرھال يۇقۇرىغا قارىدى-دە، دولىسىنى قىسىپ قويدى. ئانىنا مىخايلوۋنامۇ كۆزلىرى ۋە دولىسىنى خۇددى شۇنداق ھەركەتلەندۈرۈپ، كۆزلىرىنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك يۇمۇپ، ئۇھ دەپ قويدى-دە، دوختۇرنىڭ يېنىدىن پيېرنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇ ئالاھىدە ھۆرمەت ۋە قايغۇلۇق ئاھاڭدا پيېرغا مۇراجىئەت قىلىپ:

— Ayez confiance en sa miséricorde (خۇدانىڭ مېھرى-شەپقىتىگە ئىشىنىڭ)، — دېدى ۋە پيېرغا ئولتۇرۇپ كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن بىر دىۋاننى كۆرسەتتى-دە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ھەممە كىشى قاراپ تۇرغان ئىشىككە قاراپ ماڭدى ۋە ئىشىكنى ئاستاغىنا ئېچىپ، ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى.

پيېر يېتەكلىگۈچىسىگە شەرتسىز ئىتائەت قىلىشقا قارار قىلىپ، ئۇ كۆرسەتكەن دىۋانغا قاراپ ماڭدى. ئانىنا مىخايلوۋنا غايىپ بولۇش بىلەن تەڭ، ئۆيدە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى زور قىزىقىش ۋە خەيرىخالىق نەزىرى بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ ھەممە كىشىنىڭ گوياكى ئۇنى كۆرسىتىپ بىر خىل ۋەھىمە ۋە خۇشامەت-كۆي قىياپىتى بىلەن ئۆزئارا پىچىرلىشىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئىلگىرى قىلىپ باقمىغان ھۆرمەت-ئېھتىرامنى قىلىشاتتى: روھانىي بىلەن سۆزلىشىۋاتقان نامەلۇم بىر خانىم ئورنىدىن تۇردى-

دە، ئۇنىڭغا ئولتۇرۇشنى تەكلىپ قىلدى؛ ئادىيۇتانت پېيىرنىڭ يەرگە چۈشۈپ كەتكەن پەلىيىنى يەردىن ئېلىپ سۇندى؛ دوختۇرلار بولسا پېيىر ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ لام-مىم دىمەي جىم تۇرۇشتى ۋە ئۇنىڭغا يول بېرىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىشتى. پېيىر دەسلەپ ھېلىقى خانىمنى مالال قىلماسلىق ئۈچۈن باشقا ئورۇندا ئولتۇرماقچى بولاتتى ۋە پەلەيىنى يەردىن ئۆزى ئالماقچى بولاتتى، شۇنىڭدەك دوختۇرلار يولىنى تامامەن توسۇۋالمىغان بولسىمۇ، ئۇلارنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولاتتى؛ لېكىن ئۇ بىردىنلا: مۇنداق قىلىش ئەدەپسىزلىك بولىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ كېچىدە قانداقتۇ خەۋپلىك بولغان ۋە ھەممەيلەن كۈتۈپ تۇرغان مۇراسىمنى ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر بىر كىشى ئىكەنلىكىنى، شۇ سەۋەپتىن ئۇلار كۆرسەتكەن ھۆرمەتنى قوبۇل قىلماي بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. شۇڭا ئۇ ئادىيۇتانتنىڭ قولىدىن پەلەيىنى گەپ قىلمايلا ئالدى، ھېلىقى خانىمنىڭ ئورنىدا ئولتۇردى، خۇددى مىسىر ھەيكەللىرىدەك ساددە قىياپەتتە، ئۆزىنىڭ چوڭ قوللىرىنى باراۋەر تۇرغان ئىككى تىزىغا قويىدى ۋە ئۆز كۆڭلىدە: "شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىكەن-دە" دەپ ئويلاپ، بۈگۈن كېچىدە ئۆزىنى يوقىتىپ قويماسلىق ۋە ئەخمىقانە ئىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۆز پىكىرلىرىدىن بويىچە ئىش قىلماي، بەلكى پەقەت ئۆزەمگە يېتەكچىلىك قىلغۇچى كىشىلەرنىڭ پىكرىگە تامامەن ئىتائەت قىلىشىم كېرەك دىگەن قارارغا كەلدى.

ئىككى مىنۇتمۇ ئۆتمىدى-دە، ئۇزۇن يەكتەك كىيگەن ۋە مەيدىسىگە ئۈچ يۇلتۇز تاقىۋالغان كىنەز ۋاسىلى ئۇلۇغۋارلىق بىلەن بېشىنى ئېگىز كۆتەرگەن ھالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ بۈگۈن

ئەتىگەندىكىگە قارىغاندا بىر ئاز ياداپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى؛ ئۆلتۈرغانلارغا قاراپ، پىيېرغا كۆزى چۈشكەندە، كۆزلىرى ئادەتتىكىدىن تېخىمۇ چوڭىيىپ كەتكەندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ پىيېرنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى (ئۇ ئىلگىرى ھېچقاچان مۇنداق قىلمىغان ئىدى) ۋە خۇددى ئۇنىڭ قولى چىڭ ياكى چىڭ ئەمەسلىكىنى سىناپ كۆرمەكچى بولغاندەك، ئۇنى پەسكە تارتتى.

— Courage, courage, mon ami. Il a demandé à vous voir. C'est bien... (مەيۈسلەنمەڭ، مەيۈسلەنمەڭ، دوستۇم. ئۇ سىزنى چاقىرتتى. بۇ ناھايىتى ياخشى...) — دەپ كەتمەكچى بولدى.

بىراق، پىيېر بىر نېمە دېيىشنى زۆرۈر دەپ ئويلاپ:

— سالامەتلىكلىرى قانداق...، دېدى-يۇ، ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان كىشىنى گراف دەپ ئاتاشنىڭ لايىق ياكى لايىق ئەمەسلىكىنى بىلمەي ئەندىشىدە دۇدۇقلاپ قالدى؛ "ئاتام" دېيىشكىمۇ خىجىل بولاتتى.

— Il a eu encore un coup, il y a une demi-heure. (ئۇنىڭ كېسلى يېرىم سائەت ئىلگىرى بىر قېتىم تۇتتى. مەيۈسلەنمەڭ، دوستۇم....)

پىيېرنىڭ ئوي-پىكىرلىرى شۇنداق قالايمىقانلىشىپ كەتكەن ئىدىكى، كېسلى "تۇتتى" دېگەن سۆزنى دەسلەپ ئۇ ئانچە چۈشەنمەي، ھاڭ-تاڭ بولۇپ كىنەز ۋاسىلىغا قارىدى-دە، كېيىن "تۇتتى" دېگەن سۆزدىن كېسلى بىر قېتىم تۇتقان ئىكەن دەپ چۈشەندى. كىنەز ۋاسىلى كېتىۋېتىپ لوررېنغا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدى ۋە پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئىشىكتىن كىرىپ كەتتى. ئۇ پۇتىنىڭ

ئۇچىدا دەسسەپ مېڭىشنى بىلمەيتتى ۋە ھەر بىر قەدىمىدە پۈتۈن بەدىنى تىترەپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىنەزنىڭ چوڭ قىزى، كېيىن روھانىلار ۋە ئۇنىڭ ياردەمچىلىرى ھەم بەزى كىشىلەر (ئۆي خىزمەتچىلىرى)مۇ ئىشىكتىن كىرىپ كېتىشتى. ئىچكىرىدىن ئادەملەر-نىڭ شەپىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئەڭ ئاخىرىدا ئاننا مىخايلوۋنا يەنىلا شۇنداق ئاپپاق تاتىرىپ كەتكەن ھالدا، ئەمما ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلىدىغان قەتئىي قىياپەت بىلەن يۈگۈرۈپ چىقتى-دە، پيېرنىڭ يېڭىنى تۇتۇپ:

— La bonté divine est inépuisable. C'est la cérémonie de l'extrême onction qui va commencer. Venez. (خۇدانىڭ مېھرى-شەپقىتى تۈگىمەس-پۈتمەس! ئۆلۈم ئالدىدىكى ماي سۈركەش مۇراسىمى دەرھال باشلىنىدۇ. ئەمدى كىرەيلى)، — دېدى.

پيېر يۇمشاق گىلەم ئۈستىدە قەدەم تاشلاپ ئىشىكتىن كىردى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىگە تونۇش بولمىغان ھېلىقى خانىم بىلەن ئادىيۇ-تانتنى كۆردى، يەنە بەزى خىزمەتچىلەرمۇ بار ئىدى — ئۇلار بۇ ئۆيگە كىرگەندە ئەمدى يەنە رۇخسەت سوراپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىزدەك، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ كېلىشتى.

20

پيېر چوڭ ۋە يۇمىلاق تۈۋرۈكلەر ھەم ئەگمىلەر بىلەن بۆلۈنگەن، پۈتۈن تاملىرى ئىرانچە گىلەملەر بىلەن قاپلانغان بۇ چوڭ زالنى ئوبدان بىلەتتى. تۈۋرۈكنىڭ ئارقىسىدىكى ئۆينىڭ بىرقىسمىدا،

بىر تەرەپتە، يىپەك پەردە تارتىلغان ئېگىز قىزىل ياغاچ كارۋات تۇراتتى، يەنە بىر تەرىپىدە بۇت سېلىنغان يوغان ساندۇق تۇراتتى، ئۇ خۇددى چېركاۋدا كەچكى ئىبادەت ۋاقتىدا يورۇتۇلغاندەك، قىپ-قىزىل ھەم يورۇق يورۇتۇلغان ئىدى. يورۇتۇلغان بۇتنىڭ تۆۋىنىدە كېسەل كىشىگە خاس يۆلەنچۈكى بار ئۇزۇن كىرىسلو قويۇلغان ئىدى، كىرىسلودىكى يۇقۇرىغا قويۇلغان قاردەك ئاپپاق، پۇرلىشىپ كەتمىگەن، تېخى ھېلىلا يەڭگۈشلەنگەندەك كۆرۈنگەن ياستۇقتا، پارقىراپ تۇرغان يېشىل ئەدىيالنى بېلىگىچە يېپىنىپ، پىيىرغا تونۇش بولغان چوڭ گەۋدىلىك ئاتىسى گراف بېزئۇخوۋ ياتاتتى، ئۇنىڭ كەڭ پىشانىسىدىكى ئاپپاق چاچلىرى كىشىگە ئارسلاننىڭ يايلىسىنى ئەسلىتەتتى، چىرايلىق قىزىل-ساغۇش يۈزىدە يول-يول، نۇرانى چوڭقۇر قورۇق ئىزلىرى بار ئىدى. ئۇ دەل بۇتنىڭ تۆۋىنىدە ياتاتتى؛ ئۇنىڭ سېمىز ۋە چوڭ ئىككى قولى ئەدىيالدىن چىقىرىلىپ سىرتقا قويۇلغان ئىدى. ئالقىنى تۆۋەن قىلىپ قويۇلغان ئوڭ قولىنىڭ باشمالتىغى بىلەن كۆرسەتكۈچ بارمىقىنىڭ ئارىسىغا بىر تال شام قويۇلغان بولۇپ، ئۇنى كىرىسلونىڭ ئارقىسىدىن بېلىنى ئېگىپ تۇرۇپ بىر خىزمەتكار تىرەپ تۇتۇپ تۇراتتى. كىرىسلونىڭ يېنىدا ھەشەمەتلىك ۋە پارقىراپ تۇرغان ئىبادەت كىيىملىرىنى كىيىشكەن، ئۇزۇن چاچلىرى دولىسى ئۈستىگە چۈشۈپ يېيىپ تۇرغان روھانىلار تۇراتتى ۋە ئۇلار يېنىپ تۇرغان شامنى قوللىرىدا تۇتۇپ، ئاستا-ئاستا، تەنتەنىلىك ھالدا ئىبادەت قىلىشاتتى. ئۇلارنىڭ سەل ئارقىسىدا قولىدىكى ياغلىقلىرى بىلەن كۆزىنى ئېتىۋېلىپ، ئىككى كىچىك كىنەز قىزى تۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا چوڭ كىنەز قىزى كاتىش تۇراتتى، ئۇ بۇ چاغدا ھەممەيلەنگە گويا: ئەگەر ئەتراپقا قاراپ

قويسام، بۇنىڭغا مەن جاۋاپكار ئەمەس دىگەندەك قىياپەتتە، بۇتتىن كۆزىنى زادىلا ئۈزمەي زەھەرخەندىلىك ۋە قەتئىلىك بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئاننا مىخايلوۋنا مۇلايىم ۋە ھەممىنى كەچۈ-رىدىغان قىياپەتتە ئۆزىگە تونۇش بولمىغان بىر خانىم بىلەن ئىشىك تۈۋىدە تۇراتتى. كىنەز ۋاسىلى ئىشىكنىڭ نېرىقى تەرىپىدە كرېسلوغا يېقىن تۇرۇپ، ئالدىدىكى نەقىشلىك مەخمەل ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈ-گىگە شام تۇتقان سول قولى بىلەن يۆلىنىپ، ئوڭ قولى بىلەن چوقۇناتتى ۋە ھەر قېتىم ئۈچ بارمىقىنى پېشانىسىگە تەككۈزگەندە كۆزلىرىنى يۇقۇرىغا تىكىپ قارايتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىرخىل سەمىمى تەقۋادارلىق ۋە خۇدانىڭ ئىرادىسىگە بوي سۇنۇش قىياپىتى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى گويا: "ئەگەر سىلەر بۇنىداق تۇيغۇنى چۈشەنمىسەڭلار، سىلەر تېخىمۇ تەس كۈنگە قالىسىلەر" دىگەندەك قىلاتتى.

ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئادىيۇتانت، دوختۇرلار ۋە ئەر خىزمەتكارلار تۇراتتى؛ خۇددى چېركاۋدىكىگە ئوخشاش، ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئالاھىدە بۆلۈنگەن ئىدى. ھەممەيلەن جىمجىت ھالدا چوقۇنىماقتا ئىدى، پەقەت چېركاۋ ئايەتلىرىنى ئوقۇغان چاغدىكى ئاۋازلار، پەس، بوغۇق، تۆۋەن ئاۋازلىق ئىنجىل يادلاش ئاۋازلىرى ۋە بىر پەس جىم بولغان چاغدىكى ئاياقلارنىڭ يۆتكىلىش ھەم نەپەسلەنگەن چاغدىكى تىنىق ئاۋازلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئاننا مىخايلوۋنا بايە-قىدەك "نىمە قىلىۋاتقانلىقىمنى ئۆزەم بىلىمەن" دىگەندەك بىرخىل قەتئىيەت بىلەن ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈپ پيېرنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭغا بىر تال شامنى بەردى. پيېر شامنى ياندۇردى ۋە ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ ھەركىتى بىلەن بەنت بولۇپ كېتىپ ئۇنتۇپ،

شام تۇتقان سول قولى بىلەن چوقۇنۇشقا باشلىدى.

يۈزىدە قارا مەڭ ئۈسكەن، قىپ-قىزىل ۋە كۆلگۈنچەك كىچىك كىنەز قىزى سوفى (Софи) پەقەت شۇنىڭغىلا قاراپ قالغان ئىدى. ئۇ كۆلۈپ كېتىپ، يۈزىنى ياغلىقى بىلەن يېپىۋالدى ۋە خېلى ۋاقىتقىچە يۈزىنى ئاچمىدى؛ ئاچقاندىن كېيىن يەنە پىيېرغا قاراپ كۆلۈپ كەتتى. ئۇ، روشەنكى، پىيېرغا قارىغاندا كۆلمەي تۇرالمايدىغانلىقىنى ھىس قىلاتتى، لېكىن يەنە ئۇنىڭغا قارىغۇسى كېلەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەسۋەسىگە چۈشۈپ قالماي دەپ ئاستاغىنا تۈۋرۈكنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋالدى. ئىبادەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا روھانىلار بىردىنلا جىمىپ قېلىپ، بىر بىرى بىلەن بىرنىملەرنى دەپ پىچىرلاشماقتا ئىدى؛ گرافنىڭ قولىنى يۆلەپ تۇرغان قېرى خىزمەتكار ئورنىدىن تۇرۇپ، خوتۇنلارغا مۇراجىئەت قىلدى. ئانىنا مىخايلوۋنا ئالدىغا چىقتى ۋە كېسەلنىڭ ئۈستىگە ئېگىلىپ دە، ئارقا تەرەپتىن بارمىقى بىلەن ئىشارەت قىلىپ لوررېننى چاقىردى. فرانسۇز دوختۇرنىڭ قولىدا شام يوق ئىدى، ئۇ بىر تۈۋرۈككە يۆلىنىپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تۇرغان چەتئەل كىشىسى قىياپىتىدە، گەرچە ئېتىقادى باشقا بولسىمۇ، ھازىر ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان بۇ مۇراسىمنىڭ زۆرۈرلۈگىنى چۈشىنىدىغانلىقىنى، ھەتتا ئۇنى قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ، ئەدەپ بىلەن ئاستا-ئاستا قەدەم بېسىپ كېسەلنىڭ يېنىغا كەلدى-دە، ئاپپاق نازۇك بارماقلىرى بىلەن ئۇنىڭ بوش تۇرغان قولىنى يېشىل ئەدىيالدىن كۆتىرىپ ئېلىپ، بۇرالدى-يۇ، يۈرەك ھەركىتىنى تۇتۇپ كۆرۈپ بېقىپ ئويلىنىپ قالدى. كېسەلگە بىر نەرسىنى ئىچكۈزۈشتى، ئەتراپىدىكى كىشىلەر مىدىرلاشتى، كېيىن ھەممەيلەن ئۆز ئورۇنلىرىغا كېلىشىپ، ئىبادەت يەنە داۋاملاشتى. ئادەملەر

كېسەل بىلەن ئاۋارە بولۇپ قالغان بۇ ۋاقىتتا پېيىر كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئورۇندۇق ئارقىسىدىن چىقىپ، كېسەلنىڭ ئالدىغا كەلمەستىن ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ، چوڭ كىنەز قىزىنىڭ ئالدىغا بارغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن ياتاقنىڭ تۆرىگە، شايى پەردە تۇتۇلغان ئېگىز كارۋات تەرە-پىگە كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇنىڭ يۈزىدە هامان شۇ "نىمە قىلىۋات-قانلىقىمنى ئۆزەم بىلىمەن، ئەگەر مېنى چۈشەنمىسەڭلار ئۆزلىرىڭگە تەس" دېگەن مەنە بار ئىدى. كىنەز بىلەن كىنەز قىزى ئىككىسى كارۋاتتىن نېرىدىكى ئىشىكتىن كىرىپ كەتتى-يۇ، ئىبادەت ئاياقلى-شىش ئالدىدا بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى چىقىپ ئۆز ئورۇنلىرىغا كېلىشتى. پېيىر بۇ ئاخشام كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان هەممە ئىشلارغا شۇنداق بولۇشى زۆرۈر دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن بۇنىڭغىمۇ ئېتىۋار قىلمىدى.

مۇناجات ئوقۇش توختىتىلدى ۋە روهانىلارنىڭ كېسەلنى ئۇنىڭ بۇ مۇقەددەس مۇراسىمنى قوبۇل قىلغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن هۆر-مەتلەپ تەبرىكلىگەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كېسەل كىشى بولسا ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا ئۆلۈكتەك قىمىرلىماي ياتاتتى. هەممە ئۇنىڭ ئەتراپىدا هەركەتلەنمەكتە ئىدى: ئاياق ئاۋازلىرى ۋە پىچىر-لاشقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاننا مىخايلوۋ-نانىڭ پىچىرلىغان ئاۋازى باشقا هەممەيلەندىن روشەن ئىدى.

پېيىر ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتى:

— چوقۇم كارۋاتقا يۆتكەش كېرەك، بۇ يەردە نىمە قىلغان بىلەنمۇ بولمايدۇ....

كېسەلنى دوختۇرلار، كىنەز قىزلىرى ۋە خىزمەتكارلار شۇنچىلىك زىچ قورشىۋالغانكى، پېيىر كۆز ئالدىدا شۇنچە ئادەم بولۇشىغا قارى-

ماستىن، پۈتۈن ئىبادەت داۋامىدا بىر مەھەلىمۇ نەزىرىدىن نېرى كەتمىگەن ئاپپاق چاچ بىلەن قىزغۇچ سېرىق بېشىنى يەنە كۆرەلمەي قالغان ئىدى. پيېر كرېسلو ئەتراپىغا توپلىشىۋالغان كىشىلەرنىڭ ئېھتىياتلىق ھەركىتىدىن، ئۇلارنىڭ ئۆلۈۋاتقان بۇ كىشىنى كۆتىرىۋالغانلىغىنى ۋە ئۇنى يۆتكەۋاتقانلىغىنى بىلىۋالغان ئىدى.

— پيېر خىزمەتكارلاردىن بىرىنىڭ: قولۇمنى تۇت، بولمىسا تاشلىۋېتىسەن، — دەپ پىچىرلىغىنىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە باشقىلارنىڭ، — تۆۋەندىن تۇت... قېنى يەنە بىرەيلەن، — دىگەن ئاۋۇشىنى ئاڭلىدى؛ ئادەملەر، كۆتىرىۋاتقان نەرسىلىرى ھەددىدىن تاشقىرى ئېغىردەك ھاسىرىشاتتى ۋە ئالدىراپ قەدەم باساتتى.

كېسەلنى كۆتىرىپ كېتىۋاتقانلار (بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاننا مىخايلوۋنامۇ بار ئىدى) يېقىنلاشقاندا پيېرنىڭ كۆزى ئادەملەرنىڭ يەلكىسى بىلەن بويى ئارىسىدىن كېسەلنىڭ ئۇچۇق تۇرغان سېمىز كۆكرىگىگە، ئادەملەر قولتۇغىدىن كۆتىرىپ تۇرغان كەڭ يەلكىسىگە، ئاق جىڭگىلەك چېچى ۋە ئارسلاننى ئەسلىتىدىغان بېشىغا چۈشتى. پىشانىسى ۋە يۈز سۆڭىگى پەۋقۇلئاددە كەڭ، ئېغىزلىرى چىرايلىق ۋە چاققان، قاراشلىرى جىددى ۋە سوغاق بولغان بۇ باش ئۆلۈمنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەن ئۆزگەرمىگەن ئىدى. بۇ باش گراف مۇندىن ئۈچ ئاي ئاۋال پيېرنى پېتربۇرگقا ئەۋەتكەندە قانداق بولسا شۇنداق ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ بېشى يۆتكىگۈچىلەرنىڭ بىر تەكشى قەدەم باسمىغانلىغىدىن ھالسىزلىنىپ، ئۇ ياق-بۇ ياققا گىلدىڭلاپ تۇراتتى، سوغاق ۋە بىپەرۋا كۆزلىرى ھېچنىمىگە قارىمايتتى.

ئىگىز كارۋاتنىڭ ئەتراپىدا بىرقانچە مىنۇت قالايمىقان ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈشلەر بولغاندىن كېيىن، كېسەلنى كۆتەرگۈچىلەر تار-

قىلىپ كېتىشتى. ئاننا مىخايلوۋنا پيېرنىڭ يېنىغا قولىنى تەككۈزۈپ Venez (يۈرۈڭ) دېدى. پيېر ئۇنىڭ بىلەن بىللە كارۋاتنىڭ يېنىغا كەلدى، كېسەل بۇ كارۋاتتا تېخى ھېلىلا ئۆتكۈزۈلگەن مۇراسىمدىكىدەك تەنتەنىلىك قىياپەتتە ياتقۇزۇلغان ئىدى. ئۇ بېشىنى ياستۇققا ئېگىز تىرەپ ياتاتتى، قوللىرى يېشىل ئەدىيالدىن چىقىرىلىپ ئۇزۇنىسىغا قويۇلغان، ئالقىنى تۆۋەنگە قارىتىلغان ئىدى. پيېر ئالدىغا كەلگەندە گراف ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى، ئەمما ئۇنىڭ مەنىسى ۋە ئەھمىيىتىنى ھېچكىم ئۇقمايتتى. بۇ قاراش ياكى كۆز بولغاندىن كېيىن نەگە قارىسىمۇ بولۇۋېرىدۇ دېگەندىن باشقا ئەھمىيىتى يوق دېگەننى بىلدۈرەتتى، ياكى ئەھمىيىتى ناھايىتى كۆپ دېگەننى بىلدۈرەتتى. پيېر نېمە قىلىشنى بىلمەي توختاپ قالدى-دە، يېتەكچىسى ئاننا مىخايلوۋناغا سوئال نەزىرى بىلەن ئۆرۈلۈپ قارىدى. ئاننا مىخايلوۋنا ئالدىراپ-تېنەپ كۆزى بىلەن كېسەلنىڭ قولىنى كۆرسەتتى ۋە سۆيۈپ قوي دەپ لېۋى بىلەن ئىما-ئىشارەت قىلدى. پيېر ئەدىيالغا تېگىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن، بوينىنى دىققەت بىلەن سوزۇپ، ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ئىشارىسىنى ئورۇنلاپ، لېۋىنى ئۇنىڭ سۆڭگى چوڭ ۋە گۆشلۈك قولىغا تەككۈزدى. گرافنىڭ نە قولى ۋە نە بىرەر مۇسكۇلى مىدىرلىمايتتى. پيېر يەنە ئاننا مىخايلوۋناغا "نېمە قىلاي" دېگەن سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى. ئاننا مىخايلوۋنا كۆزى بىلەن كارۋات يېنىدا تۇرغان كرېسلونى كۆرسەتتى. پيېر كرېسلودا ئېتائەتچانلىق بىلەن ئولتۇرۇۋېتىپ، "توغرا قىلدىممۇ" دېگەن سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى. ئاننا مىخايلوۋنا تەستىقلىغان ھالدا بېشىنى مىدىرلىتىپ قويدى. پيېر ئۆزىنىڭ كېلەڭسىزلىگىدىن، يوغان گەۋدىسىنىڭ كۆپ جاينى ئىشغال قىلىشىدىن ئوڭايسىزلانغان بولسا كېرەك، يەنە

خۇددى مىسىز ھەيكەلدەك ئىككى قولىنى باراۋەر تۇرغان تىزىغا قويۇپ، ئىمكان قەدەر كىچىكرەك بولۇش ئۈچۈن ھەممە كۈچىنى ئايىماي تىرىشاتتى. ئۇ گرافقا قارىدى. گراف بولسا يەنىلا پېير تىك تۇرغان چاغدا يۈزى تۇرغان ئورۇنغا قارايتتى. ئاننا مىخايلوۋنا ھازىر ئاتا ـ بالا دىدار كۆرۈشۈۋاتقان بۇ ئاخىرقى مىنۇتتا خۇددى يۈرەك ـ باغرى ئېزىلىۋاتقاندەك بىر تۇسقە كىردى. بۇ ئەھۋال ئىككى مىنۇتچە داۋام قىلدى، پېيرغا بولسا بىر سائەتتەك بىلىنگەن ئىدى. گرافنىڭ كەڭ يۈزىنىڭ مۇسكۇللىرى ۋە قورۇقلىرىدا بىردىنلا تىترەش پەيدا بولدى. تىترەش كۈچىيىپ باراتتى، چىرايلىق ئاغزى بىر تەرەپكە قىڭغىيىپ كەتكەن ئىدى (پېير پەقەت شۇ چاغدىلا ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمگە قانچىلىك دەرىجىدە يېقىنلىشىپ قالغانلىغىنى بىلگەن ئىدى)، قىڭغىيىپ كەتكەن ئاغزىدىن ئېنىقسىز، خىرقىرىغان ئاۋازلار ئاڭلىناتتى. ئاننا مىخايلوۋنا كېسەلنىڭ كۆزىگە دىققەت بىلەن قارايتتى ۋە ئۇنىڭغا نىمە لازىم بولغانلىغىنى تاپماقچى بولۇپ، بىردەم پېيرنى كۆرسەتتى، بىردەم ئىچىلىدىغان نەرسىنى كۆرسەتتى، بىردەم يەنە پىچىرلاپ سوئال نەزىرى بىلەن كىنەز ۋاسىلىنى تىلغا ئالاتتى، بىردەم ئەدىيالنى كۆرسەتتى. كېسەلنىڭ كۆزلىرى ۋە چىرايى سەۋرىسىز قىياپەتنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئۇ دائىم كارۋاتنىڭ بېشىدىن نېرى كەتمەي تۇرغان خىزمەتكارغا قاراشقا تىرىشىپ باقاتتى.

— يانپاشلاپ ياتقۇسى كېلىۋاتقانغا ئوخشايدۇ، — دىدى پىچىرلاپ خىزمەتكار ۋە گرافنىڭ ئېغىر بەدىنىنى كۆتىرىپ، يۈزىنى تامغا قارىتىپ ياتقۇزۇپ قويۇش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى.

پېير ئۇنىڭغا ياردەملىشىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى.

گرافنى يانپاشلاپ ياتقۇزۇۋاتقاندا ئۇنىڭ بىر قولى ئىختىيارسىزلا ئارقىغا ساڭگىلاپ قالغان ئىدى، ئۇ قولىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن بىھۇدە تىرىشىپ باقاتتى، گراف بۇ جانسىز قولىغا پىيېرنىڭ ۋەھىمە بىلەن قارىغانلىقىنى بايقاپ قالدىمۇ ياكى ئاخىرقى مىنۇتلارنى ئۆتكۈزۈۋاتقان بېشىغا بىرەر پىكىر كەلدىمۇ، ئاۋال ئۆزىنىڭ ماغدۇرسىز قولىغا، كېيىن پىيېرنىڭ ۋەھىمە باسقان يۈزىگە، يەنە قولىغا قارىدى-دە، يۈزىدە خۇددى ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى مەسخىرە قىلغاندەك، ھازىرقى ئەپتىگە ياراشمىغان خىيال، ئۇقۇبەتلىك تەبەسسۇم پەيدا بولدى. بۇ تەبەسسۇمنى كۆرۈش بىلەن پىيېرنىڭ كۆڭلى بىردىن ئارقىسىغا تارتىپ، بۇرنى ئېچىشتى ۋە كۆزىگە ياش كەلدى. كېسەلنى تامغا قارىتىپ ياتقۇزۇپ قويۇشتى، كېسەل چوڭقۇر نەپەس ئالدى.

Il est assoupi — (ھوشىدىن كەتتى)، — دېدى ئانىنا مىخايلوۋنا، نۆۋەتچىلىككە كەلگەن كىنەز قىزىنى كۆرۈپ. — Allons (يۈرۈڭ).

پىيېر چىقىپ كەتتى.

21

قوبۇلخانىدا كىنەز ۋاسىلى ۋە چوڭ كىنەز قىزىدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى، ئۇلار يېكاتىرىنا خېنىمنىڭ رەسمى ئاستىدا ئولتۇرۇپ قانداقتۇ بىر نەرسىلەر توغرىسىدا قىزىق پاراڭلىشىۋاتاتتى. ئۇلار پىيېرنى ئۇنىڭ يېتەكلىگۈچىسى بىلەن بىرگە كۆرۈش بىلەن تەڭلا سۆزىنى توختىتىپ جىم بولۇپ قېلىشتى. پىيېرغا كىنەز قىزى نىمىدۇ بىر نەرسىنى

يوشۇرۇپ تىقسپ قويۇۋاتقاندەك ۋە پىچىرلىشۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

— بۇ خوتۇننى كۆرەر كۆزۈم يوق، — دەپ پىچىرلىغىننى ئاڭلاپ قالدى.

— Catiche a fait donner du thè dans le petit salon (كاتىش كىچىك مېھمانخانىغا چاي ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى)، — دىدى كىنەز ۋاسىلى ئاننا مىخايلوۋناغا. — Allez, mapauvre AHHa Михайловна, prenez quel-que chose, autrement vous ne suffirez pas (بېرىپ بىرئاز بىرنەرسە ئىچىۋالسىڭىز بولاتتى، بىچارە ئاننا مىخايلوۋنا، جانىمۇ كېرەك-تە.)

ئۇ پىيېرغا ھىچنىمە دىمىدى-يۇ، بېلىگىنى تۇتۇپ مېھرى بىلەن سىقىپ قويدى. پىيېر ئاننا مىخايلوۋنا بىلەن بىللە petit salon (كىچىك مېھمان ئۆي)گە كىردى.

— Il n'y a rien qui restaure, Comme une tasse de cet exeellent the russe après une nuit blanche (ئۇيقىسىز ئۆتكۈزگەن بىر كېچىدىن كېيىن، مۇشۇ بىر ئىستاكان ئوبدان رۇس چېيىدەك ھاردۇق چىقىرىدىغان نەرسە بولماس)، — دىدى لوررېن ئۆزىنى بېسىۋالغان جانلىنىش قىياپىتى بىلەن؛ ئۇ بۇ چاغدا نېپىز، تۇتقۇچى يوق خىتاي پىيالىسىدىن كىچىككىنە مېھمان ئۆيىدىكى شىرە ئالدىدا تۇرۇپ چاي ئوتلاۋاتاتتى، شىرەگە چاي ۋە سوغاق يىمەكلىكلەر قويۇلغان ئىدى. بۇ كېچە گراف بېزئۇخوۋنىڭ ئۆيىدە قالغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىگە قۇۋۋەت كىرگۈزۈش ئۈچۈن بۇ شىرەنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىشقان ئىدى. پىيېر ئەينەكلەر ۋە شىرەلەر قويۇلغان بۇ كىچىككىنە يۇمۇلاق مېھمان ئۆيىنى ناھايىتى ئوبدان ئېسىدە تۇتاتتى. گرافنىڭ ئۆيىدە تانسا يىغىلىشلىرى ئۆتكۈ-

زۇلگەندە، تانسا ئويناشنى بىلمەيدىغان پىيېر ئەينەكلەر ئورنىتىلغان بۇ كىچىك ئۆيدە ئولتۇرۇپ، تانسا كىيىملىرىنى كىيىشىپ ياسانغان، قىپ يالىڭاچ يەلكىلىرىگە برىللىيانت ۋە مەرۋايىتلارنى تاقىۋالغان خانىملار شۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۆزلىرىنى بۇ روشەن يورۇتۇلغان ئەينەكلەردە قانداق قاراپ چىقىۋاتقانلىقلىرىنى، بۇ ئەينەكلەر ئۇلارنىڭ قىياپىتىنى برقانچە قېتىم تەكرار ئەكس ئەتتۈرۈشلىرىنى كۆزىتىشنى ياخشى كۆرەتتى. هازىر بولسا يەنىلا شۇ ئۆي ئىككى تال شام بىلەن خىرە يورۇتۇلغان ئىدى، كىچىك بىر شىرەدە چىنە-چەينەكلەر ۋە تەخسىلەر قالايمىقان يېيىلغان ئىدى، يېرىم كېچىدە بىر توپ خىلمۇ-خىل كىشىلەر كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئەنسىرىگەن هالدا بىر بىرلىرى بىلەن پىچىرلىشىپ سۆزلىشىپ ئۇ يەردە ئولتۇراتتى، ئۇلار ئۆزىنىڭ هەر بىر هەركىتى ۋە هەر بىر ئېغىز سۆزى بىلەن ئۆيدە هازىر نىمە قىلىنىۋاتقانلىقىنى ۋە بۇندىن كېيىن نىمە قىلىنىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىقىنى كۆرسىتەتتى. پىيېر گەرچە ناهايىتى ئاچ قالغان بولسىمۇ، هېچنىمە يىمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېتەكلىگۈچىسىگە سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى-دە، ئۇنىڭ يەنىلا پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، كىنەز ۋاسىلى بىلەن چوڭ كىنەز قىزى قېپقالغان قوبۇلخانىغا چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. پىيېر بۇنىمۇ ”شۇنداق بولۇشى كېرەكتۇر“ دەپ ئويلاپ، سەل توختىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئانىنا مىخايلوۋنا كىنەز قىزىنىڭ يېنىدا تۇراتتى ۋە هەر ئىككىيلەن بىر ۋاقىتتا هاياجانلانغان هالدا پىچىرلىشىپ سۆزلەشمەكتە ئىدى:

— رۇخسەت قىلغايسىز، كىنەز ئايىم، نىمىنىڭ زۆرۈرلۈگىنى ۋە نىمىنىڭ زۆرۈر ئەمەسلىگىنى بىلىپ قالاي، — دىدى كىنەز قىزى

ئۆزخانىسىنىڭ ئىشىگىنى ئاننا مىخايلوۋنانىڭ يۈزىگە تاراققىدا ياپقان چاغدىكىدەك ھاياجانلانغان ھالەتتە.

— لېكىن، سۆيۈملۈك كىنەز قىزى، — دەپ قىسقا ۋە قايىل قىلارلىق دەرىجىدە جاۋاپ بەردى ئاننا مىخايلوۋنا، ئۇنىڭ ئۆز خانىسىغا بارىدىغان يولىنى توساپ ۋە ئۇنى قويۇپ بەرمەستىن، — ئۇنىڭغا ئارام تېپىش زۆرۈر بولغان مىنۇتلاردا بۇنداق قىلىش، بىچارە تاغىڭىز ئۈچۈن ئارتۇقچە ئېغىر تۇيۇلماسمۇ؟ ئۇ دۇنيادىن كۆز يۇمۇۋاتقان مۇشۇنداق مىنۇتلاردا بۇ دۇنيالىق ئىشلار ئۈستىدە گەپ قىلىپ ئولتۇرساق...

كىنەز ۋاسىلى كرېسلودا ئادەتتىكىدەك بىر پۇتىنى يەنە بىر پۇتىنىڭ ئۈستىگە مىنگەشتۈرۈپ ئەركىن بىر ھالەتتە ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ يۈزى لىپىلداپتتى ۋە خۇددى پەسكە ساڭگىلاپ چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى؛ لېكىن ئۇ بۇ ئىككى خوتۇننىڭ پاراڭلىرىغا كۆڭۈل بۆلمىگەن كىشىنىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئىدى.

— Voyons, ma bonne Анна Михайловна, laissez faire catiche (ياق، سۆيۈملۈك ئاننا مىخايلوۋنا، قويۇڭ، كاتىش خالىغىنىنى قىلسۇن). گرافنىڭ ئۇنى قانداق ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلىسىزغۇ.

— مەن ھەتتا بۇ ھۆججەتلەردە نىمىلەر يېزىلغانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن، — دىدى كىنەز قىزى كىنەز ۋاسىلىغا قاراپ ۋە قولىدا تۇتۇپ تۇرغان گۈللۈك ھۆججەت قاپچۇقىنى كۆرسىتىپ، — مەن پەقەت ھەقىقى ۋەسىيەتنىڭ ئۇنىڭ ئىش شىرەسىدە ئىكەنلىكىنىلا بىلىمەن، بۇ بولسا ئۇ ئۇنتۇپ قالغان بىر قەغەز....

ئۇ ئاننا مىخايلوۋنانىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتمەكچى ئىدى-يۇ،

لېكىن ئاننا مىخايلوۋنا بىرلا ئىرغىپ يەنە ئۇنىڭ يولىنى توسۇۋالدى.
— بىلىمەن، سۆيۈملۈكۈم، شەپقەتسىز كىنەز قىزى، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا؛ ئۇ بۇ چاغدا ھۆججەت قاپچۇغىنى شۇنداق چىڭ ئېسىلىۋالغان ئىدىكى، ئۇنىڭ دەرھال ئۇنى قويۇۋەتمەسلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. — سۆيۈملۈك كىنەز قىزى، مەن سىزدىن سورايمەن، سىزگە يالۋۇرۇپ سورايمەن، ئۇنىڭغا بىرئاز ئىچىڭىز ئاغرىسۇن. Je vous en conjure... (يالۋۇرۇپ سورايمەنكى...)
كىنەز قىزى جاۋاپ بەرمىدى. پەقەت ھۆججەت قاپچۇغى ئۈچۈن بولۇۋاتقان تالىشىش ئاۋازلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. روشەنكى، ئەگەر ئۇ ھازىر بىر نەرسە دېگەن بولسا، ئاننا مىخايلوۋنانىڭ ناھايىتى قاتتىق سىلكىپ تاشلايدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاننا مىخايلوۋنا ھۆججەت قاپچۇغىنى چىڭ تۇتۇۋالغان بولسىمۇ، شۇنىڭغا قارىماي، ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆزىنىڭ شىرىن سالماقلىقىنى ۋە يۇمشاقلىقىنى ساقلاپ قالغان ئىدى.
— پيېر كېلىڭ بۇ يەرگە، دوستۇم. ئائىلىۋى كېڭەشلەردە ئۇ ئارتۇقچە ئەمەس دەپ ئويلايمەن؛ شۇنداق ئەمەسما، كىنەز؟
— نىمە ئۈچۈن سۆز قىلمايسىز، mon cousin (تاغا)؟ — كىنەز قىزى بىردىنلا شۇنداق ۋاقىرىغان ئىدىكى، مېھمان ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتكەن ئىدى. — ئاللىقاياقتىكى ئادەملەر ئارىلىشىۋېلىپ، جان بېرىۋاتقان كېسەلنىڭ بوسۇغىسىدا ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سىز نىمىشقا لام-مىم دېمەي تۇرىسىز؟ ئىغۋاگەر! — دەپ غودۇڭشىدى كىنەز قىزى ۋە قاپچۇغىنى جېنىنىڭ بېرىچە تارتتى، لېكىن ئاننا مىخايلوۋنا قاپچۇغىنى قولىدىن چىقىرىپ قويماسلىق ئۈچۈن بىر-ئىككى قەدەم باستى ۋە كېيىن ئۇنىڭ قولىغا

ئېسلدى.

— بەللى! — دىدى كنەز ۋاسلى تەنەقلىپ ۋە ھەيران بولۇپ. ئۇ ئورنىدىن تۇردى. — c'est ridicule. Voyons (ئەيىپ ئەمەسمۇ! قويۇۋېتىڭ)، قويۇۋېتىڭ دەيمەن.

كنەز قىزى قويۇۋەتتى.

— سىزمۇ قويۇۋېتىڭ!

ئەمما ئاننا مىخايلوۋنا ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمىدى.

— قويۇۋېتىڭ، مەن سىزگە دەۋاتىمەن. ھەممىسىگە ئۆزەم جاۋاپكار. مەن ئۆزەم كىرىپ سورايمەن. مەن... بولدى ئەمدى.

— Mais, mon prince (قويۇڭ كنەز)، — دىدى ئاننا مىخايلوۋنا، — شۇنداق تەنتەنىلىك مۇراسىمدىن كېيىن ئۇنىڭغا سەل تىنچلىق بېرىڭ. قېنى، پىيېر ئۆز پىكرىڭىزنى ئېيتىڭا ئۇلارغا، — دىدى ئاننا مىخايلوۋنا بۇ ياش ئادەمگە قاراپ. پىيېر ئۇلارغا يېقىن كېلىپ، كنەز قىزىنىڭ ھەممە ئەدەپىنى يوقىتىپ غەزەپلەنگەن چىرايىغا ۋە كنەز ۋاسلىنىڭ لىپىلدەپ تارتىشىپ تۇرغان يۈزىگە ئەجەپلەنگەن ھالدا قاراپ تۇراتتى.

— ئېسىڭىزدە بولسۇن، ھەممە ئاقىۋەتلەرگە سىز ئۆزىڭىز جاۋاپكار بولىسىز، — دىدى كنەز ۋاسلى جىددىيلىك بىلەن، — نىمە قىلىۋاتقانلىغىڭىزنى ئۆزىڭىز بىلمەيۋاتىسىز.

— رەزىل خوتۇن! — دەپ ۋاقىردى كنەز قىزى ئۇشتۇمتۇتلا ئاننا مىخايلوۋناغا ئېتىلىپ، ئۇنىڭ قولىدىن قاپچۇغىنى تارتىۋالدى.

كنەز ۋاسلى بېشىنى تۆۋەن سېلىپ قول شىلتىدى.

دەل شۇ چاغدا، پىيېر خېلى ئۇزاق ۋاقىت قاراپ تۇرغان ۋە ئەزەلدىنلا يېنىككىنە ئېچىلىدىغان بۇ ئىشىك، ناھايىتى تېز، تاراقلاپ

ئېچىلىپ، تامغا ئۇرۇلدى-دە، ئوتتۇرانچى كىنەز قىزى ئېتىلىپ چىقتى.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭلار! — دېدى ئۇ غەزەپلىنىپ. — Il s'en va et vous me laissez seule (ئۇ ئۆلۈۋاتىدۇ، سىزلەر مېنى يالغۇز قالدۇرۇسىزلەر).

چوڭ كىنەز قىزى قولىدىن قاپچۇغىنى يەرگە چۈشۈرۈۋەتتى. ئانىنا مىخايلوۋنا دەرھال ئېڭىشىپ، تالاشتا قالغان بۇ نەرسىنى ئالدى-دە، ياتاققا يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتى. چوڭ كىنەز قىزى بىلەن كىنەز ۋاسىلى ئەقلى-ھوشىنى يىغىۋېلىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتى. بىرقانچە مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ يەردىن بىرىنچى بولۇپ، ئاپپاق تاتىرىپ كەتكەن ۋە رەڭگى-روپى ئۆچكەن چوڭ كىنەز قىزى لېۋىنى چىشلىگەن پېتى چىقتى. پيېرنى كۆرۈش بىلەن تەڭ ئۇنىڭ چىرايىدا بېسىپ بولمىغۇدەك غەزەپ پەيدا بولغان ئىدى.

— مانا، ئەمدى مۇرادىڭىزغا يەتتىڭىز، — دېدى ئۇ، — سىز مۇشۇنى كۈتەتتىڭىز.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېسەدەپ يىغلىۋەتتى-دە، يۈزىنى قولياغلىقى بىلەن ئېتىۋېلىپ، ئۆيدىن يۈگۈرگەن پېتى چىقىپ كەتتى.

كىنەز قىزىنىڭ ئارقىسىدىن كىنەز ۋاسىلى چىقتى. ئۇ دەلدەڭشىپ يۈرۈپ، پيېر ئولتۇرغان دىۋانغا يېقىن كەلدى-دە، ئۆزىنى دىۋانغا تاشلاپ، قولى بىلەن كۆزىنى ئېتىۋالدى. پيېر ئۇنىڭ ئاپپاق تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى، تۆۋەنكى ئېڭىكى خۇددى بەزگەك بولغان ئادەمدەك دىرىلداپ تىترەۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئىدى.

— ئېخ، دوستۇم! — دېدى ئۇ پيېرنىڭ جەينىكىنى تۇتۇپ؛

ئۇنىڭ ئاۋازىدا پىيېر مۇندىن ئاۋال ھېچقاچان سەزمىگەن سەممىيلىك ۋە زەئىپلىك بار ئىدى. — بىز قانچىلىغان گۈزەللىك ئىشلارنى قىلدۇق، قانچىلىغان ئادەملەرنىمۇ ئالدىدۇق، بۇلارنىڭ ھەممىسى نېمە ئۈچۈن؟ مەن ئاتمىش ياشقا كىرەي دەپ قالدىم، دوستۇم.... ماڭىمۇ.... ھەممە ئىش ئۆلگەندە تۈگەيدۇ، ھەممە ئىش. ئۆلۈم قورقۇنچلۇق. — ئۇ يىغلاپ تاشلىدى.

ئاننا مىخايلوۋنا ئەڭ ئاخىرىدا چىقتى. ئۇ جىمجىت، ئاستا قەدەم تاشلاپ پىيېرنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— پىيېر! — دېدى ئۇ.

پىيېر ئۇنىڭغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى. ئاننا مىخايلوۋنا بۇ ياش ئادەمنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى، كۆز ياشلىرى ئۇنى ھۆللىدى-دە، بىر پەس جىم بولۇپ قالدى.

— Il n'est plus (ئۇ ئالەمدىن ئۆتتى...)

پىيېر كۆزەينىكىدىن ئۇنىڭغا قارايتتى.

— Allons, je vous reconduirai. Tâchez de pleurer. Rien ne soulage, comme les larmes. (يۈرۈڭ، مەن سىزنى ئېلىپ كىرەي. يىغلاشقا تىرىشىپ بېقىڭ. ھېچنەرسە كۆز يېشىدەك ئادەمنىڭ يۈرىكىنى بوشاتمايدۇ).

ئاننا مىخايلوۋنا پىيېرنى قاراڭغۇ مېھمان ئۆيگە باشلاپ كىردى. پىيېر بۇ يەردە ھېچكىمنى كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن خوشال بولغان ئىدى. ئاننا مىخايلوۋنا ئۇنىڭ يېنىدىن كېتىپ قالدى ۋە كېيىن يېنىپ كەلگەندە، پىيېر بېشىنى قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى.

"شۇنداق، دوستۇم. بۇ سىز ئۈچۈنلا ئەمەس، ھەممىمىز ئۈچۈنمۇ

ناھايىتى زور يوقىتىش. خۇدا سىزگە ياردەم بەرىدۇ، سىز تېخى ياش، مەن ئۈمىت قىلىمەنكى، مانا ئەمدى سىز بۇ زور مال-دۇنياغا ئىگە بولىسىز. ۋەسىيەتنامىنى ھېلى تېخى ھېچكىم ئېچىپ كۆرگىنى يوق. مەن سىزنى ياخشى بىلىمەن ۋە ئىشىنىمەنكى، بۇ نەرسە سىزنىڭ بېشىڭىزنى ئايلاندۇرۇپ قويماس. بۇ سىزنىڭ زىممىڭىزغا خېلى مەسئۇلىيەتلەرنى يۈكلەيدۇ، سىز چوقۇم مەردانە بولۇشىڭىز كېرەك."

پىيېر لام-مىم دېمىدى، ئانىنا مىخايلوۋنا سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى:

"مەن شۇ يەردە بولمىسام، خۇدا بىلىدۇ، نېمىلەر بولماس ئىدى، مەن بۇنى سىزگە كېيىن ئېيتىپ بېرىمەن. بىلەمسىز، تاغام بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن بۇرۇن، بورىسقىمۇ بىرنەرسە قالدۇرۇشنى ماڭا ۋەدە قىلغان ئىدى، لېكىن بىردىنلا ئەھۋالى ئېغىرلىشىپ، ئېيتالماي قالدى. ئۈمىت قىلىمەنكى، ئاتىڭىزنىڭ خاھىشىنى بىجا كەلتۈرەرسىز، دوستۇم."①

پىيېر ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ۋە سۆز قىلماي، خىجالەتچىلىكتىن قىزىرىپ، كىنەز ئايىم ئانىنا مىخايلوۋناغا قاراپ تۇراتتى. پىيېر بىلەن سۆزلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئانىنا مىخايلوۋنا روستوۋلارنىڭكىگە كېتىپ شۇ يەردە يېتىپ قالدى. ئەتىسى ئويغىنىپ روستوۋلارنىڭ ئۆيىدىكىلەرگە ۋە ھەممە تونۇش-بىلىشلىرىگە گراف بېزۇخوۋنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى تەپسىلاتلارنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ، گرافنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ، ئۆزىنىڭمۇ شۇنداق ئۆلۈشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى، گرافنىڭ ئاخىرقى نەپەسى پەقەت كىشىنىڭ

---

① ئانىنا مىخايلوۋنا سۆزلىرىنىڭ فرانسۇزچە تېكىستى بېرىلمىدى. — تەر.

يۈرىگىنى ئېزىش بىلەنلا قالماي، بەلكى ئىبرەتبەخش بولغانلىقىنى، ئاتا-بالىنىڭ قان-داق ۋىدالاشقانلىقىنى يىغلىماستىن تىلغا ئېلىش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى؛ بۇ دەھشەتلىك مىنۇتلاردا ئاتا-بالا ئىككىي-لەندىن قايسىبىرىنىڭ ئۆزىنى ئوبدان تۇتقانلىقىنى — ئاخىرقى مىنۇت-لاردا ھەممىنى بىر-بىرلەپ ئەسلىگەن، ئوغلىغا ئادەمنىڭ يۈرەك-باغرىنى ئېزىدىغان سۆزلەرنى قىلغان ئاتىسىنىڭمۇ، ياكى كۆرگەن كىشى ئېچىنىدىغان، غەم-قايغۇسى ھەرقانداق ئەھۋالدا بولسىمۇ، ئۆلۈم ھالىتىدە ياتقان ئاتىسىنى خاپا قىلماسلىق ئۈچۈن قايغۇسىنى يوشۇرۇشقا تىرىشقان ئوغلىنىڭ ئۆزىنى ياخشى تۇتقانلىقىنى بىلمەس-لىكىنى سۆزلەپ بەردى. “C'est pénible, mais cela fait du bien; Ça éléve l'âme de voir des hommes, comme le vieux comte et son digne fils” (بۇ ئېغىر ئەھۋال، بىراق ئىبرەت بولارلىق. ياشانغان گراف ۋە ئۇنىڭ مۇناسىپ ئوغلىدەك كىشىلەرنى كۆرگىنىڭدە، قەلبىڭ ئالىجاناپ ھېسلارغا تولىدۇ)، — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا. كىنەز قىزى ۋە كىنەز ۋاسىلىنىڭ قىلىقلىرى توغرىسىدىمۇ گەپ قىلدى-يۇ، لېكىن بۇنى ماقۇللىماستىن ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن پىچىرلاپ گەپ قىلدى.

22

كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ بولكونسكىنىڭ لىسگورىدىكى قورغىنىدا ياش كىنەز ئاندرېينىڭ ئۆز ئايىمى (خوتۇنى) بىلەن كېلىشىنى ھەر كۈنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى؛ ئەمما بۇ كۈتۈش قېرى كىنەزنىڭ ھويلىسىدا ئورنىتىلغان ئادەتتىكى ھايات كەچۈرۈش

تەرتىپلىرىنى قىلچە بۇزۇۋەتمىگەن ئىدى. يۇقۇرى تەبىقىلەر دائىرىسىدە (پرۇسسىيە كارولى)دەپ لەقەم بېرىلگەن Le,roi de Prusse گېنېرال ئانشېف① كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ پادىشا پاۋېل دەۋرىدە يېزىلارغا سۈرگۈن قىلىنغاندىن تارتىپ، ئۆزىنىڭ قىزى مارىيە ۋە ئۇنىڭ ئولپىتى m-lle Bou rienne (بۇرىيېننى خانىم) بىلەن بىللە ھېچيەرگە بارماستىن لىسىگورىدە تۇراتتى. يېڭى پادىشا زامانىسىدا گەرچە ئۇنىڭغا پايتەختكە قايتىش ئەركىنلىگى بېرىلگەن بولسىمۇ، كىنەز: "ماڭا ھېچكىم ۋە ھېچنەرسە كېرەك ئەمەس، ئەگەر مەن بىراۋغا كېرەك بولسام، لىسىگورى موسكۋادىن 150 چاقىرىم يول، ئۆزى كېلىدۇ" دەپ يېزىدىن چىقمايتتى. ئۇ دائىم: ئىنسانلار نۇقسانلىرىنىڭ پەقەت ئىككىلا مەنبەسى بار ـــ بىكارچىلىق ۋە خۇراپاتلىق؛ پەزىلەتمۇ پەقەت ئىككى ـــ پائالىيەت ۋە ئەقىل، دەيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قىزىدا بۇ ئىككى خىل ئاساسلىق پەزىلەتنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، دائىم ئۆزى ئۇنى تەربىيىلەش بىلەن مەشغۇل بولاتتى، ئۇنىڭغا ئالگېبرا ۋە گېئومېترىيىدىن دەرس بېرەتتى، ئۇنىڭ پۈتۈن تۇرمۇشىنى ئۈزلۈكسىز مەشغۇلاتلار بىلەن بەنت قىلىپ بىكار قويمايتتى. ئۇنىڭ ھەمىشە قىلىدىغان ئىشى بار ئىدى: ئۆزىنىڭ خاتىرىلىرىنى يازاتتى، ئالى ماتېماتىكىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلاتتى. ئىستانوكتا تاماكا قۇتىسىنى قىرىپ

---

① گېنېرال ئانشېف ـــ باش قوماندان دىگەن مەنىدە. بۇ ئۇنۋان ئىلگىرى پەقەت قۇرۇقلۇق ئارمىيە مارشاللىرى ئۈچۈنلا ئىشلىتىلگەن، كېيىن يېكاترىنا خېنىم دەۋرىدە ئۈچىنچى دەرىجىگە يەتكەن ۋە ئۇنىڭدىن يۇقۇرى دەرىجىلىك گېنېراللارغا بېرىلىدىغان بولغان. ـــ تەر.

چىقاتتى، باغدىكى ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولاتتى، ياكى ئۆزىنىڭ قورغىنىدىكى تۆگمەي داۋاملىشىپ تۇرىدىغان قۇرۇلۇش-بىناكارچىلىق ئىشلىرىنى كۆزىتىپ باراتتى. پائالىيەت ئۈچۈن ئاساسلىق شەرت تەرتىپ بولغاچقا، تەرتىپ ئۇنىڭ تۇرمۇش ئوبرازىدا ئەڭ يۇكسەك دەرىجىدە ئېنىقلىقتا يەتكۈزۈلگەن ئىدى. ئۇنىڭ تاماققا چىقىش ۋاقىتلىرىمۇ دائىم ئوخشاش بولۇپ ئۆزگەرمەيدىغان ئىدى يەنى شۇ سائەتتىلا ئەمەس، بەلكى شۇ مىنۇتتا بېجىرىلەتتى. ئۆز ئەتراپىدىكى ئادەملەر، قىزىدىن تارتىپ خىزمەتكارلىرىغا قەدەر بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە كىنەز جىددى مۇئامىلىدە بولاتتى ۋە ئىزچىل تەلەپكار ئىدى، شۇ سەۋەپتىن گەرچە كۆڭلى قاتتىق بولمىسىمۇ، كىشىلەردە ئۆزىگە نىسبەتەن شۇقەدەر قورقۇش ۋە ھۆرمەت تۇيغۇسى پەيدا قىلاتتىكى، ئەڭ شەپقەتسىز ئادەملەرمۇ بۇنىڭغا ئاسانلىقچە ئېرىشەلمەيتتى. ئۇنىڭ خىزمەتتىن چېكىنىپ چىققىنىغا ۋە ھازىر ئۇنىڭ دۆلەتكە تەئەللۇق بولغان ئىشلاردا ھېچقانداق ئورنىنىڭ يوقلۇغىغا قارىماي، كىنەزنىڭ قورغىنىنى جايلاشقان ئۆلكىدىكى ھەر بىر ئەمەلدار ئۇنى زىيارەت قىلىشنى ئۆزىنىڭ بۇرچى دەپ ھىساپلايتتى ۋە خۇددى ئۇنىڭ ئارختېكتورى، باغۋەنى ياكى كىنەز قىزى مارىيەگە ئوخشاش، كىنەزنىڭ بەلگىلىگەن سائەتتە ئىگىز شىپىلىق خىزمەتكارلار بۆلمىسىگە چىقىشىغا ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇرۇشاتتى. كۇتۇپخانىنىڭ يوغان ئىگىز ئىشىگى ئېچىلىپ، ئۇپا سېپىلگەن ياسما چاچلىق، قوللىرى كىچىك ۋە ئورۇق، بەزىدە قاپىقىنى تۈرۈۋېلىپ ھومايغاندا مەنىلىك ۋە چاقناپ تۇرىدىغان كۆزلىرىنى توسۇۋالىدىغان ئاقۇش قاشلىرى ساڭگىلىغان ئوتتۇرا بويلۇق چال پەيدا بولغاندا، خىزمەتكارلار بۆلمىسىدە ئولتۇرغان

ھەر بىر ئادەممۇ شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئېھتىرام، ھەتتا ئەيمىنىش تۇيغۇسىنى بېشىدىن كەچۈرەتتى.

بۇ ئەر-ئايال ئىككى ياش يېتىپ كېلىدىغان كۈنى ئەتىگەندە، ئادەت بويىچە، كىنەز قىزى مارىيە بەلگىلەنگەن سالام بېرىش ۋاقتىدا ئەتىگەنلىك سالام بېرىش ئۈچۈن خىزمەتكارلار بۆلمىسىگە كىردى-يۇ، يۈرىكى سىقىراپ كەتتى ۋە ئىچىدە دۇئا ئوقۇدى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە مۇشۇنداق كىرىپ كېلەتتى ۋە ھەر كۈنى ئەتىگەندە مۇشۇنداق چوقۇنۇپ، ھەر كۈندىكى كۆرۈشۈشنىڭ ئامان-ئېسەن ئۆتۈشىنى تىلەيتتى.

بۇ بۆلمىدە ئولتۇرغان ۋە ئۇپا سېپىلگەن يالغان چاچلىق قېرى خىزمەتكار ئاستا ئورنىدىن تۇردى-دە، پىچىرلاپ: ”مەرھەمەت“ دېدى.

ئىچكىرىدىن ئىستانوكىنىڭ تەكشى ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كىنەزنە قورققان ھالدا، يېنىك ۋە سىلىق ئېچىلىدىغان ئىشىكنى ئاچتى-دە، بوسۇغىدا تۇرۇپ قالدى. كىنەز ئىستانوك يېنىدا ئىشلەۋاتاتتى، قايرىلىپ قارىغاندىن كېيىن ئۆز ئىشىنى يەنە داۋام قىلدۇرۇۋەردى.

يوغان ۋە كەڭ كۇتۇپخانا، روشەنكى، توختىماستىن ئىشلىتىلىدىغان نەرسىلەر بىلەن لىق تولغان ئىدى. كىتاپلار ۋە پىلانلار يېيىپ قويۇلغان چوڭ شىرە، ئىشكىلىرىدىكى قۇلۇپلارغا ئاچقۇچلىرى كىرگۈزۈپ قويۇلغان ئىگىز ئەينەك ئىشكاپلار، ئۆرە تۇرۇپ خەت يېزىش ئۈچۈن قويۇلغان ۋە ئۈستىدە ئېچىپ قويۇلغان دەپتەرلەر بار چوڭ شىرە، ئەسۋاپلار قويۇلغان ۋە ئەتراپىغا قىرىندىلار چېچىلغان توكار ئىستانوگى، — مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى دائىملىق،

خىلمۇ ـ خىل ۋە رەتلىك پائالىيەتلىرىدىن دېرەك بېرەتتى. كۈمۈش گۈللۈك تاتارچە ئۆتۈك كىيگەن كىچىك ئاياغلىرىنىڭ ھەركىتىگە ۋە ئورۇق، كۈچلۈك قوللىرىنىڭ قاتتىق بېسىم كۈچىگە قاراپ، كىنەزدە يەنىلا ساغلام قېرىلارغا خاس ئېگىلمەس چىدامىلىق ۋە مەنىۋى كۈچىنىڭ بارلىقىنى كۆرۈش مۇمكىن ئىدى. ئىستانوكىنى بىرقانچە چەمبەر ئايلاندۇرغاندىن كېيىن، ئۇ پۇتىنى ئىستانوكنىڭ پېدالىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، پىچىقنى ئېرتتى ۋە ئۇنى ئىستانوكقا ئېسىقلىق تۇرغان تېرە قېپىغا سېلىپ قويۇپ، شىرە يېنىغا كەلدى ـ دە، قىزىنى چاقىردى. ئۇ ھېچقاچان ئۆز بالىلىرىغا بەخت تىلەپ دۇئا قىلمايتتى ۋە پەقەت ئۇنىڭ يۈزىگە تېخى ساقىلى ئېلىنمىغان يېرىك ساقاللىق يۈزىنى تەككۈزۈپ قويۇپ، مۇلايىملىق ۋە يېقىملىق بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ جىددى ھالدا:

— ياخشىمۇ سەن، قېنى، ئولتۇر؟ — دېدى.

ئۇ ئۆزى يېزىپ بەرگەن گېئومېتىرىيە دەپتىرىنى ئالدى ۋە كرېسلونى پۇتى بىلەن ئىتتىرىپ قويدى.

— ئەتىلىككە قالسۇن! — دېدى ئۇ بەتلەرنى تېز ـ تېز ۋاراقلاپ ۋە بىر پاراگراپتىن ئىككىنچى پاراگراپقىچە ئۆتكۈر تىرنىقى بىلەن بەلگە قىلىپ قويدى.

كىنەز قىزى شىرەدە تۇرغان دەپتىرىگە ئېگىشتى.

— توختاپ تۇر، ساڭا بىر پارچە خەت بار، — دېدى بوۋاي بىردىنلا، شۇنىڭ بىلەن شىرە ئۈستىدە ئېسىقلىق تۇرغان كارمان-دىن خوتۇن كىشىنىڭ قولى بىلەن يېزىلغان بىر پارچە خەتنى چىقى-رىپ شىرەگە تاشلاپ قويدى.

بۇ خەتنى كۆرۈش بىلەن تەڭ، كىنەز قىزىنىڭ يۈزى قىپ-

قىزىل قىزىرىپ كەتتى. ئۇ خەتنى دەرھال ئالدى-دە، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ كۆز يۈگۈرتتى.

— ئېلوئىزا① دىن كەپتىمۇ؟ — دەپ سورىدى كىنەز تېخى مۇستەھكەم ۋە سارغايغان چىشلىرىنى سوغاققىنا ئىرجايتىپ كۆرسىتىپ.

— ھەئە، ژۈلىدىن كەپتۇ، — دېدى كىنەز قىزى ھېيىقىپراق قاراپ ۋە ئىلجىيىپ.

— يەنە ئىككى پارچە خەتنى ئوقۇماي بېرىمەن، ئەمما ئۈچىنچى-سىنى چوقۇم ئوقۇپ چىقىمەن، — دېدى كىنەز جىددىيلىك بىلەن، — نۇرغۇنلىغان بىمەنىلىكلەرنى يېزىشىڭلاردىن قورقىمەن. ئۈچىنچىسىنى كۆرۈپ باقاي.

— مەيلى، خالىسىڭىز بۇنىمۇ ئوقۇپ كۆرۈڭ mon pére (ئاتا)، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز قىزى تېخىمۇ قىزىرىپ خەتنى سۇنۇپ بېرىۋېتىپ.

— ئۈچىنچىسى دەۋاتىمەن، ئۈچىنچىسى، — دەپ قوپاللىق بىلەن ۋاقىرىدى كىنەز ۋە خەتنى نېرى سۈرۈپ، جەينىكىنى شىرەگە قويدى-دە، گېئومېترىيىنىڭ چىزىتيوژلىرى بار دەپتىرىنى ئالدىغا تارتتى.

— قېنى، بىكەم، — دەپ گەپ باشلىدى بوۋاي قىزىغا يېقىن كېلىپ دەپتەرگە ئېگىلىپ ۋە بىر قولىنى قىزى ئولتۇرغان كرېس-لونىڭ يۆلەنچۈگىگە قويۇپ. كىنەزقىزى ئۆزىگە كۆپتىن بېرى مەلۇم

---

① ئېلوئىزا — كىنەز بۇ خەتنىڭ ژۈلىدىن كەلگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنىلا روسسونىڭ رومانىدىكى "ژۈلى، نېئەيلو ئىزا"نى ئەسلىتىپ تەنە قىلغان ئىدى، — تەر.

بولغان ئاتىسىنىڭ قېرىلارغا خاس ھىدى ۋە ئاچچىق تاماكىسىنىڭ ئىسلىرى ئىچىدە قالغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. — قېنى، بېكەم، بۇ ئۈچبۇلۇڭلۇق باراۋەر، دىققەت قىل: abc بۇلۇڭى....

كىنەز قىزى يېقىن ئولتۇرغان ئاتىسىنىڭ چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قورققان ھالدا قارايتتى، قىزىراتتى، ئۇنىڭ ھېچنىمىنى چۈشەنمەيۋاتقانلىقى ۋە قورقۇپ تۇرغانلىقى، قورقۇشنىڭ ئۆزى ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنىڭ ھەرقانچە روشەن بولۇشىغا قارىماي، ئۇنى تېخىمۇ چۈشىنىشكە توسالغۇ بولۇۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەيلى ئوقۇتقۇچى ئەيىبلىك بولسۇن ياكى ئوقۇغۇچى ئەيىبلىك بولسۇن، ھەركۈنى ئوخشاشلا مۇنداق ئەھۋال يۈز بېرەتتى: كىنەز قىزىنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كېتەتتى، ھېچنىمىنى كۆرمەيتتى، قۇلىقى ھېچنىمىنى ئاڭلىمايتتى، پەقەت ئاتىسىنىڭ ئۆزىگە يېقىن تۇرغان جىددى يۈزىنىلا كۆرەتتى، ئۇنىڭ تىنىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى، ھىدىنى تۇياتتى، خالاس؛ شۇ سەۋەپتىن، ئۇ پەقەت بۇ ئۆيدىن چاپسانراق چىقىپ كېتىشنى ۋە ئۆز ئۆيىدە خاتىرجەم ئولتۇرۇپ مەسىلىنى يېشىشنى ئويلايتتى. بوۋاينىڭ ئاچچىقى كېلىپ، ئۈنى تېشىپ كېتەتتى: ئۆزى ئولتۇرغان كرېسلونى تاراق-تۇرۇق قىلىپ ئۇ ياقتىن ـ بۇ ياققا ئىتتىرەتتى، ئاچچىقلانماسلىق ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ باقاتتى، بىراق ھامان چېچىلاتتى، تىللاپ كېتەتتى، بەزىدە دەپتەرنى چۆرۈپ تاشلىۋېتەتتى.

كىنەز قىزى خاتا جاۋاپ بېرىپ قويغان ئىدى.

— سېنى كاللاڭ بار دېسە بولارمۇ! — دەپ ۋاقىردىۋەتتى كىنەز دەپتەرنى ئىتتىرىۋېتىپ ۋە تېز ئارقىغا بۇرۇلۇپ؛ ئەمما يەنە دەرھال

ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى-دە، كىنەز قىزىنىڭ چاچلىرىنى قوللىرى بىلەن سىلاپ، باشقىدىن ئولتۇردى.

ئۇ يېقىنراق سۈرۈلدى-دە، يەنە چۈشەندۈرۈشىنى داۋاملاشتۇردى.

— مۇنداق قىلىش بولمايدۇ، كىنەزقىزى، بولمايدۇ، — دېدى ئۇ كىنەز قىزى دەرس بېرىلگەن دەپتىرىنى يىغىشتۇرۇپ چىقىپ كەتمەكچى بولغاندا، — ماتېماتىكا چوڭ ئىش، بېكەم. مەن سېنىڭ بىزدىكى ھېلىقى ئاق بىلەك نازۇك ئايماللاردەك بولۇشۇڭنى ياقتۇرمايمەن. "سەۋرى قىلساڭ، غورىدىن ھالۋا پۈتەر"دېگەن گەپ بار. (ئۇ قىزىنىڭ يۈزىگە ئاستاغىنا ئۇرۇپ قويدى). — ئەخمىقانە ئوي-پىكىرلەر شۇنىڭ بىلەن كاللاڭدىن چىقىپ كەتسۇن.

كىنەز قىزى چىقىپ كەتمەكچى بولدى-يۇ، ئەمما كىنەز قولىنى كۆتىرىپ كىنەز قىزىنى توختىتىۋالدى-دە، ئېگىز شىرەنىڭ ئۈستىدىن تېخى كېسىلمىگەن يېڭى بىر كىتاپنى ئېلىپ:

— مانا، ساڭا ئېلوئىسىزاڭ قانداقتۇ «سىرلار ئاچقۇچى»①نى ئەۋەتىپتۇ. دىنىي كىتاپ! مەن بولسام ھېچكىمنىڭ ئېتىقادىغا ئارىلاشمايمەن.... قاراپ چىقتىم. مە. ئال. بولدى، كېتىۋەر، كېتىۋەر! — دېدى.

ئۇ قىزىنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويىدى-دە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئىشىكنى يېپىۋالدى.

---

① ئېگاز ھۇسىن (1803 — 1752) يازغان «تەبىئەت سىرلىرىنىڭ ئاچقۇچى» دېگەن مىستىك ئەسەر نەزەردە تۇتۇلىدۇ. — تەر.

كىنەز قىزى مارىيە ئۆزىنىڭ خانىسىغا قايغۇلۇق ۋە قورقۇنچلۇق قىياپىتى بىلەن قايتىپ كەلدى، مۇنداق قىياپەتتىن ئۇ ناھايىتى كەمدىن-كەم خالى بولاتتى، بۇ ئۇنىڭ خۇنۈك، كېسەلچان چىرايىنى تېخىمۇ سەتلەشتۈرۈۋەتكەن ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىش شىرەسى ئالدىدا ئولتۇردى، شىرەدە كىچىك سۈرەتلەرنىڭ قويۇلغان ئىدى، يەنە كىتاپلار ۋە دەپتەرلەر يېيىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاتىسى قانچىلىك رەتلىك بولسا، كىنەز قىزى شۇنچىلىك رەتسىز ئىدى. ئۇ گېئومېتىرىيە دەپتىرىنى قويدى-دە، خەتنى سەۋرسىزلىك بىلەن ئاچتى. بۇ خەت ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرىدىكى ئەڭ يېقىن دوستى بولغان بىر كىنەز قىزىدىن كەلگەن ئىدى؛ ئۇنىڭ بۇ دوستى روستوۋلارنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلگەن تۇغۇلغان كۈنى مەرىكىسىگە بارغان ژۇلى كاراگىنا ئىدى.

ژۇلى فرانسۇز تىلىدا مۇنداق يازغان ئىدى:①

"ئەزىز ۋە بىباھا دوستۇم، جۇدالىق نەقەدەر قورقۇنچلۇق، دەھشەتلىك نەرسە! مېنىڭ ھەمىشە ئويلايدىغىنىم شۇكى، جېنىم ۋە بەختىمنىڭ يېرىمى سىز، بىزنى جۇدالىققا سالغان ئارىلىق ئۇزاق بولسىمۇ، كۆڭلىمىز رىشتىسى ئۈزۈلمەستۇر؛ كۆڭلۈم تەقدىرگە قارشى ئىسيان كۆتىرىدۇ، كۆڭلۈمنى خوش قىلىدىغان ۋە كۆڭلۈمگە ئارام بېرىدىغان نەرسىلەر كۆپ بولسىمۇ، ئايرىلغىنىمىزدىن بېرى كۆڭلۈمدە بولغان بەزى يوشۇرۇن قايغۇ-ھەسرەتلەرنى قىلچە يېڭەلمەيۋاتىمەن. نىمىشقا ئۆتكەن يازدىكىگە ئوخشاش بىللە بولالمايمىز-ھە! سىزنىڭ چوڭ كۇتۇپخانىڭىزدىكى كۆك دىۋاندا، "سىردىشىش" دىۋانىدا ئولتۇر-

① خەتنىڭ فرانسۇزچە تېكستى ئېلىنمىدى. — تەر.

غان بولساق قانداق ياخشى بولاتتى؟ نىمىشقا مەن بۇندىن ئۈچ ئاي بۇرۇنقىدەك سىزنىڭ يۈۋاش، خاتىرجەم، ئۆتكۈر، ئۆزەم ياخشى كۆرىدىغان ۋە مۇشۇ قۇرلارنى يېزىۋاتقىنىمدىمۇ كۆز ئالدىمدىن كەتمىگەن قاراشلىرىڭىزدىن يەنە مەنىۋى قۇۋۋەت ئالالمايمەن؟".

خەتنى ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، كىنەزقىزى مارىيە ئۇھ تارتىپ، ئوڭ تەرىپىدە تۇرغان چوڭ ئەينەككە قارىدى. ئەينەكتە ئۇنىڭ خۇنۇك، زەئىپ بەدىنى ۋە ياداڭغۇ يۈزى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ھەمىشە قايغۇلۇق-غەمكىن كۆزلىرى ئۆزىنىڭ ئەينەكتىكى ئەسۋىرىگە ھازىر تېخىمۇ ئۈمىتسىزلىك بىلەن قارايتتى. كىنەز قىزى "ئۇ ماڭا تىل ياغلىمىچىلىق قىلىۋاتىدۇ"دەپ ئويلىدى-دە، ئەينەكتىن بۇرۇلۇپ، خەتنى يەنە ئوقۇشقا باشلىدى. بىراق، ژۇلى ئۆز دوستىغا تىل ياغلىمىچىلىق قىلمايتتى؛ دەرۋەقە، كىنەز قىزىنىڭ كۆزلىرى چوڭ، چوڭقۇر ۋە نۇرلۇق بولۇپ (خۇددى بەزىدە ئىسسىق يورۇقلۇق نۇرلىرى ئۇنىڭدىن باغ-باغ بولۇپ ئېتىلىپ چىققاندەك كۆرۈنەتتى) شۇنداق چىرايلىق ئىدىكى، پۈتۈن چىرايىنىڭ خۇنۇكلۇكىگە قارىماي، ئۇنىڭ بۇ كۆزلىرى چىرايلىقلىقتا قارىغاندا تېخىمۇ جازىبىلىك بولۇپ قالاتتى. لېكىن كىنەز قىزى كۆزلىرىنىڭ مۇنداق چىرايلىق قىياپىتىنى — ئۇ ئۆزى ئويلانمىغان چاغدا بۇ كۆزلەردە پەيدا بولىدىغان قىياپەتنى — ھېچقاچان كۆرمىگەن ئىدى. ھەممە كىشىلەردىكىگە ئوخشاش، ئۇ ئەينەككە قاراش بىلەن تەڭلا، چىرايىدا بىر خىل زورمۇ-زور غەيرى تەبىئى، يامان قىياپەت پەيدا بولغان ئىدى. ئۇ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى:

"پۈتۈن موسكۋا پەقەت ئۇرۇش توغرىسىدىلا گەپ قىلماقتا. ئىككىلا ئاكامنىڭ بىرى ئاللىقاچان چەتئەلدە، ئىككىنچىسى بولسا

چېگرىغا قاراپ يولغا چىققان گۋاردىيىدە. مېھرىۋان پادىشايىمىز، پەرەزلەرگە قارىغاندا، پېتربۇرگنى تاشلاپ، ئەزىز جېنىنى ئۇرۇش تاسادىپلىرىغا دۇچار قىلماقچى ئىمىش. ئىلايىم، خۇدايى تائالانىڭ مەرھەممىتى بىلەن بىزگە ھۆكۈمدار بولغان پەرىشتىمىز ياۋروپانى پارا كەندىچىلىككە سالغان كورسىكالىق بۇ ياۋۇز①نى يەر بىلەن يەكسان قىلغاي، بۇ ئۇرۇش مېنى ئاكىلىرىمدىن تاشقىرى، جان-جان بىر دوستۇمدىنمۇ ئايرىۋەتتى. مەن ياش نىكولاي روستوۋنى ئېيتىۋاتىمەن. بۇ غەيرەتلىك يىگىت غەيرىتىگە چىدىيالماي، ئۇنىۋېرسىتېتنى تاشلاپ، ئارمىيىگە كەتتى. راستىنى ئېيتسام، سۆيۈملۈك مارىيە، گەرچە روستوۋ ناھايىتى ياش بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئارمىيىگە كېتىشى مېنى زور قايغۇغا سالدى. بۇلتۇر يازدا سىزگە سۆزلەپ بەرگەن بۇ ياش يىگىت شۇ قەدەر ئالىجاناپ ۋە شۇ قەدەر قۇۋۋىناق روھلۇقكى، زامانىمىزدىكى يىگىرمە ياشار كىشىلەر ئارىسىدا بۇنداق يىگىت ناھايىتى كەمدىن-كەم ئۇچرايدۇ! ئۇ ناھايىتى ئاق كۆڭۈل ۋە چىن قەلب ئىگىسى. ئۇنىڭ قەلبى شۇ قەدەر پاك ۋە گۈزەل خىسلەتلەر بىلەن تولغانكى، مەن ئۇنى كۆپ كۆرمىگەن بولساممۇ، مېنىڭ شۇنچە كۆپ جاپا چەككەن شورلۇق يۈرىكىمنىڭ ئەڭ شېرىن خۇرسەنلىكلىرىدىن بىرى بولۇپ قالغان ئىدى. ۋاقتى كەلگەندە مەن سىزگە قانداق خوشلاشقانلىقىمىزنى، خوشلاشقاندا بىر-بىرىمىزگە دېيىشكەن گەپ-سۆزلىرىمىزنى ئېيتىپ بېرىمەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى تېخى يېڭىلا بولغاندەك كۆز ئالدىمدا...ئاھ! ئەزىز دوستۇم، سىز

① كورسىكالىق ياۋۇز — بۇ يەردە ناپالېون نەزەردە تۇتۇلىدۇ، ئۇ كورسىكا دىگەن ئارالدا تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇنداق دېيىلگەن. — تەر.

بەختلىكسىز، چۈنكى جانغا ئوت ياقىدىغان بۇ لەززەتلەرنى، يۈرەكنى ئۆرتەيدىغان بۇ كۈلپەتلەرنى باشتىن كەچۈرمەيسىز. سىز بەخت-لىكسىز، چۈنكى كۈلپەت ھەممىشە لەززەتتىن كۈچلۈكرەك بولىدۇ. گراف نىكولاي بىلەن ئارىمىزدا پەقەت دوستلۇقتىن باشقا بىرەر نەرسە بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ تېخى ناھايىتى ياش ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىمەن. ئەمما بۇ شېرىن دوستلۇق، بۇنچىلىك گۈزەل ۋە بۇنچىلىك ساپ مۇناسىۋەتلەر قەلبىم ئۈچۈن زۆرۈر بولاتتى. بىراق، بۇ گەپنى بەس قىلاي.

ھازىر پۈتۈن موسكۋادا سۆز-چۆچەك بولغان ئەڭ مۇھىم يېڭىلىق — قېرى گراف بېزئۇخوۋنىڭ ئۆلۈمى ۋە ئۇنىڭدىن قالغان مىراس. بۇنى قاراڭ، ئۈچ كىنەز قىزىغا ئەرزىمىگەن نەرسە تېگىپتۇ-يۇ، كىنەز ۋاسىلىغا ھېچنەرسە تەگمەپتۇ. پيېر بولسا ھەممە نەرسىگە ۋارىس بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە گرافنىڭ قانۇنىي ئوغلى، يەنى گراف بېزئۇخوۋ دەپ ئېتىراپ قىلىنىپ، روسىيىدىكى ئەڭ چوڭ بايلىقنىڭ ئىگىسى بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، كىنەز ۋاسىلى بۇ ئىشلاردا ناھايىتىمۇ قەبىھ رول ئوينىپتۇ ۋە بەك رەسۋا بولۇپ پېتىربۇرگقا كېتىپتۇ. راستىنى ئېيتسام، مەن بۇنداق ۋەسىيەتنامە ئىشلىرىنى ئانچە چۈشىنەلمەيمەن؛ پەقەت شۇنى بىلى-مەنكى، بىز ھەممىمىز پيېر دېگەن ئاددىيغىنا نام بىلەن بىلىدىغان بۇ ياش يىگىت گراف بېزئۇخوۋ بولۇپ، روسىيىدىكى ئەڭ ياخشى مۈلۈكلەردىن بىرىگە ئىگە بولغاندىن بۇيان، بويىغا يەتكەن قىزى بار ئانىلارنىڭ ئۇنىڭ توغرىسىدىكى گەپلىرى ۋە بۇ قىزلارنىڭ (قۇلىغىڭىزغا ئېيتاي) مەن ھېچقاچان كۆزگە ئىلىپ پىسەنت قىلمىغان بۇ جاناپقا مۇناسىۋەتلىرى ئۆزگىرىپ قالدى، — مەن مانا شۇنىڭغا

زوقلىنىپ ئۆلتۈرىمەن، ئىككى يىلدىن بېرى ھەممە كىشىلەر ماڭا كۆيۈ تېپىش بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرگەن ئىدى (بۇ كۆيۈلەرنىڭ كۆپچىلىگىنى مەن بىلمەيمەن)، ئەمدى موسكۋادا كېلىن - كۆيۈ توغرىسىدىكى مىش - مىشلەر مېنى گىراف ئايىم بېزۇخوۋا قىلىپ قويدى. لېكىن ئۆزىڭىز بىلىسىز، مىنىڭ بۇنىڭغا ئەسلا خاھىشىم يوق. ھە، ئېيتقاندەك، كۆيۈ توغرىسىدا خەۋىرىڭىز بارمۇ، يېقىندا ھەممىمىزنىڭ ھاممىمىز ئاننا مىخايلوۋنا سىزلى ئەرگە بېرىشمەكچى ئىكەنلىكلىرىنى ماڭا قاتتىق سىر ھىساپلاپ ئېيتتى، بىلەمسىز، بۇ كۆيۈ ئۇمۇ ئەمەس، بۇمۇ ئەمەس، كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئوغلى ئانا تول ئىمىش، ئاتا - ئانىسى ئۇنى قاتارغا كىرگۈزمەكچى بولۇپ، باي ۋە ئىسىلزادە قىزغا ئۆيلەندۈرمەكچى ئىكەن. كېلىنلىككە ئاتا — ئانىسى سىزنى لايىق كۆرۈپتۇ. بۇ ئىشقا سىزنىڭ قانداق قارايدىغانلىغىڭىزنى بىلمەيمەن، لېكىن بۇنىڭدىن سىزنى خەۋەردار قىلىپ قويۇشنى ئۆز بۇرچۇم دەپ ھىساپلىدىم. كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، بۇ يىگىت ناھايىتى چىرايلىق، لېكىن ناھايىتى بەڭۋاش ئىمىش. ئۇنىڭ توغرىسىدا بىلىدىغىنىم شۇ.

خەير، شۇنچە ئەزمىلىك قىلغىنىممۇ يېتەر. ئىككىنچى سەھىپىمۇ تولدى. ئاپراسكىنلارنىڭكىگە بارىمىز دەپ ئانام چاقىرتىپتۇ.

سىزگە مىستىك (سىرلىق) كىتاپلاردىن بىرنى ئەۋەتتىم، ئوقۇڭ؛ بۇ كىتاپ بىزگە ناھايىتى يېقىپ قالدى. بۇنىڭدا گەرچە ئىنساننىڭ ئاجىز ئەقلى ئاسانلىق بىلەن يېتەلمەيدىغان جايلىرى بولسىمۇ، ھەر ھالدا ناھايىتى ياخشى كىتاپ. بۇ كىتاپنى ئوقۇغاندا كىشىنىڭ قەلبى تەسكىن تاپىدۇ ۋە يۈكسەك ھىسلارغا تولىدۇ. خەير. قىبلىگاھىڭىزغا ھۆرمىتىمنى ۋە بۇرىيىنى خېنىمغا سالامىمنى يەتكۈزگەيسىز.

چىن كۆڭلۈمدىن سىزنى قۇچاقلايمەن.

ژۇلى".

"P.S ئاكىڭىز ۋە ئۇنىڭ گۈزەل خوتۇنى توغرىسىدا مېنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويغايسىز".

كىنەر قىزى سەل ئويلىنىپ، ئويچان قىياپەتتە كۈلۈمسىرىدى (بۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرى چاقناپ، شۇنداق چىرايلىق بولۇپ كەتتىكى، يۈزى تامامەن ئۆزگىرىپ كەتتى) ۋە بىردىن ئورنىدىن تۇردى-دە، سالماق قەدەم تاشلاپ، شىرە يېنىغا كەلدى. قەغەزنى ئالدى-يۇ، قولى قەغەز ئۈستىدە شىرىلداپ يۈگۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ خەتكە فرانسۇزچە شۇنداق جاۋاپ يازدى①:

"ئەزىز ۋە بىباھا دوستۇم. سىزنىڭ 13-چىسلا يازغان خېتىڭىزنى ئېلىپ، ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم. سىز مېنى يەنىلا ياخشى كۆرىدىكەنسىز، گۈزىلىم ژۇلى. سىز شۇنچە كۆپ يامانلىغان جۇدالىقنىڭ سىزگە ئادەتتىكىچە تەسىر قىلمىغانلىغى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. سىز جۇدالىقتىن زارلىنىپسىز، ئەگەردە مەن — ئۆزەم ئۈچۈن قەدىرلىك بولغان ھەممە يارۇ-دوستلىرىمدىن مەھرۇم قىلىنغان مەن — زارلىنىشقا پېتىنىدىغان بولسام نېمە دەپ ئېيتىشىم لازىم بولغان بولاتتى؟ ئاھ، ئەگەر بىزگە دىن تەسەللى بولمىسا، ئۆمرىمىز ناھايىتى قايغۇدا ئۆتىدىكەن. نېمە ئۈچۈن سىزگە ئۆزىڭىزنىڭ ياش يىگىتكە بولغان مايىللىغىڭىز توغرىسىدا گەپ قىلغىنىڭىزدا مېنى بۇ ھىسلارغا نىسبەتەن جىددى قاراشتا دەپ ھىساپلايسىز؟ بۇنداق مەسىلىلەردە مەن پەقەت ئۆزەمگىلا جىددى

① خەتنىڭ فرانسۇزچە تېكستى ئېلىنمىدى. — تەر.

قاراشتا بولىمەن. مەن باشقىلاردا بولغان بۇ ھىسلارنى چۈشىنىمەن، ھېچقاچان باشتىن كەچۈرمىگىنىم ئۈچۈن ئۇنى قوللىيالمايمەن ۋە ئۇنى ئەيىپلىك ھىساپلىمايمەن. لېكىن، مېنىڭچە، خىرىستىيانىنىڭ ئۆز يېقىنىغا بولغان مۇھەببىتى دۈشمىنىگە بولغان مۇھەببىتى بىر يىگىتنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى سىزدەك گۈزەل ۋە سۆيگۈچان قىزلاردا پەيدا قىلىدىغان ھىسلاردىن ئەۋزەلرەك، قۇۋۋۇنۇشلۇقراق ۋە ياخشىراق دەپ بىلىمەن.

"گراف بېزئۇخوۋنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى خەۋەر بىزگە سىزنىڭ خېتىڭىزدىن ئىلگىرىرەك يېتىپ كەلدى. ئاتامغا ناھايىتى تەسىر قىلدى. ئۇ كىشى: 'گراف ئۇلۇغ ئەسىرىمىزنىڭ كېيىنكى ئىككى نامايەندىسىدىن بىرى ئىدى، ئەمدى مېنىڭ نۆۋىتىم؛ لېكىن مەن بۇ نۆۋەتنىڭ مۇمكىن قەدەر كېيىنرەك كېلىشى ئۈچۈن قولۇمدىن كەلگىنىچە ھەركەت قىلىمەن، دىدى. بۇ كۈنلەردىن خۇدايىمنىڭ ئۆزى ساقلىسۇن. مەن سىزنىڭ پيېر توغرىسىدىكى پىكرىڭىزگە قوشۇلالمايمەن. مەن ئۇنى بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ بىلىمەن. ماڭا ئۇ ھەمىشە ساپ دىل كۆرۈنەتتى، بۇ بولسا ئادەملەردىكى مەن ياخشى كۆرىدىغان خىسلەتلەرنىڭ بىرىدۇر. ئۇنىڭغا تەككەن مىراس ۋە بۇ ئىشتا كىنەز ۋاسىلىنىڭ قىلمىشى توغرىسىدىكى مەسىلىگە كەلگەندە، بۇ نەرسە مېنىڭچە، ھەر ئىككىلىسى ئۈچۈنمۇ ياخشى بولماپتۇ. ئاھ، ئەزىز دوستۇم، بىزنىڭ قۇتقۇلۇق نىجاتكارىمىزنىڭ گېپى ھەق گەپ: 'بايلارنىڭ جەننەتكە كىرىشىدىن تۆگىنىڭ يىڭنە تۆشۈكىدىن ئۆتۈشى ئاسانراق'. مەن كىنەز ۋاسىلىغا ۋە ئۇنىڭدىنمۇ كۆرە پيېرغا ئېچىنىمەن. شۇنداق ياش ئادەم شۇ قەدەر زور بايلىق يۈكىنى زىممىسىگە ئارتىپ ئولتۇرسا، قانچىلىك ئېغىرچىلىقلارنى

بېشىدىن كەچۈرۈش كېرەك بولىدۇ! ئەگەر بىر كىشى مەندىن 'دۇنيادا ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇڭ نېمە' دەپ سورىسا، مەن 'قاششاقلارنىڭ قاششىغى بولۇش' دەپ جاۋاپ بەرگەن بولاتتىم. سىزلەردە شۇ قەدەر داۋراڭغا سەۋەپ بولغان كىتاپنى ئەۋەتكەنلىكىڭىز ئۈچۈن مىڭ مەرتىۋە مىننەتدارمەن، ئەزىز دوستۇم. ھە، ئېيتقاندەك، سىز بۇ كىتاپتا ناھايىتى جىق ياخشى گەپلەر بىلەن بىرگە ئىنساننىڭ ئاجىز ئەقلى ئاسانلىقچە يەتمەيدىغان جايلىرىمۇ بار دەپسىز، ئاسانلىقچە چۈشىنىش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن، ئۇنى ئوقۇشنىڭمۇ پايدىسى يوق. مەن ھېچقاچان چۈشىنەلمەيمەن، نېمە ئۈچۈنكى بەزى ئادەملەر دىللىرىدا شۈبھە پەيدا قىلىدىغان، قۇرۇق خىياللارغا باشلايدىغان ۋە ئۆزلىرىنىڭ خىرىستىيانلىق ساپلىغىغا مۇتلەق زىت بولغان كۆپتۈرمىچىلىك خاراكتېرىنى بېرىدىغان سىرلىق كىتاپلارغا بېرىلىپ، پىكىرلىرىنى چۇۋالچاقلاشتۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. ياخشىسى، ئاپوستوللار بىلەن ئىنجىلنى ئوقۇيلۇق. بۇ كىتاپلاردىكى سىرنىڭ تېگى-تەھتىگە يېتىشكە ئۇرۇنماسلىغىمىز كېرەك، چۈنكى بىز ئاجىز — گۇناكار بەندىلەرمىزكى، جېنىمىز بىزنى ئەبەدىيەتتىن قېلىن پەردە بولۇپ ئايرىتىپ تۇرغان جىسمىمىزدا بولىدىكەن، ھېكمىتى ئىلاھنىڭ زور ۋە مۇقەددەس سىرلىرىنى قانداق قىلىپ بىلىمىز؟ ياخشىسى، قۇتلۇق نىجاتكارىمىز بىزگە بۇ دۇنيادا ئەمەل قىلىش ئۈچۈن قالدۇرۇپ كەتكەن ئۇلۇغ قانۇن-قائىدىلىرىنى ئۆگىنىش بىلەن قانائەت قىلايلۇق، شۇلارغا رىئايە قىلىشقا تىرىشايلۇق ۋە شۇنىڭغا ئىشىنىشكە ھەركەت قىلايلۇق؛ بىز ئەقلىمىزگە قانچىكى كەمرەك ئەرك بەرسەك، خۇداغا شۇنچە يېقىملىق بولىمىز، چۈنكى ئۆزى بۇيرۇمىغان ھەرقانداق بىلىمنى رەت قىلىدۇ. بىزدىن يوشۇرۇشنى لازىم كۆرگەن نەرسىلەرگە

قانچىكى كەم ئەقىل يۇرگۈزسەك، خۇدا ئۆز ئىنايىتى بىلەن بىزنى شۇ سىردىن تېزرەك ۋاقىپ قىلدۇ.

"ئاتام كۈيۈ توغرىسىدا ماڭا ھېچنەرسە دېگىنى يوق، پەقەت كىنەز ۋاسىلىدىن خەت ئالغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ كېلىشىنى ئېيتتى. مېنىڭ ئەرگە تېگىشىم توغرىسىدا بولسا، ئەزىز ۋە بىباھا دوستۇم شۇنى ئېيتايكى، نىكا مېنىڭ ئويۇمچە خۇدا بۇيرۇغان بىر ئىش ۋە بۇنىڭغا بوي سۇنۇش كېرەك. مەن ئۇچۇن قانچىلىك ئېغىر بولمىسۇن، خۇدايى تائالا زىممەمگە خوتۇنلۇق ۋە ئانىلىق بۇرچىنى يۈكلىگەن ئىكەن، خۇدانىڭ خاھىشى بىلەن ماڭا جۈپ بولغان كىشىگە كۆڭلۈم قانداق ئىكەنلىكى بىلەن ئىشىم بولماي، بۇ بۇرچىنى قولۇمدىن كېلىشىچە ساداقەت بىلەن ئادا قىلىشقا ھەركەت قىلىمەن.

ئاكامدىن خەت ئالدىم، ئۇ خوتۇنى بىلەن لىسىگورىغا كېلەر-مىش. بۇ خۇرسەنچىلىكىمىز ئۇزاققا بارماس، چۈنكى ئاكام بىزنى تاشلاپ، قانداقسىگە ۋە نىمە ئۈچۈن بىزنىمۇ ئارىلاشتۇرغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىغان ئۇرۇشقا كېتىدۇ. پەقەت ئىشلار ۋە يۇقۇرى تەبىقىلەرنىڭ مەركىزي بولغان سىزلەرنىڭ شەھەرلىرىڭىزدىلا ئەمەس، ھەتتا بۇ يەردە، دالا ئىشلىرى ۋە ئادەتتىكى شەھەرلىكلەر تەسەۋۋۇر قىلىدىغان يېزا سۈكۈناتى قوينىدىمۇ ئۇرۇش سادالىرى ئاڭلىنىپ، ئادەملەرنى تەشۋىشكە سېلىپ تۇرۇپتۇ. ئاتام نۇقۇل ئاللىقانداق ھەربى يۈرۈشلەر ۋە داۋان ئېشىشلار توغرىسىدىلا گەپ قىلىدۇ، مەن ھېچ چۈشەنمەيمەن. ئۆتكەن كۈنى ئادەتتىكىچە يېزى-مىزنىڭ كوچىلىرىغا ئايلانغىلى چىققان ئىدىم، ئادەمنىڭ يۈرەك-باغرىنى ئېزىدىغان ھادىسىگە دۇچكەلدىم. ئەسكەرلىككە ئېلىنغان بىر توپ كىشىلەرنى ئارمىيىگە ئۇزىتىشىۋاتقان ئىكەن. بۇلارنىڭ ئانى-

لىرى، خوتۇنلىرى ۋە باللىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرسىڭىز، كېتىۋاتقان ۋە ئۆزىتىۋاتقانلارنىڭ دادۇ-پەرياتلىرىنى ئاڭلايسىز، ئىنسانىيەت بىزنى مۇھەببەت قويۇشقا ۋەكەڭچىلىك قىلىشقا ئۈگەتكەن قۇتلۇق نىجاتكارىمىزنىڭ قانۇنلىرىنى ئۇنتۇپتۇ ۋە بىر بىرىنى ئۆلتۈرۈش سەنئىتىنى ئۆزىگە ئاساسىي پەزىلەت قىلىۋاپتۇ، دەپ ئويلايتتىڭىز.

"خەير، ئەزىز ۋە مېھرىۋان دوستۇم. سىزنى پەرۋەردىگارىم ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن.

مارى".

كنەز قىزى خېتىنى يېزىپ بولۇپ، ئويلىنىپ، خاپا ۋە غەمكىن قىياپەتتە ئولتۇرغاندا، m–lle Bourienne (بۇرېننى خېنىم) يەڭگىل دەسسەپ، قوۋناق ۋە ئۆز-ئۆزىدىن مەمنۇن بىر قىياپەتتە كىرىپ، كۈلۈمسىرىگەن هالدا، يېقىملىق ۋە جاراڭلاپ تۇرغان تاۋۇش بىلەن، P هەرپىگە تىلى كەلمەي بىلجىرلاپ:

— Ah, vous expédiez le courrier, princesse, moi j'ai déjà expédie le mien. J'ai écris à ma pauvre .mere (ۋاي، خېتىڭىزنى ئەمدى ئەۋەتمەكچىمۇ سىز؟ مەن ئاللىقاچان ئەۋەتىۋەتتىم. مەن ئانام بىچارىگە خەت يازدىم)، -دىدى ۋە قېيشاڭ-لاپ، سوزۇلۇپ، ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ ئىلاۋە قىلدى:

— Princesse, il faut que je vous pre vinne, — le prince, — le a eu une alteraction, — alteraction une alteraction aves Michel Ivanoff. Il est de trés mauvai-se humeur, trés morose. Soyez prévenue, vous savez... (كنەز قىزى، مەن سىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ قوياي، مىخايىل ئىۋانوۋىچنى كنەز تىللاپ كەتتى. بۈگۈن پەيلى يامان، قاپىغىدىن

قار ياغىدۇ. ئېھتىيات قىلىڭ، سىز بىلىسىزكى...) Ah! chére — amie, je vous ai priée de ne jamais me prévenir de l'humeur dans laquelle se trouve mon pére. Je ne me permtes pas de el ujegr, te ej en ovudrais pas que lesautres le fassent, (ئاھ، ئەزىىز دوستۇم. ئاتام توغرىسىدا مۇنداق گەپلەرنى ماڭا پەقەت قىلماڭ دېگەن ئىدىمغۇ. مەن ئۇ كىشىگە تىل تەككۈزمەيمەن ۋە باشقىلارنىڭمۇ تىل تەككۈزۈشىنى خالىمايمەن)، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز قىزى مارىيە.

كىنەز قىزى سائەتكە قارىدى-دە، ھوجرىدا گاڭچىلىك چېلىش ئۈچۈن كېرەك بولغان ۋاقىتتىن 5 مىنۇت ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، خۇددى قورقۇپ كەتكەندەك، ئىستىراھەت بۆلمىسىگە كىرىپ كەتتى. يولغا قويۇلغان تەرتىپ بويىچە، سائەت ئون ئىككى بىلەن ئىككى ئارىلىقىدا كىنەز دەم ئالاتتى، كىنەز قىزى بولسا گاڭچىلىق چالاتتى.

23

چېچى ئاقارغان خىزمەتكار چوڭ كۈتۈپخانىدا كىنەزنىڭ خورىكىگە قۇلاق سېلىپ، ئۈيقۇسىراپ ئولتۇراتتى. ھويلىنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن، يېپىلغان ئىشىكنىڭ ئارقىسىدىن، ديۇسسېك سوناتىنىڭ① يىگىرمە قېتىم تەكرارلىنىدىغان قىيىن-قىيىن قىسىملىرىنىڭ ئاۋازلىرى

① سونات — ھەرخىل تېزلىك ۋە ھەرخىل خاراكتېرغا ئىگە مۇزىكا ئەسۋاپلىرى بىلەن ئورۇنلىنىدىغان مۇزىكىلىق ئەسەر. — تەر.

ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

خۇددى شۇ چاغدا تۆت چاقلىق كارېتا بىلەن تۆت چاقلىق بىرىچكا هارۋا دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ توختىدى-دە، كىنەز ئاندرېي هارۋىدىن چۈشۈپ كىچىككىنە خوتۇنىنى يۆلەپ چۈشۈردى-يۇ، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئىشىكتىن كىرگۈزۈۋەتتى. بېشىغا ياسىما چاچ كىيگەن قېرى تىخون خىزمەتكارلار بۆلمىسىنىڭ ئىشىگىدىن بېشىنى چىقىرىپ، پىچىرلاپ، كىنەزنىڭ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلدى-دە، ئالدىراپ ئىشىكنى يېپىۋالدى. تىخون مەيلى ئوغلىنىڭ يېتىپ كېلىشى ياكى مەيلى ھەرقانداق پەۋقۇلئاددە ئەھۋاللار بولسۇن، بەلگىلەنگەن كۈندىلىك تەرتىپ-قائىدىلەرنى بۇزۇۋەتمەسلىكى لازىملىقىنى بىلەتتى. كىنەز ئاندرېيمۇ تىخونغا ئوخشاش، بۇنى ياخشى بىلەتتى؛ ئۇ گوياكى ئۆزى ئۆيدىن ئايرىلغاندىن بۇيانقى ۋاقىت داۋامىدا ئاتىسى-نىڭ ئادەتلىرىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكى ياكى ئۆزگەرمىگەنلىكىنى تەكشۈرۈپ باقماقچى بولغاندەك، سائەتكە قارىدى-دە، بۇ ئادەتلىرى-نىڭ ئۆزگەرمىگەنلىكىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن خوتۇنىغا مۇراجىئەت قىلدى.

— يىگىرمە مىنۇتتىن كېيىن تۇرىدۇ. يۈر، كىنەز قىزى مارىيە-نىڭ ياتىقىغا بارايلى، — دېدى ئۇ.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم كېيىنكى كۈنلەردە سەل سەمرىپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ كۆزلىرى ۋە قىسقىغىنا مەيىن قارا تۈك باسقان، كۈلۈمسىرەپ تۇرىدىغان لەۋلىرى سۆزلەشكە باشلىغاندا ئىلگىرىكى-دەكلا خۇشال ۋە يېقىملىق ھالدا كۆتىرىلەتتى.

— Mais c'est un palais (پاھ، بۇ بىر پادىشا سارىيى ئىكەنغۇ!)، — دېدى ئۇ ئېرىگە ۋە ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، خۇددى

تانسا يىغىلىشلىرىدا خوجايىننى ماختاپ سۆزلەۋاتقاندەك. — Allons,... vite, vite!... (قېنى، تېزرەك، تېزرەك!...) — دېدى-دە، ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ، تىخونغا، ئېرىگە ۋە ھەمرا بولۇپ كېلىۋاتقان خىزمەتكارلارغا قاراپ تەبەسسۇم قىلدى.

— C'est Marie aui s'exerce? Allons doucement, il faut la surprendre. (مارىيە مەشق قىلىۋاتامدۇ-نېمە؟ ئاستا، ئۇنىڭغا بىلىندۈرمەستىن كىرىمىز).

كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ كەينىدىن ئەدەپ بىلەن ۋە غەمكىن ھالدا يۈرەتتى.

— سەن قېرىپ كېتىپسەن، جۇمۇ، تىخون، — دېدى ئۇ كېتىۋېتىپ قولىغا سۆيۈپ قويغان قېرىغا قاراپ.

گاڭگىچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرغان ئۆينىڭ ئالدىدا يان ئىشىكتىن ئاچ سېرىق چاچلىق چىرايلىق فرانسۇز ئايال يۈگۈرۈپ چىقتى. m-lle Bourienne (بۇرىيېننى خېنىم) خوشاللىقىدىن ئۆزىنى تامامەن يوقىتىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى.

— Ah! quel bonheur pour la pincesse, — Enfin! Il faut que je la prérienne. (ۋاي! كىنەز قىزى خوشال بولۇپ كېتىدۇ-دە، — دېدى ئۇ، — ھېلىمۇ كېلىدىكەنسىلەر-ھە! ئۇنىڭغا خەۋەر بېرىشىم كېرەك).

— Nou, non, de grâce... vous êtes-m-lle Bourienne jevous connais déijà par l'amitié que vou porte ma, bellesoeur. Ellene nous attenol pas! (ياق. ياق. قويۇڭ.... سىز بۇرىيېننى خېنىم ئەمەسمۇ، — دېدى كىچىك كىنەز ئايىم ئۇنىڭ قولىغا سۆيۈپ قويۇپ، — بىلىمەن، قېينىسىڭلىمىنىڭ سىزگە بولغان دوستلۇغىدىن مەن سىز بىلەن ئاللىقاچان

تونۇش، ئۇ بىزنىڭ كېلىشىمىزنى كۈتمىگەن ئىكەن-دە!)

ئۇلار ئىستىراھەت بۆلمىسىنىڭ ئىشىكىگە يېقىنلىشىپ كەلدى، ئۇنىڭدىن ئارقىمۇ-ئارقا تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان مۇزىكا ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي توختاپ قالدى ۋە قانداقتۇ بىر خىل كۆڭۈلسىز ۋەقەنى كۈتكەندەك، چىرايى تۈرۈلۈپ كەتكەن ئىدى.

كىچىك كىنەز ئايىم ئۆيگە كىردى. مۇزىكا ئاۋازى ئوتتۇرىدا ئۈزۈلۈپ قالدى؛ ۋاقىرىغان ئاۋازلار، كىنەز قىزى مارىيەنىڭ ئېغىر قەدەم باسقان ئاۋازلىرى ۋە سۆيۈشۈش ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي كىرىپ كەلگەن چاغدا، ئىلگىرى پەقەت ئۇنىڭ تويىدىلا قىسقا ۋاقىت يۈز كۆرۈشكەن كىنەز قىزى ۋە كىنەز ئايىم ئىككىيلەن بىر بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ، دەسلەپتە نە توغرا كەلگەن بولسا شۇ يېرىگە لەۋلىرىنى چىڭ تەككۈزۈشۈۋالدى. m-lle Bourienne (بۇرىيىنى خېنىم) قوللىرىنى كۆكرىكىگە تەككۈزۈپ ۋە تەقۋادار كۈلۈمسىرىگەن قىياپەتتە ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇراتتى، ئۇنىڭ ھەم يىغلاشقا، ھەم كۈلۈشكە تەييار تۇرغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي خۇددى مۇزىكىنى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەر ساختا نوتىنى ئاڭلىغان چاغدىكىگە ئوخشاش، دولىسىنى قىمىرلىتىپ ۋە قاپىقىنى تۈرۈپ قويدى. ھەر ئىككى ئايال بىر بىرىنى قويۇۋېتىشتى؛ كېيىن يەنە، خۇددى كېچىكىپ قېلىشتىن قورققاندەك، بىر بىرىنىڭ قولىنى تۇتۇشۇپ سۆيۈشۈشكە باشلىدى ۋە قوللىرىنى تارتىۋېلىشتى، كېيىن يەنە بىر بىرىنىڭ يۈزىگە سۆيۈشۈشكە باشلىدى ۋە كىنەز ئاندرېي ئۈچۈن تامامەن كۈتۈلمىگەن ھالدا ھەر ئىككىسى يىغلاشقا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە سۆيۈشۈشكە باشلىدى.

M–lle Bourienne (بۇرېننى خېنىم)مۇ يىغلاپ كەتتى. كىنەز ئاندرېنىڭ ئوڭايسىزلانغانلىغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ لېكىن بۇ ئىككى ئايالنىڭ قارىشىچە، ئۇلارنىڭ يىغلىغانلىغى ناھايىتى تەبىئىي ئەھۋالدەك ئىدى؛ ئۇلار يەنە بۇنداق كۆرۈشكەندە گويا بۇنىڭدىن باشقىچە بولۇشىڭمۇ مۇمكىن ئەمەسلىگىنى ئويلاپمۇ كۆرمىگەندەك قىلاتتى.

— Ah! chérel··· Ah! Marie! (ۋاي، ئەزىزىم! ۋاي، مارىيە!)... دېدى ئۇلار بىردىنلا، ئۇنىڭدىن كېيىن كۆلۈپ كېتىشتى. J'ai vêvé cett nuit ···Vo—usnenousattendiez donc pas?···Ah! Marie, vous avez maigri···Et vous avez repris··· (مەن تۈنۈگۈن چۈشۈمدە كۆرۈپتىمەن. — سىز بىزنىڭ كېلىشىمىزنى كۈتمىگەن بولسىڭىز كېرەك؟...ئاھ! مارىيە، سىز سەل ياداپ قاپسىز!)

— J'ai tout de suite reconnu madame la princesse (مەن دەرھال كىنەز ئايىمنى تونۇۋالدىم)، — دەپ سۆز قىستۇرۇپ قويدى m–lle Bourienne (بۇرېننى خېنىم).

— Et moi qui ne me doutais pas! (مەن قىلچىلىكمۇ ئويلىمىغان ئىكەنمەن!) — دېدى كىنەز قىزى ۋاقىراپ، — Ah! André, je ne vous voyais pas (ئاھ! ئاندرېي، مەن تېخى سېنى كۆرمەپتىمەن.)

كىنەز ئاندرېي سىڭلىسى بىلەن قولنى قولغا تۇتۇشۇپ سۆيۈشتى ۋە ئۇنىڭغا: سەن ئىلگىرىكىدەكلا pleurnicheuse (يىغلاڭغۇ) ئىكەنسەن دېدى. كىنەز قىزى مارىيە ئاكىسىغا بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى نۇر يېغىپ تۇرغان چىرايلىق چوڭ كۆزلىرىنىڭ

سۆيۈملۈك، ئىسسىق ۋە مۇلايىم قاراشلىرى يىغا ئارىلاش كىنەز ئاندرېينىڭ يۈزىدە توختاپ قالغان ئىدى.

كىنەز ئايىم توختىماي سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ مەيىن قارا تۈك باسقان قىسقا يۇقۇرى لېۋى ئۆزلۈكسىز ھالدا، تېز-تېز تۆۋەنگە چۈشۈپ، زۆرۈر بولغاندا قىپ-قىزىل تۆۋەنكى لېۋىگە تېگىپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ لەۋلىرى چىشلىرى ھەم كۆزلىرىدە روشەن تەبەسسۇم پەيدا بولغاندا يەنە ئېچىلىپ كۆتىرىلىپ كېتەتتى. كىنەز ئايىم سپاسسكايا گورا دىگەن جايدا بىر ھادىسە يۈز بەرگەنلىكىنى ۋە ئېغىر ئاياق بولغانلىقتىن ناھايىتى قورقۇپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى ۋە شۇندىن كېيىن ھەممە كىيىم-كېچەكلىرىنى پېتربۇرگدا قالدۇرۇپ كەلگەنلىكىنى ۋە بۇ يەردە نىمە كىيىپ يۈرىدىغانلىغىنى بىلمەيدىغانلىغىنى؛ ئاندرېينىڭ تامامەن ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى؛ كىتتى ئورېنسوۋانىڭ بىر قېرى ئادەمگە تېگىۋالغانلىغىنى؛ كىنەز قىزى مارىيەگە pour tout de bon (لايىق) يىگىت بارلىغىنى، لېكىن بۇ توغرىدا كېيىن سۆزلىشىدىغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى. كىنەز قىزى مارىيە يەنىلا گەپ قىلماستىن ئاكىسىغا قاراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدە ھەم مۇھەببەت، ھەم قايغۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ يەڭگىسىنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالماي ئۆزىنىڭ بىر قاتار ئوي-پىكىرلىرىگە بېرىلىپ كەتكەنلىكى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كىنەز ئايىم يېقىندا پېتربۇرگدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىمقى سەيلە توغرىسىدا گەپ قىلىۋاتقاندا، كىنەز قىزى ئاكىسىغا قاراپ بىر خورسىندى-دە:

— سەن چوقۇم ئۇرۇشقا بارامسەن، ئاندرېي؟ — دىدى؛ لىزامۇ خورسىندى.

— ھە، ھەتتا ئەتىلا، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئاندرېي.

— Il m'abandonne ici, et dieu sait pourquoi, auand (مېنى مەشەدىلا il aurait pu avoir de l'avancement... تاشلاپ كەتمەكچى، نىمە ئۈچۈنلىگىنى خۇدا بىلىدۇ، ھالبۇكى، كەتمىگەن بولسا يۇقۇرىراق مەرتىۋىگە ئېرىشەتتى...)

كىنەز قىزى مارىيە گەپكە قۇلاق سالماي، ئۆز پىكىرلىرى بىلەن بەنت بولۇپ يەڭگىسىگە قاراپ، يېقىملىق كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭ قوسىغىغا ئىشارەت قىلدى-دە:

— شۇنداقمۇ؟ — دىدى.

كىنەز ئايىمىنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇھ تارتىپ قويدى.

— ھە، شۇنداق، — دىدى كىنەز ئايىم. — ئاھ! ناھايىتى قورقىمەن...

لىزانىڭ يۇقۇرقى لېۋى يېپىلدى. ئۇ يۈزىنى قېينىسىڭلىسىنىڭ يۈزىگە يېقىن ئەپكەلدى-دە، توساتتىن يىغلاپ كەتتى.

— ئۇ دەم ئالسۇن، — دىدى كىنەز ئاندرېي قاپىغىنى تۈرۈپ. — شۇنداق ئەمەسمۇ، لىزا؟ ئۇنى ياتىغىڭغا ئېلىپ بارغىن، مەن ئاتامنىڭ يېنىغا بارىمەن. ئۇ قانداق، يەنە شۇ پېتىمۇ؟

— ھەئە، يەنە شۇ پېتى؛ سەن قانداق قارايسەنكىن، تاڭ، بىلمەيمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز قىزى خوشال ھالدا.

— يەنە شۇ بەلگىلىك سائەتلەر، شۇ سايىلىق يولدا مېڭىپ يۈرۈش؟ ئىستانوك؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئاندرېي سەل سەزگىلى بولىدىغان كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن؛ بۇ كۈلۈمسىرەش ئاتىسىغا بولغان مۇھەببىتى ۋە ھۆرمىتىگە قارىماي، ئاتىسىنىڭ ئاجىزلىقلىرى-

نىمۇ بىلمىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيتتى.

— شۇ سائەتلەر، ئىستانوك، يەنە شۇ ماتېماتىكا ۋە گېئومېترىيە دەرسىم، — دەپ خۇشال جاۋاپ بەردى كىنەز قىزى مارىيە، گويا كى گېئومېترىيە دەرسى ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ خۇشال تەسىراتلارنىڭ بىرى بولۇپ قالغاندەك.

يىگىرمە مىنۇت ئۆتۈپ قېرى كىنەزنىڭ ئۇيقۇدىن تۇرىدىغان ۋاقتى بولغاندا، تىخون كېلىپ ياش كىنەزنى ئاتىسىنىڭ ئالدىغا چاقىردى. بوۋاي ئۆز ئوغلىنىڭ كەلگەنلىكىنى قارشى ئېلىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئادەتتىكى كۈندىلىك تەرتىپلىرىگە قارىماي، ئۇنى ئۆز ئۆيىگە تاماقتىن ئىلگىرى كىيىملىرىنى كىيىش ۋاقتىدا كىرىپ كۆرۈشكە ئىجازەت قىلدى. كىنەز ھەمىشە كونىچە ياسىنىپ، كونىچە سىرتقى يەكتىكىنى ئۈچىسىغا كىيىپ، ئۇپىلانغان ياسىما چېچى بىلەن يۈرەتتى. كىنەز ئاندرې ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرگەن چاغدا (مېھمانخانىلاردىكىدەك خاپا ۋە قاپىقى سېلىنغان ھالدا ئەمەس، بەلكى پېيىر بىلەن گەپلەشكەن چاغدىكىدەك ئوچۇق چىراي ھالدا)، بوۋاي پەداز قىلىدىغان جايىدا، ئىسىل خۇرۇم قاپلانغان كەڭ كرېسلودا، پەداز قىلىش ۋاقتىدا يېپىنىۋالىدىغان خالاتىنى ئۈچىسىغا يېپىنىپ، تىخونغا بېشىنى تۇتۇپ بېرىپ ئولتۇراتتى.

— بەللى! جەڭچى! بوناپارتنى باش ئەگدۈرمەكچى بولامسەن؟ — دېدى بوۋاي ۋە تىخون ئۆرۈۋاتقان چېچىنى سىلكىپ، ئۇپىلانغان بېشىنى چايقاپ قويدى: — ئۇنىڭغا قارشى سەن بولساڭمۇ ئوبدانراق بەل باغلا، بولمىسا ھەش-پەش دېگىچە بىزنىمۇ پۇقراسى قىلىۋالىدىغاندەك تۇرىدۇ. سالامەت بول! — دەپ ئوغلىغا يۈزىنى تۇتتى.

بوۋاي تاماق ئالدىدىكى ئۇيقۇسىدىن كېيىن كۆڭلى ناھايىتى خوش ئىدى (ئۇ دائىم: تاماقتىن كېيىنكىسى كىمۇش ئۇيقۇ، تاماق ئالدىدىكىسى ئالتۇن ئۇيقۇ دەيتتى). ئۇ ئۆزىنىڭ چېچىلىپ تۇرغان قويۇق قاشلىرىنىڭ ئاستىدىن كۆزىنى قىيىپايىتىپ ئوغلىغا خوشال قىياپەتتە قارايتتى. كىنەز ئاندرې يېقىن كېلىپ، ئاتىسىنىڭ ئۆزى كۆرسەتكەن يېرىگە سۆيۈپ قويدى. ئۇ ئاتىسىنىڭ ياخشى كۆرۈپ سۆزلەيدىغان گەپلىرىنىڭ تېمىسىغا — ھازىرقى ھەربىلەرنىڭ، خۇسۇسەن ناپالېئوننىڭ ئۈستىدىن مازاق قىلىپ دىگەن گەپلىرىگە جاۋاپ بەرمەيتتى.

— شۇنداق، كەلدىم، ئاتا ئېغىرئاياق خوتۇنۇم بىلەن، — دىدى كىنەز ئاندرې ئاتىسىنىڭ يۈزىدىكى ھەر بىر ھەركىتىگە خۇرسەن ۋە ھۆرمەت بىلدۈرگەن كۆزلىرى بىلەن قاراپ. قانداق سالامەتمۇ سىز؟

— پەقەت ئەخمەق ئادەملەر ۋە پاسىقلار ساغلام بولمايدۇ، ئوغلۇم. سەن مېنى بىلىسەنغۇ: ئەتىگەندىن تارتىپ كەچكىچە ئىش بىلەن مەشغۇل بولىمەن، ئۆزەمنى تۇتۇۋالىغانمەن، مەن سالامەت بولماي كىم سالامەت بولسۇن.

— خۇداغا شۈكۈر، — دىدى ئوغلى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بۇ يەردە خۇدانىڭ ھېچ ئالاقىسى يوق! قېنى، سۆزلەپ بەرگىنە، — دىدى بوۋاي ۋە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان مەسىلىگە قايتىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — نېمىسلار سىلەرنى "ئىستىراتېگىيە" دەپ ئاتايدىغان يېڭى ئىلىمگىلار بويىچە بوناپارتقا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا قانداق ئۆگەتتى؟

كىنەز ئاندرې كۈلۈپ قويدى.

— قىستىماي تۇرسىڭىز، ئاتا، — دىدى ئۇ ئاتىسىنىڭ ئاجىزلىق-

لىرى ئۇنى ھۆرمەتلەش ۋە ياخشى كۆرۈشكە دەخلى يەتكۈزمەسلىگىنى كۆرسىتىدىغان تەبەسسۇم بىلەن. ــ مەن تېخى جايلاشقىنىم يوق.

ــ يالغان ئېيتىسەن، يالغان ئېيتىسەن!، دەپ ۋاقىرىدى بوۋاي چېچىنىڭ چىلىك ئۆرۈلگەنلىكى ياكى چىلىك ئۆرۈلمىگەنلىكىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ سىلكىپ ۋە ئوغلىنىڭ قولىنى تۇتتى. ــ خوتۇنۇڭغا ئۆي تەييار. كىنەز قىزى مارىيە باشلاپ بېرىپ كۆرسەتسۇن، ئۇلارنىڭ سۆزى تۈگىمەيدۇ. ئاياللارنىڭ ئادىتى مانا شۇنداق. ئۇنىڭ بۇ يەردە قېپقالغىنىغا ناھايىتى خۇرسەنمەن. قېنى، ئولتۇر، سۆزلەپ بەرگىنە. مىخېلسون ئارمىيىسىنى مەن چۈشىنىمەن، يەنە تولستوينىڭمۇ بار.... بىر ۋاقىت ئىچىدە ئەسكەر چىقىرىش.... جەنۇپتىكى ئارمىيە نېمە قىلىدۇ؟ ئاۋستىرىيىچۇ؟ ــ دېدى ئۇ ۋە كرېسلودىن تۇرۇپ ئۆيدە ئۇ ياقتىن ــ بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى، تىخون بولسا ئۇنىڭ ئارقىسىدا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، ھەر خىل كىيىم ــ كېچەكلىرىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ بېرەتتى. ــ شۋېتسىيىچۇ؟ ئۇلار پومېرانىيىدىن قانداق ئۆتمەكچى؟

كىنەز ئاندرېي ئاتىسىنىڭ قاتتىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، دەسلەپتە ئانچە ماقۇل بولمىسىمۇ، كېيىن بارغانسېرى جانلىنىپ ۋە سۆز ئوتتۇرىسىدا ئىختىيارسىزلا، ئادىتى بويىچە، رۇس تىلىدىن فرانسۇز تىلىغا كۆچۈپ، مۆلچەللەنگەن ئۇرۇش ھەركەتلىرىنىڭ پىلانىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ، توقسان مىڭ كىشىلىك ئارمىيىنىڭ قانداق قىلىپ پرۇسسىيىگە تەھدىت سېلىپ، ئۇنى بىتەرەپلىك مەۋقەدىن چىقىرىپ، ئۇرۇشقا تارتىپ كىرىش لازىملىقىنى؛ بۇ ئارمىيىنىڭ بىر قىسمىنىڭ قانداق قىلىپ شترالزۇندتا شۋېد

ئەسكەرلىرى بىلەن قوشۇلۇشى لازىملىغ
مىڭ ئاۋستىرىيە ئەسكىرىنىڭ قانداق قىا
روس ئەسكىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئىتا
قىلىشى لازىملىغىنى؛ ئەللىك مىڭ
ئەللىك مىڭ ئىنگلىز ئەسكىرىنىڭ قا
چىقىشى لازىملىغىنى؛ شۇنداق قىلىپ جەمى
ئارمىيىنىڭ قانداق قىلىپ تەرەپ-تەرەپ
ھۇجۇم قىلىدىغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ
ۋاتقان چاغدا، قېرى كىنەز قىلچىلىكمۇ قىزد
خۇددى ئاڭلىمىغاندەك قىلىپ، ئۆيدە ئۇ ياق
كىيىملىرىنى كىيىش بىلەن بەنت ئىدى، يەن ... ... مەن ھالىدا
ئۈچ قېتىم ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى. ئۇ بىر قېتىم سۆز ئوتتۇرى-
سىدا ئۇنى توختىتىۋېلىپ:

— ئېقىنى! ئېقىنى! — دەپ ۋاقىرىدى.

بۇ ۋاقىراش تىخونىنىڭ ئۇنىڭغا تەلەپ قىلغان جىلىتكىسىنى بەرمىگەنلىگىنى ئىپادىلەيتتى. يەنە بىر قېتىم توختىتىپ:

— خوتۇنۇڭ پات ئارىدا تۇغامدۇ؟ — دەپ سورىدى ۋە ماقۇللى-مىغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ: — ياخشى ئەمەس! قېنى، سۆزلە، سۆزلەۋە، — دىدى.

ئۈچىنچى قېتىم، كىنەز ئاندرېي سۆزىنى تۈگەتەي دىگەن چاغدا، قېرى كىنەز قېرىلارغا خاس ئاۋاز بىلەن كاكىراپ ناخشا ئېيتىپ كەتتى:

Malbroug s'en va-t-en guerre.

Dieg sait quand reviendra.

(مالبرۇك كەتتى ئۇرۇشقا.
خۇدا بىلىدۇ، قاچان قايتار ئۇ يۇرتقا.)
كىنەز ئاندرېي كۈلۈمسىرەپلا قويىدى.
— مەن بۇ، قۇۋۋەتلەيدىغان پىلان دىمەكچى ئەمەسمەن، — دىدى ئوغلى، — مەن پەقەت ئۇنىڭ مەزمۇنىنىلا سىزگە ئېيتىپ قويدۇم. ناپالېونىمۇ ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن قىلىشمايدىغان پىلانىنى تۈزۈپ قويغان.
— بولدى، لېكىن سەن ماڭا ھېچقانداق يېڭىلىقلارنى ئېيتىپ بەرگىنىڭ يوق. — قېرى كىنەز ئويغا چۆككەن ھالدا ئۆزىچە تېز-تېز غۇدۇڭشىيتتى: Dieu sait quand reviendr (خۇدا بىلىدۇ، قاچان قايتار ئۇ يۇرتقا). — تاماقخانىغا كىر.

24

ئۇپا چېچىلىپ، ساقال-بۇرۇتلىرى ياسىتىلغان كىنەز بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا تاماق زالىغا چىقتى، ئۇنى زالدا كېلىنى، كىنەز قىزى مارىيە، m-lle Bouяienne (بۇرىېنى خېنىم) ۋە كىنەزنىڭ ئارخىتېكتورى كۈتۈپ ئولتۇراتتى، ئۆزىنىڭ ئورنى جەھەتتىن ئەھمىيەتسىز سانالغان بۇ ئارخىتېكتور گەرچە مۇنداق شەرەپكە مۇيەسسەر بولۇشنى ئويلىمىغان بولسىمۇ، ئەمما كىنەزنىڭ غەلىتە نازۇك تەبىئىتى بويىچە داستىخانغا تەكلىپ قىلىپ كىرگۈزۈلگەن ئىدى. تۇرمۇشتا ئىجتىمائىي دەرىجە پەرقلىرىگە قاتتىق رىئايە قىلىدىغان، ھەتتائەڭ مۇھىم ئۆلكە ئەمەلدارلىرىنىمۇ داستىخانغا كەم تەكلىپ قىلىدىغان كىنەز كاتەكچە گۈللۈك قولياغلىقى بىلەن

بۇلۇڭلاردا بۇرنىنى قاڭشىغان ئارخېتېكتور مىخايىل ئىۋانوۋىچ ئۇستىدە، ھەممە كىشى باراۋەر دېگەن پىرىنسىپنى ئىسپات قىلاتتى ۋە قىزىغا: مىخايىل ئىۋانوۋىچ سەن بىلەن بىزدىن ھېچقانداق قېلىشمايدۇ، دەپ كۆپ قېتىم سۆزلىگەن ئىدى. تاماق ئۈستىدە كىنەز بۇ كەم سۆزلۈك مىخايىل ئىۋانوۋىچقا ھەممىدىن كۆپرەك سۆز قىلاتتى.

ھويلىدىكى ھەممە ئۆيلەرگە ئوخشاش غايەت ئېگىز بۇ تاماق زالىدا ھەر بىر ئورۇندۇقنىڭ ئارقىسىدا بىردىن تۇرغان ئۆي تېجىمەللىرى ۋە خىزمەتكارلار كىنەزنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى؛ بېلىگىگە داستىخانلارنى ئاسقان شىلانچى تاماق شىرەلىرىنىڭ ھازىرلىنىشىغا قاراپ چىقاتتى، خىزمەتكارلارغا كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىپ، تامدىكى سائەتكە، كىنەز چىقىپ كېلىشى تېگىشلىك بولغان ئىشىككە قاراپ تەشۋىشلەنگەن ھالدا توختىماي يۈگۈرۈپ يۈرەتتى. كىنەز ئاندرېينىڭ ئەمدى كۆزى چۈشكەن نەرسە يوغان زەرھەل رامكىغا سېلىپ ئېسىپ قويۇلغان كىنەز بولكونسكىلار جوروڭقىيى① ئىدى. بۇ جوروڭقاي خۇددى شۇنداق يوغان رامكىغا سېلىنغان ناچار سۈرەتنىڭ (شۇ ئۆي رەسسامى سىزغان بولسا كېرەك) قارشىسىدا تۇراتتى، بۇ سۈرەت تاج كيگەن ھۆكۈمران كىنەزنىڭ تەسۋىرى بولۇپ، رۇرىك نەسەبىدىن ۋە بولكونسكىلار سۇلالىسىنىڭ بوۋىسى بولۇشى كېرەك ئىدى. كىنەز ئاندرې جوروڭقايغا قارىدى-دە، بېشىنى لىڭشىتىپ، خۇددى ئىگىسىگە ناھايىتى ئوخشىغان رەسىمنى كۆرگەن-

① جوروڭقاي — شەجەرە، بىرئەۋلاتنىڭ نەسەپ تارىخى يېزىلغان جەدۋەل.

دەك پىخىلداپ كۈلدى.

— قۇيۇپ قويىغانىدەك شۇنىڭ ئۆزى-دە! — دېدى ئۇ يېنىغا كەلگەن كىنەز قىزى مارىيەگە.

كىنەز قىزى مارىيە ئاكىسىغا ئەجەپلىنىپ قارىدى. ئۇ ئاكىسىنىڭ نېمىگە تەبەسسۇم قىلغانلىقىنى چۈشىنەلمەيتتى. ئاتىسىنىڭ قىلغان ھەر بىر ئىشى كىنەز قىزىدا مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ھۆرمەتنى پەيدا قىلاتتى.

— ھەركىمنىڭ بىر كەمچىلىگى بولىدۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى كىنەز ئاندرېي. — ئۇ ئۆزىنىڭ شۇنچە زور ئەقلىي كۈچىگە قارىماي (مۇشۇنىداق ئۇششاق-چۈششەكلەرگە بېرىلىپ كېتىپتۇ!) (donner dans ce ridicule).

كىنەز قىزى مارىيە ئاكىسىنىڭ بۇنداق گەپىنى ئېيتىشقا جاسارەت قىلغانلىقىنى چۈشىنەلمەي، ئۇنىڭغا ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولۇۋاتقان چاغدا، كۇتۇپخانىدىن ئاياق شەپىسى ئاڭلىنىپ قالدى: كىنەز ئۆزىنىڭ ئالدىراش-تېنەش ھەركىتى بىلەن گويا قەستەن ئۆيدىكى ۋەزمىسى تەرتىپ-قائىدىلەرنىڭ زىت تەرىپىنى كۆرسەتمەكچى بولغاندەك، ئادەتتىكىچە تېز-تېز قەدەم تاشلاپ، شادىيانە قىياپەتتە كىرىپ كەلدى. شۇ ئەسنادا چوڭ سائەت ئىككىگە داڭ سوقتى ۋە مېھمان ئۆيدىكى باشقا سائەتتىنمۇ ساز ئاۋاز ئاڭلاندى. كىنەز توختىدى؛ ئېسىلىپ تۇرغان قويۇق قاشلىرىنىڭ ئاستىدىكى جانلىق، چاقناپ تۇرغان، جىددى كۆزلىرى بىلەن ھەممىگە قاراپ چىقتى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن ياش كىنەز ئايىمىدا توختاپ قالدى. ياش كىنەز ئايىم بۇ چاغدا ئۆزىدە خۇددى پادىشا كىرىپ كەلگەندە ساراي ئەھلىلىرىدە بولىدىغاندەك تۇيغۇنى، بوۋاي ئۆزىنىڭ ھەممە يېقىن-

لىرىدا پەيدا قىلغان قورقۇش ۋە ھۆرمەت تۇيغۇسىنى ھىس قىلاتتى.
ئۇ كىنەز ئايىمنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى ۋە كېيىن قوپال بىر ھەركىتى بىلەن ئۇنىڭ يەلكىسىگە ئۇرۇپ قويدى.

— خۇرسەنمەن، خۇرسەنمەن، — دېدى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە يەنىمۇ تىكىلىپ قاراپ، كېيىن تېزدىن ئورنىغا بېرىپ ئولتۇردى، — ئولتۇرۇڭلار، ئولتۇرۇڭلار! مىخايىل ئىۋانوۋىچ ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ.

ئۇ ئۆز يېنىدىن كېلىنىگە ئورۇن كۆرسەتتى. خىزمەتكار ئۇنىڭغا ئورۇندۇقنى سۈرۈپ بەردى.

— ئوھو! — دېدى بوۋاي كېلىنىنىڭ تولغان بېلىگە قاراپ. — ئالدىراپ كېتىپسەن، بولماپتۇ!

ئۇ ئادەتتىكىدەك قۇرۇق، سوغاق ۋە يېقىمسىزلىق بىلەن كۈلۈپ قويدى — كۆزلىرى بىلەن ئەمەس، ئاغزى بىلەن كۈلۈپ قويدى.

— مېڭىپ بېرىش كېرەك، ئىمكان قەدەر كۆپ مېڭىش كېرەك، ئىمكان قەدەر كۆپرەك، — دېدى ئۇ.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىمىغان ئىدى ياكى ئاڭلىغۇسى كەلمەيتتى. ئۇ لام-مىم دېمەيتتى ۋە خىجالەت بولغاندەك ئىدى. كىنەز ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى، شۇنىڭ بىلەن كىنەز ئايىم سۆزلەشكە ۋە كۈلۈشكە باشلىدى. ئۇ كىنەز ئايىمدىن تونۇش-بىلىشلىرىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تېخىمۇ جانلىنىپ سۆزلەشكە باشلىدى ۋە كىنەزگە ئۇلارنىڭ سالاملىرىنى يەتكۈزۈپ، شەھەردىكى غەيۋەت-شىكايەتلەرنىمۇ سۆزلەپ كەتتى.

— La comtesse Apraksine, la pauver, a — perdu son mari, et elle a pleuré les larmes de ses yeux

(بىچارە گراف ئايىم ئاپراكسىنانىڭ ئىرى ئۆلۈپ كېتىپتۇ، يىغلاپ كۆزلىرى ئىششىپ كېتىپتۇ، بىچارە)، — دېدى ئۇ بارغانسېرى جانلىنىپ كېتىپ.

ئۇ مۇشۇنداق جانلىنىپ كەتكەندە، كىنەز بارغانسېرى جىددىي قىياپەتتە ئۇنىڭغا قارىدى-دە، بىردىنلا، گوياكى ئۇنى يېتەرلىك دەرىجىدە تەكشۈرۈپ بولۇپ، ئۆزى ئۇنىڭ توغرىسىدا روشەن ئۇقۇم ھاسىل قىلغاندەك، ئۇنىڭدىن بۇرۇلۇپ مىخائىل ئىۋانوۋىچقا مۇراجىئەت قىلدى.

— خوش، مىخائىل ئىۋانوۋىچ، بوناپارتنىڭ ئەھۋالى تەڭ بولىدىغانلىقىغا ئوخشايدىغۇ. ھېلى ماڭا كىنەز ئاندرېي (ئۇ ئوغلىنى ھەمىشە شۇنداق دەپ ئاتايتتى) نىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇنىڭغا قارشى ناھايىتى كۆپ كۈچ توپلانغان ئىمىش. بىز ئىككىمىز ئۇنى قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان ئادەم دەپ ھېساپلاپ كەپتۇق-ھە.

بوناپارت توغرىسىدا ئىككىيلەن قاچان بۇنداق گەپ قىلىشقانلىقىدىن مۇتلەق خەۋىرى بولمىغان، لېكىن ئۆزىنىڭ كىنەز ياخشى كۆرگەن مۇشۇ ماۋزۇدىكى گېپىنى باشلاش ئۈچۈنلا زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى پەملىگەن مىخائىل ئىۋانوۋىچ بۇنىڭ ئاقىۋىتى نىمە بولىدىغانلىقىنى بىلمەي ھەيران بولۇپ، ياش كىنەزگە قارىدى.

— ئۇ بىزدە ئۇلۇغ تاكتىكچى! — دېدى كىنەز ئوغلىغا ئارخىتېكتورنى كۆرسىتىپ.

گەپ يەنە ئۇرۇش، بوناپارت، ھازىرقى گېنېراللار ۋە دۆلەت ئەرباپلىرى توغرىسىدا باراتتى. قېرى كىنەز ھازىرقى ئەرباپلارنىڭ ھەربىي ئىشلار ۋە دۆلەتنىڭ ئىشلىرىدا ئېلىپبەنىمۇ چۈشەنمەيدىغان

سەبى باللار ئىكەنلىگىگە ئىشىنىش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى بونا۔
پارتىنىڭمۇ ھىچنىمىگە ئەرزىمەيدىغان كىچىككىنە بىر فرانسۇز ئىكەنلى۔
گىگە، ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىكى سەۋەپ، پوتيومكىن ۋە
سۇۋۇروۋ① لارغا ئوخشاش كۇشەندىلىرىنىڭ بولمىغانلىغىدىن ئىبارەت
ئىكەنلىگىگە ئىشەنگەندەك كۆرۈنەتتى؛ ئۇ ھەتتا ياۋروپادا ھىچقانداق
سىياسى قىيىنچىلىقلارنىڭ يوقلۇغىغا، ئۇرۇشنىڭمۇ يوقلۇغىغا، بەلكى
پەقەت قانداقتۇ قوچاق كومېدىيىسىنىڭ بارلىغىغا، ھازىرقى ئادەملەر
ئۆزلىرىنى خۇددى چوڭ بىر ئىش قىلىۋاتقاندەك كۆرسىتىپ، بۇ
كومېدىيىنى ئويناش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتىدۇ، دىگەن پىكىرگە
ئىشەنگەندەك كۆرۈنەتتى. كىنەز ئاندرېي ئاتىسىنىڭ ھازىرقى زامان
ئادەملىرىنى مازاق قىلىپ ئېيتقان گەپلىرىگە ئوچۇق چىراي بىلەن
سەۋرى۔تاقەت قىلاتتى ۋە خېلى روشەن خوشال قىياپىتى بىلەن
ئاتىسىنى سۆزلەشكە ئۈندەيتتى ھەم ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق
سالاتتى.

— بۇرۇنقى زاماندا بولغانلارنىڭ ھەممىسى ئوبدان كۆرۈنسە
كېرەك، — دىدى كىنەز ئاندرېي، — سۇۋۇروۋنىڭ ئۆزىمۇ مورو ②
قويغان تاپان۔تۇزاققا چۈشكەن ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ چىقىشنى
بىلمىگەن ئەمەسمۇ؟

— بۇنى ساڭا كىم دىدى؟ كىم؟ — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز. —
سۇۋۇروۋ! — شۇنىڭ بىلەن ئۇ تەخسىنى چۆرۈپ تاشلىۋەتكەن ئىدى،

---

① 18 ـ ئەسىر روسىيىسىنىڭ سىياسى ۋە ھەربى ئالىملىرى، يېكاتىرىنا II نىڭ يېقىن ئەمەلدارلىرى. — تەر.

② ناپالىيوننىڭ قول ئاستىدىكى گېنېرال، كېيىن دۈشمىنىگە ئايلانغان.

تىخون ئۇنى دەرھال تۇتۇۋالدى. — سۇۋۇرووۋ!...ئويلاپ گەپ قىلىڭ، كىنەز ئاندرېي. ئىككى كىشى: فرىدرىخ ① ۋە سۇۋۇرووۋ... مورو ئىمىش ...ئەگەر سۇۋۇرووۋ قولى ئەركىن بولسا ئىدى، مورونى ئەسىر ئالغان بولاتتى؛ ئەمما سۇۋۇرووۋقا② Hofs — Kriegs — Wurst — schnapps — Rath ③ — توسقۇنلۇق قىلاتتى. ئۇنىڭدىن شەيتانمۇ مەمنۇن ئەمەس. شۇ يەرگە بارغانلىرىڭىزدا بۇ Hofr — Kriegs — Wurst — Raths نىڭ نېمىلىگىنى بىلەلەيسىلەر! سۇۋۇرووۋ ئۇلارنى ئەپلەلمىسە، مىخايىل كوتۇزووۋ نېمە قىلالىسۇن! ياق، ئەزىزىم، — دېدى ئۇ سۆزىنى داۋام قىلىپ، — سىلەر ئۆزەڭلار-نىڭ گېنېراللىرىڭلار بىلەن بوناپارتقا قارشى تۇرالمايسىلەر؛ ئۆزلىرىنى ئۆزلىرىگە سېلىش ئۈچۈن فرانسۇزلارنى تېپىش كېرەك. فرانسۇز مورونى ئەپكېلىش ئۈچۈن نېمىس پالېن نيۇ-يوركقا، ئامېرىكىغا ئەۋەتىلگەن، — دېدى ئۇ؛ ئۇ بۇ يەردە شۇ يىلى مورونى رۇس ئارمىيىسىگە كىرگۈزۈش ئۈچۈن قىلىنغان تەكلىپنى نەزەردە تۇتاتتى. — ئاجايىپ ئىش! پوتيومكىنلار، سۇۋۇرووۋلار، ئورلووۋلار نېمىس كىشىلىرىما؟ ياق، ئەزىزىم، ياكى سىلەر ھەممەڭلار ئەقلىڭ-لاردىن ئازغان، ياكى بولمىسا ئۆزەم ئېسىمنى يوقاتقان. خۇدا

① پروسسىيە كىنەزى بولۇپ، ئاۋسترىيە بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ فرانسىيە جۇمھۇرىيىتىگە قارشى تۇرغان.

②سۆزمۇ-سۆز تەرجىمىسى: "سارايدا-ھەربى ئىشلار-ئۈچەيلەر-ئاق ھاراق-كېڭەش پالاتا"، بۇ كىنەز بولكونسكى ئاۋسترىيىنىڭ ھەربى ئىشلار كېڭىشى ئۈچۈن قويغان نامى. — تەر.

③ 18 - ئەسىردىكى روسىيىنىڭ دۆلەت ئەرباپلىرى، يېكاتېرىنا II نىڭ يېقىن كىشىلىرى. — تەر.

سىلەرگە مەدەت بولغاي، بىز كېيىن كۆرىمىز. سىلەرچە بوناپارت ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇلۇغ سەركەردە ئىمىش، ھىم!...

— مەن بارلىق ئەمىر-پەرمانلار ياخشى بولغان دەۋاتقىنىم يوق، — دېدى كىنەز ئاندرېي، — مەن پەقەت سىزنىڭ بوناپارت توغرىسىدا نىمە ئۈچۈن مۇشۇنداق مۇھاكىمە قىلىۋاتقانلىقىڭىزنى چۈشىنەلمەيۋاتىمەن. قانچىلىك مازاق قىلسىڭىز قىلىۋېرىڭ، ئەمما بوناپارت يەنىلا ئۇلۇغ سەركەردە!

— مىخايىل ئىۋانوۋىچ! — دەپ چاقىردى كىنەز، بۇلار ئۆز گېپى بىلەن ئاۋارە بولۇپ كېتىپ مېنى ئۇنتۇپ قالدى دەپ ئويلىغان ئارخىتېكتورغا قاراپ. — مەن سىزگە بوناپارت ئۇلۇغ تاكتىكچى دېمىدىمما؟ مانا، ئۇمۇ شۇنداق دەيدۇ.

— شۇنداق ھەزرەتلىرى، — دەپ جاۋاپ بەردى ئارخىتېكتور.

كىنەز يەنە ئۆزىنىڭ سوغاققىنا كۈلكىسى بىلەن كۈلۈپ قويدى.

— بوناپارت تەلەيلىك تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى ناھايىتى ئوبدان. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەسلىۋىدىلا نېمىسلارغا ھۇجۇم قىلدى. پەقەت ھورۇنلىرى نېمىسلارنى دۇمبالىمىغان. دۇنيا بىنا بولغاندىن تارتىپ، ھەممە كىشى نېمىسلارنى دۇمبالاپ كەلگەن. ئۇلار بولسا ھېچكىمنى دۇمبالىمىغان، پەقەت بىر بىرى بىلەنلا دۇمبالىشىپ كەلگەن. بوناپارت ئاشۇلارنى يېڭىپ شۆھرەت قازانغان.

شۇنىڭ بىلەن كىنەز، ئۆزىنىڭ قارىشىچە، بوناپارت ئۆزى ئېلىپ بارغان ھەممە ئۇرۇشلاردا ۋە ھەتتا دۆلەتنىڭ ئىشلىرىدا يول قويغان ھەممە خاتالىقلىرىنى تەھلىل قىلىشقا باشلىدى. ئوغلى ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئېتىراز بىلدۈرمىسىمۇ، لېكىن قانداق دەلىل كەلتۈرۈلمىسۇن، ئاتىسىدەك ئۆز پىكرىدىن قايتماسلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

كنەز ئاندرېي شۇنچە ياشانغان بۇ كىشىنىڭ شۇنچە يىللاردىن بېرى ئۆزى يالغۇز ھېچنەگە چىقماستىن يېزىدا تۇرۇۋىشىغا قارىماي، كېيىنكى بىرقانچە يىللاردىن بۇيانقى ياۋروپانىڭ بارلىق ھەربىي ۋە سىياسىي ئەھۋاللىرىنى شۇنچىلىك تەپسىلى ۋە شۇنچىلىك ئىنچىكىلىك بىلەن بىلىشى ھەم مۇھاكىمە قىلىشى دېگەن سۆزلىرىنى گەپ ياندۇرماستىن تىڭشايتتى ۋە ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ئەجەپلىنەتتى.

— سەن، مېنى، بۇ قېرى ئادەم ھازىرقى ئەھۋاللارنى چۈشەنمەيدۇ، دەپ ئويلامسەن؟ — دېدى ئاخىرىدا كىنەز. — ۋەزىيەت ماڭا تېچلىق بەرمەيدۇ! مەن كېچىسى ئۇخلىيالمايمەن، — ھە، قېنى سېنىڭ بۇ ئۇلۇغ سەركەردەڭ، نەدە ئۆزىنى كۆرسىتىپتۇ؟

— سۆزلىسەك گەپ ئۇزۇن، — دەپ جاۋاپ بەردى ئوغلى.

— بار ئەنە شۇ بوناپارتىڭ ئالدىغا!

— M-lle Bourienne, voilà encore un admirateur de votre goujat d,empereur (بۇرېننى خېنىم، سېنىڭ مالاي پادىشايىڭنىڭ يەنە بىر مۇخلىسى)! — دەپ ۋاقىرىدى ساپ فرانسۇز تىلى بىلەن.

— Vous savez, que je ne suis pas bonapartiste, mon prince. (بىلىسىزغۇ، كىنەز، مەن بوناپارتچى ئەمەسقۇ!)

— "Dieu sait quand reviendra" (خۇدا بىلىدۇ، قاچان قايتار، ئۇ يۇرتقا)... — كىنەز ئاھاڭنى بۇزۇپ ناخشا ئېيتىپ قويدى ۋە كېيىن تېخىمۇ يالغاندىن كۈلۈپ قويدى-دە، تاماقخانىدىن چىقىپ كەتتى.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم پۈتۈن مۇنازىرە ۋە تاماق داۋامىدا گەپ قىلماستىن ئولتۇراتتى ۋە تەشۋىشلەنگەن ھالدا بىر دەم كىنەزقىزى

مارىيەگە، بىر دەم قېيناتىسىغا قارايتتى. تاماقخانىدىن يېنىپ چىقىقاندا، قېينىسىڭلىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئۇنى باشقا ئۆيگە ئېلىپ كىردى.

— Comme c'est un homme d'esprit vorte peré, c'est à cause de cela peut être quil ma fait peur. (ئاتىڭىز نىمە دېگەن دانىشمەن ئادەم. ئېهتىمال، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مېنى سۈر باسقان بولۇشى مۇمكىن)، — دېدى.

— ئاھ، ئۇ ناھايىتى ياخشى ئادەم! — دېدى كىنەز قىزى.

25

كىنەز ئاندرېي ئەتىسى كەچقۇرۇن يولغا چىقاتتى. قېرى كىنەز ئۆزىنىڭ ھەر كۈندىكى ئادىتىنى ئۆزگەرتمەي، تاماقتىن كېيىن ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. كىچىككىنە كىنەز ئايىم قېينىسىڭلىسىنىڭ ياتاقخانىسىدا ئىدى. كىنەز ئاندرېي چوچىلىق پاگونى يوق سەپەر كىيىمىنى كىيىپ، ئۆزىگە ئاجرىتىلغان ئۆيدە خىزمەتكارى بىلەن بىللە يۈك-تاقلىرىنى يىغىشتۇرماقتا ئىدى. ھارۋىنى ۋە نەرسە-كېرەكلىرىنىڭ چامىدانلارغا قاچىلىنىشىنى ئۆزى بىر مەرتىۋە تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، ھارۋىنى قېتىشنى بۇيرۇدى. ئۆيدە پەقەت كىنەز ئاندرېي دائىم ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرىدىغان نەرسىلىرى — بىر كىچىك قۇتا، يىمەك-ئىچمەك سالىدىغان كۈمۈش ساندۇق، ئىككى دانە تۈركىيە تاپانچىسى ۋە ئاتىسى ئوچاكوۋ① تىن سوغا قىلىپ

① تۈركلەرنىڭ مۇھىم ئىستىهكامى بولۇپ، 1788 - يىلى سۇۋوروۋ ئەسكەرلىرى ئىشغال قىلغان. — تەر.

ئېلىپ كەلگەن قىلىچى قالدۇرۇلغان ئىدى. كىنەز ئاندرېينىڭ بارلىق سەپەر لازىمەتلىكلىرى ناھايىتى رەتلىك بولۇپ، ھەممىسى يېڭى، تازا ۋە سوكنو قاپلارغا قاچىلىنىپ تاسمىلار بىلەن چىڭ چېگىلگەن ئىدى.

ئۆزىنىڭ قىلىقلىرىنى ئەتراپلىق ئويلاشنى بىلىدىغان كىشىلەر سەپەرگە چىقىۋاتقان ۋە تۇرمۇشىدا ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان مىنۇتلاردا، ئادەتتە ئوي-پىكىرلىرىدە ھامان جىددى كەيپىيات پەيدا بولىدۇ. مۇنداق چاغلاردا كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۆتمۈشتىكى ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرىدۇ ۋە كەلگۈسىدىكى ئىشلىرىنى پىلانلايدۇ. كىنەز ئاندرېينىڭ چىرايى ئويچان ۋە مۇلايىم ئىدى. ئۇ ئىككى قولىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ، ئالدىغا قاراپ، ئۇ بۇلۇڭدىن بۇ بۇلۇڭغا تېز-تېز مېڭىپ يۈرەتتى، توپ-توغرا ئالدىغا قارايتتى ۋە ئويچان ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ قوياتتى. ئۇرۇشقا بېرىشتىن قورقۇۋاتامدۇ ياكى خوتۇنىنى تاشلاپ كېتىشتىن قايغۇرۇۋاتامدۇ، ئېھتىمال، ھەر ئىككى خىل ئەھۋال بولۇشى مۇمكىن، — ئىشقىلىپ كىنەز ئاندرېي شۇ ئەھۋالدا كىشىلەرگە ئۆزىنى كۆرسەتكۈسى كەلمىگەن بولسا كېرەك. دەھلىزدىن قەدەم تاۋۇشىنى ئاڭلاپ، دەرھال قوللىرىنى قويۇپ بېرىپ، شىرە ئالدىدا توختاپ قالدى-دە، خۇددى كىچىك ساندۇق سېلىنغان قاپنى باغلاۋاتقاندەك قىلىپ، ئۆزىنىڭ ھەممە ۋاقىتتىكىدەك خاتىرجەم، قانداق كەيپىياتتا ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر خىل قىياپەتكە كىرىۋالدى. بۇ كىنەز قىزى مارىيەنىڭ ئېغىر قەدەم تاۋۇشلىرى ئىدى.

— ھە، يولغا چىقماقچى بوپسەن، — دېدى كىنەز قىزى ھاسىراپ (ئۇنىڭ يۈگۈرۈپ كەلگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى)، — سەن بىلەن

ئايرىم هالدا سۆزلەشكۈم بار ئىدى. خۇدا بىلىدۇ، يەنە قانچىلىك ۋاقىت ئايرىلىپ كېتەرمىزكىن-تاڭ. مېنىڭ كەلگىنىمگە خاپا بولمامسەن؟ سەن ناهايىتى ئۆزگىرىپ كېتىپسەن، ئاندرۇشا، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ، خۇددى ئۆزىنىڭ سوئالىغا ئىزاهات بەرگەندەك.

ئۇ "ئاندرۇشا" دەپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. كىنەز قىزىنىڭ ئالدىدا تۇرغان بۇ جىددى ۋە چىرايلىق يىگىت بالىلىق چاغلىرىدىكى دوستى بولغان هىلىقى يادىڭغۇ، شوخ ئاندرۇشانىڭ ئۆزى ئىكەنلىگىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئەجەپلىنىپ كەتكەنلىگى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— Lise (لىزا) قېنى؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئاندرې ئۇنىڭ سوئالىغا پەقەت تەبەسسۇم بىلەن جاۋاپ بېرىپ.

— ئۇ شۇنچىلىك هېرىپ كېتىپتۇكى، ئۆيۈمدە دىۋاندا ئۇخلاپ قالدى. Ah, André! Quel tresor de femme vous avez, (ئاللا، ئاندرې! خوتۇنۇڭ نىمە دىگەن گۆهەر)، — دىدى كىنەز قىزى ئاكىسىنىڭ ئۇدۇلىدىكى دىۋاندا ئولتۇرۇۋېتىپ. — خوتۇنۇڭ هازىر تېخى تامامەن ياش بالا، شۇنداق سۆيۈملۈك، خۇشخۇي بالا ئىكەنكى، مەن ئۇنى ناهايىتى ياخشى كۆرۈپ قالدىم.

كىنەز ئاندرې لام-مىم دىمىدى، ئەمما كىنەز قىزى ئۇنىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان كىنايە ۋە نەپرەتلىك بىر ئىپادىنى بايقىدى.

— ئەمما، ئۇششاق-چۈششەك كەمچىلىكلەرگە ئېتىۋار قىلماسلىق كېرەك، مۇنداق ئاجىزلىقلار كىمدە يوق دەيسەن، ئاندرې! سەن ئۇنىڭ يۇقۇرى تەبىقىلەر مۇهىتىدا تەربىيىلەنگەنلىگى ۋە ئۆسكەنلىگىنى ئۇنتۇپ قالما. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ هازىرقى ئەهۋالى ئۇنچە

ياخشى ئەمەس، ھەر بىر كىشىنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىش كېرەك. (Tout com- prendre, c'est tout pardonner ھەممىنى چۈشەنگەن ئادەم، ھەممىنى كەچۈرىدۇ). ئۆزەڭ ئويلاپ كۆر، مۇنداق تۇرمۇشقا كۆنۈپ قالغاندىن كېيىن، ئەمدى ئېرىدىن ئاجرىلىپ، ئېغىر-ئاياق كۈنلىرىدە يەنە ئۆزى يالغۇز يېزىدا قالسا، بۇ بىچارە قانداق قىلىدۇ؟ بۇ ئەلۋەتتە ناھايىتى ئېغىر-دە.

كىنەز ئاندرې سىڭلىسىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويىدى، بۇ خۇددى بىزنىڭ يىپىدىن يىڭنىسىغىچە بىلىمىز دەپ ئويلايدىغان ئادەملەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ كۈلۈپ قويغىنىمىزغا ئوخشايتتى.

— سەنمۇ يېزىدا تۇرۇۋېسەن، ئەمما بۇ ھاياتنى ئېغىر دېمەيسەنغۇ، — دېدى كىنەز ئاندرې.

— مەن باشقا گەپ. مېنىڭ ھەققىمدە گەپ قىلىپ نېمە قىلىسەن! مەن باشقىچە ھاياتنى خالىمايمەن ۋە خالىشىممۇ مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى باشقىچە ھېچقانداق ھاياتنى بىلمەيمەن. بىراق، ئاندرې، ئۆزەڭ ئويلاپ كۆر، يۇقۇرى تەبىقىلەر مۇھىتىدا ئۆسكەن ياش بىر جۇۋان ئۆزىنىڭ راسا گۈل-گۈلى ئېچىلغان ۋاقتىنى يېزىدا يەككە ئۆتكۈزسە؛ ئۆزى يەككە، چۈنكى، ئاتام ھەمىشە ئالدىراپ يۈرىدۇ، مەن بولسام... مېنى ئۆزەڭ بىلىسەن... يۇقۇرى تەبىقىلەر مۇھىتىغا ئۆگىنىپ قالغان بىر جۇۋان ئۈچۈن مەندەك كۆڭلى سۇنۇق بىر غېرىپنىڭ ئاشنىدار چىلىغى قانچىلىك كۆڭۈلسىز. M-lle Bourienne (بۇرىېننى خېنىم) يالغۇز....

— سىزنىڭ ئاشۇ بۇرىېننى خېنىمىڭىز ماڭا قىلچىلىكمۇ ياقمايدۇ. — دېدى كىنەز ئاندرې.

— ياق، ئۇنداق ئەمەس! ئۇ ناھايىتى سۆيۈملۈك ۋە ناھايىتى

ئاق كۆڭۈل، بولۇپمۇ مۇڭلۇق قىز. راستىنى ئېيتسام، ئۇنىڭ ماڭا لازىملىقى يوقلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ شۇ يەردە بولۇشى مالال كېلىدۇ. ئۇنىڭ ھېچكىمى يوق، ھېچكىمى. ئۆزەڭ بىلىسەن، مەن ئەزەلدىنلا ياۋايى ئادەم، ھازىر تېخىمۇ بەتتەررەك. مەن يالغۇزلۇقنى ياخشى كۆرىمەن.... Mon père (ئاتام) بۇرىنقى خېنىمغا ناھايىتى ئامراق، ئۇ ۋە مىخايىل ئىۋانوۋىچ ئىككىيلەنگە ئاتام ھەمىشە ياخشى گەپ قىلىپ مېھرىۋانلىق قىلىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئۇنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىدۇ؛ خۇددى ستېرن ① ئېيتقاندەك، ”بىز ئادەملەرنى، ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان ياخشىلىقىغا قارىغاندا، ئۆزىمىزنىڭ ئۇلارغا قىلغان ياخشىلىقىمىز ئۈچۈن كۆپرەك ياخشى كۆرىمىز.“ Mon pere (ئاتام) بۇ يەتىم قىزنى sur le pare (كوچىدىن) تېپىۋالغان، ئۆزىمۇ ناھايىتى ياخشى قىز، Mon pere (ئاتام) مۇ ئۇنىڭ كىتاپ ئوقۇپ بېرىشىنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ كېچىلىرى دادامغا ئاۋازىنى چىقىرىپ كىتاپ ئوقۇپ بېرىدۇ.

— راستىنى ئېيتقاندا، مارىيە، مەن ئويلايمەنكى، ئاتامنىڭ خاراكتېرى بەزىدە ساڭا ناھايىتى ئېغىر تۇيۇلسا كېرەك، شۇنداقمۇ؟ — دەپ سورىدى بىردىنلا كىنەز ئاندرېي.

كىنەز قىزى مارىيە دەسلەپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدى، كېيىن بۇ سوئالدىن قورقۇپ قالدى.

— ماڭىما؟...ماڭا؟!...ماڭا ئېغىرما؟! — دېدى كىنەز قىزى.

— ئۇ ئەزەلدىنلا توڭ ئىدى، ئەمدى بەتتەر بولۇپ قاپتۇ دەپ،

---

① ستېرن — 18-ئەسىردىكى ئىنگلىز ئەدىبى، تولستوي ئۇنىڭ رومانلىرىنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. — تەر.

ئويلايمەن، — دېدى كىنەز ئاندرې، ئاتىسىنى مۇشۇنداق يەكگىللىك بىلەن تەنقىت قىلىپ، سىڭلىسىنى ئەتەي تەشۋىشكە سالماقچى ياكى سىناپ كۆرمەكچى بولغاندەك.

— سەن ھەممە جەھەتتىن ئوبدان، ئاندرې، بىراق، سېنىڭدە قانداقتۇ ئۆزەڭنى ئەقىللىق سانايدىغان مەغرۇرلۇق بار، — دېدى كىنەز قىزى، گەپنىڭ بىرىشىغا قارىغاندا ئۆز پىكرىنىڭ ئىقىشىغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلۈپ، — بۇ ناھايىتى زور گۇنا. ئاتا بولغۇچىنى مۇشۇنداق تەنقىتلەش مۇمكىنمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئالايلۇق، مۇمكىنمۇ بولسۇن، ئاتامغا ئوخشاش بىركىشى vénération (ئېھتىرام) دىن باشقىرى يەنە قانداق تۇيغۇنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن؟ ئاتامنىڭ يېنىدا بولغانلىقىم ئۈچۈن مەن ناھايىتى مەمنۇن ۋە بەختلىك! سىلەرنىڭمۇ مەندەك بەختلىك بولۇشۇڭلارنى تىلەيمەن.

ئاكىسى ئىشەنمىگەندەك باش چايقىدى.

— مېنىڭ ئۈچۈن ئېغىر بولغان بىرگىنە نەرسە، — مەن ساڭا راستىنى ئېيتاي، ئاندرې، — ئاتامنىڭ دىنىي مەسىلىلەرگە قاراش پوزىتسىيىسى. مەن، مۇشۇنداق زور ئەقىل ئىگىسىنىڭ نىمە سەۋەپتىن، خۇددى كېچە-كۈندۈزدەك روشەن نەرسىنى كۆرەلمەيۋاتقانلىقىنى ۋە شۇنچە ئادىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەيمەن. مېنىڭ بىردىن-بىر بەختسىزلىكىم مانا شۇ. لېكىن بۇ مەسىلىدىمۇ مەن يېقىندىن بېرى ئالغا ئىگىرىلەشنىڭ كۆلەڭگىسىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن. ئۇنىڭ مازاق قىلىشى يېقىندىن بېرى ئۇنچىلىك زەھەرلىك بولمىدى، بىر موناخ بار ئىدى، ئۇنى قوبۇل قىلدى، ھەتتا ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق ۋاقىت سۆزلەشتى.

— لېكىن، دوستۇم، سىز موناخ بىلەن ئىككىڭىز بىكاردىن-بىكار

ئۇرۇنمسۇن دەپ قورقمەن، — دىدى كىنەز ئاندرېي زاڭلىق قىلغان ھالدا كۈلۈمسىرەپ، ئەمما مۇلايىملىق بىلەن.

— ئوھو، ئەزىزىم. مەن پەقەت خۇداغا سىغىنىمەنۇ، ئۇنىڭ مەرھەمىتىدىن ئۈمىت قىلىمەن. ئاندرېي، — دىدى ئۇ، سەل توختىغاندىن كېيىن قورققان ھالدا، — مېنىڭ ساڭا چوڭ بىر ئىلتىماسىم بار.

— نىمە ئىدى، ئەزىزىم؟

— ياق، ئاۋۋال ماڭا "رەت قىلمايمەن" دەپ ۋەدە بەر. بۇنىڭ ساڭا ھىچقانداق قىيىنچىلىغىمۇ يوق، بۇنىڭدىن ساڭا ھىچقانداق زىيانمۇ يەتمەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن ماڭا پەقەت تەسەللى بېرىسەن، خالاس. ۋەدە بەر، ئاندرۇشا! — دىدى كىنەز قىزى قولىنى قاپتورغىسىغا تىقىپ، ئۇ قاپتورغىسىدا بىرنەرسىنى تۇتۇپ تۇراتتى ۋە بۇ نەرسىنى تا ئاكىسىدىن ئىلتىماسىنى ئورۇنلاشقا ۋەدە ئېلىشتىن بۇرۇن قاپتورغىسىدىن چىقىرىپ كۆرسەتمەيدىغاندەك ھەم ئىلتىماسىمۇ پەقەت شۇنىڭغا باغلىقتەك كۆرۈنەتتى.

ئۇ ئاكىسىغا قورقۇپ يالۋۇرغان قىياپەتتە قاراپ تۇراتتى.

— مېنىڭ ئۈچۈن قىيىن بولغان تەقدىردىمۇ... — دىدى كىنەز ئاندرېي گويا بۇ ئىشنىڭ تېگى نىملىگىنى بىلىۋالغاندەك.

— مەيلى، نىمە دىسەڭ دەۋە! مەن بىلىمەن، سەن خۇددى mon pere (ئاتامغا) ئوخشاش. نىمە دىسەڭ دەۋە، لېكىن مەن ئۈچۈن بۇ ئىشنى ئورۇنلا. ياق دىمىگىن! بۇنى ئاتامنىڭ ئاتىسى، يەنى بىزنىڭ بوۋىمىز ھەممە ئۇرۇشلاردا ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرگەن... — ئۇ قولىدا تۇتۇپ تۇرغان نەرسىنى يەنىلا قاپتورغىسىدىن چىقارمايتتى، — دىمەك، ۋەدە بېرەمسەن؟

— ئەلۋەتتە، قانداق نەرسە ئۇ؟

— ئاندرې، مەن ساڭا مۇشۇ بۇتنىڭ ئالدىدا ئاق يول تىلەي، سەن بۇنى مەڭگۈ بوينۇمدىن ئالمايمەن دەپ چوقۇم ۋەدە بەر... ۋەدە بېرەمسەن؟

— ئەگەر ئۇ ئىككى پۇت ئېغىرلىقتا بولمىسا ۋە بوينۇمنى بېسىپ ئۈزۈپ تاشلىمىسا.... سېنى خۇرسەن قىلىش ئۈچۈن... — دېدى كىنەز ئاندرې، لېكىن چاخچاق قىلغاندا سىڭلىسىنىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان غەمكىن قىياپەتنى دەرھال سېزىۋېلىپ يەنە پۇشايمان قىلىپ قالدى. — ناھايىتى خۇرسەنمەن، راستىن ناھايىتى خۇرسەن، ئەزىزىم، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ.

— سېنىڭ خاھىشىڭنىڭ ئەكسىچە، ئۇ سېنى بالا-قازادىن ساقلايدۇ، ساڭا شەپقەت ئاتا قىلىدۇ ۋە سېنى ئۆز دەرگاھىغا تارتىدۇ، چۈنكى كىشى ئۇنىڭدىن ھەقىقەت ۋە تەسەللى تاپىدۇ، — دېدى كىنەز قىزى ھاياجانلىنىپ تىترىگەن ئاۋازى بىلەن؛ ئۇ سىلىق كۈمۈش زەنجىرگە ئېسىلغان، قەدىمىي پۇراقلىق ۋە قەدىمىي رەڭلىك، يۈزى قاپ-قارا، كىچىك ئالتۇن رەڭلىك نىجاتچىسىنىڭ يۇمۇلاق سۈرىتىنى ئاكىسىنىڭ ئالدىدا ئىككى قولى بىلەن تەنتەنىلىك ھالدا تۇتۇپ تۇراتتى.

ئۇ چوقۇندى ۋە بۇتنى سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن، ئۇنى ئاندرېغا سۇندى.

— مەرھەمەت، ئاندرې، مېنىڭ ئۈچۈن....

ئۇنىڭ چوڭ كۆزلىرىدىن مېھرىۋان ۋە مەيۈسلۈك نۇرلىرى چېچىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ كۆزلىرى ئۆزىنىڭ پۈتۈن ياداڭغۇ ۋە كېسەلچان چىرايىنى يورۇتۇپ، يۈزىنى چىرايلىق قىلىپ تۇراتتى. ئاكىسى

بۇتنى ئۇنىڭ قولىدىن ئالماقچى بولغان ئىدى. لېكىن كىنەز قىزى ئۇنى توختىتىۋالدى. كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغانلىقىنى دەرھال چۈشىنىپ چوقۇندى ۋە بۇتنى سۆيۈپ قويدى. ئۇنىڭ يۈزىدىمۇ بۇ چاغدا بىر خىل مۇلايىملىق (ئۇ ھاياجانلانغان ئىدى) پەيدا بولدى، ئەمما يەنە بىر خىل مازاق قىلىش ئىپادىسىمۇ بار ئىدى.

— Merci mon ami (رەھمەت ساڭا، ئەزىزىم).

ئۇ ئاكىسىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى ۋە كېيىن يەنە دىۋاندا ئولتۇردى. ئۇلار بىر پەس جىم بولۇشتى.

— ھېلى مەن ساڭا ئېيتقاندەك، ئاندرېي، ھەر ۋاقىتتىكىدەك مېھرىۋان ۋە ئالى ھىممەتلىك بول. لىزاغا قاتتىق قوللۇق قىلمىغىن، — دېدى كىنەز قىزى گېپىنى باشلاپ، — ئۇ شۇنچىلىك سۆيۈملۈك ۋە شۇنچىلىك مېھرىۋانكى، ئۇنىڭ ئەھۋالى ھازىر ناھايىتى ئېغىر.

— مەن ساڭا خوتۇنۇمنىڭ بىرەر ئىشى ماڭا ياقمايدۇ، ئۇنىڭدىن نارازىمەن دېمىگەن ئىدىمغۇ ماشا①. سەن نىمىشقا ماڭا بۇ گەپلەرنى قىلىسەن؟

كىنەز قىزى مارىيە قىزىرىپ كەتتى ۋە خۇددى ئۆزىنى ئەيىپلىك ھىس قىلغاندەك، لام-مىم دېمىدى.

— مەن ساڭا ھېچنېمە دېمىگەن ئىدىم، ئەمما ساڭا باشقىلار دەپتۇ. بۇنىڭغا ناھايىتى ئېچىنىمەن.

كىنەز قىزى مارىيەنىڭ پېشانىسى، بوينى ۋە ئىككى مەڭزىدىكى

---

① ماشا — مارىيەنىڭ ئەركىلىتىلگەن يەنە بىر ئىسمى. — تەر.

قىزىللىق بارغانسېرى روشەن تۇس ئالغان ئىدى. ئۇ قانداقتۇ بىر سۆزلەرنى دېمەكچى بولاتتى-يۇ، ئەمما ئېيتالمايتتى. ئاكىسى دەرھال بىلىۋالدى: كىچىككىنە كىنەز ئايىم تاماقتىن كېيىن يىغلىغان ئىدى، تۇغۇتىنىڭ قىيىنلىغىنىڭ ئالامەتلىرىنى ئالدىن سەزگەنلىگىنى، ئۇنىڭدىن قورقۇپ تۇرغانلىغىنى، ئۆزىنىڭ تەقدىرى، قېيناتىسى ۋە ئېرىدىن قېيىداپ يۈرگەنلىگىنى ئېيتقان ئىدى. ئۇ يىغىدىن كېيىن ئۇخلاپ قالغان ئىدى. كىنەز ئاندرې ئۆزىنىڭ سىڭلىسىغا ئېچىناتتى.

— شۇنى بىلىپ قويۇڭكى، ماشا، مەن خوتۇنۇمنى زادىلا ئەيىپلىيەلمەيمەن. ئەيىپلىمىگەن ۋە مەڭگۈ ئەيىپلىمەيمەن، ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئۆزەمنىمۇ ئەسلا ئەيىپلىيەلمەيمەن؛ ئۆزەمنىڭ قانداق ئەھۋالدا بولۇشۇمدىن قەتئىي نەزەر، بۇ ھەمىشە مۇشۇنداق بولۇۋېرىدۇ. لېكىن ئەگەر سەن ھەقىقەتنى بىلىشنى خالىساڭ،... مەندىن بەختلىكمەسەن دەپ سورىساڭ، ياق دەپ جاۋاپ بېرەتتىم. ئۇ بەختلىكمۇ؟ ياق، ئۇمۇ بەختلىك ئەمەس. نېمە ئۈچۈن شۇنداق؟ ئۆزەممۇ بىلمەيمەن...

ئۇ بۇ سۆزلەرنى قىلىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى-دە، سىڭلىسىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە ئېگىلىپ، ئۇنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى. ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى چوڭقۇر مەنە، مېھرىۋانلىق ئىپادە قىلىپ، ئادەتتىن تاشقىرى يارقىن نۇرلار چېچىپ تۇراتتى، بىراق ئۇ سىڭلىسىغا قارىمايتتى، بەلكى ئۇنىڭ بېشى ئۈستىدىن قىيا تۇرغان ئىشىكنىڭ قاراڭغۇ كۆلەڭگىسىگە قارايتتى.

— يۈر، لىزانىڭ ئالدىغا كىرەيلى، خوشلاشماقچىمەن. ياكى سەن بېرىپ ئۇنى ئويغىتىپ تۇر، ئارقاڭدىن مەن ھازىر بارىمەن. پېترۇشكا! — دېدى ئۇ خىزمەتكارىنى چاقىرىپ. — بۇ ياققا كەل، بۇ نەرسىلەرنى يىغىشتۇر. مانا بۇنى ئولتۇرىدىغان جايىغا قوي،

بۇنى ئوڭ تەرەپكە.

كنەز قىزى مارىيە ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىككە قاراپ ماڭدى-يۇ، كېيىن يەنە توختاپ قالدى.

— André, si vous arez la foi, vous vous seriez adressé à dieu, pour qu'il vous donne l'amour, que vous ne sentez pas et votre priére aurait été exaucée (ئاندرې، ئەگەر سەندە ئېتىقات بولغان بولسا ئىدى، سەن خۇدادىن تەلەپ قىلغان بولاتتىڭ، ئۇمۇ سەن ھىس قىلالمىغان مۇھەببەتنى ساڭا ئاتا قىلغان بولاتتى، سېنىڭ تەلۋۇڭمۇ ئاللىقاچان ئىجاۋەت بولغان بولاتتى.)

— ھە، كاشكى گەپ پەقەت شۇنداق بولسا! — دېدى كنەز ئاندرې. — ماڭ، ماشا، مەن ھازىر كىرىمەن.

سىڭلىسىنىڭ ھوجرىسىغا كېتىۋېتىپ، يولدا، ئۆيلەرنى بىر بىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرغان ئۇزۇن تار دالاندا، كنەز ئاندرې مۇلايىم تەبەسسۇم قىلىپ تۇرغان بۇرىيەننى ئۇچراتتى. ئۇ بۈگۈن شۇ كۈننىڭ ئۆزىدە ئۇنى خىلۋەت دالاندا ناھايىتى خۇرسەن ۋە ئىلجىيىپ تۇرغان ھالدا ئۇچىنچى قېتىم ئۇچرىتىشى ئىدى.

— Ah! je vous croyais ehez vous (ۋىيەي! مەن سىزنى ئۆز ئۆيىڭىزدە دەپ ئويلاپتىمەن)، — دېدى ئۇ نىمە ئۈچۈندۇ، قىزىرىپ يەرگە قاراپ.

كنەز ئاندرې ئۇنىڭغا جىددى قىياپەتتە قارىدى. كنەز ئاندرېنىڭ چىرايىدا بىردىنلا غەزەپلىنىش كەيپىياتى ئىپادىلەنگەن ئىدى. كنەز ئاندرې ئۇنىڭغا ھېچىمە دېمىدى، لېكىن كۆزىگە قارىماستىن ئۇنىڭ پىشانىسى ۋە چاچلىرىغا شۇنداق نەپرەتلىك تۈيغۇسى بىلەن

قارىغان ئىدىكى، نەتىجىدە بۇرنىنى خېنىم پوكانىدەك قىزىرىپ، لام-مىم دېمەستىن كېتىپ قالدى. كىنەز ئاندرېي سىڭلىسىنىڭ بولـ-مىسىگە يېقىن كەلگەن چاغدا، كىنەز ئايىم ئالىلىقاچان ئويغانغان، ئۇنىڭ تېز-تېز بىر بىرىگە ئۇلاپ قىلىۋاتقان سۆزلىرىنىڭ خوشال ئاۋازى ئوچۇق ئىشىكتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندىن كېيىن، ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىتنى تولدۇرماقچى بولۇۋاتقاندەك سۆزلەيتتى.

— Non, mais figurez-vous, la vieille comtesse Zouboff avez de fausses boudes et la bouche pleine de fausses dents, comme si elle voulait défier les années… (ياق، كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈڭا، ھىلىقى قېرى گراف ئايىم زۇبوۋانى، يالغان بۇدۇر چاچ سېلىۋالغان، ئاغزىغا لىق يالغان چىشلارنى سالدۇرغان، ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىنى مازاق قىلغاندەك...خا-خا-خا! Xa, xa, xa, Mare! ماريە!)

كىنەز ئايىم زۇبوۋا توغرىسىدىكى خۇددى مۇشۇ گەپلەرنى ۋە شۇ كۈلكىنى كىنەز ئاندرېي باشقىلارنىڭ ئالدىدا خوتۇنىدىن بەش قېتىم دېگۈدەك ئاڭلىغان ئىدى. ئۇ ئۆيگە ئاستا كىردى. سېمىزغىنا، ئىككى مەڭزى قىپ-قىزىل كىچىككىنە كىنەز ئايىم قولىدا قول ئىشىنى تۇتقان پېتى كرېسلودا ئولتۇرۇپ توختىماستىن سۆزلەۋاتاتتى، پېتېر-بۇرگ خاتىرىلىرى ۋە ھەتتا قۇرۇق گەپلەرنى بايان قىلىۋاتاتتى. كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ بېشىنى سىلىدى-دە، يولنىڭ ھاردۇغى چىقتىمۇ دەپ سورىدى. كىنەز ئايىم جاۋاپ بەردى-يۇ، يەنە شۇ گەپنى داۋام قىلدى.

ئالتە ئاتلىق ھارۋا كوچا ئىشىكى ئالدىدا تۇراتتى. قورانى كۈزنىڭ

كەچكى قاراڭغۇسى قاپلىغان ئىدى. ھارۋىكەش ھارۋىنىڭ شوتىسىنىمۇ كۆرەلمەيتتى. ئىشىك ئالدىدا پانۇس كۆتەرگەن كىشىلەر يۇگۇرۇ-شۇپ يۇرمەكتە ئىدى. چوڭ ئۆيلەرنى ئۇنىڭ چوڭ دەرىزىلىرىدىن چۈشكەن يورۇقلۇق ئاپپاق يورۇتۇپ تۇراتتى. ياش كىنەز بىلەن خوشلاشماقچى بولغان خىزمەتكارلار ئايۋاندا يىغىلىشقان ئىدى؛ زالدا پۈتۈن ئۆي ئىچىدىكىلەر: مىخايىل ئىۋانوۋىچ، بۇرىيىننى خېنىم، كىنەز قىزى مارىيە ۋە كىنەز ئايىملار ھازىر بولغان ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئاتىسىنىڭ كۇتۇپخانىسىغا چاقىرتىلغان ئىدى، چۈنكى ئاتىسى ئۇنىڭ بىلەن مۇقابىل تۇرۇپ خوشلاشماقچى ئىدى. ھەممەيلەن ئۇلارنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

كىنەز ئاندرېي كۇتۇپخانىغا كىرىپ كەلگەندە، قېرى كىنەز قېرىلار-نىڭ كۆزەينىكىنى تاقاپ ۋە ئۆزىنىڭ ئاق خالتىسىنى كىيگەن ھالدا (ئۇ بۇ كىيىم بىلەن ئوغلىدىن باشقا ھېچكىمنى قوبۇل قىلمايتتى) شىرە يېنىدا ئولتۇرۇپ خەت يېزىۋاتاتتى. ئۇ بېشىنى كۆتىرىپ قارىدى.

— ماڭامسەن؟ — ئۇ يەنە خېتىنى يېزىشقا باشلىدى.

— خوشلاشقىلى كىردىم.

— مەيەگە سۆيۈپ قوي، — دىدى ئاتىسى مەڭزىنى كۆرسى-تىپ، — رەھمەت، رەھمەت!

— سىز نېمە ئۈچۈن ماڭا رەھمەت دەيسىز؟

— شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئارقىغا تارتمىدىڭ، خوتۇنۇڭنىڭ يوپكىسىغا ئېسىلىپ قالمىدىڭ. ھەممىدىن خىزمەت ئەلا. رەھمەت، رەھمەت! — ئۇ يەنە يېزىشنى داۋام قىلدى، چىرتىلدىغان قەلەمنىڭ ئۇچىدىن سىيا چاچراپ تۇراتتى. — ئەگەر سۆزۈڭ بولسا، ئېيتقىن. كۆزۈم

خەتنە بولسمۇ، قۇلغىم سەندە، — دەپ قوشۇمچە قىلدى.

— ئايالىم توغىرىسىدا... ئۇنى سىزگە تاشلاپ كېتىۋاتقانلىغىم ئۈچۈن شۇنداق خىجىل بولۇۋاتىمەنكى،...

— يالغان ئېيتىۋاتىسەنغۇ؟ دىمەكچى بولغىنىڭنى دەۋە.

— ئايالىم يەڭگىشكە يېقىن قالغاندا، تۇغۇت دوختۇرى ئۈچۈن موسكۋاغا كىشى ئەۋەتىسىز.... ئۇ مەشەگە كەلسە.

قېرى كىنەز ئىشنى توختاتتى-دە، گويا ئوغلىنىڭ سۆزىنى چۈشەنمىگەندەك قىياپەتتە، جىددى كۆزلىرى بىلەن ئوغلىغا تىكىلىپ قارىدى.

— مەن بىلمەيمەن، ئەگەر تەبىئەت ياردەم بەرمىسە، ھىچكىم ياردەم بېرەلمەيدۇ، — دىدى كىنەز ئاندرېي ئۇيالغاندەك. — دۇرۇس، مىليونلىغان ئەھۋاللارنىڭ بىرىدىن بەختسىزلىك تۇغۇلىدۇ، بىراق بۇ ئۇنىڭ خام خىيالى ۋە مېنىڭمۇ خام خىيالىم. ئادەملەر ئۇنىڭغا بىر نەرسىلەرنى دەپتۇ، ئۇ چۈشىدە كۆرۈپتۇدەك، قورقۇۋاتقانغا ئوخشايدۇ.

— ھىم... ھىم... — ئۆزىچە غۇدۇڭشۇپ قويدى كىنەز يېزىشنى داۋاملاشتۇرۇپ. — بولىدۇ، ئورۇنلايمەن.

ئۇ ئىمزا قويدى-دە، بىردىنلا ئوغلىغا بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە كۈلۈپ كەتتى.

— تەشۋىش تارتىۋاتامسەن-ھە؟

— نىمىدىن، ئاتا؟

— ئايالىڭ! — دىدى قېرى كىنەز قىسقا ۋە مەنىلىك قىلىپ.

— چۈشەنمىدىم، — دىدى كىنەز ئاندرېي.

— شۇنداق، ئامالىڭ قانچە، ئەزىزىم، — دىدى كىنەز، —

خوتۇنلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنىداق، ئايرىلىشىپ كېتەلمەيسەن، قورقما: ھېچكىمگە دېمەيمەن، ئەمما ئۆزەڭ بىلىپ قال .

بوۋاي ئۆزىنىڭ سۆزىگە چىقىپ قالغان ئورۇق كىچىك قوللىرى بىلەن ئۇنى تۇتۇپ، سىلىكىپ قويىدى ۋە كىشىنى تامامەن كۆرۈپ بىلگەندەك ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ئوغلىنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىدى ـ دە، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنىلا ئۆزىنىڭ سوغاق كۆلىكىسى بىلەن كۈلۈپ قويدى.

ئوغلى ئۇھ تارتىپ قويىدى، بۇ ئۇھ تارتىش ئاتىسىنىڭ ئۇنى چۈشەنگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغانلىقى ئىدى. بوۋاي خەتنى قاتلاپ كونۋېرتقا سالدى ۋە ئۆزىگە خاس ئەپچىللىك بىلەن سۇرۇق سېلىپ پېچەتلەشكە باشلىدى.

— ئىلاج قانچىلىك؟ چىرايلىق! مەن ھەممىنى ئورۇنلايمەن. خاتىرجەم بول، — دېدى بوۋاي پېچەتلەۋېتىپ گەپنى ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ سۆزلەپ.

ئاندرېي سۆز قىلمايتتى: ئاتىسىنىڭ ئۇنى چۈشەنگەنلىكى ھەم ياقاتتى، ھەم ياقمايتتى. بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ خەتنى ئوغلىغا بەردى.

— ماڭا قارا! — دېدى ئۇ ـ ئايالىڭ توغرىسىدا غەم قىلما: قولۇمدىن نېمە كەلسە شۇنى قىلىمەن. ئوبدان قۇلاق سال: خەتنى مىخايىل ئىلارىونوۋىچقا① بەر. مەن سېنى ئوبدان ئورۇندا ئىشلەتىشنى، ئۇزاق ۋاقىت ئاديۇتانت (بۇ، يارىماس خىزمەت!) قىلماسلىقنى يازدىم. ئۇنىڭغا مېنىڭ ئۇنى ئەسلەيدىغانلىقىمنى ۋە ياخشى

---

① كۇتۇزوۋنىڭ چېركاۋدا قويۇلغان ئىسمى ۋە پەملىسى. — تەر.

كۆرىدىغانلىغىمنى ئېيت. ئۇنىڭ سېنى قانداق قوبۇل قىلغانلىغىنى ماڭا ياز. ئەگەر ياخشى بولسا، خىزمىتىنى قىل. نىكولاي ئاندرېيېۋىچ بولكونسكىنىڭ ئوغلى ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۆزىگە قاراپ خىزمەت قىلىشۋەرمەيدۇ. قېنى، ئەمدى بۇ ياققا كەل.

ئۇ شۇنچىلىك تېز سۆزلەيتتىكى، سۆزىنىڭ يېرىمىنى تۈگەتمىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئوغلى ئۇنى چۈشىنىشكە ئادەتلىنىپ قالغان ئىدى. ئۇ ئوغلىنى خەت يازىدىغان شىرەنىڭ يېنىغا ئېلىپ كېلىپ، تارتىمىسىنى ئالدىغا تارتىپ ئاغزىنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ يوغان، ئۇزۇن ۋە زىچ پوچېركىسى بىلەن لىق خەت يېزىلغان دەپتىرىنى چىقاردى.

— ئېھتىمال، مەن سېنىڭدىن ئىلگىرى ئۆلۈپ كېتەرمەن. ئېسىڭدە بولسۇن، بۇلار مېنىڭ خاتىرىلىرىم، مەن ئۆلگەندىن كېيىن پادىشاغا سۇنغىن. ئەمدى بۇ يەردە يەنە لومبارد بېلىتى① ۋە بىر پارچە خەت بار: بۇ سۇۋوروۋنىڭ ئۇرۇش تارىخىنى يازغان كىشىگە بېرىلىدىغان مۇكاپات، ئۇنى ئاكادېمىيىگە ئەۋەتىش كېرەك. بۇ مېنىڭ خاتىرىلىرىم، مەن ئۆلگەندىن كېيىن ئوقۇپ باق، ساڭا پايدىسى تېگىدۇ.

ئاندرې ئاتىسىغا "ياق، سىز چوقۇم ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىسىز" دېمىدى، چۈنكى مۇنداق دېيىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ئويلايتتى.

— ئېيتقانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى ئورۇنلايمەن، ئاتا، — دېدى.

— ئانداق بولسا، خەير! — ئۇ قولىنى سۆيۈپ قويۇش ئۈچۈن

① لومبارد بېلىتى — گۆرەخانا قەغىزى. ئەينى زاماندا روسىيىدە دۆلەت تەرىپىدىن باشقۇرۇلىدىغان ئىدارە بولۇپ، پۇللۇق قەغەزلەر تارقىتىش ھوقۇقى بار ئىدى. — تەر.

ئوغلىغا ئۇزاتتى ۋە ئۇنى قۇچاقلىدى. ــ شۇنى ئېسىڭدە تۇت، كىنەز ئاندرېي: ئەگەر سەن جەڭدە ھالاك بولساڭ، ماڭا ــ قېرى داداڭغا ئېغىر بولىدۇ.... ــ ئۇ بىردىنلا جىم بولۇپ قالدى ۋە يەنە بىردىنلا ۋاقىراپ داۋام قىلدى: ــ ناۋادا مەن، سېنى نىكولاي بولكونسكىينىڭ ئوغلىغا خاس قىلىقنى قىلمىدى دىگەننى ئاڭلاپ قالغۇدەك بولسام، ئۇ چاغدا... ماڭا ئۇيات! ــ دەپ ۋاقىرىدى ئۇ.

ــ ماڭا بۇنداق سۆزلەرنى قىلمىسىڭىز بولاتتى، ئاتا، ــ دىدى ئوغلى كۈلۈپ تۇرۇپ.

بوۋاي جىم بولۇپ قالدى.

ــ مەن سىزدىن يەنە شۇنى سوراپ قالىمەن، ــ دىدى سۆزىنى داۋام قىلىپ كىنەز ئاندرېي، ــ ئەگەر مەن جەڭدە ھالاك بولسام ۋە ئەگەر خوتۇنۇم ئوغۇل تۇغسا، ئوغلۇمنى يېنىڭىزدىن ئاجراتمىسىڭىز، تۈنۈگۈن سىزگە ئېيتقاندەك، سىزنىڭ يېنىڭىزدا چوڭ بولۇپ قالسا... ئىلتىماسىم شۇ.

ــ خوتۇنۇڭغا بەرمەيمىزما؟ ــ دىدى بوۋاي ۋە كۈلۈپ قويدى.

ئۇلار گەپ قىلماستىن بىر بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. بوۋاينىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى توپ ـ توغرا ئوغلىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگەن ئىدى. قېرى كىنەزنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغان ئىدى.

ــ خوشلىشىپ بولدۇق.... قېنى، ماڭ! ــ دىدى بوۋاي بىردىنلا. ــ ماڭ! ــ ئۇ ئاچچىقلانغان ھالدا ۋاقىراپ كۇتۇپخانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى.

كىنەز ئايىم بىلەن كىنەز قىزى كىنەز ئاندرېينى ۋە ئاق خالات كىيگەن، ياسىما چاچسىز، قېرىلارغا خاس كۆزەينەك تاقىغان قېرى كىنەزنىڭ ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ ۋاقىرىغىنىنى كۆرۈپ:

— نىمە بولدى، نىمە ۋەقە؟ — دەپ سوراشتى.

كىنەز ئاندرې ئۇنىڭ ئۆزى تارتىپ قويدى-دە، ھېچنىمە دەپ جاۋاپ بەرمىدى.

— خوش! — دېدى ئۇ خوتۇنىغا قاراپ؛ ئۇنىڭ بۇ "خوش!" دېگىنى گويا: "ئەمدى سىلەر ئۆزەڭلارنىڭ قىلىدىغىنىڭلارنى قىلىپ بېقىڭلارچۇ" دېگەندەك، سوغاق مەسخىرە قىلغاندەك ئاۋاز ئىدى.

— André déja? (ئاندرې، ماڭغىنىڭىزما؟) — دېدى كىچىك كىنەز ئايىم ئاپپاق تاتىرىپ ۋە قورققان ھالدا ئېرىگە قاراپ.

ئۇ خوتۇنىنى قۇچاقلىدى. كىنەز ئايىم چىقىراپ، ھوشسىز ھالدا ئېرىنىڭ دولىسىغا يىقىلغان ئىدى.

كىنەز ئاندرې خوتۇنى يىقىلىپ يۆلىنىپ تۇرغان دولىسىنى ئاۋايلاپ چەتكە ئالدى-دە، ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدى، ئاندىن ئۇنى ئاۋايلاپ كرېسلوغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

— Adieu, Marie (خەير، ماشا)، — دېدى ئۇ ئاستاغىنا سىڭلىسىغا؛ ئاندىن ئۆزئارا قوللىرىنى سۆيۈشۈپ، تېز قەدەم بىلەن ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

كىنەز ئايىم كرېسلودا ياتاتتى، بۇرىيېنى خېنىم ئۇنىڭ چېكىسىنى ئۇۋۇلىماقتا ئىدى. كىنەز قىزى مارىيە يەڭگىسىنى يۆلەپ تۇرۇپ، يىغلاپ تۇرغان چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن يەنىلا كىنەز ئاندرې چىقىپ كەتكەن ئىشىككە قارايتتى ۋە كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ چوقۇنماقتا ئىدى. كۇتۇپخانىنىڭ ئىچىدىن، خۇددى تاپانچا ئېتىلغاندا چىققان ئاۋازدەك، بوۋاينىڭ چۇشكۇرگەن چاغدىكى ئاچچىقلانغان ئاۋازلىرى تەكرار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرې چىقىپ كېتىش بىلەن تەڭلا، كۇتۇپخانىنىڭ ئىشىكى تېز ئېچىلدى-دە،

ئۇنىڭدىن ئاق خالاتلىق بوۋاينىڭ جىددى قىياپەتلىك گەۋدىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— كەتتىمۇ؟ ھە، بوپتۇ، — دەپ ھوشسىزلانغان كىچىك كىنەز ئايىمغا غەزەپلىنىپ قاراپ قويدى-دە، تەنە قىلغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتتى، ئاندىن ئىشىكنى تاراققىدا يېپىۋالدى.

ئىككىنچى قىسىم

1

1805 - يىلىنىڭ ئۆكتەبىر ئېيىدا رۇس قوشۇنلىرى ئاۋستىرىيە بۈيۈك گېرتسوگلىغىنىڭ① يېزىلىرى ۋە شەھەرلىرىنى ئىشغال قىلغان، يەنە روسىيىدىن كېلىپ تۇرغان يېڭى قوشۇنلار ئۆزلىرى تۇرغان يەرلەردە خەلقلەرگە ئېغىرچىلىق سېلىپ، براﺋۇناۋ قەلئەسى ئەتراپىدا جايلاشقان ئىدى. براﺋۇناۋدا باش قوماندان كۇتۇزوۋنىڭ باش ئىشتاۋى تۇراتتى.

1805 - يىلىنىڭ 11 - ئۆكتەبىرىدە، براﺋۇناۋغا تېخى ئەمدىلا يېتىپ كەلگەن پىيادە قىسىملار پولكىنىڭ بىرى شەھەردىن يېرىم مىل يىراقلىقتىكى جايدا باش قوماندانىنىڭ كۆرەكتىن ئۆتكۈزۈشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. بۇ يەر ۋە بۇ يەردىكى شارائىتنىڭ روسىيىگە (مېۋىلىك باغلار، تاش تاملىق قورالار، خىش ياتقۇزۇلغان ئۆگزىلەر،

① گېرتسوگ — ئاۋستىرىيە شاھزادىلىرىنىڭ ئۇنۋانى؛ گېرتسوگ — قەدىمقى گېرمانلاردا سايلانغان ھەربىي داھىي، كېيىنرەك قەبىلىنىڭ مىراسخور باشلىقى؛ ئوتتۇرا ئەسىردە چوڭ فېئودال؛ ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئالىي ئۇنۋانلىرىدىن بىرى. — تەر.

يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغ-لارنىڭ ۋە ئەسكەرلەرگە قىزىقىپ قاراپ تۇرغان غەيرى رۇس خەلقلىرىنىڭ) ئوخشىماسلىقىغا قارىماي، بۇ پولك روسىيىنىڭ مەركىزىدىكى ھەرقانداق جايدا كۆرەكىكە تەييارلىنىۋاتقان ھەرقانداق رۇس پولكىغا ئوخشايتتى.

قوشۇن ھەربىي يۈرۈشنىڭ ئاخىرقى بىر ئاخشىمى باش قوماندان پولكنى ھەربىي يۈرۈش ھالىتىدە كۆرەكتىن ئۆتكۈزىدۇ دېگەن بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالغان ئىدى. گەرچە بۇيرۇقتا ئېيتىلغان سۆزلەر پولك كاماندىرىغا نائېنىق تۇيۇلغان ۋە بۇ نائېنىقلىق: ھەربىي يۈرۈش كىيىملىرى بىلەنمۇ ياكى ئەمەسمۇ؟ دېگەن مەسىلىنى تۇغدۇرغان بولسىمۇ، باتالىئون كاماندىرلىرى كېڭىشىدە ”ئېيتقاننى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاش چالا قىلغاندىن ئەۋزەل“ دېگەن ئوي بىلەن، پولكنى كۆرەك كىيىملىرى بىلەن ئۆتكۈزۈش قارار قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئەسكەرلەر ئوتتۇز چاقىرىم ھەربىي يۈرۈشتىن كېيىن يەنە تۈن بويى كۆز يۇمماي يۇتۇق-ياماقلىرىنى يامىدى، كىر-قاتلىرىنى يۇيۇشتى؛ ئاديۇتانتلار بىلەن روتا كاماندىرلىرى ئادەم سانلىرىنى قايتا-قايتا مەلۇم قىلدى ۋە تەرتىپكە سالدى؛ شۇنداق قىلىپ، يولدا ئىلگىرى-كېيىن سوزۇلۇپ، تەرتىپسىز بىر ئالىمان سۈپىتىدە كېلىۋاتقان بۇ پولك ئەتىگەندە ھەر بىرى ئۆز ئورنىنى بىلىدىغان ۋە ھەرقايسىسى-نىڭ تۇگمىسىدىن تارتىپ كەمىرىگىچە پاكىز ۋە پارقىراپ تۇرغان ئىككى مىڭ كىشىلىك مۇنتىزىم، تەرتىپلىك ئەسكەر بولۇپ قالدى. پەقەت سىرتىدىكى ھەممە نەرسىلىرى رەتلىك بولۇش بىلەنلا قالماي، بەلكى ئەگەر باش قوماندان ئۇلارنىڭ تاشقى كىيىملىرىنىڭ ئىچىگە قاراپ بېقىشنى لازىم تېپىپ قاراپ باقىقان بولسا، ئەسكەرلەرنىڭ ھەر بىرىدە ئوخشاشلا پاكىز كۆينەكنى ۋە ھەر بىرىنىڭ خالتىسىدا،

خۇددى ئەسكەرلەرنىڭ ئۆزى ئېيتىپ يۈرىدىغىنىدەك، "يىپ-يىڭنە-لەر ۋە سوپۇن-پوپۇنلار"غا مۇۋاپىق ساندىكى نەرسىلەرنى كۆرگەن بولاتتى. پەقەت بىرگىنە ئەھۋال بار ئىدىكى، ئۇنىڭدىن ھېچكىم ئەمىن بولالمايتتى: ئۇ بولسىمۇ ئەسكەرلەرنىڭ ئاياق كىيىمى ئىدى. ئەسكەرلەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنىڭ ئۆتۈكلىرى تىتىلىپ كەتكەن ئىدى. بىراق، بۇ كەمچىلىك پولك كوماندىرىنىڭ سەۋەنلىكىدىن كېلىپ چىقمىغان ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ تەكرار تەلەپ قىلغانلىقىغا قارىماي، ئاۋستىرىيىنىڭ تەمىنات مەھكىمىسى ئۆتۈك بەرمىگەن، پولك بولسا مىڭلىغان چاقىرىم يولنى بېسىپ ئۆتكەن ئىدى.

پولك كوماندىرى خېلى ياشانغان، خۇشچاخچاق، قاش ۋە ساقال-لىرى ئاقىرىشقا باشلىغان، ساغلام، سېمىز گېنېرال بولۇپ، كۆكرە-كىدىن دۈمبىسىگە بولغان ئارىلىقى ئىككى دولىسىنىڭ ئارىلىقىدىنمۇ كەڭ ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچىسىدا يېڭىلا تىكىلگەن، قاتلاقلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان زەرھەل پاگون تاقالغان ھەربى كىيىم بار ئىدى، بۇ نەرسىلەر ئۇنىڭ سېمىز ئىككى يەلكىسىنى تۆۋەنگە بېسىپ ئەمەس، بەلكى خۇددى يۇقۇرىغا كۆتىرىپ تۇرغاندەك ئىدى. ئۇ ھاياتىنىڭ ئەڭ تەنتەنىلىك ئىشلىرىدىن بىرىنى خۇرسەنلىك بىلەن قىلىۋاتقان كىشىگە ئوخشايتتى. ئۇ سەپ تارتىپ تۇرغان ئەسكەرلەر ئالدىدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرەتتى ۋە ھەر بىر قەدەم سالغاندا بېلىنى سەل ئېگىپ سىلكىنىپ قوياتتى. پولك كوماندىرىنىڭ ئۆز پولكىنى كۆرۈپ زوقلىنىۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلىدىغانلىقى ۋە پۈتۈن پىكىر-خىيالى شۇ پولكتا ئىكەنلىكى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، ئۇنىڭ بۇنداق قەدەم تاشلىشى ھەربى ئىشتىياقتىن باشقا، گويا ئۇنىڭ قەلبىدە يەنە خېلى

كۆپ ئورۇننى ئىجتىمائى ئالاقە ۋە خوتۇن-قىز مەسىلىلىرى توغرىسىدىكى ئارزۇ-ھەۋەسلەر ئىشغال قىلغان دىگەندەك قىلاتتى.

— ھە، تەقسىر مىخايلوۋىچ، — دىدى ئۇ بىر باتالىئون كاماندىرىغا (باتالىئون كاماندىرى كۈلۈمسىرەپ بىر قەدەم ئالدىغا كەلدى، ھەر ئىككىسىمۇ ئۆزىنى بەختلىك ھىس قىلىدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى)، — بىز ئۆتكەن كېچە راسا ئەدىۋىمىزنى يىدۇق-ھە. لېكىن ھەر ھالدا پولكىمىز يامان ئەمەستەك... شۇنداق ئەمەسمۇ؟

باتالىئون كاماندىرى بۇ خوشال مەسخىرىنى چۈشەندى-دە، كۈلۈپ قويدى.

— خانىش مەيدانىدىن[1] قوغلىۋەتمىگەن بولاتتى.

— نىمە؟ — دىدى كاماندىر.

بۇ چاغدا خەۋەرچى ئەسكەرلەر قويۇلغان چوڭ شەھەر يولىدا ئىككى ئاتلىق كۆرۈنگەن ئىدى. بۇلار ئادىيۇتانت ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىۋاتقان كازاك ئەسكەر ئىدى.

ئادىيۇتانت باش ئىشتابتىن پولك كاماندىرىغا تۈنۈگۈنكى بۇيرۇقتا ئېنىق بولمىغان سۆزلەرنى ئېنىقلاپ بېرىش ئۈچۈن، يەنى باش قوماندانىنىڭ پولكنى تامامەن ھەربى يۈرۈش ھالىتىدە، يەنى شىنىل كىيگەن، خالتىلىرىنى ئۈچىسىغا ئارتىۋالغان ۋە ھىچقانداق تەييارلىق قىلمىغان ھالەتتە كۆرۈشنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئىدى.

---

[1] پېتربۇرگدا نېۋا دەرياسىنىڭ لېۋىدىكى كۆرەك ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان مەيدان. — تەر.

ھەربى كېـڭەشـنىڭ بىر ئەزاسى تۇنۇگۈن ۋېنادىن كۆزۈتۈۋنىڭ
يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ئىمكان قەدەر تېزرەك ئېرنسگېرتسوگ فېردى-
ناند ۋە ماك ئارمىيىسى بىلەن قوشۇلۇشنى تەكلىپ قىلغان ۋە تەلەپ
قىلغان ئىدى، كۇتۇزوۋ بولسا مۇنـداق قوشۇلۇشـنى پايـدىلىق دەپ
ھىساپلىمىغان ئىدى، شۇ سەۋەپتىن ئۆزىنىڭ پىكرىـنى قۇۋۋەتـلەش
ئۈچۈن، باشقا دەلىللەردىن باشقا ئاۋستريىە گېنېرالـىغا روسىيىـدىن
كېلىۋاتقان ئەسكەرلىرىنىڭ ئۆزۈن يول يۈرۈپ ئېچىنىشلىق ئەھۋالدا
قالغانلىقىنى شۇ پېتى كۆرسەتمەكچى ئىدى. ئۇ مۇشۇ مەقسەت بىلەن
پولكنىڭ ئالـدىغا چىقماقـچى بولاتـتى، شۇنـداق قىلىپ، پولكـنىڭ
ئەھۋالى قانچىلىك ناچار بولسا، باش قوماندان ئۈچۈن شۇنچە ياخشى
بولاتتى. ئاديۇتانت گەرچە بۇ تەپـسىلاتـلارنى ئۇقـمىغان بولـسىمۇ،
ئەمما پولك كاماندىرىغا باش قوماندانىنىڭ قەتئى تەلىۋىـنى يەتكۈز-
گەن ئىدى: بۇ تەلەپ بويىچە ئەسكەرلەر شىنېلـلىرىـنى كىيگەن ۋە
خالتىلىرىنى دۈمبىسىگە ئارتىۋالغان ھالەتـتە بولۇشى كېرەك ئىـدى،
ئەكس ھالدا باش قوماندان مەمنۇن بولمايتتى.

پولك كاماندىرى بۇ سۆزلەرنى ئاڭـلاپ بېشـىنى تۆۋەن سالدى،
لام-مىم دېمەستىن دولىسـىنى كۆتـىرىپ قويۇپ بىتاقەتـلىك بىلەن
قوللىرىنى سىلكىدى.

— ئىشنى ئوخشاتـتۇق-تە! — دېدى ئۇ. — مانا، مەن سىزگە
دېمىدىممۇ، مىخايلومىتـرىچ، ھەربى يۈرۈشـتە بولغانـدىن كېـيىن
شىنېللىرىنى كىيـگەن ھالەتـتە بولـسۇن دەپ، — دېـدى باتالىئون
كاماندىرىغا كايىپ. — ۋاي ئالـلا، خۇدايـىمەي! — دەپ قوشۇپ
قويدى ۋە قەتئى رەۋىشتە قەدەم تاشلاپ ئالدىغا چىقتى. — جانابى
روتا كاماندىرلىرى! — دەپ ۋاقىـرىـدى كامانـدا بېرىپ ئۆگـنىپ

قالغان تاۋۇش بىلەن. — فىلد فېبىلار①!... قاچان مەرھەمەت قىلىدۇ؟ — دېدى ئېھتىرام بىلەن ئاديۇتانتقا مۇراجىئەت قىلىپ؛ ھالبۇكى، بۇ ئېھتىرامنىڭ شۇ كېلىدىغان كىشىگە ئالاقىدار ئىكەنلىكى روشەن ئىدى.

— بىرەر سائەتتىن كېيىن كېلەر، دەپ ئويلايمەن.

— كىيىملەرنى يەڭگۈشلىتىشكە ئۈلگۈرەلەيمىزمۇ؟

— تاڭ، بىلمەيمەن، گېنېرال...

پولك كوماندىرى ئۆزى ئەسكەرلەر قاتىرىغا يېقىن كېلىپ، كىيىملىرىنى سېلىپ، يېڭىۋاشتىن شىنېل كىيىشكە بۇيرۇق بەردى. روتا كوماندىرلىرى روتىلارغا قاراپ يۈگۈرۈشۈپ كېتىشتى، فېلدفېبىللار گاڭگىراپ يۈرمەكتە ئىدى (شىنېللىرى تولۇق راۋۇرۇس ئەمەس ئىدى)، ئىلگىرى تىزىلىپ تۆت بۇرجەك بولۇپ جىم تۇرغان ئەسكەرلەر ھەركەتكە كېلىپ، سەپلەر بۇزۇلۇپ، گۇدۇڭلىشىپ سۆزلىشىشكە باشلىدى. ئەسكەرلەر تەرەپ-تەرەپتىن يۈگۈرۈپ كېلىپ ۋە يۈگۈرۈپ كېتىپ تۇراتتى. يەلكىلىرىنى سىلكىتىشەتتى، خالتىلىرىنى بويۇنلىرىدىن ئېلىشاتتى، شىنېللىرىنى سالاتتى ۋە قوللىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ يېڭىنى ساپاتتى.

يېرىم سائەتتىن كېيىن ئەسكەرلەر يەنە بۇرۇنقىدەك سەپ تارتىپ تۆت بۇرجەك بولدى، لېكىن قارا رەڭدىن كۆلرەڭ بولۇپ ئۆزگەرگەن ئىدى. پولك كوماندىرى يەنە بايىقىدەك گەۋدىسىنى سىلكىتە-سىلكىتە قەدەم تاشلاپ پولكنىڭ ئالدىغا چىقىپ نېرىدىن ئۇنى كۆزدىن كەچۈرمەكتە ئىدى.

---

① روتا كوماندىرىنىڭ ياردەمچىلىرى. — تەر.

— بۇ نىمىسى؟ بۇ نىمە؟ — ۋاقىرىدى توختاپ تۇرۇپ. — ئۇچىنچى روتا كاماندىرى!...

— ئۇچىنچى روتا كاماندىرى گېنېرال ھوزۇرىغا! كاماندىر گېنېرال ھوزۇرىغا! ئۇچىنچى روتا كاماندىرى گېنېرال ھوزۇرىغا!... — ئەسكەرلەرنىڭ قاتىرىدىن مۇشۇنىداق سۆزلەر ئاڭلىنىپ تۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن ئادىيۇتانت ھايال بولۇپ قالغان بۇ ئەپەندىسەرنى تېپىپ كېلىش ئۇچۇن يۈگۈرۈپ كەتتى.

جېنىنىڭ بېرىچە ۋاقىرىغان تاۋۇشلار كاماندىر بىر تەرەپتە قايرىلىپ قېلىپ "گېنېرال ئۇچىنچى روتا ھوزۇرىغا!" دېيىشكە باشلىغاندا، چاقىرىلغان ھېلىقى ئەپەندىر روتىنىڭ ئارقىسىدىن كۆرۈندى ۋە بۇ ئادەم ياشىنىپ قالغانلىقتىن يۈگۈرەلمىسىمۇ، ھەپىلە قىلىپ لوكۇلداپ گېنېرال تەرەپكە قاراپ چېپىپ كەلمەكتە ئىدى. كاپىتاننىڭ چىرايىدا خۇددى پىششىقلىۋالالمىغان دەرسىنى سۆزلەپ بېرىشكە مەجبۇر قىلىنغان مەكتەپ بالىسىدەك چوڭ ئەنسىزلىك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قىزىرىپ كەتكەن (ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان بولسا كېرەك) يۈزى بىردەم بوزۇراتتى، بىردەم كۆكىرەتتى، ئاغزى نىمە دېيىشنى بىلمەي مىدىراپ تۇراتتى. كاپىتان ھەسرەپ-ھۆمىدەپ، يېقىنلاشقانسېرى قەدىمىنى ئاستىلىتىپ كەلگەن چاغدا، پولك كاماندىرى ئايىغىدىن بېشىغىچە ئۇنىڭغا قاراپ چىقتى.

— سىز ھەدىمەي ئەسكەرلەرگە سارافاننىمۇ كىيگۈزۈپسىز! بۇ نىمىسى؟ — دەپ ۋاقىرىدى پولك كاماندىرى ئۇچىنچى روتا سېپىدە كۆك موۋۇت شىنېل كىيىپ باشقىلاردىن ئاجرىلىپ تۇرغان ئەسكەرنى ئېڭىكى بىلەن كۆرسىتىپ. — ئۆزىڭىز نەگە كەتكەن ئىدىڭىز؟ باش قوماندان كېلىدىغان بىر چاغدا ئورنىڭىزدا تۇرماي نەلەرگە كەتتىڭىز؟

ھە؟... مەن سىزگە ئېيتايكى، كۆرەك ۋاقتىدا ئەسكەرلەرگە كەمزۇل كىيگۈزمەيسىز!... ھە!

روتا كاماندىرى باشلىققا كۆزىنى ئۈزمەستىن تىكىلىپ قاراپ ۋە ئۆزىنىڭ ئىككى بارمىقىنى شەپكىسىنىڭ چىكىلىگىگە بارغانسېرى چىڭ تەككۈزۈپ (ئۆزىنى قۇتقۇزۇشنىڭ بىردىن-بىر چارىسى گوياكى مۇشۇنداق تەككۈزۈپ تۇرۇشتا دېگەندەك) تۇراتتى.

— ھە، نېمىشقا سۆز قىلمايسىز؟ سىزنىڭ ئۇ يەردە ۋېنگىرچە ياسىنىۋالغان كىم؟ — دەپ پولك كاماندىرى چاخچاق ئارىلاش دوق قىلدى.

— جانابى ئالىيلىرى.......

— ھە، نېمە "جانابى ئالىيلىرى"؟ جانابى ئالىيلىرى! جانابى ئالىيلىرى! گېپىڭىزنىڭ تايىنى يوق جانابى ئالىيلىرى!

— جانابى ئالىيلىرى، بۇ دەرىجىسى ئەسكەرلىككە چۈشۈرۈلگەن دولوخوۋ.... — دېدى كاپىتان پەس ئاۋاز بىلەن.

— خوش، ئۇ دەرىجىسى چۈشۈرۈلۈپ فېلدمارشال① بوپتىمۇ ياكى دەرىجىسى چۈشۈرۈلۈپ ئەسكەر بوپتىمۇ؟ ئەگەر ئەسكەر بولغان بولسا، باشقىلارغا ئوخشاش رەسمى ھەربى كىيىم كىيىش كېرەك.

— جانابى ئالىيلىرى، بۇنىڭغا ئۆزىڭىز رۇخسەت قىلغان ئىدىڭىز.

— رۇخسەت قىلغان؟ مەن رۇخسەت قىلغانمۇ؟ سىلەر ياشلار ھەمىشە مۇشۇنداق قىلىسىلەر، — دېدى پولك كاماندىرى سەل يۇمشاپ. — رۇخسەت قىلغان؟ بىراۋ سىلەرگە بىر ئېغىز سۆز ئېيتىتىمۇ، بولدى، سىلەر بولساڭلار.... — پولك كاماندىرى سەل جىم

---

① فېلد مارشال — بەزى ئارمىيىلەردە يۇقۇرى ھەربى ئۇنۋان. — تەر.

بولۇپ قالدى. — بىراۋ سىلەرگە بىر ئېغىز سۆز ئېيتتىمۇ، بولدى، سىلەر بولساڭلار.... نېمە؟ — دېدى ئۇ، باشقىدىنلا ئاچچىق-لىنىپ. — سىز ئادەملىرىڭىزنى رەتلىگەرەك كېيىندۇرۇڭ.

شۇنىدىن كېيىن پولك كاماندىرى ئادىيۇتانتىقا ئۆرۈلۈپ قاراپ-قاراپ، پۈتلۈن گەۋدىسىنى سىلكىتە-سىلكىتە قەدەم تاشلاپ پولك تەرەپكە كەتتى. ئۇنىڭ مۇنداق غەزەپلىنىشى ئۆزىگە يېقىپ قالغان بولسا كېرەك، پولكنى ئارىلاپ يۈرۈپ، يەنە غەزەپلىنىشكە بىر بانا تاپماقچى بولاتتى. ئىزنىگى تازا بولمىغانلىقى ئۈچۈن بىر ئەپىتسەر-نى تىزىلىش رېتى توغرا بولمىغانلىقى ئۈچۈن يەنە بىرىنى تىللاپ، ئۈچىنچى روتىغا كەلدى.

— بۇ قانداقىسىغا تۇرۇش؟ پۇتۇڭ نەدە؟ نەدە پۇتۇڭ؟ — پولك كاماندىرى جان-پېنى چىقىپ ۋاقىرىدى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن كۆك شىنېل كىيگەن دولوخوۋ ئوتتۇرىسىدا يەنە بەش كىشى بار ئىدى.

دولوخوۋ ئېگىلىپ تۇرغان تىزىنى ئاستا رۇسلىۋالدى، ئۇنىڭدىن كېيىن تىنىق ئەمما كىبىرلىك كۆزلىرى بىلەن گېنېرالنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— نېمە ئۈچۈن كۆك شىنېل كىيدىڭىز؟ يوقىتىڭ!... فېلد فېبېل! باشقا شىنېل بېرىلسۇن... مۇنداقلار... — دېدى-يۇ، سۆزىنى تۈگىتەلمىدى.

— گېنېرال، مەن بۇيرۇقنى ئورۇنلاشقا مەجبۇرمەن، لېكىن ھاقارەتنى ئاڭلاشقا... — دېدى دەرھال دولوخوۋ.

— سەپتە سۆزلەشكە رۇخسەت يوق!... سۆزلىمە، سۆزلىمە!...

— ھاقارەتكە چىداشقا مەجبۇر ئەمەسمەن، — دېدى دولوخوۋ

تېخىمۇ قاتتىق ۋاقىراپ.

گېنېرال بىلەن سولداتىنىڭ كۆزلىرى بىر بىرىگە توقۇنۇشتى. گېنېرال لام-مىم دېمىدى-يۇ، غەزىۋى كېلىپ شارپىسىنى پەسكە چىڭ تارتىپ قويدى.

— باشقا شىنېل كىيىشىڭىزنى سورايمەن، — دېدى گېنېرال قايتىپ كېتىۋېتىپ.

2

— كېلىۋاتىدۇ! — دەپ ۋاقىرىدى يولغا قويۇلغان خەۋەرچى ئەسكەر.

پولك كامانىدىرى قىزىرىپ ئېتىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ باردى، تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئۈزەڭگىگە ئېسىلىپ ئاتلاندى-دە، ئۆزىنى رۇسلىۋېلىپ قىلىچىنى قىنىدىن چىقاردى ۋە خوشال، قەتئىي قىياپەتتە ئاغزىنى قىڭغايتىپ كاماندا بېرىشكە تەييارلاندى. پولك خۇددى قانات-قۇيرۇقلىرىنى رۇسلاۋاتقان قۇشلاردەك قىمىرلاشقاندىن كېيىن، مىدىر-سىدىر قىلماي تۇراتتى.

— دىققەت! — دەپ ۋاقىرىدى پولك كامانىدىرى كىشىنىڭ قەلبىنى تىترىتىدىغان ئاۋاز بىلەن؛ ئۇنىڭ بۇ ئاۋازى ئۆزىگە نىسبەتەن خوشاللىقنى، پولكقا نىسبەتەن ۋەھىمىنى، كېلىۋاتقان باشلىققا نىسبەتەن قارشى ئالىدىغانلىقنى بىلدۈرەتتى.

ئىككى تەرىپىگە دەرەخلەر تىكىلگەن كەڭ، تاش ياتقۇزۇلمىغان چوڭ يولدا، رېسسورلىرىنى يەڭگىلگىنە غىچىرلىتىپ، ئالتە ئات قوشۇلغان هاۋا رەڭ ئېگىز ۋېنا هارۋىسى تېز كېلىۋاتاتتى. هارۋىنىڭ

ئارقىسىدىن بىر توپ ئىشتاپ ئەھلى ۋە قۇرۇقچى كروئاتلار① ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. كۇتۇزوۋنىڭ يېنىدا ئاق كىيىملىك ئاۋسترىيە گېنېرالى ئولتۇراتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاق كىيىمى بىلەن قارا كىيىملىك رۇسلار ئارىسىدا غەلىتە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھارۋا پولكنىڭ ئالدىدا توختىدى: كۇتۇزوۋ ئاۋسترىيە گېنېرالى بىلەن نىمىدۇ بىر نەرسە توغرىسىدا پەس ئاۋاز بىلەن سۆزلىشىۋاتاتتى، كۇتۇزوۋ گويا ئۆزىگە ۋە پولك كاماندىرىغا تىنىماستىن قاراپ تۇرغان ئىككى مىڭ كىشى مەۋجۇت بولمىغاندەك، سەل-پەل كۈلۈپ قويىدى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىغىر قەدەم تاشلاپ، ئايىغىنى ھارۋىنىڭ باسقۇچىدىن چۈشۈردى.

كاماندا ئاۋازى جاراڭلاپ، پولك يەنە ھەركەتكە كەلدى-دە، ئەسكەرلەر قوراللىرىنى شاراخلىتىپ قوللىرىغا ئىلىپ "ھازىر ئول" ھالىتىدە تۇردى. جىمجىتلىقتا باش قوماندانىنىڭ پەس ئاۋازى ئاڭلاندى. پولك: "здравъя желаем, ваше го-го-ство" (جانابى ئالىيلىرى، سالامەت بولسۇنلەر) دەپ ۋاقىرىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە جىملىق باشلاندى. پولك ھەركەتلىنىشكە باشلىغاندا، دەسلەپ كۇتۇزوۋ بىر ئورۇندا قىمىرلىماي تۇراتتى؛ كېيىن كۇتۇزوۋ ئاق كىيىم كىيگەن گېنېرال بىلەن بىللە، ئىشتاپ ئەھلىنىڭ ھەمرالىغىدا، ئەسكەرلەرنىڭ سەپلىرى ئالدىدىن ئۆتۈشكە باشلىدى.

پولك كاماندىرىنىڭ قاتتىق قاتقان ھالدا قەددىنى رۇسلىۋىلىپ باش قوماندانغا سالام بېرىشى ۋە بۇ چاغدا ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ

---

① كروئات — ئاۋسترىيەدە يېنىك ئاتلىق ئەسكەر، بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى كروسىيىلىك بولغانلىقتىن كروئات دەپ ئاتالغان. — تەر.

تۇرغان قىياپىتىدىن، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ بەدىنىنى ئالدىغا سوزۇپ چىقىرىپ ئىگىلىپ، سىلكىنىپ تۇرغان ھەركىتىنى باسالمىغۇدەك دەرىجىدە گېنېراللارنىڭ ئارقىسىدىن تەڭلا يۈرۈپ كېتىۋېتىشىدىن، باش قوماندانىنىڭ ھەر بىر ئېغىز سۆزى ۋە قولىنىڭ ھەركىتى بىلەن تەڭلا ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىپىشىدىن، ئۇنىڭ كاماندىر بولغانلىق سۈپىتى بىلەن ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشقا قارىغاندا، كاماندىرغا خىزمەت قىلىشقا بولغان شەۋقى شۇنچە زور ئىكەنلىكى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. پولك ئۆز كاماندىرىنىڭ قاتتىق تەلەپچانلىقى ۋە تىرىشچانلىقى تۈپەيلىدىن، شۇ چاغدا برائۇنوغا كېلىۋاتقان باشقا پولكلارغا قارىغاندا ناھايىتى ئوبدان ھالەتتە ئىدى. قاتاردىن چۈشۈپ قالغانلار ۋە كېسەللەر پەقەت ئىككى يۈز ئون يەتتە كىشى ئىدى. ئاياق كىيىمنى ھىساپقا ئالمىغاندا، قالغان ھەممە نەرسىلەر ئۆز جايىدا ئىدى.

كۇتۇزوۋ ئەسكەرلەرنى ئارىلاپ يۈرەتتى، بەزىدە توختاپ تۇرۇپ، تۈركلەر بىلەن بولغان سوقۇشتا تونۇشۇپ قالغان ئەپتسەرلەرگە بىرقانچە ئېغىز يېقىملىق-دوستانە سۆزلەرنى قىلىپ قوياتتى. بەزىدە ئەسكەرلەرگىمۇ شۇنداق بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىپ قوياتتى. ئۇ بىرقانچە قېتىم ئەسكەرلەرنىڭ ئاياق كىيىملىرىگە قاراپ، غەمكىنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ۋە ئۇنى ئاۋستىرىيە گېنېرالىغا شۇن-داق قىياپىتى بىلەن كۆرسەتكەن ئىدىكى، گويا بۇنىڭدا ھېچكىم ئەيىپلىك ئەمەس، ئەمما بۇ ئەھۋالنىڭ ناچارلىقىغا دىققەت قىلماي بولمايدۇ دېگەندەك قىلاتتى. پولك كاماندىرى باش قوماندانىنىڭ پولكقا ئالاقىدار سۆزلىرىنى ئاڭلىماي قېلىشتىن قورقۇپ، بۇنداق ھەر بىر پەيتتە يۈگۈرۈپ ئالدى تەرەپكە ئۆتۈۋالاتتى. كۇتۇزوۋنىڭ

ئارقىسىدا ئۇنىڭ ھەر بىر ئېغىز بوش ئېيتقان سۆزى ئاڭلانغۇدەك ئارىلىقتا يىگىرمىچە ئىشتاپ ئەھلى ئەگىشىپ كەلمەكتە ئىدى. بۇلار بىر بىرلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ ماڭاتتى ۋە بەزىدە كۈلۈشۈپ كېتەتتى. باش قوماندانغا ھەممىسىدىن يېقىن بولغان بىرسى چىراي-لىق-كېلىشكەن ئادىيۇتانت بولۇپ، بۇ كىنەز بولكونسكى ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدا بىللە كېلىۋاتقان بىرسى ئۇنىڭ يولدىشى نېسۋىتسكى ئىدى، ئۇ پەۋقۇلئاددە يوغان، سېمىز، مۇلايىم تەبىئەتلىك، خۇش چىراي، چىرايلىق، ۋە كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ تۇرغان ئىشتاپ ئەپىتسەرى ئىدى. نېسۋىتسكى ئۆزىنىڭ يېنىدا بىللە كېلىۋاتقان چىرايى قاپ-قارا ئاتلىقلار ئەپىتسەرى پەيدا قىلغان كۈلكىدىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇۋالغان ئىدى. ئاتلىقلار ئەپىتسەرى كۈلمەستىن، قېتىپ قالغان كۆزلىرىنىڭ قىياپىتىنىمۇ ئۆزگەرتمەي، جىددى قىيا-پەتتە پولك كاماندىرىنىڭ ئارقىسىغا قارايتتى ۋە ئۇنىڭ ھەر بىر ھەركىتىنى دورايتتى. پولك كاماندىرى ھەر قېتىم سىلكىنگەندە ۋە ئالدىغا ئېگىلگەندە، ئاتلىقلار ئەپىتسەرىمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش قىياپەتتە سىلكىنەتتى ۋە ئالدىغا ئېگىلەتتى. نېسۋىتسكى كۈلەتتى ۋە باشقىلارنى تۈرتۈپ بۇ قىزىقچىنى كۆرسىتەتتى.

كۇتۇزوۋ ئاستا ۋە بوش قەدەم تاشلاپ مىڭلىغان كۆزلەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى، بۇ كۆزلەر چانىغىدىن چىقىپ كەت-كۈدەك دەرىجىدە تىكىلىپ، باش قوماندانغا قارايتتى. ئۈچىنچى روتىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە كۇتۇزوۋ بىردىنلا توختاپ قالدى. بۇ توختاشنى ئالدىن مۆلچەرلىيەلمەي قالغان ئىشتاپ ئەھلى ئىختىيار-سىز ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ قالغان ئىدى.

— ۋاي، بۇ تىموخىنغۇ! — دېدى باش قوماندان ھېلىقى كۆك

شنېلنى كىيىۋالغانلىغى ئۈچۈن ئەيىپلەنگەن بۇرنى قىزىل كاپىتاننى تونۇۋېلىپ.

تىموخىن پولك كامانـدىرى ئۇنىڭـغا تەنـقىت بەرگەن چاغـدا، ھېچكىممۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش تىك تۇرالمايدىغاندەك قىياپەتـتە كۆرۈنـگەن ئىدى. ئەمما باش قوماندان ئۇنىڭغا سۆز قىلغان چاغدا كاپىتان شۇنچىلىك تىك تۇرغان ئىدىكى، ئەگەر باش قومانـدان ئۇنىڭغا يەنە بىرئاز ۋاقىت قاراپ تۇرغان بولسا، كاپىـتان چىداشـلىق بەرمـگەن بولاتتى؛ شۇنىڭ ئۈچۈن، كۇتۇزوۋ ئۇنىڭ ئەھۋالـىنى گويا چۈشەنـگەندەك قىياپەتـتە كاپىتانغا ياخـشىلىق قىلغانـدەك قىلىپ، دەرھال كەيـنىـگە ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالـدى. كۇتۇزوۋنىڭ يارا ئىـزى بىلەن بۇزۇلغان مۇلايىم يۈزىـدىن ئاران دېگۈدەك سېزىـلىپ تۇرىـدىغان كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى.

— ئىزمايلوۋ جېڭىگە قاتناشقان يولداشلاردىن، — دېدى ئۇ. — باتۇر ئەپىتـسەر! سەن ئۇنىـڭـدىن مەمـنۇنـمۇ؟ — دەپ سورىـدى كۇتۇزوۋ پولك كاماندىرىدىن.

پولك كاماندىرىمۇ، شولىسى خۇددى ئۆزىـگە كۆرۈنمـگەن ئات-لىقلار ئەپىتسەرى تەرىپىدىن ئەينەكتە ئەكـس ئەتـتۈرۈلگەنـدەك، سىلكىندى-دە، ئالدىغا چىقتى ۋە:

— ناھايىتى مەمنۇن، جانابى ئالىلىرى، — دەپ جاۋاپ بەردى.

— بىز ھەممىمىزمۇ كەمچىلىكسىز ئادەملەر ئەمەسـمىز، — دېـدى كۇتۇزوۋ تەبەسسۇم بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ. — ئۇنىڭدا باخۇسـقا①

① باخۇس — گرېك ئەپسانىلىرىدە ۋىنو ۋە كۆڭۈل ئېچىش خۇداسى. — تەر.

مايىللىق بار ئىكەن.

پولك كاماندىرى بۇنىڭغا ئۆزەم ئەيىپلىكمۇ-يە دەپ قورقتى-دە، ھىچنىمە دەپ جاۋاپ بەرمىدى. ئاتلىقلار ئەپتسەرى بۇ چاغدا بۇرنى قىزىل ۋە قوسىغى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن كاپىتاننىڭ تۇرۇشى ۋە ئەپتىنى كۆرۈپ شۇنداق دورىغان ئىدىكى، نېسۋىتسكى كۈلكىسىنى باسالماي قالغان ئىدى. كۇتۇزوۋ قايرىلىپ قارىدى. روشەنكى، ئەپتسەر ئۆز چىرايىنى خالىغانچە تۇسكە كىرگۈزۈۋالالايتتى: كۇتۇزوۋ ئارقىسىغا قارىغاندا ئەپتسەر يۈزىنى پۈرۈشتۈرۈپ تۇرۇۋالدى، ئۇنىڭدىن كېيىن چىرايىدا ناھايىتى جىددى، ئەدەپلىك ئەكس ئېتىپ، يۈۋاش قىياپەتكە كىرىۋالغان ئىدى.

ئۈچىنچى روتا ئاخىرقى بىر روتا ئىدى. كۇتۇزوۋ ئىمىدۇ، بىر نەرسىنى ئېسىگە ئالغاندەك چوڭقۇر ئويلىنىپ قالدى. كىنەز ئاندرېي ئىشتاپ ئەھلىنىڭ ئارىسىدىن ئالدىغا چىقتى-دە، فرانسۇزچە پەس ئاۋاز بىلەن:

— سىز بۇ پولكتىكى دەرىجىسى چۈشۈرۈلگەن دولوخوۋ توغرىسىدا ئەسلىتىپ ئۆتۈشنى بۇيرۇغان ئىدىڭىز.

— دولوخوۋ نەدە؟ — دەپ سورىدى كۇتۇزوۋ.

ئەسكەرلەرنىڭ كۈلرەڭ شىنېلىنى ئالماشتۇرۇپ كىيگەن دولوخوۋ چاقىرىشنى كۈتمىدى. ئاق-سېرىق چاچلىق، كۆك كۆز، قەددى-قامىتى كېلىشكەن ئەسكەر سەپتىن ئالدىغا چىقىپ، توپ-توغرا باش قوماندانىنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، "ھازىر ئول" ھالىتىدە تۇردى.

— نىمە تەلىۋىڭ بار؟ — دېدى سەل قاپىغىنى تۈرۈپ كۇتۇزوۋ.

— دولوخوۋ شۇ، — دېدى كىنەز ئاندرېي.

— ھە...ھە! — دېدى كۇتۇزوۋ. — مەن ئىشىنىمەنكى، بۇ ساۋاق

سىنى تۈزىتىدۇ، ئوبدان خىزمەت قىل. پادىشا مېھىر-شەپقەت قىلىدۇ. ئەگەر ياخشى خىزمەت قىلساڭ، مەنمۇ سىنى ئۇنتۇپ قالمايمەن.

دولوخوۋنىڭ ئاچ كۆك كۆزلىرى باش قوماندانىمۇ خۇددى پولك كاماندىرىغا قارىغاندىكىدەك شۇنداق دىدىل رەۋىشتە قاراپ تۇراتتى، بۇ قاراش گوياكى باش قوماندان بىلەن ئەسكەرنى ئايرىپ تۇرغان ئەنئەنىلىك پەردىنى يىرتىپ تاشلىماقچى بولغاندەك قىلاتتى.

— پەقەت بىر ئىش توغرىسىدا جانابى ئالىيلىرىدىن سوراپ قالىمەن، — دىدى ئۇ جاراڭلىق، قاتتىق، ۋەزمىن ئاۋاز بىلەن. — گۇنايىمنى يۇيۇش ئۈچۈن، پادىشا ئالىيلىرىغا ۋە روسىيىگە نىسبەتەن ئۆزەمنىڭ سادىقلىغىمنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن پۇرسەت بېرىشنى ئۆتۈنۈپ سورايمەن.

كۇتۇزوۋ ئارقىسىغا بۇرالدى. ئۇنىڭ چىرايىدا، خۇددى كاپىتان تىموخىندىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ماڭغان چاغدىكىگە ئوخشاش كۆلۈمسىرەش ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇ قاپىغىنى تۈردى-دە، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ كەتتى، بۇنىڭ بىلەن گويا دولوخوۋنىڭ ئۇنىڭغا دىگەن ھەممە سۆزلىرى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا ئېيتىشى مۇمكىن بولغان ھەممە سۆزلىرى ئۇنىڭغا ئاللىقاچان مەلۇم ئىكەنلىگىنى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى زېرىكتۈرۈۋەتكەنلىگىنى ۋە كېرەك بولغان نەرسە بۇ ئەمەسلىگىنى ئىپادىلىمەكچى بولغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئارقىسىغا بۇرالدى-دە، ھارۋا تەرەپكە قاراپ كەتتى.

پولك روتىلارغا بۆلۈنگەن ھالدا، براۋۇناۋدىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدىكى بەلگىلەنگەن ئۆيلەرگە قاراپ يولغا چىققان ئىدى، ئۇلار ئۇ يەردە ئۆتۈك ۋە كىيىم-كېچەك ئېلىشنى، جاپالىق ھەربى

يۇرۇشلەردىن كېيىن دەم ئېلىشنى ئۈمىت قىلاتتى.

— سىز ماڭا خاپا بولمىغاندۇرسىز، پروخور ئىگناتيېۋىچ، — دېدى پولك كوماندىرى؛ ئۇ بۇ چاغدا ئاتلىنىپ تۇرار جايىغا قاراپ كېتىۋاتقان ئۈچىنچى روتىنى قوغلاپ يېتىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا پىيادە كېتىۋاتقان كاپىتان تىموخىنغا يېقىنلاشقان ئىدى. پولك كوماندىرىنىڭ چىرايىدا كۆرەكتىن تېچ-ئامان ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن، بېسىپ بولالمايدىغان دەرىجىدە خوشاللىق ئالامەتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. — پادىشا ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىكەنمىز... ئىلاج يوق... بەزىدە سەپتە تۇرغان كىشىگە چېچىلىپ قالىدىكەنسەن.... بىرىنچى بولۇپ ئۆزەم كەچۈرۈم سورايمەن، سىز مېنى چۈشىنىسىز... ھاش قوماندان ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ كەتتى! — دېدى-دە، قولىنى روتا كوماندىرىغا ئۇزاتتى.

— ياقەي، گېنېرال، سىزدىن خاپا بولۇشقا ھەددىمىز! — دەپ جاۋاپ بەردى كاپىتان؛ بۇ چاغدا ئۇنىڭ بۇرنى تېخىمۇ قىزىرىپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى ۋە كۈلۈمسىرەشكە باشلىغاندا، ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئىزمايىل ئەتراپىدا مىلتىقنىڭ پايىنىگى تېگىپ كېتىپ چىقىپ كەتكەن ئىككى دانە چىشىنىڭ بوش قالغان كەمتۈك ئورنى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— جانابى دولوخوۋقا ئېيتىپ قويۇڭ، مەن ئۇنى ئۇنۇتۇپ قالمايمەن، ئۇ خاتىرجەم بولسۇن. ھە، دەرۋەقە، مەن شۇنى سورىماقچى بولۇپ يۈرگەن ئىدىم، ئۇ ئۆزىنى قانداق تۇتۇپ يۈرىدۇ؟ سورايمەن دەيمەنۇ، ھامان ئېسىمدىن چىقىپ كېتىدۇ...

— ۋەزىپىسى جەھەتتە ناھايىتى تۈزۈك، جانابى ئالىيلىرى... لېكىن مىجەزى... — دېدى تىموخىن.

— نىمە، مىجەزى دىدىڭىزما؟ — دەپ سورىدى پولك كاماندىرى.
— بەزى كۈنلىرى قارىسىڭىز، جانابىي ئالىيلىرى، — دىدى كاپىتان، — ئەقىللىق، بىلىملىك ۋە مۇلايىم. يەنە بىر كۈنلىرى — بەئەينى ياۋايى ھايۋان. پولشىدا بىر جوھۇتنى ئۆلتۈرۈۋەتكىلى تاس-تاماس قالدى، خەۋىرىڭىز باردۇر...
— ھە، ھە، — دىدى پولك كاماندىرى، — بىتەلەي يىگىت، ھەرقانداق بولسىمۇ ئاياش كېرەك. چوڭ ئادەملەر بىلەن ئالاقىسى بار... سىز ئەڭ ياخشىسى....
— ئەلۋەتتە، جانابىي ئالىيلىرى، — دىدى تىموخىن ئىلجىيىپ ۋە بۇنىڭ بىلەن باشلىغىنىڭ نىمە دىمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەنلىكىنى ئىپادىلىدى.
— ھە، ھە.
پولك كاماندىرى سەپتىن دولوخوۋنى تېپىپ، ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتتى.
— خىزمەت كۆرسەتسىڭىز پاگون① بېرىلىدۇ، — دىدى ئۇنىڭغا.
دولوخوۋ ئەتراپىغا قارىدى-دە، ھېچنىمە دىمىدى ۋە مەسخىرە قىلغان ھالدا ئىلجىيىپ كېتىۋەردى.
— ھە، ھەر ھالدا ياخشى ئۆتتى، — دىدى سۆزىنى داۋام قىلىپ پولك كاماندىرى. — مېنىڭ نامىمدىن ھەر بىر كىشىگە بىر پىيالىدىن ھاراق بېرىلسۇن، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ يەنە ئەسكەرلەر ئاڭلىغۇدەك قىلىپ. — ھەممەڭلارغا رەھمەت! خۇداغا شۈكۈر! — دىدى ۋە ئېتىنى چاپتۇرۇپ باشقا روتىغا قاراپ كەتتى.

---

① بۇ يەردە دەرىجىسىنى ئۆرلىتىش دىگەن مەنىدە. — تەر.

— يامان ئادەم ئەمەس، ئەزىرايى، كىشىنى رەنجىتمەيدۇ، — دېدى تىموخىن يېنىدا بىللە كېتىۋاتقان ياردەمچى ئەپىتسەرگە قاراپ.

— بىر ئېغىز سۆز، چېرۋون① ئىكەن-دە!... (پولك كاماندىرىنى چېرۋون كارولى دەپ ئاتىشاتتى)، — دېدى ياردەمچى ئەپىتسەر كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئەپىتسەرلەرنىڭ كۆرەكتىن كېيىنكى خوشال-خورام كەيپىياتى ئەسكەرلەرگىمۇ تەسىر قىلغان ئىدى. روتا شادىيانە كەيپىياتتا ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. ئەسكەرلەرنىڭ سۆزلىشىۋاتقان ئاۋازلىرى ھەممە تەرەپتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— كۇتۇزوۋنىڭ بىر كۆزى كۆرمەس دېيىشەمسىلەر نىمە؟

— شۇنداق! بىر كۆزى تامامەن كۆرمەيدۇ!

— ياق، بۇرادەر، كۆزى سېنىڭكىدىنمۇ ئۆتكۈررەك. ئۆتۈكلىرىدىن تارتىپ پايتىماڭغىچە ھەممىسىگە دىققەت قىلىپ قاراپ چىقتى....

— ئايىغىمغا شۇنداق بىر قارىۋىدى، بۇرادەر، نىمىسىنى دەيسەن! خۇدا ئۇردى دېدىمۇ...

— ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن ھېلىقى ئاۋستىرىيىلىك، خۇددى ئۇستىگە بور سۈركەپ قويغاندەك، ئۇندەك ئاپپاقكەن! ئۇلار ئۆزلە-

---

① چېرۋون — 5 سوملۇق ياكى 10 سوملۇق ئالتۇن قەغەز پۇل؛ بىرەردە قارتا ئويۇنىدىكى تاپان بولۇپ، "كارول" دېگەنگە تەڭ. ئەسلىدە، "ئالتۇندەك ئادەم ئىكەن-دە!" دېمەكچى. يازغۇچىنىڭ شەكىلدىكى ئۇسلۇبىنى ساقلاش ئۈچۈن، ئۆز ئەينى بېرىلدى. — تەر.

ردىنى مىلتىقنى تازىلىغاندەك تازىلىسا كېرەك!
— ھەي، فېدېشېۋ، جەڭ قاچان باشلىنىدىغانلىقىنى ئېيتتىمۇ؟ يېقىن تۇرغان ئىدىڭغۇ، سەن؟ بوناپارتنىڭ ئۆزى بىرۇنوغا كەپتۇ دېيىشكەن ئىدى.
— بوناپارت كەلگەن ئىمىش! يالغان ئېيتىدۇ، ئەخمەق! ئۇ نىمىنى بىلسۇن! پرۇسسىيىلىكلەر ھازىر ئىسيان كۆتىرىۋاتىدۇ. ئاۋستىرىيىلىكلەر ئۇلارنى باستۇرماقتا. ئۇلارنى باستۇرغاندىن كېيىن، بوناپارت بىلەن بولىدىغان ئۇرۇش باشلىنىدۇ. بوناپارت بىرۇنوغا كەلگەن ئىمىش! سەن راسا ئەخمەقكەنسەن. كۆپرەك قۇلاق سال.
— بۇ كىۋارتىرتور① نىمە دىگەن بولمىغۇر ئادەم! بەشىنچى روتىنى قارا، يېزىغا ئاللىقاچان بۇرالدى، ئۇلار ئۆزگە شورپا گۈرۈچنىمۇ پىشۇرۇپ بولدى، بىز بولساق مەنزىلگىمۇ تېخى يېتىپ بارالمايۋاتىمىز.
— سۇخارىڭدىن②بەرسەڭچۇ، ماۋۇ نەرسىنى قارا!
— سەن ماڭا تۈنۈگۈن تاماكا دىسەم بەرگەنمىدىڭ؟ بوپتۇ، ئال، بۇرادەر. ئال، خۇدا ساڭا رەھىم قىلغاي.
— مەشەدە قونۇپ، دەم ئالدۇرغان بولسا بولاتتى، بولمىسا يەنە بەش چاقىرىم ھېچنىمە يىمەستىن ماڭىمىز-دە.
— نېمىسلار ئىلگىرىكىدەك بىزنى ھارۋىلار بىلەن يەتكۈزۈپ قويغان بولسا نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى. ئولتۇرۇپلا بېرەتتىڭ،

---

① كىۋارتىرتور — ھەربى يۈرۈش ۋاقتىدا ئەسكىرىي قىسىملارغا جاي، مەنزىل تېپىش ئۈچۈن ئالدىن ئەۋەتىلىدىغان ھەربى خىزمەتچى. — تەر.

② سۇخارى — قۇرۇتۇلغان بولكا نان. — تەر.

كېتۋېرەتتۇق ـ تە!

ــ بۇ يەردە، بۇرادەر، ئادەملەر ناھايىتى ئەشەددى ئىكەن. ئۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى قانداق بولسىمۇ ئۆز پادىشايىمىزغا قاراشلىق پۇلەكلەر ئىدى، بۇ يەردە بولسا، ھازىر، بۇرادەر، ھەممىسى نېمىس ئىكەن.

ــ ناخشىچىلار، ئالدىغا! ــ دەپ كاپىتاننىڭ ۋاقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

روتىنىڭ ئالدىغا ھەرقايسى قاتاردىن يىگىرمىچە كىشى كەلدى. دۇمباقچى ــ ئۇلارنىڭ باشلامچىسى، ناخشىچىلارغا ئۆرۈلۈپ قارىدى ـ دە، قولىنى ھەركەتلەندۇرۇپ، ئۇزۇن ئەسكەرلەر ناخشىسىنى ئېيتىشقا باشلىدى، ناخشىنىڭ بېشى: "سەھەردە قۇياش كۆتىرىلدى..." بىلەن باشلىنىپ، ئايىغى: "قېنى، ئالغا، بۇرادەرلەر، كامېنسكى ئاتىمىزنىڭ قوماندانلىقىدا، بىزگە شان ـ شەرەپلەر بولسۇن..." دېگەن جۈملە بىلەن تۈگەيتتى. بۇ ناخشا تۈركىيىدە تۈزۈلگەن ئىدى، ھازىر بولسا ئاۋسترىيىدە ئېيتىلىۋاتاتتى، پەقەت شۇنداق بىر تۈزىتىلىش بىلەن ئېيتىلىۋاتاتتىكى، "كامېنسكى ئاتىمىزنىڭ" دېگەن سۆزلەر ئورنىدا "كۇتۇزوۋ ئاتىمىزنىڭ" دېگەن سۆزلەر قويۇلغان ئىدى.

دۇمباقچى ــ قىرىق ياشلارغا كىرگەن بۇ ئورۇق ۋە كېلىشكەن ئەسكەر ناخشا تېكىستىدىكى بۇ ئاخىرقى سۆزلەرنى ئەسكەرلەرگە خاس قىياپەتتە، قولىنى گويا نىمىدۇ بىر نەرسىنى يەرگە تاشلىۋەتـ كەندەك سىلكىپ ئېيتاتتى ۋە ناخشا ئېيتىۋاتقان ئەسكەرلەرگە جىددى قىياپەتتە قاراپ، قاشلىرىنى لىكىلدىتىپ قوياتتى. كېيىن ئۇ ھەممە كۆزلەرنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل

قىلدى ـ دە، خۇددى قانداقتۇ كۆرۈنمەيدىغان قىممەت باھالىق بىر نەرسىنى ئىككى قولى بىلەن ئاۋايلاپ يەردىن ئېلىپ، بېشىنىڭ ئۈستىگە كۆتىرىپ چىقىرىپ، ئۇنى بىرنەچچە سېكۇنت ئىگىزدە تۇتۇپ تۇرغاندەك ۋە كېيىن يەنە بىردىنلا مەردانىلىق بىلەن ئۇنى يەرگە تاشلىۋەتكەندەك قىلىپ، ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى:

ئاھ، مېنىڭ بوسۇغام، بوسۇغام!

«مېنىڭ يېشىل بوسۇغام...» دىگەن يىگىرمە ئاۋاز قوشۇلۇپ، چىقىۋاتاتتى. چاقچۇقچى① ئۆزىنىڭ ئۇچىسىغا ئارتىۋالغان مىلتىق ـ ياراقلىرىنىڭ ئېغىرلىقىغا قارىماستىن، چاققانلىق بىلەن ئالدىغا ئىرغىپ چىقىپ، روتىنىڭ ئالدىدا ئارقىسىغا مېڭىپ، ئىككى دولىسىنى مىدىر ـ لىتىپ، گوياكىمدۇ بىرسىگە چاقچۇغى بىلەن تەھدىت سالماقچى بولغاندەك قىلاتتى. ئەسكەرلەر بولسا قوللىرىنى ناخشىنىڭ تاكتىغا ماسلاشتۇرۇپ سىلىپ، چوك ـ چوك قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتاتتى. روتىنىڭ ئارقىسىدىن هارۋا چاقلىرىنىڭ ئاۋازى، رېسسورنىڭ غىچىر ـ لاشلىرى ۋە ئاتنىڭ تۇياق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كۇتۇزوۋمۇ ئۆزىنىڭ ھەمرالىرى بىلەن شەھەرگە قايتىۋاتاتتى. باش قوماندان ئەسكەرلەرنىڭ ئادەتتىكىدەك ئەركىن يولىنى داۋاملاشتۇرۇشى ئۈچۈن قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ قويدى، ئۇنىڭ چىرايىدا ۋە ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇپ كېتىۋاتقان ئىشتاپ ئەھلىلىرىنىڭ چىرايىدا

---

① چاقچۇقچى — چاقچۇق چالغۇچى. چاقچۇق — رېتىم بىلەن ئۇرۇپ ئوينايدىغان بىر خىل مۇزىكا ئەسۋاۋى بولۇپ، ئىككى پارچە تاختاينى بىر بىرىگە باغلاپ ياسايدۇ، مۇزىكا چالغاندا ۋە ناخشا ئېيتقاندا ئاۋازغا تەڭشەپ چاقچۇق ئۇرۇپ جۆر قىلىدۇ. — تەر.

ناخشا ئاۋازىغا، ئۇسۇل ئويناپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ تۇرقىغا ۋە خوشال ھەم دادىل قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقان روتا ئەسكەرلىرىگە مەمنۇنلۇق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ھارۋىغا قوغلاپ يەتكەن روتىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئىككىنچى قاتاردىن كۆك كۆز بىر ئەسكەر ئىختى- يارسىز كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى، ئۇ دولوخوۋ ئىدى. ئۇ ناخشا تاكتىغا ماسلاشتۇرۇپ، ئالاھىدە كېلىشكەن قىياپەتتە تىمەن يۇرۇپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنىڭ چىرايىغا شۇنداق قىياپىتى بىلەن قارايتتىكى، گويا شۇ چاغدا روتا بىلەن بىللە يولغا چىقمىغان- لارغا ئىچىنى ئاغرىتقاندەك قىلاتتى. كۇتۇزوۋنىڭ ئادەملىرى ئارىسى- دىكى تېخى ھىلىلا پولك كاماندىرىنى زاڭلىق قىلىپ دورىغان ئاتلىقلار كورنېتى① ھارۋىنىڭ ئارقىدا قېلىپ، دولوخوۋنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ئاتلىقلار كورنېتى ژېركوۋ بىر چاغلاردا پېتېربۇرگدا دولوخوۋ رەھبەرلىك قىلغان بەڭۋاش ئۇلپەتلەرنىڭ بىرسى ئىدى. ژېركوۋ چەتئەلدە دولوخوۋنى ئەسكەر سۈپىتىدە ئۇچرىتىپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا تونۇشلۇق بىرىشنى لازىم دەپ ھېسابلىمىغان ئىدى. لېكىن ھازىر كۇتۇزوۋ ئەسكەرلىككە چۈشۈرۈلگەن بۇ ئەپېتسەر بىلەن سۆزلەشكەندىن كېيىن، كونا دوستى سۈپىتىدە خوشاللىق بىلەن ئۇنىڭغا گەپ قىلدى.

— ئەزىز دوستۇم، قانداق، ياخشىمۇ سەن؟ — دېدى ژېركوۋ ناخشا ئاۋازىغا ئارىلاش سۆزلەپ ۋە ئېتىنى روتا ئەسكەرلىرىنىڭ

---

① كورنېت — كونا روسىيىدە ئاتلىق قىسىملاردا ئەڭ كىچىك ھەربىي ئۇنۋان، ھازىر سوۋېت ئارمىيىسىدە مىلادىشى لېيتېنانتقا توغرا كېلىدۇ. — تەر.

مېگىشى بىلەن تەگلەشتۈرۈپ.
— مېنى قانداق دەمسەن؟ — دەپ سوغاقىقىنا جاۋاپ بەردى دولوخوۋ. — كۆرۈپ تۇرۇپسەنغۇ.
شوخ ناخشا ئاۋازلىرى ژېركوۋنىڭ خۇشخۇيلۇق بىلەن گەپ قىلىۋاتقان ئاھاڭىغا ۋە دولوخوۋنىڭ قەستەن سوغاق پوزىتسىيە بىلەن بەرگەن جاۋاۋىغا ئالاھىدە بىر خىل مەنە بېرەتتى.
— باشلىقلىرىڭ بىلەن قانداق كېلىشىۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى ژېركوۋ.
— ھېچقانداق ئەمەس. ھەممىسى ئوبدان ئادەملەر. سەن قانداق قىلىپ باش ئىشتاپقا كىرىۋالدىڭ؟
— شۇ ياققا تەيىنلىنىپ كەلگەنمەن، نۆۋەتچىلىك قىلىۋاتىمەن.
ھەر ئىككىلىسى جىم بولۇپ قېلىشتى.
"قويۇپ بەردى لاچىننى، ئوڭ قولىدىن-يېڭىدىن"، — دېيىلەتتى ناخشىدا؛ ناخشىدىكى بۇ سۆزلەر كىشىدە ئىختىيارسىز ھالدا جانلىق ۋە خۇشال تۇيغۇ پەيدا قىلاتتى. ئەگەر بۇ ناخشىنىڭ تەسىرى بولمىغاندا، ئۇلارنىڭ پاراڭلىرى، ئېھتىمال، باشقىچە بولغان بولاتتى.
— نىمە، ئاۋستىرىيىلىكلەرنىڭ يېڭىلگەنلىكى راستمۇ؟ — دەپ سورىدى دولوخوۋ.
— كىم بىلسۇن، شۇنداق دېيىشىدىغۇ.
— مەن ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم، — دەپ جاۋاپ بەردى دولوخوۋ قىسقا ۋە ئوچۇق قىلىپ، خۇددى ناخشا مۇشۇنداق قىلىشنى تەلەپ قىلغاندەك.
— ھەي، مەن ساڭا ئېيتاي، ۋاقتىڭ بولسا كەچقۇرۇنلىرى

كەل، فارائون① ئۇينايمىز، — دېدى ژىركوۋ.
— ھە، پۇلۇڭ چىقمۇ نىمە؟
— چوقۇم كەل.
— كېلەلمەيمەن. تووۋا قىلغانمەن. ئەمىلىم ئەسلىگە كەلمىگىچە ھاراقمۇ ئىچمەيمەن، قارتىمۇ ئۇينىمايمەن.
— بۇلارنىڭ ھەممىسى بىرەر ئىش كۆرسەتكىچىلا
— قېنى، كۆرەرمىز.
ئۇلار يەنە جىم بولۇپ قېلىشتى.
— ئەگەر بىرەر نەرسە لازىم بولىغۇدەك بولسا كەل، ئىشتاپتا ياردەم بېرىشىدۇ... — دېدى ژىركوۋ.
دولوخوۋ كۈلۈمسىرەپ قويدى.
— ياخشىسى تەشۋىشلەنمە ياق قوي. ماڭا بىرەر نەرسە كېرەك بولسا، سوراپ ئولتۇرمايمەن، ئۆزەم ئېلىۋېرىمەن.
— شۇنداق، مەن پەقەت مۇنداقلا...
— مەنمۇ شۇنداقلا...
— خەير.
— سالامەت بول.
...ھەم يۇكسەك، ھەم يىراققا،
ئانا يۇرتۇم تەرەپكە...
ژىركوۋ ئېتىنى دىۋىتكۈچى بىلەن نىقتىدى، ئات خۇيلىنىپ قايسى ئايىغىنى ئاۋال بېسىشنى بىلمەي ئىككى-ئۈچ قېتىم

① فارائون — فىرئەۋن، قەدىمقى مىسىر پادىشالىرىنىڭ ئۇنۋانى. بۇ يەردە قارتا ئويۇنلىرىنىڭ نامى. — تەر.

سەكرىدى ـ دە، ئۆزىنى رۇسلىۋېلىپ، ناخشا مۇقامىغا تاقاراق ـ تۇقۇرۇق قىلىپ، روتىدىن ئۆتۈپ هارۋىغا يېتىشۋالدى.

3

كۆرەكتىن قايتقاندىن كېيىن، كۇتۇزوۋ ئاۋسترىيە گېنېرالى بىلەن بىرگە ئۆزىنىڭ خانىسىغا كىردى ۋە ئاديۇتانتىنى چاقىرىپ ئەسكەرلەر يېتىپ كەلگەن چاغدىكى ئەھۋاللارغا ئالاقىدار بەزى هۆججەتلەر بىلەن ئالدىنقى سەپتە ئارمىيگە قوماندانلىق قىلىۋاتقان بۈيۈك گېرتسوگ فېردىناندتىن كەلگەن خەتلەرنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. كىنەز ئاندرېي بولكونسكى تەلەپ قىلىنغان هۆججەتلەرنى ئېلىپ باش قوماندانىنىڭ خانىسىغا كىردى. كۇتۇزوۋ ۋە ئاۋسترىيە هەربى ئىشلار كېڭىشىنىڭ ئەزاسى شىرەگە يېيىپ قويۇلغان خەرىتىگە قاراپ ئولتۇراتتى.

— هە...ە! — دېدى كۇتۇزوۋ بولكونسكىغا "توختاپ تۇر" دېگەندەك قاراپ قويۇپ ۋە باشلانغان گېپىنى فرانسۇزچە داۋاملاشتۇردى:

— مەن پەقەت شۇنىلا دېمەكچىمەن، گېنېرال، — دېدى كۇتۇزوۋ. ئۇ شۇنداق چىرايلىق ئىبارىلەر ۋە تەلەپپۇز بىلەن گەپ قىلاتتىكى، ۋەزمىنلىك بىلەن ئېيتىلغان هەر بىر ئېغىز سۆزىنى كىشى دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىشقا مەجبۇر بولاتتى. كۇتۇزوۋنىڭ ئۆزىمۇ ئۆز سۆزىگە ئۆزى هوزۇرلىنىپ قۇلاق سالغاندەك قىلاتتى. — مەن پەقەت شۇنىلا دېمەكچىمەن، گېنېرال، ئەگەر مەسىلە تامامەن مېنىڭ شەخسى خاهىشىمغا باغلىق بولغاندا ئىدى، پادىشا فرانس

ھەزرەتلىرىنىڭ خاھىشى ئاللىقاچانلا بىجا كەلتۈرۈلگەن بولاتتى. مەنمۇ ئاللىقاچانلا بۈيۈك گېرتسوگقا قوشۇلۇپ كەتكەن بولاتتىم. شۇنىڭغا ئىشىنىڭكى، شەخسەن مېنىڭ ئۈچۈن ئارمىيىنىڭ ئالىي قوماندانلىقىنى ماڭا قارىغاندا تېخىمۇ بىلىملىك ۋە تېخىمۇ ماھىر گېنېرالغا — مۇنداق كىشىلەر ئاۋستىرىيىدە ناھايىتى كۆپ — بېرىپ، ئۆزەمدىن بۇ ئېغىر جاۋاپكارلىقنى ئېلىپ تاشلىغان بولسام، شەخسەن ئۆزەم ئۈچۈن ناھايىتى خوشال ئىش بولغان بولاتتى. لېكىن، بەزەن شارائىت بىزدىن كۈچلۈگرەك كېلىپ، بىزنى باش ئېگىشكە مەجبۇر قىلىدۇ، گېنېرال.

شۇنىڭ بىلەن كۇتۇزوۋ كۈلۈپ قويىدى، ئۇنىڭ بۇ چاغدىكى قىياپىتى گويا: "سىزنىڭ ماڭا ئىشەنمەسلىككە تولۇق ھەققىڭىز بار، سىز ئىشىنەمسىز ياكى ئىشەنمەمسىز، ئۇنىڭ مەن ئۈچۈن مۇتلەق ئەھمىيىتى يوق، لېكىن سىز ماڭا ئۇنداق دېيىشكە بانا تاپالمايسىز. ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا" دېگەندەك قىلاتتى.

ئاۋستىرىيە گېنېرالىنىڭ چىرايىدىن نارازىلىق بىلىنىپ تۇرسىمۇ، لېكىن كۇتۇزوۋقا شۇنداق ئاھاڭدا جاۋاپ بېرەلمىدى.

— ئەكسىچە، — دېدى گېنېرال غودۇڭشىغان ۋە ئاچچىقلانغان ئاھاڭ بىلەن ئېيتىلىۋاتقان سۆزلىرىنىڭ خوشامەتكۆي مەنىسىگە زىت ھالدا، — ئەكسىچە، جانابىڭىزنىڭ بۇ ئومۇمىي ئىشقا ئىشتىراك ئەتكەنلىكىنى بىزنىڭ ھەزرىتى ئالىيلىرى يۈكسەك باھالىماقتا؛ لېكىن ئىشنى مۇنداق ئارقىغا تارتىش شانلىق رۇس قوشۇنلىرىنى ۋە ئۇنىڭ باش قوماندانىنى جەڭلەردە ئىگە بولۇشقا ئادەتلەنگەن شان-شەرەپتىن مەھرۇم قىلماقتا دەپ ئويلايمىز، — دېدى. ئۇنىڭ تەييارلىغان سۆزلىرىنى شۇنىڭ بىلەن تۈگەتكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

كۇتۇزوۋ هامان كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ تازىم قىلدى.

— بىراق، مەن شۇنداق ئىشىنىمەنكى ۋە يېقىندا جانابى ھەزرىتى بۈيۈك گېرتسوگ فېردىناند ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىپ ئەۋەتكەن خېتىگە قاراپ تەخمىن قىلىمەنكى، ئاۋسترىيە قوشۇنلىرى گېنېرال ماكدەك ماھىر ياردەمچىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ھازىر ھەل قىلغۇچ غەلىبىگە ئېرىشتى، ئەمدى يەنە بىزنىڭ ياردىمىمىزگە مۇھتاج بولمايدۇ، — دېدى كۇتۇزوۋ.

گېنېرال قاپىقىنى تۈرۈپ قويدى. ئاۋسترىيىلىكلەرنىڭ يېڭىلگەنلىكى توغرىسىدا گەرچە ئىجابى خەۋەرلەر بولمىسىمۇ، ئەمما ئومۇمى يۈزلۈك پايدىسىز مىش-مىشلارنى تەستىقلايدىغان ناھايىتى كۆپ ئەھۋاللار بار ئىدى؛ شۇنىڭ ئۈچۈن، كۇتۇزوۋنىڭ ئاۋسترىيىلىكلەرنىڭ غەلىبىسى توغرىسىدىكى تەخمىنلىرى مازاق قىلىشقا ناھايىتى ئوخشاپ كېتەتتى. لېكىن كۇتۇزوۋ يەنە شۇنداق يېقىملىقىنا كۆلۈمسىرەپ قويدى، ئۇنىڭ بۇ ھالىتى "شۇنداق تەخمىن قىلىشقا ھەققىم بار" دېگەندەك قىلاتتى. دەرۋەقە، يېقىندا ماك ئارمىيىسىدىن كەلگەن خەتتە غەلىبە توغرىسىدا ۋە ئارمىيىنىڭ ئەڭ پايدىلىق ئىستىراتېگىيىلىك ھالىتى توغرىسىدا خەۋەر قىلىنغان ئىدى.

— قېنى، شۇ خەتنى ماڭا بەرگىنا، — دېدى كۇتۇزوۋ كىنەز ئاندرېيغا قاراپ. — مەرھەمەت، كۆرۈپ باقسىلا، — دېدى-دە، مازاق قىلغان ھالدا سەل ئىلجىيىپ بۈيۈك گېرتسوگ فېردىناندتىن كەلگەن خەتنىڭ تۆۋەندىكى بىر بۆلىكىنى ئاۋسترىيە گېنېرالىغا نېمىسچە ئوقۇپ بەردى①:

---

① رۇس ھەربى تارىخشۇناسى مىخايلوۋسكى. دانىلوۋسكىنىڭ ئەسەرلىرىدە بۇ خەت نەقىل تەرىقىسىدە ئىشلىتىلگەن. تولستوي بۇ خەتنىڭ بىر

"Wir haben vollkommen zusammengehaltene Kräfte, nahe an 70000 Mann, um den Feind, wenn er den Lech passierte, angreifen und schlagen zu können. Wir Können, da wir Meister von Ulm sind, den, den Vortheil, auch von beiden Ufern der Donau Meister zu bleiben, nicht verlieren; mithin auch jeden Augenblick, wenn der Find den Lech nicht passierte, die Donau übersetzen, uns auft seine Communikations-Linie werfen, die Donau unterhalb repassieren und dem Feind, wenn er sich gegen unsere treue Allirte mit ganzer Macht wen den wollte, seinə Absicht alsbald vereiteln. Wir werden auf solche Weise den Zeitpunkt, wo die kaiserlich-Russische Armée ausgerüstet sein wird, muthig entgegenharren, und sodann leicht gemeinschaftlich die Möglichkeit finden, dem Feinde das Schicksal zuzubereiten, so er verdient" "بىز يەتمىش مىڭ كىشىگە يېقىن تولۇق مەركەز-

---

بۆلگىنى ئالغان. تولستوي رومانىنى بېشىدىن ئاخىرىغىچە تارىخىي پاكىتلارغا يېقىنلاشتۇرۇشقا تىرىشقان. ئۇ روسىيىگە دائىر مەسىلىلەردە دانىلوۋسكىينىڭ ئەسەرلىرىدىن، فرانسىيىگە دائىر مەسىلىلەردە يۇرنىڭ ئەسەرلىرىدىن كەڭ پايدىلانغان. باشقا نۇرغۇن كىشىلەرنى زىيارەت قىلغان، ئۆزىنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلاتلىرى ۋە باشقىلارنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلاتلىرىدىن ئەينى زاماندا ئۇرۇشقا قاتناشقان كىشىلەرنىڭ نۇرغۇنلىغان شەخسىي خەت-چەكلىرى ۋە "خاتىرىلىرى" دىن پايدىلانغان. شەخسلەرنىڭ بۇ ماتېرىياللىرى بەزىدە تارىخچىلارنىڭ يول قويغان خاتالىقلىرىنى تۈزىتىشكە ياردەم بەردى. — تەر.

لەشكەن كۆچكە ئىگىمىز، ئەگەر دۈشمەن لېخ دەرياسىدىن ئۆتكەن تەقدىردە، بىز ئاتاكا قىلىپ ئۇنى تارمار قىلالايمىز. ھازىر ئۇلىم بىزنىڭ قولىمىزدا بولغاچقا، بىز دونيانىڭ ھەر ئىككى ياقىسىدىمۇ كۆچىمىزنى قولاي رەۋىشتە ئىشقا سېلىش ئىمكانىيىتىنى قولىمىزدا ساقلاپ تۇرالايمىز؛ دېمەك، دۈشمەن لېختىن ئۆتمەي دونيادىن ئۆتكەندەك بولسا، ھەرقاچان ئۇنىڭ ئالاقە يوللىرىغا ھۇجۇم قىلىش، دونيانىڭ ئۇ ياقىسىدىن ئۆتۈش ۋە ئەگەر دۈشمەن پۈتۈن كۆچىنى بىزنىڭ سادىق ئىتتىپاقچىلىرىمىزغا قارشى قارىتىدىغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ نىيىتىنى بەربات قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگىمىز. شۇنداق قىلىپ، بىز رۇس پادىشاسى قوشۇنلىرىنىڭ تامامەن تەييار بولۇپ كېلىشىنى ئىنتىزار بولۇپ كۈتۈپ تۇرىمىز ۋە كەلگەندىن كېيىن بىرلىكتە دۈشمەننىڭ تېگىشلىك جازىسىنى بېرىش ئىمكانىيىتىنى دەرھال تاپىمىز".

كۇتۇزوۋ خەتنىڭ بۇ بۆلىكىنى ئوقۇپ بولۇپ، چوڭقۇر نەپەس ئالدى-دە، ھەربى كېڭەش ئەزاسىغا دىققەت قىلىغان ھالدا مۇلايىمغىنا قاراپ قويدى.

— لېكىن، جانابى ئالىيلىرى، بىرەر ئىشنى مۆلچەرلىگەندە ئۇنىڭ ئەڭ يامان تەرىپىنى نەزەردە تۇتۇش كېرەك دېگەن ئاقىلانە گەپنى ئۆزلىرى بىلىلا، — دېدى ئاۋستىرىيە گېنېرالى چاخچاقىنى ئاياقلاشتۇرۇپ ئەمەلىي ئىشقا ئۆتمەكچى بولغاندەك. ئۇ مەمنۇن بولمىغان ھالدا ئاديۇتانتقا ئۆرۈلۈپ قاراپ قويدى.

— كەچۈرگەيسىز، گېنېرال، — دېدى كۇتۇزوۋ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ ۋە كىنەز ئاندرېيغا قاراپ. — قېنى، ئەزىزىم، سەن بىزنىڭ خەۋەرچىلىرىمىزنىڭ ھەممە ئاخباراتلىرىنى كوزلوۋسكىدىن ئالغىن.

مانا گراف نوستتسادىن كەلگەن ئىككى پارچە خەت، مانا جانابى بۆيۈك گېرتسوگ فېردىناندتىن كەلگەن خەت، مانا يەنە، ــ دىدى ئۇنىڭغا بىرقانچە پارچە قەغەزنى بېرىۋېتىپ. ــ مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىدىن فرانسۇز تىلىدا روشەن مېمورانىدۇم، خاتىرە تۈزگىن، بۇ ئاۋسترىيە ئارمىيىسىنىڭ ھەركەتلىرى توغرىسىدا بىز ئىگە بولغان ئەھۋاللارنى كۆرسىتىدىغان بولسۇن، كېيىن ئۇنى جانابى ئالىيلىرىغا سۇنغىن.

كىنەز ئاندرېي بېشىنى ئېگىپ قويدى: بۇ كۇتۇزوۋنىڭ ھازىر ئېيتقان سۆزلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى يەنە نىمە دىمەكچى بولغانلىغىنىمۇ چۈشەنگەنلىگىنىڭ ئىشارىسى ئىدى. ئۇ ھۆججەتلەرنى يىغىشتۇرۇۋالدى ـ دە، گېنېرال بىلەن كۇتۇزوۋقا تازىم قىلغاندىن كېيىن، گىلەم ئۈستىدە يېنىك قەدەم تاشلاپ قوبۇلخانىغا چىقىپ كەتتى.

كىنەز ئاندرېي روسىيىدىن ئايرىلغىنىغا ئانچە كۆپ ۋاقىت ئۆتمىگەن بولسىمۇ، ئەمما بۇ ۋاقىت ئىچىدە ناھايىتى كۆپ ئۆزگىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ چېھرىسىدە، ھەركەتلىرىدە، يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىدا ئىلگىرىكى مۇغەمبىرلىك، ھارغىنلىق ۋە ھورۇنلۇق قىلچە دىگۈدەك سېزىلمەيتتى؛ ئۇ ئۆزىنىڭ باشقىلاردا پەيدا قىلغان تەسىراتلىرى توغرىسىدا ئويلاشقىمۇ ۋاقتى يوق بولغان، كۆڭۈلگە ياققان ۋە قىزىقارلىق ئىشقا بېرىلگەن ئادەمدەك قىياپەتكە كىرگەن ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن ئۆزىگە ۋە ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە تېخىمۇ مەمنۇن بولغان قىياپەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى؛ ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشى ۋە قاراشلىرى تېخىمۇ خۇشخۇي ۋە تېخىمۇ جازىبىلىك ئىدى.

ئۇ كۇتۇزوۋقا پولشىدا يېتىشىۋالغان ئىدى، كۇتۇزوۋ ئۇنى ناھايىتى خۇشخۇيلۇق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۇنتۇپ قالمايدىغانلىغىنى

ۋەدە قىلغان، باشقا ئادىۋتانىتىلاردىن پەرقلىق مۇئامىلە قىلىپ، ۋىناغا ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتكەن، خېلى مۇھىم ۋەزىپىلەرنى تاپشۇرغان ئىدى. كۇتۇزوۋ ۋىنادىن ئۆزىنىڭ قەدىرىدان ئاغىنىسى بولغان كىنەز ئاندرېيىنىڭ دادىسىغا تۆۋەندىكىچە خەت يازغان ئىدى.

"سىزنىڭ ئوغلىڭىز، — دەپ يازغان ئىدى ئۇ، — ئىش ئىگەللىشى، ئىرادىسى ۋە تىرىشچانلىقى بويىچە باشقىلاردىن ئالاھىدە ئايرىلىپ تۇرىدىغان ئەپىتسەر بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىمەكتە. مەن قول ئاستىمدا مۇشۇنداق ئادەمگە ئىگە بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزەمنى بەختلىك ھىساپلايمەن".

كۇتۇزوۋنىڭ ئىشتاۋىدا، يولداشلار ـ خىزمەتداشلار ئارىسىدا ۋە ئومۇمەن ئارمىيىدە ۋە شۇنىڭدەك پېتىربۇرگ يۇقۇرى تەبىقىلىرى دائىرىسىدە كىنەز ئاندرېي بىر بىرىگە تامامەن قارىمۇ ـ قارشى بولغان ئىككى خىل ئابرويغا ئىگە ئىدى. بىر بۆلەك ئاز ساندىكى ئادەملەر ئاندرېينى ئۆزىگە ۋە باشقا ھەممە كىشىلەرگە قارىغاندا قانداقتۇ ئالاھىدە دەپ ئېتىراپ قىلىشىپ، ئۇنىڭدىن مۆۋەپپەقىيەتلەرنى كۈتەتتى، ئۇنىڭغا ئىنائەت قىلاتتى، ئۇنىڭدىن خۇرسەن بولاتتى ۋە ئۇنىڭغا تەقلىت قىلاتتى؛ كىنەز ئاندرېيمۇ مۇشۇ كىشىلەرگە ئۆزىنى يېقىن تۇتاتتى ۋە ياخشى مۇئامىلە قىلاتتى. باشقىلىرى، كۆپ ساندىكىلىرى بولسا كىنەز ئاندرېينى ياخشى كۆرمەيتتى، ئۇنى تەكەببۇر، سوغاق ۋە يېقىمسىز ئادەم دەپ ھىساپلايتتى. لېكىن كىنەز ئاندرېي بۇ كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ئۆزىنى شۇنداق تۇتاتتىكى، بۇ كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەشكە مەجبۇر بولاتتى ۋە ھەتتا ئۇنىڭدىن تەپ تارتاتتى.

كىنەز ئاندرېي كۇتۇزوۋنىڭ خانىسىدىن قولىدا ھۆججەتلەرنى تۇتقان ھالدا چىقىپ قوبۇلخانىغا كىردى ـ دە، ئۆزىنىڭ خىزمەتدىشى نۆۋەتچى ئادىيۇتانت كوزلوۋسكىنىڭ يېنىغا كەلدى، ئۇ قولىغا كىتاپ ئېلىپ دەرېزە يېنىدا ئولتۇراتتى.

— خوش، نىمە گەپ كىنەز؟ — دەپ سورىدى كوزلوۋسكى.

— نىمە ئۈچۈن ئالغا ئىلگىرىلىمىگەنلىگىمىز توغرىسىدا خاتىرە تۈزۈپ چىقىشقا بۇيرۇق ئالدىم.

— نىمە ئۈچۈن؟

كىنەز ئاندرېي دولىسىنى مىدىرلىتىپ قويدى.

— ماكتىن خەۋەر يوقمۇ؟ — دەپ سورىدى كوزلوۋسكى.

— يوق.

— ئەگەر ئۇنىڭ تارمار قىلىنغانلىغى راست بولسا، خەۋەر كەلگەن بولاتتى.

— ئېھتىمال، — دىدى كىنەز ئاندرېي ۋە ئىشىككە قاراپ ماڭغان ئىدى؛ لېكىن دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ قارشىسىغا ئىشىكنى شارتتىدا ئېچىپ، قوبۇلخانىغا ناھايىتى تېزلىك بىلەن ئىگىز بويلۇق، ئۇچىسىغا ھەربى پەلتو كىيگەن ئاۋسترىيە گېنېرالى كىرىپ كەلدى، بۇ كىشىنىڭ بويىندا مارىيە ـ تېرېزىي ئوردېنى ئىسقلىق ئىدى، بېشىغا قارا ياغلىق ئورالغان ئىدى، ئۇنىڭ ئەمدىلا يېتىپ كەلگەنلىگى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— گېنېرال ئانشېف كۇتۇزوۋ بارمۇ؟ — دىدى ئەمدىلا يېتىپ كەلگەن بۇ گېنېرال قۇلاققا يارغۇدەك قاتتىق نېمىس لەھجىسى بىلەن تېز سۆزلەپ ۋە ئىككى تەرىپىگە قاراپ قويدى ـ دە، توختىماستىن ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىگىگە قاراپ ماڭدى.

— گېنېرال ئانشېق ئىش ئۈستىدە، — دېدى كوزلوۋسكى ۋە دەرھال بۇ نامەلۇم گېنېرالنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئۆيگە كىرىش يولىنى توسۋالدى. — خەۋەر قىلسام بولامدۇ؟

بۇ نامەلۇم گېنېرال بويى ئانچە ئېگىز بولمىغان كوزلوۋسكىغا، خۇددى "مېنى تونۇمايدىغان ئادەممۇ بار ئىكەن-ھە" دېگەندەك ئەجەپلەنگەن ھالدا، بېشىدىن ئايىغىچە مەنسىتمىگەن ھالدا قاراپ قويدى.

— گېنېرال ئانشېق ئىش ئۈستىدە، — دېدى يەنە كوزلوۋسكى سوغاققانلىق بىلەن تەكرارلاپ.

گېنېرالنىڭ تەرى تۈرۈلدى، لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. ئۇ خاتىرە دەپتىرىنى چىقاردى-دە، قېرىنداش بىلەن نىمىدۇ بىر نەرسىنى چاپسان يېزىپ، بىر ۋاراقنى يىرتىپ ئېلىپ دەرھال كوزلوۋسكىغا ئۇزاتتى ۋە تېز-تېز قەدەم تاشلاپ دەرىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، ئۆزىنى ئورۇندۇققا تاشلىدى ۋە "بۇ ئادەملەر نىمە ئۈچۈن ماڭا بۇنچىۋالا قارايدىغاندۇ" دەپ سورىغاندەك ئۆيدىكى كىشىلەرگە قاراپ چىقتى: كېيىن بېشىنى كۆتىرىپ، بىرەر سۆز ئېيتماقچى بولۇۋاتقاندەك، بويىنىنى سوزدى، ئەمما يەنە دەرھال ئىچىدە ئۆزىچە كەلسە-كەلمەس غىڭشىپ بىرەر ناخشا ئېيتىشقا باشلىغاندەك غەلىتە ئاۋاز چىقاردى-يۇ، كېيىن يەنە دەرھال توختاپ قالدى. خانىنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى، كۇتۇزوۋ بوسۇغىدا كۆرۈندى. بېشىغا قارا ياغلىق ئورىۋالغان گېنېرال، خۇددى خەۋپتىن ئۆزىنى ئېلىپ قېچىۋاتقاندەك ئېگىلىپ، ياداڭغۇ پۇتلىرى بىلەن چوڭ ۋە تېز قەدەم تاشلاپ، كۇتۇزوۋنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— vous voyez le malheureux Mack (كەمىنە بەختسىز

ماك①) — دېدى ئۇ ئىندىكىپ.

خاننىڭ بوسۇغىسىدا تۇرغان كۇتۇزوۋنىڭ چىرايى بىر مەھەل قېتىپ قالدى. كېيىن يۈزىدىكى قورۇقلار، خۇددى سۇنىڭ دولقۇنلىرىغا ئوخشاش، يۈزىدە يۈگۈردى-دە، پېشانىسى يەنە سىلىق بولۇپ قالدى؛ ئۇ ھۆرمەت بىلەن باش ئېگىپ، كۆزلىرىنى يۇمدى ۋە لام-مىم دېمەستىن ماكنى ئىچكىرىگە كىرگۈزدى-دە، ئىشىكنى يېپىۋالدى.

ئاۋستىرىيىلىكلەرنىڭ تارمار قىلىنغانلىقى ۋە پۈتۈن ئارمىيىنىڭ ئۇلمدا تەسلىم بولغانلىقى توغرىسىدا بۇندىن ئاۋال تارقالغان گەپ-سۆزلەر راست بولۇپ چىقتى. يېرىم سائەت ئىچىدە ئاديۇتانتلار شۇ ۋاقىتقا قەدەر ئۇرۇش قىلماي تۇرغان رۇس قوشۇنلىرىنىڭمۇ ئەمدى تېزدىن دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان بۇيرۇق بىلەن تەرەپ-تەرەپكە ئەۋەتىلگەن ئىدى.

كىنەز ئاندرېي ئۆزىنىڭ ئاساسلىق پىكىر-دىققىتىنى ئۇرۇش ئىشلىرىنىڭ ئومۇمى تەرەققىياتىغا قاراتقان ۋە ئىشتاپتا كەمدىن-كەم ئۇچرايدىغان ئەپتىسەرلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ ماكنى كۆرۈپ ۋە ئۇنىڭ مەغلۇبىيىتىنىڭ تەپسىلاتلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇرۇش ھەركەتلىرىنىڭ يېرىم مەغلۇپ بولغانلىقىنى، رۇس قوشۇنلىرى ھالىتىنىڭ ھەممە قىيىنچىلىقلىرىنى چۈشەندى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئارمىيىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىنى ۋە بۇنىڭدا ئۆزىنىڭ ئوينايدىغان رولىنى دەرھال تەسەۋۋۇر قىلدى. ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان ئاۋستىرىيىنىڭ

① گىراف كارل. ماك (1752 — 1828) ئۇلمدا ئاۋستىرىيە ئارمىيىسىگە قوماندانلىق قىلغان. — تەر.

شەرمەندە بولىدىغانلىقىنى ئويلىغاندا، شۇنىڭدەك بىر ھەپتە ئىچىدە، ئېھتىمال، ئۆزىنىڭ سۇۋوروۋتىن كېيىن بىرىنچى مەرتىۋە رۇسلارنىڭ فرانسۇزلار بىلەن بولىدىغان توقۇنۇشنى كۆرىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا قاتنىشىپ قېلىش ئىمكانىيىتىنى ئويلىغاندا، ئۇ ھاياجانلاندۇرغۇچى خوشال تۇيغۇنى ئىختىيارسىز ھېس قىلاتتى. لېكىن ئۇ بوناپارت دانىشمەنلىكىنىڭ رۇس قوشۇنلىرىنىڭ بارلىق قەھرىمانلىرىدىن ئېشىپ كېتىش مۇمكىنلىكىدىن قورقاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆز قەھرىمانىنىڭ شەرمەندە بولۇشىغىمۇ يول قويالمايتتى.

بۇ ئوي-پىكىرلەر بىلەن ھاياجانلانغان ۋە غەزەپلەنگەن كىنەز ئاندرېي ئاتىسىغا خەت يېزىش ئۈچۈن (ئۇ ئاتىسىغا ھەر كۈنى خەت يېزىپ تۇراتتى) ھوجرىسىغا كەتتى. ئۇ ئارىلىقتا ئۆزىنىڭ ھوجرىداشلىرىدىن نېسۋىتسكى ۋە يەنە قىزىقچى ژېركوۋ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى؛ ئۇلار ئادەتتىكىدەك نېمىدۇ بىر نەرسىگە كۈلۈشمەكتە ئىدى.

— ھە، نېمانچىۋالا خاپىسەن؟ — دەپ سورىدى نېسۋىتسكى كىنەز ئاندرېينىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايى ۋە پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ.

— خوشال بولىدىغان ھېچقانداق ئىش يوق، — دەپ جاۋاپ بەردى بولكونسكى.

كىنەز ئاندرېي نېسۋىتسكى ۋە ژېركوۋ بىلەن ئۇچراشقان چاغدا، ئارىلىقنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن كۇتۇزوۋ ئىشتاۋىدا رۇس ئارمىيىسىنىڭ تەمىناتىغا مەسئۇل بولغان ئاۋسترىيە گېنېرالى شترائۇخ ۋە ھەربىي كېڭەشنىڭ تۈنۈگۈن يېتىپ كەلگەن ھېلىقى ئەزاسى بىللە ئۇنىڭ قارشىسىغا كېلىۋاتاتتى. كەڭ ئارىلىقتا ئىككى گېنېرالنىڭ بۇ ئۈچ ئەپتەر يېنىدىن ئازادە ئۆتۈپ كېتىشى ئۈچۈن جاي يېتەرلىك

بولسىمۇ، ئەمما ژېركوۋ قولى بىلەن نېشۋىتسكىنى ئىتتىرىپ، ھۆمە-دىگەن ئاۋاز بىلەن:

— ئۇلار كېلىۋاتىدۇ!... كېلىۋاتىدۇ!... بۇياققا تۇر، يول بېرىڭ-لار! يول بېرىڭلار! — دىدى.

گېنېراللار مالال كەلتۈرىدىغان ئىززەت-ھۆرمەتتىن تېزرەك قۇتۇلۇشنى ئىزلىگەن بىر خىل قىياپەتتە ئۆتۈپ كەتمەكتە ئىدى. قىزىقچى ژېركوۋنىڭ يۈزىدە بىردىنلا گوياكى ئۆزىنى باسالمىغۇدەك دەرىجىدە ئورۇنسىز تەبەسسۇم پەيدا بولدى ۋە بىر قەدەم ئالدىغا چىقىپ ئاۋسترىيە گېنېرالىغا:

— جانابى ئالىيلىرى، — دىدى نېمىس تىلىدا. — تەبرىكلىشمەكگە رۇخسەت قىلىڭ.

ئۇ بېشىنى ئېگىپ قويدى ۋە خۇددى تانسا ئويناشنى ئۆگىنىۋات-قان باللاردەك ئوڭايسىزلىنىپ، بىردەم بۇ پۇتىنى، بىردەم ئۇ پۇتىنى يەرگە ئۇرۇشقا باشلىدى.

گېنېرال، ھەربى كېڭەشنىڭ ئەزاسى ئۇنىڭغا ھومىيىپ قاراپ قويدى؛ لېكىن ئورۇنسىز تەبەسسۇمنىڭ جىددىيلىگىنى سېزىپ، سەل دىققەت قىلماي تۇرالمىدى ۋە خۇددى قۇلاق سېلىۋاتقاندەك كۆزىنى قىسىپ قويدى.

— تەبرىكلەشكە رۇخسەت قىلىڭ، گېنېرال ماك سالامەت يېتىپ كەلدى، پەقەت مۇشۇ يېرى سەل-پەل لەت يەپتۇ، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ ئوچۇق چىراي كۈلۈمسىرىگەن ھالدا بېشىنى كۆرسىتىپ.

گېنېرال قاپىغىنى تۈردى-دە، بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى.

— Gott, Wie naiv (خۇدايا، نىمە دىگەن پەمى يوق!) — دىدى ئۇ ئاچچىقلىنىپ ۋە بىرقانچە قەدەم نېرى كەتكەندىن كېيىن.

نېسۋىتسكى قاقاقلاپ كۈلۈپ كىنەز ئاندرېنى قۇچاقلىدى، لېكىن بولكونسكى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى-دە، غەزەپلىنىپ ئۇنى ئىتتىرىۋەتتى-يۇ، ژېركوۋقا ئۆرۈلۈپ قارىدى. ماكنىڭ ھالىتى، ئۇنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر ۋە رۇس ئارمىيىسىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرى توغرىسىدىكى ئوي-پىكىرلەر بىلەن ئەسەبىلەشكەن بولكونسكىغا ژېركوۋنىڭ ئورۇنسىز چاخچىقى بىر بانا بولدى-دە، پۈتۈن ئەلىمىنى ئۇنىڭدىن ئالدى.

— ئەگەر سىز، مۆھتەرەم جاناپلىرى، — دېدى ئېڭىكىنى قىترىتىپ جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن، — قىزىقچى بولماقچى ئىكەنسىز، مەن سىزگە بۇ جەھەتتە توسقۇنلۇق قىلالمايمەن؛ ئەمما سىزگە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىمەنكى، ئەگەر سىز يەنە بىر قېتىم مېنىڭ ئالدىمدا مۇشۇنداق كېلىشمىگەن قىلىقلارنى قىلىدىغان بولسىڭىز، سىزگە ئۆزىنى قانداق تۇتۇش لازىملىقىنى ئۆگىتىپ قويىمەن.

نېسۋىتسكى بىلەن ژېركوۋ بۇ قىلىقتىن شۇنچىلىك چۆچۈپ كەتتىكى، لام-مىم دېمەستىن ھاڭ-تاڭ بولۇپ، بولكونسكىغا قاراپلا قالدى.

— نېمە بوپتۇ، مەن پەقەت تەبرىكلەپلا قويدۇم، — دېدى ژېركوۋ.

— مەن سىز بىلەن چاخچاق قىلىشىۋاتمايمەن، جىم بولغايسىز! — دەپ ۋاقىرىدى بولكونسكى ۋە نېسۋىتسكىنى قولىدىن يېتىلەپ، نېمە دەپ جاۋاپ بېرىشنى بىلمەيۋاتقان ژېركوۋتىن نېرى كېتىپ قالدى.

— بولدى، نېمە بولدۇڭ، بۇرادەر، — دېدى نېسۋىتسكى ئۇنى تىنچلاندۇرۇپ.

— نىمە بولماقچى؟ — دېدى كىنەز ئاندرېي ھاياجانلىنىشتىن توختاپ. — ئۆزەڭ ئويلاپ باق: بىز پادىشايىمىزغا ھەم ۋەتىنىمىزگە خىزمەت قىلدىغان، ئومۇمى مۇۋەپپەقىيىتىمىزگە خوشال بولۇپ، ئومۇمى مۇۋەپپەقىيەتسىزلىرىمىزگە خاپا بولىدىغان ئەپىتسەرلەرمۇ ياكى خوجايىنىنىڭ ئىشى بىلەن كارى بولمايدىغان مالايلارمۇ؟... — Quarante milles hommes massa crés et l'armée de nos a lliés détuite, et vous trouvez là le mot pour nire, (قىرىق مىڭ كىشى ھالاك بولۇپ، ئىتتىپاقچىلىرىمىزنىڭ ئارمىيىسى نابۇت قىلىنسا-يۇ، سىز بۇنى مازاق قىلىپ ئولتۇرسىڭىز)، — دېدى بۇنى فرانسۇزچە ئېيتىش بىلەن پىكرىنى مۇستەھكەملىمەكچى بولغاندەك، — C'est bien pour un garçon de rie , comme cet individu dont vous avez fait un ami, mais pas pour vous, pas pour vous. (بۇنداق قىلىش، ئۆزىڭىز دوست تۇتقان بۇ جاناپنىڭ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان، كىچىك بالىدەك ئادەم ئۈچۈن كەچۈرۈشكە بولىدىغان ئىش، بىراق سىزگە ياراشمايدۇ، ياراشمايدۇ)، — دېدى يەنە كىنەز ئاندرېي ژېركوۋقا ئاگىلىتىپ، رۇس تىلىدا فرانسۇز تەلەپپۇزى بىلەن.

ئۇ كورنېت① بىرەر سۆز قىلارمىكىن دەپ كۈتتى. لېكىن كورنېت بۇرۇلۇپ ئارىلىقتىن چىقىپ كەتتى.

---

① كورنېت — چار روسىيە ئاتلىق ئەسكەرلىرىدە تۆۋەن دەرىجىدىكى ئەپىتسەر ئۇنۋانى. — تەر.

4

پاۋلوگراد قىران ئاتلىقلار پولكى بىرائۇناۋدىن ئىككى مىل نېرىدا تۇراتتى. ئۆگەنچى ئەپتىسەر① نىكولاي روستوۋ خىزمەت قىلىپ تۇرغان ئېسكادرون② نېمىسلارنىڭ زالسېنك دېگەن يېزىسىغا جايلاشقان ئىدى. پۈتۈن ئاتلىق دىۋىزىيىسىدە ۋاسكادېنىسوۋ دېگەن نام بىلەن مەشھۇر بولغان ئېسكادرون كاماندىرى روتمىستىر③ دېنىسوۋغا يېزا بويىچە ئەڭ ياخشى ئۆي ئاجرىتىلغان ئىدى. ئۆگەنچى ئەپتىسەر روستوۋ پولكقا پولشىدا يېتىشىۋالغاندىن تارتىپ ئېسكادرون كاماندىرى بىلەن بىللە تۇراتتى.

11-ئۆكتەبىر ماكنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەر باش ئىشتاپتا ھەممىنى ھاياجانغا كەلتۈرگەن كۈنى ئېسكادرون ئىشتاۋىدا ئەپتىسەرلەرنىڭ ھەربىي يۈرۈش ھالىتىدىكى تۇرمۇشى ئىلگىرىكىدەكلا تىپ-تىنچ كېتىۋاتاتتى. روستوۋ يەم-خەشەك تەييارلاش ۋەزىپىسىنى تۈگىتىپ، ئاتقا مىنىپ سەھەردە قايتىپ كەلگەن

① ئۆگەنچى ئەپتىسەر — پادىشا روسىيىسىنىڭ ئارمىيىسىدە ئاددىي ئەسكەر ياكى ئوتتۇرا ئەپتىسەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان ئاق سۆڭەكلەر بالىسى. — تەر.

② ئېسكادرون — ئاتلىق قىسىملاردا پىيادە قىسىملاردىكى روتىغا باراۋەر كېلىدىغان تەشكىلىي-تاكتىكىلىق بىرلىك. — تەر.

③ روتمىستىر — ئىنقىلاپتىن ئىلگىرىكى رۇس ئاتلىق قىسىملىرىدا ۋە ژاندارما قىسىملىرىدا ئەپتىسەرلىك ئۇنۋان، كاپىتانغا توغرا كېلىدۇ. — تەر.

چاغدا، تۇن بويى قارتا ئويناپ ئولتۇرۇپ قويغان دىنسوۋ تېخى قايتمىغان ئىدى. يۇنكېرلارنىڭ ھەربى كىيىمىنى كىيگەن روستوۋ ئىتىنى بىرلا ئىرغىتىپ دەرۋازا ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، ياشلارغا خاس چاققان ھەركىتى بىلەن پۈتىنى ئىگەردىن ئارتىلدۇرۇۋېلىپ، خۇددى ئىتىدىن ئايرىلغۇسى كەلمىگەندەك، ئۆزەڭگىگە دەسسەپ سەل-پەل تۇردى-دە، ئاخىر ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى ۋە چاپارمىنىنى چاقىردى.

— قېنى، ئەزىز دوستۇم بوندارېنكو! — دىدى ئىتىنى ئېلىشقا ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان ئاتلىق ئەسكەرگە. — قېنى، يېتىلەپ سوۋۇتقىن، — دىدى ياخشى كۆڭۈللۈك ھەممە ياش كىشىلەر خوشال چاغلىرىدا كۆرسىتىدىغان خوشال-خورام قېرىنداشلارچە مېھرىۋانلىق بىلەن.

— خوپ، جانابى ئالىلىرى، — دەپ جاۋاپ بەردى خوخول[1] خوشال قىياپەتتە بېشىنى لىڭشىتىپ.

— دىققەت قىل، ئوبدانراق سوۋۇتقىن!

يەنە بىر ئاتلىق ئەسكەرمۇ ئاتنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى، لېكىن بونداربېنكو تۆمۈر قارماقلىق[2] تىزگىنىنى ئاتنىڭ بېشىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلىۋەتكەن ئىدى. روشەنكى، يۇنكېر ئۇنىڭغا خېلى

① خوخول — ”ئوكرايىنلىق“ دىگەن مەنىدە. كونا روسىيەدە ۋېلىكورۇسلار يەنى رۇسلارنىڭ ئوكرايىنلارغا نىسبەتەن ئىيتىدىغان سۆزى. — تەر.

② تۆمۈر قارماق — ئاتنىڭ يۈگىنىنىڭ ئېغىزلىقىغا بېكىتىلىدىغان تۆمۈر بولۇپ، ئادەتتە ئېلىپ قاچىدىغان ئاغزى قاتتىق ئاتلارغا سېلىپ قويىدۇ. — تەر.

ئوبدان هاراق پۇلى بېرىپ تۇرسا كېرەك، ئۇنىڭ خىزمىتىنى بىجا-نىدىل قىلاتتى. روستوۋ ئاتنىڭ بوينىنى ۋە كېيىن ساغرىسىنى سىلاپ، ئىشىك ئالدىدا بىرئاز تۇرۇپ قالدى.

"يارايدۇ! ياخشى ئات بولىدۇ-دە!" — دېدى ئۆزىچە كۈلۈپ قويۇپ ۋە قىلىچىنى تۇتقان پېتى، دۈشتىكۈچىنى جىرىڭلىتىپ، پەلەم-پەيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. پوپايكا كىيگەن ۋە بېشىدا قالپىقى بار نېمىس خوجايىن قولىدا تۆمۈر ئارا بىلەن قىغ چىقىرىۋېتىپ، ئېغىلدىن بېشىنى چىقىرىپ قارىدى. روستوۋنى كۆرۈش بىلەن تەڭ، نېمىسنىڭ چىرايى بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى-دە، خوشال قىياپەت بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە كۆزىنى قىسىپ:

!(سالام) Schön, gut Morgen! Schön, gut Morgen! سالام!)، — دەپ تەكرارلىدى بۇ ياش ئادەمگە سالام بېرىشتىن ئۆزى ئۈچۈن لەززەت تاپىدىغاندەك.

Schon fleissig! (نېمانچە بالدۇر!) — دېدى روستوۋ قىزغىن چىرايىدىن زادىلا كەتمەيدىغان يەنە شۇنداق خوشال، قېرىنداشلارچە كۈلۈمسىرەش قىياپىتى بىلەن. — Hoch Oestreicher! (ياشىسۇن ئاۋستىرىد-يىلىكلەر! ياشىسۇن رۇسلار! پادىشا ئالېكساندرغا، ئۇررا!) — دېدى نېمىسقا، كۆپىنچە شۇ نېمىس خوجايىن ئېيتىپ يۈرىدىغان سۆزلىرىنى تەكرارلاپ.

نېمىس كۈلۈپ ئېغىلدىن چىقتى ۋە قالپىقىنى ئېلىپ بېشى ئۈستىدە ئايلاندۇرۇپ ۋاقىردى:

(پۈتۈن دۇنيا ياشىسۇن!) Und die ganze Welt hoch! — روستوۋمۇ نېمىسقا ئوخشاشلا شەپكىسىنى بېشىنىڭ ئۈستىدە

ئايلاندۇرۇپ كۆلۈپ تۇرۇپ ۋاقىرىدى: "Und vivat die ganze Welt!" (پۈتۈن دۇنيا ياشىسۇن!) گەرچە ئېغىلنى تازىلاۋاتقان نېمىسقىمۇ، ۋزوۋدى بىلەن يەم-خەشەك تەييارلاپ قايتقان روستوۋ-غىمۇ مۇنداق ئالاھىدە خوشال بولۇپ كېتىش ئۈچۈن ھېچقانداق سەۋەپ بولمىسىمۇ، ئەمما بۇ ئىككىيلەن ئۆزئارا بەختلىك سۆيۈنۈش ۋە قېرىنداشلارچە مۇھەببەت بىلەن بىر بىرىگە قارىشىپ قويىدى، ئۆز ئارا مۇھەببىتىنى ئىپادىلەپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇشتى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن نېمىس كالىسىنىڭ قوتىنىغا، روستوۋ بولسا دېنىسوۋ بىلەن بىللە تۇرىدىغان ھوجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

— خوجايىنىڭ قېنى؟ — دەپ سورىدى روستوۋ دېنىسوۋنىڭ پۈتۈن پولك بويىچە مۇغەمبەرلىكتە نام چىقارغان چاكىرى لاۋرۇشكىدىن.

— تۈنۈگۈن كەچقۇرۇندىن بۇيان يوق. دىمەك، ئۇتتۇرۇۋېتىپتۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى لاۋرۇشكا. — مەن ئەزەلدىنلا بىلىمەن، ئەگەر ئۇتۇۋالسا، بۇرۇنراق قايتىپ كېلىدۇ-دە، ماختىنىپ كېتىدۇ، ئەمما، ئەگەر ئۇ تاڭ ئاتقىچە قايتىپ كەلمىسە، دىمەك، ئۇنىڭ ئۇتتۇرۇۋەتكىنى شۇ، قاپىغىنى سىلىپ قايتىپ كېلىدۇ. قانداق، كافى ئىچەمسىز؟

— ئەپكەل، ئەپكەل.

لاۋرۇشكا ئون مىنۇتتىلا كافى ئېلىپ كەلدى.

— كېلىۋاتىدۇ، خۇدا ئۇردى، — دىدى ئۇ.

روستوۋ دەرىزىدىن قارىدى-دە، دىگەندەك، قايتىپ كېلىۋاتقان دېنىسوۋنى كۆردى. دېنىسوۋ يۈزى قىپ-قىزىل، چاقناپ تۇرىدىغان قارا كۆزلۈك، بۇرۇتلىرى ۋە چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرىدىغان، بويى

كىچىك ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدا توگمىلىرى ئېتىلمىگەن مىنتىك (پلاش) ۋە ئاتلىق ئەسكەرلەر كىيىدىغان كەڭ شالۋۇر بولۇپ، پۈرۈلۈپ تۆۋەنگە چۈشۈپ تۇراتتى، پۇرلىشىپ كەتكەن ھەربى شەپكىسىنى گەجگىسىگە چۈشۈرۈپ كىيىۋالغان ئىدى. ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، غەمكىن ھالدا ئىشىك ئالدىغا كەلدى.

— لاۋرۇشكا، — دەپ توۋلىدى ئۇ، "ر" ھەرپىنى توغرا تەلەپپۇز قىلالماي ۋاقىراپ ۋە ئاچچىقلىنىپ. — بول، ئېلىۋەت، كالىۋارەي!

— ئېلىۋاتىمەنغۇ، — دېدى لاۋرۇشكا.

— ھە...ە! سەن ئورنۇڭدىن تۇرغان ئىكەنسەن-دە، — دېدى دېنىسوۋ ئۆيگە كىرىپ.

— خېلى ۋاقىت بولدى، — دېدى روستوۋ، — يەم-خەشەك تەييارلاپ كەلگىنىمگىمۇ خېلى چاغ بولدى، مېتىلدا خېنىمنىمۇ كۆردۈم.

— مانا قارا! بۇرادەر، تۈنۈگۈن، خۇددى سارالىدەك، ئۇتتۇرۇپ قويدۇم! — دەپ ۋاقىردى دېنىسوۋ. — نېمە دېگەن بەختەلەي! نېمە دېگەن بەتەلەي!...سەنمۇ كېتىپ قالدىڭ، مانا شۇنىڭدىن باشلاندى، تەلەيسىزلىك. ھەي! چاي!

دېنىسوۋ خۇددى ئىرجايغاندەك قېشىنى لىكىلدىتىپ، قىسقا ھەم مۇستەھكەم چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، ئىككى قولىنىڭ قىسقا، توم بارماقلىرى بىلەن خۇددى ئورماندەك قويۇق قاپ-قارا چاچلىرىنى پاخپايتىشقا باشلىدى.

— مېنى بۇ كالامۇشنىڭ قېشىغا شەيتان سۆرەپ باردى ("كالامۇش" بىر ئەپىتسەرنىڭ لەقىمى)، — دېدى ئۇ ئىككى قولى بىلەن

پىشانىسى ۋە يۈزىنى ئېرتىپ تۇرۇپ — ئويلاپ كۆرچۇ، بىر قەغەزمۇ-بىر قەغەز، بىر قەغەزمۇ ئۇتقۇزمىدى!

دېنىسوۋ روستوۋ ياندۇرۇپ بەرگەن مۇشتەكنى ئالدى ۋە قولىدا چىڭ سىقىپ مىجىقلاپ يەرگە شۇنداق ئۇردىكى، تاماكىنىڭ ئوتى چىچىلىپ كەتتى، ئۇ يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ۋاقىرىدى:

— بىرنى ئۇتقۇزىدۇ، جۇپ قىلىپ ئالىدۇ؛ بىرنى بېرىدۇ، ئىككىنى ئالىدۇ!

ئۇ تاماكىنىڭ يېنىدا تۇرغان ئوتنى چېچىۋەتتى ۋە مۇشتەكنى چاقتى-دە، تاشلىۋەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىر پەس جىم بولدى ۋە بىردىنلا چاقناپ تۇرغان قارا كۆزلىرى بىلەن خۇشال ھالدا روستوۋغا قارىدى.

— كاشكى بىر خوتۇن بولسىدى. بۇ يەردە ھاراق ئىچىشتىن باشقا قىلىدىغان ھېچ ئىش يوق. تېزرەك ئۇرۇشقان بولساقمۇ كاشكى...

— ھەي، كىم ئۇ؟ — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ ئىشىككە قاراپ، دېۋىتكۇچى جالاقلاپ تۇرغان ئېغىر ئۆتۈك ئاۋازىنى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ھۆرمەت بىلەن يۆتەلگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ.

— ۋاخمىستر①! — دېدى لاۋرۇشكا.

دېنىسوۋنىڭ چىرايى تېخىمۇ تۈرۈلۈپ كەتتى.

— ناھايىتى يامان بولدى-دە، — دېدى بىرقانچە تىللا قالغان خالتىسىنى چۆرۈپ تاشلىۋېتىپ. — روستوۋ، ھەساپلاپ باققىنا،

① ۋاخمىستر — پادىشا ئارمىيىسىنىڭ ئاتلىق قىسىملىرىدا كىچىك ئەپىتسەرلىك ئۇنۋان. — تەر.

ئەزىزىم، يەنە قانچە پۇل ئېشىپ قالدىكىن، ئۇنىڭدىن كېيىن خالتىنى ياستۇقنىڭ تېگىگە تىقىۋەت، — دىدى-دە، دەرھال ۋاخىمىسترنىڭ ئالدىغا چىقىپ كەتتى.

روستوۋ پۇلنى ئالدى-يۇ، ماشىنىدەك تېزلىك بىلەن كونا-يېڭى ئالتۇن پۇللارنى ئايرىپ ساناشقا كىرىشتى.

— ھە! تېلەنىن-غۇ! بارمۇ سەن! ئاخشام ئۇلار مېنى راسا باپلىدى، — باشقا ئۆيدىن دېنىسوۋنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— كىمنىڭكىدە؟ بىكوۋ كالامۇشنىڭكىدىمۇ؟...خەۋىرىم بار، — دىدى باشقا بىر ئىنچىكە ئاۋاز، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆيگە شۇ ئېسكاد-روننىڭ كىچىك ئەپىتسەرى پورۇچىك تېلەنىن كىرىپ كەلدى.

روستوۋ خالتىنى ياستۇق تېگىگە سۇقۇپ قويدى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىگە ئۇزىتىلغان كىچىككىنە ھۆل قولنى سىقىپ قويدى. تېلەنىن ھەربىي يۈرۈش ئالدىدا قانداقتۇ بىر سەۋەپ بىلەن گۋاردىيىدىن يۆتكەلگەن ئىدى. ئۇ پولكتا ئۆزىنى ناھايىتى ياخشى تۇتاتتى؛ لېكىن ئۇنى كىشىلەر ياخشى كۆرمەيتتى، خۇسۇسەن روستوۋ بۇ ئەپىتسەرگە نىسبەتەن ئۆزىنىڭ سەۋەپسىز يىرگىنىشىنى يېڭەلمەيتتى ۋە يوشۇرالمايتتى.

— خوش، كاۋالېر يىگىت①، مېنىڭ گىراچىكىم سىزگە ياقامدۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ (گىراچىك — تېلەنىن روستوۋغا سېتىپ بەرگەن مىنىلىدىغان ئاتنىڭ نامى).

پورۇچىك ئۆزى بىلەن سۆزلىشىۋاتقان كىشىنىڭ كۆزىگە زادىلا

---

① كاۋالېر — ئاتلىق ئەسكەر. — تەر.

قارىمايتتى، ئۇنىڭ كۆزى ھامان بىر نەرسىنى ئىزلەۋاتقاندەك تۆت تەرەپتە بولاتتى.

— مەن ھىلى سىزنىڭ مىنىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىڭىزنى كۆردۈم ...

— شۇنداق، يامان ئەمەس، ياخشى ئات، — دەپ جاۋاپ بەردى روستوۋ گەرچە يەتتە يۈز سومغا سېتىۋالغان بۇ ئات مۇشۇ باھانىڭ يېرىمىغا تەڭ كەلمىگەن بولسىمۇ. — ئالدىنقى سول ئايىغى سەل ئاقسايدىغان بولۇپ قالدى... — دەپ قوشۇپ قويدى.

— تۇيىغى يېرىلىپ كەتكەندۇ. ھېچقىسى يوق. قانداق مىخ قېقىش لازىملىقىنى ئۆگىتىپ ۋە كۆرسىتىپ قوياي.

— ھە، شۇنداق قىلسىڭىز-ئا، — دېدى روستوۋ.

— كۆرسىتىپ قويىمەن، كۆرسىتىپ قويىمەن، بۇ ھېچقانداق سىر ئەمەس. بۇ ئاتتىن مىننەتدار بولىسىز.

— مەن ئېيتاي بولمىسا، ئاتنى ئېلىپ كەلسۇن، — دېدى روستوۋ تېلەنىندىن قۇتۇلماقچى بولۇپ ۋە ئاتنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇش ئۈچۈن تاشقىرى چىقىپ كەتتى.

ئاغزىدا مۇشتىكىنى چىشلەپ تۇرغان دېنىسوۋ ئېغىز ئۆيدە ۋاخمىستىر ئالدىدا بوسۇغىدا زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى، ئۇ دېنىسوۋغا نىمىدۇ بىرنەرسە توغرىسىدا دوكلات قىلىۋاتاتتى. دېنىسوۋ روستوۋنى كۆرۈش بىلەن تەڭ پېشانىسىنى تۈرۈپ قويدى ۋە تېلەنىن ئولتۇرغان ئۆينى بارمىقى بىلەن كۆرسىتىپ قاپىقىنى تۈرۈپ قويدى-دە، يىرگىنگەن قىياپەتتە سىلكىنىپ كەتتى.

— ھ...ھ! شۇ يىگىتنى زادىلا ياخشى كۆرمەيمەن-دە، — دېدى روستوۋ ۋاخمىستىر تۇرسىمۇ تارتىنماي.

روستوۋمۇ خۇددى "مەنمۇ شۇنداق ياخشى كۆرمەيمەن، ئەمما نىمە ئىلاج بار!" دىگەنىدەك قىلىپ، دولىسىنى قىسىپ قويىدى ۋە بۇيرۇق بەرگەندىن كىيىن، تىلەنىن بار ئۆيگە قايتىپ كەلدى.

تىلەنىن روستوۋ چىقىپ كەتكەن چاغدا قانداق ئولتۇرغان بولسا يەنە شۇنداق بوشىشىپ، كىچىككىنە ئاپپاق قوللىرىنى بىر بىرىگە سۈركەپ ئولتۇراتتى.

"دۇنيادا مۇشۇنداق يىرگىنىشلىك ئادەملەرمۇ بولىدۇ-دە"، — دەپ ئويلايتتى روستوۋ ئۆيگە كىرىپ كېلىۋېتىپ.

— ھە، ئاتنى ئەپكېلىشكە بۇيرۇدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى تىلەنىن ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە بىپەرۋالىق بىلەن ئەتراپقا قاراپ قويۇپ.

— بۇيرۇدۇم.

— يۈرۈڭ، ئۆزىمىز بارايلۇق. مەن پەقەت دىنىسوۋدىن تۈنۈگۈنكى بۇيرۇقنى سوراپ بېقىش ئۈچۈنلا كەلگەن ئىدىم. ئالدىڭىزمۇ دىنىسوۋ؟

— ياق تېخى. ھە، سىز قاياققا؟

— بۇ يىگىتكە ئاتنى قانداق تاقلاشنى ئۆگىتىپ قويماقچىمەن، — دىدى تىلەنىن.

ئۇلار تاشقىرىغا چىقىپ ئاتقۇتانىغا كىردى. پورۇچىك ئاتنى قانداق تاقلاشنى كۆرسىتىپ قويدى-دە، ئۆيىگە كېتىپ قالدى.

روستوۋ قايتىپ كەلگەن چاغدا شىرەدە بىر بوتۇلكا ۋودكا ۋە كولباسا تۇراتتى. دىنىسوۋ شىرەدە ئولتۇردى-دە، قەلىمىنى چىرتىلدىتىپ خەت يېزىشقا باشلىدى. ئۇ روستوۋنىڭ يۈزىگە مەيۈسلەنگەن ھالدا قارايتتى.

— شۇ قىزغا يېزىۋاتىمەن، — دېدى.

ئۇ قولىدا قەلەم تۇتقان ھالدا شىرەگە جەينىكىنى تىرەپ ئولتۇراتتى، يازماقچى بولغان سۆزلىرىنى تېزرەك ئېيتىپ كۆڭلىنى بوشىتىشقا خۇرسەن بولغاندەك، خېتىنىڭ مەزمۇنىنى روستوۋغا ئېيتىپ بەردى.

— بىلەمسەن، دوستۇم، — دېدى ئۇ، — بىز بىراۋغا مۇھەببەت قويمىغىچە غەپلەتتە قېلىۋېرىمىز. بىز تۇپراق بالىلىرىمىز...مۇھەببەت قويدۇڭمۇ — پەرىشتە سەن، ئاندىن يېڭى تۇغۇلغاندەك پاك بولىسەن...يەنە كىم كەلدى؟ يولغا سېلىۋەت. ھازىر چولام تەگمەيدۇ! — دېدى قىلچە ئەيمەنمەي ئالدىغا كېلىۋاتقان لاۋرۇشكىغا ۋاقىراپ.

— كىم بولماقچى؟ ئۆزىڭىز ئېيتىپسىزغۇ. ۋاخمىستىر پۇلغا كەپتۇ.

دېنىسوۋ قاپىقىنى تۈردى، نىمىدۇ بىر نەرسىگە ۋاقىردىماقچى بولدى-يۇ، يەنە جىم بولۇپ قالدى.

— يامان ئىش بولدى-دە، — دېدى ئۆزىچە. — خالتىدا قانچە پۇل قاپتۇ؟ — دەپ سورىدى روستوۋدىن.

— يېڭىسىدىن يەتتە، كونىسىدىن ئۈچ.

— ئاپلا، يامان بولدى-دە! ھە، نىمىگە بۇتتەك قاراپ تۇرىسەن، ماڭ، چاقىر ۋاخمىستىرنى! — دېدى دېنىسوۋ لاۋرۇشكىغا ۋاقىراپ.

— مەرھەمەت، دېنىسوۋ، مەن ساڭا بىرئاز پۇل قەرزگە بېرەي، مەندە پۇل بار ئەمەسمۇ، — دېدى روستوۋ قىزىرىپ.

— ياق، ئۆز كىشىلىرىمدىن قەرز ئېلىشنى ياقتۇرمايمەن، —

دەپ غۇدۇڭشىدى دىنىسوۋ.

— ئەگەر سەن مېنىڭدىن يولداشلارچە پۇل ئېلىشنى ياقتۇرمى-ساڭ، سەن مېنى رەنجىتىپ قويىسەن. راست، مېنىڭدە پۇل بار، — دېدى روستوۋ تەكرارلاپ.

— ياق، دېدىمغۇ ساڭا.

دېنىسوۋ ياستۇق تېگىدىن پۇل ئېلىش ئۈچۈن كارۋات يېنىغا كەلدى.

— نەگە قويغان ئىدىڭ، روستوۋ؟

— ياستۇقنىڭ تېگىدە.

— يوق-قۇ.

دېنىسوۋ ھەر ئىككى ياستۇقنى يەرگە چۆرۈپ تاشلىۋەتتى. خالتا يوق ئىدى.

— مانا، قىزىق ئىش-تە!

— توختاپ تۇر، سەن چۈشۈرۈپ قويمىغاندۇرسەن، — دېدى روستوۋ ياستۇقلارنى بىر-بىرلەپ كۆتىرىپ ۋە سىلكىشتۈرۈپ.

ئۇ ئەديالنىمۇ ئېلىپ سىلكىپ باقتى. خالتا يوق ئىدى.

— باشقا جايغا قويمىدىڭمىكىن؟ يوقەي، مەن تېخى، خالتىنى بېشىڭنىڭ ئاستىغا قويۇپ گۆھەردەك ساقلىغاندۇ دەپ ئويلاپتىمەن، — دېدى روستوۋ. — مەن خالتىنى مەشەدە قويغانتىم. نەگە كېتىدۇ؟ — دېدى لاۋرۇشكىغا قاراپ.

— مەن ئۆيگە كىرمىدىم. قەيەرگە قويغان بولسىڭىز شۇ يەردە-دۇ.

— ئۇ يەردە يوق-قۇ!

— سىز ھەمىشە شۇنداق، ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تاشلاپ

قويۇسىز-دە، ئۇنتۇپ قالىسىز. يانچۇغىڭىزغا قاراپ بېقىڭا.

— يوق، ئەگەر مەن بۇنى گۆھەر دەپ ئويلىمىغان بولسام ئىدىم، شۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى، — دېدى روستوۋ، — ئەمما شۇ يەردە قويغانلىغىم ئېسىمدە.

لاۋرۇشكا ھەممە ئورۇن-كۆرپىنى ئوڭتەي-توڭتەي قىلىۋەتتى، كارۋات بىلەن شىرەنىڭ ئاستىغا قاراپ چىقتى، ھەممە يەرنى ئوڭتەي-توڭتەي قىلىپ ئاختۇرۇپ چىقتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆينىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا قىمىرلىماي قېتىپ قالغان ئىدى. دېنىسوۋ گەپ قىلماستىن لاۋرۇشكىنىڭ ھەركىتىگە سەپسالاتتى ۋە لاۋرۇشكا ئەجەپلەنگەن ھالدا ئىككى قولىنى كۆتىرىپ، ھېچنەدە يوق دېگەندە، ئۇ روستوۋغا قارىدى.

— روستوۋ، سەن بالىلىق قىلمايۋاتىدىغانسەن؟...

روستوۋ دېنىسوۋنىڭ قاراپ تۇرغانلىغىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويدى-دە، يەنە دەرھال يەرگە قارىدى، ئۇنىڭ پۈتۈن قېنى يۈزى ۋە كۆزلىرىگە ئېقىپ كەلگەن ئىدى. ئۇ دەم ئالالماي قالدى.

— ئۆيدە پورۇچىك ۋە سىزلەردىن باشقا ھېچكىمغۇ يوق ئىدى. بىرەر جايدا تۇرغاندۇر، — دېدى لاۋرۇشكا.

— ھە، قېنى بول، كالۋا، مىدىراپ باقساڭچۇ، — دەپ ۋاقىرىدى دېنىسوۋ بىردىنلا؛ ئۇ قىزىرىپ-كۆكىرىپ، تەھدىت سالغۇچى ھەيۋىسى بىلەن چاكىرىغا ئېتىلماقچى بولاتتى. — ناۋادا خالتا چىقمىسا، سېنى ساۋىدايمەن. ھەممەڭنى ساۋىدايمەن!

روستوۋ كۆزلىرىنى دېنىسوۋدىن قاچۇرۇپ، كىيىمىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئەتتى، قىلىچىنى ئاستى ۋە شەپكىسىنى كىيدى.

— مەن ساڭا ئېيتاي، خالتىنى چوقۇم تېپىش كېرەك، — دەپ ۋاقىرىدى دېنىسوۋ خىزمەتكارىنىڭ يەلكىسىنى سىلكىپ تامغا نىقتاپ.
— دېنىسوۋ، ئۇنى قويۇپ بەر؛ كىم ئالغانلىغىنى بىلىمەن، — دېدى روستوۋ ئىشىك ئالدىغا بېرىپ دېنىسوۋقا قارىماي.
دېنىسوۋ توختاپ بىر پەس ئويلاندى ۋە روستوۋنىڭ نىمىنى ئىشارەت قىلغانلىغىنى چۈشەنگەندەك، ئۇنىڭ بىلىگىگە ئېسىلدى.
— بىمەنىلىك! — دەپ شۇنداق ۋاقىرىغان ئىدىكى، قان تومۇرلىرى خۇددى ئاغامچىدەك، ئۇنىڭ بويىنى ۋە پېشانىسىدا كۆپۈپ چىقتى. — مەن ساڭا ئېيتاي، سەن ئەقلىڭدىن ئېزىپسەن، بۇنىڭغا يول قويمايمەن. خالتا مەشەدە، مەن بۇ ئىپلاسنىڭ تېرىسىنى تەتۈر سويۇۋالىمەن، ئاندىن تېپىلىدۇ — مەشەددىن چىقىدۇ.
— كىم ئالغانلىغىنى بىلىمەن، — دېدى روستوۋ ئاۋازىنى تىترىتىپ يەنە ۋە ئىشىككە قاراپ ماڭدى.
— مەن ساڭا ئېيتىپ قوياي، سەن مۇنداق قىلىشقا جۈرئەت قىلما، — دېدى دېنىسوۋ ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن، ئوفىتسېرغا قاراپ ئېتىلىپ.
لېكىن روستوۋ قولىنى تارتىۋالدى ۋە دېنىسوۋغا خۇددى ناھايىتى چوڭ دۈشمىنىدەك، دەر غەزەپ بولۇپ قەتئىيلىك بىلەن تىكىلىپ قارايتتى.
— سەن نىمە دەۋاتقىنىڭنى چۈشىنەمسەن؟ — دېدى روستوۋ ئاۋازىنى تىترىتىپ، — ئۆيدە مېنىڭدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى، دىمەك، ئەگەر ئۇ ئالمىغان بولسا، ئۇ ھالدا...
ئۇ گېپىنى تۈگىتەلمەي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.
— ئېسىت، قۇرۇپ كەت سەن، ھەممىڭلار قۇرۇپ كېتىڭلار، —

روستوۋ ئاڭلىغان ئاخىرقى سۆزلەر مۇشۇ ئىدى.
روستوۋ توپ-توغرا تېلەنىننىڭ ئۆيىگە كەلدى.
— خوجايىن ئۆيدە يوق، ئىشتاپقا كەتتى، — دېدى ئۇنىڭغا تېلەنىننىڭ خىزمەتكارى. — نېمە، بىرەر ۋەقە بولدىما؟ — دېدى يۇنكېرنىڭ پەرىشان چىرايىغا قاراپ چۆچۈپ كەتكەن خىزمەتكار.
— ياق، ھېچنېمە بولغىنى يوق.
— تېخى ھېلىلا چىقىپ كەتكەن ئىدى، — دېدى خىزمەتكار.
ئىشتاپ زالىسنىك يېزىسىدىن ئۈچ چاقىرىم يىراقلىقتا ئىدى. روستوۋ ئۆيىگە قايتمايلا بىر ئاتنى ئېلىپ مىنگەن پېتى ئىشتاپقا بارغان ئىدى. ئىشتاپ تۇرغان يېزىدا ئەپىتسەرلەر دائىم بېرىپ تۇرىدىغان بىر قاۋاقخانا بار ئىدى. روستوۋ قاۋاقخانىغا كەلدى-دە، ئىشىك ئالدىدا تېلەنىننىڭ ئېتىنى كۆرۈپ قالدى.
قاۋاقخانىنىڭ ئىككىنچى ئۆيىدە پورۇچىك ئالدىغا بىر تەخسە كولباسا ۋە بىر بوتۇلكا ھاراقنى قويۇپ ئولتۇراتتى.
— بەللى، سىزمۇ كەپسىز، يىگىت، — دېدى ئۇ، كۈلۈمسىرەپ ۋە قاشلىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ قويۇپ.
— شۇنداق، — دېدى روستوۋ، گويا بۇ بىر ئېغىز سۆزنى ئېيتىش ناھايىتى تەس كەلگەندەك؛ شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر شىرە ئالدىدا ئولتۇردى.
ھەر ئىككىيلەن گەپ قىلمايتتى؛ بۇ ئۆيدە ئىككى نېمىس ۋە يەنە بىر رۇس ئەپىتسەرئولتۇرۇشاتتى. ھەممەيلەن جىم ئىدى، پەقەت پىچاقلارنىڭ تەخسىگە تەككەن ئاۋازلىرى ۋە پورۇچىكنىڭ چاپىلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. تېلەنىن ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن يانچۇغىدىن ئىككى خانىلىق پۇل خالتىسىنى چىقاردى-دە،

يۇقۇرىغا ئېگىلگەن كىچىككىنە ئاپپاق بارماقلىرى بىلەن خالتىنىڭ ھالقىسىنى تارتىپ ئېچىپ بىر ئالتۇن پۇلنى ئېلىپ، قاشلىرىنى كۆتىرىپ قويۇپ، خىزمەتكارغا ئۇزاتتى.

— مەرھەمەت، تېزرەك، — دېدى ئۇ.

ئالتۇن پۇل يېگى ئىدى. روستوۋ ئورنىدىن تۇردى-دە، تېلەنىننىڭ ئالدىغا كەلدى.

— خالتىڭىزنى ماڭا كۆرسەتسىڭىز، — دېدى روستوۋ ئاران ئاڭلانغۇدەك پەس ئاۋاز بىلەن.

تېلەنىن كۆزلىرىنى تېز يۈگۈرتۈپ، ئەمما قاشلىرىنى ئېگىز كۆتەرگەن پېتى خالتىنى ئۇزاتتى.

— ھە، ناھايىتى ئوبدان خالتا...ھە،...ھە... — دېدى ئۇ ۋە بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى. — قاراپ بېقىڭ، يىگىت، — دەپ قوشۇپ قويدى يەنە.

روستوۋ خالتىنى قولىغا ئالدى-يۇ، خالتىغا ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى پۇلغا ئوبدان قاراپ چىقتى، كېيىن يەنە تېلەنىنگە قاراپ قويدى. پورۇچىك ئادىتى بويىچە ئەتراپقا قارىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن بىردىنلا ناھايىتى خوشال بولۇپ كەتكەندەك كۆرۈندى.

— ئەگەر ۋېنادا بولىدىغان بولساق، ھەممىسىنى شۇ يەردە خەجلەپ بولغان بولاتتىم، ئەمما بۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان كىچىك شەھەردە ئىشلىتىدىغان ئورۇن يوق، — دېدى. — قېنى، ئەپكېلىڭ، يىگىت، مەن كېتىمەن.

روستوۋ سۆز قىلمايتتى.

— ھە، سىزچۇ؟ سىزمۇ ناشتىغا كەلگەندۇرسىز؟ تامىقى يامان ئەمەسكەن، — دېدى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ تېلەنىن. — قېنى

بىر ـك.

ئۇ قولىنى ئۈزىتىپ خالتىنى ئالدى، روستوۋمۇ ئۇنى گەپ قىلماي بەردى، تېلەنىن خالتىنى ئېلىپ، شالۋۇرىنىڭ يانچۇغىغا سېلىشقا باشلىدى ۋە گويا "شۇنداق، شۇنداق، ئۆز خالتامنى ئۆز يانچۇغۇمغا سالىمەن، بۇ ناھايىتى ئاددى، ھېچكىم بۇنىڭغا ھېچنېمە دېيەلمەيدۇ" دېگەندەك قىلىپ، قاشلىرىنى بىپەرۋالىق بىلەن كۆتىرىپ قويىدى، ئاغزى بولسا سەل-پەل ئېچىلىپ تۇراتتى.

— خوش، يىگىت؟ — دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ ۋە يۇقۇرى كۆتىرىلگەن قاشلىرىنىڭ تېگىدىن روستوۋنىڭ كۆزلىرىگە قارايتتى. كۆزىنىڭ چاقناپ تۇرغان نۇرلىرى قانداقتۇ ئېلېكتىر ئۇچقۇنلىرىدەك، تېلەنىننىڭ كۆزلىرىدىن روستوۋنىڭ كۆزلىرىگە چۈشەتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە قايتىپ كېلىپ يەنە قايتىپ باراتتى-دە، ھەش-پەش دېگۈچە مۇشۇنداق قايتىپ بېرىپ قايتىپ كېلەتتى.

— بۇياققا كېلىڭ، — دېدى روستوۋ تېلەنىننىڭ بىلىگىدىن تۇتۇپ. ئۇ تېلەنىننى دەرىزە ئالدىغا سۆرەپ ئېلىپ باردى. — بۇ پۇل دېنىسوۋنىڭ، سىز بۇ پۇلنى... — دېدى تېلەنىنىڭ قۇلىغىغا پىچىرلاپ.

— نېمە؟ نېمە؟...سىز نېمە دەۋاتىسىز؟ نېمە؟... — دېدى تېلەنىن.

لېكىن بۇ سۆزلەر كىشىنىڭ رەھمىنى كەلتۈرىدىغان ئۈمىتسىز ۋاقىراش ۋە كەچۈرۈم سورىغاندەك يالۋۇرۇش ئاۋازلىرى ئىدى. روستوۋ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ گۇمانى كۆڭلىدىن يوقالدى. ئۇ خوشاللىق ھېس قىلاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆزىنىڭ

ئالدىدا تۇرغان بۇ بەختسىز ئادەمگە ئىچى ئاغرىيتتى؛ ئەمما باشلىغان ئىشنى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك ئىدى.

— بۇ يەردە كىشلەر ئاڭلاپ قالسا نىمە دەپ ئويلاپ قېلىشىنى خۇدا بىلىدۇ، يۇرۇڭ، — دەپ غۇدۇڭشىدى تېلەنىن ۋە شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، بوش بىر ئۆيگە قاراپ ماڭدى، — شۇ يەردە سۆزلىشەيلى...

— مەن بۇنى ئۇقمەن ۋە ئىسپاتمۇ قىلىمەن، — دىدى روستوۋ.

— مەن....

تېلەنىننىڭ قورقۇپ ۋە تاترىپ كەتكەن چىرايى پۈتۈن مۇسكۇللىرى بىلەن قوشۇلۇپ تىترەشكە باشلىدى، كۆزلىرى هامان بىسەرەمجان، ئەمما پەسكە قارايتتى، روستوۋنىڭ چىرايىغا قارىيال-مايتتى، پىخىلداپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— گراف!...بىر ياش ئادەمنى هالاك قىلمىسىڭىز...بۇ پالاكەت پۇللار مانا، ئېلىڭ... — ئۇ پۇللارنى شىرەگە تاشلىدى. — قېرىپ قالغان دادام ۋە ئاپام بار ئىدى!...

روستوۋ پۇلنى ئالدى، تېلەنىننىڭ كۆزىگە قارىمايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر سۆزمۇ قىلماي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. لېكىن ئۇ ئىشىك-نىڭ ئالدىدا توختاپ قالدى-دە، يەنە قايتىپ كىردى.

— خۇدايا تۇۋا، — دىدى ئۇ كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ، — سىز قانداقسىغا مۇشۇنداق ئىشنى قىلىپ قويدىڭىز؟

گراف، — دىدى تېلەنىن ئۆگەنچى ئەپتسەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

— ماڭا تەگمەڭ، — دىدى روستوۋ ئۆزىنى چەتكە تارتىپ. — ئەگەرسىز پۇلغا هاجەتمەن بولسىڭىز، ئېلىڭ، مانا پۇل. — ئۇ خالتىنى ئۇنىڭغا تاشلاپ بەردى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن قاۋاقخانىدىن

تېز چىقىپ كەتتى.

5

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن دېنىسوۋنىڭ تۇرغان ئۆيىدە ئېسكادرون ئەپىتسەرلىرى قىزغىن سۆھبەتلەشمەكتە ئىدى.

— مەن سىزگە ئېيتاي، روستوۋ، پولك كاماندىرى ئالدىدا كەچۈرۈم سورىشىڭىز كېرەك، — دېدى ئىگىز بويلۇق، ئاق چاچلىق، قويۇق بۇرۇتلۇق، قورۇق باسقان چوڭ يۈزلۈك ئىشتاپ روتمىستر①، ھاياجانلانغىنىدىن يۈزى لالىرەڭ قىزىرىپ كەتكەن روستوۋغا قاراپ.

ئىشتاپ روتمىستر كىرستېن دۇئېلغا قاتناشقانلىغى ئۈچۈن ئىككى قېتىم ئەسكەرلىك دەرىجىسىگە چۈشۈرۈلگەن ۋە يەنە ئىككى قېتىم ئەمەلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن ئىدى.

— مەن ھەرقانداق كىشىنىڭ مېنى يالغانچى دېيىشىگە يول قويمايمەن! — دەپ ۋاقىرىدى روستوۋ. — ئۇ مېنى سەن يالغان ئېيتىسەن دېدى، مەن ئۇنى سەن يالغان ئېيتىۋاتىسەن دېدىم. مەسىلە مانا شۇنداق. ئۇ مەيلى مېنى ھەركۈنى نۆۋەتچىلىككە تەيىنلەۋەرسۇن، ھەتتا قامىسۇن، ئەمما ھېچكىم مېنى كەچۈرۈم سوراشقا مەجبۇر قىلالمايدۇ، چۈنكى، ئەگەر ئۇ پولك كاماندىرى سۈپىتىدە تەلىۋىمنى قانائەتلەندۈرۈشنى ئۆزى ئۈچۈن نالايىق دەپ ھېساپلىسا،

① ئىشتاپ روتمىستر — ئىنقىلاپتىن ئىلگىرىكى پادىشا ئارمىيىسىدە ئاتلىق قىسىملاردا ئەپىتسەرلىك ئۇنۋان؛ سوۋېت ئارمىيىسىدە ستارشى لېيتېنانتقا توغرا كېلىدۇ. — تەر.

ئۇ ھالدا....

— ئالدىرىماڭ، ئەزىزىم، گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، — دىدى ئىشتاپ روتمىستىر ئۇزۇن بۇرۇتلىرىنى خاتىرجەم سىلاپ تۇرۇپ ۋە توم ئاۋازى بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تاشلاپ. — سىز باشقا ئەپىتسەرلەرنىڭ ئالدىدا پولك كاماندىرىغا بىر ئەپىتسەر ئوغرىلىغان دىدىڭىز...

— باشقا ئەپىتسەرلەرنىڭ ئالدىدا دىگەنلىگىم مەن ئۈچۈن گۇنا ئەمەس. ئېھتىمال، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئېيتماسلىغىم كېرەك ئىدى، ئەمما مەن دىپلومات ئەمەس. مەن شۇنىڭ ئۈچۈن قىران ئاتلىقلار قوشۇنىغا كەلدىمكى، بۇ يەردە ئائىچۇالا ئىنچىكىلەپ كېتىشىنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ئويلاپتىكەنمەن؛ ئۇ بولسا ماڭا سەن يالغان ئېيتىۋاتىسەن دەيدۇ... شۇڭا ئۇ مېنىڭ تەلىۋىمنى قانائەتلەندۈرسۇن....

— بۇ ناھايىتى ياخشى، ھېچكىم سىزنى توخۇ يۈرەك دەپ ئويلىمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە گەپ بۇنىڭدا ئەمەس. دېنىسوۋدىن سوراپ بېقىڭ، بىر يۇنكەر ئەپىتسەر ئۆز پولكىنىڭ كاماندىرىدىن كەچۈرۈم سوراشنى تەلەپ قىلىدۇ دەيدۇ، بۇنى قىلغىلى بولامدۇ؟

دېنىسوۋ بۇ سۆزلەرگە ئارىلىششنى خالىمايۋاتقان بولسا كېرەك، بۇرۇتلىرىنى چىشلەپ تۇرۇپ، سۆزلەرنى غەمكىن قىياپەتتە ئاڭلايتتى. ئۇ ئىشتاپ روتمىستىرنىڭ سوئالىغا ئىنكار قىلغان ھالدا باش چايقاپ قويدى.

— سىز باشقا ئەپىتسەرلەرنىڭ ئالدىدا پولك كاماندىرىغا بۇ قەبىھ ئىشنى ئېيتىپ ئولتۇرسىڭىز، — دەپ تەكرارلىدى ئىشتاپ

روتمىستر.— بوگدانىچ (پولك كاماندىرى بوگدانىچ دەپ ئاتىلاتتى) سىزنى توساپ قويىدى.

— توساپ قويمىدى، بەلكى مېنى سەن يالغان ئېيتىۋاتىسەن، دىدى.

— شۇنداق بولسىمۇ، سىز ئۇنىڭغا بىرمۇنچە بىمەنە گەپلەرنى قىلدىڭىز، ئەلۋەتتە كەچۈرۈم سوراش كېرەك.

— سورىمايمەن! — دەپ ۋاقىرىدى روستوۋ.

— مەن سىزنى مۇشۇنداق قىلىدۇ دەپ ئويلىماپتىكەنمەن، — دىدى ئىشتاپ روتمىستىر جىددى ۋە قاتتىقلىق بىلەن. — سىز كەچۈرۈم سوراشنى خالىمايدىكەنسىز-دە، بىراق سىز، تەقسىر، يالغۇز ئۇنىڭ ئالدىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن پولك ئالدىدا، بىزنىڭ ھەممىمىزنىڭ ئالدىمىزدا، ھەممەيلەننىڭ ئالدىدا ئەيىپدارسىز. ئەھۋال مانا مۇنداق: كاشكى سىز بۇ ئىشنى قانداق قىلىش توغرىسىدا ئويلاپ باققان بولسىڭىز، باشقىلارنىڭ پىكرىنى ئېلىپ باققان بولسىڭىز ئۇ بىر گەپ ئىدى، ئەمما سىز توپ-توغرا، باشقا ئەپىتسەرلەرنىڭ ئالدىدا ھەممىنى تۆكۈۋەتتىڭىز. ئەمدى پولك كاماندىرى قانداق قىلىدۇ؟ ئەپىتسەرنى سوتقا بېرىپ پۈتۈن پولكنى بۇلغاش كېرەكمۇ؟ بىر يارىماس ئەسكىنى دەپ پۈتۈن پولكنى يەرگە قارىتىش كېرەكمۇ؟ سىزنىڭ ئويىڭىزچە، شۇنداق قىلسا بولامدۇ؟ بىزنىڭ ئويىمىزچە ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. بوگدانىچ يىگىت ئىكەن، ئۇ سىزگە، سىز يالغان ئېيتىۋاتىسىز دىدى. بۇ، ئەلۋەتتە، كۆڭۈلسىزلىك، ئەمما نىمە چارە بار، ئەزىزىم، سىز ئۆزىڭىز تاپقان بالا. ھازىر بىز ئىشنى يۇمشاتماقچى بولۇۋاتىمىز، سىز بولسىڭىز قانداقتۇ مەنمەنلىگىڭىزدىن كەچۈرۈم سوراشقا ئۇنىمايۋاتىسىز، بەلكى ھەممىنى ئاشكارىلىماقچى

بولۇۋاتىسىز. سىز كۆپرەك نۆۋەتچىلىكتە تۇرغانلىغىڭىز ئۈچۈن خاپا بولىسىز، نىمە ئۈچۈن بىر پىشقەدەم، ھۆرمەتلىك ئەپتىسەر ئالدىدا كەچۈرۈم سورىمايسىز؟ مەيلى، بوگدانىچ قانداق بولسا بولسۇن، ئۇ ھامان ۋىجدانلىق ۋە باتۇر پېشقەدەم پولكاۋنىك، سىز خاپا بولىسىز ئەمما پولكنى بۇلغاش سىز ئۈچۈن ھىچنىمە ئەمەسمىكەن؟ — ئىشتاپ روتمىستىرنىڭ ئاۋازى تىترەشكە باشلىدى. — سىز، تەقسىر، پولكقا تېخى ئەمدىلا كەلدىڭىز؛ بۈگۈن بۇ يەردە، ئەتە قاياققىدۇ بىر يەرگە ئاديۇتانتلىققا كېتىسىز؟ سىز: "پاۋلوگراد ئەپتىسەرلىرىنىڭ ئارىسىدا ئوغرى بار ئىكەن!" دەپ تۇكۇرۇپ قويۇپ كېتىۋېرىسىز. لېكىن، بىز ئۈچۈن بەرىبىر ئەمەس. شۇنداق ئەمەسما، دېنىسوۋ؟ بەرىبىر ئەمەس، شۇنداقمۇ؟

دېنىسوۋ يەنە گەپ قىلمايتتى ۋە قىمىرلىمايتتى، بەزىدە ئارىلاپ-ئارىلاپ، چاقناپ تۇرىدىغان قارا كۆزلىرىرى بىلەن روستوۋغا قاراپ قوياتتى.

— سىز ئۈچۈن ئۆزىڭىزنىڭ مەنمەنلىگىڭىز قىممەتلىك، كەچۈرۈم سوراشنى خالىمايسىز، — دېدى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئىشتاپ روتمىستىر، — بىز بولساق، قېرىلار، پولكتا ئۆسكەن ئىكەنمىز، خۇدا بۇيرۇسا، پولكتا ئۆلىمىز، بىز ئۈچۈن پولكنىڭ شان-شەرىپى قىممەتلىك، بوگدانىچمۇ بۇنى بىلىدۇ. پولكنىڭ شان-شەرىپىگە نىمە توغرا كېلىدۇ، تەقسىر! ياخشى ئەمەس، ياخشى ئەمەس! مەيلى خاپا بولۇڭ-بولماڭ، راستىنى ئېيتىۋاتىمەن. ياخشى ئەمەس!

شۇنىڭ بىلەن ئىشتاپ روتمىستىر ئورنىدىن تۇردى-دە، روستوۋنىڭ ئالدىدىن كېتىپ قالدى.

— راست گەپ بۇ! — دەپ ۋاقىرىدى دېنىسوۋ سەكرەپ ئورنى-

دىن تۇرۇپ. — قېنى، روستوۋ، قېنى نېمە دەيسەن!

روستوۋ قىزىرىپ ۋە تاتىرىپ، بىر دەم بۇ ئەپتسەرگە، بىردەم ئۇ ئەپتسەرگە قارايتتى.

— ياق، جاناپلار، ياق،... سىلەر ھەرگىز ئويلىماڭلاركى... مەن ناھايىتى ئوبدان بىلىمەن، سىلەر مېنى بىكاردىن... مەن... مېنىڭ ئۈچۈن... مەن پولكنىڭ شان-شەرىپى ئۈچۈن... نېمە دەيسىلەر ئۆزەڭلار؟ بۇنى مەن ئەمەلدە كۆرسىتىمەن، مېنىڭ شان-شەرەپ... ھە، بولدى، راست، مەن ئەيىپلىك!... — دېدى كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ. — مەن ئەيىپلىك، ھەممىيلەننىڭ ئالدىدا گۇناكارمەن!... قېنى، سىلەر يەنە نېمە دەيسىلەر؟...

— مانا بۇ دۇرۇس، گراف، — دېدى ئىشتاپ روتمىستىر بۇرۇلۇپ ۋە چوڭ قولى بىلەن ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويدى.

— مەن ساڭا ئېيتمىدىممۇ، — دەپ ۋاقىرىدى دېنىسوۋ، — روستوۋ ياخشى ئادەم دەپ.

— شۇنداق بولغىنى ياخشى، گراف، — دەپ تەكرارلىدى ئىشتاپ روتمىستىر ئەيۋىنى ئىقرار قىلغانلىغى ئۈچۈن ھۆرمەت قىلىشقا باشلىغاندەك ئۇنۋانىنى ئاتاپ. — بېرىڭ، كەچۈرۈم سوراڭ، تەقسىر.

— جاناپلار، ھەممىنى قىلىمەن، ھېچكىمگە تىنمايمەن، — دېدى روستوۋ يالۋۇرغاندەك، — لېكىن كەچۈرۈم سورالمايمەن، ئەسلا، نېمە قىلساڭلار قىلىڭلار! مەن قانداق قىلىپ، كىچىك بالا كەچۈرۈم سورىغاندەك، ئۇنىڭغا يالۋۇرىمەن؟

دېنىسوۋ كۈلۈپ كەتتى.

— ئۆزىڭىزگە قىيىن... بوگدانىچ ئاداۋەت ساقلايدىغان ئادەم،

تەتۈرلۈك قىلغانلىقىڭىزنىڭ ئازاۋىنى تارتىسىز، — دېدى كىرىستېن.

— خۇدا ھەققى، تەتۈرلۈك ئەمەس! مەن قانداق تۈيغۇ ئىكەنلىكىنى سىلەرگە تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن، تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن...

— مەيلى، ئىختىيارىڭىز، — دېدى ئىشتاپ روتمىستىر. — قېنى، ھىلىقى ئەبلەخ نەگە كېتىپتۇ؟ — دەپ سورىدى دېنىسوۋدىن.

— كېسەل بولۇۋالغان، ئەتە پولكتىن ھەيدەپ چىقىرىۋېتىلىدىغان بولدى، — دېدى دېنىسوۋ.

— بۇ بىر دەرت، باشقا نىمە دېگىلى بولىدۇ، — دېدى ئىشتاپ روتمىستىر.

— دەرتمۇ، باشقىمۇ، ياخشىسى كۆزۈمگە كۆرۈنمىسۇن. ئۆلتۈرۈۋېتىمەن! — دەپ ۋاقىرىدى دېنىسوۋ ئۇنىڭ قېنىغا تەشنا بولغاندەك.

ئۆيگە ژېركوۋ كىرىپ كەلدى.

— ھە، سەن نىمە قىلىپ يۈرىسەن، — دېيىشتى ئەپىتسەرلەر كىرىپ كەلگەن بۇ كىشىگە قاراپ بىردىنلا.

— يۈرۈشنى باشلايمىز، جاناپلار! ماك پۈتۈن ئارمىيىسى بىلەن تەسلىم بوپتۇ.

— يالغان ئېيتىسەن!

— ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم.

— قانداق؟ تىرىك ماكنى-ھە؟ قولى بار، پۇتلىرى بار ماكنى-ھە؟

— يۈرۈش! يۈرۈش! تېپىپ كەلگەن مۇشۇ خەۋىرى ئۈچۈن ئۇنىڭغا بىر بوتۇلكا ھاراق بېرىلسۇن، نىمە بولدى، سەن قانداق قىلىپ يەنە بۇ يەرگە كەپقالدىڭ؟

— شۇ لەنىتى ماك تۈپەيلى يەنە پولكقا ئەۋەتتى. بىر ئاۋستىرىيە

گېنېرالى مېنى چېقىپتۇ. مەن ئۇنى ماكىنىڭ كېلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلىگەن ئىدىم...ھە، سەن نىمە، روستوۋ، خۇددى ھازىرلا مونچىدىن چىققاندەك قىزىپ كېتىپسەن؟

— سورىما، نىمىسىنى دەيسەن، بۇرادەر، ئىككى كۈن بولدى، مەشەدە باش ئاغرىغى تېپىۋالدۇق.

شۇ چاغدا پولىك ئادىيۇتانتى كىرىپ كەلدى، ژېركوۋ تېپىپ كەلگەن خەۋەر ئىسپاتلاندى. ئەتە يولغا چىقىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلگەن ئىدى.

— يۈرۈشنى باشلايمىز، جاناپلار!

— خۇداغا شۈكۈر، بۇ يەردە ئۇزاقمۇ تۇرۇپ كەتكەن ئىدۇق.

6

كۇتۇزوۋ يول ئۈستىدە ئىننا (برائۇناۋدا)ۋە ترائۇن (لىنىستا) دەريالىرىدىكى كۆۋرۈكلەرنى بۇزۇپ تاشلاپ ۋېناغا چېكىنمەكتە ئىدى. 23 ـ ئۆكتەبىر كۈنى رۇس قوشۇنلىرى ئىنس دەرياسىدىن ئۆتتى. رۇس قوشۇنلىرىنىڭ يۈك كارۋانلىرى، توپ ـ زەمبىرەكچىلىرى ۋە ئەسكەرلەرنىڭ سەپلىرى دەل چۈش ۋاقتىدا كۆۋرۈكنىڭ ئىككى تەرىپىنى بويلاپ قاتار ـ قاتار تىزىلىشىپ، ئىنس شەھىرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى.

بۇ ئىسسىق ۋە كۆپ يامغۇرلۇق كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. كۆۋرۈكنى قوغداپ تۇرغان رۇس توپچىلىرى تۇرغان يەردىكى دۆڭلۈك ئالدىدا كۆرۈنۈپ تۇرغان كەڭ دالا، بەزىدە بىردىنلا يانتۇ چۈشۈۋاتقان يامغۇرنىڭ خۇددى داكىدەك نېپىز پەردىسى ئارقىسىدا

توسلىپ قالاتتى، بەزىدە بىردىنلا كۆن نۇرىدا ئېچىلىپ كېتەتتى-دە، يىراقتىكى نەرسىلەر خۇددى ئۈستىگە لاك بېرىلگەندەك، ئوچۇق، روشەن كۆرۈنۈپ پارقىراپ تۇراتتى. دۆڭلۈكتىن پەستە ئۆگزىلىرىگە قىزىل تۇنكە قاپلانغان ئاق ئۆيلىرى، چوڭ بۇتخانىسى ۋە كۆۋرۈك-لىرى بار كىچىك شەھەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى، كۆۋرۈكنىڭ ئىككى قاسنىغىنى بويلاپ ناھايىتى نۇرغۇن رۇس ئەسكەرلىرى ئاقماقتا ئىدى. دوناي دەرياسىنىڭ بۇرۇلىدىغان جايىدا كېمىلەر، ئارال ۋە ئېنس دەرياسىنىڭ دوناي دەرياسىغا قۇيۇلىدىغان ئويمانلىقىدىكى سۇ بىلەن قوشۇلۇپ تۇرغان بېغى بار قەسىر (قەلئە) كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ دونايىنىڭ قارىغايزار، قىيا سول قىرغىقى ۋە ئۇنىڭدىن نېرى كۆپ-كۆك دۆڭلۈكلەر، هاۋارەڭ جىلغىلىرىمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىنسان قەدىمى يەتمىگەندەك كۆرۈنگەن قويۇق قارىغايزار-نىڭ نېرىقى تەرىپىدىن مۇناستىرنىڭ مۇنارىسى مارىلاپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئېنس دەرياسىنىڭ بۇ قىرغىقىدىن خېلى يىراق تەرەپتە تاغدا دۈشمەننىڭ ئاتلىق چارلامچىلىرىمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئىگىزلىكتىكى توپ-زەمبىرەكلەر ئارىسىدا، ئارقا سەپ مۇداپىئە قىسمىنىڭ كوماندىرى بولغان گېنېرال بىلەن باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى دۇربۇندىن جايلارنى كۆزىتىپ ئالدىدا تۇراتتى. ئۇنىڭدىن سەل ئارقىدىراق بىر جايدا باش قوماندانلىقتىن ئارقا سەپ مۇداپىئە قىسمىغا ئەۋەتىلگەن نېسۋىتسكى زەمبىرەك هارۋىسىنىڭ قۇيرۇغىدا ئولتۇ-راتتى، نېسۋىتسكىگە ئەگىشىپ كەلگەن كازاك ئۇنىڭغا سومكا بىلەن سۇدانىنى بەردى، نېسۋىتسكى ئەپىتسەرلەرنى سامسا ۋە نەق دوپپېلكۆ-مېل① بىلەن مېھمان قىلىشقا باشلىدى. ئەپىتسەرلەر ناھايىتى خۇرسەن

① دوپپېلكۆمېل—ئارپا بىدىيان تەمى بار بىر خىل تاتلىق هاراق.— تەر.

بولۇشۇپ ئۇنىڭ چۆرىسىگە يىغىلىشتى، بەزىلىرى يۈكۈنۈپ، يەنە بەزىلىرى تۇركلەرگە ئوخشاش ھۆل ئوت-چۆپلەرنىڭ ئۈستىدە چازا قۇرۇشۇپ ئولتۇرۇشاتتى.

— ئاۋستىرىيە كىنەزى ئەخمەق بولمىغان ئىكەن-دە، قەسىر سالغان جايىنى قاراڭ، نىمە دىگەن ئوبدان ئورۇن! نىمىشقا يەمەي-سىلەر، جاناپلار؟ — دىدى نېسۋىتسكى.

— سىزگە كۆپ رەھمەت، كىنەز، — دەپ جاۋاپ بەردى ئەپىتسەرلەرنىڭ بىرى، ئىشتاپتىن كەلگەن بۇ مۇھىم ئەمەلدار بىلەن گەپلەشكەنلىكى ئۈچۈن مەمنۇن بولۇپ. ئاجايىپ ئوبدان جاي ئىكەن. بىز باغنىڭ يېنىدىن ئۆتتۈۋىتىپ، ئىككى بۇغىنى كۆردۇق، نىمە دىگەن ئاجايىپ ئىمارەت!

— ئۇنى قاراڭ، كىنەز، — دىدى يەنە بىر ئەپىتسەر سامسىدىن يەنە بىرىنى ئالغۇسى كېلىپ، ئەمما تارتىنغان بولسا كېرەك، ئەتراپنى كۆزىتىۋاتقان كىشى قىياپىتىگە كىرىۋالدى، — قاراڭ كىنەز، بىزنىڭ پىيادە قىسىملىرىمىز ئۇ يەرگە كەپ بوپتۇ. مانا، ئاۋۇ يەردە، يېزىنىڭ ئارقىسىدىكى چىمەنلىكتە، ئۈچەيلەن نىمىدۇ بىر نەرسىنى سۆرەپ كېتىۋىتىپتۇ. ئۇلار بۇ سارايغا كىرىدۇ، — دىدى ماقۇللىغاندەك.

— ھە، ھە، — دىدى نېسۋىتسكى، — ياق، مەن شۇنى خالايتتىم، — دىدى يەنە چىرايلىق ئاغزىدا سامسىنى چايناپ تۇرۇپ، — ھە، ئەنە شۇ يەرگە كىرىشنى خالايتتىم.

ئۇ تۆپىلىكتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان مۇنارىسى بار ئايالالار مۇناستىرىنى كۆرسەتتى، كۈلۈپ قويدى، كۆزلىرى پۈرۈلۈپ چاقناپ كەتتى.

ئەپىتسەرلەر كۈلۈشۈپ كەتتى.

— كاشكى، ئايال موناخلارنى ھېچ بولمىغاندا ھۆركۆتۈپ قويغان بولساقمۇ مەيلىدى. ياش-ياش ئىتالىيە قىزلىرىمۇ بار دېيىشىدۇ. راستىنى ئېيتقاندا، مەن بۇنىڭ ئۈچۈن بەش يىللىق ئۆمرۈمدىن كەچكەن بولاتتىم-دە!

— ئۇلارمۇ زېرىككەچ ئىچى پۇشۇپ تۇرغاندا، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ، يۇرەكلىكرەك بىر ئەپىتسەر.

بۇ چاغدا ئالدىدا تۇرغان باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى گېنېرالغا نىمىدۇ بىر نەرسىنى كۆرسەتتى؛ گېنېرال دۇربۇندىن قاراشقا باشلىدى.

— ھە، دىمىدىممۇ، دىمىدىممۇ، — دېدى گېنېرال ئاچچىقلىنىپ دۇربۇننى كۆزىدىن ئېلىپ ۋە دولىسىنى قىسىپ قويۇپ، — دىمىدىممۇ، كۆۋرۈكنى توپقا تۇتىدۇ دەپ. ئۇلار ئۇ يەردە نىمىشقا سۆرۈلۈپ يۇرۇشىدىكىن-ھە؟

ئۇ تەرەپتە دۈشمەننى ئاددى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولاتتى، ئۇلارنىڭ توپ-زەمبىرەكلىرى تۇرغان يەردىن كۆتىرىلىپ چىقىۋاتقان سۈت رەڭلىك ئاق ئىس كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىسنىڭ ئارقىسىدىن ئۇزاقتىن ئېتىلغان توپ-زەمبىرەك ئاۋازى يېتىپ كەلدى، بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزنىڭ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈشكە قانداق ئالدىراۋاتقانلىقىمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

نېسۋىتسكى پۇشۇلداپ ئورنىدىن تۇردى-دە، ئىلجىيىپ گېنېرالنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— بىر نەرسە يەۋېلىشقا مەيلىلىرى يوقمۇ، جانابى ئالىلىرى؟ — دېدى نېسۋىتسكى.

— ياخشى ئەمەس، — دېدى گېنېرال ئۇنىڭغا جاۋاپ بەرمەس-

تىن، — بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتى.

— بىرىپ كەلسەم قانداق، جانابىي ئاللىرى، — دېدى نېسۋىتسكى.

— بىرىپ كېلىڭ، مەرھەمەت، — دېدى گېنېرال، ئىلگىرى تەپسىلى بېرىلگەن بۇيرۇقنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ، — قىران ئاتلىقلارغا ئېيتىڭ، ئۇلار ئەڭ ئاخىردا ئۆتسۇن ۋە ئىلگىرى مەن بەرگەن بۇيرۇقتا دېيىلگەندەك، كۆۋرۈكنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈپ تاشلىسۇن، يەنە كۆۋرۈكتىكى يېقىلغۇ ماتېرىياللىرىغا يەنە بىر قېتىم قاراپ تەكشۈرۈپ چىقسۇن.

— خوپ، — دەپ جاۋاپ بەردى نېسۋىتسكى.

ئۇ ئاتنى تۇتۇپ تۇرغان كازاكنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا سومكا ۋە سۇدانىنى يىغىشتۇرۇۋېلىشنى تاپىلىدى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئېغىر بەدىنىنى ئەگەرگە يېنىككىنە ئارتىلدۇرۇۋالدى.

— مەن، راستىنلا ئايال مۇناخلارنىڭ قېشىغا كىرىپ چىقىمەن، — دېدى ئۇ ئۆزىگە قاراپ كۈلۈپ تۇرغان ئەپىتسەرلەرگە، ئۇنىڭدىن كېيىن دۆڭلۈكتىن پەسكە چۈشىدىغان ئەگرى چىغىر يولنى بويلاپ ئاتلىق يۈرۈپ كەتتى.

— قېنى، قانچىلىك يىراقلىققا بېرىپ چۈشىدىكىن، ئېيتىپ بېقىڭا، كاپىتان! — دېدى گېنېرال توپچى ئەپىتسەرگە قاراپ. — زېرىككەن بولساڭلار كۆڭۈل ئېچىڭلار.

— توپچىلار تەييارلىنىڭلار! — دەپ كاماندا بەردى ئەپىتسەر. شۇنىڭ بىلەن بىر دەمدىلا توپچىلار گۈلخان يېنىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ توپلارغا ئوق سېلىشقا باشلىدى.

— بىرىنچى، ئات! — دىگەن كاماندا ئاۋازى ئاڭلاندى.

بىرىنچى توپ سىلكىندى، قولاقنى يارغۇدەك گۈلدۈرلىگەن ئوق ئاۋازلىرى يەر-جاھاننى تىترىتەتتى، تاغنىڭ ئاستىدىكى بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنىڭ بېشىدىن چىقىراپ ئۇچۇپ ئۆتكەن ئوق، دۈشمەن تۇرغان يەرگە يېتىپ بارمايلا يەرگە چۈشتى، ئۇنىڭدىن كۆتىرىلىپ چىققان ئىس ئوق پارتلىغان يەرنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ئەسكەرلەر بىلەن ئەپىتسەرلەر بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ خۇرسەن بولدى؛ ھەممىيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، تۆۋەندە بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزنىڭ، يىراقتا بولسا يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ خۇددى ئالقاندىكىدەك روشەن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ھەركەتلىرىنى كۆزىتىشكە باشلىدى. بۇ چاغدا قۇياشمۇ بۇلۇتلارنىڭ ئارقىسىدىن تامامەن چىققان ئىدى ۋە يەككە ئېتىلغان توپ ئوقىنىڭ بۇ چىرايلىق ئاۋازى كۆزنى قاماشتۇرىدىغان قۇياش نۇرى بىلەن قوشۇلۇپ بىر پۈتۈن جانلىق ۋە خوشال تەسىرات پەيدا قىلغان ئىدى.

7

دۈشمەن زەمبىرەكلىرىدىن ئېتىلغان ئىككى پاي ئوق كۆۋرۈك ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ، كۆۋرۈكتە تىقىلىش بولۇپ كەتكەن ئىدى. كىنەز نېسۋىتسكى كۆۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاتتىن چۈشۈپ، چوڭ گەۋدىسىنى كۆۋرۈكنىڭ شادىسىغا چاپلاشتۇرغان ھالدا تۇراتتى. ئۈكۈلۈپ تۇرۇپ، ئارقىسىدىكى كازاكقا ئۆرۈلۈپ قارىدى، كازاك بولسا قولىدا ئىككى ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇپ ئۇنىڭدىن بىرنەچچە قەدەم نېرىدا تۇراتتى. كىنەز ئەمدىلا ئالدىغا ماڭماقچى بولۇۋاتقاندا، ئەسكەرلەر ۋە ھارۋىلار ئۇنى يەنە ئارقىسىغا ئىتتىرىپ كېلىپ، يەنە

كۆۋرۈكنىڭ شادىسىغا قىستاپ قويىدى، شۇڭا ئۇنىڭغا كۆلۈپ قويۇشتىن باشقا ھېچقانداق ئامال يوق ئىدى.

— ھەي، بۇرادەر! — دىدى كازاك ئادەملەر ۋە ئاتلار تىقىلىپ كەتكەنلىكىگە قارىماي ھارۋىسىنى ھەيدىمەكچى بولغان ھارۋىكەش ئەسكەرگە قاراپ. — قانداق ئادەمسەن ئۆزەڭ! بىر پەس توختاپ تۇرساڭچۇ، گېنېرال ئۆتۈپ كەتسۇن.

ئەمما ھارۋىكەش ئەسكەر "گېنېرال"دىگەن نامغىمۇ پەرۋا قىلماستىن، يولنى توسۇۋالغان ئەسكەرلەرگە:

— ھەي! يۇرتداشلار، سول تەرەپكە ماڭساڭلارچۇ، توختاپ تۇرۇڭلار! — دەپ ۋاقىرىدى.

لېكىن يۇرتداشلار مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ تىقىلىشىپ، نەيزىلىرى بىر بىرىگە ئىلىنىپ، ئۈزۈلمەستىن، كۆۋرۈك بويىلاپ زىچ ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. كىنەز نېسۋىتسكى كۆۋرۈك شادىسىدىن پەسكە قارىغاندا، ئېنس دەرياسىدىكى سۇنىڭ تېز، شالدىرلاپ ئېقىۋاتقان كىچىك دولقۇنلىرىنىڭ بىر بىرىگە قوشۇلۇپ مەۋج ئۇرۇپ (جىمىرلاپ) ئېقىۋاتقانلىقى ۋە كۆۋرۈكنىڭ قوزۇقلىرى ئەتراپىدا ئېگىلىپ بىر بىرىنى قوغلىشىۋاتقانلىقى ۋە بىر بىرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ كۆۋرۈككە قاراپ ئەسكەرلەر، پاگونلار، تەلپەكلەر، سەپەر خالتىلىرى، نەيزىلەر، ئۇزۇن دەستىلىك قوراللار، شەپكىلەرنىڭ چىكىلىكى تېگىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان كەڭ ياڭاقلار، مەڭزىلىرى ئىچىگە ئولتۇرۇشۇپ كىرىپ كەتكەن ۋە غەمسىز-ھارغىن قىياپەتلىك يۈزلەر، كۆۋرۈك تاختىسىدىكى يېپىشقاق لايلاردىن دەسسەپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئاياقلاردىن ئىبارەت بولغان ئەسكەرلەرنىڭ بىر قېلىپتىكى جانلىق دولقۇنلىرىنى كۆرەتتى. بەزىدە

ئەسكەرلەرنىڭ بىر قىلىپتىكى دولقۇنلىرى ئارىسىدىن، خۇددى ئىنس دەرياسىنىڭ دولقۇنلىرىدىن چاچراپ تۇرغان ئاق كۆپۈكتەك، چىرايى ئەسكەرلەردىن ئايرىلىپ تۇرغان پىلاش كىيگەن ئەپىتسەر قىستىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى؛ بەزىدە خۇددى دەريادىكى سۇدا يىقىراپ چۆگىلەپ تۇرغان تارىشىدەك، كۆۋرۈك ئۈستىدىكى پىيادە ئەسكەرلەر دولقۇنى ئارىسىدا پىيادە كېتىۋاتقان ئاتلىق خىزمەتچى ئەسكەرلەر ياكى ئاھالە كۆرۈنۈپ قالاتتى؛ بەزىدە خۇددى دەريادا ئۈزۈپ كېتىۋاتقان خادا ياغاچتەك، ھەممە تەرەپتىن قورشالغان ھالدا، روتىنىڭ ياكى ئەپىتسەرلەرنىڭ لىق يۈك بېسىلغان ۋە ئۈستى تېرە بىلەن چۈمكەلگەن يۈك ھارۋىلىرى كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتەتتى.

— مانا قارا، توغاننى بۇزۇپ كەتكەن كەلكۈندەك، — دېدى كازاك ئۈمىتسىزلىك بىلەن توختاپ قېلىپ. — يەنە كۆپمۇ؟

— بىرى كەم مىليون! — دېدى يېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن ۋە يىرتىق شىنېل كىيگەن قىزىقچى ئەسكەر كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، كېيىن يەنە دەرھال غايىپ بولدى؛ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىر قېرى بىر ئەسكەر ئۆتۈپ كەتتى.

— ئەگەر ئۇ (دۈشمەن) كۆۋرۈكنى توپقا تۇتىدىغان بولسا، — دېدى قېرى ئەسكەر چىرايىنى تۈرۈپ ھەمرىيىغا قاراپ، — باش قاشلاشقىمۇ پۇرسەت بولماي قالار.

بۇ ئەسكەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىر ئەسكەر يۈك-تاق ھارۋىسىدا ئولتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى.

— پايتىمىنى نەگە تىقىشتۇرۇۋەتتىڭ؟ — دېدى خىزمەتچى ئەسكەر ھارۋىنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىنى

ئاختۇرۇپ.

بۇمۇ هارۋا بىلەن بىللە ئۆتۈپ كەتتى.

بۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان ئەسكەرلەر خۇشال بولۇپ، شىر كەيپەتەك كۆرۈنەتتى.

— ئۇ ئۇنى، بۇرادەر، مىلتىغىنىڭ پاينىگى بىلەن راسا كەلتۈرۈپ چىشىغا بىر سالدىكى... — دىدى شىنېلىنىڭ ئېتىگىنى ئېگىز كۆتىرىۋالغان بىر ئەسكەر خۇشال قول سىلىپ كېتىۋېتىپ.

— هە، سۇرە پاچاق① مەزىلىك-تە، — دەپ جاۋاپ بەردى باشقا بىرسى قاقاقلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ.

بۇلارمۇ ئۆتۈپ كەتتى، ئەمما نېسۋىتىسكى كىم كىمنىڭ چىشىغا ئۇرغانلىغىنى ۋە سۇرە پاچاقنىڭ بۇنىڭ بىلەن نىمە ئالاقىسى بارلىغىنى ئۇقماي قالدى.

— ئوهو! ئۇلارنىڭ ئالاقىزادە بولۇپ كەتكەنلىگىنى. بىر پايلا ئېتىۋىدى، بۇلارنىڭ هەممىسى ئۆلىدىغاندەك قورقۇشۇپ كېتىپتۇ، — دىدى ئۇنتېر ئەپىتسەر② ئاچچىقلىنىپ ۋە تەنە قىلىپ.

— زەمبىرەك ئوقى يېنىمدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى، تاغا، مېنىڭ دەۋاتقىنىم زەمبىرەك ئوقى-دە، — دىدى ئاغزى يوغان ۋە كۈلكىسىنى باسالماي تۇرغان بىر ئەسكەر، — مەن قېتىپلا قاپتىمەن. ۋاي خۇدايىمەي، راستىنى ئېيتسام، قورقۇپ جېنىم چىقىپ كېتەي

① سۇرە پاچاق — تۇزلىغان ياكى سۇرلىگەن چوشقىنىڭ سان گۆشى — تەر.

② ئۇنتېر ئەپىتسەر — پادىشا ئارمىيىسىدە كىچىك ئەپىتسەرلەر ئۇنۋانى. — تەر.

دەپ قالدى! — دېدى ئەسكەر قورقۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ماختانغاندەك.

ئۇمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئىلگىرى ئۆتۈپ كەتكەنلەرنىڭ ھېچبىرىدە ئۇخشىمايدىغان ھارۋا كېلىۋاتاتتى، بۇ ئىككى ئات قوشۇلغان نېمىس ھارۋىسى بولۇپ، ئۇنىڭغا پۈتۈن ئۆي بېسىلغاندەك كۆرۈنەتتى. نېمىس ھەيدەپ كېتىۋاتقان بۇ ھارۋىنىڭ ئارقىسىغا چىرايلىق، ئالا-چىپار، يېلىنى ناھايىتى چوڭ بىر سىيىر باغلاپ قويۇلغان ئىدى. پەر ئورۇن-كۆرپىدە كۆكرەك سۈتىدىن ئاجرىتىلمىغان بالىسى بار بىر ئايال، بىر موماي ۋە يەنە مەڭزىلىرى قىپ-قىزىل، ساغلام نېمىس قىزى ئولتۇراتتى. روشەنكى، كۆچۈۋاتقان بۇ ئاھالىلەر ئالاھىدە رۇخسەت بويىچە قويۇپ بېرىلگەن ئىدى. ھەممە ئەسكەرلەرنىڭ كۆزى ئاياللارغا چۈشكەن ئىدى، ھارۋا پىيادە ئادەملەرنىڭ تېزلىكى بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، ئەسكەرلەرنىڭ ھەممە گەپ-سۆزلىرى پەقەت مۇشۇ ئىككى ئايالغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالغان ئىدى. ھەممەيلەننىڭ چىرايىدا پۈتۈنلەي دېگۈدەك مۇشۇ ئىككى ئايال توغرىسىدىكى ئەدەپسىز ئوي-پىكىرلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان كۈلۈمسىرەش ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— ئوھو! مانا قارا، قېزىلارمۇ قېچىپ كېتىۋېتىپتۇ!

— ئاناڭنى سېتىپ بەرسەڭچۇ، — دېدى باشقا بىر ئەسكەر نېمىسقا قاراپ؛ ئۇ سۆزنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىغا ئۇرغۇنى چۈشۈرۈپ سۆزلەيتتى؛ نېمىس بولسا يەرگە قارىغان پېتى غەزەپلىنىپ ۋە قورققان ھالدا چوڭ قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتاتتى.

— پاھ، نىمە دېگەن چىرايلىق ياسانغان! چېھرىسىنى قارا!

— سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكىدەك ئىكەن، ھە، فېدوتوۋ!

— بۇنداقلارنىمۇ كۆرگەن بىز، ئۇكا!

— نەگە كېتىۋاتىسىلەر؟ — دەپ سورىدى ئالما يەپ كېتىۋاتقان پىيادە ئەپتىسەرمۇ چىرايلىق قىزغا قاراپ ۋە يېرىم-ياتا كۈلۈمسىرەپ.

نېمىس بولسا كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ، رۇسچە بىلمەيدىغانلىقىنى ئىشارە قىلدى.

— يېگۈڭ بولسا ئالغىن، — دېدى ئەپتىسەر قىزغا ئالمىنى سۇنۇپ.

قىز كۈلۈمسىرەپ ئالمىنى ئالدى. نېمىتسكىمۇ كۆۋرۈكتە تۇرغان باشقا كىشىلەرگە ئوخشاشلا، ئاياللار ئۆتۈپ كەتكىچە ئاياللاردىن كۆزىنى ئۈزمەي قارايتتى. ئۇلار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن يەنە بايىقىدەك ئەسكەرلەر ئۆتۈپ، يەنە شۇنداق سۆزلەر داۋام قىلدى. ئاخىر ھەممەيلەن توختاپ قالدى. خۇددى ئادەتتە بولىدىغان ئەھۋاللاردەك، كۆۋرۈكتىن چىقىپ بولغان جايدا روتا ھارۋىلىرىنىڭ ئاتلىرى ماڭغۇسى كەلمەي تۇرۇۋالدى-دە، ھەممە كىشى كۈتۈپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى.

— نېمىشقا تۇرۇۋالدۇ؟ تەرتىپ يوق ئىكەن-دە! — دېيىشتى ئەسكەرلەر. — نەگە قىستايسەن؟ پالاكەت! جىندەك توختاپ تۇرساڭ بولمامدۇ؟ ئەگەر ئۇ (دۈشمەن) كۆۋرۈكنى ئۆرتەيدىغان بولسا، تېخىمۇ يامان بولىدۇ. مانا قارا، ئەپتىسەرنىمۇ چاپلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ، — دەپ تۇرۇپ قالغان كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا تەرەپ-تەرەپتىن ھەرخىل سۆزلەر ئاڭلىناتتى، كىشىلەر بىر بىرىگە قارىشاتتى، كۆۋرۈكتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بارغانسېرى كۆۋرۈكنىڭ ئاغزىغا قاراپ قىستاپ كېلەتتى.

نېمىتسكى كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدىكى ئېنىس دەرياسىنىڭ سۈيىگە

قاراپ، بىردىنلا ئۆزى ئۈچۈن يېڭى بولغان باشقىچە بىر ئاۋازنى، تېز يېقىنلاپ كېلىۋاتقان قانداقتۇ چوڭ... نەرسىنىڭ ئاۋازىنى، سۇدا شالاپشىغان قانداقتۇ بىر نەرسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى.

— ھەي، قارا، نەگە ئېتىۋاتىدۇ! — دېدى نېسۋېتىسكىگە يېقىن تۇرغان بىر ئەسكەر ئاۋاز كەلگەن تەرەپنى كۆرسىتىپ جىددى بىر قىياپەتتە.

— ئىتتىكرەك ئۆتۈپ كەتسۇن دەپ روھلاندۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى باشقا بىرسى ئەنسىرەپ.

كىشىلەر يەنە قوزغىلىشتى. نېسۋېتىسكى بۇنىڭ زەمبىرەك ئاۋازى ئىكەنلىكىنى ئۇققان ئىدى.

— ھەي، كازاك، ئاتنى ئەپكەل! — دېدى ئۇ. — سىلەر نېرىراق تۇرۇڭلار، نېرى! يول بېرىڭلار!

ئۇ ناھايىتى تەسلىكتە ئېتىنىڭ قېشىغا كېلىۋالدى ۋە توختىماي ۋاقىراپ ئالغا ئىلگىرىلەيتتى. ئۇنىڭغا يول بېرىش ئۈچۈن ئەسكەرلەر تىقىلىشىپ كەتتى، لېكىن يەنە قىستاپ كەلگەنلىكتىن ئۇنىڭ پۇتىنى دەسسىۋېلىشاتتى، ئۇنىڭغا ناھايىتى يېقىن تۇرغان كىشىلەر بۇنىڭ ئۈچۈن ئەيىپلىك ئەمەس ئىدى، چۈنكى ئۇلارنى ئارقىسىدىكىلەر تېخىمۇ قىستاپ كېلەتتى.

— نېسۋېتىسكى! ھەي نېسۋېتىسكى! ساڭا دەۋاتىمەن ئۆلۈكمۇ سەن! — دېگەن بوغۇق ئاۋاز ئاڭلاندى.

نېسۋېتىسكى ئارقىسىغا قايرىلىپ قاراپ، ئۆزىنى قىمىرلاۋاتقان ئالىمان تەرىقىسىدە ھەركەتلىنىپ تۇرغان پىيادە قىسىملار تەرىپىدىن ئۇن بەش قەدەم چامىسىدا نېرىدا ئاجرىتىپ تۇرغان يەردە چىرايى قىزىرىپ كەتكەن، شەپكىسىنى قاپ ـ قارا ۋە پاخپىيىپ كەتكەن

چاچلىق بېشىنىڭ ئارقىسىغا گەجگىسىگە چۈشۈرۈپ كىيىۋالغان، يېپىنچىغىنى① يەلكىسىگە ياشلاردەك روھلۇق ئارتىۋالغان ۋاسكا دېنىسوۋنى كۆردى.

دېنىسوۋ جان-پېنى چىقىپ كەتكۈدەك غەزەپلەنگەن بولسا كېرەك، قارچۇغىي كۆمۈرگە ئوخشاش قاپ-قارا كۆزلىرىنىڭ قىزىرىپ كەتكەن ئېقىنى ئوينىتىپ، كىچىككىنە ۋە يۈزىگە ئوخشاش قىپ-قىزىل يالىڭاچ قولىدىكى غىلىپىدىن تېخى چىقىرىلمىغان قىلىچىنى سىلكىپ:

— ئېيتقىنا، ماۋۇ پالاكەتلەرگە، يول بەرسۇن! — دەپ ۋاقىردى.

— ۋاسكاغۇ! — دەپ جاۋاپ بەردى خۇشال بولۇپ نېسۋىتسكى. — سەن نىمە قىلىپ يۈرىسەن؟

— ئېسكادرون ئۆتەلمەيۋاتىدۇ، — دەپ ۋاقىرىدى ۋاسكا دېنىسوۋ ئاپپاق چىشلىرىنى دەھشەتلىك رەۋىشتە پارقىرىتىپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆزىنىڭ قارا توروق ئېتى بېدۇيىنىنى دىۋىتكۈچى بىلەن تېپىپ قويۇپ؛ ئۇنىڭ ئېتى بولسا قۇلىغىغا تېگىپ كەتكەن نەيزىدىن قۇلىغىنى قاچۇرۇپ، بۇرنىدىن پۇرقۇرىتىپ ئەتراپقا كۆپۈكلىرىنى چاچرىتىپ، تۇياقلىرىنى كۆۋرۈكنىڭ تاختىيىغا تاقىلدىتىپ ئۇراتتى ۋە ئەگەر ئۆزىنىڭ ئۈستىدىكى خوجايىنى يول قويىدىغان بولسا، كۆۋرۈكنىڭ شادىسىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كېتىشكە تەييار تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

---

① يېپىنچاق — ئاتلىقلاردا ئۈچىسىغا ئارتىۋالىدىغان يېڭى يوق ئۇزۇن خالات. — تەر.

— بۇ قانداق گەپ؟ خۇددى پادا ـ دە! بەئەينى پادىنىڭ ئۆزى! نېـرى تۇر! — ئۆتتۈۋالايـلى، يول بەر!... توخـتا، شۇ يەردە! ھۇۇ سەندەك ھارۋىكەشـنى! قىلىـچ بىلەن چېپىۋېـتىمەن جۇمۇ! — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ راستىنلا قىنىدىن قىلىچىنى چىقىرىـپ قولىدا ئوينىتىپ.

ئەسـكەرلەر قورقۇپ بىر بىرىـنى قىسـتاپ يول بەردى. دېنىسوۋ نېسۋىتسكىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— نىمە سەن، ھازىر مەس ئەمەسدۇرسەن؟ — دىدى نېسۋىتسكى دېنىسوۋ ئالدىغا كەلگەندە.

— ئۇلار ھاراق ئىچىشكىمۇ ۋاقىت بېرىـشمەيـدۇ! — دەپ جاۋاپ بەردى ۋاسكا دېـنىـسوۋ. — پولكـنى كۈن بويـى بىر دەم ئۇ ياقـقا، بىر دەم بۇ ياققا يۆتـكەپ يۈرىدۇ. ئۇرۇشىدىـغان بولغانـدىن كېيىـن راسا ئۇرۇشقان بولساق بولاتتى. نىمە ئۇچۈن مۇنداق قىلىـۋاتقانلىـ غىنى ھىچكىممۇ بىلمەيدۇ!

— بۈگۈن سەن نىمانـچىۋالا ئالىپـتە بولۇپ كەتـتىڭ! — دىدى نېسۋىتسكى ئۇنىڭ ئۇچىسىغا ئارتىۋالغان يېپىنچىغـى ۋە يېڭى ئىگەر يوپۇغىغا قاراپ چىقىپ.

دېنىسوۋ كۈلۈپ قويىدى ـ دە، سومـكىسـىنىڭ خالتىسـىدىن ئەتىر پۇرىغىنى چېچىپ تۇرغان قولياغلىغىنى چىقىـرىپ، ئۇنى نېسۋىتسكىـ نىڭ بۇرنىغا تەككۈزۈپ قويىدى.

— ياق، مەن شۇئان ئىشىمغا ماڭىـمەن! ساقال ـ بۇرۇتـلىرىـمنى ئالدىم، چىشلىرىمنى چوتكىلىدىم ۋە ئەتىرلەرنى سەپتىم.

كازاك ھەمرا بولۇپ كېتىۋاتقان نېـسۋىتسكـىنىڭ ناھايىـتى چوڭ گەۋدىسى، قىلىچىنى ئوينىتـىپ تۇرغان ۋە غـەزەپ بىلەن ۋاقىـراپ تۇرغان دېنىسوۋنىڭ قەتئىلىكى شۇنداق تەسىر كۆرسەتكەن ئىدىكى،

ئۇلار ئاخىر كۆۋرۈكنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئىلاج قىلىپ ئۆتىۋالدى-دە، پىيادىلەرنى توختاتتى. نىسۋىتسكى كۆۋرۈكنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئۆزى ئىزلىگەن پولكاۋنىكنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا بۇيرۇقنى يەتكۈزدى-يۇ، ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ قايتىپ كەتتى.

دىنىسوۋ يولنى بوشاتقاندىن كېيىن كۆۋرۈكنىڭ كىرىش ئاغزىدا توختاپ قالدى. ئۇ باشقا ئاتقا قاراپ ئىتىلىۋاتقان ۋە تۇياقلىرىنى يەرگە تېپىپ تۇرغان ئۆزىنىڭ ئايغىرىنى بىپەرۋالىق بىلەن تارتىپ تۇرۇپ، قارشىسىغا كېلىۋاتقان ئېسكادرونغا قاراپ تۇراتتى. كۆۋرۈكنىڭ تاختىيىدىن خۇددى بىرقانچە ئات چېپىشىپ ئۆتكەندەك تاراقلىغان تۇياق ئاۋازلىرى ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئېسكادرون ئۆز ئەپىتسەرلىرى بىلەن ئالدىدا يۈرۈپ، تۆت كىشى بىر قاتار بولۇپ كۆۋرۈكتە سوزۇلۇشقا ۋە كۆۋرۈكنىڭ ئۇ تەرىپىگە چىقىشقا باشلىدى. توختىتىپ قويۇلغان پىيادە ئەسكەرلەر كۆۋرۈك بېشىدىكى دەسسىلىپ چەيلەنگەن پاسكىنا لاي يەردە توپلىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ يېنىدىن رەتلىك ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پاكىز ۋە ئالىپتە كىيىنگەن قىران ئاتلىقلارغا، خۇددى يات قوشۇنلار بىر-بىرلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا ئادەتتە بولىدىغاندەك ئالاھىدە بىر خىل ياتسىراش ۋە مازاق قىلىشتەك يەرگىنىشلىك تۇيغۇسى بىلەن قارايتتى.

— زەپ ياسىنىشىپتۇ-دە بۇ يىگىتلەر! بۇلارنى پەقەت پورنوۋىنسكويىدا كۆرسەڭ؟

— ئۇلاردىن نىمە پايدا كېلىدۇ! پەقەت غوجام كۆرسۇن ئۈچۈنلا ئېلىپ يۈرۈشىدۇ! — دىدى يەنە بىرسى،

— سەن دىگەن پىيادە-دە! — دەپ چاخچاق قىلىدى بىر قىران ئاتلىق ئېتى سەكرەپ پىيادە ئەسكەرلەرگە لاي چاچراتقاندا.

— ئۆشنەڭگە خالتىنى ئارتىپ بىر-ئىككى مەنزىل يۆگۈرتكەن بولسام، چىرايلىق ئىشتانلىرىڭمۇ تۆگەپ كەتكەن بولاتتى، — دېدى پىيادە ئەسكەر يۈزىدىكى لاينى يېڭى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ، — ئاتقا مىندۈرۈپ قويسا ئادەمگە ئوخشمايسەن، قۇشقا ئوخشاپ قالسەن!

— قارا، زىكىن، سېنى ئاتقا مىندۈرۈپ قويغان بولسا، ئۇنىڭدىن قېلىشمىغان بولاتتىڭ، — دېدى يۇقۇرى دەرىجىلىك ئەسكەر خالتىسىنىڭ ئېغىرلىغىدىن بېلى ئېگىلىپ مۆكچىيىپ قالغان ئورۇق ئەسكەرگە چاخچاق قىلىپ.

— ياغاچنى مىنۋال، ئات بولىدۇ، — دېدى قىران ئاتلىق.

8

قالغان پىيادە ئەسكەرلەر كۆۋرۈك بېشىدا خۇددى پەركال شەكلىدە قىستىلىشىپ كۆۋرۈكتىن ئالدىراپ ئۆتمەكتە ئىدى. ئەڭ ئاخىرىدا هارۋىلارنىڭ هەممىسى ئۆتۈپ كەتتى، قىستاقچىلىق سەل ئازايدى، ئاخىرقى باتالىيونمۇ كۆۋرۈككە كىرىشكە باشلىغان ئىدى. پەقەت دېنىسوۋ ئېسكادرونىنىڭ قىران ئاتلىقلىرى كۆۋرۈكنىڭ نېرىقى تەرىپىدە دۈشمەنگە قاراپ تۇراتتى. دۈشمەنلەر تاغنىڭ قارشى تەرىپىدە يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى، كۆۋرۈكتە پەس تەرەپتىن كۆرگىلى بولمايتتى، چۈنكى دەريا ئېقىپ ئۆتىدىغان جىلغىدىن يېرىم چاقىرىمغا يەتمەيدىغان يەردە ئۆپۈق سىزىقى قارىمۇ-قارشى دۆڭلۈك بىلەن ئاياقلىشىپ قالاتتى. ئالدىدا چۆللۈك بار ئىدى، ئۇنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىدە بىزنىڭ بىرقانچە توپ كازاك چارلامچىلىرىمىز هەركەتلىنىپ تۇرماقتا ئىدى. يولنىڭ قارىمۇ-قارشى

دۆڭلۈگىدە بىردىنىلا كۆك رەڭلىك ھەربىي كىيىم كىيگەن ئەسكەرلەر ۋە توپ-زەمبىرەكچىلەر پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ فرانسۇزلار ئىدى. كازاك چارلامچىلار ئاتلىرىنى چېپىشىپ تاغدىن پەسكە چۈشۈپ كېتىشتى. دېنىسوۋ ئېسكادرونىدىكى بارلىق ئەپتىسەرلەر ۋە ئەسكەرلەر گەرچە باشقا ئىشلار توغرىسىدا سۆزلىشىشكە ۋە باشقا تەرەپلەرگە قاراشقا تىرىشىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما، پەقەت تاغدا نىمە بولۇۋاتقانلىقى توغرىسىدا توختىماستىن ئويلايتتى، شۇنىڭدەك ئۇپۇقتا پەيدا بولغان داغلارغىمۇ توختىماستىن نەزەر سالاتتى. بۇ داغلارنى ئۇلار دۈشمەن ئەسكەرلىرى دەپ ھېساپلايتتى. چۈشتىن كېيىن ھاۋا يەنە ئېچىلىپ كەتتى، قۇياش دوناي دەرياسىنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قارا تاغلارغا ئۆزىنىڭ نۇرىنى چاچماقتا ئىدى. ئەتراپ جىمجىت ئىدى ۋە تاغدىن ئارىلاپ-ئارىلاپ دۈشمەنلەرنىڭ كاناي ئاۋازلىرى بىلەن ۋاقىرىغان ئاۋازلار يېتىپ كېلەتتى. ئېسكادرون بىلەن دۈشمەنلەر ئوتتۇرىسىدا ئاز سانلىق چېپچىلاڭغۇ چارلامچىلاردىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى. ئىككى تەرەپنى پەقەت ئۈچ يۈز ساژىن① ئەتراپىدا بوشلۇق ئاجرىتىپ تۇراتتى. دۈشمەنلەر ئېتىشنى توختاتقان ئىدى، بىر بىرىسكە دۈشمەن ئىككى ئارمىيىنى ئاجرىتىپ تۇرغان دەھشەتلىك، خەۋپلىك، ئېنىقلاشقىلى بولمايدىغان ۋە تۇتقىلى بولمايدىغان چەك-چېگرا بارغانسېرى روشەن بولۇپ قالماقتا ئىدى.

"ھايات بىلەن ماماتنى بىر بىرىدىن ئاجرىتىپ تۇرىدىغان چېگرىنى ئەسلەتكۈچى بۇ چېگرىدىن بىر قەدەم نېرى ئۆتۈلسە، نامەلۇم

① ساژىن — ئۇزۇنلۇق ئۆلچىمى، 1 ساژىن=2.13 مېتىر. — تەر.

ئازاپ ـ ئوقۇبەت ۋە ئۆلۈمــگە ئېلىپ بېرىلــدۇ. ئۇ يەردە نــمە بار؟ ئۇ يەردە كــم بار؟ ئۇ يەردە، دالــنىڭ، دەرەخــلەرنىڭ ۋە قۇياش يورۇتۇپ تۇرغان ئۆگزىلەرنىڭ ئۇ تەرىپىدە نىمە بولۇۋاتــدۇ؟ بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، لېــكىن بىلــگۈڭ كېلــدۇ؛ بۇ چېگرىــدىن ئۆتۈش قورقۇنچلۇق، لېكىن ئۆتكۈڭ كېلىدۇ؛ بىلىسەنكى، بالدۇر ياكى كېيىن بۇ چېگرىدىن بەرىبىر ئۆتمەي بولمايدىغانلىقىــنى ۋە چېگرىــنىڭ ئۇ تەرىپىدە، ئۆلۈم تەرىپىدە نىملەر بارلىقىنى بىلىشىڭ كېرەك بولىدۇ. بىراق، ئۆزەڭ قۇۋۋەتلىك، ساغــلام، خۇرسەن ۋە جــددىيلەشــكەن، ئەتراپىڭدىكى ئادەملەرمۇ ئۆزەڭدەك شۇنــداق ساغــلام، جــددى ۋە ھاياجانلانغان". دۈشمەننىڭ قارشىسىدا تۇرغان ھەر بىر ئادەم گەرچە شۇنداق دەپ ئويلىمىسىمۇ، لېكــن شۇنى ھىس قىلــدۇ، بۇ ھــس شۇ مىنۇتلاردا يۈز بېرىۋاتقان ھەممە ھادىسىلەرگە بىر خىل ئالاھىدە جىلۋە بېرىدۇ ۋە يارقىن شاتلىق پەيدا قىلىدۇ.

دۈشمەن تۇرغان تەرەپتە دۈگلۈكتىن ئاۋال ئىس كۆرۈندى ـ دە، كېيىن زەمبىرەك ئوقلىرى ھۇشقۇيتۇپ قىران ئاتلىقلار ئېسكادرونىنىڭ بېشــدىن ئۇچۇپ ئــۆتــتى. توپلــشىپ تۇرغان ئەپىتســەرلەر جاي ـ جايىغا تارىلىپ كەتتى. قىران ئاتــلىقلار ئاتلىرىــنىڭ سىپىــنى تەكشىلىشتى، ئېسكادروندا ھەممە جىملىققا چۆكتى. ھەممە ئالــدىغا، دۈشمەن تەرەپكە قاراپ تۇراتتى ۋە ئېســكادرون كاماندىرىــنىڭ بۇيرۇغىنى كۈتەتتى، زەمبىرەك ئوقلىرى بىرىــنىڭ ئارقىســدىن بىرسى غۇيۇلداپ ئۇچۇپ ئۆتتى. دۈشمەنــلەر قىــران ئاتلىقــلارغا قارىتىــپ ئېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى؛ ئەمــما زەمبىــرەك ئوقــلىرى تەكــشى ۋە تېز ھۇشقۇيتۇپ ئاتلىقلارنىڭ بېشىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتەتتى ـ دە، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا بىر يەردە پارتلايتتى. قىران ئاتلىقلار ئۆرۈلۈپ

قاراپمۇ قويمايتتى، ئەمما ھەر بىر ئوق غۇيۇلداپ ئۇچۇپ ئۆتكەندە، خۇددى كاماندىغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك، ئوق ئۆتۈپ كەتكىچە تىنىيمۇ قويماي، ئاياقلىرىنى ئۇزەڭگىگە تىرەپ تىك تۇرۇۋاتتى، كېيىن يەنە ئىگەردە ئولتۇرۇۋاتتى. ئەسكەرلەر باشلىرىنى مىدىرلاتماستىن بىر بىرىگە كۆز قىرىنى تاشلاپ، ھەرقايسىسى يېڭىدىكى يولداشنىڭ تەسىراتىنى بىلمەكچى بولۇپ ھەۋەس بىلەن دىققەت قىلاتتى. دېنىسوۋدىن تارتىپ تا مىزگانچىغىچە ھەر بىر كىشىنىڭ چىرايىدا، لەۋلىرى ۋە ئىگىگىنىڭ ئەتراپىدا كۆرەش، غەزەپ ۋە ھاياجانلىنىش-تىن ئىبارەت بىرگىنە ئومۇمى كەيپىيات ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ۋاخمىستىر خۇددى "ھىلى سېنى قاراپ تۇر" دىگەندەك، قاپىغىنى تۈرۈپ ئەسكەرلەرگە قارايتتى. ئۆگەنچى ئەپىتسەر مىرونوۋ زەمبىرەك ئوقى ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتقان ھەر بىر پەيتتە ئىگىشىپ قوياتتى. روستوۋ ئۆزىنىڭ ئاقساق ئەمما چىرايلىق گراچىك ناملىق ئېتىغا مىنگەن ھالدا سول تەرەپتە، خۇددى كەڭ زالدا ئاما ئالدىدا ئىمتىھان بېرىشكە چاقىر-تىلغان ۋە ئىمتىھاندا ئەلاچى بولۇپ چىقىشقا ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن ئۆزىنى بەختلىك ھىس قىلغان ئوقۇغۇچىدەك تۇراتتى. ئۇ ھەممەي-لەنكە خۇددى: "ماڭا قاراڭلار، مەن زەمبىرەك ئوقى ئۇچۇپ ئۆتۈ-ۋاتقاندا قانداق خاتىرجەم تۇرىمەن" دىگەندەك قىياپەتتە، ئوچۇق چىراي ۋە خوشاللىق بىلەن قارايتتى. لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا ئاغ-زىنىڭ چۆرىسىدە قانداقتۇ يېڭى، جىددى ھالەت غەيرى تەبئى ھالدا ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

— كىم ئۇ تازىم قىلىۋاتقان؟ ئۆگەنچى ئەپىتسەر مىرونوۋ! ئۇنداق قىلىش يارىمايدۇ! ماڭا قاراڭ! — دەپ ۋاقىرىدى بىر جايدا تۇرالماي ئېتىنى ئېسكادىرون ئالدىدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا ماڭدۇرۇپ تۇرغان

دېنىسوۋ.

ۋاسكا دېنىسوۋنىڭ پاناق بۇرۇنلۇق، قاپقارا چاچلىق يۈزى، كىچىك ۋە چاققان گەۋدىسى، قىنىدىن چىقىرىپ قىلىچىنىڭ سېپىنى تۇتۇپ تۇرغان كۈچلۈك كەپتىلىك (بارماقلىرى قىسقا ۋە تۈك باسقان) قوللىرى، ئادەتتە قانداق بولغان بولسا شۇنداق ئىدى، بولۇپمۇ كەچقۇرۇن ئىككى بوتۇلكىنى ئىچىپ قۇرۇتقاندىن كېيىن شۇنداق ئىدى. ئۇ پەقەت ئادەتتىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ قىزىرىپ كەتكەن ئىدى، چاچلىرى پاخپىيىپ كەتكەن بېشىنى خۇددى سۇ ئىچىۋاتقاندا ئارقىسىغا قاڭقايتىۋالغان قۇشلاردەك ئېگىز كۆتىرىۋېلىپ، كىچىك چاققان پۇتلىرىدىكى ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ئېتى بېدۇيىننىڭ قوسىقىغا رەھىمسىزلىك بىلەن نىختاپ قويۇپ، خۇددى ئارقىسىغا ئۆڭتۈرۈلۈپ كېتىدىغاندەك ھالەتتە، ئېسكادروننىڭ باشقا تەرىپىگە چېپىپ كەتتى ۋە ئەسكەرلەرگە يېنىدىكى تاپانچىلىرىنى قاراپ چىقىشنى تاپىلاپ، بوغۇق ئاۋاز بىلەن ۋاقىرايتتى. ئۇ كىرىستىننىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىشتاپ روتمىستىر ئۆزىنىڭ بېلى كەڭ ۋە مەزمۇت بايتالىنى مىنىپ سالماق قەدەم بىلەن دېنىسوۋنىڭ قارشىسىغا كېلىۋاتاتتى. ئۇزۇن بۇرۇتلۇق ئىشتاپ روتمىستىر ئۆزىنى ئادەتتىكىدەك جىددى تۇتاتتى، پەقەت كۆزلىرى ئادەتتىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ چاقناپ تۇراتتى.

— ھە، نىمە بولار ئەمدى؟ — دىدى ئۇ دېنىسوۋغا. — ئىش تېخى ئۇرۇش قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتمەس. كۆرىسەن، ئارقىمىزغا قايتىمىز.

— كىم بىلسۇن ئۇلارنىڭ نىمە قىلىۋاتقانلىقىنى! — دەپ غۇدۇراپ قويدى دېنىسوۋ. — ھە، روستوۋ! — دىدى ئۆگەنچى ئەپتىسەرنىڭ

كەيپى چاغلىقىنى بايقاپ، — ھە، ئۇرۇشنىمۇ كۆردۈڭ.

ئۇ ئۆگەنچى ئەپىتسەردىن خۇرسەن بولسا كېرەك، "يارايسەن" دېگەندەك كۆلۈمسىرەپ قويدى. روستوۋ ئۆزىنى ناھايىتى بەختلىك ھىس قىلاتتى. شۇ چاغدا كۆۋرۈكتە پولك كوماندىرى كۆرۈندى. دېنسوۋ ئىتىنى چاپتۇرۇپ ئالدىغا باردى.

— جانابى ئالىيلىرى! ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە رۇخسەت قىلسىڭىز، ئۇجۇقتۇرۇپ تاشلايمەن ئۇلارنى.

— بۇ يەردە قانداق ھۇجۇم بولۇشى مۇمكىن! — دېدى پولك كوماندىرى خۇددى بىزار قىلىۋاتقان چىۋىندىن توپۇپ كەتكەندەك چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — نېمە قىلىپ بۇ يەردە قاراپ تۇرىسىلەر؟ ئالدىدىكىلەرنىڭ چېكىنىۋاتقانلىقىنى كۆرمەيۋاتامسىز؟ ئىسكادروننى چېكىندۈرۈڭ.

ئىسكادرون كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كەتتى ۋە بىر كىشىنىمۇ يوقاتماي ئوق يېغىش دائىرىسىدىن ئامان-ئىسەن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئالدىنقى سەپتە بولغان ئىككىنچى ئىسكادروننمۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كەتتى، ئەڭ ئاخىردا كازاكلار بۇ تەرەپنى بوشاتقان ئىدى.

پاۋلوگرادچىلارنىڭ ئىككى ئىسكادرونى كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى تاغ تەرەپكە چېكىنگەن ئىدى. پولك كوماندىرى كارل بوگدانوۋىچ شۇبېرت① دېنىسوۋ

① كارل بوگدانوۋىچ شۇبېرت — روسىيىگە گراژدان بولغان نېمىس، روسىيە ئارمىيىسىدە مۇنداق ئادەملەر كۆپ بولغان. تولستوي ئۇنى رۇسچە ناھايىتى ناچار سۆزلەيدىغان كىشى سۈپىتىدە تەسۋىرلەيدۇ. — تەر.

ئىسكادرونغا كەلگەن ئىدى ۋە روستوۋدىن ئانچە يىراق بولمىغان
يەردە ئاستا كېلىۋاتاتتى، تېلىيەنىڭ مەسىلىسى بىلەن قوزغالغان
تولقۇنۇشتىن كېيىن ھازىر بىرىنچى قېتىم يولۇقۇشلىرىغا قارىماي، ئۇ
روستوۋغا قىلچە دىققەت نەزىرىنى سالمايتتى. فىرونت شارائىتىدا
ئۆزىنى ئۇنىڭ قولى ئاستىدا دەپ ھېس قىلىپ، ئەمدى ئۆزىنى
ئۇنىڭ ئالدىدا گۇناكار ھېساپلىغان روستوۋ، پولك كاماندىرىنىڭ
تەنھەركەتچىدەك دۈمبىسىدىن، مەللەرەڭ گەجگىسىدىن ۋە قىپ-قىزىل
بويىندىن كۆزىنى ئۈزمەي قارايتتى. روستوۋغا بولسا بۇ ئەھۋال گويا
بوگدانىچ پەقەت يالغاندىن دىققەت نەزىرىنى سالمىغاندەك ۋە ئۇنىڭ
پۈتۈن مەقسىدى ھازىر ئۆگەنچى ئەپىتسەرنىڭ باتۇرلۇغىنى سىناپ
كۆرمەكچى بولۇۋاتقاندەك بىلىنەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن روستوۋ ئۆزىنى
ئوبدان رۇسلاپ ئېلىپ ۋە خوشال قىياپەتتە ئەتراپقا قاراپ قوياتتى؛
بەزىدە ئۇ بوگدانىچ ئۆزىنىڭ باتۇرلۇغىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن،
قەستەن ماڭا يېقىنلاپ كېلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلايتتى، بەزىدە دۈشمە-
نىم بوگدانىچ ماڭا جازا بېرىش ئۈچۈن، ئېسكادروننى قەستەن
ھالاكەتلىك ھۇجۇمغا ئەۋەتمەكچى بولۇۋاتسا كېرەك دەپ ئويلايتتى؛
بەزىدە ئۇ ھۇجۇمدىن كېيىن يارىدار بولۇپ ياتقان چېغىمدا بوگدا-
نىچ ئالدىمغا كېلىپ "كەل، يارىشىپ قالدۇق" دەپ ئالىجاناپلىق
بىلەن قولىنى سوزىدىغانلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلاتتى.

پاۋلوگرادلىقلارغا تونۇش بولۇپ قالغان ئېگىز يەلكىلىك ژېركوۋ
(ئۇ يېقىندىلا پولكتىن كەتكەن ئىدى) پولك كاماندىرىنىڭ ئالدىغا
كەلدى. ژېركوۋ باش ئىشتاپتىن قوغلانغاندىن كېيىن "مەن پولكتا
مۇشەققەت تارتىپ يۈرىدىغان ئەخمەق ئەمەس، ھالبۇكى ئىشتاپتا
ھېچ ئىش قىلماي كۆپرەك مۇكاپات ئالىمەن" دەپ ئويلاپ پولكتا

قالماي، بىر ئىلاج قىلىپ كىنەز باگراتيونغا ئوردىنارېتس ① بولۇ-ۋالغان ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ سابىق كاماندىرىغا ئارىيەرگارد كاماندىرىدىن بۇيرۇق ئېلىپ كەلگەن ئىدى.

— پولكوۋنىك، — دىدى ئۇ ئۆزىگە خاس توڭ جىددىلىك بىلەن روستوۋنىڭ دۈشمەنگە مۇراجىئەت قىلىپ ۋە ئەتراپتىكى يولداشلىرىغا نەزەر تاشلاپ، — توختالسۇن ۋە كۆۋرۈك كۆيدۈرۈپ تاشلانسۇن دەپ بۇيرۇدى.

— كىم بۇيرۇدى؟ — دەپ سورىدى پولكوۋنىك چىرايىنى ئاچماي.

— ئۆزەممۇ بىلمەيمەن، پولكوۋنىك، كىم بۇيرۇغانلىقىنى، — دىدى جىددىلىك بىلەن جاۋاپ بېرىپ كورنېت، — لېكىن، كىنەز ماڭا پەقەت: "بار، پولكوۋنىكقا ئېيت، قىران ئاتلىقلار تېز قايتسۇن ۋە كۆۋرۈككە ئوت قويۇۋەتسۇن" دەپ بۇيرۇدى.

ژېركوۋدىن كېيىن قىران ئاتلىقلار پولكوۋنىكىنىڭ ئالدىغا خۇددى شۇنداق بۇيرۇق بىلەن باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى كەلدى. باش ئىشتاپ ئەپىتسەرىدىن كېيىن كازاك ئېتى ئېغىر گەۋدىسىنى زورىغا كۆتىرىپ لوكۇلداپ كېلىۋاتقان سېمىز نېسۋىتسكى كۆرۈندى.

— بۇ قانداق بولغىنى، پولكوۋنىك؟ — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ ئات ئۈستىدە كېلىۋېتىپ، — مەن سىزگە كۆۋرۈكنى كۆيدۈرۈپ تاشلاش لازىملىقىنى ئېيتقان ئىدىم، هازىر كىمدۇ بىرسى يالغان ئېيتىپتۇ؛ ئۇ يەردە هەممە ئەقلىدىن ئازغاندەك، هېچنىمىنى ئۇقۇپ بولمايدۇ.

---

① ئوردىنارېتس — كاماندىر هوزۇرىدا خىلمۇ-خىل تاپشۇرۇقلارنى بې-جىرگۈچى هەربى خىزمەتچى. — تەر.

پولكوۋنىك ئالدىرىماستىن پولكنى توختاتتى ۋە نېسۋىتسكىگە بۇرۇلۇپ قارىدى:

— سىز ماڭا يېقىلغۇ تۇترۇق توغرىسىدىلا ئېيتقان ئىدىڭىز، ئوت قويۇش توغرىسىدا بولسا ھېچنىمە دىمىگەن ئىدىڭىزغۇ، — دىدى ئۇ.

— قانداقسىگە، تەقسىر، — دىدى نېسۋىتسكى توختاپ شەپكىسىنى بېشىدىن ئېلىپ، قىسقا قوللىرى بىلەن تەرلەپ ھۆل بولۇپ كەتكەن چاچلىرىنى ئېرىتىپ، — كۆۋرۈككە تۇترۇق قويۇپ بولغاندا كۆۋرۈك كۆيدۈرۈپ تاشلانسۇن دىمىگەنمىدىم؟

— مەن سىزنىڭ "تەقسىرىڭىز" ئەمەس، جانابى ئىشتاپ ھېئەپتەسەر، سىز ماڭا كۆۋرۈككە ئوت قويۇش توغرىسىدا، ھېچنىمە دىمىگەن ئىدىڭىز. مەن ۋەزىپەمنى بىلىمەن، بۇيرۇقنى قەتئىي ئورۇنلاش مېنىڭ ئادىتىم. سىز كۆۋرۈك كۆيدۈرۈپ تاشلانسۇن دىدىڭىز، مەن ئەۋلىيا ئەمەس، كىم ئوت قويۇشنى بىلىدىغان.

— ھە، ھەمىشە شۇنداق بولىدۇ-دە، — دىدى نېسۋىتسكى قول شىلتىپ ۋە ژېركوۋغا قارىدى-يۇ: — سەن بۇ يەردە نىمە قىلىپ يۈرىسەن؟ — دىدى.

— مەنمۇ شۇ ئىش بىلەن. ئەمما سەن ھۆل بوپ كېتىپسەن، كەل، كىيىملىرىڭنى سىقىپ قوياي.

— سىز ئاۋال دىگەن ئىدىڭىز، جانابى ئىشتاپ ئەپتەسەرى... — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى پولكوۋنىك رەنجىگەن ئاھاڭدا.

— پولكوۋنىك، — دىدى باش ئىشتاپ ئەپتەسەرى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ، — تېزرەك بولۇش كېرەك، بولمىسا دۈشمەنلەر توپ-زەمبىرەكلىرىنى توغرىلاپ ئوق ياغدۇرۇشقا باشلايدۇ.

پولكوۋنىك گەپ قىلماستىن باش ئىشتاپ ئەپتەسەرىگە، سېمىز ئىش-

تاپ ئەپتسەرى نېسۋىتسكىغا ۋە ژېركوۋغا قارىدى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن قاپىغىنى تۈرۈپ قويدى.

— كۆۋرۈككە ئوت قويىمەن، — دىدى ئۇ تەنتەنىلىك ئاھاڭ بىلەن؛ ئۇ گويا بۇنىڭ بىلەن ئۆزىگە قىلىنىۋاتقان بۇ ھەممە كۆڭۈلسىزلىكلەرگە قارىماستىن، بۇ ئىشنى يەنىلا ئۆزى ئورۇنلاشقا تېگىشلىك ئىكەنلىگىنى ئىپادىلىمەكچى بولغاندەك قىلاتتى.

خۇددى ھەممىدە ئېتى ئەيىپلىك بولغاندەك، ئۆزىنىڭ ئۇزۇن كۇچلۇك پۇتلىرى بىلەن ئاتنى تېپىپ قويۇپ، پولكوۋنىك ئالدىغا چىقتى-دە، ئىككىنچى ئېسكادرونغا، يەنى دېنسوۋ قوماندانلىغىدىكى روستوۋ خىزمەت قىلىپ تۇرغان ئېسكادرونغا كۆۋرۈككە قايتىپ كېلىشنى بۇيرۇدى.

"ئەنە، دىمەككەنمىدىم، — دەپ ئويلىدى روستوۋ، — مېنى سىناپ باقماقچى بولۇۋاتىدۇ". ئۇنىڭ يۈرىگى سىقىلاتتى، يۈزىگە قان يۈگۈرگەن ئىدى. "مەيلى، كۆرۈپ باقسۇن، مەن قورقۇنچاقمۇ ياكى قورقۇنچاق ئەمەسمۇ" — دىدى روستوۋ ئىچىدە.

ئېسكادروندىكى ئەسكەرلەرنىڭ چىرايىدا خۇددى ئوق ئاستىدا تۇرغان چاغدىكىگە ئوخشاشلا جىددى ھالەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. روستوۋ ئۆزىنىڭ رەقىبىگە، پولك كاماندىرىغا كۆزىنى ئۈزمەستىن قارايتتى. ئۇ ئۇنىڭ چىرايىدىن ئۆزىنىڭ ئويلىغان پىكىرلىرىنى تەستىقلايدىغان ئالامەتلەرنى تاپماقچى بولاتتى؛ لېكىن پولكوۋنىك روستوۋغا زادىلا قارىمايتتى، بەلكى ھەمىشە فرونتتىكىگە ئوخشاشلا جىددى ۋە تەنتەنىلىك ھالەتتە قاراپ تۇراتتى. كوماندا ئاۋازى ئاڭلاندى.

— تېزرەك! تېزرەك! — ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىرقانچە كىشىلەرنىڭ

ئاۋازى تەكرارلىنىپ تۇراتتى.

قىران ئاتلىقلار قىلىچلىرىنى ئاتلىرىنىڭ چۇلۇۋۇرلىرى بىلەن چىرماشتۇرۇپ، دۈشمەنلەرنى جالاقلىتىپ، نىمە قىلىدىغانلىقىنى ئۆز-لىرىمۇ بىلمەي ئالدىراپ-تېنەپ ئاتلىرىدىن چۈشتى، قىران ئاتلىقلار چوقۇنۇشتى. روستوۋ بولسا پولك كوماندىرىغا قارىمايتتى، — ئۇنىڭ ۋاقتىمۇ يوق ئىدى. ئۇ قىران ئاتلىقلارنىڭ ئارقىسىدا قېلىشتىن ئەندى-سىرەيتتى، يۈرىكى توختاپ قالغۇدەك دەرىجىدە قورقاتتى. ئۇ ئاتنى ئات باققۇچىغا تاپشۇرۇپ بېرىۋاتقاندا قولى تىترەيتتى ۋە خۇددى قان يۈرەككە شارىلداپ ئېقىپ كېلىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. دېنىسوۋ ئارقىسىغا قاڭشىرىلىپ ۋە قانداقتۇ بىرنەرسە دەپ ۋاقىرىغان پېتى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. روستوۋ بولسا ئۆزىنىڭ ئەترا-پىدا دۈشمەنلەرنى جىرىڭلىتىپ ۋە قىلىچلىرىنى جالاقلىتىپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان قىران ئاتلىقلاردىن باشقا ھېچنىمنى كۆرمەيتتى.

— شىرغا! — دەپ ۋاقىرىدى كىمدۇ بىرسى ئۇنىڭ ئارقىسىدا.

روستوۋ شىرغا توغرىسىدىكى تەلەپنىڭ نىمە ئىكەنلىكىنى ئويلى-مايتتى؛ ئۇ پەقەت ھەممىنىڭ ئالدىدا بولۇشقا تىرىشىپ يۈگۈرەيتتى؛ ئەمما ئۇ كۆۋرۈكنىڭ بېشىدىلا، يەرگە ئوبدان قارىماي، پۇتلىشىپ كېتىپ، پاسكىنا ۋە دەسسەپ-چەيلەنگەن لايغا يىقىلىپ چۈشتى-دە، ئىككى قولى يەرگە تېگىپ قالدى. باشقىلار ئۇنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتتى.

پولك كوماندىرىنىڭ روستوۋغا:

— ئادەملەرنى كۆۋرۈكنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىگە ئۆتكۈزۈڭ، روتمىستر، — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، پولك كوماندىرى بولسا ئېتىنى مىنىپ ئالدىغا ئۆتۈپ، كۆۋرۈككە يېقىنلا بىر يەردە تەنتە-

نىلىك ۋە خوشال قىياپەتتە تۇراتتى.

روستوۋ بولسا لاي بوپكەتكەن قوللىرىنى شىمىنىڭ پۇشقىقىغا ئېرتىپ، رەقىبىگە ئۆرۈلۈپ قارىدى ۋە ئۇنىڭدىن قانچىكى يىراق بولسا، شۇنچە ياخشى بولىدۇ دەپ ئويلاپ، نېرى يۈگۈرۈپ كەتمەكچى بولاتتى. لېكىن، بوگدانىچ روستوۋغا قارىمىغان ۋە ئۇنى تونۇۋالمىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا:

— كۆۋرۈكنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان كىم؟ ئوڭغا! ئۆگەنچى ئەپەندى، قايت! — دەپ ناھايىتى غەزەپلىنىپ ۋاقىرىدى ۋە شۇ چاغدا ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقىنى كۆرسىتىپ، كۆۋرۈكنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان دېنىسوۋغا قاراپ:

— نېمىشقا تەۋەككۇلچىلىك قىلىسىز، روتمىستىر! ئاتتىن چۈشسىڭىز ياخشى بولاتتى، — دېدى.

— ھەي! ھەر بىر ئوقنىڭ كۆزى بار، ئەپىپىدارنى تاپسىدۇ! — دەپ جاۋاپ بەردى ۋاسكا دېنىسوۋ ئات ئۈستىدە ئۆرۈلۈپ قاراپ.

* * *

شۇ چاغدا نېسۋىتسكى، ژېركوۋ ۋە باش ئىشتاپ ئەپەندىرى بىللە، ئوق كېلىدىغان يولنىڭ سىرتىدا تۇراتتى ۋە ئۇلار بىر دەم كۆۋرۈكنىڭ بىر تەرىپىدە توپلىشىپ تۇرغان سېرىق ھەربىي شەپكىلىك، توق يېشىل جىيەك تىكىلگەن كالتا كەمزۇل ۋە كۆك شىم كىيگەن بىر توپ ئادەمگە قاراپ قوياتتى، بىر دەم بولسا يىراقتىن شۇ تەرەپكە قاراپ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان، كۆك شىنېل كىيگەن ۋە ئات يېتىلەپ كېلىۋاتقان كىشىلەرگە قارايتتى، ئۇلارنىڭ توپ-زەمبىرەكچىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىش تەس ئەمەس ئىدى.

"ئۇلار كۆۋرۈكنى كۆيدۈرۈپ تاشلىيالامدۇ-يوق؟ كىم ئاۋال بارىدۇ؟ ئۇلار شۇ يەرگە يۈگۈرۈپ يېتىپ بىرىپ كۆۋرۈكنى كۆيدۈرۈۋېتەمدۇ ياكى فرانسۇزلار يېتىپ كېلىپ ئوت ئېچىپ ئۇلارنى يوقىتىۋېتەمدۇ؟" كۆۋرۈكنىڭ بىرى يېقىدا تۇرغان شۇنچە كۆپ ئەسكەرنىڭ ھەر بىرى ئېغىر كەيپىيات ئىچىدە، ئىختىيارسىز رەۋىشتە، ئۆزىگە مانا شۇنداق سوئاللارنى بېرەتتى، ئۇلار پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياش يورۇقىدا كۆۋرۈككە، قىران ئاتلىقلارغا قارشى تەرەپتىن نەيزىلىرى ھەم قورال-ياراقلىرى بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەپ كېلىۋاتقان كۆك شىنېل كىيگەن كىشىلەرگە قاراپ تۇراتتى.

— ئوھو! قىران ئاتلىقلارنى خۇدا ئۇردى! — دېدى نېسۋىتسكى. — ئۇلارنى ھازىر چاچما ئوققا تۇتىدۇ.

— بىكاردىن-بىكار شۇنچە كۆپ ئادەمنى ئېلىپ بارغان، — دېدى باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى.

— دەرۋەقە، — دېدى نېسۋىتسكى. — بۇ يەرگە ئىككى يىگىتنى ئەۋەتكەن بولسىمۇ، ئوخشاشلا ۋەزىپە ئورۇنلانغان بولاتتى.

— بەللى، جانابى ئالىيلىرى، — دېدى ژېركوۋ سۆزگە ئارىلىشىپ؛ ئۇ قىران ئاتلىقلاردىن كۆزلىرىنى ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى، لېكىن، يەنىلا ئۆزىنىڭ شۇنداق ساددا قىياپىتى بىلەن قاراپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ راستىنلا شۇنداق دەۋاتقانلىقىنى ياكى ئوينىشىپ دەۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى. — بەللى، جانابى ئالى! سىز قانداقچە ئويلاۋاتىسىز! ئىككى كىشىنى ئەۋەتىش دەمسىز؟ بىزگە ۋلادىمىر بانتىگى ۋە ئوردېننى كىم بېرىدۇ؟ ھازىر ئۇلارنى زەربىگە ئۇچرىسۇنمۇ دېيىلى، ئەمما ئېسكادرون ساق قالىدۇ-دە، ئۇنىڭ

ئۆزىمۇ بانتىك ① ئالالايدۇ. بىزنىڭ بوگدانىچىمىز ئىشنىڭ يولىنى بىلىدۇ.

— ئەنە! — دېدى باش ئىشتاپ ئەپتىسەرى، — چاچما ئوق!

ئۇ فرانسۇز زەمبىرەكلىرىنى كۆرسەتتى، زەمبىرەكلەر ئالدىدىكى ھارۋىلاردىن چۈشۈرۈلۈۋاتاتتى ۋە ئۇلارنى ئالدىراشلىق بىلەن نېرىگە يۆتكەۋاتاتتى.

فرانسۇزلار تەرەپتە، زەمبىرەكلەر تۇرغان يەردىكى كىشىلەر ئارىسىدا ئىس كۆرۈندى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچىسى تامامەن دېگۈدەك بىر ۋاقىتتا كۆرۈندى، بىرىنچى زەمبىرەك ئاۋازى يېتىپ كېلىش بىلەن تەڭ، تۆتىنچىسىدىنمۇ ئىس كۆرۈندى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككى ئاۋاز بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى يېتىپ كەلدى، ئارقىسىدىنلا ئۈچىنچىسى يېتىپ كەلدى.

— ۋاي! ۋاي! — خۇددى قاتتىق ئاغرىتىۋاتقاندەك، باش ئىشتاپ ئەپتىسەرىنىڭ بىلىكىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ، ئۇھ تارتىپ قويىدى نېسۋىتسكى. — قاراڭ، بىرى يىقىلدى! يىقىلدى، يىقىلدى!

— ئىككىسمۇ، نېمە؟

— ئەگەر مەن پادىشا بولغان بولسام، ھېچقاچان ئۇرۇشمىغان بولاتتىم، — دېدى نېسۋىتسكى ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ.

فرانسۇزلار زەمبىرەكلىرىگە يەنە ئالدىراشلىق بىلەن ئوقلارنى قاچىلىدى. كۆك شىنېل كىيگەن پىيادە ئەسكەرلەر يۈگۈرگەن پېتى كۆۋرۈككە قاراپ سىلجىۋاتاتتى. ئىس يەنە ئەمما ھەر خىل پەيتلەردە كۆرۈنۈشكە باشلىدى، چاچما ئوقلارنىڭ كۆۋرۈككە ۋىڭىلداپ تېگىپ

① بانتىك — بۇ يەردە "ئوردېن"، "مۇكاپات" مەنىسىدە. — تەر.

تۇرغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. لېكىن بۇ قېتىم نېسۋىتىسكى كۆۋرۈكتە قانداق ئەھۋاللار بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرەلمەيتتى — كۆۋرۈكتىن قويۇق ئىس كۆتىرىلگەن ئىدى. قىران ئاتلىقلار كۆۋرۈككە ئوت قويغان ئىدى، شۇڭا فرانسۇز زەمبىرەكچىلىرىنىڭ ئۇلارغا ئوق ياغدۇرۇشى ئۇلارغا توسقۇنلۇق قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى زەمبىرەكلىرىنى ئوقلاپ تەييارلاپ قويغانلىقى ئۈچۈن، كىم توغرا كەلسە شۇنىڭغا قارىتىپ ئېتىشتىنلا ئىبارەت ئىدى، خالاس.

قىران ئاتلىقلار ئاتلىرىنىڭ قېشىغا بېرىۋېلىشتىن ئاۋال فرانسۇزلار ئۈچ قېتىم چاچما ئوق ياغدۇرۇشقا ئۈلگۈرگەن ئىدى. ئىككى قېتىمقىسى ناتوغرا قارىغا ئېلىنغانلىقتىن تەگمەي قېلىپ، ئوقلار ئېگىز ئۆرلەپ ئۆتۈپ كەتتى، ئەمما، ئەڭ ئاخىرقىسى بىر پېيى توپلىشىپ تۇرغان ئاتلىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ، ئۈچەيلەننى يىقىتقان ئىدى.

بوگدانىچ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن ئەنسىرەپ يۈرگەن روستوۋ نېمە قىلىشنى بىلمەي كۆۋرۈكتە توختاپ قالغان ئىدى. ئۇ ھەرۋاقىت قىياس قىلىپ يۈرگەن ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئەھۋاللاردەك، قىرىپ تاشلايدىغان ئادەممۇ يوق ئىدى، كۆۋرۈكتە ئوت قويۇشقا ياردەممۇ بېرەلمەيتتى، چۈنكى، باشقا ئەسكەرگە ئوخشاش، كۆۋرۈككە ئوت قويۇشقا كېرەكلىك ئوت تۇتاشتۇرغۇچى پاخالنىمۇ ئېلىپ كەلمىگەن ئىدى. ئۇ ئۆزى تۇرغان يېرىدە ئەتراپقا قاراۋاتقان چاغدا، بىردىنلا خۇددى چېچىلىپ كەتكەن ياڭاقتەك، كۆۋرۈك تەرەپتىن قاراسلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى — ئۇنىڭغا ھەممىدىن يېقىن تۇرغان ئاتلىقلارنىڭ بىرسى نالە قىلىپ، كۆۋرۈكنىڭ شادىسىغا يىقىلدى. روستوۋ باشقىلار بىلەن بىللە ئۇنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ

كەلدى. كىمدۇ بىرسى يەنە: «شىرغا!» دەپ ۋاقىرىدى. ئاتلىقنى تۆت كىشى يۆلەپ كۆتىرىشكە باشلىدى.

— ۋاي-ۋاي-ۋاي!......تەگمەڭلا، خۇدا ھەققىدە، — دەپ يارىدار بولغۇچى ۋاقىرايتتى، لېكىن بۇنىڭغا قارىماي يەنىلا يارىدارنى كۆتىرىشىپ شىرغىغا سېلىشتى.

نىكولاي روستوۋ ئارقىسىغا بۇرۇلدى ۋە گويا كى بىر نەرسىنى ئىزلىگەندەك، يىراققا، دوناي دەرياسىنىڭ سۇيىگە، ئاسمانغا، قۇياشقا قارايتتى. ئاسمان بوشلۇغى نىمە دىگەن گۈزەل، نىمە دىگەن كۆپ-كۆك، نىمە دىگەن تىنچ، نىمە دىگەن بىپايان! ئولتۇرۇۋاتقان قۇياش نىمە دىگەن يارقىن، نىمە دىگەن پارلاق! ئۇزاق دوناي دەرياسىنىڭ سۇلىرى نىمە دىگەن يېقىملىق يالتىراپ ۋە جىلۋە قىلىپ تۇرىدۇ! بۇنىڭدىنمۇ كۆرە، دونايىنىڭ ئۇ تەرىپىدە كۆپ-كۆك بولۇپ كۆرۈنگەن تاغلار، مۇناستىرلار، سىرلىق جىلغىلار، تۇمان بىلەن قاپلانغان قارىغايزارلار...ئۇ تەرەپلەر جىمجىت، تىپ-تىنچ... «ئەگەر مەن شۇ يەردىلا بولسام ئىدى، ھىچنىمىنى، ھىچنىمىنى ئۈمىت قىلمىغان بولاتتىم، ھىچنىمىنى ئۈمىت قىلمىغان بولاتتىم، — دەپ ئويلىدى روستوۋ. — شۇ يەردە بولسام قانچىلىك بەختىيار بولاتتىم ۋە بۇ ئاپتاپ قانچىلىك بەخت بېغىشلىغان بولاتتى، بۇ يەردە بولسا.... نالە قىلىشلار، ئازاپ-ئوقۇبەت، قورقۇش-ۋەھىم، مۇشۇندىداق ئەندىشە، ئالدىراش-تېنەشلىك ...ئەنە، ئۇلار يەنە نىمىدۇ بىرنەرسە دەپ ۋاقىرىماقتا، يەنە قاياققىدۇ بىر ياققا، ئارقىسىغا قاراپ يۈگۈرۈشمەكتە، مەنمۇ شۇلار بىلەن بىللە يۈگۈرۈۋاتىمەن، ئەنە، يېنىمدا، ئەتراپىمدا، ئۈستۈمدە ئەجەل...يەنە بىر دەقىقە ئۆتسۇن، ئۆلۈشۈم مۇمكىن، ھىچقاچان بۇ قۇياشنىمۇ، بۇ سۇلارنىمۇ، بۇ جىل-

غىلارنىمۇ كۆرەلمەيمەن...“

دەل شۇ پەيتتە، قۇياش بۇلۇتلارنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇشقا باشلىغان ئىدى؛ روستوۋنىڭ ئالدىدا باشقا شىرغىلار كۆرۈندى. ئۆلۈم ۋە شىرغىلار بىلەن باغلىنىشلىق بولغان قورقۇش تۇيغۇلىرى، قۇياش ۋە ھاياتلىققا بولغان مۇھەببەت — مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى بىرگە قوشۇلۇپ ۋەھىمىلىك بىر خىل تەسىراتقا ئايلاندى.

”ئۇلۇغ خۇدا! ھەي، خۇدايى ئالەم، ئۆزەڭ رەھىم قىل، مېنى ئۆزەڭ كەچۈر، ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن!“ — دەپ پىچىرلايتتى روستوۋ كۆڭلىدە.

قىران ئاتلىقلار ئاتلىرىنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىشتى، ئادەملەرنىڭ ئاۋازلىرى بارغانسېرى يۇقىرىلاپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە بارغانسېرى خاتىرجەم بولۇشقا باشلىدى، شىرغىلار كۆزدىن غايىپ بولدى.

— ھە، بۇرادەر، پوروخنى پۇراپ باققاندۇرسەن؟... — دېدى ۋاسكا دېنىسوۋ ئۇنىڭ قۇلىغىغا.

”ھەممە ئىش ئۆتۈپ كەتتى؛ ئەمما مەن توخۇ يۈرەك ئىكەنمەن، شۇنداق، توخۇ يۈرەك ئىكەنمەن“، — دېدى روستوۋ ئىچىدە ۋە ئېغىر بىر تىنىپ قويۇپ، بىر ئايغىنى كۆتىرىپ تۇرغان گىراچىگىنى ئات باققۇچىنىڭ قولىدىن ئالدى-دە، ئېتىغا مىنىۋېتىپ دېنىسوۋدىن:

— چاچما ئوق دېگەن مانا شۇما؟ — دەپ سورىدى.

— ھە، تېخى قانداقى دەڭ! — دەپ ۋاقىرىدى دېنىسوۋ. — يىگىتتەك ئىشلىدىڭىز! ناھايىتى خەتەرلىك ئىش ئىدى! ياخشىسى ئاتاكا — كاللىسىنى ئېلىۋېرىسەن! ئۇ بولسا ئۇدۇلۇڭدىن قارىغا ئېلىپ ئېتىۋېرىدۇ، نىمە قىلىشىنىمۇ بىلمەيسەن.

دېنىسوۋ روستوۋدىن نېرىدا توختاپ تۇرغان پولك كاماندىرى، نېسۋىتسكى، باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى ۋە ژېركوۋلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

”ھەر ھالدا ھېچكىم سەزمىگەن ئوخشايدۇ“، — دىدى روستوۋ ئۆزىچە. دەرۋەقە، ھېچكىم ئۇنىڭغا ئېتىۋار قىلمىغان ئىدى، چۈنكى جەڭگە كىرىپ باقمىغان ئۆگەنچى ئەپىتسەرنىڭ بېشىدىن كەچۈرىدىغان تۇيغۇسى ھەر بىر كىشىگە تونۇش ئىدى.

— مانا سىزگە مەلۇم قىلىمەن، مۇكاپاتقا لايىق ئىشمۇ بولدى، — دىدى ژېركوۋ، — قارايسەنكى، مېنىمۇ پودپورۇچىك دەرىجىسىگە كۆتىرەر.

— كىنەزگە مەلۇم قىلىڭ، — دىدى پولكوۋنىك مەغرۇر ۋە خوشال ھالدا. — كۆۋرۈكنى كۆيدۇرۇپ تاشلىدىم دەپ،

— ئەگەر ئۇ زىيانلار توغرىسىدا سورىسىچۇ؟

— ئەرزىمەيدىغان ئىش، — دىدى يوغان ئاۋاز بىلەن پولكوۋنىك، — ئىككى ئاتلىق يارىلاندى، بىرى يىقىلدى، — دىدى خېلى روشەن شاتلىنىپ ۋە بەختىيار تەبەسسۇمدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ”يىقىلدى“ دىگەن سۆزنى جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن تەكرارلىدى.

9

بوناپارت قوماندانلىق قىلىۋاتقان يۈزمىڭ كىشىلىك فرانسۇز ئارمىيىسىنىڭ قىستىغى ئاستىدا، بارغانلا يېرىدە دۈشمەنلىك كەيپىياتىدىكى ئاھالىگە دۇچكەلگەن، ئۆزىنىڭ ئىتتىپاقچىلىرىغا بولغان ئىشەنچىنى يوقاتقان، تەمىنات قىسلىغىنى ھىس قىلىپ ۋە تامامەن

ئالدىنئالا ئويلاپ كۆرمىگەن ئۇرۇش شارائىتىدا ھەركەت قىلىشقا مەجبۇر بولغان ئۇچيۈز ئەللىك مىڭ كىشىلىك رۇس ئارمىيىسى كۇتۇزوۋ قوماندانلىقىدا دوناي دەرياسىنىڭ ئېقىمىنى بويلاپ ئالدىراش ھالدا چېكىنمەكتە ئىدى، ئۇ دۈشمەن قوغلاپ يەتكەن يەردىلا ئاندىن توختايتتى ۋە ئارقا سەپ قىسىملىرى بىلەن دۈشمەننى چېكىندۈرۈپ تۇراتتى، مۇنداق قىلىشمۇ پەقەت چېكىنىش داۋامىدا ئىمكان قەدەر ئۆزىنىڭ ئېغىر قورال-ياراقلىرىنى يوقاتماسلىق ئۈچۈن ئىدى. لامباخ، ئامشتېتېن ۋە مېلك دېگەن يەرلەردە ئۇرۇش ھەركەتلىرى ئۆتكەن ئىدى؛ لېكىن رۇسلارنىڭ ئۇرۇش داۋامىدا كۆرسەتكەن باتۇرلۇقى ۋە قەتئىيلىكىگە قارىماي (بۇنى ھەتتا دۈشمەنلەرنىڭ ئۆزىمۇ ئېتىراپ قىلغان ئىدى)، بۇ ئۇرۇش ھەركەتلىرىنىڭ بىردىن-بىر ئاقىۋىتى پەقەت تېخىمۇ تېزرەك چېكىنىش بولغان ئىدى. ئۇلمدا ئەسىرگە چۈشۈشتىن قۇتۇلۇپ قالغان ۋە برائۇناۋدا كۇتۇزوۋقا قوشۇلغان، ئاۋستىرىيە ئەسكەرلىرى بۇ چاغدا رۇس ئارمىيىسىدىن ئاجرالغان ئىدى، كۇتۇزوۋ بولسا پەقەت ئۆزىنىڭ ئاجىز ۋە ھېرىپ كەتكەن ئەسكەرلىرى بىلەن قالغان ئىدى. ۋېنانى قوغداپ قېلىشنى ئويلاشنىڭ ئەمدى ھاجىتىمۇ قالمىغان ئىدى. كۇتۇزوۋ تېخى ۋېنادىكى چېغىدىلا، ئاۋستىرىيە ھەربىي ئىشلار كېڭەشى يېڭى پەن-ئىستراتېگىيە قانۇنلىرى بويىچە چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق ئويلاپ ئىشلەپچىققان ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى كۇتۇزوۋقا تاپشۇرۇپ بەرگەن ئىدى، بۇ چاغدا ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئورنىغا كۇتۇزوۋنىڭ ئۆز ئالدىغا قويغان بىردىن-بىر ۋە يېتىش مۇمكىن ئەمەس دېگۈدەك مەقسىدى — ماكنىڭ ئۇلمدا ئۆز ئارمىيىسىنى ھالاكەتكە يولۇقتۇرغانغا ئوخشاش ئەھۋالدىن ساقلىنىپ، روسىيىدىن كېلىۋاتقان

ئەسكەرلەر بىلەن قوشۇلۇش ئىدى.

28 ـ ئۆكتەبىردە كۇتۇزوۋ ئۆز ئارمىيىسىنى باشلاپ دوناي دەريا-سىنىڭ سول قىرغىقىغا ئۆتتى ۋە دونايىنى ئۆزى بىلەن فرانسۇزلار-نىڭ ئاساسىي كۈچلىرى ئوتتۇرىسىدا قالدۇرۇپ، بىرىنچى مەرتىۋە توختىدى. ئوتتۇزىنچى كۈنى ئۇ دونايىنىڭ سول قىرغىقىدا تۇرغان مورتىيو دىۋىزىيىسىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى تارمار قىلدى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا بىرىنچى قېتىم مۇنۇلار غەنىمەت ئېلىندى: ھەربىي بايراق، زەمبىرەك، يەنە دۈشمەننىڭ ئىككى گېنېرالى. رۇس ئەسكەرلىرى ئىككى ھەپتىلىك چېكىنىشتىن كېيىن بىرىنچى مەرتىۋە توختىدى ۋە جەڭدىن كېيىن جەڭ مەيدانىنى ساقلاپلا قالماستىن، بەلكى يەنە فرانسۇزلارنى قوغلىۋەتكەن ئىدى. گەرچە ئەسكەرلەر كىيىم-كېچەك-سىز قالغان، ھېرىپ-ئېچىپ كۈچتىن كەتكەن ۋە ئارقىدا قالغانلار، ياردار بولغانلار، ئۆلگەنلەر ھەم كېسەل بولغانلار بولۇپ ئەسكەرلەر-نىڭ پۈتۈن سانىنىڭ ئۈچتىن بىرى زىيان بولغان بولسىمۇ؛ گەرچە بىر قىسىم كېسەللەر ۋە ياردار بولغانلار كۇتۇزوۋنىڭ خېتى بىلەن دۈشمەننىڭ ئىنسانپەرۋەرلىكىگە تاپشۇرۇلۇپ، دونايىنىڭ نېرىقى تەرىپىدە قالدۇرۇلغان بولسىمۇ؛ گەرچە كرېمستىكى كاتتا دوختۇر-خانا ۋە ھەربىي دوختۇرخانىغا ئايلاندۇرۇلغان چوڭ ئۆيلەر ھەممە كېسەللەر ۋە ياردارلارنى ئەمدى يەنە ئۆزىگە سىغدۇرالمىسىمۇ، — مۇشۇلارنىڭ ھېچ قايسىسىغا قارىماستىن، كرېمستا توختاپ قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە مورتىيو ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش ئەسكەرلەرنىڭ روھىنى زور دەرىجىدە ئۆستۈرگەن ئىدى. پۈتۈن ئارمىيىدە ۋە باش ئىشتاپتا گەرچە ناتوغرا بولسىمۇ، روسىيىدىن غايەت زور قوشۇننىڭ پات ئارىدا يېتىپ كېلىدىغانلىقى، ئاۋستىرىيىلىكلەرنىڭ

قانداقتۇ غەلىبىسى ۋە قورقۇپ كەتكەن بوناپارتنىڭ چېكىنىۋاتقانلىغى توغرىسىدا خوش خەۋەرلەر تارقالغان ئىدى.

كىنەز ئاندرېي جەڭ ۋاقتىدا مۇشۇ جەڭدە ئۆلگەن ئاۋستىرىيە گېنېرالى شمىتنىڭ يېنىدا خىزمەتتە بولغان ئىدى، ئۇنىڭ مىنگەن ئېتى يارىدار قىلىنغان ۋە ئۆزىنىڭ قولىغىمۇ سەل ئوق تەككەن ئىدى. باش قوماندان ئالاھىدە ئىلتىپات قىلىپ ئۇنى شۇ غەلىبە توغرىسىدىكى خەۋەر بىلەن ئاۋستىرىيە پادىشاسىنىڭ سارىيىغا ئەۋەتتى، پادىشا سارىيى بۇ چاغدا فرانسۇز ئەسكەرلىرى تەھلىكە سېلىۋاتقان ۋېنادا بولماستىن، بەلكى برۇننىدا ئىدى. جەڭ بولغان كېچىسى ھاياجانلانغان بولسىمۇ، لېكىن ھارمىغان كىنەز ئاندرېي (تەن تۈزۈلۈشىنىڭ زەئىپتەك كۆرۈنۈشىگە قارىماي، كىنەز ئاندرېي جىسمانى جەھەتتىكى چارچاشقا باشقا كۈچلۈك كىشىلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ ئوبدان بەرداشلىق بېرەتتى)، دوختۇرووۋ① تاپشۇرغان مەلۇماتنى ئېلىپ كرېمىستا تۇرغان كۇتۇزوۋ ھوزۇرىغا كەلدى ۋە شۇ كېچىسى يەنە خەت ـ ئالاقىچى قىلىپ برۇننىغا ئەۋەتىلدى.ئۇنىڭ خەت ـ ئالاقىچى قىلىپ ئەۋەتىلىشى مۇكاپاتتىن تاشقىرى يەنە دەرىجىسىنى ئۆرلىتىش يولىدىكى مۇھىم قەدەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەتتى.

تۈن قاراڭغۇ، يۇلتۇزلۇق ئىدى؛ يول جەڭ بولغان كېچىسىدىن بىر كۈن ئىلگىرى ياققان ئاپپاق قاردا قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي پوچتا ھارۋىسىدا گايىدا ئۆتكەن جەڭ توغرىسىدىكى تەسىراتلارنى ئەسلەپ، گايىدا بولسا غەلىبە توغرىسىدا ئۆزى ئېلىپ

---

① دوختۇرووۋ — روسىيە گېنېراللىرىنىڭ بىرى. — تەر.

بىر ئۇۋاتقان خەۋەرنىڭ ئادەملەرگە قانداق تەسىر قىلىدىغانلىقىنى خۇرسەنلىك بىلەن تەسەۋۋۇر قىلىپ، گايىدا باش قوماندان ۋە يولداشلىرىنىڭ ئۆزىتىپ قويغانلىقى توغرىسىدىكى مەنزىرىسىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئۆزۈندىن بۇيان كۈتۈپ كەلگەن بەختكە ئەمدى ئېرىششكە باشلىغان ئادەملەرنىڭ ھىسسىياتىغا ئوخشاش، ھىسسىياتقا چۆمۈپ ئۇچقاندەك كېتىۋاتاتتى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇش بىلەن تەڭ، قۇلاقلىرى ھارۋا چاقلىرىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى ۋە غەلىبە توغرىسىدىكى ھىسسىياتلار ئارىلاشقان توپ-زەمبىرەك ۋە ملتىق ئاۋازلىرى بىلەن تولۇپ كېتەتتى؛ تۈرۈپلا رۇسلار قېچىپ كېتىۋاتقاندەك، ئۆزىنى بولسا ئۆلگەندەك تەسەۋۋۇر قىلىشقا باش-لايتتى؛ لېكىن دەرھال يەنە مۇنداق ۋەقەنىڭ ھېچقاچان بولمىغانلىد-غىنى، ئەكسىچە، فرانسۇزلارنىڭ قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى باشقىدىن ئۇققان كىشىدەك خۇرسەن بولۇپ ئويغىنىپ كېتەتتى. ئۇ غەلىبىنىڭ ھەممە تەپسىلاتلىرىنى، جەڭ ۋاقتىدىكى ۋەزىمىن باتۇرلۇغىنى باشقى-دىن ئەسلىدى-دە، شۇنىڭ بىلەن كۆڭلى تىنىپ ئۆگدەشكە باش-لىدى.... قاپ-قاراڭغۇ يولتۇزلۇق تۈندىن كېيىن يوپ-يورۇق، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان كۈن باشلاندى. قارلار قۇياش نۇرىدا ئېرىمەكتە ئىدى، ئاتلار ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىۋاتاتتى، گاھ ئوڭغا، گاھ سولغا بۇرۇلۇپ قاراپ، يېڭى، خىلمۇ-خىل ئورمانلىقلار، دالىلار ۋە يېزىلاردىن ئۆتەتتى.

بىكەتلەرنىڭ بىرىدە ئۇ يارىدار رۇس ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ كېتىد-ۋاتقان ھارۋىلارغا يېتىشىۋالدى. بۇلارنى ئېلىپ كېتىۋاتقان رۇس ئەپىتسەرى ئالدىدىكى بىر ھارۋىدا يانپاشلاپ يېتىۋالغان پېتى قوپال، ئەدەپسىز سۆزلەر بىلەن بىر ئەسكەرنى تىللاپ ۋاقىرىماقتا

ئىدى. ئۇزۇن ئىمىس يۇك ھارۋىلىرىنىڭ ھەربىرىدە بەش ـ ئالتىدىن ياكى ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك تاتىرىپ كەتكەن، كىرلەنگەن ۋە بىنتلار بىلەن باش ـ كۆزلىرىنى تېڭىۋالغان يارىدارلار تاشيولدا چايقىلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سۆزلىشىپ كېتىۋاتاتتى (كىنەز ئاندرېغا رۇسچە سۆزلەر ئاڭلىنىپ تۇراتتى)، بەزىلىرى نان يەپ ئولتۇراتتى، ئەڭ ئېغىر يارىدار بولغانلىرى ئاجىز، كېسەلمەن كىچىك بالىلارغا ئوخشاش گەپ قىلماستىن، يېنىدىن چېپىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان خەت ـ ئالاقىچىگە قارايتتى.

كىنەز ئاندرې ھارۋىكەشكە ئېيتىپ ھارۋىنى توختاتتى ۋە ئەسكەردىن قايسى ئۇرۇشتا يارىدار بولغانلىقىنى سورىدى.

— تۈنۈگۈن دونايدا بولغان جەڭدە، — دەپ جاۋاپ بەردى ئەسكەر. كىنەز ئاندرې خالتىسىنى چىقىرىپ ئەسكەرگە ئۈچ ئالتۇن پۇل بەردى.

— ھەممەيلەنگە، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ يېقىن كەلگەن ئەپىتسەرگە قاراپ. — تېزرەك ساقىيىپ قالغايسىلەر، بۇرادەرلەر، — دېدى ئەسكەرلەرگە قاراپ، — ئالدىمىزدا تېخى نۇرغۇن ئىشلار بار.

ئەپىتسەرنىڭ گەپلەشكۈسى كەلگەن بولسا كېرەك:

— قانداق خەۋەرلەر بار، جانابى ئاديۇتانت؟ — دەپ سورىدى.

— ياخشى خەۋەرلەر كۆپ، ھەيدە! — دەپ ۋاقىرىدى ھارۋىكەشكە ۋە ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى.

كىنەز ئاندرې برۇننغا يېتىپ كەلگەندە، ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشكەن ئىدى ۋە بۇ يەردە ئۇ ئۆزىنى ئېگىز ـ ئېگىز ئىمارەتلىرى، دۇكانلىرى بار، ئۆيلەرنىڭ دەرىزىلىرىدىن چىراقلىرى چاراقلاپ يېنىپ تۇرغان، چىرايلىق پەيتون ھارۋىلار تاشيوللاردا تېز ـ تېز

قاتناپ تۇرغان، لاگېردىن كەلگەن ھەربى كىشىنى ھەمىشە ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان چوڭ ئاۋات شەھەرنىڭ ھاۋاسى بىلەن قورشالغانلى- غىنى ھىس قىلىدى. ئۇ شۇنچە يولىنى تېز بېسىپ ئۆتكەنلىكىگە ۋە كېچىنى ئۇيىقۇسىز ئۆتكۈزگەنلىكىگە قارىماي، سارايىغا يېقىنلىشىپ كەلگەندە، ئۆزىنى تونۇگۇنكىگە قارىغاندا تېخىمۇ تېتىك ھېس قىلاتتى. پەقەت ھاياجاندىن كۆزلىرى چاقنايتتى ۋە ئۇنىڭ ئوي- پىكىرلىرى پەۋقۇلئاددە تېزھەم روشەنلىك بىلەن ئالمىشىپ تۇراتتى. ئۇ جەڭنىڭ ھەممە تەپسىلاتلىرىنى ئەمدى غۇۋا ئەمەس، بەلكى ناھايىتى روشەن، ئىخچام ھالدا پادىشا فرانسقا قىياسەن بايان قىلىپ بەرمەكچى بولغاندەك جانلىق تەسەۋۋۇر قىلاتتى. ئۇ ئۆزىگە ئۇشتۇمتۇت بېرىلىش ئىمكانىيىتى بولغان سوئاللارنى ۋە بۇ سوئال- لارغا بېرىدىغان جاۋاپلىرىنى جانلىق ھالدا تەسەۋۋۇر قىلاتتى. ئۇ مېنى دەرھال پادىشاغا ئېلىپ كىرىدۇ، دەپ ئويلايتتى. لېكىن سارايى- نىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىش بىلەن تەڭ بىر ئەمەلدار يۈگۈرۈپ چىقتى ۋە ئۇنىڭ خەت-ئالاقىچى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، باشقا بىر دەرۋازىغا باشلاپ ماڭدى.

— ئاربىلقتىن ئوڭغا قاراپ ماڭغاندا، ئۇ يەردە Euer Hochgeboren (ئالى ھەزرەتلىرى)، سىز نۆۋەتچى فلىگېل-ئاديۇتانتىنى[1] تاپىسىز، — دىدى ئۇنىڭغا ئەمەلدار. — ئۇ سىزنى ھەربىي مىنىستىر ئالدىغا ئېلىپ كىرىدۇ.

نۆۋەتچى فلىگېل-ئاديۇتانت كىنەز ئاندرېينى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن

---

[1] فلىگېل-ئاديۇتانت — پادىشا ھوزۇرىدا خىزمەت قىلىدىغان ئەپىتسەر. — تەر.

سەل كۈتۈپ تۇرۇشنى ئۆتۈندى ۋە ئۆزى بولسا ھەربى مىنىستىر ھوزۇرىغا كىرىپ كەتتى. بەش مىنۇتتىن كېيىن فىلىگېل-ئادىيۇتانت يېنىپ چىقتى ۋە ئالاھىدە ھۆرمەت بىلەن تازىم قىلدى، شۇنىڭ بىلەن كىنەز ئاندرېغا ئالدىدا يول بېرىپ، ئارىلىقتىن ئۇنى ھەربى مىنىستىر ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىردى. فىلىگېل-ئادىيۇتانت ئۆزىنىڭ نازاكەتلىك ئېھتىرامى بىلەن بۇ رۇس ئادىيۇتانتىنىڭ ئۆزىگە قارىتا تەكەللۇپسىز مۇئامىلە قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئالغاندەك كۆرۈنەتتى. ھەربى مىنىستىر ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىگە يېقىنلىشىپ كەلگەندە، كىنەز ئاندرېينىڭ روھى خېلى چۈشتى. ئۇلارنىڭ بۇ ئىشى كىنەز ئاندرېغا ھاقارەت بولۇپ تۇيۇلدى ۋە بۇ ھاقارەت تۇيغۇسى شۇ ئەسنادا ئۆزى ئۇچۇن سېزىلمىگەن ۋە ھېچنىمىگە ئاساسلانمىغان نەپرەت تۇيغۇسىغا ئايلاندى. ئۇنىڭ ئۆتكۈر ئەقلى خۇددى شۇ پەيتتە ئۇنىڭغا مۇنداق بىر قاراشنى ئېيتىپ بەرگەن ئىدىكى، بۇنىڭغا ئاساسەن ئۇ ئادىيۇتانتقىمۇ، ھەربى مىنىستىرغىمۇ نەپرەت بىلەن قاراشقا ھەقلىق ئىدى.

”پوروخنى پۇراپ باقمىغان بۇ كىشىلەر ئۈچۈن، غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش ناھايىتى ئاسان تۇيۇلغان بولۇشى مۇمكىن!“ — دەپ ئويلايتتى كىنەز ئاندرېي، ئۇ كۆزلىرىنى نەپرەتلەنگەن ھالدا قىسىپ قويدى. ئۇ ھەربى مىنىستىرنىڭ ئىشخانىسىغا ناھايىتى ئاستا قەدەم تاشلاپ كىردى. بۇ تۇيغۇ ئۇ يوغان شىرە ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا دەرھال دىققەت-نەزىرىنى سالمىغان ھەربى مىنىستىرنى كۆرگەن چاغدا تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. ھەربى مىنىستىر چېچى يوق ئايپاق بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ئىككى چېكىسى ئاقارغان بېشىنى ئىككى موم شامنىڭ ئارىلىغىغا كىرگۈزگەن پېتى قېرىنداش

بىلەن بەلگىلەرنى قويۇپ قەغەزلەرنى ئوقۇۋاتاتتى. مىنىستىر ئىشىك ئېچىلىپ قەدەم ئاۋازى ئاڭلانغان چاغدىمۇ قەغەزلەرنى ئوقۇپ بولمىغىچە باش كۆتەرمىدى.

— مانا بۇنى ئېلىپ بېرىڭ، — دېدى ھەربىي مىنىستىر ئۆز ئادىتى بويىچە ئىمزا قويغان قەغەزلەرنى ئۇزىتىپ بېرىۋېتىپ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە كىنەز ئاندرېغا قاراپمۇ قويماي.

كىنەز ئاندرې: ياكى ھەربىي مىنىستىرنى بەنت قىلغان ھەممە ئىشلارنىڭ ئىچىدە كۇتۇزوۋ ئارمىيىسىنىڭ ھەركەتلىرى ئۇنى ھەممىدىن ئاز قىزىقتۇرۇشى مۇمكىن ياكى رۇسلار ئەۋەتكەن خەت-ئالاقىچى شۇنداق دەپ بىلسۇن دېگەن مۇددىئادا ئۆزىنى شۇنداق تۇتقان بولۇشى مۇمكىن، دەپ ھېس قىلاتتى. "بىراق، بۇ مەن مۇتلەق پەرۋا قىلمايدىغان مەسىلە"، — دېدى كىنەز ئاندرې ئىچىدە. ھەربىي مىنىستىر قالغان قەغەزلەرنى يىغىشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ چەت-گىرۋەكلىرىنى بىر بىرىگە تەڭلەشتۈردى-دە، ئاندىن بېشىنى كۆتەردى. ئۇ ئەقىللىق ۋە خاراكتېرلىق كاللىسى بار ئادەم ئىدى. لېكىن ئۇ كىنەز ئاندرېغا قاراش بىلەن تەڭ يۈزىدىكى جىددىي ۋە مەنىلىك ئىپادىنى، ئادەتتىكىچە، بىلىپ تۇرۇپ ئۆزگەرتكەندەك قىلدى: يۈزىدە بىمەنە، ساختىلىقىنى يوشۇرالمايدىغان، بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى بولۇپ نۇرغۇن كىشىلەرنى قوبۇل قىلىپ يولىغا سېلىۋاتقان ئادەمنىڭ تەبەسسۇمىغا ئوخشاش تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

— سىزنى گېنېرال-فېلد مارشال كۇتۇزوۋ ئەۋەتتىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ. — ئىشىنىمەنكى، ئوبدان خەۋەر ئېلىپ كەلگەنسىز؟ مورتىيە بىلەن توقۇنۇش بولدىمۇ؟ غەلىبە قىلغانسىلە؟ ۋاقتى كەلگەن

ئىدى!

ئۇ ئۆز نامىغا ئەۋەتىلگەن مەكتۇبنى قولىغا ئالدى-دە، ئۇنى غەمكىن بىر قىياپەتتە ئوقۇشقا باشلىدى.

— ئاھ، يارەببىم! ۋاي خۇدا! شىمىت! — دىدى ئۇ ئىچىچە. — ھەي، نىمە دىگەن بەختسىزلىك، ھەي، نىمە دىگەن بەختسىزلىك!

ئۇ مەكتۇپقا كۆزىنى يوگۇرتۇپ چىقتى-دە، ئۇنى شىرەگە قويدى، كېيىن خۇددى بىر نەرسە ئىسگە كەلگەندەك، كىنەز ئاندرېغا قارىدى.

— ئاھ، نىمە دىگەن بەختسىزلىك! چوڭ جەڭ بولدى دەڭ؟ لېكىن مورتيو ئەسىر ئېلىنماپتۇ-دە. (ئۇ ئويلىنىپ قالدى). مەن ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم، گەرچە شىمىتنىڭ ئۆلۈمى غەلىبىنى قولغا كەلتۇرۇش يولىدا زور يوقىتىش بولسىمۇ، ئەمما سىز ئوبدان خەۋەرنى ئېلىپ كەپسىز. ئالى ھەزرەتلىرى، چوقۇم، سىزنى قوبۇل قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئەمما ھازىر ئەمەس. سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن، دەم ئېلىڭ. ئەتە پاراتتىن كېيىن قوبۇلغا قاتنىشىسىز. بۇ ھەقتە مەن سىزگە ئۇقتۇرىمەن.

سۆزلىشىۋاتقان چاغدا يوقىلىپ كەتكەن بىمەنە كۈلۈمسىرەش ھەربى مىنىستىرنىڭ چىرايىدا يەنە پەيدا بولدى.

— خەير، سىزگە كۆپ رەھمەت. پادىشا ھەزرەتلىرى ئېھتىمال، سىزنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلار، — دىدى يەنە ۋە بېشىنى ئېگىپ قويدى.

كىنەز ئاندرېي سارايدىن يېنىپ چىققاندا، غەلىبىدىن پەيدا بولغان پۈتۈن خۇرسەنلىكى ۋە زەۋق-شەۋقىنى بىپەرۋا ھەربى مىنىستىرگە ۋە ئۇنىڭ خوش مۇلازىمەتلىك ئاديۇتانتىنىڭ قولىغا

بېرىپ چىققاندەك بولدى. ئۇنىڭ پىكىرلىرى بىردىنلا ئۆزگەردى، چەك ئەمدى ئۇنىڭ نەزىرىدە ئالىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن ئۇزاق ئۆتمۈشنىكى خاتىرە بولۇپ قالغاندەك تۇيۇلاتتى.

10

كىنەز ئاندرې بىرۇندا ئۆزىنىڭ تونۇشى رۇس دىپلوماتى بىلە- بىننىڭكىگە چۈشتى.

— بەللى، سۆيۈملۈك كىنەز، مېنىڭ سىزدىنمۇ ئارتۇق يېقىملىق مېھمىنىم يوق، — دېدى بىلىبىن كىنەز ئاندرېينى قارشى ئالغىلى چىقىپ. — فرانس، كىنەزنىڭ نەرسىلىرىنى مېنىڭ ياتىقىمغا ئېلىپ كىرگىن، — دېدى ئۇ بولكونسكىنىڭ نەرسىلىرىنى كۆتىرىپ كىرىۋات- قان خىزمەتكارىغا. — نېمە، غەلىبە خەۋەرچىسى بولۇپ كەلدىڭىزمۇ؟ ناھايىتى ياخشى. مەن بولسام، سىز كۆرۈپ تۇرغاندەك، كېسەل بولۇپ ئولتۇرۇپتىمەن.

كىنەز ئاندرې يۇيۇنۇپ ۋە كىيىم-كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ بولغاندىن كېيىن، دىپلوماتنىڭ ھەشەمەتلىك كۇتۇپخانىسىغا چىقتى ۋە ئۇنىڭ ئۇچۇن تەييارلانغان تاماققا ئولتۇردى. بىلىبىن بولسا مەشنىڭ يېنىدا يېيىلىپ ئولتۇراتتى.

كىنەز ئاندرې ساياھەت سەپىرىدىن كېيىنلا ئەمەس، بەلكى ھاياتىنىكى ھەممە راھەتلەردىن مەھرۇم قىلغان پۈتۈن ھەربى يۈرۈش- لەردىن كېيىنمۇ، بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ ئادەتلەنگەن، راھەت- پاراغەتلىك تۇرمۇش مۇھىتىدا دەم ئېلىۋاتقاندىكىدەك بىر خىل راھەتلىكنى ھېس قىلاتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئاۋسترىيىلىكلەر

قوبۇلىدىن كېيىن، گەرچە رۇس تىلىدا سۆزلەشمىسىمۇ (ئۇلار فرانـ-
سۇز تىلىدا سۆزلىشەتتى)، ئەمما رۇس كىشىسى بىلەن سۆزلەشكەنـ-
لىكى ئۈچۈنمۇ خوشال بولاتتى، چۈنكى ئۆز نەزىرىدە بۇ ئادەمنى
ئاۋستېرىيىلىكلەرگە ئادەتتىكى رۇسلاردەك يىرگىنىش (بولۇپمۇ هازىر
شۇنداق كۈچلۈك ھېس قىلىۋاتقاندەك) بىلەن قارايدۇ دەپ
ئويلايتتى.

بىلىبىن ئوتتۇز بەش ياشلارغا كىرگەن بويتاق ئادەم بولۇپ،
كنەز ئاندرېي بىلەن ئوخشاش بىر مۇھىتقا مەنسۇپ ئىدى. ئۇلار
پېتربۇرگدىكى چېغىدىلا تونۇشۇپ قالغان، لېكىن كىنەز ئاندرېي
كۇتۇزوۋقا ئەگىشىپ ئاخىرقى قېتىم ۋېناغا كەلگەندىن كېيىن تېخىمۇ
يېقىنلىشىپ كەتكەن ئىدى. كنەز ئاندرېي ھەربى ساھەدە كېلىچەك
ئىستىقبالى چوڭ بىر ياش ئادەم بولغاندەك، بىلىبىن دىپلوماتىيە
ساھەسىدە تېخىمۇ چوڭ ئىستىقبالغا ئىگە ئىدى. ئۇ ھازىر ياش
ئادەم بولسىمۇ، لېكىن ياش دىپلومات ئەمەس ئىدى، چۈنكى، ئۇ
ئون ئالتە يېشىدىن تارتىپ دىپلوماتىيە ساھەسىدە خىزمەت قىلىپ،
پارىژدا ۋە كوپېنگاگېندا تۇرغان، ھازىر بولسا ۋېنادا چوڭ مەنسەپ
بىلەن تۇراتتى. تاشقى ئىشلار ۋەزىرى ۋە بىزنىڭ ۋېنادىكى باش
ئەلچىمىز ئۇنى بىلەتتى ۋە قەدىرلەيتتى. ئۇ ناھايىتى ياخشى دىپلو-
مات بولىمەن دەپ، پەقەت سەلبى خىسلەتلەرنى ئۆزىدە ساقلاشقا
مەجبۇر بولىدىغان، بەزى ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتىدىغان ۋە فرانـ-
سۇزچە سۆزلەيدىغان كۆپ سانلىق دىپلوماتلاردىن ئەمەس ئىدى؛
ئۇ ئىشلەشنى ياخشى كۆرىدىغان ۋە قانداق ئىشلەشنى بىلىدىغان
دىپلوماتلارنىڭ بىرى بولۇپ، ھەپسىلىسىنىڭ كەملىگىگە قارىماي،
پۈتۈن تۈننى بەزىدە يېزىق شىرەسىنىڭ ئالدىدا ئۆتكۈزەتتى. ئۇ

قانداق ئىش بولمىسۇن جان-دىلى بىلەن ياخشى ئىشلەيتتى. ئۇنى "نىمە ئۈچۈن؟" دىگەن مەسىلە قىزىقتۇرماي، بەلكى "قانداق ئىشلەش كېرەك؟" دىگەن مەسىلە قىزىقتۇراتتى. دىپلوماتىك ئىشنىڭ نىمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىگى ئۇنىڭ ئۈچۈن پەرقسىز ئىدى؛ لېكىن پەرمايىش، مېموراندۇم ياكى مەلۇماتلارنى ماھارەت بىلەن، دەل جايىدا ۋە كېلىشتۈرۈپ تۈزۈپ چىقاتتى — ئۇ بۇنىڭدىن ناھايىتى ھوزۇرلىناتتى. بىلىبىننىڭ خىزمەتلىرى قەدىرلىنەتتى، يېزىق ئىشلىرىدىن تاشقىرى، ئۇنىڭ يەنە يۇقۇرى تەبىقە كىشىلىرى مۇھىتىدا ئالاقە قىلىش ۋە سۆزلىشىش قابىلىيىتىمۇ بار ئىدى.

بىلىبىن ئىشلەشنى قانداق ياخشى كۆرگەن بولسا، چىرايلىق ۋە قىزىقارلىق سۆزلەرنى قىلىش ئېيپى كەلگەندە سۆھبەت قىلىشنى شۇنداق ياخشى كۆرەتتى. ئۇ لېپەتلەر سۆھبىتىدە ئۇ ھەمىشە ھەيران قالارلىق سۆزلەرنىڭ ئورنى كېلىشنى كۈتەتتى ۋە پەقەت شۇ چاغدىلا سۆزگە ئارىلىشاتتى. بىلىبىننىڭ گەپ-سۆزلىرى دائىم قىزىقارلىق، ئۆتكۈر پىكىرلىك، مۇكەممەل جۈملىلىك، ھەممىنى قىزىقتۇرالايدىغان سۆزلەر بىلەن لىق تولاتتى. بۇ گەپلەر گوياكى ئەرزىمىگەن يۇقۇرى تەبىقە كىشىلىرىنىڭ ئېسىدە ساقلىنىشىغا ۋە بىر مېھمانخانىدىن يەنە بىر مېھمانخانىغا توشۇپ يۈرۈشكە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، ئەتەي ئىخچام خۇسۇسىيەتكە ئىگە قىلىش مەقسىدىدە بىلىبىننىڭ ئىچكى سىناق بۆلمىسىدە تەييارلانغاندەك كۆرۈنەتتى. دەرۋەقە، les mots de Bilibine se colportaient dans les salons de Vinne (بىلىبىننىڭ پىكىرلىرى ۋېنا مېھمانخانىلىرىدا تارقىلىپ يۈرەتتى) ۋە مۇھىم دەپ ئاتالغان ئىشلارغا دائىم ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتەتتى.

ئۇنىڭ ياداڭغۇ، ھارغىن، سارغىيىپ كەتكەن چىرايى پۈتۈنلەي

چوڭ قورۇقلار بىلەن تولغان؛ بۇ قورۇقلار خۇددى ناھايىتى پاكىز يۇيۇلۇپ مونچىدىن چىققان چاغدىكى بارماق ئۇچلىرىغا ئوخشاش ئاپپاق ئويمان بولۇپ كۆرۈنەتتى. بۇ قورۇقلارنىڭ ھەركىتى ئۇنىڭ چىرايىنىڭ ئاساسىي ئىپادىسى ئىدى. گايىدا ئۇنىڭ كەڭ قاتلاقلىق پىشانىسى قورۇلۇپ، قاشلىرى يۇقۇرى كۆتىرىلەتتى، گايىدا قاشلىرى پەسكە چۈشۈپ، ئىككى مەڭزىدە چوڭ قورۇقلار ھاسىل بولاتتى. ئىچىگە چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كىچىك كۆزلىرى ھەمىشە ئۇدۇل ۋە خوشال قاراپ تۇراتتى.

— قېنى، ئەمدى كۆرسەتكەن ئىشلىرىڭىزنى ئېيتىپ بېرىڭچۇ، — دېدى بىلىبىن.

بولكونسكى ئىنتايىن كەمتەرلىك بىلەن، ئۆزى توغرىسىدا بىر ئېغىز گەپ قىلماي، بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا بولغان ئىشلارنى ۋە ھەربىي مىنىستىرنىڭ قانداق قوبۇل قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

— Ils m'ont reçu avec ma nouvelle, comme un chien (شۇنداق خەۋەرنى ئېلىپ كەلسەم ئۇلار dans un jeu de quilles مېنى ئويۇنغا دەخىل قىلغۇچى ئىت ئورنىدا كۆرۈپ قارشى ئېلىشتى)، — دېدى كىنەز ئاندرېي گېپىنىڭ ئاخىرىدا.

بىلىبىن كۈلۈپ قويدى ۋە يۈزىدىكى قورۇقلىرى يوقىلىپ كەتتى.

(بىراق، ئەزىزىم)، — دېدى ئۇ Cependant, mon cher, — يىراقتىن تىرناقلىرىغا قاراپ ۋە سول قېشىنىڭ ئۈستىنى پۈرۈشتۈ-رۈپ، — malgré la haute — estime que je professe pour le "npa Вославнос poccuйckoe Bouhctbo", j'avoue que votre victoire n'est pas des plus victorieuse.

("پراۋوسلاۋ رۇس ئەسكەرلىرى"نى نەقەدەر ھۆرمەتلىسەممۇ، مەن، سىلەرنىڭ بۇ غەلىبەڭلار پارلاق غەلىبىلەردىن ئەمەس دەپ ئويلايمەن).

ئۇ سۆزىنى يەنە شۇنداقلا فرانسۇز تىلىدا سۆزلەيتتى ۋە پەقەت ئۆزى نەپرەتلىنىدىغان سۆزلەرنى تەكىتلىمەكچى بولغاندىلا رۇسچە ئېيتىپ قوياتتى.

— بۇ قانداق بولغىنى؟ سىلەر ئۆزەڭلارنىڭ پۈتۈن ئارمىيىسى بىلەن بۇ بەختسىز مورتىيو ۋە ئۇنىڭ بىر دىۋىزىيىسىگە ھۇجۇم قىلىپسىلەر، شۇنىڭغا قارىماستىن، مورتىيو يەنىلا سىلەرنىڭ قولۇڭلاردىن قېچىپ قۇتۇلۇپتۇغۇ؟ غەلىبە نەدە قالدى؟

— بىراق، راستىنى دېگەندە، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئاندرېي، — ماختانماستىن يەنە شۇنى ئېيتىشىمىز مۇمكىنكى، بۇ ئۆلۈمدىكىدىن ياخشىراق...

— نېمە ئۈچۈن سىلەر بىز ئۈچۈن بىرىنى، ھېچ بولمىغاندا بىر مارشالنى تۇتۇپ كەلمىدىڭلار؟

— شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ھەممە ئىش بىز ئالدىن مۆلچەرلىگەندەك بولۇپ چىقمايدۇ ياكى كۆرەكتىكىگە ئوخشاش تەرتىپلىك بولمايدۇ. بىز، مەن ھازىر سىزگە دېگەندەك، سەھەر سائەت يەتتىدە دۈشمەن ئارقا سېپىگە ئايلىنىپ ئۆتىمىز دەپ ئويلىغان ئىدۇق، ئەمما كەچقۇرۇن بەشتىمۇ ئۇ يەرگە يېتىپ بارالمىدۇق.

— نېمە ئۈچۈن ئەتىگەن سائەت يەتتىدە ئۇ يەرگە يېتىپ بارمىدىڭلار؟ سىلەرگە ئەتىگەن سائەت يەتتىدە ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىشىڭلار كېرەك ئەمەسما؟ — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ بىلىبىن. — ئەتىگەن سائەت يەتتىدە يېتىپ بېرىش كېرەك ئىدىغۇ؟

— نىمە ئۈچۈن سىز بوناپارتىقا رېنويادىن ئايرىلىپ كېتىش ياخشىراق ئىكەنلىكىنى دىپلوماتىيە يولى بىلەن چۈشەندۈرمىدىڭىز؟ — دېدى كىنەز ئاندرېي خۇددى شۇنداق ئاھاڭدا.

— بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن، — دېدى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ بىلبىن، — سىز مەشىنىڭ يېنىدا دىۋاندا ئولتۇرۇپ مارشاللارنى ئۇتتۇۋېلىش ناھايىتى ئاسان دەمەكچىسىز. بۇ گېپىڭىز راست، بىراق، شۇنداقمۇ بولسۇن، سىلەر نىمە ئۈچۈن ئۇنى قولدىن چىقىرىپ قويدۇڭلار؟ سىز ئەجەپلەنمەڭ، بۇ غەلىبىلىرىڭىزدىن ھەربىي مىنىستىرلا ئەمەس، بەلكى ھەتتا ئالى ھەزرەت پادىشا، كارول فرانسمۇ ئۆزىنى ئانچە بەختلىك ھېساپلىمايدۇ، ھەتتا روسىيە ئەلچىخانىسىنىڭ بەختسىز سېكرىتارى بولغان مەنمۇ ھېچقانداق ئالاھىدە خوشاللىق ھىس قىلمايمەن، مېنىڭ فرانتسىغا بىرەر كۈمۈش پۇل بېرىشىنىڭ ئورنىغا بىر كۈنلۈك رۇخسەت ۋاختىنى بەرگەن تۈزۈك، ئۇ ئۆزىنىڭ سۆيگىنىنى ئېلىپ بېرىپ بۇراتىر كوچىسىدا كۆڭلىنى ئېچىپ كەلسۇن ۋە بۇنىڭ بىلەن مېنىڭ خوشال بولغانلىقىمنى بىلدۈرسۇن، ...بىراق، بۇ يەردە بۇراتىر كوچىسى يوقتە...

ئۇ كىنەز ئاندرېيغا تىكىلىپ قارىدى ۋە پېشانىسىدىكى قورۇقلىرى بىردىنلا يوقالدى.

— سىزدىن "نىمە ئۈچۈن؟" دەپ سوراش نۆۋىتى ئەمدى ماڭا كەلدى، ئەزىزىم، — دېدى بولكونسكى. — مەن سىزگە راستىنى ئېيتسام، چۈشەنمەيۋاتىمەن، ئېھتىمال، بۇ يەردە مېنىڭ زەئىپ ئەقلىمدىن ئۇستۈن تۇرىدىغان دىپلوماتىك ئىنچىكىلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن، بىراق، يەنىلا چۈشەنمەيۋاتىمەن: ماك پۈتكۈل ئارمىيىسىدىن ئايرىلسا، فېردىناند غوجام بىلەن

كارىل غوجام جايىدىن پەقەت قىمىرلىماي، خاتالىق ئۇستىگە خاتالىق سادىر قىلىۋەرسە، ئاخىردا، پەقەت بىرگىنە كۇتۇزوۋ ھەققى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈپ، فرانسۇزلارنىڭ (يېڭىلمەس دېگەن نامىنى) تارمار قىلسا-يۇ، ھەربىي مىنىستىر ھەتتا تەپسىلى ئەھۋال-لارنى ئاڭلاشقىمۇ قىزىقمىسا.

— خۇددى شۇ سەۋەپتىنمۇ شۇنداق-تە، ئەزىزىم! -Voyez vous, mon cher (سىز بىلەمسىز، ئەزىزىم)، بۇ غەلىبىلەر پادىشا ئۈچۈن، روسىيە ئۈچۈن، دىنىمىز ئۈچۈن بولغان غەلىبىلەر-(بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى ئوبدان)، Tout ga est bel et bon لېكىن بىز ئۈچۈن، مەن دېمەكچى — ئاۋستىرىيە ئوردىسى ئۈچۈن، سىلەرنىڭ غەلىبەڭلەرگە كۆڭۈل بۆلۈشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ سىلەر بىزگە كارىل غوجامنىڭ ياكى فېردىناندنىڭ غەلىبىسى توغرىسىدا ياخشى خەۋەر ئېلىپ كېلىڭلارچۇ! — un archiduc vaut lautre (بىر غوجام يەنە بىر غوجامدىن ھېچقانداق پەرقلەنمەيدۇ)، بۇ سىزگە مەلۇم — ھەتتا ناپالېوننىڭ ئوت ئۈچۈ-رۈش كاماندىسىنىڭ بىر روتىسى ئۈستىدىن غەلىبە قازانغانمۇ بول-سۇن، بۇ باشقا بىر ئىش، بىز يەنىلا زەمبىرەكلىرىمىزنى گۈمبۈرلىتىپ تەبرىكلىگەن بولاتتۇق. ئەمما، مۇنداق ئىشلار خۇددى قەستەن قىلىنغاندەك، پەقەت بىزنىڭ غېشىمىزغا تېگىدۇ، خالاس. كارىل غوجام ھېچقانداق نەتىجىگە ئىگە بولالمىدى، فېردىناند غوجام شەرمەندە بولماقتا. سىلەر ۋېنانى ئارتۇقچە مۇداپىئە قىلماي تاشلاپ كەتتىڭلار. (بىزگە Comme si vous nous disiez خۇددى): بىزگە خۇدا مەدەتكار، سىلەرنى بولسا پايتەختىڭىز بىلەن بىرگە قوشۇپ خۇداغا تاپشۇردۇق دېگەندەك قىلدىڭىز. بىر

گېنېرالنى، ھەممىمىز ياخشى كۆرىدىغان گېنېرال شمىتنى سىلەر ئۇق ئاستىدا قويدۇڭلار، ئەمدى سىلەر بىزنى غەلىبە بىلەن تەبرىكلە- ۋاتىسىلەر!... سىلەر يەتكۈزگەن خەۋەردىنمۇ يامانراق كىشىنى تېرىك- تۈرىدىغان نەرسىنى ئويلاش مۇمكىن ئەمەس دىسەم، راست شۇنداق دەۋېرىسىلەر. C'est comme un fait exprés, comme un fait expres. (خۇددى قەستەن قىلىنىغاندەك، قەستەن قىلىنىغاندەك). ئۇندىن تاشقىرى، قېنى، پەرەز قىلايلۇق، سىلەر ھەقىقەتەن پارلاق غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرگەنىمۇ بولۇڭلار، ھەتتا كارىل غوجامۇ غەلىبە قازانغان بولسۇن، بۇ غەلىبە ئومۇمى ئەھۋالنىڭ تەرەققىياتىدا قانداق ئۆزگىرىش پەيدا قىلغان بولاتتى؟ ۋېنا فرانسۇز ئەسكەر- لىرى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغان ھازىرقى پەيتتە، ئەمدى ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى.

— ھە؟ ۋېنانى ئىشغال قىلدى؟

— پەقەت ئىشغال قىلىندىلا ئەمەس، بەلكى بوناپارت ئاللىقا- چان شېنبرۇننىغا① يېتىپ كەلدى، ئەمما گراف، بىزنىڭ سۆيۈملۈك گرافىمىز ۋربنا (Wrbna) بولسا، بۇيرۇق ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئالدىغا يۈرۈپ كەتتى.

بولكونسكى سەپەر ئۈستىدىكى ھارغىنلىق ۋە يول ئۈستىدىكى تەسىراتلار بىلەن ئۆزى دۇچكەلگەن قوبۇلدىن كېيىن، خۇسۇسەن تاماقتىن كېيىن، ئاڭلىغان سۆزلەرنىڭ ھەممە ئەھمىيىتىنى چۈشەن- مەيۋاتقانلىقىنى ھىس قىلاتتى.

— بۈگۈن ئەتىگەن گراف لىختېنفېلس بۇ يەرگە كەلگەن

---

① شېنبرۇنن — ئاۋستىرىيە پادىشاسىنىڭ ۋېنادىكى يازلىق سارىيى. — تەر.

ئىدى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بىلىبىن، — ماڭا فرانسۇزلار-نىڭ ۋېنادا ئۆتكۈزۈلگەن كۆرىگى تەپسىلى تەسۋىرلەنگەن خەتنى كۆرسەتتى. Le prince Murat et tout le tremblement... (كىنەز ميۇرات ۋە باشقا ھەممىسى...)، سىز كۆرۈپ تۇرۇپسىز، سىلەرنىڭ غەلىبەڭلەر كىشىنى ئانچە خوشال قىلغۇدەك ئىش ئەمەس، شۇڭا سىزنىڭمۇ نىجاتچى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس...

— دەر ھەقىقەت، مېنىڭ ئۈچۈن بەرىبىر، مۇتلەق ھەممىسى بەرىبىر! — دىدى كىنەز ئاندرې، ئۇنىڭ كرېمستا بولغان جەڭ توغ-رىسىدىكى خەۋىرىنىڭ ئاۋسترىيە پايتەختىنىڭ ئىشغال قىلىنغانلىغى-دەك مۇنداق ۋەقەلەر تۈپەيلىدىن ھېچقانچە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئەمەسلىگىنى چۈشىنىشكە باشلاپ. — ۋېنا قانداقسىگە ئىشغال قىلى-نىپتۇ؟ ھىلىقى كۆۋرۈك ۋە مەشھۇر tête de pont (ئىسھامچۇ) ۋە كىنەز ئائۇئېرسپېرگچۇ؟ بىز، كىنەز ئائۇئېرسپېرگ ۋېنانى قوغدا-ۋاتىدۇ دەپ ئاڭلىغان ئىدۇق، — دىدى ئۇ.

— كىنەز ئائۇئېرسپېرگ بۇ تەرەپتە، يەنى بىز تەرەپتە تۇرۇپ بىزنى قوغداۋاتىدۇ؛ مەن ناھايىتى ناچار قوغداۋاتىدۇ دەپ ئويلاي-مەن، بىراق يەنىلا نىمە بولسىمۇ قوغداۋاتىدۇ. ئەمما، ۋېنا بولسا ئۇ تەرەپتە. ياق، كۆۋرۈك تېخى ئېلىنغىنى يوق، چۈنكى ئۇ مىنالاش-تۇرۇلغان ۋە ئۇنى پارتلىتىشقا بۇيرۇق بېرىلگەن. ئەكس ھالدا، بىز ئاللىقاچانلا بوگېمىيە تاغلىرىدا بولغان بولاتتۇق ۋە سىزمۇ ئارمىيە-ڭىزلار بىلەن بىللە ئىككى تەرەپتىن ئېچىلغان ئوت ئارىسىدا قېلىپ چارەك سائەت ئېغىر ئەھۋالدا قالغان بولاتتىڭىز.

— لېكىن، بۇ يەنىلا ئۇرۇش ئەمدى تۈگىدى دىگەنلىك ئەمەس-

تە، — دىدى كىنەز ئاندرېي.

— مەن، ئۆرۈش تۈگىدى دەپ ئويلايمەن. بۇ يەردىكى چوڭ قالپاقلىق كىشىلەرمۇ مۇشۇنداق ئويلايدۇ، بىراق ئۇلار بۇنى ئېيتىشقا پېتىنالمايدۇ. مەن ئۆرۈش باشلانغان چاغدىلا ئېيتقانىدەك، مەسىلىنى سىلەرنىڭ échauffo uree de Dürenstein (دۈرېنشتېيندىكى ئېتىشىشلار①) ھەل قىلمايدۇ، شۇنداقلا ئومۇمەن پوروخ ھەل قىلمايدۇ، بەلكى بۇ ئىشنى كىم ئويلاپ چىقارغان بولسا شۇ ھەل قىلىدۇ، — دىدى بىلىبىن ئۆزىنىڭ mots (داڭلىق سۆزلىرى)دىن بىرىنى تەكرارلاپ؛ بۇ چاغدا ئۇنىڭ پېشانىسىدىكى قورۇقلىرى يوقىلىپ سەل توختىۋالدى. — بىردىن-بىر مەسىلە، پادىشا ئالېكساندرنىڭ پرۇسسىيە كارولى بىلەن بېرلىندىكى ئۇچرىشىشىنىڭ قانداق نەتىجە بېرىدىغانلىقىغا باغلىق. ئەگەر پرۇسسىيە ئىتتىپاققا كىرسە، on forcera la main à l'Autriche (ئۇ ھالدا، پرۇسسىينى مەجبۇر قىلىشىدۇ-دە)، ئۆرۈش بولىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، مەسىلە پەقەت يېڭى Campo Formio (كامپو فورمىۋ)② شەرتنامىسىنىڭ دەسلەپكى ماددىلىرىنى نەدە تۈزۈپ چىقىشنى شەرتلىشىۋېلىش ئىشىلا قالىدۇ، خالاس.

— لېكىن، بۇ نىمە دىگەن پەۋقۇلئاددە تالانت! — دەپ بىردىنلا ۋاقىرىدى كىنەز ئاندرېي كىچىككىنە قوللىرىنى قىسىپ تۈرۈپ ۋە ئۇنىڭ بىلەن شىرەگە مۇشتلاپ. — بۇ ئادەم نىمە دىگەن تەلەيلىك!

---

① 9-بابتا ئېيتىلغان مورتيو ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان ئۆرۈش. — تەر.

② ئىتالىيىدە بىر يېزىنىڭ نامى. 1797-يىلى ئاۋستىرىيە بىلەن فرانسىيە بۇ يەردە «كامپو فورمىۋ سۈلھى»نى تۈزۈشكەن. — تەر.

Buonaparte — (بۇئوناپارت؟) — دېدى بىلىپ سوئال
قەزىرى بىلەن پېشانىسىنى پۇرۇشتۇرۇپ ۋە بۇنىڭ بىلەن ھازىر
un mot (داڭلىق سۆز) ئېيتىدىغانلىقىنى سەزدۇرمەكچى بولۇپ، —
Buonaparte (بۇئوناپارت)؟ — دېدى ئۇ يەنە بىر قېتىم تەكرار-
لاپ "u" ھەرپىگە ئۇرغۇنى ئالاھىدە چۈشۈرۈپ: — بىراق، مەن
ئويلايمەنكى، ئۇ ھازىر ئاۋستىرىيىگە شىنبىرونىدا ئەمىر-پەرمان
بېرىپ ئولتۇرغاندا il faut lui faire grâcedel'u (ئۇنى "u"
ھەرپىدىن قۇتۇلدۇرۇش كېرەك)، مەن ئۇنى Bonaparte tout court
(ئاددىغىنا بوناپارت) دەپ ئاتايمەن.
— ياق، چاخچاق قىلماڭ، — دېدى كىنەز ئاندرېي، — سىز
راستىنلا ئۇرۇش تۈگىدى دەپ ئويلامسىز؟
— ھە، شۇنداق دەپ ئويلايمەن: ئاۋستىرىيە ئەخمەق بولۇپ
قاپتۇ، ئۇ بۇنىڭغا ئادەتلەنمىگەن. ئىنتىقام ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن
ئەخمەق بولۇپ قالغانكى، بىرىنچىدىن، ئۆلكىلىرى تالان-تاراج
قىلىنغان، on dit le православное est terrible pour le
pillage (پراۋوسلاۋ قوشۇنلىرى ناھايىتى يامان تالان-تاراج
قىلىدۇ، دېيىشىدۇ)، ئارمىيىسى تارمار قىلىپ تاشلانغان، پايتەختى
ئىشغال قىلىنغان ۋە بۇلارنىڭ ھەممىسى pour les beaux yeux du
сардинскоевеличество (ساردىنىيىلىك ئالى ھەزرەتلىرىنىڭ
چىرايلىق كۆزلىرى ئۈچۈن بولغان)①. شۇنىڭ ئۈچۈن entre nous

① بوستون كېڭەشمىسىدە پرۇسسىيە ناپالېونغا ئۇلتىماتۇم ئەۋەتىش
پىكرىدە چىڭ تۇرغان، تەلەپلەرنىڭ بىرى ئۇنىڭدىن ساردىنىيە كىنەزلىگە تۆلەم
تۆلەشتىن ئىبارەت بولغان. ناپالېون بۇ تەلەپنى رەت قىلغان، ئەمما پرۇس-
سىيە ئاۋستىرىيىنىڭ يېڭىلىشى بىلەن قورقۇپ كېتىپ قىمىرلىماي قالغان. — تەر.

— mon cher (بۇ گەپ ئارىمىزدا قالسۇن، ئەزىزىم)، — مەن پەم قىلىۋاتىمەنكى، ئۇلار بىزنى ئالداۋاتىدۇ، بىلىشىمچە، بۇلار ئاللىقاچان فرانسىيە بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، بىزدىن يوشۇرۇنچە ئۆزلىرى يارىشىش شەرتنامىسىنىڭ لايىھەسىنى تۈزۈشكەن①.

— بۇ زادى مۇمكىن ئەمەس! — دېدى كىنەز ئاندرېي، — بۇ ناھايىتى پەسكەشلىك بولىدۇ.

— Qui vivra verra (ئۆلۈپ كەتمىسەك كۆرىمىز)، — دېدى بىلىبىن ۋە گەپ تامام بولغانلىقىغا ئىشارەت قىلىپ پېشانىسىدىكى قورۇقلىرىنى يوقاتتى.

كىنەز ئاندرېي ئۆزى ئۈچۈن تەييارلانغان ئۆيگە كىردى ۋە پاكىز كۆينەك كىيىپ، خۇش پۇراقلىق ياستۇق قويۇلغان پەر ئورۇن كۆرپىدە ياتتى، ئۇ ئۆزى خەۋەرنى تارقاتقان ئۇرۇشنىڭ ئۇنىڭدىن ناھايىتى يىراقتا قالغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. پرۇسسىيە ئىتتىپاقى، ئاۋستىرىيىنىڭ خائىنلىق قىلغانلىقى، بوناپارتنىڭ يېڭى تەنتەنىسى، ئەتىكى كۈندىكى كۆرۈشۈش زىيارىتى ۋە كۆرەك، پادىشا فرانسىسنىڭ قوبۇل قىلىشى ئۇنىڭ ئوي-پىكىرلىرىنى بەنت قىلاتتى.

ئۇ كۆزلىرىنى يۇمدى، لېكىن خۇددى شۇ پەيتنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭ قۇلاقلىرىدا زەمبىرەكلەر ۋە مىلتىقلاردىن ئېتىلغان ئوقلارنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازلىرى، پەيتون ھارۋا چاقلىرىنىڭ تاراقلىغان

① پادىشا فرانس ئۇ چاغدا ناپالېئوندىن سۈلھ تەلەپ قىلغان، ناپالېئون بولسا بەزى ھاقارەتلىك تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنى سۈلھ كېلىشىمىنىڭ ئالدىنقى شەرتى قىلغان، فرانس بۇنىڭغىمۇ ئىلاجسىز ماقۇل بولغان. — تەر.

ئاۋازلىرى جاراڭلايتتى، مانا تاغلاردىن يەنە يىپپەتەك تىزىلىپ مۇشكېتلار① چۇشمەكتە، فرانسۇزلار ئوق ئاتماقتا، ئۇ يۈرىكىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا ۋە ئۇ شىمەنت بىلەن بىر قاتاردا ئاتلىق ئالدىغا چىقماقتا، ئوقلار ئۇنىڭ ئەتراپىدىن خوشال ھۇشقۇيتۇپ ئۆتمەكتە ۋە ئۇ باللىق چاغلىرىدىن تارتىپ بېشىدىن كەچۈرۈپ باقمىغان تۇرمۇشنىڭ ئون ھەسسىلىگەن خوشاللىق تۇيغۇسىنى بېشىدىن كەچۈرمەكتە ئىدى.

ئۇ ئويغىنىپ كەتتى....

"شۇنداق، بۇلارنىڭ ھەممىسى بولغان!..." — دېدى ئۇ خۇددى باللاردەك بەختلىك ھالدا ئۆزىچە كۈلۈمسىرەپ ۋە ياشلىق باھارىنىڭ شىرىن ئۇيقۇسىغا چۆمۈپ.

11

ئەتىسى كىنەز ئاندرې خېلى كېيىنرەك ئويغاندى. ئۆتكەنكى تەسىراتلارنى ئەسلەپ، ئۇ ھەممىدىن ئاۋال بۈگۈن پادىشا فرانسقا كۆرۈنۈش كېرەكلىگىنى ئويلايتتى، ھەربىي مىنىستىرنى، ئاۋسترىيىنىڭ ئەدەپلىك فلىگېل-ئادىيۇتانتىنى، بىلىبىننى ۋە تۈنۈگۈنكى كەچقۇرۇنقى سۆھبەتنى ئويلايتتى. ئۇ سارايغا بېرىش ئۈچۈن ئۆزۈندىن بېرى كىيمەي كېلىۋاتقان كۆرەكتە كىيىلىدىغان كىيىم-كېچەكلىرىنى كىيدى-دە، ئۇنىڭدىن كىيىن پاكىز، تېتىك ۋە

---

① قەدىمقى زاماندىكى چوڭ كالىبىرلىق پىلتە مىلتىق بىلەن قوراللانغان ئەسكەرلەر. — تەر.

چىرايلىق قىياپەتتە، قولىغا بىنت يۆگەپ، بىلىبىنىنىڭ ھوجرىسىغا كىردى. ھوجرىدا دىپلوماتىك ساھەدىن تۆت جاناپ بار ئىدى. بولكونسكى ئەلچىخانىنىڭ سېكرېتارى كىنەز ئىپپولىت كۇراگىن بىلەن تونۇش ئىدى؛ ئۇنى قالغان كىشىلەر بىلەن بىلىبىن تونۇشتۇردى.

بىلىبىنىنىڭ ئۆيىدىكى جاناپلارنىڭ ھەممىسى ياش، باي ۋە خۇش چاقچاق يۇقۇرى قاتلام كىشىلىرى بولۇپ، ئۇلار ۋېنادىمۇ ۋە بۇ يەردىمۇ ئايرىمچە ئۆمەكنى تەشكىل قىلاتتى، بۇ ئۆمەكنىڭ باشلىقى بولغان بىلىبىن ئۇنى بىزنىڭ les nôtres (ئۆز كىشى-لىرىمىز) دەپ ئاتايتتى. تامامەن دىگۈدەك دىپلوماتلاردىن تۈزۈلگەن بۇ ئۆمەكتە، روشەنكى، ئۇرۇش ۋە سىياسەت بىلەن ھېچقانداق باغلىنىشى بولمىغان ، لېكىن بەزى ئاياللار ۋە مەھكىمە ئىشلىرىنىڭ رەسمى تەرەپلىرى بىلەنلا باغلىنىشى بولغان يۇقۇرى قاتلام جەمىيە-تىدىكىلەرنىڭلا ئارزۇ-ھەۋەسلىرى بار ئىدى. بۇ جاناپلار كىنەز ئاندرېينى ئۆز كىشىسى دەپ ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن ئۆز ئۆمىكىگە قوبۇل قىلدى (ئۇلار بۇ ئىلتىپاتنى ناھايىتى ئاز كىشىلەرگە قىلاتتى). ھۆرمەت يۈزىسىدىن ۋە سۆھبەتكە كىرىشىشنىڭ ئۇچى قىلىش ئۈچۈن، ئۇلار ئارمىيە ۋە جەڭلەر توغرىسىدا بىرقانچە سوئاللارنى بېرىشتى ۋە كېيىن سۆھبەت يەنە ئىزچىل بولمىغان خوشال چاق-چاقلار ھەم قۇرۇق گەپلەرگە ئايلىنىپ كەتتى.

— لېكىن، ھەممىدىن ياخشى بولغىنى، — دىدى دىپلومات ئاغىنىسىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتسىزلىكلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ بىرسى، — ھەممىدىن ياخشى بولغىنى شۇكى، كانسلېر ئۇنىڭغا توپ-توغرا: سىزنىڭ لوندونغا تەيىن قىلىنىشىڭ مەرتىۋەڭنىڭ ئۆسكەنلىكىدىن

دېرەك بېرىدۇ، ئۆزەڭمۇ بۇنىڭغا شۇنداق دەپ قارىغىن، دەپتۇ. سىز ئۇنىڭ بۇ چاغدىكى تۇرقىنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۇرەلەمسىز؟...

— لېكىن ھەممىدىن يامىنى، جاناپلار، مەن سىلەرگە ئېيتاي، كۇراگىننىڭ ئىشى چاتاق: ئۆزى پالاكەتكە ئۇچرىغان، بۇ دون-ژۇئان①، بۇ يارىماس ئادەم شۇنىڭدىن پايدىلىنىۋېتىپتۇ!

كىنەز ئىپپولىت بۇ چاغدا يۇمشاق كرېسلودا ئىككى پۇتىنى ئۇنىڭ تۇتقۇچى ئۇستىگە قويغان پېتى ياتاتتى. ئۇ كۈلۈپ كەتتى.

— Parlez-moi de Ga (دەگا، ئاڭلاپ باقاي!)، — دېدى ئۇ.

— ئوھو، دون-ژۇئان! ئوھو، يىلان! — بىرقانچە كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— سىز بىلمەيسىز، بولكونسكى، — دېدى بىلىبىن كىنەز ئاندرېغا قاراپ، — فرانسۇز ئارمىيىسىنىڭ ھەممە ئەسكىلىكلىرى (روسىيە ئارمىيىسىنىڭ دېيىشكە تاس-تاماس قالدىم)، بۇ ئادەمنىڭ ئايال-لار ئارىسىدا قىلغان قىلىقلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ.

— La femme estla compagne de l'homme (ئايال بولسا ئەرنىڭ دوستى)، — دېدى كىنەز ئىپپولىت ۋە لورنېت②تىن ئۆزىنىڭ ئېگىز كۆتىرىلگەن پۇتىغا قاراشقا باشلىدى.

بىلىبىن ۋە "ئۆز كىشىلەر"نىڭ ھەممىسى ئىپپولىتنىڭ كۆزىگە قاراپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. كىنەز ئاندرې بىلدىكى، ئىپپولىت (كىنەز ئاندرې بۇرۇن خوتۇنىنى ئۇنىڭدىن كۈنلەيتتى ۋە ھازىر

① دون-ژۇئان — ھەمىشە ئايال-لار ئارقىسىغا كىرىۋېلىپ، ئۇلارنى ئالداپ يۈرىدىغان ئادەملەرنىڭ ئومۇمى نامى. — تەر.

② لورنېت — سېپى ئۇزۇن كۆزەينەك. — تەر.

ئىچىدە ئۇنىڭغا ئىقرار ئىدى) بۇ كىشىلەر ئارىسىدا كۈلكە-مەسخىرە قىلىش ئۈچۈن دەستەك بولۇپ قالغان ئىدى.

— ياق، مەن سىزنى كۈراگىن بىلەن قېلىنىراق ئاشنا قىلىپ خۇرسەن قىلىشىم كېرەك، — دېدى بىلىبىن ئاستاغىنا بولكونسكىغا. — ئۇ سىياسەت توغرىسىدا گەپ قىلغاندا قايىل قىلىدۇ، بۇنى بىر كۆرۈش كېرەك.

ئۇ ئىپپولىتقا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى ۋە پېشانىسىنى پۈرۈشتۈرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن سىياسەت توغرىسىدا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. كىنەز ئاندرې ۋە باشقىلار بۇ ئىككىيلەننىڭ ئەتراپىغا يىغىلىشتى.

— Le cabinet de Berlin ne peut pas exprimer un sentiment d'alliance, sans exprimer··· comme dans sa (بېرلىن كابىنېتى، ئۆزىنىڭ ئاخىرقى نوتىسىدىـ derniére note··· كىدەك... نى ئىپادىلىمەي تۇرۇپ، ئىتتىپاق توغرىسىدىكى ئۆزىنىڭ پىكىرلىرىنى ئىپادىلىشى مۇمكىن ئەمەس)، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ئىپپولىت ھەممەيلەنگە مەنىلىك قاراپ قويۇپ، — vous comprenez··· vous comprenez···, et puis si sa Majesté l'Empereur ne déroge pas au principe de notre alliance··· (بىلەمسىز... بىلەمسىز... ئۇندىن تاشقىرى، ئەگەر ھەزرىتى پادىشا بىزنىڭ ئىتتىپاقىمىزنىڭ ماھىيىتىنى (پىرىنسىـ پىنى) ئۆزگەرتمىسىلا...)

(توختاپ تۇرۇڭ، مەن تېخى Attendez, je n'ai pas fini··· سۆزۈمنى تۈگەتمىدىم...) — دېدى ئۇ كىنەز ئاندرېغا ئۇنىڭ قولىنى je suppose que l'intervention sera — تۇتۇپ تۇرۇپ. (مەن ئويلايـ plus forte que la noninter vention. Et···

مەنكى، مۇداخىلە قىلىش مۇداخىلە قىلمىغانلىغا قارىغاندا ياخشى-
راق) . — ئۇ سەل جىم بولدى . — on ne pourra pas imputer à
la fin de nonrecevoir notre dérêche du 28 novembre.
(ئەڭ ئاخىردا... بىزنىڭ Voila comment tout cela finira.
28-نويابىردىكى مەكتۇبىمىزنىڭ رەت قىلىنغانلىقى بىلەن ئىشنى
تۈگەتكەن دەپ ھىساپلاشقا بولمايدۇ... بۇ ئىشلار مانا شۇنداق
ئاياقلىشىدۇ.)

ئۇ كىنەز بولكونىسكىنىڭ قولىنى قويۇپ بەردى ۋە بۇنىڭ بىلەن
سۆزىنىڭ تاماملانغانلىقىنى ئىپادىلىدى.

— Demosthénes, je te reconnais au caillou que tu as
cahé dans ta bouche d'or! (دېموسفېن[1]، مەن سېنى ئۆزەڭنىڭ
ئالتۇن ئاغزىڭغا سېلىپ يوشۇرۇۋالغان شېغىل تاشقا قاراپ بىلدى-
مەن)، — دېدى بەك خۇرسەن بولۇپ كەتكەن بىلىبىن.

ھەممەيلەن كۈلۈپ كەتتى. ئىپپولىت ھەممە كىشىدىن قاتتىقراق
كۈلۈپ كەتتى. ئۇ، روشەنكى، ئازاپلىناتتى، نەپەسى بوغۇلاتتى،
لېكىن ئۇنىڭ ھەمىشە ھەركەتسىز تۇرىدىغان يۈزىنى سوزۇپ تۇرى-
دىغان قاتتىق كۈلكىسىدىن ئۆزىنى توختىتالمايتتى.

— ھە، گەپ مۇنداق، جاناپلار، — دېدى بىلىبىن، — بولكونىسكى
بۇ ئۆيدە، مۇشۇ يەردە، برۇننىدا مېنىڭ مېھمىنىم، ئۇنى مەن
قولۇمدىن قانچىلىك كەلسە، مۇشۇ يەردىكى ھاياتىمىزنىڭ ھەممە
خۇرسەنچىلىكلىرى بىلەن كۈتۈۋالماقچىمەن. ئەگەر بىز ۋېنادا بولغان

[1] قەدىمقى گرېك ناتىقى (ئارا تورى)، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تىلى
بەك يوغان بولغانلىغى ئۈچۈن، نۇتۇق سۆزلىگەندە شېغىلنى ئاغزىغا سېلىپ
تىلىنى بېسىۋالىدىكەن. — تەر.

بولساق، بۇ ناھايىتى ئاسان بولاتتى؛ لېكىن بۇ يەردە، (بۇ ئىپلاس موراۋىيە ئورنىسدا) dans ce vilain trou morave بولسا، بۇ تەسرەك، شۇڭا مەن سىلەر ھەممەڭلارنىڭ ياردەم بېرىشىنى سورايمەن. Il faut lui faire les honneurs de Brünn. (ئۇنى برۇننىدىكى ئوبدان نەرسىلەر بىلەن كۈتۈۋېلىش كېرەك). سىزلەر تىياتىرنى ئۈستىڭىزلەرگە ئېلىڭلار، مەن — جامائەتچىلىك بىلەن، سىز، ئىپپولىت، ئەلۋەتتە، — ئاياللار بىلەن كۈتۈۋېلىشنى ئۈستىڭىزگە ئېلىڭ.

— ئۇنىڭغا ئامالىنى كۆرسىتىش كېرەك، ئۇ ناھايىتى گۈزەل خوتۇن! — دېدى "ئۆز كىشىلەر"دىن بىرى ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئۇچىنى سۆيۈپ تۇرۇپ.

— قىسقىسى، بۇ قانخور ئەسكەرنى، — دېدى بىلبىن، — بىر قەدەر ئىنسانپەرۋەر قاراشلارغا بۇراش كېرەك.

— مەن سىلەرنىڭ مېھماندوستلۇغۇڭلاردىن بەھرىمەن بولالمايدىغانلىغا ئۇخشايمەن، جاناپلار، مېنىڭ بارىدىغان ۋاقتىم توشۇپ قالدى، — دېدى بولكونسكى سائىتىگە قاراپ.

— نەگە؟

— پادىشا ھوزۇرىغا.

— ئوھو! ئوھو! ئوھو!

— بولدۇ، خەير، بولكونسكى! — خەير، كىنەز، تاماقتا بۇرۇنراق كەلگەيسىز، — بىر قانچە كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. — بىز سىزنى دەپ يىغىلىمىز.

— پادىشا بىلەن سۆزلەشكەندە، ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن تەمىنلەش تەرتىۋىنى ۋە مارشىرۇت (بېسىپ ئۆتىدىغان يول)لارنى ئىمكان

قەدەر كۆپرەك ماختاك، — دىدى بىلىبىن ئايۋانغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ بولكونسكىنى.

— ماختىسام بولاتتى، لېكىن، ئۇنداق قىلالمايمەن، چۈنكى بىلمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى بولكونسكى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بولىدۇ، ئۇمۇمەن ئىمكان قەدەر كۆپرەك سۆزلەك. ئۇ كىشىنى قوبۇل قىلىشقا ئامراق، ئەمما ئۇزى سۆزلەشنى ياخشى كۆرمەيدۇ ۋە سۆزلەشنىمۇ بىلمەيدۇ، سىز بۇنى كۆرىسىز.

12

پادىشا فرانس تاۋاپ قوبۇلىغا چىقىش مۇراسىمىدا ئاۋستىرىيە ئەپىتسەرلىرى ئارىسىدا بەلگىلەنگەن ئورۇندا تۇرغان كىنەز ئاندرېنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىدى ۋە تاج ئۇزۇن قىلىپ كۆرسەتكەن بېشىنى ئۇنىڭغا لىڭشىتىپ قويىدى. لېكىن بۇ مۇراسىمدىن كېيىن، تۈنۈگۈنكى فلىگېل - ئادىيۇتانت بولكونسكىغا پادىشانىڭ ئۇنى قوبۇل قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى ھۆرمەت بىلەن يەتكۈزدى. پادىشا فرانس كىنەز ئاندرېنى ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قوبۇل قىلدى. گەپ باشلاش ئالدىدا كىنەز ئاندرې پادىشانىڭ خۇددى گاڭگىراپ قالغاندەك، نىمە دىيىشنى بىلمەي ۋە قىزىرىپ كەتكەنلىگىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

— خوش، جەڭ قاچان باشلانغان؟ — دەپ سورىدى پادىشا ئالدىراپ.

كىنەز ئاندرې جاۋاپ بەردى. بۇنىڭدىن كېيىن يەنە شۇنداق ئاددى سوئاللار بېرىلدى: ”كۇتۇزوۋ ساقمۇ؟ ئۇنىڭ كرېمستىن

چىقىپ كەتكىنىگە قانچىلىك ۋاقىت بولدى؟“ ۋەھاكازا. پادىشا خۇددى ھەممە مەقسىدى پەقەت بەلگىلىك ساندا سوئال قويۇشتىن ئىبارەتتەك قىياپەتتە سۆزلەيتتى. بۇ سوئاللارغا بېرىلىدىغان جاۋاپلارغا ئۇنىڭ قىزىقمايدىغانلىقى ئوچۇق بىلىنىپ تۇراتتى.

— جەڭ سائەت نەچچىدە باشلانغان؟ — دەپ سورىدى پادىشا.

— فۇرونتتىكى جەڭنىڭ سائەت نەچچىدە باشلانغانلىقىنى مەن ھەزرىتى ئالىيلىرىغا ئېيتىپ بېرەلمەيمەن، لېكىن مەن تۇرغان ديۇرېنشتېيىندە بىز كەچقۇرۇن سائەت ئالتىدە ھۇجۇمنى باشلىغان ئىدۇق، — دىدى بولكونىسكى جانلىنىشقا باشلاپ ۋە كاللىسىدا تەييارلانغان ھەممە كۆرگەن-بىلگەنلىرىنىڭ ھەقىقى تەسۋىرىنى مەلۇم قىلىش پۇرسىتى كەلدى دەپ ئويلاپ.

لېكىن، پادىشا كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى:

— قانچە مىل ئىكەن؟

— نەدىن نەگىچە، ھەزرىتى ئالىيلىرى؟

— دىيۇرېنشتېيىندىن كرېمسقىچە.

— ئۈچ يېرىم مىل، ھەزرىتى ئالىيلىرى.

— فرانسۇزلار سول قىرغاقنى تاشلاپ كەتتىمۇ؟

— پايلاقچىلارنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ئاخىرقى بىر قىسمى تۈندە سال ئارقىلىق دەريادىن ئۆتۈپ كېتىپتۇدەك.

— كرېمستا يەم-خەشەكلەر يېتەرلىكمۇ؟

— يەم-خەشەكلەر كېرەكلىك مىقداردا يەتكۈزۈلمىدى.

پادىشا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى.

— گېنېرال شمىت سائەت نەچچىدە ھالاك قىلىندى؟

— سائەت يەتتىلەردە بولسا كېرەك.

— سائەت يەتتىدە؟ بەك يامان بولۇپتۇ! بەك قايغۇلۇق ئىش بولۇپتۇ!

پادىشا رەھمەت دېدى ۋە تازىم قىلدى. كىنەز ئاندرې چىقىپ كەتتى ۋە دەرھال ساراي ئەھلىلىرى ئۇنى قورشىۋالدى. تەرەپ-تەرەپتىن خۇشخۇي كۆزلەر ئۇنىڭغا قارىشاتتى ۋە خۇشخۇي سۆزلەر ئاڭلىناتتى. تۈنۈگۈنكى فلىگېل-ئاديۇتانت نىمە ئۈچۈن سارايغا چۈشمەيسىز دەپ ئۇنىڭغا تەنە قىلدى ۋە ئۇنى ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى. ھەربى مىنىستىر كېلىپ ئۇنى پادىشا ئىنئام قىلغان ئۈچىنچى دەرىجىلىك مارىيە-تېرېزىيە ئوردېنى بىلەن تەبرىكلىدى، خانىش ئانىنىڭ كاھ بېگى① ئۇنى خانىش ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلدى. ئاغىچا خېنىم ئايىممۇ ئۇنى كۆرۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ كىمگە جاۋاپ بېرىشنى بىلمەي بىرقانچە سېكۇنتقىچە ئويلىنىپ قالدى. روسىيە ئەلچىسى ئۇنىڭ دولىسىنى تۇتۇپ، دېرىزە ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ سۆزلىششكە باشلىدى.

بىلىبىننىڭ سۆزىگە خىلاپ ھالدا، كىنەز ئاندرې ئېلىپ كەلگەن خەۋەر خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىنغان ئىدى. بۇنىڭ شۈكرانىسىغا ئومۇمى ئىبادەت تەيىن قىلىندى. كۇتۇزوۋ بولسا مارىيە-تېرېزى ناملىق چوڭ كرېست ئوردېنى بىلەن تارتۇقلاندى ۋە پۈتۈن ئارمىيىمۇ مۇكاپاتلاندى. بولكونسكى تەرەپ-تەرەپتىن تەكلىپنامىلەر ئالغان بولۇپ، ئەتىگەندىن باشلاپ ئاۋستىرىيىنىڭ چوڭ ئەمەلدار-

---

① نۆكەر ياكى خىزمەتكارلار باشلىقى. — تەر.

لىرنى زىيارەت قىلىشى كېرەك ئىدى. كەچقۇرۇن سائەت بەشتە زىيارەتلىرنى تاماملىغاندىن كېيىن، جەڭ توغرىسىدا ۋە ئۆزىنىڭ برۇنىغا قىلغان سەپىرى توغرىسىدا ئاتىسىغا يازماقچى بولغان خېتىنى كۆڭلىدە ئويلاپ پىشۇرۇپ، كىنەز ئاندرېي بىلىبىننىڭ ئۆيىگە قايتتى. بىلىبىن تۇرغان ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا يېرىمىغىچە يۈك ـ تاقلار قاچىلانغان تۆت چاقلىق ئۇزۇن ھارۋا تۇراتتى، بىلىبىننىڭ خىزمەت- كارى فرانس چامداننى ناھايىتى تەسلىكتە كۆتىرىپ ئىشىكتىن چىقىپ كېلىۋاتاتتى (بىلىبىننىڭ ئۆيىگە قايتىشتىن ئاۋال، كىنەز ئاندرېي كىتاب دۇكىنىغا بېرىپ، يول ئۈستىدە ئوقۇشقا كىتاب ئالغان ۋە شۇنىڭ بىلەن دۇكاندا بىرئاز ۋاقىت ھايال بولغان ئىدى).

— نىمە ئىش؟ — دەپ سورىدى بولكونسكى.

— Ach, Erlaucht! (ئاھ، سورىماڭ جاناپ ئالىي!) — دېدى فرانس چامداننى تەسلىكتە ھارۋىغا ئاغدۇرۇپ تاشلاپ. — Wir ziehen noch weiter. Der Bösewicht ist schon wiedr hinter uns her! (تېخىمۇ نېرىگە كۆچۈۋاتىمىز. ھەلىقى ياۋۇز يەنە بىزنىڭ پېيىمىزگە چۈشۈۋالدى!)

— نىمە ئىش؟ نىمە؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئاندرېي.

بىلىبىن شۇئان بولكونسكىنىڭ ئالدىغا چىقتى. بىلىبىننىڭ ھەمىشە خاتىرجەم تۇرىدىغان چىرايىدا جىددىلىك كەيپىياتى بىلىنىپ تۇراتتى.

— Non, non, avouez que c'est charmant (ياق، ياق، ئېتىراپ قىلىڭ، بۇ كارامەت ياخشىلىق)، — دېدى ئۇ، — cette histoire du pont de Thabor (MocT B BeHe).

(بۇ تابور كۆۋرۈكى [ۋېنادىكى Ils l'ont passé sans coup férir كۆۋرۈك]. فرانسۇزلار بۇ كۆۋرۈكتىن قارشىلىقسىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ).
كىنەز ئاندرېي ھېچنىمىنى چۈشەنمەيتتى.
— سىز قاياقتىن كېلىۋاتىسىز، شەھەردە بولۇۋاتقان ئىشلارنى ھەممە ھارۋىكەشلەر بىلگەن يەردە، سىز نىمىشقا بىلمەيسىز؟
— مەن ئاغىچا خېنىم ئايىمىنىڭكىدىن كەلدىم. ئۇ يەردە مەن ھېچنىمىنى ئاڭلىغىنىم يوق.
— كىشلەرنىڭ ھەممە يەردە يۈك-تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟
— كۆرمىدىم... ھە، نىمە ئىش؟ — دەپ تاقەتسىزلىك بىلەن سورىدى كىنەز ئاندرېي.
— نىمە ئىش بولاتتى؟ ئىش شۇندىكى، فرانسۇزلار ئائۇئېر-سپېرگ قوغداپ تۇرغان كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپتۇ، كۆۋرۈكنىمۇ پارتلاتماپتۇ، ميۇرات ھازىر يول بويلاپ برۇننىغا قېچىپ كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلار بۈگۈن-ئەتە مەشەگە يېتىپ كېلىدىكەن.
— نىمە؟ مەشەگە؟ كۆۋرۈك مىنالاشتۇرۇلغان ئىدىغۇ، نىمە ئۈچۈن پارتلاتماپتۇ؟
— مەن بۇنى سىزدىن سوراۋاتىمەن. بۇنى ھېچكىم، ھەتتا بوناپارتنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيدۇ.
بولكونىسكى ھەيران بولۇپ دولىسىنى قىستى.
— لېكىن، ئەگەر كۆۋرۈك قولدىن كەتكەن بولسا، دىمەك، ئارمىيە تۈگەشتى دېگەن سۆز: يولى كېسىپ تاشلىنىدۇ، — دېدى.
— ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا، — دېدى بىلىبىن. — قۇلاق

سېلىڭ. مەن سىلەرگە ئېيتقاندەك، فرانسۇزلار ۋېناغا كىرمەكتە. ھەممە ئىش جايىدا، ئىككىنچى كۈنى، يەنى تۈنۈگۈن، جانابى مارشاللار: مىيۇرات، لانن ۋە بېلىيەر ئاتلىنىپ توپ-توغرا كۆۋرۈككە قاراپ بېرىپتۇ. (دىققەت قىلىڭلار. ئۈچىلىسى گاسكونىيىلىك①) جاناپلار، — دەپتۇ بىرى، — سىلەر بىلىسىلەر، تابور كۆۋرۈكى مىنالاشتۇرۇلغان ۋە ئۇنى پارتلىتىشقا قارشىمۇ چارە كۆرۈلگەن، بىزنىڭ ئالدىمىزدا دەھشەتلىك tête de pont (كۆۋرۈك ئىستىھكامى) ۋە كۆۋرۈكنى پارتلىتىشقا ھەم بىزنى ئۆتكۈزمەسلىككە بۇيرۇق قىلىنغان ئون بەش مىڭ ئەسكەر تۇرۇپتۇ. لېكىن، ئەگەر بىز كۆۋرۈكنى ئالىدىغان بولساق، بىزنىڭ ھەزرىتى پادىشايىمىز ناپالېئون خوشال بولىدۇ. شۇڭا ئۈچەيلەن بېرىپ بۇ كۆۋرۈكنى ئالايلى. — بارايلى، — دەپتۇ باشقىلىرى؛ شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كۆۋرۈككە قاراپ يولغا چىقىپتۇ ۋە كۆۋرۈكنى ئاپتۇ، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپمۇ كېتىپتۇ ۋە ئەمدى ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئارمىيىسى بىلەن دونايىنىڭ بۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ، بىزگە، سىلەرگە ۋە سىلەرنىڭ ئالاقە لىنىيەڭلارغا قاراپ ھۇجۇم قىلىۋاتقانىمىش.

— بەس، چاقچاق قىلماي قويۇڭ، — دىدى كىنەز ئاندرېي جىددى ۋە مەيۇس قىياپەتتە.

بۇ خەۋەر كىنەز ئاندرېينى ئازاپلايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە ئۇنى خوشال قىلاتتى. رۇس ئارمىيىسىنىڭ ئەنە شۇنداق ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغان كىنەز ئاندرېينىڭ كاللىسىغا، ئارمىيىنى بۇ ئېغىر ئەھۋالدىن مەن قۇتقۇزۇشۇم كېرەك ۋە بۇ ئىش

① گاسكونىيىلىكلەر چوڭ سۆزلەش بىلەن داڭ چىقارغان. — تەر.

ئەنە شۇنداق تۇلون① بولۇپ، مېنى ئاددى ئەپتسەرلەر قاتارىدىن چىقىرىدۇ ۋە شان-شەرەپكە قاراپ بېرىدىغان مەرتىۋە يولى ئېچىپ بېرىدۇ، دىگەن پىكىر كەلدى. بىلىبىننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ، ئارمىيىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ھەربى كېڭەشتە ئۆزىنىڭ ئارمىيىنى قۇتقۇزالايدىغان بىردىن-بىر پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويىدىغانلىقىنى، بۇ پىلاننىڭ ئىجراسى پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇلىدىغانلىقىنى ئويلايتتى.

— بەس، چاقچاق قىلماي قويۇڭ، — دىدى ئۇ.

— چاقچاق قىلىۋاتمايمەن، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بىلىبىن، — ئەپسۇسكى، بۇ بىر ئاچچىق ھەقىقەت. بۇ جاناپلار يالغۇز ئۆزلىرى كۆۋرۈككە كېلىشىدۇ-يۇ، ئاپپاق قولياغلىقلىرىنى چىقىرىپ پۇلاڭلىتىشىدۇ؛ سۇلھ بولدى، بىز مارشاللار كىنەز ئائۇئېرسپېرگ بىلەن سۇلھ سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە كەلدۇق دەپ ئەسكەرلەرنى ئىشەندۈرىدۇ. نۆۋەتچى ئەپتسەر ئۇلارنى tête de pont (كۆۋرۈك ئىستىھكامى)غا كىرگۈزۈۋېتىدۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا گاسكونىيىلىكلەرگە خاس مىڭلىغان بىھۇدە ئەخمىقانە گەپلەرنى قىلىدۇ: ئۇرۇش تۈگىدى، پادىشا فرانس بوناپارت بىلەن كۆرۈشۈشنى قارار قىلدى، ئۇلار كىنەز ئائۇئېرسپېرگنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ ۋەھاكازا. ئەپتسەر ئائۇئېرسپېرگنى ئىزلەپ كىشى ئەۋەتىدۇ؛ بۇ جاناپلار ئەپتسەرلەرنى قۇچاقلايدۇ، چاقچاق قىلىشىدۇ، زەمبىرەكلەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشىدۇ، خۇددى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە بولسا فرانسۇز باتالىيونى ھېچكىم سەزمىگەن ھالدا كۆۋرۈككە

① 1793-يىلى، رېسپۇبلىكچىلار تۇلونغا ھۇجۇم قىلغاندا، ناپالېئون بىرىنچى مەرتىۋە نام چىقارغان. — تەر.

يېقىنلىشىپ كېلىدۇ-دە، يېقىلغۇ نەرسىلەر بار قاپلارنى
سۇغا تاشلايدۇ ۋە tête de pont قا كىرىۋالىدۇ. ئەڭ ئاخىردا
گېنېرال-لېيتېناتنىڭ ئۆزى، بىزنىڭ سۆيۈملۈك كىنەزىمىز ئائۇ
ئېرسپېرگ فون مائۇتېرن كېلىدۇ. "قەدىردان دۈشمىنىمىز! ئاۋستە-
رىيە ئارمىيىسىنىڭ گۈل چېچىكى، تۈرك ئۇرۇشىنىڭ قەھرىمانى!
دۈشمەنلىشىش تۈگىدى، ئەمدى بىر بىرىمىزگە قوللىرىمىزنى
بېرىمىز... پادىشا ناپالېون كىنەز ئائۇئېرسپېرگنى كۆرۈش
ئۈچۈن تەشنا". قىسقىسى، بۇ جاناپلار (بىكاردىن-بىكار گاسكونە-
يىلىك دىمگەن) سېپى ئۆزىدىن گاسكونىيىلىكلەر، ئائۇئېرسپېرگنى
مۇشۇنداق چىرايلىق سۆزلەر بىلەن ئازدۇردۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ فرانسۇز
مارشاللىرى بىلەن بولغان سىرلىق ئالاقىسىنىڭ شۇنچە تېز ئورنىتىل-
غانلىغىدىن شۇنچىلىك مەمنۇن قىلىنغانكى، مىيۇراتنىڭ كىيىمى ۋە
بېشىدىكى تۆگە قۇش پەرلىرىنى كۆرۈپ شۇنچىلىك ھەيرانلىقتا
قالغان ئىدىكى، qu'il n'y voit que du feu, et oublie
(ئۇ پەقەت celui qu'il devait faire, faire sur l'ennemi.
ئۇلارنىڭ ئوق ئېتىۋاتقانلىغىنى كۆرەتتى، ئۆزىنىڭ ئوق ئېتىشىنى،
دۈشمەنگە قارشى ئېچىشقا تېگىشلىك بولغان ئوتىنى بولسا ئۇنتۇپ
قالماقتا ئىدى)، — بىلىبىن ناھايىتى تېز گەپ قىلىۋاتقانلىغىغا قارى-
ماي، بۇگەپلىرىدىن ھوزۇرلىنىشقا ۋاقىت بېرىش ئۈچۈن، بۇ mot
(كۆلكىلىك گەپ)تىن كېيىن سەل توختاشنى ئۇنتۇپ قالمىغان
ئىدى، — فرانسۇز باتالىيونلىرى tête de pont (كۆۋرۈك ئىستىھ-
كامى)غا يوپۇرۇلۇپ كىرىدۇ-يۇ، توپلىرىنى قىمىرلاتماي قويىدۇ،
كۆۋرۈكنى ئالىدۇ! ياق، ھەممىدىن قىزىقى شۇكى، — دەپ سۆزىنى
داۋام قىلدى بىلىبىن ئۆز ھېكايىسىنىڭ قىزىقارلىقلىغىدىن ھاياجان-

لانغان ھالىتىنى بېسىپ، — زەمبىرەككە بېكىتىپ قويۇلغان سېرژانت، زەمبىرەك سىگنال بويىچە مىنالارغا ئوت تۇتاشتۇرۇش ۋە كۆۋرۈكنى پارتلىتىشقا مەسئۇل بولغان سېرژانت، فرانسۇز ئەسكەرلىرىنىڭ كۆۋرۈككە يۈگۈرۈشۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ زەمبىرەكتىن ئاتماقچى بوپتۇ، لېكىن لانن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋاپتۇ. سېرژانت ئۆز گېنېرالىدىن ئەقىللىقراق بولسا كېرەك، ئائۇئېر سپېرگىنىڭ ئالدىغا كېلىپ: ”كىنەز، سىزنى ئالدىشىۋاتىدۇ، ئەنە قاراڭ، فرانسۇزلار!“ دەپتۇ. مىيۇرات ئەگەر سېرژانتنىڭ سۆزلىشىگە يول قويۇلىدىغان بولسا، ئىشنىڭ تۈگەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. ئاخىر، ئۇ يالغاندىن ئەجەپلىنىپ (ئۇ سېپى ئۆزىدىن گاسكونىيىلىك-تە!) ئائۇئېرسپېرگكە: ”ئەگەر سىز قول ئاستىڭىزدىكى تۆۋەن دەرىجىلىك بىر ئادەمنىڭ سىز بىلەن مۇشۇنداق سۆزلىشىشىگە يول قويىدىغان بولسىڭىز، دۇنيا بويىچە شۇنچە داڭقى كەتكەن ئاۋستىرىيە ئىنتىزامى نەگە كەتتى!“ دەپتۇ.

— C'est génial. Le prince d'Auersperg se pique d'honneur et fait mettre le sergent aux arrêts. Non, mais avouez que c'est charmant toute cette histoire du poutde Thabor. Ce n'est ni bêtise, ni lâcheté… (بۇ بەكمۇ ئۇستىلىق. كىنەز ئائۇئېرسپېرگ ئۆزىنى تەھقىرلەنگەن دەپ ھېس قىلىپ سېرژانتنى قاماشقا بۇيرۇپتۇ. ياق، بۇ كۆۋرۈك ۋەقەسى ئاجايىپ بىر ۋەقە دېسەم ماقۇل بولىۋېرىڭ. بۇنى ئەخمەقلىق دېگىلىمۇ بولمايدۇ، رەزىللىك دېگىلى ھەم بولمايدۇ...)

C'est trahison peut-être — (بۇ خائىنلىق بولۇشى مۇمكىن)، — دېدى كىنەز ئاندرېي كۇلرەڭ شىنېللار، يارىلار، پوروخ

ئىسلىرى، ئوق ئاۋازلىرى ۋە ئۇنى كۈتۈپ تۇرغان شان-شەرەپنى جانلىق هالدا كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ.

— Non plus. Cela met la cour dons de trop mauvais draps. (ئۇنداقمۇ ئەمەس، بۇ سارايىنى ناهايىتى يامان ئەھۋالدا قالدۇرغانلىق)، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بىلىبىن. — Ce n'est ni — trahison, ni lâcheté, ni bêtise; c'est comme à Ulm... (بۇ خائىنلىق ئەمەس، رەزىللىكمۇ ئەمەس، نادانلىقمۇ ئەمەس؛ بۇ گويا ئۇلمدىكىگە ئوخشاش، بۇ...) — ئۇ گوياكى مۇۋاپىق ئىبارىلەرنى ئىزلەپ ئويلانغاندەك قىلاتتى: — C'est... c'est du Mack. Nous sommes mackés, (بۇ ماكچىلىق، بىز ماكلىشىپ كەتتۇق)، — دېدى ئۇ ۋە گەپىنى ناهايىتى بولارلىق قىلغانلىقىغا ھەم بۇ گەپنىڭ ئەمدى ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرۈشىگە ئىشىنىپ سۆزىنى تۈگەتتى.

شۇ چاقىچە پېشانىسىدە يىغىلغان قورۇقلىرى مەمنۇن بولغانلىقىنىڭ ئالامىتى سۈپىتىدە تېزدىن يوقالدى-دە، سەل كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، تىرناقلىرىغا قاراشقا باشلىدى.

سىز نەگە؟ — دەپ سورىدى ئۇ بىردىنلا، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆز ھوجرىسىغا كەتمەكچى بولغان كىنەز ئاندرېغا قاراپ.

— مەن كېتىمەن.

— نەگە؟

— ئارمىيىگە.

— ھە، يەنە بىر-ئىككى كۈن تۇرماقچى بولغان ئىدىڭىزغۇ؟

— ئەمدى ھازىر كەتمەكچىمەن.

كىنەز ئاندرېي خىزمەتكارغا يول ھازىرلىقىنى قىلىشنى بۇيرۇپ

ئۆز ھوجرىسىغا كەتتى.

— بىلەمسىز، دوستۇم، — دېدى بىلىبىن ئۆزىنىڭ ئارقىسىدىن ھوجرىغا كىرىپ. — مەن سىزنىڭ ھەققىڭىزدە ئويلانغان ئىدىم. نىمە قىلىسىز كېتىپ؟

ئېيتقان گېپىنىڭ رەت قىلىپ بولمايدىغانلىقىغا ئىشارە سۈپىتىدە قورۇقلار تامامەن يوقالدى.

كىنەز ئاندرېي سۆھبەتدىشىغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى-يۇ، ھېچنىمە دەپ جاۋاپ بەرمىدى.

— نىمە ئۈچۈن كېتىسىز؟ مەن بىلىمەن، سىز ئارمىيە خەۋپ ئاستىدا تۇرغاندا ئۆزىڭىزنىڭ دەرھال بېرىش — مېنىڭ بۇرچۇم دەپ ئويلايسىز. مەن بۇنى چۈشىنىمەن، mon cher, C'est de l'héroïsme (دوستۇم، بۇ قەھرىمانلىق).

— ئەسلا، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئاندرېي.

— لېكىن، سىز philosophe (فىلوسوف)، شۇنداق بولغاندىن كېيىن مۇكەممەل فىلوسوف بولۇڭ، نەرسىلەرگە باشقا تەرەپتىن قاراڭ، سىز بىلىسىز، سىزنىڭ بۇرچىڭىز، ئەكسىچە، ئۆزىڭىزنى قوغداش، بۇ ئىشنى باشقا ھېچقانداق ئىشقا يارىمايدىغان كىشىلەر قىلسۇن... سىزگە ھېچكىم قايتىپ كېلىڭ دەپ بۇيرۇمىغان، بۇ يەردىنمۇ سىزنى قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇلغىنى يوق، شۇڭا سىزنىڭ قېلىشىڭىز ۋە بىز بىلەن بىللە بىزنىڭ بەختسىز تەقدىرىمىز تارتقان يەرگە بېرىشىڭىز مۇمكىن. ئولمىيۇتسقا بارارمىش سىز. ئولمىيۇتس بولسا ناھايىتى ئوبدان شەھەر. ئىككىمىز مېنىڭ ھارۋامدا راھەت قىلىپ بارىمىز.

— چاخچاق قىلىشنى توختىتىڭ، بىلىبىن، — دېدى بولكونسكى.

— مەن سىزگە سەممىي ۋە دوستلارچە دەۋاتىمەن. ئويلىنىپ كۆرۈڭ! بۇ يەردە قىلىشىڭىز مۇمكىن بولغان چاغدا، سىز ھازىر نەگە ۋە نىمە ئۈچۈن كېتىسىز؟ سىزنى ئىككىمىزنىڭ بىرى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ (ئۇ سول چېكىسىنىڭ ئۈستىدىكى تېرىسىنى تۇرۇپ قويىدى): ياكى سىز ئارمىيىگە يېتىپ بارغىچە سۇلھ تۈزۈلىدۇ، ياكى كۇتۇزوۋنىڭ پۈتۈن ئارمىيىسى يېڭىلىدۇ ۋە تەڭ شەرمەندە بولىسىز.

بىلىبىن چېكىسىدىكى تۈرۈكىنى قويۇپ بەردى، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ دىلېمما①سىنى ئاغدۇرۇپ بولمايدۇ دەپ ھىس قىلاتتى.

— مەن بۇنى مۇھاكىمە قىلالمايمەن، — دېدى سوغاق-قىنا كىنەز ئاندرېي، لېكىن ئىچىدە "ئارمىيىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن بارىمەن" دەپ ئويلايتتى.

— Mon cher, vous êtes un héros (ئەزىزىم، سىز قەھرىمانسىز)، — دېدى بىلىبىن.

13

شۇ كېچىسى ھەربى مىنىستىر بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ، بولكونسكى ئارمىيىگە قوشۇلۇش ئۈچۈن يولغا چىقتى، ئارمىيىنى نەدە تېپىۋېلىشنىمۇ ئۆزى بىلمەيتتى ۋە كرېمسقا قاراپ يولدا كېتىۋېتىپ فرانسۇزلار تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ قېلىپ ئەسىرگە چۈشۈشتىن ئەندىشە قىلاتتى.

---

① دىلېمما (Дилемма) — مۇنازىرىدە ئۈچىنچى بىر خىل دەلىل كەلتۈرگىلى بولمايدىغان بىر بىرىگە زىت ئىككى دەلىل. — تەر.

برونىندا ھەممە ساراي ئەھلىلىرى ئىغىر يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىش ـ تۇرۇپ ئۇنى ئولمىيۇتسقا يولغا سالماقتا ئىدى. كىنەز ئاندرې ئېسسېلسدورفقا يېقىن يەردە يولغا چىقتى، رۇس ئارمىيىسى بۇ يولدا ناھايىتى ئالدىراش ۋە ناھايىتى قالايمىقان ھالدا كېتىۋاتاتتى. يول ئۈستى ھارۋىلار بىلەن شۇنداق تىقىلىپ كەتكەن ئىدىكى، پەيتون ھارۋىدا ئولتۇرۇپ ئۆتۈپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. كىنەز ئاندرې كازاك باشلىقتىن بىر ئات ۋە بىر كازاكنى ئېلىپ، ئاچ قوساق ۋە ھارغان ھالدا يۈك ھارۋىلىرىغا يېتىشىۋېلىپ، باش قوماندانىنى ۋە ئۆزىنىڭ ھارۋىسىنى ئىزلەپ كەتتى. ئارمىيىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى ئەڭ خەۋپلىك شۇم خەۋەرلەرنى ئۇ يول ئۈستىدە ئاڭلىغان ئىدى، قالايمىقان ھالدا يۈگۈرۈشۈپ كېتىۋاتقان ئارمىيەنىڭ كۆرۈنۈشمۇ بۇ گەپ ـ سۆزلەرنى تەستىقلايتتى.

“Cette armée russe que l’or de l’Angleterre a transportée des extrémités de l’univers, nous allons lui faive éprouver lemême sort (le sort de l’armée d’Ulm), (بىز دۇنيانىڭ بىر چېتىدىن ئىنگلىز ئالتۇنى باشلاپ ئېلىپ كەلگەن رۇس ئارمىيىسىنى، خۇددى شۇنداق كۆرگۈلۈكنى [ئۇلىم ئارمىيەسىنىڭ كۆرگۈلۈكنى] بېشىدىن كەچۈرۈشكە مەجبۇر قىلىمىز)“، — دېگەن ناپالېئوننىڭ ئۇرۇش باشلاشتىن ئىلگىرى ئۆز ئارمىيىسىگە بەرگەن بۇيرۇغىدىكى مۇشۇ سۆزلەرنى ئەسلەيتتى ۋە بۇ سۆزلەر ئۇنىڭدا بۇ دانىشمەن قەھرىمانغا نىسبەتەن ئەجەپلىنىش تۇيغۇسىنى قوزغايتتى ۋە شۇنىڭدەك تەھقىرلەنگەن ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىنى ۋە شان ـ شەرەپكە بولغان ئىشەنچىنى قوزغايتتى. ”ئەگەر ئۆلۈشتىن باشقا ھېچنىمە قالمىسىچۇ؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ. — ئەگەر شۇنداق

قىلىش زۆرۈر بولسا! مەن بۇنى باشقىلاردىن يامان قىلمايمەن".

كىنەز ئاندرېي ئۆزۈلمەي كېتىۋاتقان بۇ قالايمىقان قىسىملارغا، ھارۋىلارغا، ئېغىر ۋە يېنىك زەمبىرەكلەرگە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىر بىرىنى قوغلىشىپ، بەزىدە ئۈچ قاتار، بەزىدە تۆت قاتار بولۇپ مېڭىشىپ، بۇ ئېپلاس يولنى قاپلاپ كېتىۋاتقان ھارۋىلار ۋە بولۇشى ئىمكانىيەتلىك ھەرخىل-ھەر ياغىزا ترانسپورت قوراللىرىغا مەنسىتمەسلىك بىلەن قارايتتى. تەرەپ-تەرەپتىن، ئالدىدىن ۋە كەينىدىن، قۇلاق ئاڭلايدىغان ھەممە تەرەپلەردىن چاقلارنىڭ ئاۋازلىرى، كۇرۇپلار، ھارۋىلار ۋە لافېتلار①نىڭ تاراقلىغان ئاۋازلىرى، ئاتلارنىڭ تۇياق تاۋۇشلىرى، قامچىلارنىڭ قارسىلداش ئاۋازلىرى، ئات-ئۇلاقلارنى ھەيدەش ئاۋازلىرى، ئەسكەرلەر، دېنشچىكلار① ۋە ئەپىتسەرلەرنىڭ تىللىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. يولنىڭ ئىككى ياقىسىدا يىقىلغاندىن كېيىن تېرىسى سويۇلغان ۋە سويۇلمىغان ئاتلار، سۇنغان ھارۋىلار ئۆزۈلمەي ئۇچراپ تۇراتتى، بۇ ھارۋىلاردا بىر نەرسىلەرنى كۈتۈشۈپ ئايرىم ئەسكەرلەر ئولتۇرۇشاتتى، بەزىدە قىسىملاردىن ئايرىلىپ قېپقالغان ئەسكەرلەر توپ-توپ بولۇشۇپ يېقىن ئەتراپتىكى يېزىلارغا قاراپ مېڭىشاتتى ياكى يېزىلاردىن توخۇلار، قويلار ۋە ئوت-چۆپلەرنى ياكى قانداقتۇ بىر نەرسىلەر بىلەن توشقۇزۇلغان تاغارلارنى ئېلىپ كېلىشەتتى. ئېگىزگە چىقىدىغان ۋە پەسكە چۈشىدىغان جايلاردا كىشىلەر تېخىمۇ زىچ توپلىشىۋالغان بولۇپ، ۋاقىرىغان ئاۋازلار ئۈزۈلمەيتتى. ئەس-

---

① لافېت — زەمبىرەك ئورنىتىلغان قورۇلمىلار. — تەر.

① دېنشچىك — ئەپىتسەر خىزمەتچىسى. — تەر.

كەرلەر تىزىغىچە پاتقاق لايىلارغا كىرىپ زەمبىرەك ۋە ئات هارۋى-
لىرىنى قوللىرى بىلەن ئىتتىرەتتى؛ قامچىلارنىڭ قارسىلدىغان ئاۋاز-
لىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئاتلارنىڭ تۇياقلىرى تېيىلىپ كېتەتتى،
ئاتلارنىڭ جابدۇقلىرى ئۈزۈلۈپ كېرەكتىن چىقاتتى، ئادەملەر ۋاقى-
رىشاتتى. بۇلارنى باشقۇرۇپ كېتىۋاتقان ئەپىتسەرلەر يۈك هارۋىلىرى
ئارىسىدا بىردەم ئالدىغا، بىردەم ئارقىغا ئات چاپتۇرۇپ يۈرەتتى،
ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرى بۇ قىيا-چىيالار ئارىسىدا ئاران ئاڭلىناتتى ۋە
ئۇلارنىڭ چىرايلىرىغا قاراپ ئۇلارنىڭ بۇ تەرتىپسىزلىكلەرنى توختى-
تىشقا ئامالسىز قالغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. "voil'a le cher (مانا
سۆيۈملۈك) پراۋوسلاۋ ئەسكەرلىرى"، — دەپ ئويلايتتى بولكونسكى
بىلىبىننىڭ سۆزلىرىنى ئەسلەپ.

باش قوماندانىنىڭ نەدىلىكىنى بۇ كىشىلەرنىڭ بىرەرسىدىن
سورىماقچى بولۇپ، ئۇ يۈك هارۋىلىرى كارۋىنىنىڭ ئالدىغا كەلدى.
ئۇنىڭ قارشىسىغا توپ-توغرا، غەلىتە، بىر ئات قوشۇلغان پەيتون
هارۋا كەلدى، قارىغاندا ئۇنى ئەسكەرلەر قولىغا ئۇدۇل كەلگەن
ماتېرىياللاردىن قۇراشتۇرغان بولسا كېرەك، بۇ پەيتون يۈك
هارۋىسى، كابرىولېت① ۋە كولەسكە②نىڭ ئارىسىدىراق بىر هارۋا
ئىدى. هارۋىنى بىر ئەسكەر هەيدەپ كېلىۋاتاتتى، بېشىغا ياغلىق
ئورىۋالغان بىر ئايال بۇ هارۋىنىڭ تېرە سايىۋىنىدە ئولتۇراتتى.
كىنەز ئاندرېي يېقىن كېلىپ بىر ئەسكەرنى سوراي دېگەندە سايىۋەندە
ئولتۇرغان ھېلىقى ئايالنىڭ نالە قىلىپ ۋاقىرىغان ئاۋازى ئۇنىڭ دىق-
قىتىنى ئۆزىگە تارتتى. يۈك هارۋىلىرى كارۋىنىغا مەسئۇل بولۇپ

① كابرىولېت — ئىككى چاقلىق يەڭگىل هارۋا. — تەر.
② كولەسكە — ئىزۋاش، پوچتا هارۋىسى. — تەر.

كېتىۋاتقان ئەپتىسەر بۇ كولەسكىدە ھارۋىسكەش بولۇپ ئولتۇرغان ئەسكەرنى ئۇرماقتا ئىدى، چۈنكى ئۇ باشقىلاردىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بولاتتى ۋە قامچا بولسا پەيتون ھارۋىنىڭ سايىۋىنىگە تېگەتتى. ھىلىقى ئايال بولسا قۇلاقنى يارغۇدەك قاتتىق ۋاقىرايتتى. بۇ ئايال كىنەز ئاندرېنى كۆرۈپ، بېشىنى سايىۋەنىنىڭ تېشىغا چىقاردى ۋە گىلەم مىلەگ-زىنىڭ تېگىدىن ئىرغىپ چىقىپ، ياداڭغۇ قوللىرىنى سىلكىپ تۇرۇپ:

— ئاديۇتانت! جانابى ئاديۇتانت!... خۇدا ھەققىدە... ياردەم بېرىڭ...بۇ قانداق گەپ؟ مەن يەتتىنچى ئوقچىلار پولكى دوختۇرى-نىڭ خوتۇنى بولىمەن، قويۇپ بەرمەيۋاتىدۇ، بىز ئارقىدا قېلىپ ئۆز كىشىلىرىمىزنى يوقاتقان... — دەپ ۋاقىرايتتى.

— يەنچىپ خېمىر قىلىۋېتىمەن، بۇ ياققا يۈر دەيمەن! — دەپ ۋاقىرىدى غەزەپلەنگەن ئەپتىسەر ئەسكەرگە. — بۇ ياققا يۈر دەيمەن ماۋۇ رەپرىپىڭ بىلەن!

— جانابى ئاديۇتانت، ياردەم قىلىڭ، بۇ نىمە دىگەن ئىش؟ — دەپ ۋاقىرايتتى دوختۇرنىڭ خوتۇنى.

— ھارۋىنى قويۇپ بەرسىڭىز. سىز كۆرمەيۋاتامسىز، بۇ ئايال ئەمەسمۇ؟ — دىدى كىنەز ئاندرې ئەپتىسەرگە يېقىن كېلىپ.

ئەپتىسەر ئۇنىڭغا قاراپ قويدى ۋە جاۋاپ بەرمەستىنلا يەنە ئەس-كەرگە بۇرالدى: — توختىتامسەن، يوق... قايت دىدىم!

— مەن سىزگە قويۇپ بېرىڭ دەۋاتىمەن، — دىدى كىنەز ئاندرې لىۋىنى قىسىپ تۇرۇپ يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ.

— سەن ئۆزەڭ كىمسەن؟ — دەپ مەس قۇتۇرىغان ھالەتتە بىردىنلا ئۇنىڭغا ئاچچىقى بىلەن ۋاقىرىدى ئەپتىسەر. — سەن كىم ئۆزەڭ؟ سەن (ئۇ بولۇپمۇ "سەن" دىيىشتە چىڭ تۇراتتى) باشلىقمۇ،

نمە، بۇ يەردە؟ بۇ يەردە مەن باشلق، سەن ئەمەس. سەن ئارقغا قايت، — تەكرارلىدى ئۇ، — بولمسا يەنچىپ خېمر قلۋېتمەن.

بۇنداق دېيش، ئەپتسەرگە ياققاندەك كۆرۈنەتتى.

ئاديۇتانتچاقنى راسا باپلىدى-دە، — بىر كشىنڭ ئاۋازى ئارقدىن ئاڭلنىپ تۇراتتى.

كنەز ئاندرې بۇ ئەپتسەرنڭ مەسلگدىن سەۋەپسز قۇتراپ تۇتقاقلق هالتدە تۇرغانلغنى، مۇنداق هالەتتە كشى ئۆزىنڭ دېگەن سۆزلرىنى ئۆزلرى ئەسلىيەلمەسلگنى بلەتتى. ئۇ يەنە ئۆزىنڭ بۇ هارۋا سايىۋىنىدە ئولتۇرغان دوختۇرنڭ خوتۇنىنڭ تەرىپىنى ئېلشى، دۇنيادا هەممىدىن يامان قورقۇنچلۇق بولىدىغانلى-غنى ۋە بۇنڭ ridicule (كۈلكىلك) دېيىلىدىغانلغنىمۇ بلەتتى؛ ئەمما ئۇنڭ تەبىئىتى ئۇنى مۇشۇنداق قلشقا ئۈندەيتتى. ئەپتسەر ئۆزىنڭ ئاخىرقى سۆزلرىنى سۆزلەپ تۈگىتشكە ئۈلگۈرمەيلا، كنەز ئاندرې غەزەپلەنگىنىدىن خۇنۇكلەشكەن چىرايى بلەن ئۇنڭ ئالدىغا كەلدى-دە، قامچىسىنى ئۇنڭغا كۆتەردى.

— ئۇ... لارنى ...قو...يۇپ...بېرىڭ!

ئەپتسەر قولىنى شلتىدى-دە، دەرهال نېرى كېتىپ قالدى.

— هەممە تەرتىپسىزلىك مۇشۇلاردىن، ئىشتاپتىكىلەردىن كېلىدۇ، — دېدى ئۇ غودۇڭشۇپ. — قېنى، قولىڭىزدىن كەلگىنىنى قىلىڭچۇ.

كنەز ئاندرې بېشىنىمۇ كۆتەرمەستىن ئالدىراپ-تېنەپ، ئۆزىنى قۇتقۇزغۇچى دەپ ئاتىغان هېلىقى دوختۇرنىڭ خوتۇنى قېشىدىن كېتىپ قالدى ۋە بۇ خورلۇق كەلتۈرىدىغان مەنزىرىنىڭ ئەڭ كىچىك تەپسىلاتلىرىنى ئەسلەپ، تېخىمۇ نېرى يېزىغا چېپىپ كەتتى، ئادەم-

لەرنىڭ ئىپتىشچە باش قوماندان شۇ يېزىدا تۇراتتى.

ئۇ يېزىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاتتىن چۈشتى-دە، بىرەر مىنۇت بولسىمۇ دەم ئېلىۋېلىش، بىرەر نەرسە يەۋېلىش ۋە كۆڭلىنى غەش قىلىۋاتقان ھەممە ئوي-پىكىرلىرىنى ئوبدانراق ئويلاپ كۆرۈش ئۈچۈن توغرا كەلگەن بىرىنچى ئۆيگە قاراپ ماڭدى. "بۇ قوشۇن ئەمەس، رەزىل ئادەملەردىن تەركىب تاپقان بىر ئالمان"، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، شۇ ئۆينىڭ دەرىزىسىگە قاراپ كېتىۋېتىپ، دەل شۇ پەيتتە تونۇش بىر ئاۋاز ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چاقىردى.

ئۇ ئۆرۈلۈپ قارىدى. كىچىككىنە دەرىزىدىن نېسۋىتسكىنىڭ چىرايلىق يۈزى كۆرۈندى. نېسۋىتسكى شۆلگەيلىك ئاغزىدا نېمىدۇ بىر نەرسىنى چايناپ ۋە قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۇنى ئۆزىگە چاقىرغان ئىدى.

— بولكونسكى، ھەي بولكونسكى! ئاڭلىمايۋاتامسەن، نېمە؟ كەل چاپسان، — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ.

كىنەز ئاندرې ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە نېسۋىتسكىنى ۋە يەنە نېمىدۇ بىر نەرسىنى چايناپ ئولتۇرغان باشقا بىر ئادىيۇتانتنى كۆردى. ئۇلار دەرھال بولكونسكىغا قاراپ، ئۇنىڭدىن قانداق يېڭى خەۋەر بار؟ دەپ سورىدى. ئۇ ئۆزىگە شۇنچە تونۇش بولغان بۇ كىشىلەرنىڭ چىرايىدىن ئەندىشە ۋە خاتىرجەمسىزلىك ئىپادىلىرىنى كۆرگەن ئىدى. بۇنداق ھالەت نېسۋىتسكىنىڭ ھەمىشە كۈلۈپ تۇرىدىغان چىرايىدا تېخىمۇ روشەن بىلىنىپ تۇراتتى.

— باش قوماندان نەدە؟ — دەپ سورىدى بولكونسكى.

— مەشەدە، ئاۋۇ ئۆيدە، — دەپ جاۋاپ بەردى ئادىيۇتانت.

— ھە، نېمە، سۈلھ قىلغانلىقى ۋە تەسلىم بولغانلىقى راستما؟ —

دەپ سوردى نېسۋىتسكى.

— مەن سىلەردىن سوراۋاتىمەن. مەن سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا ئاران يېتىپ كەلگەندىن باشقا، ھېچنېمىنى بىلمەيمەن.

— بىزدە بولسا، بۇرادەر، مۇشۇ! خەۋپ! ماكنى زاڭلىق قىلىپ، بۇرادەر، خاتا قىپتىمەن؛ ئۆزىمىز بولساق، ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر ئەھۋالدا قالدۇق، — دىدى نېسۋىتسكى. — قېنى، ئولتۇرغىنا، بىرەر نەرسە يىسەڭچۇ.

— ھازىر بولسا، كىنەز، نە ھارۋىڭىزنى ۋە نە ھېچنېمىنى تاپالمايسىز، سىزنىڭ پېتروسىڭىزنىڭ نەدىلىكىنى خۇدا بىلىدۇ، — دىدى باشقا بىر ئاديۇتانت.

— باش ئىشتاپ نەدە؟

— سنايمدا يېتىپتىمىز.

— مەن بولسام ئۆزەمگە كېرەكلىك ھەممە نەرسىنى تېگىپ ئىككى ئاتقا ئارتتىم، — دىدى نېسۋىتسكى، — يۈكلىرىمنى ماڭا ئوبدان جايلاپ بېرىشتى، بوگېمىيە تاغلىرىدىن يۈگۈرۈپ ئېلىپ ئۆتۈشكىمۇ ئەپلىك. ئەھۋال يامان، بۇرادەر. ئەمما سەن نىمە بولدۇڭ، ئاغرىپ قالغانغۇ ئوخشايسەن، تىترەيسەنغۇ؟ — دەپ سوردى نېسۋىتسكى، كىنەز ئاندرېينىڭ خۇددى لەيدېن بانكىسىغا تېگىپ كەتكەن چاغدىكىگە ئوخشاش① تىترەپ كېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ.

— ھېچقىسى يوق، — دىدى كىنەز ئاندرېي جاۋاپ بېرىپ.

ئۇ شۇ پەيتتە ھىلىقى دوختۇرنىڭ خوتۇنى بىلەن يۈك ھارۋىلىرىغا مەسئۇل بولۇپ كېتىۋاتقان ئەپىتسەر ئوتتۇرىسىدا تېخى ھىلىلا

---

① توك سوقۇۋەتكەندەك دىگەن مەنىدە. — تەر.

يۈز بەرگەن توقۇنۇشنى ئەسلەۋاتاتتى.

— باش قوماندان بۇ يەردە نىمە قىلىۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئاندرېي.

— ھېچنىمىنى ئۇقمايمەن، — دىدى نېسۋىتسكى.

— مەن شۇنى ئۇقىمەنكى، ھەممىلا يەردە رەسۋاچىلىق! رەسۋاچىلىق! — دىدى كىنەز ئاندرېي، شۇنىڭ بىلەن باش قوماندان تۇرغان ئۆيگە قاراپ كەتتى.

كىنەز ئاندرېي كۈتۈزوۋ ھارۋىسىنىڭ، مۇلازىملىرىنىڭ قارا تەرگە پاتقان ئاتلىرىنىڭ ۋە بىر بىرلىرى بىلەن ۋاقىراپ سۆزلىشىپ تۇرغان كازاكىلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ئارىلىققا كىردى. كۈتۈزوۋ كىنەز ئاندرېينىڭ ئاڭلىشىچە، كىچىككىنە بىر ئۆيدە كىنەز باگراتىيون ۋە ۋېيروتېر بىلەن تۇراتتى. ۋېيروتېر بولسا ئۆلگەن شمىتنىڭ ئورنىغا كەلگەن ئاۋستريىيە گېنېرالى ئىدى. ئارىلىقتا كىچىككىنە كوزلوۋسكى خەتچى ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. خەتچى بولسا كىيىمىنىڭ يېڭىنى تۈرۈۋېلىپ، دۈم كۆمتۈرۈپ قويۇلغان سوغىنىڭ ئۈستىدە ئالدىراش خەت يېزىۋاتاتتى. كوزلوۋسكىمۇ كېچىسى ئۇخلىمىغان بولسا كېرەك، ناھايىتى ھارغان كۆرۈنەتتى. ئۇ كىنەز ئاندرېيغا قارىدى-يۇ، ئۇنىڭغا ھەتتا بېشىنىمۇ لىڭشىتىپ قويمىدى.

— ئىككىنچى قۇر... يېزىپ بولدۇڭما؟ — دىدى كوزلوۋسكى خەتچىگە ئېيتىپ بېرىپ. — كىيېۋ بومبىچىلىرى[1]، بودولسكى.

— مۇنداق تېز يازالمايمەن، تەقسىر، — دەپ جاۋاپ بەردى

---

[1] بۇ يەردە كىيېۋلىق بومبا ئاتقۇچىلار دىگەن مەنىدە. — تەر.

خەتچى ھۆرمەتسىزلىك بىلەن ۋە ئاچچىقلانغان ھالدا كوزلوۋسكىغا قاراپ.

بۇ چاغدا ئىشكەتتىن كۈتۈزوۋنىڭ نىمىدۇ بىر نەرسىگە نارازى بولۇپ قاتتىق-قاتتىق سۆزلەۋاتقانلىغى ۋە كىمدۇ بىرسىنىڭ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىۋاتقانلىغى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بۇ گەپ-سۆزلەرنىڭ ئاۋازىغا قاراپ، كوزلوۋسكىنىڭ ئۇنىڭغا ئېتىۋارسىزلىق بىلەن قاراپ تۇرغان قىياپىتىگە قاراپ، ھېرىپ كەتكەن خەتچىنىڭ ھۆرمەتسىزلىگىگە قاراپ، خەتچى بىلەن كوزلوۋسكىنىڭ باش قوماندان ئولتۇرغان ئۆينىڭ دەھلىزىدىكى سوغىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ھالىتىگە قاراپ، شۇنىڭدەك دەرىزىنىڭ تۈۋىدە ئاتلىرىنى تۇتۇپ قاتتىق-قاتتىق كۈلۈشۈۋاتقان كازاكلارغا قاراپ، — مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىگە قاراپ، كىنەز ئاندرې قانداقتۇ بىر خىل زور ۋە بەختسىز ئىشنىڭ يۈز بېرىدىغانلىغىنى ھىس قىلاتتى.

كىنەز ئاندرې كوزلوۋسكىغا جىددى مۇئامىلە قىلىپ سوئاللار قويدى.

— ھازىر، كىنەز، — دېدى كوزلوۋسكى. — قانداق ھەركەت قىلىش توغرىسىدا باگراتيونغا بۇيرۇق يېزىۋاتىمىز.

— تەسلىم بولۇش مەسىلىسىچۇ؟

— ئەسلا ئۇنداق ئىش يوق؛ جەڭ قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلدى.

كىنەز ئاندرې ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى، ئۆيدىن ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. لېكىن ئۇ ئىشىكنى ئاچماقچى بولۇۋاتقاندا، ئۆيدىكى گەپ-سۆزلەرنىڭ ئاۋازلىرى جىمىپ قېلىپ ئىشىك ئېچىلدى-دە، سېمىز يۈزلۈك، بۈركۈت بۇرۇنلۇق كۈتۈزوۋ ئىشىك

بوسۇغىسىدا پەيدا بولدى. كىنەز ئاندرېي كۇتۇزوۋقا ئۇدۇل كېلىپ قالدى؛ لېكىن باش قوماندانىنىڭ بىردىن-بىر كۆرىدىغان كۆزىنىڭ قىياپىتىدىن پۈتۈن ئەس-يادى نىمە بىلەندۇ بەنت بولۇپ، ھېچنەرسىنى كۆرمەيۋاتقانغا ئوخشايتتى. ئۇ ئادىيۇتانتىقا تىكىلىپ قاراپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنى تونۇيالمىدى.

— ھە، تۈگەتتىڭىزمۇ؟ — دىدى ئۇ كوزلوۋسكىغا.

— مانا ھازىر، جانابى ئالىيلىرى.

باش قوماندانىنىڭ ئارقىسىدىن ئوتتۇرا بويلۇق، يۈزى شەرق ئادەملىرىگە ئوخشاش، قەتئى ۋە ھەركەتسىز چىراي، ئورۇق، تېخى ئانچە قېرىمىغان كەتمىگەن باگراتىيون چىقتى.

— ئەمرىڭىزگە تەييارمەن، — دىدى كىنەز ئاندرېي كونۋېرتىنى سۇنۇپ بىرىۋېتىپ خېلى يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن.

— ھە...ە! ۋېنادىن كەلدىڭىزمۇ؟ ناھايىتى ياخشى. توختاڭ، توختاڭ!

كۇتۇزوۋ باگراتىيون بىلەن سەيناغا چىقتى.

— ھە، كىنەز، خەير، — دىدى ئۇ باگراتىيونغا، — خۇدا يار بولسۇن. ئىلاھىم، چوڭ جاسارەت كۆرسەت!

كۇتۇزوۋنىڭ بىردىنلا دىلى يۇمشاپ كۆزىگە ياش كەلدى. ئۇ سول قولى بىلەن باگراتىيوننى ئۆزىگە تارتتى-يۇ، ئۈزۈك سالغان ئوڭ قولى بىلەن ئادەتلەنگەن قىلىقى بويىچە ئۇنى چوقۇندۇردى ۋە سېمىز مەڭزىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى. باگراتىيون بولسا مەڭزىنىڭ ئورنىدا ئۇنىڭ بويىنىغا سۆيۈپ قويدى.

— خۇدا يار بولسۇن! — دەپ تەكرارلىدى كۇتۇزوۋ ۋە ھارۋىنىڭ يېنىغا كەلدى. — مېنىڭ بىلەن بىرگە ئولتۇر، — دىدى

بولكونسكىغا.

— ئالى ھەزرەت، مەن مۇشۇ يەردە قېلىپ بۇرچۇمنى ئادا قىلسام دەيمەن. ماڭا كىنەز باگراتسيون ئەتىرىتىدە قېلىشقا رۇخسەت قىلسىڭىز.

— ئولتۇر، — دېدى كۇتۇزوۋ ۋە بولكونسكىنىڭ يەنە ئارقىغا تارتىنىشۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: — مېنىڭ ئۆزەمگىمۇ ياخشى ئەپتىسەر-لەر كېرەك، ئۆزەمگىمۇ كېرەك، — دەپ قوشۇپ قويىدى.

ئۇلار ھارۋىدا ئولتۇردى ۋە بىرقانچە مىنۇت گەپ قىلماي مېڭىشتى.

— بىزنىڭ ئالدىمىزدا يەنە نۇرغۇن ئىشلار بار، نۇرغۇن ئىشلارنى ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ، — دېدى كۇتۇزوۋ، خۇددى بولكونسكىنىڭ كۆڭلىدە ئويلاۋاتقانلىرىنىڭ ھەممىسىنى قېرىلارغا خاس ئۆتكۈرلۈك بىلەن ئۇقۇۋاتقاندەك قىياپەتتە. — ئەگەر ئۇنىڭ ئەتىرىتىدىكى كىشىلەر-دىن ئەتە ئوندىن بىرى قايتىپ كېلىدىغان بولسا، مەن خۇداغا تەشەككۈر ئېيتىمەن، — دەپ قوشۇپ قويىدى گويا ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەۋاتقاندەك.

كىنەز ئاندرېي كۇتۇزوۋنىڭ يۈزىگە قارىدى ۋە كۆزى ئىختىيار-سىز ئۇنىڭ ئىزمايىل جېڭىدە چېكىسىگە تەككەن ئوقنىڭ ئىزىغا ھەم كور بولۇپ قالغان كۆزىگە چۈشتى. "ھە، ئۇ بۇ كىشىلەرنىڭ ھالا-كىتى ھەققىدە مۇشۇنداق ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن گەپ قىلىشقا ھەق-لىق ئىكەن!" دەپ ئويلايتتى بولكونسكى.

— شۇ سەۋەپتىنمۇ مېنى شۇ ئەتىرەتكە ئەۋەتىشىڭىزنى سوراي-مەن، — دېدى كىنەز ئاندرېي.

كۇتۇزوۋ جاۋاپ بەرمىدى. ئۇ ئۆزى دېگەن سۆزلىرىنى ئۇنتۇپ

قالغاندەك ئىدى ۋە چوڭقۇر ئويغا چۆككەن ھالدا ئولتۇراتتى. بەش مىنۇتتىن كېيىن ھارۋىنىڭ يۇمشاق رېسسورلىرىدا يەڭگىلگىنە سىلكىنىپ، كۇتۇزوۋ كىنەز ئاندرېغا قارىدى. ھاياجانلىنىشتىن قىلچە ئەسەرمۇ قالمىغان ئىدى. ئۇ نازۇككىنە مەسخىرىسىۋازلىق بىلەن كىنەز ئاندرېدىن ئۇنىڭ پادىشا بىلەن كۆرۈشكەنلىكى توغرىدىكى تەپسىلاتلارنى، كرېمستا بولغان ۋەقەلەر توغرىسىدا سارايدا ئاڭلىغان ھەر خىل گەپ-سۆزلەرنى، شۇنىڭدەك ھەممىسگە تونۇش بولغان خوتۇنلارنى سورۇشتۇردى.

14

كۇتۇزوۋ بىرىنچى نويابىردا چارلامچىسىدىن ئۆزى قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئارمىيىنىڭ تامامەن دىگۇدەك ئىلاجسىز ھالەتتە قالغانلىقى توغرىسىدا بىر خەۋەر ئالدى، چارلامچى فرانسۇزلارنىڭ ناھايىتى زور قوشۇنى ۋېنا كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ، كۇتۇزوۋنىڭ روسىيەدىن كېلىۋاتقان قوشۇنلار بىلەن ئالاقە قىلىش يولىغا كېتىۋاتىدۇ دەپ خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ئىدى. ئەگەر كۇتۇزوۋ كرېمستا قالىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا يۈز ئەللىك مىڭ كىشىلىك ناپالېون ئارمىيىسى ئۇنىڭ ھەممە ئالاقە يوللىرىنى كېسىپ تاشلاپ، قىرىق مىڭ كىشىلىك ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ئارمىيىسىنى قورشىۋالغان بولاتتى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ماكنىڭ ئۇلىم ئەتراپىدا چۈشكەن ئەھۋالىغا دۇچكەلگەن بولاتتى. ئەگەر كۇتۇزوۋ روسىيەدىن ياردەمگە كېلىۋاتقان قوشۇنلار بىلەن ئالاقە قىلىش يولىنى ئۆزۈپ تاشلاشقا قارار قىلسا، ئۇ ھالدا ئۆزىنى دۈشمەنىنىڭ ناھايىتى زور كۈچىدىن قوغداش جېڭىسنى ئېلىپ بېرىپ

چوڭ يولدىن ئاجراپ چىقىپ، بوگېمىيە تاغلىرىنىڭ نامەلۇم چەت
ياقىلىرىغا كىرىپ كېتىشكە، شۇنداق قىلىپ، بۆكسگېۋدېن بىلەن بولى-
دىغان ھەرقانداق ئالاقىنى تاشلاپ قويۇشقا مەجبۇر بولاتتى. ئەگەر
كۇتۇزوۋ كىرېمستىن ئۆلمىيۇتسقا بارىدىغان يولنى بويلاپ چېكىنىپ،
روسىيەدىن كېلىۋاتقان قوشۇنلار بىلەن قوشۇلۇشنى قارار قىلسا، ئۇ
بۇ يولدا ۋېنا كۆۋرۆكىدىن ئۆتكەن دۈشمەنلەرنى ئالدىن خەۋەرلەن-
دۈرۈپ قويۇشقا تەۋەككۈل قىلغان بولاتتى ۋە شۇنداق قىلىپ، ئۆزى-
نىڭ ھەممە يۈك-تاقلىرى ۋە ھارۋىلىرى بىلەن يولدا كېتىۋېتىپ
جەڭنى قوبۇل قىلىشقا، ئۆزىگە قارىغاندا ئۈچ ھەسسە ئارتۇق كۈچكە
ئىگە بولغان ھەم ئۇنى ئىككى تەرەپتىن قورشىۋالغان دۈشمەن بىلەن
ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولغان بولاتتى.

كۇتۇزوۋ ئەڭ ئاخىرقى يولنى تاللىۋالدى.

چارلامچى خەۋەر قىلغانىدەك، فرانسۇزلار ۋېنا كۆۋرۆكىدىن
ئۆتۈپ كۇتۇزوۋنىڭ چېكىنىش يولىدا ئۇنىڭ ئالدىدا يۈز چاقىرىم-
دىن كۆپرەك يىراقلىقتا تۇرغان سنايمغا قاراپ ناھايىتى تېز كېتى-
ۋاتاتتى. سنايمغا فرانسۇزلاردىن بۇرۇن يېتىپ بېرىش — ئارمىيىنى
قۇتۇلدۇرۇشنىڭ چوڭ ئۈمىدىگە ئىگە بولۇش دېگەنلىك ئىدى؛
سنايمدا ئۆزىنى فرانسۇزلارغا ئالدىنئالا بىلىندۈرۈپ قويۇش —
ئېھتىمال ئۆز ئارمىيىسىنى خۇددى ئۇلمىدىكىگە ئوخشاش شەرمەندە
بولۇشقا دۇچار قىلىش ياكى تامامەن ھالاك قىلىش دېگەنلىك بولات-
تى. لېكىن ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئارمىيىسى بىلەن فرانسۇزلارنىڭ ئالدىنى
ئېلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. فرانسۇزلارنىڭ ۋېنادىن
سنايمغىچە بېسىپ ئۆتىدىغان يولى، رۇسلارنىڭ كرېمستىن
سنايمغىچە بېسىپ ئۆتىدىغان يولغا قارىغاندا قىسقا ۋە ئوبدان

ئىدى①.

خەۋەرنى تاپشۇرۇۋالغان كېچىسى كۇتۇزوۋ باگراتىيوننىڭ تۆت
مىڭ كىشىلىك ئاۋانگارت قىسىملىرىنى ئوڭ تەرەپتىكى تاغلاردىن
ئۆتۈپ، كرېمس-سنايىم يولىدىن ۋېنا-سنايىم يولىغا ئەۋەتتى. باگرا-
تىيون بۇ مەنزىلنى دەم ئالماستىن ئۆتۈپ كېتىشى، ئالدىنى ۋېناغا،
ئارقىسىنى سنايىمغا قارىتىپ توختىشى ۋە ئەگەر ئۇنىڭغا فرانسۇزلار-
نىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىن بولسا، ئۇ قولىدىن كېلىشىچە فرانسۇز-
لارنى ئارقىغا تارتىپ تۇتۇپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. كۇتۇزوۋنىڭ
ئۆزى ھەممە ئېغىر يۈكلىرى بىلەن سنايىمغا ماڭاتتى.

باگراتىيون ئۆزىنىڭ ئاچ قالغان، ئاياق كىيىملىرى يىرتىلىپ
كەتكەن ئەسكەرلىرىنى باشلاپ، يول يوق تاغلاردىن ئۆتۈپ، بوران-
يامغۇردا تۈندە قىرىق بەش چاقىرىم يول يۈرۈپ، ئۆز ئەسكەرلىرى-
نىڭ ئۈچتىن بىرىنى يولدا يوقىتىپ، ۋېنادىن گوللابرۇنغا يېقىنلى-

① مىيۇراتنىڭ ۋېنادىن سنايىمغا يۈرۈش قىلىش يولى كۇتۇزوۋنىڭ
كرېمستىن چېكىنىدىغان چوڭ يولىنىڭ شەرقىدە ئىدى. بۇ ئىككى يول بىر
بۇرجەكتە قوشۇلاتتى. بۇ ئىككى يولنىڭ قوشۇلىدىغان جايىدا كرېمستىكى
يولدىن ۋېناغا بېرىشقا بولاتتى، ئىككى يولنىڭ تۇتىشىدىغان جايىنىڭ بىرى
گوللابرۇن (باگراتىيون شۇ جايغا ئەۋەتىلگەن ئىدى)دا، يەنە بىرى گرۇنت
ۋە شىنگرابىن يېزىسىدا ئىدى، ئاخىرقى بىر يول تېخىمۇ ئالدىدا بولۇپ، بىر
قەدەر ئەپلىك ئىدى. باگراتىيون مىيۇراتتىن ئىلگىرى گوللابرۇنغا يېتىپ
كېلىشى، كۇتۇزوۋ بولسا گرۇنت ۋە شىنگرابىنغا يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن
قوشۇلۇشى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ئېغىر يۈك-تاقلىرىنى توپ-توغرا سنايىمغا
يولغا سېلىۋېتىشى كېرەك ئىدى. ئۇرۇش ھەركەتلىرى، تۆۋەندىكى باپلاردا
بايان قىلىنغاندەك، شىنگرابىندا تۇغۇلدى. — تەر.

شىپ كەلگەن فرانسۇزلاردىن بىرقانچە سائەت ئىلگىرى، گوللابرۇندا
ۋېنا-سنايىم چوڭ يولىغا چىقتى. كۇتۇزوۋ سىنايىمغا يېتىپ بېرىش
ئۈچۈن، يۈك-تاق بېسىلغان هارۋىلىرى بىلەن يەنە سوتكىلاپ يول
يۈرۈشكە توغرا كېلەتتى ۋە شۇ سەۋەپتىن، ئارمىيىسىنى قۇتقۇزۇش
ئۈچۈن، باگراتىيون ئۆزىنىڭ ئاچ قالغان، هېرىپ هالىدىن كەتكەن
تۆت مىڭ كىشىلىك ئەسكەرلىرىدىن پايدىلىنىپ دۈشمەنىنىڭ ئۇنىڭ
بىلەن گوللابرۇندا ئۇچراشقان ھەممە ئارمىيىسىنى بىرقانچە سوتكە-
غىچە تۇتۇپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى، روشەنكى، مۇنداق قىلىش
مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لېكىن مۇمكىن بولمىغان نەرسىنى غەلىتى بىر
تەقدىر مۇمكىن بولىدىغان قىلىپ قويىدى. ۋېنا كۆۋرۈكىنى ئۇرۇشماي
تۇرۇپ فرانسۇزلارنىڭ قولىغا بېرىپ قويۇشتەك ئالدامچىلىقنىڭ
مۇۋەپپەقىيىتى، ميۇراتنىمۇ خۇددى شۇنداق يول بىلەن كۇتۇزوۋنى
ئالداش ئۈچۈن ئۇرۇنۇپ كۆرۈشكە قوزغىغان ئىدى. سنايىم يولىدا
باگراتىيوننىڭ ئاجىز ئەترىدىگە ئۇچرىغان ميۇرات كۇتۇزوۋنىڭ
ھەممە ئارمىيىسى مۇشۇ ئىكەن دەپ ئويلايتتى. بۇ ئارمىيىنى تولۇق
يوقىتىش ئۈچۈن، ئۇ ۋېنادىن چىقىپ يولدا قېپقالغان باشقا ئەسكەر-
لەرنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى ۋە شۇ مەقسەت بىلەن
ئۈچ كۈنگىچە سۈلھ قىلىشنى تەكلىپ بەردى، شۇ شەرت بىلەنكى،
ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئەسكەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ ھالىتىنى ئۆزگەرت-
مەسلىكى ۋە تۇرغان يېرىدىن قوزغالماسلىقى كېرەك ئىدى. ميۇرات
سۈلھ توغرىسىدا سۆھبەت بولۇۋاتىدۇ ۋە شۇ سەۋەپتىن پايدىسىز قان
ئاققۇزماسلىق ئۈچۈن، سۈلھ قىلىشنى تەكلىپ بېرىۋاتىمەن دەپ
ئىشەندۈرمەكچى بولىدى. ئالدىنقى پوسىلاردا تۇرغان ئاۋستىرىيە
گېنېرالى گراف نوستىس ميۇرات ئەلچىسىنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەندى

ۋە باگراتيون تەرەپكە يولنى ئوچۇق قالدۇرۇپ چېكىندى. يەنە بىر ئەلچى سۈلھ سۆھبىتى توغرىسىدا خۇددى شۇنداق خەۋەرنى ئېلان قىلىش ۋە رۇس قوشۇنلىرىغا ئۈچ كۈنلۈك سۈلھىنى تەكلىپ بېرىش ئۈچۈن، رۇسلارنىڭ ئالدىنقى سېپىگە باردى. باگراتيون سۈلھ توغرىسىدىكى تەكلىپنى قوبۇل قىلالماسلىقىنى ياكى قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۆزىگە بېرىلگەن تەكلىپ توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاديۇتانتى ئارقىلىق كۇتۇزوۋغا ئەۋەتتى.

سۈلھ كۇتۇزوۋ ئۈچۈن ۋاقىتنى قولغا كەلتۈرۈش، شۇنىڭدىن پايدىلىنىپ باگراتيوننىڭ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ئەترىدىگە دەم ئېلىش ئىمكانىيىتىنى بېرىش ۋە يۈك كارۋانلىرى بىلەن ترانسپورت قىسىملىرىنى سنايىمغىچە بىر مەنزىل ئوشۇقراق بولسىمۇ ئۆتكۈزۈۋېتىش (بۇلارنىڭ ھەركىتى فرانسۇزلاردىن يوشۇرۇنچە بولاتتى)نىڭ بىردىن-بىر ۋاستىسى ئىدى. سۈلھ توغرىسىدىكى تەكلىپ ئارمىيىنى قۇتقۇزۇشنى بىردىن-بىر ۋە كۈتۈلمىگەن ئىمكانىيەت بىلەن تەمىنلەيتتى. بۇ خەۋەرنى تاپشۇرۇۋالغان كۇتۇزوۋ ئۆز يېنىدا تۇرغان گېنېرال-ئاديۇتانت ۋىنسېنگېرودنى دەرھال دۈشمەن لاگېرىغا ئەۋەتتى. ۋىنسېنگېرود پەقەت سۈلھنى قوبۇل قىلىش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى يەنە تەسلىم بولۇش شەرتلىرىنىمۇ ئېيتىشى كېرەك ئىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كۇتۇزوۋ ئۆزىنىڭ ئاديۇتانتلىرىنى قايتىپ بېرىپ پۈتۈن ئارمىيىنىڭ كرېمس-سنايىم يولىدىكى يۈك كارۋانلىرىنىڭ ھەركىتىنى ئىمكان قەدەر تېزلىتىشكە ئەۋەتتى. باگراتيوننىڭ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ۋە ئاچ قالغان ئەترىدى يۈك كارۋانلىرىنىڭ ۋە پۈتۈن ئارمىيىنىڭ ھەركىتىنى ئۆزى مۇستەقىل ھالدا ئۆز قانىتى ئاستىغا ئېلىپ، ئۆزىگە قارىغاندا سەككىز ھەسسە كۈچلۈك بولغان

دۈشمەن ئالدىدا قىمىرلىماستىن تۇرۇشى كېرەك ئىدى.

كۇتۇزوۋنىڭ ھىچقانداق مەجبۇرىيەتنى ئۈز ئۈستىگە ئالمايدىغان تەسلىم بولۇش تەكلىۋى توغرىسىدىكى كۈتكەنلىرى يۈك كارۋانلىرىنىڭ مەلۇم قىسمىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشى ئۈچۈن ۋاقىت بېرىشى مۇمكىن ئىدى، شۇنىڭدەك مۇراتنىڭ خاتالىقىمۇ ناھايىتى تېز ئاشكارىلىنىپ قالاتتى، ئۇنىڭ ھەر ئىككى جەھەتتە كۈتكەنلىرى دىگەنىدەك بولۇپ چىقتى. گوللابرۇندىن يىگىرمە بەش چاقىرىم نېرىسىدا شېنبرانىندا تۇرغان بوناپارت سۈلھ ۋە تەسلىم بولۇش لايىھىسى توغرىسىدا مۇراتنىڭ ئەۋەتكەن مەكتۇبىنى تاپشۇرۇۋېلىش بىلەن تەڭ، مۇراتنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلدى-يۇ، ئۇنىڭغا تۆۋەندىكى خەتنى يازدى:

“Au prince Murat. Schoenbrunn, 25 brumaire en 1805 à huit heures du matin.

“Il m'est impossible de trouver des termes pour vous exprimer mon mécontentement. Vous ne commandez que mon avant-garde et vous n'avez pas le droit de fair d'armistice sans mon orde. Vous me faites perdre le fruit d'une campagne. Rompez l'armistice sur-le-champ et marchez à l'ennem. Vous lui ferez déclarer, que le général qui a signè cette capitulation, n'avait pas le droit de le faire, qu'il n'y a que l'Empeveur de Russie qui ait ce droit.

“Toutes les fois cependant que l'Empereur de Russie ratifierait la dite couvention, je la ratifierai; mais ce

n'est qu'une ruse. Marchez, dètruisez l'armèe russe… vous êtes en position de prendre son bagage et son artillerie.

"L'aide-de-camp de l'Empereur de Russle est un… Les officieres ne sont rien quand ils n'ont pas de pouvoirs: celui-ci n'en avait point… Les Autrichiens se sont laissè jouer pour le passage du pont de Vienne, vous vous laissez jouer par un aide-de-camp de l'Empereur.

Napolèon".

"شاھزادە مۇراتقا. شېنبرۇنن، 1805-يىل، 25-نويابىر، ئەتىگەن سائەت 8.

"مەن سىزگە ئۆزەمنىڭ نارازىلىقىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن سۆز تاپالمايمەن. سىز پەقەت مېنىڭ ئاۋانگارت قىسىملىرىمغا قوماندانلىق قىلىسىز ۋە مېنىڭ بۇيرۇقۇمسىز سۈلھ قىلىشقا ھەقلىق ئەمەسسىز. سىز مېنى پۈتكۈل ئۇرۇش ھەركەتلىرىنىڭ مېۋىلىرىدىن قۇرۇق قېلىشقا مەجبۇر قىلىۋاتىسىز. سۈلھ كېلىشىمىنى دەرھال يىرتىپ تاشلاڭ ۋە دۈشمەنگە قارشى ئاتلىنىڭ. سىز ئۇنىڭغا، بۇ تەسلىم بولۇش توختامىغا ئىمزا قويغان گېنېرال بۇنىڭغا ھوقۇقلۇق ئەمەس، پەقەت روسىيە پادىشاسىدىن باشقا ھېچكىم مۇنداق ھوقۇققا ئىگە ئەمەس دەپ ئېلان قىلىڭ.

"بىراق، ئەگەر روسىيە پادىشاسى يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان شەرتكە رازى بولىدىغان بولسا، مەنمۇ قوشۇلىمەن، لېكىن بۇ ھىلىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئاتلىنىڭ، رۇس ئارمىيىسىنى يوقىتىڭ...سىز

ئۇنىڭ يۈك كارۋانلىرى ۋە ئۇنىڭ ئارتىللېرىيىسىنى① قولغا چۈشۈرۈ-شىگىمىز مۇمكىن.

"روسىيە پادىشاسىنىڭ گېنېرال-ئادىيۇتانتى ئالدامچى ۋاكالەت ھوقۇقى بېرىلمىگەن ئەپىتسەرلەرنىڭ ھېچقانداق ئېتىۋارى يوق... ئۇنىڭغىمۇ ۋاكالەت ھوقۇقى بېرىلمىگەن...بىز ۋېنا كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەن چېغىمىزدا ئاۋستىرىيىلىكلەر ئالدانغان ئىدى، ئەمدى پادىشا-نىڭ ئادىيۇتانتى سىزنى ئالداۋاتىدۇ.

ناپالېئون".

بوناپارتنىڭ ئادىيۇتانتى بۇ دەھشەتلىك خەتنى ئېلىپ، ئېتىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ، مىيۇراتنىڭ ئالدىغا چاپتۇرۇپ كەتتى. بوناپارتنىڭ ئۆزى بولسا ئۆز گېنېراللىرىغا ئىشەنمىگەنلىكتىن، تەييار ئولجىنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشتىن قورقۇپ، ئۆز گۋاردىيىسىنى باشلاپ جەڭ مەيدانىغا ھەركەتلەندى. باگراتىيوننىڭ تۆت مىڭ كىشىلىك ئەترىدى بولسا خوشال-خورام ھالدا گۈلخانلىرىنى يېقىپ؛ كىيىم-كېچەكلىرىنى قۇرۇتۇپ ۋە ئىسسىنىپ، ئۈچ كۈندىن بېرى بىرىنچى قېتىم شورپا گۆرۈچ قاينىتىپ ئولتۇرۇشاتتى، ئەترەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھېچبىرسىمۇ بېشىغا يەنە نىمە ئىشلار كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى ۋە ئويلاپمۇ قويمايتتى.

15

كىنەز ئاندرې كۇتۇزوۋغا سۇنغان ئىلتىماسىدا چىڭ تۇرۇپ،

① ئارتىللېرىيە — توپ-زەمبىرەكلەر ياكى شۇنداق قىسىم. — تەر.

ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئالغاندىن كېيىن، كەچقۇرۇن سائەت تۆتلەردە گرۇنتقا يېتىپ كېلىپ، باگراتىيون ھوزۇرىغا كەلدى. بوناپارتنىڭ ئادىيۇتانتى مىيۇراتنىڭ ئەترىتىگە تېخى يېتىپ كەلمىگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن جەڭمۇ تېخى باشلانمىغان ئىدى. باگراتىيوننىڭ ئەترىتىدىكىلەر ۋەزىيەتنىڭ ئومۇمى ئەھۋالىنى ئۇقمايتتى، ئۇلار سۇلھە توغرىسىدا سۆزلەشسىمۇ ئەمما ئۇنىڭ مۇمكىنلىكىگە ئىشەنمەيتتى. جەڭ توغرىسىدا سۆزلەشسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىغىمۇ ئىشەنمەيتتى.

باگراتىيون بولكونىسكىنى كۇتۇزوۋنىڭ سۆيۈملۈك ۋە ئىشەنچلىك ئادىيۇتانتى دەپ بىلەتتى، شۇڭا، ئۇنى ئايرىم ئىتىۋار ۋە ئىلتىپات بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا بۈگۈن-ئەرتە جەڭ بولۇش ئېھتىمالى بارلىقىنى ئېيتتى ۋە ئۇنىڭغا جەڭ ۋاقتىدا خالىسا ئۆزىنىڭ يېنىدا تۇرۇشقا ياكى ئارىيېرگاردتا قېلىپ، چېكىنىش تەرتىۋىنى كۆزىتىپ بېرىشقا تولۇق ئەركىنلىك بېرىپ، "بۇمۇ ناھايىتى مۇھىم ئىش" دېدى.

— لېكىن بۈگۈن ئېھتىمال جەڭ بولماس، — دېدى باگراتىيون، خۇددى كىنەز ئاندرېيگە تەسەللى بەرگەندەك.

"ئەگەر بۇمۇ ئىشتاپتىن پەقەت مېدال ئېلىش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلىدىغان ئادەتتىكى بايۋەچچىلەردىن بىرى بولسا، ئارىيېرگاردتىمۇ مۇكاپات ئېلىشى مۇمكىن، ئەگەر مەن بىلەن بىللە بولۇشنى خالىسا، مەيلى...باتۇر ئەپتىسەر بولسا، زۆرۈر بولۇپ قالار" دەپ ئويلايتتى باگراتىيون. كىنەز ئاندرېي باگراتىيوننىڭ سۆزلىرىگە ھېچنېمە دەپ جاۋاپ بەرمەستىن، تاپشۇرۇق ئالغان چاغدا قاياققا بېرىشىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن، چارلاش پوزىتسىيىسىنى، قوشۇنلار تۇرغان

جاينى كۆرۈشكە ئۇنىڭدىن ئىجازەت سورىدى. ئەترەتنىڭ چىرايلىق ۋە ئالىپتە كىيىنگەن، كۆرسەتكۈچ بارمىقىغا ئالماس كۆزلۈك ئۈزۈك تاقىغان، فرانسۇزچىنى ياخشى بىلمىسمۇ، ئەمما ناھايىتى ئىشتىياق بىلەن سۆزلەيدىغان نۆۋەتچى ئەپىتسەرى كىنەز ئاندرېينى باشلاپ بېرىش ئۈچۈن چاقىرتىلدى.

ھەممە تەرەپتىن خۇددى نىمىدۇ بىر نەرسىلەرنى ئىزدەپ يۈرگەن قاپاقلىرى تۇرۇك، ئۈستى-باشلىرى نەم ئەپىتسەرلەر، يېزىدىن ئىشلەك، ئورۇندۇق ۋە چېتەن تامنىڭ تاختىلىرىنى كۆتىرىپ كېلىۋاتقان ئەسكەرلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— بۇلارنى ھېچ ئادەم قىلالمايۋاتىمىز، كىنەز، — دىدى ئىشتاپ ئەپىتسەرى ئادەملەرنى كۆرسىتىپ، — كاماندىرلار ئەسكەرلەرنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىپ، مانا بۇ يەرگە كىرىۋېلىپ، بەھوزۇر ئولتۇرۇشۇپتۇ، — دىدى باققال چېدىرىنى كۆرسىتىپ، — ئەتىگەن ھەممىسىنى ھەيدىۋەتكەن ئىدىم، قاراڭ، يەنە يىغىلىشىپتۇ، بېرىپ بىر قورقۇتۇۋېتىش كېرەك، كىنەز. شۇ زاماتلا.

— يۈرۈڭ، بىرگە بارايلۇق، مەنمۇ پىشلاق بىلەن نان ئالماقچىدىم، — دىدى تېخىچە ئەتىگەنلىك ناشتا قىلمىغان كىنەز ئاندرېي.

— سىز ھېلى نىمىشقا دىمىدىڭىز، كىنەز؟ مەن ئۆزەمنىڭ نان-چايلىرىم بىلەن كۈتكەن بولاتتىم-غۇ.

ئۇلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، باققالنىڭ چېدىرىغا كىرىشتى. ھېرىپ كەتكەن، يۈزلىرى قىزارغان بىرقانچە ئەپىتسەر شىرەلەردە يەپ-ئىچىپ ئولتۇراتتى.

— بۇ قانداق گەپ، ئاخىر، جاناپلار! — دىدى ئىشتاپ ئەپىتسەرى، خۇددى شۇ گەپنى بىرقانچە قېتىم ئېيتىۋېرىپ جېنىغا

تەككەن ئادەمدەك. — خىزمەتنى تاشلاپ قويۇشقا بولمايدۇ. كىنەز ھېچكىمنى قالدۇرما دەپ بۇيرۇدى. بۇ قانداق بولغىنى، جانابى شتابس-كاپىتان، دېدى ئۇ كىچىككىنە، باش-كۆزى كىر، ئورۇق توپچى ئەپىتسەرگە قاراپ؛ ئۇ ئۆتۈكسىز، پايپاق بىلەن ئولتۇراتتى (ئۇ ئۆتۈكلىرىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن باققالغا بەرگەن ئىدى)، ئۇلار كىرگەندە، ئۇ غەيرى تەبىئى جىلمىيىپ ئورنىدىن تۇردى.

— ھە، كاپىتان تۇشىن، سىزگە ئۇيات ئەمەسمۇ؟ — دېدى سۆزىنى داۋام قىلىپ ئىشتاپ ئەپىتسەرى، — سىز بولسىڭىز توپچى ئەپىتسەر، ھەممىگە نەمۇنە بولۇشىڭىز كېرەك ئىدى، ئەمما سىز ئۆتۈكسىز ئولتۇرۇپسىز. ئۇلار سىگنال① بەرمەكچى، سىز تېخى يالاڭ ئاياق ھوزۇر قىلىپ ئولتۇرۇپسىز-دە، (ئىشتاپ ئەپىتسەرى كۈلۈمسىرەپ قويدى). قېنى، ھەممەڭلەر جاي-جايىڭلارغا كېتىڭلار، جاناپلار، ھەممەڭلار. — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ باشلىقلاردەك.

كىنەز ئاندرېي شتابس-كاپىتان تۇشىنغا ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرەپ قويدى. تۇشىن لام-جىم دېمەستىن ۋە تەبەسسۇم قىلىپ تۇرۇپ، ئېغىرلىقىنى يالىڭاچ پۇتلىرىنىڭ بىردەم بىرسىگە، بىردەم ئىككىنچىسىگە سېلىپ، چوڭ، مەنالىق ۋە مۇلايىم كۆزلىرىدىن سوئال نەزىرى بىلەن بىردەم كىنەز ئاندرېيگە، بىردەم ئىشتاپ ئەپىتسەرىگە قارايتتى.

— ئەسكەرلەردە: يالاڭ ئاياق بولساڭ، ئەپچىلرەك بولىسەن،

---

① سىگنال — خەۋپ-خەتەرنى بىلدۈرىدىغان سىگنال، دۈشمەن ھاۋادىن ياكى باشقا تەرەپلەردىن ھۇجۇم قىلماقچى بولغاندا بېرىلىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن داڭ ئۇرۇلىدۇ ياكى زاۋۇت-فابرىكىلارنىڭ گۇدۇكلىرى ۋاقىرايدۇ. — تەر.

دېگەن گەپ بار، — دېدى كاپىتان تۇشىن كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ۋە قىزىرىپ، ئۆزىنىڭ ناقۇلاي ھالىتىدىن چاقچاق قىلىش ھالىتىگە ئۆتمەكچى بولغاندەك قىلىپ.

بىراق، ئۇ سۆزىنى تۈگەتمەي تۇرۇپلا، بۇ چاقچىقىنىڭ ئۆتمىگىنىنى ۋە دېگەن يېرىدىن چىقمىغىنىنى سېزىپ خىجالەت بولۇپ قالدى.

— قېنى، كېتىپ قېلىڭ، — دېدى ئىشتاب ئەپىتسەرى ئۆزىنىڭ جىددىيلىكىنى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشىپ.

كىنەز ئاندرېي توپچى ئەپىتسەرنىڭ تۇرقىغا يەنە بىر قېتىم قاراپ قويدى. ئۇنىڭ قىياپىتىدە قانداقتۇ غەلىتى، ھەربىي ئادەمگە مۇتلەق ئوخشىمايدىغان، كىشىنىڭ كۈلكىسىنى قىستايدىغان، لېكىن كىشىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىدىغان ئالاھىدىلىك بار ئىدى.

ئىشتاب ئەپىتسەرى بىلەن كىنەز ئاندرېي ئاتلىرىغا مىنىشىپ كېتىپ قالدى.

ئۇلار يېزىدىن چىقىپ، يوللاردا ئۇزۇلمەي كېلىۋاتقان ـ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەر ۋە ھەر خىل كاماندا ئەپىتسەرلىرىنى قوغلاپ ئۆتۈپ كېتىپ ھەم ئۇچرىتىپ، سول تەرەپتە قىزىرىپ تۇرغان توپىسى تېخى ئەمدىلا كولاپ چىقىرىپ تاشلانغان يېڭى قۇرۇلغان ئىستىھكاملارنى كۆرۈپ كۆردى. بىر قانچە باتالىيون ئەسكەر كۆينەكچان ھالدا، ئىزغىرىن سوغاققا قارىماستىن، خۇددى ئاق چۈمۈلىلەردەك، شۇ ئىستىھكاملاردا مىڭىلدىماقتا ئىدى؛ توپا دۆڭلىرىنىڭ نېرىقى تەرىپىدە كىملەردۇ كۆرۈنمەيدىغان قىزىل توپىنى توختىماستىن ئاتماقتا ئىدى. ئۇلار ئىستىھكامنىڭ ئارقىسىدا ئىستىھكامدىن يۇقىرىغا چىقىپ كېلىپ، توختىماستىن ئالمىشىپ دەم ئېلىۋاتقان بىر قانچە ئون ئەسكەرگە

يولۇقتى. ئۇلار بۇ سېسىق ھاۋادىن تېزرەك چىقىپ كېتىش ئۈچۈن، بۇرۇنلىرىنى ئېتىپ ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ ئۆتۈپ كېتىشى كېرەك ئىدى.

— Voilà l'agrèment des camps, mosieur le prince (لاگېرنىڭ يېقىملىقلىغى مانا شۇ-دە، كىنەز)، — دېدى نۆۋەتچى ئىشتاپ ئەپىتسەرى.

ئۇلار نېرىدىكى تەرەپتىكى تاققا چىقتى. بۇ يەردىن فرانسۇزلار كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي توختاپ سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى.

بىزنىڭ باتارېيىمىز① مانا شۇ يەردە تۇرىدۇ، — دېدى ئىشتاپ ئەپىتسەرى ئەڭ ئېگىز بىر يەرنى كۆرسىتىپ، — ھېلىقى ئۆتۈپ كەلسىز ئولتۇرغان تەنتەكنىڭ باتارېيىسى، ئۇ يەردىن ھەممە تەرەپنى كۆرگىلى بولىدۇ. بارايلىچۇ، كىنەز.

— رەھمەت، ئەندى ئۆزەم بارىۋېرىمەن، — دېدى كىنەز ئاندرېي ئىشتاپ ئەپىتسەرىدىن تېزرەك قۇتۇلماقچى بولۇپ، — سىز تەشۋىشلەنمەڭ.

ئىشتاپ ئەپىتسەرى قېلىپ، كىنەز ئاندرېي ئۆزى ئاتلىق كېتىپ قالدى.

ئۇ ئالدىغا يۈرگەنسېرى، يەنى دۈشمەنگە يېقىنلاشقانسېرى، ئەسكەرلەر شۇنچە تەرتىپلىك ۋە روھى شۇنچە ئۈستۈن كۆرۈنەتتى. ئەڭ تەرتىپسىز ۋە روھى چۈشكەن قوشۇننى ئۇ ئەتىگەن سىنايىمغا يېقىن، فرانسۇزلاردىن ئون چاقىرىم بۇ ياقتا كۆرگەن ئىدى.

---

① باتارېيە — بۇ يەردە: توپ-زەمبىرەكچى قىسىم. — تەر.

گىرۇنتتىمۇ بىرئاز تەشۋىش ۋە بىرقەدەر ۋەھىمە بار ئىدى.
ئەمما كىنەز ئاندرېي فرانسۇزلارغا يېقىنلاشقانسىرى قوشۇنلىرىمىزنىڭ ئۇز كۈچىگە بولغان ئىشەنچى ۋە روھى شۇنچە روشەن كۆرۈنەتتى. شىنېل كىيگەن ئەسكەرلەر سەپ تارتىپ تۇراتتى، فېلد فېبېل① ۋە روتا كاماندىرلىرى ئادەملەرنى بۆلۈملەرگە ئاجرىتىپ سانايتتى ۋە بۆلۈملەرنىڭ ئاخىرىدا تۇرغان ئەسكەرلەرنىڭ كۆكرىكىگە بارمىقى بىلەن نوقۇپ نىقتاپ قولىنى كۆتىرىشكە بۇيرۇق قىلاتتى؛ ھەممە ئەتراپقا تارقالغان ئەسكەرلەر ياغاچ ۋە شاخلارنى توشۇپ، خوشال-خورام كۈلۈشۈپ ۋە بىر بىرى بىلەن پاراڭ سېلىشىپ، لاپاسلارنى قۇرۇشاتتى؛ گۈلخان ئەتراپىدا كىيىملىك ۋە يالىڭاچ ئەسكەرلەر كۆينەكلىرىنى، پايتىملىرىنى قۇرۇتۇپ ياكى ئۆتۈك ۋە شىنېللىرىنى ياماپ ئولتۇرۇشاتتى، قازان ۋە ئاشپەزلەرنىڭ ئەتراپىغا توپلىشىۋالاتتى. بىر روتىدا غىزا تەييار بولسا، ئەسكەرلەر ھور چىقىپ تۇرغان قازانغا شۆلگەيلىرىنى يېتىپ قارايتتى ۋە ئۆز لاپاس-لىرىنىڭ ئالدىدىكى كۆتەك ياغاچتا ئولتۇرغان كاپتېنارمۇس② ياغاچ تاۋاقتا ئەكىلىپ بەرگەن غىزانى تېتىپ كۆرۈشنى كۈتەتتى.
تەلەيلىگەرەك باشقا بىر روتىدا (چۈنكى هاراق ھەممىلا روتىلاردا بولمايتتى) ئەسكەرلەر كىچىككىنە سوغىنى ئېگىشتۈرۈپ نۆۋەت بىلەن تۇتۇلۇۋاتقان سۇدانلارنىڭ قاپقىغىغا هاراق قۇيۇۋاتقان چوقۇر

① فېلد فېبېل — پادىشا ئارمىيىسىدە روتا كاماندىرىنىڭ ياردەمچىسى. — تەر.

② ئارمىيىدە ئوزۇق-تۈلۈك ۋە كىيىم-كېچەكلەرنى ساقلاش ۋە بېرىشكە مەسئۇل بولغان ئادەم. — تەر.

ۋە كەڭ يەلكىلىك فىلد فىبىل ئەتراپىدا توپلىشىپ تۇراتتى. ئەسكەرلەر سۇدان قاپقىغىنى لىۋىگە خۇددى "بىسمىللا" دىگەندەك ئەقۋادار قىياپەتتە يېقىن ئەپكىلىپ، هاراقنى ئاغزىغا تۆكۈپ غۇپپىدە ئىچىۋېتەتتى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن لەۋلىرىنى يالىشىپ هەم شىنېللىرىنىڭ يەڭلىرى بىلەن ئاغزىنى ئېرتىشىپ، خۇرسەن قىياپەتتە فىلد فىبىلىنىڭ ئەتراپىدىن كېتىشەتتى. بۇ ئادەملەرنىڭ رەڭگى-رۇخسارىدىن قارىغاندا، بۇ ئىش خۇددى دۈشمەنىنىڭ ئۇدۇلىدا، ئاز دىگەندە يېرىمى قايتىپ چىقمايدىغان جەڭ ئالدىدا ئەمەس، بەلكى خۇددى مەملىكەتنىڭ ئىچكىرىسىدە تىنچ-بىخاراماں دەم ئېلىشنى كۈتۈپ تۇرغان جايدا بولۇۋاتقانغا ئوخشايتتى. كىنەز ئاندرې مەرگەنلەر پولكىدىن ئۆتۈپ، خۇددى شۇ خىلدا خۇشچاقچاقلىق بىلەن بەنت بولغان ياش يىگىتلەردىن ئىبارەت كىيىۋ بومبىچىلىرى پولكىغا قاراشلىق بىر بومبىچى ۋزۋود ئالدىدىن چىقىپ قالدى، بۇ ۋزۋود باشقا لاپاسلاردىن ئىگىزرەك بولغان پولك كاماندىرى لاپىسىغا يېقىن يەردە بولۇپ، سەپ تارتقان ۋزۋود ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىدا يالىڭاچ بىر كىشى ياتاتتى. ئۇنى ئىككى ئەسكەر كۈتۈپ تۇراتتى، ئىككىسى بولسا چىۋىق بىلەن يالىڭاچ بېلىگە غۇلاچلاپ راسا ساۋىماقتا ئىدى. سېمىز مايور ئەسكەرلەر سېپى ئالدىدا ئۇ ياق-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ دات-پەريات دىيىشىگە قۇلاق سالماستىن:

— ئەسكەرگە ئوغرىلىق قىلىش نومۇس، — دەيتتى، — ئەسكەر دىگەن هالال، ئالىجاناپ ۋە جەسۇر بولۇش كېرەك؛ ئەگەر ئۆز ئاغىنىسىنىڭ نەرسىنى ئوغرىلىغان بولسا، دىمەك، نومۇسى يوق؛ بۇ ئەبلەخ: ئۇر، ئۇر!

چۈشنىڭ شارتىلداپ تەككەنلىگى ۋە ساۋىلىۋاتقان ئەسكەرنىڭ پۈتۈن دالانى بېشىغا كىيگەندەك دات ـ پەريات كۆتىرىپ ۋاقىراۋاتقان، ئەمما يالغان ئاۋازلىرى هامان ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ـــ ئۇر! ئۇر! ـــ دەيتتى مايور.

چىرايىدىن هەيران بولغانلىغى ۋە ئازاپ چېكىۋاتقانلىغى كۆرۈنۈپ تۇرغان ياش بىر ئەپىتسەر ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئاتلىق ئادىيۇتانتقا سوئال نەزىرى بىلەن ئۆرۈلۈپ قاراپ، جازالىنىۋاتقان ئادەمنىڭ ئالدىدىن نېرى كېتىپ قالدى.

كىنەز ئاندرېي ئالدىنقى لىنىيىگە چىقىپ فرونت بويلاپ كەتتى.

ئوڭ ۋە سول قاناتتا تۇرغان بىزنىڭ ۋە دۈشمەننىڭ ئەسكەرلىرى بىر بىردىن خېلى يىراقلىقتا تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئەتىگەن ئەلچىلەر ئۆتۈپ يۈرگەن ئوتتۇردىكى بىر جاي شۇنچىلىك يېقىن ئىدىكى، ئىككى تەرەپتىكى ئەسكەرلەر بىر بىرىنى بەھوزۇر كۆرۈپ ۋە بەھوزۇر سۆزلىشىپ تۇرالايتتى. هەر ئىككى تەرەپتىمۇ بۇ يەردە ساقچىلىقتا تۇرغان ئەسكەرلەردىن تاشقىرى، يەنە كۆپ تاماشىچىلار كۆزلىرىگە يات ۋە غەلىتى كۆرۈنگەن دۈشمەننى تاماشا قىلىپ تۇرۇشاتتى.

گەرچە ساقچى ئەسكەرلەرگە يېقىن كېلىش مەنئى قىلىنغان بولسىمۇ، كاماندىرلار ئەتىگەندىن بېرى بۇ تاماشىچىلارنى هەيدەپ قوغلىشىپ بولالمايتتى. خۇددى ئاڭسىز بىر نەرسىلەرنى كۆرسىتىۋاتقاندەك ساقچى ئەسكەرلەر فرانسۇزلارغا قارىمايتتى، بەلكى كېلىۋاتقان تاماشىچىلارنى كۈزىتىپ زېرىكىپ، نۆۋەتچىنى كۈتۈپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي فرانسۇزلارنى سىنچىلاپ كۆرۈش ئۈچۈن توختىدى.

ـــ قارىغىنچۇ، قارا، ـــ دېدى بىر ئەسكەر ئۆزىنىڭ يولدىشىغا

رۇس ئوقچى ئەسكەرنى كۆرستىپ تۇرۇپ؛ ئۇ ئەپستەر بىلەن ئالدىدىكى ساقچى ئەسكەرگە يېقىنلىشىپ كەلدى ۋە فرانسۇز گرېنادىيورى بىلەن نىمىدۇ بىر نەرسىلەرنى تېز-تېز ۋە قىزىپ سۆزلەيتتى. — ئۇنى قارا، فرانسۇزچىنىمۇ قاتۇرىدىكەنغۇ، تېخى! ئاۋۇ فرانسۇزمۇ ئۇنىڭغا يېتىشەلمەيۋاتىدۇ. قېنى، سەنمۇ سۆزلەپ باققىنا، سىدوروۋ!

— ئالدىرىماي تۇر، قۇلاق سال. قارا، قاتۇرىدىكەن-دە! — دەپ جاۋاپ بەردى فرانسۇزچە سۆزلەشكە ئۇستا دەپ ھىساپلانغان سىدوروۋ.

ئەسكەرلەر كۈلۈشۈپ كۆرسەتكەن ئادەم دولوخوۋ ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئۇنى تونۇپ، گېپىگە قۇلاق سېلىشقا باشلىدى. دولوخوۋ سول قاناتتا تۇرغان ئۆز پولكىدىن بۇ يەرگە روتا كاماندىرى بىلەن بىرگە كەلگەن ئىدى.

— قېنى، سۆزلە، سۆزلە! — دىدى روتا كاماندىرى ئالدىغا ئېڭىشىپ ئۆزى ئۈچۈن چۈشىنىكسىز بولغان بىرەر ئېغىز سۆزنىمۇ چۈشۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن سۆزلەشكە قىزىقتۇرۇپ. — مەرھەمەت، تېزرەك سۆزلە! ئۇ نىمە دەۋاتىدۇ؟

دولوخوۋ روتا كاماندىرىغا جاۋاپ بەرمىدى؛ ئۇ فرانسۇز گرېنادىيورى بىلەن بولۇۋاتقان مۇنازىرىگە بېرىلىپ كەتكەن ئىدى. ئۇلار، شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك بولغاندەك، ئۇرۇش ھەركەتلىرى توغرىسىدا سۆزلەشمەكتە ئىدى. فرانسۇز بولسا ئاۋستىرىيىلىكلەرنى رۇسلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، رۇسلار قوشقۇنغا ئولتۇردى ۋە ئۇلىمدىن ئىككۆەتنى دەپ ئىسپاتلىماقچى بولاتتى؛ دولوخوۋ بولسا، رۇسلار قوشقۇنغا ئولتۇرغىنى يوق، بەلكى فرانسۇزلارنى يەڭدى دەپ

ئىسپاتلايتتى.

— بۇ يەردىن سىلەرنى قوغلىۋېتىشلار دەپ بۇيرۇق بەرسىلا، قوغلىۋېتىمىز، — دېدى دولوخوۋ.

— ھوشيار بولۇڭلار، تېخى سىلەرنى كازاك - پازاكلىرىڭلار بىلەن بىرگە ئەسىر ئالمايلىق يەنە! — دېدى بومبىچى فرانسۇز.

فرانسۇز تاماشىچىلىرى بىلەن ساقچى فرانسۇزلار كۈلۈشۈپ كەتتى.

— سىلەرنى خۇددى سۇۋورووۋ ۋاقتىدا ئۇسۇل ئويناتقاندەك ئوينىتىمىز، — دېدى دولوخوۋ.

— Qu'est-ce qu'il chante (ئۇنىڭ كاپشۇاتقىنى نىمە؟)، — دېدى بىر فرانسۇز.

— De l'histoire ancienne (كونا تارىخ)، — دېدى باشقا بىرسى، گەپنىڭ ئىلگىرى بولغان ئۇرۇشلار توغرىسىدا كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىۋېلىپ. — L'Empereur va lui faire voir à votre Souvara, comme aux autres... (پادىشا سۇۋورووۋلىرىڭغا ۋە باشقىلىرىڭغىمۇ كۆرسىتىپ قويىدۇ...)

— بوناپارت... — دېگەن ئىدى دولوخوۋ گەپ باشلىماقچى بولۇپ، ئەمما فرانسۇز ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى-دە، ئاچچىقلىنىپ:

— بوناپارت ئەمەس. پادىشا دېگىن! Sacré nom... (لەنەتى...)، — دەپ ۋاقىرىدى.

— شەيتان سويسۇن پادىشايىڭنىڭ تېرىسىنى!

شۇنىڭ بىلەن دولوخوۋ رۇسچىسىغا ئەسكەرلەرگە خاس قوپال تىل بىلەن تىللىدى-دە، مىلتىغىنى ئۈشنىسىگە ئېلىپ:

— يۈرۈڭ، ئىۋان لۇكىچ، — دېدى روتا كاماندىرىغا.

— مانا، فرانسۇزچىسىغا سۆزلەش دېگەن مۇنداق بولىدۇ، — دېدى پوستا تۇرغان ئەسكەرلەر. — قېنى، سىدوروۋ، سەنمۇ بىر باپلاپ قويغىنچۇ!

سىدوروۋ كۆزلىرىنى قىسىپ قويدى-دە، فرانسۇزلارغا قاراپ، چۈشىنىكسىز سۆزلەرنى تېز-تېز تەكرارلاشقا باشلىدى:

— كارى، مالا، تافا سافى، مۇتېر، كاسكا، — دېدى ئۇ خۇددى فرانسۇزچە سۆزلەۋاتقاندەك، ئۆزىنىڭ ئاۋازىغا روشەن ئاھاڭ بېرىشكە تىرىشىپ.

— هو، هو، هو! خا، خا، خا، خا! ئۇھ! ئۇھ! — ئەسكەرلەر شۇنداق قاقاخلاپ ئۈچىيى ئۈزۈلۈپ كەتكەندەك كۈلۈپ كېتىشتىكى، ئۇلارنى كۆرۈپ فرانسۇزلارمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈشۈپ كەتتى. مۇشۇنداق كۈلكىدىن كېيىن مىلتىقلىرىنىڭ ئوقىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئوق-دورىلارغا ئوت قويۇپ ھەممەيلەن ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە كېتىۋەرسىمۇ بولىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.

بىراق، ئوقلانغان مىلتىقلار، ئۆيلەر ۋە ئىستىھكاملاردىكى ئوق ئېتىلىدىغان ۋەھىمىلىك تۆشۈكلەر، بىر بىرىگە قارىتىپ ئورنىتىپ قويۇلغان زەمبىرەكلەر يەنە ئىلگىرىدىكىدەكلا تۇراتتى.

16

كىنەز ئاندرېي ئوڭ قاناتتىن سول قاناتقىچە ئەسكەرلەرنىڭ ھەممە لىنىيىسىنى ئايلىنىپ چىقىپ، ئىشتاب ئەپىتسەرىنىڭ ئېيتىشىچە، پۈتۈن جەڭ مەيدانى كۆرۈنىدىغان توپچىلار تۇرغان ئېگىزلىككە چىقتى. ئۇ بۇ يەردە ئاتتىن چۈشتى ۋە ھارۋىدىن

چۈشـۈرۈپ قاتار ئورنىتىلغان تۆت زەمبىرەكنىڭ ئەڭ چـەتـتىـكى بىرىنىڭ يېنىدا تۇردى. زەمبـىرەكـلەرنىڭ ئالدىـدا يۈرۈپ تۇرغان چاسوۋۇي① توپچى ئەپىتسەرنى كـۆرۈپ "هـازىـر ئول" هالىتىـدە تۇرغان ئىدى، لېكىن ئەپىتسەرنىڭ قول ئىشارىسىنى كـۆرۈپ يەنە بايىقىدەك ئۆزىنىڭ تەكشى ۋە زېرىكتۈرىدىغان يۈرۈشىنى داۋاملاشـتۇردى. زەمبىرەكلەرنىڭ ئارقىسىدا زەمبـىرەك هارۋىلىرى، ئۇنىڭ نېرىسىدا ئات باغلايدىغان قوزۇق ۋە توپچىلارنىڭ گۈلخانلىرى كۆزگە چۈشەتتى. سول تەرەپتە ئەڭ چەتتىكى زەمبىرەكتىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە دەرەخ شاخلىرىدىن يېڭىـدىن توقۇلغان كەپە تۇراتتى، ئۇنىڭدىن ئەپىتسەرلەرنىڭ قىزىق پاراڭلىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

دەرۋەقە، توپچـىلار تۇرغان بۇ دۆڭلۈكتىن رۇس قوشۇنلىرىنىڭ جايلاشقان ئورۇنلىرى پۈتۈنلەي دىگۈدەك ۋە دۈشمەن قوشۇنلىرىنىڭ كۆپ قىسمى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. توپچىلار دەل ئۇدۇلـىدىكى نېرىقى ئىگىزلىكنىڭ چوققىسىدا شېنىگرابېن يېزىسى كۆرۈنـۈپ تۇراتتى: سول ۋە ئوڭ تەرەپتە ئۈچ ئورۇندا يېقىلغان گۈلخانلارنىڭ تۈتۈنلىرى ئارىسىدىن فرانسۇز ئەسكەرلىرى توپنى پەرق ئەتكىلى بولاتتى ۋە ئەسكەرلەرنىڭ كۆپ قىسمى يېزىنىڭ ئۆزىدە ۋە دۆڭلۈكـنىڭ ئارقىسىدا جايلاشقاندەك كۆرۈنەتتى. يېزىنىڭ سول تەرىپىدە تۈتۈن ئارىسىدا قانداقتۇ توپچىلارغا ئوخشىغان نەرسە كۆرۈنەتتى، لېكىن ئاددى كۆز بىلەن ئوبدان كۆرگىلى بولمايتتى. قوشۇنلىرىمىزنىڭ ئوڭ قانىتى فرانسۇزلارنىڭ سەپلىرى ناهايىتى روشەن

---

① پوستا تۇرغان ئەسكەر. — تەر.

كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان تىك دۆڭلۈككە جايلاشقان ئىدى. بۇ دۆڭلۈكنى بويلاپ بىزنىڭ پىيادە ئەسكەرلىرىمىز جايلاشقان ئىدى ۋە ئەڭ چېتىدىن ئاتلىق ئەسكەرلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئوتتۇرىسىدا، تۈشىن توپچىلىرى تۇرغان يەردە، يەنى كىنەز ئاندرېي سېپى كۆزەتكەن يەردە، بىزنى شېنگرابېن يېزىسىدىن ئاجرىتىپ تۇرىدىغان سۈيى ئېقىپ تۇرغان سايغا توپ-توغرا چىقىدىغان ۋە چۈشىدىغان قىيالىق بار ئىدى. سول تەرەپتە بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز ئورمانغا يېقىنلىشاتتى، ئۇ يەردە بىزنىڭ ئوتۇن يېرىۋاتقان پىيادە قىسىملىرىمىزنىڭ گۈلخانلىرى بار ئىدى. فرانسۇزلارنىڭ لىنىيىسى بىزنىڭ لىنىيىمىزدىن كەڭرەك ئىدى، شۇ سەۋەپتىن فرانسۇزلارنىڭ بىزنى ئىككى تەرەپتىن ئاسانلا قورشاپ ئېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. بىزنىڭ سېپىمىزنىڭ ئارقىسى ھەم تىك ۋە چوڭقۇر يارلىق بولۇپ، ئۇنىڭدىن توپچىلار ۋە ئاتلىقلىرىمىزنىڭ چېكىنىشى تەس ئىدى. كىنەز ئاندرېي زەمبىرەككە جەينىكىنى تىرەپ تۇرۇپ ۋە دەپتىرىنى چىقىرىپ، ئەسكەرلەرنى جايلاشتۇرۇش پىلانىنى يازدى. ئۇ ئىككى يەرگە قېرىنداش بىلەن بەلگە سېلىپ قويۇپ، ئۇنى باگراتيونغا خەۋەر قىلماقچى بولدى. ئۇ، بىرىنچىدىن، پۈتۈن توپچىلارنى ئوتتۇرىغا توپلاشنى، ئىككىنچىدىن، ئاتلىق قىسىملارنى ئارقىغا، يارنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋېتىشنى مۆلچەرلەيتتى. كىنەز ئاندرېي ھەمىشە باش قوماندان بىلەن بىللە بولۇپ، ئەسكەرلەرنىڭ ھەركىتىنى ۋە ئومۇمى ئەمىر-پەرمانلارنى كۆزىتىپ بارغانلىقى، جەڭلەرنىڭ تارىخى تەسۋىرى بىلەن ئۈزلۈكسىز مەشغۇل بولۇپ ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈن، ئالدىدىكى جەڭ ھەركەتلىرى قانداق بولۇشىنى تەخمىنى تەرزدە دەررۇ كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. پەقەت

تۆۋەندىكىدەك چوڭ توساتلىقلارنىڭ تۇغۇلۇش ئىمكانىيىتى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى: ”مۇبادا دۈشمەن ئوڭ قاناتقا ھۇجۇم قىلىپ قالسا، — دەيتتى ئۆزىچە، — كىيېۋ بومبىچىلىرى پولكى ۋە پودولىسكى مەرگەنلەر پولكى مەركەزدىن ياردەمگە قوشۇن يېتىپ كەلگىچە ئۆز سەپلىرىنى ساقلاپ تۇرۇشلىرى كېرەك بولىدۇ. بۇنداق بولغان تەقدىردە، دراگۇنلار① دۈشمەن قانىتىغا زەربە بېرىپ، ئۇلارنى ئۇلاقتۇرۇپ تاشلايدۇ. ئەگەر دۈشمەن ئوتتۇرىغا ھۇجۇم قىلسا، بىز ئوتتۇرىدىكى توپچىلارنى شۇ دۆڭلۈككە ئورنىتىپ، ئۇنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا سول قاناتتىكى ئەسكەرلىرىمىزنى ئېلىپ كېلىمىز-دە، يارلىققا قاراپ يانىمۇ-يان تۇرۇپ چېكىنىمىز“ — دەپ ئۆزىچە مۇھاكىمە قىلاتتى...

ئۇ توپچىلار روتىسىدا زەمبىرەك يېنىدا بولغان ھەممە ۋاقىت ئىچىدە، خۇددى ئادەتتە بولىدىغان ئەھۋالدەك، لاپاستا سۆزلىشىۋاتقان ئەپىنسەرلەرنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى توختىماستىن ئاڭلاپ تۇردى، ئەمما ئۇلار قىلغان سۆزلەرنىڭ بىر ئېغىزىنىمۇ چۈشەنمىدى. لېكىن، لاپاستىن ئاڭلانغان ئاۋۇشلار بىردىنلا شۇنداق بىر سەمىمىي ئاھاڭ بىلەن ئۇنى ھەيران قالدۇرغان ئىدىكى، نەتىجىدە ئىختىيارسىز ئاڭلاشقا باشلىغان ئىدى.

— ياق، ئەزىزىم، — دېدى يېقىملىق ۋە كىنەز ئاندرېگە تونۇش بولغاندەك بىر ئاۋاز، — مەن شۇنى ئېيتماقچى بولىمەنكى، ئەگەر ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن نېمە بولۇشىنى بىلسە ئىدى، ھېچكىم ئۆلۈمدىن قورقمىغان بولاتتى... شۇنداق ئەزىزىم.

---

① ئۇرۇش ۋاقتىدا ئاتتىن چۈشۈپ جەڭ قىلىدىغان ئەسكەرلەر. — تەر.

ئۇنىڭغا قارىغاندا ياشىراق باشقا بىر ئاۋاز ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى:

— قورقساق، قورقمساق بەربىر ئۆلىسەن — بۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن.

— نىمە ئۇنچىۋالا قورقىسلەر! ھەر ئالىملار - دە، — دىدى ئۈچىنچى بىر يوغان ئاۋاز ھەر ئىككىلىسىنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ، — سىلەر توپچىلار شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئالىم ئادەملەر ئىكەنسىلەركى، ھاراقۇ-زاكۇسكاڭلارنى بىللە ئېلىپ يۈرەلەيسىلەر.

يوغان تاۋۇشلۇق كىشى پىيادە ئەسكەرلەر ئەپىتسەرى بولسا كېرەك، كۈلۈپ كەتتى.

— ھەرقانداق بولسىمۇ قورقىدۇ كىشى، — دىدى بىرىنچى تونۇش ئاۋاز، — نىمە بولۇشۇڭنى بىلمىگەنلىگىڭ ئۈچۈن قورقىسەن. ئۆلگەن-دىن كېيىن روھىڭ ئاسمانغا چىقىپ كېتىدۇ دىسەڭمۇ.... بىز ئاخىر ئاسماننىڭ يوقلىغىنى، بۇ بىر ئاتموسفېرا ئىكەنلىگىنى بىلىمىز-غۇ...

يوغان ئاۋاز توپچى ئەپىتسەرنىڭ سۆزىنى يەنە بۆلۈۋەتتى.

— قېنى، سىزنىڭ دورا چىلىغان ھارىقىڭىز بىلەن بىزنى مېھمان قىلىسىڭىزچۇ، تۇشىن، — دىدى ئۇ.

”ھە، بۇ ھېلىقى باقىقالىنىڭ چېدىرىدا ئۆتۈكسىز ئولتۇرغان كاپىتانغۇ“ دىدى مەمنۇنىيەت بىلەن كىنەز ئاندرىي پەلسەپە سېتىۋاتقان يېقىملىق ئاۋازنى تونۇپ.

— ھاراقنىغۇ بېرىمەن، — دىدى تۇشىن، — لېكىن قانداق بولسىمۇ كەلگۈسى ھاياتنى بىلىش... — ئۇنىڭ سۆزى ئاغزىدا قالدى.

دەل شۇ چاغدا ئاسماندا ئىسقىرتقان ئاۋاز ئاڭلاندى: بارغانسېرى

يىقىلىشىپ، بارغانسېرى تېز ئىسقىرىتىپ، ئىسقىرتقانسېرى تېزلىشىپ، بىر زەمبىرەك ئوقى، خۇددى بىردىنلا دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەندەك تىندى-يۇ، پەۋقۇلئاددە كۈچ بىلەن لاپاس ئەتراپىدىكى يەرگە كىرىپ كېتىپ گۈمبۈرلەپ، لاي-توپىلارنى كۆتۈرۈپ چىقار-دى. يەر خۇددى قورقۇنچلۇق زەربىدىن دات-پەرياد كۆتەرگەن-دەك ئىدى.

خۇددى شۇ ئاندا لاپاستىن ھەممىدىن بۇرۇن مۇشتىگىنى قىيسىق چىشلەپ ئالغان پاكارغىنە تۇشىن چىقتى؛ ئۇنىڭ مۇلايىم ۋە ئېقىللىق يۈزى بىرئاز تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھىلقى يوغان ئاۋازنىڭ ئىگىسى، پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ئەزەمەت ئەپىتسەرى چىقتى-دە، يۈگۈرگەن پېتى تۆگمىلىرىنى ئېتىپ ئۆز روتىسى تەرەپكە چېپىپ كەتتى.

17

كىنەز ئاندرېي توپچىلار روتىسىنىڭ ئالدىدا ئېتىنى توختىتىپ ئېتىلغان توپنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئىسقا قارىدى. ئۇ كەڭ ئەتراپقا باشتىن-ئاياق كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. ئۇ پەقەت شۇنى كۆرگەن ئىدىكى، بۇرۇن توپلىنىپ قىمىرلىماي تۇرغان فرانسۇزلار ھەركەتكە كەلگەن ئىدى، سول تەرەپتە دەرۋەقە فرانسۇزلارنىڭ توپچىلىرىمۇ بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ئىس تېخى تارقىلىپ كەتمىگەن ئىدى. ئاتلىق ئىككى فرانسۇز، ئېھتىمال ئاديۇتانت بولسا كېرەك، دۆڭگە قاراپ ئاتلىرىنى چېپىپ كېتىۋاتاتتى. دۆڭلۈكنىڭ ئېتىكىدە، ئېھتىمال ئالدىنقى قاتارنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بولسا كېرەك، دۈشمەننىڭ

روشەن كۆرۈنۈپ تۇرغان كىچىك بىر كولونناسى ھەركەتلەنمەكتە ئىدى. بىرىنچى قېتىم ئېتىلغان زەمبىرەك ئوقىدىن چىققان ئىس تېخى تارقىلىپ كەتمەي تۇرۇپلا، يەنە بىر ئىس كۆرۈندى-دە، گۈمبۈرلىگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. جەڭنىڭ باشلىنىشى شۇ ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئاتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى ۋە كىنەز باگراتىيونىنى ئىزدەپ تېپىش ئۈچۈن ئارقىغا يېنىپ گرۇنت تەرەپكە قاراپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېتىۋېتىپ ئۆزىنىڭ ئارقىسىدا بىردىنىڭ كەينىدىن بىرى ئېتىلىۋاتقان ۋە بارغانسېرى ئەۋج ئېلىۋاتقان توپ ئاۋازلىرىنى ئاڭلايتتى. روشەنكى، بىزنىڭ توپچىلىرىمىزمۇ دۈشمەنگە جاۋابەن ئوق ئاتماقتا ئىدى. پەستە، ئەلچىلەر ئۆتكەن يەردە مىلتىق ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى.

لېماررۇئا (Lemarrois) بوناپارتنىڭ دەھشەتلىك مەكتۇبىنى مۇراتقا تېخى ئەمدىلا ئېلىپ كەلگەن ئىكەن، نومۇس قىلىپ قالغان مۇرات ئۆز خاتاسىنى تۈزىتىش ئۈچۈن قارشىسىدىكى ئازغىنە ئەترەتنى كەچ كىرگىچە، يەنى پادىشا كەلگىچە تارمار قىلىش مەقسىدىدە دەرھال قوشۇنلىرىنى مەركەزگە ۋە ئوراپ ئېلىش ئۈچۈن ئىككى قاناتقا سۈردى.

"باشلاندى! ئەنە!" — دەپ ئويلىدى كىنەز ئاندرېي بارغانسېرى غەزىۋى كېلىشكە باشلىغانلىقىنى سېزىپ. "لېكىن، قېنى؟ مېنىڭ تۇلونىم قانداق نامايەن بولىدۇ؟" — دىدى ئىچىدە.

ئۇ، چارەك سائەت ئىلگىرى شورپا گۈرۈچ ئىچىپ ۋە ھاراق ئىچىپ ئولتۇرغان روتىلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ھەممە يەردە ئالدىراپ-تېنەپ سەپ تارتىۋاتقان ۋە مىلتىقلىرىنى ئېلىۋاتقان ئەسكەرلەرنى ھەم ھەر بىر ئەسكەرنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخشاشلا

غەزەپلىنىپ غەيرەتكە كېلىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى. ھەر بىر ئەسكەر ۋە ئەپىتسەرنىڭ يۈزىدە "ئەنە باشلاندى! ھەم دەھشەتلىك، ھەم كۆڭۈللۈك!" دېگەن ئىپادە بار ئىدى.

ئۇ قۇرۇلۇپ بولمىغان ئىستىھكامغا يېتىپ كەلمەي تۇرۇپلا، كۈزنىڭ بولۇتلۇق كەچقۇرۇنقى يورۇقىدا ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان ئاتلىقلارنى كۆرۈپ قالدى. ئالدىدىكىسى بوركا① ۋە قوزا تېرىسىدىن تىكىلگەن تەلپەك كىيىۋالغان بولۇپ، ئاق ئات مىنىپ كېلىۋاتاتتى. بۇ كىنەز باگراتىيون ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئۇنى كۈتۈپ توختىدى. كىنەز باگراتىيون ئېتىنى توختاتتى ۋە كىنەز ئاندرېينى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. كىنەز ئاندرېي ئۆزىنىڭ كۆرگەنلىرىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىۋاتقاندا، كىنەز باگراتىيون ھامان ئالغا قاراپ تۇراتتى.

"باشلاندى! ئەنە!" دېگەن ئىپادە ھەتتا باگراتىيوننىڭ ئۈنچە-مۇنچە نەرسىدىن ئۆزگەرمەيدىغان بوغداي ئۆڭلۈك يۈزىدە ۋە ئۇيقۇسىز قالغاندەك كۆرۈنگەن سۇزۇلۇپ تۇرغان كۆزلىرىدىمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ ھەركەتسىز-بىپەرۋا يۈزىگە تەشۋىشلەنگەن ھالدا قىزىقسىنىپ قارايتتى ۋە شۇ تاپتا بۇ ئادەم ئويلاۋاتامدۇ، سېزىۋاتامدۇ، نېمىنى ئويلاۋاتىدۇ ۋە نېمىنى سېزىۋاتىدۇ؟ دېگەننى ناھايىتى بىلگۈسى كېلەتتى. كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭغا قاراپ: "بۇ ھەركەتسىز-بىپەرۋا يۈزىنىڭ ئارقىسىدا زادى بىرەر نەرسە بارمۇ-يوق؟" — دەپ ئۆزىگە سوئال بېرەتتى. كىنەز باگرا-

① كاپكازلىقلارنىڭ يېڭى يوق ئۇزۇن كىگىز چەكمەن چاپىنى، كۆپىنچە يەلكىسىگە ئارتىۋالىدۇ. — تەر.

تيون كىنەز ئاندرېنىڭ سۆزىنى ماقۇللىغىنىغا ئىشارەت قىلىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويىدى-دە، خۇددى ھازىر يۈز بېرىۋاتقان ۋە ھازىر ئۇنىڭغا دىگەن ھادىسىلەرنى ئۆزى ئالدىنئالا بىلگەندەك، "ياخشى" دەپ قويىدى. كىنەز ئاندرې ئېتىنى تېز چاپتۇرۇپ ھاسىراپ كەتكەنلىگى ئۈچۈن تېز سۆزلەيتتى. كىنەز باگراتسيون خۇددى ئالدىراشقا ھاجەت يوق دىگەندەك قىلىپ، ئۆزىنىڭ شەرق لەھجىسى بىلەن ئالاھىدە سالماقلاپ سۆزلەيتتى. بىراق ئۇ، تۇشىن توپچىلىرىغا قاراپ كېتىۋاتقىنىدا ئېتىنى چاپتۇردى. كىنەز ئاندرې ئىشتاپ ئەھلىگە قوشۇلۇپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كەتتى. كىنەز باگراتسيون ئارقىسىدىن باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى كىنەزنىڭ شەخسى ئاديۇتانتى، ژېركوۋ، ئوردىنارېتىس، چىرايلىق ئىنگلىزچە جابدۇقلانغان ئات مىنگەن نۆۋەتچى ئىشتاپ ئەپىتسەرى، جەڭنى تاماشا قىلىشقا ئىجازەت ئالغان گراژدان ئەمەلدار ھىساپچى ماڭغان ئىدى. بەستلىك، يۈزى ھۆپپىدىغىنا، ئاتنىڭ ئۈستىدە سىلكىنىپ ۋە خوشال بولغىنىدىن ئۆزىچە ھىجىيىپ ئەتراپقا نەزەر سېلىپ كېتىۋاتقان ھىساپچى ئاتلىق-لار، كازاكلار ۋە ئاديۇتانتلار ئارىسىدا ئۆزىنىڭ كىگىزگە ئوخشايدىغان شىنېلى ۋە تېگىدىكى نېمىسچە ئىگەرى بىلەن غەلىتە كۆرۈنەتتى.

— بۇ كىشى جەڭنى تاماشا قىلماقچى، — دىدى ژېركوۋ بولكونىس-كىغا ھىساپچىنى كۆرسىتىپ. — بىراق، ئۇنىڭ يۈرىگى ھىلتىنىلا پوكۇلداپ كېتىپتۇ.

— بولدى، قويۇڭ! — دىدى ھىساپچى ژېركوۋنىڭ ئۇنى چاقچاق نىشانىسى قىلغانلىغى ئۆزىگە يېقىپ كېتىپ قەستەن ئۆزىنى گولراق كۆرسەتمەكچى بولغاندەك ئوچۇق چىراي-سادده، مۇغەمبىرانە جىلمىيىپ.

(ناھايىتى قىزىق، Très drôle, mon monsieur prince —
جانابى كىنەزىم)، — دېدى نۆۋەتچى ئىشتاپ ئەپىتسەرى (ئۇ، كىنەز دېگەن ئۇنۋان فرانسۇزچە غەلىتى تەلەپپۇز قىلىنىشىنى بىلسىمۇ، ئەمما زادىلا ئېيتالمايتتى).

شۇ پەيت ئۇلار تۇشىن توپچىلىرىنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئالدىدا زەمبىرەك ئوقى پارتلاپ كەتتى.

— نىمە ئۇ چۈشكىنى؟ — دەپ سورىدى ھىساپچى گالىۋاڭ بىر قىياپەتتە ھەجىيىپ.

— فرانسۇز توقچى، — دېدى ژېركوۋ.

— دېمەك ئۇلار توقاچ ئاتىدىكەن ـ دە؟ — دېدى ھىساپچى. — بۇنى قاراڭ!

ھىساپچى بۇ سۆزلەردىن ناھايىتى مەززە قىلغانىدەك ئېچىلىپ كەتتى. ئۇ سۆزىنى تۈگىتە ـ تۈگەتمەيلا، يەنە بىر ئوق ھۇشقۇيتقان پېتى كېلىپ، خۇددى سۇيۇق بىر نەرسىگە چۈشكەنىدەك شالاقىلاپ كەتتى. ھىساپچىنىڭ كەينىدە، ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كېتىۋاتقان كازاك ئات ـ پېتى بىلەن يەرگە دومىلاپ چۈشتى. ژېركوۋ بىلەن ئىشتاپ ئەپىتسەرى ئىگەر ئۈستىدە ئېڭىشىپ ئاتىنىڭ بېشىنى بۇراشتى. ھىساپچى كازاكنىڭ قارىشىسىدا توختاپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ قالدى. كازاك ئۆلگەن، ئات يەنە جان تالاشماقتا ئىدى.

كىنەز باگراتىيون كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ئارقىسىغا قارىدى ـ دە، يۈز بەرگەن پاراكەندىچىلىكنىڭ سەۋەبىنى كۆرۈپ، خۇددى: "شۇنداق ئەرزىمەيدىغان نەرسىلەر بىلەنمۇ ئاۋارە بولامدۇ كىشى" دېگەندەك ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ئۇ ئۆتكۈر چەۋەندازلارغا خاس بىر ھەركەت بىلەن ئېتىنى توختاتتى ـ دە، سەلگىنە ئېگىشىپ، بۇركىسىغا

ئىلىنىپ قالغان قىلىچىنى تۈزەتتى. ئۇنىڭ قىلىچى قەدىمى قىلىچلار-دىن بولۇپ، ھازىرقى قىلىچلارغا ھېچ ئوخشىمايتتى. كىنەز ئاندرېي ئىتالىيىدە سۇۋوروۋ باگراتىيونغا ئۆزىنىڭ قىلىچىنى قانداق تەقدىم قىلغانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىنى ئەسلىدى ۋە بۇ خاتىرىلەر شۇ پەيتتە ئۇنىڭغىمۇ ناھايىتى ئوبدان تۇيۇلدى. ئۇلار بولكونىسكى جەڭ مەيدانىنى كۆزىتىۋاتقان دۆڭلۈكتىكى ھېلىقى توپچىلار روتىسىنىڭ ئالدىغا باردى.

— بۇ كىمنىڭ روتىسى؟ — دېدى كىنەز باگراتىيون ئوق-دورا يەشىكلىرى يېنىدا تۇرغان توپچى ئەسكەردىن.

ئۇ: "كىمنىڭ روتىسى؟" دەپ سورىدى، ئەمما ماھىيەتتە ئۇ: "ھېلىتىنلا يۈرەكلىرىڭ پوكۇلداۋاتامدۇ-نېمە؟" دېمەكچى ئىدى. توپچى ئەسكەرمۇ بۇنى ئۇقۇۋالدى.

— كاپىتان تۇشىننىڭ، ھەزرىتى ئالىلىرى، — دەپ يۇقىرى خوشال-خۇرام ئاۋاز بىلەن جاۋاپ بەردى، ساپ-سېرىق، يۈزىنى سەپكۈن باسقان توپچى ئەسكەر "ھازىر ئول!" ھالىتىدە تۇرۇپ.

— ھە، ھە، — دەپ قويدى باگراتىيون نېمىنىدۇ ئويلاپ، ئۇنىڭدىن كېيىن زەمبىرەك ھارۋىلىرى ئالدىدىن ئۆتۈپ ئەڭ چەتتىكى زەمبىرەكنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ئۇ كېلىشى بىلەن تەڭ بۇ توپ-زەمبىرەكتىن ئۇنىڭ ۋە ئىشتاپ ئەھلىنىڭ قۇلىقىنى يارغۇدەك گۈمبۈرلەش ئاۋازى چىقتى-دە، بىر-دىنلا زەمبىرەكنى قورشاۋالغان ئىس ئىچىدە، زەمبىرەكنى تۇتۇپ ۋە ئالدىراپ-تېنەپ زور بىرىپ ئۇنى ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى جايىغا ئىتتىرىۋاتقان توپچىلار كۆرۈندى. كەڭ يەلكىلىك، بەستلىك، زەمبىرەكنى تازىلايدىغان چوتكا كۆتەرگەن بىرىنچى نومۇرلۇق

ئەسكەر ئىككى پۇتىنى كېرىپ تۇرۇپ چاققا سەكرەپ چىقتى. ئىككىنچى نومۇرلۇق ئەسكەر بولسا قوللىرىنى تىترىتىپ توپىنىڭ ئاغزىغا ئوق سالاتتى. سەل مۆكچەيگەن پاكارراق ئەپتىسەر تۇشىن زەمبىرەكنىڭ پېشىڭغا پۇتلىشىپ كېتىپ، گېنېرالنى كۆرمەي، كۆزلىرىنى كىچىككىنە قوللىرى بىلەن توساپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى.

— يەنە ئىككى سىزىق يۇقۇرى كوتىرىڭ، دەل تېگىدۇ، — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ ئىنچىكە ئاۋازى بىلەن. گەرچە بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ كىچىككىنە گەۋدىسىگە ياراشمىغىنىغا قارىماي تىرىشىپ. — تىتىپ تاشلا، مېدېۋېدېۋ!

باگراتىيون ئۇنى ئالدىغا چاقىردى، شۇنىڭ بىلەن تۇشىن ھەربىلەر سالام بەرگەندەك ئەمەس، بەلكى دۇئا ئوقۇۋاتقان روھانىلەردەك، ئۈچ بارمىقىنى شەپكىسىنىڭ چېكىلىگىگە قويۇپ گېنېرالنىڭ ئالدىغا كەلدى. تۇشىننىڭ زەمبىرەكلىرى گەرچە سايلىقنى توپقا تۇتۇشقا بەلگىلەنگەن بولسىمۇ، ئۇ دۆڭلۈكتىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان شېنگرابېن يېزىسىغا قارىتىپ ياندۇرغۇچى ئوقلارنى ئاتماقتا ئىدى، چۈنكى بۇ يېزىدىن سەل پەسرەكتە نۇرغۇنلىغان فرانسۇز ئەسكەرلىرى ھەركەتلەنمەكتە ئىدى.

تۇشىنغا ھېچكىم قەيەرگە ۋە قانداق ئوقلارنى ئېتىشنى بۇيرۇمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يېقىن كۆرىدىغان فېلد فېبېل زاخارچېنكو بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، مۇشۇ يېزىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىساق ياخشى بولاتتى، دىگەن قارارغا كەلگەن ئىدى. "ياخشى!" — دىدى باگراتىيون ئەپتىسەرنىڭ دوكلادىنى ئاڭلاپ ۋە قانداقتۇ بىر نەرسىنى ئويلاپ كۆرۈۋاتقاندەك، ئۆزىنىڭ ئالدىدا بارغانسېرى روشەن كۆرۈنۈۋاتقان جەڭ مەيدانىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باشلىدى. فرانسۇزلار

ئوڭ تەرەپتىن خېلى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. كېيىۋ پولكى تۇرغان
دۆڭلۈكنىڭ تۆۋەن يېنىدىكى سايلىقتىن يۈرەكنى ۋەھىمىگە سالىدى-
غان قاسۇر-قۇسۇر مىلتىق ئاۋازلىرى ئاڭلاندى ۋە باش ئىشتاپ
ئەپىتسەرى تېخىمۇ ئوڭ تەرەپتىن، دراگۇن پولكىنىڭ ئارقىسىدىن
بىزنىڭ قانىتىمىزنى ئايلىنىپ ئۆتۈۋاتقان فرانسۇز كولونىنىسىنى
كۆرسەتتى. سول تەرەپ ئورمانلىق ئىدى. كىنەز باگراتىيون ئوتتۇ-
رىدىكى ئىككى باتالىيوننى ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئوڭ تەرەپكە
ئەۋەتىشنى بۇيرۇدى. باش ئىشتاپ ئەپىتسەرى، ئەگەر بۇ ئىككى
باتالىيون بۇ يەردىن كەتسە، زەمبىرەكلەر ھىمايىسىز قالىدىغانلىقىنى
ئېيتقان ئىدى، كىنەز باگراتىيون ئۇنىڭغا ھومىيىپ قارىدى-دە، گەپ
قىلمىدى. كىنەز ئاندرېينىڭ نەزىرىدە باش ئىشتاپ ئەپىتسەرىنىڭ
گېپى توغرا بولۇپ، دەرۋەقە بۇنىڭغا قارشى بىر نىمە دېيىشنىڭ
ئورنى يوق ئىدى. لېكىن شۇ پەيتتە سايلىقتا تۇرغان پولك كاماندى-
رىنىڭ ئاديۇتانتى فرانسۇزلارنىڭ ناھايىتى زور كۈچ بىلەن پەستىن
كېلىۋاتقانلىقىنى، پولكنىڭ جەڭگىۋار سېپى بۇزۇلۇپ كېيىۋ گرېناد-
يورلار پولكىغا قاراپ چېكىنىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. كىنەز
باگراتىيون پولكنىڭ شۇ تەرەپكە چېكىنگەنلىكىنى ماقۇللىغانلىقىغا
ئىشارەت قىلىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئۇ ئېتىنى سالماقلىق
بىلەن يۈرگۈزۈپ، ئوڭ تەرەپكە باردى-دە، فرانسۇزلارغا ھۇجۇم
قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپ، ئاديۇتانتىنى دراگۇن پولكىغا
ئەۋەتتى. بىراق، ئەۋەتىلگەن ئاديۇتانت يېرىم سائەتتىن كېيىن
دراگۇن پولكىنىڭ ئاللىقاچان يارلىقنىڭ ئۇ تەرىپىگە چېكىنگەنلىكى
توغرىسىدا خەۋەر ئېلىپ كەلدى، چۈنكى، فرانسۇزلار ئۇنىڭ
پولكىنى قاتتىق ئوققا تۇتقان ئىكەن، پولك كاماندىرى ئادەملىرىمىز

بىكار نابۇت بولمىسۇن دەپ، ئەسكەرلىرىنى ئورمانغا كىرگۈزۈۋېتىپتۇ.
— ياخشى! — دىدى باگراتىيون.
ئۇ باتارېيىدىن كېتىش بىلەن تەڭ، سول تەرەپتىكى ئورماندىنمۇ زەمبىرەك ئاۋازلىرى ئاڭلاندى؛ كىنەز باگراتىيون ئۆز ۋاقتىدا ئۆلگۈرۈپ يېتىپ باراي دىسە سول قاناتقىچە بەك ئۇزاق بولغاچقا، ئۇ باقىقا ژېركوۋنى ئەۋەتىپ، برائۇناۋدا پولكىنى كۈتۈزوۋنىڭ كۆرىگىدىن ئۆتكۈزگەن ھىلىقى پىشقەدەم گېنېرالغا ئوڭ قانىتىمىز دۈشمەننى ئۇزاق تۇتۇپ تۇرالماسلىق ئېھتىمالى بارلىقى ئۈچۈن، ئىمكان قەدەر تېزرەك يارلىقنىڭ نېرىقى تەرىپىگە چېكىنىشنى بۇيرۇدى. تۇشىن توپچىلىرى ۋە ئۇنى ھىمايە قىلىپ تۇرغان باتالىيون ئېسىدىن چىقىپ قالغان ئىدى. كىنەز ئاندرېي كىنەز باگراتىيوننىڭ كاماندىرلار بىلەن قىلىشۋاتقان گەپلىرىگە ۋە ئۇلارغا بېرىۋاتقان بۇيرۇقلىرىغا دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى، شۇنى ھەيرانلىق بىلەن بايقىغان ئىدىكى، كىنەز باگراتىيون ھىچقانداق بۇيرۇق بەرمەي، پەقەت زۆرۈرىيەت ۋە تاسادىپىلىق تۈپەيلىدىن ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇغىسىز ئايرىم كاماندىرلارنىڭ خاھىشى بىلەنلا قىلىنغان ئىشلارنىڭ گويا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئوي-پىكىرلىرىگە مۇۋاپىق بولغاندەك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى. كىنەز باگراتىيون ئىپادىلىگەن خۇش مۇئامىلىگە قاراپ، كىنەز ئاندرېي يەنە شۇنى بايقىغان ئىدىكى، ۋەقەلەردىكى بۇ تاسادىپىلىق ۋە بۇ ۋەقەلەرنىڭ باشلىقىنىڭ ئىختىيارىدىن تاشقىرى قىلىنىۋاتقانلىقىغا قارىماي، باگراتىيوننىڭ شۇ يەردە ھازىر بولۇشىنىڭ ئۆزى غايەت زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى. كىنەز باگراتىيوننىڭ ئالدىغا ئەسەبىلەشكەن قىياپەتتە كەلگەن ئەپىتسەرلەر ئەمدى تىنچلىنىپ قالدى، ئەسكەرلەر بىلەن ئەپىتسەرلەر ئۇنى

خوشال-خورام تەبرىكلىشەتتى، ئۇ ھازىر بولغان جايدا ئەسكەرلەرنىڭ روھى تېخىمۇ كۆتىرىلىپ كېتەتتى ۋە ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ جەسۇرلىقىنى كۆرسىتىشكە ئالدىرىغاندەك كۆرۈنەتتى.

18

كىنەز باگراتىيون بىزنىڭ ئوڭ قانىتىمىزنىڭ ئەڭ ئىگىز يېرىگە چىقتى-دە، ئۇنىڭدىن كېيىن، قاراس-قۇرۇس ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇرغان يارغا قاراپ تۆۋەن چۈشۈشكە باشلىدى ۋە بۇ يەردە پورۇخ ئىسلىرىدىن ھېچنەرسە كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار يارغا چۈشۈپ يېقىنلاشقانسېرى، ئىس قويۇقلىشىپ ھېچنەرسە كۆرۈنمىسىمۇ، لېكىن ھەقىقى جەڭ مەيدانى يېقىنلاشقانلىقى كۆپرەك سېزىلەتتى. يولدا يارىدارلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بېشىغا ئوق تېگىپ قانغا بويالغان، شەپكىسى يوق بىر ئەسكەرنى ئىككى ئەسكەر قولتۇقىدىن يۆلەپ سۆرەپ چۈشۈۋاتاتتى. ئۇ خىرقىرايتتى ۋە تۈكۈرەتتى. ئوق ئاغزىغا ياكى تامىقىغا تەككەندەك كۆرۈنەتتى. يەنە بىر يارىدار قورالسىز، ئۆزى يەككە ھالدا، تېتىك قەدەم تاشلاپ تېخى ھازىرلا ئوق تەككەن ۋە شىنېلگە قان خۇددى ئەينەك نەيچىدىن چۈشكەندەك تامچىپ چۈشۈۋاتقان قولىنى سىلكىپ-سىلكىپ، ۋاي-ۋايلاپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ چىرايى ئازاپ چېكىۋاتقانغا قارىغاندا، كۆپرەك قورقۇپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ تېخى ھازىرلا يارىدار بولغان ئىدى. كىنەز باگراتىيون ئەھلىلىرى بىلەن يولنى كېسىپ ئۆتۈپ تىك سايلىقتىن پەسكە چۈشۈشكە باشلىغاندا يانبېغىردا بىرقانچە يارىدارنىڭ ياتقانلىقىنى كۆردى؛ ئۇلار يەنە بىر توپ

ئەسكەرلەرنى ئۇچراتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە يارىدار بولمىغانلىرىمۇ بار ئىدى. ئەسكەرلەر قاتتىق ھاسىراپ ئېگىز دۆڭلۈككە قاراپ كېتىۋاتاتتى ۋە گېنېرالنى كۆرۈپ تۇرغانلىقىغا قارىماستىن، بىر-بىرلىرى بىلەن ۋاقىراپ سۆزلىشەتتى ھەم قوللىرىنى سىلكىشەتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا، تۇتۇن ئىچىدە، كۈلرەڭ شىنېللىق ئەسكەرلەرنىڭ سەپلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى ۋە بىر ئەپىتسەر باگراتىيوننى كۆرۈپ، توپلىشىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەرنى قايتۇرماقچى بولۇپ، ۋاقىراپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ كەتتى. باگراتىيون ئۇ يەر-بۇ يەردە قاراسلاپ ئوق ئېتىلىپ، سۆزلەرنى ۋە كاماندا ئاۋاز-لىرىنى بېسىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەر سېپىگە قاراپ ماڭدى. ھەممە تەرەپنى پوروخ ئىسلىرى قاپلاپ كەتكەن ئىدى. ئەسكەرلەرنىڭ يۈز-كۆزلىرى پوروخ ئىسىدىن قارىداپ كەتكەن، ئۆزلىرى بولسا غەيرەتكە كىرگەن ئىدى. بەزىلىرى سومبىنى ئۇراتتى، ئىككىنچىسى مىلتىقىغا دورا قاچىلايتتى ۋە سومكىسىدىن ئوقلارنى ئالاتتى، ئۈچىن-چىسى مىلتىق ئاتاتتى. لېكىن يەر-جاھاننى قاپلاپ كەتكەن ئىسنى شامال ئۇچۇرۇپ كەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، كىمگە قارىتىپ ئېتىۋاتقان-لىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. يېقىملىق غۇۋۇلداش ۋە ھۇشقۇيتۇش ئاۋازلىرى تېز-تېز ئاڭلىنىپ تۇراتتى. "بۇ نېمە؟ — دەپ ئويلايتتى كىنەز ئاندرېي توپلىشىپ تۇرغان ئەسكەرلەرگە يېقىنلاپ كېلىپ، — ئالدىنقى قاتارى دېسەم، توپلىنىپ تۇرۇشۇپتۇ! ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ دېسەم، قىمىرلىماي تۇرۇشۇپتۇ؛ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىشقا توپلانغان دېسەم، تۇرۇشلىرى ناتوغرا".

پولك كاماندىرى بولغان ياداڭغۇ، كۆرۈنۈشى ئاجىزغىنا، قايغى قېرى كۆزلىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى يېپىۋېلىپ، ئۇنى تەقۋادار

قىياپەتكە كىرگۈزگەن قېرى ئادەم مۇلايىم كۈلۈمسىرىگەن قىياپەتتە كىنەز باگراتىيونىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنى خۇددى ئەزىز مېھمان سۈپىتىدە قارشى ئالدى. ئۇ كىنەز باگراتىيونغا ئۆز پولكىغا قارشى فرانسۇزلارنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى ھۇجۇم قىلغانلىقىنى، بۇ ھۇجۇم قايتۇرۇلغان بولسىمۇ، ئەمما پولك ئەسكەرلىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەگى نابۇت بولغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. پولك كاماندىرى پولكىدا يۈز بەرگەن ھادىسىگە ئۆزىچە نام بېرىپ، ھۇجۇم قايتۇرۇلدى دېدى، لېكىن شۇ يېرىم سائەت ئىچىدە ئۆزىگە تاپشۇرۇلۇپ قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئەسكەرلەر ئارىسىدا قانداق ھادىسىلەرنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى ھەقىقەتەن ئۆزى ئۇقمايتتى، شۇنىڭدەك فرانسۇزلارنىڭ ھۇجۇمى قايتۇرۇلغانلىقى ياكى ئۆزىنىڭ پولكى فرانسۇزلارنىڭ ھۇجۇمى بىلەن تارمار قىلىنغانلىقىنىمۇ ئىشەنچ بىلەن ئېيتالمايتتى. ئۇ پەقەت جەڭنىڭ باشلىنىشىدىلا ئۆزىنىڭ پۈتۈن پولكىغا زەمبىرەك ئوقلىرى ۋە گراناتلار ياغدۇرۇلۇپ، كىشىلەرگە تېگىشكە باشلىغانلىقىنى، كېيىن كىمدۇر بىرسى: "ئاتلىقلار!" دەپ ۋاقىرىغانلىقىنى بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزنىڭ ئوق ئېتىشقا باشلىغانلىقىنىلا بىلەتتى. ئۇلار شۇ ۋاقىتقىچە ئاللىقاچان كېتىپ قېلىپ يوشۇرۇنغان ئاتلىقلارغا ئەمەس، بەلكى سايلىقتا پەيدا بولۇپ بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىزنى ئوققا تۇتۇۋاتقان فرانسۇز پىيادە ئەسكەرلىرىگە قارىتىپ ئاتماقتا ئىدى. كىنەز باگراتىيون بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى تامامەن ئۆزى كۆتكەندەك ۋە ئويلىغاندەك بولىدىغاندەك ئىشارەت قىلىپ بېشىنى ئېگىپ قويدى. ئۇ ئاديۇتانتىغا قاراپ، ئۇنىڭغا تېخى ھېلىلا ئۆزلىرى يېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن 6 ـ ئەگەرلەر پولكىنىڭ ئىككى باتالىيونىنى دۆڭلۈكتىن كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. كىنەز باگراتىيونىنىڭ

چىرايىدا شۇ تاپتا يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەر كىنەز ئاندرېينى ھەيران قالدۇردى. ئۇنىڭ چىرايىدا خۇددى يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرى ئۆزىنى سۇغا ئېتىشقا تەييارلانغان ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن يۈگۈرۈشكە ئاخىرقى قەدىمىنى بېسىۋاتقان كىشىدە بولىدىغاندەك پىكىر ۋە خوشال-خورام قەتئىيلىك ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. چىرايىدا ئۇيقۇسىز قالغان كىشىدە بولىدىغان كۆزلىرىدىكى نۇرسىزلىقمۇ يوق ۋە ئۆزىنى چوڭقۇر پىكىر قىلىۋاتقاندەك كۆرسىتىدىغان ھالەتمۇ يوق ئىدى؛ گەرچە ئۇنىڭ ھەركەتلىرىدە بايىقىدەك سۇسلۇق ۋە سالماقلىق بولسىمۇ، ئەمما يۇپ-يۇمۇلاق، قەتئىي قىياپەتلىك، قارچۇغىنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرى ھامان ھاياجانلانغان ۋە نەپرەتلەنگەن ھالدا، ھېچنەرسىدە توختاپ قالماي توپ-توغرا ئالدىغا قارايتتى.

پولك كاماندىرى كىنەز باگراتىيونىڭ بۇ يەردىن كېتىشىنى سوراپ يالۋۇردى، چۈنكى بۇ يەر ناھايىتى خەۋپلىك ئىدى. "شۇنداق قىلىڭ، جانابى ئالىيلىرى، خۇدا ھەققى! — دىدى ئۇ باشقا تەرەپكە ئۆرۈلۈۋالغان باش ئىشتاب ئەپىتسەرىگە سۆزۈمنى قۇۋۋەتلە دىگەندەك قىلىپ. — مانا، قاراپ بېقىڭ!" ئۇ ئەتراپىدا توختىماستىن ۋىڭىلداپ، غۇڭۇلداپ ۋە چىقىراپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئوقلارغا ئىشارەت قىلدى. ئۇ خۇددى قولىغا پالتىنى ئالغان خوجايىنىغا: "بىز بۇ ئىشقا كۆنۈپ قالغان، قويۇڭ، سىزنىڭ قولىڭىز قاپىرىپ كېتىدۇ" دەۋاتقان خىزمەتكاردەك يالۋۇرۇپ ۋە زارلىنىپ سۆزلەيتتى. ئۇ خۇددى بۇ ئوقلار ئۇنىڭ ئۆزىگە تەگمەيدىغاندەك سۆزلەيتتى ۋە ئۇنىڭ يېرىم يېپىق كۆزلىرى ئۇنىڭ سۆزلىرىگە تېخىمۇ قايىل قىلارلىق تۈس بېرەتتى. ئىشتاپ ئەپىتسەرلىرى پولك كاماندىرىنىڭ سۆزىگە قوشۇلدى؛ ئەمما كىنەز باگراتىيون ئۇلارغا جاۋاپ بەرمىدى ۋە

پەقەت ئېتىشنى توختىتىشنى ھەم كېلىۋاتقان ئىككى باتالىيونغا ئورۇننى بوشىتىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. ئۇ سۆزلەۋاتقان چاغدا بىردىن پەيدا بولغان شامال يالقۇننى قاپلاپ تۇرغان ئىس پەردىسىنى، خۇددى شەكىلسىز بىر قول تارتقاندەك، ئوڭدىن سولغا سىلجىتتى-دە، قارشى تەرەپتىكى دۆڭلۈكتىن ئۇنى بويلاپ شۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان فرانسۇزلار ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ھەممەيلەننىڭ كۆزى بۇ ئىگىز-پەس جايلاردىن ئۆزلىرىگە قاراپ يىلاندەك تولغىنىپ كېلىۋاتقان فرانسۇز كولوننىسىغا ئىختىيارسىز تىكىلدى. ئەسكەرلەرنىڭ پاخماق شەپكىلىرى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ ئەپىتسەرلەرنى ئەسكەرلەردىن پەرق ئەتكىلى بولاتتى؛ بايراقلىرىنىڭ دەستىسىگە پىرىلداپ تېگىپ تۇرۇشىنى كۆرگىلى بولاتتى.

— كېلىشىنى قارا! — دېدى باگراتىيوننىڭ ئىشتاپ ئەھلىلىرىدىن بىرسى.

كولوننىنىڭ بېشى يارلىققا چۈشكەن ئىدى. توقۇنۇش يانبېغىرنىڭ شۇ تەرىپىدە بولۇشى كېرەك ئىدى...

بىزنىڭ جەڭ قىلىۋاتقان پولكىمىزنىڭ قالغان-قۇتقانلىرى ئالدىراش سەپكە تىزىلدى-دە، ئوڭ تەرەپكە قاراپ كەتتى؛ بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن، قاتاردىن قېپقالغانلارنى قوغلاپ، 6-مەرگەنلەر پولكىنىڭ ئىككى باتالىيونى رەتلىك كېلىپ ئورناشتى. ئۇلار تېخى باگراتىيونغا يېقىنلاشماي تۇرۇپ، باراۋەر تاشلاۋاتقان ئېغىر قەدەملىرىنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. يۇمۇلاق يۈزلۈك، بەستلىك، تۇشىن توپچىلىرى تۇرغان دۆڭلۈكتىكى ھىلىقى لاپاستىن يۈگۈرۈپ چىققان روتا كوماندىرى سەپنىڭ سول تەرىپىدىن، باگراتىيونغا ھەممىدىن

يېقىنراق ئۆتۈپ كەتمەكتە ئىدى. ئۇ شۇ تاپتا باشلىقلارنىڭ ئالدىدىن يىگىتتەك قەدەم تاشلاپ ئۆتۈپ كېتىشتىن باشقا ھېچنەرسىنى بىلمىگەندەك كۆرۈنەتتى.

ئۇ يوغان ئاياقلىرىنى، خۇددى يەرگە تەككۈزمەي سۇدا ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندەك يەڭگىل تاشلاپ، بەدىنىنى تۈپ-تۈز قىلىپ رۇسلاشتىن قىلچە كۈچەنمەي، ئارقىسىدىن ئېغىر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەردىن ئەنە شۇ يەڭگىل ھەركىتى بىلەن پەرقلىنىپ، كۆرەكتىن ئۆتۈۋاتقاندەك ئۆز ئۆزىدىن مەغرۇرلانغان ھالدا يۈرەتتى. ئۇ يېنىغا يالىڭاچ ئىنچىكىنە قىلىچ (قورالغىمۇ ئوخشىمايدىغان ئەگرى بىر كىچىك قىلىچ) ئېسىۋالغان بولۇپ، گايىدا باشلىقلار تەرەپكە ۋە گايىدا ئۆزىنىڭ پۈتۈن كۈچلۈك گەۋدىسىنى ئەپچىللىك بىلەن ئۆرۈپ تۇرۇپ، لېكىن قەدىمىنى خاتا دەسسىمەستىن ئارقىسىغا قاراپ قويۇپ ماڭاتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن مەنىۋى كۈچى خۇددى باشلىقنىڭ ئالدىدىن ئەڭ ياخشى تەرزىدە ئۆتۈپ كېتىشكە قارىتىلغاندەك ئىدى ۋە ئۇ بۇ ئىشنى ئوبدان ئورۇنلاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنى بەختلىك ھېساپلايتتى. ئۇ ھەر قەدەمدە ئۆزىچە "سول-سول، سولسە-سول... سول-سول، سولسە-سول..." دىگەندەك قىلاتتى؛ لازىمەتلىكلەر خالتىسى ۋە قورال-ياراقلىرى ئېغىرلىشىپ قاتار كېتىۋاتقان ۋە بىر بىردىگە ئوخشىمايدىغان، لېكىن ھەممىسىنىڭ چىرايىدىمۇ جىددىلىك بولغان يۈزلىگەن بۇ ئەسكەرلەرنىڭ ھەر بىرىسىمۇ خۇددى شۇ مۇقامدا قەدەم تاشلاپ، ئىچىدە "سول-سول، سولسە-سول..." دەپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. سېمىز مايۇر ھاسىراپ ۋە ئايرىپ-ئايرىپ قەدەم تاشلاپ يول بويىدىكى دەرەخنى ئايلىنىپ ئۆتتى؛ كەينىدە قالغان ئەسكەر ئىندىكىپ،

بوشاڭلىغى ئۇچۇن ئارقىدا قالغانلىقىدىن قورقۇپ، ھاسىرىغان پېتى يۈگۈرۈپ روتىغا يېتىشىۋالاتتى؛ زەمبىرەك ئوقى ھاۋانى سىقىپ، كىنەز باگراتىيون بىلەن ئىشتاپ ئەھلىلىرىنىڭ بېشىدىن غۇيۇلداپ ئۆتتى-دە، يەنە شۇ تەرىزدە: «سول-سول، سولسە-سول...» دەپ باراۋەر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەر كولونىسىنىڭ ئۈستىگە چۈشتى. روتا كاماندىرىنىڭ «زىچلىشىڭلار!» دىگەن مەغرۇر كاماندىسى ئاڭلاندى. ئەسكەرلەر زەمبىرەك ئوقى چۈشكەن جايدىن نىمىنىدۇ بىر نەرسىنى ئايلىنىپ ئۆتتى، ئۆلگەنلەرگە قاراپ كەينىدە قېپقالغان پىشقەدەم ئاتلىق، بىر قاناتنىڭ ئۇنتېر-ئەپتسەرى بىر سەكرەپلا سېپىگە يېتىشىۋالدى-دە، بىر ئىرغىپلا ئايىغىنى باشقىلارغا توغرىلاپ، ئاچچىغى بىلەن ئارقىسىغا قاراپ قويدى. تەھلىكە سىلىنىۋاتقان جىمجىتلىق ۋە بىر ۋاقىتنىڭ ئىچىدە تەڭلا يەرگە تېگىۋاتقان بىر تەرىزدىكى ئاياق تاۋۇشلىرى ئىچىدىن: «سول-سول، سولسە-سول...» دىگەن سادا ئاڭلىنىپ تۇرغاندەك قىلاتتى.

— بەللى، يىگىتلەر! — دىدى كىنەز باگراتىيون.

سەپلەردىن «خىزمەتكە تەييارمىز،... جانابى...!» دىگەن ئاۋازلار ئاڭلاندى. سولدا كېتىۋاتقان قاپىغى تۈرۈك ئەسكەر ۋاقىراپ خۇددى: «ئۆزىمىز بىلىمىز» دىگەندەك قىياپەتتە باگراتىيونغا ئۆرۈلۈپ قارىدى؛ باشقا بىر ئەسكەر، قارىسام ئارقىدا قالىمەن دەپ قورققاندەك، قارىماستىن، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ۋاقىراپ ئۆتتى.

توختاش ۋە لازىمەتلىكلەر سېلىنىدىغان خالتىلىرىنى ئېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلدى.

باگراتىيون ئۆز يېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن ئەسكەر سەپلىرىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئاتتىن چۈشتى. ئۇ ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى كازاكقا

تۇتقۇزۇپ قويۇپ، بۇركسىنى يېشىپ بەردى ۋە كېيىن ئاياقلىرىنى رۇسلىۋېلىپ، بېشىدىكى تەلپىگىنى تۈزەتتى. ئالدىدا ئەپتىسەرلىرى كېلىۋاتقان فرانسۇزلار كولونىسىنىڭ بېشى دۆڭلۈكنىڭ ئېتىگىدىن كۆرۈندى.

— خۇدا يار بولسۇن! — دېدى باگراتىيون قاتتىق ۋە يۇكسەك ئاۋاز بىلەن. كېيىن بىر پەس فرونتقا قايرىلىپ قارىدى-دە، قوللىرىنى يېنىككىنە سىلىپ، خۇددى پىيادە يۈرۈشكە قىينىلىۋاتقان كاۋالېرىستەك، ئىگىز-پەس يەرلەرنى بويلاپ ئالدىغا قاراپ كەتتى. كنەز ئاندرېي باگراتىيوننى قانداقتۇ يېڭىلمەس بىر كۈچ ئالغا يېتەكلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، خوشاللىقى ئىچ-ئىچىگە سىغماي كەتتى①.

فرانسۇزلار يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى؛ باگراتىيوننىڭ يېنىدا كېتىۋاتقان كنەز ئاندرېي فرانسۇزلارنىڭ يەلكىلىرىدىن تارتىپ باغلانغان ئوقدانلىرىنى، قىزىل پاگونلىرىنى، ھەتتا ئۇلارنىڭ

---

① تىيىر بۇ قېتىمقى ھۇجۇم توغرىسىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ:
"Les russes se conduisirent, vaillament, et chose rare la guerre, on vit deux masses d,infanterie marcher re solument l'unecontre l'autre sans qu'aucune des deux ce'da auant d'être aborde"
(رۇسلار ناھايىتى زور جەسۇرلۇق كۆرسەتتى؛ ئۇرۇشتا ناھايىتى كەم ئۇچرايدىغان ھادىسە بولدى؛ ئىككى پىيادىلەر قوشۇنى بىر بىرىگە قارشى يۈردى-يۇ، تاكى توقۇنۇشۇپ قالغىچە بىرەرسىمۇ يان بەرمىدى.) بۇ ھۇجۇم توغرىسىدا ناپالېون بولسا مۇقەددەس ئېلېنا ئارىلىدا بۇنداق دېگەن ئىدى:
" Quelques baailons rosses montrerentdel'intr . pidit"
(بىرنەچچە رۇس باتالىيونى چوڭ جاسارەت كۆرسەتتى.)

چىرايلىرىنى پەرق ئېتىپ تۇراتتى. (ئۇ قېرى بىر فرانسۇز ئەپىتە-سەرى مىيىپ بولغان ئايىغىنى سۆرەپ، چاتقاللارغا ئېسىلىپ، دۆڭ-لۈككە ئاران چىقىۋاتقانلىقىنى روشەن كۆرۈپ تۇرغان ئىدى).
كىنەز باگراتىيون يېقىندىن بۇيرۇق بەرمەي، يەنىلا ئىندىمەستىن سەپنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى. بىردىنلا فرانسۇز قوشۇنلىرى ئارىسى-دىن بىر ئوق چىقتى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىرى، ئۈچىنچىسى...
ۋە ئۇلارنىڭ بۇزۇلغان سەپىدىن ئىسلار كۆتىرىلىپ قاراس-قۇرۇس باشلىنىپ كەتتى. بىزنىڭ ئارىمىزدىن بىرقانچە كىشى يىقىلدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە خوشال-خورام ۋە غەيرەت بىلەن قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتقان يۇمۇلاق يۈزلۈك ئەپىتسەرمۇ بار ئىدى. لېكىن، خۇددى شۇ پەيتنىڭ ئۆزىدە بىرىنچى ئوق ئېتىلىش بىلەن تەڭلا، باگرا-تىيون قايرىلىپ قارىدى-دە، "ئۇرا!" دەپ ۋاقىرىدى.
"ئۇرا...!" دەپ ئۇزاققا سوزۇلغان ۋاقىراش ئاۋازى بىزنىڭ سەپىمىزنى بويلاپ تارقالدى-دە، ئەسكەرلىرىمىز كىنەز باگراتىيون-دىن ۋە بىر بىرىدىن ئۆتۈپ كېتىپ، يوپۇرۇلۇپ، سەپى بۇزۇلغان فرانسۇزلارنىڭ ئارقىسىدىن گۇرۇلدىشىپ خوشال ۋە جانلانغان هالدا دۆڭلۈككە قاراپ يۈگۈرۈشتى.

19

6-مەرگەنلەر پولكىنىڭ هۇجۇمى ئوڭ قانىتىمىزنىڭ چېكىنىشىنى ئەمىن ئەتتى. شېنگىرابېن يېزىسىنى ئۆرتەپ تاشلاشقا ئۈلگۈرگەن تۇشىنىنىڭ ئۇنتۇلغان توپچىلىرى مەركەزگە قاراپ كېلىۋاتقان فرانسۇزلارنى توختاتتى. فرانسۇزلار شامال ئۇلغايتىۋاتقان يانغىننى

ئۈچۈرۈش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقاندا، بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ چېكىنىدى. مەركەزدىكى ئەسكەرلىرىمىزنىڭ چېكىنىشى ئالدىراش ۋە ئالا-توپىلاڭ بولغان ھالدا ئورۇنلاندى؛ بىراق ئەسكەرلىرىمىز چېكىنىۋاتقاندا كاماندىلار بىر بىرىگە ئارىلىشىپ كەتمىدى. لېكىن لانىن باشچىلىقىدىكى فرانسۇزلارنىڭ زور كۈچى تەرىپىدىن بىر ۋاقىت ئىچىدە ھۇجۇم قىلىنغان ۋە قورشىۋېلىنغان ۋە ئازوۋ ھەم پودولىسكى پىيادە ئەسكەرلەر پولكى بىلەن پاۋلوگراد ئاتلىقلار پولكىدىن تۈزۈلگەن بىزنىڭ سول قانىتىمىز تەرتىپسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. باگراتىيون سول قانىتىمىزنىڭ گېنېراللىغا ژېركوۋنى ئەۋەتىپ، تېز چېكىنىشنى بۇيرۇدى.

ژېركوۋ قولىنى شەپكىسىنىڭ چېكىلىكىدىن ئالماستىن، چاققانلىق بىلەن ئاتنى بۇراپ چېپىپ كەتتى. لېكىن باگراتىيوننىڭ يېنىدىن ئاجراپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇنىڭ دەرمانى يوقالدى. ئۇنى يېڭىپ بولمايدىغان ۋەھىمە باستى ۋە خەتەرلىك جايغا بېرىشقا ئايىغى تارتمىدى.

ئۇ سول قاناتتا تۇرغان ئەسكەرلەرنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئېتىشىش بولۇۋاتقان ئالدىنقى سەپكە بارماستىن، بەلكى گېنېراللار ۋە باشلىقلارنى ئۇلار بولمايدىغان جايدىن ئىزدەشكە باشلىدى ۋە شۇ سەۋەبتىن بۇيرۇقنى يەتكۈزەلمىدى.

سول قاناتقا قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقى ئۇنىۋان جەھەتتىن چوڭ بولغان ھىلىقى پولكنىڭ كاماندىرىغا، يەنى ئۆز پولكىنى براۋناۋدا كۇتوزوۋنىڭ كۆرىكىدىن ئۆتكۈزگەن، دولوخوۋ ئەسكەر بولۇپ خىزمەت قىلىپ تۇرغان پولك كاماندىرىغا تاپشۇرۇلغان ئىدى. ئەڭ چەتتىكى قاناتقا قوماندانلىق قىلىش ھوقۇقى بولسا،

روستوۋ خىزمەت قىلىپ تۇرغان پاۋلوگراد پولكىنىڭ كاماندىرىغا تاپشۇرۇلغان ۋە بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇقۇشۇلماسلىق تۈگۈلگەن ئىدى. ھەر ئىككى كاماندىرمۇ بىر بىرىدىن ناھايىتى خاپا بولغاچقا، ئۇلار قاناتتا ئۇرۇش بولۇۋاتقان ۋە فرانسۇزلار ھۇجۇمىنى باشلىغان بىر ۋاقىتتا، بۇ ئىككى كاماندىر بىر بىرىنى كەمسىتىش مەقسىدىدە بىر بىرى بىلەن گەپ تالىشىپ تۇراتتى. بۇ ئىككى پولك — مەيلى ئاتلىقلار پولكى ۋە ياكى پىيادە ئەسكەرلەر پولكى بولسۇن — ئالدىدا تۇرغان جەڭگە ناھايىتى ئاز تەييارلانغان ئىدى. ئەسكەرلەردىن تارتىپ گېنېراللارغىچە پولكلارنىڭ ھەممە كىشىلىرى جەڭ توغرىسىدا ئويلىماي، تىنچ ۋاقىتتىكى ئىشلار بىلەن بىسىمالال مەشغۇل بولۇپ، ئاتلىقلار ئات بېقىش، پىيادىلەر ئوتۇن يىغىش بىلەن بولۇپ كەتكەن ئىدى.

— لېكىن ئۇ ئۇنۋان جەھەتتە مەندىن يۇقىرى، — دىدى ئەسلى نېمىس بولغان ئاتلىقلار پولكاۋنىكى قىزىرىپ ۋە ئالدىغا ئاتلىق كەلگەن ئاديۇتانتقا قاراپ، — مەيلى قويۇۋە ئۇنى، نىمە قىلسا شۇنى قىلسۇن، مەن ئۆزەمنىڭ ئاتلىقلىرىمنى قۇربان قىلماقچى ئەمەسمەن. كانايچى! چال كانىيىڭنى، چېكىنىمىز!

ئەمما تېز ھەركەتلىنىش بارغانسېرى مۇھىم بولۇپ قالغان ئىدى. توپ-زەمبىرەك ۋە مىلتىقلاردىن ئېتىلغان ئوقلارنىڭ ئاۋازلىرى بىر بىرىگە قوشۇلۇپ، ئوڭ تەرەپتە ۋە ئوتتۇرىدا گۈمبۈرلەيتتى، لاننى باشچىلىقىدىكى ئۇچىسىغا كاپوت ئارتىۋالغان فرانسۇز ئوقچىلىرى تۈگمەل توغىنىدىن ئۆتكەن ۋە بۇ تەرەپتە مىلتىق ئوقى يېتىپ بارالايدىغان ئىككى ھەسسە مۇساپىدىكى جايدا سەپكە تىزىلماقتا ئىدى. پىيادە ئەسكەرلەر پولكاۋنىكى بىر-بىرلەپ قەدەم

تاشلاپ ئېتىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئېتىنى مىنىپ قەددىنى ئوبدان رۇسلىۋالغاندىن كېيىن ، پاۋلوگراد پولكى كاماندىرىنىڭ ئالدىغا كەتتى. پولك كاماندىرلىرى ھۆرمەت بىلەن ئەمما كۆڭلىدە ئاداۋىتىنى يوشۇرغان ھالدا بىر بىرى بىلەن كۆرۈشتى.

— يەنە بىر مەرتىۋە ئېيتاي، پولكاۋنىك، — دىدى گېنېرال، — بىراق مەن ئادەملىرىمنىڭ يېرىمىنى ئورماندا قالدۇرالمايمەن. مەن سىزدىن سورايمەن، سورايمەن، — دىدى ئۇ تەكرارلاپ، — پوزىتسىيىنى ئىشغال قىلىڭ ۋە ھۇجۇمغا تەييارلىنىڭ.

— مەنمۇ سىزدىن سورايمەن، گېنېرال، سىز باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماڭ، — دىدى پولكاۋنىك قىزىرىپ. — ئەگەر قىران ئاتلىق ئەسكەرلەردىن بولغان بولسىڭىز...

— مەن ئاتلىق ئەسكەر ئەمەس، پولكاۋنىك، لېكىن مەن رۇس گېنېرالى، ئەگەر سىز بۇنى بىلمىسىڭىز...

— ناھايىتى ياخشى بىلىمەن، جانابى ئالىيلىرى، — پولكاۋنىك ئېتىنى نىقتاپ ۋە قىزىرىپ-كۆكىرىپ بىردىنلا ۋاقىرىدى، — مەرھەمەت قىلىپ، ئالدىنقى قاتارنى بېرىپ كۆرگەن بولسىڭىز، بۇ پوزىتسىيىنىڭ تامامەن يارىماسلىقىنى بىلگەن بولاتتىڭىز. سىزنىڭ ھوزۇرلىنىشىڭىزنى دەپ مەن ئۆز پولكىمنى زىيانغا سالمايمەن!

— سىز ئۆزىڭىزنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىسىز، پولكاۋنىك. مەن ئۆز ھوزۇرۇمنى دەپ ئىش قىلىۋاتقىنىم يوق، بۇنداق دېيىشكىمۇ يول قويمايمەن.

گېنېرال باتۇرلۇق ۋە كۈچ سىنىشىش توغرىسىدا پولكاۋنىكنىڭ تەكلىۋىنى قوبۇل قىلىپ كۆكرىكىنى كۆتەردى-دە، قاپىقىنى سېلىپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە بۇ ئىختىلاپنىڭ ئالدىدىكى قاتاردا، يەنى

ئوق يېغىپ تۇرغان جايدا ھەل بولىدىغاندەك، ئالدىنقى قاتارغا قاراپ كەتتى. ئۇلار ئالدىنقى قاتارغا يېتىپ كەلدى، بۇلارنىڭ باشلىرىدىن بىرقانچە ئوق ۋىژىلداپ ئۆتۈپ كەتتى، ئىككىلىسىمۇ گەپ قىلماستىن جىم تۇرۇشتى. ئالدىنقى قاتارنى كېلىپ كۆرۈشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق ئىدى، چۈنكى ئۇلار ئىلگىرى تۇرغان ھىلىقى يەردىن ئاتلىقلارنىڭ چاتقاللار ۋە يارلىقلارنى بويلاپ ھەركەتلىنىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكى ۋە فرانسۇزلارنىڭ سول قاناتىنى ئايلىنىپ ئۆتۈۋاتقانلىقى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. گېنېرال بىلەن پولكاۋنىك، خۇددى ھازىرلا سوقۇشقا تەييار تۇرغان خورازلاردەك، بىر بىرىگە جىددى ۋە مەنىلىك قارىشىپ، بىر بىرىدە قورقۇش ئالامەتلىرىنى بىھۇدە كۈتۈشۈپ تۇراتتى. ئىككىلىسىمۇ سىناقتىن ئۆتتى. چۈنكى ئېيتىدىغان سۆزمۇ يوق ئىدى، ھەر ئىككىلىسىمۇ كىمنىڭ ئوق ئاستىدىن بىرىنچى بولۇپ قۇتۇلۇپ قېچىپ چىققانلىقىغا ۋەج تېپىپ بېرىشنى خالىمايتتى، ئەگەر شۇ چاغدا ئارقىسىدىكى ئورماندىن قاسۇر-قۇسۇر مىلتىق ئاۋازلىرى ۋە بوغۇق دات-پەريات ئاۋازلىرى ئاڭلانمىغاندا ئىدى، ئىككىلىسىمۇ بىر بىرىنىڭ باتۇرلىقىنى سىناپ ئۇزاق ۋاقىت تۇرغان بولاتتى. فرانسۇزلار ئورماندا ئوتۇن تەييارلاۋاتقان ئەسكەرلەرگە ھۇجۇم قىلغان ئىدى. ئەمدى ئاتلىقلار پىيادە ئەسكەرلەر بىلەن بىللە چېكىنەلمەيتتى. ئۇلارنىڭ سول تەرەپكە چېكىنىدىغان يولىنى فرانسۇزلار كېسىپ تاشلىغان ئىدى. ئەمدى ئۆزگە يول ئېچىش ئۈچۈن، جايلارنىڭ ھەرقانچە ئەپسىز بولۇشىغا قارىماي ھۇجۇم قىلىش زۆرۈر بولۇپ قالغان ئىدى.

روستوۋ خىزمەت قىلىپ تۇرغان ۋە ئاتلىنىشقا ئارانلا ئۈلگۈرگەن

ئېسكادرون ئالدى تەرەپتە دۈشمەن تەرىپىدىن توسالغان ئىدى. يەنىلا، خۇددى ئېنىس كۆۋرۈگىدە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەدەك ئېسكادرون بىلەن دۈشمەن ئوتتۇرىسىدا ھېچكىم يوق ئىدى ۋە ئۇلار ئوتتۇرىسىدا، خۇددى ھايات بىلەن ماماتنى ئاجرىتىپ تۇرغان سىزىقتەك، ئۇ تەرىپى نامەلۇم ۋە قورقۇنچلۇق بولغان سىزىق يەنىلا ئۇلارنى ئاجرىتىپ تۇراتتى. ھەممە كىشى بۇ سىزىقنى ھېس قىلاتتى ۋە بۇنىڭدىن ئۆتەمدۇ-يوقمۇ؟ ئۆتكەندە قانداق ئۆتىمىز؟ دېگەن مەسىلە ئۇلارنى ھاياجانغا سالاتتى.

پولكاۋنىك ئاتلىنىپ فرونتقا كەلدى، ئەپىتسەرنىڭ سوئاللىرىغا تېرىككەن ھالدا جاۋاپ بەردى ۋە خۇددى ئۆز پىكرىدە مەرتلەرچە چىڭ تۇرغان كىشىدەك، قانداقتۇ بۇيرۇق بەردى. ھېچكىم ئېنىق بىر گەپنى قىلمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئېسكادروندا ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا گەپ-سۆزلەر تارقىلىپ كەتكەن ئىدى. سەپكە تىزىلىش توغرىسىدا كاماندا بېرىلدى، كېيىن قىلىچلارنى جىرىڭلىدىتىپ، قىنلىرىدىن چىقىرىشتى. لېكىن يەنىلا ھېچكىم ئورنىدىن قوزغالمايتتى. سول قاناتتىكى قوشۇنلار، پىيادە ئەسكەرلەر ۋە ئاتلىقلارمۇ كاماندىرلارنىڭ ئۆزلىرى نېمە قىلىشنى بىلمەيۋاتقانلىقلىرىنى بىلىۋالدى، كاماندىرلارنىڭ بۇ ئىككىلىنىش كەيپىياتى قوشۇنلارغىمۇ ئۆتكەن ئىدى.

"تېزرەك، تېزرەك بولساقچۇ"، — دەپ ئويلايتتى روستوۋ، ھۇجۇم قىلىشنىڭ لەززىتىنى سىناپ بېقىش ۋاقتى ئاخىر يېتىپ كەلگەنلىگىنى ھېس قىلىپ. ئۇنىڭ تەرىپىنى ئۇ ئۆزىنىڭ نورغۇن ئاتلىق ئاغىنىلىرىدىن ئاڭلىغان ئىدى.

— خۇدايار بولسۇن، يىگىتلەر، — دېدى دېنىسوۋ يۇقۇرى ئاۋاز

بىلەن، — چىپىڭلار، ئالغا!
ئالدىنقى سەپتە ئاتلارنىڭ ساغرىلىرى قىمىرلاشقا باشلىغان ئىدى. گىراچىك بېشىنى سىلكىدى-دە، ئۆزىلا يۈرۈپ كەتتى.
روستوۋ ئوڭ تەرەپتە ئاتلىقلىرىنىڭ بىرىنچى سېپىنى كۆردى، يەنىمۇ نېرىراق ئالدىدا ئۇنىڭغا قارا بىر سىزىق كۆرۈندى، روستوۋ ئۇنى ئوچۇق كۆرەلمەيتتى، لېكىن دۈشمەن دەپ ھېساپلايتتى. ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، لېكىن خېلى يىراقتا ئىدى.
— تېزلىتىڭلار! — دېگەن كاماندا ئاۋازى ئاڭلاندى، شۇنىڭ بىلەن روستوۋ گىراچىگىنىڭ تېخىمۇ تاقىراقشىپ ئۇچقاندەك كېتىۋاتقانلىغىنى ھېس قىلدى.
ئۇ ئېتىنىڭ چاپقۇر ئىكەنلىگىنى ئالدىنئالا بىلگەن ئىدى، شۇ سەۋەپتىن بارغانسېرى خوشال بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىدا يەككە بىر تۈپ دەرەخنى كۆردى. بۇ دەرەخ دەسلەپ ئالدىدا، يەنى شۇنچە قورقۇنچلۇق كۆرۈنگەن ھېلىقى سىزىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. مانا بۇ سىزىقتىنمۇ ئۆتتۇپ كەتتى، لېكىن ھېچقانداق قورقۇنچلۇق نەرسە بولمايلا قالماستىن، بەلكى ھەممە ئادەم بارغانسېرى خوشال ۋە جانلىنىپ كەتمەكتە ئىدى. "ۋاي! ئۇنى بىر ئۇرۇپ ئىككىگە بۆلىۋېتىمەن"، — دەپ ئويلايتتى روستوۋ قىلىچىنىڭ سېپىنى قولىدا چىڭ قىسىپ تۇتۇپ.
— ئۇرا!... — ئاۋازلىرى ياڭراپ كەتتى.
"قېنى، يۈرىگىنىڭ بولسا، كەپپاقىنچۇ، قېشىمغا"، — دەپ ئويلايتتى روستوۋ گىراچىگىنى دىۋىتكۈچى بىلەن نەقتاپ قويۇپ، شۇنىڭ بىلەن ئېتىنى باشقىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ، بولۇشىغا قويۇپ بەردى. ئالدى تەرەپتە دۈشمەن كۆرۈنۈشكە باشلىغان

ئىدى. بىردىنلا، ئېسكادرونغا خۇددى چوڭ سۈپۈرگىدەك بىر نەرسە تەككەندەك قىلدى. روستوۋ قىلىچىنى كۆتىرىپ توغىراپ تاشلاشقا تەييارلاندى، لېكىن بۇ چاغدا ئالدىدا ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقان ئەسكەر نىكىتېنكو ئۇنىڭدىن ئاجرىلىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن روستوۋ ئۆزى خۇددى چۈشەككەندەك، غەيرى تەبىئى بىر سۈرئەت بىلەن ئالغا كېتىۋاتقان بولسىمۇ، جايىدىن قىمىرلىمايۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. ئارقىسىدا كېلىۋاتقان تونۇش ئاتلىق باندارچۇك ئۆزىنى ئۇنىڭغا ئۇرۇۋالدى ـ دە، ھومىيىپ قارىدى. باندارچۇكنىڭ ئېتى ھۈركۈپ ئۇنىڭ يېنىدىن ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كەتتى.

"نېمە بولدى؟ نېمىشقا ئورنۇمدىن قىمىرلىيالمايمەن؟ مەن يىقىلدىم، ئۆلدۈم..." دەپ روستوۋ شۇ بىر پەستە ئۆز ئۆزىگە سوئال بەردى ۋە ئۆزى جاۋاپ بەردى. ئۇ ئۆزى يالغۇز دالانىڭ ئوتتۇرىسىدا قالغان ئىدى. ئۇ ھېلىلا ئالدىدا ھەركەتلىنىۋاتقان ئاتلار ۋە ئاتلىقلارنىڭ ئورنىدا ئەتراپىدا قىمىرلىماي تۇرغان يەر ۋە ئېگىزلىقنى كۆرەتتى. ئۇ ئىسسىق قان ئۈستىدە ياتاتتى. "ياق، مەن يارىدار بوپتىمەن، ئات ئۆلۈپتۇ". گىراچىك ئالدىنقى پۇتلىرى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇشقا ئۇرۇناتتى ـ يۇ، ئەمما يىقىلىپ خوجايىنىنىڭ پۇتىنى بېسىۋالاتتى. ئاتنىڭ بېشىدىن قان ئاقاتتى. ئات ئۆزىنى ئۇراتتى، ئورنىدىن تۇرالمايتتى. روستوۋمۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى ـ يۇ، يەنە يىقىلدى. قىلىچى ئىگەرگە ئىلىنىپ قالغان ئىكەن. بىزنىڭ قوشۇنلىرىمىز نەدە قالدى ـ يۇ، فىرانسۇزلار نەدە؟ — روستوۋ بۇنى قىلچە بىلمەيتتى. ئەتراپتا ھېچكىم يوق ئىدى.

ئۇ پۇتىنى ئېتىنىڭ تېگىدىن تارتىپ چىقىرىپ ئورنىدىن تۇردى.

ئۇ "ئىككى قوشۇننى بىر بىرىدىن ئېنىق ئاجرىتىپ تۇرغان ھىلقى سىزىق نەدە قالدىكىن؟" — دەپ ئۆزىدىن ئۆزى سورايتتى-يۇ ئەمما جاۋاپ بېرەلمەيتتى. "مېنى بىرەر پالاكەت باسمىدىمىكىن؟ شۇنداق ھادىسىلەرمۇ بولامدۇ؟ مۇنداق ھادىسىلەر بولغاندا نىمە قىلىش كېرەك؟" — ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆز ئۆزىدىن سورايتتى؛ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئۇيۇشۇپ قالغان سول قولىدا قانداقتۇ ئارتۇقچە بىر نەرسە ئېسىلىپ تۇرغاندەك ھىس قىلاتتى. ئۇنىڭ ئالقىنى ئۆزىنىڭ ئەمەستەك تۇيۇلاتتى. ئۇ قوللىرىغا سىنچىلاپ قاراپ چىقتى، ئۇنىڭدىن قان ئىزلىرىنى بىھۇدە ئىزدەيتتى. "مانا، ئادەملەر كېلىۋاتىدۇ، — دەپ ئويلىدى ئۇ خوشاللىق بىلەن، ئۆزىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان بىرقانچە كىشىنى كۆرۈپ. — ئۇلار ماڭا ياردەم بېرىدۇ!" بۇ ئادەملەرنىڭ ئالدىغا كۆك شىنىل، غەلىتە تېرە شەپكە كىيگەن، ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىيىپ كەتكەن، ئىلمەك بۇرۇنلۇق بىر كىشى يۈگۈرۈپ كېلىۋاتاتتى. كەينىدىن يەنە ئىككەيلەن، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىرقانچە كىشى يۈگۈرۈپ كېلىشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىرسى چۈشىنىپ بولمايدىغان غەلىتە سۆزلەرنى قىلاتتى، سۆزلىرى رۇسچە ئەمەس ئىدى. كەينىدە كېلىۋاتقان ۋە شۇنداق تېرە شەپكە كىيگەن كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا بىر رۇس ئاتلىغى تۇراتتى. ئۇنى قولىدىن تۇتۇپ ئېلىشقان؛ ئارقىسىدىن ئۇنىڭ ئېتىنى يېتەكلەپ كېلىۋاتاتتى.

"بىزنىڭكىلەردىن بىرەرسى ئەسىرگە چۈشۈپتۇ-دە. ھە، ئەمدى مېنىمۇ ئەسىرگە ئالارمۇ؟ بۇلار قانداق ئادەملەر ئىكەنە؟ — دەپ ئويلايتتى روستوۋ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي. — بۇلار فرانسۇزلارمىدۇ؟" ئۇ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان فرانسۇزلارغا قارايتتى ۋە بۇ فرانسۇزلارغا

يېتىشۋېلىپ ئۇلارنى چېپىپ تاشلىماقچى بولۇپ، بۇنىدىن بىرەر مىنۇت ئىلگىرى ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ھازىر ئۇلارنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىشى شۇنچە دەھشەتلىك بولۇپ قالغان ئىدىكى، ئۇ ھەتتا ئۆزىنىڭ كۆزلىرىگىمۇ ئىشەنمەي قالغان ئىدى. "كىملەر ئۇلار؟ نېمە ئۈچۈن ئۇلار يۈگۈرۈشىدۇ؟ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىۋاتقان بولسىچۇ؟ مېنىڭ ئالدىمغا يۈگۈرۈشۈپ كېلىۋاتقان بولسا، نېمە ئۈچۈن؟ مېنى ئۆلتۈرۈشكىمۇ؟ مېنى، ھەممە ياخشى كۆرىدىغان مېنى-ھە؟" ئۇ ئاپىسىنىڭ، ئۆي ئىچىدىكىلەرنىڭ، دوستلىرىنىڭ ئۆزىگە بولغان مۇھەببىتىنى ئەسلىدى-يۇ، دۈشمەنلىرىنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈش نىيىتى مۇمكىن بولمايدىغانىدەك كۆرۈندى. "بەلكى، ئۆلتۈرۈپمۇ تاشلار!" ئۇ قىمىرلىماستىن، ئۆزىنىڭ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغىنىنىمۇ بىلمەستىن، ئون سېكۇنتچە تۇرۇپ قالدى. ئالدىدا كېلىۋاتقان قىڭغىر بۇرۇنلۇق فرانسۇز شۇنچىلىك يېقىنلىشىپ قالغان ئىدىكى، ھەتتا ئۇنىڭ يۈزىنىڭ قىياپىتىنى كۆرۈشكىمۇ مۇمكىن ئىدى. يات، ئەسەبىلەشكەن، نەيزىسىنى قىسىيا تۇتقان ھالدا تىنماي تېز يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ ئەپتى-بەشىرىسى روستوۋنى قورقۇتۇۋەتتى. ئۇ تاپانچىسىنى يېنىدىن ئالدى-يۇ، فرانـ
سۇزغا قاراپ ئوق ئېتىش ئورنىغا، تاپانچىسىنى ئۇنىڭغا قارىتىپ تاشلاپ بەردى-دە، دەرمانى بەتكىچە چېپىپ، ئورمان ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ئېنىسىن كۆۋرۈكىگە بارغان چېغىدىكى شۈبھە ۋە كۈرەش تۇيغۇسى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىتتىن قورققان توشقان تۇيغۇسى بىلەن قاچتى. شۇ پەيتتە ئۆزىنىڭ ياشلىق ۋە بەختلىك ھاياتى ئۈچۈن بولغان بۆلۈنمەس بىردىن-بىر قورقۇش تۇيغۇسى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىگىلىگەن ئىدى. ئۇ دالىدىكى چۆنەك-

لەردىن خۇددى گورىلكا① ئويۇنىدىكى يۇگۇرۇشكە ئوخشاش
شىددەت بىلەن يۇگۇرۇپ ئىرغىپ سەكرەپ ئۆتۈپ، ئۆزىنىڭ ئاقى-
رىپ كەتكەن، مۇلايىم ۋە ياش يۈزىنى ھەر زامان ئارقىغا ئۆرۈپ
قاراپ قويۇپ دالىدا چاپاتتى، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سوغۇق
تەرەك باسقان ئىدى. "ياق، قارىمىغان ياخشىراق"—دەپ ئويلايتتى
ئۆزىچە، لېكىن دەرەخلەرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە يەنە ئارقىسىغا
قاراپ قويدى. فرانسۇزلار ئارقىسىدا قالغان ئىدى. روستوۋ ئارقى-
سىغا قايرىلىپ قارىغاندا ئالدىدا چېپىپ كېلىۋاتقان فرانسۇز ھەتتا
قەدىمىنى ئاستىلىتىشقا باشلىدى ۋە ئارقىسىغا قاراپ يولداشلىرىغا
بىر نىمىلەرنى دەپ قاتتىق ۋاقىرىدى. روستوۋ توختىدى. "ياق،
مەن يېڭىلىشىپ قالغاندەكمەن،—دىدى ئۆزىچە،—ئۇلار مېنى
ئۆلتۈرۈۋەتمىسە كېرەك". ئەمما شۇ پەيتتە ئۇنىڭ سول قولى خۇددى
ئىككى پۇتلۇق تاش ئېسىلغاندەك ئېغىر ئىدى. ئۇ يەنە يۈگۈرەل-
مىدى. فرانسۇزمۇ توختاپ ئۇنى قارىغا ئالدى. روستوۋ كۆزىنى
يۇمۇپ ئېگىشتى. ئىككى ئوق بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى ۋىژىلداپ
ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، سول
قولىنى ئوڭ قولىغا ئالدى-دە، دەرەخلەرگە قاراپ چاپتى. بۇ دەرەخ-
لەر ئارىسىدا رۇس ئوقچىلىرى بار ئىدى.

20

ئورمانلىقتا ئۇشتۇمتۇت دۈشمەن ھۇجۇمىغا يولۇقۇپ قالغان

① بىر خىل ئويۇن، ئالدىدا تۇرغان بىرسى ئارقىسىدىن نۆۋەت بويىچە
بۆلۈنۈپ يۈگۈرۈپ كېلىدىغان ئىككى كىشىنىڭ بىرىنى تۇتۇۋالىدۇ.— تەر.

پىيادىلەر پولكى ئورمانلىقتىن قېچىپ چىقماقچىدى. ئۇ رەتلەر
بىر بىرى بىلەن ئارىلىشىپ تەرتىپسىز ھالدا توپ-توپ بولۇشۇپ
چېكىنىۋاتاتتى. ئەسكەرلەرنىڭ بىرسى قورقۇپ كېتىپ: "كېسىپ
تاشلاشتى!" دەپ ئۇرۇشتا خەۋپلىك ۋە مەنىسىز سۆزنى ئېيتىپ
تاشلىدى ۋە بۇ ۋەھىمە تۇيغۇلۇق گەپ بىر پەستىلا ھەممىگە تارقىلىپ
كەتتى.

— ئوراپ ئېلىشتى! كېسىپ تاشلاشتى! خاراپ بولدۇق! — دەپ
ۋاقىرىشاتتى قېچىۋاتقان كىشىلەر.

پولك كاماندىرى ئارقا تەرەپتىن ئوق ئاۋازلىرى ۋە شاۋقۇن-
سۈرەنلەرنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ پولكنىڭ دەھشەتلىك ئەھۋالدا
قالغانلىقىنى چۈشەندى ۋە ئۆزىنىڭ كۆپ يىللاردىن بېرى ھەممىگە
نەمۇنە بولۇپ خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتقان ۋە ھېچنىمىدە ئەيىپلەنمە-
گەن ئەپتسەر ئىكەنلىكىنى، ئەمدى بولسا بىپەرۋالىق قىلغانلىقى
ۋە تەدبىرسىزلىك قىلغانلىقى ئۈچۈن باشلىقلار ئالدىدا ئەيىپلىنىش
مۇمكىنلىكىنى ئويلايتتى، بۇ ئوي ئۇنى شۇنچىلىك ھاياجانغا سالغان
ئىدىكى، شۇ ئەسنادا ئۆزىنىڭ ئىتائەتسىز ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكاۋنىگى
ئىكەنلىكىنى ۋە ئۆزىنىڭ گېنېراللىق ئۇنۋانىنىمۇ ئۇنۇتتى. ئەڭ
مۇھىمى — ئۇ خەۋپ ۋە ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش تۇيغۇسىنىمۇ تامامەن
ئۇنۇتتى-دە، ئىگەرنىڭ قوش بېشىنى چىڭ تۇتۇپ ۋە ئېتىنى
دۈشمەنكۆچى بىلەن نىقتاپ، ئەتراپىغا يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتقان
ئوق ئاستىدا (ئەمما، بەختكە يارىشا ئوق تەگمىگەن ئىدى) پولك
تەرەپكە ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بىردىن-بىر مەقسىدى:
نىمە ھادىسە يۈز بەرگەنلىكىنى بىلىش، ئەگەر ئۆزى تەرەپتىن
بىرەر خاتالىق سادىر بولغان بولسا، قانداق قىلىپ بولسىمۇ ياردەم

بىردىش ۋە خاتالىقىنى تۈزىتىش، يىگىرمە ئىككى يىلدىن بېرى ئۆزىگە قىلچە گەپ تەككۈزمەي نەمۇنىلىك خىزمەت قىلىپ كەلگەن ئەپتىسەر بولغان ئۆزىنى مۇنداق ئەيىپلىنىشتىن ساقلاپ قېلىش ئىدى.

ئۇ فرانسۇزلار ئارىسىدىن ئامان-ئېسەن ئۆتۈپ، ئورماننىڭ نېرىقى چېتىدىكى مەيدانغا چىقتى، بۇ ئورماندىن بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز قېچىپ ئۆتۈپ كاماندىرىمۇ قۇلاق سالماستىن، دۆڭلۈكنىڭ ئېتىگىگە قاراپ ماڭاقتا ئىدى. جەڭنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىدىغان روھى داۋالغۇش پەيتى يېتىپ كەلدى: تارقىلىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەر ئۆز كاماندىرلىرىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالامدۇ، ياكى بىر قاراپ قويۇپ، يەنە قېچىپ كېتىۋېرەمدۇ؟ پولك كاماندىرى ئىلگىرى ئەسكەرلەر ئۈچۈن ناھايىتى دەھشەتلىك بولغان ئاۋاز بىلەن شۇنچە چاقىرسىمۇ، غەزەپتىن قىزىرىپ-كۆكىرىپ قىلىچىنى ھەرقانچە سىلكىتسىمۇ، ئەسكەرلەر يەنىلا كاماندىرىغا بويسۇنماي، بىر بىرلىرى بىلەن گەپلىشىپ، ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئېتىپ قېچىپ كېتىۋاتاتتى. جەڭنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىدىغان روھىي داۋالغۇشنىڭ ۋەھىمە تەرىپى ئۈستۈنلۈك ئالدى بولغاي.

گېنېرال ۋاقىراش-جاقىراش ۋە پورۇخ ئىسلىرىدىن بوغۇلۇپ يۆتەلدى-دە، ئۈمىتسىزلىنىپ توختاپ قالدى. پۈتۈن ئىش قولدىن كەتكەندەك بولغان ئىدى، بىراق بىزنىڭ قوشۇنلىرىمىزغا ھۇجۇم قىلىۋاتقان فرانسۇزلار شۇ پەيتتە توساتتىن نېمە ئۈچۈندۇ ئارقىغا قاراپ قېچىپ، ئورماننىڭ ئېتىگىدە غايىپ بولۇپ كەتتى ۋە ئورماندا رۇس ئوقچىلىرى پەيدا بولدى. بۇ، ئورماندا يەككە ئۆزى جەڭگىۋار سەپنى بۇزماستىن چېكىنگەن ۋە ئورماننىڭ چېتىدىكى ئېرىقتا

چۈشۈۋېلىپ فرانسۇزلارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلغان تىموخىن روتىسى ئىدى. تىموخىن فرانسۇزلارغا جىمىنىڭ بىرىچە شۇنداق ۋاقىراپ ۋە ئەقىلدىن ئازغان ھەم مەسلىكتە بولىدىغانىدەك شۇنداق قەتئىي ئىرادە بىلەن قولىدا بىرگىنە قىلىچىنى تۇتقان ھالدا ئېتىلغان ئىدىكى، فرانسۇزلار گاڭگىراپ قېلىپ ھۇشىغا كېلىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمەستىن قورااللىرىنى تاشلاپ قېچىشقا باشلىغان ئىدى. تىموخىن بىلەن يانمۇ-يان يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان دولوخوۋ بىر فرانسۇزغا ئۇدۇلمۇ-ئۇدۇل ئېتىلىپ ئۇنى ئۆلتۈردى ۋە تەسلىم بولغان ئەپىتسەرنىڭ ياقىسىدىن ئاۋال تۇتۇپ ئالدى. بىزنىڭ قېچىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلىرىمىز قايتتى، باتالىيونلار توپلاندى ۋە سول قاناتتىكى ئەسكەرلىرىمىزنى ئىككى بۆلەككە بۆلۈۋەتكەن فرانسۇزلار بىر پەس ئارقىسىغا سۈرۈپ تاشلاندى، ئارقا سەپ قىسىملىرىمىز بۇلارغا قوشۇلۇۋېلىشتى ۋە قاچقۇنلار توختاپ قالدى. پولك كوماندىرى مايور ئېكونوموۋ بىلەن بىللە كۆۋرۈك بېشىدا تۇرۇپ، چېكىنىۋاتقان روتىلارنى يېنىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىۋاتاتتى، بۇ چاغدا بىر ئەسكەر كېلىپ ئۇنىڭ ئېتىنىڭ ئۈزەڭگىسىنى تۇتتى ۋە ئۇنىڭغا ئېگىشتى. ئەسكەر كۆك سوكنودىن شىنېل كىيگەن بولۇپ، لازىمەتلىك خالتىسى ۋە شەپكىسىمۇ يوق ئىدى، بېشىغا بىنت باغلىۋالغان ئىدى، دولىسىدا فرانسۇزلارنىڭ ئوقدانى ئېسىغلىق ئىدى. ئۇ قولىدا ئەپىتسەر قىلىچىنى تۇتقان ئىدى. بۇ ئەسكەرنىڭ رەڭگى ئۆچكەن، كۆك كۆزلىرى پولك كاماندىرىغا تارتىنماستىن بېزىرىپ قاراپ تۇراتتى، ئاغزى بولسا كۈلۈپ تۇراتتى. پولك كاماندىرى گەرچە مايور ئېكونوموۋغا بۇيرۇق بېرىش بىلەن ئاۋارە بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ ئەسكەرگە دىققەت-نەزىرىنى سالماستىن تۇرالمايتتى.

— جانابى ئاليلىرى، مانا بۇ ئىككى ئولجا ئالدىم، — دېدى دولو-
خوۋ فرانسۇز قىلىچى بىلەن ئوقدانىنى كۆرسىتىپ. — مەن بىر
فرانسۇز ئەپتسەرىنى ئەسىرگە ئالدىم. بىر روتىنى توختاتتىم. —
دولوخوۋ ھېرىپ كەتكەنلىكتىن ئېغىر نەپەس ئالاتتى؛ ئۇ توختاپ-
توختاپ سۆزلەيتتى. — پۈتۈن روتا گۇۋا بولىدۇ. ئېسىڭىزدە ساقلە-
شىڭىزنى سورايمەن، جانابى ئاليلىرى!

— ياخشى، ياخشى، — دېدى پولك كاماندىرى ۋە مايور ئېكو-
نوموۋغا قارىدى.

لېكىن دولوخوۋ كەتمىدى؛ بېشىغا باغلىۋالغان ياغلىقىنى يېشىپ
تارتتى-دە، چاچلىرىدا قېتىپ قالغان قاننى كۆرسەتتى.

— بېشىمغا نەيزە تېگىپ يارىدار بولغان بولساممۇ، يەنىلا
فرونتتا قالدىم. ئېسىڭىزدە بولسۇن جانابى ئاليلىرى.

* * *

تۇشىن توپچىلىرى ئۇنتۇلغان ئىدى ۋە پەقەت جەڭ ئاخىرلاشقان
چاغدىلا يەنە مەركەزدە ئېتىلغان توپ ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغان كىنەز
باگراتىيون، ئۇ ياققا نۆۋەتچى ئىشتاپ ئەپىتسەرىنى ۋە كېيىن
كىنەز ئاندرېينى ئېۋەتىپ، توپچىلارنى ئىمكان قەدەر تېزرەك چېكىن-
دۈرۈشنى بۇيرۇدى. تۇشىن زەمبىرەكلىرىنى ھىمايە قىلىپ تۇرغان
قىسىم جەڭ ئوتتۇرىسىدا كىمدۇر بىرسىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن يۆتكەپ
كېتىلگەن ئىدى؛ لېكىن توپچىلار يەنىلا ئېتىشنى داۋام قىلماقتا
ئىدى ۋە فرانسۇزلار ھىمايىسىز قالغان بۇ تۆت زەمبىرەكنىڭ يالغۇز
ئۆزى بۇ قەدەر دادىللىق بىلەن ئوق ئېتىشقا كۆزى يەتمىگەنلىكتىن
ئۇنى ئالالمىغان ئىدى. ئەكسىچە، فرانسۇزلار بۇ توپچىلارنىڭ
قەيسەر ھەرىكىتىگە قاراپ، بۇ يەردە، مەركەزدە رۇسلارنىڭ ئاساسى

كۆچلىرى توپلانغان دەپ مۆلچەرلىدى-دە، بۇ پۇنكىتقا ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلىشقا ئۇرۇنۇپ كۆردى ۋە ھەر ئىككى قېتىمدىمۇ بۇ دۆڭلۈكتە تۇرۇپ يەككە ھالدا ئېتىشقا باشلىغان تۆت زەمبىرەكنىڭ چاچما ئوقى بىلەن قوغلىۋېتىلدى.

كىنەز باگراتىيون كېتىپ ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا تۇشىن شېنگرابېن يېزىسىنى ئۆرتەپ تاشلىدى.

— مانا قارا، قىيا-چىيا بولۇشۇپ كەتتىغۇ! يېزىغا ئوت كەتتى! ئىسلارغا قارا! خوپ بولدى! ياخشى بولدى! ئەنە، ئىسلارغا قارا! ئىسلار! — دېيىشەتتى توپچىلار.

ھەممە زەمبىرەكلەر ھېچقانداق بۇيرۇقسىز ئەنە شۇ يانغىن تەرەپكە قاراپ ئاتماقتا ئىدى. ھەر قېتىم ئوق ئېتىلغاندا ئەسكەرلەر خۇددى قاقاھلاپ كۈلگەندەك ۋاقىرىشىپ: "بەللى! ئەنە بۇ دۇرۇس! ئوھۇ، زەپ بولدى!..." دېيىشەتتى. شامال ئۇلغايتىۋاتقان يانغىن تېزدىن يېيىلىپ كەتتى. يېزىنىڭ ئۇ تەرىپىدىن چىقىپ كېلىۋاتقان فرانسۇز كولونىلىرى ئارقىسىغا قايتتى، لېكىن فرانسۇزلار بۇ مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك ئۈچۈن ئۆچ ئالماقچى بولغاندەك، يېزىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئونغا يېقىن توپنى ئورنىتىپ، تۇشىن توپچىلىرىنى توپقا تۇتۇشقا باشلىدى.

ئەۋج ئېلىۋاتقان يانغىن ۋە فرانسۇزلارغا قارىتىپ ئېتىلغان ئوقلارنىڭ بىكار كەتمىگەنلىگىنى كۆرۈپ ياش باللاردەك خوشال بولۇپ كەتكەن ئاتلىقلىرىمىز بۇ زەمبىرەكلەرنى پەقەت ئىككى ئوق، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تۆت ئوق زەمبىرەكلەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ ئىككى ئاتنى يىقىتقاندا ۋە ئوق ساندۇقلىرىنى تۇشۇغۇچىنىڭ ئايىغىنى ئۈزۈپ تاشلىغاندىلا، ئاندىن بايقاپ قالغان ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ،

ئۇلارنىڭ جانلانغان كەيپىياتى يەنە چۈشۈپ كەتمىدى، بەلكى كەيپىياتلىرى بىرئاز ئۆزگەردى. ئۆلگەن ئاتلارنىڭ ئورنىغا توپ-زەمبىرەك ھارۋىسىدىكى زاپاس ئاتلار قوشۇلدى، يارىدارلار چەتكە چىقىرىلدى، تۆت توپ دۈشمەننىڭ ئەنە شۇ ئون زەمبىرەكتىن تۈزۈلگەن قىسمىغا قارىتىلدى. تۇشىننىڭ ئەپتىسەر ئاغىنىسى جەڭنىڭ بېشىدىلا ئۆلگەن ئىدى. قىرىق نەپەر توپچىلارنىڭ ئارىسىدا ئون يەتتە كىشى قاتاردىن چىقتى، لېكىن شۇنداق بولسىمۇ ئاتلىقلىرىمىز يەنىلا ئىلگىرىكىدەك خوشال ۋە تېتىك ئىدى. ئۇلار ئىككى قېتىم فرانسۇزلارنىڭ تۆۋەندە — ئۆزلىرىگە يېقىن يەردە پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنى چاچما ئوققا تۇتۇشتى.

كىچىككىنە تۇشىن ئاجىز ۋە كالامپاي ھالدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ، خىزمەتچىسىدىن "مۇشۇ قىلغىنىم ئۈچۈن بىر چەكتۈرسەڭ" دەپ توختىماي مۇشتىگىنى سورايتتى، ئۇنىڭدىن پۇرقۇرۇتۇپ ئوتلارنى چاچرىتىپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقاتتى ۋە كىچىككىنە قوللىرىنى سايىۋەن قىلىپ تۇرۇپ فرانسۇزلارغا قاراپ باقاتتى.

— تىتىپ تاشلاڭلار، يىگىتلەر! — دەيتتى ئۇ توختىماستىن ۋە ئۆزى زەمبىرەك ھارۋىسىنىڭ چاقىنى تۇتۇپ ۋىنتىلىرىنى بۇراپ نىشانغا توغرىلايتتى.

ئۈزۈلمەستىن گۈمبۈرلەپ ئېتىلىۋاتقان توپ ئوقلىرىنىڭ ئاۋازىدىن قۇلىقى پۈتۈپ كەتكەن ۋە توپ ھەر قېتىم گۈمبۈرلىگەندە بىر قېتىم ئىرغىپ چۈشىدىغان تۇشىن ئاغزىدىن قىسقا مۇشتىگىنى چۈشۈرمەي، ئىسلار ئىچىدە توپ-زەمبىرەكلەر ئارىسىدىن يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، گايىدا توپنى نىشانغا توغرىلايتتى، گايىدا ئوقلارنى سانايتتى، گايىدا ئۆلگەن ۋە يارىدار بولغان ئاتلارنى ئالماشتۇرۇش، ئاتلارنى

قوشۇش توغرىسىدا ئىنچىكە ۋە ئاجىز تاۋۇش بىلەن ۋاقىراپ بۇيرۇق بېرەتتى. ئۇنىڭ چىرايى بارغانسېرى ئېچىلماقتا ئىدى. پەقەت ئادەملەردىن بىرەسى ئۆلگەندە ۋە يارىدار بولغان چاغدىلا، ئۇ قاپىغىنى تۈرۈپ قوياتتى ۋە ئۆلگەن كىشىدىن يۈزىنى ئارقىسىغا ئۆرۈۋېلىپ، ئۆلۈك ياكى يارىدارنى يۆتكەشنى جىددىيلىك بىلەن ئىشلىمەيۋاتقان كىشىلەرگە ھەر ۋاقىتتىكىدەك ئاچچىغلىنىپ ۋاقىرايتتى. كۆپچىلىكى كېلىشكەن يىگىتلەردىن تەركىب تاپقان ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى (باتارېيە روتىسىدا ھەمىشە ئەسكەرلەر ئۆزىنىڭ كاماندى-رىدىن ئىككى غېرىچ ئېگىز ۋە ئىككى باراۋەر يوغان بولىدۇ)، خۇددى قىيىن ئەھۋالدا قالغان بالىلاردەك، كاماندىرىغا قارىشاتتى ۋە كاماندىرىنىڭ يۈزىدىكى ئىپادە ئۇلارنىڭ يۈزىمۇ دەرھال ئۆزگەر-مەستىن ئىپادىلىنەتتى.

بۇنداق قورقۇنچلۇق گۈمبۈر-گۈمبۈر، ۋاڭ-چۇڭ ئاۋازلار، دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈش ۋە ھەركەتلىنىش زۆرۈرىيىتى تۈپەي-لىدىن، تۇشىن قىلچە يېقىمسىز قورقۇش تۇيغۇسىنى ھىس قىلمايتتى ۋە مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشى ياكى ئېغىر يارىدار بولۇشۇم مۇمكىن دىگەن-دەك ئوي-پىكىرلەرمۇ ئۇنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى. ئەكسىچە، ئۇ بارغانسېرى خوشال بولاتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە دۈشمەننى بىرىنچى مەرتىۋە كۆرۈپ، بىرىنچى ئوق ئاتقىنىغا كۆپ ۋاقىت، ھەتتا بىر كۈن دىگۈدەك ئۆتۈپ كەتكەندەك، ھازىر ئۆزى تۇرغان يەر ئۇزۇندىن بۇيان تونۇش ۋە ئۆزى شۇ يەردە ئۆسكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ھەممە نەرسە ياددا بولۇشىغا، ھەممە نەرسىنى مۇلاھىزە قىلى-شىغا، بىر ياخشى ئەپتىسەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ھەممە ئىشنى قىلىۋاتقانلىقىغا قارىماي، مەس ياكى قىزىتمىسى يۇقۇرى كىشىنىڭ

هالىتىدە ئىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئەتراپىدىكى توپ-زەمبىرەكلىرىدىن چىقىۋاتقان قۇلاقنى يارغۇدەك گۈمبۈرلەش ئاۋازلىرىدىن، دۈشمەن زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ ھۇشقۇيتۇپ ئۇچۇۋاتقان ئاۋازلىرى ۋە يەرگە چۈشۈپ يېرىلغاندا چىققان ئاۋازلىرىدىن، زەمبىرەكچىلەرنىڭ توپ ئەتراپىدا ئالدىراپ چېپىپ يۈرۈپ تەرلەپ كەتكەن ۋە قىزىرىپ كەتكەن يۈزلىرىدىن، ئادەملەر ۋە ئاتلاردىكى قان ئېقىۋاتقان مەنزىرىلەردىن، دۈشمەنلەر تۇرغان تەرەپتىن كۆتىرىلىپ چىقىۋاتقان ئىسلاردىن (ھەر قېتىم ئىس چىققاندىن كېيىن توپ ئوقى كېلىپ يەرگە، ئادەمگە، توپقا ياكى ئاتقا تېگەتتى)، — مانا شۇ نەرسىلەردىن ھاسىل بولغان مەنزىرىلەردىن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خىيالىي بىر ئالەم شەكىللىنەتتى، بۇ ئالەم شۇ پەيتتە ئۇنىڭغا لەززەت بېرەتتى. دۈشمەن زەمبىرەكلىرى ئۇنىڭ خىيالىدا زەمبىرەك ئەمەس، بەلكى كۆزگە كۆرۈنمىگەن بەڭگىنىڭ توختىماي ئىس چىقىرىپ تۇرغان مۇشتىگى ئىدى.

— ئەنە، يەنە پۈلاسلاپ قالدى، — دىدى تۇشىن ئۆزىچە پىچىرلاپ. شۇ پەيىت تاغ تەرەپتىن پۇرقۇپ كۆتىرىلىپ چىققان ئىس بۇرۇلۇپ شامال بىلەن تەڭ ئوڭ تەرەپكە كەتمەكتە ئىدى، — ئەمدى كىچىك توپنى① كۈتۈپ تۇر، قايتۇرۇپ ئۆزىگە ئېتىۋەت.

— نىمە دىدىڭىز-يا، جاناپلىرى؟ — دىدى ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ۋە غۇدۇڭشىغىنىنى ئاڭلىغان توپچى ئەسكەر.

---

① بۇ يەردە ئوينايدىغان "توپ" مەنىسىدە. دۈشمەننى كۆزگە ئىلماسلىق ئۈچۈن، ئۇنىڭ زەمبىرىگىنىڭ ئوقىنى توپقا ئوخشاتقان. — تەر.

— ھېچنېمە، گراناتا... — دەپ جاۋاپ بەردى تۇشىن.

"قېنى، بىزنىڭ ماتۋېيېۋنا"، — دېدى تۇشىن ئۆزىچە. توپلارنىڭ ئارىسىدا ئەڭ چەتتىكى، ئەڭ چوڭ ۋە قەدىمى بىرسىنى ئۇ ماتۋېيېۋنا دەپ تەسەۋۋۇر قىلاتتى. زەمبىرەكلىرىنىڭ ئەتىراپىدا قىمىرلىشىپ يۈرگەن فرانسۇزلار ئۇنىڭغا چۈمۈلە بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئىككىنچى توپنىڭ بىرىنچى نومۇرى چىرايلىق ۋە ھاراقخور توپچى ئەسكەر ئۇنىڭ روھى دۇنياسىدا تاغىسى ئىدى؛ تۇشىن ھەممىدىن كۆپرەك شۇنىڭغا قارايتتى، ئۇنىڭ ھەر بىر ھەركىتى ئۇنى خوشال قىلاتتى. تاغنىڭ ئېتىگىدە بىردەم پەسىيىپ، بىردەم كۈچىيىپ كېتىۋاتقان مىلتىق ئاۋازلىرى ئۇنىڭغا خۇددى بىرەر كىشىنىڭ پۇشۇلداپ نەپەس ئېلىۋاتقىنىدەك تۇيۇلاتتى. ئۇ مۇشۇ ئاۋازلارنىڭ جىمىپ قېلىشىغا ۋە ئەۋج ئېلىشىغا قۇلاق سالاتتى.

"ئوھۇ، يەنە پۇشۇلداپ قالدى، پۇشۇلداپ قالدى"، — دېدى ئۇ ئۆزىچە.

ئۇ ئۆزىنى بولسا زەمبىرەك ئوقىنى ئىككى قولى بىلەن فرانسۇزلارغا قارىتىپ ئىرغىتىپ ئاتىدىغان ئېگىز بويلۇق كۈچلۈك باتۇر دەپ تەسەۋۋۇر قىلاتتى.

— قېنى ماتۋېيېۋنا، جان ئانا، بوش كەلمە! — دېدى ئۇ زەمبىرەك ئالدىدىن نېرى كېتىۋېتىپ. شۇ پەيتتە ئۇنىڭ قۇلىقىغا يات ۋە تونۇش بولمىغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

— كاپىتان تۇشىن! كاپىتان!

تۇشىن ۋەھىمە قىلغان ھالدا ئۆرۈلۈپ قارىدى. بۇ تۇشىننى ھىلىقى گرونتتا باققالنىڭ چېدىرىدىن ھەيدەپ چىقارغان ئىشتاب ئەپىتسەرى ئىدى. ئۇ بوغۇق ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭغا ۋاقىرىدى.

— نىمە، سىز ئەقلىڭىزدىن ئازدىڭىزمۇ؟ سىزگە چېكىنىنىڭ دەپ ئىككى قېتىم بۇيرۇق بېرىلدى-يۇ، ئەمما سىز بولسىڭىز...

"مەن ئۇلارغا نىمە قىلدىمكىن، تاڭ؟..." — دەپ ئويلايتتى تۇشىن ۋەھىمە قىلغان ھالدا باشلىقى قاراپ.

— مەن... ھېچنىمە... — دىدى تۇشىن ئىككى بارمىقىنى شەپكىسىنىڭ چېكىلىگىگە قويۇپ. — مەن...

لېكىن پولكاۋنىك دىمەكچى بولغان سۆزلىرىنى ئېيتىپ بولمىغان ئىدى، يېقىن يېنىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتكەن ئوق ئۇنى بېشىنى پەسەيتىپ ئات ئۇستىدە ئېگىششقا مەجبۇر قىلدى. ئۇ جىم بولۇپ قالدى، يەنە قانداقتۇ بىرەر سۆزلەرنى دىمەكچى بولۇۋىدى، ئوق يەنە ئۇنى توسۇپ قويدى. ئۇ ئاتنى ئارقىسىغا بۇرىدى-دە، نېرىغا چېپىپ كەتتى.

— چېكىنىڭ! ھەممىڭلار چېكىنىڭلار! — ئۇ يىراقتىن ۋاقىرىدى. ئەسكەرلەر كۈلۈشۈپ كەتتى. بىرەر مىنۇتتىن كېيىن ئادىيۇتانت شۇ بۇيرۇقنى ئېلىپ كەلدى.

بۇ كىنەز ئاندرې ئىدى. ئۇ تۇشىن توپچىلىرى تۇرغان جايغا كەلگەندە ھەممىدىن بۇرۇن ئايىغى سۇنۇپ زەمبىرەك ھارۋىسىدىن چىقىرىپ قويۇلغان ۋە ھارۋىغا قوشۇلغان ئاتلار ئالدىدا كىشنەپ ياتقان ئاتقا كۆزى چۈشتى. ئۇنىڭ ئايىغىدىن قان پۇقىراپ ئاقماقتا ئىدى. زەمبىرەك ھارۋىلىرى ئارىسىدا بىرقانچە ئۆلۈك ياتاتتى. كىنەز ئاندرې دۆڭلۈككە چىققاندا بېشىدىن بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى بىرنەچچە ئوق ئۇچۇپ ئۆتتى، ئۇ بۇ چاغدا بېلىدىن خۇددى ئەسەبىلەرچە تىترەكنىڭ يۈگۈرۈپ ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلاتتى. لېكىن "قورقۇۋاتىمەنمۇ-نىمە؟" دىگەن ئوي يەنە ئۇنىڭ روھىنى

كۆتەردى. «قورقماسلىغىم كېرەك»، — دېدى-دە، زەمبىرەكلەر ئارىسىدا ئاتتىن ئاستا چۈشتى. ئۇ بۇيرۇقنى يەتكۈزدى ۋە توپچىلار يېنىدىن كەتمىدى. ئۇ ئۆزى قاراپ تۇرۇپ زەمبىرەكلەرنى پوزىتسىيىدىن يىغىشتۇرۇپ بىرلىكتە چېكىنىش قارارىغا كەلدى. ئۇ تۇشىن بىلەن بىللە جەسەتلەرنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، فرانسۇزلارنىڭ دەھشەتلىك ئوقى ئاستىدا قورال-ياراقلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى.

— تېخى ھېلىلا بىر ئەپىتسەر كەلگەن ئىدى، دەرھال تىكىۋەتتى، — دېدى توپچى ئەسكەر كىنەز ئاندرېيگە، — سىزدەك ئەمەسكەن، جاناپلىرى.

كىنەز ئاندرېي تۇشىن بىلەن ھېچنىمە دېيىشمىدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى شۇنچىلىك ئالدىراش ئىدىكى، بىر بىرىنى كۆرمىگەندەك قىلاتتى. ئۇلار تۆت زەمبىرەكتىن ساق قالغان ئىككىسىنى زەمبىرەك ھارۋىسىغا چېتىپ (بۇزۇلغان بىر زەمبىرەك ۋە يەككە بۇرۇنلۇق بىر زەمبىرەك① قالدۇرۇلغان ئىدى) تاغ ئېتىكىگە قاراپ يولغا چىققاندا، كىنەز ئاندرېي تۇشىننىڭ ئالدىغا كەلدى.

— قېنى، خەير بولمىسا، — دېدى كىنەز ئاندرېي قولىنى تۇشىنغا سوزۇپ.

— خەير ئەزىزىم، — دېدى تۇشىن، — سۆيۈملۈك يىگىت! ساق بولۇڭ ئەزىزىم، — دېدى تۇشىن، نىمە ئۈچۈندۇ، كۆزلىرىگە لىق ياش ئېلىپ.

---

① ستۋولىنىڭ ئاغزىغا يېقىن جايى ئېنچىكە، ئالدىنقى ئوق قاچىلايدىغان يېرىدە پۈرژىنىسى يوق غەلىتە بىر توپ. — تەر.

21

شامال بىسلىدى، قارا بۇلۇتلار تۆۋەنلەپ، ئۇپۇقتىكى پورۇخ ئىسلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، جەڭ مەيدانىنىڭ ئۇستىنى قاپلىغان ئىدى. ئاسمان بارغانسىرى قاراڭغۇلىشىشقا باشلىغانلىقتىن، ئىككى جايدىكى يانغىن شوللىلىرى بارغانسىرى روشەن كۆرۈنۈشكە باشلىماقتا ئىدى. زەمبىرەكنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازلىرى سەل ئاجىزلاشقان بولسىمۇ، ئەمما ئوق ۋە ئارقا تەرەپتىكى مىلتىق ئاۋازلىرى كۈچىيىپ، بارغانسىرى يېقىنلاشماقتا ئىدى. تۇشىن ئۆزىنىڭ زەمبىرەكلىرىنى ئېلىپ، گايىدا يارىدارلارنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، گايىدا ئۇلارغا دۇچ كېلىپ، ئاران ئوق ئاستىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ يارلىقتا چۈشكەندە، ئۇنى كاماندىرلار ۋە ئادىيۇتانتلار قارشى ئالدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىشتاپ ئەپىتسەرى ۋە ژېركوۋمۇ بار ئىدى، ژېركوۋ ئىككى قېتىم تۇشىن توپچىلىرىغا ئېۋەتىلگەن بولسىمۇ، ئەمما بىر قېتىممۇ توپچىلار تۇرغان جايغا يېتىپ بارالمىغان ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر بىرىگە گەپ بەرمەي، قانداقسىگە ۋە قەيەرگە بېرىش توغرىسىدا تۇشىنغا بۇيرۇق بېرىشەتتى ۋە بۇيرۇقنى يەتكۈزۈشەتتى، ئۇنىڭغا تاپا-تەنە قىلاتتى ۋە ئۇنى ئەيىپلىشەتتى. تۇشىن بولسا توپچىلىرىغا ھېچقانداق بۇيرۇق بەرمەي، سۆزلەشتىن قورقۇپ، لام-جىم دىمەستىن، توپلىرىنىڭ ئارقىسىدا ئورۇق ئاتنى مىنۋېلىپ يۈرەتتى، چۈنكى، ئۇ ھەر بىر ئېغىز سۆزدە يىغلىۋېتىشكە تەييار تۇراتتى، نىمە ئۈچۈنلىگىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. گەرچە يارىدارلارنى تاشلاپ كېتىش بۇيرۇلغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كۆپ قىسمى ئەسكەرلەرنىڭ ئارقىسىدىن

سۆرۈلۈپ كېلەتتى ۋە زەمبىرەك ھارۋىلىرىدا ئولتۇرغۇزۇۋېلىشنى ئۆتۈنۈپ سورايتتى. جەڭ ئالدىدا تۇشىن چېدىرىدىن يۈگۈرۈپ چىققان ھىلىقى كېلىشكەن پىيادە ئەسكەرلەر ئەپىتسەرى قۇرسىغىغا ئوق تەككەن بولۇپ، ماتۋېيېۋنا چېتىلغان زەمبىرەك ھارۋىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇلغان ئىدى. تاغ ئېتىكىدە تاتىرىپ كەتكەن بىر ئاتلىق ئۆگەنچى ئەپىتسەر بىر قولى بىلەن يەنە بىر قولىنى كۆتىرىد-ۋېلىپ، تۇشىننىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، زەمبىرەك ھارۋىسىغا چىقىرىد-ۋېلىشنى سورىدى.

— كاپىتان، خۇدا ھەققى، بىلىگىم يارىدار بولغان، — دىدى ئۇ قورقۇپ تۇرۇپ، — خۇدا ھەققى، ماڭالمايمەن. خۇدا ھەققى!

بۇ ئۆگەنچى ئەپىتسەرنىڭ يولدا بىرقانچە قېتىم ئولتۇرغۇزۇ-ۋېلىشنى ئۆتۈنۈپ سورىغانلىقى، ئەمما ھەر قېتىم رەت قىلىنغانلىقى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ قورقۇپ تۇرۇپ ۋە مەيۈس بىر ئاۋاز بىلەن:

— ئولتۇرغۇزۇۋال دەپ ئېيتىڭلا، خۇدا ھەققى، — دەپ يەنە يالۋۇردى.

— ئولتۇرغۇزۇۋېلىڭلار، ئولتۇرغۇزۇۋېلىڭلار، — دىدى تۇشىن، — قېنى يارىدار بولغان ئەپىتسەر نەدە؟

— ئۆلۈپ قالدى، قويۇپ كەلدۇق، — دەپ جاۋاپ بەردى بىرسى.

— ئولتۇرغۇزۇۋېلىڭلار، ئولتۇرۇڭ، ئەزىزىم، ئولتۇرۇڭ، شىنېلنى سېلىپ بەر، ئانتونوۋ.

بۇ ئۆگەنچى ئەپىتسەر روستوۋ ئىدى. ئۇ بىر قولى بىلەن يەنە بىر قولىنى تۇتۇۋالغان ئىدى، رەڭگى ئۆچكەن ئىدى، تۆۋەنكى

ئېڭىكى خۇددى بەزگىگى تۇتقاندەك تىترەپ تۇراتتى، ئۇنى ماتۋېيېۋنا دىگەن زەمبىرەك ھاۋرىسىغا، يەنى بايىقى ئۆلگەن ئەپتىسەرنىڭ ئورنىغا چىقىرىۋېلىشقان ئىدى. تېگىگە سېلىپ بېرىلگەن شىنېل قانغا بويالغان ئىكەن، روستوۋنىڭ تار شىم بىلەن قوللىرى قان بىلەن بۇلغاندى.

— نىمە، ياردار بولدىڭىزمۇ، ئەزىزىم؟ — دىدى تۇشىن، روستوۋ چىقىۋالغان زەمبىرەك ھارۋىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

— ياق، قولۇم زەخىملەندى.

— ئانداق بولسا، نىمىشقا ھەممە يېرىڭىز قان؟ — دەپ سورىدى تۇشىن.

— بۇ، ھىلىقى ئەپتىسەردىن ئاققان قان، تەخسىر، — دىدى ئاتلىق ئەسكەر، خۇددى زەمبىرەككە قاننى چاچرىتىپ، ئۇنى تازا تۇتمىغانلىغى ئۈچۈن ئۆزرە سوراۋاتقاندەك، شىنېلىنىڭ يېڭى بىلەن قاننى ئېرتىپ تۇرۇپ.

ئۇلار توپ-زەمبىرەكلىرىنى پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ ياردىمى بىلەن دۆڭلۈككە ئاران ئېلىپ چىقىۋېلىپ، گۇنتېرسدورف يېزىسىغا يەتكەندىن كېيىنلا توختىدى. قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئون قەدەم نېرىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى ۋە مىلتىق ئاۋازلىرى بېسىقىشقا باشلىغان ئىدى. بىردىنلا، ئوڭ تەرەپكە يېقىن يەردىن يەنە ۋاقىراش ۋە قاراس-قۇرۇس ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ئېتىلغان ئوقتىن چىققان ئوتلار قاراڭغۇدا يالت-يۇلت قىلاتتى. بۇ فرانسۇزلارنىڭ ئاخىرقى ھۇجۇمى بولۇپ، يېزىدىكى ئۆيلەرگە كىرىۋالغان بىزنىڭ ئەسكەرلىرىمىز ئۇنىڭغا جاۋاپ بەرمەكتە ئىدى. ئۇلار يەنە يېزىدىن چىقىپ كەتتى، بىراق تۇشىن زەمبىرەكلىرىنى ئورنىدىن قوزغىتىش مۇمكىن بول-

مايتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن، توپچىلار، تۈشىن ۋە ئۆگەنچى ئەپتسەرمۇ گەپ قىلماستىن بىر بىرىگە قارىشىپ، ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. مىلتىق ئاۋازلىرى بېسىقىپ يان كوچىلاردىن ئەسكەرلەر قىزغىن پاراڭلىشىپ چىقىشقا باشلىدى.

— ئامانمۇسەن، پېتروۋ؟ — دەپ سورىدى بىرسى.

— راسا ئەدىۋىنى بەردۇق، بۇرادەر، كېلىشتۇرۇپ. ئەمدى تۇمشۇغىنى تىقمايدۇ، — دىدى يەنە بىرسى.

— ھېچنىمىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. ئۇلار ئۆز كىشىلىرىگە قارىتىپ ئاتتى بولغاي! ھېچنىمىنى كۆرگىلى بولمايدۇ، قاراڭغۇ، بۇرادەر. ئېچىدىغان نەرسەڭ يوقمۇ؟

فرانسۇزلار ئاخىرقى قېتىم چېكىندۈرۈلدى. يەنە ئىنتايىن قاراڭغۇدا تۈشىن زەمبىرەكلىرى خۇددى رامكا ئىچىگە ئېلىنغاندەك، گۈرۈلدەپ كېتىۋاتقان پىيادە ئەسكەرلەر ئوتتۇرىسىدا قاياققىدۇ، بىر تەرەپكە ئالغا قاراپ ھەركەتلەنمەكتە ئىدى.

قاراڭغۇدا ھەممە نەرسە بىر يۆنىلىشتە گۈلدۈرلەپ، بۇنىڭغا گۇدۇڭشىغان، سۆزلەشكەن ئاۋازلار بىلەن ئات تۇياقلىرى ۋە ھارۋا چاقلىرىنىڭ تاراقشىغان ئاۋازلىرى قوشۇلۇپ، خۇددى دەريادەك ئاقماقتا ئىدى. بۇ ئومۇمى گۈرۈلدەش ئاۋازلىرى ئارىسىدا يارىدارلارنىڭ قاراڭغۇ كېچىدىكى ۋاي-ۋايلاش ۋە ئاھ تارتىش ئاۋازلىرى باشقا ھەممە ئاۋازلاردىن تېخىمۇ روشەنرەك ئاڭلىناتتى. كىشىنى ئۆز قوينىغا ئالغان بۇ كېچىدە ئۇلارنىڭ نالە-پىغانلىرىدىن باشقا ھېچنەرسە يوقتەك ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاھ تارتىش ئاۋازلىرى بۇ قاراڭغۇ كېچە بىلەن قوشۇلۇپ بىرلا نەرسە بولۇپ كەتكەندەك ئىدى. ھەركەتلىنىۋاتقان كىشىلەر توپى ئارىسىدا بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن

هاياجانلىنىش پەيدا بولدى. ئاق ئات مىنگەن كىمدۇ بىرسى يېنىدىكى ئادەم بىلەن ئۆتتۈپ كېتىۋېتىپ بىر نىمىلەرنى دېدى.

— نىمە دېدى؟ نەگە بارىدىكەنمىز ھازىر؟ توختامدىكەنمىز؟ رەھمەت دېدىمۇ، نىمە؟ — دەپ تەشنالىق بىلەن بېرىلگەن سوئاللار تەرەپ-تەرەپتىن ئاڭلانماقتا ئىدى، كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىر بىرىنى قىستاپ كېلىشەتتى (ئالدىدا كېتىۋاتقانلار توختاپ قالدى بولغاي)، توختاشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ دېگەن گەپلەر تارقىلىپ كەتتى. لاي يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەممەيلەن توختاپ قالدى.

ئوت شولىسى كۆرۈندى، كىشىلەرنىڭ سۆزلىشىۋاتقان ئاۋازلىرى تېخىمۇ ئېنىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى. كاپىتان تۇشىن روتىغا بۇيرۇق بېرىپ، يارا باغلاش پۈنكىتىنى ئىزدەپ تېپىش ياكى ئۆگەنچى ئەپىتسەرگە دوختۇر ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بىر ئەسكەرنى ئەۋەتتى-دە، ئۆزى يول بويىدا ئەسكەرلەر ياققان ئوتنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. روستوۋمۇ گەۋدىسىنى سۆرەپ ئاران ئوت يېنىغا كەلدى. ئاغرىقتىن، سوغاقتىن ۋە نەملىكتىن ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى بەزگەك تىترەيتتى. ئۇيقۇ بېكىپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئۇنى قىڭغايتتى، لېكىن، ئۇ قولىدىكى سىقىراۋاتقان ۋە نەدىلىگىنى تاپقىلى بولمايدىغان ئاغرىقنىڭ ئازاۋىدىن كۆزىنى يۇمالمايتتى. ئۇ بىر پەس كۆزلىرىنى يۇماتتى، بىر پەس چوغدەك قىپ-قىزىل كۆرۈنگەن ئوتقا قارايتتى ۋە يەنە بىر پەس يېنىدا چازا قۇرۇپ ئولتۇرغان تۇشىننىڭ ئاجىز گەۋدىسىگە نەزەر سالاتتى. تۇشىن چوڭ تەقۋادار ۋە ئەقىللىق كۆزلىرى بىلەن غەمخورانە ۋە ئىچىنى ئاغرىتقان قىياپەتتە ئۇنىڭغا تىكىلىپ نەزەر سالاتتى. تۇشىن جان-دىلى بىلەن ياردەم بېرىشكە تەييار تۇرسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ نائىلاجلىقىنى روستوۋ سېزىپ تۇراتتى.

ئۆتۈپ كېتىۋاتقان، كېلىپ-كېتىۋاتقان ۋە ھەممە يەردە جايلىشى-ۋاتقان پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ قەدەم تاۋۇشلىرى گەپ-سۆز تاۋۇشلىرى تەرەپ-تەرەپتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. گەپ-سۆز تاۋۇشلىرى بىلەن قەدەم تاۋۇشلىرى، ئات تۇياقلىرىنىڭ لايدا شالاپشىغان ئاۋازلىرى، يىراق ۋە يېقىندا ئوتتۇن يېرىۋاتقان قاراس-قۇرۇس ئاۋازلار قوشۇلۇپ، تەۋرىنىپ تۇرغان بىر گۈرۈلدەش ئاۋازىغا ئايلانغان ئىدى.

كۆزگە كۆرۈنمەس دەريا ئەمدى قاراڭغۇدا ئىلگىرىكىدەك ئاقمايتتى، بەلكى خۇددى قاتتىق شامالدىن كېيىن دولقۇنلىنىپ ۋە يەنە ئاستا-ئاستا جىمىپ قالغان قاراڭغۇ دېڭىزدەك ئىدى. روستوۋ ئالدىدا ۋە ئەتراپىدا يۈز بېرىۋاتقان ھادىسىلەرگە مەنىسىز قارايتتى ۋە قۇلاق سالاتتى. بىر پىيادە ئەسكەر ئوتنىڭ يېنىغا كېلىپ زوڭزىيىپ ئولتۇردى، قوللىرىنى ئوتقا قاراپ ئۇزاتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن يۈزىنى ئارقىسىغا ئۆرۈۋالدى.

— مەيلىمۇ، جانابلىرى؟ — دېدى ئەسكەر تۇشىنغا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ. — روتامنى يوقىتىپ قويدۇم، جانابلىرى بىلمەيمەن، نەدىكىن. راسا پالاكەت باستى!

ئەسكەر بىلەن بىللە گۇلخان يېنىغا يۈز-كۆزلىرى بىنت بىلەن باغلانغان پىيادىلەر ئەپتىسەرى كېلىپ، تۇشىنغا ھارۋىلارنى ئۆتكۈ-زۈۋېلىش ئۈچۈن، زەمبىرەكلەرنى سەل نېرى-بېرى قىلىشقا بۇيرۇق بېرىشنى سوراپ مۇراجىئەت قىلدى. روتا كاماندىرىنىڭ ئارقىسىدىن گۇلخانغا يەنە ئىككى ئەسكەر چېپىپ كەلدى. ئۇلار قانداقتۇ بىر ئۆتۈكنى تالىشىپ، بىر بىرىدىن تارتىشىپ، جېدەلنىڭ بېرىچە تىللىشىۋاتاتتى ۋە ئۇرۇشماقتا ئىدى.

— ئاۋال سەن تېپىۋالدىڭما تېخى! چاقىتانلىقىنى قارا! — دېدى بىرسى بوغۇق ئاۋاز بىلەن ۋاقىراپ.

كېيىن ناھايىتى ئورۇق، بويىنى قانغا بويۇلۇپ، بىنىت بىلەن ئورالغان، رەڭگى ئۆچكەن بىر ئەسكەر كەلدى-دە، ئاچچىقلانغان ئاھاڭدا توپچىلاردىن سۇ سورىدى.

— نېمە، ئىتتەك ئۆلمەنمۇ؟ — دېدى ئۇ.

تۇشىن ئۇنىڭغا سۇ بېرىشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، شوخ بىر ئەسكەر يۈگۈرۈپ كېلىپ، پىيادە ئەسكەرلەرگە ئوت بېرىشنى سورىدى.

— بۇ قىزىق ئوتنى پىيادە ئەسكەرلەرگە ئېلىپ باراي! خوش قېلىڭلار، يۇرتداشلار. ئوت بەرگىنىڭلار ئۈچۈن رەھمەت، كېيىن پايدىسى بىلەن قايتۇرىمىز، — دېدى ئۇ قىزىرىپ تۇرغان چوغنى قاياققىدۇر بىر ياققا قاراڭغۇدا ئېلىپ كېتىۋېتىپ.

بۇ ئەسكەرنىڭ ئارقىسىدىن تۆت ئەسكەر شىنېلدە ئېغىر بىر نەرسىنى كۆتىرىپ، گۇلخاننىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلاردىن بىرى پۇتلىشىپ كەتتى.

— ھە... ي، يولغا ئوتۇن قويۇپ قويغىنىنى قارا! — دەپ غودۇڭشىدى ئۇ.

— تۈگەپ كېتىپتۇ، يەنە ئېلىپ يۈرىمىزمۇ؟ — دېدى ئۇلاردىن بىرى.

— ئېلىڭلار!

شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ ئۆلۈك بىلەن قاراڭغۇدا غايىپ بولدى.

— نېمە ئاغرىتىۋاتامدۇ؟ — دەپ سورىدى تۇشىن پىچىرلاپ روستوۋدىن.

— ھەئە، ئاغرىتىۋاتىدۇ.
— سىزنى گېنېرال چاقىرىدۇ، جاناپلىرى. ئەنە، ئا يەردە، ئۆيدە، — دىدى توپچى ئەسكەر تۇشىن ئالدىغا كېلىپ.
— ھازىر، ئەزىزىم.
تۇشىن ئورنىدىن تۇردى ۋە شىنېلىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىپ، ئۆزىنى رۇسلىۋالدى — دە، گۈلغان يېنىدىن كەتتى
توپچىلارنىڭ گۈلخانىغا يېقىن بىر جايدا ئۇنىڭ ئۈچۈن تەييار- لانغان بىر ئۆيدە كىنەز باگراتىيون تاماق يەپ، بەزى قىسىم كاماندىرلىرى بىلەن گەپلىشىپ ئولتۇراتتى. بۇ يەردە قويىنىڭ سۆڭىكىنى ھەۋەس بىلەن غاجىلاپ ئولتۇرغان يىت كۆز بوۋايمۇ، بىر رۇمكا هاراق ئىچىپ، تاماق يەپ، قىپ-قىزىل بولۇپ كەتكەن، يىگىرمە ئىككى يىللىق خىزمىتى داۋامىدا قىلچىمۇ كەمچىلىك سادىر قىلماي كەلگەن گېنېرال، قولىغا ھەدىيە ئۈزۈك تاقىۋالغان ئىشتاپ ئەپىتسەرى، ھەممىگە كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ ئولتۇرغان ژېركوۋ، رەڭگى ئۆچكەن ۋە لەۋلىرىنى چىڭ بېسىپ، كۆزلىرى چاقناپ تۇرغان كىنەز ئاندرېمۇ بار ئىدى.
ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىدا فرانسۇزلاردىن ئولجا ئېلىنغان بايراق تامغا تىرەپ قويۇلغان ۋە ئائودىتور ساددا ئادەمدەك ئۇنى تۇتۇپ كۆرەتتى، ئەجەپلەنگەنلىكىدىنمۇ، ياكى قورسىقى ئاچقانلىقى ئۈچۈن تاماقنى كۆرۈپ تاقەتسىزلەنگەنلىكىدىنمۇ (چىنە-قاچا يېتىشمەيتتى) بايراققا قاراپ ھاڭ-تاڭلىقتا بېشىنى چايقاپ قوياتتى. نېرىقى ئۆيدە ئاتلىقلار ئەسىر ئالغان فرانسۇز پولكاۋنىكى بار ئىدى. بىزنىڭ ئەپىتسەرلىرىمىز ئۇنىڭ ئەتراپىدا توپلىشىپ، ئۇنى تاماشا قىلاتتى. كىنەز باگراتىيون ئايرىم كاماندىرلارغا تەشەككۈر بىلدۈرەتتى،

جەڭ تەپسىلاتلىرى ۋە نارتقان زىيانلار توغرىسىدىكى ئەھۋاللارنى سۈرۈشتۈرەتتى. بىرائۇناۋدا پولكنى كۆرەكتىن ئۆتكۈزگەن ھىلىقى كاماندىر جەڭ باشلىنىش بىلەن تەڭ ئۆزىنىڭ ئورماندىن چىكىنگەن-لىگى، ئوتۇن تەييارلىغۇچىلارنى يىغىپ ۋە ئۇلارنى يېنىدىن ئۆتكۈ-زۈۋېتىپ، ئىككى باتالىيون ئەسكەر بىلەن نەيزىۋازلىق قىلىپ فراد-سۇزلارغا زەربە بەرگەنلىگى ۋە ئۇلارنى ئۇلاقتۇرۇپ تاشلىغانلىغىنى مەلۇم قىلدى.

— بىرىنچى باتالىيوننىڭ چېچىلىپ كەتكەنلىگىنى كۆرۈش بىلەن تەڭ، جانابى ئالىلىرى، يولغا چىقتىم-دە، "بۇلارنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ، كېيىن بىر باتالىيوننىڭ ئوت كۈچى بىلەن ھۇجۇم قىلىمەن" دەپ ئويلىدىم ۋە خۇددى شۇنداق قىلدىم.

پولك كاماندىرى شۇنداق قىلىشنى شۇنچىلىك خالايتتىكى، شۇنداق قىلىشقا ئۈلگۈرەلمىگىنىگە شۇنچىلىك ئەپسۇسلىناتتىكى، نەزىرىدە بۇ ئىش خۇددى بولغاندەك تۇيۇلغان ئىدى. بەلكى، ھەقىقەتەنمۇ بولغاندۇ؟ بۇ چىگەللىكتە نىمىنىڭ بولغانلىغى ۋە نىمىنىڭ بولمىغانلىغىنى بىلىپ بولارمىدى؟

— يەنە شۇنى ئېيتىشىم كېرەككى، جانابى ئالىلىرى، — دىدى پولك كاماندىرى، دولوخوۋنىڭ كۇتۇزوۋ بىلەن سۆزلەشكىنىنى ۋە ئەسكەرلىككە چۈشۈرۈلگەن بۇ يىگىتنى كېيىن بىر قېتىم كۆرگەنلىگىنى ئەسلەپ، — ئەسكەرلىككە چۈشۈرۈلگەن دولوخوۋ مېنىڭ كۆز ئالدىمدا فرانسۇز ئەپىتسەرىنى ئەسىر ئالدى، ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتتى.

— پاۋلوگراد لىقلارنىڭ ھۇجۇمىنى مەنمۇ مۇشۇيەردە كۆردۈم، جانابى ئالىلىرى، — دىدى ژېركوۋ تەشۋىشلەنگەن ھالدا ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ گەپكە قوشۇلۇپ، ئۇ شۇ كۈنى ئاتلىقلارنىڭ قارىسىنىمۇ

كۆرمىگەن ۋە ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى پەقەت پىيادە ئەسكەرلەر ئەپىتسەرىدىن ئاڭلىغان ئىدى. — ئۇلار فىرانسۇزلارنىڭ ئىككى توركۇم ئەسكەرلىرىنى يەنىچىپ تاشلىدى، جانابى ئالىيلىرى.

ژېركوۋدىن ھەممە ۋاقىت قىزىق گەپلەرنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، بەزىلەر ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى؛ گەرچە بۇ يەردە تۇرغان كىشىلەرنىڭ كۆپچىلىكى، ئۇنىڭ قىلغان سۆزلىرىنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوق يالغان ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ دىگەن سۆزلىرى بىزنىڭ قوشۇنلىرىمىز ۋە شۇ كۈندە بولغان جەڭنىڭ شان-شەرىپىگە تەئەللۇق بولغانلىقىنى بىلىپ، كۈلۈشتىن توختىدى-دە، جىددى تۈس ئالدى.

— ھەممىڭلەرگە تەشەككۈر بىلدۈرىمەن، جانابلار. ھەممە قىسىملار: پىيادە ۋە ئاتلىق قىسىملار، توپچى قىسىملىرىمىز قەھرىمانلارچە جەڭ قىلدى. نىمە بولۇپ ئىككى زەمبىرەك مەركەزدە قالدۇرۇلۇپتۇ؟ — دىدى كۆزى بىلەن كىمدۇ بىرسىنى ئىزدەپ. (كىنەز باگراتىيون سول قانات زەمبىرەكلىرى توغرىسىدا سورۇشتۇرمىدى؛ ئۇ جەڭنىڭ بېشىدىلا ئۇ يەردە زەمبىرەكلەرنىڭ تامامەن تاشلاپ كېتىلگەنلىكىنى بىلەتتى)، — مەن سىزنى ئېۋەتكەن ئىدىمغۇ، دەيمەن، — دىدى نۆۋەتچى ئىشتاب ئەپىتسەرىگە قاراپ.

— بىرى ئوق تېگىپ بۇزۇلغان ئىدى، — دەپ جاۋاپ بەردى نۆۋەتچى ئىشتاپ ئەپىتسەرى، — ئىككىنچىسىنى بولسا بىلمىدىم؛ مەن ھەممە ۋاقىت شۇ يەردە، ئىش باشقۇرۇپ تۇرغان ئىدىم. مەن كېتىش بىلەنلا... لېكىن قاتتىق ئېتىشىش بولۇپ تۇرغان ئىدى، دەرۋەقە، — دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ يەنە كەمتەرلىك بىلەن.

كىمدۇر بىرسى كاپىتان تۇشىننىڭ مۇشۇ يېزىنىڭ ئەتراپىدا بىر

يەردە تۇرغانلىغىنى ۋە ئۇنى چاقىرىپ كىشى ئەۋەتىلگەنلىگىنى ئېيتتى.

— ھە، سىز شۇ يەرگە بارغان ئىدىڭىزغۇ؟ — دېدى كىنەز باگراتىيون كىنەز ئاندرېگە قاراپ.

— شۇنداق، بىز بىر بىرىمىزدىن سەل ئۆتۈشۈپ كېتىپ قاپ-تىمىز، — دېدى نۆۋەتچى ئىشتاپ ئەپىتسەرى، يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ بولكونىسكىغا.

— مەن جاناپلىرىنى كۆرگىنىم يوق، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئاندرې سوغاق ۋە تۇپ-تۈز. ھەممە جىم بولۇشتى.

بوسۇغىدا گېنېراللارنىڭ ئارقىسىدىن ئېھتىيات بىلەن ئۆتۈۋاتقان تۇشىن كۆرۈندى. باشلىقلارنىڭ ھوزۇرىدا ھەممە ۋاقىتتىكىدەك خىجالەت بولغان تۇشىن تار ئۆيدە گېنېراللارنىڭ ئارقىسىدىن ئۆتۈۋېتىپ، تامغا تىرەپ قويۇلغان بايراقنىڭ سېپىنى كۆرمەي قالدى-دە، ئۇنىڭغا پۇتلىشىپ كەتكەن ئىدى، بىرقانچە كىشى كۈلۈشۈپ كەتتى.

— بىر زەمبىرەك قانداق قىلىپ تاشلاپ قويۇلدى؟ — دەپ سورىدى باگراتىيون كاپىتان تۇشىندىنمۇ تولاراق كۈلگەنلەرگە، شۇ جۈملىدىن خۇسۇسەن قاتتىق ئاۋاز بىلەن كۈلگەن ژېركوۋغا قاراپ قاپىغىنى تۈرۈپ.

تۇشىن ئەندى پەقەت بۇ دەھشەتلىك باشلىقنى كۆرگەن چاغدىلا، ئۆزى ھايات تۇرۇپ ئىككى زەمبىرەكنى يوقاتقان زور گۇناھى ۋە شەرمەندىچىلىگىنىڭ ھەممە خەۋپىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. ئۇ شۇنچىلىك ھاياجانلانغان ئىدىكى، شۇ مىنۇتقا قەدەر بۇ ھەقتە ئويلاپ كۆرۈشكە ئۈلگۈرمىگەن ئىدى، ئۇ باگراتىيون ئالدىدا ئېگىنىگى

تىترەپ تۇراتتى ۋە ئاران گەپ قىلاتتى:

— بىلمەيمەن... جانابى ئالىيلىرى... ئادەم يوق ئىدى، جانابى ئالىيلىرى...

— توپچىلارنى ھىمايە قىلىپ تۇرغان ئادەملەردىن ياردەمگە چاقىرىشىڭىز مۇمكىن ئىدىغۇ!

توپچىلارنى ھىمايە قىلىپ تۇرغان قوشۇن يوق ئىدى، گەرچە بۇ چىن ھەقىقەت بولسىمۇ، تۇشىن بۇنى دېمىگەن ئىدى. ئۇ بۇ سۆزنى ئېيتىش بىلەن باشقا كاماندىرلارنى يەرگە قارىتىشتىن قورقاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن گەپ قىلماستىن، خۇددى ئىمتىھاندا تۇرۇپ قالغان ئوقۇغۇچىدەك، مۇئەللىمنىڭ كۆزىگە دىققەت بىلەن قاراپ تۇرۇپ قالغان ئوقۇغۇچىدەك، توختاپ قالغان كۆزلىرى بىلەن توپ-توغرا باگراتىيوننىڭ يۈزىگە قاراپ تۇراتتى.

جىم-جىتلىق خېلى ۋاقىت داۋام قىلدى. كىنەز باگراتىيون قاتتىق قوللۇق بولۇشنى خالىمىدى بولغاي، نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى؛ قالغان كىشىلەر گەپكە ئارىلىشىشقا پېتىنالمىدى. كىنەز ئاندرېي تۇشىنغا يەر تېگىدىن قارايتتى ۋە بارماقلىرى ئەسەبىي بىر ھالدا قىمىرلايتتى.

— جانابى ئالىيلىرى، — دېدى كىنەز ئاندرېي كەسكىن ئاۋاز بىلەن جىم-جىتلىقنى بۇزۇپ تاشلاپ، — سىز مېنى كاپىتان تۇشىننىڭ توپچىلىرىغا ئەۋەتكەن ئىدىڭىز. بېرىپ قارىسام، ئادەملەرنىڭ ۋە ئاتلارنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى سەپتىن چىقىپتۇ، ئىككى زەمبىرەك پاچاقلىنىپتۇ، توپچىلار ھىمايىسىز ئىكەن.

ھاياجانلىنىپ، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇپ سۆزلەۋاتقان بولىكونسكىيغا كىنەز باگراتىيون ۋە تۇشىن بىر خىلدا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— ئەگەر جانابى ئالىلىرى، ماڭا ئۆز پىكرىمنى ئېيتىشقا رۇخسەت قىلسىڭىز، — دىدى ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن شۇنى ئېيتاتتىمكى، شۇ كۈنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىمىز ھەممىدىن كۆپرەك بۇ توپچىلارنىڭ، كاپىتان تۇشىننىڭ ئۆز روتىسى بىلەن قەھرىمانلارچە ئىش كۆرسەتكەنلىكىدىن بولدى، — دىدى كىنەز ئاندرىي ۋە جاۋاپ كۈتمەي دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۈستەلدىن نېرى كەتتى.

كىنەز باگراتىيون تۇشىنغا قارىدى-يۇ، بولكونسكىنىڭ كەسكىن سۆزلىرىگە ئىشەنمىگىنىنى بىلدۈرگىسى كەلمىدى بولغاي، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇنىڭ ھەممە گېپىگە ئىشىنىشكە كۆڭلى يول قويماي، تۇشىنغا بېشىنى ئېگىپ قويدى ۋە ئۇنىڭ كېتىشىگە ئىجازەت بەردى. كىنەز ئاندرېمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ كەتتى.

— رەھمەت، سىز مېنى قۇتقازدىڭىز، ئەزىزىم، — دىدى ئۇنىڭغا تۇشىن.

كىنەز ئاندرىي تۇشىنغا بىر قارىدى-دە، ھېچنېمە دىمەستىن كېتىپ قالدى. كىنەز ئاندرىي خاپا ۋە روھسىز چۈشكەن ئىدى. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا غەلىتى تۇيۇلدى ۋە ئۇنىڭ كۈتكىنىدىن خېلى يىراق بولۇپ چىقتى.

* * *

"ئۇلارنىڭ ئۆزى كىملەر؟ ئۇلار بۇ يەرگە كېلىپ نىمە قىلىدۇ؟ ئۇلارغا نىمە كېرەك؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى قاچان ئاياغلىشىدۇ؟" — دەپ ئويلايتتى روستوۋ، كۆز ئالدىدا كېزىپ يۈرگەن كۆلەڭگىلەرگە قاراپ. قولىنىڭ ئاغرىقى بارغانسېرى ئازاپلىماقتا ئىدى. يېڭىپ بولمايدىغان ئۇيقۇ باستى، كۆزلىرىدە قىزىل چەمبىرەكلەر سەكرەپ ئوينايتتى؛ بۇ ئاۋازلار، بۇ ئادەملەر ۋە ئۆزىنىڭ يەككە-يىگانىلىق

تۇيغۇسى بەدەنىدىكى ئاغىرىق تۇيغۇسى بىلەن قوشۇلۇپ كەتتى. شۇلار، شۇ ئەسكەرلەر، يارىدار بولغانلار ۋە يارىدار بولمىغانلار — مانا شۇلار ئۆزىنىڭ يارىلانغان قولى ۋە يەلكىسىدىكى پەيلىرى بىلەن گۆشلىرىنى باساتتى، ئېغىرلاشتۇراتتى، تولغاپ تارتىپ چىقىراتتى ۋە كۆيدۈرەتتى. بۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئۇ كۆز-لىرىنى يۇمۇۋالدى.

ئۇ بىرئاز ۋاقىت كۆزىنى يۇمدى-يۇ، كۆزىنى يۇمغان شۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۇيقىدا سانسىز نەرسىلەرنى كۆردى: ئۇ ئانىسىنى ئۇنىڭ چوڭ ۋە ئاپپاق قولىنى كۆردى، سونيەنىڭ نازۇككىنە يەلكى-لىرىنى، ناتاشانىڭ كۆزلىرى ۋە كۈلكىسىنى، بىراۋ بىلەن سۆزلۈ-شۈپ تۇرغان دېنسوۋ ۋە ئۇنىڭ بۇرۇتلىرىنى، تېلەنىنى ۋە تېلەنىن ھەم بوگدانىچ بىلەن بولغان ھەممە ماجرالىرىنى كۆردى. بارلىق بۇ ماجرالار ئاشۇ كەسكىن ئاۋازلىق ئەسكەر بىلەن ئوخشاش بىر خىل نەرسە ئىدى. بۇ ماجرالار ۋە بۇ ئەسكەر ئۇنىڭ بېلىگىنى شۇنداق قىيناپ ئۈزلۈكسىز تارتاتتى ۋە باساتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەمىشە بىر تەرەپكىلا تارتاتتى. ئۇ ئۇلاردىن قۇتۇلۇشقا ئۇرۇنۇپ باقاتتى، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭ يەلكىسىنى قىلچىلىكمۇ، بىرەر سېكۇنتمۇ قويۇپ بەرمەيتتى، ئەگەر ئۇلار ئۇنى تارتمىغان بولسا، ئۇنىڭ يەلكىسى ئاغرىمىغان بولاتتى ۋە ساق بولاتتى؛ لېكىن ئۇلاردىن قۇتۇلالمايتتى.

ئۇ كۆزلىرىنى ئېچىپ ئاسمانغا قارىدى. تۈننىڭ قاپ-قارا پەردىسى كۆمۈر ئوتىنىڭ يورۇقلۇغى ئۈستىدە بىر ئارشىن ئېگىزلىكتە ئېسىلىپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. چۈشكەن قار ئۇچقۇنلىرى بۇ يورۇقلۇقتا ئۇچۇپ يۈرەتتى. تۈشىن تېخى قايتمىغان ئىدى، دوختۇرمۇ كەلمە-گەن ئىدى. ھازىر گۇلخاننىڭ يېنە بىر تەرىپىدە يالىڭاچلىنىپ

ئۆزىنىڭ يادىكىغۇ سىردىق بەدىنىنى ئۇتقا قاخلاپ ئىسسىنىپ ئولتۇرغان كىچىك بىر ئەسكەرنى ھىساپقا ئالمىغاندا، روستوۋ يالغۇز ئىدى.

"مەن ھىچكىمگە لازىم ئەمەس ئىكەنمەن! — دىدى روستوۋ ئىچىدە. — ماڭا ھىچكىممۇ قارىمايدۇ، كۆيۈنمەيدۇ. مەنمۇ بىر چاغلاردا ئۆيدە ئىدىم، كۈچلۈك ئىدىم، خوشال ئىدىم، سۆيۈملۈك ئىدىم". — ئۇ ئىختىيارسىز ئاھ ئۇرۇپ ۋاي-ۋايلاپ كەتتى.

— ھە، ئاغرىتىۋاتامدۇ، نىمە؟ — دەپ سورىدى كىچىككىنە بىر ئەسكەر كۆينىكىنى ئوتقا قىقىپ ۋە جاۋاپ كۈتمەستىنلا كاكىراپ قوشۇپ قويدى: — بىر كۈندە شۇنچىلا كۆپ كىشىنى قاتاردىن چىقاردى، ھە — دەھشەت!

روستوۋ بۇ ئەسكەرنىڭ گىپىگە قۇلاق سالمىدى. ئۇ ئوتنىڭ يورۇغىدا ئۇچۇپ يۈرگەن قار ئۇچقۇنلىرىغا قاراپ، روسىيىدە بولىدىغان قىش كۈنلىرىنى، ئىسسىق ۋە يورۇق ئۆيلەرنى، مامۇقتەك يۇمشاق جۇۋىلارنى، ئۇچقاندەك تىز يۈرىدىغان چانىلارنى، ساق-سالامەت يۈرگەن كۈنلىرىنى ۋە ئۆي ئىچىدىكىلەرنىڭ مىھرى-مۇھەببەت ۋە غەمخورلىقىنى ئەسلەيتتى. "نىمە ئۇچۇن بۇ يەرگە كەلگەندىمەن!" دىدى ئۇ.

ئەتىسى فرانسۇزلار يەنە ھۇجۇم قىلمىدى، باگراتىيون ئەترىدىنىڭ قالدۇغى كۇتۇزوۋ ئارمىيىسىگە بىرىپ قوشۇلدى.

ئۈچىنچى قىسىم

1

كىنەز ۋاسىلى ئۆز پىلانلىرىنى ئەتراپلىق ئويلىماي ئىش كۆرىدىغان ئادەم ئىدى، ئۆز مەقسىدىگە يېتىش ئۈچۈن، كىشىلەرگە يامانلىق قىلىشنى تېخىمۇ ئاز ئويلايتتى. ئۇ پەقەت ئاقسۆڭەكلەر مۇھىتىدا مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىپ كەلگەن ۋە شۇ مۇھىتتا مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشكە ئۆگىنىپ قالغان بىر ئاقسۆڭەك ئىدى. ئۇ دائىم شارائىتقا ۋە كىشىلەر بىلەن بولغان يىراق-يېقىنلىقىغا قاراپ خىلمۇ-خىل پىلانلار ۋە مۆلچەرلەرنى قىلاتتى، بۇ پىلانلار ۋە مۆلچەرلەر توغرىسىدا ئۆزى ئوبدان ئويلاپ كۆرمىسىمۇ، لېكىن بۇلار ئۇنىڭ ھاياتىدىكى بارلىق ئارزۇ-ھەۋەسلىرىنى تەشكىل قىلاتتى. ئۇنىڭ كاللىسىدا مۇنداق پىلانلار ۋە مۆلچەرلەر بىر ئەمەس، ئىككى ئەمەس، بەلكى ئونلاپ بولاتتى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەمەلگە ئېشىشقا باشلىغاندەك كۆرۈنسە، ئىككىنچىسى ئەمەلگە ئاشقان، ئۈچىنچىسى بولسا يوقىتا چىققان بولاتتى. ئۇ، مەسىلەن، ئۆزىگە ئۆزى: "ھازىر بۇ ئادەمنىڭ مەرتىۋىسى يۇقىرى، مەن ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولۇۋېلىپ ۋە ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇۋېلىپ، ئۇ ئارقىلىق بىر يولىلا نەپەقە ئېلىش ئىلاجىنى قىلايچۇ" دېمەيتتى، باكى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى: "مانا، پېتېر

بولسا قولدا بار يىگىت، مەن ئۇنى قىزىمغا ئۆيلىنىشكە قىزىقتۇرۇپ، ئۆزەم ئۈچۈن زۆرۈر بولغان قىرىق مىڭ سومنى قەرزگە ئېلىۋالايچۇ"مۇ دىمەيتتى؛ لېكىن، ئۇ مۇنداق مەرتىۋىلىك ئادەمنى يولۇقتۇرغاندا، دەرھال كۆڭلى ئۇنىڭغا "بۇ ئادەم پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن" دەيتتى-دە، كىنەز ۋاسىلى ئۇنىڭ بىلەن مۇمكىن قەدەر تېزرەك يېقىنلىشىپ، توساتتىنلا ئادىتى بويىچە خوشامەت قىلىپ، قېلىنلىشىۋېلىپ، نىمە كېرەك بولسا شۇ توغرىدا سۆزلەۋېرەتتى.

پيېر موسكۋادىكى چېغىدا ئۇنىڭ قولىدىكى ئادەم ئىدى، كىنەز ۋاسىلى ئۇنى شۇ چاغدىكى ھۆكۈمەت مەسلىھەتچىسى مەرتىۋىسى بىلەن باراۋەر بولغان كامېر-يۇنكېر②لىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەتتى ۋە ئۇنىڭغا مەن بىلەن پېتربورگقا بارسەن ھەم مېنىڭ ئۆيۈمگە چۈشسەن دەپ تۇرۇۋالدى. كىنەز ۋاسىلى خۇددى ھېچقانداق مۇددىئانى كۆزلىمىگەندەك قىلسىمۇ، ئەمما شۇنداق بولۇشى كېرەك دەپ شۈبھىسىز ئىشەنچ بىلەن قىزىنى پيېرغا بېرىش ئۈچۈن، قولىدىن كەلگەن ھەممە ئىشلارنى قىلدى. ئەگەردە كىنەز ۋاسىلى ئۆزىنىڭ پىلانلىرىنى ئالدىنئالا ئەتراپلىق ئويلاپ قويغان بولسا ئىدى. ئۆزىدىن خاھ يۇقۇرى، خاھ تۆۋەن بولغان ھەممە كىشىلەر بىلەن بۇنداق تەبىئى مۇئامىلە قىلالماس ۋە ئۇلارغا بۇنداق ئاددى ۋە ئەدەپسىز مۇناسىۋەتتە بولالماس ئىدى. ئۇنى ھەمىشە نىمىدۇ بىر نەرسە ئۆزىگە قارىغاندا مەرتىۋىسى چوڭراق ياكى دۆلەتمەنرەك

② پادىشا روسىيىسىدە ساراي مۇلازىملىرىغا بېرىلىدىغان ئەڭ تۆۋەن ئۇنۋان، مۇنداق دەرىجە شۇ چاغدا ئونبىر بولۇپ، بۇ بەشىنچى قاتاردا تۇرىدۇ. — تەر.

كىشى تەرەپكە تارتىپ تۇراتتى ۋە ئۇمۇ شۇ كىشىلەردىن قاچان ۋە قانداق پايدىلىنىش يولىنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى.

يېقىندىلا يەككە-يىگانە ۋە بىپەرۋالىقتا يۈرۈپ كېلىپ، بىردىنلا دۆلەتمەن گىراف بېزئۇخوۋ بولۇپ قالغان پيېر ئۆزىنى شۇ قەدەر كۆپ كىشىلەر بىلەن ئورالغان ۋە شۇ قەدەر ئالدىراشلىق ھېس قىلاتتىكى، پەقەت ئورنىغا كىرىپ ياتقاندىلا ئاندىن ئارام ئالاتتى، خالاس. ئۇ قەغەزلەرگە ئىمزا قويۇشى، ئۆزى نىمە ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئۇقمىغان مەھكىمىلەردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشى، ئۆي ئىگىلىكىنى باشقۇرىدىغان باش مۇدىردىن ئاللىقانداق بىر نەرسىلەرنى سۈرۈشتۈرۈشى، موسكۋا ئەتراپىدىكى مۈلۈكلىرىگە بېرىپ، ئۇنى كۆزدىن كەچۈرۈشى ۋە ئۇ يەردە ئىلگىرى ئۇنىڭ بار-يوقلىقىنى بىلىشنى خالىمايدىغان، ئەمما ھازىر ئۇ قوبۇل قىلمىسا خاپا بولۇپ كۆڭلى ئاغرىيدىغان ئادەملەر بىلەن كۆرۈشۈشى كېرەك ئىدى. بۇ خىلمۇ-خىل كىشىلەر — ئىشقا ئالاقىدار كىشىلەر، ئۇرۇق-تۇققانلىرى، تونۇش-بىلىشلىرى — ھەممىسى بۇ ياش مىراسخورغا بىردەك ئوبدان ۋە مېھرىۋانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى؛ بۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسى پيېرنىڭ يۈكسەك پەزىلىتىگە شەك-شۈبھىسىز ئىشەنگەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ”سىزنىڭ پەۋقۇلئاددە مېھرى-شەپقىتىڭىزدىن“ياكى ”سىزنىڭ قەلبىڭىز شۇنداق پاك ئىكەنكى، گىراف......“ياكى ”ئەگەر ئۇ سىزدەك ئەقىللىق بولغاندا ئىدى“دېگەندەك سۆزلەرنى ئۈزلۈكسىز ئاڭلاپ تۇراتتى، شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ پەۋقۇلئاددە مېھرى-شەپقەتلىك ئىكەنلىگىگە ۋە ئۆزىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئەقىل-پاراستىگە راستىنلا ئىشىنىشكە باشلىغان ئىدى، چۈنكى، ئۇ ئۆزىنى كۆڭلىدە ھەمىشە راستىنلا مېھرى-شەپقەتلىك ۋە ناھايىتى ئەقىللىق دەپ

ئویلایتتی. ھەتتا ئىلگىرى ئۇنىڭغا قاپىغىنى ئىچىپ قارىمايدىغان ۋە ئوچۇقتىن - ئوچۇق دۈشمەنلىك كۆزلىرى بىلەن قاراپ كەلگەن كىشلەرمۇ ئۇنىڭغا مېھرىۋان ۋە خۇش مۇئامىلىلىك بولۇپ قالغان ئىدى. ھەممىشە قاش - قاپاقلىرىنى تۈرۈۋېلىپ خاپا يۈرىدىغان، بېلى ئۈزۈن، چاچلىرى خۇددى قونچاقنىڭكىدەك سلىق تارالغان چوڭ كىنەز قىزىمۇ گىراف دەپنە قىلىنغاندىن كېيىن پىيېرنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئۇ بېشىنى يەردىن ئىگىز كۆتىرەلمەي ۋە توختىماستىن پىخىلداپ يىغلاپ، ئىلگىرى ئارىدا بولۇپ ئۆتكەن ئوقۇشۇلماسلىقلار توغرىسىدا ناھايىتى ئىچىندىغانلىغىنى، ھازىر بولسا ئۆزىنىڭ ھېچنىمىنى سوراشقا ھەققى يوقلۇغىنى، ئۆزى شۇنچە يىللاردىن بېرى شۇنچە ياخشى كۆرۈپ ۋە شۇنچە جىنىنى پىدا قىلىپ كەلگەن بۇ ئۆيدە، بېشىغا كەلگەن بۇ پالاكەتچىلىكتىن كېيىن پەقەت بىرنەچچە ھەپتە تۇرۇشقىلا ئىجازەت بېرىشنى سورايدىغانلىغىنى ئېيتتى. ئۇ بۇ سۆز-لەرنى سۆزلەۋېتىپ، ئۆزىنى باسالماي يىغلاپ كەتتى. ھەيكەلگە ئوخ-شاپ كېتىدىغان بۇ كىنەز قىزىنىڭ بۇنچىلىك ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلغان پىيېر ئۇنى قولىدىن تۇتۇپ ئۆزرە سورىدى، لېكىن نىمىشقا ئۆزرە سورايدىغانلىغىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. شۇ كۈندىن باشلاپ كىنەز قىزى پىيېر ئۈچۈن يول - يول شارپا توقۇشقا كىرىشتى ۋە ئۇنىڭغا بولغان مۇناسىۋىتى تامامەن ئۆزگەردى.

— مېنىڭ يۈزۈمنى قىلىپ مۇشۇ ئىشنى قىلىپ بەر، mon cher (ئەزىزىم)؛ نىمە بولسىمۇ بۇ بىچارە مەرھۇم ئاتاڭنى دەپ كۆپ جاپا تارتتى، — دىدى كىنەز ۋاسىلى كىنەز قىزىغا تېگىشلىك بىر قەغەزنى پىيېرنىڭ قول قويۇشىغا بېرىپ.

كىنەز ۋاسىلى ئۆزىنىڭ نەقىشلىق ھۆججەت ماجىراسىغا ئارىلد-

شىپ قالغانلىغىنى كىنەز قىزى ئاغزىدىن پوسۇقىدە چىقىرىپ تاشلىمىسۇن دەپ ئۇنىڭغا سۆگەك تاشلاشقا، يەنى ئوتتۇز مىڭ سوملۇق تىلخەت ئېلىپ بېرىشكە قارار قىلغان ئىدى. پېير تىلخەتكە قول قويۇپ بەردى ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ كىنەز قىزى ئۇنىڭغا تېخىمۇ مېھرىۋانراق بولۇپ قالدى. سىڭىللىرىمۇ ئۇنىڭغا مېھرىۋان بولۇپ قالدى، خۇسۇسەن كىچىككىنە، چىرايلىق ۋە مېڭى بار كىنەز قىزى پېيرنى كۆرگەندە تەبەسسۇم قىلىشى ۋە قىزىرىپ كېتىشى بىلەن ئۇنى خىجالەتتە قوياتتى.

پېيرغا ھەممىنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرۈشى تەبىئى بىلىنەتتى، ئەگەر بىرەر كىشى ئۇنى ياخشى كۆرمىگەن تەقدىردە غەيرى تەبىئى بىلىنەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ سەمىمىيەتلىگىگە ئىشەنمەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ ئادەملەرنىڭ سەمىمىلىگى ياكى سەمىمى ئەمەسلىگى توغرىسىدا ئويلاپ كۆرۈشكە ۋاقتىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ھەمىشە ۋاقتى يوق، ھەمىشە ئۆزىنى خۇرسەن ۋە شىركەيىپ ھىس قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنى قانداقتۇ مۇھىم ئومۇمى ھەركەتنىڭ مەركىزى دەپ سېزەتتى؛ ئۆز ئويىچە ئۇنىڭدىن ھەمىشە بىرنىمىلەرنى كۈتۈۋاتقاندەك، ئەگەر پالانى ئىشنى قىلمىسا، نۇرغۇن كىشىلەر خاپا بولىدىغان ۋە ئۇلار ئۈمىت قىلىپ كەلگەن نەرسىلىرىدىن مەھرۇم بولىدىغاندەك، ئەگەر پالانى-پالانى ئىشلارنى قىلسا، ناھايىتى ياخشى بولىدىغاندەك ھىس قىلاتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن نىمىنى تەلەپ قىلسا شۇنى قىلاتتى، لېكىن شۇ ياخشى بولىدىغان ئىشلار ھامان كەلگۈسىگە قالدۇرۇلاتتى.

مانا شۇ دەسلەپكى كۈنلەردە پېيرنىڭ ئىشلىرىنىمۇ، شۇنداقلا ئۆزىنىڭكىنىمۇ ھەممىدىن كۆپرەك كىنەز ۋاسىلى قولىغا ئالدى. ئۇ

گراف بېزئۇخوۋ ئۆلگەندىن تارتىپ پيېرنى قولىدىن چىقارمىدى. كىنەز ۋاسىلى سان ـ ساناقسىز ئىشلار بېسىۋالغان، چارچاپ كەتكەن، جاپا چېكىپ هالىدىن كەتكەن، لېكىن ئىچى ئاغرىغانلىقتىن دوستىنىڭ ئوغلى بولغان بۇ يېتىم يارده مچىسىز ياش يىگىتنى، apres tout (بولۇپمۇ) شۇنچە كۆپ مال ـ مۈلۈك بىلەن قالغان بۇ يىگىتنى تەقدىرنىڭ ۋە ئالدامچىلارنىڭ ئىختىيارىغا تاشلاپ بەرگۈسى كەلمەيدىغان كىشىگە ئوخشايتتى. ئۇ گراف بېزئۇخوۋ ئۆلگەندىن كېيىن مۇسكۋادا بولغان شۇ بىر قانچە كۈن داۋامىدا پيېرنى ئالدىغا چاقىرىپ ياكى ئۆزى ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ، نېمە قىلىش لازىملىقىنى هارغىن ئەمما دېدىل قىياپەتتە ئۇنىڭغا تاپىلىدى ۋە ھەرقېتىمدىكىدەك هامان مۇنداق بىر جۈملە گەپنى قوشۇپ قويدى:

— Vous sarez, que je suis accablé d'affaires et que ce n'est que par pure charité, que je m'occupe de vous. et puis vous savez bien, que ce que je vous propose est la seule chose faisable. (سەن بىلىسەن، مېنى ئىش بېسىۋېلىۋاتىدۇ؛ لېكىن سېنى ئۆز هالىڭغا تاشلاپ قويۇش شەپقەتسىزلىك بولغان بولاتتى؛ بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۆزەڭ بىلىسەن، مېنىڭ ساڭا دېگەن گەپلىرىم بىردىن ـ بىر مۇمكىن بولىدىغان تەدبىر.)

— مانا، دوستۇم، ئاخىر ئەتىگەنلىككە كېتىدىغان بولدۇق، — دېدى ئۇ بىر كۈنى كۆزىنى يۇمغان هالدا ئۇنىڭ جەينىكىنى بارماقلىرى بىلەن تۇتۇپ؛ بۇ گەپنى شۇنداق بىر تەرزدە ئېيتتىكى، گويا بۇ توغرىدا ئاللىقاچان بىر قارارغا كەلگەندەك، ئەمدى باشقا گەپ بولۇشى هېچ مۇمكىن ئەمەستەك كۆرۈنەتتى.

— بىز ئەتە كېتىمىز، مەن ساڭا ئۆزەمنىڭ هارۋامدا ئورۇن

بىرسەن. مەن ناھايىتى خۇرسەنمەن، بىز بۇ يەردە ناھايىتى مۇھىم ئىشنى پۈتكۈزدۇق. مەن ئالىلقاچانلا كېتىشىم كېرەك ئىدى. مانا، كانسىلېردىن خەت ئالدىم. مەن ئۇنىڭغا سېنىڭ توغراڭدا ئىلتىماس قىلغان ئىدىم، سېنى دىپلوماتىيە كورپۇسىغا ئۆتكۈزۈپ كامېر-يونكېرلىققا تەيىنلەپتۇ. ئەمدى ساڭا دىپلوماتلىق يولى ئوچۇق.

بۇ سۆزلەرنىڭ شۇ قەدەر ھارغىنلىق ۋە دادىللىق بىلەن ئېيتىلغانلىدىغىغا قارىماي، مەنسەپ توغرىسىدا ناھايىتى كۆپ ئويلىغان پيېر ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولدى. لېكىن كىنەز ۋاسلى ئۆز سۆزىنىڭ بېلگە تېپېۋېتىشكە يول قويمايدىغان، بەك نائىلاج چاغدىلا ئىشلىتىلىدىغان بىر خىل كۆچلۆك ئاھاڭ بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى.

— Mais, mon cher (ئەمما، ئەزىزىم)، مەن بۇ ئىشنى ئۆزەمنى دەپ، ئۆز ۋىجدانىمنى دەپ قىلدىم، بۇنىڭغا تەشەككۈر بىلدۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئارتۇقچە مېھرى-مۇھەببەتتىن ھېچكىم ھېچقاچان نالە قىلمىغان؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، سەن بولساڭ ئەركىنلىك ئۆزەڭدە، خالىمىساڭ، تاشلايسەن-دە، كېتىۋېرىسەن. مانا، پېتېربۇرگدا سەن ھەممىنى ئۆزەڭ كۆرىسەن، بۇ ئېغىر قايغۇنى ئۇنتۇش ئۈچۈن، ئەسلىدە سەن بۇ يەردىن ئالىلقاچانلا كېتىشىڭ كېرەك ئىدى، — كىنەز ۋاسلى ئوھ تارتىپ قويدى، — دۇنيانىڭ ئىشى شۇدە، ئەزىزىم. مېنىڭ كامېردىنېرىم سېنىڭ ھارۋاڭدا كېتىۋەرسۇن. ھە، ئېيتقاندەك، مېنىڭ ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ، — دىدى كىنەز ۋاسلى يەنە، — سەن بىلىسەن mon cher (دوستۇم)، مەرھۇم ئاتاڭ بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا ئاز-تولا ئالدى-بەردى ئىشلىرىمىز بار ئىدى، رەزەندىكىسىنى ئالدىم ۋە ئۆزەمگە قالدۇردۇم؛ ساڭا

كېرەك ئەمەس. بىز ئىككىمىز سۆزلۈشتە قىلىشۋالىمىز.
ئۇنىڭ "رەزەندىكىسى"دىگىنى رەزەندىكى دىخانلاردىن ئېلىنغان بىر قانچە مىڭ سوم ئالىۋاڭ پۇلى بولۇپ، ئۇنى كىنەز ۋاسىلى پېيېرغا بەرمەستىن ئۆزى ئېلىپ قالغان ئىدى.
پېيېر موسكۋادىمۇ پېتربۇرگدىكىگە ئوخشاشلا مېھرى-شەپقەتلىك ۋە شىرىن سۆزلۈك كىشىلەرنىڭ ئاتموسفېراسى بىلەن ئورالغان ئىدى. ئۇ كىنەز ۋاسىلى تېپىپ بەرگەن ئورۇننى، ياكى توغرىسىنى ئېيتقاندا ئۇنۋاننى رەت قىلالمايتتى (چۈنكى، قىلىدىغان ئىشىمۇ يوق ئىدى)، ئەمما تونۇش-بىلىشلىرى، مېھماندارچىلىق تەكلىپلىرى ۋە ئىجتىمائى بېرىش-كېلىش ئالاقىلىرى شۇنچىلىك كۆپ ئىدىكى، پېيېر موسكۋادىكى چېغىدىمۇ كۆپرەك گاڭگىراپ قالغانلىق، ئالدىراش-تېنەشلىك ۋە بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان، ئەمما ئەمەلگە ئاشمايۋاتقان قانداقتۇ ياخشىلىق تۇيغۇسىنى سېزەتتى.
ئۇنىڭ ئىلگىرىكى بويتاق چېغىدىكى ئۇلپەتلىرىنىڭ خېلى كۆپچىلىگى پېتربۇرگدا يوق ئىدى. گۋاردىيە ئۇرۇشقا كەتكەن؛ دولوخوۋ ئۇنۋانى چۈشۈرۈلۈپ ئەسكەر بولغان؛ ئاناتول قايسى بىر ئۆلكىدە ئارمىيەدە؛ كىنەز ئاندرى بولسا چەتئەلدە؛ شۇنىڭ ئۈچۈن، پېيېر كېچىلىرىنى ئىلگىرى ئۆزى ياخشى كۆرگەندەك ئۆتكۈزۈشكىمۇ ۋە بەزىدە ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى دەرت-ھەسرەتلىرىنى ئۆزىدىن چوڭراق ۋە ھۆرمەتلىك ئاغىنىلىرى بىلەن مۇڭدىشىپ ئېيتىشقىمۇ مۇۋەپپەق بولالمايتتى. ئۇنىڭ ھەممە ۋاقتى زىياپەتلەر ۋە بەزمىلەردە ۋە كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆيىدە — ئۇنىڭ ئايالى بولغان سېمىز كىنەز ئايىم ۋە چىرايلىق قىزى ئەلېن بىلەن سۆھبەتتە ئۆتتۇپ

كېتەتتى.

ئاننا پاۋلوۋنا شېرېرمۇ خۇددى باشقىلارغا ئوخشاشلا پيېرغا نىسبەتەن ئۆلپەتلەر مۇھىتىدا يۈز بەرگەن قاراشتىكى ئۆزگىرىشلەرنى ئىپادىلىگەن ئىدى.

ئىلگىرى پيېر ھەمىشە ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئالدىدا نىمە دىسە، ئۆزىنىڭ قارىشىچە شۇ گېپى نامۇۋاپىق، ئەدەپسىزلىك، بىھۇدە بولۇپ چىققاندەك تۇيۇلاتتى؛ كاللىسىدا تەييارلاۋاتقاندا ئۇنىڭغا ناھايىتى ئاقىلانە تۇيۇلغان گەپلىرى ئاغزىدىن چىقىش بىلەن تەڭلا ئەخمىقانىلىقتەك بىلىنەتتى، ئەكسىچە، ئىپپولىتنىڭ ئەڭ ئەخمىقانە گەپلىرى بولسا، ئەقىللىق ۋە يېقىملىق بولۇپ چىقاتتى. ئەمدى بولسا ئۇنىڭ ھەرقانداق گەپلىرى پۈتۈنلەي charmant (گۈزەل) بولۇپ چىقىدىغان بولدى. ئەگەر ھەتتا ئاننا پاۋلوۋنا بۇنداق دىمەسىمۇ، ئۇ ئاننا پاۋلوۋنانىڭ مۇشۇنداق دىمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ۋە ئۇ پەقەت پيېرنىڭ كەمتەرلىكىنى ھۆرمەتلىگەنلىكى ئۈچۈنلا بۇنداق سۆزنى ئېيتىشتىن ئۆزىنى تۇتۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ تۇراتتى.

بىر مىڭ سەككىز يۈز بەشىنچى~بىر مىڭ سەككىز يۈز ئالتىنچى يىللىرى قىشنىڭ بېشىدا پيېر ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئاچ پۇشتىرەڭلىك بىر تەكلىپنامىسىنى ئالغان ۋە ئۇنىڭدا: “Vous trouve rez chez moi la belle Hélène, qu'on ne se lasse jamais voir” (”بۇ ئولتۇرۇشتا كىشى كۆرۈپ زادىلا تويمايدىغان گۈزەل ئەلېنمۇ بولىدۇ“) دەپ ئىلاۋە قىلىنغان ئىدى.

پيېر بۇ خەتنىڭ شۇ يېرىنى ئوقۇۋېتىپ، ئەلېن بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا باشقا كىشىلەر ئېتىراپ قىلغان قانداقتۇ باغلىنىشنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدى ۋە بۇ پىكىر شۇ

چاغنىڭ ئۆزىدىلا ئۇنىڭ بوينىغا قولىدىن كەلمەيدىغان بىر مەجبۇرىيەتنى يۈكلىگەندەك، ئۇنى قورقۇتۇۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە قىزىقارلىق بىر ئېرمەكتەك ئۇنىڭغا يېقىپ قالغان ئىدى.

ئاننا پاۋلوۋنانىڭ بۇ مېھماندارچىلىقىمۇ تۇنجى قېتىمدىكىگە ئوخشاش ئىدى، لېكىن ئۇ بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ مېھمانلىرىنى مورتېمار بىلەن ئەمەس، بەلكى بېرلىندىن يېڭىلا كەلگەن ۋە پادىشا ئالېكساندىرنىڭ پوتسدامغا بارغانلىقى، ئىككى ئۇلۇغ دوستنىڭ مۇستەھكەم ئىتتىپاق بولۇپ، ئىنسانىيەت دۈشمىنىگە قارشى ھەققانى ئىش ئۈچۈن كۆرەشكە قەسەميات قىلغانلىقى توغرىسىدا تەپسىلى خەۋەر ئېلىپ كەلگەن دىپلومات بىلەن كۈتۈۋاتاتتى. ئاننا پاۋلوۋنا پىيېرنى يېقىندا بۇ ياش يىگىتنىڭ بېشىغا كەلگەن كۆلپەت سەۋۋىدىن (گراف بېزۇخوۋنىڭ ئۆلۈمى تۈپەيلىدىن بولسا كېرەك)، مەيۈس بىر قىياپەتتە قارشى ئالدى (ھەممە كىشى ئۇنى ئۆزى تامامەن دىگۈدەك بىلمەيدىغان ئاتىسىنىڭ تۈگەپ كېتىشى بىلەن ئېغىر قايغۇدا قالغانلىقىغا ئىشەندۈرۈشنى دائىم ئۆزلىرىنىڭ بۇرچى دەپ ھىساپلايتتى) ۋە بۇ مەيۈسلۈك خۇددى ئەڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر خانىش ئانا مارىيە فيودوروۋنا توغرىسىدا گەپ بولغاندا ئىپادىلەنگەن مەيۈسلىنىشكە تامامەن ئوخشايتتى. پىيېر بۇ گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. ئاننا پاۋلوۋنا ئۆزىگە خاس ماھارەت بىلەن مېھمانلارنى گۇرۇپپا-گۇرۇپپا قىلىپ تەشكىللىدى. كىنەز ۋاسىلى ۋە گېنېراللاردىن ئىبارەت بولغان چوڭ گۇرۇپپىدا دىپلومات ئولتۇردى. يەنە بىر گۇرۇپپا چاي شىرەسىنىڭ يېنىدا ئىدى. پىيېرمۇ بىرىنچى گۇرۇپپىغا قوشۇلماقچى بولدى-يۇ، لېكىن جەڭ مەيدانىدا بېشىغا كېلىۋاتقان مىڭلارچە پارلاق پىكىرلەرنى

ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن زورىغا ئۆلگۈرۈپ ئەسەبىلەشكەن سەركەردىنىڭ ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالغان ئاننا پاۋلوۋنا پېيېرنى كۆرۈپ، ئاستاغىنا ئۇنىڭ يېڭىنى تۇتتى-دە:

— Atte dez, j'ai des vues suv vous pourse soir (ئالدىرىماڭ، بۇ كېچە ئۈچۈن سىزگە ئاتاپ بىر نەرسىنى كۆزلەپ قويغانمەن)، — دېدى-دە، ئەلېنگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— Ma bonne Hélène, il faut, que vous soyez charitable pour ma pauvre tante, qui a une adoration pour vous. Allez lui tenir compagnie pour lo minutets (سۆيۈملۈكۈم ئەلېن، سىز، بىچارە ھاممامغا ئىلتىپات كۆرسىتىڭ، ئۇ كىشى سىزگە ناھايىتى چىڭ مۇھەببەت بىلەن قارايدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئون مىنۇتچە مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇڭ. ئانچە زېرىكىپمۇ قالمايسىز، مانا، بۇ يەردە سۆيۈملۈك گرافمۇ بار، سىز بىلەن بىللە بولۇشتىن باش تارتمايدۇ).

گۈزەل ئەلېن كەمپىر قېشىغا كەتتى، لېكىن ئاننا پاۋلوۋنا پېيېرنى يەنە ئۆزىنىڭ يېنىدا تۇتۇۋالدى، مۇنداق قارىغاندا ئۇ خۇددى ئەڭ ئاخىرقى زۆرۈر كۆرسەتمىلىرىنى بەرمەكچى بولغاندەك قىلاتتى.

— قاراڭ، نىمە دېگەن گۈزەل-ھە؟ — دېدى پېيېرغا ئاننا پاۋلوۋنا، سىلىق يورغىلاپ كېتىۋاتقان ساھىپجامال ئەلېننى كۆرسىتىپ، ! — Et quelletenue! (ئۆزىنى تۇتۇشنى قاراڭ!) مۇشۇنچىلىك ياشقىنە بىر قىزنىڭ شۇنچىلىك خۇشپېئىللىق بولۇشى ۋە ئۆزىنى تۇتۇشنى شۇنچىلىك بىلىشىگە قاراڭ! بۇ ئۇنىڭدىكى ياسىمىلىق ئەمەس، بەلكى تامامەن قەلبىدىن چىققان. ئۇ كىمنىڭ بولسا،

شۇ بەختلىك بولىدۇ! شۇلا بولسا، ئەڭ ئاقسۆڭەك بولمىغان يىگىتمۇ ئاقسۆڭەكلەر مۇھىتىدا ئاسانلا ئەڭ پارلاق ئورۇنغا ئېرىشىدۇ. راست ئەمەسمۇ؟ مەن پەقەت سىزنىڭ پىكرىڭىزنىلا ئۇقماقچىمەن، — دېدى-دە، ئاننا پاۋلوۋنا ئاندىن پيېرنى قويۇۋەتتى.

ئەلېننىڭ ئۆزىنى تۇتۇشنى بىلىشى توغرىسىدا ئاننا پاۋلوۋنانىڭ بەرگەن سۇئاللىرىغا پيېر چىن كۆڭلىدىن ئىجابىي جاۋاپ بەردى. ئەگەر ئۇ بىر چاغلىرى ئەلېن توغرىسىدا ئويلىغان بولسا، پەقەت ئۇنىڭ ھۆسنى-جامالى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىنى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئۇلپەتچىلىك مۇھىتىدا پەۋقۇلئاددە ئېغىر-بېسىقلىق ھەم تەمكىنلىك بىلەن مۇناسىپ تۇتۇشنى بىلىشى توغرىسىدىلا ئويلايتتى، خالاس.

كەمپىر بۇ ئىككى ياشقا ئۆز يېنىدىن ئورۇن بەردى، لېكىن ئەلېننى ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى يوشۇرماقچى ۋە ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئالدىدا قورقۇپ تۇرغانلىقىنى تېخىمۇ كۆپ كۆرسەتمەكچى بولغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ جىيەنىگە (ئاننا پاۋلوۋناغا) خۇددى بۇ كىشىلەرنى نېمە قىلىش كېرەك دەپ سورىغاندەك قاراپ قويدى. ئاننا پاۋلوۋنا بۇلارنىڭ ئالدىدىن نېرى كېتىۋېتىپ، پيېرنىڭ يېڭىنى يەنە بارماقلىرى بىلەن نوقۇپ:

— J'esp're, que vous ne direz plus qu'on s'ennuie chez moi (ئۈمىت قىلىمەنكى، سىزنىڭ ئۆيىگىزدە ئادەم زېرىكىپ قالىدىكەن دەپ يەنە دېمەيسىز)، — دېدى ۋە ئەلېنگە قارىدى.

ئەلېن خۇددى مېنى بىر كۆرگەن ئادەم مەپتۇن بولماي مۇمكىن ئەمەس دېگەندەك قىياپەتتە كۈلۈمسىرەپ قويىدى. كەمپىر يۆتىلىپ تۈكۈرۈگىنى يۇتتى ۋە ئەلېننى كۆرگىنىمگە ناھايىتى خۇشالمەن دېدى فرانسۇزچە؛ ئۇنىڭدىن كېيىن پيېرغىمۇ شۇنداق قىياپەت

بىلەن قاراپ شۇ خىلدا تازىم قىلدى. ئەلېن كىشىنى زېرىكتۈرىدى-
غان ۋە بىر بىرىگە باغلانماي چېچىلىپ تۇرىدىغان گەپ-سۆز
ئارىسىدا، باشقىلارغا قانداق تەبەسسۇم قىلسا، خۇددى شۇنداق
چىرايلىق ۋە ئوچۇق چىراي قىياپەتتە پىيېرغا ئۆرۈلۈپ قاراپ
كۈلۈمسىرەپ قويدى. پىيېر بۇنداق كۈلۈمسىرەشكە شۇنچىلىك
كۆنۈپ قالغان ۋە بۇ كۈلۈمسىرەش ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇنچىلىك ئەھمى-
يەتسىز بولۇپ قالغانكى، ئۇ بۇنداق كۈلۈمسىرەشكە ھېچقانداق
دىققەت-ئېتىۋار بەرمىدى. كەمپىر بۇ چاغدا پىيېرنىڭ مەرھۇم
ئاتىسى گراف بېزۇخوۋنىڭ يىققان تاماكا قۇتىلىرى توغرىسىدا
گەپكە چۈشتى ۋە قاپقىغا ئېرىنىڭ سۈرىتى سېلىنغان تاماكا قۇتىسىنى
كۆرسەتتى. كىنەز قىزى ئەلېن بۇ تاماكا قۇتىسىغا سېلىنغان سۈرەتنى
كۆرۈشنى سورىدى.

— بۇنى ئېھتىمال، ۋېنىس ئىشلىگەن بولسا كېرەك، — دېدى
پىيېر مەشھۇر ئويمىچى رەسسامنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ ۋە تاماكا
قۇتىسىنى قولىغا ئالماقچى بولۇپ شىرەگە ئېڭىشتى ھەم نېرىقى
گۇرۇپپىدا بولۇۋاتقان گەپ-سۆزلەرگە قۇلاق سالدى.

ئۇ ئايلىنىپ ئۆتۈپ تاماكا قۇتىسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئورنىدىن
سەل قوزغالغان ئىدى، ئەمما كەمپىر تاماكا قۇتىسىنى ئەلېننىڭ
ئارقىسىدىن توپ-توغرا ئۇنىڭغا ئۇزاتتى. ئەلېن دەخلى قىلماسلىق
ئۈچۈن ئېڭىشتى ۋە پىيېرغا قاراپ ئىلجايدى. ئۇ ھەممىشە كەچكى
ئولتۇرۇشلارغا بارغاندا كىيىدىغان ۋە شۇ چاغدا مودا بولۇپ قالغان
ئالدى كۆكرىكى ۋە ئارقا مۈرىسى تامامەن ئوچۇق كۆينەك كىيگەن
ئىدى. پىيېرغا ھەممىشە مەرمەر ھەيكەلدەك كۆرۈنگەن ئەلېننىڭ
بەدىنى كۆزلىرىگە شۇنچىلىك يېقىن تۇراتتىكى، يېقىننى كۆرىدىغان

كۆزلىرى بىلەنمۇ ئەلىنىڭ يەلكىلىرى ۋە بويىنىنىڭ تېرىك لەتىپلىگىنى ئىختىيارسىز پەرق ئېتەتتى، ئۇنىڭغا شۇنچىلىك يېقىن ئىدىكى، سەل-پەل ئېگىشسىلا لەۋلىرى تېگىپ كېتەتتى. پيېر ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ ئىسسىقلىقىنى ۋە ئەتىرنىڭ پۇرىقىنى سېزىپ تۇراتتى، بەدىنى ھەركەتلەنگەن چاغدا كورسېتنىڭ[1] غىچىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. پيېر ئۇنىڭ كۆينىكى بىلەن بىر پۈتۈن بولۇپ كەتكەن مەرمەردەك بەدىنىنىڭ گۈزەللىكىنى ئەمەس، بەلكى پەقەت كىيىم بىلەن چۈمكەلگەن پۈتۈن بەدىنىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆرەتتى ۋە سېزەتتى. بىز بىر قېتىم ھەقىقەتكە يەتكەن ئالدامچىلىققا ئىككىنچى قېتىم ئىشەنمىگىنىمىز دەك، ئۇنىڭ بۇنچىلىك گۈزەللىكىنى بىر قېتىم كۆرگەن پيېرنىڭ كۆز ئوڭىدا ئۇنىڭ باشقىچە كۆرۈنۈشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

"شۇنداق قىلىپ، سىلەر مېنىڭ نەقەدەر گۈزەللىكىمنى ھازىرغىچە سەزمىدىڭلارمۇ؟ — دىگەندەك قىلاتتى ئەلېن، — سىلەر مېنىڭ ئايال ئىكەنلىكىمنى سەزمىدىڭلارمۇ؟ ھە، مەن ئايال، ھەممە كىشىگە، شۇنداقلا سىزگىمۇ تەئەللۇق بولىدىغان ئايال"، — دەيتتى ئۇنىڭ كۆز قاراشلىرى. پيېر خۇددى شۇ مىنۇتتا ئەلېن مېنىڭ خوتۇنۇم بولىدۇلا ئەمەس، بەلكى چوقۇم خوتۇنۇم بولۇشى لازىم، باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس دەپ ھىس قىلاتتى.

پيېر بۇنى شۇ مىنۇتتا، خۇددى ئۇنىڭ بىلەن نىكا مۇراسىمىدا تاج كىيىپ تۇرغاندا بىلگەندەك دۇرۇس بىلەتتى. بۇ قانداق ئەمەلگە

(1) كورسېت — بەلنى ئىنچىكە قىلىش ئۈچۈن ئىچىدىن تارتىۋالىدىغان بەلۋاغ. — تەر.

ئاشىدۇ؟ قاچان ئەمەلگە ئاشىدۇ؟ — پيېر بۇنى بىلمەيتتى؛ بۇنىڭ ھەتتا ياخشى بولۇش-بولماسلىقىنىمۇ بىلمەيتتى (ئۇنىڭغا ھەتتا بۇ ئىش نىمە ئۈچۈندۇ ياخشى بولمايدىغاندەك سېزىلەتتى)، لېكىن ئۇ بۇ ئىشنىڭ بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

پيېر يەرگە قارىدى، كېيىن ئۇنى ئىلگىرى ھەر كۈنى كۆرۈپ يۈرگەندەك، ئۆزىدىن يىراق ۋە ئۆزىگە يات بىر گۈزەلدەك كۆرمەكچى بولۇپ يەنە كۆز تاشلىدى؛ لېكىن ئۇنداق قىلالمىدى. دەسلەپ تۇماندا سۇپۇرگە ئوتقا قارىسا دەرەخ بولۇپ كۆرۈنگەن، سۇپۇرگە ئوت ئىكەنلىگىنى بىلگەن ئادەم قارىسا يەنە شۇ سۇپۇرگە ئوت بولۇپ كۆرۈنگەندەك، پيېرنىڭ كۆزىمۇ ئارتۇق ئالدانمىدى. ئەلېن ئۇنىڭغا ناھايىتى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. ئۇ پيېرنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىۋالدى. ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا پيېرنىڭ شەخسى خاھىشىدىن باشقا ھېچقانداق توسالغۇ يوق ئىدى.

ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— Bon, je vous laisse dans votre petit coin. Je vois, que vous etès très bien. (بولىدۇ، شۇ يەردە ئولتۇرۇۋېرىڭ. مۇشۇ يەر سىلەرگە ياخشىدەك كۆرۈنىدۇ.)

شۇنىڭ بىلەن پيېر بىرەر نالايىق ئىش قىلىپ قويدۇمىمۇ-نىمە دەپ قورقۇپ، قىزىرىپ ئەتراپىغا قارىدى. ئۇنىڭ ئويىچە، نىمە ئىش قىلىپ قويغانلىقىنى باشقىلار خۇددى شۇنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش بىلىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.

بىر قانچە مىنۇت ئۆتۈپ چوڭ كىشىلەر گۇرۇپپىسىغا كەلگەندە ئاننا پاۋلوۋنا ئۇنىڭغا:

— on dit que vous embellissez votre maison de

pétersbourg (پېتربۇرگدىكى ھويلىگىزنى ئۆگىلىتىۋاتىدۇ دەپ ئاڭلايمەنغۇ؟) ــ دىدى.

(بۇ گەپ راست ئىدى: ئارختېكتور ئۇنىڭغا شۇنداق قىلىش كېرەك دىگەن ئىدى، شۇنىڭ بىلەن پيېر ئۆزىمۇ نىمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى ئۇقماي، پېتربۇرگدىكى چوڭ ھويلىسىنى ئۆگلاتقان ئىدى.)

— C'est bien, mais ne d'éménagez pds de chez le prince Basile. Ilest bon d'avoir un ami comme le prine, (ياخشى قىپسىز، لېكىن كىنەز ۋاسىلىنىڭكىدىن كەتمەڭ. ئادەمگە شۇنداق بىر دوست كېرەك) ــ دىدى ئانىنا پاۋلوۋنا كىنەز ۋاسىلىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ــ J'en sais quelque chose. (بۇنىڭدىن مېنىڭ ئانچە-مۇنچە خەۋىرىم بار. Nest — ce pas? شۇنداق ئەمەسمۇ؟) سىز تېخى ياش، سىزگە بىرەر مەسلىھەتچىمۇ كېرەك. ئۇ كەمپىرلىك ھوقۇقىدىن پايدىلىنىۋاتىدۇ دەپ خاپا بولماڭ يەنە، ــ ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ ياش-قورامى توغرىسىدا گەپ قىلغاندىن كېيىن، ھەمىشە باشقىلارنىڭ نىمە دىيىشىنى كۈتۈپ تۇرغان ئاياللاردەك بىر پەس جىم بولۇپ قالدى، ــ ئەگەر سىز ئۆيلىنىدىكەنسىز، ئۇ باشقا گەپ ئىدى، ــ دەپ ئىككىسىگە بىر-بىردىن قاراپ چىقتى. پيېر ئەلېنىگە، ئەلېن پيېرغا قارىمايتتى. لېكىن ئەلېن پيېرغا ناھايىتى يېقىن تۇراتتى. پيېر بىر نەرسە دىدى-يۇ، ئۆزىمۇ قىزىرىپ كەتتى.

پيېر ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ماڭا نىمە بولدى دەپ ئويلاپ، ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭغا نىمە بولغان ئىدى؟ ھېچنىمە. ئۇ پەقەت بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ ئېتىۋارسىزلىق

بىلەن "ھە، ياخشى قىز"دەپ يۈرگەن ئەلىنىنى باشقىلار گۈزەل قىز دېگەندىن كېيىن، بۇ قىز ئۆز مەھبۇبىسى بولىدىغانلىقىنى چۈشەنگەن ئىدى، خالاس.

"لېكىن ئەقىللىق قىز ئەمەس، ئۆزەم بىلىمەن، ئەقىللىق ئەمەس، — دېدى پېتېر ئۆزىچە، — ئۇ قىز مەندە پەيدا قىلغان تۇيغۇنىڭ قانداقتۇ بىر قەبىھلىك، قانداقتۇ بىر مەكرو تەرەپلىرى بار، ئاكىسى ئاناتول ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغان، ئۇ بولسا ئاكىسىغا كۆيۈپ قالغان، بۇ يەردە پۈتۈن بىر تارىخ بار، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاناتولنى بۇ يەردىن باشقا يەرگە كەتكۈزۈۋېتىشكەن ئىمىش. ئۇنىڭ ئاكىسى بولسا ئىپپولىت... ئاتىسى بولسا كىنەز ۋاسىلى... بۇ ياخشى ئەمەس"، — دەپ ئويلايتتى پېتېر؛ ئۇ شۇنداق دەپ ئويلاۋېتىپ (بۇ مۇلاھىزىلىرىنى ئاخىرىغا يەتكۈزەلمەي)، ئۆزىنىڭ كۈلۈپ تۇرغانلىقىنى ۋە دەسلەپكى پىكرى بىر تەرەپتە قېلىپ باشقا بىر مۇنچە پىكىر-خىياللارنىڭ بېشىغا كەلگەنلىكىنى بايقىدى: ئۇ ئەلىنەنىڭ ھېچنىمىگە ئەرزىمەسلىكى توغرىسىدا ئويلايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭ قانداقسىگە ئۆزىنىڭ خوتۇنى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا، ئەلىنەنىڭ بەلكى ياخشى كۆرۈپ قېلىشى، بەلكى ئۆزگىرىپ كېتىشى توغرىسىدا، ئۇنىڭ توغرىسىدا ئاڭلىغان ۋە ئويلىغان نەرسىلىرىنىڭ بەلكى ناتوغرا چىقىپ قېلىشى توغرىسىدا خىيال سۈرەتتى. ئۇ يەنە كىنەز ۋاسىلىنىڭ قانداقتۇ بىر قىزىنى ئەمەس، بەلكى بەدىنىنى كۆلرەڭ كۆينىكى بىلەن يېپىۋالغان گۈزەل ئەلىنىنى كۆرەتتى. "ياقەي، نىمىشقا بۇنداق پىكىر ئىلگىرى بېشىمغا كەلمىگەندۇ؟" ئۇ يەنە ئۆزىگە ئۆزى، بۇ ئەسلا مۇمكىن بولمىغان گەپ دەيتتى، بۇ نىكا ئۇنىڭغا نىمە ئۈچۈندۇ قەبىھ ۋە غەيرى تەبىئى كۆرۈنەتتى.

ئۇ ئەلېنىنىڭ بۇرۇنقى گەپلىرىنى، قاراشلىرىنى ۋە ئىككىسىنى بىللە كۆرگەن كىشىلەرنىڭ گەپلىرى ۋە قاراشلىرىنى ئەسلەيتتى. ئۇ ئاننا پاۋلوۋنانىڭ ھويلا توغرىسىدا دىگەن گەپلىرىنى ۋە كۆز قاراشلىرىنى، كىنەز ۋاسىلى ۋە باشقىلار تەرىپىدىن قىلىنىغان شۇ خىلدىكى بىر مۇنچە ئىما-ئىشارەتلەرنى ئەسلىدى-دە، بۇ نامۇۋاپىق كۆرۈنگەن ۋە قىلماسلىقى كېرەك بولغان نەرسىنى زىممىسىگە يۈكلەيدىغان بىرەر ئىش قىلىپ قويمىغاندىمەن دەپ، ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇ بىر تەرەپتىن شۇنداق قارارغا كەلگەن بولسا، ئىككىنچى تەرەپتىن گۈزەل ئەلېن ئۆزىنىڭ ئاياللارغا خاس لەتاپىتى بىلەن ئۇنىڭ قەلبىدە ئۈزۈپ يۈرەتتى.

2

بىرمىڭ سەككىز يۈز بەشىنچى يىلىنىڭ نويابىر ئېيىدا كىنەز ۋاسىلى تەپتىشلىك ئىشى بىلەن تۆت ئۆلكىگە بېرىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ۋەزىپىنى ئۆزىگە توغرىلاشتىن مەقسىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇزۇلۇپ كاردىن چىققان مۇلۇكلىرىنى بېرىپ كۆرۈپ بېقىش، ئوغلى ئاناتول تۇرغان پولكقا بېرىپ ئۇنى ئۆزىگە ئەگەشتۈرۈپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ بولكونسكىغا يولۇقۇپ، ئوغلىنى بۇ دۆلەتمەن قېرىنىڭ قىزىغا ئۆيلەندۈرۈش ئىدى. بىراق يولغا چىقىش ۋە بۇ يېڭى ئىشلارنى باشلاش ئالدىدا، كىنەز ۋاسىلى پيېر بىلەن بولىدىغان ئىشىنى بىر ياقلىق قىلىشى كېرەك ئىدى، پيېر يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى ھەقىقەتتە كۈن بويى ئۆيدە، يەنى ئۆزى تۇرۇۋاتقان كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆيىدە ۋاقىتىنى ئۆتكۈ-

زەتتى، ئەلىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆلكىلىك، ھاياجانلانغان ۋە ئەخمەقلىق قىلغان ھالىتىدە تۇتۇپ يۈرگەن بولسىمۇ (كۆيۈپ قالغان كىشىلەر شۇنداق بولىدۇ)، ئەمما ئۆيلىنىش توغرىسىدا يەنىلا تەكلىپ قويىمىغان ئىدى.

— Tout ça est bel et bon, mais il faut que ça finisse (بۇلارنىڭ ھەممىسى ياخشى-يۇ، لېكىن ھەممە نەرسىنىڭ بىر چېكى بولىدۇ)، — دىدى كىنەز ۋاسىلى بىر قېتىم ئەتىسىگەندە خاپا بولغان ھالدا ئۇھ تارتىپ ئۆزىگە ئۆزى، ئۇ بۇ چاغدا ئۆزىگە شۇنچە مىننەتدار بولغان پيېرنىڭ (مەيلى، خۇدا يار بولغاي!) بۇ ئىشتا ئانچە ياخشى قىلمايۋاتقانلىقىنى ھىس قىلاتتى. "ياشلىق...... يەڭگىل ئويلۇق......مەيلى، خۇدايار بولسۇن" — دەپ ئويلايتتى كىنەز ۋاسىلى قىلغان ياخشىلىقىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ھىس قىلىپ، — mais il fant que ça finisse (بۇنىڭغا خاتىمە بېرىش كېرەك، خاتىمە بېرىش كېرەك). ئۆگۈنلۈككە ليۇلە①نىڭ تۇغۇلغان كۈن بايرىمى بولىدۇ، ئىككى-ئۈچ كىشىنى چاقىرىمەن، ئەگەر ئۇ نىمە قىلىش كېرەكلىكىنى ئۆزى ئۇقمىسا، ئۇ ۋاقىتتا بۇ مېنىڭ ئىشىم. شۇنداق، مېنىڭ ئىشىم. مەن ئاتىسى-دە!

پيېر ئاننا پاۋلوۋنانىڭ مېھماندارچىلىقىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن كېچىسى ئۇخلىماستىن ھاياجان ئىچىدە ئويلىنىپ، "ئەلىنغا ئۆيلىنىشىم بەختسىزلىك بولىدىكەن، ئۇنىڭدىن ئۆزەمنى چەتكە تارتىشىم ۋە بۇ يەردىن كېتىشىم كېرەك" — دىگەن قارارغا كەلگىنىگە بىر يېرىم ئاي ئۆتكەن بولسىمۇ، بۇ قاراردىن كېيىن كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆيىدىن كەتمىدى ۋە كىشىلەرنىڭ قارىشىچە

① ئەلىنىنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى. — تەر.

ئەلىن بىلەن بولغان باغلىنىشىنىڭ كۈندىن-كۈنگە بارغانسېرى قويۇقلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ توغرىسىدا بۇرۇنقى پىكرىگە قايتالمايۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭدىن ئاجرىلىپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنى، بۇنىڭ ئاقىۋىتى يامان بولىدىغانلىقىنى ، بىراق شۇنداق بولسىمۇ ئۆز تەقدىرىنى ئۇنىڭ تەقدىرى بىلەن باغلاش زۆرۈرلىكىنى پەملەپ ئەندىشە بىلەن ھېس قىلاتتى. ئۇ، ئېھتىمال بۇنىڭدىن ئۆزىنى ساقلاپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى، لېكىن كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆيىدە ھەر كۈنى دېگۈدەك كەچكى ئولتۇرۇشلار بولۇپ تۇراتتى (ئىلگىرى مۇنداق مېھماندارچىلىق كەمدىن-كەم بولاتتى)، شۇڭا كىشىلەر-نىڭ كەيپىنى بۇزماسلىق ۋە ھەممىنىڭ ئۈمىدىنى يوققا چىقارماسلىق ئۈچۈن، ئەلۋەتتە قاتنىشىشى كېرەك ئىدى. كىنەز ۋاسىلى ئارىلاپ ئۆيدە بولغان چاغلىرىدا، پىيېرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ساقىلى قىرقىلغان قورۇق يۈزىنى سۆيۈپ قويۇش ئۈچۈن، پەرىشان بولغان ھالدا ئۇنىڭغا تۇتاتتى ۋە "ئەتىگىچە-خەير"ياكى "كەچكى غىزا ۋاقتىدا كۆرۈشەرمىز، بولمىسا مەن سىنى كۆرەلمەي قالىمەن" ياكى "مەن سىنى دەپ قېلىۋاتىمەن" ۋەھاكازا دەپ قوياتتى. لېكىن، كىنەز ۋاسىلى ئۆزى ئېيتقاندەك پىيېرنى دەپ ئۆيىدە قېپقالغان چاغلىرىدا ئۇنىڭ بىلەن بىر-ئىككى ئېغىز ئوبدان سۆزلەش-مىگەنلىكىگە قارىماي، پىيېرمۇ ئۇنىڭ كۈتكەن ئۈمىتلىرىنى ئالداشقا ئۆزىنى قادىر دەپ ھېس قىلمايتتى. ئۇ ھەركۈنى ئۆزىگە ئۆزى پەقەت شۇ بىرگىنە سۆزنى ئېيتاتتى: "ئاخىر، ئۇنىڭ قانداق قىز ئىكەنلىكىنى ئۇقۇشۇم ۋە بۇ توغرىدا ئۆزەم ئويلىنىپ كۆرۈشۈم كېرەكمۇ-يوق؟ مەن بۇرۇن خاتا قىلدىممۇ ياكى ھازىر خاتا قىلىۋا-تىمەنمۇ؟ ياق ئۇ ئەقىلسىز قىز ئەمەس؛ ياق ، ئۇ ناھايىتى ياخشى

قىزا!“ ــ يەنە بەزىدە ئۆزىگە ئۆزى: ”ئۇ ھېچقاچان ھېچنېمە توغرىسىدا خاتا قىلمايدۇ، ھېچقاچان ۋە ھېچقانداق بىمەنە گەپلەرنى قىلـمىغان. ئۇ كەم گەپ قىلىـدۇ، لېكىن دېگەن گەپـلىرى ھەمـىشە ئاددى ۋە روشەن. دېمەك، ئۇ ئەقىللىق قىز ئەمەس ئوخشايدۇ. ئۇ ھېچـقاچان خىجالەتكە قالمىغان ۋە بۇنىدىن كېيىنمۇ خىجالەتكە قالمايدۇ. دېمەك، ئۇ يامان ئەمەس قىزا!“ ــ دەيتتى. ئۇ كۆپىنـچە ئەلـېن بىلەن بىرەر نەرسە توغرىسىدا مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشكە باشلىغىنىدا، ئۆزىچە سۆزلەپ قويىـدىغان ئەھـۋاللار بولاتـتى، مۇنداق چاغلاردا ئەلېن ھەمىـشە ئۇنىڭـغا قىسـقىغىنا، ئەمـما بۇنىڭ ماڭا ھېچقانـداق كارايـىتى يوق دېـگەنـدەك مۇۋاپىق پىـكىر بىلەن جاۋاپ بېرىپ قوياتـتى، ياكى، جىمجىت تەبەسسۇم ۋە قاراشـلىرى بىلەن ئۇنىڭـغا قاراپ قوياتتىكى، بۇنداق تەبەسسۇم ۋە قاراشـلىرى پىيېرغا ئۆزىـنىڭ ئۇستۇنـلىكىنى ھەممىدىن كۆپرەك سېزىلەرلىك دەرىجىدە كۆرسىتەتتى. بۇ تەبەسسۇم بىلەن سىپلىشتۇرغاندا، ئۇنىڭ ھەممە گەپ-سۆزلىرىنى ئەلېن قۇرۇق گەپ دەپ ھىساپلاشقا ھەقلىق ئىدى.

ئەلېن ئۇنىڭغا ھەمىشە شات-خۇراملىق، ئاق كۆڭۈللۈك ۋە پەقەت پىيېرغىلا قىلىدىغان تەبەسسۇم بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى، بۇ تەبەسسۇمدا بولسا ئەلېننىڭ ھۆسنىـگە ھەمـىشە گۈزەلـلىك قوشۇپ تۇرىـدىغان ئومۇمى تەبەسسۇمدىكىدىنمۇ ئەھـمىيەتـلىكرەك قانـداقتۇ بىر نەرسە بولاتـتى. پىيېر ھەممە كىـشى ئۇنىڭ ئاخىر بىر سۆز ئېيتىشىنى ۋە ئۇنىڭ مەلۇم چېگرىدىن ئۆتۈشىنى كۈتۈشۈپ تۇرغانـلىقىنى، شۇنىڭـدەك ئۆزىنىڭمۇ بالدۇر ياكى كېيىن بۇ چېگرىدىن ئۆتۈپ كېتىدىغانـلىقىنى بىلەتتى؛ لېكىن بۇ خەۋپـلىك قەدەم توغرىسىـدىكى پىكىرنى ئويلىغىنىدا، ئۇنى قانداقتۇ چۈشىـنىپ بولـمايـدىغان خەۋپ قورشى-

ۋالاتتى. ئۆزىنى ۋەھىمىگە سېلىپ كېلىۋاتقان بۇ ھاكىغا بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىشكە باشلىغان بۇ بىر يېرىدىم ئاي ۋاقىت داۋامىدا پېيىر مىڭ قېتىم ئۆزىگە ئۆزى: "بۇ قانداق گەپ؟ جاسارەت كېرەك! مېنىڭدە جاسارەت يوقمۇ-يە؟" — دەيتتى.

ئۇ بۇ ئىشقا بەل باغلىماقچى بولاتتى-يۇ، ئەمما ئۆزىدە بارلىقىغا ئىشەنگەن ۋە ئەمىلىيەتتە بار بولغان جاسارەتنىڭ بۇ ئىشقا كەلگەندە يوققا چىققانلىقىنى سېزىپ ناھايىتى ۋەھىمە قىلاتتى. شۇنداق كىشىلەر بولىدۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىنى تولۇق پاك ۋە گۇناسىز دەپ ھېس قىلغان چاغدىلا، كۈچلۈك دەپ ئويلايدۇ، پېيىر مانا شۇنداق كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئانىنا پاۋلوۋنانىڭكىدە تاماكا قۇتىسىغا قارىغان چاغدا پەيدا بولغان ئۈمىت تۇيغۇسى ئۇنى ئۆز ئىلكىگە ئالغان كۈندىن تارتىپ، ئەيىپسىز بۇ ئىنتىلىشنىڭ ئاڭسىز تۇيغۇسى ئۇنىڭ جاسارىتىنى پالەچ قىلغان ئىدى.

ئەلېننىڭ ئات قويۇلغان بايرام كۈنى كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆيىدە، كىنەز ئايىم ئېيتقاندەك، تامامەن ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن ئۇرۇق-تۇققانلىرى ۋە دوست-يارەنلىرى ئۈچۈن كىچىككىنە بىر كەچكى زىياپەت ئۆتكۈزۈلگەن ئىدى. بۇ ئۇرۇق-تۇققانلىرى ۋە دوست-يارەنلىرىگە بۇ كۈنى شۇ قىزنىڭ تەقدىرى ھەل قىلىنىشى لازىملىقى بىلدۈرۈلگەن ئىدى. مېھمانلار تاماققا ئولتۇرۇشتى. سېمىز، بىر چاغلىرى چىرايلىق ھەم سۈلەتلىك بولغان كىنەز ئايىم كۇراگىنا ساھىپخان ئورنىدا ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئەڭ ھۆرمەتلىك مېھمانلاردىن قېرى گېنېرال بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنى ئانىنا پاۋلوۋنا شېرېر ئولتۇراتتى؛ شىرەنىڭ بىر ئۇچىدا بولارغا قارىغاندا ياشراق ۋە مۇنداغراق مېھمانلار ئولتۇراتتى، ئۆي ئەھلىلىرىمۇ شۇ يەردە ئولتۇراتتى؛ پېيىر

بىلەن ئەلېنمۇ شۇلار ئارىسىدا يانمۇ-يان ئولتۇراتتى. كىنەز ۋاسىلى تاماق يېمەيتتى: كەيپى خۇش ھالەتتە شىرە ئەتراپىدا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، بىردەم بۇ، بىردەم ئۇ مېھمانىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ قوياتتى. ئۇ، شۇ يەردە ئولتۇرغان پىيېر بىلەن ئەلېننى كۆرمىگەندەك، شۇلاردىن باشقا ھەربىر كىشىگە قىزىق ۋە يېقىملىق سۆزلەرنى قىلاتتى. كىنەز ۋاسىلى ھەممەيلەننىڭ سۆھبىتىنى قىزىتىۋەتتى. موم شاملار يوپ-يورۇق يېنىپ تۇراتتى، كۈمۈش ۋە خرۇستال چىنە-قاچىلار، ئاياللارنىڭ زىبۇ-زىننەت بۇيۇملىرى ئېپولېتلىرىنىڭ ئالتۇن ۋە كۈمۈش قىسىملىرى شام يورۇقىدا جىلۋە قىلاتتى؛ قىزىل چەكمەن كىيىۋالغان خىزمەتكارلار شىرە ئەتراپىدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى؛ پىچاقلار، ئىستاكانلار، تەخسىلەرنىڭ جىرىڭلاشلىرى ۋە شىرە ئەتراپىدا سۆھبەتلىشىۋاتقان بىرقانچە كىشىنىڭ قىزغىن پاراڭلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. شىرەنىڭ بىر تەرىپىدە قېرى خىزمەتكار كەمپىر بارونېسسا①غا ئۆزىنىڭ يالقۇنلۇق مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىۋاتقانلىقى ۋە بارونېسسانىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قاقاخلاپ كۈلۈپ كېتىشلىرى، يەنە بىر تەرىپىدە كىمدۇ، بىرسىنىڭ قانداقتۇ مارىيە ۋىكتوروۋنا دېگەن بىر ئايالنىڭ بەختسىزلىكى توغرىسىدا قىلىۋاتقان گەپ-سۆزلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. شىرەنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرۇۋالغان كىنەز ۋاسىلى بولسا قىزىق گەپ-سۆزلىرى بىلەن بىرقانچە كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان ئىدى. ئۇ، دۆلەت كېڭەشىنىڭ چارشەنبە كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن ئاخىرقى بىر

---

① بارون — غەربىي ياۋروپادا ئاقسۆڭەكلىك ئۇنۋان؛ بارونېسسا — بارون خوتۇن. — تەر.

يىغىندا بولغان ئەھۋاللارنى ئايالـلارغا چاخچاق ئارىلاش كۆلۈمـ سىرەش قىياپىتى بىلەن سۆزلەپ بېرىـۋاتاتتى، بۇ كېيىنكى پېترـ بۇرگنىڭ يېڭى ھەربى گېنېرال-ۋالىسى سېرگېي كوزمىچ ۋيەزمىـ تىنوۋ پادىشا ئالېكساندر پاۋلوۋىچنىڭ ئارمىيىدىن ئەۋەتكەن شۇ چاغدىكى مەشھۇر مۇبارەكنامىسىنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئوقۇپ بەرگەن ئىكەن، بۇ مۇبارەكنامىدا سېرگېي كوزمىچقا پادىشا ھەر تەرەپتىن خەلقنىڭ سادىقلىقى توغرىسىدا مەكتۇپلەرنى ئېلىۋاتقانلىقىنى، پېترـ بۇرگدىن ئالغان شۇ مەزمۇندىكى خەتلەردىن بولۇپمۇ خۇرسەن ئىكەنلىكىنى، شۇنداق مىللەتكە باش بولۇش شەرىپى بىلەن ئۆزىنىڭ پەخىرلىنىدىغانلىقىنى ۋە شۇنىڭغا مۇناسىپ ھەركەت قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىكەن. بۇ مۇبارەكنامە مۇنداق سۆزلەر بىلەن باشلىنىدىكەن: "سېرگېي كوزمىچ! ھەممە تەرەپتىن مېنىڭ قۇلىقىمغا يېتىپ كەلمەكتە"ۋە ھاكازا.

— ھە، شۇنداق قىلىپ "سېرگېي كوزمىچ"تىن نېرى ئۆتەلـ مەپتۇ-دە؟ — دەپ سورىدى ئاياللاردىن بىرى.

— ھە، ھە، قىلچىمۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى كۈلۈپ تۇرۇپ كىنەز ۋاسىلى، — "سېرگېي كوزمىچ...... ھەممە تەرەپتىن، ھەممە تەرەپتىن، سېرگېي كوزمىچ......"بىچارە ۋيەزمىتىنوۋ زادىلا نېرى ئۆتەلمەي قالدى. باشقىدىن ئوقۇماقچى بولۇپ بىرقانچە قېتىم باشلاپ باقتى-يۇ، ئەمما "سېرگېي"دېيىشى بىلەن تەڭلا پىخىلداپ يىغلاشقا باشلىدى...... "كوزمىچ"دېيىشى بىلەن تەڭلا كۆزىدىن ياش ئاقاتتى...... "ھەممە تەرەپتىن"دېگەندە، يىغلاپ ئاۋازى چىقماي قالدى، شۇنىڭ بىلەن يەنە ئوقۇيالماي قالدى. يەنە بىر قېتىم قولياغلىقىنى چىقاردى، يەنە بىر قېتىم: "سېرگېي كوزمىچ، ھەممە

تەرەپتىن"......يەنە كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلدى...... شۇنداق قىلىپ، ئاخىر، باشقا كىشىنى ئوقۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىشتى.

— كۇزمىچ،......ھەممە تەرەپتىن......كۆز ياشلىرى، — دەپ تەكرارلىدى كىمدۇ، بىرسى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇنداق كۈلمەڭلەر، — دىدى شىرەنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئولتۇرغان ئانىنا پاۋلوۋنا بارمىغى بىلەن تەھدىت قىلىپ، — C'est un si brave et excellent homme notre bon viasmitinoff··· (ئۇ شۇنداق ئوبدان ئادەم، بىزنىڭ كۆڭلى يۇمشاق ۋيەزمىتىنوۋ......)

ھەممەيلەن قاتتىق كۈلۈشۈپ كەتتى. شىرەنىڭ قەدىرلىك مېھمانلار ئولتۇرغان تۆرىدە، ھەممەكىشى خوشال ۋە ناھايىتى خىلمۇخىل قىزىقارلىق ۋەقەلەرنىڭ تەسىرىگە بېرىلىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى؛ پەقەت پېيېر بىلەن ئەلېن ئىككىسى گەپ قىلماستىن شىرەنىڭ پەگاسىدا بىر بىرىگە ياندىشىپ ئولتۇرۇشاتتى؛ ئىككىلىسىنىڭ چىرايىدا سېرگېي كۇزمىچقا ھىچقانداق باغلىنىشلىق بولمىغان ئوچۇق چىراي تەبەسسۇم — ئۆز تۇيغۇلىرى ئالدىدا خىجالەت بولىدىغان تەبەسسۇم يوشۇرۇنۇپ تۇراتتى. مېھمانلارنىڭ ھەرقانچە قىزىق پاراڭ سېلىشىلىرى، كۈلۈشلىرى ۋە چاخچاق قىلىشلىرىغا قارىماي، ئۇلارنىڭ ھەرقانچە زور ئىشتىھا بىلەن رېينۋېين ۋىنوسىنى ئىچىشلىرى، سوتې ۋە موروژنا يېيىشلىرىگە قارىماي، بۇ بىر جۈپ ياشتىن ئۆزلىرىنىڭ دىققەت-نەزىرىنى ئېلىپ قېچىش ئۈچۈن ھەركەت قىلىشىغا، بۇلارغا قانچىلىك بىپەرۋالىق بىلەن ئەھمىيەت بەرمەيۋاتقاندەك كۆرۈنۈشىگە قارىماي، نىمە ئۈچۈندۇ ئاندا-ساندا بىر كۆز تاشلاپ قويۇشلىرىدىن، سېرگېي كۇزمىچ توغرىسىدىكى لەتىپىلەر، كۈلكىلەر ۋە تاماققا بولغان

ئىشتىھالار — مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ياسىما ئىكەنلىكى، ئەمما
ھەممە مېھمانلار دىققىتىنىڭ پۈتۈن كۈچى پەقەت مۇشۇ بىر جۈپ
ياشقا — پېير بىلەن ئەلېنگە قارىتىلغانلىقى سېزىلىپ تۇراتتى. كىنەز
ۋاسىلى سېرگېيېۋىچ كۆزىمچىنىڭ يىغلاشلىرىنى دورىدى-دە، شۇ پەيت
قىزىغا بىر قېتىم قاراپ چىقتى ۋە ئۇ كۈلگەن چاغدا ئۇنىڭ يۈزى:
"ھە، ھە، ھەممە ئىش جايىدا؛ بۈگۈن ھەممە ئىش ھەل بولىدۇ"
دىگەندەك قىلاتتى. ئاننا پاۋلوۋنا ئۇنىڭغا بارمىقى بىلەن تەھدىت
قىلىپ، "بىزنىڭ ۋيەزمىستىنوۋ كۆڭلى يۇمشاق ئادەم بولغانلىقى
ئۈچۈن" — دىدى ۋە ئۇنىڭ شۇ پەيتتە پېيرغا مۇنداق بىرلا قاراپ
قويغان كۆزلىرىدىن، كىنەز ۋاسىلى بولغۇسى كۈيوغۇل ۋە قىزىڭىزنى
بەخت بىلەن تەبرىكلەيمەن دىگەن مەنىسىنى ئۇقتى. قېرى كىنەز
ئايىم ئۆزىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان مېھمانغا غەمكىن ئۇھ تارتىپ قويۇپ
ۋىنونى تەكلىپ قىلدى ۋە قىزىغا ھومىيىپ قاراپ قويدى، ئۇنىڭ
مۇنداق ئۇھ تارتىشى گويا: "ھازىر سىز بىلەن بىزگە شىرىن ۋىنو
ئىچىشتىن باشقا ئىش قالماپتۇ، سۆيۈملۈگۈم؛ ھازىرقى دەۋر مۇشۇن-
داق بىھايالىق بىلەن بەختىنى سىنىشىپ ئولتۇرغان ياشلارنىڭكى"
دىمەكچى بولغاندەك ئىدى. "مېنىڭ دەۋاتقان گەپلىرىمنىڭ ھەممىسى
نىمە دىگەن ئەخمەقلىق، خۇددى بۇ گەپلەر مېنى قىزىقتۇرۇۋات-
قاندەك" — دەپ ئويلايتتى دىپلومات ئاشىق-مەشۇقلارنىڭ بەختلىك
چىرايلىرىغا قاراپ، — "مانا، بەخت دىگەن شۇ-دە!"

بۇ ئادەملەرنى بىر بىرىگە باغلاپ تۇرغان ھېچنېمىسىگە ئەرزىمەس
ئۇششاق-چۈششەك سۈنئىي مەنپەئەتلەر ئارىسىغا، ياش ۋە ساغلام
يىگىت بىلەن قىزنى بىر بىرىگە باغلاپ تۇرغان ئاددى ئىنتىلىش
تۇيغۇلىرى ئارىلىشىپ قالغان ئىدى. بۇ ئىنسانىي تۇيغۇ ھەممىدىن

ئېشىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ ئەنە شۇنداق سۈنئىي غۇدۇر-چۇۋۇر گەپ-سۆزلىرى ئۈستىدە پەرۋاز قىلاتتى. ئۇلارنىڭ چاخچاقلىرى كۆڭۈلسىز ئىدى، يېڭىلىقلىرى قىزىقارلىق ئەمەس ئىدى، خورسەنچىلىكلىرى ساختىنا كۆرۈنەتتى. پەقەت شۇ مېھمانلارغىنا ئەمەس، بەلكى شىرە ئەتراپىدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن خىزمەتكارلارمۇ خۇددى شۇنى ھىس قىلغاندەك ۋە چىرايى ئېچىلىپ-يېيىلىپ ئولتۇرغان گۈزەل ئەلىنىگە ھەم پىيېرنىڭ قىزىرىدىپ كەتكەن سېمىز، بەختلىك ۋە پەرىشان يۈزىگە قاراپ قىلىپ، نېمە ئىش قىلىشىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى. كۆيۈۋاتقان شاملارنىڭ ئوتلىرىمۇ پەقەت مۇشۇ بىر جۈپ بەختلىك قىز ۋە يىگىتنىڭ يۈزىگە مەركەزلەشكەندەك كۆرۈنەتتى.

پىيېر ئۆزىنى ھەممىنىڭ مەركىزى بولۇپ قالدىم دەپ ھىس قىلاتتى ۋە بۇ ئەھۋال ئۇنى ھەم خۇشال قىلاتتى ھەم خىجىل قىلاتتى. ئۇ قانداقتۇ بىرەر مەشغۇلاتقا تىرەن چۆككەن ئادەم ھالىتىدە ئىدى. ئۇ ھېچنىمىنى روشەن كۆرمەيتتى، ھېچنىمىنى ئېنىق چۈشەنمەيتتى ۋە ھېچنىمىنى توغرىراق ئاڭلىمايتتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە پەقەت ئاندا-ساندا ۋە ئۈشتۈمتۇت ئايرىم پىكىرلەر، رىيال دۇنيانىڭ بەزى تەسىراتلىرى خىرە-شىرە پەيدا بولۇپ قالاتتى.

”شۇنداق قىلىپ، ھەممە ئىش تامام! — دەپ ئويلايتتى ئۇ ئۆز كۆڭلىدە، — قانداقسىگە مۇشۇنداق بولۇپ قالدى؟ شۇنداق تېز-ھە! ئەمدى بىلدىمكى، پەقەت ئۇنىڭ ئۈچۈنلا ئەمەس، پەقەت ئۆزەم ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ھەممەيلەن ئۈچۈن بۇ ئىش مۇقەررەر شۇنداق بولۇشى زۆرۈر ئىكەن. ھەممەيلەن شۇنى كۈتىدۇ، شۇ ئىشنىڭ بولۇشىغا، مېنىڭ ئۇلارنى ئالداپ قويۇشۇم مۇمكىن ئەمەسلىكىگە، ئالدان-

ماسلىغىغا ھەممەيلەن شۇنداق ئىشىنىدۇ. لېكىن بۇ قانىداق بولىدۇ؟ بىلمەيمەن؛ ئەمما، بولىدۇ، چوقۇم شۇنىداق بولىدۇ!“ — دەپ ئويلايتتى پېيىر كۆز ئالدىدا جىلۋە قىلىپ تۇرغان ئەلېنىنىڭ يەلكە-لىرىگە قاراپ.

گايىدا ئۇ بىردىنلا نىمە ئۈچۈنىدۇ خىجالەت بولۇپ قالاتتى. ئۇ بىرگىنە ئۆزى ھەممە كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىۋاتقانلىقىدىن، باشقىلارنىڭ دىققەت-نەزىرىدە بەختلىك بولۇپ قالغانلىقىدىن، ئۆزى خۇنۇك بولسىمۇ، ئەمما شۇنداق ساھىپجامال قىز ئېلىنانى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋاتقان قانىداقتۇ پارىستەك① ئوڭايسىزلىناتتى — لېكىن، شۈبھە-سىزكى، بۇ ھەمىشە شۇنىداق بولۇپ كەلىدى ۋە شۇنىداق بولۇشى كېرەك، — دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرەتتى پېيىر، — بىراق بۇ ئىشنىڭ شۇنىداق بولۇشى ئۈچۈن مەن نىمە قىلدىم؟ بۇ ئىش قاچاند-

① پارىس — گرېك ئەپسانىلىرىدا پادىشا تروي پرىياما ۋە گېكۇبانىڭ ئوغلى. پارىس تۇغۇلغاندىن كېيىن ئاتا-ئانىلىرى ئۇنى تاشلىۋەتكەن، چۈنكى ئەپسانىدا بايان قىلىنىشىچە، تروي پرىيامانىڭ ھالاك بولۇشىدا ئۇلارنىڭ ئاشۇ ئوغلى پارىس سەۋەپ بولىدىغانلىقتىن، ئاتا-ئانىلىرى ئالدىن خەۋەر تاپقاند-مىش. پارىسنى كېيىن پادىچىلار تەربىيىلەپتۇ. پادىچى بولۇپ يۈرگەن چاغدا پارىس كېيىن گېروي، ئافىنا ۋە ئافرودىتا دىگەن ئايال خۇدالار ئوتتۇرىسىد-دىكى ماجىرانى ئايرىشتا سۇدىيە بولۇپ سايلىنىپتۇ؛ بۇ خۇدالاردىن ئەڭ گۈزەل بىرسىگە پارىس ئالتۇن ئالمىنى ئېلىشىنى ھۆكۈم قىپتۇ، بۇ ئافرودىتا ئىكەن. كېيىن پارىس پادىشا سپارتا مېنىلايىنىڭ خوتۇنى — گۈزەل ئېلىنانى ئېلىپ قاچقاندا، ئافرودىتا ئۇنىڭغا ياردەم قىپتۇ، بۇ ۋەقە تروياي ئۇرۇشىنىڭ كېلىپ چىقىشى ۋە پادىشا تروي پرىيامانىڭ ھالاك بولۇشىغا سەۋەپ بوپتۇ. (ئىزاھات: «چوڭ سوۋېت ئېنسكلوپېدىيىسى»نىڭ 32 - توم 113 - بېتىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى. — تەر)

دىن باشلانـدى؟ موسـكۋادىن مەن كىـنەز ۋاسـلى بىلەن بىللە كەلدىم. ئارىـدا ھېچقانـداق گەپ ـ سۆز بولمـىغان ئىدى. شۇنـداق بولغاندىن كېيىن نىمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىـگە چۈشـمەيمەن؟ كېـيىن مەن ئۇنىڭ بىلەن قارتا ئوينىدىم، ئۇنىڭ چۈشۈپ كەتـكەن رىدىكۇ ـ لىسنى يەردىن ئېلىپ بەرگەن ئىدىم، ئۇنىڭ بىلەن چانـىغا چۈشۈپ ئايلىـنىپ يۈردۈم. بۇ ئىش قاچانـدىن باشلانـغان ئىدى، بۇلارنىڭ ھەممـىسى قاچان بولغان ئىدى؟ مانائەمـدى ئۇ ئەلىنىـنىڭ كۆيۈسى بولماقچى بولۇپ ئۇنىڭ يېـنىدا ئولـتۇرۇپـتۇ؛ ئۇنىڭ يېقىنـلىغىنى، ھەركىـتـىنى سېزىپ، نەپەس ئېلىشـىنى ئاڭـلاپ، ھۆسنى ـ جامالىنى كۆرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. گاھىدا بىردىنلا ئۇنىڭغا بۇ ئەلىن ئەمەس، بەلكى پىيېر ئۆزى پەۋقۇلئاددە چىرايـلىق ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ھەمـمە كىشى ئۇنىڭغا قاراۋاتقاندەك سېزىلەتتى ـ دە، ھەممىنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرغان ـ لىغى ئۈچۈن ئۆزىنى بەختـلىك ھىساپـلايتتى، كۆكرىگـىنى كېرىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇراتتى ۋە ئۆز بەخـتىدىن خۇرسەن بولاتـتى. بىردىنلا قانداقتۇ ئاۋاز، كىمـدۇ بىرسـىنىڭ ئۆزىـگە تونۇش بولغان ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە ئىككىنچى قېتىم بىر نىمـىلەرنى دەيتتى. لېكىن پىيېر شۇنچىلىك بەنت ئىدىكى، ئاڭلاۋاتقان گەپلەرنى چۈشەنمەيتتى.

— مەن سەنـدىن سوراۋاتـىمەن، بولـكونسـكىـدىن قاچان خەت ئالـغان ئىدىڭ؟ — دىـدى كىنەز ۋاسـلى ئۈچىنـچى قېتىم، — سەن نىمانچىۋالا پەرىشان بولۇپ كەتتىڭ، ئەزىزىم.

كىنەز ۋاسلى تەبەسسۇم قىلدى، پىيېر ھەممە كىشىنىڭ ئۆزىگە ۋە ئەلىنگە قاراپ تۇرغانـلىغىنى كۆرۈپ تۇراتتى، "مەيلى، ئەگەر ھەمـ ـمىڭلار بىلگەن بولساڭلار نىمە بوپتۇ" — دەيتـتى پىيېر ئۆزىگە ئۆزى، "مەيـلى، نىمە بوپـتۇ راست ئەمەسـمۇ" — دىـدى پىيـر بالـلارچە

تەبەسسۇم بىلەن كۈلۈمسىرەپ، ئەلىنمۇ تەبەسسۇم قىلاتتى.
— خەتنى قاچان ئالغان ئىدىڭ؟ ئۇلمۇتىستىن ئەۋەتىپتىمۇ؟ — دەپ تەكرارلىدى كىنەز ۋاسىلى، گويا تالاش-تارتىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بۇنى بىلىش زۆرۈر بولغاندەك.
— مۇنداق ئەرزىمىگەن ئىشلار توغرىسىدا سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ۋە ئويلاشنىڭ نىمە كېرىگى بار؟ — دەيتتى پيېر ئىچىدە.
كەچكى تاماقتىن كېيىن پيېرمۇ ئۆز مەشۇقىنى باشقىلارنىڭ ئارقىسىدىن مېھمانخانىغا ئېلىپ كىردى. مېھمانلار تارقىلىشقا باشلىدى، بەزىلىرى ئەلېن بىلەن خوشلاشمايلا كېتىپ قېلىشتى، بەزىلىرى خۇددى ئەلېننى ئۆزىنىڭ جىددى مەشغۇلاتىدىن قالدۇرۇشنى خالىمىغاندەك، بىر پەس ئۇنىڭ ئالدىغا كېلەتتى-دە، ئۇنىڭ ئۇزۇتۇپ قويۇشنى مەنئى قىلىپ، يەنە دەرھال كېتىپ قېلىشاتتى. دىپلومات بولسا مېھمانخانىدىن چىققاندىن كېيىن غەمكىن ھالدا گەپ قىلماي جىم تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ پۈتۈن دىپلوماتىك مەنسۇۋى پيېرنىڭ بەختى بىلەن سېلىشتۇرغاندا تامامەن بىمەنىلىك بولۇپ كۆرۈنەتتى. قېرى گېنېرال خوتۇنى ئۇنىڭدىن ئايىغىنىڭ ئەھۋالى قانداقلىقىنى سورىغىنىدا، خوتۇنىغا خاپا بولۇپ چېچىلدى، "ھەي ئەپتىڭ قۇرۇسۇن، كەمپىر" — دەيتتى گېنېرال كۆڭلىدە، "مانا يېلېنا ۋاسىلېۋنا ئەللىك ياشقا كىرسىمۇ يەنىلا چىرايلىق تۇرىۋېرىدۇ."
— سىزنى تەبرىكلىسەم بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، — دىدى پىچىرلاپ كىنەز ئايىمغا ئانىنا پاۋلوۋنا ۋە ئۇنى قاتتىق سۆيۈپ قويدى، — ئەگەر باش ئاغرىغىم بولمىسا قېپقالغان بولاتتىم-دە.
كىنەز ئايىم ھېچنىمە دەپ جاۋاپ بەرمىدى: ئۇنى ئۆز قىزىنىڭ

بەختكە بولغان رەكمش قىيناپتتى.

مېھمانلارنى ئۇزىتىۋاتقان چاغدا، پيېر شۇ كىچككىنە مېھمانخانىدا ئەلېن بىلەن خېلى ئۇزاق ۋاقىت يالغۇز ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ كېيىنكى بىر يېرىم ئاي داۋامىدا ئىلگىرىكىدەكلا ئەلېن بىلەن يالغۇز قالغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا ھېچقاچان مۇھەببەت ئىزھار قىلمىغان ئىدى. ھازىر بولسا ئۇ مۇھەببەت ئىزھار قىلىشنىڭ زۆرۈرلىگىنى ھېس قىلاتتى، لېكىن بۇ ئاخىرقى قەدەمنى بېسىشقا زادىلا جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇ ناھايىتى خىجىللىق ھېس قىلاتتى؛ ئۇنىڭغا ئەلېننىڭ يېنىدا قانداقتۇ باشقا بىر كىشىنىڭ ئورنىنى ئىشغال قىلىپ ئولتۇر-غاندەك بىلىنەتتى. "بۇ بەخت ساڭا تېگىشلىك ئەمەس، — دەيتتى ئۇنىڭغا كۆڭلىنىڭ بىر بۇرجىكى، — بۇ بەخت سەندە بار بولغان نەرسىدىن مەھرۇم بولغان ئادەمگە تېگىشلىك." بىراق بىرەر نەرسە دېيىش كېرەك ئىدى. پيېر سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇ ئەلېندىن: بۈگۈنكى زىياپەتتىن مەمنۇنمىسىز؟ — دەپ سورىدى. ئەلېن ھەر ۋاقىتتىكىدەك ئۆزىنىڭ ساددىلىقى بىلەن: ئات قويۇش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن بۇ زىياپەت كۆڭلۈمگە ئەڭ ياققان زىياپەتلەردىن بىرى بولدى، — دەپ جاۋاپ بەردى.

يېقىن ئۇرۇق-تۇققانلاردىن بەزىلىرى تېخى كەتمىگەن ئىدى. ئۇلار چوڭ مېھمانخانىدا ئولتۇراتتى. كىنەز ۋاسىلى ھارغىن قەدەم تاشلاپ پيېرنىڭ ئالدىغا كەلدى. پيېر ئورنىدىن تۇردى ۋە ۋاقىت خېلى كەچ بولۇپ قالدى، — دېدى. كىنەز ۋاسىلى گويا پيېر ھازىر دېگەن گېپىنىڭ شۇ قەدەر غەلىتە، ھەتتا چۈشىنىپ بولمايدىغاندەك نەرزدە، ئۇنىڭغا جىددى سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ قويدى. لېكىن ئۇنىڭدىن كېيىن جىددىلىك قىياپىتى ئۆزگىرىپ كەتتى-دە،

كىنەز ۋاسىلى پېيېرنىڭ قولىنى پەسكە تارتىپ ئۇنى ئولتۇرغۇزدى ۋە مۇلايىم تەبەسسۇم قىلدى.

— خوش، مېنىڭ ليولەم؟ — دېدى ئۇ بىردىنلا قىزىغا قاراپ، بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ ئۆز بالىلىرىنى ئەركىلىتىپ ئۆگەنگەن ئاتا-ئانىلارغا خاس ئادەتلەنگەن مېھرى بىلەن ئىلتىپاتسىز ئاھاڭدا؛ لېكىن كىنەز ۋاسىلى پەقەت باشقا ئاتا-ئانىلارغا تەقلىد قىلىپ بالىلىرىغا شۇنداق مۇئامىلە قىلاتتى.

كېيىن ئۇ يەنە پېيېرغا قارىدى.

— سېرگېي كۇزمىچ، ھەممە تەرەپتىن، — دېدى ئۇ جۈملىنىڭ ئۈگمىسىنى يېشىۋېتىپ.

پېيېر تەبەسسۇم قىلدى، لېكىن ئۇنىڭ بۇ تەبەسسۇمىدىن، بۇ چاغدا كىنەز ۋاسىلىنى قىزىقتۇرغان نەرسە سېرگېي كۇزمىچ توغرىسىدىكى لەتىپە ئەمەسلىكىنى ئۇنىڭ چۈشەنگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى؛ كىنەز ۋاسىلىمۇ پېيېرنىڭ بۇنى ئۇقىدىغانلىقىنى بىلدى. كىنەز ۋاسىلى بىردىنلا بىر نېمىلەرنى دەپ غۇدۇڭشىدى — دە، چىقىپ كەتتى. پېيېرغا ھەتتا كىنەز ۋاسىلىمۇ خىجىل بولغاندەك كۆرۈندى. بۇ قېرى ئاقسۆڭەك ئادەمنىڭ خىجىل بولغانلىقى پېيېرغا تەسىر قىلدى: ئۇ ئەلېنگە قارىدى، ئەلېنمۇ خىجىل بولغاندەك قىلدى ۋە ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن: "مەن قانداق قىلاي، ئەيىپ ئۆزىڭىزدە،" — دېگەندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى.

"بۇ چېگرىدىن چوقۇم ئاتلاپ ئۆتۈش كېرەك، لېكىن ئاتلاپ ئۆتەلمەيمەن، ئاتلاپ ئۆتەلمەيمەن،" — دېدى كۆڭلىدە پېيېر يەنە باشقا توغرىدا گەپ باشلاپ. ئۇ سېرگېي كۇزمىچ توغرىسىدىكى لەتىپىلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سورىدى، چۈنكى ئۇنى ياخشى

ئاڭلالماي قالغان ئىدى. ئەلبەن مەنمۇ بىلمەيمەن دەپ، تەبەسسۇم بىلەن جاۋاپ بەردى.

كىنەز ۋاسىلى مېھمانخانىغا كىرىپ كەلگەندە كىنەز ئايىم خېلى ياشىنىپ قالغان بىر خانىم بىلەن پىچىر توغرىسىدا گەپلىشىپ ئولتۇراتتى.

— C'est un parti brillant, mais le bonheur, ma chère... (ئەلۋەتتە، ئىككىسى بىر بىرىگە ناھايىتى مۇناسىپ، لېكىن بەخت دېگەن نەرسە، ئەزىزىم......) — دېدى كىنەز ئايىم.

— Les mariages se font dans cieux (بۇ ئىش خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن)، — دەپ جاۋاپ بەردى ياشانغان خانىم.

كىنەز ۋاسىلى خانىملارنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغاندەك قىلىپ، ئۆيىنىڭ نېرىقى بۇلۇڭىغا باردى-دە، دىۋاندا ئولتۇردى. ئۇ كۆزلىرىنى يۇمدى ۋە خۇددى ئۈيقىغا كەتكەندەك ئىدى. ئۇنىڭ بېشى تۆۋەن چۈشتى-يۇ، ئەمما يەنە كۆزىنى ئاچتى.

— Aline (ئالىنا)، — دېدى خوتۇنىغا، — allez voir ce qu'ils font (قاراپ باققىنچۇ، ئۇلار نېمە قىلىۋاتىدىكىن).

كىنەز ئايىم ئىشىك ئالدىغا كەلدى-دە، ئۇنىڭ ئالدىدىن سۈرلۈك ۋە سوغاققىنە قىياپەت بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مېھمانخانىغا بىر كۆز تاشلاپ قويدى. پىچىر بىلەن ئەلېن يەنىلا ئىلگىرىكىدەك سۆزلىشىپ ئولتۇراتتى.

— يەنىلا شۇنداق، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز ئايىم ئېرىگە.

كىنەز ۋاسىلى قاپىقىنى تۈرۈپ قويدى، ئاغزى بىر تەرەپكە قىيشايدى، ئىككى مەڭزى ئۆزىگە خاس خۇنۇك ۋە قوپال قىياپەتتە تىترەپ كەتتى؛ ئۇ ئوخچۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىنى ئارقىغا

تاشلىدى ۋە قەتئىي سۈرەتتە قەدەم تاشلاپ، خانىملارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ، كىچىك مېھمانخانىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ چاپسان قەدەم تاشلاپ، خوشال ھالدا پېيېرنىڭ ئالدىغا كەلدى. كىنەزنىڭ يۈزى شۇنچىلىك پەۋقۇلئاددە تەنتەنىلىك تۈس ئالغان ئىدىكى، نەتىجىدە پېيېر ئۇنى كۆرۈش بىلەن تەڭ قورقۇپ كېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— خۇداغا شۈكۈر! — دېدى كىنەز ۋاسىلى، — خوتۇنۇم ماڭا ھەممە گەپنى ئېيتتى! — ئۇ بىر قولى بىلەن پېيېرنى، يەنە بىر قولى بىلەن قىزىنى قۇچاغلىدى، — ئەزىزىم لېيولە، مەن ناھايىتى ۋە ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم، — ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەيتتى، — مەن سېنىڭ ئاتاڭنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتىم...... ئۇ ساڭا ۋاپادار خوتۇن بولىدۇ...... بەختىڭلارنى خۇدا بەرسۇن!

ئۇ ئاۋال قىزىنى قۇچاقلىدى، كېيىن يەنە پېيېرنى قۇچاقلىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن پېيېرنى قېرىلارغا خاس ھىدلىق ئاغزى بىلەن سۆيۈپ قويدى. كۆز ياشلىرى ھەقىقەتەن ئۇنىڭ ئىككى مەڭزىنى ھۆللىدى.

— كىنەز ئايىم، بۇ ياققا كەلسەڭچۇ، — دەپ قىچقاردى خوتۇنىنى.

كىنەز ئايىم يۈگۈرۈپ كەلدى-دە، يىغلاپ تاشلىدى. ياشىنىپ قالغان خانىممۇ قول ياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتتى. پېيېرنى سۆيۈپ قويۇشتى، پېيېرمۇ بىرقانچە قېتىم گۈزەل ئەلېننىڭ قولىغا سۆيۈپ قويدى. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەچ ئۇلارنى يەنە ئۆز ھالىغا قويۇشتى.

"بۇلارنىڭ ھەممىسى پەقەت شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدى،

باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى» — دەپ ئويلايتتى پيېر، «شۇ سەۋەپتىن، بۇ ئىش ياخشى بولدىمۇ ياكى يامان بولدىمۇ دەپ سوراپ ئولتۇرۇشىنىڭمۇ هاجىتى يوق. ياخشى بولدى، چۈنكى، هەممە نەرسە مەلۇم بولدى، ئىلگىرىكىدەك كىشىنى قىينايدىغان شەك-شۈبهىلەر يوقالدى.» پيېر گەپ قىلماستىن ئۆز مەشۇقىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ كۆتۈرۈلۈپ ۋە يەنە تۆۋەن چۈشۈپ تۇرۇۋاتقان گۈزەل كۆكرىكىگە قارايتتى.

— ئەلېن! — دەپ ۋاقىرىدى پيېر ۋە يەنە دەرهال توختاپ قالدى.

«بۇنداق پەيتلەردە قانداقتۇ ئالاهىدە گەپلەرنى قىلىشىدىكەن» دەيتتى پيېر كۆڭلىدە، لېكىن بۇنداق پەيتلەردە زادى قانداق گەپلەرنى قىلىدىغانلىقىنى ئەسلىيەلمەيتتى. ئۇ ئەلېننىڭ يۈزىگە قارىدى. ئەلېن ئۇنىڭغا يېقىن كەلدى. ئەلېننىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى.

— ۋىيەي، ئېپتاشلىقا بۇنى... بۇ نىمىگىزنى... — دىدى ئەلېن كۆزەينەكنى كۆرسىتىپ.

پيېر كۆزەينىكىنى ئېلىۋەتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى كۆزەينەكنى ئېلىۋەتكەندىن كېيىن غەلىتەكۆرۈنگەندىن تاشقىرى يەنە قورقۇپ سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇ ئەلېننىڭ قولىنى سۆيۈش ئۈچۈن ئېگىشمەكچى بولدى؛ لېكىن ئەلېن بېشىنى تېز ۋە قوپاللىق بىلەن بىرلا سىلكىپ، پيېرنىڭ لەۋلىرىنى توساپ، ئۆزىنىڭ لەۋلىرىنى ئۇنىڭ لەۋلىرىگە تۇتتى. ئۇنىڭ ئۆزگىرىپ كەتكەن يېقىمسىز پەرىشان چىرايى پيېرنى هەيران قالدۇردى.

«ئەمدى ۋاقىت ئۆتۈپ كەتكەن، ئىش تامام؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە

مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىمەن" دەپ ئويلايتتى پيېر.

— Je vous aime (مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن)! — دېدى پيېر بۇنداق چاغلاردا ئېيتىلىدىغان گەپلەرنى ئەسلەپ؛ لېكىن بۇ سۆزلەر شۇ قەدەر تېتىقسىز بولۇپ چىقتىكى، ئۆزىمۇ ئۇيۇلۇپ قالدى.

بىر يېرىم ئايدىن كېيىن ئۇنىڭ توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلدى ۋە پيېر كىشىلەر ئېيتقاندەك، ساھىبجامال خوتۇنىنىڭ ۋە مىليون-مىليون بايلىقنىڭ بەختلىك ئىگىسى بولۇپ، گىراف بېزۇخوۋلارنىڭ پېتربورگدىكى باشقىدىن ئوڭلاپ بېزىتىلگەن چوڭ ھويلىسىغا كۆچۈپ باردى.

3

قېرى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ بولكونسكى بىر مىڭ سەككىز يۈز بەشىنچى يىلىنىڭ دېكابىر ئېيىدا كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئوغلى بىلەن بىللە كېلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خېتىنى ئالدى ("مەن تەپتىشلىك ئىشلىرى بىلەن يولغا چىقىۋاتىمەن ۋە سىزلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن يۈز چاقىرىمچە ئايلىنىپ يول يۈرۈشكە توغرا كەلسىمۇ، ھېچقىسى يوق، ئەلۋەتتە كىرىپ ئۆتىمەن، مۆھتەرەم ۋەلىي نىمەتىم." — دەپ يازغان ئىدى كىنەز ۋاسىلى، — "ئاناتول مېنى ئۇزىتىپ بارىدۇ ۋە شۇ يەردىن ئارمىيىگە كېتىدۇ؛ ئۈمىت قىلىمەنكى، ئۇنىڭ سىزگە نىسبەتەن قەلبىدە ساقلاپ كېلىۋاتقان ئاتىسىدىن قېلىشمايدىغان چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە ئىخلاسىنى شەخسەن ئىزھار قىلىشقا رۇخسەت قىلغايسىز.")

— مانا، مارىيەنى پېتربورگقا ئېلىپ بېرىشنىڭمۇ ھاجىتى قال-

مدى: يىگىتلەر ئۆزلىرى بىزگە كېلىشىۋاتسا، ــ دېدى بۇ خەتتىن خەۋەر تاپقان كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئېھتىياتسىزلىق بىلەن.

كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ قاپىغىنى تۈرۈپ قويدى ــ دە، ھېچنېمە دېمىدى.

خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، بىر كۈنى كەچقۇرۇن، ئالدىدا كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئادەملىرى، ئەتىسى ئۇنىڭ ئۆزى ئوغلى بىلەن يېتىپ كەلدى.

قېرى بولكونسكى كىنەز ۋاسىلىنىڭ مىجەز ـ خۇلقىنى ئەزەلدىنلا ياقتۇرمايتتى ۋە خۇسۇسەن يېڭى پادىشالار پاۋېل بىلەن ئالېكساندىر دەۋرىدە مەنسىۋى ۋە ئابرويى بەك ئېشىپ كەتكەن يېقىنقى چاغلار ـ دىن بېرى تېخىمۇ ياقتۇرماي يۈرەتتى. ئەمدى بولسا، خەتنىڭ مەزمۇنى ۋە كىچىككىنە كىنەز ئايىمنىڭ كىنايىسىدىن گەپنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كىنەز ۋاسىلىنى ياقتۇرماسلىق توغرىسىدىكى ئوي ـ پىكىرلىرى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ قەلبىدە ئۇنى تامامەن يامان كۆرۈپ تەھقىرلەش تۇيغۇسىغا ئايلاندى. ئۇ كىنەز ۋاسىلى توغرىسىدا گەپ قىلغىنىدا دائىم "ھى" دەپ دېمىغىنى قېقىپ قوياتتى. كىنەز ۋاسىلى كېلىدىغان كۈنى، كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ ناھايىتى خاپا ۋە كەيپسىز ئىدى. كىنەز ۋاسىلى كېلى ـ ۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئۇ كەيپى خۇش بولمىدىمۇ ياكى كەيپى خۇش بولماي يۈرۈۋاتقانلىقى ئۈچۈن كىنەز ۋاسىلىنىڭ كېلىشىدىن شۇنچە نارازى بولدىمۇ، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ كەيپى خۇش ئەمەس ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن تىخون ئارخىتېكتورغا بۈگۈن ئەتىگەندە كىنەزنىڭ ھوزۇرىغا دوكلات بىلەن كىرمەي تۇرۇشنى مەسلىھەت بەرگەن ئىدى.

ئاڭلاۋاتامسىز، مېڭىپ يۈرگىنىنى، — دېدى ئېخون ئارخىتېكتور- نىڭ دىققىتىنى كىنەزنىڭ مېڭىۋاتقان قەدەم ئاۋازلىرىغا جەلپ قىلىپ، — تاپىنىنى بېسىپ تاقىلداپ يۈرىدۇ — بىز مانا شۇنىڭدىن بىلىمىزكى......

بىراق ئادەتتىكىدەك، سائەت توققۇزدا كىنەز سۆسەر ياقىلىق مەخمەل جۇۋىسى ۋە سۆسەر قۇلاقچىسىنى كىيىپ ئايلىنىشقا چىقتى. ئالدىنقى كۈنى قار ياققان ئىدى. كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ گۈللۈككە قاراپ كېتىۋاتقان يولدىكى قارلار سۈپۈرگە بىلەن سۈپۈ- رۈپ تازىلانغان ۋە سۈپۈرگە سېلىنغان يەردە سۈپۈرگىنىڭ ئىزلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، كۈرەك بولسا يولنىڭ ئىككى يېقىدا دۆۋىلەپ قويۇلغان يۇمشاق قار دۆۋىسىگە سانجىپ قويۇلغان ئىدى. كىنەز قاپىغىنى تۈرۈپ ۋە گەپ-سۆز قىلماستىن گۈلخانا، خىزمەتكارلارنىڭ ئۆيلىرى ۋە باشقا قۇرۇلۇشلارنى ئايلىنىپ چىقتى.

— چانىدا ئۆتۈپ كېتىشكە بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئۆزىنى ئۆيگە قەدەر ئۇزىتىپ كەلگەن ھۆرمەتلىك ۋە چىرايى ھەم قىلىقلىرى ئۆز خوجايىنىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئىش باشقۇرغۇچى- دىن.

— قار ناھايىتى قېلىن، جانابىي ئالىيلىرى. مەن ھېلىلا قارنى چوڭ كوچىغا قەدەر تازىلىتىشقا بۇيرۇدۇم.

كىنەز بېشىنى تۆۋەن سالدى ۋە ئىشىك لاپىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى، — خۇداغا شۈكۈر — دېدى ئىش باشقۇرغۇچى كۆڭلىدە، — قارا بۇلۇت ئۆتۈپ كەتتىغۇ!

— ئاتنىڭ يۈرۈشىگە تەس بولۇپ قالغان ئىدى، جانابىي ئالى- لىرى، — دەپ قوشۇپ قويدى يەنە ئىش باشقۇرغۇچى، — ئاڭلى-

شىمچە، جانابى ئاللىرى، ھوزۇرلىرىغا بىر مىنىستىر قەدەم تەشرىپ قىلارمىش.

كىنەز ئۆرۈلۈپ ئىش باشقۇرغۇچىغا قاپىقىنى تۈرگەن ھالدا قارىدى.

— نىمە؟ مىنىستىر؟ قانداق مىنىستىر؟ كىمنىڭ بۇيرۇغى بىلەن! — ئۇ ئۆزىنىڭ قاتتىق، قەتئىي ئاۋازى بىلەن سۆزلەيتتى، — يولنى مىنىڭ قىزىم ئۇچۇن تازىلىماي، بەلكى مىنىستىر ئۇچۇن تازىلاپسىلەر-دە! مىنىڭ مىنىستىرلىرىم يوق!

— جانابى ئاللىرى، مەن ئويلىغان ئىدىمكى......

— ئويلىغان ئىدىم ئىمىش! — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز بارغانسىرى تىز ۋە تاقىتا-تۇقۇقۇ سۆزلەپ، — سەن ئويلاپتىمىشسەن......قاراقچىلار! مۇتىھەملەر!......مەن ساڭا ئويلاشنى كۆرسىتىپ قوياي، — دىدى-دە، ھاسىسىنى كۆتىرىپ ئۇنىڭ بىلەن ئالپاتىچنى ئۇرماقچى بولدى، ئەگەردە ئىش باشقۇرغۇچى تاياقتىن ئۆزىنى ئىختىيارسىز چەتكە ئالمىغان بولسا، تاياق تىگىپ كەتىشكەن بولاتتى، — ئويلاپتىمىش، تىخى!...... مۇتىھەملەر!...... — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز.

لىكىن، ئالپاتىچ ئۆزىنىڭ ئەدەپسىزلىك قىلغانلىغىدىن، يەنى تاياقتىن ئۆزىنى دالدىغا ئالغانلىغىدىن قورقۇپ كىتىپ، كىنەزنىڭ ئالدىغا كىلىپ چوقىسىدا چىچى قالمىغان ئىتائەتچان ئايىپاڭ بىشىنى تۆۋەن سىلىپ تۇرۇشىغا قارىماي (ياكى ئۇنىڭ شۇنداق قىلغانلىغىدىن بولۇشى مۇمكىن)، كىنەز يەنىلا: ”مۇتىھەملەر!......يولغا قار باشقىدىن تاشلانسۇن!“ دەپ ۋاقىرىدى، ئەمما ھاسىسىنى يەنە قولىغا ئالمىدى ۋە ئالدىراپ-تىنەپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

كىنەزنىڭ كەيپى خۇش ئەمەسلىگىنى بىلگەن كىنەز قىزى بىلەن

تۇرۇشاتتى: بۇرىيەننى خېنىم خوشال قىياپەتتە: "مېنىڭ ھېچنېمىدىن خەۋىرىم يوق، مەن ھەر ۋاقىتتىكىدەك ئوخشاش" دېگەندەك قىلاتتى، كىنەز قىزى مارىيە بولسا رەڭگى ئۆچكەن، قورقۇپ كەتكەن ۋە قاپاقلىرى سېلىنغان ئىدى، كىنەز قىزى مارىيە ئۇچۇن ھەممىدىن ئېغىرى شۇ بولدىكى، مۇنداق چاغلاردا بۇرىيەننى خېنىمدەك بولۇش كېرەكلىكىنى بىلسىمۇ، ئەمما شۇنداق قىلالمايتتى، ئۇ مۇنداق دەپ ئويلايتتى: "ئۆزەمنى ھېچنېمىنى سەزمىگەندەك سېلىۋالسام، ئاتام مېنىڭ خاپا بولۇشۇم ياكى خوشال بولۇشۇم بىلەن كارى يوق دەپ ئويلايدۇ؛ ئەگەر ئۆزەمنى غەمكىن ۋە كەيپسىز بىر ھالەتكە سالسام، ئاتام (ئىلگىرىكىدەك) مېنى روھى چۈشۈپ كېتىپتۇ دەيدۇ" ۋە ھاكازا. m-lle Bourienne (بۇرىيەننى خېنىم) تاماق ئالدىدا ئۇنى كۈتۈپ

كىنەز قىزىنىڭ قورقۇپ كەتكەن چىرايىغا قارىدى-دە، دىمىغىنى قېقىپ "ھى" قىلىپ:

— ئەپتىڭ...ئەخ...مەق! — دەپ غۇدۇڭشىدى.

— ئۇمۇ يوق بۇ يەردە! ئالىقاچان ئۇنىڭ قۇلىقىغىمۇ يەتكۈزۈپتۇ-دە! — دەپ ئويلىدى كىنەز كىچىككىنە قىزى توغرىسىدا ئۇنىڭ ئاشخانىدا يوقلىقىنى بىلىپ.

— كىنەز ئايىم قېنى؟ — دەپ سورىدى كىنەز، — مۆكۈۋالدىمۇ؟

— ئۇنىڭ بىر ئاز تاۋى يوق، — دېدى خوشال كۈلۈمسىرەپ بۇرىيەننى خېنىم، — چىقمايدۇ. ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇغۇ.

— ھىم! ھىم؟ ئوھو! ئوھو! — دېدى كىنەز ۋە داستىخانغا ئولتۇردى.

تەخسە ئۇنىڭغا پاكىز ئەمەس كۆرۈندى؛ ئۇ داغنى كۆرسىتىپ، تەخسىنى چۆرۈپ تاشلىۋەتكەن ئىدى. تىخون تەخسىنى ئەپچىللىك بىلەن تۇتۇۋېلىپ بوفىتچىغا بەردى. كىچىككىنە كىنەز ئايىم تاۋى يوق ئەمەس ئىدى؛ لېكىن كىنەزدىن شۇ قەدەر يېقىپ بولماس دەرىجىدە قورقاتتىكى، ئۇنىڭ كەيپى چاغ ئەمەسلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆيدىن چىقماي قويغان ئىدى.

— مەن بالىنى بىر نەرسە بولمىسۇن دەپ قورقىمەن، — دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم بۇرىيېننى خېنىمغا، — قورقۇپ كەتكەندە نىمە بولىدىغانلىقىنى خۇدا بىلىدۇ.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم لىسىگورىدا ئومۇمەن ھەمىشە ۋەھىمە ئىچىدە ياشايتتى ۋە قېرى كىنەزنى ياقتۇرماي يۈرەتتى، بىراق ياقتۇرماسلىقىنى تەن ئالمايتتى. چۈنكى، قورقۇنچ شۇقەدەر كۈچلۈك ئىدىكى، بۇنى ھېس قىلالمايتتى. كىنەزمۇ ئۇنى ياقتۇرمايتتى، لېكىن ئۇنى پەس كۆرگەنلىكى ئۈچۈن ئانچە بىلىنمەيتتى. كىنەز ئايىم لىسىگورىدىكى تۇرمۇشقا بارا-بارا كۆنۈپ قېلىپ، بۇرىيېننى خېنىمنى ئالاھىدە ياخشى كۆرۈپ قالدى، كۈنلەرنى شۇنىڭ بىلەن ئۆتكۈزەتتى، ئۇنى بىللە قونۇپ قېلىشقا تەكلىپ قىلاتتى ۋە دائىم ئۇنىڭ بىلەن قېيناتىسى توغرىسىدا گەپلىشەتتى ھەم ئۇنى يامانلاپ بېرەتتى.

Il nous arrive du monde, mon price — (بىزگە مېھمانلار كەلسە كېرەك، كىنەز)، — دېدى بۇرىيېننى خېنىم قىپ-قىزىل قوللىرى بىلەن ياغلىقنى يېيىۋېتىپ، — son excellence le prince kouraguine avec son fils, à ce que j'ai entendu dire? (كىنەز كۇراگىن جاناپلىرى ئوغلى بىلەن كېلەرمىش،

ئاڭلىشىمچە؟) — دېدى ئۇ سوئال ئاھاڭى بىلەن.
— ھىم...بۇ بالا...excellence مەن ئۇنى كولۇپكىيگە ئورۇنلاش-تۇرۇپ قويغان ئىدىم، — دېدى كىنەز كايىپ، — ئوغلىنى نېمىشقا ئېلىپ كېلىۋاتىدىكىن، ھېچ چۈشىنەلمەيمەن. ئېھتىمال، كىنەز ئايىم لىزاۋېتا كارلوۋنا ۋە كىنەز قىزى مارىيە بىلىشلىرى مۇمكىن؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئوغلىنى بۇ ياققا ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيمەن. ماڭا كېرىكى يوق، — ئۇ قىزىرىپ كەتكەن قىزىغا قارىدى.
— تاۋۇك يوقمۇ، نېمە؟ ھېلىلا ھېلىقى ئەخمەق ئالپاتىچ ئېيت-قاندەك مېنىستىر ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ كېسەل بولدۇڭمۇ؟
— ياق، mon pére (جېنىم ئاتا).
بۇرىيېننى خېنىم بۇ ماۋزۇدا ئۇنۇمسىز گەپ ئاچقان بولسىمۇ، ئۇ توختاپ قالمىدى ۋە گۈللۈك توغرىسىدا، يېڭى ئېچىلغان گۈللەر-نىڭ چىرايلىقلىقى توغرىسىدا سۆزلەۋەردى، شۇنىڭ بىلەن كىنەز شورپىنى ئىچىپ بولۇپ يۇمشاپ قالدى.
تاماقتىن كېيىن كىنەز كېلىنى ئالدىغا كىردى. كىچىككىنە كىنەز ئايىم كىچىككىنە شىرە يېنىدا ئۆزىنىڭ خىزمەتچىسى ماشا بىلەن پاراڭ-لىشىپ ئولتۇراتتى، ئۇ قېيىناتىسىنى كۆرۈپ تاتىرىپ كەتتى.
كىچىككىنە كىنەز ئايىم تامامەن ئۆزگىرىپ كەتكەن. ئۇنى ھازىر چىرايلىق دېگەندىن كۆرە، تامامەن خۇنۈكلىشىپ كەتكەن دېيىش مۇۋاپىق ئىدى. ئىككى مەڭزى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، يۇقۇرقى قىسقا لېۋى كۆتۈرۈلگەن، كۆز-قاپاقلىرى ساڭگىلىغان ئىدى.
— شۇنداق، قانداقتۇ ئېغىرراق ھېس قىلىۋاتىمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ كىنەزنىڭ ئەھۋالىڭ قانداق دېگەن سوئالىغا.
— ھېچنەرسە لازىم ئەمەسمۇ؟

— ياق، merci, mon père (رەھمەت جېنىم ئاتا).

— بولىدۇ، ياخشى، ياخشى.

ئۇ كېلىنى ئالدىدىن چىقىپ، كۆتىكۆچىلەر بۆلمىسىگە باردى. ئالپاتىچ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ شۇ يەردە ئولتۇراتتى.

— يولغا قارنى باشقىدىن تاشلىدىڭلارمۇ؟

— تاشلىدۇق، جانابىي ئالىيلىرى؛ كېچىرسىلە، خۇدا ھەققى بىلمەيتىمەن.

كىنەز ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى ۋە ساختا كۈلكىسى بىلەن كۈلۈپ قويدى.

— ھە، ياخشى، ياخشى.

كىنەز قولىنى سوزدى، ئالپاتىچ قولىغا سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن ھوجرىسىغا كىرىپ كەتتى.

كەچقۇرۇن كىنەز ۋاسىلى يېتىپ كەلدى، ئۇنى ھارۋىكەشلەر ۋە كۆتىكۆچىلەر چوڭ كوچىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە ئۇلار شاۋقۇن-سۈرەن كۆتۈرۈشۈپ، ئۇنىڭ يۈك-تاقلىرى بىلەن چانىسىنى قەستەن قار يېيىتىلغان يولدىن ھويلىنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى ئۆيىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىشتى.

كىنەز ۋاسىلى بىلەن ئوغلى ئاناتولغا ئالاھىدە ئايرىم ئۆي ئاجرىتىلدى.

ئاناتول كەمزۇلىنى سېلىپ، ھەر ئىككى قولىنى بېقىنىغا تىرەپ، ئالدىدا تۇرغان شىرەنىڭ بۇلۇڭىغا ئۆزىنىڭ چىرايلىق چوڭ كۆز-لىرىنى پەرىشان ھالدا تىكىپ كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى كىمدۇ بىرسى نېمە ئۈچۈندۇ ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئۈزلۈكسىز كەيپ-ساپا دەپ بىلەتتى. ئۇ

هازىر بۇ بەدقىلىق قېرىدنى ۋە ئۇنىڭ باي، خۇنۇك چىراي مىراس-خور قىزىنى زىيارەت قىلىپ كېلىشىگىمۇ ئەنە شۇنداق قارايتتى. ئۇنىڭ پەرىزىچە، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى ياخشى ۋە قىزىق نەتىجە بېرىشى مۇمكىن ئىدى. "ئەگەر بۇ قىز شۇنچىلىك باي بولسا نىمىشقا ئۆيلەنمەيمەن؟ بۇنىڭ ھېچقانداق زىيىنى تەگمەيدۇ" — دەپ ئويلايتتى ئاناتول.

ئۇ ساقال-بۇرۇتلىرىنى قىردى، ئادەت قىلىۋالغان ئىنچىكىلىك ۋە ياسانچۇقلىقى بىلەن ئەتىرنى ئۆزىگە راسا سەپتى-دە، تۇغما، خۇشخۇي ۋە غالىپكارانە قىياپەتتە چىرايلىق بېشىنى ئېگىز كۆتىرىپ ئاتىسى تۇرغان ئۆيگە كىرىپ كەلدى. كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئەتىراپىدا ئۇنىڭ ئىككى خىزمەتكارى ئۇنى كىيىندۈرۈپ يۈگۈرۈپ يۈرۈ-شەتتى؛ كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئۆزى بولسا ئەتراپىغا خوشال ھالەتتە سەپسىلىپ قاراپ قوياتتى ۋە ئوغلى كىرىپ كەلگىنىدە ئۇنىڭغا خوشال-لىق بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، خۇددى: "شۇنداق، دەل مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىدەك بوپسەن!" دېگەندەك قىلاتتى.

— ياق، راستىنى ئېيتسىڭىز، ئاتا، بۇ قىز ناھايىتى خۇنۇكمۇ-ھە؟ — دەپ سورىدى ئاناتول فىرانسۇزچە گەپ قىلىپ، خۇددى يولدا باشلانغان گەپنى داۋاملاشتۇرغاندەك.

— بىھۇدە گەپلىرىڭنى قوي! ھەممىدىن مۇھىمى — قېرى كىنەز ئالدىدا مۇمكىن قەدەر ئىززەتلىك ۋە پاراسەتلىك بولۇشقا تىرىش.

— ئەگەر ئۇ كايىپ قالىدىغان بولسا چىقىپ كېتىمەن، — دېدى ئاناتول، — مەن بۇنداق قېرىلارغا ھېچ تاقەت قىلالمايمەن! ھە؟

— ئېسىڭدە بولسۇن، سېنىڭ ھەممە ئىشىڭ شۇنىڭغا باغلىق.

شۇ پەيت قىزلار ياتاقلىرىدىكىلەرگە مىنىستىرنىڭ ئوغلى بىلەن كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر تارقىلىپلا قالماستىن، بەلكى ھەر ئىككىلىسىنىڭ تەققى-تۇرقلىرىمۇ تەلتۆكۈس تەسۋىرلەنگەن ئىدى. كىنەز قىزى مارىيە ئۆزىنىڭ ياتاقخانىسىدا يالغۇز ئولتۇراتتى ۋە ئۆزىنىڭ ئىچكى ھاياجانلىنىشىنى بېسىشقا بىھۇدە ئۇرۇناتتى.

— نىمىشقا بۇلار خەت يېزىشتى، نىمىشقا لىزا ماڭا بۇنى ئېيتىپ قويدى؟ بۇ ھېچ بولمايدىغان ئىش! — دىدى كىنەز قىزى ئۆزىچە ئەينەككە قاراۋېتىپ، — مېھمانخانىغا قانداق قىلىپ چىقارمەن؟ ئەگەر ئۇ ماڭا ھەتتا يېقىپ قالغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزەمنى ئادەتتىكىچە تۇتالمايمەن. ئاتىسىنىڭ قاراشلىرى توغرىسىدىكى بىر-گىنە پىكىر ئۇنى ۋەھىمىگە سالاتتى.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم بىلەن بۇرىيىننى خېنىم مىنىستىر ئوغلىنىڭ قىزىل يۈزلۈك، قاپ-قارا قاشلىق، چىرايلىق يىگىت ئىكەنلىكى، ئاتىسى بولسا ئاياقلىرىنى سۆرەپ باسقۇچتىن ئاران چىقىۋاتقاندا، ئۇ ئۇچ باسقۇچتىن بىراقلا لاچىندەك يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى ھەممە زۆرۈر مەلۇماتلارنى ئۆي خىزمەت-كارى ماشادىن ئۇققان ئىدى. بۇ مەلۇماتلارنى ئۇققاندىن كېيىن، كىچىككىنە كىنەز ئايىم بىلەن بۇرىيىننى خېنىم مارىيەنىڭ بۆلمىسىگە كىرىشتى، ئۇلارنىڭ قىزغىن گەپ-سۆزلىرىنىڭ تاۋۇشلىرى تېخى ئارىلىقتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— Ils sont arrives, Maie (ئۇلار كەلدى، مارىيە)، ئۇققىنىزمۇ؟ — دىدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئىغاڭلاپ قوسىقىنى چىقىرىپ ۋە كىرىپىلوغا ئاستاغىنە ئولتۇردى.

ئۇ ئەتىگەن كىيىپ ئولتۇرغان بلۇزكىسىنى[1] سىلىقلىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئەڭ ئوبدان كۆينەكلىرىنىڭ بىرىنى كىيىۋالغان؛ چاچلىرى ئوبدان تاراپ يىغىشتۇرۇلغان، چىرايى ئېچىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما روھى چۈشكۈن ۋە سولغان ھالىتىنى يوشۇرۇپ قالالمايتتى. ئادەتتە پېتربورگدا مېھماندارچىلىققا بارغاندا كىيىپ يۈرىدىغان كۆينىكىنى كىيگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ خېلى كۆپ خۇنۇكلىشىپ كەتكەنلىكى كېيىنكى چاغلاردا تېخىمۇ سېزىلەرلىك بولۇپ قالغان ئىدى. بۇرېنىنى خېنىمنىڭ ئۈچىنچىسىمۇ دىققەتكە ئانچە سازا-ۋەر بولمىغىدەك ئانچە-مۇنچە چىرايلىق كىيىم-كېچەكلەر پەيدا بولۇپ قالدى، بۇ كىيىم-كېچەكلەر ئۇنىڭ كېلىشكەن، پاكىز چىرا-يىغا تېخىمۇ كۆپرەك ھۆسن قوشاتتى.

— Eh bien, et vous restez comme vous êtes chère princesse? (ھە، ياسانماي شۇ پېتى تۇرامسىز، سۆيۈملۈك كىنەز قىزى؟) — دېدى ئۇ، — On va venir annoncer,que ces messieuvs sont au salon; il faudra descendre, et vous ne faites pas un petit brin de toilette! (ھازىر ئۇلار مېھمانخانىدىن چىقىپ كېلىدۇ، دەيدۇ. پەسكە چۈشۈشىمىز كېرەك. ئاز-پاز بولسىمۇ ياسىنىۋالسىڭىز!)

كىچىككىنە كىنەز ئايىم كرېسلودىن تۇرۇپ، ئۆزى خىزمەتچىسىنى قوڭغۇراق جىرىڭشىتىپ چاقىردى-دە، ئالدىراپ-تېنەپ ۋە خوشال قىياپەتتە كىنەز قىزى مارىيەنى ياساندۇرۇش پىلانلىرىنى ئويلاش ۋە

---

[1] بلۇزكا — خوتۇن-قىزلارنىڭ يوپكا بىلەن بىركىيىدىغان قىسقا كۆي-نىگى (كوپتا). — تەر.

بۇ پىلانلىرىنى بىجا كەلتۈرۈش بىلەن بوپ كەتتى. كىنەز قىزى مارىيە ئېيتىلغان بۇ يىگىتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىگىدىن ھاياجانلانغىنىنى ئۆز قەدىر-قىممىتىنىڭ يەرگە ئۇرۇلغانلىغى دەپ ھىس قىلاتتى، خۇسۇسەن ھەر ئىككى دوستىنىڭمۇ بۇ ئىش ئەلۋەتتە باشقىچە بولىدۇ دەپ قارىمىغانلىغىدىن تېخىمۇ نەپسى ئازار يېگەن ئىدى. خىجىل بولغانلىغىنى ئۇلارغا ئېيتىش — ئۆزىنىڭ ھاياجانلانغانلىغىنى بىلدۈرۈپ قويغانلىق بولاتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇلارنىڭ ياساندۇرۇش پىلانلىرىنى رەت قىلغانىدا، ئۇلارنىڭ چاخچاق قىلىپ كۈلۈشلىرى ۋە ئۇنى قىيىن-قىستاقتا ئېلىشلىرى تېخىمۇ ئۆزۈنىغا سوزۇلغان بولاتتى. ئۇنىڭ يۈزى بىردىنلا قىزىرىپ كەتتى، چىرايلىق كۆزلىرى خىرەلەشتى، يۈزىدە خۇددى قۇربان بولغان كىشىنىڭ خۇنۇك ۋە ھەمىشە چىرايىدىن كەتمەي توختاپ قالىدىغان تەلەت پەيدا بولدى-دە، ئۆزىنى بۇرىنىنى خېنىم ۋە لىزانىڭ ئىلكىگە تاپشۇردى. ھەر ئىككىلا خوتۇن ئۇنى چىرايلىق قىلىشقا جان-دىلى بىلەن كىرىشتى. كىنەز قىزى مارىيە شۇنچىلىك خۇنۇك ئىدىكى، بۇ ئاياللارنىڭ ھېچبىرسى ئۇنىڭ بىلەن رىقابەتلىشىشنى ئويلىمايتتى؛ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار تامامەن سەممى ھالدا، كىيىم-كېچەك ئادەمنى چىرايلىق قىلىدۇ دېگەن ئاياللارغا خاس ساددا ۋە قەتئىي ئىشەنچ بىلەن ئۇنى كىيىندۈرۈشكە كىرىشتى.

ياق، ئەزىبىرايى، بۇرىنىنى خېنىم (دوستۇم)، بۇ كۆينەك بولمايدۇ، — دېدى لىزا يىراقتا يان تەرەپتىن كىنەز قىزىغا قاراپ، — ئېيت، جىگەررەڭ كۆينىكىڭنى بەرسۇن! ئەزىبىرايى! بۇ، ئېھتىمال، سىنىڭ ھاياتلىق تەقدىرىڭنى ھەل قىلىشى مۇمكىن. بۇنىڭ رەڭگى ناھايىتى ئاچ، بولمايدۇ، ياق، بولمايدۇ!

كۆينەك سەت ئەمەس، بەلكى كىنەز قىزىنىڭ چىرايى ۋە پۈتۈن قەددى-قامىتى خۇنۇك ئىدى، لېكىن بۇرىنى خېنىم ۋە كىچىك-كىنە كىنەز ئايىم بۇنى سەزمەيتتى؛ ئۇلار نەزىرىدە، ئەگەر يۇقۇرىغا تارالغان چاچلىرىغا هاۋارەڭ لېنتا تاقاپ قويۇلسا ۋە جىگەر-رەڭ كۆينىگىنىڭ ئۈستىدىن هاۋارەڭ شارپا تاشلاپ قويۇلسا......ئۇ هالدا هەممە ئىش جايىدا بولىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار قورقۇپ كەتكەن ئادەمنىڭ چىرايى ۋە قەددى-قامىتىنى كىيىم-كېچەك بىلەن ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى ئۇنتۇپ قالغان ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۇنىڭ يۈزىنىڭ سىرتقى قىياپىتىنى هەرقانچە ئۆزگەرتىش ۋە بېزەشكە ئۇرۇنۇشلىرىغا قارىماي، كىنەز قىزىنىڭ چىرايى يەنىلا شۇنداق بىچارە ۋە خۇنۇك پېتى قېلىۋەردى. كىنەز قىزى مارىيە ئۇلارنىڭ رايىغا بېقىپ ئىككى-ئۈچ قېتىم قايتا كىيىنىپ، چېچىنى يۇقۇرىغا تارتىپ تاراپ (چېچىنى مۇنداق تاراش ئۇنىڭ رەڭگىنى تامامەن ئۆزگەرتىپ ۋە بۇزۇپ تاشلايتتى)، جىگەر-رەڭ كۆينىگى ئۈستىدىن هاۋارەڭ شارپىنى تاشلىۋالغاندىن كېيىن، كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىر-ئىككى قېتىم ئايلاندى ۋە كىچىككىنە قولى بىلەن كۆينەكنىڭ ئۇ ياق-بۇ يېقىنى، شارپىنى تۈزىتىپ يەنە ئۇ يان-بۇ ياندىن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ قاراپ چىقتى.

— ياق، بۇ بولمايدۇ، — دېدى ئۇ قولىنى قولىغا ئۇرۇپ قەتئىي-لىك بىلەن، — Non, Marie, dècidemént ça ne vous va pas. Je vous aime mieux dans votre petite robe grise de tous les jours. Non, de grâce, faites cela pour moi. (ياق، مارىيە، بۇ سىزگە زادىلا ياراشمىدى. ماڭا هەممىسىدىن سىز-

نىڭ ھېلىقى ھەركۈنى كىيىدىغان كۆلرەڭ كۆينىكىڭىز ياقىدۇ. مەن سىزدىن سورايمەن، شۇنى كىيىڭ. كاتىيە)، — دېدى ئۇ ئۆي خىزمەتچىسىگە، — (كىنەز قىزىغا كۆلرەڭ كۆينەكنى ئەپكەلگىنە، قاراپ تۇرۇڭچۇ، بۇرىيىننى خېنىم، مەن ئۇنى قانداق ياساندۇرۇمەنكى)، — دېدى ئۇ تەبەسسۇم بىلەن، تېخى ھېلى بولمىغان ئىشقا ئالدىنئالا زوقلىنىپ.

كاتىيە تەلەپ قىلىنغان كۆلرەڭ كۆينەكنى ئېلىپ كەلگەن چاغدا، مارىيە ئەينەكتە ئۆز چىرايىغا قاراپ ئەينەك ئالدىدا ھامان قىمىرلىماستىن ئولتۇراتتى ۋە ئەينەكتە كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ، يىغلاشقا تەييارلىنىپ، لەۋلىرىنى تىترىتىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى.

— Voyons, chère princesse (كېلىڭ، كىنەز قىزى)، — دېدى بۇرىيىننى خېنىم، encore un petit effort (يەنە جىنىدەك سەۋرى قىلسىڭىز بولىدۇ).

كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئۆي خىزمەتچىسىنىڭ قولىدىن كۆينەكنى ئېلىپ كىنەز قىزى مارىيەنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ياق، مانا ھازىر بۇنى ئاددىغىنا ئەمما كۆڭۈلدىكىدەك ياساندۇرىمىز، — دېدى كىنەز ئايىم.

كىنەز ئايىمنىڭ ئاۋازى، بۇرىيىننى خېنىمنىڭ ئاۋازى ۋە نىمە ئۈچۈندۇر كۈلگەن كاتىيەنىڭ ئاۋازلىرى بىر بىرىگە قوشۇلۇپ، خۇددى قۇشلارنىڭ سايرىشىغا ئوخشاپ كەتتى.

— Non, laissez-moi (ياق، قويۇڭلار ئەمدى مېنى)، — دېدى كىنەز قىزى.

كىنەز قىزىنىڭ ئاۋازى شۇنچىلىك جىددى ۋە شۇنچىلىك ئەلەم بىلەن جاراڭلىدىكى، قۇشلاردەك ۋىچىرلىشىۋاتقانلار دەرھال جىمىپ

قېلىشتى. ئۇلار كىنەز قىزىنىڭ ياشقا لىق تولغان ۋە ئويچان ھالدا يالۋۇرۇپ قاراپ تۇرغان چوڭ، چىرايلىق كۆزلىرىگە قاراپ، ئەمدى يەنە قىستاشنىڭ پايدىسىزلىقى ۋە ھەتتا زۇلۇم ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

— Au moins changez de coiffure (ھېچبولمىغاندا چاچ-لىرىڭنى باشقىدىن تۈزىتىڭلار)، — دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم، — Je vous disais (مەن سىزگە ئېيتقان ئىدىمغۇ)، — دېدى ئۇ تەنە-تەنە بىلەن بۇرىيېننى خېنىمغا قاراپ، — Marie a une de ces figures, aux quelles ce genre de coiffure ne va pas du tout. Mais du tout, du tout. changez de grâce. (چاچنى بۇنداق شەكىلدە تاراش مارىيەنىڭ چىرايىغا قىلچىمۇ ياراش-مايدۇ، قىلچە! باشقىدىن ئۆزگەرتىڭلار.)

— Laissez-moi, laissez-moi, fout Ça m'est parfaitement egal (قويۇڭلار مېنى، قويۇڭلار مېنى، ماڭا بەرىبىر)، — دەپ جاۋاپ بەردى مارىيە كۆز يېشىنى ئاران تۇتۇۋېلىپ.

بۇرىيېننى خېنىم بىلەن كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئۆز كۆڭلىدە كىنەز قىزى مارىيەنىڭ شۇ تۇرقىدا ناھايىتى خۇنۇك، ھەر ۋاقىتتىكى-دىنمۇ يامانراق خۇنۇك ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ۋە بىلىپ تۇراتتى. لېكىن ئەمدى بىرەر چارە قىلىشنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن ئىدى. كىنەز قىزى بۇلارغا پىكرى-خىيالغا چۆمگەن ھالدا قاراپ قالدىكى، ئۇلار بۇ ھالەتنى بىلەتتى. كىنەز قىزى مارىيەنىڭ بۇنداق ھالىتى ئۇلاردا ھېچقانداق ۋەھىمە پەيدا قىلمىدى (ئۇنىڭ بۇنداق ھالىتى ھېچكىمدە ۋەھىمە پەيدا قىلمايتتى). لېكىن بۇلار مارىيەنىڭ شۇنداق ھاللاردا لام-مىم دېمەستىن جىم بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ۋە

ئۆز پىكرىدە تەۋرەنمەستىن چىڭ تۇرۇۋالىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

(چېچىڭىزنى باشقىچە Vous changerez n'est-ce pas? — قىلىپ تارايسىز-ھە؟) — دېدى لىزا ۋە مارىيە ھېچنېمە دەپ جاۋاپ بەرمىگەندە لىزا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

كىنەز قىزى مارىيە ئۆزى يالغۇز قالدى. ئۇ لىزانىڭ دېگەنلىرىنى قىلمىدى، چېچىنى باشقىدىن ئۆزگەرتىپ تاراش بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەلكى ئەينەكتىن ئۆزىگە قاراپمۇ قويمىدى. ئۇ بوشىشىپ كەتتى-دە، قوللىرىنى پەسكە ساڭگىلىتىپ، يەرگە قارىغان پېتى گەپ قىلماستىن ئولتۇردى ۋە ئويلاشقا باشلىدى. ئۇ ئەرنى، ئەركەك كىشىنى، كۈچلۈك ھۆكۈمران ۋە نېمە ئۈچۈندۇر جازىبىلىك، ئۇنى بىردىنلا تامامەن باشقىچە ئالەمگە، ئۆز ئالىمىگە، بەخت-سائادەت ئالىمىگە ئېلىپ بارىدىغان ۋۇجۇتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۆز بالىسىنى، يەنى تۈنۈگۈن ئىمىزگۈچى ئانا قىزىنىڭ قۇچىقىدا كۆرگەندەك بالىنى ئۆز قۇچىقىدا تۇتۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئېرى خۇددى يېنىدا ئۇنىڭغا ۋە بالىغا مېھرىۋانلىق بىلەن قاراپ تۇرغاندەك ئىدى. "ياقەي، بۇ قىلچە مۇمكىن بولمايدىغان ئىش، مەن ناھايىتى خۇنۈك" — دەپ ئويلايتتى كىنەز قىزى ئۆزىچە.

— چايغا مەرھەمەت قىلىڭ، كىنەز ھازىر چىقىدۇ، — دەپ ئۆي خىزمەتچىسىنىڭ ئاۋازى ئىشىكتىن ئاڭلاندى.

كىنەز قىزى ئۆزىگە كەلدى-دە، ئويلىغان ئويلىرىدىن قورقۇپ كەتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى-يۇ، تۆۋەنگە چۈشۈش ئالدىدا، بۇتلارنىڭ سۈرەتلىرى قويۇلغان ئۆيگە كىردى ۋە شام-چىراقلار يورۇتۇپ تۇرغان نىجاتچىنىڭ چوڭ سۈرىتىدىكى قاپ-قارا يۈزىگە تىكىلىپ قاراپ، قوللىرىنى قوشتۇرغان پېتى بىرقانچە مىنۇت تۇرۇپ

قالدى. كىنەز قىزى مارىيەنىڭ قەلبى ئازاپلىغۇچى شۈبھە بىلەن لىق
تولغان ئىدى. ئۇنىڭدا ئىشقى-مۇھەببەت خوشاللىقى ۋە ئەركەك
كىشىگە نىسبەتەن دۇنياۋى مۇھەببەت بولۇشى مۇمكىنمىكىن؟
كىنەز قىزى مارىيە نىكا توغرىسىدا ئويلىغىنىدا ئائىلىۋى بەخت ۋە
پەرزەنت ھەققىدە خىيال سۈرەتتى، لېكىن، ئۇنىڭ ئەڭ ئاساسلىق،
ئەڭ كۈچلۈك ۋە يوشۇرۇن ئارزۇسى دۇنياۋى مۇھەببەت ئىدى. ئۇ
بۇ ھېسسىياتىنى باشقىلاردىن ۋە ھەتتا ئۆزىدىن يوشۇرۇش ئۈچۈن
تىرىشقانسېرى شۇنچە كۈچىيىپ باراتتى. ھەي خۇدا، — دەيتتى ئۇ
ئۆزىگە ئۆزى، — قەلبىمدىكى بۇ شەيتانى ۋەسۋەسىنى قانداق قىلىپ
يەڭسەم بولار؟ سېنىڭ ئىرادەڭنى تېچقىنا بىجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن،
بۇ يامان خىياللاردىن قانداق قىلىپ مەڭگۈ قۇتۇلارمەن؟ ئۇ بۇ
سوئالنى بېرىش بىلەن تەڭ، خۇدا ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ئۆز قەلبى ئارقى-
لىق جاۋاپ بەردى: "ئۆزەڭ ئۈچۈن ھېچنەرسىنى ئارزۇ قىلما؛
ھېچنېمىنى ئىزدىمە، ھېچنېمىگە قايغۇرما ھېچكىمگە ھەسەت قىلما.
كىشىلەرنىڭ كېلىچىكى ۋە سېنىڭ تەقدىرىڭ ساڭا نامەلۇم بولۇشى
كېرەك؛ لېكىن شۇنداق ياشىغىنكى، ھەممىگە تەييار تۇرىدىغان
بولغىن. ئەگەر خۇدا ساڭا نىكاللىنىش مەجبۇرىيىتىنى يۈكلەپ سېنى
سىنىماقچى بولسا، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى بىجا كەلتۈرۈشكە تەييار تۇر-
غىن". كىنەز قىزى مارىيە تەسەللى بولىدىغان شۇ پىكىرلەر بىلەن
(لېكىن يەنىلا مەنى قىلىنغان دۇنياۋى ئارزۇ-ھەۋەسنى ئىشقا ئاشۇ-
رۇش ئۈمىدى بىلەن) ئۇھ تارتىپ چوقۇندى-دە، نە كۆيىنەك، نە
چاچلىرى، نە مېھمانلار ئالدىغا قانداق كىرىشى ۋە نە ئۇلارغا نىمە
دېيىشى توغرىسىدا قىلچە ئويلىماستىن پەسكە چۈشتى. خۇدانىڭ
ئىرادىسىسىز كىشىنىڭ بىر تال چېچى بېشىدىن چۈشۈپ كېتىشى

مۇمكىن بولمىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ يازمىشى بىلەن سىېلىشتۇرغاندا، بۇ نەرسىلەر نىمە دىگەن گەپ؟

4

كىنەز قىزى مارىيە ئۆيگە كىرگەندە، كىنەز ۋاسىلى كىچىككىنە كىنەز ئايىم ۋە بۇرىيىنى خېنىم بىلەن مېھمانخانىدا گەپلىشىپ ئولتۇراتتى. كىنەز قىزى ئېغىر قەدەم بېسىپ، تاپىنى بىلەن دەسسەپ كىرىپ كەلگەندە، ئەرلەر ۋە بۇرىيىنى خېنىم ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى؛ كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئۇنى ئەرلەرگە كۆرسىتىپ: "مانا، مارىيە!" دىدى. كىنەز قىزى بىر قاراپ ھەممەيلەننى يىپپە-دىن-يىڭنىسىغىچە كۆزدىن كۆچۈرۈپ چىقتى. ئۇ بىر پەس جىددى قىياپەتكە كىرگەن ۋە يەنە دەرھال تەبەسسۇم قىلغان كىنەز ۋاسىلى-نىڭ يۈزىنى، مارىيە مېھمانلاردا قانداق تەسىرات پەيدا قىلىدىكىن دەپ ماراپ قاراپ تۇرغان كىچىككىنە كىنەز ئايىمنىڭ يۈزىنى كۆردى. ئۇ يەنە بۇرىيىنى خېنىمنى، ئۇنىڭ تاقىۋالغان لېنتى-سىنى، ئۇنىڭ چىرايلىق يۈزىنى، ئۇنىڭ ئاناتولغا تىكىلىپ قاراپ تۇرغان ناھايىتى روھلۇق قىياپىتىنىمۇ كۆردى؛ لېكىن ئۇ ئاناتولنىڭ يۈزىنى كۆرەلمەيتتى، ئۇ پەقەت ئالدىغا كېلىۋاتقان قانداقتۇ چوڭ، قامىتى كېلىشكەن چىرايلىق بىر گەۋدىنى كۆرەتتى، خالاس. كىنەز قىزىنىڭ ئالدىغا ئاۋال كىنەز ۋاسىلى كەلدى ۋە كىنەز قىزى ئۇنىڭ قولى ئۈستىگە ئېڭىشكەن چېچى يوق ئاپپاق بېشىغا سۆيۈپ قويۇپ، سۆزلىرىگە جاۋابەن "ئەكسىچە، سىز مېنىڭ ناھايىتى ئېسىمدە بار-سىز" دىدي. كېيىن ئاناتول ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. مارىيە ئۇنى

يەنىلا كۆرەلمەيتتى. ئۇ پەقەت قولىنى يۇمشاقـقىنە بىر قولـىنىڭ قاتـ
تىق تۇتقانلىقىنى ۋە بىلىگى خۇشبۇي چاچ مېيى بىلەن يېپىـشىپ
تۇرغان چىرايلىق قوڭۇر چاچلار ئاستـىدىكى ئاپپاق پىشانـىگە سەل
تېگىپ كەتكەنلىگـىنى سېزەتتى. ئۇ ئاناتولـىنىڭ يۈزىـگە قارىـغاندا،
ھۆسنى ئۇنى ھەيرانلىقتا قالـدۇرغان ئىـدى. ئاناتول ئوڭ قولـىنىڭ
باشمالتىقىنى كىيىمىنىڭ ئېتىلگەن ئىككى تۈگمىسى ئارىـسىغا تىـقىپ،
كۆكرىگىنى ئالدىغا، يەلكىسىنى ئارقىسىغا چىقىرىپ، ئالدىغا چىـقىرىپ
قويۇلغان بىر پۇتىنى تەۋرىتىپ ۋە بېشىنى سەل تۆۋەن سېلىپ، گەپـ
سۆز قىلماستىن كىنەز قىزىـغا، ئەپتـىدىن، ئۇنىڭ توغـرىسـىدا ھېچ
ئويلىماستىن، ئوچۇق چىراي بىلەن قاراپ تۇراتـتى. ئاناتول گەپـ
سۆزلەردە تاپقۇر ئەمەس، گەپكە چېـچەن ۋە ئۇسـتا ئەمەس، لېكىن
ئۇ يۇقۇرى تەبىـقە دائىـرىـسـىدىكىلەرگە مۇناسىپ ئۆزىنى ۋەزمـىن
تۇتىدىغان ۋە ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنىدىغان خىسلەتـلىك ئادەم ئىـدى؛
ئۆزىگە ئىشەنـمەيدىـغان ئادەم بىر كىـشى بىلەن بىرىنـچى مەرتىۋە
تونۇشقاندا نىمە دېيىشىنى بىلمەي جىم بولۇپ قالسا ۋە مۇنداق جىم
بولۇپ قېلىش ئەدەپسىزلىك دەپ ئويلاپ قانداقتۇ بىرەر گەپ تېپىش
ئويىدا بولۇۋاتقانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويسا، ئەلۋەتتە ياخـشى ئەمەس؛
لېكىـن ئاناتول گەپ قىلـماي جـىم تۇرغان بولسـمۇ، بىر پۇتـىنى
تەۋرىتىپ، كىنەز قىزىنىڭ چاچلىرىـنى تەبەسـسـۇم بىلەن كۈزىتـىپ
تۇراتتى. ئۇنىڭ خېلى ئۇزاق ۋاقـىت مۇشۇنـداق گەپ قىلـماسـتىن
بىمالال تۇرالىشى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايـى گـويا ”ئەگەر
بۇ جىملىق ئوڭايسىزلىق بولسا، قېنى سىلەر سۆزلەۋېرىڭلار، مېنىڭ
گەپ قىلغۇم كەلمەيۋاتىدۇ“ دېگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى،
ئاناتول ئاياللار بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا ئۆزىنى ئۈسـتۈن تۇتۇپ

ئۇلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان شۇنداق بىر قىلىقنى قىلاتتىكى، ئۇنىڭ بۇ قىلىقى ئايالـلاردا ھەممىدىن كۆپرەك قىزىقسىنىپ قاراش، قورقۇش ۋە ھەتتا مۇھەببەت ھېسسىياتىنى پەيدا قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆرۈنۈشى بىلەن ئۇلارغا گوياكى "بىلىمەن سىلەرنى، بىلىمەن، سىلەر بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرىمەنمۇ؟ سىلەر جان دېگەن ئىدىڭلارغۇ؟" دېگەندەك قىلاتتى. ئۇ ئېھتىمال، ئايالـلار بىلەن ئۇچراشقاندا بۇنداق دەپ ئويلىمىغان بولۇشى مۇمكىن (ھەتتا ئويلىماسلىغىمۇ مۇمكىن، چۈنكى ئۇمۇمەن كەم ئويلايتتى)، لېكىن ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى ۋە قىلىقى كىشىلەردە مۇشۇنداق تەسىرات پەيدا قىلاتتى. كىنەز قىزى بۇنى سەزدى ۋە خۇددى ئۇنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىشنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلمىغانلىقىنى ئۇنىڭغا كۆرسەتمەكچى بولغاندەك قېرى كىنەزگە مۇراجىئەت قىلدى. كىچىككىنە كىنەز ئايىمىنىڭ ساز ئاۋازى ۋە ئۇنىڭ يۇمشاق تۈك باسقان نازۇك لېۋى كۆتىرىلىپ، ئاپپاق چىشلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن، سۆھبەت كەڭ ۋە جانلىق تۈس ئېلىپ كەتتى. كىچىككىنە كىنەز ئايىم كىنەز ۋاسىلىنى كۆپىنچە كۆپ گەپلىك، خۇشچاخچاق كىشىلەرگە خاس پوزىتسىيە بىلەن قارشى ئالدى، بۇنداق پوزىتسىيە شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدىكى، مۇئامىلىدە بولۇۋاتقان كىشى بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا قانداقتۇ ئۇزۇندىن بېرى مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقان ھەممىگە ئانچە مەلۇم بولمىغان خۇشچاقچاقلار ۋە قىزىق خاتىرىلەر باردەك ئىدى، ھالبۇكى، مۇنداق خاتىرىلەر ئەسلا يوق ئىدى، كىچىككىنە كىنەز ئايىم بىلەن كىنەز ۋاسىلى ئوتتۇرىسىدا مۇنداق مۇناسىۋەتلەر تېخىمۇ مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. كىنەز ۋاسىلى مۇنداق مۇئامىلىگە دەررۇ قوشۇلدى؛ كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئۆزى ئوبدان بىلمىگەن ئاناتولنىمۇ

ھېچقاچان بولۇپ باقمىغان بۇ كۆلكىلىك ۋەقەلەر خاتىرىسىگە تارتىپ كىردى. بۇرۇنىنى خېنىممۇ بۇ ئومۇمىي خاتىرىلەرگە قوشۇلدى، ھەتتا كىنەز قىزى مارىيەمۇ ئۆزىنىڭ بۇ قىزىق خاتىرىلەرگە تارتىلغانلىقىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ھېس قىلدى.

— مانا ھېچبولمىغاندا سىز ئەمدى تامامەن بىزنىڭ ئىختىيارىمىزدا سىز، سۆيۈملۈك كىنەز، — دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم (ئەلۋەتتە فرانسۇزچە) كىنەز ۋاسىلىغا، — بۇ بىزنىڭ Annette نىڭكىدىكى ئولتۇرۇشىمىزغا ئوخشاش ئەمەس، ئۇ يەردە سىز ھەمىشە قېچىپ كېتەتتىڭىز. ئېسىڭىزدە بارمۇ cette chere Annette(سۆيۈملۈك ئانىيت)؟

— ھە، سىزمۇ مېنى Annette غا ئوخشاش سىياسەت توغرىسىدا گەپ قىلدۇرمايسىز!

— چاي شىرەسى ئەتراپىدا ئولتۇرغىنىمىزچۇ؟

— ھە، راست!

— سىز نېمىشقا Annette نىڭكىگە زادىلا بارماس بولۇپ قالدىڭىز؟ — دەپ سورىدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم ئاناتولىدىن، — ھە! مەن بىلىمەن، بىلىمەن، — دېدى ئۇ كۆز يۇمچەكلەپ قويۇپ، — ئاكىڭىز ئىپپولىت ماڭا سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزنى دېگەن ئىدى. بىلىمەن! — دېدى بارمىقى بىلەن دوق قىلىپ قويۇپ. — پارىژدا قىلغان شوقلۇقلىرىڭىزنىمۇ ئۇقىمەن!

— ئىپپولىت ساڭا ئېيتمىغانمىدى؟ — دېدى كىنەز ۋاسىلى ئوغلىغا قاراپ ۋە كىنەز ئايىم خۇددى قېچىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلىپ (ئۇنىڭ قولىغا ئاران ئېسىلىپ ئۈلگۈردى)، — ئۇ ئىپپولىتنىڭ سۆيۈملۈك كىنەز ئايىمنى دەپ قاغجىراپ

كەتكەنلىگىنى ۋە كىنەز ئايمىنىڭ le mettaità la porte (ئۇنى ئۆيدىن قانداق قوغلاپ چىقارغانلىغىنى) ساڭا دىمىگەنىمدى؟

Oh! C’est la perle des femmes, princesse! — (ئوھو! بۇ — ئاياللارنىڭ گۆھىرى ئىكەنغۇ، كىنەز قىزى!) — دىدى كىنەز ۋاسىلى كىنەز قىزىغا.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم پارىژ توغرىسىدا گەپ ئاچقاندا، بۇرىنىنى خىنىم پۇرسەتنى غىنىمەت بىلىپ گەپكە قوشۇلدى.

ئۇ ئاناتولدىن پارىژدىن كەلگىنىگىزگە خېلى ئۇزاق بولدىمۇ ۋە بۇ شەھەر سىزگە ياقامدۇ دەپ سورىدى. ئاناتول بۇ فرانسۇز ئايالغا ناھايىتى ئىشتىياق بىلەن جاۋاپ بەردى ۋە كۈلۈمسىرەپ قاراپ ئۇنىڭ ۋەتىنى توغرىسىدا گەپلىشىپ كەتتى. ئاناتول چىرايلىققىنا بۇرىنىنى خىنىمنى كۆرۈپ، بۇ يەردە، لىسگورىدىمۇ زىرىكىپ قالمايدىكەنمەن دىدى. "ناھايىتى جايىدا! — دىدى ئۇنىڭغا قاراپ چىقىپ، — بۇ demoiselle de compagine (كىچىك ئۇلپەتچى قىز) ناھايىتى جايىدا ئىكەن. كىنەز قىزى ماڭسا تەگسە، ئۇنى ھەم بىللە ئېلىپ بارار، — دىدى ئىچىدە، — la petite est gentille (ناھايىتى، ناھايىتى جايىدا)"

قېرى كىنەز قاپىغىنى تۈرۈپ ۋە نىمە قىلسام بولاركىن دەپ ئويلىنىپ، ھوجرىسىدا ئالدىرىماستىن كىيىنمەكتە ئىدى. بۇ مېھمانلارنىڭ كېلىشى ئۇنىڭ چىشىغا تەككەن ئىدى. "كىنەز ۋاسىلى-يۇ ۋە ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ نىمە كېرىگى بار؟ كىنەز ۋاسىلى ماختانچاق، بىمەنە ئادەم، ئۇنىڭ ئوغلىمۇ ئۆزىدىن قېلىشمىسا كېرەك" — دەپ غۇدۇڭ-شۇيتتى ئۆزىچە. ئۇنى شۇ نەرسە ئاچچىقلاندۇرغان ئىدىكى، بۇ مېھمانلارنىڭ كېلىشى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھەل قىلىنمىغان ۋە دائىم

يوشۇرۇپ كېلىۋاتقان مەسىلىنى — قىرى كىنەز بۇ توغرىدا ھەمىشە ئۆزىنى ئۆزى ئالداپ كېلىۋاتقان مەسىلىنى ئوتتۇرىغا چىقارغان ئىدى. قاچان بولمىسۇن كىنەز قىزى مارىيەدىن ئايرىلىپ قېلىش ۋە ئۇنى ئەرگە بېرىشكە ماقۇل بولامدۇ-يوق — مەسىلە مانا شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدى. كىنەز ۋاسىلى ھېچقاچان ئۆزىگە توغرىدىن-توغرا بۇ سوئالنى بېرىشكە جۈرئەت قىلغان ئەمەس، چۈنكى بۇ سوئالغا ئادىللىق بىلەن جاۋاپ بېرىش كېرەكلىكىنى ئۆزى بىلەتتى، ئادىللىق بىلەن جاۋاپ بېرىش بولسا ئۇنىڭ تۇيغۇسىغا زىت كېلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنى پۈتۈن تىرىكچىلىك ئىمكانىيەتلىرىدىن مەھرۇم قىلاتتى. كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ كىنەز قىزىنى ئانچە قەدىرلىمەيدىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭسىز ياشاشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمەيتتى. "ئۇنىڭغا ئەرگە تېگىشنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — شور پېشانە بولسا كېرەك-دە، مانا، لىزا ئاندرېيغا تەگدى (ھازىرقى زاماندا بۇنىڭدىن ياخشى ئەرنى تېپىشمۇ قىيىن)، لىزا ئۆز تەقدىرىدىن مەمنۇنمۇ؟ كىممۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ ئالاتتى؟ خۇنۇك، كالاميپاي! كىشىلەر ئالسىمۇ ئۇنىڭ پەقەت مال-مۈلكى ۋە نامىنى دەپ ئالار. ئەرگە تەگمەي ئۆتۈپ كېتىدىغان قىزلارمۇ بارغۇ؟ بەختلىكرەك تېخى!" كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ كېيىملىرىنى كىيىۋېتىپ مۇشۇنداق ئويلايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، بارغانسېرى ئارقىغا تارتىپ كېلىۋاتقان بۇ مەسىلە دەرھال ھەل قىلىنىشنى تەلەپ قىلاتتى. كىنەز ۋاسىلى ئوغلىنى، روشەنكى، كىنەز قىزىغا ئۆيلەندۈرۈش نىيىتى بىلەن ئېلىپ كەلگەن ئىدى ۋە بۇ ھەقتە بۈگۈن ياكى ئەتە توپ-توغرا جاۋاپ تەلەپ قىلىدىغاندەك ئىدى. ئۇنىڭ ئابرويى ۋە يۇقۇرى تەبىقىلەر دائىرىسىدىكى ئورنى

يامان ئەمەس. "خەير، مەيلى، مەن قارشى ئەمەسمەن" — دەيتتى ئۆزىگە ئۆزى، "لېكىن، ئوغلى قىزىمغا لايىق بولسۇن. مانا، مۇشۇ تەربىيەنى ئويلاپ كۆرىمىز".

— مانا، بۇ تەربىيەنى ئويلاپ كۆرەرمىز، — دىدى كىنەز ئاۋازىنى چىقىرىپ، — مانا بۇ تەربىيەنى ئويلاپ كۆرەرمىز.

شۇنىڭ بىلەن نىكولاي ئاندرىيېۋىچ ھەر ۋاقىتتىكىدەك، تېتىك قەدەم تاشلاپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى-دە، تېز-تېز ھەممەيلەنگە بىر-بىرلەپ قاراپ چىقتى ۋە كىچىككىنە كىنەز ئايىمىنىڭ باشقا كۆينەك كىيىۋالغانلىقىنى، بۇرىيېننىڭ كىچىككىنە لېنتىسىنى، كىنەز قىزى مارىيەنىڭ خۇنۇك چاچلىرىنى، بۇرىيېننى بىلەن ئاناتولنىڭ تەبەسسۇم قىلىشىپ ئولتۇرۇشقانلىقىنى ۋە قىزىنىڭ بۇ يەردە ئولتۇرغانلار ئارىسىدا غېرىبانە بولۇپ قالغانلىقىنى بايقىدى. "مۇشۇنداق ئەخمەقانە ياسانغان بارمۇ!" — دىدى ئىچىدە قىزىغا غەزەپلىنىپ قاراپ، "ئۇياتسىز! كاشكى، كۈيوغۇل بولغۇچى ئۇنى پىسەنت قىلسا!"

ئۇ كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— سالام، سالام، خۇش كەپسىز.

— يېقىن دوست ئۈچۈن، مىڭ چاقىرىم يولمۇ يىراق ئەمەس، — دىدى كىنەز ۋاسىلى ھەر ۋاقىتتىكىدەك تېز، ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا ۋە تەكەللۇپسىزلىك بىلەن، — مانا بۇ ئىككىنچى ئوغلۇم، مەرھەمەت ۋە شەپقىتىڭىزنى سورايمەن.

كىنەز نىكولاي ئاندرىيېۋىچ ئاناتولغا باشتىن-ئاياق قاراپ چىقتى.

— يىگىت، يىگىت، قېنى، كەل سۆيۈپ قوي، — دىدى كىنەز

مەگزىنى ئاناتولغا تۇتۇپ.

ئاناتول بوۋايىنى سۆيۈپ قويدى ۋە ئاتىسى يول ئۈستىدە ئېيتقان ھېلىقى غەلىتە قىلىقىنى قاچان پەيدا قىلدىغانلىقىنى كۈتۈپ، ناھايىتى قىزىقىش ۋە تامامەن ۋەزمىنلىك بىلەن بوۋايىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ دىۋاننىڭ بۇلۇڭىدا ئادەتتىكى ئورنىدا ئولتۇرۇپ، كىنەز ۋاسىلى ئۈچۈن بىر كرېسلونى ئالدىغا تارتىپ كۆرسەتتى ـ دە، سىياسى ئىشلار ۋە يېڭى ئەھۋاللارنى سوراشقا باشلىدى. ئۇ كىنەز ۋاسىلىنىڭ گەپلىرىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىۋاتقاندەك قىلسىمۇ، لېكىن كۆزىنى كىنەز قىزى مارىيەدىن ئۈزمەيتتى.

ــ دېمەك، پودستامدىن خەت يېزىشىپتۇ، دەڭ؟ ــ دېدى كىنەز ۋاسىلىنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى تەكرارلاپ ۋە بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ قىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ مېھمانلارنى دەپ مۇشۇنداق ياساندىڭمۇ، ھە؟ ــ دېدى قېرى كىنەز، ــ ھەي ـ ھەي، نىمە دېگەن ياخشى! مېھمانلارنىڭ ئالدىغا يېڭىچە ياسىنىپ چىقىپسەن، مېھمانلارنىڭ ئالدىدا ساڭا ئېيتىپ قويايكى، بوندىن كېيىن مېنىڭ ئىجازىتىمسىز ئۆزەڭنى مۇنداق ياساندۇرۇشقا جۈرئەت قىلما.

ــ بۇنىڭغا مەن ئەيىبلىك، mon père (ئاتا!، ــ دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم قىزىرىپ ۋە ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالدى.

ــ ئىختىيار تامامەن ئۆزىڭىزدە، ــ دېدى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ كېلىننىڭ ئالدىدا تازىم قىلىپ، ــ ئۆزىگە ياراشمايدىغان ئىشنى قىلىشنى ئۇنىڭغا كىم قويۇپتۇ، بۇنىڭسىزمۇ ئۇنىڭ ئۆزى خۇنۇك ـ دە!

قېرى كىنەز ئورنىدا يەنە ئولتۇردى-دە كۆزىگە لىق ياش ئالغان قىزىغا يەنە دىققەت-نەزىرىنى سالماي قويدى.

— ئەكسىچە، چاچنى مۇنداق تاراش كىنەز قىزىغا ناھايىتى يارىشىپتۇ، — دېدى كىنەز ۋاسىلى.

— قېنى، ئەزىزىم، ياش كىنەز، ئېيتىڭىز نىمىدى؟ — دېدى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ ئاناتولغا قاراپ، — بۇ ياققا كېلىڭ، گەپلىشەيلى، تونۇشايلىچۇ.

— مانا، ئەمدى باشلىنىدىغان بولدى تاماشا، — دەپ ئويلىدى كۆڭلىدە ئاناتول ۋە تەبەسسۇم بىلەن قېرى كىنەزنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— قېنى، سىزنى چەتئەلدە ئوقۇپ تەربىيىلەنگەن دېيىشىدۇ. ئاتىڭىز بىلەن ئىككىمىزگە ئوخشاش پوپ ساۋادىڭىزنى چىقارغان ئەمەس. ئېيتىڭا ياخشى يىگىت، سىز ھازىر ئاتلىق گۋاردىيىدە خىزمەت قىلامسىز؟ — دەپ سورىدى بوۋاي ئاناتولغا يېقىن كېلىپ ۋە دىققەت بىلەن قاراپ.

— ياق، ئارمىيىگە ئۆتتۇم، — دەپ جاۋاپ بەردى ئاناتول كۈلكىسىنى ئاران بېسىۋېلىپ.

— شۇنداقمۇ! ياخشى. ئېيتماقچى، ياخشى يىگىت، پادىشا بىلەن ۋەتەنگە خىزمەت قىلماقچىمۇ سىز؟ ئۇرۇش ۋاقتى، سىزدەك يىگىت، ئەلۋەتتە خىزمەت قىلىشى كېرەك، خىزمەت قىلىشى كېرەك. خوش، فرونتقا بارماقچىمۇ سىز؟

— ياق، كىنەز، بىزنىڭ پولك يۈرۈپ كەتتى. مەن ھازىر...... مەن ھازىر قانداق خىزمەتتىمەن، دادا؟ — دېدى ئاناتول ئاتىسىغا قاراپ كۈلۈپ.

— ئۆزى خىزمەتتە بولسۇنۇ، يەنە نىمە خىزمەتتىمەن دەپ سوراش! ھا ـ ھا ـ ھا! — دەپ كۈلۈپ كەتتى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ.

شۇنىڭ بىلەن ئاناتول ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىق قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى. كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ بىردىنلا قاپىغىنى تۈرۈپ قويدى.

— ھە، بار، — دىدى ئاناتولغا.

ئاناتول ئىلجىيىپ يەنە خانىملارنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— سەن بۇلارنى چەتئەلگە ئەۋەتىپ تەربىيىلىگەن ئەمەسمۇ، كىنەز ۋاسىلى؟ شۇنداقمۇ؟ — دىدى قېرى كىنەز ۋاسىلىغا.

— مەن قولۇمدىن كېلىدىغان ھەممە ئىشلارنى قىلدىم؛ مەن سىزگە ئېيتسام، ئۇ يەردىكى تەربىيە بىزدىكىدىن ياخشىراق.

— ھە، ھازىر ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپ، يېڭىچە بولۇپ كەتكەن، ناھايىتى ياخشى يىگىت بوپتۇ! ياخشى يىگىت! قېنى، مېنىڭ ھوجرامغا بارايلى.

ئۇ كىنەز ۋاسىلىنى قولتۇقلاپ ھوجرىسىغا ئېلىپ كىردى.

كىنەز ۋاسىلى كىنەز بىلەن تەنھا قالغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دەرھال ئۇنىڭغا ئۆز خاھىش ۋە ئۈمىتلىرىنى بايان قىلدى.

— نىمە، مېنى ئۇنىڭغا ئېسىلىۋالىدۇ، ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدۇ دەپ ئويلامسەن؟ — دىدى قېرى كىنەز ئاچچىغلىنىپ، — نىمە دىگەن گەپ! — دىدى تېخىمۇ جەھلى چىقىپ، — مېنى دىسە ئەتىلا بولسۇن! ساڭا شۇنىلا ئېيتىپ قوياي، مەن كۈيوغلۇمنى ياخشىراق بىلىشنى ئىستەيمەن. سەن مېنىڭ ئادىتىمنى ئۆزەڭ بىلىسەن: ھەممە گېپىم ئاشكارە. مەن ئەتە سېنىڭ ئالدىڭدا مارىيەدىن سورايمەن: ئەگەر ئۇ خالىسا، ئۇ (ئاناتول — تەر) مۇشۇ يەردە قېلىۋەرسۇن. قېلىۋەرسۇن،

كورەرمىز، ــ كىنەز دىمىغىنى قىقىپ قويدى، ــ مەيلى تىگۋەرسۇن، ماڭا بەرىبىر، ــ دېدى ئۇ خۇددى ئوغلى بىلەن خوشلىشىۋاتقان چاغدىكىدەك جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىدى.

ــ مەن سىزگە توپ ـ توغرا ئېيتايكى، ــ دېدى كىنەز ۋاسىلى سۆھبەتدىشىنىڭ ھوشيارلىغىنى سېزىۋېلىپ ئەمدى ھەييارلىق قىلىشنىڭ زۆرۈر ئەمەسلىگىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلغان ھەييار ئادەم ئاھاڭى بىلەن، ــ سىز ئادەمنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئىچى ۋە تېشىنى بىلىۋالىسىز. ئاناتول زاكاۋەت ئىگىسى ئەمەس، لېكىن ئۇ سەمىمى، كۆڭلى ـ كۆكسى ئوبدان يىگىت ــ ياخشى ۋە مېھرىۋان پەرزەنت.

ــ قېنى، قېنى، ياخشى، كۆرەرمىز.

خۇددى ئۇزاق ۋاقىت ئەرلەرنىڭ ئۇلپەتچىلىگىسىز يەككە ھالدا كۈن كۆچۈرۈپ كەلگەن ئاياللاردا ھەمىشە بولىدىغان ئەھۋاللارغا ئوخشاش، ئاناتولنى كۆرۈش بىلەن تەڭ كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ ئۆيىدىكى ئۈچ ئايالنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا ئۆزىنىڭ شۇ چاققىچە ئۆتكۈزگەن ھاياتىنىڭ ھەقىقى ھايات ئەمەس ئىكەنلىگىنى ھېس قىلىشاتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ پىكىر قىلىش، ھېس قىلىش ۋە كۈزىتىش كۈچى بىردىنلا ئون ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتتى ۋە گويا ئۇلارنىڭ شۇ ۋاقىتقىچە قاراڭغۇلۇقتا ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتى بىردىنلا يېڭى مەزمۇنغا باي بىر نۇر بىلەن يورۇتۇلغاندەك بولدى.

كىنەز قىزى مارىيە ئۆزىنىڭ چىرايى ۋە چاچلىرى توغرىسىدا ئەسلا ئويلىمايتتى ۋە خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى. ئۇنىڭ ئېرى بولۇش ئېھتىمالى بولغان ئادەمنىڭ چىرايلىق ۋە ئوچۇق چىراي قىياپىتى ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس ـ ھوشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلغان ئىدى. بۇ يىگىت

ئۇنىڭ كۆزىگە خۇشپىئىل، جەسۇر، قەتئىي ئىرادىلىك، باتۇر ۋە ئالىجاناپ كۆرۈنەتتى ۋە بۇنىڭغا قايىل بولغان ئىدى. كەلگۈسى ئائىلىۋى تۇرمۇش توغرىسىدىكى مىڭلىغان خىياللار ئۇنىڭ مىڭىسىدە ئۆزۈلمەي تۇغۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ بۇ خىياللارنى مىڭىسىدىن چىقىرىۋې-تىشكە ۋە بۇ خىياللارنى يوشۇرۇشقا تىرىشاتتى.

"لېكىن ئۇنىڭغا ئارتۇقچە سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ قويىدۇممى-كىن؟" — دەپ ئويلايتتى كىنەز قىزى مارىيە ئۆزىچە. "مەن ئۆزەمنى تۇتۇشقا تىرىشىمەن، چۈنكى چوڭقۇر قەلبىمدە ئۆزەمنى ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئارتۇقچە يېقىن دەپ ھېس قىلىۋاتىمەن؛ ئەمما ئۇ كۆڭلۈمدە ئۇنىڭ توغرىسىدا نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىمنى بىلمەيدۇ ۋە ئۆزىچە مەن ئۇ قىزغا ياقمىدىم دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن".

شۇ سەۋەپتىن، كىنەز قىزى مارىيە بۇ يېڭى مېھمان بىلەن ئېچىلىپ مۇئامىلە قىلىشقا تىرىشاتتى، ئەمما مۇنداق قىلالمايتتى.

(بىچارە La pauvre fille! Elle est diablement laide — قىز! نېمە دېگەن خۇنۇك)، — دەپ ئويلايتتى ئاناتول ئۆزىچە.

ئاناتولنىڭ كېلىشى بىلەن ئوخشاشلا ناھايىتى ھاياجانلىنىپ كەتكەن بۇرىيېننى خېنىم بولسا باشقىچە پىكىردە ئىدى. يۇقۇرى تەبىقىلەر دائىرىسىدە بەلگىلىك ئورنى بولمىغان، ئۇرۇق-تۇققان-لىرىدىن، دوستلىرىدىن ۋە ھەتتا ۋەتىنىدىن ئايرىلغان بۇ چىرايلىق ياش قىز، ئۆز ئۆمرىنى ئەلۋەتتە كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچنىڭ خىزمىتىگە بېغىشلاش بىلەن ئۆتكۈزۈشنى، يەنى ئۇنىڭغا كىتاپلارنى ئوقۇپ بېرىش ۋە كىنەز قىزى مارىيىگە دوست بولۇش بىلەن ئۆتكۈ-زۈشنى ئويلىمايتتى. بۇرىيېننى خېنىم خۇنۇك، كىيىنىشنى بىلمەيدىغان، كالامپاي رۇس كىنەز قىزلىرىدىن ئۈستۈنلىكىنى دەرھال

قەدىرلەشنى بىلىدىغان، ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالىدىغان ۋە ئۇنى ئېلىپ كېتىدىغان رۇس كىنەزىنى ئۇزۇندىن بېرى كۈتۈپ كەلمەكتە ئىدى؛ مانا، بۇ رۇس كىنەزىمۇ ئاخىر يېتىپ كەلدى. بۇرېننى خېنىم ھەممىسىدىن ئاڭلىۋالغان ۋە ئاخىرىسىنى ئۆزى تۈگەتكەن بىر ھىكايىنى بىلەتتى، ئۇ بۇ ھىكايىنى ئۆز كۆڭلىدە تەكرارلاپ يۈرۈشنى ياخشى كۆرەتتى. بۇ، ئالدانغان بىر قىزنىڭ كۆزىگە ئۇنىڭ بىچارە ئانىسى كۆرۈنگەنلىگى، sa pauvre mère (بىچارە ئانىسى) نىكالانماي تۇرۇپ نىمىشقا ئەر كىشىگە كۆڭلۈڭنى بەردىڭ دەپ تەنە-تاپا قىلغانلىغى توغرىسىدىكى ھىكايە ئىدى. بۇرېننى ئۆز قىياسىدا ئۇنىڭغا يەنى ئالدىغۇچىغا بۇ ھىكايىنى سۆزلەپ بېرىپ، كۆپىنچە كۆزىگە لىق ياش ئالاتتى. ھازىر ئەنە شۇ "ئۇ" يەنى ھەقىقى رۇس كىنەزى كەلدى. ئۇ ئۇنى ئېلىپ كېتىدۇ، كېيىن ma pauvre (بىچارە ئانىسى) پەيدا بولىدۇ ۋە رۇس كىنەزى بۇرېننى خېنىمغا ئۆيلىنىدۇ. بۇرېننى خېنىم ئاناتول بىلەن پارىژ توغرىسىدا گەپلىشىپ ئولتۇرغان چاغدا ئۇنىڭ ھەممە كېلەچەك تارىخى كاللىسىدا مۇشۇنداق شەكىللەنگەن ئىدى. بۇرېننى خېنىمنى يېتەكلەۋاتقان نەرسە بىرەر پىلان ئەمەس (ئۇ ھەتتا نىمە قىلىش كېرەكلىگىنى بىرەر مىنۇتمۇ ئويلاپ قويمايتتى)، لېكىن، بۇنىڭ ھەممىسى ئاللىقاچان كۆڭلىدە تەييار بولغان ۋە ئەمدى ئاناتول كېلىشى بىلەن تەڭ شۇنى چۆرىدەپ ۋۇجۇتقا چىقىۋاتقان تۇيغۇلىرىغا بېرىلىپ، ئۇنىڭغا يېقىپ قېلىشنى ئىستەيتتى ۋە ئىمكان-قەدەر كۆپرەك يېقىپ قېلىش ئۈچۈن تىرىشاتتى.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم، خۇددى كاناي ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ قېرىلىقىغا قارىماي چېپىشقا ئىنتىلىۋاتقان قېرى پولك ئېتىغا

ئوخشاش، ھېچقانداق سىرلىق مۇددىئا ياكى ئىچكى كۆرەشسىز، بەلكى ساددا ۋە يەڭگىل ئويلۇق خوشاللىغى بىلەن ئاڭسىز ۋە ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇنۇتقان ھالدا، ئادەتتىكىچە نازلىنىش قىلىقلىرىنى قىلىشقا تەييارلىناتتى.

ئاناتول ئاياللار سۆھبىتىدە ئۆزىنى ئاياللار ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ يۈرۈش جېنىغا تەككەن ئادەم قىلىپ كۆرسەتسىمۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ بۇ ئۈچ ئايالدا پەيدا قىلغان تەسىرىنى كۆرۈپ، شۆھرەتپەرەستلىكىنىڭ قانغانلىغىنى ھېس قىلاتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، چىرايلىققىنە ۋە كۆزىنى سۈزۈپ قويىدىغان بۇرىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدا پەۋقۇلئاددە تېز قوزغىلىدىغان، ئەڭ قوپال، ئەڭ پەسكەش قىلىقلارنى قىلىشقا باشلايدىغان ھايۋانى ھېس باشلانغان ئىدى.

چايدىن كېيىن مېھمانلار دىۋانلار قويۇلغان دەم ئېلىش بۆلمىسىگە كىرىشتى ۋە كىنەز قىزىنى كلاۋىكورد چېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىشتى. ئاناتول ئۇنىڭ ئالدىدا بۇرىنىنى خېنىمغا يېقىن كرېسلودا يانپاشلاپ ئولتۇردى، ئۇنىڭ كۆزلىرى كىنەز قىزى مارىيەگە خوشال كۈلۈمسىرەش بىلەن قارايتتى. كىنەز قىزى مارىيە ئۇنىڭ قاراشلىرىنى سېزىپ خوشاللىغىدىن ناھايىتى ھولۇقۇپ كېتەتتى. ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان سوناتا① ئۇنى ئەڭ دىلكەش-شېئىرىيەت دۇنياسىغا ئېلىپ كېتەتتى، ئاناتولنىڭ قاراپ تۇرۇشى بولسا بۇ دۇنياغا تېخىمۇ چوڭ شېئىرىيەت گۈزەللىگى قوشاتتى. ئاناتول گەرچە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما كۆزى بۇرىنى خېنىمنىڭ

---

① سوناتا — ھەرخىل تېزلىك ۋە ھەركەتلەردىكى بىرنەچچە قىسمدىن ئىبارەت مۇزىكىلىق ئەسەر. — تەر.

نازۇك ئاياقلىرىنىڭ ھەركىتىدە ئىدى ۋە فورتېپىيانونىڭ تېگىدىن ئايغىنى ھەر ۋاقىت ئۇنىڭ ئايىغىغا تەگكۈزۈپ قوياتتى ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدىمۇ كىنەز قىزى مارىيە شۇچاققىچە كۆرۈپ باقمىغان ۋەھىمە ئارىلاش خوشاللىق ۋە ئۈمىت ئالامەتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

"ئۇ مېنى نىمانچىۋالا ياخشى كۆرىدۇ-ھە!" — دەپ ئويلايتتى كىنەز قىزى مارىيە، "مەن ھازىر نىمە دېگەن بەختلىك، مۇنداق دوستۇم ۋە ئەر بىلەن نەقەدەر بەختلىك بولىمەن! ئەر بىلەن-ھە؟" — دەيتتى كۆڭلىدە ئاناتولىنىڭ تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ، لېكىن ئۆزى ئۇنىڭ يۈزىگە قارىيالمايتتى.

كەچقۇرۇن كەچلىك تاماقتىن كېيىن ھەممەيلەن تارقىلىشقا باشلىغاندا، ئاناتول كىنەز قىزىنىڭ .قولىنى سۆيۈپ قويدى. كىنەز قىزى ئۆزىدە غەيرەتنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى ئۆزى ئۇقماي قالدى، لېكىن كىنەز قىزى ئۆزىنىڭ يېقىننى كۆرەلەيدىغان كۆزىگە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان ئاناتولىنىڭ چىرايلىق-قىنە يۈزىگە توپ-توغرا قارايتتى. كىنەز قىزىدىن كېيىن ئاناتول بۇرىيىنى خېنىمنىڭ قولىغا سۆيۈپ قويدى (بۇ ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ، ئەمما ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى شۇنداق ئىشەنچ بىلەن ۋە ئاددى رەۋىشتە ئورۇنلىدى) ۋە بۇرىيىنى خېنىم قىزىرىپ كەتتى-دە، تەشۋىشلەنگەن ھالدا كىنەز قىزىغا لاپپىدە قاراپ قويدى.

"Quelle dèllica tesse (نىمانچىۋالا ئەتىراپلىق)" — دەپ ئويلىدى كىنەز قىزى، "Amelie بۇرىيىنى خېنىمنى شۇنداق دەپمۇ ئاتىشاتتى) مېنى قىزغانچۇقلۇق قىلىدۇ، ئۇنىڭغا بولغان پاك

مېھرىۋانلىقىم ۋە سادىقلىقىمنى قەدىرلىمەيدۇ دەپ ئويلامدۇ، نىمە؟“ شۇنداق خىياللار بىلەن كىنەز قىزى مارىيە بۇرېننى خېنىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى قاتتىق سۆيدى. ئاناتول كىچىككىنە كىنەز ئايىمنىڭمۇ قولىنى سۆيمەكچى بولۇپ ئالدىغا باردى:

— Non, non, non! Quand votre père m'écrira, que vous vous connduisez bien, je vous donnerai ma main baiser. pas avant (ياق، ياق، ياق! دادىڭىز ماڭا ئوغلۇم ناھايىتى ياخشى بولۇپ قالدى دەپ خەت يازسا، ئەنە شۇچاغدىلا قولۇمنى سۆيۈشكە رۇخسەت قىلىمەن. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى رۇخسەت يوق)، — دېدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم ۋە كىچىك بارمىقىنى كۆتىرىپ ئۇنىڭغا تەھدىت سېلىپ، ئىلجايغىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

5

ھەممەيلەن تارقىلىپ ئۆي-ئۆيىگە كىرىپ كەتتى، ئورنىدا يېتىش بىلەن تەڭلا كۆزى ئۇيقىغا كەتكەن ئاناتولدىن باشقا ھېچكىممۇ بۇ كېچە ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىغان ئىدى.

”ئۇ راستىنلا مېنىڭ ئېرىم بولسا، بولۇپمۇ ئەنە شۇ يات، چىرايلىق، مۇلايىم يىگىت؛ ھەممىدىن مۇھىمى — ئۇنىڭ مۇلايىملىقى-لىغى-دە“، — دەپ ئويلايتتى ھېچقاچان قورقمايدىغان كىنەز قىزى مارىيە كۆڭلى تىنماي. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ قاراشتىن قورقاتتى؛ ئۇنىڭ خىيالىدا پەردە ئارقىسىدىكى قاراڭغۇ بۇلۇڭدا كىمدۇ بىرسى ئۆرە تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. كىمدۇ بىرسى بولغان ئۇ — ئالۋاستى ۋە ئۇ — پېشانىسى ئاپپاق، قاشلىرى قارا ۋە لەۋلىرى قىپ-قىزىل

ھېلىقى ئەركىشى ئىدى.

كىنەز قىزى مارىيە قوڭغۇراقنى جىرىڭشىتىپ خىزمەتكار قىزنى چاقىردى ۋە ئۇنىڭغا شۇ يەردە بىرگە يېتىپ قېلىشنى بۇيرۇدى.

بۇرۇنقى خېنىممۇ شۇ كېچىسى ئۇخلىماي كىمدۇ بىرسىنى بىھۇدە كۈتۈپ، بەزىدە كىمگىدۇ كۈلۈپ قويۇپ، بەزىدە ئۆز خىيالىدا pauvre mère (بىچارە ئانىسى)نىڭ چۈشكۈنلىشىپ كەتتىڭ دەپ قىلغان تەنە سۆزلىرىدىن يىغلىغۇدەك بولۇپ قىشلىق باغدا ئۇزاق ۋاقىت ئايلىنىپ يۈردى.

كىچىككىنە كىنەز ئايىم بولسا خىزمەتكار قىزغا ئورۇننى ئوبدان سالماپسەن دەپ غۇدۇڭشىدى. ئۇ يانپاشلاپمۇ ۋە كۆكرىكىنى بېسىپمۇ ياتالمايتتى. قانداق ھالەتتە بولسىمۇ يېتىشى قىيىن ۋە ئەپسىز ئىدى. قوسىغى ئۇنىڭغا دەخلى قىلاتتى، خۇسۇسەن بۈگۈن ھەر قاچانقىدىنمۇ كۆپرەك دەخلى قىلاتتى؛ چۈنكى ئاناتولىنىڭ كېلىشى ئىچىلىپ-يېيىلىپ ئويناپ كۈلۈپ يۈرگەن چاغلىرىنى ئېسىگە كەلتۈرگەن ئىدى. ئۇ ئۇخلىغاندا كىيىدىغان كوفتىسى ۋە باش كىيىمنى كىيىپ كرېسلودا ئولتۇراتتى. ئۇيقۇسىراپ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ۋە چاچلىرى چۇۋۇلغان كاتيە بولسا ئۈزىچە بىر نىمىلەرنى سۆزلەپ، ئېغىر پەر كۆرپىسىنى ئۈچىنچى قېتىم ئاغدۇرۇپ سالاتتى.

— سالغان ئورنۇڭنىڭ بىر يېرى دۆڭ، بىر يېرى ئويمان دېمىگەنمىدىم، — دەپ قايتا تەكرارلىدى كىچىككىنە كىنەز ئايىم، — كۆزۈم ئۇيقۇ تاتلىغى كۆرگەن بولسا كاشكى؛ دېمەك، بۇنىڭغا مەن ئەيىپلىك ئەمەس-دە، — ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى يىغلىماقچى بولۇۋاتقان بالىدەك تىترەيتتى.

قېرى كىنەزمۇ ئۇخلىيالمىغان ئىدى. تىخون ئۇنىڭ ئاچچىغى

كېلىپ قەدەم تاشلاپ ۋە دىماق قېقىپ يۈرگەنلىكىنى ئۇيقۇ ئارىلاش ئاڭلاپ ياتاتتى. قېرى كىنەز ئۆزىنى قىزى تۆپەيلىدىن ھاقارەتلەنگەن سېزەتتى. ھاقارەتلىنىش ناھايىتى ئېچىنارلىق ئىدى، چۈنكى بۇ ھاقارەت ئۆزىگە ئەمەس، بەلكى باشقا كىشىگە، ئۆزىدىنمۇ ئارتۇق ياخشى كۆرىدىغان قىزىغا قارىتىلغان ئىدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى باشقىدىن ئويلاپ كۆرىمەن ۋە نىمىنى توغرا تاپسام شۇنى قىلىمەن دەيتتى-يۇ، لېكىن بۇنىڭ ئورنىغا پەقەت بارغانسېرى ئاچچىقلىناتتى.

"بىر ئەركىشى ئۇچراش بىلەن تەڭلا ئاتىسىمۇ ۋە باشقا ھەممىسىمۇ ئېسىدىن چىقىپ كەتتى؛ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ، چاچلىرىنى يۇقۇرىغا تاراپ، قىيشاڭلاپ كەتتى، ئۆزى ئۆزىگە ئوخشىماي قالدى! ئاتىسىنى تاشلىۋەتسە خوشال بولىدۇ! مېنىڭ بايقاپ قالغانلىقىمنىمۇ بىلىدۇ. ياق...ياق...بۇ ئەخمەقنىڭ بۈرېنىگە (ئۇنى قوغلىۋېتىش كېرەك!) قاراپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى مەن بىلمەيمەنمۇ! ئۇنىڭ بۇنى چۈشىنىۋالغۇدەك ئىززەت-نەپسىمۇ يوق! ئەگەر ئۇ ئۆز ئىززەت-نەپسىنى ساقلىمىسىمۇ، ھېچبولمىغاندا مېنىڭ ئىززەت-نەپسىمنى بىر ئاز ساقلىشى كېرەك. بۇ ئەخمەقنىڭ ئۇنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيدىغانلىقىنى، ئىككى كۆزى پەقەت بۈرېنىدا ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ قويۇش كېرەك. ياق، ئۇنىڭ ئىززەت-نەپسى يوق، لېكىن مەن بۇنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ قويىمەن......"

قېرى كىنەز بىلەتتىكى، ئەگەر قىزىغا: سەن يېڭىلىشىۋاتىسەن، ئاناتول پەقەت بۈرېنىنىڭ ئارقىسىدىن مۇلازىمەت قىلىپ يۈرىدۇ دىسە، كىنەز قىزى مارىيىنىڭ ئىززەت نەپسىگە تېگىدۇ-دە، مۇرات-مەقسىدى (قىزىدىن ئاجرالماسلىق ئۇمىدى) ئەمەلگە ئاشىدۇ،

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ مۇشۇ خىيال بىلەن تىنجىپ قالدى. ئۇ تىخونى چاقىردى ۋە كىيىملىرىنى يېشىشكە باشلىدى.

”ئۇلار نەدىنمۇ كېلىشتىكىنە!“ — دەپ ئويلىدى تىخون ئۇنىڭ يادىغۇ، ئاپپاق تۈكلەر بېسىپ كەتكەن كۆكرىكى ۋە قېرى گەۋدىسىگە كەچلىك كۆينەكنى يېپىۋاتقان چاغدا. ”مەن ئۇلارنى چاقىرتمىغان ئىدىم. ئۇلار كېلىپ تىرىكچىلىگىمنى بىسەرەم-چان قىلىۋەتتى. مېنىڭ ئۆمرۈم جىندەك قالغان تۇرسا“.

— كەلمەي قۇرۇپ كەتسۇن! — دىدى قېرى كىنەز بېشىنى كۆينە-گىنىڭ ياقىسىدىن تېخى چىقارماي تۇرۇپ.

تىخون كىنەزنىڭ بەزىدە ئۆزىچە سۆزلەپ كېتىش ئادىتىنى بىلەتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن كۆينىگىنىڭ ياقىسىدىن چىققان يۈزىدىكى سوئال نەزىرى بىلەن ئاچچىغلانغاندەك قىياپىتىنى كۆرگەندە ھەيران قالمىدى.

— يېتىشتىمۇ؟ — دەپ سورىدى كىنەز.

باشقا ھەممە خىزمەتكارلارغا ئوخشاشلا، تىخونمۇ خوجايىنىنىڭ بىر ئېغىز سۆزىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالاتتى. ئۇ كىنەز ۋاسىلى ۋە ئۇنىڭ ئوغلى توغرىسىدا سورىغانلىغىنى پەملىدى.

— چىراقلارنى ئۆچۈرۈپ يېتىشتى، جانابى ئالىيلىرى.

— ھېچكىمنىڭ ئېسى كەتمىۋىدى، ئېسى كەتمىۋىدى... — دەپ تېز-تېز سۆزلىدى كىنەز ۋە ئايىغىنى توپلىيىگە، قوللىرىنى خالتىنىڭ يەڭلىرىگە سېپىپ، ياتىدىغان دىۋانغا قاراپ ماڭدى.

ئاناتول بىلەن بۇرىيېننى خېنىم ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق گەپلەر بولمىغان بولسىمۇ، ئۇلار مۇھەببىتىنىڭ pauvre mere (بىچارە ئانىسى) غىچە بولغان قىسمى توغرىسىدا بىر بىرىنى،

بىر بىرىگە يەنە نۇرغۇن گەپلەرنى مەخپى ئېيتىش كېرەكلىكىنى چۈشەنگەن ۋە شۇ سەۋەپتىن، ئەتىدىن كەچكىچە ئايرىم ئۇچرىشىش پۇرسىتىنى ئىزلەپ يۈرۈشەتتى. كىنەز قىزى مارىيە ھەركۈنى ئادەتتىكى چاغدا ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەتكەندە بۇرىيېننى خېنىم ئاناتول بىلەن قىشلىق باغدا ئۇچراشتى.

كىنەز قىزى مارىيە بۈگۈن كۈتۈپخانا ئىشىگى ئالدىغا ئالاھىدە ھاياجان بىلەن كەلدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، كىشىلەر ئۇنىڭ تەقدىرىنىڭ بۈگۈن ھەل بولۇشىنىلا ئەمەس، ھەتتا بۇ توغرىدا ئۆزى نىمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنىمۇ بىلىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ بۇ مەنىنى تىخوننىڭ چىرايىدىن ۋە كىنەز ۋاسىلىنىڭ قايناقسۇ كۆتۈرۈپ كېلىۋېتىپ ئارىلىقتا ئۇچرىشىپ قالغان ھەم ئېگىلىپ تازىم قىلغان خىزمەتكارىنىڭ چىرايىدىن ئۇقۇۋالدى.

قېرى كىنەز بۈگۈن ئەتىگەن قىزىغا پەۋقۇلئاددە مېھرىۋانلىق ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى. مۇنداق ئېھتىياتچان ھالەتنى كىنەز قىزى مارىيە ناھايىتى ياخشى بىلەتتى. بۇ، كىنەز قىزى مارىيە ھىساپ مەسىلىلىرىنى چۈشەنمىگەنلىكى ئۈچۈن يۈرىگى سىقىلىپ ئورۇق قوللىرىنىڭ بارماقلىرىنى مۇشتۇمىغا تۈگۈشكە باشلىغاندا يۈزدە پەيدا بولىدىغان ھالەت ئىدى، بۇنداق چاغلاردا قىزىنىڭ يېنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى ۋە ھامان بىر سۆزنى بىر قانچە مەرتىۋە تەكرارلاپ ئېيتاتتى.

ئۇ دەرھال ئەملى ئىشقا ئۆتتى-دە، كىنەز قىزىنى ”سىز“ دەپ سۆزلەشكە باشلىدى.

— سىزنىڭ توغرىڭىزدا ماڭا ئېغىز ئېچىشتى، — دېدى كىنەز ساختىلىق بىلەن ئىلجىيىپ، — سېزىۋالدىڭىز دەپ ئويلايمەن، —

دىدى داۋام قىلىپ، — كىنەز ۋاسىلى ئۆزىنىڭ ئاسرانىدىسىنى (نىكولاي ئاندرېيېۋىچ نىمە ئۈچۈندۇ ئاناتولىنى ئاسراندى دەيتتى) مېنىڭ چىرايلىق كۆزۈمگە كۆرسىتىش ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن ئەمەس. ماڭا ئاخشام سىزنىڭ توغرىڭىزدا تەكلىپ بەردى. سىز مېنىڭ پەيلىمنى بىلىسىز، بۇنى سىزگە ئېتتىرىپ قويدۇم.

— مەن سىزنىڭ گېپىڭىزنى قانداق چۈشىنەي، mon père (جېنىم ئاتا)؟ — دىدى كىنەز قىزى ئاۋال تاتىرىپ ۋە كېيىن قىزىرىپ.

— قانداق چۈشىنەي دىگىنىڭ نىمىسى! — ئاچچىقى بىلەن ۋاقىردى ئاتىسى، — كىنەز ۋاسىلى سېنى كېلىنلىككە لايىق كۆرۈپ — ئاسراندىسىغا ئېلىپ بەرمەكچى، مانا شۇنداق چۈشەن، قانداق چۈشەنمەكچىدىڭ؟! سېنىڭدىن سوراۋاتىمەن.

— بىلمەيمەن. ئۆزىڭىز بىلىسىز، mon père (جېنىم ئاتا)، — دىدى پىچىرلاپ كىنەز قىزى.

— مەن؟ مەن؟ مەن نىمە دەيمەن؟ مېنى قويۇڭ بىر تەرەپتە. ئەرگە مەن تەگمەيمەن. سىز نىمە دەيسىز؟ مانا شۇنى بىلگىم كېلىدۇ.

كىنەز قىزى ئاتىسىنىڭ بۇ ئىشقا قوشۇلمايدىغانلىغىنى بىلدى، لېكىن شۇ پەيتتە ھاياتىمنىڭ تەقدىرى ھازىر ھەل بولىدۇ ياكى ھېچقاچان ھەل بولمايدۇ دىگەن پىكىر ئۇنىڭ خىيالىغا كەلدى. ئۇ ئاتىسى قاراپ تۇرغاندا ھېچنىمنى ئويلىيالمايدىغانلىغىنى ۋە ئادىتى بويىچە پەقەت باش ئېگىش لازىملىغىنى سېزىپ، ئۇنىڭ قاراشلىرىنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن يەرگە قارىدى-دە:

— مېنىڭ بىردىن-بىر خاھىشىم — سىزنىڭ تەلىۋىڭىزنى

ئورۇنلاش، — دىدى، — لېكىن ئەگەر ئۆزەمنىڭ خاھىشىنى ئېيتىش لازىم بولسا......

كىنەز قىزى گېپىنى تۇگىتىشكە ئۇلگۇرەلمەي قالدى. كىنەز ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۇۋەتتى.

— ناھايىتى ياخشى! — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز، — ئۇ سېنى مال-دۇنيالىرىڭ بىلەن بىللە بۇرېننى خېنىم ئۇچۇنلا ئالدۇ......بۇرېننى خېنىم خوتۇن بولىدۇ، سەن بولساڭ...

كىنەز توختاپ قالدى. ئۇ بۇ گەپلەرنىڭ قىزىدا قانداق تەسىرات پەيدا قىلغانلىقىنى بايقىدى. كىنەز قىزى بېشىنى تۆۋەن سالدى ۋە يىغلاپ تاشلىماقچى بولاتتى.

— بولدى، بولدى، چاقچاق سۆز، چاقچاق قىلىۋاتىمەن، — دىدى كىنەز، — شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنكى، كىنەز قىزى: مەن، قىز ئەر تاللاشقا تولۇق ھوقۇقلۇق دىگەن قائىدىنى چىڭ تۇتىمەن. مەن ئىختىيارىڭنى ئۆزەڭگە بېرىمەن. شۇنى ئېسىڭدە تۇت: بەخت-تەلىيىڭ شو مەسلىنى قانداق ھەل قىلىشىڭغا باغلىق. مېنىڭ توغرامدا گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق.

— لېكىن، مەن بىلمەيمەن......mon père (جېنىم ئاتا).

— قوي بۇ گەپلەرنى! ئۇ سېنىمۇ، باشقىسىنىمۇ — كىمنى ئالغىن دىگەن بولسا شۇنىڭغا ئۆيلىنىشى كېرەك؛ لېكىن سېنىڭ ئىختىيارىڭ بولسا ئۆزەڭدە......قېنى، تۇر، ئۆيۈڭگە كىرىپ ئوبدان ئويلىنىپ باق، بىر سائەتتىن كېيىن بۇ يەرگە كەل ۋە شۇلارنىڭ ئالدىدا: بولىدۇ ياكى ياق دەپ گېپىڭنى ئېيت. مەن بىلىمەن، ھازىر كىرىپ ئىبادەت قىلىسەن. مەيلى ئىبادىتىڭنىمۇ قىلىۋەر. لېكىن ئوبدان ئويلاپ كۆر، بار.

— بولدۇ ياكى ياق، بولدۇ ياكى ياق! — كىنەز قىزى خۇددى تۇمان ئىچىدە قېلىپ يولدىن ئېزىقىپ قالغان كىشىدەك تىترەپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋاتقان چاغدا، كىنەز مۇشۇنداق ۋاقىراپ قالدى.

ئۇنىڭ تەقدىرى ھەل قىلىندى، بەلكى بەختلىك ھالدا ھەل قىلىندى. لېكىن ئاتىسىنىڭ بۇرېننى خېنىم توغرىسىدا دېگەن گەپلىرى — بۇ كىنايە قورقۇنچلۇق ئىدى. بۇ ناتوغرا دەپ پەرەزمۇ قىلالايلۇق، لېكىن بۇ يەنىلا قورقۇنچلۇق ئىدى. ئۇنىڭ بۇ توغرىدا ئويلىماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ توپ-توغرا قىشلىق باغدىن ئۆتۈپ، ھېچبىر تەرەپكە قارىماي، كۆزىگە ھېچنەرسە كۆرۈنمەي، قۇلىقىغا ھېچنەرسە كىرمەي كېتىۋاتقىنىدا، بىردىنىلا بۇرېننى خېنىمنىڭ تونۇش ئاۋازى ئويغىتىۋەتتى. كىنەز قىزى بېشىنى كۆتىرىپ قاراپ، ئىككى قەدەم نېرىدا فرانسۇز قىزىنى قۇچاقلىۋالغان ۋە ئۇنىڭغا پىچىرلاپ بىر نىمىلەرنى دەۋاتقان ئاناتولنى كۆرۈپ قالدى. چىرايلىق يۈزىدە تەشۋىش ئىپادىلىنىپ تۇرغان ئاناتول كىنەز قىزى مارىيىگە ئۆرۈلۈپ قارىدى-يۇ، ئەمما بىرىنچى دەقىقىدە قولىنى بۇرېننى خېنىمنىڭ بېلىدىن بوشاتمىدى، بۇرېننى خېنىم بۇ چاغدا تېخى كىنەز قىزىنى كۆرمىگەن ئىدى.

ئاناتولنىڭ چىرايى "كىم ئۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟ توختاپ تۇرۇڭا!" — دېگەندەك قىلاتتى. كىنەز قىزى ھېچنەرسە دېمەستىن، ئىككىسىگە قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى. ئۇ بۇ ئەھۋالنى چۈشىنەلمەيتتى. ئەڭ ئاخىرىدا بۇرېننى خېنىم ۋاقىراپ تاشلىدى-دە، قېچىپ كەتتى. ئاناتول كىنەز قىزى مارىيىنى خۇددى بۇ غەلىتە ئەھۋال ئۈستىدىن كۈلۈپ كېتىشكە تەكلىپ قىلغاندەك، ئۇنىڭغا شات-خۇرام

تەبەسسۇم بىلەن تازىم قىلدى ۋە يەلكىسىنى قىسىپ، ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ ئىشىگى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

بىر سائەتتىن كېيىن تىخون كىنەز قىزى مارىيەنى چاقىرىپ كەلدى. ئۇ كىنەز قىزىنى كىنەزنىڭ ئالدىغا بىرىشقا چاقىرغان ئىدى ۋە كىنەز ۋاسلى سېرگېيېۋىچمۇ شۇ يەردە ئىكەنلىكىنى قوشۇپ ئېيتىپ قويدى. تىخون كەلگەندە كىنەز قىزى ئۆز خانىسىدىكى دىۋاندا ئولتۇراتتى ۋە يىغلاۋاتقان بۇرىيەننى خېنىم ئۇنىڭ قۇچىقىدا ئىدى. كىنەز قىزى مارىيە ئۇنىڭ بېشىنى ئاستا سىلايتتى. كىنەز قىزىنىڭ بۇرۇنقىدەك خاتىرجەم ۋە پارلاپ تۇرىدىغان چىرايلىق كۆزلىرى مېھرى-مۇھەببەتتىن ۋە ئېچىنىش بىلەن بۇرىيەننى خېنىمنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىگە قارايتتى.

— Non, princesse, je susi perdue pour toujours dans votre couer (ياق، كىنەز قىزى، مەن سىزنىڭ خەيرىخاھلىغىڭىزنى مەڭگۈ يوقاتتىم)، — دىدى بۇرىيەننى خېنىم.

— Pourquoi? Je vous aime plus, que jamais (نىمە ئۈچۈن؟ مەن سىزنى ئىلگىرىكىدىنمۇ ياخشى كۆرىمەن، سىزنىڭ بەختىڭىز ئۈچۈن قولۇمدىن كەلگەن ھەممە ئىشنى قىلىمەن، — دىدى et je tâcherai de faire tout ce qui-، est — كىنەز قىزى مارىيە، en mon pouvoir pour votre bonheur. (لېكىن ئەمدى سىز مەندىن يىرگىنىسىز، سىز پاكسىز، مەندىن يىرگىنىشىڭىز كېرەك؛ سىز ئىشقىۋاز-لىقتا بېرىلىشنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى ھېچقاچان بىلمەيسىز! ئاھ، بىچارە ئانام.)

— Je comprends tout (ھەممە گەپنى چۈشەندىم)، — دەپ جاۋاپ بەردى كىنەز قىزى مارىيە غەمكىنلىك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ،

— خاتىرجەم بولۇڭ دوستۇم. مەن ئاتام قېشىغا بارىمەن، — دېدى ۋە چىقىپ كەتتى.

كىنەز قىزى مارىيە كىرگەندە كىنەز ۋاسىلى پۇتلىرىنى ئىگىز قويۇپ مىنگەشتۇرۇپ، تاماكا قۇتىسىنى قولىدا تۇتۇپ، بۇ ئىشنىڭ زادى بولماسلىقىنى ئالدىنئالا سەزگەن ۋە ئۆزىنىڭ سەزگۈرلىكى ئۈچۈن ئۆزى ئىچىنغان ھەم كۈلگەندەك، يۈزىدە مېھرىۋان تەبەسسۇم بىلەن ئولتۇراتتى. ئۇ بىر چىمدىم تاماكىنى ئالدىراپ-تېنەپ بۇرنىغا يېقىن كەلتۈرۈپ پۇرىۋالدى.

— Ah, ma bonne, ma bonne (ۋاي سۆيۈملۈك قىزىم، سۆيۈملۈك قىزىم)، — دېدى كىنەز ۋاسىلى ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ كىنەز قىزىنىڭ ئىككى قولىنى تۇتۇپ. كېيىن بىر ئۇھ تارتىپ قوشۇپ قويدى:

— Le sort de mon fils est en vos mains. Dècidez, ma bonne, ma chre, ma douce Marie, qui jai toujours aimée, comme ma fille (ئوغلۇمنىڭ تەقدىرى سىزنىڭ قولىڭىزدا. ئۆزىڭىز ھەل قىلىڭ، سۆيۈملۈك، قىممەتلىك قىزىم، مېھرىبانىم مارىيە. مەن سىزنى ھەمىشە ئۆز قىزىمدەك ياخشى كۆرىمەن.)

بۇ گەپلەردىن كېيىن ئۇ ئارقىغا داجىدى، كۆزلىرىدە ھەقىقەتەن ياش پەيدا بولدى.

— ھىڭ... ھىڭ...، — دەپ كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ دىمىغىنى قېقىپ ئولتۇراتتى. — كىنەز ئۆز ئاسراندىسى...... ئوغلى نامىدىن سېنىڭدىن سوراۋاتىدۇ. كىنەز ئاناتول كۇراگىنغا خوتۇن بولۇشنى خالامسەن ياكى خالىمامسەن؟ بولىدۇ ياكى ياق دەپ

ئېيت! — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ، — ئۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ ئۆز پىكرىمنى بايان قىلىش ھوقوقۇمىنى ساقلاپ قالىمەن. شۇنداق، ئۆز پىكرىمنى ۋە پەقەت ئۆز پىكرىمنى، — دەپ قوشۇپ قويدى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ كىنەز ۋاسىلىغا قاراپ ئۇنىڭ يالۋۇرۇۋاتقان قىياپىتىگە جاۋاپ بېرىپ، — بولامدۇ ياكى ياق؟

— مېنىڭ خاھىشىم، mon père (ئاتا)، ھېچقاچان سىزنى تاشلاپ كەتمەسلىك، ھېچقاچان ئۆز ھاياتىمنى سىزدىن ئاجراتماسلىق. مەن ئەرگە تېگىشنى خالىمايمەن، — دېدى كىنەز قىزى قەتئىيلىك بىلەن چىرايلىق كۆزلىرىنى كىنەز ۋاسىلىغا ۋە ئاتىسىغا تىكىپ قاراپ تۇرۇپ.

— يالغان گەپ، ئەخمەقلىق! يالغان، يالغان، يالغان! — دەپ قاپىغىنى تۈرۈپ ۋاقىرىدى كىنەز نىكولاي ئاندرېيېۋىچ ۋە قىزىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئالدىغا تارتتى، لېكىن سۆيمەستىن بېشىنى سەل-پەل ئېگىشتۈرۈپ پېشانىسىنى ئۇنىڭ پېشانىسىغا تەككۈزدى-يۇ، قولىنى شۇنداق سىقتىكى، كىنەز قىزى يۈزىنى پۈرۈشتۈرۈپ ۋاقىراپ تاشلىدى.

كىنەز ۋاسىلى ئورنىدىن تۇردى.

— Ma chère, je vous dirai, que c'est un moment que je n'oublierai jamais, jamais; mais, ma bonne, est-ce que vous ne nous donnerez pas un peu d'esprance de toucher ce coeur si bon, si gènèreux. Dites,que peut-être…L'avenir estsi grand. Dites peut-être. (سۆيۈملۈك قىزىم، مەن سىزگە ئېيتسام، بۇ مىنۇتلارنى ھېچقاچان ئۇنۇتمايمەن.

لېكىن، مېھرىۋان قىزىم، سىز بۇنچىلىك مېھرى-شەپقەتلىك ۋە بۇنچىلىك ئالىجاناپ يۈرەكنى ھاياجانغا سالغىدەك كىچىككىنە ئۈمىتنى بولسىمۇ بىزگە بەرمەمسىز؟ ئېيتىڭا: بولۇپ قالار...... كېلىچەك تېخى ئۇزاق. ئېيتىڭا: بولۇپ قالار.)

— كىنەز، مەن كۆڭلۈمدىكى ھەممە گەپلىرىمنى ئېيتتىم. مەن سىزنىڭ ماڭا بەرگەن شان-شەرىپىڭىزگە رەھمەت ئېيتىمەن، لېكىن ھېچقاچان سىزنىڭ ئوغلىڭىزغا خوتۇن بولمايمەن.

— بولدى، مەسىلە پۈتتى دوستۇم! كەلگىنىڭگە ناھايىتى خۇرسەنمەن، ناھايىتى خۇرسەن. ئۆيۈڭگە كىر كىنەز قىزى، — دېدى قېرى كىنەز، — كەلگىنىڭگە ناھايىتى خۇرسەنمەن، ناھايىتى خۇرسەن، — دەپ تەكرارلىدى كىنەز ۋاسىلىنى قۇچاقلاپ.

"مېنىڭ ئارزۇيۇم باشقا" دەيتتى كىنەز قىزى مارىيە كۆڭلىدە، "مېنىڭ ئارزۇيۇم — باشقىچە بەخت بىلەن، ئىنسانغا مۇھەببەت ۋە ئۆزەمنى پىدا قىلىش بىلەن بەختلىك بولۇش. مېنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك مۇشكۈل بولسا بولسۇن، مەن بىچارە Amélie نى بەختلىك قىلىمەن. ئۇ بۇ يىگىتنى ھەددىدىن تاشقىرى ياخشى كۆرىدۇ. Amélie ئۆزىنىڭ قىلمىشىغا ھەددىدىن تاشقىرى پۇشايمان قىلىپ قىينىلىۋاتىدۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇش ئۈچۈن ھەممە ئىشنى قىلىمەن. ئەگەر بۇ يىگىت ئۇنى ئېلىشقا قادىر بولمىسا، مەن ئۆزەم Amélie گە پۇل بېرىمەن، ئاتامدىن ۋە ئاندرېيدىن ياردەم سورايمەن. Amélie ئۇنىڭغا تەگسە، مەن ناھايىتى خۇرسەن بولاتتىم. ئۇ شۇنچىلىك بەختسىز، مۇساپىر، غېرىپ، تايىنىدىغان ھېچنىمىسى يوق! يا خۇدايىم، ئۇ ئۆزىنى شۇنچىلىك يوقىتىپ قويغان تۇرسا، بۇ يىگىتنى ھەددىدىن تاشقىرى ياخشى كۆرىدىكەن-دە. ئۇنىڭ

ئورنىدا مەن بولغىنىمدىمۇ، بەلكى شۇنداق بولاتتىم!......“ — دەپ ئويلايتتى كىنەز قىزى مارىيە.

6

روستوۋلار ئائىلىسى ئۇزاق ۋاقىتتىن بېرى نىكولۇشكىدىن خەت-خەۋەر ئالالماي كېلىۋاتاتتى؛ پەقەت قىش ئوتتۇرىسىدا گراف بىر پارچە خەتنى تاپشۇرۇۋالدى، خەتتىكى ئادرېستىن گراف ئوغلىنىڭ قولىنى تونۇۋالغان ئىدى. خەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، گراف تەشۋىشلەنگەن ۋە ئالدىرىغان هالدا، ھېچكىم بايقاپ قالمىسۇن دەپ قورقۇپ، ئايىغىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ھوجرىسىغا كىردى-دە، ئىشىكنى يېپىپ خەتنى ئوقۇشقا باشلىدى. ئاننا مىخايلوۋنا خەت كەلگەنلىكىنى ئۇقۇپ (ئۇ ئۆيدە بولۇۋاتقان ھەممە ئىشلارنى بىلىپ تۇراتتى)، ئاستا قەدەم تاشلاپ گرافنىڭ ئالدىغا كىردى. گراف قولىدا خەتنى تۇتۇپ، ھەم يىغلاۋاتقان ھەم كۈلۈۋاتقان ھالەتتە ئوقۇۋاتاتتى.

ئاننا مىخايلوۋنا ئەھۋالنىڭ ياخشىلانغانلىقىغا قارىماي، يەنىلا روستوۋلارنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى.

— Mon bon ami? (ھە، ئەزىز دوستۇم؟) — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا گراف يىغلىسا يىغلاشقا، كۈلسە كۈلۈشكە تەييار غەمكىن قىياپەتتە سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ.

گراف تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپ كەتتى.

— نىكولۇشكا... خەت... يارىدار... بو...لغان... ma chére، يارىدار...باغرىم... گرافزادە...ئەپىتسەر بوپتۇ... خۇداغا شۈكۈر... گرافزادىغا قانداق ئېيتىمەن؟...

ئاننا مىخايلوۋنا ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، قول ياغلىقى بىلەن ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى ھەتتا خەتكە تېمىپ چۈشكەن ياشلىرىنى ۋە ئۆز ياشلىرىنىمۇ ئېرتتى، خەتنى ئوقۇپ گرافقا تەسەللى بەردى ۋە تاماقتىن چايغىچە بولغان ئارىلىقتا گراف ئايىمىنى بۇ خەۋەرگە تەييارلايمەن، چايدىن كېيىن خۇدا يار بەرسە، ھەممىسىنى ئېيتىمەن دەپ ۋەدە بەردى.

ئاننا مىخايلوۋنا تاماق ۋاقتىدا پەقەت ئۇرۇش خەۋەرلىرى توغرىسىدا، نىكولۇشكا توغرىسىدىلا سۆزلىدى؛ گەرچە بۇنى ئۆزى بىلگەن بولسىمۇ، ئاخىرقى بىر پارچە خەت ئۇنىڭدىن قاچان كەلگەن دەپ ئىككى قېتىم سوراپ قويىدى ۋە ھە دېگەندىلا، ئېھتىمال، ھازىرلا خەت كېلىپ قالار دەپ قويىدى. ھەر قېتىم مۇشۇنداق ئىما-ئىشارەت قىلغان چاغدا، گراف ئايىم تىنچسىزلىنىشقا ۋە تەشۋىشلەنگەن ھالدا بىردەم گرافقا، بىردەم ئاننا مىخايلوۋناغا قاراشقا باشلىدى، ئاننا مىخايلوۋنا بولسا ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن گەپنى دەرھال ئەھمىيەتسىز نەرسىلەرگە بۇرىۋەتتى. ئائىلىدە ھەممىدىن كۆپرەك زېرەك بولغان ناتاشا بۇ گەپلەرنىڭ ئاھاڭىدىن، كۆز قاراشلار ۋە چىرايدىكى ئىپادىلەردىن بىر نەرسىنى بايقىدى-دە، تاماق باشلانغاندىلا قولغىنى دىڭ تۇتۇپ، ئاتىسى بىلەن ئاننا مىخايلوۋنا ئارىسىدا ئاكىسىغا دائىر بىرەر گەپ بارلىقىنى ۋە ئاننا مىخايلوۋنا بۇ خەۋەر مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇلارنى روھىي جەھەتتىن تەييارلاۋاتقانلىقىنى سېزىۋالدى. ناتاشا تارتىنچاق بولسىمۇ (ئۇ ئانىسىنىڭ نىكولۇشكا توغرىسىدىكى مۇنداق خەۋەرلەرنى كۆتۈرەلمەسلىكىنىمۇ بىلەتتى)، تاماق ۋاقتىدا بۇ ھەقتە بىرەر نەرسىنى سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى ۋە كۆڭلى پەرىشان بولغانلىقتىن تاماق ۋاقتىدا گېلىدىن ھېچنەرسە ئۆتمەي،

ئوقـۇتـقۇچىسىنىڭ تەنبىھلىرىگىمۇ قۇلاق سالماي، شىرەدە ئۆزىـنى ئۇ ياق ـ بۇ ياققا تاشلاپ ئولتۇراتتى. تاماقتىن كېيىن ئاننا مىخايلوۋنا ـ نىڭ ئارقىسىـدىن چېپىپ بېرىپ، ئىستىـراھەت بۆلـمىسىـدە ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلدى.

ــ ھامما، جېنىم ھامما، ئېيتىڭا، نىمە بوپتۇ؟

ــ ھېچنەرسە بولغىنى يوق، جېنىم قىزىم.

ــ ياق، جېنىم ھامما، سۆيۈملۈك ھامـما، دىگىنىڭىز بولـسۇن، ئېيتىڭا، سىز بىر نەرسـىنى بىلـىسىز، بىلـمەن، بولـمىـسا قويۇپ بەرمەيمەن.

ئاننا مىخايلوۋنا بېشىنى چايقىدى.

Vous êtes une fine mouche, mon enfant — (نىـمە دىگەن شەيتان قىز سەن ـ ھە)، ــ دىدى ئۇ.

ــ نىكولېنكىدىن خەت كەپتىمۇ؟ شۇنـداقتۇ! ــ دەپ ۋاقىرىدى ناتاشا ئاننا مىخايلوۋنانىڭ يۈزىدە ئىپادىـلىنىپ تۇرغان تەستىقلى ـ گۈچى مەنىنى ئۇقۇۋېلىپ.

ــ لېكىن، خۇدا ھەققى، ناھايـىتى ئېھتىيات قىل: ئاناڭ ئاڭلاپ قالسا، قانداق بولۇشنى ئۆزەڭ بىلىسەنغۇ.

ــ بولىدۇ، بولىدۇ، لېكىن، ئېيتىپ بېرىڭا. ئېيتمامـسىز؟ مەيلى، ئۇنداق بولسا، ھازىر بېرىپ ئېيتىمەن.

ئاننا مىخايلوۋنا ھېچكىمـگە ئېيتماسـلىق شەرتى بىلەن خەتـنىڭ مەزمۇنىنى ناتاشاغا قىسقىغىنە ئېيتىپ بەردى.

ئەزىبىرايى خۇدا، ئېيـتـسام خـۇدا ئۇرسۇن، ــ دـدى ناتاشا چوقۇنۇپ، ــ ھېچـكىمگە ئېيتـمايـمەن، ــ دىدى ـ دە، يۈگـرىگەن پېتى سونيەنىڭ ئالدىغا باردى.

— نىكولېنكا... ياربدار... خەت...، — دېدى ئۇ سونىيەگە تەنتەنە ۋە خوشاللىق بىلەن.

— Nicolas! (نىكولاي) — سونىيە پەقەت شۇ سۆزنىلا قىلدى-يۇ، رەڭگى بىردىنلا ئۆچۈپ كەتتى.

ئاكىسىنىڭ ياربدار بولغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنىڭ سونىيەدە پەيدا قىلغان تەسىراتىنى كۆرگەن ناتاشا بۇ خەۋەرنىڭ قايغۇلۇق تەرىپىنى بىرىنچى مەرتىۋە سەزدى.

ئۇ سونىيەگە ئۆزىنى تاشلىدى-دە، ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ يىغلاشقا باشلىدى.

— سەل-پەل ياربدار بولغان ئىكەن، لېكىن ئەپىتسەرلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈپتۇ؛ ئۇ هازىر ساغلام، خەتنىمۇ ئۆزى يېزىپتۇ، — دېدى ناتاشا يىغا ئارىلاش.

— مانا، مانا، سىلەر ئاياللار، هەممىڭلار مۇشۇنداق يىغلاڭغۇ كېلىسىلەر، — دېدى پېتە قەتئىي ۋە چوڭ قەدەم بىلەن ئۆيدە ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ، — مەن ئاكامنىڭ چوڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكىگە ناهايىتى سۆيۈنىمەن، هەقىقەتەن ناهايىتى سۆيۈنىمەن. سىلەر هەمىشە كۆز يېشى قىلىشقا تەييار تۇرۇسىلەر! هېچنېمىنى چۈشەنمەيسىلەر.

ناتاشا يىغا ئارىلاش كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— سەن خەتنى ئوقۇمىدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى سونىيە.

— ئوقۇغىنىم يوق. لېكىن ئانىنا مىخايلوۋنا: ئۇ ساقىيىپ كېتىپتۇ ۋە ئاللىقاچان ئەپىتسەر بوپتۇ، دېدى.

— خۇداغا شۈكۈر، — دېدى سونىيە چوقۇنۇپ، — لېكىن، ئۇ سېنى ئالداپ قويغان بولسا؟ يۈر، ئانىمىز قېشىغا بارايلى.

پېتە گەپ قىلماستىن ئۆيدە ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرەتتى.

— ئەگەر مەن نىكولۇشكىنىڭ ئورنىدا بولغان بولسام، بۇ فرانسۇزلارنى تېخىمۇ كۆپ ئۆلتۈرگەن بولاتتىم، — دىدى ئۇ، — ئۇلار ئەنە شۇنداق ئەبلەخلەر! مەن بۇ ئەبلەخلەرنى ئۆلتۈرۈۋېرىپ، ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىدىن ھەممە يەردە دۆۋىلەرنى پەيدا قىلغان بولاتتىم، — دىدى پېتە يەنە داۋام قىلىپ.

— ئاغزىڭنى يۇم، پېتە، سەن نىمە دىگەن ئەخمەق!...

— مەن ئەخمەق ئەمەس، ئەرزىمىگەن ئىشلارغا يىغلاۋېرىدىغانلار ئەخمەق، — دىدى پېتە.

— ئۇنتۇپ قالمىدىڭمۇ ئۇنى؟ — دەپ بىر ئاز جىملىقتىن كېيىن بىردىنلا سورىدى ناتاشا. سونيە كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— Nicolas نىمۇ؟

— ياق، سونيە، ئۇنىڭ ھەممە گەپلىرى، ھەممە قىلىقلىرى، ھەممىسى، ھەممىسى ئېسىڭدە بارمۇ؟ — دىدى ناتاشا، ئۆز سۆزلىرىگە جىددى مەنە بەرمەكچى بولسا كېرەك، قوللىرى ۋە بېشىنى ئالاھىدە ئىپتىۋار بىلەن ھەركەتلەندۈرۈپ، — نىكولېنكىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، ئۇنى ناھايىتى ئېنىق ئەسلەيمەن، — دىدى ئۇ، — ئەمما بورىسنى ئېسىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن. تامامەن ئېسىمدە يوق...

— نىمە؟ بورىسنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويدۇڭمۇ؟ — دەپ سورىدى سونيە ئەجەپلىنىپ.

— ياق، ئېسىمدىن چىقىشقو چىققىنى يوق، — مەن ئۇنىڭ قانداقلىغىنى بىلىمەن، لېكىن نىكولېنكىدەك ئەمەس-تە. كۆزۈمنى يۇمسام، نىكولېنكا كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ، لېكىن بورىس كۆز ئالدىمغا كەلمەيدۇ (ئۇ كۆزىنى يۇمدى)، مانا، ھېچ كۆزۈمگە كۆرۈنمەيدۇ.

— ئاھ، ناتاشا! — دېدى سونيە تەنتەنە ۋە جىددى ئەلپازى بىلەن دوستىغا قاراپ، گويا ھازىر ئېيتماقچى بولغان گەپلىرىنى ئاڭلاشقا دوستىنى مۇناسىپ كۆرمىسىگەندەك ۋە گويا چاخچاق قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان قانداقتۇ باشقا بىر كىشىگە سۆزلەۋاتقاندەك تەرزدە، — مەن سېنىڭ ئاكاڭنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىكەنمەن، ئۇنىڭ بېشىغا نىمە كەلسە كەلسۇن، ئۆز بېشىمغا نىمە كەلسە كەلسۇن، بەرىبىر مەن ئۇنى پۈتۈن ئۆمرۈم بويى ياخشى كۆرگىنىمچە قالىمەن.

ناتاشا ھەيران بولغان ۋە قىزىقسىنغان كۆزلىرى بىلەن سونيەگە قاراپ تۇرغىنىچە جىم بولۇپ قالدى. ئۇ سونيە دېگەن گەپلەرنىڭ راست ئىكەنلىكىنى ۋە دېگەن مۇھەببەتنىڭ بولغانلىغىنى سەزدى؛ لېكىن ناتاشا بۇنداق نەرسىنىڭ تېگىگە تېخى يەتمەيتتى. ئۇ شۇنداق بولۇش مۇمكىنلىگىگە ئىشىنەتتى، لېكىن چۈشەنمەيتتى.

— سەن نىكولېنكىغا خەت يازامسەن؟ — دەپ سورىدى ناتاشا.

سونيە ئويلىنىپ قالدى. Nicolas قا قانداق خەت يېزىش ۋە يېزىش لازىممۇ-ئەمەس دېگەن مەسىلە ئۇنى قىيناپ بېشىنى قاتۇراتتى. ھازىر ئۇ ئەپىتسەر ۋە قەھرىمانلارچە يارىدار بولۇپ قالغان چاغدا، خەت يېزىپ ئۆزىنى ۋە ئۇنىڭ بەرگەن ۋەدىسىنى ئەسلىتىپ قويۇش ياخشى بولارمىكىن؟

— بىلمەيمەن؛ مەن ئويلايمەنكى، ئەگەر ئۇ يازسا، مەنمۇ يازىمەن، — دېدى سونيە قىزىرىپ.

— سەن ئۇنىڭغا خەت يېزىشتىن ئۇيالمامسەن؟

— ياق، — دېدى سونيە ئىلجىيىپ.

— مەن بورسقا خەت يېزىشتىن ئۇيىلىمەن، يازمايمەن.

— نېمىشقا ئۇيېلىسەن؟

— ئۇيېلىمەنغۇ-تاڭ، بىلمەيمەن. ئوڭايسىزلىق، ئۇيات ھېس قىلىمەن.

— نېمە سەۋەپتىن ئۇيېلىدىغانلىغىنى مەن بىلىمەن، — دېدى پېتە ناتاشىنىڭ ھېلىقى گېپىگە ئاچچىغلىنىپ، — شۇنىڭ ئۇچۇنكى، ئۇ ئەنە شۇ سېمىز كۆز ئەينەكلىكنى ياخشى كۆرۈپ قالغان (پېتە ئۆزىنىڭ ئادىتى بولمىش يېڭى گراف بېزئۇخوۋنى شۇنداق دەپ ئاتايتتى)؛ ئەمدى مانا بۇ ناخشىچىنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ (پېتە ناخشىچى دەپ ناتاشانىڭ ناخشا مۇئەللىمى ئىتالىيىلىكنى ئاتايتتى)؛ شو سەۋەپتىنمۇ ئۇيېلىدۇ.

— پېتە، نىمانچىۋالا تېتىقسىز سەن! — دېدى ناتاشا.

— تېتىقسىز بولسامۇ سەنچىلىك ئەمەسمەن، ئانا، — دېدى توققۇز ياشلىق پېتە، خۇددى چوڭ كىشىلەردەك قىياپەتتە.

گراف ئايىم تاماق ۋاقتىدا ئانىنا مىخايلوۋنانىڭ كىنايىلىرىنى ئاڭلاپ روھىي جەھەتتە تەييارلىنىپ قالغان ئىدى. ئۇ ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كرېسلودا ئولتۇردى-دە، تاماكا قۇتىسىنىڭ قاپقىغىغا ئورنىتىلغان ئوغلىنىڭ كىچىككىنە سۈرىتىدىن كۆزىنى ئۈزمەي قارايتتى ۋە كۆزلىرىدە ياش ئايلىنىپ يۈرەتتى. ئانىنا مىخايلوۋنا قولىغا خەتنى ئېلىپ، پۇتلىرىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، گراف ئايىمنىڭ ئىشىگى ئالدىغا كەلدى-يۇ، توختاپ قالدى.

— كىرمەڭ، — دېدى ئارقىسىدىن كەلگەن قېرى گرافقا، — كېيىن كىرىسىز، — دەپ ئۆزى ئىچكىرىگە كىرىپ ئىشىكنى ئېتىۋالدى.

گراف قۇلىغىنى قۇلۇپ تۆشۈگىگە يېقىپ قۇلاق سېلىشقا باشلىدى.

ئۇنىڭ قۇلىغا ئاۋال بىپەرۋالىق بىلەن قىلىنىۋاتقان گەپلەرنىڭ ئاۋازلىرى، كېيىن ئۇزۇندىن-ئۇزۇن گەپ قىلىۋاتقان ئاننا مىخايلوۋنانىڭ تاۋۇشلىرى، كېيىن ۋاقىراش ئاۋازلىرى ئاڭلاندى، كېيىن جىمجىتلىق بولدى، كېيىن يەنە ئىككى كىشىنىڭ خۇشخۇي ئاھاڭدا بىللە گەپ قىلىشىۋاتقان ئاۋازلىرى ۋە كېيىن ئاياق تاۋۇشلىرى ئاڭلاندى-دە، شۇنىڭ بىلەن ئاننا مىخايلوۋنا گرافقا ئىشىكنى ئاچتى. ئاننا مىخايلوۋنانىڭ يۈزىدە مۇرەككەپ ئوپېراتسىيىنى تۈگەتىپ بولۇپ، سەنئىتىنى باھالاشقا كىشىلەرنى تەكلىپ قىلغان خىرۇرگنىڭ يۈزىدىكى مەغرۇرلۇق ئىپادىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— C'eta fait! (مانا، ئىش پۈتتى!) — دېدى ئاننا مىخايلوۋنا گرافقا تەنتەنە بىلەن گراف ئايىمنى كۆرسىتىپ. گراف ئايىم بۇ چاغدا بىر قولىدا ئوغلىنىڭ سۈرىتى ئورنىتىلغان تاماكا قۇتىسىنى، يەنە بىر قولىدا خەتنى تۇتقان ھالدا، بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى سۆيەتتى.

گراف ئايىم گرافنى كۆرۈپ قولىنى ئۇزاتتى-دە، گرافنىڭ چېچى يوق ئاپپاق بېشىنى كۆكرىكىگە باستى ۋە بېشى ئۈستىدىن يەنە خەتكە ۋە ئوغلىنىڭ سۈرىتىگە قارىدى؛ خەت بىلەن سۈرەتنى يەنە سۆيمەكچى بولۇپ، گرافنىڭ چوققىسىدا چېچى يوق ئاپپاق بېشىنى نېرىگە ئىتتىرىۋەتتى. ۋېرا، ناتاشا، سونيە ۋە پېتيەلەر ئۆيگە كىرىشتى. خەت يەنە ئوقۇلۇشقا باشلىدى. خەتتە ھەربىي يۈرۈش ۋە نىكولۇشكا ئۆزى قاتناشقان ئىككى قېتىملىق جەڭ قىسقىچە تەسۋىرلەنگەن، ئەپىتسەر بولغانلىقىنى ئېيتقان ۋە ئاپىسى بىلەن ئاتىسىنىڭ قولىنى غايىبانە سۆيۈپ قويىدىغانلىقى، ئۇلارنىڭ دۇئا-تەلەپ قىلىپ تۇرۇشلىرىنى سورىغانلىقى ئېيتىلغان، يەنە ۋېرا، ناتاشا ۋە

پېتەنى سۆيۈپ قويىمەن دېگەن. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇ يەنە جاناپ شېلىنىگ بىلەن شوسىس خانىم ۋە تەربىيىچىسىگە سالام ئېيتقان؛ ئۇنىڭدىن باشقا، يەنىلا ياخشى كۆرىدىغان ۋە ھېچقاچان ئېسىدىن چىقارمىغان قەدىرلىك سونىيەنى سۆيۈپ قويۇشنى سورىغان. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان سونىيە شۇنداق قىزىرىپ كەتتىكى، كۆزلىرىگە لىق ياش ئالدى. ئۇ ھەممەيلەننىڭ قاراۋاتقانلىقىدىن خىجىل بولۇپ ئۆزىنى باسالماي، يۈگۈرگەن پېتى زالغا كىردى ۋە ئۇ يەردە پىرىلداپ ئايلىنىپ، كۆينىكىنىڭ ئېتىكىنى كۆنلۈك شەكلىدە يايدى-دە، قىزىرىپ ۋە كۈلۈمسىرەپ پولدا ئولتۇردى. گراف ئايىم يىغلايتتى.

— نىمىشقا يىغلايسىز maman (ئانا)؟ — دېدى ۋېرا، — ئۇنىڭ يازغان خەتلىرىگە يىغلىماي خوشال بولۇش كېرەك.

ۋېرانىڭ بۇ گېپى ناھايىتى توغرا بولسىمۇ، لېكىن گرافمۇ، گراف ئايىممۇ، ناتاشامۇ — ھەممەيلەن ئۇنىڭغا نارازىلىق نەزىرى بىلەن قاراشتى.

"بۇ كىمنى تارتىپ قالدىكىن!" دەپ ئويلىدى گراف ئايىم.

نىكولۇشكىنىڭ خېتى يۈزلەرچە قېتىم ئوقۇلدى ۋە بۇ خەتنى ئوقۇتۇپ ئاڭلاشنى لايىق كۆرگەنلەر خەتنى قولىدىن بەرمەي ئولتۇرغان گراف ئايىمنىڭ ئالدىغا كىرىشى كېرەك ئىدى. مۇرەببىيەلەر، بالا باققۇچى خوتۇنلار، مىتىنكا، بەزى تونۇش-بىلىشلىرى كېلىشتى ۋە گراف ئايىممۇ بۇلارنىڭ ھەرقايسىسىغا ھەر قېتىم خەتنى باشقىدىن لەززەتلىنىش بىلەن ئوقۇپ بېرەتتى ۋە ھەر قېتىم ئوقۇپ بەرگەندە بۇ خەتتىن ئوغلى نىكولۇشكىنىڭ يېڭى پەزىلەتلىرىنى تاپاتتى. گراف ئايىمنى شۇنچە ھەيرانلىقتا قالدۇرغان، ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇنچە غەلىتە بولغان ۋە ئۇنى ناھايىتى خوشال قىلغان نەرسە شۇ

ئىدىكى، ئۇنىڭ ئوغلى — مۇندىن يىگىرمە يىل ئىلگىرى قوسىغىدا كىچىككىنە قول-پۇتلىرىنى بىلىنەر-بىلىنمەس زورىغا قىمىرلاتقان ئوغلى، كۆپ ئەكىلەتكەنلىكى ئۈچۈن گراف بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىشقا سەۋەبچى بولغان ئوغلى، ئاۋال "نەشپۈت"، ئۇنىڭدىن كېيىن "ئانا" دەپ تىلى چىققان شۇ نىكولېنكا ئەمدى يات يۇرتلاردا، يات ئادەملەر ئارىسىدا مەرت جەڭچى بولۇپ، ئۆزى يالغۇز، بىراۋنىڭ ياردىمىسىز ۋە يېتەكچىلىكىسىز قانداقتۇ مەردانە ئىشلارنى قىلىپ يۈرەتتى. باللارنىڭ بىلىنمەستىنلا بۆشۈكتىكى هالىتىدىن بارا-بارا چوڭىيىپ بارىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان ئەسىرلەردىن بۇيانقى دۇنياۋىي تەجرىبە گراف ئايىمنىڭ نەزىرىدە مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. خۇددى شۇنداق كامالەت باسقۇچىدىن ئۆتكەن مىليون-مىليون كىشىلەر گويا كى هېچقاچان بولمىغىنىدەك، ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ هەر بىر كامالەتكە يېتىش باسقۇچىدا كامالەتكە يېتىشى گراف ئايىم ئۈچۈن پەۋقۇلئاددە هادىسە بولاتتى. گراف ئايىم مۇندىن يىگىرمە يىل ئىلگىرى كۆكرىگىنىڭ ئاستىدا، قانداقتۇ بىر يېرىدە قىمىرلىغان بۇ كىچىككىنە ۋۇجۇتنىڭ بىر كۈنى يىغلايدىغانلىقىغا، ئېمىشكە ۋە سۆزلەشكە باشلايدىغانلىقىغا ئىشەنمىگەنىدەك، هازىرمۇ شۇ ۋۇجۇتنىڭ خېتىگە قارىغاندا ئۇ يەرلەردە كۈچلۈك، جەسۇر ئەركەك، ئوغۇللىرىنىڭ ۋە ئادەملەرنىڭ نەمۇنىسى بولۇپ يۈرگىنىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

— نىمە دىگەن ئۇسلۇپ، ئۇ قانداق تەسىرلىك يازغان-هە! — دەيتتى گراف ئايىم خەتنىڭ تەسۋىر قىسمىنى ئوقۇپ، — نىمە دىگەن يۈكسەك روھ! ئۆزى توغرىسىدا بىرەر ئېغىز سۆزمۇ يوق... بىرەر ئېغىز! قانداقتۇ دېنىسوۋ توغرىسىدا يېزىپتۇ، ئۆزى ئۇلارنىڭ هەممى-

سىدىنمۇ جەسۇرراقتۇر. چەكسكەن ئازاپسلىرى توغسرىسسدا ھېچسنىمە دېمەپتۇ. ئالىجاناپسلىقىغا قاراڭسە! ئەنە شۇ نىكولۇشسكام-دە! ھەمـ مەيلەنسنى بىر-بىرلەپ ئەسلەپتۇ! ھېچكىمنى ئېسىدىسن چىقارماپتۇ. ئۆزەممۇ ھەمىشە دەيتتىم، تېخى مۇشۇنچىلىك چېغىدىلا دەيتتىم......

بىر ھەپتىدىن كۆپرەك تەيسيارلىق قىلىسشىپ، پۈتۈن ئائىلىسدىن نىكولۇشكىغا يېزىلىدىغان خەتسلەر يېزىلسدى ۋە ئاقسقا كۆچۈرۈلدى؛ گراف ئايىمىنىڭ نازارىتى ئاستىدا ۋە گرافىنىڭ غەمىخورلىقى بىلەن نىكولۇشكىغاكېرەكلىك نەرسىلەر، يېڭىدىن ئۆستۈرۈلگەن ئەپىتسەرنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى بىلەن لازىمەتلىكلىرى ئۈچۈن پۇل ھازىرلاندى. تەدبىرلىك خوتۇن ئانىنا مىخايلوۋنا ھەتتا ئوغسلى بىلەن خەت يېزىـ شىپ تۇرۇشنىڭ ئاسان يوللىرىسنىمۇ ئارمىيە دائىرىسلىرى ئارقىسلىق ئەپلەپ تېپىۋالغان ئىدى. ئۇ خەتلىرىنى گۋاردىيىگە قوماندانسلىق قىلىپ تۇرغان ئۇلۇغ كىنەز كونىستانسىتىن پاۋلوۋىچقا ئەۋەتەتتى. روستوۋ ئائىلىسىدىكىلەر "چەت ئەلدىكى روس گۋاردىيىسى" دىگەنـ نىڭ ئۆزى ناھايىتى ئېنىق ئادرېس، ئەگەر خەت گۋاردىيىگە قوماندانسلىق قىلىسپ تۇرغان ئۇلۇغ كىنەزگە تەگسسە، شۇ يەرگە يېقىن تۇرغان پاۋلوگراد پولكىغا يېتىپ بارماسلىقىسدا ھېچقانسداق سەۋەب يوق، دەپ ئويىلايتتى؛ شۇنىڭ ئۈچۈن، خەت ۋە پۇلسلارنى ئۇلۇغ كىنەزنىڭ چاپارمىنى ئارقىلىق بورسقا ئەۋەتىسدىغان بولدى، بورىس بولسا بۇ نەرسىلەرنى نىكولۇشكىغا يەتكۈزۈپ بېرىسشى كېرەك ئىدى. ئەۋەتىلىسدىغان خەتسلەر قېرى گراف، گراف ئايىسم، پېتە، ۋېرا، ناتاشا، سونسيە تەرىپىسدىن يېزىلىغان ئىدى، ئەڭ ئاخىرىدا گراف ئوغلىغا كىيىم-كېچەك ئۈچۈن ئالىتە مىسڭ سوم پۇل ۋە ھەر خىل نەرسىلەرنى ئەۋەتتى.

7

كۈتۈزوۋنىڭ ئولمۈتس ئەتراپىدا لاگېر قۇرۇپ تۇرغان جەڭگىۋار ئارمىيىسى ئون ئىككىنچى نويابىر كۈنى بولىدىغان كۆرەككە، يەنى روسىيە ۋە ئاۋستىرىيە پادىشالىرىنىڭ كۆرىگىگە تەييارلىنىۋاتاتتى. روسىيىدىن تېخى ئەمدىلا يېتىپ كەلگەن گۋاردىيە ئولمۈتستىن ئون بەش چاقىرىم نېرىدا قونۇپ قېلىپ، ئەتىسى ئەتىگەن سائەت ئوندا كۆرەكتىن ئۆتۈش ئۈچۈن توپ-توغرا ئولمۈتس مەيدانىغا كەلدى.

نىكولاي روستوۋ شۇ كۈنى بورىسنىڭ بىر پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى، بورىس بۇ خېتىدە ئۇنىڭغا: ئىزمايىلوۋسكى پولكى ئولمۈتستىن ئون بەش چاقىرىم بېرىدە تۈنەيدۇ، ساڭا خەت ۋە پۇل كەپتۇ، سېنى كۈتىمەن. كېلىپ ئېلىۋال، دەپ خەۋەر قىلغان ئىدى. روستوۋغا بولۇپمۇ مۇشۇ كۈنلەردە پۇل ناھايىتى زۆرۈر ئىدى، چۈنكى ھەربىي يۈرۈشتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئولمۈتس ئەتراپىدا توختىغان ئارمىيە لاگېرىنى ماللىرى كۆپ ماركىتانتلار ۋە ئاۋستىرىيىلىك جوھۇتلار بېسىپ كەتكەن ئىدى. پاۋلوگراد پولكىدىكى كىشىلەر ھەربىي يۈرۈشتە ئېلىنغان مۇكاپات خۇشاللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن زىياپەت ئۈستىگە زىياپەت ئۆتكۈزۈشمەكتە ئىدى ۋە يېقىندا ئولمۈتسقا كېلىپ ئاياللار خىزمەت قىلىدىغان مەيخانا ئاچقان كارولىنا ۋېنگېركانىڭ مەيخانىسىغا بېرىپ كېلىپ تۇرۇشاتتى. روستوۋ ئۆزىنىڭ ئەپتىسەرلىككە كۆتىرىلگەنلىكى مۇناسىۋىتى بىلەن يېقىندا زىياپەت بەرگەنلىكى ۋە دېنىسوۋنىڭ بېدۇيىن ناملىق ئېتىنى سېتىۋالغانلىقى ئۈچۈن، تەرەپ-تەرەپتىن يولداشلىرىغا ۋە ماركىتانتلارغا قەرزدار

بولۇپ قالغان ئىدى. بورىسنىڭ خېتىنى ئالغاندىن كېيىن، روستوۋ بىر ئاغىنىسى بىلەن بىللە ئولمۇتسقا باردى، ئۇ يەردە تاماق يەپ بىر بوتۇلكا ۋىنو ئىچتى-دە، كېيىن ئۆزى يالغۇز گۋاردىيە لاگېرىغا بېرىپ، ئۇ يەردە ئۆزىنىڭ باللىق چاغلىرىدىكى ئاغىنىسىنى ئىزلەشكە باشلىدى. روستوۋ تېخى ئەپتىسەرلىك كىيىمنى تەييارلاشقا ئۈلگۈرەلمىگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچىسىدا ئەسكەرلەرگە خاس كىرىست بەلگىسى تاقالغان يۇنكېرچە قىسقا كەمزۇل، شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئەسكىرەپ كېتىپ تىزلىرىدىكى چەرمىلىرى قىرىلىپ كەتكەن تار شىم، بېلىدە بولسا سېپىغا پۆپۈكلۈك تاسما ئېسىلغان ئەپتىسەرلىك قىلىچى بار ئىدى، مىنىپ يۈرگىنى ھەربىي يۈرۈش ۋاقتىدا كازاكتىن سېتىۋالغان دون ئېتى ئىدى؛ پۇرلىشىپ كەتكەن ئاتلىقلار شەپكىسىنى يىگىتلەرچە قىيشايتىپ بېشىنىڭ ئارقىسىغا كىيىۋالغان ئىدى. ئۇ ئىزمايىل پولكىنىڭ لاگېرىغا يېقىن كەلگەندە، ئۇرۇشنى باشتىن كەچۈرگەن جەڭگىۋار گۇسارلىق قىياپىتىم بورىس ۋە ئۇنىڭ گۋاردىيىچى دوستلىرىنى ھاڭ-تاڭ قالدۇراركىن دەپ ئويلايتتى.

گۋاردىيە پۈتۈن ھەربىي يۈرۈشنى خۇددى خۇشال-خۇرام سەيلىگە چىققاندەك، ئۆزىنىڭ ئازادىلىكى ۋە ئىنتىزامچانلىقىنى نامايان قىلىپ ئۆتكۈزدى. مەنزىللەر يېقىن بولۇپ، بويۇم خالتىلىرىنى ھارۋىلار ئېلىپ يۈرەتتى، ئاۋستىرىيە مەمۇرلىرى ئەپتىسەرگە ھەممە مەنزىللەردە ئوبدان تاماق تەييارلىتىپ قويۇشاتتى. پولكلار شەھەرلەرگە مۇزىكا بىلەن كىرىپ مۇزىكا بىلەن چىقاتتى، پۈتۈن ھەربىي يۈرۈش ۋاقتىدا ئۇلۇغ كىنەزنىڭ بۇيرۇغى بويىچە ئەسكەرلەر تەڭ قەدەم تاشلاپ يۈرەتتى (گۋاردىيىچىلەر شۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنەتتى)، ئەپتىسەرلەر بولسا ئۆز ئوردۇنلىرىدا پىيادە يۈرەتتى.

بورىس پۈتۈن ھەربىي يۈرۈش ۋاقتىدا ھازىر روتا كوماندىرى بولغان بېرگ بىلەن بىللە يۈرەتتى ۋە بىللە تۇراتتى. ھەربىي يۈرۈش ۋاقتىدا روتا كوماندىرى بولغان بېرگ ياخشى خىزمىتى ۋە ھەر ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلىشى ئارقىسىدا باشلىقلارنىڭ ئىشەنچىگە ئىگە بولغان ۋە ئۆزىنى ئىقتىسادىي جەھەتتە ياخشى تەمىنلەپ ئالغان ئىدى. بورىس ھەربىي يۈرۈش ۋاقتىدا ئۆزىگە كۆپ كېرەك بولۇپ قالىدىغان ئۇرغۇن ئادەملەر بىلەن تونۇشتى، پىيېر يېزىپ بەرگەن تونۇشتۇرۇش خېتى ئارقىلىق كىنەز ئاندرېي بولكونسكىي بىلەن تونۇشۇۋالدى ۋە ئۇ ئارقىلىق باش قوماندان ئىشتاۋىغا ئورۇنلىشىۋېلىش ئۈمىدىدە ئىدى. ئازادە ۋە ئوبدان كىيىنگەن بېرگ بىلەن بورىس ئەڭ ئاخىرقى كۈندۈزكى يۈرۈشتىن كېيىن، ئۆزلىرىگە ئاجرىتىلغان ئازادە ئۆيدە يۇمۇلاق شىرە ئالدىدا ئولتۇرۇپ شاخمات ئويناشماقتا ئىدى. بېرگ تۈتەپ تۇرغان مۇشتىگىنى ئىككى تىزىنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپ قويغان ئىدى. بورىس بېرگنىڭ يۈرۈشىگە تەقەززا بولۇپ، ئۆزىگە خاس ئىنچىكىلىك بىلەن شاخمات ئورۇقچىلىرىدىن ئاپپاق ئىنچىكە قوللىرى بىلەن كىچىك پىرامىدا ياسىدى ۋە ئەپتىدىن ئويۇن توغرىسىدىلا ئويلىنىپ (ئۇ ھەمىشە نېمە بىلەن مەشغۇل بولغان بولسا، پەقەت شۇ توغرىسىدىلا ئويلايتتى)، ئۆز شېرىگىنىڭ يۈزىگە قاراپ تۇراتتى.

— قېنى، ئەمدى سىز مۇھاسىرىدىن قانداق قۇتۇلۇپ چىقىسىز-كىن؟ — دېدى ئۇ.

— تىرىشىپ كۆرىمىز-دە، — دەپ جاۋاپ بەردى بېرگ ۋە پىيادىنى تۇتتى-يۇ، قولىنى يەنە تارتىۋالدى.

شۇ چاغ ئىشىك ئېچىلدى.

— ھەي، ئاخىر سەنمۇ كەپسەن-دە! — دەپ ۋاقىرىدى روستوۋ، — بىرگىمۇ شۇ يەردە! ھەي-ھەي، سەنلەرنى petisenfans, (باللار، ئورنۇڭلارغا چىقىپ يېتىپ allay cushay dormir[1]! ئۇخلاڭلار!)، — دەپ ۋاقىرىدى تەربىيىچى ئايالىلارنىڭ سۆزىنى تەكرارلاپ. بورىس ئىككىسى ياش چاغلىرىدا ھەمىشە تەربىيىچى ئايالىلارنىڭ شۇ سۆزلىرىنى دوراپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈشەتتى.

— ئوھو، تامامەن ئۆزگىرىپ كېتىپسەنغۇ! — دەپ بورىس روستوۋنى قارشى ئېلىپ ئورنىدىن تۇردى، لېكىن ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، يىقىلىپ چۈشكەن شاخمات ئۇرۇقچىلىرىنى يۆلەپ ئورنىدا تۇرغۇزۇپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدى ۋە دوستىنى قۇچاقلىماقچى بولغان ئىدى، ئەمما نىكولاي روستوۋ ئۆزىنى چەتكە تارتتى. نىكولاي دوستى بىلەن كۆرۈشكەندە كونا قائىدىلەردىن قورقىدىغان، باشقىلارغا تەقلىت قىلمايدىغان ياشلىق تۇيغۇسى بىلەن ئۆز ھىسسىياتىنى ھەرقانداق بولغاندىمۇ ئادەتتە چوڭلاردىكىدەك ساختا ئەمەس، ئۆزىچە يېڭىچىسىغا ئىپادە قىلماقچى بولاتتى؛ ئۇ باشقىلارغا ئوخشاش سۆيۈشمەكچى ئەمەس، بەلكى ئۇنى چىمدىپ قويماقچى، تۈرتۈپ قويماقچى بولدى. بىراق بورىس، ئەكسىچە، بىمالال ۋە دوستانە يوسۇندا روستوۋنى قۇچاقلاپ ئۈچ قېتىم سۆيۈپ قويدى.

ئۇلار يېرىم يىلچە ۋاقىتتىن بېرى بىر بىرى بىلەن كۆرۈشمىگەن ئىدى؛ ياشلار ھايات يولىغا چۈشۈپ دەسلەپكى قەدىمىنى باسقان پېشىدا قانچىلىك ئۆزگەرسە، بۇلارمۇ بىر بىردە شۇ ئۆزگىرىشنى كۆرۈشتى ۋە شۇ دەسلەپكى قەدىمىنى قايسى مۇھىتتا باسقان بولسا،

---

[1] تەربىيىچى، رۇس ئايال دورۇس ئېيتالمىغان فرانسۇزچە ئىبارە. — تەر.

شۇ مۇھىتنىڭ تامامەن يېڭى ئەكسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشكەندىن كېيىن ھەر ئىككىلىسىمۇ كۆپ ئۆزگىرىپ كەتكەن ۋە ھەر ئىككىلىسىمۇ ئۆزلىرىدە يۈز بەرگەن بۇ ئۆزگىرىشلەرنى بىر بىرىگە چاپسانراق ئېيتماقچى بولاتتى.

— ھەي، سىلەرنى، ئۆلىگۇر بايۋەچچىلەرەي! نىمە دىگەن ئازادە، نىمە دىگەن تازا. خۇددى سەيلىدىن قايتىپ كەلگەندەك، بىزمۇ يۇرۇپتىمىز — ھە، ئارمىيىدە خىزمەت قىلىمىز دەپ، گۇناكار-لارغا ئوخشاش، — دىدى روستوۋ لاي چاچراپ كەتكەن شىمىنى كۆرستىپ. ئۇنىڭ يوغان ئاۋازى ۋە ئەسكەرچە ھەركىتى بورىس ئۈچۈن تامامەن يېڭىلىق ئىدى.

روستوۋنىڭ قاتتىق ۋاقىراپ گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان ئۆي ئىگىسى نېمىس خوتۇن ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ قارىدى.

— قانداق، جايىدىمۇ؟ — دىدى روستوۋ بورىسقا.

— نىمانچىۋالا ۋاقىرايسەن؟ ئۇلارنى ھۇركۈتۈۋېتىسەن، — دىدى بورىس، — مەن سېنى بۈگۈن كەلمەس دەپ ئويلىغان ئىدىم، — دىدى يەنە، — خەتىڭنى تېخى تۈنۈگۈنلا كۇتوزوۋنىڭ ئاديۇتانتى بولغان تونۇشۇم بولكونسكى ئارقىلىق ئەۋەتكەن ئىدىم. ئۇنىڭ خەتنى شۇنچە تېز يەتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى ئويلىماپتىمەن...... خوش ئەھۋالىڭ قانداق؟ ئۇرۇشقا قاتناشتىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى بورىس.

روستوۋ ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاپ بەرمەي، فورمىلىق كىيىمىگە تاقىۋالغان گېئورگى كرېستىنى ئەسكەرلەرچە سىلكىپ قويدى ۋە بېشىنى باغلاپ تېڭىپ قويغان قولىنى كۆرستىپ كۈلۈمسىرەپ بىرگىگە قارىدى.

— كۆرۈپ تۇرۇپسەنغۇ، — دىدى روستوۋ.

— مۇنداق دېگىنە، دۇرۇس، دۇرۇس! — دېدى بورىس كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ، — بىزمۇ ئاجايىپ يۈرۈش قىلدۇق. شاھزادە دائىم بىزنىڭ پولك بىلەن بىللە بولدى، بۇنى سەن بىلىسەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ھەممە ئوڭايلىق ۋە راھەت-پاراغەتلەرگە ئىگە بولدۇق. پولشىدا بىزنى قانداق قوبۇل قىلغانلىقىنى، قانداق تاماقلارنى ھازىرلىغانلىقى ۋە قانداق زىياپەت ھەم بەزمىلەرنى ئۆتكۈزگەنلىكىنى دېمەمسەن — مەن بۇلارنى ساڭا ئېيتسام تۈگىمەيدۇ! شاھزادىمۇ بىزنىڭ ھەممە ئەپىتسەرلىرىمىزگە ناھايىتى چوڭ مەرھەمەتلەرنى كۆرسەتتى.

شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى دوستنىڭ بىرسى ئۆزىنىڭ قىران ئاتلىقلارغا خاس ئەيشى-ئىشرەتلىرى بىلەن جەڭگىۋار ھاياتى توغرىسىدا، ئىككىنچى بىرسى يۇقۇرى دەرىجىلىك كىشىلەر قوماندىسى ئاستىدا خىزمەت قىلىشنىڭ قولايلىقلىرى، پايدىسى ۋەھاكازالار توغرىسىدا بىر بىرىگە سۆزلەپ بېرىشتى.

— گۋاردىيە ياخشى-دە! — دېدى روستوۋ، — ماڭا قارا ۋىنو ئالدۇرساڭچۇ.

بورىس چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ قويدى.

— ناھايىتى ئىچكىڭ كەپكەتكەن بولسا، مەيلى، — دېدى بورىس.

ئۇ كارۋىتى ئالدىغا كېلىپ، ئاپپاق ياستۇغىنىڭ تېگىدىن خالىتىسىنى ئالدى-دە، ۋىنو ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى.

— ھە، ئېيتقاندەك، ساڭا كەلگەن پۇل بىلەن خەتنىمۇ ساڭا بېرىشىم كېرەك، — دېدى يەنە.

روستوۋ خەتنى ئالدى ۋە پۇلنى دىۋانغا تاشلاپ قويدى-دە،

ئىككى جەيىنگىنى شىرەگە تىرەپ ئولتۇرۇپ خەتنى ئوقۇشقا باشلىدى. ئۇ بىرقانچە قۇرىنى ئوقىدى-يۇ، غەزەپ بىلەن بېرگقا قارىدى ۋە ئۇنىڭ قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ، خەت بىلەن يۈزىنى توسىۋالدى.

— پاھ، خېلى جىق پۇل ئەۋەتىپتۇغۇ، — دېدى بېرگ دىۋانىنى خېلى ئېغىر بېسىپ تۇرغان خالىتىغا ئىشارەت قىلىپ، — بىزنىڭ كۆڭلىمىز ئايلىنىقىلا قاراپ قالغان، گراف. مانا مەن سىزگە ئۆزەمنى ئېلىپ ئېيتسام......

— ماڭا قاراڭ، دوستۇم بېرگ، — دېدى روستوۋ، — ئەگەر سىزگىمۇ ئۆيىڭىزدىن خەت كەلسە ۋە يېقىن كىشىڭىزدىن ھەممە نەرسىلەرنى سوراپ سۈرۈشتۈرمەكچى بولسىڭىز-يۇ، مەن شۇ چاغدا قېشىڭىزدا ھازىر بولغان بولسام، سىزگە دەخلى قىلماسلىق ئۈچۈن دەررۇ ئالدىڭىزدىن كېتىپ قالغان بولاتتىم. قۇلاق سېلىڭ، كېتىپ قالسىڭىز، مەرھەمەت، نەگە بولسىمۇ كېتىپ قالسىڭىز، كۆزۈمدىن يوقالسىڭىز! — دەپ ۋاقىردى روستوۋ ۋە يەنە دەرھال ئۇنىڭ يەلكىسىدىن تۇتۇپ يۈزىگە مۇلايىملىق بىلەن قارىدى-دە، دېگەن سۆزلىرىنىڭ قوپاللىغىنى يۇمشاتماقچى بولسا كېرەك: ئۆزىڭىز بىلىسىز، خاپا بولماڭ، دوستۇم، مەن سىزنى ئۆزەمگە يېقىن كۆرۈپ بۇ گەپلەرنى ئېيتىۋاتىمەن، — دەپ قوشۇپ قويدى.

— ھە...ە، كەچۈرگەيسىز، گراف، مەن تامامەن چۈشىنىمەن، — دېدى بېرگ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ بوغۇق ئاۋازى بىلەن.

— خوجايىنلىرىڭىزنىڭ ئالدىغا كىرىڭ: ئۇلار سىزنى چاقىرىشىۋاتقان ئىدى، — دېدى بورىس يەنە قوشۇمچە.

بېرگ قىلچە داغ تەگمىگەن پاكىز كىيىمىنى كەيدى ۋە ئەينەككە

قاراپ، خۇددى ئالېكساندىر پاۋلوۋىچنەك، ئىككى چېكىسىدىن چېچىنى يۇقۇرىغا تارىدى-دە، روستوۋنىڭ قاراشلىرىدىن كيىمىنىڭ يېقىپ قالغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن، مۇلايىم تەبەسسۇم بىلەن ئۇيدىن چىقىپ كەتتى.

— ئىسىت، مەن نىمە دىگەن ئەخمەق! — دىدى روستوۋ خەتنى ئوقۇۋېتىپ.

— ھە، نىمە بولدى؟

— ئىسىت، مەن نىمە دىگەن ئەخمەق، خەت يازماي يۈرۈۋېرىپ، ئۇلارنى راسا قورقۇتۇۋېتىپتىمەن، قارا. ئاپلا يامان ئىش بوپتۇ-دە! دىدى بىردىنلا قىزىرىپ، — قېنى ھېلىقى گاۋرىللاگنى ئەۋەتكىنە ۋىنوغا! ھە، بىر ئىچەيلۇق! — دىدى روستوۋ......

ئاتا-ئانىسىدىن كەلگەن خەتلەرنىڭ ئىچىدە يەنە كىنەز باگراتيونغا قارىتىپ يېزىلغان بىر پارچە خەتمۇ بار ئىدى، قېرى گراف ئايىم بۇ خەتنى ئاننا مىخايلوۋنانىڭ مەسلىھەتى بويىچە تونۇشلىرى ئارقىلىق يازدۇرۇۋالغان ۋە ئوغلىغا بۇ خەتنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ، شۇنىڭدىن پايدىلانغىن، دەپ تاپىلىغان ئىدى.

— مانا ئەخمەقچىلىق! بۇنىڭغا تەشنا بولۇپ يۈرۈپتىمەن-دە! — دىدى روستوۋ خەتنى شىرەنىڭ تېگىگە تاشلىۋېتىپ.

— نىمىشقا تاشلىۋېتىسەن؟ — دەپ سورىدى بورىس.

— قانداقتۇ بىر تونۇشتۇرۇش خېتى ئىكەن، نىمە كېرىگى بار ماڭا!

— نىمىشقا كېرەگى بولمايدىكەن؟ — دىدى بورىس خەتنى ئېلىپ ئوقۇپ كۆرۈپ، — بۇ خەت سەن ئۈچۈن ناھايىتى كېرەك.

— ماڭا ھىچنەرسە كېرەك ئەمەس ۋە مەنمۇ ھىچكىمگە ئادىيۇتانت

بولمايمەن.

— نېمىشقا؟ — دەپ سورىدى بورىس.

— غالچىلىق قىلىدىغان ئىش!

— سەن ئىلگىرىكىدەكلا خام خىيالچى ئىكەنسەن، بىلدىم، — دېدى بورىس بېشىنى چايقاپ.

— سەنمۇ يەنىلا شۇنداق دىپلومات ئىكەنسەن! كەل، قوي بۇ گەپلەرنى...... خوش ئۆز ئەھۋالىڭ قانداق؟ — دېدى روستوۋ.

— مانا كۆرۈپ تۇرۇپسەنغۇ، شۇ-دە. ھازىرچە ھەممە ئىشىم جايىدا؛ لېكىن، شۇنى تەن ئالىمەنكى، فرونتتا قېپقالغۇم يوق، بەكمۇ ئادىيۇتانت بولغۇم بار ئىدى.

— نېمە ئۈچۈن؟

— شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ھەربىي خىزمەتتە يۇقۇرى ئۆرلەشكە قەدەم قويغان ئىكەنسەن، ئىلاج بولسىلا تېخىمۇ يۇقۇرى ئۆرلەشكە تىرىشىشىڭ كېرەك-تە!

— ھە...ھە، مۇنداق دېگىن-چۇ! — دېدى روستوۋ، ئۇزايىدىن باشقا توغرىدا ئويلاۋېتىپ.

ئۇ قانداقتۇ بىرەر مەسىلىنى ھەل قىلىشقا بىسەۋدە ئۇرۇنۇۋاتقان بولسا كېرەك، دوستىنىڭ كۆزىگە سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلىپ قارىدى.

بوۋاي گاۋرىلو ۋىنو ئېلىپ كەلدى.

— ئەمدى ئالفونس كارلىچنى چاقىرتىپ كىشى ئەۋەتەيمۇ؟ — دېدى بورىس، — ئۇ سەن بىلەن ئىچسۇن، مەن ئىچەلمەيمەن.

— بولىدۇ، ئەۋەت، ئەۋەت! قانداق ئۇ نېمىسمۇ؟ — دېدى روستوۋ تەھقىرلىگەن ھالدا ئىلجىيىپ.

— ئۇ ناھايىتى، ناھايىتى ياخشى، سەممىمى ۋە دىلكەش ئادەم، — دېدى بورىس.

روستوۋ بورىسنىڭ كۆزىگە يەنە بىر قېتىم تىكىلىپ قارىدى-دە، ئۈھ تارتىپ قويدى. بېرگ قايتىپ كەلدى ۋە ۋىنو ئىچىپ ئولتۇرۇپ، ئۇچلا ئەپىتسەرنىڭ پارىڭى قىزىپ كەتتى. گۋاردىيىچىلەر روستوۋغا ئۆزلىرىنىڭ ھەربىي يۈرۈشلىرى توغرىسىدا، ئۇلارنى روسىيىدە، پولشىدا ۋە چەتئەللەردە قانداق ئىززەت-ھۆرمەت قىلىپ ئالدىغا چىققانلىقى توغرىسىدا ھېكايە قىلىپ بەردى. كاماندىرلىرىنىڭ، ئۇلۇغ كىنەزنىڭ سۆزلىرى، قىلىقلىرى، گەپ قىلىشلىرى، ئۇنىڭ يۇمشاق كۆڭۈللىكى ۋە ئاچچىقىنىڭ تېز كېلىشى توغرىسىدا لەتىپىلەر سۆزلەشتى. بېرگ سۆز شەخسەن ئۆزىگە تېگىشلىك بولمىغاچقا ئادەتتىكىدەك گەپ قىلماي ئولتۇراتتى، بىراق ئۇلۇغ كىنەزنىڭ تېز ئاچچىقى كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا لەتىپىلەر سۆزلىشىۋاتقاندا، ئۇ گالىتسىيىدە ئۇلۇغ كىنەز پولكلارنى ئاتلىق ئايلىنىپ يۈرۈپ پولكنىڭ ناتوغرا ھەرىكەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاچچىقلانغىنىنى ۋە شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىشكە مۇۋەپپەق بولغانلىقىنى ناھايىتى زور ئىشتىياق بىلەن سۆزلەپ بەردى. ئۇ ئۇلۇغ كىنەز ناھايىتى دەرغەزەپ بولۇپ ئالدىغا كېلىپ: "ئارنا ئۇتلار!"① (شاھزادە دەرغەزەپ بولغان چاغلىرىدا ئېيتىشنى ياخشى كۆرىدىغان سۆز) دەپ ۋاقىرىغانلىقىنى ۋە روتا كاماندىرىنى سورىغانلىقىنى مۇلايىم تەبەسسۇم بىلەن سۆزلەپ بەردى.

---

① تۈركلەر ئالبانلارغا قويغان نام. ئالبانىيە تۈركلەرنى غەيرىي مۇنتىزىم ئاتلىق ئەسكەرلەر بىلەن تەمىنلىگەن ئىدى. — تەر.

— ئىشىنەمسىز، گراف، مەن قىلچە قورقمىدىم، چۈنكى، مەن ئۆزەمنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىمنى بىلەتتىم. بىلەمسىز، گراف، پولك بويىچە بېرىلىدىغان پۈتۈن بۇيرۇقلارنى ۋە نىزامنىمۇ خۇددى ئىبادەت ئايەتلىرىدەك① ياتقا بىلىمەن دىسەم ماختانغان بولمايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، گراف مېنىڭ روتامدا ھېچقانداق كەمچىلىك بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەمىشە خاتىرجەم ئىدىم. يۈگۈرۈپ ئالدىغا باردىم (بېرگ ئۇلۇغ كىنەزنىڭ ئالدىغا قانداقسىگە ھەربىچە سالام بېرىپ كەلگەنلىگىنى ئورنىدىن سەلگىنە تۇرۇپ كۆرسەتتى. دەرھەقىقەت، ئادەمنىڭ چىرايىدا ھۆرمەت ۋە مەمنۇنىيەتنى بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقراق قىلىپ كۆرسىتىش قىيىن ئىدى!)، ئۇ مېنى تىللاپ كەتتى، ئېيتقاندەك، تىللاۋەردى. كۈن كۆر دەپ ئەمەس، بەلكى ئۆل دەپ تىللىدى: "ئارنائوت"مۇ دىدى، "ئالۋاستىلار" مۇ دىدى، "سىبىرگە ئەۋەتىمەن"مۇ دىدى، ئىشقىلىپ ھېچ گەپ قالمىدى، — دىدى بېرگ ئۆتكۈر تەبەسسۇم بىلەن، — مەن ئۆزەمنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىمنى بىلەتتىم، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ لام-مىم دىمەي تۇرىۋەردىم، قىلغىنىم دۇرۇس بوپتىمۇ، گراف؟ "ھە، گاچىمۇ سەن نىمە؟" — دەپ ۋاقىرىدى. مەن يەنىلا جىم تۇرۇۋەردىم. قانداق دەپ ئويلايسىز، گراف؟ ئەتىسى شۇ كۈندىكى بۇيرۇقتا مېنىڭ توغرامدا ھېچ گەپ بولمىدى. ئۆزىنى دادىل تۇتۇش دىگەن مانا شۇ! مانا شۇنداق گەپلەر، گراف، — دىدى بېرگ مۇشتىگىدىن ھالقا-ھالقا ئىس چىقىرىپ.

① خرىستىيان مۇرىدلىرىنىڭ ئىبادەت ئايەتلىرى نەزەردە تۇتۇلىدۇ. — تەر.

— ھە، ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، — دېدى روستوۋ تەبەسسۇم قىلىپ.

بىراق، بورىس روستوۋنىڭ بېرگنى مەسخىرە قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، گەپنى ئۇستىلىق بىلەن باشقا تەرەپكە بۇرىۋەتتى. ئۇ روستوۋدىن قەيەردە ۋە قانداق يارىدار بولغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىشىنى سورىدى. روستوۋغا بۇ پىكىر يېقىپ قالغان بولسا كېرەك، سۆزلەشكە باشلىدى، سۆزلەۋېتىپ بارغانسېرى ھاياجانلىنىپ كېتەتتى. روستوۋ ئۇلارغا شېنگرابېنىدا بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى جەڭگە قاتناشقان كىشىلەردەك، يەنى ئەينەن ئەمەس، باشقىلاردىن ئاڭلىغانلىرىچە، ھەقىقەتتە بولغىنىنى ئەمەس، چىرايلىق چىقىدىغان قىلىپ ئېيتماقچى بولغان كىشىلەردەك سۆزلەپ بەردى. روستوۋ راستچىل يىگىت بولۇپ، ھېچقاچان يالغان گەپ قىلمايتتى. ئۇ بولغان ۋەقەلەرنى قانداق بولغان بولسا شۇ پېتى ئەينەن سۆزلەپ بېرىش نىيىتى بىلەن سۆزلەشكە باشلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئاستا-ئاستا، ئىختىيارسىز ۋە مۇقەررەر ھالدا يالغانغا كۆچۈشكە باشلىغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى. ئەگەر روستوۋ ھۇجۇم توغرىسىدا ئۆزىگە ئوخشاش كۆپ مەرتىۋە ھېكايىلەرنى ئاڭلىغان ۋە ھۇجۇمنىڭ قانداقلىقى ھەققىدە مۇئەييەن بىر چۈشەنچە ھاسىل قىلغان ھەم خۇددى شۇنداق ھېكايىنى ئاڭلاشنى كۈتۈپ تۇرغان بۇ ئاڭلىغۇچىلىرىغا ھەقىقەتنى سۆزلەپ بەرگەن بولسا ئىدى، ئۇلار ياكى ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمىگەن بولاتتى، ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يامانراقى، ئادەتتە ئاتلىقلار ھۇجۇملىرىغا قاتناشقان كىشىلەر بېشىدىن كەچۈرىدىغان نەرسىلەرنى روستوۋ بېشىدىن كەچۈرمىگەنلىكىگە ئۇنىڭ ئۆزى ئەيىپلىك دەپ ئويلىشاتتى. روستوۋ ئۇلارغا، ھەممەيلەن

ئاتنى چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقاندا، مەن ئاتتىن يىقىلىپ چۈشۈپ قولۇمنى مېيىپ قىلىۋالدىم ـ دە، جېنىمنىڭ بېرىچە بىر فرانسوز ئەسكىرىدىن قېچىپ ئورمانلىققا چاپتىم دەپ ئاددىغىنە ئېيتالمايتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، بولغان ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسىنى قانداق بولغان بولسا شۇ پېتى ئەينەن ئېيتىپ بېرىش ئۈچۈن ئۆزىدە چوڭ ئىرادىنىڭ بولۇشمۇ كېرەك ئىدى. ھەقىقەتنى سۆزلەپ بېرىش ناھايىتى تەس. بۇ كۆپ ياشلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. ھېكايىنى ئاڭلاۋاتقانلار ئۇنىڭدىن قانداق قىزىشىپ كېتىپ جەڭ قىلغانلىقىنى، كۆزىگە لىق قان تولۇپ، دۈشمەن ئىستىھكامىغا قانداقسىگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىرگەنلىكىنى؛ ئوڭ ـ سولغا قىلىچىنى ئۇرۇپ، دۈشمەنلەرنى قانداق قىرىپ تاشلىغانلىقىنى؛ قىلىچى دۈشمەن گۆشىنى قانداق تېتىغانلى-غىنى، جەڭدە ئۆزى ھالسىزلىنىپ قانداق يېتىپ قالغانلىقىنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بېرىشنى سورىدى. ئۇ بۇلارغا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇ ھېكايىسى يېپىرىملىشىپ: "ھۇجۇمغا ئۆتكەندە ئادەمنىڭ كۆزىگە قانداق قان تولىدىغانلىقىنى سەن تەسەۋۋۇر قىلالمايسەن" دەۋاتقاندا، كىنەز ئاندرېي بولكونسكى ئۆيىگە كىرىپ كەلدى، بورىس ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. ياشلارغا ھىمايىكارانە مۇناسىۋەت قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغان، ھىمايە قىلىشنى سوراپ مۇراجىئەت قىلغانلىقىدىن كۆڭلى ئۆيىپ كەتكەن، تېخى تۈنۈگۈنلا يېقىپ قالغان بورىسقا كۆڭلى مايىل بولغان كىنەز ئاندرېي ياش يىگىتنىڭ خاھىشىنى ئورۇنلاشنى ئىستەيتتى. ئۇ كۇتۇزوۋدىن شاھزادىگە خەت ئېلىپ كېلىۋېتىپ، بورىسنى، تەنھا ئۇچرىتىمەن دىگەن ئۈمىدىدە بۇ يەرگە كىرگەن ئىدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ، جەڭگىۋار سەرگۈزەشتىلەرنى

ھكايە قىلىپ بېرىۋاتقان ئارمىيە ئاتلىق ئەسكىرىنى كۆرگەندىن كېيىن (كىنەز ئاندرېي مۇنداق ئادەملەرنى ناھايىتى يامان كۆرەتتى)، بورىسقا مۇلايىمخىنە تەبەسسۇم بىلەن قارىدى، روستوۋغا بولسا چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ۋە كۆزىنى قىسىپ نەزەر تاشلىدى-دە، سەل-پەل ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، ھارغىنلىق ۋە خۇشياقماسلىق بىلەن دىۋاندا ئولتۇردى. بۇ يەردە ناچار بىر كىشىنىڭ بولغانلىقى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ياقمىغان ئىدى. روستوۋ بۇنى بايقاپ قىزىرىپ كەتتى. لېكىن كىنەز ئاندرېي ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەھمىيىتى يوق، چۈنكى روستوۋ يات ئادەم ئىدى. لېكىن بولكونىسكى بورىسنىڭ كۆزىگە قاراپ، ئۇنىڭ گويا ئارمىيە ئاتلىق ئەسكىرى ئۈچۈن خىجىل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. كىنەز ئاندرېينىڭ يېقىمسىز ۋە مەسخىرىلىك ئاھاڭدا گەپ قىلىۋاتقانلىقىغا، روستوۋنىڭ ئارمىيىگە خاس جەڭگىۋار كۆز قارىشىدىن ئىشتاپنىڭ بۇ بارلىق ئادىيوتانتلىرىغا (كىنەز ئاندرېمۇ، قارىغاندا، شۇلارنىڭ بىرى ئىدى) بولغان ئومۇمى نەپرەت-تىگە قارىماي، روستوۋ خىجالەت تارتقاندەك بولۇپ قىزاردى ۋە جىم بولۇپ قالدى. بورىس ئىشتاپتا قانداق يېڭىلىقلار بار ۋە كەمتەرلىك قىلماي ئېيتقاندا، بىزنىڭ مۆلچەر-پىلانلىرىمىز توغرىسىدا نىمىلەرنى ئاڭلىدىڭىز دەپ سورىدى.

بولكونىسكى يات ئادەملەرنىڭ ئالدىدا كۆپ گەپ قىلىشنى خالى-مىغان بولسا كېرەك:

— ئالغا بېسىۋاتساق كېرەك، — دەپ جاۋاپ بەردى.

بىرگ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئالاھىدە ھۆرمەت بىلەن، روتا كاماندىرلىرىغا يەم-خەشەك ئۈچۈن ئەمدى ئىككى ھەسسە ئارتۇق پۇل بېرىدىكەن دىگەن گەپ بار، شۇ توغرىسىمۇ دەپ سورىدى.

كىنەز ئاندرېي كۆلۈمسىرەپ، بۇنداق مۇھىم دۆلەت ئىشلىرى توغرىسىدا ھېچنەرسە ئېيتالمايمەن دېدى ۋە بىرگ خۇرسەن بولۇپ كۆلۈپ كەتتى.

— سىزنىڭ ئىشىڭىز توغرىسىدا، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى كىنەز ئاندرېي بورسقا، — كېيىن سۆزلىشىمىز، — كېيىن روستوۋغا بىر قاراپ قويدى، — كۆرەكتىن كېيىن مېنىڭ ئالدىمغا كېلىڭ، قولدىن كەلگەن ھەممە ياردەمنى بېرىمىز.

كېيىن ئۇ ئۆينىڭ ئۇياق-بۇ يېقىغا كۆز تاشلاپ، باللارچە قاتتىق خىجالەت بولغان ۋە بۇ خىجالەتلىكى غەزەپكە ئايلىنىۋاتقان روستوۋغا قارىدى-دە، ئۇنىڭ قىزىرىپ ئولتۇرغان ھالىتىگە پىسەنتمۇ قىلماي:

— سىز شېنگرابېن جېڭى توغرىسىدا گەپ قىلىۋاتقاندەك قىلغان ئىدىڭىز، سىزمۇ بارمىدىڭىز شۇ يەردە؟ — دېدى.

— ھەئە، بار ئىدىم، — دېدى ئاچچىغلىنىپ روستوۋ شۇ ئاچچىغى بىلەن گويا ئادىيوتانتنى ھاقارەت قىلماقچى بولۇپ.

بولكونسكى ئاتلىقنىڭ ھالىتىنى بايقىدى ۋە بۇ ھالەت بۇنىڭغا قىزىق تۇيۇلدى. ئۇ سەل كۆزگە ئىلمىغان قىياپەتتە ئىلجىيىپ قويدى.

— شۇنداق! بۇ جەڭ توغرىسىدا ھازىر كۆپ گەپلەر بار.

— ھە، گەپ كوپ! — دېدى بىردىنلا روستوۋ قاتتىق ئاۋاز بىلەن، بىردەم بورسقا، بىردەم بولكونسكىغا كۆزلىرىنى ئالايتۇرۇپ قاراپ، — ھە، گەپ كۆپ! لېكىن بىزنىڭ گەپلىرىمىز دۈشمەننىڭ ئوقى ئاستىدا تۇرغان كىشلەرنىڭ گېپى، بىزنىڭ گەپلىرىمىز جەڭدا ئۆلتۈرۈلىدىغان گەپلەر بولۇپ، شۇ تاپتا ئولتۇرۇپ ھېچبىر ئىش قىلماستىنلا مۇكاپات ئالىدىغان ئىشتاپ ھەيياۋلىرىنىڭ گېپى ئەمەس.

— مېنى سىزمۇ شۇلارنىڭ بىرى دەمەكچىمۇسىز؟ — دېدى كىنەز ئاندرېي بىمالال ۋە ئالاھىدە مۇلايىملىق بىلەن تەبەسسۇم قىلىپ.

شۇ پەيت ئاجايىپ غەزەپ ھېسسىياتى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە بۇ كىشىنىڭ ئېغىرلىقىنى كۆرۈپ پەيدا بولغان ھۆرمەت ھېسسىياتى روستوۋنىڭ قەلبىدە قوشۇلۇپ كەتتى.

— مەن سىزنى دەۋاتقىنىم يوق، — دېدى روستوۋ، — مەن سىزنى بىلمەيمەن، راستىنى ئېيتسام، بىلىشنىمۇ خالىمايمەن. مەن ئومۇمەن ئىشتاپ كىشىلىرى توغرىسىدا گەپ قىلىۋاتىمەن.

— مەن سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، — دېدى كىنەز ئاندرېي ۋەزمىن ۋە سالاپەتلىك تاۋۇش بىلەن ئۇنىڭ گېپىنى بولۇپ تاشلاپ، — سىز مېنى، ئەگەر سىز ئۆز قەدرىڭىزنى تولۇق بىلمەي بىراۋنى ھاقارەتلەش ناھايىتى ئاسان دېسىڭىز، بۇ پىكرىڭىزگە قوشۇلىمەن؛ لېكىن ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، بۇ مۇۋاپىق ۋاقىت ۋە مۇۋاپىق ئورۇنمۇ ئەمەس. شۇ كۈنلەردە بىز ھەممىمىز چوڭ ۋە تېخىمۇ جىددىي دۇئېلغا چىقىمىز. بۇنىڭدىن تاشقىرى، سىزنى قەدىردان دوستۇم دەۋاتقان درۇبېتسكويى① بەختكە قارشى مېنىڭ ئەپتىم سىزگە ياقمىغانلىقى ئۈچۈن قىلچە ئەيىپلىك ئەمەس. بىراق، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — سىز مېنىڭ پەملىمنى ۋە مېنى قەيەردىن تاپىدىغانلىقىڭىزنى بىلىسىز؛ لېكىن شۇنى ئۇنۇتۇپ قالماڭكى، — دېدى يەنە، — مەن ئۆزەمنىمۇ، سىزنىمۇ قىلچە ھاقارەتلەنگەن دەپ ھېساپلىمايمەن. مەن سىزگە قارىغاندا چوڭ، ئەگەر مەسلىھەتىمگە

① بورىسنىڭ فەمىلىسى. — تەر.

كۆڭلىڭىز، بۇ ئىشنى ئاقىۋەتسىز قالدۇرۇڭ، قوزغاپ يۈرمەڭ دەيمەن. بولدۇ، جۈمە كۈنى كۆرەكتىن كېيىن مەن سىزنى كۈتىمەن، دروبېتسكويى؛ خەير كۆرۈشكىچە! — دېدى كىنەز ئاندرېي ۋە ئىككىسىگە تازىم قىلىپ چىقىپ كەتتى.

روستوۋ ئۇنىڭ گېپىگە نېمە دەپ جاۋاپ بېرىش كېرەكلىكىنى چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا ئەسلىدى. بۇ گەپ شۇ چاغدا ئېسىگە كەلمىگەنلىكىگە ئۇنىڭ تېخىمۇ قاتتىغراق ئاچچىغى كەلدى. روستوۋ دەرھال ئېتىنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى ۋە بورىس بىلەن سوغاققىنا خەيرلىشىپ، ئۆز جايىغا قايتىپ كەتتى. ئەتە باش ئىشتاپقا بېرىپ، بۇ ياسانچۇق ئاديۇتانتنى دۇئېلغا چاقىرايمۇ ياكى بۇ ئىشنى ھەققە- تەن ئاقىۋەتسىز قالدۇرايمۇ؟ — بۇ سوئال ئۇنى يول بويى قىيناپ كېلەتتى. ئۇ گايىدا بۇ كىچىككىنە، زەئىپ ۋە مەغرۇر ئاديۇتانت تاپانچىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەندە ئۆزىنىڭ قانچىلىك ھوزۇرلىنى- شىنى غەزەپ بىلەن ئويلايتتى، گايىدا ھەممە تونۇش-بىلىشلىرى- دىنمۇ كۆپرەك پەقەت شۇ كۆزىگە يامان كۆرۈنگەن ئاديۇتانت بىلەن جانجان دوست بولۇشنى ئىستەپ قالغانلىقىنى تۇيۇپ، ھەيران بولاتتى.

8

بورىس روستوۋ بىلەن كۆرۈشكەن كۈنىنىڭ ئەتىسى روسىيىدىن يېڭى كەلگەن ۋە كۇتۇزوۋ بىلەن ھەربى يۈرۈشتىن قايتقان روسىيە ۋە ئاۋستىرىيە ئارمىيىسى كۆرەكتىن ئۆتكۈزۈلدى. ھەر ئىككىلا پادشا — روسىيە پادشاسى مىراسخور شاھزادە بىلەن، ئاۋستىرىيە

پادىشاسى بولسا ئاۋسترىيە شاھزادىسى بىلەن — سەكسەن مىڭ كىشىلىك ئىتتىپاقچىلار ئارمىيىسىنىڭ كۆرىگىگە چىقىشتى.

ئەتىگەندىن تارتىپ ناھايىتى ئازادە ۋە رەتلىك كىيىنگەن ئەسكەرلەر قەلئە ئالدىدىكى مەيداندا سەپ تارتىپ ھەركەتلىنىشكە باشلىغان ئىدى. گايىدا مىڭلىغان ئاياق ۋە نەيزىلەر لەپىلدەپ تۇرغان بايراقلار ئاستىدا ھەركەتلىنەتتى، ئەپىتسەرلەرنىڭ قوماندىسى بىلەن توختايتتى، بۇرۇلاتتى ۋە باشقىچە كىيىنگەن شۇنىڭغا ئوخشاش پىيادە ئەسكەرلەرنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئارىسىلىرىدا مۇساپە قالدۇرۇپ سەپ تارتاتتى؛ گايىدا قارا، جىرەن ۋە بوز ئاتلارغا مىنگەن، چۆرىسىگە زەر ھەل جىيەك تىكىلگەن كىيىملەر كىيگەن مۇزىكىچىلار ئالدىدا بولغان كۆك، قىزىل ۋە يېشىل رەڭدە فورمىلىق كىيىملىك ئاتلىقلار ئاتلىرى باراۋەر گۇرسىلدەپ قەدەم تاشلايتتى؛ گايىدا زەمبىرەك ھارۋىسىدا سىلكىنىپ، تاراق-تۇرۇق قىلىپ كېتىۋاتقان پارقىراپ تۇرغان توپلىرى پىلتە پۇرىغىنى چېچىپ، پىيادە ئەسكەرلەر بىلەن ئاتلىقلار ئارىسىدىن ئۆمىلەپ توپچىلار ئۆتەتتى ۋە بەلگىلەنگەن جايلىرىغا بېرىپ ئورۇنلىشاتتى. پەقەت تولۇق رەۋىشتە پارات كىيىمىنى كىيگەن، يوغان ۋە ئىنچىكە بەللىرىنى ناھايىتى چىڭ باغلىغانلىقى ۋە تىك ياقىسى قىسقانلىقى ئۈچۈن قىزىرىپ كەتكەن بويۇنلىرىغا شارپىلار باغلىغان ۋە ھەرخىل ئوردېنلار تاقىۋالغان گېنېراللارغىنا ئەمەس، پەقەت چاچلىرىغا مايلارنى سۈرتۈپ راسا ياسىنىۋالغان ئەپىتسەرلەر ئەمەس، بەلكى پاك-پاكىز يۇيۇنغان، ساقال-بۇرۇتلىرىنى ياساتقان، ئۈستى-باشلىرىنى پاقىرىتىپ تازىلىغان ھەر بىر ئەسكەر، ياخشىلاپ قاشلىنىپ، ھەر بىر تال تۈكى پارقىراپ تۇرغان، يايلىلىرى يىپەكتەك سىلىق بولغان ھەر بىر ئات — ھەممىسى

ناھايىتى چوڭ، مۇھىم ۋە تەنتەنىلىك بىر ئىش بولۇشىنى كۆتەتتى. ھەر بىر گېنېرال ۋە ھەر بىر ئەسكەر بۇ ئادەملەر دېڭىزىدا ئۆزىنىڭ بىر تال خەس ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆزىنى ناھايىتى ئاجىز ھېس قىلاتتى ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆزىنى ئەنە شۇ ئادەملەر دېڭىزىنىڭ بىر تامچىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قۇدرەتلىك ھېس قىلاتتى.

ئەتىگەندىن تارتىپ زور تەرەددۇت ۋە تەييارلىق باشلىنىپ، سائەت ئون دېگەندە ھەممە تەخ بولدى. كەڭ مەيداندا ئەسكەرلەر سەپ بولۇپ تىزىلدى. پۈتۈن ئارمىيە ئۈچ قاتار بولدى: ئالدىدا ئاتلىقلار، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن توپچىلار، ھەممىسىنىڭ كەينىدە پىيادە قىسىملار.

ھەر بىر سەپ ئارىسى بەئەينى كوچا ئىدى. ئارمىيىنىڭ بۇ ئۈچ قىسىملىرى بىر بىرىدىن كەسكىن ئايرىلىپ تۇراتتى: كۇتۇزوۋنىڭ جەڭگىۋار ئارمىيىسى (بۇنىڭ ئوڭ قانىتىدا ئالدىنقى قاتاردا پاۋلوگ- رادلىقلار تۇراتتى)، روسسىيىدىن كەلگەن ئارمىيە ۋە گۋاردىيە پولك- لىرى ھەمدە ئاۋستىرىيە قوشۇنلىرى؛ لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر قاتاردا، بىر كاماندا ئاستىدا ۋە بىر تەرتىپتە تۇراتتى.

تەرەپ-تەرەپتىن خۇددى شامالدا شىلدىرلىشىۋاتقان دەرەخ يوپۇرماقلىرىدەك: "ئۇلار كېلىشىۋاتىدۇ! كېلىشىۋاتىدۇ!" دېگەن ھايا- جانلىق شىۋىرلاش ئاۋازلىرى يېتىپ كېلەتتى. ئادەملەرنىڭ ھولۇق- قان ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى ۋە پۈتۈن قوشۇن ھاياجانلىنىپ ئاخىرقى تەييارلىق باشلاندى.

ئولمۇتس تەرەپتىن كېلىۋاتقان بىر توپ ئەسكەرلەر كۆرۈندى. بۇ چاغدا گەرچە شامال بولمىسىمۇ، مەيىن شامال ئېقىمى ئارمىيىنى بويلاپ سىپاپ ئۆتكەندەك بولۇپ، نەيزىلەرنىڭ ئۇچىدىكى، بايراق-

چىلارنى، سېپىغا ئۆرۈلۈپ لەپىلدەپ تۇرغان ھەربىي بايراقلارنى سەل-پەل تەۋرىتىپ تۇراتتى. ئارمىيە ئۆزىنىڭ بۇ يېنىك قىمىرلاشلىرى بىلەن گويا پادىشالارنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقلىرىغا خۇرسەنچىلىكلىرىنى ئىزھار قىلغاندەك كۆرۈنەتتى. "ھازىر ئول!" دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، -دە، ئۇنىڭدىن كېيىن خۇددى تاڭغا يېقىن چىللاۋاتقان خورازلارغا ئوخشاش، تەرەپ-تەرەپتىن شۇنداق ئاۋازلار تەكرارلىنىشقا باشلىدى. ھەممە جىملىققا چۆكتى.

بۇ جىمجىتلىقتا پەقەت ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، خالاس. كېلىۋاتقانلار پادىشالارنىڭ مۇلازىملىرى ئىدى. پادىشالار قاناتقا يېقىنلىشىشى بىلەن تەڭ گېنېرال-مارش مۇزىكىسىنى چالغان بىرىنچى ئاتلىقلار پولكى كانايچىلىرى كانايلىرىنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. بۇ كاناي ئاۋازى ئەمەس، گويا خانلارنىڭ يېقىنلىشىشى شادىيانىسىغا ئارمىيىدىن چىقىۋاتقان تەبىئىي خۇرسەنچىلىك ساداسىدەك تۇيۇلاتتى. بۇ ئاۋازلار ئارقىسىدىن پادىشا ئالېكساندىرنىڭ ياش ۋە مۇلايىم ئاۋازى روشەن ئاڭلاندى. ئۇ ئەسكەرلەرنى تەبرىكلىگەن ئىدى، شۇنىڭ بىلەن بىرىنچى پولك: "ئۇررا!" دەپ شۇنداق قاتتىق، داۋاملىق ۋە خۇرسەنلىك بىلەن ۋاقىرىدىكى، ئادەملەر ئۆزلىرى تەشكىل قىلغان كۈچنىڭ مىقدارى ۋە قۇدرىتىدىن ئۆزلىرى دەھشەتكە كېلىشتى.

روستوۋ پادىشا دەسلەپ يېقىن كەلگەن كۇتۇزوۋ ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى سېپىدە تۇرۇپ، شۇ ئارمىيىدە ھەر بىر كىشى كەچۈرۈۋاتقان تۇيغۇنى بېشىدىن كەچۈرەتتى، يەنى ئۆزىنى تامامەن ئۇنتۇتقان، بۇ قۇدرەتكە ئىپتىخار قىلىپ مەغرۇرلانغان ۋە بۇ تەنتەنىنىڭ سەۋەپچىسى بولغان كىشىگە جان-دىلى بىلەن بېرىلگەن ئىدى.

روستوۋ شۇ كىشىنىڭ بىر ئېغىز سۆزى بىلەن پۈتۈن ئارمىيە (ئۆزىمۇ شۇ ئارمىيىگە باغلىق، — ئۇنىڭدا بىر پارچە خەس) ئىۆزىنى ئوتقا، سۇغا تاشلاشقا، جىنايەت قىلىشقا، ئۆلۈشكە ياكى ئۇلۇغ قەھرىمانلىقلار كۆرسىتىشكە تەييار ھېس قىلاتتى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ شۇ كىشىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە ئۇنىڭ ھاياجانلانماسلىقى، قېتىپ قالماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

— ئۇررا! ئۇررا! ئۇررا! — دېگەن ئاۋازلار تەرەپ-تەرەپتىن گۈرۈلدەپ ئاڭلىنىپ، پولكلار بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى پادىشانى گېنېرال-مارش بىلەن قارشى ئالاتتى، كېيىن يەنە "ئۇررا!"، يەنە گېنېرال-مارش ۋە يەنە "ئۇررا"، "ئۇررا!" سادالىرى تېخىمۇ كۈچىيىپ ۋە بىر بىرىگە قوشۇلۇپ ياڭرايتتى.

تاكى پادىشا يېتىپ كەلمىگىچە پولكلار خۇددى جانسىز جەسەتتەك قىمىرلىماي جىم تۇراتتى؛ پەقەت پادىشا يېتىپ كېلىشى بىلەن تەڭ پولكلار جانلىنىپ كېتەتتى-دە، پادىشا ئۆتۈپ كەتكەن سەپلەردىن چىقىۋاتقان سادالار قوشۇلۇپ گۈرۈلدەيتتى. قورقۇنچلۇق ۋە قۇلاقنى يارغىدەك بۇ سادالار ئاستىدا، تۆت بۇرجەك بولۇپ، خۇددى تاشتەك قېتىپ قالغان قوشۇنلار سېپى ئارىسىدىن يۈزلەرچە ئاتلىق مۇلازىملار بىپەرۋالىق بىلەن، ئەمما تەرتىپلىك ھالدا ۋە بولۇپمۇ بىمالال يۈرۈشەتتى، بۇلاردىن سەل ئالدىدا ئىككى پادىشا يۈرەتتى؛ پۈتۈن كىشىلەرنىڭ پىكىر-خىيالى ۋە ئەس-ھوشى ئەنە شۇلاردا ئىدى.

ئاتلىق گۋاردىيە كىيىمى بىلەن ئۈچ بۇرجەك شىلەپە كەيگەن چىرايلىق ياش پادىشا ئالېكساندر ئۆزىنىڭ ئىسسىق چىرايى ۋە جاراڭلىق ئەمما ئانچە يۇقۇرى بولمىغان مۇلايىم ئاۋازى بىلەن

ھەممە كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتاتتى.

كانايچىلاردىن سەل نېرىدا تۇرغان ۋە ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن پادىشانى يىراقتىن تونۇۋالغان روستوۋ ئۇنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقىنىنى كۈزىتىپ باراتتى. پادىشا يىگىرمە قەدەم چامىسى يېقىن كەلگەندە روستوۋ ئۇنىڭ چىرايلىق، ياش ۋە قۇۋناق يۈزىنى ھەممە تەپسىلاتلىرىغىچە ياخشىلاپ كۆرۈۋالدى، ئۇنىڭ قەلبىدە شۇ چاققىچە ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان مېھرى ۋە خۇشاللىق ھىسلىرى پەيدا بولدى. پادىشانىڭ پۈتۈن قىياپىتى ۋە ھەممە ھەركەتلىرى ئۇنىڭ كۆزىگە پەۋقۇلئاددە چىرايلىق كۆرۈنەتتى.

پادىشا پاۋلوگراد پولكى ئالدىدا توختاپ، ئاۋسترىيە پادىشاسىغا فرانسۇزچە بىر نىمە دىدى-يۇ، تەبەسسۇم قىلدى.

روستوۋ بۇ تەبەسسۇمنى كۆرۈپ ئۆزىمۇ ئىختىيارسىزلا تەبەسسۇم قىلدى ۋە ئۆز پادىشاسىغا تېخىمۇ كۈچلۈك مېھرى ئاشقانلىغىنى سەزدى. ئۇ بىر نىمە قىلىپ ئۆز پادىشاسىغا مۇھەببىتىنى كۆرسىتىشنى ئىستەيتتى. بىراق ئۇ مۇمكىن ئەمەسلىگىنى كۆرۈپ يىغلىغۇسى كېلەتتى. پادىشا پولك كاماندىرىنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدى.

— يا پەرۋەردىگارىم! پادىشا مېنى چاقىرىپ قالسا نىمە قىلغان بولاتتىم! — دىدى روستوۋ كۆڭلىدە، — خۇرسەن بولغىنىمدىن يۈرىگىم يېرىلىپ ئۆلۈپ قالغان بولاتتىم.

پادىشا ئەپىسەرلەرگىمۇ سۆزلىدى:

— ھەممىڭلارغا، جانابلار، چىن كۆڭلۈمدىن تەشەككۈر بىلدۈرىمەن، — دىدى ۋە ئۇنىڭ ھەر بىر سۆزى روستوۋقا خۇددى ئاسماندىن ئاڭلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

ئەگەر روستوۋ هازىر ئۆز پادىشاھى ئۈچۈن جېنىنى قۇربان قىلالىسا، قانچىلىك بەختىيار بولاتتى-ھە!

— سىلەر گېنېرگى بايراقلىرىنى ئېلىشقا مۇناسىپ ئىش قىلدىڭلار ۋە شۇنىڭغا سازاۋەر بولىسىلەر.

-شۇنداق پادىشا ئۈچۈن جاننى قۇربان قىلىش كېرەك، قۇر-بان! — دېدى روستوۋ كۆڭلىدە.

پادىشا يەنە بىر نىمىلەرنى دېدى، لېكىن روستوۋ ئاڭلىيالماي قالدى. ئەسكەرلەر چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ "ئۇررا!" — دەپ ۋاقىرىدى.

روستوۋمۇ ئىگەر ئۈستىدە ئېگىشىپ تۇرۇپ، جېنىنىڭ بارىچە ۋاقىرىدى، بۇ ۋاقىراش بىلەن پادىشاغا بولغان خۇرسەنچىلىكىنى تولۇق بىلدۈرەلىسىلا، گېلى يىرتىلىپ كەتسىمۇ مەيلى ئىدى.

پادىشا خۇددى ئارىسالدا بولغاندەك، قىران ئاتلىق قارشىسىدا بىرقانچە سېكۇنت تۇرۇپ قالدى.

— پادىشامۇ ئارىسالدا بولۇپ قالارمۇ؟ — دېدى روستوۋ كۆڭ-لىدە، ئەمما كېيىنرەك ھەتتا پادىشانىڭ ئارىسالدا بولۇشىمۇ ئۇنىڭ باشقا ھەممە ھەركەتلىرىدەك، روستوۋنىڭ كۆزىگە ئۇلۇغۋار ۋە جازىبىلىك كۆرۈندى.

پادىشانىڭ ئارىسالدا بولۇشى بىر دەقىقىدىن ئاشمىدى. پادىشا تۇمشۇغى ئىنچىكە ئۈچتۈك كەيگەن ئايىغىنى (شو چاغلاردا شۇنداق ئۈچتۈك كىيەتتى) تېگىدىكى ئىنگلىزچە بېزەلگەن تورۇق بايتالنىڭ چاتىرىغىغا سەلگىنە نىقتىدى؛ ئاق پەلەي كىيگەن قولى بىلەن تىز-گىننى يىغىشتۇرۇۋېلىپ، رەتسىز قىمىرلىشىپ تۇرغان ئادىيۇتانتلار دېڭىزىنىڭ ھەمرالىغىدا ئالغا ماڭدى. پادىشا ھەر بىر پولكنىڭ

ئالدىدا بىر ئاز ـ بىر ئاز توختاپ ئالغا ماڭاتتى، ئاخىر ئۇنىڭ گەۋ-
دىسى كۆزدىن يوقالدى: روستوۋ پادىشالارنى قورشاپ كېتىۋاتقان
مۇلازىملار ئارىسىدىن ئۇنىڭ ئاق پەرىنىلا كۆرەتتى.

روستوۋ جانابى مۇلازىملار ئارىسىدىن ئاتنىڭ خوشياقماستىن ۋە
رەتسىز ئولتۇرغان بولسىمۇ ئۇنى كۆرۈپ قالدى. روستوۋ ئۇنى
كۆرۈپ، تونۇغۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا بولغان جاڭجالنى ئەسلىدى
ۋە ئۇنى دۇئېلغا چاقىرسامىكىن ياكى چاقىرمىسامىكىن دېگەن
پىكىرنى يەنە خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. "چاقىرىش كېرەك ئەمەس" —
دەپ ئويلىدى روستوۋ.... "هازىرقىدەك مۇشۇنداق چاغدا شۇنداق
ئىشنى ئويلاپ ئولتۇرۇش ۋە بۇ ھەقتە گەپ قىلىشقا ئەرزىمىدۇ؟
قەلب مۇشۇنداق مۇھەببەت، مۇشۇنداق خۇرسەنچىلىك ۋە مۇشۇنداق
پىداكارلىق ھېسسى بىلەن تولغان چاغدا بىزنىڭ جاڭجال ۋە خاپىچى-
لىقىمىز نېمە دېگەن گەپ؟ مەن ھەممىنى ياخشى كۆرىمەن، ئەمدى
ھەممەيلەننى كەچۈرىمەن" — دەپ ئويلايتتى روستوۋ.

پادىشا ھەممە پولكلارنى ئايلىنىپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن
قوشۇنلار ئۇنىڭ ئالدىدىن تەنتەنىلىك مارش بىلەن ئۆتۈشكە
باشلىدى ۋە روستوۋ يېقىندىلا دېنىسوۋدىن سېتىۋالغان بېدۇيىن
ناملىق ئېتىغا مىنىپ، ئۆز ئېسكادرونىنىڭ ئارقىسىدا، يەنى ئۆزى
ئايرىمچە ۋە پادىشانىڭ كۆزىگە راسا كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان يەردە
ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى.

چەۋەنداز روستوۋ ئېخى پادىشانىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلمەستىن
بېدۇيىننىڭ بېقىنىغا دىۋىتكۈچى بىلەن ئىككى قېتىم نىقتاپ، ئاچچىغ-
لانغىنىدىن راسا مېڭىش چىقىرىپ ماڭىدىغان دەرىجىگە ئېلىپ
كەلگەن ئىدى، ئاچچىغلانغان بېدۇيىن ئەنە شۇ مېڭىشى بىلەن

مىڭىشقا باشلىدى. پادىشانىڭ قاراپ تورغىنىنى سەزگەن ئاتمۇ كۆپۈك چىقىپ تۇرغان تۇمشۇغىنى كۆكرىگىگە تەككۈزۈپ، قۇيرۇغىنى كۆتىرىپ، خۇددى ئايغى يەرگە تەگمەستىن ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك، ئاياقلىرىنى ئىگىز-ئىگىز ۋە چىرايلىق كۆتىرىپ تاشلاپ پادىشانىڭ ئالدىدىن ناھايىتى قايىل قىلىپ ئۆتتى.

روستوۋنىڭ ئۆزى پۇتلىرىنى ئارقىغا سوزۇپ چىقىرىپ ئۇزەڭگىگە دەسسەپ، قوسغىنى ئىچىگە تارتىپ ۋە ئۆزىنى ئات بىلەن بىر پۈتۈن نەرسە دەپ ھىس قىلىپ، قاپىغىنى سالغان بولسىمۇ، ئەمما ناھايىتى خۇرسەن ھالدا پادىشانىڭ ئالدىدىن، دېنىسوۋ ئېيتقاندەك "شەيتانغا ئوخشاش" ئۆتۈپ كەتتى.

— ئەزىمەتلەر، پاۋلوگرادلىقلار! — دىدى پادىشا.

— ۋاي خۇدايا! ئەگەر ماڭا ھازىر ئۆزەڭنى ئوتقا تاشلا دىسە، قانچىلىك بەختىيار بولاتتىم-ھە! — دىدى روستوۋ كۆڭلىدە.

كۆرەك تۈگىگەندىن كېيىن، يېڭى كەلگەن ۋە كۇتۇزوۋ ئارمىيەسىدە بولغان ئەپىتسەرلەر توپ-توپ بولۇپ توپلىنىشتى-دە، مۇكاپاتلار، ئاۋستىرىيىلىكلەر ۋە ئۇلارنىڭ فورمىلىق كىيىم-كېچەكلىرى، فىرونتلىرى ۋە بوناپارت توغرىسىدا، خۇسۇسەن ئېسسېنىنىڭ كورپۇسى كېلىپ، پرۇسسىيە بىز تەرەپ بولسا، بوناپارتنىڭ ئەھۋالى چاتاق بولۇشى توغرىسىدا گەپ-سۆز باشلىنىپ كەتتى.

لېكىن، ھەممىدىن كۆپرەك بارلىق توپلار ئارىسىدا پادىشا ئالېكساندىر توغرىسىدا گەپ بولدى، ئۇنىڭ دىگەن گەپلىرىنى، قىلغان ھەركەتلىرىنى سۆزلەشتى ۋە شۇنىڭدىن زوقلىنىشتى.

ھەممەيلەننىڭ بىردىن-بىر تىلىگى — پادىشانىڭ يېتەكچىلىگىدە دۈشمەنگە قارشى تېزرەك ئۇرۇشقا كىرىش ئىدى. كۆرەكتىن كېيىن

روستوۋ ۋە كۆپ ئەپتسەرلەر، پادىشانىڭ ئۆزى قوماندانلىق قىلغاندا ھەرقانداق دۈشمەننى يەڭگەي مۇمكىن ئەمەس دەپ ئويلايتتى.

كۆرەكتىن كېيىن ھەممەيلەننىڭ غەلىبىگە بولغان ئىشەنچى، ئىككى قېتىملىق جەڭ غەلىبىسى پەيدا قىلغان ئىشەنچتىنمۇ كۈچلۈك ئىدى.

9

كۆرەكتىن كېيىن ئەتىسى بورىس ياخشى فورمىلىق كىيىمنى كىيدى ۋە ئىشقا ئۇتۇق تىلەپ ئۆزىتىپ قويغان ئاغىنىسى بېرگ بىلەن خوشلىشىپ، ئولمۇتسقا — بولكونسكى ئالدىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ مەقسىدى كىنەز ئاندرېينىڭ مېھرىۋانچىلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىگە ياخشىراق بىر ئەمەل تېپىش، خۇسۇسەن ئۇنىڭ قارىشىچە ئارمىيىدە ھەممە كىشىنىڭ ھەۋىسى كېلىدىغان ئەمەلگە ئېرىشىۋېلىش، يەنى چوڭراق بىرەر ئادەمگە ئادىيۇتانت بولۇش ئىدى. "ئاتىسى ھەر قېتىم ئون مىڭلاپ پۇل ئەۋەتىپ تۇرىدىغان روستوۋ، مەن ھېچكىمگە يېلىنمايمەن، ھېچكىمگە چاكار بولمايمەن دىسە باشقا گەپ؛ لېكىن ماڭا ئوخشاش ئەقلىدىن باشقا ھېچنەرسىسى بولمىغان ئادەم مەنسەپكە ئۆزى ئېرىشىشى، پۇرسەتنى قولىدىن بەرمەسلىكى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشى كېرەك!" دەپ ئويلايتتى بورىس.

بورىس شۇ كۈنى ئولمۇتستا كىنەز ئاندرېينى تاپالمىدى. لېكىن باش ئىشتاپ بىلەن دىپلوماتىك كورپۇس جايلاشقان ۋە ھەر ئىككى پادىشا ئۆزلىرىنىڭ مۇلازىملىرى (ساراي ئەھلىلىرى ۋە يېقىنلىرى) بىلەن تۇرغان ئولمۇتسىنىڭ مەنزىرىسى ئۇنىڭ بۇ ئالى كىشىلەر

دۇنياسىغا كىردىش خاھىشىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتكەن ئىدى.

ئۇ ھېچكىمنى تونۇمايتتى، گۋاردىيە كىيىمنى كىيىپ چىرايلىق
ياسىنىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما پەر، لېنتا ۋە ئوردېنلارنى تاقىۋې-
لىپ، چىرايلىق ھارۋىلارغا چۈشۈپ، كوچىلاردا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا
ئۆتۈپ يۈرىدىغان ئالىي كىشىلەر، ساراي ئەھلىلىرى ۋە ھەربىلەر
گويا بۇ گۋاردىيە ئەپىتسەرچىگىگە قارىغاندا ئۆزىنى شۇنداق ئۆلچې-
گۈسىز دەرىجىدە يۇقۇرى تۇتاتتىكى، بۇلار ئۇنى كۆزگە ئىلىش
بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۇنىڭغا ئېتىۋارمۇ قىلمايتتى. ئۇ باش قوماند-
دان كۇتۇزوۋ جايلاشقان بىناغا كىرىپ بولكونسكىنى سورىغاندا، بۇ
ئاديۇتانتلار ۋە ھەتتا خىزمەتكار ئەسكەرلەرمۇ گويا ”ساڭا ئوخشىغان
ناھايىتى كۆپ ئەپىتسەرلەر بۇ يەرگە كېلىپ-كېتىپ تۇرىدۇ ۋە
ئۇلاردىن تويۇپمۇ كەتتۇق“ دېمەكچى بولغاندەك قاراپ قويۇشتى.
شۇنىڭغا قارىماي ياكى شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، ئۇ ئەتىسى
15-چىسلادا، چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن يەنە ئولمۇتسقا باردى ۋە
كۇتۇزوۋ تۇرغان بىناغا كىرىپ بولكونسكىنى سورىدى. كىنەز
ئاندرېي ئۆيدە ئىدى. بورىسنى، ئېھتىمال، ئىلگىرى تانىسا ئوينىشى-
دىغان، ھازىر بولسا بەش كارۋات ۋە ھەر خىل ئۆي جاھازلىرى:
شىرەلەر، ئورۇندۇقلار ۋە كلاۋىكوردلار قويۇلغان چوڭ بىر زالغا
ئېلىپ كىردىشتى. ئىرانچە تون كىيگەن بىر ئاديۇتانت ئىشىككە يېقىن
يەردە شىرە يېنىدا ئولتۇرۇپ خەت يېزىۋاتاتتى. يەنە بىر قىپ-
قىزىل سېمىز ئاديۇتانت — نېسۋىتسكى قوللىرىنى بېشىنىڭ تېگىگە
قويۇپ ئورنىدا سوزۇلۇپ ياتاتتى ۋە ئالدىدا ئولتۇرغان ئەپىتسەر بىلەن
كۈلۈشۈۋاتاتتى. ئۈچىنچىسى چوڭ گاكچىگىدا ۋېنا ۋالسىنى چالاتتى،
تۆتىنچىسى بولسا چوڭ گاكچىك يېنىدا يانپاشلاپ يېتىپ ئۇنىڭغا

جۆر بولۇپ ناخشا ئېيتاتتى. بولكونسكى كۆرۈنمەيتتى. بۇ جاناپلارنىڭ ھېچبىرسى بورىسنى كۆرۈپ ئورۇنلىرىدىن قىمىرلىمىدى. خەت يېزىپ ئولتۇرغان ھېلىقى بىرسى، يەنى بورىس گەپ سورىغان ھېلىقى ئادىيۇتانت قاپىغىنى تۈرۈپ قارىدى-دە، بولكونسكى كۆزەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ، ئەگەر ئۇ كېرەك بولسا، سول قولدىكى ئىشىككە — قوبۇلخانىغا كىرىش كېرەك، دېدى. بورىس ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ قوبۇلخانىغا كىردى.

بورىس كىرگەن چاغدا كىنەز ئاندرېي نەپرەت نەزىرى بىلەن كۆزلىرىنى قىسىپ (شۇنداق ئالاھىدە نازاكەتلىك ھارغىن بىر ئەپتى بىلەنكى، ئۇنىڭ بۇ ئەپتى گويا: "ئەگەر ۋەزىپەم بولمىغاندا سىز بىلەن بىر مىنۇتمۇ سۆزلەشمەس ئىدىم" دېگەندەك روشەن ئىپادىسىنى بىلدۈرەتتى)، بىرقانچە ئوردېن تاقىۋالغان قېرى بىر رۇس گېنېرا-لىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالاتتى، گېنېرال قامىتىنى تۈپ-تۈز رۇسلاپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ دېگۈدەك، ئەسكەرلەرگە ئوخشاش خۇشا-مەتكۆي چىرايى بىلەن قىزىرىپ تۇرۇپ نىمە توغرىسىدىدۇ كىنەز ئاندرېيغا دوكلات قىلىۋاتاتتى.

— ناھايىتى ياخشى، سەل كۈتۈپ تۇرۇڭ، — دېدى كىنەز ئاندرېي گېنېرالغا رۇسچە، ئەمما فرانسۇزچە تەلەپپۇز بىلەن (ئۇ كۆزگە ئىلماي گەپ قىلماقچى بولغاندا شۇنداق تەلەپپۇز بىلەن سۆزلەيتتى). كىنەز ئاندرېي بورىسنى كۆرگەندىن كېيىن، گېنېرالغا يەنە ئېتىۋار بەرمەي (گېنېرال يەنە نىمىدۇ بىر نەرسىلەرنى دېمەكچى بولۇپ يېلىنىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چاپاتتى) خوشال تەبەسسۇم بىلەن ئۇنىڭغا بېشىنى ئىرغىتىپ بورىسقا قارىدى.

بورىس ئاشۇ پەيتتە، ئىلگىرى تەخمىن قىلغان نەرسىسىنى يەنى

ئارمىيە نىزامنامىسىدە يېزىلغان، پۈتۈن پولك ۋە ئۆزى بىلگەن تەرتىپ ھەم نىزامدىن تاشقىرى يەنە بىر باشقا مۇھىمراق تەرتىپ بارلىقىنى چۈشەندى، بۇ تەرتىپ كەمىرىسىنى چىڭ باغلاپ، قىپ-قىزىل بولۇپ تۇرغان گېنېرالنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى، كاپىتان بولغان كىنەز ئاندرېي بولسا بۇ چاغدا ئۆزىنىڭ كۆڭۈل خوشلۇقىنى دەپ، پراپورشىك① دروبېتسكويې بىلەن گەپلىشىشنى ناھايىتى ماقۇل كۆردى. بورىس بۇنى كۆرۈپ، كەلگۈسىدە نىزامنامىدە يېزىلغان تەرتىپ بويىچە ئەمەس، بەلكى ھېچنەگە يېزىلمىغان تەرتىپ بويىچە خىزمەت قىلىشقا ھەر قاچاندىكى-دىنمۇ كۆپرەك بەل باغلىدى. ئۇ ھازىر، كىنەز ئاندرېيغا تونۇشتۇرۇ-لۇش نەتىجىسىدىلا ئۆزىنىڭ گېنېرالدىن بىردىنلا يۇقۇرى بولۇپ كەتكەنلىكىنى، باشقا چاغلاردا، فرونتتا تۇرغاندا، بۇ گېنېرالنىڭ مۇنداق گىۋاردىيە پراپورشىكىنى يوقىتىۋېتىشى مۇمكىنلىكىنى ھېس قىلدى. كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ قولىنى تۇتتى.

— ئەپسۇسكى، تۈنۈگۈن كەلگىنىڭىزدە يوق ئىكەنمەن. مەن پۈتۈن كۈن بويى نېمىسلار بىلەن ئاۋارە بولدۇم. ۋېيروتېر بىلەن دىسپوزىتسىيىنى② تەكشۈرۈشكە بارغان ئىدۇق. نېمىسلار تەرتىپ ئورنىتىشقا كىرىشتىمۇ، بولدى قويۇڭ — ئادەم بىزار بولۇپ كېتىدۇ! بورىس خۇددى كىنەز ئاندرېينىڭ ئىشارەت قىلغىنىنى ھەممىگە مەلۇم بولغان ئىش دەپ چۈشەنگەندەك تەبەسسۇم قىلدى، ھالبۇكى

① پراپورشىك — پادىشا ئارمىيىسىدە كىچىك ئەپتسەرلىك ئۇنۋان. — تەر.

② دىسپوزىتسىيە — قوشۇنلار ئۇرۇش ۋاقتىدا جايلىشىپ ئىشغال قىلىپ تۇرىدىغان ئورۇن. — تەر.

ۋىرو تىر دىگەن نامىنى، ھەتتا دىسپوزىتسىيە دىگەن سۆزنىمۇ بىرىنچى قېتىم ئاڭلىشى ئىدى.

— خوش، ئەزىزىم، ھىلىمۇ شۇ ئادىيۇتانت بولۇش خىيالىدىمۇ سىز؟ مەن خېلى ۋاقىتتىن بېرى سىزنىڭ ھەققىڭىزدە ئويلاپ يۈرۈپتىمەن.

— ھە باش قوماندانغا ئىلتىماس قىلىپ باقاي دەپ ئويلىغان ئىدىم، — دىدى بورىس نىمە ئۈچۈندۇ ئىختىيارسىز قىزىرىپ، — ئۇنىڭغا مىنىڭ توغرامدا كىنەز كۇراگىنىدىن كەلگەن خەت بار. مەن شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئىلتىماس قىلماقچى ئىدىمكى، — دەپ قوشۇپ قويدى خۇددى ئۆزرە سورىغاندەك، — گۋاردىيە جەڭگە كىرمەيدىغان ئوخشايدۇ.

— ھە، ياخشى! ياخشى! ھەممە ئىش توغرىسىدا گەپلىشىمىز، — دىدى كىنەز ئاندرېي، — ھازىر بۇ كىشى توغرىسىدا باش قوماندانغا دوكلات قىلىپ چىقاي، ئۇنىڭدىن كېيىن مەن سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزدا.

كىنەز ئاندرېي بۇ قىپ-قىزىل گېنېرال توغرىسىدا دوكلات قىلىش ئۈچۈن باش قوماندان ھوزۇرىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، بۇ گېنېرال بورىسنىڭ ئىزامنامىدە يېزىلمىغان تەرتىپلەر توغرىسىدىكى چۈشەنچىسىگە قوشۇلمىغان بولسا كېرەك، ئادىيۇتانت بىلەن گەپلىشىشكە دەخلى قىلغان بۇ قوپال پىراپورشىكقا شۇنداق تىكىلىپ قارىدىكى، نەتىجىدە بورىس ئوڭايسىزلىنىپ قالدى. ئۇ يۈزىنى ئۆرۈۋېلىپ، كىنەز ئاندرېينىڭ باش قوماندان ئۆيىدىن قايتىپ چىقىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى.

— سىزنىڭ توغرىڭىزدا، ئەزىزىم، مەن مۇنداق قارارغا كەل-

دىم، — دېدى كىنەز ئاندرېي ھەر ئىككىلىسى گاڭچىلىك قويۇلغان چوڭ زالغا كىرگەندە، — سىزگە باش قوماندانىنىڭ ئالدىغا كىرىشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق، — دېدى كىنەز ئاندرېي، — ئۇ سىزگە بىر پاتمان شىرىن سۆزلەرنى قىلىدۇ، ئۆيىگە تاماققا تەكلىپ قىلىدۇ ("ھېچنەدە يېزىلمىغان قائىدىلەر بويىچە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن، بۇمۇ ئانچە يامان بولماس ئىدى" — دەيتتى بورىس كۆڭلىدە)، لېكىن بۇنىڭدىن ھېچقانداق نەتىجە چىقمايدۇ؛ بىز بۇ ئادىيۇتانتلار ۋە ئوردىنارېتسلار يېقىندا بىر باتالىيون بولىمىز. بىز مۇنداق قىلايلۇق: مېنىڭ كىنەز دولگورۇكوۋ دېگەن ئوبدان بىر دوستۇم بار، ئۇ گېنېرال-ئادىيۇتانت ۋە ناھايىتى ياخشى ئادەم؛ بەلكى سىز بىلمەسسىز، لېكىن گەپ شۇنىڭدىكى، ھازىر كۇتوزوۋمۇ، ئۇنىڭ ئىشتابىمۇ، بىز ھەممىمىزمۇ ھېچنەرسىنى بىلمەي قالدۇق: ھازىر ھەممە ئىش پادىشانىڭ قولىغا مەركەزلەشمەكتە؛ شۇنىڭ ئۈچۈن دولگورۇ-كوۋنىڭ ئالدىغا بېرىپ باقايلۇق، مېنىڭمۇ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ كېلىدىغان ئىشىم بار ئىدى، مەنمۇ سىزنىڭ توغرىڭىزدا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەن ئىدىم؛ قېنى، قاراپ باقايلى، بەلكى سىزنى ئۆز يېنىدا خىزمەتكە ئېلىشنى ياكى قۇياشقا① يېقىنراق بىرەر ئىشقا توغرىلاشنى لازىم تاپار.

كىنەز ئاندرېي ياشلارغا يېتەكچىلىك قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ يۇقۇرى تەبىقىلەر دائىرىسىدە ئۇتۇق قازىنىشىغا ياردەم بېرىشكە توغرا كەلگەندە ھەمىشە بەك جانلىنىپ كېتەتتى، ئۇ مانا شۇ خىلدا باشقىلارغا ياردەم بېرىش بانىسى بىلەن (ئۆزى بولسا مەغرۇرلىنىپ،

① تولستوي بۇ يەردە پادىشانى "قۇياش" دەپ ئالغان. — تەر.

باشقىلاردىن ياردەم سوراشقا نومۇس قىلاتتى) ئۆزىگە مەنپەئەت يەتكۈزىدىغان ۋە ئۇنى ئۆزىگە تارتىدىغان مۇھىتقا يېقىن تۇراتتى. ئۇ بورىسنىڭ ئىشىغا جان دەپ تۇتۇش قىلدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىنەز دولگورۇكوۋنىڭ ئالدىغا باردى.

بۇلار ئۇلمۇتستا پادىشالار ۋە ئۇلارنىڭ يېقىنلىرى تۇرىدىغان سارايغا كىرىپ كەلگەندە ۋاقىت خېلى كەچ بولۇپ قالغان ئىدى.

شۇ كۈنى ھەربى كېڭەش بولۇپ، ئۇنىڭغا ھەربى كېڭەشنىڭ ھەممە ئەزالىرى ۋە ھەر ئىككىلا پادىشا قاتناشقان ئىدى. كېڭەشتە قېرىلاردىن كۇتۇزوۋ ۋە كىنەز شۋارتسېنبېرگنىڭ پىكرىگە قارشى ھالدا، دەرھال ھۇجۇم قىلىش ۋە بوناپارت بىلەن چوڭ ئۇرۇش قىلىش قارار قىلىندى. كىنەز ئاندرې بورىس بىلەن بىللە كىنەز دولگورۇكوۋنى ئىزلەپ سارايغا كىرىپ كەلگەندە، ھەربى كېڭەش ئەمدىلا تۈگىگەن ئىدى. باش ئىشتاپتىكى ھەممە كىشىلەر ياشلار گۇرۇھى غەلىبە قىلغان بۈگۈنكى ھەربى كېڭەشنىڭ جازىبىسى ئاستىدا تۇراتتى. ھۇجۇم قىلماستىن يەنە نىمىدۇ بىر نەرسىلەرنى كۈتۈپ تۇرۇشنى مەسلىھەت بېرىپ، ئىشنى ئارقىغا تارتقۇچىلارنىڭ ئاۋازلىرى شۇنداق يەكدىللىك بىلەن ئۇجۇقتۇرۇلغان ۋە ئۇلارنىڭ دېلىللىرى ھۇجۇم قىلىشنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىگە توغرىسىدىكى شۈبھىسىز ئىسپاتلار بىلەن شۇنداق ئاغدۇرۇپ تاشلانغان ئىدىكى، كېڭەشتە مۇزاكىرە قىلىنىۋاتقان كەلگۈسى جەڭ ۋە شەك-شۈبھىسىز غەلىبە كەلگۈسىدىكى ئىش ئەمەس، بەلكى خۇددى بولۇپ ئۆتكەندەك تۇيۇلغان ئىدى. ھەممە ئۈستۈنلۈك بىز تەرەپتە ئىدى: شەك-شۈبھىسىزكى ناپالېئون قوشۇنلىرىدىن شۈبھىسىز ئۈستۈن تۇرىدىغان غايەت زور كۈچلىرىمىز بىر يەرگە توپلانغان؛ پادىشانىڭ كېلىشى

بىلەن ئەسكەرلەرنىڭ روھى كۆتۈرۈلگەن ۋە ئۇلار جەڭگە تەلپۈنۈپ تۇرغان؛ قوشۇنلارغا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئاۋستىرىيە گېنېرالى ۋېيروتېرغا جەڭ مەيدانى بولىدىغان ئىستىراتېگىيە پونكىتى ئەڭ ئۇششاق تەپسىلاتلىرىغىچە مەلۇم (بىزنىڭ بەختىمىزگە يارىشا ئاۋستىرىيە قوشۇنلىرى ئۆتكەن يىلى مانېۋىرنى ھازىر فرانسۇزلارغا قارشى جەڭ بولىدىغان شۇ جايلاردا ئۆتكۈزگەن ئىدى)؛ ھازىر جەڭ بولىدىغان مەيداننىڭ ئۇششاق-چۈششەك ھەممە تەپسىلاتلىرى ئېنىق ۋە تەپسىلى خەرىتىگە ئېلىنغان ئىدى؛ بوناپارت ئاجىزلاشقان-لىقىدىن بولسا كېرەك، ھېچقانداق تەدبىر كۆرمەيۋاتاتتى.

ھۇجۇم باشلاشنىڭ قىزغىن تەرەپدارلىرىدىن بىرى بولغان دول-گورۇكوۋ ھەربىي كېڭەشتىن ھارغان-ھالسىزلانغان ھالدا تېخى ئەمدىلا قايتىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما كېڭەشتە غەلىبە قىلغانلىقى ئۈچۈن، كەيپى خۇش ۋە مەغرۇر ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئۆز ھىما-يىسىگە ئالغان ئەپىتسەرنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇردى، لېكىن كىنەز دولگورۇكوۋ بورىسنىڭ قولىنى ھۆرمەت بىلەن ۋە قاتتىق سىقىپ، ئۇنىڭغا ھېچنېمە دېمىدى ۋە روشەنكى، كېڭەشتە بولغان چاغدا ئۇنى ھەممىدىن كۆپلۈكرەك بەنت قىلغان پىكىر-خىياللىرىنى ئېيتىشتىن ئۆزىنى بېسىپ تۇرالمىسا كېرەك، كىنەز ئاندرېيغا فران-سۇزچە مۇراجىئەت قىلدى.

— ھەي، ئەزىزىم، — دېدى، — بۈگۈن بىز نېمە دېگەن قاتتىق جەڭ قىلدۇق! ئىلاھىم، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىمۇ شۇنداق غەلىبىلىك بولغاي. بىراق، ئەزىزىم، — دېدى ئۇ سۆزىنى ئۈزۈپ-ئۈزۈپ ۋە خۇرسەن بولۇپ سۆزلەپ، — مەن ئاۋسترىيىلىكلەر ئالدىدا، بولۇپمۇ ۋېيروتېر ئالدىدا ئۆز ئېيىۋىمنى ئىقرار قىلىشىم كېرەك. نېمە دېگەن

ئىنقىلاب، نىمە دېگەن تەپسىلىلىك، جەڭ مەيدانىنى نىمە دېگەن تەپسىلىي بىلىش، ھەممە ئىمكانىيەتلەرنى، ھەممە شەرت ـ شارائىتلارنى ۋە ئۇششاق ـ چۈششەك ھەممە تەپسىلاتلارنى نىمە دېگەن ئالدىن كۆرۈش ـ ھە! ياق، ئەزىزىم، ھازىر بىز تۇرغان بۇنداق پايدىلىق شارائىتتىن باشقىسىنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس. ئاۋستىرىيىلىكلەرنىڭ پىششىقلىقىغا رۇسلارنىڭ باتۇرلۇقى قوشۇلغاندىن كېيىن يەنە نىمە كېرەك، ئەزىزىم؟

— دېمەك، ھۇجۇم قىلىش ئۇزۇل ـ كېسىل قارار قىلىندىمۇ؟ — دېدى بولكونسكى.

— بىلەمسىز، ئەزىزىم، بوناپارت چوقۇم ھۇشىنى يوقىتىپ قويغانغا ئوخشايدۇ. بۈگۈن ئۇ پادىشاغا خەت ئەۋەتىپتۇ، — دولگورۇكوۋ مەنىلىك تەبەسسۇم قىلىپ قويدى.

— مۇنداق دەڭ! خوش، نىمە دەپتۇ خېتىدە؟ — دەپ سورىدى بولكونسكى.

— نىمە دېمەكچى خېتىدە؟ پالان ـ پوكۇن، پەمستىمان دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر، مەقسەت ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپ شۇنىڭدىن پايدىلانماقچى. ئۇ ھازىر بىزنىڭ قولىمىزدا دەي، سىز ئۇنىڭغا ئىشىنىۋېرىڭ: بۇ تۇرغان گەپ! لېكىن ھەممىدىن قىزىقى شۇكى، — دېدى ئۇ بىردىنلا ئاقكۆڭۈللۈك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئۇنىڭغا جاۋاپ خەت يازغاندا نىمە دەپ ئاتاشنى ھېچكىم ئويلاپ تاپالمىدى، ئەگەر "كونسۇلغا" دېمىسە "پادىشاغا" دېيىشنىڭ بولماسلىقى تۇرغان گەپ، شۇنداق بولغاندىن كېيىن، "گېنېرال بوناپارتقا" دېسە، مېنىڭچە بولىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— لېكىن ئۇنى پادىشا دەپ ئېتىراپ قىلماسلىق بىلەن گېنېرال

بوناپارت دېيىش ئوتتۇرىسىدا پەرق بار، — دېدى بولكونسكى.

— ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا، — دېدى دەرھال دولگورۇكوۋ كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىپ، — سىز بىلىسىز، ئۇ ناھايىتى ئەقىللىق ئادەم، ئۇ خېتىگە: "زوراۋان ۋە ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمىنىگە" دەپ يېزىشنى تەكلىپ قىلدى.

دولگورۇكوۋ خۇرسەن بولغانلىقتىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— بۇنىڭ يامانراغى تېپىلماپتۇ-دە؟ — دەپ قويدى بولكونسكى.

— لېكىن قانداق بولسىمۇ بىلىمەن ناھايىتى مۇۋاپىق ئۇنىۋان تاپتى. ناھايىتى ئۆتكۈر، دانا ئادەم......

— قانداق بولار؟

— فرانسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقىغا، au cher du gouvernement francais[1]، — دېدى كىنەز دولگورۇكوۋ مەمنۇنىيەت بىلەن جىددى رەۋىشتە، — بۇ ناھايىتى مۇۋاپىق ئۇنىۋان، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— ناھايىتى مۇۋاپىق، لېكىن ئۇنىڭغا زادىلا ياقماس، — دېدى بولكونسكى.

— بەللى، ياقماس دېگەن قانداق گەپ! مېنىڭ ئاكام ئۇنى بىلىدۇ: ئۇ بىرنەچچە قېتىم پارىژدا ھازىرقى پادىشا بىلەن بىللە تاماقتا بولغان، ئاكام، بۇنداق زىرەك ۋە ھەييار دىپلوماتنى ھېچقاچان كۆرمىگەنمەن دېگەن ئىدى؛ بىلەمسىز، فرانسۇزنىڭ ئەپچىللىكى بىلەن ئىتالىيانىڭ ماھىرلىقى قوشۇلغاندا! گراف ماركوۋ بىلەن ئۇنىڭ توغرىسىدىكى لەتىپىلەرنى بىلەمسىز؟ پەقەت بىرگىنە ماركوۋ

---

[1] فرانسۇزچە: يۇقۇرىدىكى جۈملىنىڭ ئۆزى. — تەر.

ئۇنىڭ بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى بىلگەن. قولىياغىلىق توغرىسىدىكى ھىكايىنى بىلەمسىز؟ ناھايىتى ئاجايىپ!

شۇنىڭ بىلەن كۆپ گەپلىك دولگورۇكوۋ بىردەم بورىسقا، بىردەم كىنەز ئاندرېگە قاراپ، بوناپارت بىزنىڭ ئەلچىمىز ماركوۋنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ، قولىياغلىقىنى قەستەن ئۇنىڭ ئالدىدا يەرگە چۈشۈرۈپ قويغانلىقىنى ۋە ئېلىپ بېرەرمىكىن دەپ ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغاندا، ماركوۋمۇ قەستەن قولىياغلىقىنى چۈشۈرۈپ قويغانلىقى ۋە ئېگىشىپ ئۆزىنىڭ قولىياغلىقىنى ئېلىپ، بوناپارتىنىڭ قولىياغلىقىنى ئالمىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى.

— Charmant! (ئاجايىپ!) — دېدى بولكونسكى، — لېكىن، كىنەز، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزغا مانا شۇ يىگىت توغرىسىدا بىر ئىلتىماس بىلەن كەلگەن ئىدىم، بىلەمسىز؟......

لېكىن كىنەز ئاندرېي گېپىنى تۈگەتمەي تۇرۇپ ئۆيگە بىر ئاديۇتانت كىرىپ كەلدى، ئۇ كىنەز دولگورۇكوۋنى پادىشا ھوزۇرىغا چاقىرغان ئىدى.

— ھە...ەي، ئاپلا! — دېدى دولگورۇكوۋ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە كىنەز ئاندرېي بىلەن بورىسنىڭ قوللىرىنى سىقىپ، — سىز بىلىسىز، سىز ئۈچۈنمۇ ۋە بۇ سۆيۈملۈك يىگىت ئۈچۈنمۇ ماڭا باغلىنىشلىق بولغان ھەرقانچە خىزمەت بولسا جېنىم بىلەن قىلىمەن، — ئۇ مۇلايىم، سەممىي ۋە قىزغىن يەڭگىل ئويلۇق قىياپىتى بىلەن بورىسنىڭ قولىنى يەنە بىر قېتىم سىقىپ قويدى، — لېكىن سىز كۆرۈپ تۇرىسىز...... يەنە بىر قېتىم كۆرۈشكەندە، خەير!

بورىسنى ئالىي ھاكىمىيەت ئىگىلىرىگە يېقىنلىشىش توغرىسىدىكى ئوي-پىكىرلەر ھاياجانغا سالاتتى، ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنى شۇلار ئارى-

سىدا ھىس قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنى بۇ يەردە غايەت زور كۆچلەر توپىنى ھەركەتلەندۈرىدىغان پۈرژىنىلارغا يېقىنلاشقان دەپ بىلەتتى، ئۆز پولكىدا بولسا ئۆزىنى شۇ غايەت زور كۆچنىڭ كىچىككىنە، ئىتائەتچان ۋە ئەرزىمەس بىر زەررىچىسى دەپ ھىس قىلاتتى. ئۇلار دولگورۇكوۋنىڭ ئارىلىقتا چىققاندا ئىشىكتىن (دولگورۇكوۋ كىرىپ كەتكەن پادىشا كابىنېتىنىڭ ئىشىكىدىن) گىراژدانچە كىيىنگەن، چىرايىدىن ئەقىللىق ئادەم كۆرۈنگەن، ئىگىسى كەسكىن سۈرەتتە ئالدىغا سوزۇلۇپ چىقىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ئەپتىنى خۇنۇك قىلماستىن، ئەكسىچە ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئەپچىل ۋە چاققان تۈس كىرگۈزۈپ تۇرىدىغان بويى پاكار بىر كىشى چىقتى. پاكار بويلۇق بۇ كىشى دولگورۇكوۋقا ئۆز كىشىسىدەك بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن كىنەز ئاندرېينىڭ سالام قىلىشى ياكى يول بېرىشىنى كۈتسە كېرەك، سوغاق قاراش بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىغان پېتى ئالدىغا قاراپ كېلەتتى. كىنەز ئاندرېي نە سالام قىلدى بولغاي ۋە نە يول بەردى بولغاي؛ ئۇنىڭ چىرايىدىن غەزەپ ئەكس ئېتەتتى، ياش يىگىت يۈزىنى تەتۈر ئۆرۈپ، ئارىلىقنىڭ بىر تەرىپىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

— بۇ كىم؟ — دەپ سورىدى بورىس.

— بۇ ناھايىتى قالتىس، لېكىن ماڭا ئەڭ ياقمايدىغان ئادەملەرنىڭ بىرى. بۇ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى بولغان كىنەز ئادام چارتورىژسكى.

— مانا شۇ ئادەملەر، — دېدى بولكونسكى سارايدىن چىقىۋاتقاندا ئۆزىنى باسالماي ئۇھ تارتىپ، — مانا شۇ ئادەملەر خەلقلەرنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىدۇ.

ئەتىسى قوشۇنلار ھەربى يۈرۈشكە چىقتى. بورىس تا ئائۇستىر-لىتس جېڭىغىچە بولكونسكىنىڭ ئالدىغا، دولگورۇكوۋنىڭ ئالدىغا بارالمىدى؛ ۋاقتىنچە يەنە ئىزمايىل پولكىدا قالدى.

10

نىكولاي روستوۋ خىزمەت قىلىۋاتقان ۋە باگراتىيون ئەتىرىدىگە قارايدىغان دېنىسوۋ ئېسكادرونى 16-چىسلا تاڭ ئاتار چاغدا قونالغۇدىن جەڭگە قاراپ يولغا چىقتى ۋە ئېيتقاندەك، باشقا كولون-نىلار ئارقىسىدا بىر چاقىرىمچە يول يۈرگەندىن كېيىن چوڭ يولدا توختىتىلدى. روستوۋ ئاۋال كازاكلار، ئۇلاردىن كېيىن بىرىنچى ۋە ئىككىنچى ئېسكادرون ئاتلىقلىرى، توپچىلىرى بىلەن پىيادە باتال-يونلار ۋە بۇلاردىن كېيىن گېنېرال باگراتىيون بىلەن دولگورۇ-كوۋلار ئۆز ئاديۇتانتلىرى بىلەن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇنىڭ ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا جەڭ باشلىنىش ئالدىدا ۋەھىمە قىلىشلىرى، بۇ ۋەھىمىنى يېڭىش ئۈچۈن قىلغان ئىچكى كۈرەش-لىرى، بۇ جەڭدە ئاتلىقلارچە خىزمەت كۆرسىتىش توغرىسىدا قىلغان شۇنچە خىياللىرى بىكارغا كەتتى. ئۇلارنىڭ ئېسكادرونى ئارقا سەپ زاپاس قىسىملىرىدا قالدۇرۇلدى، نىكولاي روستوۋ پۈتۈن كۈننى زېرىكىپ، دىققەت بولۇپ ئۆتكۈزدى. ئەتىگەن سائەت توققۇزدا ئۇزاقتىن ئېتىلغان ئوق ئاۋازلىرى ۋە "ئۇررا" ئاۋازلىرىنى ئاڭلىدى؛ ئارقىغا ئېلىپ كېتىلىۋاتقان يارىدارلارنى (بۇلار ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى) ۋە يۈزلەرچە كازاكلار بىر ئەترەت فرانسۇز ئاتلىق ئەسكەرلىرىنى قورشاپ ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقلىرىنى كۆردى. دېمەك،

جەڭ تۈگىگەن ۋە ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، ئەمما بىزنىڭ غەلبىمىز بىلەن ئاياقلاشقاندەك كۆرۈنەتتى. قايتىپ كېلىۋاتقان ئەسكەرلەر ۋە ئەپىتسەرلەر پارلاق غەلىبە توغرىسىدا، ۋىشائۇ شەھىرى ئىشغال قىلىنغانلىقى ۋە پۈتۈن بىر فرانسۇز ئېسكادرونى ئەسىرگە ئېلىنغانلىقى توغرىسىدا گەپ قىلىشاتتى. كېچىسى بولغان قاتتىق سوغاقتىن كېيىن هاۋا ئوچۇق ۋە قۇياش چاقناپ تۇراتتى، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان كۈز هاۋاسى غەلىبە توغرىسىدىكى خەۋەر بىلەن ناهايىتى ماس كېلەتتىكى، بۇ هالەت پەقەت جەڭگە قاتناشقان ئەسكەرلەرنىڭ سۆزلىرىدىنلا بىلىنمەيتتى، بەلكى كىشىنى خوشال قىلىدىغان بۇ كەيپىيات يەنە روستوۋنىڭ ئالدىدىن ئۇ ياققا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ۋە ئۇ ياقتىن قايتىپ كېلىۋاتقان ئەسكەرلەر بىلەن ئەپىتسەرلەر، گېنېراللار بىلەن ئاديۇتانتلارنىڭ يۈزلىرىدىكى ئىپادىلىرىدىنمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. جەڭ ئالدىدا بىكاردىن-بىكار شۇنچە ۋەھىمىگە چۈشۈش ۋە شۇنداق خوشال كۈننى بىكار ئۆلتۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېتىش نىكولاينىڭ قەلبىنى تېخىمۇ قاتتىق ئازاپلايتتى.

— روستوۋ، كەلگىنە بۇ ياققا، بىر ئىچەيلۇق شۇ ئەلەملەرگە! — دەپ چاقىردى دېنىسوۋ هاراق ئېلىنغان سۇدان ۋە زاكوسكىلارنى يول بويىدا ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرۇپ.

ئەپىتسەرلەر دېنىسوۋنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىشىپ يەپ-ئىچتى، پاراڭ باشلىنىپ كەتتى.

— ئەنە يەنە بىرسىنى ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ، — دىدى ئەپىتسەرلەر-دىن بىرى ئىككى كازاك پىيادە ئېلىپ كېلىۋاتقان ئەسىر چۈشكەن فرانسۇز ئاتلىق ئەسكىرىنى كۆرسىتىپ.

كازاكلارنىڭ بىرسى ئەسىرنىڭ چوڭ ۋە چىرايلىق فرانسۇز

ئېتنى يېتىلەپ كېلىۋاتاتتى.

— ھەي، ئاتنى ساتساڭچۇ! — دەپ توۋلىدى دېنىسوۋ كازاكقا.

— مەرھەمەت، جاناپلىرى......

ئەپتىسەرلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كازاكلار ۋە ئەسىر چۈشكەن فرانسۇزنى قورشىۋېلىشتى. ئەسىر چۈشكەن فرانسۇز ئاتلىق ئەسكىرى ئېلزاسلىق ياشقىنا يىگىت بولۇپ، فرانسۇزچىنى نېمىس لەھجىسى بىلەن سۆزلەيتتى. ئۇ ھاياجانلانغىنىدىن ئىندىكىپ يۈزى قىزىرىپ كەتتى ۋە بولارنىڭ فرانسۇزچە گەپلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ دەررۇ بىردەم ئۇنىڭغا، بىر دەم بۇنىڭغا قاراپ، ئەپتىسەرلەرگە گەپ قىلىشقا باشلىدى. ئۇ، مەن ئەسىر چۈشمەس ئىدىم، ئەسىر چۈشۈشۈمگە مەن ئەيىبلىك ئەمەس. كاپرال① ئەيىبلىك، چۈنكى كاپرال: ئۇ يەردە رۇسلار يوق، سەن بېرىپ ئاتنىڭ يوپۇقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ كەل دەپ ئەۋەتكەن ئىدى، دېدى. ئۇ ھەر ئىككى ئېغىز گېپىنىڭ بىرىدە: mais qu'on ne fasse pas de mal à mon petit cheval (بىراق، ئېتىمغا ئازار بەرمىسەڭلەر) دەيتتى ۋە ئېتىنى ئەركىلىتىپ قوياتتى. دېمەك، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى ئوبدان ئۇقمىغانلىقى روشەن ئىدى. ئۇ ئەسىر ئېلىنغانلىقى ئۈچۈن، تۇرۇپلا ئۆزرە سورايتتى، تۇرۇپلا ئۆزىنى ئۆز باشلىقلىرى ئالدىدا دەپ پەرەز قىلىپ، ئەسكەرلەرگە خاس ئىنتائەتچانلىق ۋە خىزمەتكە بولغان قىزغىنلىقىنى كۆرسىتىشكە تىرىشاتتى. ئۇ بىزنىڭ ئارىيېر-

---

① كاپرال — بەزى چەت مەملىكەتلەردە ئارمىيىدە كىچىك كاماندىر، 18 ـ ئەسىر ۋە 19 ـ ئەسىرنىڭ بېشىدا رۇسىيە ئارمىيىسىدىمۇ بولغان. — تەر.

گاردقا① فرانسۇز قوشۇنىنىڭ بىز ئۇچۇن تامامەن يات بولغان يېڭى ھاۋاسىنى ئېلىپ كەلدى.

كازاكلار ئاتنى ئىككى چېرۋانىغا② سېتىۋەتتى. ئاتنى يېقىندىلا ئۆيىدىن پۇل كېلىپ ھەممە ئەپىتسەرلەردىن باي بولۇپ كەتكەن روستوۋ ئالدى.

— Mais qu'on ne fasse pas de mal à mon petit cheva (بىراق، ئېتىمغا ئازار بەرمەڭلەر!) — دىدى ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ئېلزاسلىق فرانسۇز ئاتنى ئاتلىق ئەسكەرگە بەرگەندە.

روستوۋ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ئەسىرنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى ۋە ئۇنىڭغا پۇل بەردى.

— ئاليو، ئاليو! — دىدى كازاك، ئەسىرنىڭ يېڭىدىن تارتىپ "قېنى يۈر" دىمەكچى بولۇپ.

پادىشا! پادىشا! — دىگەن ئاۋازلار بىردىنلا ئاتلىقلار ئارىسىدىن ئاڭلاندى.

ھەممەيلەن ئالدىراپ-تېنەپ يۈگۈرۈشۈپ تارقىلىپ كەتتى. روستوۋ ئارقىسىغا قاراپ، شىلەپىلىرىگە ئاق پەر تاقىۋالغان بىر-قانچە ئاتلىقلارنىڭ يولدا يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. بىر-دەمدىلا ھەممەيلەن جاي-جايىغا بېرىپ، پادىشانىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى.

---

① ئارىيېرگارد — ھەربى يۈرۈشتە ئاساسىي قىسىملارنىڭ ئارقىسىدا بارىدىغان قىسىملار. — تەر.

② چېرۋان — ئالتۇن بىلەن تەمىنلەنگەن ئون سوملۇق قەغەز پۇل. — تەر.

روستوۋ ئۆز جايىغا قانداق يۈگرەپ بارغانلىغى ۋە ئېتىغا قانداق مىنگەنلىگىنىمۇ بىلمەي قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ جەڭگە قاتناشمىغانلىغى توغرىسىدىكى ئەپسۇسلىنىشىنى ۋە كۈنىنى بىكارغا ئۆتكۈزۈۋەتتىم دەپ سىقىلىشنى پادىشاغا كۆز تىكىپ تۇرغان ئادەملەر ئارىسىدا دەرھال ئۇنتۇدى، ئۆزى توغرىسىدىكى ھەرقانداق پىكىر-خىياللىرى دەرھال يوقالدى: ئۇنىڭ پۈتۈن قەلبى پادىشانىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىغى بىلەن يۈز بېرىۋاتقان بەختىيار ھىسسىيات بىلەن لىق تولغان ئىدى. پادىشانىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىغىنىڭ ئۆزى بىكارغا ئۆتكۈزگەن شۇ كۈن ئۈچۈن ئۇنىڭغا بىر مۇكاپاتتەك بولدى. ئۇ ئۆزىنى خۇددى يارنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن ئاشىقتەك بەختلىك ھىس قىلاتتى. ئۇ ئۆرۈلۈپ قاراشقا پېتىنالمايتتى ۋە ئۆرۈلۈپمۇ قارىمايتتى، لېكىن، پادىشانىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىغىنى زوق بىلەن سېزىپ تۇراتتى. بۇنى ئاتلارنىڭ ئاياق تاۋۇشلىرىدىنغىنا ئەمەس، پادىشا يېقىنلىشىپ كەلگەنسېرى ئەتراپىكى ئادەملەرنىڭ چىرايلىرى ئېچىلىپ، يۈزلىرىدە خۇرسەنلىك ۋە تەنتەنە ئالامەتلىرى پەيدا بولۇۋاتقانلىغىدىنمۇ بايقاش مۇمكىن ئىدى. روستوۋ ئۈچۈن بىر قۇياش بولغان بۇ پادىشا مېھرى-مۇھەببەت ۋە ئۇلۇغۋارلىغىدىن ھەممە تەرەپكە ئۆزىنىڭ نۇرىنى چېچىپ تېخىمۇ يېقىنلىشىپ كېلەتتى. مانا، روستوۋ شۇ قۇياشنىڭ نۇرىغا چۆمۈلگەندەك بولدى، ئۇ پادىشانىڭ بۇ ئاۋازىنى ئاڭلىدى — بۇ مېھرىۋان؛ مۇلايىم، ئۇلۇغۋار ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ناھايىتى ئاددى ئاۋاز ئىدى. خۇددى روستوۋنىڭ ئويلىغىنىدەك، ئەتراپ ئۆلگەندەك جىمجىتلىققا چۆكتى ۋە شۇ جىمجىتلىقتا پادىشانىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

(پاۋلوگراد ئاتلىقلىرىمۇ Les huzards de Pavloograd? —

سلەر؟) — دەپ سورىدى پادىشا.

— La rèsrve, sire! (ئارقا سەپ، ھەزرىتى ئالىلىرى!) — دەپ جاۋاپ بەردى كىمدۇ بىرى شۇنچە ئاددى ئاۋاز بىلەن “Les huzards de pavloograd?” (پاۋلوگراد ئاتلىقلىرىمۇ؟) — دەپ سورىغان ناھايىتى ئاددى ئاۋازغا جاۋابەن.

پادىشا روستوۋنىڭ ئالدىغا كەلگەندە توختىدى. ئالېكساندرنىڭ چىرايى بۇندىن ئۈچ كۈن ئاۋال ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەك ۋاقتىدىكىدىنمۇ چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭ يۈزى خوشال، شۇنداق ياش ۋە شۇنداق پاك ئىدىكى، ئون تۆت ياشلىق شوخ بالىنى ئەسلىتەتتى، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە ھەرھالدا ئۇلۇغۋار پادىشانىڭ يۈزى ئىدى. پادىشا ئېسكادروننى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ، كۆزى تاسادىپى رەۋىشتە روستوۋنىڭ كۆزىگە چۈشتى-دە، ئىككى سېكۇنتچە ئۇنىڭغا قاراپ قالدى. پادىشا شۇ چاغدا روستوۋنىڭ كۆڭلىدە نىمە بولۇۋاتقانلىغىنى بىلدىمۇ-يوق (روستوۋغا خۇددى بىلگەندەك تۇيۇلدى)، لېكىن ئۇ كۆك كۆزلىرىنى روستوۋنىڭ يۈزىگە تىكتى (بۇ كۆزلەردىن يۇمشاق ۋە شەپقەتلىك نۇر يېغىپ تۇراتتى). كېيىن ئۇ قاشلىرىنى بىردىنلا سەل كۆتىرىپ، سول پۇتى بىلەن ئېتىنى بىر نىقتىدى-دە، ئات قويغان پېتى ئالغا قاراپ كەتتى.

ياش پادىشا جەڭگە ئۆزى قاتناشقۇسى كېلىپ، ساراي ئەھلىلىرىنىڭ بەرگەن نەسىھەتلىرىگە قارىماي، سائەت ئون ئىككىدە، بىللە كېتىۋاتقان ئۈچىنچى كولوننىدىن ئاجرىلىپ، ئاۋانگارتقا قاراپ كەتتى. ئۇ تېخى قىران ئاتلىقلارغا يەتمەستىن، يولدا ئۇنى بىر نەچچە ئاديۇتانت بۈگۈنكى جەڭنىڭ غەلىبىسى توغرىسىدىكى خەۋەر بىلەن قارشى ئالدى.

بىر ئېسكادرون فرانسۇز ئەسكەرلىرى ئەسىر ئېلىنغان بۇ جەڭ توغرىسىدا، فرانسۇزلار ئۈستىدىن پارلاق غەلىبە قازاندۇق، دەپ مەلۇمات بېرىلگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پادىشادا ۋە پۈتۈن ئارمىيىدىمۇ (خۇسۇسەن جەڭ مەيدانىدا پوروخ ئىسلىرى تېخى تارقىلىپ كەتمىگەن چاغدا) فرانسۇزلار مەغلۇپ بولۇپ، نائىلاج چېكىنمەكتە دىگەن ئىشەنچ هاسىل بولدى. پادىشا ئۆتۈپ كېتىپ، بىرقانچە مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، پاۋلوگرادلىقلار دىۋىزىيىسىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى توغرىسىدا بۇيرۇق كەلدى. ۋىشائۇ دىگەن كىچىككىنە نېمىس شەھىرىدە روستوۋ يەنە پادىشانى كۆردى. پادىشا-نىڭ يېتىپ كېلىشىدىن بۇرۇنراق، قاتتىق ئېتىشىش بولغان شەھەر مەيدانىدا يىغىشتۇرۇۋېلىشقا ئۈلگۈرمەي قالغان بىرقانچە ئۆلۈك ۋە يارىدار ياتقان ئىدى. ھەربى ۋە غەيرى ھەربى مۇلازىملار ئورىۋال-غان پادىشا كۆرەك ۋاقتىدا ئىنگلىزچە ياساپ بېرىلگەن بايتىلىنى قويۇپ، باشقا جىرەن ئات مىنگەن ئىدى. ئۇ ئات ئۈستىدە بىر تەرەپكە ئېگىشىپ، ئالتۇن باغلىق كۆزەينەكنى كۆزىگە چىرايلىق تاقاپ، يەردە ئېغىناپ ياتقان يالاڭۋاش، بېشى قانغا بويالغان ئەسكەرگە قارىدى. يارىدار ئەسكەر شۇنچىلىك ئىپلاس، شۇنچىلىك يىرگىنىش، شۇنچىلىك خۇنۇك ئىدىكى، ئۇنىڭ پادىشاغا يېقىن يەردە ياتقانلىقى روستوۋغا ئەلەم قىلدى. روستوۋ پادىشانىڭ مۆكچىيىۋىراق قالغان يەلكىلىرى خۇددى سوغاقتىن تىترىگەندەك تىترەپ كەتكەن-لىكىنى، سول پۇتىنى تىترىتىپ، ئېتىنى دىۋىتكۈچ بىلەن قانىداق نىقتىغانلىقىنى، ئۆگىنىپ قالغان ئات بولسا بىپەرۋالىق بىلەن ئەتراپقا قاراپ قويۇپ ئورنىدىن مىدىرلىماي تۇرغانلىقىنى كۆردى. بىر ئادىيۇتانت ئاتتىن چۈشۈپ يارىدارنى قولتۇغىدىن يۆلەپ تۇر-

غۇزدى ـ دە، كەلتۈرۈلگەن زەمبىلگە سېلىشقا باشلىدى. يارىدار ئەسكەر ۋاي ـ ۋاي، دەپ نالە قىلاتتى.

ــ ئاستا، ئاستا، ئاستا ياتقۇزالمامسىز؟ ــ دېدى پادىشا ئۆلۈ-ۋاتقان ئەسكەردىنمۇ كۆپرەك ئازاپلىنىۋاتقاندەك قىلىپ ۋە يۈرۈپ كەتتى.

روستوۋ پادىشانىڭ كۆزىگە لىق ياش ئالغانلىقىنى كۆردى ۋە كېتىۋېتىپ، چارتورىژسكىغا فرانسۇزچە:

ــ ئۇرۇش قانداق دەھشەتلىك نەرسە، قانداق دەھشەتلىك نەرسە Quelle terrible chose! que la guerre! ① دېگەن سۆزىنى ئاڭلىدى.

ئاۋانگارت قوشۇنلار ۋىشائۇنىڭ ئالدىغا، فرانسۇزلار بىز بىلەن كۆن بويى ئازراق ئېتىشىپ، كېيىن تاشلاپ كەتكەن يەرگە، دۈشمەن ئالدىنقى سېپى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان يەرگە جايلاشتى. ئاۋانگارتقا پادىشانىڭ تەشەككۈرى ئېلان قىلىندى، مۇكاپات بېرىش ۋەدە قىلىندى ۋە ئەسكەرلەرگە ئادەتتىكىدىن ئىككى ھەسسە ئارتۇق هاراق بېرىلدى. دالىدا يېقىلغان گۈلخانلار تۈنۈگۈن كېچىدە يېقىلغان گۈلخانلاردىنمۇ كۈچلۈكرەك چاراسلاپ كۆيمەكتە ئىدى، ئەسكەر-لەرنىڭ ناخشا ئاۋازلىرى تۈنۈگۈن كېچىدىكىدىنمۇ يۇكسەك ياڭرايتتى. دېنىسوۋ مايور بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن بۇ كېچە زىياپەت بەردى ۋە تېخى ھازىرلا خېلى كۆپ ئىچىۋالغان روستوۋ زىياپەتنىڭ ئاخى-رىدا پادىشانىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈرۈشنى تەكلىپ قىلدى، لېكىن: "رەسمىي زىياپەتلەردە ئېيتىلىدىغاندەك، پادىشانىڭ

---

① يۇقۇرىدىكى سۆزنىڭ فرانسۇزچە ئېيتىلىشى. ــ تەر.

سالامەتلىگى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى مېھرىۋان، ھەممىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدىغان پادىشانىڭ سالامەتلىگى ئۈچۈن، ئۇلۇغ ئادەمنىڭ سالامەتلىگى ئۈچۈن؛ ئۇنىڭ سالامەتلىگى ۋە فرانسۇزلار ئۈستىدىن چوقۇم غەلىبە قازىنىشىمىز ئۈچۈن ئىچەيلى!“ دىدى.

— بىز ئىلگىرى ئۇرۇشۇپ، — دىدى روستوۋ، — خۇددى شېنگرابېندىكىدەك، فرانسۇزلارغا تىنىم بەرمىگەن ئىكەنمىز، ئەمدىلىكتە پادىشايىمىز ئالدىمىزدا تۇرغاندا توختاپ قالامىزمۇ؟ بىز ھەممىمىز جېنىمىزنى پىدا قىلىمىز! پادىشا ئۈچۈن خۇرسەنلىك بىلەن جېنىمىزنى پىدا قىلىمىز! شۇنداق ئەمەسمۇ، جاناپلار؟ ئېھتىمال، مەن كۆڭلۈمدىكىنى توغرا ئېيتالمايۋاتىدىغاندىمەن، كۆپ ئىچىپ قويۇپتىمەن؛ بىراق، مەن مۇشۇنداق ھىس قىلىمەن، سىلەرمۇ شۇنداق ئويلىساڭلار كېرەك. قېنى، ئالېكساندر I نىڭ سالامەتلىگى ئۈچۈن! ئۇررا!

— ئۇررا! — ئەپىتسەرلەرنىڭ روھلىنىپ كەتكەن ئاۋازلىرى ياڭرايتتى.

قېرى روتمىستر كىرىستېن يىگىرمە ياشلىق روستوۋدىن قېلىشمايدىغان زوق-شوق ۋە سەمىمىيەت بىلەن ۋاقىرىدى.

ئەپىتسەرلەر هاراقلىرىنى ئىچىشىپ، ئىستاكانلىرىنى سۇندۇرغاندىن كېيىن، كىرىستېن باشقا ئىستاكانلارغا يەنە هاراق قۇيىدى ۋە ئىستاكاننى قولىغا ئېلىپ، كۆينەكچان ۋە ئىشتانچاق بولغان هالدا، ئەسكەرلەرنىڭ گۇلخانلىرى ئالدىغا كەلدى-دە، ئۇلۇغۋار قىياپەتتە قولىدىكى قەدەھنى يۇقۇرى كۆتىرىپ، بۇرۇتىنى شاپىئاك قىلىپ، كۆينىگىنىڭ ئېچىلىپ قالغان ياقىسىدىن ئاپپاق كۆكرىگىنى كۆرسىتىپ، گۇلخان يورۇغىدا توختىدى.

— يىگىتلەر، پادىشايىمىزنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن، دۈشمەنلەر ئۈستىدىن غالىپ كېلىشىمىز ئۈچۈن، ئۇررا! — دەپ باتۇر قېرى ئاتلىق-لاردەك قىچقىردى.

ئاتلىقلار يىغىلىشىپ ھەممىسى تەڭلا ”ئۇررا!“ سادالىرىنى ياڭراتتى.

يېرىم كېچە بولۇپ ھەممەيلەن تارقالغاندىن كېيىن، دېنىسوۋ قىسقا قولىنى ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان دوستى روستوۋنىڭ دولىسىغا قويدى.

— مانا، ھەربىي يۈرۈشتە ياخشى كۆرگىدەك ئادەم تېپىلماي قاپتۇ-دە، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ پادىشانى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ، — دېدى.

— دېنىسوۋ، سەن بۇنىڭ بىلەن چاخچاق قىلما، — دەپ ۋاقىر-ىدى روستوۋ، بۇ شۇنداق يۈكسەك، شۇنداق گۈزەل ھېسسىياتكى، شۇنداق......

— ئىشىنىمەن، ئىشىنىمەن دوستۇم، قوشۇلىمەن ۋە ماقۇللايمەن.

— ياق، سەن چۈشەنمەيسەن!

روستوۋ ئورنىدىن تۇردى ۋە گۇلخانلار ئارىسىدا مېڭىپ يۈرۈپ: ئۆلگەن بولسام جېنىمنى ئايىماي (ئۇ بۇ توغرىدا خىيال قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى) پەقەت پادىشانىڭ كۆز ئالدىدا ئۆلگەن بولسام قانداق بەختىيار بولغان بولاتتىم، دەپ خىيال سۈرەتتى. ئۇ ھەقىقەتەن پادىشاغا، رۇس قورالىنىڭ شان-شەۋكىتىگە، كەلگۈسى تەنتەنە ئۈمىدىگە ئاشىق بولغان ئىدى. ئائۇستېرلىتس جېڭىدىن بۇرۇنقى ئەنە شۇ ئەستىن چىقمايدىغان كۈنلەردە بۇ ھېسسىياتنى پەقەت بىرگىنە روستوۋلا بېشىدىن كەچۈرمەيتتى: رۇس ئارمىيىسىنىڭ

ئۇندىن توققۇزى شۇ چاغدا روستوۋ دەرىجىسىدە بولمىسمۇ، ئۆز پادىشاسى ۋە رۇس قوراللىرىنىڭ شان-شەۋكىتىگە ئاشىق بولۇپ قالغان ئىدى.

11

ئەتىسى پادىشا ۋىشائۇدا توختىدى. ئۇردا دوختۇرى ۋىلىيو بىر-نەچچە قېتىم ئۇنىڭ ھوزۇرىغا چاقىرىلدى. باش ئىشتاپتا ۋە يېقىن ئەتراپتىكى قوشۇنلار ئارىسىدا، پادىشا ساقسىز بولۇپ قاپتۇ، دىگەن گەپلەر تارقالدى. يېقىن كىشىلەرنىڭ ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، پادىشا ھىچنەرسە يىمىگەن ۋە شۇ كېچىسى ئوبدان ئۇخلىيالمىغانمىش. بۇ كېسەللىككە دىلى نازۇك پادىشانىڭ يارىدار ۋە ئۆلۈكلەرنى كۆرۈپ قاتتىق تەسىرلەنگەنلىگى سەۋەپ بولغانمىش.

رۇس پادىشاسى بىلەن ئۇچرىشىشنى تەلەپ قىلىپ ئاق بايراق كۆتىرىپ، ئەلچى بولۇپ كەلگەن فرانسۇز ئەپتىسەرىنى ئالدىنقى پوستىن ئون يەتتىنچى چىسلادا تاڭ ئاتار چاغدا ۋىشائۇغا ئېلىپ كەلدى. بۇ ئەپتىسەر ساۋارى ئىدى. پادىشا تېخى ئەمدىلا ئۇخلىغان ئىدى، شۇ سەۋەپتىن ساۋارى بىر ئاز كۈتۈپ تۇرۇشى لازىم ئىدى. قاق چۈش ۋاقتىدا، ئۇنىڭ پادىشا ھوزۇرىغا كىرىشىگە ئىجازەت بېرىلدى ۋە بىر سائەتتىن كېيىن كىنەز دولگورۇكوۋ بىلەن بىللە فرانسۇز ئارمىيىسىنىڭ ئالدىنقى پوستىغا كەتتى.

مىش-مىش گەپلەرگە قارىغاندا، ساۋارىنى ئەۋەتىشتىن مەقسەت، پادىشا ئالېكساندرنى ناپالېون بىلەن ئۇچرىشىشقا تەكلىپ قىلىش ئىكەن. پۈتۈن ئارمىيىنىڭ خۇرسەنچىلىگى ۋە ئىپتىخارىنى دەپ،

ئالېكساندر شەخسەن ئۆزى كۆرۈشۈشنى رەت قىلدى ۋە گەرچە ئارمىيىنىڭ خاھىشىغا قارشى بولسىمۇ، ئەگەر بۇ مۇزاكىرىلەردىن مەقسەت ھەقىقەتەن سۈلھى بولسا، ناپالېون بىلەن سۈلھى توغرىسىدا سۆھبەت ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، شاھ ئۆز ئورنىدا ساۋارى بىلەن بىللە ۋىشائۇ جېڭىنىڭ غالىپكارى كىنەز دولگوروكوۋنى ئەۋەتتى.

دولگوروكوۋ كەچقۇرۇن قايتىپ كېلىپ توپ-توغرا پادىشا هوزۇرىغا كىردى ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاققىچە تەنها گەپلەشتى.

ئون سەككىز ۋە ئون توققۇزىنچى نويابىر كۈنلىرى قوشۇنلار يەنە ئىككى مەنزىل ئالغا يۈردى ۋە دۈشمەنىنىڭ ئالدىنقى پوستلىرى قىسقىغىنا ئېتىشىشتىن كېيىن ئارقىغا چېكىندى. ئارمىيىنىڭ يۇقۇرى دائىرىلىرىدە ئون توققۇزىنچى چىسلا قاق چۈش ۋاقتىدىن تارتىپ ئالدىراپ-تېنەپ باشلانغان زور قىزغىن ھەركەت، مەشھۇر ئائۇستېرلىتس جېڭى بولغان يىگىرمىنچى نويابىر سەھەرگىچە داۋام قىلدى.

ئون توققۇزىنچى چىسلا چۈشكىچە كىردى-چىقتى ھەركەتلەر، قىزغىن مەسلىھەت-مۇزاكىرىلەر، ئۇ ياق-بۇ ياققا يۈگۈرۈشلەر ۋە تەرەپ-تەرەپكە ئاديۇتانتلارنى ئەۋەتىشلەر پەقەت پادىشالارنىڭ باش قارارگاھىدا داۋام قىلغان ئىدى؛ شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن بۇ كىردى-چىقتى ھەركەت كۇتۇزوۋنىڭ باش ئىشتابىدا ۋە كولۇننا باشلىقلىرىنىڭ ئىشتاپلىرىدىمۇ باشلاندى. كەچقۇرۇن ئارمىيىنىڭ ھەممە تەرەپلىرى ۋە قىسىملىرىغا ئاديۇتانتلار ئەۋەتىلدى ۋە ئۇ يەر-لەردىمۇ ھەركەت باشلاندى؛ ئون توققۇزىنچى چىسلادىن يىگىرمىنچى چىسلاغا ئۆتەر كېچىسى ھەممە قونالغۇلاردا ياتقانلار قوزغىلىپ ۋاراڭ-چۇرۇڭ باشلاندى ۋە سەكسەن مىڭ كىشىلىك ئىتتىپاقچىلار

ئارمىيىسى توققۇز چاقىردىم مۇساپىگە سوزۇلغان ئۇزۇن كولۇننا بولۇپ يولغا چىقتى.

پادىشالارنىڭ باش قارارگاھىدا ئەتىگەندە باشلانغان ۋە كېيىن باشقا ھەممە ھەركەتلەرگە تۈرتكە بولۇپ مەركەزلەشكەن بۇ ھەركەت مۇنارلارغا ئورنىتىپ قويۇلىدىغان ناھايىتى چوڭ سائەتنىڭ ئوتتۇرا چاقنىڭ دەسلەپكى ھەركىتىگە ئوخشايتتى. ئاۋۋال بىر چاقى ئاستا-ئاستا ھەركەتلىنىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچىسى، ئۈچىنچىسى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن باشقا ھەممە چاقلار، چىشلىق غىلدىرەكلەر، چىشلىق ئوقلار بارغانسېرى تېز ھەركەتلىنىشكە كىرىشىپ، چاك ئۇرۇپ، ۋاقىتنى كۆرسىتىدىغان ساندىن سەكرەپ ئۆتىدۇ-دە، ھەركەتنىڭ نەتىجىسىنى كۆرسىتىپ، سائەت ئىستىرېلكىسى سالماق ھەركەتلىنىشكە باشلايدۇ.

ھەربى ئىشلار مېخانىزىمىدىمۇ، خۇددى سائەت مېخانىزىمىدىكىگە ئوخشاشلا، بىر باشلانغان ھەركەت تا ئاخىرقى نەتىجىگە يەتمىگىچە توختىمايدۇ؛ بۇ ئەھۋال خۇددى ھەركەتلەندۈرگۈچى كۈچ يېتىپ كەلمىگىچە سائەت مېخانىزمىنىڭ قىسىملىرى قىمىرلىماي تۇرغانغا ئوخشاش. ئوقلاردىكى چاقلار چىشلىرى بىر بىرىگە كىرىشىپ غىچىر-لاپ ئايلىنىدۇ، چىشلىق ئوقلار بەك تېز ئايلانغانلىقىدىن غۇيۇلدايدۇ، ئۇنىڭغا خوشنا چاق بولسا، خۇددى مۇشۇ ھەركەتسىزلىكى بىلەن يىللاپ قىمىرلىماي تۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقاندەك تېپ-تىنچ تۇرىدۇ؛ لېكىن بىر پەيت كېلىپ، بۇ چاق پىشاڭغا ئىلىنىدىمۇ، ھەركەتكە باش ئېگىدۇ-دە، ئومۇمى ھەركەتكە قوشۇلۇپ، نىمە ئۈچۈن ئايلى-نىۋاتقانلىقىنى ۋە بۇ ئايلىنىشنىڭ مەقسىدى نىمە ئىكەنلىكىنى ئۇق-ماي، غۇيۇلدىغىنىچە ئايلىنىۋېرىدۇ.

سان ـ ساناقسىز، تۇرلۇك، تۇمەن چاقىلار ۋە غىلىدىرىكلەرنىڭ
مۇرەككەپ ھەركىتىنىڭ نەتىجىسى ۋاقىتىنى كۆرسىتىدىغان سائەت
ئىستىرېلكىسىنىڭ ئاستا ۋە بىر تەكشى يۇرگۇزۇلۇشىدىن ئىبارەت
بولغاندەك، رۇسلار ۋە فرانسۇزلاردىن ئىبارەت بولغان بىر يۇز ئاتـ
مىش مىڭ كىشىنىڭ مۇرەككەپ ھەركەتلىرىنىڭ ــ بۇ كىشىلەرنىڭ
دەردى، تىلىگى، پۇشايمانى، تەھقىرلىنىشى ئازاپ ـ ئوقۇبەتلىرى،
ئىپتىخارى، قورقۇشى ۋە خوشاللىقلىرىنىڭ ــ نەتىجىسى، پەقەت
ئۇچ پادىشا جېڭى دەپ ئاتالغان ئائۇستېرلىتس جېڭىنىڭ مەغلۇبىـ
يىتى، يەنى ئالەمشۇمۇل تارىخىي ئىستىرېلكىنى ئىنسانىيەت تارىخىـ
نىڭ سائەتىدە ئاستا ـ ئاستا يۇرگۇزۇش بولدى.

كىنەز ئاندرېي شۇ كۇنى گىزەكچى بولۇپ، باش قوماندان
ئالدىدىن ئاجرىلالمىدى.

كەچقۇرۇن سائەت ئالتىدە كۇتۇزوۋ پادىشالارنىڭ باش قارارگاـ
ھىغا كەلدى ۋە پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۇزاق تۇرماستىن،
ئوبېر ـ گوف مارشال① گراف تولستوينىڭ ئالدىغا كەلدى.

بولكونسكى بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، جەڭ تەپسىلاتلىرىنى
ئۇقۇش ئۇچۇن دولگورۇكوۋ ئالدىغا كىرمەكچى بولدى. كىنەز
ئاندرېي كۇتۇزوۋنىڭ نىمىدىندۇ خاپا ۋە نارازى ئىكەنلىگىنى، باش
قارارگاھتىكىلەرنىڭ كۇتۇزوۋدىن نارازىلىغىنى، پادىشا باش قارار-

---

① ئوبېر ـ گوف مارشال ــ بەزى مونارخىيە مەملىكەتلىرىدە ۋە كېيىن
پادىشا روسىيىسىدە مەۋجۇت بولغان ساراي ئەمەلدارلىرىنىڭ ئۇنۋانى بولۇپ،
پادىشا ئوردىسىدا مېھمانلارنى قوبۇل قىلىدىغان ۋە سارايىنىڭ ھەممە تەمىنات
ئىشلىرىغا مەسئۇل بولغان يۇقۇرى دەرىجىلىك مەنسەپدار. ــ تەر.

گاھىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا خۇددى باشقا ئادەملەر بىلمەيدىغان بىر سىرنى بىلگەندەك مۇئامىلە قىلغانلىقلىرىنى سەزدى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن دولگورۇكوۋ بىلەن گەپلەشكۈسى كېلەتتى.

— سالام، mon cher (دوستۇم)، — دېدى بىلىبىن بىلەن چاي ئىچىپ ئولتۇرغان دولگورۇكوۋ، — ئەته بايرام. سىلەرنىڭ بوۋاي قانداق؟ كەيپى چاغ ئەمەستۇ؟

— كەيپى چاغ ئەمەس دەپ ئېيتالمايمەن، لېكىن، كىشىلەر مېنىڭ گېپىمگە قۇلاق سېلىشسا بولاتتى، دىسە كېرەك.

— ھەربى كېڭەشتە ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىشتى، بولىدىغان گەپنى قىلسا كىشىلەر يەنە ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالىدۇ؛ لېكىن بوناپارت چوڭ جەڭدىن يۈرىگى يېرىلىپ كەتكۈدەك قورقۇپ تۇرغان چاغدا، ئەمدى نىمىگىدۇ سۈسلۇق قىلىش ۋە كۈتۈپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس — تە.

— ھە، ئېيتقاندەك، بوناپارتنى كۆردىڭىزمۇ؟ — دېدى كىنەز ئاندرېي، — ھە، بوناپارت قانداق؟ ئۇ سىزدە قانداق تەسىرات پەيدا قىلدى؟

— ھە، كۆردۈم ۋە ئىشەندىمكى، ئۇ چوڭ جەڭدىن ھەممە نەرسىدىنمۇ يامانراق قورقىدىكەن، — دېدى دولگورۇكوۋ ناپالېون بىلەن ئۇچراشقاندا چىقارغان ئومۇمى خۇلاسىلىرىگە زور ئەھمىيەت بەرمەكچى بولغاندەك قىلىپ، — ئەگەر جەڭدىن قورقمىسا، پادىشا بىلەن ئۇچرىشىش ۋە سۆھبەتلەرنى ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشلار ئۇنىڭغا نىمە ئۈچۈن زۆرۈر بولۇپ قالدى؟ ھەممىدىنمۇ مۇھىمى — چېكىنىش، ھالبۇكى، چېكىنىش ئەينى زاماندا ئۇنىڭ ھەممە ئۇرۇش قىلىش ئۇسۇلىغا تامامەن زىت تۇرسا؟ ماڭا ئىشىنىۋېرىڭ: ئۇ جەڭدىن

قورقىدۇ، چوڭ جەڭدىن قورقىدۇ، ئۇنىڭ ئەجەلى يەتكەن! مېنىڭ سىزگە دەيدىغىنىم مانا شۇ.

— لېكىن، شۇنى ئېيتىپ بېرىڭا، ئۇ قانداق ئادەم ئىكەن، نىمە ئىكەن؟ — دەپ سورىدى كىنەز ئاندرېي

— كۆلرەڭ كىيىم كىيگەن بىر ئادەم ئىكەن. مېنى "ئالىي ھەز-رەت"دەپ گەپ قىلدۇرغۇسى كەلدى-يۇ، لېكىن ئۇنى خاپا قىلىپ، ھىچقانداق ئۇنۋان بىلەن ئاتىمىدىم. مانا شۇنداق ئادەم ئىكەن، ۋەسسالام، — دېدى دولگورۇكوۋ تەبەسسۇم بىلەن بىلىبىنگە قاراپ.

— مەن قېرى كۇتۇزوۋنى ناھايىتى ھۆرمەت قىلىمەن، — دېدى ئۇ گېپىنى داۋام قىلىپ، لېكىن بوناپارت قولىمىزغا كىرىپ تۇرغاندا، بىز يەنە نىمىندۇ كۈتۈپ، ئۇنىڭ قولىمىزدىن چىقىپ كېتىشىگە ياكى بىزنى ئالدىشىغا يول قويساق، ناھايىتى بىمەنە ئىش قىلغان بولاتتۇق. ياق، سۇۋوروۋ ۋە ئۇنىڭ "ئۆزەڭنى ھۇجۇم قىلىنغۇچىنىڭ ئورنىدا قويماي، ئۆزەڭ ھۇجۇم قىل" دىگەن قائىدىسىنى ئۇنتۇماسلىق كېرەك. ئۇرۇشتا ياشلارنىڭ غەيرىتى كۆپىنچە قېرى سۆرەلمىلەر①نىڭ ھەممە تەجرىبىلىرىدىنمۇ دۇرۇسراق يول كۆرسىتىدۇ، دىسەم ئىشىنىۋېرىڭ.

— لېكىن بىز قايسى پوزىتسىيىدىن ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىمىز؟ مەن بۈگۈن ئالدىنقى پوستلارنى بېرىپ كۆردۈم. بوناپارت ئاساسىي كۈچلىرى بىلەن قەيەردە تۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ بولمايدۇ، — دېدى

① قەدىمقى رىم ھەربى باشلىغى فابىئاس (Quintus Fabius Maximus Vernucosus) ناھايىتى ئېھتىياتچان، ئىستىراتېگىيىلىك بولغاچقا مۇشۇنداق لەقەم قويۇلغان. — تەر.

كىنەز ئاندرېي.

كىنەز ئاندرېي ئۆزى تـﯘزگەن ھۇجۇم پىلانىنى دولگورۇكوۋقا ئېيتىپ بەرمەكچى ئىدى.

— قايسى پوزىتسىيىدىن ھۇجۇم قىلساقمۇ بەرىبىر، — دېدى دەرھال دولگورۇكوۋ ئورنىدىن تۇرۇپ خەرىتىنى شىرەگە يېيىۋېتىپ، — ھەممە ئەھۋاللار نەزەرگە ئېلىنغان: ئەگەر ئۇ برونىنىدا تۇرغان بولسا......

كىنەز دولگورۇكوۋ ۋېيروتېرنىڭ يۈگەپ تۇرۇپ قىلدىغان ھەركەت پىلانىنى ئالدىراپ-تېنەپ ۋە غۇۋا سۆزلەپ بەردى.

كىنەز ئاندرېي قارشى پىكىر ئېيتىشقا ۋە ئۆز پىلانىنى ئىسپاتلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ پىلانىمۇ ۋېيروتېر پىلانىدەك ئوخشاشلا ئوبدان پىلان ئىدى-يۇ، لېكىن شۇنداق يېتىشسىزلىكى بار ئىدىكى، ۋېيروتېر پىلانى ئاللىقاچان ماقۇللانغان ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئۆز پىلانىنىڭ پايدىسى، ۋېيروتېر پىلانىنىڭ زەرەرىنى كۆرسىتىشكە باشلىغاندا، كىنەز دولگورۇكوۋ ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي قويىدى ۋە خەرىتىگە قارىماستىن، پەرىشان بولغان ھالدا كىنەز ئاندرېينىڭ يۈزىگە قاراپ قالدى.

— بىراق، بۈگۈن كۇتۇزوۋنىڭكىدە ھەربىي كېڭەش ئۆتكۈزۈلىدۇ، سىز شۇ يەردە مۇشۇ پىكىرلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىشىڭىز مۇمكىن، — دېدى دولگورۇكوۋ.

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمەن، — دېدى كىنەز ئاندرېي خەرىتە ئالدىدىن كېتىۋېتىپ.

— نېمە توغرىسىدا شۇنچىۋالا جان كۆيدۈرۈسلەر، جاناپلار؟ — دېدى، شۇ چاققىچە ئۇلارنىڭ گېپىگە خوشال تەبەسسۇم بىلەن

قۇلاق سېلىپ تۇرغان بىلىبىن چاچچاق قىلماقچى بولغاندەك قىيا-پەتتە، — ئەتىلىككە غەلىبە قىلىمىزمۇ، ياكى يېڭىلىمىزمۇ، بەربىر رۇس قورالىنىڭ شان-شەرىپى تەمىن ئېتىلگەن. سىلەرنىڭ كوتۇزوۋنىڭلاردىن باشقا بىرەرمۇ رۇس كولوننا باشلىقى يوق. باشلىقلار: Herr general wimpfen, le comte de Langeron, le prince de Lichtenstein, le prince de Hohenloe et enfin Prsch… prsh… et ainsi de suite, comme tous les noms polonais (جانابى گېنېرال ۋىمپفېن، گراف لانژېرون، كىنەز لىختېنشتېين، كىنەز گوگېنلو ۋە يەنە پىردش……پىرش — ھەممىسى پولەك ناملىرى)

(تىلىڭىزنى يىغىڭ) Taisez vous, mauvaise langue — دېدى دولگوروكوۋ، — ناتوغرا ئېيتتىۋاتىسىز، ھازىر رۇسلاردىن ملورا-دوۋىچ، دوختۇروۋلار بار ۋە گراف ئاراكچېيېۋ بولغاندا ئۈچ بولاتتى، لېكىن ئۇنىڭ نېرۋىلىرى بوششىپ قالغان.

— بىراق، مەن ئويلايمەنكى، مىخايىل ئىلارىئو نوۋىچ[1] چىققان-دۇ، — دېدى كىنەز ئاندرېي، — بەخت ۋە ئۇتۇق تىلەيمەن، جاناپلار، — دەپ قوشۇپ قويدى ۋە دولگورۇكوۋ بىلەن بىلىبىننىڭ قولىنى سىقىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

كىنەز ئاندرېي قايتىپ كېلىۋېتىپ، يېنىدا جىم ئولتۇرغان كوتۇ-زوۋدىن ئەتىكى جەڭ توغرىسىدا نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى سورىماستىن تۇرالمىدى.

كوتۇزوۋ ئادىيۇتانتىغا جىددى بىر قارىدى-دە، سەل جىم تۇرغاندىن

---

① كوتۇزوۋنىڭ تولۇق نامى: مىخايىل ئىلارىئونوۋىچ كوتۇزوۋ. — تەر.

كېيىن جاۋاپ بەردى:

— مېنىڭچە بۇ جەڭدە ئۇتتۇرۇپ قويىمىز، گراف تولستويغىمۇ شۇنداق دېدىم ۋە بۇ پىكرىمىنى پادىشاغا يەتكۈزۈپ قويۇشىنى سورىدىم. نېمە دەپ جاۋاپ بەردى، دېگىن؟ Eh, mon cher general, je me mele de riz et des cotelettes, mêlez vous des affaires de la guerre, (ھەي، ئەزىزىم گېنېرال! مەن گۆرۈچ ۋە كاتلېت بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇراي، ئۇرۇشنى سىلەر قىلىپ تۇرۇڭلار)، — دېدى، مانا ماڭا بەرگەن جاۋاپ شۇ!

12

كەچقۇرۇن سائەت توققۇزدىن ئۆتكەندە، ۋېيروتېر ئۆز پىلانىنى ئېلىپ كۇتۇزوۋ تۇرىدىغان جايغا كەلدى، ھەربى كېڭەش شۇ يەردە ئۆتكۈزۈلۈشى كېرەك ئىدى. ھەممە كولونىنلارنىڭ باشلىقلىرى باش قوماندان ھوزۇرىغا چاقىرىلغان، كېلىشتىن باش تارتقان باگراتىيوندىن باشقا ھەممىسى ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كەلگەن ئىدى.

مۆلچەرلىنىۋاتقان جەڭنىڭ بارلىق باشقۇرۇش ھوقۇقىنى قولىغا ئالغان ۋېيروتېر ھەربى كېڭەشتە ئانچە قىزىقماي رەئىسلىك ۋە رەھبەرلىك رولىنى ئويناۋاتقان كۆڭلىدە نارازى ۋە ئۇيقۇچان كۇتۇزوۋنىڭ تامامەن ئەكسى بولۇپ، ئوچۇق چىراي ۋە چاققان ئىدى. ۋېيروتېر، روشەنكى، ئۆزىنى مۇقەررەر بولۇپ قالغان ھەركەتنىڭ باشلىغى ھېس قىلاتتى. ئۇ خۇددى يۈكى بار ھارۋىنى تارتىپ تاغ باغرىدىن پەسكە يۈگۈرۈپ چۈشۈۋاتقان ئاتقا ئوخشايتتى. ئۇ ھارۋىنى ئۆزى تارتىپ كېتىۋېتىپتىمۇ ياكى ھارۋا ئۇنى ئىتتىرىپ كېتىۋېتىپتىمۇ،

بۇنى بىلمەيتتى؛ لېكىن ئۇ بۇ ھەركەتنىڭ ئاقىۋىتى نىمىگە ئېلىپ كېلىدىغانلىغىنى ئويلاپ كۆرۈش پۇرسىتىگىمۇ ئىگە بولماستىن، ئىمپەرىيە كانىيىتىنىڭ بىرىچە چاپاتتى. ۋېروتېر شۇ ئاخشىمى ئىككى قېتىم شەخسەن دۈشمەن تۇرغان جايىنى بېرىپ كۆردى، مەلۇمات ۋە ئىزاھلار بېرىش ئۈچۈن ئىككى قېتىم رۇس ۋە ئاۋستىرىيە پادىشالىرىنىڭ ھوزۇرىغا كىردى، ئۆزىنىڭ ئىدارىسىگە كىرىپ، نېمىسچە دىسپوزىتسىيە يازدۇردى. ئۇ مانا شۇ ئىشلاردىن كېيىن، كۇتۇزوۋنىڭ ئالدىغا ناھايىتى ھارغان ھالدا كىردى.

ئۇ قارىغاندا، شۇنچىلىك ئالدىراش ئىدىكى، ھەتتا باش قوماندان ئالدىدا ئەدەپلىك بولۇشنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان ئىدى: باش قوماندانىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتەتتى، سۆھبەتدىشىنىڭ يۈزىگىمۇ قارىماي، بىرىلگەن سوئاللارغىمۇ جاۋاپ بەرمەي، ۋالاق-ۋۇلۇق ۋە مۇجمەل گەپ قىلاتتى، ئۇستى-بېشىنى چاڭ باسقان، تەلەتى ئېچىنىشلىق، ھېرىپ-چارچىغان، ھودۇققان ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆزىگە ئىشەنگەن ۋە مەغرۇر كۆرۈنەتتى.

كۇتۇزوۋ ئوستىرالىتسىغا يېقىن بىر ئاقسۆڭەك قەسرىگە جايلاشقان ئىدى. باش قوماندانىنىڭ ئىشخانىسى قىلىنغان چوڭ مېھمانخانىغا كۇتۇزوۋ، ۋېروتېر ۋە ھەربىي كېڭەشنىڭ ئەزالىرى يىغىلغان ئىدى. ئۇلار ھەربىي كېڭەشنىڭ ئىشىغا كىرىشىش ئۈچۈن، پەقەت كىنەز باگراتىيونىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. سائەت يەتتىدىن ئۆتكەندە باگراتىيونىنىڭ ئوردىنارىتسى كېلىپ، كىنەزنىڭ كېلەلمەسلىگىنى خەۋەر قىلغان ئىدى. كىنەز ئاندرې شۇ خەۋەرنى باش قوماندانغا مەلۇم قىلىش ئۈچۈن، ئىشخانىغا كىردى ۋە ھەربىي كېڭەشكە قاتنىشىشقا كۇتۇزوۋتىن ئىلگىرى ئىجازەت بېرىل-

گەنلىگىدىن پايدىلىنىپ ئۆيدە ئولتۇرۇۋۇۋەردى.

— كىنەز باگراتىيون كەلمەيدىكەن، ئۇنىداق بولسا كېگەشنى ئېچۋەرسەكمۇ بولىدۇ، — دىدى ۋېرروتېر ۋە ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى-دە، برۇنىن ئەتراپىنىڭ چوڭ خەرىتىسى يېيىلغان شىرەنىڭ ئالدىغا كەلدى.

كۇتۇزوۋ كىيىمىنىڭ ياقىسىنى يېشىۋېتىپ (ئۇنىڭ قىسقا سېمىز بويىنى خۇددى ئەركىنلىككە چىققاندەك، قاتتىق ياقىسىدىن چىقىپ تۇراتتى)، ۋۇلتېرچە كرېسلودا سېمىز قوللىرىنى گرېسلونىڭ ئىككى تەرەپتىكى جەينەكلىگىگە باراۋەر قويۇپ، ئۇيقۇغا كەتكەندەك ئولتۇراتتى. ۋېروتېرنىڭ گېپى قۇلىقىغا كىرگەندە ئۇ يىگانە كۆزىنى زورىغا ئاچتى.

— ھە، ھە، مەرھەمەت، ۋاقىتمۇ خېلى كەچ بولۇپ قالدى، — دىدى كۇتۇزوۋ باش چايقاپ، كېيىن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ يەنە كۆزىنى يۇمدى.

ئەگەر كېگەش ئەزالىرى دەسلەپ كۇتۇزوۋ ئۆزىنى ئۇخلاۋاتقانغا سېلىۋالدى دەپ ئويلىغان بولسا، ئەمدى جەڭ ئورۇنلاشتۇرمىسىنىڭ ئاخىرى ئوقۇلۇۋاتقان پەيتتە ئۇنىڭ بۇرنىدىن چىقىۋاتقان پۇشۇلداش ئاۋازلىرى شۇنى ئىسپاتلىغان ئىدىكى، شۇ پەيتتە باش قوماندان بۇ ئورۇنلاشتۇرمىغا ياكى باشقا بىرەر نەرسىگە ئۆزىنىڭ تاقەتسىزلىكىنى بىلدۈرۈشتىن كۆرە تېخىمۇ مۇھىمراق ئىش بىلەن مەشغۇل ئىدى: ئۇ ھازىر ئىنسانلارنىڭ قارشى تۇرۇپ بولمايدىغان ئۇخلاش ئېھتىياجىنى قاندۇرماقتا ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەن ئۇخلاپ قالغان ئىدى. ۋېروتېر بىرەر مىنۇتنىمۇ بىكار ئۆتكۈزۈشنى خالىمىغان ناھايىتى ئالدىراش ئادەمدەك كۇتۇزوۋقا بىر قاراپ قويىدى-دە، ئۇنىڭ ئۇخلا-

ۋاتقانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ، قەغەزنى ئالدى ۋە قاتتىق بىر خىل ئاۋاز بىلەن كەلگۈسى جەڭنىڭ ئورۇنلاشتۇرمىسىنى سەرلەۋھەسىدىن باشلاپ ئوقىدى:

”كوبېلنىتس ۋە سوكولنىتسنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى دۈشمەن پوزىتسىيىسىگە ھۇجۇم قىلىش ئورۇنلاشتۇرمىسى. بىرمىڭ سەككىز يۈز بەشىنچى يىل يىگىرمىنچى نويابىر“

ئورۇنلاشتۇرما ناھايىتى مۇرەككەپ ۋە قىيىن ئىدى. ئەسلى ئورۇنلاشتۇرمىدا مۇنداق دېيىلگەن①:

“Da der Feind mit seinem linken Fluegel an die mit wald bedecten Berge lehnt und sich mit seinem rechten Fluegel laengs kobelnitz und Sokolnitz hinter die dort befindlichen Teiche zieht, Wir im Gegentheil mit unserem linken Fluegel seinen rechten sehr debordiren, so ist es vortheilhaft letzteren Flugel des Feindes zu attakiren, besonders wenn wir die Doerfer Sokolnitz und kobelnitz im Besitze haben, Wodurch wir dem Feind zugleich in die Flanke fallen und ihn auf der Flaeche zwischen Schlapanitz und dem Thuerassa — Walde Verfolgen koennen, indem welche die feindliche Front decken. Zu diesem Endz wecke ist es noethig··· Die erste kolonne marschirt··· die zweite kolonne marschirt··· die dritte kolonne marschirt···

---

① ۋېروتېر نېمىس تىلىدا ئوقۇيدۇ. — تەر.

(دۈشمەننىڭ سول قانىتى ئورمان بىلەن قاپلانغان تۆپىلىكلەرگە، ئوڭ قانىتى بولسا شۇ يەرلەردە مەۋجۇت بولغان كۆللەرنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى كوبىلىنىس ۋە سوكولىنىسنى بويلاپ ئورۇناشقانلىقى، بىزنىڭ سول قانىتىمىز ئۇنىڭ ئوڭ قانىتىدىن كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن، خۇسۇسەن ئەگەردە بىز كوبىلىنىس ۋە سوكولىنىس يېزىلىرىنى ئىشغال قىلىپ، دۈشمەننىڭ قانىتىغا ھۇجۇم قىلىش ۋە شلاپانىتس بىلەيتۇرساك ئورمانلىقى ئارىسىدا يايلاقتىن قوغلاپ بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولساق ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە شلاپانىتس بىلەن بېلوۋىتس ئارىسىدىكى دۈشمەن مۇداپىئەسىگە توغرا كەلمىسەك، ئۇ ھالدا دۈشمەننىڭ مەزكۇر قانىتىغا ھۇجۇم قىلىشىمىز پايدىلىقتۇر. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن لازىمكى......بىرىنچى كولوننا مارش بىلەن...... ئىككىنچى كولوننا مارش بىلەن......ئۈچىنچى كولوننا مارش بىلەن ۋەھاكازا)" — دەپ ئوقىدى ۋېروتېر. گېنېراللار بۇ قىيىن ئورۇنلاشتۇرمىنى ئانچە قىزىقماستىن ئاڭلاپ ئولتۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. قوڭۇر چاچلىق، ئېگىز بويلۇق گېنېرال بۇكسگېۋدېن تامغا ئارقىسىنى تىرەپ ئۆرە تۇراتتى ۋە يېنىپ تۇرغان شامغا تىكىلىپ قاراپ، ئورۇنلاشتۇرمىغا قۇلاق سالمايۋاتقاندەك، ھەتتا قۇلاق سېلىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قېلىشنى خالىمىغاندەك قىلاتتى. ۋېروتېرنىڭ توپتوغرا قارشىسىدا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ يوغان چىرايلىق كۆزلىرىنى تىكىپ، ھەربىيلەرگە خاس ۋەزىيەتتە، جەينىكى سىرتقا چىقىرىلغان قوللىرىنى تىزىغا قويۇپ، قىزىل يۈزلۈك، بۇرۇتلىرى يۇقۇرىغا بۇرالغان، ئىككى دولىسى كۆتىرىلگەن ملورادوۋىچ ئولتۇراتتى. ئۇ زادىلا گەپ قىلماستىن، ۋېروتېرنىڭ يۈزىگە قاراپ تۇراتتى ۋە ئاۋستىرىيە ئىشتاپ باشلىقى ئوقۇشنى توختاتقان چاغدىلا كۆزىنى ئۇنىڭدىن

ئالاتتى. شۇ چاغدا مىلورادوۋىچ باشقا گېنېراللارنىڭ يۈزىگە مەنىلىك قاراپ قويدى. لېكىن بۇ مەنىلىك قاراشنىڭ ئەھمىيىتىگە قاراپ، ئۇنىڭ بۇ ئورۇنلاشتۇرمىغا قوشۇلىدىغانلىقى ياكى قوشۇلمايدىغانلىقىنى، مەمنۇن بولغانلىقى ياكى مەمنۇن بولمىغانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى. گراف لانژېرون ۋېيروتېرغا ھەممىدىنمۇ كۆرە يېقىنراق ئولتۇراتتى ۋە پۈتۈن ئوقۇش داۋامىدا چىرايىدىن كەتمىگەن، جەنۇبىي فرانسىيە ئادەملىرىگە خاس نازۇك تەبەسسۇم بىلەن قاپقىغا سۈرەت سىزىلىنغان. ئالتۇن تاماكا قۇتىسىنى بۇرجىكىدىن تۇتۇپ تېز-تېز ئايلاندۇرۇپ تۇرغان ئىنچىكە بارماقلىرىغا قارايتتى. ۋېيروتېر ئوقۇغان ناھايىتى ئۇزۇن جۈملىلەردىن بىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، لانژېرون تاماكا قۇتىسىنى ئايلاندۇرۇشتىن توختاپ بېشىنى كۆتەردى-دە، نېپىز لەۋلىرىنىڭ ئۇچىدا يوشۇرۇنغان يېقىمسىز نازاكەت بىلەن ۋېيروتېرنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تاشلاپ بىر نېمە دېمەكچى بولدى؛ لېكىن ئاۋستىرىيە گېنېرالى ئوقۇشنى ئۈزمەي، ئاچچىغلانغان ھالدا قوشۇمىسىنى تۈردى ۋە خۇددى "پىكىرىڭىز بولسا كېيىن، كېيىن ئېيتارسىز، ھازىر خەرىتىگە قاراپ ماڭا قۇلاق سېلىڭ" دېگەندەك جەينىكىنى سىلكىپ قويدى. لانژېرون ھاڭ-تاڭ قالغان ھالدا يۇقۇرى قارىدى ۋە خۇددى چۈشەندۈرۈش ئىزلىگەندەك، مىلورادوۋىچقا كۆز تاشلىدى، بىراق، مىلورادوۋىچنىڭ ئېنىق بىر پىكىرنى ئىپادە قىلمايدىغان مەنىلىك كۆزىگە كۆزى چۈشۈپ، يەنە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تاماكا قۇتىسىنى ئويناشقا باشلىدى.

— Une legon de goographie (جۇغراپىيىدىن دەرس)، — دەپ قويدى لانژېرون ئۆزىچە ۋە لېكىن ھەممە ئاڭلىغىدەك قىلىپ.

پرژېبىشېۋسكى ئېھتىرام قىلغان ھالدا ئەمما مۇناسىپ ئەدەپ

بىلەن ناھايىتى بىرىلىپ قولاق سېلىۋاتقاندەك، قولىنى قۇلىقىنىڭ ئارقىسىغا قويدى. پاكاغىنە دوختۇرووۋ ۋېروتېرنىڭ قارشىسىدا شىرەگە يېپىپ قويۇلغان خەرىتىگە ئېگىشىپ ئولتۇرۇپ، كەمتەرلىك ۋە تىرىشچانلىق بىلەن ئورۇنلاشتۇرما ۋە نامەلۇم جايلارنى ئەستايىدىل ئۆگەنمەكتە ئىدى. ئۇ ۋېروتېردىن ياخشى ئاڭلىيالماي قالغان سۆزلەر ۋە يېزىلارنىڭ قىيىن ناملىرىنى تەكرار ئېيتىپ بېرىشنى بىر-قانچە قېتىم سورىدى. ۋېروتېر ئۇنىڭ تەلىۋىنى ئورۇنلىدى ۋە دوختۇرووۋ يېزىۋالدى.

بىر سائەتتىن كۆپرەك داۋام قىلغان ئوقۇش ئاياقلاشقاندا، لانژېرون يەنە تاماكا قۇتىسىنى قويۇپ، ۋېروتېرغىمۇ ۋە ھەرقانداق كىشىگىمۇ قارىماي، دۈشمەننىڭ مەۋقەسى مەلۇم دەپ پەرەز قىلىنغان، لېكىن دۈشمەن ھەركەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ مەۋقەسى بىزگە نامەلۇم بولۇشى مۇمكىن بولغان بۇنداق ئورۇنلاشتۇرمىنى ئورۇنلاشنىڭ قىيىنلىقىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى. لانژېروننىڭ قارشى پىكىر بىلدۈرۈشى ئاساسلىق ئىدى. لېكىن بۇنداق قارشى پىكىر بىلدۈرۈشتىن مەقسەت كۆپرەك ئورۇنلاشتۇرمىنى خۇددى مەكتەپ باللىرىغا ئوقۇپ بېرىۋاتقاندەك ئۆزىگە ئىشەنگەن ھالدا ئوقۇغان گېنېرال ۋېروتېرغا بۇ يەردىكىلەر ئەخمەق ئەمەس، بەلكى ھەربى ئىشتا ساڭىمۇ تەلىم بېرەلەيدۇ، دېمەكچى بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ۋېروتېرنىڭ بىر خىلدا ئوقۇۋاتقان ئاۋازى بېسىلغاندا، كۇتۇزوۋ خۇددى تۈگمەننىڭ كىشىنى ئۇخلىتىدىغان ئاۋازى توختاپ قېلىپ، ئويغىنىپ كەتكەن تۈگمەنچىدەك كۆزىنى ئېچىپ لانژېروننىڭ گېپىگە قولاق سالدى ۋە خۇددى: "ھە...ھە، سىلەر تېخى يەنىلا شۇ بىمەنە گەپ توغرىسىدا مۇزاكىرە قىلىپ ئولتۇرامسىلەر!" دېگەندەك

دەررۇ كۆزىنى يۇمدى-دە، يەنە بېشىنى تۆۋەن سالدى.

لانژېرون ھەربى ئىشتا پىلانىنىڭ ئاپتورى دەپ ئۆزىگە تەمەننا قويغان ۋېيروتېرنىڭ جېنىغا تېخمۇ قاتتىغراق تېگىش ئۈچۈن، بىز بوناپارتقا ھۇجۇم قىلىش ئورنىغا ئۇ بىزگە ئاسانلا ھۇجۇم قىلىشى ۋە شۇنىڭ نەتىجىسىدە بۇ ئورۇنلاشتۇرمىسىز بىكار بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دېدى. ۋېيروتېر ھەرقانداق قارشى پىكىرلەر ئۈچۈن ئالدىنئالا جاۋاپ تەييارلاپ قويغان بولسا كېرەك، كىم نىمە دېمىسۇن، بارلىق قارشى پىكىرلەرگە بىر خىلدا ناھايىتى نەپرەتلىك تەبەسسۇم بىلەن جاۋاپ بېرەتتى.

— ئەگەر ئۇ بىزگە ھۇجۇم قىلالىغاندا ئىدى، بۈگۈنلا قىلغان بولاتتى، — دېدى ۋېيروتېر.

— دېمەك، سىز ئۇنى كۈچسىز دەپ ئويلامسىز؟ — دېدى لانژېرون.

— ئەگەر ئۇنىڭ قىرق مىڭ ئەسكىرى بولسا، كۆپ ئىكەن، — دېدى ۋېيروتېر داۋالاش يولىنى ئۈگەتمەكچى بولۇۋاتقان موماي تېۋىپتىن كۈلگەن دوختۇردەك ئىلجىيىپ.

— ئۇنداق بولسا، دېمەك بىزنىڭ ھۇجۇم باشلاپ ئۇنى تارمار قىلىشىمىزنى كۈتۈپ ئولتۇرىدىكەن-دە، — دېدى لانژېرون سەل كىنايىلىك تەبەسسۇم بىلەن ۋە سۆزىنى تەستىقلاتماقچى بولۇپ يەنە ئۆزىگە يېقىن ئولتۇرغان مىلورادوۋىچقا قارىدى.

لېكىن مىلورادوۋىچ شۇ پەيتتە بۇ گېنېراللار تالىشىۋاتقان نەرسىدىن كۆرە باشقا نەرسە توغرىسىدا ئويلاپ ئولتۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

— Ma foi (ئەزبىرايى خۇدا)، — ئەتە جەڭ مەيدانىدا

ھەممىسى مەلۇم بولىدۇ، — دېدى.

ۋېروتېر يەنە شۇ تەبەسسۇمى بىلەن كۈلۈپ قويدى. ئۇنىڭ بۇنداق تەبەسسۇمى: پەقەت مەنىلا ئەمەس، بەلكى ھەر ئىككىلا پادىشا ئىشەنگەن نەرسىگە رۇس گېنېراللىرىنىڭ قارشى پىكىر بىلدۈرۈشى ۋە مېنىڭ ئۇنى ئىسپاتلاپ ئولتۇرۇشۇم ئەجەپلىنەرلىك ۋە كۈلكىلىك بىر ھال دېمەكچى بولاتتى.

— دۈشمەن گۈلخانلىرىنى ئۆچۈردى ۋە ئۇنىڭ لاگېرىدىن ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋازلار توختىماي ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ، بۇ نىمە دېگەن گەپ؟ — دېدى ۋېروتېر، — يا چېكىنىۋېتىپتىمۇ (بىز بۇنىڭدىن ھۇشيار بولۇشىمىز كېرەك)، ياكى ئۇ پوزىتسىيىسىنى ئۆزگەرتىۋېتىپتىمۇ (ئۇ ئىلجىيىپ قويدى). لېكىن، ئەگەر ھەتتا تيۇراستا پوزىتسىيە ئىشغال قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇ بىزنى پەقەت چوڭ ئاۋارىچىلىكلەردىن قۇتۇلدۇرغان بولىدۇ ۋە بېرىلگەن ئەمىر-پەرمانلار ئەڭ كىچىك تەپسىلاتلىرىغىچە مۇتلەق ئۆزگەرمەيدۇ.

— قانداقسىگە؟......، — دېدى ئۆز گۇمانىنى ئېيتىش ئۈچۈن، ئاللىقاچانلا پەيت كۈتۈپ تۇرغان كىنەز ئاندرېي.

كۇتۇزوۋ ئويغىنىپ قاتتىق يۆتەلدى ۋە گېنېراللارغا قاراپ چىقتى.

— جاناپلار، ئەتىكى، ھەتتا بۈگۈنكى (چۈنكى سائەت ئون ئىككىدىن ئۆتتى) ئورۇنلاشتۇرمىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، — دېدى ۋېروتېر، — ئورۇنلاشتۇرمىنى ھەممىڭلار ئاڭلىدىڭلار، ھەممىمىز ئۆز بۇرچىمىزنى ئادا قىلىمىز. جەڭ ئالدىدا ھەممىدىن زۆرۈرەك نەرسە...... (ئۇ بىرئاز جىم تۇردى) ئوبدان ئۇخلىۋېلىشتۇر.

ئۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولغاندەك قىلدى. گېنېراللار خەيرلىشىپ

چىقىپ كېتىشتى. ئاللىقاچان يېرىم كېچىدىن ئۆتكەن ئىدى. كىنەز ئاندرېمۇ چىقىپ كەتتى.

كىنەز ئاندرېي ئىلگىرى ئۈمىت قىلغاندەك، ھەربىي كېڭەشتە ئۆز پىكرىنى ئېيتىشقا مۇۋەپپەق بولالمىدى، بۇ كېڭەش ئۇنىڭدا مۇجمەل ۋە تەشۋىشلىك تەسىرات قالدۇردى. كىم ھەقلىق: دولگورۇكوۋ بىلەن ۋېيروتېرمۇ ياكى ھۇجۇم پىلانىنى قوۋۋەتلىمىگەن كۇتۇزوۋ بىلەن لانژېرون ۋە باشقىلار؟ — ئۇ بۇنى بىلەلمىدى. "كۇتۇزوۋ ئۆز پىكرىنى توغرىدىن-توغرا پادىشاغا ئېيتالماسمۇ؟ بۇنى باشقىچە قىلىشقا مۇمكىن بولماسمۇ؟ ساراي ئەھلىلىرى ۋە ئايرىم ئادەملەرنىڭ شەخسىي ئوي-پىكىرلىرىنى دەپ مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ ۋە شۇ جۈملىدىن مېنىڭ، مېنىڭمۇ ھاياتىم خەۋپ ئاستىدا قالامدۇ؟" — دەپ ئويلايتتى كىنەز ئاندرېي.

"ھە، بەلكى ئەتىگە ھالاك بولارمەن" — دېدى ئۆزىچە. شۇنى ئويلىغىنىدا، بىر چاغلاردا بولۇپ ئۆتكەن ۋە يۈرىكىنى ئېزىدىغان بىرمۇنچە ئىشلار بىردىنلا ئۇنىڭ ئېسىگە كەلدى: ئاتىسى ۋە خوتۇنى بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلاشقانلىقىنى، خوتۇنىغا كۆڭۈل قويغان دەسلەپكى كۈنلىرىنى ئەسلىدى؛ ھامىلدار خوتۇنى كۆزىگە كۆرۈنۈپ، خوتۇنىغا ۋە ئۆزىگىمۇ ئېچىندى، پىغانى ئۆرلەپ كۆڭلى يۇمشىغان ۋە ھاياجانلانغان ھالەتتە، نېسۋىتسكى بىلەن بىرگە تۇرغان ئۆيدىن تاشقىرىغا چىقتى-دە، ئىشىك ئالدىدا ئۇ ياق-بۇ ياققا يۈرۈشكە باشلىدى.

تۈن تۇمانلىق ئىدى ۋە تۇمان ئارىسىدىن ئاي خىرە شولا چېچىپ تۇراتتى. "ھە، ئەتىگە، ئەتىگە" — دېدى كىنەز ئاندرېي ئۆزىچە،

”ئەتىگە ئېھتىمال ئالەمدىن كۆز يۇمارمەن، بۇ ئىشلارنى ئويلىماسمەن، بۇ ئىشلارنىڭ مەن ئۈچۈن ھېچقانداق ئەھمىيىتى بولماس. ئېھتىمال ئەتىگە، ئەتىنىڭ ئۆزىدە — مەن بۇنى ئالدىن سېزىپ تۇرۇۋاتىمەن، — قولۇمدىن قانداق ئىشلار كېلىدىغانلىقىنى بىرىنچى قېتىم كۆرسىتىشكە مۇۋەپپەق بولالارمەن“. ئۇ جەڭنى ۋە جەڭدە بولىدىغان يوقىتىشلارنى، جەڭنىڭ بىر نۇقتىغا مەركەزلىشىشى ۋە ھەممە كاماندىرلارنىڭ ھودۇقۇپ قېلىشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. مانا، ئاخىر، شۇ بەختلىك پەيت، ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى كۈتۈپ كەلگەن تولۇن كۆز ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئۆز پىكرىنى كۇتۇزوۋقىمۇ، ۋېيروتېرغىمۇ ۋە پادىشاغىمۇ ئوچۇق ۋە قەتئىي قىلىپ ئېيتىدۇ. ئۇنىڭ مۇلاھىزىلىرىنىڭ دۇرۇس-لىغى ھەممىنى ھەيران قالدۇرىدۇ، لېكىن ئۇ ئېيتقان ئىشنى قىلىشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمايدۇ، مانا، ئۇ ئۆزى پولك ۋە دىۋىزىيىسىنى ئېلىپ، ئىشقا ھېچكىم ئارىلاشماسلىقنى شەرت قىلىپ قويىدۇ-دە، دىۋىزىيىسىنى ھەل قىلغۇچ نۇقتىغا ئېلىپ بېرىپ، ئۆزى غەلىبە قازىنىدۇ. ئۆلۈم ۋە ئازاپ-ئوقۇبەتچۇ؟ — دېدى كۆڭلىنىڭ بىر ئۈچى. لېكىن كىنەز ئاندرېي بۇ سوئالغا جاۋاپ بەرمەي، خىيالدا ئۆز مۇۋەپپەقىيىتىنى داۋام قىلدۇرىدۇ. يېڭى جەڭنىڭ ئورۇنلاشتۇرمى-سىنى ئۆزى تۈزىدۇ. ئۇ كۇتۇزوۋ ھوزۇرىدا ئارمىيە بويىچە نۆۋەتچى ئۇنۋانى بىلەن يۈرىسىمۇ، لېكىن ھەممە ئىشنى ئۆزى يالغۇز قىلىدۇ. يېڭى جەڭدە ئۆزى يالغۇز غەلىبە قازىنىدۇ. كۇتۇزوۋ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىدۇ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزى تەيىنلىنىدۇ......خوش، ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟ — دەيدۇ كۆڭلىنىڭ بىر ئۈچى يەنە. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئەگەر سەن بۇنىڭدىن بۇرۇن ئونلارچە قېتىم ياردار بولساڭ، ئۆلسەڭ ياكى ئالدانساڭ؛ ئۇنىڭدىن كېيىن

نىمە بولىدۇ؟ — دەيتتى. "خوش ئۇنىڭدىن كېيىن ......" — دەپ جاۋاپ بېرىدۇ كىنەز ئاندرېي ئۆزىگە ئۆزى، "كېيىن نىمە بولىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن، بىلگىمۇ كەلمەيدۇ ۋە بىلەلمەيمەن؛ لېكىن مەن شۇنى خالىسام، شان-شەرەپنى، شۆھرەتنى، ئادەملەرنىڭ مېنى ياخشى كۆرۈشىنى خالىسام، بۇنىڭغا مەن ئەيىپلىك ئەمەسمەن؛ شۇنى، پەقەت شۇنى خالىسام، پەقەت شۇنىڭ ئۈچۈن ياشاۋاتقان بولسام قانداق قىلاي؟ پەقەت شۇ ئۈچۈن ياشايمەن! مەن بۇنى ھېچقاچان، ھېچكىمگە ئېيتمايمەن، لېكىن، يا رەببىم! شان-شەرەپتىن ۋە كىشىلەرنىڭ مۇھەببىتىدىن باشقا نەرسە خىيالىمغا كەلمىسە نىمە قىلاي؛ نە ئۆلۈم، نە يارىدار بولۇش، نە ئائىلەمدىن جۇدا بولۇش — ھېچنەرسە ماڭا قورقۇنچلۇق ئەمەس! نۇرغۇن كىشىلەر — ئاتام ، سىڭلىم، خوتۇنۇم مېنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك كىشىلەر، قانچىلىك قەدىرلىك ۋە قانچىلىك ئەزىز بولمىسۇن، بۇنىڭ ھەرقانچە قورقۇنچلۇق ۋە غەيرى تەبىئىدەك كۆرۈنۈشىگە قارىماي، مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى دەرھال مىنۇتلۇق شان-شەرەپ ئۈچۈن، كىشىلەردىن ئۈستۈن كېلىش ئۈچۈن، ئۆزەم بىلمىگەن ۋە مۇندىن كېيىنمۇ بىلىشنى ئىستىمەيدىغان ئادەملەرنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزەمگە قارىتىش ئۈچۈن، مۇشۇ ئادەملەر مۇھەببىتىنىڭ بىر مىنۇتى ئۈچۈن تېگىشىمەن" — دەيتتى ئۇ كۇتۇزوۋ تۇرغان ھويلىدىن ئاڭلىنىۋاتقان گەپكە قۇلاق سېلىپ. كۇتۇزوۋ تۇرغان ھويلىدىن ئورۇن-كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتقان چاپارمەنلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى؛ بىر ئاۋاز، ھارۋىكەش بولسا كېرەك، كۇتۇزوۋنىڭ كىنەز ئاندرېي تونۇيدىغان قېرى ئاشپىزى (ئۇنى تىت دەپ چاقىرىشاتتى)نى مازاق قىلىپ: "تىت، ھەي تىت!" — دەيتتى.

— ھە، نىمە دەيسەن؟ — دىدى قېرى ئاشپەز جاۋاپ بېرىپ.
— تىت، كەل، ساقلىمنى تىت،① — دىدى چاخچاقچى.
— تۇفى، قۇرۇپ كەت! — دىدى بوۋاي چاپارمەنلەر ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ قاقاقلاپ كەتكەن كۈلكىسى ئاستىدا.
”مەن قانداق بولسىمۇ پەقەت مانا شۇ ئادەملەرنىڭ غەلىبە قىلىشىنى ياخشى كۆرىمەن ۋە قەدىرلەيمەن، شۇ تۇماندا ئۈستۈمدە پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن شۇ سىرلىق كۈچ ۋە شان-شەرەپنى قەدىرلەيمەن“.

13

روستوۋ شۇ كېچىسى ئۆز ۋىزۋوتى بىلەن باگراتىيون ئەترىتىنىڭ ئالدىدا گۈزەتچىلەر قاتارىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاتلىقلىرى سەپكە ئىككى-ئىككىدىن قىلىپ تارقىتىلغان ئىدى؛ ئۇ ئۆزى بولسا ئۆزىدىن غالىپ كېلىۋاتقان ئۇيقۇنى يېڭىشكە تىرىشىپ، سەپ لىنىيىسىنى بويلاپ ئاتلىق يۈرەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئارمىيىمىزنىڭ گۈلخانلىرى تۇماندا خىرە يېنىپ تۇرغان كەڭ بوشلۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى؛ ئۇنىڭ ئالدى تۇمان باسقان قاراڭغۇلۇق ئىدى. ھەرقانچە سىنچىلاپ قارىسىمۇ، روستوۋ بۇ تۇمانلىق كېچىدە ھېچنىمىنى كۆرەلمىدى: بۇ قاراڭغۇلۇقتا نىمىدۇ بىر نەرسە تۇرۇپلا كۈلرەڭ بولۇپ، تۇرۇپلا قارىيىپ كۆرۈنەتتى؛ دۈشمەن تۇرغان يەردە نىمىدۇ بىر نەرسە گايىدا

---

① چاخچاق قىلىپ، قاپىيىگە توغرىلاپ ئېيتىلغان سۆز، رۇسچىسىمۇ شۇنداق قاپىيىگە توغرىلاپ ئېيتىلغان. — تەر.

خۇددى ئۇتتەك يالت-يۇلت قىلاتتى ۋە "كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈ-ۋاتقاندۇ" — دەپ ئويلايتتى. ئۇ كۆزلىرىنى يۇماتتى ۋە خىيالىدىن تۇرۇپلا پادىشا، تۇرۇپلا دېنسوۋ، تۇرۇپلا موسكۋا خاتىرىلىرى بىر-بىرلەپ ئۆتەتتى. ئۇ يەنە دەررۇ كۆزلىرىنى ئاچاتتى-دە، ئالدىدا يېقىن يەردە ئاستىدىكى ئېتىنىڭ بېشى ۋە قۇلاقلىرىنى، بەزىدە ئۆزى بەش-ئالتە قەدەم يېقىنلىشىپ قالغان ئاتلىقنىڭ قارا گەۋدىسىنى، ئۇزاقتا بولسا يەنە شۇ تۇمان باسقان قاراڭغۇلۇقنى كۆرەتتى. "نىمە ئۈچۈن شۇنداق قىلمىسۇن؟...... بۇنىڭ ئېھتىمالى ناھايىتى بار" — دەيتتى روستوۋ ئۆزىچە، "پادىشا مېنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، ھەر بىر ئەپىتسەرگە تاپشۇرۇق بەرگەندەك، ماڭىمۇ تاپشۇرۇق بېرىپ: 'بار، ئۇ ياقتا نىمە بولۇۋاتقانلىغىنى بىلىپ كەل' — دەيدۇ. پادىشا-نىڭ ئاسادىپى رەۋىشتە قانداقتۇ بىر ئەپىتسەرنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، ئۇنى تونۇغانلىغى ۋە ئۇنى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قالغانلىغى توغرىسىدا نۇرغۇن گەپ قىلىشقان ئىدىغۇ! مېنى ئۆز يېنىدا تۇتسا نىمە بولاتتى! ئوھو، مەن ئۇنى قانداق مۇھاپىزەت قىلىغان بولاتتىم، ھەممە ھەقىقەتنى قانداق ئېيتقان بولاتتىم، ئۇنى ئالداپ يۈرگەن ئادەم-لەرنى قانداق پاش قىلغان بولاتتىم!" روستوۋ ئۆزىنىڭ پادىشاغا بولغان مۇھەببىتى ۋە ساداقىتىنى راسا كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، دۈشمەن ياكى ئالدامچى نېمىسنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى ۋە ئۇنى ھوزۇر قىلىپ ئۆلتۈرۈش بىلەنلا قالمىدى، بەلكى يەنە پادىشانىڭ كۆز ئالدىدا ئۇنىڭ يۈزلىرىگە تەستەك بىلەن ئۇردى. بىردىنلا ئۇزاقتىن ئاڭلانغان ۋاقىراش روستوۋنى ئويغىتىۋەتتى.

ئۇ چۆچۈپ كېتىپ كۆزىنى ئاچتى.

"مەن نەدە تۇرىمەن! ھە، سەپتە تۇرۇپتىمەن؛ لوزۇنكا ۋە

پارول-دىشلو①، ئولمۇتىس②. ئىبست، ئەته بىزنىڭ ئىبسكادرونىمىز ئارقا سەپته قالىدۇ" — دىدى روستوۋ ئۆزىچه. "جەڭگه ئەۋەتىشنى سورايمەن. بۇ، پادىشانى كۆرۈشۈم ئۈچۈن بىردىن-بىر پۇرسەت بولۇشى مۇمكىن. ئىسمىندىن چۈشۈشكىمۇ ئاز ۋاقىت قالدى. يەنە بىر ئايلىنىپ چىقىمەن-دە، قايتىپ گېنېرالنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىلتىماس قىلىمەن". ئۇ ئىگەردە ئوبدان ئولتۇرۇۋالدى ۋە ئۆز ئاتلىقلىرىنى ئايلىنىپ كۆرۈپ چىقىشقا كەتتى. ئۇنىڭغا ھاۋا بىرئاز يورۇغاندەك كۆرۈندى. سول تەرەپته يورۇتۇلغان قىيا يارلىق قارشىسىدا بولىسا تامدەك تىك قارا ئىگىزلىك كۆرۈندى. بۇ دۆڭلۈكنىڭ ئۈستىدە ئاق داغ كۆرۈندى، بىراق روستوۋ ئۇنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى بىلەلمىدى: ئاي نۇرى يورۇتۇپ تۇرغان ئورمانلىقتىكى بوش يەرمۇ ياكى ئېرىمەي قالغان قار، ياكى بولمىسا ئاق ئۆيلەرمۇ؟ ئۇنىڭغا ھەتتا شۇ ئاق داغدا نىمىدۇ بىر نەرسە قىمىرلىغاندەك كۆرۈندى. "بۇ داغ قار بولسا كېرەك؛ داغ — unetache③ (بىر داغ)" — دەپ ئويلىدى روستوۋ، "مانا ساڭا ئى نې تاش..."

"ناتاشا..... سىڭلىم، قارا كۆزلەر. نا... تاشكا... (مەن پادىشانى كۆردۇم دىسەم ناھايىتىمۇ ھەيران قالار!) ناتاشكىنى... ناتاشكىنى ئال...".

---

① دىشلو (ДИШЛО) ئىككى ئات قوشۇلىدىغان تۆت چاقلىق ھارۋىدا يەككە شوتا ياغاچ. — تەر.

② جاي نامى. يۇقۇرىدىكى باپلاردا ئۇچرايدۇ. — تەر.

③ فرانسۇزچە "داغ" دىگەن سۆزنىڭ تەلەپپۇزى "ناتاشا" بىلەن يېقىن كەلگەچكە، روستوۋدا ناتاشا توغرىسىدىكى ئويىنى پەيدا قىلىدۇ. — تەر.

— ئۇڭغا تارتىۋىراق يۈرۈڭ، تۆرەم، بۇ يەردە چاتقاللار بار، — دىدى بىر ئاتلىق روستوۋ ئاتتا ئۇخلاپ كېتىۋاتقاندا.

روستوۋ ئاتنىڭ يايلىغىچە ساڭگىلاپ چۈشۈپ قالغان بېشىنى كۆتىرىپ، ھىلىقى ئاتلىقنىڭ ئالدىدا توختىدى. ئۇ ياش بالىدەك، ھامان ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئاچالمايتتى. "ھ...ەي، نىمىنى ئويلاۋاتاتتىم ـ ھە؟ ئېسىمدىن چىقمىسۇن. پادىشا بىلەن قانداق گەپلىشىمەن؟ ياق، بۇنى ئويلاۋاتمايتتىم، بۇ ئەتىگە. ھا، ھا! ناتاشكىنى... باستى... كىمنى؟ ئاتلىقلارنى. ھە، ئاتلىقلار...... بۇرۇت... بۇرۇتلۇق شۇ ئاتلىق تۋېركوچىسىدا گۇرىيېۋ ھويلىسىنىڭ......بوۋاي گۇرىيېۋنىڭ ھويلىسى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا مەن ئۇنىڭ توغرىسىدا ئويلىغان ئىدىم. دېنىسوۋ ناھايىتى ياخشى يىگىت ـ تە! بۇلار ھەممىسى ئەرزىمەيدىغان نەرسىلەر، ھەممىدىن مۇھىمى شۇكى، پادىشا شۇ يەردە. ئۇ ماڭا قانداق قارىغان ئىدى ـ ھە، بىر نىمىلەرنى دىمەكچى بولدى ـ دە، پېتىنالمىدى......ياق، مەن پېتىنالمىدىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىھۇدە گەپلەر. ھەممىدىن مۇھىمى شۇكى، مەن كېرەكلىك نەرسىنى ئويلىدىم. خا، خا، خا، نا — تاشكىنى باستى، ياخشى". ئۇ بېشىنى يەنە ئاتنىڭ يايلىسىغا قويدى. بىردىنلا بىر كىشى ئۇنىڭغا ئوق ئېتىۋاتقاندەك كۆرۈندى. "نىمە؟ نىمە؟ نىمە؟ ...... چاپ! نىمە؟......" — دىدى روستوۋ ئويغىنىپ. ئۇ كۆزىنى ئېچىشى بىلەن تەڭلا، دۈشمەن تۇرغان تەرەپتىن مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ خېلى ئۇزۇنغا سوزۇلغان ۋاقىراش ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. روستوۋ ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى ئاتلىقنىڭ ئاتلىرى بۇ ۋاقىراشنى ئاڭلاپ قۇلاقلىرىنى دىڭگايتتى. ۋاقىراش ئاڭلانغان يەردە بىر ئوت يالت قىلىپ ياندى ـ يۇ، يەنە ئۆچتى، ئۇنىڭدىن

كېيىن يەنە يالت-يۇلت قىلدى. كېيىن فرانسۇز قوشۇنلىرى تۇرغان ئىگىزلىكتىكى پۈتۈن لىنىيىنى بويلاپ قاتىرىسىغا ئوتلار يېقىلدى-دە، ۋاقىراشلار بارغانسېرى كۈچىيىپ كەتتى. روستوۋ فرانسۇزلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئۇقالمايتتى، چۈنكى، ۋاڭ-چۇڭ بولۇپ كەتكەن ئىدى. پەقەت: ئا-ئا-ئا! ئىر-ئىر-ئىر-ئىر-ئىر! دېگەن ئاۋازلار ئاڭلىناتتى.

— بۇ نىمە؟ سەن نىمە دەپ ئويلايسەن؟ — دېدى روستوۋ يېنىدا تۇرغان قىران ئاتلىققا، — دۈشمەن تەرەپتىن كېلىۋاتىدىغۇ؟

قىران ئاتلىق ھېچنىمە دەپ جاۋاپ بەرمىدى.

— نىمە، ئاڭلالمايۋاتامسىنا؟ — دېدى روستوۋ يەنە خېلى ۋاقىت جاۋاپ كۈتكەندىن كېيىن.

—ھە...ەي، كىم بىلىدۇ، تۆرەم، — دېدى قىران ئاتلىق خوشياقماستىن.

— دۈشمەن شۇ تەرەپتە بولۇشى كېرەك ئىدىغۇ؟ — دېدى روستوۋ تەكرارلاپ.

— بولسا باردۇر، ياكى يوقتۇر، مەن نەدىن بىلەي، — دېدى قىران ئاتلىق، — قاراڭغۇ تۇرسا. ھەي ئۆلگۈر! — دەپ ۋاقىرىدى قىمىرلاپ تۇرغان ئېتىغا.

روستوۋنىڭ ئېتىمۇ ئوتىقا قاراپ ۋە ئاۋازلارغا قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، مۆزلاپ كەتكەن يەرگە ئاياقلىرىنى ئۇراتتى. ۋاقىرىغان ئاۋازلار بارغانسېرى كۈچىيىپ، پەقەت مىڭلىغان كىشىدىن تەركىپ تاپقان ئارمىيە پەيدا قىلالايدىغان ئومۇمى ۋاڭ-چۇڭغا قوشۇلۇپ كەتتى. ئوتلار فرانسۇزلار لاگېرىنىڭ لىنىيىسى تەرەپتە بولسا كېرەك، بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. روستوۋنىڭ ئۇخلىغۇسى كەلمەيتتى. دۈشمەن ئارمىيىسىدىكى شات-خۇرام ۋە تەنتەنە

قىلغۇچى ۋاقىراش ئاۋازلىرى ئۇنىڭغا كۈچلۈك تەسىر قىلغان ئىدى. ”Vive l’empereur, l’mpereu!“ (ياشىسۇن پادىشا، پادىشا!) دىگەن سۆزلەر روستوۋغا ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— يىراقتا ئەمەس، سايىنىڭ نېرىقى تەرىپىدە بولسا كېرەك، — دىدى روستوۋ يېنىدا تۇرغان قىران ئاتلىققا.

قىران ئاتلىق ھىچقانداق جاۋاپ بەرمەي پەقەت ئۇھ تارتتى-دە، ئاچچىغلىنىپ يۆتىلىپ قويدى. ئاتلىقلار لىنىيىسىدىن چېپىپ كېلىۋاتقان ئات تۇيىغىنىڭ تاۋۇشى ئاڭلاندى ۋە قاراڭغۇ تۇمان ئىچىدىن تۇساتتىن ئاتلىق ئۇنتېر-ئەپىتسەر ناھايىتى چوڭ پىلدەك چىقىپ كەلدى.

— تۆرەم، گېنېراللار كېلىشىۋاتىدۇ! — دىدى ئۇنتېر-ئەپىتسەر روستوۋنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

روستوۋ ئوت يېنىۋاتقان ھەم ۋاقىراش ئاۋازلىرى ئاڭلىنىۋاتقان تەرەپكە ئۇزمەي قاراپ، لىنىيىدىن كېلىۋاتقان ئاتلىقلارنى ئۇنتېر-ئەپىتسەر بىلەن بىللە قارشى ئالغىلى باردى. ئۇلارنىڭ بىرى ئاق ئات مىنگەن ئىدى. كىنەز باگراتىيون، كىنەز دولگورۇكوۋ ۋە ئاديۇتانتلىرى بىلەن بىللە دۈشمەن ئارمىيىسى تەرەپتىن ئوت ھەم ۋاقىراش ئاۋازلىرى چىققان غەلىتە ھادىسىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن چىققان ئىدى. روستوۋ باگراتىيوننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭغا دوكلات قىلدى ۋە ئاديۇتانتلارغا قوشۇلۇپ گېنېراللارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىشقا باشلىدى.

— گېپىمگە ئىشىنىڭ، — دىدى كىنەز دولگورۇكوۋ باگراتىيونغا مۇراجىئەت قىلىپ، — بۇ ھىلە-مىكىردىن باشقا نەرسە ئەمەس: ئۇ ئارقىغا چېكىنىپ، بىزنى ئالداش ئۈچۈن ئۆز ئارىيېرگارىدىغا ئوت

يېقىپ قالايمىقانچىلىق سېلىشقا بۇيرۇغان بولسا كېرەك.

— ئۇنداق ئەمەستۇ، — دېدى باگراتىيون، — مەن كەچقۇرۇن ئۇلارنىڭ شۇ دۆڭلۈكتە تۇرغانلىغىنى كۆرگەن ئىدىم؛ ئەگەر چېكىنگەن بولسا، ئۇ يەردىنمۇ كەتكەندۇ. جانابىي ئەپتىسەر، — دېدى كىنەز باگراتىيون روستوۋغا قاراپ، — دۈشمەن ئارمىيىسىنىڭ گۈزەتچىلىرى يەنە شۇ يەردە تۇرۇپتىمۇ؟

— كەچقۇرۇن تۇرغان ئىدى، ھازىر بىلمەيمەن، جانابىي ئاللىرى. بۇيرۇسىڭىز ئاتلىقلار بىلەن بېرىپ بىلىپ كېلەي.

باگراتىيون توختىدى ۋە روستوۋنىڭ سۆزىگە جاۋاپ بەرمەي، قاراڭغۇدا ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قاراشقا باشلىدى.

— مەيلى، بېرىپ بىلىپ كېلىڭ، — دېدى بىرئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن.

— بولىدۇ.

— روستوۋ ئېتىنى دېۋىتكۈچى بىلەن نىقتىدى، ئۇنتېر-ئەپتىسەر فېدچېنكو ۋە يەنە ئىككى ئاتلىقنى چاقىرىپ ئېلىپ، ئۇلارغا ئۆزى بىلەن بىللە بېرىشنى بۇيرۇدى-دە، ۋاڭ-چۇڭ ئاۋازلار كېلىۋاتقان ئىدىرلىق ئېتىكىگە قاراپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. روستوۋ ئۈچ ئاتلىق بىلەن بىللە، ئۆزىدىن ئىلگىرى ھېچكىم بارمىغان تۇمان باسقان بۇ سىرلىق ۋە خەۋپلىك يىراق جايغا كېتىۋاتقانلىغىدىن ھەم ۋەھىمە قىلاتتى، ھەم خۇرسەن ئىدى. باگراتىيون دۆڭلۈكتە تۇرۇپ ئۇنىڭغا، سايدىن نېرى ئۆتمە دەپ ۋاقىرىدى، لېكىن روستوۋ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ، توختىماستىن بارغانسېرى يىراقلىشىپ كېتىۋەردى ۋە بارغانسېرى ئالدىنىپ، چاتقاللارنى دەرەخ دەپ، ئويمان-چوڭقۇرلۇقلارنى ئادەم دەپ،

ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بارغانسېرى ئۆزى سېزىپ كېتىۋاتاتتى. ئىتنى چاپتۇرۇپ ئېدىرنىڭ ئېتىگىگە چۈشكەندە ئۆزىمىز تەرەپتىكى ئوتلار ۋە دۈشمەن تەرەپتىكى ئوتلارمۇ كۆرۈنمەي قالدى، لېكىن فرانسۇزلارنىڭ ۋاقىراشلىرى تېخىمۇ قاتتىق ۋە تېخىمۇ ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. جىلغىدا دەرياغا ئوخشاش بىر نەرسە كۆرۈنگەن ئىدى، لېكىن يېقىن بېرىپ قارىسا دەريا ئەمەس، يول ئىكەن. ئۇ يولغا چىقىپ، شۇ يولدىن كېتىۋېرەيمۇ ياكى يولنى كېسىپ ئۆتۈپ، قارىيىپ تۇرغان دالىدىن ئېدىرغا قاراپ ماڭايمۇ دېگەن دىلىغۇللۇقتا ئېتىنىڭ بېشىنى تارتتى. تۇماندا ئاقىرىپ كەتكەن يول بويلاپ مېڭىش بىرئاز خەۋپسىز ئىدى، چۈنكى، ئادەمنى دەرھال كۆرگىلى بولاتتى. "ئارقىمدىن مېڭىڭلار" — دېدى-دە، يولدىن كېسىپ ئۆتۈپ ئاتنى چاپتۇرغان پېتى ئېدىرغا، يەنى تۈنۈگۈن فرانسۇز ساقچىلىرى تۇرغان جايغا قاراپ يۈرۈشكە باشلىدى.

— تۆرەم، ھۇ ئەنە! — دېدى ئارقىسىدىكى ئاتلىقلاردىن بىرى.

روستوۋ ئارقىسىغا قايرىلىپ قارىغىچە قاپ-قاراڭغۇ تۇماندا نىمىدۇ يالت قىلدى-دە، گۈمبۈرلەپ مىلتىق ئېتىلدى ۋە ئوق خۇددى بىر نەرسىگە نالە قىلغاندەك، تۇماندا ۋىژىلداپ يۇقۇرى ئۇچۇپ كەتتى. يەنە بىر مىلتىق ئېتىلمىدى-يۇ، ئەمما مىلتىق قوندىقىدا ئوت يالت-يۇلت قىلىپ قالدى. روستوۋ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ ئارقىسىغا چېپىپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ھەر خىل پەيتلەردە تۆت قېتىم مىلتىق ئېتىلدى ۋە ئوقلار ھەر خىل ئاۋاز بىلەن تۇماندا قاياقىدۇ بىر تەرەپلەرگە كەتتى. روستوۋ ئوقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۆزىگە ئوخشاش خوشال بولغان ئېتىنىڭ بېشىنى تارتىپ ئاستا-ئاستا يۈرەتتى. "قېنى، يەنە بىر قېتىم، قېنى، يەنە بىر قېتىم!" دەيتتى

كۆڭلىنىڭ بىر چېتى زوقلىنىپ. بىراق باشقا ئوق چىقمىدى.

روستوۋ پەقەت باگراتىيونغا يېقىنلىشىپ كەلگەندىلا، ئاندىن ئېتىنى بولۇشىغا قويۇپ بەردى ۋە قولىنى شەپكىسىنىڭ سايىۋىنىگە قويغان پېتى ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

دولگورۇكوۋ يەنىلا فرانسۇزلار چېكىنىپ بىزنى ئالداش ئۈچۈن ئوت ياققان دېگەن پىكرىدە چىڭ تۇراتتى.

— ھە، بۇ نېمىنى ئىسپاتلايدۇ؟ — دېدى ئۇ روستوۋ يېقىنلىشىپ كەلگەندە، — ئۇلار ساقچىلىرىنى قالدۇرۇپ چېكىنىشى مۇمكىن.

— دېمەك، تېخى ھەممىسى كەتمەپتۇ، كىنەز، — دېدى باگراتى- يون، — ئەتە سەھەرگە قەدەر قاراپ باقايلى، ئەتىلىككە ھەممىسى مەلۇم بولىدۇ.

— ئېدىرلىقتا ساقچىلار بار، شۇ كەچقۇرۇنقى جايىدا تۇرۇپتۇ، جانابى ئالىيلىرى، — دېدى روستوۋ؛ ئۇ بۇ چاغدا ئات ئۈستىدە ئېگىلىپ، قولىنى شەپكىسىنىڭ سايىۋىنىگە تۇتۇپ، شۇ تەرەپكە بېرىپ كەلگەنلىكىدىن، خۇسۇسەن ئوقلار ۋىژىلداپ ئۇچۇپ ئۆتىۋاتا- قىنىدا قورقمىغانلىقىدىن پەيدا بولغان خوشاللىقىنى زورىغا بېسىپ تۇراتتى.

— ياخشى، ياخشى، — دېدى باگراتىيون، — سىزگە تەشەككۈر ئېيتىمەن، جانابى ئەپىتسەر.

— جانابى ئالىيلىرى، — دېدى روستوۋ، — ئىجازەت بەرسىڭىز سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار.

— نېمە ئىلتىماس؟

— ئەتىلىككە ئېسكادرونىمىز ئارقا سەپتە قېلىشى كېرەك؛ مېنى بىرىنچى ئېسكادرونغا ئېۋەتىشىڭىزنى سورايمەن.

— فامىلەڭ نىمە؟
— گراف روستوۋ.
— ھ...ە، بولىدۇ، ماڭا جارچى بولۇپ قالغىن.
— ئىلىيە ئاندرېيېۋىچنىڭ ئوغلىمۇسەن؟ — دېدى دولگورۇكوۋ.
لېكىن روستوۋ ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاپ بەرمىدى.
— ئۇمىت قىلسام بولامدۇ، جانابى ئالىيلىرى؟
— بۇيرۇق بېرىمەن.
"ئەتىگە مېنى بەلكى بىرەر تاپشۇرۇق بىلەن پادىشانىڭ ھوزۇرىغا ئەۋەتەر" — دېدى روستوۋ ئىچىدە، "خۇداغا شۈكۈر".

دۈشمەن ئارمىيىسىنىڭ ئوت يېقىشىغا ۋە ۋاقىراشلىرىغا سەۋەپ شۇكى، قوشۇنلارغا ناپالېئوننىڭ بۇيرۇغى ئوقۇلۇۋاتقان چاغدا، پادىشانىڭ ئۆزى ئارمىيىنى ئاتلىق ئايلىنىپ يۈرگەن ئىدى. ئەسكەرلەر پادىشانى كۆرۈپ باغ-باغ پاخاللارنى يېقىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن — "Vive l'em pereur!" ("ياشىسۇن پادىشا!") دەپ توۋلاپ يۈگۈرۈشەتتى. ناپالېئوننىڭ بۇيرۇغى مۇنداق ئىدى:
"ئەسكەرلەر! رۇس ئارمىيىسى ئۇلىمدا تارمار قىلىنغان ئاۋستىرىيە ئارمىيىسى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش مەقسىدىدە سىلەرگە قارشى چىقماقتا. بۇلار سىلەر گوللابرۇنىدا تارمار قىلغان ۋە شۇنىڭدىن بېرى مۇشۇ يەرگىچە سىلەر دائىم قوغلاپ كېلىۋاتقان شۇ باتالىيونلاردۇر. بىز ئىشغال قىلغان پوزىتسىيىلەر قۇدرەتلىك پوزىتسىيىلەردۇر، ئۇلار مېنى ئوڭ تەرەپتىن ئايلىنىپ ئۆتمەكچى بولغاندا، يان تەرەپتىن ئۆزلىرىنى ماڭا ئاشكارىلاپ قويىدۇ! ئەسكەرلەر! باتالىيونلىرىڭلارغا مەن ئۆزۈم رەھبەرلىك قىلىمەن. ئەگەر سىلەر ئىلگىرىكى-

دەك مەرتلىك كۆرستىپ، دۈشمەن سېپىنى پاراكەندە قىلساقلار ۋە ئۇلارنى گاڭگىرىتىپ قويساقلار، مەن ئوق ئاستىدىن يىراقتا تۇردىمەن؛ لېكىن ئەگەر غەلىبە بىرەر مىنۇتمۇ گۇمانلىق بولۇپ قالسا، سىلەر ئۆز پادىشايىڭلارنى دۈشمەنىڭ بىرىنچى زەربىسىگە ئۇچرىغان ھالدا كۆرىسىلەر، چۈنكى، خۇسۇسەن مىللىتىمىزنىڭ شانشەرىپى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان فرانسۇز پىيادە ئەسكەرلىرىنىڭ شانشەرىپى توغرىسىدا گەپ بولۇۋاتقان كۈندە، غەلىبە توغرىسىدا ئىككىلىنىش ھېچ مۇمكىن ئەمەس.

ياردارلارنى جەڭ مەيدانىدىن ئېلىپ چىقىمىز دىگەن بانا بىلەن سەپلىرىڭلارنى چېچىۋەتمەڭلەر! مىللىتىمىزگە قارشى مۇشۇنداق ئۆچمەنلىك بىلەن روھلانغان بۇ ئىنگلىز مالايلىرىنى يېڭىش كېرەكلىكىنى ھەر بىرىڭلار ياخشى بىلىڭلار. بىزنىڭ ھەربى يۈرۈشىمىز مۇشۇ غەلىبە بىلەن تامام بولىدۇ، بىزمۇ قىشلىق ئۆيلىرىمىزگە قايتىشىمىز مۇمكىن بولىدۇ ۋە ھازىر فرانسىيىدە تۈزۈلۈۋاتقان يېڭى قوشۇنلار شۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ؛ ئۇ چاغدا مەن تۈزىدىغان سۈلھ خەلقىمگە، سىلەرگە ۋە ماڭا مۇناسىپ سۈلھ بولىدۇ.

ناپالېون»

14

ئەتىگەن سائەت بەشتە تېخى خېلى قاراڭغۇ ئىدى. مەركەزدە ۋە ئارقا سەپتە تۇرغان قوشۇنلار ھەممىدە باگراتىيونىنىڭ ئوڭ قانىتى جايىدىن تېخى قىمىرلىمىغان ئىدى، لېكىن فرانسۇزلارنىڭ ئوڭ قانىتىغا ھۇجۇم قىلىش ۋە پىلان بويىچە ئۇنى بوگېمىيە تاغلىرىغا قوغلىۋېتىش

ئۇچۇن، بىرىنچى بولۇپ دۆڭلۈكتىن چۈشۈشى كېرەك بولغان سول
قانىتىمىزدىكى پىيادىلەر، ئاتلىقلار ۋە توپ-زەمبىرەكچىلەر كولونن-
لىرى ئالىلىقاچان ئورۇنلىرىدىن قوزغالغان ئىدى. ئارتۇقچە نەر-
سىلەرنىڭ ھەممىسى تاشلىنىپ كۆيدۈرۈلگەن گۈلخانلاردىن چىققان
ئىسلار كۆزنى ئېچىشتۇراتتى. ھاۋا سوغاق ۋە قاراڭغۇ ئىدى. ئەپتە-
سەرلەر ئالدىراپ-تېنەپ چاي ئىچىشىپ ناشتا قىلماقتا ئىدى؛ ئەس-
كەرلەر قۇرۇق ناننى چاينىشىپ، ئىسسىنىش ئۈچۈن پۇتلىرىنى يەرگە
ئۇراتتى ۋە ئېلىپ كېتىشكە مۇمكىن بولمىغان ئارتۇقچە ھەممە نەرسى-
لىرىنى — كەپىلىرىنىڭ قالدۇقلىرىنى، ئورۇندۇق-شىرەلەر، ھارۋا
چاقلىرى ۋە سۇغىلىرىنى ئوتقا تاشلاپ قالاپ، ئەتراپىدا تىزىلىشىپ
ئولتۇرۇشاتتى. ئاۋستىرىيە كولوننا باشلىقلىرى ھۇجۇم باشلاشنىڭ
ئالامىتى بولۇپ، رۇس قوشۇنلىرى ئارىسىدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ
يۈرۈشەتتى. پولك كاماندىرى تۇرغان جاي ئەتراپىدا ئاۋستىرىيە
ئەپتسەرى كۆرۈنۈش بىلەن تەڭلا، ھەركەتلىنىشكە باشلىدى: ئەس-
كەرلەر گۈلخانلار ئەتراپىدىن يۈگۈرۈشۈپ كېتىپ، مۈشتەكلىرىنى
ئۆتۈكلىرىنىڭ قونجىلىرىغا ۋە خالتىلىرىنى ھارۋىلارغا تىقىشتۇرۇپ،
مىلتىقلىرىنى قوللىرىغا ئېلىشىپ سەپ تارتىپ تۇردى. ئەپتسەرلەر
كىيىملىرىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىپ، قىلىچ ۋە خالتىلىرىنى ئېسىپ،
ۋاقىراپ-جاقىراپ سەپلەرنى كۆرۈپ چىقتى؛ ھارۋىكەشلەر ۋە
دېنشىكلار ھارۋىلىرىنى قوشۇپ، نەرسىلىرىنى يۈكلەپ
باغلاشتى. ئادىيۇتانتلار، باتالىيون ۋە پولك كاماندىرلىرى ئاتلاندى،
چوقۇندى، قېپقالىدىغان ھارۋىكەشلەرگە ئاخىرقى ئەمىر-پەرمان-
لىرىنى، كۆرسەتمىلىرىنى ھەم تاپشۇرۇقلىرىنى بەردى، مىڭلىغان
كىشىلەرنىڭ بىر خىل ئاياق تاۋۇشلىرىدىن ھەممە تەرەپ گۈرۈلدەيتتى.

ئادەملەر ئورنىۋالغانلىقى، ھەممە تەرەپنى ئىس ۋە تېخىمۇ قويۇقلىشىپ كېتىۋاتقان تۇمان بېسىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن كولونىلار چىققان جايلىرىنىمۇ، بارىدىغان جايلىرىنىمۇ كۆرەلمەستىن ۋە قاياققا كېتىۋاتقانلىقلىرىنى بىلمەستىن كېتىپ باراتتى.

خۇددى پاراخوتتا كېتىۋاتقان دېڭىزچى مەلۇم بىر دائىرىدە ئورالغان ھالدا ئەركىنلىكىنى ئۆز پاراخودىغا بەرگەندەك، كولونىدا كېتىۋاتقان ئەسكەرمۇ ئۆز پولكى بىلەن ئورالغان، چەكلەنگەن ۋە ئۆز ئەركىنلىكىنى پولكىغا بەرگەن بولىدۇ. دېڭىزچى ھەرقانچە ئۇزاق يەرگە بارسىمۇ، قانچىلىك غەلىتە، نامەلۇم ۋە خەتەرلىك يەرگە بارسىمۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ھەمىشە شۇ پالوبا، شۇ ماچتا ۋە ئۆز پاراخودىنىڭ ئاغامچىلىرى تۇرغاندەك، ئەسكەرمۇ قەيەرگە بارسا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ھەمىشە شۇ ئاغىنىلىرى، شۇ سەپلەر، شۇ فېلد فېبېل ئىۋان مىترىدىچ، روتىنىڭ ژۇچكا ناملىق ئىتى ۋە شۇ باشلىقلار بولىدۇ. ئەسكەر ئۆز پاراخودىنىڭ قايسى ۋاقىتتا تۇرغانلىقىنى ناھايىتى ئاز بىلگۈسى كېلىدۇ؛ لېكىن جەڭ كۈنى — قانداق ۋە قەيەردە بولىدىغانلىقىنى خۇدا بىلىدۇ — ئەسكەرلەرنىڭ روھىي دۇنياسىدا شۇنداق ئۆزگىرىش پەيدا بولىدۇكى، بۇ ئۆزگىرىش قانداقتۇ بىر كەسكىن، تەنتەنىلىك بىر نەرسىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ ۋە ئۇلاردا ھېچ كۆرۈلمەيدىغان بىر قىزىقىش پەيدا قىلىدۇ. ئەسكەرلەر جەڭ كۈنى ھاياجان ئىچىدە ئۆز پولكلىرى مەنپەئەتى دائىرىسىدىن تاشقىرى چىقىشقا ئىنتىلىدۇ، ئەتراپقا قۇلاق سالىدۇ، ئەتراپقا نەزەر تاشلايدۇ ۋە ئەتراپىدا نىمە بولۇۋاتقانلىقىنى تەقەززالىق بىلەن سوراۋۇشتۇرىدۇ.

تۇمان شۇنچىلىك قويۇقلىشىپ كەتكەن ئىدىكى، تاڭ ئاتقانغا

قارىماستىن ئۇن قەدەم نېرىدىكى نەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. چاتقاللار چوڭ دەرەختەك، تەكشى جايلار ئېگىز-پەس ياردەك كۆرۈنەتتى. ئۇن قەدەم نېرىدىكى ئادەمنى كۆرگىلى بولمىغانلىغى ئۈچۈن، ھەممە يەردە، پۈتۈن ئەتراپتا دۈشمەنگە توقۇنۇشۇپ قېلىش مۇمكىن ئىدى. لېكىن كولونىلار تۇماندا بىردەم پەسكە چۈشۈپ، بىردەم ئېگىزگە چىقىپ، باغلاردىن، قورالاردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، يات جايلاردىن ئۇزاق يول يۈرۈپ، ھېچنەدە دۈشمەنگە يولۇقمىدى. ئەكسىچە ئەسكەر ئالدىدا، ئارقىسىدا شۇ تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقان خۇددى شۇنداق رۇس كولونىلىرىنى كۆرەتتى. ھەر بىر ئەسكەر ئۆزى كېتىۋاتقان تەرەپكە، يەنى شۇ نامەلۇم تەرەپكە يەنە ناھايىتى كۆپ ئەسكەرلەر كېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ خوشال بولاتتى.

— ئوھو، ئۇنى قارا-چۇ، كۇرسكلىق ئەسكەرلەرمۇ ئۆتۈشتى، — دېيىشەتتى سەپتە كېتىۋاتقان ئەسكەرلەر.

— ۋاي-ۋۇي، بۇرادەر، ئەسكەرلىرىمىز ئۇۋۇسلىرىدىن چۇۋۇلۇپ چىقىپتۇ دەيسەن! تۈنۈگۈن كەچقۇرۇن يېقىلغان گۈلخانلارغا قارىساڭ، ھېچ باش-ئاخىرى يوق. خۇددى موسكۋانىڭ ئۆزى-دە!

كولوننا باشلىقلىرىدىن ھېچكىم سەپلەرگە يېقىن كەلمىگەن ۋە ئەسكەرلەرگە ھېچنەرسە دېمىگەن بولسىمۇ (كولوننا باشلىقلىرى، بىز ھەربى كېڭەشتە كۆرگىنىمىزدەك، كەيپى يوق ۋە بولىدىغان جەڭگە نارازى ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن، پەقەت بۇيرۇقنىلا ئىجرا قىلاتتى، ئەسكەرلەرنىڭ روھىنى كۆتىرىش توغرىسىدا ھېچقانداق چارە كۆرمەيتتى)، شۇنىڭغا قارىماستىن ئەسكەرلەر جەڭگە، خۇسۇسەن ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە ئادەتتىكىدەك خوشال-خورام يۈرۈشەتتى. بىراق،

قويۇق تۇماندا بىر سائەت چامىسى يول باسقاندىن كېيىن، قوشۇنلار-نىڭ كۆپ قىسمى توختاپ تۇرۇشى كېرەك بولۇپ قالـدى، شۇنىڭ بىلەن سەپلەر بويلاپ ئەسكەرلەر ئارىسىدا تەرتىپسىزلىك ۋە ئالا-توپىلاڭ بولۇۋېتىپتۇ دىگەن كۆڭۈلسىز بىر كەيپىيات تارقىلىپ كەتتى. بۇ كەيپىياتنىڭ قانـداق تارقالغانـلىغىنى ئېنىقـلاش تەس؛ لېكىن ئۇنىڭ پەۋقۇلئاددە توغرىلىغى ۋە خۇددى سايلىقتىن ئېقىپ كېلىۋاتقان سۇدەك، توختىماستىن ۋە بىلىنمەي تېز يېيىلىشى شۈبھىسىز ئىدى. ئەگەر رۇس قوشۇنلىرى ئىتتىپاقچىلارسىز ئۆزى يالغۇز بولغاندا ئىدى، بەلكى تەرتىپسىزلىك بولۇۋېتىپتۇ دىگەن كەيپىياتقا ھەممەيلەن قايىل بولغىچە كۆپ ۋاقىت كېتەتتى؛ لېكىن ھازىر ھەممەيلەن بۇ تەرتىپسىزلىكلەرنىڭ سەۋەبىنى زور مەمنۇنىيەت بىلەن ۋە تەبئى رەۋىشتە پەمسىز نېمىسلار①نىڭ بويىنىغا ئارتىپ قويۇپ، زىيانلىق بىر ئالمان-تالمانچىلىق بولۇۋېتىپتۇ ھەم بۇنى كولباساچى نېمىسلار قىلدى دەپ قايىل بولۇشتى.

— نىمىشقا توختاپ قالدىكىن-ھە؟ يا يول توسۇلۇپ قاپتىمۇ؟ ياكى فرانسۇزلارغا توقۇنۇش كېلىپ قالدۇقمىكىن؟

— ياق، بۇنداق ئەمەستۇ، ئۇنداق بولغاندا ئوق چىقىراتتى.

— ئالدىرىتىپ يولغا چىقتۇ-قۇ، ئەمدى بىكاردىن-بىكار دالى-نىڭ ئوتتۇرىسىدا توختاپ تۇرۇپتىمىز، — ھەممە ياقنى شۇ لەنتى

① رۇس ئەسكەرلىرى ئۆز نەزىرىدە ئاۋستىرىيىلىكلەرنى ۋە ئومۇمەن رۇس تىلىدا سۆزلىمەيدىغان كىشىلەرنى تامامەن "نېمىسلار" دەيدۇ. نېمىس (nemetez) دىگەن ئاتالغۇ رۇس تىلىدا "گاچا"، يەنى سۆز قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن، بىز بىلەلمەيدىغان ئادەم دىگەن مەنىدە. — تەر.

نېمىسلار مالىمان قىلىپ تۇرۇپتۇ. نېمە دېگەن بىمەنە ئادەملەر ئىكەن ـ ھە!

— مەن بولىدىغان بولسام ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈۋەتكەن بولاتتىم. ھازىر ئۇلار ئارقىمىزدا قىستۇرۇلۇپ يۈرۈشۈپتۇ. مانا ئەمدى قوسىغىمىز ئىچىگە تارتىلىپ ئاچ ئولتۇرۇپتىمىز.

— ھەي، قېنى، ماڭىمىزمۇ ـ يوق؟ ئاتلىقلار يولنى توساپ تۇرۇپتۇ دېيىشىدۇ، — دېدى ئەپتىسەر.

— ھ...ەي، بۇ لەنىتى نېمىسلار ئۆز يۇرتىنىڭ يولىنىمۇ بىلمەيدىكەن ـ ھە! — دېدى يەنە بىر ئەسكەر.

— سىلەر قايسى دىۋىزىيىدىن؟ — دېدى ئات مىنگەن بىر ئاديۇتانت كېلىپ.

— ئون سەككىزىنچى دىۋىزىيىدىن.

— ئۇنداق بولسا، بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىلەر؟ ئاللىقاچان ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىشىڭلار كېرەك ئىدى، ئەمدى كەچكىچىمۇ يېتىپ بارالمايسىلەر.

— ماۋۇ ئەخمىقانە بۇيرۇقنى قاراڭ؛ نېمە قىلىشۋاتقانلىقىلىرىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمەيدۇ، — دېدى ئەپتىسەر ئاتلىنىپ كېتىۋېتىپ.

— "تافا ـ لافا" دېدى ـ يۇ، نېمە دېگىنىنى بىلگىلى بولمايدۇ، — دېدى بىر ئەسكەر ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھېلىقى گېنېرالنى مەسخىرە قىلىپ، — مەن بولسام بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئېتىپ تاشلىغان بولاتتىم، خۇمپەرلەرنى!

— سائەت توققۇزلاردا بەلگىلەنگەن جايغا يېتىپ بېرىش بۇيرۇلغان ئىدى، بىز بولساق بۇ يولنىڭ تېخى يېرىمىنىمۇ باسقىنىمىز يوق. مانا بۇيرۇق؟ — دېيىشەتتى ئەسكەرلەر.

ئەسكەرلەرنىڭ جەڭگە ئاتلانغان چاغدىكى غەيرەتلىرى بىمەنە بۇيرۇقلار ۋە نېمىسلارغا قارىتىلغان ئەلەم ۋە غەزەپكە ئايلىنىشقا باشلىدى.

بۇ تەرتىپسىزلىكنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدىن ئىبارەت بولغان ئىدىكى، ئاۋسترىيە ئاتلىقلىرى سول قاناتتا كېتىۋاتقان چاغدا، ئالى قوماندان بىزنىڭ مەركىزىمىز ئوڭ قاناتتىن ناھايىتى يىراقتا قالدى دەپ ھېساپلاپ، پۈتۈن ئاتلىقلارنى ئوڭ تەرەپكە ئۆتكۈزۈشكە بۇيرۇق قىلغان ئىدى. بىرقانچە مىڭ ئاتلىقلار پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ يولىنى كېسىپ ئۆتۈشكە باشلىدى-دە، پىيادە ئەسكەرلەر كۈتۈپ تۇرۇشى لازىم بولۇپ قالغان ئىدى.

ئالدىدا كېتىۋاتقان ئاۋسترىيە كولوننا باشلىغى بىلەن رۇس گېنېرالى ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش پەيدا بولۇپ قالدى. رۇس گېنېرالى ئاتلىقلارنىڭ توختاپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ ۋاقىرايتتى؛ ئاۋسترىيە كولوننا باشلىغى بولسا ئەيىپ مەندە ئەمەس، چوڭ باشلىقتا دەيتتى. قوشۇنلار شۇ ئارىدا توختاپ قېلىپ زېرىكمەكتە ۋە روھى چۈشمەكتە ئىدى. بىرەر سائەت چامىسى توختاپ قالغاندىن كېيىن قوشۇنلار داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ئېدىرلىقنىڭ ئېتىگىگە چۈشۈشكە باشلىدى. ئېدىرلىقتا تارقىلىپ كەتكەن تۇمان قوشۇنلار پەسكە چۈشكەن جايدا يەنە قويۇقلىششقا باشلىدى. ئالدىنقى تەرەپتە تۇمان ئىچىدە ئاۋال بىر مىلتىق ئاۋازى، كېيىن ئىككىنچىسى، دەسلەپ قالايمىقان، قاسۇر-قۇسۇر ئېتىلغان ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلاندى؛ كېيىن ئوق ئاۋازلىرى بارغانسېرى ئەۋج ئېلىپ، قاسۇر-قۇسۇر بولۇپ، گولدباخ سايلىغى ئۈستىدە جەڭ بولۇپ كەتتى.

پەستە، ساي بويىدا دۈشمەنگە دۈچ كېلىشنى ئويلىمىغان، تۇماندا

ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭغا توقۇنۇشۇپ قالغان ۋە ئۆز باشلىقلىرىدىن روھىنى كۆتىرىدىغان بىرەر ئېغىز سۆز ئاڭلىمىغان رۇس ئەسكەرلىرى پۈتۈن قوشۇنغا تارقىلىپ كەتكەن ”كەچ قالدۇق“ دىگەن كەيپىياتتا بولۇپ، ھەممىدىن يامانراقى قويۇق تۇماندا نە ئالدىدا ۋە نە ئۆز ئەتراپىدا ھېچنەرسىنى كۆرەلمەي دۈشمەنگە قارشى خوشياقمىغان ھالدا ۋە ئاستا ئوق ئېتىپ باراتتى، تۇماندا ئۆز قىسىملىرىنى تاپالماي ئادىشىپ يۈرگەن باشلىقلار بىلەن ئادىيۇتانتلاردىن ئۆز ۋاقتىدا بۇيرۇق ئالالماي يەنە توختاپ قالاتتى. پەسكە چۈشكەن بىرىنچى، ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى كولوننىلار جەڭگە مانا شۇنداق كىردى. كۇتۇزوۋ ئۆزى تۇرغان تۆتىنچى كولوننا پراتسېن ئېگىزلىكىدە تۇراتتى.

پەستىكى جەڭ باشلانغان يەردە يەنىلا قويۇق تۇمان بار ئىدى، ئېدىرلىقنىڭ ئۈستى ئېچىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئالدىدا نىمە بولۇۋاتقانلىقىنى زادىلا كۆرگىلى بولمايتتى. دۈشمەننىڭ ھەممە كۈچلىرى، بىز ئالدىن مۆلچەرلىگىنىمىزدەك، بىزدىن ئون چاقىرىم نېرىدىمۇ ياكى شۇ تۇمان ئىچىدىمۇ — بۇنى سائەت توققۇزغىچە ھېچكىم بىلەلمىگەن ئىدى.

ئەتىگەن سائەت توققۇز بولغان ئىدى. تۇمان پەستىكىنى خۇددى دېڭىزدەك قاپلاپ كەتكەن ئىدى، لېكىن شلاپانىتس يېزىسى يېنىدىكى ئېگىزلىك تامامەن ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى، بۇ يەردە ناپالېئون ئۆز مارشاللىرى بىلەن تۇراتتى، بۇ ئېگىزلىك ئۈستىدە ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، كۆپ-كۆك ئاسمان كۆرۈنۈپ تۇراتتى، غايەت زور قۇياش شارى خۇددى ناھايىتى چوڭ ئىچى بوش قىزىل ئۈزگۈچتەك، سۈتتەك ئاپاق تۇمان دېڭىزى ئۈستىدە قىمىرلاپ تۇراتتى. پەقەت پۈتۈن فرانسۇز قوشۇنلىرىدىنلا ئەمەس، ھەتتا ناپالېئوننىڭ ئۆزىمۇ

ئىشتابى بىلەن سايـدىن بىرـدە، سوكولـنتس بىلەن شلاپانىتس يىزىلىرىنىڭ بۇ تەرىپىدە ئىدى. بىز بولساق ئۇنى ساي ۋە شۇ يىزد-لارنىڭ نېرىقى تەرىپىدە دەپ ئويلاپ، شۇ جايلارنى ئىشـغال قىلىپ جەڭ باشلىماقچى ئـدۇق. ناپالىيون قوشۇنـلىرـمىزغا شۇنـچىلىك يېقىن تۇرغان ئىدىكى، بۇ ئىگىزلىكتىن بىزنىڭ ئاتـلىق ئەسكەرلىرد-مىزنى پىيادە ئەسـكەرلەردىن ئاددى كۆز بىلەن پـەرق ئېتىپ ئالا-لايتتى. ناپالىيون ئىتالىيە ئۇرۇشىغا كىيىپ بارغان شۇ كۆك شىنېلىنى كىيىپ ۋە كىچىككىنە كۆك ئەرەپ ئېتىغا مىنگەن ھالـدا ئۆز مارشال-لىرىدىن سەل ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ خۇددى تۇمان دېڭىزىـدىن چوڅ-چىيىپ چىقىپ قالغانـدەك كۆرۈنـگەن ۋە يىراقتا رۇس قوشۇنـلىرى قىمىرلاۋاتقان ئىگىزلىكلەرگە تىكىلىپ قارايتتى ۋە سايلىقتىن چىقىۋات-قان ئوق ئاۋازلىرىغا قۇلاق سالاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇنىڭ ياداڭغۇ يۈزىنىڭ بىرەر موسكۇلىمۇ قىمىرلـمايتتى، چاقـناپ تۇرغان كۆزلىرى بولسا قىمىرلىماستىن بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قارايتتى. ئۇنىڭ مۆلچەرلىرى توغرا بولۇپ چىقتى. رۇس قوشۇنـلىرىـنىڭ بىر قىسمى سايلىقتا، چوڭ-كىچىك كۆللەرنىڭ ئەتراپىـغا چۈشـتى، بىر قىسمى بولسا پراتسېن ئىگىزلىكـدىن چۈشۈپ كەلمەكـتە ئىدى. ناپالىيون بولسا بۇ ئىگىزلىكـلەرگە ھۇجۇم قىلـماقـچى بولغان ئىـدى ۋە ئۇنى پوزىتسىيىنىڭ ئاچقۇچى دەپ ھىساپلايتتى. ئۇ تۇمان ئىچىدە پراتس يېزىسى يېنىدىكى ئىككى ئىگىزلىك ئارىسىغا جايلاشقان چوڭقۇرلۇقتا چۈشۈپ، سايلىقتا قاراپ نەيزىلىرىنى پارقىرىتىپ كېتىۋاتقان ۋە بىرد-نىڭ ئارقىسـدىن بىرى تۇمان دېڭـىزىـدا كۆزدىن غايىـپ بولۇپ كېتىۋاتقان رۇس كولونىنلىرىنى كۆرۈپ تۇراتتى. كەچقۇرۇن ئالغان مەلۇماتلىرىغا، قاراۋۇللاردا كەچقۇرۇن ئالغان مەلۇماتلىرىـغا ۋە ئاياق

تاۋۇشلىرىغا، رۇس كولونىلىرىنىڭ تەرتىپسىز رەۋىشتە يۇرۇشكە ۋە بارلىق مۆلچەرلىرىگە كۆرە، ناپالېون ئىتتىپاقچىلارنىڭ ئۇنى خېلى يىراقتا دەپ گۇمان قىلغانلىغىنى، پىراتسېنغا يېقىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كولونىلار رۇس ئارمىيىسىنىڭ مەركىزى ئىكەنلىگىنى، بۇ مەركەز ھازىردىن تارتىپلا خېلى ئاجىزلاشقانلىغىنى ۋە ئۇنىڭغا مۇۋەپپەقىيەتلىك رەۋىشتە ھۇجۇم قىلىش مۇمكىنلىگىنى روشەن كۆرۈپ تۇراتتى. لېكىن ئۇ يەنىلا ئۇرۇشنى باشلىمايتتى.

بۈگۈن ئۇنىڭ ئۈچۈن تەنتەنىلىك بىر كۈن — تاج كىيگەنلىگىنىڭ بىر يىللىغى بولغان ئىدى. تاڭ ئالدىدا بىرقانچە سائەت ئۇخلىۋالدى-دە، ساغلام، خۇشخۇي، يېنىك، كەيپى چاغ، ھەممە ئىمكانىيەتلىك ۋە ھەممىگە قادىر بولدىغاندەك كەيپىيات بىلەن ئاتقا مىنىپ مەيدانغا چىقىپ كەتتى. ئۇ تۇمان ئارىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئىگىزلىككە قىمىرلىماستىن قاراپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ سوغاق يۈزىدە ئاشىق بولۇپ قالغان ھەم بەختىيار بالىغا خاس مەغرۇرلۇق، ئېرىشىلگەن بەخت ئىپادىسى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. مارشاللار ئۇنىڭ ئارقىسىدا تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ دىققىتىنى چېچىشقا پېتىنالمايتتى. ئۇ بىر پەس پىراتسېن ئىگىزلىكلىرىگە، بىر پەس تۇمان ئىچىدىن ئۆزۈپ چىققان قۇياشقا قارايتتى.

قۇياش تۇمان ئارىسىدىن تامامەن چىقىپ بولۇپ، دالىغا ۋە تۇمانغا كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك نۇرىنى چاچقاندا، ناپالېون جەڭنى باشلاش ئۈچۈن خۇددى شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، چىرايلىق ئاپپاق قولىدىن پەلىيىنى ئالدى-دە، ئۇنىڭ بىلەن مارشاللىرىغا جەڭنى باشلاش توغرىسىدا ئىشارەت قىلدى. مارشاللىرى ئادىيۇتانتلىرىنىڭ ھەمرالىغىدا تەرەپ-تەرەپكە چېپىپ كېتىشتى ۋە بىرقانچە مىنۇتتىن

كېيىن فرانسۇز ئارمىيىسىنىڭ ئاساسىي كۈچلىرى پراتسېن ئىگىزلى-
گىگە قاراپ يولغا چىقتى. رۇس قوشۇنلىرى بولسا بۇ ئىگىزلىكتىن
سول تەرەپتىكى سايلىقتا بارغانسېرى چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى.

15

كۇتۇزوۋ سائەت سەككىزدە تۆتىنچى ملورادوۋىچ كولوننىسىنىڭ ئالدىدا ئاتلىنىپ پراتسېن يېزىسىغا كېلىۋاتاتتى، بۇ كولوننا ئاللىقا-چان سايلىقتا چۈشۈپ كەتكەن پرژېبىشېۋسكى ۋە لانژېرون كولونى-لىرىنىڭ ئورنىنى ئىشغال قىلىشى كېرەك ئىدى. كۇتۇزوۋ ئالدىنقى پولك كىشىلىرى بىلەن سالاملاشتى-دە، بۇ كولوننىنى ئۆزەم ئېلىپ بارىمەن دەپ بىلدۈرمەكچى بولۇپ، ئالدىدىن يۈرۈپ كېتىۋېرىشكە بۇيرۇق بەردى. ئۇ پراتسېن يېزىسىغا كەلگەندە توختىدى. كىنەز ئاندرېي باش قوماندانىنىڭ مۇلازىملىرىنى تەشكىل قىلغان ناھايىتى كۆپ سانلىق كىشىلەر ئارىسىدا ئارقىدا تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي ئۆزىنى ھاياجانلانغان، ئەسەبىلەشكەن ۋە شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇزاق ۋاقىتتىن بېرى كۈتكەن پەيتى يېتىپ كەلگەن كىشىدەك ئېغىر ۋە بىمالال ھېس قىلاتتى. ئۇ بۈگۈنكى كۈن ئۆزى ئۈچۈن تولون ياكى ئاركوك كۆرىگى① كۈنى ئىكەنلىكىگە قاتتىق ئىشەنگەن ئىدى. ئۇ قانداق بولۇشىنى بىلمەيتتى، لېكىن بولۇشىغا قاتتىق ئىشەنگەن

① ناپالېون 1796-يىلى دۇشۇ يەردە ئاۋسترىيىنىڭ كۈچلۈك قوشۇنلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىپ زور غەلبە قىلغان. بۇ يەر ئىتالىيىنىڭ ۋېرونا ئۆلكىسىدە. — تەر.

ئىدى. بۇ يەرلەرنى ۋە قوشۇنلىرىمىزنىڭ قانداق ھالەتتە تۇرغانلىقىنى ئارمىيىمىزنىڭ بىرەر كىشىسى قانچىلىك بىلسە، كىنەز ئاندرېمۇ شۇنچىلىك بىلەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىستراتېگىيە پىلانىنى — ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش توغرىسىدا ئەمدى ئويلاشنىڭمۇ ھاجىتى قالمىغان بولسا كېرەك — تامامەن ئۇنتۇپ قالغان ئىدى. ئۇ ئەمدى ۋېروتېر پىلانىغا قوشۇلۇپ، يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان تاسادىپىيلىقلارنى ئويلايتتى ۋە ئۆزىنىڭ زېرەكلىكى ھەم قەتئىيلىكىنى تەلەپ قىلىشى مۇمكىن بولغان يېڭى مۇلاھىزىلەرنى قىلاتتى.

سول تەرەپتىكى سايلىقتا تۇمان ئىچىدىن كۆرۈنمەيدىغان قوشۇنلار ئارا ئېتىشىشلار ئاڭلىناتتى. كىنەز ئاندرېغا قىزغىن جەڭ شۇ يەردە بولىدىغاندەك ۋە دۈشمەن شۇ يەردە قارشىلىق كۆرسىتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. "مېنى بىرىگادا ياكى دىۋىزىيە بىلەن شۇ يەرگە ئەۋەتىشىدۇ" — دىدى ئۆزىچە، "مەن بېرىپ ئۇ يەردە قولۇمدا بايراق تۇتۇپ ئالغا بېسىپ، ھەرقانداق قارشىلىق بولسا يېڭىمەن".

كىنەز ئاندرېي ئۆتۈپ كېتىۋاتقان باتالىيونلارنىڭ بايراقلىرىغا بىپەرۋالىق بىلەن قاراپ تۇرالمايتتى. ئۇ بۇ بايراقلارغا قاراپ: "مەن بەلكى مانا شۇ بايراقنى كۆتىرىپ قوشۇنلارنىڭ ئالدىدا يۈرەرمەن" — دەپ ئويلايتتى.

كەچكى تۇمان سەھەرگە يېقىن ئېگىزلىكلەردە پەقەت شەبنەمگە ئايلانغان قىرونى قالدۇرغان ئىدى، سايلىقلاردا بولسا تۇمان ئەتراپنى ئاپپاق سۈت دېڭىزىدەك قاپلاپ كەتكەن ئىدى. بىزنىڭ قوشۇنلىرىمىز چۈشكەن ۋە ئېتىشىش ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇرغان سول تەرەپتىكى سايلىقتا ھېچنەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئېگىزلىكلەر ئۈستىدە تىنىق كۆپ-كۆك ئاسمان، ئوڭ تەرەپتە بولسا

غايەت زور قۇياش شارى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئالدىدىكى يىراق تۇمان دېڭىزىنىڭ قىرغىقىدا، دۈشمەن ئارمىيىسى بولۇش ئېھتىمالى بولغان ئورمانزار ئېدىرلار كۆزگە تاشلىناتتى ۋە يەنە نىمىدۇ بىر نەرسىلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئوڭ تەرەپتە گۋاردىيە ئاتلىرىنىڭ تۇياق ئاۋازلىرى ۋە چاقلارنىڭ تاراقشىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئارىلاپ نەيزىلىرىنى پارقىرىتىپ تۇمان دائىرىسىگە كىرەتتى؛ سول تەرەپتە، يېزىنىڭ نېرىقى تەرىپىدە شۇنىڭغا ئوخشىغان سان-ساناقسىز ئاتلىق قىسىملار تۇمان دېڭىزىغا يېقىنلىشاتتى ۋە ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ كۆزدىن غايىپ بولاتتى. ئالدىدا ۋە ئارقىدا پىيادە قىسىملار كېلەتتى. باش قوماندان ئۆتۈپ كېتىۋاتقان قوشۇنلارنى كۆزىتىپ، يېزىدىن چىقىش ئاغزىدا تۇراتتى. كۇتۇزوۋ بۇ كۈنى سەھەردە چارچىغان ۋە ئەسەبىلەشكەندەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پىيادە ئەسكەرلەر، ئالدىنى بىرەر نەرسە توسقان بولسا كېرەك، بۇيرۇقسىزلا توختاپ قالغان ئىدى.

— قېنى، ئېيتىڭا، باتالىيون-باتالىيون بولۇپ سەپكە تىزىلىپ يېزىنى ئايلىنىپ ئۆتۈشسۇنىچۇ، — دېدى كۇتۇزوۋ كېلىۋاتقان گېنېرالغا ئاچچىغلىنىپ، — دۈشمەنگە قارشى يۈرۈپ كېتىۋاتقىنىمىزدا يېزىنىڭ تار كوچىلىرىدىن مۇشۇنداق ئۇزۇن سوزۇلۇپ ئۆتۈشكە بولامدىكىن، شۇنىڭغىمۇ ئەقلىڭىز يەتمىسە، مۇھتەرەم جاناپ، مۇھتەرەم گېنېرال.

— مەن يېزىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن سەپكە تىزماقچى ئىدىم، ئالى ھەزرەت، — دېدى گېنېرال.

كۇتۇزوۋ ئاچچىق كۈلۈپ قويدى.

— دۈشمەننىڭ كۆز ئالدىدا ئادەملەرنى سەپ قىلىپ تۇرسىڭىز

ناھايىتى ياخشى بولار!

— دۈشمەن تېخى يىراقتا، ئالىي ھەزرەت. ئورۇنلاشتۇرما بويىچە......

— ئورۇنلاشتۇرما ئىمىش! — دەپ ۋاقىرىدى كۇتۇزوۋ زەردىسى قايناپ، سىزگە كىم ئېيتتى بۇنى؟...... مەرھەمەت، بۇيرۇقنى ئورۇنلاڭ.

— ياخشى بولىدۇ!

— Moncher (دوستۇم)، دىدى لېۋىتسكى پىچىرلاپ كىنەز ئاندرېغا، — le vieux est d'une humeur de chien. (ئاقساقىلىمىزنىڭ ئۆتى تېشىپ كېتىپتۇ).

شلەپىسىگە كۆك پەر تاقىغان ئاق كىيىملىك بىر ئاۋستىرىيە ئەپىتسەرى كۇتۇزوۋنىڭ ئالدىغا ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، پادىشا نامىدىن ئۆتىنچى كولوننا جەڭگە چىقتىمۇ دەپ سورىدى.

كۇتۇزوۋ ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاپ بەرمەي، يۈزىنى تەتۈر ئۆرۈۋالدى-دە، كۆزى توساتتىنلا يېنىدا تۇرغان كىنەز ئاندرېغا چۈشتى. كۇتۇزوۋ بولكونسكىنى كۆرۈپ، خۇددى بۇ بولۇۋاتقان ئىش ئۈچۈن ئاديۇتانتىم گۇناكار ئەمەس دىگەندەك قىلىپ، ئۆزىنىڭ يامان ۋە زەھەرخەندە چىرايىنى يۇمشاتتى. ئۇ ئاۋستىرىيە ئەپىتسەرىگە جاۋاپ بەرمەستىن، بولكونسكىغا مۇراجىئەت قىلدى:

— Allez voir, mon cher, si la troisiéme a dépassé le village. Dites-lui de s'arréter et d'attendre mes ordres. (بېرىپ قاراڭچۇ، ئەزىزىم، ئۈچىنچى دىۋىزىيە يېزىدىن ئۆتتىمىكىن. ئېيتىڭ، توختاپ مېنىڭ، مېنىڭ بۇيرۇغۇمنى كۈتسۇن)

كىنەز ئاندرېي مېڭىش بىلەن تەڭ، كۇتۇزوۋ ئۇنى توختىتىۋالدى.

— Et demandez-lui, si les tirailleurs sont postes, — Ce qu'ils font!, Ce qu'ils font (ئالدىنقى ئوقچىلار جاي-جايىغا ئورۇنلاشتىمىكىن، شۇنىمۇ سوراپ بېقىڭ، — دەپ قوشۇپ قويدى يەنە، — بۇلار نىمە قىلىۋېتىپتۇ، نىمە قىلىۋېتىپتۇ!) — دىدى ئۆزىچە يەنىلا ئاۋستىرىيىلىككە جاۋاپ بەرمەي.

كىنەز ئاندرېي تاپشۇرۇقنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئات چاپتۇرۇپ كەتتى.

ئۇ ئالدىدا كېتىۋاتقان باتالىيونلارنى قوغلاپ يېتىپ، ئۈچىنچى دىۋىزىيىنى توختاتتى ۋە بىزنىڭ كولونىلىرىمىز ئالدىدا ھەقىقەتەن ئوقچىلار يوقلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدى. پولك ئالدىدا كېتىۋاتقان پولك كاماندىرى باش قوماندانىنىڭ ئوقچىلارنى چېچىۋېتىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى ئاڭلاپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدى. پولك كاماندىرى ئالدىمىزدا يەنە ئەسكەرلەر بار ۋە دۈشمەنلەر ئون چاقىرىمچە نېرىدا دەپ قاتتىق ئىشەنگەن ئىدى. دەرۋەقە، ئالدىدا بۇ تەرەپكە قاراپ پەسىيىپ بارىدىغان ھەم قويۇق تۇمان بىلەن قاپلانغان چۆل جايلاردىن باشقا ھېچنىمە كۆرۈنمەيتتى. كىنەز ئاندرېي باش قوماندان نامىدىن بۇ خاتالىقنى تۈزىتىشنى بۇيرۇپ ئات چاپتۇرۇپ قايتىپ كەتتى. ئات ئۈستىدە بەستىلىك قېرى گەۋدىسىنى مۆكچەيتىپ، يەنە شۇ يەردە تۇرغان كۇتۇزوۋ كۆزىنى يۇمۇپ قاتتىق ئەسنىدى. قوشۇنلار مىدىرلىمايتتى، بەلكى مىلتىقلىرىنى يەلكىسىدىن چۈشۈرۈپ تۇراتتى.

— ياخشى، ياخشى، — دىدى كۇتۇزوۋ كىنەز ئاندرېيغا ۋە قولىدا سائەتنى تۇتۇپ، "سول قاناتتىكى ھەممە كولونىلار چۈشۈپ كەتتى، بىزمۇ يولغا چىقىشىمىز كېرەك" — دەپ تۇرغان گېنېرالغا مۇراجىئەت

قىلدى.

تېخى ئۇلگۈرىمىز، جانابى ئالىيلىرى، — دېدى كۇتۇزوۋ يەنە ئەسنەپ، — ئۇلگۈرىمىز، — دېدى يەنە تەكرارلاپ.

شۇ چاغدا كۇتۇزوۋنىڭ ئارقىسىدا سالام بەرگەن پولكلارنىڭ ئاۋازلىرى يىراقتىن يېتىپ كەلدى ۋە بۇ ئاۋازلار ئالغا بېسىپ كېلىۋاتقان رۇس كولونىنلىرىنىڭ ناھايىتى ئۇزاقتا سوزۇلغان لىنىيىلىرىنى بويلاپ تېز يېقىنلىشىشقا باشلىدى. روشەنكى، پولكلار سالام بېرىۋاتقان ئادەم تېز يۈرۈپ كەلمەكتە ئىدى. ئالدىدا كۇتۇزوۋ تۇرغان پولك ئەسكەرلىرى سالام بېرىپ ۋاقىرىغانىدا، ئۇ سەل چەتلەندى-دە، چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ئارقىسىغا قارىدى. پراتسېن يولىدىن ھەر خىل كىيىم كىيگەن ئاتلىقلار خۇددى ئېسكادروندەك ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. بۇلاردىن ئىككىسى باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئېتىنى باراۋەر چاپتۇرۇپ تېز كەلمەكتە ئىدى. بۇلارنىڭ بىرى قارا فورمىلىق كىيىم كىيگەن، بېشىغا ئاق پەر تاقىغان ۋە ئىنگلىزچە جابدۇلغان جىرەن ئات مىنگەن؛ ئىككىنچىسى بولسا، ئاق فورمىلىق كىيىم كىيگەن، قارا ئات مىنگەن ئىدى. بۇلار مۇلازىملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىۋاتقان ئىككى پادىشا ئىدى. كۇتۇزوۋ فرونتتا خىزمەت قىلىپ پىشىپ يېتىشكەن پىشقەدەم ھەربىلەرگە خاس ھەركىتى بىلەن قوشۇنلارغا "ھازىر ئول!" دەپ كاماندا بەردى-دە، ساليوت بېرىپ پادىشانىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن قىياپىتى ۋە قىلىقى بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ باشلىقلارغا ئىتائەتچان ۋە ئۇلارنىڭ بۇيرۇقلىرى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزۈپ ئولتۇرمايدىغان ئادەم قىياپىتىگە كىردى. ئۇ ھەددىدىن زىيادە ياسىما ھۆرمەت كۆرسىتىپ پادىشانىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ساليوت

بەردى (ئۇنىڭ بۇنداق ھۆرمىتى ئالېكساندرغا ياقمىدى بولغاي).

بۇ يېقىمسىز تەسىرات ياش پادىشانىڭ بەختىيار يۈزىدىن خۇددى ئوچۇق ئاسماندىكى تۇمان قالدۇغىدەك سۈزۈپ ئۆتۈپ كەتتى-دە، يەنە دەرھال يوقالدى. ئۇ بىتاپ بولۇپ قالغاندىن كېيىن، بولكونسكى بىرىنچى مەرتىۋە چەتئەلدە ئۇلمۇتىس مەيدانىدا كۆرگەندىكىگە قارىغاندا سەل ياداپ قالغان ئىدى؛ لېكىن ئۇنىڭ چىرايلىق ۋە كۆك كۆزلىرىدە ئۇلۇغۋارلىق بىلەن مۇلايىملىقنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان شۇ جازىبە، نازۇك لەۋلىرىدە خىلمۇ-خىل ئىپادىلىنىشى مۇمكىن بولغان ۋە كۆپرەك خۇشبەخت ھەم ئەيىپسىز ياشلىققا مايىل شۇ ھالەت كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئۇ ئولمۇتستا ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەكتە ئۇلۇغۋارراق كۆرۈنگەن ئىدى، بۇ يەردە بولسا تېخىمۇ خۇشخۇي ۋە تېخىمۇ روھلۇق كۆرۈندى. ئۇ ئۈچ چاقىرىم يولدىن ئات چېپىپ كېلىپ سەل قىزارغان ئىدى، شۇنىڭ بىلەن ئېتىنى توختاتتى-دە، يېنىكىنە ئۇھ تارتقاندىن كېيىن، ئۆزىگە ئوخشاش ياش ۋە روھلۇق مۇلازىملىرىغا قارىدى. چارتورىژسكى بىلەن نوۋوسىلتسېۋ، كىنەز بولكونسكى بىلەن ستروگانوۋ ۋە باشقا ئوبدان كىيىنگەن خۇشخۇي ياش يىگىتلەر چىرايلىق، پارقىراپ تۇرىدىغان، شوخ ۋە تېخى ئەمدىلا سەل-پەل تەرلىگەن ئاتلارغا مىنىشىۋېلىشىپ، بىر بىرى بىلەن سۆزلىشىپ ۋە تەبەسسۇم قىلىشىپ، پادىشانىڭ ئارقىسىدا تۇرۇشاتتى، پادىشا فرانس يۈزى سوزۇق ۋە قىزىل ياش يىگىت بولۇپ، چىرايلىق قارا ئاتتا پەۋقۇلئاددە تۈپ-تۈز ئولتۇراتتى ۋە بىر نىمىدىن تەشۋىشلەنگەندەك ئەتراپىغا ئاستا نەزەر سالاتتى. ئۇ ئاق كىيىم كىيگەن ئاديۇتانتلىرىدىن بىرىنى چاقىرىپ بىر نىمىلەرنى سورىدى. "ئۇ

ئېھتىمال، ئۇلاردىن سائەت قانچىدە يولغا چىققانلىقىنى سورىغان بولسا كېرەك" — دەپ ئويلىدى كىنەز ئاندرېي، كونا تونۇشىنى كۆزىتىۋېتىپ ۋە بىرونىدا قوبۇل قىلىنغانلىقىنى ئەسلىگەندە تەبەسسۇمنى باسالماي قېلىپ. پادىشالارنىڭ مۇلازىملىرى گۋاردىيە ۋە ئارمىيە پولكلىرىدىن تاللىۋېلىنغان رۇس ۋە ئاۋستىرىيە جارچى يىگىتلىرىدىن ئىبارەت ئىدى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئات ئۇستىلىرى پادىشالارنىڭ گۈللۈك يوپۇقلار يېپىلغان چىرايلىق زاپاس ئاتلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇشاتتى.

خۇددى ھاۋاسى بۇزۇلغان ئۆيگە ئوچۇق تۇرغان دېرىزە ئارقىلىق ساپ دالا ھاۋاسى كىرگەندەك، بۇ كېلىشكەن يىگىتلەرنىڭ ئات چاپتۇرۇپ كېلىشى بىلەن تەڭ، كۆڭۈلسىز كۇتۇزوۋ ئىشتابىدىمۇ بىردىنلا ياشلىق تۇيغۇسى، غەيرەت ۋە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا ئىشەنچ پەيدا بولغان ئىدى.

— نىمشقا باشلىماي تۇرىسىز، مىخايىل لارىئونوۋىچ؟ — دەپ ئالدىراپ مۇراجىئەت قىلدى پادىشا ئالېكساندىر كۇتۇزوۋقا، شۇنىڭ بىلەن تەڭ پادىشا فرانسقا ھۆرمەت بىلەن قاراپ قويىدى.

— كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن، ئالىي ھەزرەت، — دىدى كۇتۇزوۋ تازىم قىلىپ.

پادىشا سەل ھومىيىپ ۋە ئاڭلىماي قالغانلىقىنى بىلدۈرمەكچى بولۇپ قۇلىقىنى تۇتتى.

— كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن، ئالىي ھەزرەت، — دەپ تەكرارلىدى يەنە كۇتۇزوۋ (كىنەز ئاندرېي كۇتۇزوۋ "كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن" دىگەندە، ئۇنىڭ يۇقۇرى لېۋى غەيرى تەبىئى رەۋىشتە تىترىگەنلىگىنى بايقاپ قالدى)، — كولونىلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولغىنى

يوق، ئالى ھەزرەت.

پادىشا ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى-يۇ، ئەمما بۇ جاۋاپ ياقمىغان بولسا كېرەك، سەل مۆكچەيگەن يەلكىسىنى قىسىپ، خۇددى كۇتۇ-زوۋدىن شىكايەت قىلغاندەك قاراش بىلەن يېنىدا تۇرغان نوۋوسىلت-سېۋغا قارىدى.

— بىز ھازىر، مىخايىل لارىئونوۋىچ ھەممە پولكلار يېتىپ كەل-مىگىچە كۆرەكنى باشلىمايمىز دەپ ئولتۇرىدىغان تسارتىسىن لوگادا ئەمەسمىز، — دىدى پادىشا ۋە گەپكە قوشۇلمىسىڭىزمۇ مېنىڭ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ دىگەندەك يەنە پادىشا فرانسىنىڭ كۆزىگە قارىدى؛ لېكىن پادىشا فرانس گەپكە قۇلاق سالماي ھامان ئۇياق-بۇياققا قارايتتى.

— شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ باشلىمايمەنكى، ئالى ھەزرەت، — دىدى كۇتۇزوۋ يەنە ئاڭلىماي قالمىسۇن دىگەندەك يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ۋە ئۇنىڭ يۈزى يەنە نىمە ئۈچۈندۇ لىپىلداپ كەتتى، — شۇنىڭ ئۈچۈن باشلىمايمەنكى، ئالى ھەزرەت، بىز كۆرەكتىمۇ ئەمەس ۋە تسارىتسىن لوگادىمۇ ئەمەس، — دىدى روشەن ۋە ئېنىق قىلىپ.

كۇتۇزوۋنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ دەرھال بىر بىرىگە قاراپ قويغان پادىشا مۇلازىملىرىنىڭ يۈزلىرىدە نارازىلىق ۋە خاپا بولۇش ئالامەت-لىرى ئىپادىلەندى. "ئۇ ھەرقانچە قېرى بولسىمۇ، ئەسلا مۇنداق دىمەسلىگى كېرەك ئىدى" دىگەندەك قىلاتتى ئۇلارنىڭ كۆزلىرى.

پادىشا ئۇ يەنە بىر نەرسە دىمەسمىكىن دەپ كۈتۈپ، كۇتۇزوۋ-نىڭ كۆزلىرىگە ناھايىتى دىققەت بىلەن تىكىلىپ قارىدى. لېكىن كۇتۇزوۋمۇ ئۇنىڭدىن بىرەر گەپ كۈتكەندەك تازىم قىلىپ تۇراتتى. بۇ جىملىق بىرەر مىنۇتچە داۋام قىلدى.

— بىراق، ئەگەر بۇيرۇسىڭىز، ئالى ھەزرەت، — دىدى كۇتۇ-زوۋ بېشىنى كۆتىرىپ ۋە ئاۋازىنى بايىقىدەك قېتىپ قالغان، پىكىر يۈرگۈزمەيدىغان، ئەمما ئىتائەتچان گېنېرالنىڭ ئاۋازىغا ئۆزگەرتىپ.

ئۇ ئېتىنى "چۇ!" دەپ كولوننا باشلىغى مىلورادوۋىچنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇنىڭغا ھۇجۇم باشلاش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

قوشۇنلار يەنە قوزغالدى ۋە نوۋوگورود پولكىنىڭ ئىككى باتالىيونى بىلەن ئاپشېرون پولكىنىڭ بىر باتالىيونى پادىشانىڭ ئالدىدىن ئالغا قاراپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

ئاپشېرون باتالىيونى ئۆتۈپ كېتىۋاتقانىدا قىزىل يۈزلۈك، شىنېلسىز، پەقەت فورمىلىق كىيىم كىيگەن، كۆكرىدىگە ئوردېنلارنى ئېسىۋالغان ۋە چوڭ پەر تاقىۋالغان شلەپىسىنى چەكىسىگە قىڭغىر قىلىپ كىيىۋالغان مىلورادوۋىچ ئېتىنى ئوينىتىپ ئالدىغا چېپىپ كەلدى ۋە يىگىتلەرچە ساليوت بېرىپ، پادىشانىڭ ئالدىدا ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتتى.

— خۇدايار بولسۇن، گېنېرال، — دىدى ئۇنىڭغا پادىشا.

— Ma foi, sire, nous ferons ce que qui sera dans notre possibilité, sise! (ئالى ھەزرەت، قولىمىزدىن كەلگىنىچە ھەركەت قىلىمىز، ئالى ھەزرەت!) — دىدى مىلورادوۋىچ ئېچىلىپ. ئۇنىڭ فرانسۇزچىنى بۇزۇپ سۆزلىگەنلىگى پادىشا مۇلازىملىرى ئارىسىدا مەسخىرە كۈلكىسىنى پەيدا قىلغان ئىدى.

مىلورادوۋىچ بىردىنلا ئېتىنى ئارقىغا بۇراپ پادىشانىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى. پادىشانىڭ كېلىشى بىلەن روھلىنىپ كەتكەن ئاپشېرونلىقلار ئىككى پادىشا ۋە ئۇلارنىڭ مۇلازىملىرى ئالدىدىن باراۋەر، مەردانە، تېز قەدەم تاشلاپ ئۆتمەكتە ئىدى.

— يىگىتلەر! — دېدى مىلورادوۋىچ يۇكسەك، خوشال-خورام ۋە مەغرۇر ئاۋاز بىلەن. ئۇ، جەڭنى كۈتۈپ، ئېتىشىش ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ ۋە سۈۋوروۋ دەۋرىدە جەڭگە قاتناشقان يولداشلىرى بولمىش ئاپشېرونلۇق يىگىتلەرنىڭ ئىككى پادىشا ئالدىدىن مەردانە قەدەم تاشلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ناھايىتى ھاياجانلىنىپ، پادىشانىڭ تۇرغانلىقىنىمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى، — يىگىتلەر! سىلەر جەڭگە بىرىنچى مەرتىۋە قاتنىشىۋاتقىنىڭلار يوق! — دېدى ۋاقىراپ.

— جېنىمىز پىدا! — دەپ ۋاقىراشتى ئەسكەرلەر.

پادىشانىڭ ئېتى ئۇشتۇمتۇت چىققان بۇ ۋاقىراش ئاۋازلىرىدىن ئۈركۈپ كەتتى. روسىيىدە بولغان كۆرەكلەردە، بۇ يەردە بولسا ئائۇ ستېرلىتس دالىسىدا پادىشانى كۆتىرىپ يۈرگەن ۋە ئۇنىڭ سول پۇتى بىلەن بىقىنىغا كەلسە-كەلمەس نىختاشلىرىغا بەرداشلىق بەرگەن بۇ ئات، خۇددى مارس مەيدانىدىكىدەك ئاڭلىنىۋاتقان مىلتىق ئاۋازلىرىنىمۇ، پادىشا فرانسىنىڭ قارا ئايغىرى يېنىدا تۇرغىنىنىمۇ، ئۈستىدىكى ئادەمنىڭ بۇگۈن نىمىلەرنى دېگەنلىكىنى ۋە نىملەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى ھەم نىمىلەرنى سېزىۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇقماي، پەقەت قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ تۇراتتى، خالاس.

پادىشا تەبەسسۇم بىلەن مۇلازىملىرىدىن بىرىگە ئاپشېرونلۇق يىگىتلەرنى كۆرسىتىپ بىر نىملەرنى دېدى.

16

كۇتۇزوۋ ئۆز ئادىيۇتانتلىرىنىڭ ھەمرالىقىدا، ئاتلىق مەرگەنلەر

ئارقىسىدىن ئاتتا پىيادە يۈرگەندەك ئاستا يۈرمەكتە ئىدى.

ئۇ كولوننىلارنىڭ ئارقىسىدىن يېرىم چاقىرىم يۈرۈپ، ئىككى يول ئايرىلىشتىن سەل نېرىسىدىكى خاراپ بولۇپ تاشلىنىپ قالغان (ئېهتىمال، بىر چاغلاردا قاۋاقخانا بولسا كېرەك) يالغۇز بىر ئۆي ئالدىدا توختىدى. ھەر ئىككى يول ئېدىرنىڭ ئېتىگىگە قاراپ كەتكەن ۋە ھەر ئىككى يولدىن قوشۇنلار كېتىۋاتاتتى.

تۇمان تارقىلىشقا باشلىدى ۋە ئىككى چاقىرىمچە نېرىدا قارىمۇ-قارشى تۇرغان ئېگىزلىكلەردە دۈشمەن قوشۇنلىرى خىرە-شىرە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. سول تەرەپتە تۆۋەندە ئېتىشىش ئاۋازلىرى كۈچىيىشكە باشلىغان ئىدى. كۇتۇزوۋ ئاۋستىرىيە گېنېرالى بىلەن گەپلىشىپ توختاپ قالدى. سەل ئارقىدا تۇرغان كىنەز ئاندرېي ئۇلارغا قاراپ تۇراتتى ۋە ئاديۇتانتتىن دۈربۈننى سورىماقچى بولۇپ، ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى.

— قاراڭ، قاراڭ، — دېدى ئاديۇتانت. يىراقتىكى قوشۇنلارغا ئەمەس، بەلكى ئۆز ئالدىدىكى ئېدىرلىققا قاراپ، — بۇلار فرانسۇزلارغۇ!

ئىككى گېنېرال ۋە ئاديۇتانتلار دۈربۈنغا ئېسىلىشىپ، بىرىنىڭ قولىدىن بىرى تارتىۋالماقچى بولۇشاتتى. ھەممەيلەننىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى ۋە ھەممەيلەننىڭ يۈزلىرىدە ۋەھىمە ئەكس ئېتەتتى. فرانسۇزلار ھازىر بىزدىن ئىككى چاقىرىم نېرىدا دەپ ئويلاشقان ئىدى، ئۇلار بولسا ئۇشتۇمتۇت ئالدىمىزدىن چىقىپ قالدى.

— بۇ دۈشمەنمۇ؟... ياقەي!... ھو، قاراڭا، ئۇ...دۈشمەن.... بولسا كېرەك...بۇ قانداق بولغىنى؟ — دېگەن ئاۋازلار ئاڭلاندى.

كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ تەرەپتە تۆۋەندە، كۆتۈزوۋ تۇرغان جايدىن تەخمىنەن بەش يۈز قەدەم نېرىدا ئاپشېرونلىقلارغا قارشى يۈرۈپ كېلىۋاتقان فرانسۇزلارنىڭ زىچ كولونناسىنى دۈربۈنسىز كۆردى.

"مانا، ھەل قىلغۇچ پەيت كەلدى! ئەمدى ماڭا نۆۋەت كەلدى" — دىدى كىنەز ئاندرېي ئىچىدە ۋە ئېتىنى قامچىلاپ كۆتۈزوۋنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ئاپشېرونلىقلارنى توختىتىش كېرەك، جانابى ئالىيلىرى! — ۋاقىردى كىنەز ئاندرېي.

لېكىن شۇ ئەسنادا ھەممە تەرەپنى تۈتۈن قاپلاپ كەتتى-دە، شۇ يېقىن ئەتراپتىن قاسۇر-قۇسۇر مىلتىق ئاۋازلىرى ئاڭلاندى ۋە كىنەز ئاندرېيدىن ئىككى قەدەم نېرىدا تۇرغان كىمدۇر بىرسى قورقۇپ كېتىپ: "مانا، ئىشىمىز تۈگىدى، بۇرادەرلەر!" — دەپ ۋاقىرىدى. بۇ ئاۋاز گويا كاماندىدەك بولۇپ، ئۇنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن قېچىشقا باشلىدى.

بىر بىرىگە ئارىلىشىپ، بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقان ئالىمان ئارقىغا، بۇندىن بەش مىنۇت بۇرۇن قوشۇنلار پادىشالار ئالدىدىن ئۆتكەن جايغا قاراپ چاپتى. بۇ ئالىماننى توختىتىشنىڭ تەسلىگى بىر ياقتا تۇرسۇن، توختاپ قالاي دىگەن ئادەممۇ شۇلارغا قوشۇلۇپ قېچىشقا مەجبۇر بولاتتى. بولكونسكى پەقەت ئادەملەردىن ئارقىدا قالماسلىققا تىرىشاتتى ۋە نىمە بولۇۋاتقانلىغىغا ھېچ چۈشەنەلمەي، ھاڭ-تاڭ بولۇپ ئەتراپىغا قاراپ-قاراپ قوياتتى. نېسۋىتسكى ناھايىتى غەزەپ بىلەن قىزىرىپ ۋە تامامەن ئۆزگىرىپ، كۆتۈزوۋقا: "بۇ يەردىن ھازىر كېتىڭ، بولمىسا چوقۇم ئەسىر چۈشىسىز" — دەپ

ۋاقىرىدى. كۇتۇزوۋ ھامان شۇ يەردە تۇرۇپ، ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاپ بەرمەي، يانچۇغىدىن قول ياغلىقىنى چىقاردى. ئۇنىڭ يۈزىدىن قان ئاقماقتا ئىدى. كىنەز ئاندرېي ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— يارىدار بولدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى ئىڭەكلىرىنىڭ تىترىگىنىنى ئاران بېسىۋېلىپ.

— يارا بۇ يەردە ئەمەس، ئەنە ئاۋۇ يەردە! — دىدى كۇتۇزوۋ قول ياغلىقىنى يۈزىدىكى ئوق تەككەن يەرگە بېسىپ تۇرغان پېتى قېچىپ كېتىۋاتقانلارنى كۆرسىتىپ.

— ئۇلارنى توختىتىڭ! — دەپ ۋاقىرىدى كۇتۇزوۋ ۋە ئۇلارنى توختىتىپ بولۇشقا كۆزى يەتمىگەن بولسا كېرەك، ئېتىنى قامچىلىدى-دە، ئوڭ تەرەپكە قاراپ چاپتۇرۇپ كەتتى.

قېچىپ يەنە يوپۇرۇلۇپ كەلگەن ئالمان ئۇنى ئارقىسىغا سۈرۈپ ئېلىپ كەلدى.

قوشۇنلار شۇنداق زىچ ئالمان بولۇپ قاچاتتىكى، ئۇنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان ئادەمنىڭ قۇتۇلۇپ چىقىشى تەس ئىدى. بىرسى "ماڭساڭچۇ! نىمىشقا توختاپ قالدىڭ؟" — دەپ ۋاقىرايتتى. بىراۋ ئارقىسىغا قايرىلىپ، ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئاتاتتى؛ بىرسى كۇتۇزوۋ-نىڭ ئېتىنى قامچىلايتتى. كۇتۇزوۋ ئالمان ئىچىدىن ناھايىتى تەسلىكتە چىقىپ، يېرىمىدىن ئازراق قالغان مۇلازىملىرى بىلەن سول تەرەپكە، شۇ يېقىن ئارىدا ئېتىلىۋاتقان توپلاردىن ئاۋاز ئاڭلىنىۋات-قان تەرەپكە قاراپ كەتتى. كىنەزئاندرېي قېچىپ كېتىۋاتقان ئالمان ئىچىدىن ئاران چىقىپ، كۇتۇزوۋدىن كېيىن قالماسلىققا تىرىشاتتى ۋە كېتىۋېتىپ ئېدىرنىڭ يانباغرىدا تۈتۈن ئىچىدە يەنە ئوق ئېتىۋاتقان

رۇس توپـچىلىرى① ۋە ئوك تەرەپكە قاراپ چېپىپ كېلىۋاتقان فرانسۇز ئەسكەرلىرىنى كۆردى. يۇقۇرىراقتا تۇرغان رۇس پىيادە ئەسكەرلىرى توپچىلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئالغىمۇ باسماي، قېچىپ كېتىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئارقىسىدىنمۇ ئەگەشمەي، قىمىرلىماي تۇراتتى.

— توختىسىلىڭ بۇ ئەبلەخلەرنى! — دەپ ۋاقىرىدى كۇتۇزوۋ ھۆمدەپ پولك كاماندىرىغا قېچىپ كېتىۋاتقانلارنى كۆرسىتىپ؛ لېكىن شۇ ئان خۇددى بۇ گېپى ئۈچۈن جازا بولغاندەك، قۇچقاچلار چۇرۇقلاشقانغا ئوخشاش بىر قانچە ئوق چىقىراپ پولك كاماندىرى ۋە كوتوزوۋ مۇلازىملىرى ئۈستىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

فرانسۇزلار توپچىلارغا ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى، كۇتۇزوۋنى ئوققا تۇتۇشقا باشلىدى. شۇ ئوق ئۆتۈپ كېتىش بىلەن تەڭ پولك كاماندىرى پۇتىنى تۇتۇپ قالدى؛ بىرقانچە ئەسكەر يىقىلدى ۋە پودپرا پورشىك قولىدىكى بايراقنى تاشلىۋەتتى؛ بايراق تەۋرىنىپ كەتتى-دە، يېنىدىكى ئەسكەرنىڭ مىلتىقىغا ئىلىنىپ يەرگە يىقىلدى. ئەسكەرلەر كوماندىسىز ئېتىشقا باشلىدى.

— ئۇھ! ئۇھ! — دىدى ئۈمىتسىزلىنىپ نالە قىلغان قىياپەت بىلەن كۇتۇزوۋ، — بولكونسكى، — دىدى پىچىرلاپ قېرىپ كۈچىدىن قالغانلىقىنى بىلىپ تىترىگەن ئاۋازى بىلەن، — بولكونسكى، — دىدى پىچىرلاپ يەنە چېچىلىپ كەتكەن باتالىيون ۋە دۈشمەننى كۆرسىتىپ، — بۇ قانداق بولغىنى؟

① بىرقانچە توپ ۋە مىناميوتتىن تۈزۈلگەن توپچىلار ياكى مىناميوتچىلار گۇرۇپپىسى. — تەر.

لېكىن ئۇ گېپىنى ئېيتىپ تۈگەتكىچە، كىنەز ئاندرېي نومۇس ۋە غەزەپتىن يىغا ياشلىرى بوغۇزىغا تىقىلغانلىقىنى سېزىپ، ئاتتىن ئۆزىنى تاشلىدى-دە، بايراققا قاراپ يۈگۈردى.

— يىگىتلەر، ئالغا! — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ بالىدەك چىقىراپ.

"مانا پۇرسەت كەلدى!" — دەپ ئويلايتتى كىنەز ئاندرېي بايراقنى قولىغا ئېلىپ ۋە ئوقنىڭ چىقىرىغان ئاۋازىنى ھوزۇرلىنىپ ئاڭلاپ (دۈشمەنلەر بۇ ئوقلارنى بولۇپمۇ شۇنىڭغا قارىتىپ ئېتىۋاتقاندەك ئىدى). بىر قانچە ئەسكەر يىقىلدى.

— "ئۇررا!" — دەپ ۋاقىرىدى كىنەز ئاندرېي ئېغىر بايراقنى قولىدا ئاران تۇتۇپ تۇرۇپ ۋە پۈتۈن باتالىيون ئارقىدىن چاپىدۇ دىگەن شۈبھىسىز ئىشەنچ بىلەن ئالغا قاراپ يۈگۈردى.

دەرھەقىقەت، ئۇ بىرنەچچە قەدەمنى ئۆزى يەككە باستى. ئاۋال بىر، ئىككى ئەسكەر، ئۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن باتالىيون "ئۇررا!" — دەپ ۋاقىراپ ئالغا يۈگۈردى ۋە ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى. باتالىيون ئۇنتېر-ئەپتسەرى يۈگرەپ بېرىپ، ئېغىرلىقىدىن تەۋرىنىپ تۇرغان بايراقنى كىنەز ئاندرېينىڭ قولىدىن ئالدى، لېكىن شۇئان ھالاك بولدى. كىنەز ئاندرېي بايراقنى يەنە قولىغا ئالدى-دە، سېپىدىن تۇتۇپ سۆرىگىنىچە، باتالىيون بىلەن بىللە ئالغا يۈگۈردى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىدا توپچىلىرىمىزنى كۆردى، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى دۈشمەن بىلەن ئېلىشماقتا ئىدى، بىر قىسمى توپ-زەمبىرەكلەرنى تاشلاپ قېچىپ كېلىۋاتاتتى؛ ئۇ فرانسۇز پىيادە ئەسكەرلىرىنىمۇ كۆردى، ئۇلار توپ-زەمبىرەك ئاتلىرىنى تۇتۇپ تۇرۇشاتتى ۋە توپ-زەمبىرەكلىرىنى بىز تەرەپكە قارىتىپ توغرىلىماقتا ئىدى. كىنەز ئاندرېي باتالىيون بىلەن بىللە توپ-زەمبىرەكلەرگە يىگىرمە

قەدەم يېقىن بېرىپ قالغان ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۈستىدىن توختىماي چىقىراپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئوق ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ تۇراتتى، ئوڭ ۋە سول تەرىپىدە ئەسكەرلەر ۋاي-ۋاي دەپ نالە قىلىپ يىقىلماقتا ئىدى. لېكىن كىنەز ئاندرېي ئۇلارغا قارىمايتتى؛ ئۇ پەقەت ئالدىدا، يەنى توپچىلاردا بولۇۋاتقان ئەھۋاللارغا كۆز سالاتتى. ئۇ فرانسۇز ئەسكىرى بىلەن توپ-زەمبىرەك تازىلايدىغان ئۇزۇن چوتكىنى تالىشىپ-تارتىشىپ تۇرغان، شەپكىسى بىر تەرەپكە قىڭغىر بولۇپ كەتكەن سېرىق زەمبىرەكچىنىڭ گەۋدىسىنى روشەن كۆرۈپ تۇراتتى. كىنەز ئاندرېي بۇ ئىككى كىشىنىڭ گاڭگىراپ كەتكەن ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە غەزەپلەنگەن قىياپىتىنى روشەن كۆرۈپ تۇراتتى، لېكىن ئۇلار نېمە قىلىشىۋاتقانلىقىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمەيۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

"نېمە قىلىشىۋاتىدىكىن-ھە؟ — دېدى كىنەز ئاندرېي ئۇلارغا قاراپ ئىچىدە، — سېرىق زەمبىرەكچىنىڭغۇ قورالى يوق، ئۇ نېمىشقا قاچمايدىكىن-ھە؟ فرانسۇز نېمىشقا ئۇنىڭغا نەيزىسىنى تىقمايدىكىن-ھە؟ ئۇ قېچىپ ئۈلگۈرگىچە فرانسۇز مىلتىغىنى يادىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭغا نەيزە تىقسا كېرەك".

دەرھەقىقەت، شۇ چاغ، باشقا بىر فرانسۇز ئەسكىرى مىلتىغىنى توغرىلىغان پېتى بۇ ئېلىشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى: بېشىغا نېمە ئىش كېلىشىنى تېخىچە بىلمەي، فرانسۇزنىڭ قولىدىن چوتكىنى تارتىپ ئالغانلىقى ئۈچۈن تەنتەنە قىلىپ تۇرغان سېرىق چاچ زەمبىرەكچىنىڭ تەقدىرىمۇ ھەل بولۇشى كېرەك ئىدى، لېكىن كىنەز ئاندرېي بۇ ماجرا نېمە بىلەن تۈگىگەنلىكىنى كۆرەلمىدى. شۇ چاغ ئۇنىڭغا يېقىندا تۇرغان ئەسكەرلەردىن

بىرى يوغان تاياق بىلەن راسا كېلىشتۇرۇپ بېشىغا ئۇرغانىدەك تۇيۇلىدى. بېشى بىر ئاز ئاغرىغاندەك قىلدى، لېكىن بۇنىدىنمۇ يامانراقى شۇ ئىدىكى، بۇ ئاغرىق ئۇنىڭ خىيالىنى چېچىۋېتىپ، ھېلىقى ئەھۋاللارنى كۆزىتىشكە دەخلى قىلغان ئىدى.

"نىمە بولدى؟ يىقىلىپ چۈشۈۋاتىمەنمۇ؟ ئايىغىمدىن جان چىقىۋاتىدۇ" — دەپ ئويلىدى كىنەز ئاندرېي ۋە ئوگدىسىغا يىقىلدى. ئۇ فرانسۇزلار بىلەن زەمبىرەكچىلەر ئوتتۇرىسىدىكى تارتىشىشنىڭ نىمە بىلەن تۈگىگەنلىگىنى كۆرۈش ۋە سېرىق چاچ زەمبىرەكچىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىگى ياكى تىرىكلىگىنى، توپ-زەمبىرەكلىرىمىزنىڭ دۈشمەن قولىغا چۈشكەنلىگى ياكى ئۆز كىشىلىرىمىز ئېلىپ كەتكەنلىگىنى بىلىش ئۈچۈن كۆزىنى ئاچتى. لېكىن ھېچنىمىنى كۆرەلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىدە ئېگىز، خىرە، لېكىن ھەرھالدا ناھايىتى ئېگىز، كۆلرەڭ بۇلۇتلار ئاستا-ئاستا ئۈزۈپ يۈرگەن ئاسماندىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىدى. "نىمە دىگەن جىمجىت، تىنچ ۋە ھەشەمەتلىك، مەن يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان چاغدىكىگە ھېچ ئوخشىمايدۇ"، — دىدى كىنەز ئاندرېي ئىچىدە، — "بىز يۈگۈرگەن، ۋاقىرىغان ۋە ئېلىشقان چاغدىكىگە ھېچ ئوخشىمايدۇ؛ فرانسۇز بىلەن زەمبىرەكچى غەزەپ ۋە ۋەھىمە ئىچىدە چوتكىنى تالىشىپ-تارتىشقان چاغدىكىدەك ئەمەس، بۇ ئېگىز ۋە بىپايان ئاسماندىكى بۇلۇت تامامەن باشقىچە ئۈزۈۋاتاتتى. بۇ ئېگىز ئاسماننى نىمىشقا مەن شۇ چاققىچە كۆرمىگەندىمەن؟ مەن نىمە دىگەن بەختلىك، مەن ئۇنى ئاخىر كۆردۈم. شۇنداق! بۇ بىپايان ئاسماندىن باشقا ھەممىسى بىمەنە، ھەممىسى يالغان. ئۇنىڭدىن باشقا ھېچنەرسە، ھېچنەرسە يوق. ھەتتا شۇ ئاسمانمۇ يوق، سۈكۈنات ۋە تىپ-تىنچلىقتىن باشقا

ھېچنەرسە يوق. خۇداغا شۈكۈر!......"

17

باگراتىيوننىڭ ئۆلۈك قانىتىدا سائەت توققۇزدا جەڭ تېخى باشلانمىغان ئىدى. گىنېراز باگراتىيون دولگورۇكوۋنىڭ جەڭنى باشلاش توغرىسىدىكى تەلىۋىگە قوشۇلغۇسى كەلمىدى ۋە جاۋاپكار-لىقنى بويىنىدىن ساقىت قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا بۇ ھەقتە باش قوماندانىدىن سوراپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتىشنى تەكلىپ قىلدى. باگراتىيون ئىككى قاناتنى بىر بىرىدىن ئاجرىتىپ تۇرغان ئارىلىقنىڭ ئون چاقىرىم دېگۈدەك كېلىدىغانلىقىنى، ئەۋەتىلگەن ئادەم ھالاك بولماي (ھالاك بولۇش ئېھتىمالى كۆپرەك ئىدى)، ھەتتا باش قوماندانىنى تاپقان تەقدىردىمۇ (باش قوماندانىنى تېپىشمۇ تەس ئىدى)، كەچقۇرۇندىن بۇرۇن قايتىپ كېلەلمەسلىكىنى بىلەتتى.

باگراتىيون ئۆزىنىڭ يوغان، ھېچنىمىنى ئىپادە قىلمايدىغان ۋە ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن مۇلازىملىرىغا قارايتتى، روستوۋنىڭ مېنى ئەۋەتەرمىكىن دەپ ھاياجان ۋە ئۈمىت ئىچىدە ئىختىيارسىز قېتىپ قالغان باللارچە چىرايى بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭ كۆزىگە چۈشتى. ئۇ روستوۋنى ئەۋەتتى.

— ئەگەر باش قوماندانىدىن بۇرۇن پادىشا ھەزرەتلىرىنى ئۇچرىتىپ قالسامچۇ، جانابى ئالىلىرى؟ — دېدى روستوۋ قولىنى شەپكىسىنىڭ سايىۋىنىگە قويۇپ.

— پادىشاھەزرەتلىرىگە ئېيتسىڭىزمۇ بولىدۇ، — دېدى دولگورۇكوۋ ئالدىراپ باگراتىيوننىڭ ئاغزىدىن گېپىنى تارتىۋېلىپ.

روستوۋ نۆۋەتچىلىگى تۈگىگەندىن كېيىن تاڭغا يېقىن بىر ئاز ئۇخلىۋالغاچقا، ئۆزىنى ھازىر خۇشال، جەسۇر، دادىل، ھەركىتى شۇنچىلىك ئەپچىل، ئۆز بەختىگە شۇنچە ئىشەنگەن ۋە كەيپى شۇنچە چاغ ھېس قىلاتتىكى، ھەممە ئىش ئۇنىڭغا ئاسان، كۆڭۈللۈك ۋە مۇمكىن كۆرۈنەتتى.

ئۇنىڭ ھەممە ئۈمىدى بۈگۈن ئەتىگەندە ئەمەلگە ئاشتى: دۈشمەنگە قارشى چوڭ جەڭ باشلىنىپ، جەڭگە قاتناشتى؛ ئەڭ باتۇر گېنېرالغا جارچى بولدى؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە تاپشۇرۇق بىلەن كۇتۇزوۋ ۋە بەلكى پادىشا ھۇزۇرىغا باراتتى. ئەتىگەندە ھاۋا ئوچۇق، تېگىدىكى ئات ناھايىتى قابىل ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى روشەن، ئۆزى خۇشبەخت ئىدى. ئۇ بۇيرۇقنى ئالدى-دە، ئېتىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ، لىنىيە بويلاپ چېپىپ كەتتى. ئاۋال تېخى جەڭگە كىرمەستىن قىمىرلىماي تۇرغان باگراتىيون قوشۇنلىرى لىنىيىسىنى بويلاپ كەتتى: كېيىن ئۇۋاروۋ ئاتلىقلىرى ئىشغال قىلىپ تۇرغان بوشلۇققا چىقىپ، بۇ يەردە قوشۇنلارنىڭ ھەركەتكە كەلگەنلىكىنى ۋە جەڭگە تەييارلىق قىلىش ئالامەتلىرىنى بايقىدى؛ ئۇۋاروۋ ئاتلىقلىرى تۇرغان جايدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئالدى تەرەپتە زەمبىرەك ۋە مىلتىقلارنىڭ ئېتىلغان ئاۋازلىرىنى ئېنىق ئاڭلىدى. ئېتىشىش ئاۋازلىرى بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى.

بايا يەككە-يەككە، ئىككىدىن، ئۈچتىن ئېتىلىۋاتقان مىلتىق ۋە بۇلارنى ئارىلاپ بىر ياكى ئىككى گۈمبۈرلەپ زەمبىرەك ئاۋازلىرى ئاڭلىنىۋاتقان بولسا، ئەمدى ئەتىگەندىكى ساپ ھاۋادا، ئېدىرلارنىڭ يانباغرىدىن، پراتسېن ئېگىزلىكلىرىنىڭ ئالدىدا مىلتىقلارنىڭ قاسىر-قۇسۇرى ۋە زەمبىرەكلەرنىڭ گۈمبۈرلىشى شۇنچىلىك تېزلىشەتتىكى،

ئارقىمۇ-ئارقا ئېتىلغان زەمبىرەكلەرنىڭ گۈمبۈرلىشى بەزىدە بىر بىرىگە قوشۇلۇپ كېتىپ، گۈمبۈرلىگەن بىرگىنە ئاۋازغا ئايلىنىپ كېتەتتى.

يانباغىرلاردا مىلتىقلاردىن چىققان ئىسلارنىڭ بىر بىرىنى قوغلىشىپ يۈرگەندەك ئۆچۈپ يۈرگەنلىكى، زەمبىرەكلەردىن يۇقىراپ چىققان ئىسلارنىڭ يېپىلغانلىقى ۋە بىر بىرىگە قوشۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىسلار ئارىسىدا پارقىراپ تۇرغان نەيزىلەردىن پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ يۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقى، يېشىل ساندۇقلۇق توپ-زەمبىرەكلەرنىڭ قاتار-قاتار بولۇپ كېلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

روستوۋ نىمە بولۇۋاتقانلىقىنى ئوبدانراق كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن، ئېتىنى ئېگىزلىكتە بىر پەس توختاتتى؛ لېكىن ھەرقانچە دىققەت بىلەن سىنچىلاپ قارىسىمۇ نىمە بولۇۋاتقانلىقىنى ھېچ بىلەلمىدى: ئىس ئىچىدە قانداقتۇ كىشىلەر، ئىسنىڭ ئالدىدا ۋە كەينىدە قانداقتۇ قوشۇنلار ئۆمىلىشىپ كەلمەكتە ئىدى؛ نىمىشقا كېلىۋاتىدۇ؟ بۇلار كىملەر؟ قاياققا كېلىۋاتىدۇ؟ — ھېچ چۈشىنىپ بولمايتتى. بۇلارنى كۆرۈپ ۋە بۇ ئاۋازلارنى ئاڭلاپ، روستوۋنىڭ روھى چۈشۈش ياكى قورقۇش بۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى ئەكسىچە، غەيرىتى ئېشىپ، ئۆزىنى دادىل ھىس قىلدى.

"ھە، ئات، ئات، يەنە ئات!" — دىدى روستوۋ ئىچىدە ۋە يەنە لىنىيە بويىلاپ ئات چېپىپ، جەڭگە كىرگەن قوشۇنلار دائىرىسىگە بارغانسېرى ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىۋەردى.

"نەتىجىسى قانداق بولۇشىنىغو بىلمەيمەن، لېكىن ياخشى بولدى!" — دىدى روستوۋ ئۆزىچە.

روستوۋ قانداقتۇ ئاۋستىرىيە قوشۇنلىرى تۇرغان جايدىن ئۆتۈپ، ئۇنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى لىنىيىنىڭ (بۇ گۋاردىيە ئىدى) ئاللىقاچان جەڭگە كىرگەنلىكىنى كۆردى.

"ناھايىتى ئوبدان بوپتۇ! يېقىنراقتىن كۆرىمەن"، — دەپ ئويلىدى روستوۋ.

ئۇ ئالدىنقى لىنىيىنى بويلاپ دىگۇدەك يۈردى. بىرقانچە ئاتلىقلار ئۇنىڭ قارشىسىدىن ئات چاپتۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇلار بىزنىڭ لېيب-ئۇلانلىرىمىز① بولۇپ، سەپلىرى بۇزۇلغان ھالدا ھۇجۇمدىن قايتىپ كەلمەكتە ئىدى. روستوۋ بۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، بىرىنىڭ قانغا بويالغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى.

"مېنىڭ بۇنداق ئىشلار بىلەن كارىم يوق!" — دېدى روستوۋ ئىچىدە.

ئۇ شۇندىن كېيىن تېخى بىرقانچە يۈز قەدەم نېرى يۈرمەي تۇرۇپلا، سول تەرىپىدىن يولنى كېسىپ ئۆتكەن قارائاتلىق ئاپپاق ئازادە فورمىلىق كىيىم كىيگەن زور بىر تۈركۈم ئاتلىقلار كۆرۈندى، بۇلار پۈتۈن دالا بويىچە سوزۇلۇپ، ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ ئۇنىڭ قارشىسىغا كەلمەكتە ئىدى. روستوۋ بۇ ئاتلىقلارنىڭ ئالدىدىن تېزرەك ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇپ، ئېتىنى بولۇشىغا قويۇپ بەردى، ئەگەر ئۇلارنىڭ ئاتلىرى شۇ خىلدا تېزلىك بىلەن يۈرگەن بولسا ئىدى، روستوۋ ئاللىقاچان ئۆتۈپ بولغان بولاتتى، بىراق ئۇلار ئاتلىرىنى تېخىمۇ تېزلەتتى ۋە بەزىبىر ئاتلار ھەتتا چېپىشقا باشلىدى. ئات تۇياقلىرىنىڭ

① لېيب-ئۇلان — مونارخىيە مەملىكەتلىرىدە، يېنىك ئاتلىقلاردا خىزمەت قىلىدىغان، مونارخ ۋە پادىشا ئوردىسىنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان، ئالاھىدە ئىمتىيازلىق ئەپتىسەرلەر. — تەر.

تۇپۇرلاشقان ئاۋازلىرى ۋە قۇراللارنىڭ شىرىقلاشلىرى تېخىمۇ يېقىنراق ئاڭلىنىپ، روستوۋ ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنى، گەۋدىلىرى ۋە ھەتتا يۈزلىرىنىمۇ كۆرۈشكە باشلىدى.

بۇلار قارشى تەرەپتىن كېلىۋاتقان فرانسۇز ئاتلىقلىرىغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتقان بىزنىڭ ئاتلىقلار گۋاردىيىمىز ئىدى.

ئاتلىق گۋاردىيىچىلەر ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، يەنىلا ئاتنىڭ بېشىنى قويۇپ بەرمەي، چۇلۋۇرىنى تارتىپ تۇراتتى. روستوۋ ئۇلارنىڭ چىرايلىرىنى كۆرۈپ ۋە ئۆزىنىڭ قابىل ئېتىنى بولۇشىغا پۈتۈنلەي قويۇپ بەرگەن ئەپىتسەرنىڭ "مارش، مارش!" دىگەن كوماندىسىنى ئاڭلاپ تۇراتتى. روستوۋ ئاياق ئاستى بولۇشتىن ياكى بۇلارغا قوشۇلۇپ كېتىپ، فرانسۇزلارغا قارشى ھۇجۇمغا بېرىپ قېلىشتىن ۋەھىمە قىلىپ، ئېتىنى جېنىنىڭ بېرىچە قويۇپ بەرگەن بولسىمۇ، بۇلار يېتىپ كەلگىچە يەنىلا ئۆتۈپ كېتەلمىدى.

ئەڭ چەتتىكى بويى غايەت چوڭ، چوقۇر يۈزلۈك ئاتلىق گۋار-دىيىچى ئۆز ئالدىدا روستوۋنى كۆرۈپ ھۈمىيىپ قويىدى، چۈنكى، ئۇنىڭ روستوۋ بىلەن توقۇنۇشۇپ قېلىشى مۇقەررەر بولۇپ قالغان ئىدى. ئەگەر روستوۋ ئاتلىق گۋاردىيىچى ئېتىنىڭ كۆزىگە قامچا تەككۈزۈپ قويمىغان بولسا، بۇ ئاتلىق گۋاردىيىچى روستوۋغا ئۇرۇلۇپ، ئۇنى ئات-پېتى بىلەن قوشۇپ ئاغدۇرۇپ تاشلىغان بولاتتى (روستوۋنىڭ ئۆزى بۇ سېمىز ئاتلارغا مىنگەن بەستلىك كىشىلەر ئالدىدا ناھايىتى كىچىك ۋە نىمجان كۆرۈنەتتى). غايەت زور بۇ قارا ئات ھۈركۈپ كېتىپ، قۇلىقىنى دىڭگايتتى؛ بىراق چوقۇر يۈزلۈك ئاتلىق گۋاردىيىچى يوغان دىۋىتكۈچى بىلەن ئاتنىڭ بېقىنىغا شۇنداق نىقتىغان ئىدىكى، ئات قۇيرۇغىنى سىلكىپ ۋە

بويىننى سوزغىنىچە تېخىمۇ تېز چېپىشقا باشلىدى. ئاتلىق گۋاردىيىچىلەر ئۆتۈپ كېتىشى بىلەن تەڭ، روستوۋ ئۇلارنىڭ ”ئۇررا!“ — دەپ ۋاقىرىغان ئاۋازلىرىنى ئاڭلىدى ۋە ئارقىسىغا قايرىلىپ قاراپ، بۇلارنىڭ ئالدىنقى سەپلىرىنىڭ قىزىل پاگون تاقىۋالغان يات ئاتلىقلار، ئېھتىمال فرانسۇز ئاتلىقلىرى بىلەن قوشۇلۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. شۇنىڭدىن كېيىن نىمە بولغانلىقىنى كۆرەلمىدى، چۈنكى، شۇنىڭدىن كېيىن دەرھال نەدىدۇ بىر ياقتىن زەمبىرەكلەر گۈمبۈرلەپ ئېتىلىشقا باشلىدى ۋە ھەممە تەرەپنى ئىس قاپلاپ كەتتى.

ئاتلىق گۋاردىيىچىلەر ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپ، تۇتۇن ئىچىدە كۆزدىن غايىپ بولغان شۇ ئەسنادا، روستوۋ شۇلارنىڭ ئارقىسىدىن چاپايمۇ، ياكى يولۇمغا كېتىۋېرەيمۇ، دەپ دىلىغۇل بولۇپ قالدى. بۇ ئاتلىق گۋاردىيىچىلەرنىڭ شۇنداق پارلاق ھۇجۇمى بولغان ئىدىكى، ئۇنىڭدىن فرانسۇزلارنىڭ ئۆزىمۇ ھەيران قالغان ئىدى. روستوۋ ئۆزىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتكەن مۇشۇنچە زور كېلىشكەن كىشىلەردىن، قىممەت باھا ئاتلارنى مىنگەن شۇنچە دۆلەتمەن كىشىلەر ۋە يىگىتلەردىن، ئەپسەر ۋە ئۈگەنچۈك ئەپسەرلەردىن ھۇجۇمدىن كېيىن پەقەت ئون سەككىزلا ئادەم قالغانلىقىنى كېيىنرەك ئاڭلىغاندا، يۈرىكى سىقىلىپ كەتتى.

”بۇلارغا ھەۋەسلىنىپ نىمە قىلاي، جەڭ قىلىش مېنىڭدىن قاچمايدۇ، مەن ئېھتىمال پادىشانى كۆرەرمەن!“ — دىدى روستوۋ ئىچىدە ۋە ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۆز يولىغا كەتتى.

گۋاردىيىچى پىيادە ئەسكەرلەر تۇرغان يەرگە يېتىپ كەلگەندە، روستوۋ بۇلارنىڭ ئۈستىدىن ۋە يېنىدىن زەمبىرەك ئوقلىرى ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى، بۇنى زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ ئاۋازىدىن

كۆرە، كۆپرەك ئەسكەرلەرنىڭ تەشۋىشكە چۈشۈپ قالغانلىقىدىن ۋە ئەپتەرلەر ئۆزلىرىنى غەيرى تەبىئىي رەۋىشتە مەردانە تۇتۇشقا ھەركەت قىلىشلىرىدىن بىلدى.

روستوۋ بىر گۋاردىيىچى پىيادە ئەسكەرلەر پولكى لىنىيىسىنىڭ ئارقىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، كىمدۇ بىرسى ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چاقىردى.

— روستوۋ!

— نىمە؟ — دىدى ئۇ بورىسنى تونۇماي.

— قانداق، بىز بىرىنچى لىنىيىگە چۈشۈپ قالدۇق! بىزنىڭ پولكىمىز ھۇجۇمغا ئاتلاندى! — دىدى بورىس جەڭنى بىرىنچى قېتىم كۆرگەن ياش يىگىتلەردە بولىدىغان خۇشبەخت تەبەسسۇم بىلەن كۈلۈمسىرەپ.

روستوۋ توختاپ قالدى.

— مۇنداق دىگىنە! — دىدى ئۇ، — خوش، نىمە بولدى.

— بىز دۈشمەنلەرنى ئۇلاقتۇرۇپ تاشلىدۇق! — دىدى بورىس خوشاللىق بىلەن ئاغزى ئىچىلىپ، — كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرەلەمسەن؟

شۇنىڭ بىلەن بورىس پوزىتسىيىنى ئىشغال قىلغان گۋاردىيىنىڭ ئالدىدىن قانداق قىلىپ قوشۇن چىقىپ قالغانلىقىنى، گۋاردىيە بۇنى ئاۋستىرىيىلىكلەر دەپ ئويلىغانلىقىنى ۋە كېيىن توساتتىن بۇ قوشۇنىڭ زەمبىرەك ئېتىشىدىن ئۆزىنىڭ بىرىنچى لىنىيىدە تۇرغانلىقىنى بىلىپ، جەڭ باشلاشقا مەجبۇر بولۇپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى، روستوۋ بورىسنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولمايلا ئېتىنى "چۇ!" دەپ كەتتى.

— قاياققا كېتىۋاتىسەن؟ — دىدى بورىس.

— بىر تاپشۇرۇق بىلەن ئالى ھەزرەتلىرىنىڭ ھوزۇرىغا.
— ئۇ كىشى ئەنە ئۇ يەردە! — دېدى بورىس روستوۋنىڭ "ئالى ھەزرەت" دېگىنى قۇلىغا "جانابى ئالىلىرى" دەپ ئاڭلىنىپ.
ئۇ روستوۋغا يۈز قەدەم نېرىدىراق بېشىغا دۇبۇلغا، ئۈستىگە ئاتلىق گۋاردىيىچى فورمىلىق كىيىم كىيگەن، يەلكىلىرى كۆتىرىلىپ تۇرغان، قاپىقىنى سېلىپ، رەڭگى-رۇخسارى ئۆچكەن، ئاق كىيىملىك ئاۋسترىيە ئەپتىسەرىگە بىر نىمە دەپ ۋاقىراۋاتقان ئۇلۇغ كىنەزنى كۆرسەتتى.
— بۇ كىشى ئۇلۇغ كىنەز ئىكەنغۇ، مەن باش قوماندان ياكى پادىشانى ئىزلەپ يۈرىمەن، — دېدى روستوۋ ۋە ئېتىنى "چۇ!" دەپ كەتمەكچى بولدى.
— گراف، گراف! — دەپ توۋلىدى بورىسقا ئوخشاش كەيپى چاغ بېرگ نېرىقى تەرەپتىن يۈگرەپ كېلىۋېتىپ، — گراف، مېنىڭ ئوڭ قولۇم يارىدار بولدى (ئۇ قول ياغلىقى بىلەن باغلانغان ۋە قانغا بويالغان قولىنى كۆرسەتتى) ۋە شۇنداق بولسىمۇ فرونتتا قالدىم. گراف، قىلىچنى سول قولۇم بىلەن تۇتىمەن: بىزنىڭ پۈتۈن ئەۋلادىمىز — خون بېرگلار ھەممىسىمۇ رىتسار ئىدى، گراف.
بېرگ يەنە بىر نىمىلەرنى دېدى-يۇ، لېكىن روستوۋ ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي يۈرۈپ كەتتى.
روستوۋ گۋاردىيە يېنىدىن ۋە بوش جايدىن ئۆتۈپ، ئاتلىق گۋاردىيىچىلەرنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ قالغاندەك يەنە بىرىنچى لىنىيىگە چىقىپ قېلىشتىن قورقۇپ، قاسىر-قۇسۇر مىلتىق ۋە گۈمبۈرلىگەن زەمبىرەك ئاۋازلىرى چىقىۋاتقان جايلارنى چەتلەپ، ئارقا سەپ لىنىيىسىنى بويلاپ كەتتى، ئۇ ئۇشتۇمتۇت ئۆزىنىڭ ئالدىدىن

ۋە قوشۇنلىرىمىزنىڭ ئارقا تەرىپىدىن، يەنى دۈشمەن بولۇشىغا ھېچ كۆز يەتمىگەن يېقىن يەردىن مىلتىق ئاۋازلىرى چىققانلىقىنى ئاڭلىدى.

— بۇ نېمە بولۇشى مۇمكىن؟ — دېدى روستوۋ ئىچىدە، — قوشۇنلىرىمىزنىڭ ئارقا تەرىپىدە دۈشمەن نېمە قىلىپ يۈرۈپتۇ؟ ھېچ مۇمكىن ئەمەس، — دېدى روستوۋ ۋە ئۆزىنىڭ جېنى، جەڭنىڭ يامان ئاقىۋىتى كۆزىگە كۆرۈنۈپ ۋەھىمىگە چۈشتى، — نېمە بولسا بولسۇن، بىراق، — دېدى ئىچىدە، — ئەمدى چەتلەپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق، باش قوماندانى مۇشۇ ئەتراپتىن ئىزلىشىم كېرەك ۋە ئەگەر ھەممە ئىش قولدىن كەتكەن بولسا، شۇنىڭ بىلەن بىللە مېنىڭ ئىشىممۇ تامام.

روستوۋ تۈرلۈك تۈمەن قوشۇنلار بېسىپ ئۆتكەن پراتىس يېزىسىنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى جايلارغا يېقىن بارغانسېرى كۆڭلىگە كەلگەن ھېلىقى يامان خىياللار ئەمەلدە كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

روستوۋ بىر-بىرىگە قوشۇلۇپ ئالمان-تالمان بولغان ھالدا يولنى كېسىپ ئۆتۈپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان رۇس ۋە ئاۋستىرىيە ئەسكەرلىرىگە يېقىنلاشقاندا:

— بۇ نېمە گەپ؟ نېمە گەپ؟ كىمگە قارىتىپ ئوق ئېتىۋاتىدۇ؟ كىم ئېتىۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

روستوۋغا ئوخشاش قانداق ھادىسە يۈز بەرگەنلىكىنى بىلەلمىگەن ۋە قېچىپ كېلىۋاتقان ئەسكەرلەر، رۇس، نېمىس ۋە چېخ تىلىدا:

— كىم بىلسۇن! ھەممىنى قىرىپ تاشلىدى! ھازىر ھەممە ئىش تۈگىدى دەپ جاۋاپ بېرىشەتتى.

— ئۇر نېمىسلارنى! — دەپ ۋاقىرىدى بىرسى.

— ئۆلسۇن ھەي، بۇ خىيانەتكارلار!

— Zum Henker diese Russen…! (بالاغا ئۇچرىسۇن بۇ رۇسلار!) — دەپ غۇدۇڭشىدى نېمىس.

يولدا بىر قانچە يارىدارلار كېتىپ باراتتى. تىللاشلار، ھاي-ھۇي ۋاقىراشلار، نالە قىلىش ئاۋازلىرى ئومۇمىي بىر ئاۋازغا قوشۇلۇپ كەتكەن ئىدى. ئېتىشىش جىمىپ قالدى ۋە كېيىن روستوۋ بىلگەندەك، رۇس ۋە ئاۋستىرىيە ئەسكەرلىرى بىر بىرىگە ئوق ئېتىشقان ئىكەن.

— ئاپلا، خۇدا ئۇردى! بۇ نىمە دېگەن گەپ؟ — دەيتتى روستوۋ ئىچىدە، — بۇ يەرگە پادىشا ھازىر كېلىپ قېلىپ، ئۇلارنى كۆرۈپ قالسا نىمە بولىدۇ!.... ياق، بۇ پەقەت بىرقانچە ئەبلەخنىڭ چىقىمۋاتقان گەپ. بۇلار ئۆتۈپ كېتىدۇ، ھېچۋەقەسى يوق، ئۇنداق بولۇش مۇمكىن ئەمەس، — دېدى ئىچىدە روستوۋ، — لېكىن بۇ يەردىن تېزراق، تېزراق ئۆتۈپ كېتىش كېرەك.

مەغلۇبىيەت ۋە ئەسكەرلەرنىڭ قېچىشلىرى توغرىسىدىكى پىكىر روستوۋنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى. ئۇ گەرچە پراتسېن ئېگىزلىگىدە، باش قوماندانىنى ئىزلەش لازىم بولغان جايدا فرانسۇز زەمبىرەكلىرى ۋە قوشۇنلىرىنى كۆرۈپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭغا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

18

روستوۋ كۇتۇزوۋ بىلەن پادىشانى پراتس يېزىسى ئەتراپىدىن

ئىزلىشى كېرەك ئىدى. بىراق، بۇ يەردە ئۇلار بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا بىرەر باشلىقمۇ يوق، پەقەت ئالمان-تالمان بولۇپ كەتكەن خىلمۇ-خىل ھەربىي كىشىلەر تۈركۈملىرىلا بار ئىدى، خالاس. روستوۋ بۇ ئالمان-تالمان بولۇپ كەتكەن كىشىلەر تۈركۈملىرىدىن تېزراق ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن، ھېرىپ كەتكەن ئېتىنى قوغلايتتى، لېكىن ئالغا يۈرگەنسېرى شۇنچە چېچىلىپ كەتكەن ئەسكەرلەرگە ئۇچرايتتى. ئۇ چوڭ يولغا چىقتى، يول ھەر خىل كولەسكە، ئىزۋاش ھارۋىلار، يارىدار بولغان ۋە يارىدار بولمىغان ھەر خىل رۇس ۋە ئاۋسترىيە ئەسكەرلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىدى. بۇلار پىراتسېن ئېگىزلىكىگە ئورنىتىلغان فرانسۇز زەمبىرەكلىرىدىن ئېتىلىۋاتقان ئوقلار ئاستىدا ۋاڭ-چۇڭ قىلىشىپ، ئالمان-تالمان قىمىرلىشىپ يۈرەتتى.

— پادىشا نەدە؟ كۇتۇزوۋچۇ؟ — دەپ سورايتتى روستوۋ توختىتىۋالغان ھەر بىر كىشىدىن، لېكىن ھېچكىمدىن جاۋاپ ئالالمايتتى.

ئەڭ ئاخىردا، بىر ئەسكەرنى ياقىسىدىن تۇتۇۋېلىپ سوئالىغا جاۋاپ بېرىشكە مەجبۇر قىلدى.

— ھەي، بۇرادەر! ئۇلار ھەممىسى ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەن! — دېدى ئەسكەر نىمە ئۈچۈندۇ كۈلۈپ ۋە ياقىسىنى ئۇنىڭ قولىدىن بوشىتىپ.

بۇ ئەسكەر مەس بولسا كېرەك. روستوۋ ئۇنى قويۇپ بېرىپ، بىر كاتتا ئادەمنىڭ مۇلازىمى ياكى ئاتچىسىنىڭ ئېتىنى توختاتتى-دە، ئۇنىڭدىن سوراشقا باشلىدى. مۇلازىم روستوۋغا بۇنىڭدىن بىر سائەت بۇرۇن پادىشانى شۇ يولدىن ھارۋىدا ناھايىتى تېز ئېلىپ ئۆتتى،

پادىشا ئېغىر يارىدار بولغان، دەپ جاۋاپ بەردى.

— بولمىغان گەپ، — دىدى روستوۋ، — باشقا بىرەر ئادەمدۇ.

— ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، — دىدى مۇلازىم ئۆزىگە ئىشەنگەن هالدا ئىلجىيىپ تۇرۇپ، — شۇنچە يۇرۇپ پادىشانى تونۇماسام: پېتربورگدا نەچچە قېتىم يۈزمۇ-يۈز كېلىپ كۆرگەنمەن. رەڭگى ناهايىتى ئۆچكەن پېتى هارۋىدا ئولتۇرۇپتۇ، تۆت قارائات قوشۇلغان هارۋا ئالدىمىزدىن تاراقلىغان پېتى ئۆتۈپ كەتتى: شۇنچە زامانلار يۇرۇپ پادىشانىڭ ئاتلىرىنىمۇ، ئىلىيە ئىلىئىچنىمۇ تونۇماسام؛ پوچتىكەش ئىلىيە پادىشادىن باشقا ئادەمنى ئېلىپ يۇرمىسە كېرەك.

روستوۋ ئۇنىڭ ئېتىنى قويۇپ بېرىپ، يولىنى داۋام قىلماقچى بولغان ئىدى، يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر يارىدار ئەپىتسەر ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى.

— هە، سىزگە كىم كېرەك؟ — دەپ سورىدى ئەپىتسەر، — باش قوماندان كېرەكمۇ؟ بىزنىڭ پولكتا كۆكرىكىگە توپ ئوقى تېگىپ ئۆلدى.

— ئۆلمىدى، يارىدار بولدى، — دەپ تۈزەتتى باشقا بىر ئەپىتسەر.

— كىم، كۇتۇزوۋمۇ؟ — دەپ سورىدى روستوۋ.

— كۇتۇزوۋ ئەمەس، هە، ئېتى نىمە ئىدى، بەرىبىر، تىرىك ئادەم ئاز قالدى. ئەنە، يۇرۇڭ، ئاۋۇ يېزىغا بېرىڭ، هەممە باشلىقلار شۇ يەردە يىغىلغان، — دىدى بۇ ئەپىتسەر ۋە گوستىيېردايىك يېزىسىنى كۆرسىتىپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى.

روستوۋ هازىر كىمنىڭ ئالدىغا ۋە نىمە ئۇچۇن كېتىۋاتقانلىغىنى بىلمەي ئاستا يۇرەتتى. پادىشا يارىدار بولغان، جەڭدە ئۇتتۇرۇ-

ۋەتكەن. ئەمدى بۇنىڭغا ئىشەنمەي ئىلاجى يوق ئىدى. روستوۋ كىشىلەر كۆرسەتكەن ۋە يىراقتىن مۇنارىسى بىلەن چېركاۋى كۆرۈنۈپ تۇرغان يېزا تەرەپكە قاراپ كەتتى. ئەمدى ئالدىراپ نىمە قىلاتتى؟ پادىشا بىلەن كۇتۇزوۋ يارىدار بولمىغان ۋە ئۆلمىگەن تەقدىردىمۇ، روستوۋ ئەمدى بېرىپ كۇتۇزوۋغا ياكى پادىشاغا نىمە دىيىشى مۇمكىن ئىدى؟

— هەي، تۆرەم، مانا بۇ يول بىلەن يۈرۈڭ؛ ئۇ يولدا يۈرسىڭىز ئوق يەيسىز، — دەپ ۋاقىرىدى ئەسكەر، — ئۇ يولدا ئوق يەيسىز.

— هەي! نىمە دەۋاتىسەن ئۆزەڭ! — دىدى باشقا بىر ئەسكەر، — بۇ يول بىلەن قاياققا بارىدۇ؟ مانا بۇ يول يېقىن.

روستوۋ بىر ئاز ئويلىنىپ قالدى-دە، كېيىن بۇلار ئوق يەيسەن دىگەن يولدىن كەتتى.

— ئەمدى بەرىبىر! پادىشا يارىدار بولغاندىن كېيىن مەن ئۆزەمنى ئېهتىيات قىلىپ نىمە قىلىمەن؟ — دەپ ئويلايتتى روستوۋ، ئۇ پراتسېن يېنىدىن قېچىپ كەلگەنلەرنىڭ تولىسى هالاك بولغان شۇ مەيدانغا چىقتى. فرانسۇزلار بۇ جاينى تېخى ئىشغال قىلمىغان، ئۆلمەي قالغان ۋە يارىدار بولغان رۇسلار ئاللىقاچان بۇ جايدىن كەتكەن ئىدى. هەر يەر-هەر يەردە ئون، ئون بەشتىن ئۆلۈك ۋە يارىدارلار خۇددى هەيدەلگەن ئېتىزلاردىكى پىچان باغلىرىدەك ياتاتتى. يارىدارلار ئىككىدىن-ئۈچتىن بولۇپ بىرلىكتە ئۆمىلىشەتتى ۋە بۇلارنىڭ قۇلاققا ناهايىتى يامان كىرىدىغان، بەزىدە روستوۋغا ساختا تۇيۇلغان دات-پەرياتلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. روستوۋنى دەهشەت باستى، ئۇ ئازاپ چېكىۋاتقان بۇ كىشىلەرنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن ئېتىنى قويۇپ بەردى. ئۇ ئۆز جېنىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆزى

ئۇچۇن زۆرۈر بولغان مەرتلىگىدىن قورقاتتى، چۈنكى، ئۇ بۇ بەختە-سىزلەرنىڭ مەنزىرىسىنى كۆرگىنىدە يۈرىگىنىڭ چىداپ تۇرالماسلى-غىنى بىلەتتى.

ئۆلۈك ۋە يارىدارلار بىلەن تولۇپ كەتكەن بۇ مەيداندا بىرەرمۇ تىرىك ئادەم قالمىغانلىغى ئۈچۈن، ئوق ئېتىشنى توختاتقان فرانسۇزلار بۇ يەردە كېتىۋاتقان ئادىيۇتانتنى كۆرۈش بىلەن تەڭ ئۇنىڭغا زەمبىرەكنى توغرىلىدى-دە، بىر قانچە پاي ئوق ئاتتى. ئوقلارنىڭ دەھشەت سېلىپ گۈمبۈرلەپ ئۆتۈشىدىن ۋە ئەتراپتىكى ئۆلۈكلەردىن ھاسىل بولغان ھىسسىيات بىر بىرىگە قوشۇلۇپ، روستوۋدا ۋەھىمىلىك بىر تەسىرات تۇغدۇردى ۋە كۆڭلى بۇزۇلۇپ كەتتى. ئانىسىنىڭ ئاخىرقى خېتى يادىغا كەلدى. "ئەگەر ئانام مېنى شۇ مەيداندا كۆرسە، دۈشمەن ماڭا قارىتىپ ئوق ئېتىۋاتقان-لىغىنى بىلسە قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتىكىن؟" — دەپ ئويلايتتى روستوۋ.

گوستىيېردايىك يېزىسىدا جەڭ مەيدانىدىن چېكىنىپ كەلگەن قالايمىقان رۇس قوشۇنلىرى گەرچە بىر بىرىگە ئارىلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما بىر ئاز تەرتىپلىك ئىدى. بۇ يەرگە فرانسۇزلارنىڭ توپ ئوقلىرى يەتمەيتتى، ملتىق ئاۋازلىرىمۇ ناھايىتى ئۇزاقتىن ئېتىلىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. بۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى جەڭدە ئۇتتۇرۇپ قويغانلىغىنى ئوچۇق كۆرۈپ تۇرۇشاتتى ۋە شۇنداق دېيىشەتتى. روستوۋ كىمدىن سورىمىسۇن، ھېچكىم نە پادىشانىڭ نەدىلىگىنى ۋە نە كۇتۇزوۋنىڭ نەدىلىگىنىمۇ ئېيتىپ بېرەلمەيتتى. بەزىلەر پادىشانىڭ يارىدار بولغانلىغى توغرىسىدىكى مىش-مىش گەپلەرنى راست دېيىشەتتى، بەزىلەر بولسا: ياق، بۇ

يالغان، ھارۋىدا قېچىپ كەلگەن پادىشا ئەمەس، بەلكى ئوردا مارشالى گراف تولستوي، ئۇ پادىشانىڭ باشقا مۇلازىملىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇش مەيدانىغا بېرىپ قورقۇپ، رەڭگى ئۆچۈپ قايتىشىدا پادىشانىڭ ھارۋىسىغا چۈشۈپ ئارقىسىغا قايتقان، بۇ مىش-مىش گەپ شۇنىڭ بىلەن تارقالغان دەپ چۈشەندۈرەتتى. بىر ئەپتىسەر روستوۋغا يېزىنىڭ سول تەرىپىدە چوڭ باشلىقلاردىن بىرىنى كۆر-دۈم، دېدى. روستوۋ شۇ تەرەپكە قاراپ كەتتى، بۇنىڭدىن مەقسەت، بىرەر كىشىنى ئىزلەپ تېپىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرىش ئىدى. روستوۋ ئۈچ چاقىرىمچە يۈرۈپ، رۇس قوشۇنلىرىنىڭ ئاخىرقى قىسمىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئەتراپى ئېرىق بىلەن قورشالغان كۆكتاتلىق ئالدىدا ئېرىق بويىدا تۇرغان ئىككى ئاتلىقنى كۆرۈپ قالدى. شىلەپىسىگە ئاق پەر تاقىۋالغان بىرسى نىمە ئۈچۈندۇ روستوۋغا تونۇشتەك كۆرۈندى؛ چىرايلىق جىرەن ئات مىنگەن (بۇ ئات روستوۋغا تونۇشتەك كۆرۈندى) تونۇش ئەمەس يەنە بىرسى ئېرىققا يېقىن كېلىپ، ئېتىنى دۋىنكۈچ بىلەن نىقتىدى ۋە چۈلۋۇرىنى قويۇپ بېرىپ، ئېرىقتىن كۆكتاتلىققا سەكرەپ ئۆتتى. ئاتنىڭ ئارقا پۇتى ئېرىق بويىدىكى توپىنى چېچى-ۋەتتى. ئۇ ئاتنىڭ بېشىنى بۇراپ، ئېرىقتىن سەكرەپ يەنە بۇ تەرەپكە ئۆتتى ۋە ئېرىقتىن ئۆتۈشنى تەكلىپ قىلغان بولسا كېرەك، ئاق پەر تاقىۋالغان ئاتلىققا ھۆرمەت بىلەن مۇراجىئەت قىلدى. روستوۋغا تونۇشتەك كۆرۈنگەن ۋە ئۇنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلغان بۇ ئاتلىق باش ۋە قول ھەركىتى بىلەن ئۇنىڭ تەكلىۋىنى رەت قىلدى. روستوۋ مانا شۇ ھەركەتتىن دەرھال بۇ ئادەم ئۆزىنىڭ ماتەم تۇتۇپ يۈرگەن جانىجان پادىشاسى ئىكەنلىكىنى تونىدى.

— ياق، بۇ پادىشا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، پادىشا ئۆزى يالغۇز بۇ دالىدا نىمە قىلىدۇ، — دەپ ئويلىدى روستوۋ. شۇ پەيت ئالېكساندىر ئارقىسىغا قايرىلىپ قارىدى ۋە روستوۋ ئۆزىنىڭ كۆز ئالدىدىن ھېچقاچان كەتمىگەن سۆيۈملۈك ئالامەتلەرنى كۆردى. پادىشانىڭ رەڭگى ئۆچكەن، مەڭزى ئىچىگە تارتىلغان، كۆزلىرى ئىچىگە پاتقان ئىدى: لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا تېخىمۇ گۈزەللىك ۋە مۇلايىملىق بار ئىدى. روستوۋ پادىشانىڭ يارىدار بولغانلىقى ھەق-قىدىكى مىش-مىش گەپلەرنىڭ يالغان بولۇپ چىققانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى خۇرسەن ئىدى. ئۇ پادىشانى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئۇ پادىشاغا مۇراجىئەت قىلالايدىغانلىقىنى، ھەتتا بىۋاستە مۇراجىئەت قىلىپ دولگورۇكوۋ بەرگەن تاپشۇرۇقنى ئېيتىشى كېرەكلىكىنى بىلەتتى.

خۇددى ئاشىق بولۇپ قالغان يىگىت مەشۇقى بىلەن ئۇچرىد-شىش ئۈچۈن كۈتۈپ كەلگەن پەيت يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز قالغاندا كېچىلىرى ئويلىغان گەپلىرىنى ئېيتالماي تىترەپ، تىلى تۇتۇلۇپ قالغان ۋە گويا بىراۋدىن ياردەم كۈتكەندەك كۆزلىرى چەكچىيىپ ئەتراپقا قارىغان ياكى شۇ گەپلەرنى كېيىنگە قالدۇرۇش ئۈچۈن قېچىش يېپىگە چۈشكەنگە ئوخشاش، روستوۋمۇ ھازىر دۇنيادا بىردىن-بىر ئارزۇسىغا ئېرىشكەندىن كېيىن، پادىشانىڭ ئالدىغا قانداق بېرىشنى بىلەلمەي قالدى ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىش نىمە ئۈچۈن ئوڭايسىز، نىمە ئۈچۈن ئەدەپسىزلىك ئەمەس ۋە نىمە ئۈچۈن مۇمكىن ئەمەسلىكى توغرىسىدا بېشىغا مىڭ خىل پىكىر-مۇلاھىزىلەر كەلدى.

"بۇ قانداق بولغىنى! مەن خۇددى ئۇنىڭ يالغۇزلىغىنى ۋە

قايغۇغا قالغانلىغىنى كۆرۈپ، ئەمدى ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشقا پەيىت كەلدى دەپ خوشال بولۇپ كېتىۋاتقاندەك مەن. بۇ قايغۇلۇق مىنۇتلاردا تونۇش بولمىغان ئادەمنىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىشى ئۇنىڭغا مالال كېلەر ۋە ئېغىر تۇيۇلار؛ ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭغا يەنە نىمە-نىمۇ دەيمەن، ئۇنىڭغا بىر قارىغىنىمدا يۈرىگىم قېتىپ قېلىپ، ئاغزىم قۇرۇپ كېتىۋاتسا؟" پادىشاغا مۇراجىئەت قىلغاندا ئېيتماقچى بولۇپ ئويلاپ قويغان سان-ساناقسىز گەپلىرىنىڭ بىرەرسىمۇ ھازىر ئېسىگە كەلمەيتتى. ئۇ گەپلەر تامامەن باشقا شارائىتتا، كۆپرەك غەلىبە ۋە تەنتەنە پەيتىدە، خۇسۇسەن ياردار بولۇپ ئۆلۈم ئالدىدا ياتقان چاغدا، پادىشا ئۇنىڭغا قەھرىمانلارچە ئىش كۆرسەتكەنلىگى ئۈچۈن تەشەككۈر بىلدۈرگەن پەيتتە، ئەمەلدە كۆرسەتكەن ئۆز ساداقىتىنى جان ئۈزۈۋېتىپ ئۇنىڭغا ئىزھار قىلىدىغان چاغدا ئېيتىشقا مۆلچەرلىگەن گەپلەر ئىدى.

"ھازىر كەچ سائەت ئۆچتىن ئۆتكەن ۋە جەڭدە ئۇتتۇرۇپ قويغان چاغدا، ئۇلۇغ قاناتنىڭ جەڭگە كىرىش-كىرمەسلىگى توغرىسىدا پادىشادىن قانداق قىلىپ بۇيرۇق سورايمەن؟ ياق، چوقۇم ئۇنىڭ ئالدىغا بارماسلىغىم كېرەك، ئۇنىڭ ئوي-پىكرىنى چاچماسلىغىم كېرەك. ئۇنىڭ ماڭا ھومىيىپ قارىغىنى ياكى مېنىڭ ھەققىمدە يارىماس پىكىرگە كەلگىنىدىن كۆرە، مېنىڭ مىڭ قېتىم ئۆلگىنىم ئەۋزەل"، — دىگەن قارارغا كەلدى. روستوۋ ۋە مەيۇس ھەم نائۇمىت بولۇپ، ھامان شۇ يەردە نىمە قىلىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان پادىشاغا توختىماي قاراپ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى.

روستوۋ مۇشۇ پىكىر-خىياللارنى قىلىپ، مەيۇس ھالدا پادىشا ئالدىدىن كېتىۋاتقىنىدا، كاپىتان فون تول ئۇشتۇمتۇت دەل شۇ

جايغا كېلىپ قالـدى ـ دە، پادىـشانى كـۆرۈپ توپ ـ توغـرا ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنى ئاتتىن چۈشـۈرۈپ، ئېرىقـتىن ئۆتـكۈزۈپ قويدى. پادىشا دەم ئالماقچى بولۇپ ۋە ئۆزىنى بىتاپ ھىس قىلىپ، ئالما دەرىخىنىڭ تېگىدە ئولتۇردى، تول ئۇنىڭ يېنىدا تىك تۇرۇپ قالدى. روستوۋ ئۇزاقتىن خون تولنىڭ پادىشاغا نىمە توغرىسىددۇ ئۇزاق ۋاقىت ۋە زوق بىلەن گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى، پادىشا يىغلاۋاتـقان بولسا كېرەك، قولىـى بىلەن يۈزىـنى توساپ، تولـنىڭ قولـىنى سىقىۋانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئۇنىڭ يېنىغا بارمىغانلىقى ئۈچۈن ھەسەت قىلدى ۋە پۇشايمان ئەيلىدى.

— ئۇنىڭ ئورنىدا مەنمۇ شۇنداق قىلالايتتىم! — دىـدى روستوۋ ئىچىدە ۋە پادىشانىڭ ھالـىغا يىغـلىـغۇدەك بولۇپ، قاياققا ۋە نىـمە ئۈچۈن كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ پەملىمەي، تامامەن ئۈمىتسىز ھالدا يولىنى داۋام قىلدى.

روستوۋ ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقى ۋە قايغۇسـىغا سەۋەپ بولغانـلىقىنى سەزگەنلىكى ئۈچۈن، ئۈمىتسىزلىكى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى.

ئۇ پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىشى مۇمكىن...... مۇمكىنگىنە ئەمەس، بەلكى بېرىشى كېرەك ئىدى. بۇ ئۆزىنىڭ پادىـشاغا بولغان ساداقىـتىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن بىردىن ـ بىر پەيت ئىـدى. ئۇ بۇ پەيتـتىن پايدىلانمىدى...... "بۇ مېنىڭ نىمە قىلغىنىم؟ — دەيتتى ئىچىدە. ئۇ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ، يەنە ھېلـىقى پادىـشا تۇرغان يەرگە قاراپ چېپىپ كەتتى؛ بىراق، ئەمدى ئېرىق بويىدا ھېچـكىم يوق ئىـدى. پەقەت بىرنەچچە يۈك ـ تاق ھارۋىلىرى ئۆتمەكتە ئىدى. روستوۋ بىر ھارۋىكەشتىن كۇتۇزوۋ ئىشتابى شۇ ھارۋىلار كېتىۋاتقان يېزىغا يېقىن يەردە ئىكەنلىكىنى بىلدى. روستوۋ شۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كەتتى.

ئالدىدا كۇتۇزوۋنىڭ ئاتچىسى يوپۇق يېپىلغان ئاتنى يېتىلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن هارۋا، هارۋىدىن كېيىن ئاياقلىرى ئەگرى، بېشىغا ئۇچى ئۇچلۇق شەپكە، ئۇچىسىغا جۇۋا كىيىۋالغان خىزمەتكار بوۋاي يۈرۈپ كېتىۋاتاتتى.

— تىت، هەي تىت! — دېدى ئاتچى.

— نىمە دەيسەن؟ — دېدى بوۋاي ئېتىۋار قىلماي.

— تىت، كەل، ساقلىمنى تىت.

— بارە ئەخمەق، تۇفى! — دېدى بوۋاي خاپا بولۇپ تۈكۈرۈپ.

بۇلار بىرمۇنچە ۋاقىت جىم يۈرۈشتى. كېيىن يەنە هېلىقى چاقچاق تەكرارلاندى.

كەچقۇرۇن سائەت بەشلەردە هەممە پونكىتلاردا جەڭ ئۇتقۇزۇلغان ئىدى. يۈزدىن ئارتۇق توپ-زەمبىرەك فرانسۇزلارنىڭ قولىغا چۈشتى.

پەژېبىشېۋسكى ئۆز كورپۇسى بىلەن تەسلىم بولغان ئىدى. باشقا كولونىلار بولسا ئادەملىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى دىگۈدەك يوقىتىپ، ئارىلاش-قۇرىلاش بولۇپ، تەرتىپسىز هالدا چېكىنمەكتە ئىدى.

لانژېرون ۋە دوختوروۋ قوشۇنلىرىنىڭ قالدۇقلىرى ئائۇگېست يېزىسىنىڭ ئەتراپىدىكى كۆللەرنىڭ توغانلىرى ۋە قىرغاقلىرىدا ئارىلىشىپ توپلىشىپ ياتاتتى.

پراتسېس ئېگىزلىكلىرىنىڭ يانباغرىغا سان-ساناقسىز توپ-زەمبىرەكلەرنى ئورنىتىپ، بىزنىڭ چېكىنىۋاتقان قوشۇنلىرىمىزغا ئېتىۋاتقان فرانسۇز زەمبىرەكلىرىنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازلىرى پەقەت ئائۇگېست يېزىسىنىڭ ئەتراپىدىكى توغان بېشىدىن تېخى سائەت

ئالتىلەردە ئاگىلىنىپ تۇراتتى.

ئارىيەرگاردتا دوختۇرووۋ ۋە باشقىلار باتالىيونلىرىنى توپلاپ، بىزنىڭ قوشۇنلىرىمىزنى قوغلاپ كېلىۋاتقان فرانسۇز ئاتلىقلىرى بىلەن ئېتىشماقتا ئىدى. قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى. قالپاق كىيگەن تۇگمەنچى بوۋاي نەۋرىسى بىلەن قارماق سېلىپ، يىللار بويى تىنچ-قىنا بېلىق تۇتۇپ ئۆتكەن ئائۇگېست توغىنى بويىدا؛ پاخماق شەپكە بىلەن كۆك نىمچا كىيگەن موراۋلار يىللار بويى قوش ئاتلىق هارۋىلىرىغا بۇغداي بېسىپ ۋە ئۇن بېسىپ ئۆتىدىغان شۇ تارغىنا توغان بېشىدا هازىر هارۋىلار ۋە توپ-زەمبىرەكلەر ئارىسىدا، ئاتلارنىڭ ئاستىدا، چاقلار ئارىسىدا ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قورقۇنچلۇق قىياپەتكە كىرگەن ئادەملەر بىر بىرىنى ئېزىپ، ئۆلۈپ جان ئۈزۈۋاتقان ئادەملەرنى بېسىپ، بىر نەچچە قەدەم بېسىشى بىلەن يەنە شۇلاردەك ئۆلۈشى مۇقەررەر بولغان هالدا، ئالغا ئۆتۈش ئۈچۈن بىر بىرىنى ئۆلتۈرۈپ، تېپىلىشىپ، تىقىلىشىپ ياتاتتى.

تىقىلىشىپ ياتقان بۇ ئادەملەر ئۈستىگە ھەر ئون سېكونتتا توپ ئوقى كېلىپ چۈشەتتى، يېرىلىپ هاۋانى لەرزىگە كەلتۈرەتتى ۋە ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ، يېقىنراق تۇرغانلارغا قان چاچرىتاتتى.

قولىغا ئوق تېگىپ يارىدار بولۇپ، ئۆزى پىيادە قالغان دولوخوۋ ئۆز روتىسىدىن بولغان (ئۇ هازىر ئەپىتسەر بولغان ئىدى) ئونچە ئەسكەر ۋە ئۇنىڭ ئاتلىق پولك كاماندىرى پۈتۈن پولك بويىچە قېپقالغان ئادەم ئىدى. ئالامان بۇلارنى توغاننىڭ ئاغزىغا قىستاپ ئېلىپ بېرىپ قويدى ۋە قىستالغىنىچە توختاپ قېلىشتى، چۈنكى، ئالدىدا ئادەملەر توپ ئاستىغا يىقىلغان ئاتنى تارتىشماقتا ئىدى. بىر توپ ئوقى بۇلارنىڭ ئارقىسىغا چۈشۈپ كىمنىدۇ ئۆلتۈردى، يەنە

بىرى بولسا ئالدىغا چۈشۈپ، دولوخوۋغا قان چاچراتتى. ئالامان زور بىرىپ ئالغا ئىنتىلدى، سىقىلدى ۋە بىرنەچچە قەدەم يۈرۈپ يەنە توختىدى.

— بۇ يەردىن يۈز قەدەم نېرى كەتسەم ئامان قالارمەن، يەنە ئىككى مىنۇت شۇ يەردە تۇرسام ئۆلەرمەن، — دەپ ئويلايتتى ھەر بىرى.

ئالاماننىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان دولوخوۋ ئىككى ئەسكەرنى يۇتلىشىپ يىقىتىۋېتىپ، توغاننىڭ چېتىگە چىقتى ۋە كۆلنىڭ يۈزىنى قاپلاپ كەتكەن تايغاق مۇزدىن يۈگۈرۈپ كەتتى.

— بۇ ياققا يۈر! — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ ئاستىدا چاراسلاپ تۇرغان مۇزدا سەكرەپ يۈگۈرۈپ، — بۇ ياققا يۈر! — دەپ ۋاقىرىدى زەمبىرەكچىگە قاراپ، — كۆتىرەلەيدۇ!......

مۇز ئۇنى كۆتىرىپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئېگىلىپ-پۈكىلىپ چاراسلايتتى، بۇ مۇز توپنى ياكى ئادەملەرنىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئۆزىنىلا ئاران كۆتىرىپ، ھازىرلا يېرىلىپ كېتىدىغاندەك تۇراتتى. ئادەملەر مۇزغا چۈشۈشكە جۈرئەت قىلالماي، دولوخوۋغا قاراپ، قىرغاققا تىقىلىشىپ تۇراتتى. توغاننىڭ كىرىش ئاغزىدا ئاتلىق تۇرغان پولك كاماندىرى قولىنى كۆتۈرۈپ دولوخوۋغا بىر نىمە دىمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىگەن ئىدى. شۇ پەيت بىر توپ ئوقى ئالامان ئۈستىدىن شۇنچىلىك پەس ئۇچۇپ ھۇشقۇيتۇپ ئۆتتىكى، ھەممەيلەن ئېگىشتى. نىمىدۇر شالاپلاپ كەتتى ۋە گېنېرال ئېتى بىلەن يەردىكى قان ئىچىگە يۇمۇلاپ چۈشتى. ھىچكىممۇ گېنېرالغا قارىمىدى، ئۇنى كۆتىرىشنىمۇ ئويلىمىدى.

— مۇزغا چۈش، مۇزغا! چۈش مۇزغا! بۇرال! قېنى بول! ئاڭلى-

مايۋاتامسنا! چۇش! — دەپ ۋاقىراشقا باشلىدى، لېكىن بۇلار نىمە دەۋاتقانلىقلىرىنى ۋە نىمە ئۈچۈن ۋاقىراۋاتقانلىقلىرىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمەيتتى.

توغان بېشىغا چىققان كەينىدىكى توپ-زەمبىرەكلەردىن بىرى مۇزغا قاراپ بۇرالدى. توغان بېشىدا تۇرغان ئەسكەرلەر توپنى مۇزلاپ قالغان كۆلگە يۇگۈرۈشۈپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئالدىدىكى ئەسكەرلەردىن بىرىنىڭ ئايىغى تېگىدىكى مۇز يېرىلىپ، ئۇنىڭ ئايىغى سۇغا كىرىپ كەتتى؛ ئۇ ئۆزىنى ئوڭلىماقچى بولغان ئىدى، بېلىگىچە چۆكۈپ كەتتى. ئۇنىڭدىن سەل بېرىدىكى ئەسكەرلەر ئىككىلىنىپ قالدى، توپچى ئېتىنى توختاتتى، لېكىن ئارقىسىدىكىلەرنىڭ: ”يۈر! نىمىشقا توختاپ قالسەن؟ يۈر! يۈرسەڭچۇ!“ دىگەن ئاۋازلىرى يەنىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئالامان ئىچىدىن دات-پەريات ئاڭلاندى. توپ-زەمبىرەك ئەتراپىدىكى ئەسكەرلەر ئاتلىرىنى ئۇرۇپ، قامچىلاپ بۇرىماقچى بولۇشاتتى. ئاتلار قىرغاقتىن چۈشتى. ئەسكەرلەرنى ئاران كۆتىرىپ تۇرغان مۇز زور پارچە بولۇپ يېرىلىپ كەتتى ۋە مۇز ئۈستىدە تۇرغان قىرىقچە ئەسكەر بىر بىرىنى شوڭغىتىپ، ئالدىغا ۋە ئارقىغا ئىنتىلىشكە باشلىدى. توپ ئوقلىرى هامان بىر تەكشى گۈمبۈرلەپ كېلىپ مۇزغا، سۇغا، كۆپىنچە توغان بېشىدا، كۆلدە ۋە قىرغاقتا تۇرغان ئادەملەرنىڭ ئۈستىگە چۈشەتتى.

19

كىنەز ئاندرې بولكونسكى پراتسېن ئېگىزلىگىدە، قولىدا بايراق بىلەن يىقىلغان ھىلىقى جايىدا قانغا مىلىنىپ، ئۆزىمۇ بىلمەي ئاستا-

ئاستا خۇددى بالىدەك، ۋاي-ۋايلاپ ئىڭراپ ياتاتتى.

كەچقۇرۇن بولغاندا ئىڭراشتىن توختىدى ۋە تامامەن جىمىپ قالدى. ئۇ ھوشسىزلىقى قانچىلىك داۋام قىلغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. توساتتىن ھوشىغا كەلدى-دە، ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ تىرىكلىكىنى سەزدى ۋە بېشىدا قانداقتۇ ئوت كۆيۈۋاتقاندەك قاتتىق ئاغرىقنى سەزدى.

— مەن شۇ چاققىچە بىلمىگەن ۋە بۈگۈن كۆرگەن شۇ ئېگىز ئاسمان نەدە؟ — ھوشىغا كەلگەندىن كېيىنكى بىرىنچى پىكرى شۇ ئىدى، — مەن بۇنداق ئازاپ-ئوقۇبەتنىمۇ شۇ چاققىچە بىلمىگەن ئىدىم، — دىدى كۆڭلىدە، — شۇنداق، شۇ چاققىچە ھېچنىمىنى بىلمىگەن ئىكەنمەن، ھېچنىمىنى. بىراق مەن ھازىر نەدە ياتىمەن؟

ئۇ قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ، يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان ئات تۇياقلىرىنىڭ دۈپۈرلىگەن تاۋۇشلىرىنى ۋە فرانسۇزچە گەپ قىلىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، كۆزىنى ئاچتى. ئۇنىڭ ئۈستىدە ئىلگىرىكىدىنمۇ كۆپرەك ئېگىزلىكتە ئۈزۈپ يۈرگەن بۇلۇتلار ۋە بۇلارنىڭ ئارىسىدىن كۆپ-كۆك بولۇپ كۆرۈنگەن بىپايان ئاسمان يەنە نامايەن بولدى. كىنەز ئاندرېي ئاتلارنىڭ تۇياق تاۋۇشى ۋە ئادەملەرنىڭ ئاۋازىدىن ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ يېنىغا كەلگەنلىكىنى بىلگەن بولسىمۇ، بېشىنى بۇرىمىدى ۋە ئۇلارنى كۆرمىدى.

بۇ كەلگەنلەر ناپالېون بىلەن ئۇنىڭ ئىككى ئاديۇتانتى ئىدى. بوناپارت جەڭ مەيدانىنى ئايلىنىپ چىقىپ، ئائۇگېست توغىنىنى توپقا تۇتۇۋاتقان توپچىلارنى كۈچەيتىۋېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپ، جەڭ مەيدانىدا قالغان يارىدار ۋە ئۆلۈكلەرنى كۆرۈپ يۈرەتتى.

— De beaux hommes! (ئاجايىپ ياخشى ئادەم!) — دېدى ناپالېون ئۆلگەن بىر رۇس بومبىچىسىغا① قاراپ، بۇ ئەسكەر يۈزىنى يەرگە قارىتىپ، ئاللىقاچان قېتىپ قالغان بىر قولىنى بىر تەرەپكە سوزۇپ، قوسىقىنى يەرگە تەككۈزگەن پېتى (بوينى قاپقارا بولۇپ كەتكەن) ياتاتتى.

— Les munition des piéces de position sontépuisées, sire! (ئوق-دورىلار تۈگەپتۇ، جانابى ئالىيلىرى!) — دېدى شۇ چاغدا ئائۇگېست يېزىسىنى توپقا تۇتۇۋاتقان توپچىلار قىسمىدىن كەلگەن ئادىيۇتانت.

— Faites avancer celles de la réserve (ئارقا سەپتىن ئالدۇرۇپ كېلىڭ)، — دېدى ناپالېون ۋە بىرنەچچە قەدەم يۈرگەندىن كېيىن، ئوڭدىسىغا ياتقان ھەم يېنىدا بايراقنىڭ سېپى تۇرغان (فرانسۇزلار بايراقنىڭ ئۆزىنى ئولجا تەرىقىسىدە ئاللىقاچان ئېلىپ كەتكەن ئىدى) كىنەز ئاندرېينىڭ ئۈستىگە كېلىپ توختىدى.

— Voilà une belle mort (مانا بۇ شەرەپلىك ئۆلۈم)، — دېدى ناپالېون بولكونسكىغا قاراپ.

كىنەز ئاندرېي گەپنىڭ ئۆزى توغرىسىدا ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ گەپنى ناپالېون ئېيتقانلىقىنى بىلدى. بۇ سۆزنى ئېيتقان ئادەمنى كىمدۇ بىرسى sire (جانابى ئالىيلىرى) دېگەنلىكىنى ئاڭلىدى. لېكىن بۇ سۆزلەر ئۇنىڭ قولىقىغا خۇددى چىۋىننىڭ غۇڭۇلدىشىدەك بولۇپ ئاڭلاندى. ئۇ بۇ سۆزلەرگە دىققەت قىلىش بىر ياقتا تۇرسۇن،

① بومبا تاشلىغۇچى.

بەلكى ئېتىۋارمۇ قىلمىدى ۋە شۇ زاماتلا ئېسىدىنمۇ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ بېشى ناھايىتى قاتتىق ئاغرىيتتى، قان كېتىپ ھالسىراپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى ۋە ئۇستىدە ئۇزاق، ئېگىز ھەم مەڭگۈ مەۋجۇت ئاسماننىلا كۆرەتتى. بېشىدا تۇرغان بۇ ئادەم ئۆزىنىڭ قەھرىمانى ناپالېون ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، لېكىن شۇ پەيتتە كۆڭلى ۋە بۇلۇتلار ئۈزۈپ يۈرگەن بۇ ئېگىز، چەكسىز ئاسمانغا سېلىشتۇرغاندا، ناپالېون ئۇنىڭغا شۇنچە كىچىك ۋە شۇنچە ئەھمىيەتسىز بىر ئادەم بولۇپ كۆرۈنەتتى. ھازىر بېشىدا تۇرغان ئادەم كىم بولسا بولسۇن ۋە ئۇنىڭ ھەققىدە نىمىلەرنى دىسە دىسۇن، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھېچبىر ئەھمىيىتى يوق ئىدى؛ ئۇ پەقەت بېشىدا ئادەملەر تۇرغانلىغى ئۈچۈنلا خۇرسەن بولاتتى ۋە بۇ ئادەملەرنىڭ ياردەم بېرىشلىرىنى ھەم ئۇنى ھاياتلىققا قايتۇرۇشىنى ئىستەيتتى، ھاياتلىق ئۇنىڭغا شۇ قەدەر چىرايلىق كۆرۈنەتتى، چۈنكى، ئۇ ھاياتلىقنى ئەمدى تامامەن باشقىچە چۈشىنەتتى. ئۇ ھەممە كۈچىنى توپلاپ قىمىرلاشقا، بىرەر ئاۋاز چىقىرىشقا ئۇرۇندى، پۇتىنى ناھايىتى ئاجىزلىق بىلەن قىمىرلاتتى ۋە ئۆزىگە ئۆزى ئېچىنىدىغان، ئاجىز، كېسەلچان تەرزدە ۋاي-ۋاي سېلىپ ئىڭرىدى.

— ھە! تىرىك ئىكەنغۇ، — دىدى ناپالېون، — بۇ ياش يىگىتنى (ce jeune homme) يارا باغلاش پونكىتىغا ئېلىپ بېرىڭلار!

ناپالېون شۇ گەپنى ئېيتتى-دە، ئۇ ياقتىن شىلەپىسىنى قولىغا ئېلىپ ئىلجىيىپ، غەلىبە بىلەن تەبرىكلەپ كېلىۋاتقان مارشال لاننى تەرەپكە قاراپ كەتتى.

كىنەز ئاندرېي شۇنىڭدىن كېيىن ھېچنىمىنى بىلمىدى، چۈنكى، زەمبىلگە سېلىنىۋاتقاندا، يولدا زەمبىل سىلكىنگەندە ۋە پونكىتتا

يارىسىنى تازىلىغاندا ھەددىدىن تاشقىرى قاتتىق ئاغرىشتىن ھوشىنى يوقاتقان ئىدى. ئۇ پەقەت شۇ كۈنى كەچقۇرۇن باشقا رۇس يارىدار ۋە ئەسىر ئەپىتسەرلەر بىلەن بىرگە دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېتىۋاتقان چاغدىلا ھوشىغا كەلدى. ئۇ يولدا ئۆزىنى بىر قەدەر يەڭگىللەرەك سېزىپ، ئەتراپقا قاراشقا ۋە ھەتتا گەپ قىلىشقىمۇ دەرمان تاپتى.

ئۇ ھوشىغا كەلگەندە فرانسۇز قاتناش ئەپىتسەرىنىڭ ئالدىراپ-ئالدىراپ قىلغان سۆزلىرىنى ئاڭلىدى:

— شۇ يەردە توختىتىش كېرەك: ھازىر پادىشا كېلىدۇ، بۇ ئەسىر جاناپلارنى كۆرسە ھوزۇرلىنىدۇ.

— بۈگۈن شۇنچە كۆپ ئەسىر ئېلىندىكى، پۈتۈن رۇس ئارمىيىسى ئەسىر چۈشتى دېسەكمۇ بولىدۇ، كۆرۈۋېرىپ پادىشايىمىزمۇ زېرىكىپ قالغاندۇ، — دېدى يەنە بىر ئەپىتسەر.

— مەيلى، ئالدىرىما! بۇ پادىشا ئالكساندىر گۋاردىيىسىنىڭ كاماندىرى دېيىشىدۇ، — دېدى بىرىنچىسى ئاق كاۋالېرگارد① كىيىمىنى كىيگەن بىر يارىدار رۇس ئەپىتسەرىنى كۆرسىتىپ.

بولكونسكى كىنەز رېپنىننى تونۇۋالدى، بۇنى ئۇ پېتربۇرگ ئاقسۇڭەكلەر دائىرىسىدە كۆرگەن ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدا ئون توققۇز ياشلاردىكى بىر كاۋالېرگارد ئەپىتسەرى تۇراتتى، ئۇمۇ يارىدار ئىدى.

بوناپارت ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، ئېتىنى توختاتتى.

— چوڭلار كىم؟ — دېدى ئەسىرلەرگە قاراپ.

---

① كونا روسىيىدە پادىشا خانىدانىنى ۋە پادىشانىڭ ئۆزىنى ئالاھىدە ئەھۋاللاردا قوغداش خىزمىتىنى قىلىدىغان ئەپىتسەر. — تەر.

پولكوۋنىك رىپىننىڭ نامىنى ئاتاشتى.

— سىز پادىشا ئالېكساندىرنىڭ كاۋالېرگارد پولكىنىڭ كاماندىرىمۇ سىز؟ — دېدى ناپالېون.

— مەن ئېسكادرون كاماندىرى ئىدىم، — دېدى رىپىنىن.

— سىزنىڭ پولكىڭىز ئۆز بۇرچىنى ھالاللىق بىلەن ئورۇندىدى، — دېدى ناپالېون.

— ئۇلۇغ سەركەردىنىڭ ماختىشى ئەسكەر ئۈچۈن ئەڭ چوڭ مۇكاپات، — دېدى رىپىنىن.

— بۇ مۇكاپاتنى جېنىم بىلەن سىزلەرگە تۇتتۇم، — دېدى ناپالېون، — يېنىڭىزدا تۇرغان بۇ ياش يىگىت كىم؟

كىنەز رىپىنىن پورۇچىك سۇختېلېننىڭ نامىنى ئاتىدى.

ناپالېون ئۇنىڭغا قاراپ تەبەسسۇم بىلەن:

— Il est venu bien jeune se frotter à nous (بىز بىلەن ئۇرۇشۇشقا ناھايىتى ئالدىراپتۇ-دە، بۇ يىگىت)، — دېدى.

— باتۇرلۇق ياشقا قارىمايدۇ، — دېدى سۇختېلېن ئۈزۈك ئاۋاز بىلەن.

— ناھايىتى ياخشى جاۋاب، — دېدى ناپالېون، — ياش يىگىت كېلەچىكىڭىز پارلاق!

ئەسىرلەرنى ناپالېونغا تولۇق نامايىش قىلىش ئۈچۈن ئالدىغا چىقىرىپ قويۇلغان كىنەز ئاندرېي پادىشانىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ناپالېون ئۇنى ئىلگىرى ئۇرۇش مەيدانىدا كۆرگەنلىكى ۋە شۇ يەردە ياش يىگىت — jeune homme دەپ ئېيتقانلىقى ئېسىگە كەلدى بولغاي، بولكونسكىغا مۇراجىئەت قىلغاندا يەنە شۇ سۆزنى ئىشلەتتى:

(خوش، ياش يىگىت؟) Et vous, jeune homme? — دېدى ئۇنىڭغا قاراپ، ئەھۋالىڭىز قانداق؟ mon brave (باتۇرۇم)؟

كىنەز ئاندرېي بۇنىڭدىن بەش مىنۇت ئىلگىرى ئۆزىنى زەمبىلدە كۆتىرىپ ئېلىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەرگە سۆز قىلالىغۇدەك بولسىمۇ، ئەمما ھازىر ناپالېئونغا تىكىلىپ قاراپ لام-مىم دېمەي تۇرۇۋەردى...... ئۇ ھازىر كۆرۈپ بىلگەن ئادالەتلىك ۋە شەپقەتلىك ئەنە شۇ ئاسمان بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ناپالېئونىي بەنت قىلغان ھەممە نەرسە ھازىر ئۇنىڭغا ئەرزىمەس بولۇپ كۆرۈندى، ناپالېئونىنىڭ ئۆزى بولسا شۆھرەتپەرەسلىكى ۋە غەلىبە خوشاللىقى بىلەن پەسكەش بىر ئادەمدەك كۆرۈندى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاپمۇ بېرەلمىدى.

قان كېتىپ دەرمانى قۇرۇپ، ئازاپ چېكىپ ۋە ئۆلۈم كۈتۈش نەتىجىسىدە بېشىغا كەلگەن يۈكسەك پىكىرلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ھازىر ھەممە نەرسە ئۇنىڭ كۆزىگە دەرھەقىقەت پايدىسىز ۋە ئەرزىمەستەك كۆرۈنەتتى. كىنەز ئاندرېي ناپالېئوننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغىنىدا ئۇلۇغۋارلىقنىڭ ئەرزىمەسلىكى توغرىسىدا، مەنىسىگە ھېچكىم چۈشىنىپ يېتەلمەيدىغان ھاياتلىقنىڭمۇ بىر پۇلغا ئەرزىمەسلىكى توغرىسىدا، تىرىكلەردىن ھېچكىممۇ تېگىگە يېتەلمەيدىغان ۋە چۈشەندۈرەلمەيدىغان ئۆلۈمنىڭ تېخىمۇ ئەرزىمەس بىر نەرسە ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئويلايتتى.

پادىشا جاۋاپ كۈتمەستىنلا ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى-دە، كېتىۋېتىپ باشلىقلاردىن بىرىگە مۇراجىئەت قىلدى:

— ئېتىڭ، بۇ جاناپلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشسۇن، مېنىڭ قارار گاھىمغا ئېلىپ بېرىشسۇن؛ مېنىڭ دوختۇرۇم لاررېي بۇلارنىڭ

يارىسىنى كۆرسۇن. خەير كىنەز رېپنىن، ــ دەپ ئېتىسىنى چاپتۇرۇپ كەتتى.

ئۇنىڭ يۈزىدە مەمنۇنىيەت ۋە بەخت ئىپادىسى چاقناپ تۇراتتى.

كىنەز ئاندرېينى ئېلىپ كەلگەن ئەسكەرلەر ئۇنىڭ بوينىغا سىڭلىسى كىنەز قىزى مارىيە ئېسىپ قويغان ئالتۇن بۇت سۈرىتىنى ئېلىۋالغان ئىدى، بىراق پادىشانىڭ ئەسىرلەرگە ئوبدان مۇئامىلە قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ بۇتنىڭ سۈرىتىنى دەرھال بولكونىسكىنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويۇشتى.

كىنەز ئاندرې بۇ نەرسىنى كىمنىڭ قايتۇرۇپ بەرگەنلىكىنى ۋە يەنە قانداق قىلىپ بوينىغا ئېسىپ قويغانلىقىنى بىلمىدى، لېكىن ئىنچىكە ئالتۇن زەنجىرلىك بۇت توساتتىن بويىندا، كىيىمى ئۈستىدە پەيدا بولۇپ قالغان ئىدى.

”ئەگەر ھەممە نەرسە كىنەز قىزى مارىيە ئويلىغاندەك ئاددى ۋە ئوچۇق، روشەن بولىدىغان بولسا“ ــ دەپ ئويلىدى كىنەز ئاندرې سىڭلىسى بىر چاغلاردا زور مېھىر ۋە ئىخلاس بىلەن بوينىغا ئېسىپ قويغان سەنەمگە قاراپ، ”ياخشى بولغان بولاتتى، ياخشى بولغان بولاتتى. ئەگەر كىشى بۇ دۇنيادا نەگە بېرىپ ياردەم سوراشنى، ئۆلگەندىن كېيىن ئۇ دۇنيادا نېمە بولۇشىنى بىلسە، نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى! ئەگەر مەن ھازىر: ’ھەي، پەرۋەردىگارىم، ئۆزەڭ رەھىم قىلغايسەن!......‘ دەپ ئېيتالىسام، قانچىلىك بەختىيار ۋە خاتىرجەم بولغان بولاتتىم!...... لېكىن بۇنى كىمگىمۇ ئېيتىمەن؟ مەن سېغىنىش ئۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى سۆز بىلەنمۇ ئىپادىلەلمەيدىغان، نېمە ئىكەنلىكى نامەلۇم ۋە كىشىنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان كۈچ ياكى ئۇلۇغ قۇدرەتكە ياكى ھېچنەرسىگىمۇ“، ــ دەيتتى ئۆزىچە،

”كىنەز قىزى مارىيە بۇ تۇمارغا تىكىپ قويغان خۇداغىمۇ؟ ئۆزەم ئۇقۇقان ھەممە نەرسىنىڭ ھېچنەرسىگە ئەرزىمەسلىگىدىن ۋە ئۇقۇپ بولمايدىغان، لېكىن ناھايىتى مۇھىم ئالىلىقاندىداق بىر نەرسىنىڭ ئۇلۇغلىغىدىن باشقا ھېچ، ھېچ توغرا گەپ يوق!“

جىرغىلارنى كۆتىرىپ مېڭىشتى. جىرغا ھەر قېتىم سىلكىنگەندە ئۇنىڭ يارىسى ناھايىتى قاتتىق ئاغرىيتتى ۋە قىزىتمىسى كۈچىيىپ جالاقلاشقا باشلايتتى. ئاتىسى، خۇتۇنى، سىڭلىسى ۋە دۇنياغا كېلىش ئال-دىدا تۇرغان ئوغلى توغرىسىدىكى خىياللىرى. جەڭ باشلىنىدىغان كېچىسى قەلبىدە بولغان مېھر-مۇھەببەت تۇيغۇسى، كىچىككىنە ۋە كۆزىگە پاشىدەك كۆرۈنگەن ناپالېون ھەم بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئېگىز ئاسمان — ئۇنىڭ قىزىتما ھالىتىدىكى تەسەۋۋۇرلىرىنىڭ مۇھىم ئاساسىنى تەشكىل قىلاتتى.

لىسىگورىدىكى تىپ-تىنچ ھايات ۋە خاتىرجەم ئائىلىۋى بەخت ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى. ئۇ مانا شۇ ھاياتتىن لەززەتلىنىشكە باشلىغاندا، بىردىنلا كۆز قارىشى ھېسسىز، تار دائىرىلىك، باشقىلار-نىڭ بەختسىزلىگىدىن ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلىدىغان ناپالېون كېلىپ يەنە شۇبھە، ئازاپ-ئوقۇبەت باشلىناتتى ۋە ئۇنىڭغا پەقەت ئاسمانلا تەسەللى بېرەتتى. سەھەردە كىنەز ئاندرېي يەنە ھوشىدىن كەتتى ۋە ئارزۇ-خىياللىرى چۇۋالچاق پىكىرلەر زۇلمىتى ئارىسىدا قېپقالدى. ناپالېوننىڭ دوختۇرى لاررېينىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، كىنەز ئاندرېينىڭ ساقىيىشىدىن كۆرە ئۆلۈشى ئېنىغراق ئىدى.

C'est un sujet nerveux et bilieux — (بۇ ئادەم ئەسەبىي ۋە جاھىل)، — دېدى لاررېي، — il n'en rechappera pas (ئۇ

ساقايمايدۇ).

كىنەز ئاندرىپ ساقىيىشىدىن ئۈمىت بولمىغان باشقا يارىدارلار بىلەن بىللە يېزا ئاھالىسىنىڭ قارىمىغىغا تاپشۇرۇلدى.